PEZENHOFFER ANTAL

A KATOLIKUS HIT IGAZSÁGA III.

Pezenhoffer Antal

A KATOLIKUS HIT IGAZSÁGA
(Hitvédelem)

III. kötet

PEZENHOFFER ANTAL

A KATOLIKUS HIT IGAZSÁGA

(Hitvédelem)

Apologetika

III. kötet

„Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell" Alapítvány
Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek
2009

© Copyright Bibliotéka, Esztergom, 1965.
Minden jog fenntartva

A bibliai idézetek az 1973-as, Szent István Társulat által kiadott bibliafordításból vannak átvéve

A címlapon Raffaello Santi: Disputa az Oltáriszentségről c. képe

ISBN 978-963-8283-18-4 ö
ISBN 978-963-8283-21-4 (III. kötet)

Lektorálta: Flandera Mihály

Kiadja: „Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell” Alapítvány
Út, Igazság, Élet Kiadója, Pilisszentlélek
2521 Csolnok, Templom tér 3.
Tel./fax: 33/478-373
e-mail: szeifert@printer-net.hu
Felelős kiadó: dr. Szeifert Ferenc,
az Alapítvány kuratóriumának elnöke

Nyomdai előkészítés: Palásthy Bt., Balatonfűzfő • www.PalasthyBt.hu
Nyomás: OOK-Press Nyomda,Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

AZ EGYHÁZ

Az egyház alapítása és rendeltetése

Krisztus Urunk a földön nemcsak tanított, hanem egy társadalmi szervezetet, egy intézményt is alapított tanai és szelleme képviseletére a földön és a másvilágon az örök üdvösség elérésére. Ez az intézmény a római katolikus egyház. Hogy ennek az intézménynek megalapítására szükség volt, az a józan észből következik, de a Szentírásból is egész világosan bebizonyítható. Ha ugyanis Jézus semmi mást nem tett volna itt a földön, mint csak tanított volna, akkor az ő földi működésének se lett volna más eredménye és következménye, mint a régi híres bölcsek, például Szókratész, Arisztotelész, Platón vagy Seneca tanításának: megmaradt volna könyvben, mert tanítványai lejegyezték volna. A tömegek irányítójává és boldogítójává, vagy társadalmi tényezővé soha.

Csak a tanításnak még akkor se lett volna valami nagy haszna, ha egyház alapítása nélkül is vallás keletkezett volna belőle, mint például Buddha bölcselete is keletkezett. Akkor ugyanis a kereszténység is úgy járt volna, mint ahogyan buddhizmus is járt, melyben minden van, csak Buddha tanaiból van alig valami, de velük ellenkező dolgok vannak benne bőségesen.

Ha Jézus Isten volt – márpedig láttuk, hogy az volt –, akkor világos, hogy mindent bölcsen tett. Még bölcsebben, mint Buddha vagy Platón. Világos tehát, hogy arról is gondoskodott, hogy tanai az emberiség közkincseivé váljanak és a maguk eredeti tisztaságában hamisítatlanul megmaradjanak. Ennek elérése azonban csak úgy volt lehetséges, ha tanítását egy olyan intézményre bízta, mely tanainak hivatalos képviselője, melynek tagságával össze van kötve az e tanokkal együtt járó előnyök birtoklása, de a hozzá való tartozás egyúttal feltételekkel is jár, melyeknek a tagok kötelesek magukat alávetni.

Világos, hogy ha Jézus közkinccsé akarta tenni tanait és velük maradandó hatást akart az emberiségre gyakorolni, de egyúttal arra is gondja volt, hogy ezek a tanok eredeti tisztaságukban maradjanak meg, akkor nem elégedhetett meg egyszerűen csak azzal, hogy tanított, meghalt, feltámadt s végül visszament a mennybe, hanem a földről való eltávozása után következő időkre is kellett intézkedéseket tennie.

Természetesen tett is. Amit így a józan észből következtetni lehet, annak tényleges megtörténtét látjuk azon szavaiból és intézkedéseiből, amelyeket az evangéliumok megőriztek számukra. Teljes képtelenség a protestáns felfogás, amely szerint Jézus tanításának, a Megváltó földi eljövetelének egyetlen maradandó eredménye a Biblia s így ennek olvasásában áll a keresztény élet, a jó keresztények pedig azok, akik életüket Jézus keresésében töltik el.

Hogy lehetne ez helyes felfogás, mikor a Bibliáról írva vagyon:

> Hic liber est, in quo quaerit sua dogmata quisque;
> Invenit et pariter dogmata quisque sua.
> (Ez az a könyv, amelyben ki-ki a maga tanait – azok igazolását – keresi
> és meg is találja.)

Ez az a könyv, melyben mindenki keresi s meg is találja a maga kedve szerinti dogmáit. A Biblia egymagában, olyan tekintély nélkül, mely illetékes annak eldöntésére, hogyan kell érteni ezt a Bibliát, nem ér semmit, mert biztos alapot, biztos irányítást nem tud adni, tehát nem adhat biztos hitet s lelki békét se. Ezt a protestantizmus 400 éves története a maga 400 különböző felekezetével ugyancsak világosan bebizonyította.

Krisztus is bizonyára nem azért jött a földre és nyilatkoztatta ki magát, hogy nekünk még ma is – 2000 évvel azután, hogy megismertette magát velünk – még mindig keresnünk kelljen őt is, tanítását is, mivel pedig ez a művelet a protestantizmus szerint egész életünkön át tart, tulajdonképpen azzal a tudattal keressük, hogy itt a földön soha nem találjuk meg. Krisz-

tus tanai az Istenember megtestesülése óta már kezünkben vannak, azokat azóta tehát már nem kell keresni. A Megváltó arról is gondoskodott, hogy ne maradjon örökre tapogatózás az életünk, hanem egyháza képében biztos vezetőnk legyen, melynek engedelmeskedve szilárd talajon, egyenes úton és lámpafény mellett haladhassunk az üdvösség felé.

Jézus állandóan a „mennyek országáról beszél", mely „elközelgetett", mely tehát az ő tanításával a földön megkezdődött. Igaz, hogy azt a „mennyek országát", melyet Ő annyit emlegetett, többféleképpen lehet érteni, s szavaiból jól látható, hogy ő maga is hol így, hol úgy érti, például hogy sokszor a mennyországot, tehát az örök üdvösséget érti rajta, máskor pedig a keresztény ember boldog lelkivilágát, mely benső és láthatatlan dolog s így semmiképpen se lehet társadalmi intézmény vagy látható emberi szervezet. Egész kétségtelen azonban, hogy más esetekben viszont a Tőle alapítandó egyházat, mint társadalmi intézményt s külsőleg is látható emberi szervezetet értette ezen a szón.

Például világosan megmondja, hogy már „elérkezett hozzátok az Isten országa" (Mt 12,28). Ezen az „Isten országán" egyedül csak a Tőle alapított földi anyaszentegyházat értheti. A mennyország addig, míg itt a földön élünk, nem érkezhet el, de az ember lelki boldogságát, békéjét se érthette rajta, mert hiszen ez minden ember részére külön-külön érkezik el, ha elérkezik, s hogy végleg a lelkünkbe jött-e, az se bizonyos.

„A farizeusok megkérdezték tőle, hogy mikor jön el az Isten országa. Ezt válaszolta: Az Isten országa nem jön el szembetűnő módon. Nem lehet azt mondani: Nézzétek, itt van, vagy amott! Mert az Isten országa közöttetek van." (Lk 17,20-21)

Ámde az, hogy „bennetek van", az eredeti görög szöveg és az értelem szerint is azt jelenti, hogy „köztetek van", azaz fölösleges várnotok és kíváncsiskodnotok, hogy mikor jön el, mert már itt is van, már el is jött, tehát csak az anyaszentegyházat lehet érteni rajta.

Máté 11,12-ben viszont „a Keresztelő János napjaitól fogva mostanig" tartó „mennyek országáról" beszél Jézus. Világos tehát, hogy akkor már ez a „mennyek országa" is itt volt a földön és a megváltással jött ide, tehát nem jelentheti se a mennyországot, se a lelki békét vagy a keresztény ember láthatatlan lelki világát.

Aztán Jézus azt is világosan megmondta, hogy az „Isten országa" terjedni, növekedni fog. „A mennyek országa hasonlít a mustármaghoz, amelyet fogott a gazda és elvetett földjében. Ez kisebb minden más magnál, amikor azonban felnő, nagyobb minden veteménynél" (Mt 13,31-32). Ezen az „Isten országán" tehát semmi mást nem lehet érteni, mint csak az egyházat itt a földön. Márk 4,30-31 ezt így fejezi ki: „Mihez hasonlítsuk az Isten országát?… Olyan, mint a mustármag."

Azt az „Isten országát" is csak az itt a földön alapítandó egyházra lehet érteni, melynek megértésére Jézus arról a szőlőművesről mondott példabeszédet, akinek küldötteit bérlői megölték és ezért helyettük másnak adta ki szőlejét. A tanulságot ugyanis így vonja le: „Ezért mondom nektek, hogy elveszik tőletek az Isten országát, s olyan nép kapja meg, amely megtermi gyümölcsét." (Mt 21,43) Tehát mivel a zsidóknak nem kell az Isten országa, megkapják helyettük a pogányok. Ez a „mennyek országa" is csak az itt a földön lévő egyházat, a kereszténységet mint látható testületet jelentheti. Hiszen annak lettek tagjai az ellenszegülő zsidók helyett a náluk jobb akaratú pogányok.

Aztán lehet-e másra, mint a földi és látható egyházra érteni Krisztus Urunk azon kijelentését, hogy „az Isten országa" egy olyan szántóföldhöz hasonló, melyen a búza mellett konkoly is terem? (Mt 13,24 és köv.) Aztán az olyan hálóhoz, melybe a jó halakon kívül rosszak is keverednek? (Mt 13,47). Aztán olyan tíz szűzhöz, akik közül csak öt volt okos és gondos, a másik öt pedig ostoba és hanyag? (Mt 25,1 és köv.)

A hasonlatokból egész jól látható, hogy „az Isten országán" itt is csak a Krisztus alapította földi egyházat érthetjük. Csak ebben lehetnek és vannak ugyanis az okosak mellett balga

szüzek is, a jó halak mellett rosszak is és csak ebben lehetséges, hogy noha csak búzát vet a gazda, mégis terem benne konkoly is. A mennyországban mindez képtelenség. De képtelenség akkor is, ha az „Isten országa" valakinek csak a lelkében van. Hiszen ha valakinek lelkében ott van az Isten országa, az éppen azt jelenti, hogy a lelke tiszta búza s mentes minden gaztól, minden konkolytól. Ha nem úgy lenne, nem lehetne ott lelki béke, nem lehetne ott az Isten országa.

Az Ószövetség egy szigorúan megszabott törvények közt élő, hivatalos vezetőséggel bíró, tagjai egyéni életébe aprólékosan beavatkozó társadalmi szervezet alakjában a zsidó egyházban létezett, melynek a körülmetélés által lehetett tagja valaki úgy, mint az Újszövetségnek a keresztség által, és amelyből épp úgy ki lehetett valakit zárni, mint a katolikus egyházból ki lehet az exkommunikáció által. Jézus ezt a mózesi szervezetet és törvényeit mindig tiszteletben tartotta. „Mózes székén ülnek – mondta – a farizeusok és az írástudók. Azért, amit mondanak nektek, tegyétek" (Mt 23,1-3) stb.

Mikor a házasságtörő asszonyt vitték hozzá és figyelmeztették rá, hogy Mózes törvénye a megkövezést írja elő vele szemben, akkor se mondta azt, hogy nem jó vagy hogy túl kegyetlen Mózes törvénye s ezért nem kell megtartani, hanem egyenesen hangsúlyozta, hogy meg kell tartani ezt a törvényt (csak a végrehajtását az kezdje meg, aki bűn nélkül van). (Jn 8,1-11)

Mikor a bélpoklost meggyógyította (Mt 8,1-4, Mk 1,40-45, Lk 5,12-16), akkor is azt mondta neki: Menj és mutasd meg magad a papoknak, mivel Mózes törvénye azt írta elő, hogy csak a pap állapíthatja meg, megtisztult-e már valaki a betegségéből, vagy nem (s a papnak ezért még fizetni is kellett). Szent Pál még az őt gonoszul arcul ütő főpapra már kimondott átkát is visszavonta, arra hivatkozva, hogy az Ószövetség törvényében írva vagyon: „Néped vezetőjét ne átkozd." (Kiv 22,27)

Elképzelhető-e tehát, hogy az a Jézus, aki így megbecsülte és így tiszteletben tartotta egy akkor már elavult rendszer és társadalmi szervezet legaprólékosabb intézményeit is, tehát ennyire elismerte, hogy a zsidó vallási szervezetre, papokra és főpapokra szükség volt, azok számára tisztelet és engedelmesség járt, ő maga a maga „Isten országának" megalapításában a látható szervezetet teljesen mellőzte és feleslegesnek tartotta volna?

Mikor pedig a maga új erkölcstanát a régi mózesivel szembeállítva adja elő (Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták…, én pedig mondom nektek (Mt 5,21-48) stb.), ezzel is nem azt akarta-e jelezni, hogy annak az „Isten országának", melyet ő fog alapítani, csak a tartalma lesz más, tökéletesebb a réginél, de maga a rendszer és külső keretei a jövőben is ugyanazok maradnak? Hogy az ő házában is meglesz a régi szervezet, ebben is lesznek törvények, szertartások, előírások, szabályok, tiszteletben részesítendő vezetők stb.?

Aki hisz és megkeresztelkedik – mondotta –, az üdvözül. (Mk 16,16) Tehát megmondotta, hogy nem lesz elég maga a hit, hanem egy szertartásnak is alá kell magunkat vetnünk, mely az egyházba való belépés jele. Igaz, hogy a keresztség nem egy, csupán az egyházba való belépést jelképező szertartás, hanem egyúttal egy rendkívül fontos bűneltörlő szentség is, de Krisztus e szavaiból egész kétségtelenül az is megállapítható, hogy a keresztséget nemcsak mint szentséget, hanem mint az egyháztagság ismertetőjelét is előírta az üdvözülés feltételeként.

Aztán látni fogjuk, hogy anyaszentegyháza élére Jézus itt e földön élő főt is állított. De ha nem akart volna földi egyházat alapítani, hogy állíthatott volna akkor emberi főt az élére? Ami nincs, annak nem kell fő, sőt annak nem is lehet feje.

De Szent Pál leveleiből is látjuk, hogy az apostolok is ennek megfelelően cselekedtek, mert minden városban, ahol működtek, ahol Krisztusnak híveket szereztek, helyi szervezeteket, egyházközségeket alapítottak s ezek egymással is kapcsolatot tartottak fenn, s így egy általános közösséget alkottak. Az apostolok leveleit is kicserélték egymás között. Ugyancsak a

Szentírásból tudjuk meg azt is, hogy ezek az ősi egyházközségek nemcsak a maguk céljaira, hanem más, idegen keresztény egyházközségek részére is rendeztek gyűjtéseket.

Mindezekből kétségtelen, hogy Jézus tanításának és földre jövetelének célja nemcsak az volt, hogy nekünk lelki kincseket és lelki békét szerezzen, azaz a mennyek országát a lelkünkben megalapítsa, s nem is csak az, hogy megszerezze részünkre a végleges Isten országát, a mennyországot, hanem az is, hogy itt a földön is megalapítsa számunkra az Isten országát, az anyaszentegyházat. Eszköz, sőt elengedhetetlen feltétel ez arra, hogy lelkünkbe is eljöhessen az Isten országa, halálunk utánra pedig az örökkévaló istenország, a mennyország. Hiszen a tanító, a Szentírást hitelesen magyarázó egyház nélkül senkinek se lehet biztos hite. Nélküle csakugyan egész életünkben nem csinálhatnánk mást, mint csak azt, hogy Jézust keressük, de biztosan megtalálni s így megnyugodni sohase tudnánk.

Az eddigiekből természetszerűen következik, hogy tudni is lehet azt, hogy ki tagja ennek az egyháznak és ki nem.

Nem tagja először is az, aki nem lépett be, mert nem keresztelkedett meg. Keresztény szempontból ezeket mondjuk hitetleneknek, nem pedig csak az istentagadókat. Isten létét ugyanis nem hisszük, hanem tudjuk. A hit csak a kinyilatkoztatással kezdődik, s akik ebben, tehát Krisztusban nem hisznek, már azok is hitetlenek. Tehát a zsidók és mohamedánok is hitetlenek, pedig ők magában az Istenben hisznek. Ezért hívták őseink a törököt is „pogány”-nak. Aki keresztényből zsidóvá vagy mohamedánná lesz, a hitetlenség bűnét követi el.

De másodszor nem tagjai az egyháznak azok se, akik megkeresztelkedtek, tehát külsőleg beléptek ugyan az egyházba, de nem hiszik mindenben és teljesen azt a hitet, melyet az egyház tanít, mert nem engedelmeskednek neki a Szentírás értelmezésében. Ezek az eretnekek, a heretikusok.

Protestánsaink e szót nagyon sértőnek találják magukra, pedig a herezia szó semmi megbecstelenítést vagy megbélyegzőt nem tartalmaz. Ennél finomabb néven nem is lehetne az egyház ellen lázadókat nevezni. Az azonban, hogy ők az egyház közösségéből kiváltak, tehát, hogy az egyháztól elszakadtak, sajnos letagadhatatlan tény. Ezen azonban nem megsértődéssel, hanem a visszatéréssel, a hiba jóvátételével kell segíteni.

A Szentírás egyszerre két ellenkező dolgot nem jelenthet. Aki tehát mégis az egyháztól eltérően magyarázza, az már nem Jézus tanai szerint igazítja életét, tehát nem is lehet tagja Jézus egyházának. Aki mindenben a maga feje szerint igazodik, az nem lehet Jézus tanítványa, mert Jézus tanítványa Jézus szerint igazodik. Világos tehát, hogy Jézus minden követőjének egyformán kell igazodnia, egyforma elveket kell vallania, egyforma úton járnia. Ez természetesen önmegtagadást kíván az embertől, de ez az önmegtagadás a dolog természetéből következik. A helyes úton járni nagy szerencse és nagy boldogság, de világos, hogy aki azon akar járni, nem járhat mindig a maga útján.

Harmadszor: nem tagja az egyháznak az se, aki meg is van keresztelve, hisz is mindent, amit az egyház tanít és amit az egyház tagjai hisznek, de viszont nem veti alá magát mindenben az egyház vezetőségének. Ezek a szakadárok vagy schizmatikusok, például a görögkeletiek. (Görög katolikus az olyan egyháztag, akinek az ősei szakadárok voltak, de aztán újra visszatértek az egyház iránti engedelmességre.)

Valójában azonban a görögkeletiek is eretnekek, nem pedig csak szakadárok, mert nemcsak az egyház fejének nem engedelmeskednek, hanem még azt a keresztény dogmát is tagadják, hogy Szent Pétert Jézus az egyház fejévé tette és hogy az egyháznak ma is tényeges feje van.

Szakadárság eretnekség nélkül akkor keletkeznék, ha az egyház és valamely állam között teljes szakítás történne, mint ez a francia forradalom folyamán megtörtént s más püspököt nevezne ki ugyanarra a püspökségre a pápa is és az állam is, de azért az állam püspöke is ka-

tolikus püspöknek tartaná magát. Az, aki a püspöki kinevezést az államtól a pápa ellenére is elfogadná s mindazok, akik ennek az állami püspöknek engedelmeskednének s őt tekintenék egyházi elöljárójuknak, nem pedig azt, akit az egyház feje tett azzá, szakadárok lennének. Hazánkban is ebben mesterkedett a bolsevik állam, de látva, hogy kudarc érné, ha megkísérelné, ilyen döntésre nem merte magát elhatározni.

Végül negyedszer, nem egyháztag az, aki meg is van keresztelve, nem is eretnek, az egyházi felsőbbségnek se tagadta meg nyíltan az engedelmességet, de olyan bűnt követett el, ami miatt büntetésül ki van zárva az egyházból, azaz exkommunikált. Például a párbajozó katolikus, az önként kommunista párttag, s egész a legújabb időkig az is, aki eretnek lelkész egyházi szolgálatait vette igénybe (például házasságát azzal áldatta meg, vagy azzal is megáldatta, vagy gyermekét vele kereszteltette meg), nem tagja az egyháznak, mert ki van zárva belőle büntetésül mindaddig, míg e büntetés alól való feloldozást meg nem szerzi. (Bűnbánat alapján mindenki megszerezheti, mert a bűnbánónak Isten minden bűnt megbocsát, még azt is, amely exkommunikációval jár, de természetesen csak addig, míg a halállal a bűnbocsánat ideje és lehetősége be nem zárul. Akinek azonban Isten megbocsát, annak természetesen az egyház is megbocsát. Hogy az eretnek lelkész szolgálatát igénybe vevő katolikus ma már nincs exkommunikálva, az természetesen nem azt jelenti, hogy ez most már nem bűn, hanem csak azt, hogy ma már nincs érte kizárva az egyházból.)

*

Krisztus Urunknak az egyház megalapításával három célja volt. Az első, hogy az embereket tanítsa és Krisztus tanainak akár véletlen, akár emberi rosszaságból eredő megváltoztatását megakadályozza. „Menjetek el az egész világra – mondotta az apostoloknak –, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek… Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, elkárhozik”. (Mk 16,15-16) Az egyháznak tehát kötelessége, hogy az embereket tanítsa, de ez nemcsak kötelessége, hanem egyúttal joga is, melyből az következik, hogy az embereknek hitben és erkölcsben mástól, mint az egyháztól tanítást elfogadniuk nem szabad. Se élőszóban, sem írásban. Az egyházon kívül álló, nem tőle irányított gyülekezetekbe tehát katolikus ember nem járhat, ilyen forrásból származó vallásos nyomtatványokat nem használhat lelki táplálására még akkor se, ha esetleg a kereszténység olyan tanait fejtegetik is ezek az írások, melyekben az illető felekezet nem tér el az egyháztól. Nem tudhatja ugyanis az olvasó vagy a hallgató, hogy mikor és meddig tartalmaznak az illető nyomtatványok vagy szónoklatok csupán ilyen tanokat. De az egyházon kívül álló egyének vagy szervezetek nem is illetékesek a mi vallási dolgokban való tanításunkra, hiszen látni fogjuk, hogy magukban véve még a katolikusok, sőt a papok se illetékesek erre, hanem csak a főpapok.

Az egyház alapításával Jézus második célja az volt, hogy a hívőknek a szentségeket kiszolgáltassa. Ez az egyház papi hatalma. Jézus ugyanis bizonyos külső jelekhez kötötte az ő kegyelmeinek számunkra való közvetítését. Ezek a szentségek. Hét ilyen szentsége van az egyháznak: a keresztség, a bérmálás, az Oltáriszentség, a bűnbánat szentsége (köznyelven: gyónás), a szent kenet, az egyházi rend (papszentelés) és a házasság. Bizonyíték az egyház papi hatalmára: „Megkeresztelvén őket” (Mt 28,19). Aztán az Oltáriszentséget illetően: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”. (Lk 22,19) A bűnbocsátó hatalmat illetően: „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva” (Jn 20,23). A szent kenetre vonatkozólag: „Beteg valaki közületek? Hívja el az egyház szolgáit” stb. (Jak 5,14-15)

Végül harmadszor azért van az egyház, hogy a híveket irányítsa, nekik a lelki tökéletesedés és az üdvösség elérését vagy könnyebb, biztosabb elérését illetően irányítást adjon, rendelkezéseket tegyen, előírjon vagy megtiltson. Ezért bűn például a böjt megszegése. Nem az bűn, hogy húst eszünk, hanem az, hogy az egyháznak nem engedelmeskedünk. Ezért bűn az

is, ha nem hallgatunk minden ünnepen szentmisét. Ezt hívjuk az egyház törvényhozó hatalmának. Bizonyíték: „Amit megköttök a földön, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldotok a földön, a mennyben is fel lesz oldva”. (Mt 18,18) Aki meg van kötözve, az nem teheti azt, amit akar, az szabadságában akadályozva van. A kötelék ugyanolyan a test számára, mint a lélek számára a tilalom. „Megkötöztök” tehát annyit tesz, mint megtiltotok, a feloldás pedig ennek ellentéte, a megengedés. Aki tehát pénteken húst eszik, nem veszi tudomásul az egyháznak azt a megkötözését, melyet Krisztus akarata szerint úgy kellene vennie, mintha ezt a köteléket maga Jézus rakta volna rá.

Az egyház tehát azért van, hogy Krisztus földi életének befejezése óta egész addig, míg csak emberek lesznek a földön (azaz a világ végéig) folytassa azt, amiért alapítója, Jézus, az Isten, a földre jött. Tanítson Jézus nevében és megbízásából, mert Jézus maga már nem tanít. Kiszolgáltassa a szentségeket: kereszteljen, bűnöket bocsásson, áldozatot bemutasson, felvegye az egyház tagjai közé jelentkezőket stb., s végül, hogy az üdvösség felé vivő útjukban és lelki tökéletesedésük elősegítésére kormányozza, vezesse őket, parancsokat adjon ki és tilalmakat állítson fel számukra.

Az egyház tehát a még ma is itt a földön levő Krisztus: a tőlünk már a mennybe távozott Megváltó szerepét tölti be az Ő megbízásából. Jézus meghagyta, hogy az egyházra úgy hallgassunk, mintha őt magát hallanánk: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg (Lk 10,16). Amit az egyház megköt, Krisztus, az Isten köti meg és amit az egyház megenged, Isten engedi meg. Akinek a bűneit az egyház papja bocsátja meg, Isten bocsátja meg. Akinek az egyház nem bocsát meg, annak Isten se bocsát meg, illetve (mivel az Isten s vele az egyház is mindenkinek megbocsát) akinek az egyház csak bizonyos feltétellel (mégpedig a legtöbbször igen keserves feltétellel: a bűnnel való szakítás feltétele alatt) bocsát meg, annak Isten is csak így bocsát meg. Hiszen az egyház is csak Isten iránti engedelmességből ragaszkodik ehhez a kemény feltételhez.

Világos ugyanis, hogy a kötés és oldás hatalma nem azt jelenti, hogy ezzel az egyház és papjai Isten akaratával ellentétben is élhetnek. Aki tehát bizonyos esetekben való „túlzott” szigorúságáért (például a házasság felbonthatatlansága, vagy a gyerekáldás korlátozásának tilalma miatt) az egyházra, illetve a papokra haragszik, az valójában az Istenre haragszik. A pap ugyanis egyedül Isten parancsa miatt kénytelen a mi földi boldogságunknak sokszor útjában lenni.

Az egyház szervezete, vezetősége

Ha Jézus egyházat alapított, akkor világos, hogy szervezetnek alapította, azaz azt akarta, hogy legyen vezetősége is, tehát legyenek benne alattvalók, akiknek az engedelmesség a kötelességük, és legyenek benne feljebbvalók, akiknek joguk van a többieket irányítani, nekik egyes dolgokat előírni, másokat eltiltani.

Első pillanatra igen tetszetős az a beállítás, mely szerint úgy illő, hogy Krisztus egyházában egyenlőség uralkodjék, hogy ott mindenki egyforma legyen és ott az egyik ember ne parancsolhasson a másik embernek, hanem csak egy úr, egy irányító, egy parancsoló legyen benne: Krisztus. Aki ember, az a Krisztus egyházában csak egyenrangú testvére lehet a másiknak, s még csak eszébe se juthat, hogy ember létére még a „mennyek országában" is parancsolásra törekedjék.

Ha azonban egy kissé élénkebben vesszük szemügyre a kérdést, azonnal látjuk, hogy a tetszetős külsőben tulajdonképpen az ördög beszél, s azt akarja vele meghiúsítani, hogy tulajdonképpen egyház lehessen a földön. Az a szép dolog, amit itt a sátán kíván, képtelenség, s megvalósítása az istenember apostoli missziójának, küldetésének és e küldetés minden áldásának meghiúsítása lenne.

Ki látott már olyan szervezetet, melynek minden tagja egyforma? Melyben nincs elnök, nincs vezetőség, nincs választmány? Melyben senki sem intézkedik, illetve mindenki intézkedik?

Nemcsak az olyan államokban vannak a többi felett hatalommal bíró egyének, amelyek önkényuralom alatt állnak, hanem a köztársaságokban, a szakszervezetekben, sőt a szovjet államban is. A különbség az egyik vagy a másik között csak az, hogy önkényuralmi államban egy ember, a szovjet államban pedig ember helyett egy embercsoport, egy tanács (szovjet) bírja a hatalmat. De még ez a különbség is csak elméleti, mert a valóságban soha még akkora hatalom nem volt egy ember kezében, mint például Leninében, Sztálinében vagy Hruscsovéban. Soha olyan imádó hódolatban nem részesült még államfő, soha egyik se volt még annyira sérthetetlen és bírálhatatlan, mint az a Sztálin, aki elméletben csak az egyik elvtárs volt a sok között.

De még alsóbb állásokban is mindinkább az lett a szovjetben is a jelszó, hogy a felelősséget mindig egy ember, ne pedig egy testület viselje. Pedig hát ez magyarul annyit jelent, hogy a hatalom, az intézkedési jog is mindig egy egyén, ne pedig egy testület kezében legyen. Eleinte másképp próbálták a bolsevikok, de hamarosan belátták, hogy így nem maradhat. Rend és eredmény csak akkor lehet, ha egy ember, nem pedig egy testület felelős. Mivel mindenki csak a maga tetteiért, csak a maga intézkedéseiért felelhet, világos, hogy a hatalmat is mindig egy ember kezébe kell adni.

A Krisztus egyházában is csak akkor lehetne minden ember egyforma és csak akkor lehetne benne az egyedüli parancsoló a – sajnos – a földön ma már láthatatlan Krisztus, ha az egyház nem a földön volna, ha nem az emberi társadalom számára való volna, ha nem alapulna úgy a dolgok valóságában, mint bármely más emberi szervezet, hanem uralma csak a lelkek láthatatlan világára terjedne ki.

Miért kellene az egyházban minden embernek egyenlőnek lennie, mikor még a mennyországban se egyformák az üdvözültek? Azt mondja ugyanis Szent Pál, hogy ahogyan más a Nap világossága és más a Holdé és megint más a csillagoké, épp úgy különbözni fognak egymástól a feltámadt boldogultak is. Az azonban igaz, hogy a mennyországban az üdvözültek közti különbség nem azt jelenti, hogy az egyik parancsol a másiknak. (1Kor 15,35-55)

Azonban, míg itt a földön vagyunk, ahol küzdünk az üdvösségért, s ahol az egyház azért van, hogy célunk eléréséhez vezessen bennünket, addig bizony elkerülhetetlen, hogy az egyik ember még parancsoljon is a másiknak.

Ha ez nem történik meg, mire való az egyház, mire való a szervezet, s hogy tudjon megfelelni céljának, az emberek irányításának? Hiszen az irányítás már magában foglalja az egyenlőtlenséget, mert aki irányít és akit irányítanak, azok egymással bizonyára nem egyenrangúak. Ami pedig a kényszerítést illeti, ahhoz úgysincsenek eszközei az egyháznak, hanem csak az államnak.

Még a legutolsó és a legkisebb faluban is van bíró, még ott is van községi képviselőtestület, s világos, hogy azért van, hogy intézkedjék. De intézkedik-e, ha nem kell neki engedelmeskedni? Ha tehát a Szentírásban egy szó se volna az egyház vezetőségéről, akkor se ellenkeznék vele az, hogy az egyháznak feje és vezetősége legyen, mert hiszen csak az történnék, ami magától értetődő. Ez akkor is a dolog természetéből következnék és olyan következtetés eredménye volna, melyet a józan ész vont le a Szentírásból. Pedig bizonyára nem ellenkezik a Szentírással az, amit a józan ész vont le abból, ami ott írva van. Ha a Szentírás azt mondja, hogy Jézus egyházat alapított és ezt az egyházat itt a földön és emberek számára alapította, akkor már azt is a Szentírás mondaná, ha külön nem mondaná is, hogy Jézus ennek az egyháznak vezetőséget is szánt, tehát szervezetet adott.

Azonban e következtetés levonását Krisztus Urunk mégse bízta ránk, hanem Ő maga közvetlenül is intézkedett, hogy egyházának, melyet alapít, feje és vezetősége legyen.

Az evangéliumok minden lapja hirdeti, hogy Jézusnak apostolai voltak. Apostol annyit tesz, mint követ. Tehát már a nevük is jelzi, hogy ők az összekötők Jézus és a hívek, azaz az egyház tagjai között és hogy a hívek előtt és között ők magát Jézust képviselik. Az ő megbántásuk, az irántuk való engedetlenség a Jézus iránti tiszteletlenség és engedetlenség épp úgy, mint ahogyan egy állam követének egy idegen nemzet részéről való megsértése magának a nemzetnek a megsértését jelenti. „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket elutasít, engem utasít el." (Lk 10,16) Ezt az igazságot tehát Krisztus Urunk nemcsak a „követ" elnevezéssel adta tudtunkra, hanem külön és kifejezetten is hangsúlyozza.

Annyira nem volt véletlen vagy jelentőség nélküli Jézusnak ez az intézkedése, hogy az apostoloknak, ezeknek az emberek közt Jézust képviselő követeknek sa záma meg is volt szabva tizenkettőben, s az evangéliumok pontosan el is sorolják, kik voltak ezek. Még az se volt véletlen, hogy volt köztük egy iskarióti Júdás is, azaz egy méltatlan, egy áruló, de ennek ellenére mégis ő is Jézus követe volt.

Mivel Jézus Isten volt, világos, hogy Júdás árulását nem lehet úgy érteni, hogy ő Júdásban később csalódott. Hiszen mindentudó lévén, már akkor is tudta, hogy Júdás kicsoda és mi lesz később belőle, mikor apostolává választotta. Világos tehát, hogy készakarva tette őt is apostolává a tizenegy jó között. Azt akarta ezzel is előre jelezni, hogy az egyháznak esetleg hűtlen vagy hitvány vezetői is lehetnek, mert hiszen hatalmuk és a híveik feletti intézkedési joguk nem a híveiknél nagyobb tudományukból, még csak nem is feddhetetlen erkölcsiségükből vagy példaadóan szent életükből folyik, hanem állásukból. Az apostol akkor is apostol, ha méltatlan. A pápának vagy püspöknek akkor is vallásos engedelmességgel tartozunk, ha személye s élete nem olyan, amilyen pápához vagy püspökhöz illik, s ha szellemi képességei se oly kiemelkedők, mint állása megkívánná.

Tehát vezetőség az egyházban is épp úgy van, mint más földi szervezetben, melyet az emberi társadalom létrehozott vagy létrehoz. Az egyház nem e világból való, viszont ő is e világban van, s ezért külső szervezetében és felépítésében az egyház se lehet más, mint a többi társadalmi alakulat, s mint ezekben, épp úgy az egyházban is lehetséges, hogy vezetői esetleg nem eléggé alkalmasak, sőt akár méltatlanok is legyenek. A falusi bírót vagy a sport-

kör elnökét nem választjuk meg újra, ha állására méltatlannak vagy alkalmatlannak bizonyult, de addig, míg hivatalban van, mégiscsak ő a bíró és ő az elnök, tehát intézkedési joga neki is van, s ha alattvalói talán éreztetik is vele fogyatékosságait, intézkedési jogát mégis el kell ismerniük.

A tizenkét apostol az egyház tagjai fölött egész különlegesen nagy hatalmat és intézkedési jogot kapott az egyház alapítójától. Azt a hármas hatalmat, melyet az imént az egyház hármas rendeltetésével kapcsolatban említettünk, Jézus az apostoloknak és egyedül csak az apostoloknak adta, nem pedig a hívők közösségének. A hatalom tehát az egyházban egyedül az apostoloknak és utódaiknak a kezében van. A többieknek, a tagoknak, egyedüli hivatása az irántuk való tisztelet és engedelmesség.

„Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket" (Mt 28,19) – mondta Jézus apostolainak.

Aki tanít és akit tanítanak, nem egyenrangú. Az egyháznak tehát vannak olyan tagjai, akik a többivel olyan viszonyban vannak, mint a tanító a tanítványaival. Sőt, mivel e tanítással kapcsolatban Jézus még azt is mondta apostolainak: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket elutasít, engem utasít el" (Lk 10,16), egész világosan látható, hogy a hívőknek, tehát azoknak, akik az egyházban csak egyszerű tagok, akik csak közlegények Krisztusnak itt a földön küzdő hadseregében, kötelességük az apostolok tanítását meghallgatni és megszívlelni, sőt egyenesen olyan tisztelettel és olyan kritika nélküli, alázatos lelkülettel kell őket hallgatniuk, mintha magát az egyház isteni alapítóját hallgatnák.

De nemcsak a tanítói, hanem a papi hatalmat is egyedül csak az apostoloknak adta az egyházban Jézus. Az Ő akarata szerint ők keresztelik meg, tehát ők veszik az egyházba a híveket. Úgyszintén csak nekik mondta az utolsó vacsorán: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre." Nekik mondta azt is: „Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok (azaz nem bocsátjátok meg), az bűnben marad" (nem lesznek megbocsátva). (Jn 20,23)

Itt megint láthatjuk a nagyon is nagy különbséget, mely az egyház egyszerű tagjai és vezetősége között megvan, mert hiszen az egyik a másiknak a bűnét is megbocsáthatja, tehát a szó szoros értelmében Isten helyettese számára. Pedig hát az, akinek megbocsátanak és az, aki megbocsát, bizonyára nem egyenrangú. Bűnt egyenesen csak maga Isten bocsáthat meg. Ember csak akkor, ha Isten egyenesen azzal bízta meg, hogy őt helyettesítse.

De nem az egyház tagjainak összessége, hanem csak az apostolok kapták az egyházban a kötő és oldó, azaz a törvényhozó hatalmat is. (Mt 18,18) Pedig hát az, aki megkötöz és az, akit megkötöznek, bizonyára szintén nem egyenrangú. Akit megkötözünk, annak elvesszük a szabadságát, akit feloldunk, annak visszaadjuk. Az egyház vezetőségének tehát még ehhez is joga van, s aki e joga gyakorlását nem tűri tőle, vagy csak kényszerből tűri (mert az állam kényszerítő hatalmával esetleg az egyház segítségére siet), de nem fogadja meggyőződéssel és alázatos lelkülettel, az egyháznak méltatlan, lázadó tagja.

E megkötözésnek és feloldásnak mértékében maga Krisztus Urunk vagy a Szentírás semmi korlátot nem szab. Világos azonban (mert a kinyilatkoztatás nem zárja ki az emberi észt, sőt éppen ellenkezőleg: feltételezi), hogy ez a kötő és oldó, tehát törvényhozó hatalom mégse korlátlan. Természetes, hogy az egyházi vezetőség nem kötheti meg, azaz nem tilthatja azt, amit a Szentírás (tehát Isten) kifejezetten megenged s nem engedhet meg (nem oldhat fel) olyant, amit a Szentírás megtiltott. Az egyházi vezetőség, s így az egyház földi feje se ura tehát a Szentírásnak, hanem – mint ez magától értetődő – szolgája. Az egyház fejének kötő és oldó hatalma csak olyan kérdésekre terjed ki, melyekről a Szentírás nem rendelkezik, amelyeket tehát szabadon hagyott. Az is csak természetes, hogy az egyház e téren való rendelkezéseinek mindig a hívek üdvét, az örök boldogság elérését kell szolgálniuk. Ami ezzel nincs

összefüggésben, azzal az egyház nem foglalkozik. Arra az egyház kötő vagy oldó hatalma nem terjed ki.

Ezért kétségbeejtő vallási műveletlenség jele, ha valaki mint személyi kegyet, például azt kéri a pápától, hogy az ő vegyesházasságát kivételképpen engedje megáldani akkor is, ha minden gyermekének katolikus nevelését nem biztosítja. Világos, hogy a pápa erre engedélyt semmiképpen és senkinek se adhat, mert hiszen ezzel a katolikus egyház igazságának képviseletéről mondana le, ezzel pedig elárulná hivatását. Az egyház vezetősége azért kapta a kötő és oldó hatalmat, hogy az evangélium igazságát szolgálja vele, nem pedig, hogy elárulja. Vajon jogában áll-e a pápának az, hogy valakinek megengedje, hogy ne minden gyermekét nevelje az igazságban?

De természetesen azt se lehet kérni a pápától, hogy valakinek elvált létére is engedélyezzen második házasságot, mert ezt meg a Szentírás tiltja a leghatározottabban, mégpedig egy egész sereg helyen. (Mt 5,32; 19,6; 19,9; Mk 10,11-12; Lk 16,18; Róm 7,2-3; 1Kor 7,10-11). Az egyház pedig természetesen nem oldhatja fel azt, amit maga Krisztus Urunk kötött meg. Ebben a kérdésben a pápa nem tehet mást, mint hogy mint a többi pap, ő is hirdeti azt, amit Krisztus Urunk a legvilágosabban kinyilatkoztatott, az embereket figyelmezteti a Szentírás iránti engedelmességre és tiszteletre, s ha sikertelenül, akkor mossa kezét és megtagadja a bűnben való közreműködést, hogy mindenki láthassa, hogy az illető nem az egyház beleegyezésével, hanem az egyház tiltakozása ellenére követi el bűnét. (S az emberek mégis a papokra haragszanak e tilalomért.)

Ellenben azt, hogy valaki az unokatestvérét elvehesse (ami a Szentírásban sehol sincs megtiltva, hanem csak az egyház törvényhozása tiltja), vagy hogy jegyességét ne hirdessék ki a templomban, vagy hogy valaki törvénytelen származása ellenére is pap lehessen (ami szintén nem szentírási, hanem egyházi eredetű tilalom), vagy hogy pap létére is megházasodhasson (amit szintén nem tilt a Szentírás), már megengedheti az egyház, ha éppen akarja. Ezeket ugyanis ő maga tiltotta meg, s ha megtiltotta, akkor természetesen tilalmát fel is függesztheti vagy kivételt tehet alóla. Amit ő kötött meg, azt fel is oldhatja. Csak azt nem oldhatja fel, amit Isten kötött meg.

Vannak olyan dolgok, melyeket maga Krisztus Urunk parancsolt vagy tiltott meg, s vannak olyanok, melyekre vonatkozólag a Szentírás nem rendelkezik, hanem a rendelkezést az egyházra, illetve mindenkori vezetőire bízta. Ha megfigyeljük az egyiket is és a másikat is, látjuk, hogy az első csoportba olyan dolgok tartoznak, melyekről Isten azt akarta, hogy minden időben egyformán változatlanul érvényben legyenek (például látjuk, hogy Isten a házasság felbonthatatlanságát ilyennek akarta), a második csoportba olyan dolgok tartoznak, melyeknek idomulniuk kell a viszonyok változásaihoz és a különböző korok különböző szükségleteihez.

Például maga Krisztus Urunk nem tiltotta meg, hogy a papok házasodhassanak. Az első keresztények idejében ugyanis ez nem lett volna célszerű intézkedés, mert akkor még természetesen nem lehettek papnevelő intézetek, ahol fiatal koruktól fogva nevelik azokat, akik papnak készülnek, hanem felnőtt, sőt többnyire éltesebb embereket szenteltek pappá, akiknek természetesen akkor már feleségük volt.

Krisztus Urunk arról se beszélt az evangéliumban, mikor és hogyan kell böjtölnünk, bár a böjtöt ajánlja s ő maga is gyakorolta. A böjt módjáról való intézkedést rábízta az egyházra s így lehetővé tette, hogy a böjt módja és szigorúsága az időkhöz és viszonyokhoz alkalmazkodhassék. Ez is igazi isteni bölcsességre vall, mert ha azt is maga a Szentírás írná elő, mikor és hogyan böjtölünk, egész bizonyos, hogy előírásai rendkívül szigorúak lennének, olyanok, amelyek megtartása a mai korban már sok nehézségbe ütköznék. Pedig ez esetben nem lehetne rajtuk változtatni.

Régen ugyanis s így Krisztus Urunk idejében is, még ilyen szigorú böjt volt a szokás. Akkor még a megélhetés is könnyebb volt, az igények is kisebbek s ezért az emberek megengedhették maguknak, hogy időnként ne dolgozzanak (koplalás mellett ugyanis nem lehet dolgozni). Ma már azonban az ilyenfajta böjt az emberek nagyobb része számára lehetetlen volna, mert akadályozná őket hivataluk betöltésében s így megélhetésükben. Ezért bízta Krisztus Urunk az e téren való intézkedéseket a mindenkori egyházra, hogy a böjtölés módját és mértékét mindig az időknek és viszonyoknak megfelelően írhassa elő.

Azokat, akik az egyház vezetőségét alkotják, klérusnak, papságnak hívjuk. Azokat pedig, akik a klérus vezetése alatt álló nagyszerű egyháztagok, nevezzük laikusoknak. Ez a szó valójában nem azt jelenti, amit ma, azaz, hogy hozzá nem értő, be nem avatott, tudatlan, hanem azt, hogy a néphez, a tömeghez tartozó, azaz hogy egyszerű egyháztag.

Látjuk tehát, hogy a klérus és a laikusok közti megkülönböztetés isteni eredetű és a legvilágosabban benne van a Szentírásban. Nem igaz tehát, hogy ez csak a századok folyamán visszaélésképpen keletkezett az egyházban és hogy a papság uralomvágya hozta be és találta ki. Éppen ellenkezőleg. Az az új (protestáns) tan, hogy nincs külön klérus és nincsenek laikusok, hanem hogy az egyházban mindenki egyenlő, emberi találmány és az emberi gőgből és gyarlóságokból keletkezett. Az egyház ellen pártot ütő forradalmárok találták ezt ki, akik – mint azóta is minden forradalmár – a tömegnek hízelegtek, az ő szája ízének megfelelő, az ő gyarlóságait legyezgető tanokat hirdettek. Legyezték hiúságát és nagyravágyását azzal, hogy a papság hatalma és tisztelete ellen izgattak körében.

Ahogyan korunkban a marxista azt hirdeti, hogy nincs úr, s ha van, akkor a munkás az és agyonrágalmaz és valóságos gonosztevőnek állít be minden hajdani „urat" (mert a munkás ezt természetesen szívesen hallgatja), épp úgy hirdették ezelőtt négyszázötven évvel az egyház forradalmárai is, hogy nincs pápa, nincs püspök, nincs még pap se, mert mindenki pap. A maga hitének mindenki maga a kialakítója és maga a maga bűneinek megbocsátója. A papi hatalom csak a papok nagyravágyásából keletkezett, melyet csak a régi, buta nép fogadhatott el, de nem a mai, felvilágosult.

Világos, hogy a tömegek az effajta beszédet épp oly szívesen hallgatták, mint addig, míg közelebbről meg nem ismerték a marxizmus hízelgéseit. Hogy a gyűlöletszítás és lázítás, mely az evangélium szellemével oly homlokegyenest ellenkezik, ne legyen nagyon feltűnő és hogy egy kis vallásoskodás is legyen azért a dologban, azért keverték bele ezek a hamis próféták hírverésükbe a keresztény egyenlőség, testvériség és szabadság jelszavait s ezért állapították meg, hogy az egyházban egyedül Krisztus parancsol és senki más, noha láttuk, hogy maga Krisztus Urunk állapította meg, hogy bizony mások, emberek is parancsolnak ott, mégpedig az Ő követei, megbízottai, akikre épp úgy kell hallgatni, mintha Ő maga volna.

Noha azok, akik Krisztus ez egyedüli úr voltát legjobban hangsúlyozták, engedelmeskedtek legkevésbé (például mikor a házasság felbontását – az Ő leghatározottabb tilalma ellenére – mégis megengedték) ennek az egyetlen úrnak, mégis még a jobbak közül is sokakat megtévesztettek. Pedig hát láttuk, hogy az ilyen „testvéri" egyenlőségű egyház a földön teljes képtelenség és hogy vezetőség nélkül nem lehet egyház és hogy – pedig ez a legfontosabb! – Krisztus szavai az evangéliumban ennek éppen az ellenkezőjét hangsúlyozzák.

Jézus az egyik embert (az apostolokat és utódaikat) a másik ember felett hatalommal ruházta fel. Az egyiket tanítójává tette a másiknak, sőt megkötözőjévé, sőt még bűnei megbocsátójává is. Az a hatalom tehát, mely egyedül Krisztust illeti az egyházban, ugyanezen Krisztus rendelkezéséből emberek osztályrészévé lett.

De azzá is kellett lennie, mert hiszen Krisztus ma már nincsen itt a földön. Ha tehát még ma is csak Ő parancsol az egyházban, akkor ott valójában senki se parancsol, legalábbis tőlünk láthatólag nem. Ez igen kényelmes az ember számára s ezért is fogadták el ezeket a ta-

nokat oly szívesen, de viszont gyakorlatilag azt jelenti, hogy az egyház nincs. Valóban azt is eredményezte, hogy az emberek a protestantizmusban 90%-ban egyáltalán nem törődnek se Krisztussal, se egyházzal, 10%-ukban pedig kereszténységük abban áll, hogy a Szentírás olvasásával „keresik" a Krisztust, csak nem találják, illetve mindenki olyan Krisztust talál a maga számára, amilyen neki kedvére való.

A katolicizmusban is előfordul, hogy a „hívek" 90%-a nem törődik az egyházzal, de ezek nem is gondolják magukról azt, hogy ők jó katolikusok, sőt hirdetik az egyház és a papok iránti ellenszenvüket.

A protestánsok azonban úgy tudnak gyakorlatban hitetlenek lenni, hogy ugyanakkor nagy protestánsok s az egyházzal szemben öntudatosan védik a protestáns álláspontot. A hitetlen katolikus mindig egyházellenes is, a hitetlen protestáns ellenben felekezetének hitetlensége ellenére is nagy pártolója. Ez a nagy különbség a kettő között.

De nemcsak klérus van az egyházban, hanem még hierarchia is. Nemcsak Krisztustól rendelt vezetőség, papság van, hanem még magában a papságban is rangfokozatok vannak, még magában a papságban se egyforma mindenkinek a hatalma. Azonban a hierarchia se a papi uralomvágyból keletkezett, hanem még ez is Krisztus rendelése s mint ilyen, szintén világosan megtalálható a Szentírásban.

Az a rangfokozat, mely ma a katolikus egyház papságában megtalálható, részben isteni, részben emberi eredetű, de az egyház csak azt tartja belőle lényegesnek, ami isteni eredetű. Ami emberi eredetű, az inkább csak cím, inkább csak külsőség, mint valóság.

A három valóságos rendfokozat: a pápa, a püspök és a pap közti különbség isteni eredetű és magától Krisztus Urunktól származik. A többi megkülönböztetés: káplán, plébános, espere, apát, prépost, kanonok, prelátus, címzetes püspök, segédpüspök, érsek, patriarcha, bíboros stb. emberi eredetű. Azonban ezek se az emberi gyarlóságból, hanem az emberi okosságból erednek és a gyakorlati szükségszerűség hozta őket létre.

A bíborosok a pápa tanácsadói és elsősorban a pápa megválasztása miatt van rájuk szükség. Az érsekek bizonyos téren a püspökök felettes hatóságai. A kanonokok a püspök tanácsadói s a püspöki szék megüresedése esetén van fontosabb szerepük. Az apáti vagy préposti cím és jelleg a városok és nagyobb plébániák ünnepélyesebb istentiszteleteit teszi lehetővé. Az esperesi intézmény a vidéki papság alaposabb ellenőrzése miatt keletkezett és szükséges, a káplánok pedig olyan fiatal papok, akik az olyan állásban levő plébánosoknak vannak segítségükre, ahol a lelkipásztori munka egy ember erejét meghaladja vagy a plébánosnak öregsége vagy betegsége miatt van szüksége segítőre. Világos tehát, hogy e címek és állások egyikének keletkezése se evangéliumellenes.

Egy bíborosnak a már elsorolt három (tanulói, papi és kormányzói) hatalom tekintetében, mellyel az egyház, illetve vezetősége rendelkezik, nincs több vagy nagyobb hatalma, mint a püspöknek. Az érsekség is inkább csak cím s az érsekeknek a püspökök felett még annyi tényleges hatalmuk sincs, mint az esperesnek a plébánosok felett. Egy prépostnak, vagy apátplébánosnak nincs úgyszólván semmiben sem nagyobb lényeges egyházi hatalma, mint akár egy káplánnak. A hierarchiában tehát az, ami nem isteni eredetű, nem is számottevő. A lényeges különbség a hierarchiában ma is csak az, amit maga Krisztus Urunk hozott be, azaz a papok, a püspökök és a pápa közti különbség.

Hogy isteni akaraton alapszik az, hogy pap és püspök között hatalomban és hatáskörben különbség legyen, azt abból láthatjuk, hogy az evangéliumok szerint Jézusnak nemcsak apostolai, hanem tanítványai is voltak. Hogy a kettő nem mindegy volt, azt először láthatjuk abból, hogy egyiknek is más elnevezése volt és a másiknak is, másodszor pedig abból, hogy apostol csak tizenkettő volt, tanítvány azonban hetven.

Ha azt hallom, hogy a Ganz-gyárban 12 igazgató van és 70 mérnök, akkor ebből azt tudom meg, hogy mérnök és igazgató nem mindegy, hogy köztük hatásköri különbség van, mégpedig az igazgatói hatáskör nagyobb, mint a mérnöki. Mivel az evangéliumokból is arról értesülök, hogy Jézusnak 12 apostola volt és 70 tanítványa, ebből szintén azt kell megtudnom, hogy apostol és tanítvány között különbség volt és hogy apostolnak lenni többet jelentett, mint tanítványnak lenni.

Azt a hármas hatalmat, melyet fentebb az egyházban felsoroltunk, tehát a tanítói, papi és kormányzói hatalmat, csak a püspökök bírják, a papok nem. A papok a három közül egyedül csak a papi hatalomnak birtokosai, de annak se teljesen, mert hiszen a hét szentség közül csak ötöt szolgálhatnak ki (a bérmálást és az egyházi rendet nem), sőt még a bűnbánat szentségét se, ha nem bírják a püspök külön felhatalmazását (jurisdictio). Kormányzói és tanítói hatalma pedig az egyszerű papnak egyáltalán nincs. Ezzel egyedül csak a püspökök bírnak, mégpedig csak egyházmegyéjükben, tehát azon a területen, melynek püspökei.

Krisztus Urunk ugyanis mind a tanítói megbízást, mind a kötés és oldás hatalmát egyedül az apostoloknak adta meg, tehát ma is csak az apostolok utódai bírnak vele. Az egész egyházra jurisdictiója csak a pápának van, a püspököknek csak egyházmegyéjükre. Segédpüspök pedig az, aki felszentelt püspök ugyan, tehát papi hatalma teljes, jurisdictióval, tehát tanítói és kormányzói hatalommal azonban egyáltalán nem bír. Püspöki (vagy érseki) helytartónak pedig azt nevezzük, akire a püspök tanítói és kormányzói hatalmát átruházta. Ez lehet a segédpüspöke is, de éppen nem kell püspöknek lennie. A helytartói megbízást a püspök természetesen bármikor visszavonhatja, a püspök halálával (vagy állásától való megfosztásával) pedig természetesen a helytartója hatalma is megszűnik.

Mivel tanítói hatalommal egyedül csak a püspök bír, csak az, hogy pappá szentelték, egy papot még nem hatalmaz fel arra, hogy prédikálhasson is. Ehhez (úgyszintén ahhoz is, hogy az iskolában hittant taníthasson) még a püspök külön meghatalmazása is szükséges, mert a pap sohase a maga, hanem mindig a püspök, az apostolutód nevében prédikál és tanít.

A dolog természetéből következik, hogy ez a meghatalmazás csak az illető püspök egyházmegyéjére terjed ki. Más püspök egyházmegyéjében egy pap csak úgy prédikálhat, ha ettől a másik püspöktől is meghatalmazást kapott erre.

Mindebből következik, hogy a püspök bármikor vissza is vonhatja a már megadott jurisdictiót. Ez büntetésből szokott megtörténni s felfüggesztésnek hívjuk, de világos, hogy a püspök ok nélkül is megtehetné. Ha valaki az ilyen pap prédikációjára mégis eljárna (például mert szónoklatai nagyon tetszenek neki, vagy mert személyi rajongója), akkor már nem katolikus prédikációra járna és tökéletes vallási műveletlenségéről vagy az egyház iránti botrányos engedetlenségéről tenne tanúságot. Az ilyen pap prédikálása egyébként is csak olyan államban történhetnék meg katolikus templomban, mely az egyháznak nyílt ellentéte. Jogállamban ez a pap csak templomon kívül, vagypedig tévhitű templomban szónokolhatna s a hallgatóság ottani megjelenésével már külsőleg is kinyilvánítaná, hogy tudatában van az egyházzal való szakításának. Amely templom plébánosa vagy igazgatója megengedné az ilyen papok prédikálását, ő maga is szakítana az egyházzal.

Mivel nekünk hitben vagy erkölcsben való oktatást csak az apostolok utódaitól vagy azok megbízottaitól szabad elfogadnunk, ez az oktatás azonban ma már nemcsak élőszóval, hanem írás, könyvek útján is történhet, sőt az oktatás ezen módja ma már sokkal fontosabb és elterjedtebb, mint az élőszóval történő, azért kötelező az egyházban minden vallásos tárgyú nyomtatványra (még a szentképek hátuljára írt kis imára nézve is) az illetékes püspök engedélye és jóváhagyása. Amelyik szerző ezt elmulasztja, engedetlenséget követ el a törvényes egyházi felsőbbség iránt. Az pedig, aki ilyen „imprimátur" nélküli vallásos tárgyú könyvet vagy más nyomtatványt olvas, szintén vétkezik az egyház és az apostoli hatalom iránt tartozó

engedelmesség és tisztelet ellen vagy nagyfokú vallási tudatlanságról tesz tanúságot s természetesen kiteszi magát annak a veszélynek is, hogy hamis apostoloktól hagyja magát félrevezetni.

Világos, hogy magát a Szentírást is csak az egyház kezéből szabad elfogadnunk, mert csak az ő szava lehet biztosíték arra, hogy csakugyan a Szentírás az, amit kezünkben tartunk, hogy nincs kihagyva belőle és nincsen hozzátéve semmi (a protestáns bibliából például hat ószövetségi könyv ki van hagyva), meghamisítva sincs és a fordítás is helyes. (Mint majd látni fogjuk, a protestáns Károlyi-fordítású Biblia régebbi kiadásaiban a szent szöveg több helyen meg volt hamisítva. Ezt maguk a protestánsok is elismerték azzal, hogy az újabb kiadásokban már ők se a hamisított szöveget közlik.)

Világos, hogy kormányzó hatalma is csak a püspököknek van, a papoknak nincs, mert a kötés és oldás hatalmát is csak az apostolok kapták. Láttuk, hogy effajta hatalmuk még a segédpüspököknek sincs, kik olyanfajta szerepet töltenek be a püspök körül, mint a káplánok a plébános körül. Ugyanolyan okokból is van rájuk szükség, mint a plébánosoknak a káplánokra. Vagy az egyházmegye túl nagy volta miatt, vagy a püspök öregsége vagy betegeskedése miatt.

A püspöki helytartó is a püspök nevében kormányoz. Ellenben a káptalani helytartó, akit a régi püspök halála és az új kinevezése közti időszakra a kanonokok testülete választ, akár felszentelt püspök az illető, akár nem, már a maga nevében bír tanítói s kormányzói hatalommal s ezért ezt másnak is átadhatja, azaz szintén helytartót nevezhet ki. Világos, hogy az új püspök kinevezésével mind a maga, mind esetleges helytartója hatalma megszűnik.

Tulajdonképpen a pápa is püspök, csak nem egy-egy megszabott területnek, egy egyházmegyének a püspöke, hanem az egész egyháznak. A pápa olyan püspök, akinek az egész föld, illetve az egész egyház az egyházmegyéje. Ezért kapják a püspökök tőle az egyházmegyéjüket. A pápa szabja meg az egyházmegyék határait, változtathat rajtuk, kibővítheti, megszűkítheti őket.

A segédpüspököknek azért nincs tanítói és kormányzói hatalma, mert a pápa nem adott neki, mert csak egy másik püspök kisegítésére szenteltette őt püspökké, külön jurisdictio nélkül. A segédpüspököknek csak az a hivatásuk, hogy püspöküket a bérmálás és a papszentelés, tehát annak a két szentségnek a kiszolgáltatásában segítsék, melyeket egyszerű pap nem szolgáltathat ki, nem pedig az, hogy a híveket önállóan kormányozzák vagy tanítsák. Az ilyen segédpüspökök olyan hajdani püspökségek nevét viselik, melyek ma már elpusztultak s hajdani híveik kivesztek, illetve hitetlenségbe vagy eretnekségbe süllyedtek. (Ex partibus infidelium.)

A pápai hatalom a Szentírásban

Talán semmi sincs olyan világosan és olyan félreérthetetlenül benne a Szentírásban, mint az, hogy Jézus főt akart és főt rendelt az egyház élére, mégpedig egy meghatározott ember képében, azaz, hogy a 12 apostol nem volt egymással egyenrangú, hanem volt köztük egy, aki több lett, mint a többi és az egész egyház és így apostoltársai felett is kapott hatalmat. A későbbiek folyamán azonban látni fogjuk, hogy ez tisztán a józan észből is a legvilágosabban következik, és hogy ha a Szentírásban erről egy szó se lenne, a pápai intézményt még akkor is feltétlenül létesíteni kellett volna. Még akkor sem lett volna ez evangéliumellenes, mert hiszen a józan észt is épp úgy az Isten adta, mint az evangéliumot. Nem jár tehát el evangéliumellenesen az, aki levonja azt, ami a józan ész alapján az evangéliumból következik.

A pápaság nélkül lehetetlenség lett volna Krisztus tanait romlatlanul megőrizni s elérni azt, hogy az egyház valóban az legyen az emberiség számára, aminek Krisztus Urunk szánta. De Szent Péter főssége a Szentírásban is olyan világosan benne van, mint talán semmi más. Sajátságos és jellemző, hogy az egyház minden dogmája közül mégis éppen a pápaság és Szent Péter elsőbbsége az, amelyet minden felekezet, sőt még a szakadár egyházak is hamisnak nyilvánítottak, és éppen azok a felekezetek nyilvánították annak elsősorban, melyek egyébként mindenben mindig az Szentírásra hivatkoznak.

Krisztus Urunk Szent Péterrel már akkor kivételt tett, mikor először meglátta és apostolává választotta. Amit egyik más apostollal se tett, megváltoztatta a nevét, újat adott neki. Simon helyett (Mt 10,2; Mk 3,16; Lk 6,14; Jn 1,42) elnevezte kősziklának, melyből csak azért lett Péter, mert az evangéliumok eredeti nyelve görög és kőszikla görögül „petroszt" jelent (petróleum, kőolaj, petrifikálódik, megkövesedik stb.). Hogy e névcsere miért történt, később tudtunkra adja az evangélium. De a „kőszikla" nevet nemcsak görög, hanem arám alakjában is, vagyis azon a nyelven is, melyen Jézus beszélt, fenntartották az evangéliumok. Ezt jelenti ugyanis a Kéfás szó is.

A névcsere egyébként mindig nagy tervek és későbbi nagy események előrejelzése a Szentírásban. Ezzel akarta tehát tudtunkra adni Jézus, hogy itt nem valami mellékes, jelentőség nélküli dologról, hanem az egész evangélium, az egész kereszténység egyik legfontosabb intézkedéséről, dogmájáról, alapjáról lesz szó.

Ábrahámnak is akkor adta Isten ezt az új nevet (mert azelőtt Abram volt a neve), mikor kiszemelte azon nép ősapjául, melyet kiválasztott magának. (Ter 17,5) De látszik, mintha Simonnal még nála is fontosabb terve lett volna, mert míg Abram nevét csak egy szótaggal toldotta meg, de lényegében érintetlenül hagyta, Simonnak teljesen más nevet adott. Vele tehát még gyökeresebb változást tett.

Jákob is új nevet kapott, mégpedig ő is teljesen újat, de ezzel Isten nála nem új, majd csak ezután bekövetkező, fontos dolgot akart előre jelölni, hanem Jákob olyasmiért kapta az új nevet, ami már megtörtént, hogy ti. az angyallal küzdött. Szent Péter még semmit se csinált akkor, mikor az új nevet kapta. Az ő neve a jövőt mutatta, de a jövőben valami igen nagy dolgot, melyet akkor még sem ő, sem más nem sejtett.

Az evangéliumok többször is elsorolják a 12 apostol nevét (Mt 10,2-4; Mk 3,16-19; Lk 6,14-16; ApCsel 1,13), de a sok eset közül egyszer se fordul elő, hogy a felsorolásban ne Szent Péter legyen a legelső helyen. Máté 10,2 pedig egész külön ki is mondja, hogy: „Az első Simon, más néven Péter". Már ez egymaga is elegendő bizonyíték volna amellett, hogy az apostolok nem egyformák voltak mind a tizenketten, hanem volt köztük egy első, egy olyan, akinek a hatalma több volt, mint a többié. Azt ugyanis, hogy ő volt az „első", semmiképpen se érthetjük másképp, mert Péter egyébként semmiképpen se volt első az apostolok között.

Nem volt köztük a legidősebb (mert hiszen legalábbis András apostol, aki testvére volt, idősebb volt nála, mert a két testvér között Péter volt a fiatalabb). Nem őt hívta meg Jézus legelőször apostolnak. A legokosabb se volt köztük. Az ő két kis levele egész jelentéktelen szerepet tölt be a Szentírásban például Szent János evangéliuma, Apokalipszise és három levele mellett. Abban pedig, hogy Mesterét meg is tagadta, az iskarióti Júdást nem számítva, egyenesen utolsó az apostolok között. (Bizonyára nem véletlen tehát, hogy Jézus mégis őt tette az egyház fejévé. A legelső pápa, az, akit maga Jézus választott ki az egyház fejévé, akkor, mikor kiválasztotta, még majdhogynem gyarlóbb volt, mint 260 utódának bármelyike. Szinte kézzel foghatóan látható tehát, hogy Krisztus Urunk az egyház első fejének kiválasztásával a későbbi mesterséges és műbotrányoknak akarta elejét venni egyes pápák való vagy vélt gyarlóságai miatt. Mint láthatjuk, hiába. Az emberek így is botránkoznak egyes pápák életén, mert szükségesnek tartják, hogy botránkozzanak.)

Ha tehát a Szentírás mindezek ellenére mégis „elsőnek" mondja Pétert az apostolok között, csakis úgy lehet érteni, hogy maga Jézus tette elsővé azt, akit egyéni érdemei, előnyei vagy kiválóságai nem tettek azzá. Világos, hogy ezt nem azért tette, hogy mi is éppen a tehetségtelent és a gyarlót válasszuk meg mindig pápává, de azt mindenképpen tudtunkra akarta adni vele, hogy ha majd mégis előfordul, hogy ilyen ember lesz pápává, akkor is pápa, akkor is tisztelettel és engedelmességgel tartozunk neki, mert hivatala nem egyéni kiválóságainak eredménye, hanem Isten akaratának. Elsősorban azért kell tisztelnünk és engedelmeskednünk neki, mert nagy tehetség, vagy mert szent életű, hanem azért, mert az egyház feje.

Hogy Péternek az apostolok élére való helyezése nemcsak véletlen nem volt, hanem még csak mellékes dolog se, és hogy Péter főségének az apostolok is állandóan tudatában voltak, bizonyítják az effajta evangéliumi kifejezések: „Simon és társai" (Mk 1,36). „Péter a többi tizenegy kíséretében előlépett." (ApCsel 2,14) Vajon miért nem azt mondja az Írás, hogy a tizenkét apostol állt ott?

Szent Pál is azt írja, hogy megtérésem után „fölmentem Jeruzsálembe, hogy megismerkedjem Péterrel". (Gal 1,18) Vajon miért éppen csak Pétert akarta látni, miért nem azt írja, hogy azért ment Jeruzsálembe, hogy az apostolokat lássa?

A feltámadt Jézus üres sírjában az angyal ezt mondja a szent asszonyoknak: „Menjetek, mondjátok meg tanítványainak és Péternek". (Mk 16,7) Tehát Péternek ő is különös jelentőséget tulajdonított. Ő se tartotta egyszerűen csak olyannak, mint a többi apostolt.

Ezek után lehetetlennek kell tartanunk, hogy az is csak véletlenül történt volna, hogy a Szentlélek eljövetelére összecsődült néptömeg elé is éppen Szent Péter áll ki beszédet tartani, nem pedig valamelyik más apostol. Aztán mikor letartóztatják és bíróság elé állítják az apostolokat, megint csak Péter az, aki nevükben és helyettük szól (ApCsel 4,7-8). Akkor is Péter beszél és intézkedik, mikor az áruló Júdás helyett új apostolt kell választani (ApCsel 1,15).

Pedig hát ezek még a kisebb szentírási bizonyítékok a pápai hatalom mellett.

Máté 16,18-19 szerint Krisztus Urunk egészen világosan is megmondta, miért adott ő új nevet Simonnak már akkor rögtön, mikor megismerkedett vele és hogy miért éppen „kefa", miért „petrosz", miért kőszál lett az az új név. „Mondom neked: Péter (petrosz, kőszikla) vagy, erre a sziklára építem egyházamat, s az alvilág kapui sem vesznek rajta erőt. Neked adom a mennyek országa kulcsait. Amit megkötsz a földön, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldasz a földön, a mennyben is fel lesz oldva."

Krisztus Urunk e kijelentéséből láthatjuk, hogy nem az apostoli testület, nem az apostolok összessége az egyház erősségének az alapja, hanem közülük csak az egyik, az apostolok és az egyház feje, Simon Péter, az első pápa. Azért adott Péternek új nevet Jézus és azért választotta nevéül a kősziklát, mert rá fogja majd építeni az anyaszentegyházat.

Láthatjuk tehát, hogy nemcsak van pápai hatalom, hanem éppen ez a pápai hatalom az egyház alapja és fő erőssége, Krisztus egyházának egyik leglényegesebb ismertetőjele, sőt egyenesen a fundamentuma. Tehát nem is csak az egyik ismertetőjele, mert hiszen párja nincs is, mert alap, fundamentum csak egy van. Az alappal nem versenyezhet az épület egy más alkatrésze se. Krisztus Urunk kifejezetten a pápai hatalomban látja az egyház erősségét és fennállása és romlatlanul való megmaradása zálogát. (A protestantizmusnak pedig éppen az a fő tana, hogy éppen a pápaság volt az, mely az egyházat megrontotta és tönkretette. Vajon a kettő közül melyiknek van igaza: Krisztusnak vagy a protestantizmusnak?)

De nem elég, hogy Péterre építette Jézus az egyházat, hanem ezen kívül a mennyek országa kulcsait is neki adta. Ebből is láthatjuk, hogy a mennyek országa csakugyan az anyaszentegyházat jelenti itt a földön, nem pedig a mennyországot vagy csak a kereszténység erkölcsi és ideológiai világát. Ha azonban a mennyországot értjük rajta, akkor még nagyobbnak kell találnunk azt a hatalmat, amit itt Péter kapott, mert ha egyenesen a mennyország kulcsai azok, melyek Péternél vannak, akkor világos, hogy nélküle oda senki be nem juthat, vagyis üdvözülés nélküle nem lehetséges.

De maradjunk csak a földi mennyek országa, azaz a Krisztus földi egyháza mellett. Kétségtelen, hogy legalább ennek kulcsait mindenképpen Péter kapta meg. Nem nagyravágyóan kezébe kerítette és birtokolja, mint a protestantizmus állítja, hanem attól kapta meg – minden kérés nélkül –, aki az egyedüli úr mindenek felett és a saját egyházában bizonyára feltétlenül parancsol és az intézkedésre illetékes.

Minek nevezzük hát azokat és minek mondjuk a bűnüket, akik el akarják vitatni, sőt rabolni Pétertől ezeket a kulcsokat? Kétségtelen ugyanis, hogy ezek a kulcsok a hatalmat, a rendelkezési jogot jelentik az egyházban.

Mikor 1887-ben elkészült Keszthelyen a fényes Festetics-palota, építője úgy adta át ünnepélyesen tulajdonosának az épületet, hogy bársony vánkoson a főbejárat aranyból készült kulcsát nyújtotta át neki. Világos, hogy a hasonlat annyiban nem jó, mert Krisztus Urunk, aki szintén kulcsokat ad át Szent Péternek, nem alkalmazottja, hanem Istene volt Péternek, tehát nem mint urának adott át neki kulcsokat, hanem mint egy tőle felmagasztalt teremtményének. Az azonban a Szentírásból egészen kétségtelen, hogy Péter is kulcsokat kapott épp úgy, mint Festetics Tasziló 1887-ben, mégpedig ahogy Festetics a palotája kulcsát, Szent Péter az éppen elkészült, újonnan alapított és földi pályáját most megkezdő anyaszentegyház kulcsait.

Az is kétségtelen, hogy ha kulcsokat kapott, akkor ezekben ő is ugyanolyan hatalmat kapott ebben a lelki, jelképes épületben, mint amilyeneket kapott Festetics a maga újonnan építtetett reális palotájában. A különbség csak az, hogy Péter nem természetes jogként, hanem kegyként kapta ezt a hatalmat, mert hiszen az anyaszentegyház nem Szent Péter vérén épült, mint a palota Festetics pénzén (melynek terhét aztán nem is tudta kiheverni egész életében). Krisztus a maga vérén szerezte és építette fel egyházát. Annyi azonban tagadhatatlan, hogy ha a kulcsait mégis Péternek adta, akkor Péter és a mindenkori pápa élhet is ezekkel a kulcsokkal, sőt kötelessége is használni őket. Nem bitorlás ez nála, hanem jog, sőt kötelesség.

De Szent Péter nemcsak kulcsokat kapott. „Amit megkötsz a földön, meg lesz kötve a mennyekben is és amit feloldasz a földön, föl lesz oldva a mennyekben is" – tette még hozzá Jézus a kulcsokhoz.

Hogy a kötés és oldás mit jelent, már megmagyaráztuk. Itt csak azt kell kiemelnünk, hogy azt a kötő és oldó hatalmat, melyet az apostolok együttesen kaptak meg, most itt Szent Péter külön és egymaga is megkapta. Neki tehát egymagának ugyanaz a hatalma, jogköre és intézkedési joga van az egyházban, mint az egész apostoli testületnek együttvéve. Sőt több is. A püspöki karba ugyanis a fő, az elnök, tehát a pápa is beletartozik, nélküle nincs püspöki kar. A püspökök testületének a pápa nélkül semmi joga sincs, annál kevésbé a pápa ellené-

ben. Csak a pápával együtt, csak ha a pápa az élükön áll, ha egy ügyet képvisel velük, van meg e testületnek a kötő és oldó hatalma, míg a pápának – látjuk – egymagában, a püspökök nélkül is megvan ugyanez a hatalma.

Az is feltűnő, hogy ez a kötő és oldó hatalom egészen korlátlan és semmi feltételhez nincs kötve. Nincs benne szó semmi beleszólási jogról az alattvalók, sőt még az apostoltársak, a püspökök részéről sem.

Láthatjuk, hogy az egyházat Krisztus Urunk nem demokratikusnak alkotta. Nem a hívők, a vezetettek szabadságát vagy jogait, hanem csak a főnek, a vezetőnek a hatalmát hangsúlyozza. Nem is annak, hanem csak ennek hangsúlyozására van szükség, mert az emberek a maguk szabadságáról és jogairól ugyanis mindig gondoskodnak, legtöbbször a kelleténél még jobban is, a főnek, a vezetőnek a hatalmát pedig mindig csökkenteni igyekeznek, mert ezt természetszerűleg ellenszenvvel nézik.

Igaz, hogy ugyanez a hajlam a főben is épp úgy megvan, mert ő is ember, de mivel az egyház lelki hatalom, az egyház fejének úgyse állnak eszközök rendelkezésére alattvalói kényszerítésére. Az egyházban tehát a vezető hatalmának és az iránta való engedelmesség kötelezettségének hangsúlyozására van elsősorban szükség, nem pedig a vezetettek szabadságának kiemelésére. Az igazsággal szemben való szabadság egyébként se szellemi érték, hanem a szellemiséggel való visszaélés, az emberi tökéletlenség bűne. De a kereszténység egyébként is az alázatosság, a türelem, az engedelmesség, az áldozat és a lemondás hirdetője, nem pedig az önérzeté és a jogok követeléséé. Ez utóbbiakra nem kell oktatni, annál kevésbé biztatni az embereket, hiszen beléjük van oltva, sőt életük fő törvénye, mert azonos az önfenntartó ösztönnel. A keresztény lelki élet éppen az ellene való küzdelemben áll.

*

Nevettető dolog, ahogyan az egyház ellenzéke, a protestantizmus válaszol arra a világos és ellenvetést nem tűrő intézkedésre, mellyel Krisztus Szent Pétert az egyház korlátlan fejévé tette.

Eleinte úgy próbálta elintézni a dolgot, hogy Krisztus Urunk azon a sziklán, melyre egyházát építi, nem Pétert, hanem önmagát értette.

Valószínűleg – mondták – önmagára is mutatott, mikor azt mondta, hogy „erre a sziklára" építi az egyházat. (Ez az idézet egyébként arra is újabb világos bizonyíték, hogy Jézus valóban alapított földi és látható egyházat. Hiszen látjuk, hogy az Ő „egyházát" emlegeti, melyet alapítani fog. De ezt az Ő egyházát csak földinek és csak láthatónak akarhatta, hiszen látjuk, hogy embert, látható embert tett fejévé és a kulcsait emlegeti.)

Ámde a Szentírásban nyoma sincs annak, hogy Krisztus Urunk magára mutatott, mikor azt mondta, hogy „erre a sziklára". A Szentírást tehát így magyarázni egyet jelent a Szentírás meghamisításával. Hogy Jézus magára mutatott, annak nemcsak nyoma nincs az evangéliumban, hanem olyan világosan benne van, hogy Jézus nem mutatott magára, hanem Pétert értette azon az annyira fontos sziklán, hogy az evangélium szövegét olvasva ebben kételkedni még az elmebetegség határait súroló elfogultság esetén se lehet.

Vajon mondhatjuk-e józan ésszel, hogy Jézus azért változtatta át Simon nevét Péterre, azaz sziklára, mert nem ő lesz az a kőszikla, melyre az egyházat építi, hanem maga Jézus? És talán csak nem azért kezdi a mondatát azzal, hogy mivel te Péter, azaz szikla vagy, azért építem erre a sziklára anyaszentegyházamat, mert ez a szikla ennek ellenére mégse Simon-Péter, hanem maga Jézus? Vajon lehet-e ennél nyakatekertebb okoskodást még csak elképzelni is?

Ezt az okoskodást bizony csak akkor fogadhatnánk el, ha Krisztus Urunk – bocsánat a hozzá annyira nem illő beállításért, de hát a beállítás nem tőlünk származik – áprilisi tréfát akart volna járatni a tőle Péterré tett Simonnal, s ezért, miután tudtára adta, hogy ezután ő

már nem Simon, hanem Péter, azaz szikla, egyszer csak nagy meglepetésünkre magára mutat s azt mondja, hogy igaz, hogy te Péter vagy a szikla, de hát az a szikla, melyre én az én egyházamat építem, mégse te vagy, hanem én. Ugyancsak joggal kérdezhetnénk tőle, hogy ha ő, azaz Jézus a szikla, akkor miért Pétert nevezte el annak? Akkor miért volt szükség Péter eredeti nevének megváltoztatására? Így még inkább nem értjük, miért maradt Jézus önmagára mutatása ellenére is továbbra is Péter a szikla, annyira, hogy egyenesen nevévé vált és maradt mindörökké?

Nem csodálkozhatunk tehát, hogy még Ravasz László, a református püspök se tudta elfogadni ezt a magyarázatot s a Kálvinista Szemle egyik péter-páli számában úgy próbálta kimagyarázni ezt a protestantizmus számára annyira kellemetlen dolgot, hogy Krisztus Urunk az anyaszentegyházat nem Péterre, hanem Péter nagy hitére alapította. Eszerint Péternek a hite volt erős, az volt a szikla, nem pedig maga Péter.

Azonban eltekintve attól, hogy ezzel Ravasz László nem magyarázott meg semmit, mert ha itt nem Péterről, mint akrobatáról, hanem szellemi dolgokról van szó, akkor, ha Péter hite az erős, akkor is Péter maga az erős, az érvnek még külön is megvan az a nagy fogyatékossága, hogy azt, hogy nem Péter volt az erős, hanem csak a hite, nem Krisztus Urunk, nem az evangélium, hanem csak a protestáns érvelő mondja. Ez pedig igen nagy fogyatékosság. Az evangélium szerint ugyanis Jézus nem Péter hitét nevezte el sziklának, hanem magát Pétert.

Aztán mellesleg még azt is meg kell jegyeznünk, hogy ez a Péter, aki rögtön az elején megkapta a Péter nevet, később nemcsak nagy hitéről, hanem nagy hitetlenségéről is tanúságot tett, mikor – valamennyi apostol közül egyedül – mesterét oly kishitűen megtagadta. Igazán semmi ok se volt tehát arra, hogy Péter éppen a nagy és erős hite miatt kapja meg ezt a megtisztelő jelzőt.

De ebben a szóban forgó idézetben is, mikor Jézus őt az egyház alapítójává teszi, nem azt mondja neki, hogy a te hited szikla és én erre a sziklaerős hitre építem majd anyaszentegyházamat, hanem hogy te vagy Péter, te vagy szikla és én „erre a sziklára (tehát terád, nem pedig a hitedre) építem anyaszentegyházamat". Nem is építhette másra, hiszen neki, az ő személyének adta a Péter nevet, nem pedig egy lelki kiválóságnak. Simon már akkor megkapta Jézustól a Péter nevet, mikor még hite erősségéről egyáltalán nem tett semmi bizonyságot.

De egyébként is Jézus ebben az idézetben Péternek nem csak egy, hanem három dolgot mond egymás után: Az első, hogy ő, mint kőszikla, lesz az egyház alapja, a második, hogy neki adja az anyaszentegyház kulcsait, tehát az egyházban való korlátlan hatalmat, és a harmadik, hogy kötő és oldó hatalmat ad neki az egyházban. Világos, hogy ez a második és harmadik dolog van olyan fontos, mint az első, sőt ezekben még világosabban megmondja az evangélium, hogy mit akar kifejezni, mint az elsőben.

Hogy tekinthetnénk tehát kielégítő cáfolatnak azt, ha protestánsaink (köztük Ravasz László is), a másodikra és a harmadikra egy szót se szólnak, tehát ezek cáfolatára még kísérletet se tesznek, egyedül csak az elsőt próbálják megingatni (de ezt is csak úgy, hogy az olvasó lefordul tőle a székről) s aztán úgy tesznek, mintha ezzel az eggyel a másodikat és a harmadikat, tehát a kulcsok átadását és a kötés és oldás hatalmát is elintézték volna?

Pedig Jézusnak éppen ez a második és harmadik kijelentése bizonyítja a legvilágosabban, hogy az elsőt is úgy kell érteni, ahogyan mi magyarázzuk, azaz, hogy a szikla maga is Szent Péter apostol, nem pedig Krisztus Urunk és hogy Péter személyéről, nem pedig a hitéről van szó.

Hiszen, ha nem Péter, hanem Jézus a szikla, akkor miért nem tartja meg Jézus a kulcsokat is magának s akkor miért nem ő maga köt és old az egyházban? Akkor miért bízza ezt Péterre, miért adja át mindezt mégis Péternek? Csakis maga Péter lehet tehát a fundamentum, melyre Jézus az egyházat építi, nem pedig Jézus, és csakis Péter személye, nem pedig a hite.

Hiszen a kulcsokat nem lehet a hitének adni, s bizonyára az is Péter maga az, aki köt és old, nem pedig a hite csinálja ezt helyette.

Legfeljebb arról lehet tehát szó, hogy mindezt a hitével érdemelte meg magának Péter. De hogy miért kapta azt, amit kapott és milyen erényei miatt tette Jézus éppen őt az egész egyház fejévé, az itt mellékes kérdés. Itt a tényről van szó, nem pedig arról az okról, mely ezt a tényt előidézte.

Lenyomtatni ugyan nem merik, mert maguk is érzik, hogy rendkívül kezdetleges, de jellemző, hogy a tanulatlan, logikátlan tömegek felé mégis használják protestánsaink, mégpedig igen meggyőző hatással és nagy sikerrel, a következő cáfolatot is:

Ne csak ezt a két verset (Mt 16,18-19) olvassa el a Bibliából – mondják a katolikusnak –, hanem folytassa az olvasást és mindjárt látja, hogy már a következő, 23. versben ezt mondja Jézus ugyanennek a Péternek: „Távozz tőlem, sátán!" (Az eredetiben és persze a protestáns fordításokban is, kísértő helyett egyenesen a „sátán" szó áll.) „Botránkoztatsz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem arra, amit az emberek akarnak."

Jellemző, hogy most, mikor Jézus gyalázza, korholja Pétert, a protestáns olvasók is nemcsak Péterre, hanem a pápára is értik ezt a leszólást s diadallal mutatnak rá, hogy a Szentírás a pápát sátánnak nevezi. Krisztus Urunk pedig – alighogy átadta neki a kulcsokat és a kötés és oldás hatalmát és alighogy ráépítette anyaszentegyházát – mindjárt el is űzi magától, mert csak az emberek dolgaira (azaz csak a pénzre meg a haszonra) van mindig gondja, de nem az Isten ügyére. Eszerint tehát Krisztus Urunk mindjárt vissza is vonta Pétertől azt a hatalmat, amit előtte (bizonyára meggondolatlanságból) neki adott.

Mi azonban azt feleljük protestánsainknak, hogy ne csak ezt a 23. verset olvassák el, hanem az előtte levőket is és akkor látják, hogy Szent Péter nagy bűne, amely miatt a „sátán" jelzőt kapta mesterétől, mindössze abban állt, hogy Péter résztvevő szíve a közeledő kínszenvedést és halálát emlegető Jézusnak szerető részvéttel és vigasztalással ezt mondja: „Isten mentsen, Uram! Ilyesmi nem történhet veled." (22. vers)

Tehát az „Isten dolgainak" nem értése és csak az emberekéivel való törődés, ami miatt itt a dorgálást Péter kapta, csak abban állt, hogy ez a „gonosz" Péter szerette volna mesterét megkímélve látni a kínhaláltól. Ebből világos, hogy az érte kapott dorgálás se lehetett olyan kemény, mint amilyent az avatatlan olvasó az evangélium kifejezései miatt sejt.

Nem a haszonról, annál kevésbé a pénzről vagy piszkos érdekről volt itt szó, hanem éppen ellenkezőleg, a Jézus iránti részvét és szeretet váltotta ki Péterből azokat a szavakat, melyekért a korholást kapta. Péternek itt egyedül csak az volt a bűne, hogy nem mint természetfölötti, hanem mint természetes ember, de mint természetes jó ember nyilatkozott meg. Ha tehát bűnét az összes későbbi pápák bűneként fogjuk fel, legalábbis a világ szemében éppen nem válik szégyenükre ez a későbbi római pápáknak.

De még ha itt Jézus a Péternek később valóban bekövetkező gyáva hittagadása miatt ejtette volna ki a korholó szavakat (ami egyáltalán nem igaz), akkor is kétségbeejtően naiv okoskodás volna azt következtetni belőlük, mintha ez a dorgálás Krisztus előbbi szavainak visszavonását jelentené, azaz, hogy alig mondta ki Jézus a Pétert az egyház alapjává tevő, neki a kulcsok és a kötés és oldás hatalmát átadó szavait, máris azonnal megbánta és visszavonta volna, amit mondott. Ekkora következetlenség és változékonyság, az előrelátásnak ilyen nagy hiánya ugyanis még egy valamirevaló embertől is sok volna, nem pedig Jézustól, az istenembertől.

Isten változatlan, s amit mond, nem azért mondja, mert előtte nem gondolta meg jól a dolgot vagy nem látta elég tisztán a helyzetet, vagy nem volt megfelelő emberismerete. Ő mindent megváltoztathatatlanul és örök időkre szólóan mond. Hiszen mindent előre tud és semmiben nem tévedhet. „Ég és föld elmúlnak, de az én igéim (tehát az én szavaim, az, amit

én mondok vagy ígérek) el nem múlnak" (Mk 13,31, Lk 21,33), soha meg nem változnak. Krisztus Urunk már akkor is tudta, hogy Pétert meg fogja dorgálni, sőt sátánnak fogja nevezni, mikor előtte azt mondta neki, hogy ráépíti anyaszentegyházát, neki adja a mennyek országának kulcsait és a kötő és oldó hatalmat. Világos, hogy mikor ezt tette, azt is tudta és gondolt is rá (mert világos, hogy Isten nem lehet szórakozott, vagy feledékeny), hogy ez a Péter őt később még meg is tagadja majd.

Ha tehát Jézus mindezek ellenére Pétert mégis az egyház fejévé tette s felruházta az említett nagy lelki hatalommal, ezt csak úgy lehet magyarázni, hogy a pápa akkor is az egyház feje marad, a mennyország kulcsaival akkor is rendelkezik és akkor is törvényesen köt és old, ha később tényleg sátánná válnék is és az Isten dolgaival csakugyan nem gondolna.

Krisztus Urunk nem ok nélkül mondta a tőle éppen rögtön utána sátánnak nevezett Péternek a fentebb idézett megtisztelő és felemelő megbízásokat és meghatalmazásokat. Hogy rögtön utána meg is dorgálta, nem csökkenti, hanem éppen ellenkezőleg, erősíti a pápa isteni rendelkezésen alapuló tekintélyét és tényleg meglevő hatalmát s csak azt bizonyítja, hogy a kulcsok még az olyan pápának is kezében vannak, hogy még az olyan pápa is pápa marad és hogy hivatala révén akkor is jár neki a tisztelet és engedelmesség, ha az Isten dolgával nem gondol, tehát nem pápa módra viselkedik.

Azt talán nem kell külön kiemelnünk, hogy e megállapításunk nem azt jelenti, hogy a pápának a rosszban is engedelmeskedni kell, vagy hogy nem lehet, sőt nem is kell fájlalnunk, ha a rossz a pápa részéről megtörténik. A tisztelet és engedelmesség a bűnös elöljárónak már csak azért is jár, mert az alattvalók a feljebbvalójuk méltatlan voltáról csak hallomásból értesülhetnek, s világos, hogy ez még nem ment fel senkit a tisztelet és engedelmesség kötelessége alól. Ez alapon még velünk egyenrangú s nálunk alsóbbrendű felebarátainkat se szabad megvetni, mert a rosszat róluk sem szabad ilyen könnyen elhinni. De ha valaki bizonyosan tudja az elöljáró bűneit, mint elöljárót akkor is köteles tisztelni, s magát a bűnt kivéve mindenben engedelmeskedni neki, mégpedig nem csak az egyházi, hanem az állami elöljárónak is. Hiszen éppen az jelenti azt, hogy az egyház látható, hogy tagjait s így bűneiket is sokszor meg lehet állapítani. A pápáról, püspökről azonban többnyire csak azt lehet bizonyosan tudni, hogy pápa, illetve püspök, de nem azt, hogy bűnös vagy méltatlan. Hogy valójában ki méltatlan, azt csak a szívek és vesék vizsgálója, Isten tudja. Az ítéletet tehát Istenre kell bíznunk még velünk egyenrangú vagy nálunk alsóbbrendű felebarátainkat illetően is. Hát még azokra vonatkozólag, akik feljebbvalóink s így ők illetékesek ítélni mirólunk, nem pedig mi őróluk.

Világos tehát, hogy Péternek rögtön az egyház fejévé tétele után adott dorgálás nem az előtte kapott dicséret és hatalomátadás visszavonását jelenti, hanem éppen ellenkezőleg annak bizonyítéka, hogy amit Jézus Péter javára mondott és tett, azt a később történtek előzetes tudtával és figyelembevételével tette. Csakis azt jelentheti tehát, hogy bennünk se szabad csökkennie a pápa hivatala iránti tiszteletnek, tekintélye és jogai elismerésének, ha esetleg emberi gyarlóságot vagy fogyatékosságot tapasztalunk benne. Hiszen világosan láthatjuk, hogy Krisztus Urunk is gyarlóságai tudatában és ellenére tette Simont az egyház fejévé.

Ha azt látjuk, hogy Jézus tudatosan egy, „az Isten dolgával nem gondoló" és emiatt tőle egyenesen sátánnak nevezett embert tesz az egyház alapjává és fejévé, ebből részünkre logikusan csak az következhet, hogy a pápák esetleges gyarlóságai, sőt bűnei nem lehetnek számunkra meglepetések, annál kevésbé hitünk akadályai!

Azonban nemcsak az van benne a Szentírásban, hogy Jézus mit fog tenni, mit fog Péternek adni és mivel fogja megbízni, hanem az is, hogy mivé tette a valóságban is. Persze erre nem volna külön szükség, mert maga az ígéret is teljesen elég volna. Amit ugyanis Isten ígér

és jelez, hogy tenni fog, az mindig meg is történik, mert nála se „elfelejtésről", se szándéka megváltoztatásáról soha nem lehet szó. Isten nem változik és nem is változhat.

Ha azonban a protestantizmus Jézus három említett ígérete közül nemcsak az elsőt, hanem mind a hármat meg tudta volna cáfolni, s ráadásul nem is olyan kétségbeejtően gyenge, sőt komikus módon, mint az elsőt, még akkor is mindig ott van Szent János evangéliuma 21. fejezetének 15-17. verse, ahol Jézus ezt a megígért főhatalmat a valóságban is megadja Szent Péternek és ahol ennek tényleges megtörténte olyan tisztán, világosan és félre nem érthetően megtalálható, hogy ellene cáfolatkísérlet még protestáns részről se merült fel soha.

„Miután ettek, Jézus megkérdezte Simon Pétertől: Simon, János fia, jobban szeretsz engem, mint ezek? Igen, Uram – felelte –, tudod, hogy szeretlek. Erre így szólt hozzá: Legeltesd bárányaimat! Aztán másodszor is megkérdezte tőle: Simon, János fia, szeretsz engem? Igen, Uram – válaszolta –, tudod, hogy szeretlek. Erre azt mondta neki: Legeltesd juhaimat! Majd harmadszor is megkérdezte tőle: Simon, János fia, szeretsz? Péter elszomorodott, hogy harmadszor is megkérdezte: Szeretsz engem? S így válaszolt: Uram, te mindent tudsz, azt is tudod, hogy szeretlek. Jézus ismét azt mondta: Legeltesd juhaimat!"

Az ünnepélyes hangból és a háromszoros ismétlésből feltűnően láthatjuk, milyen fontos eseményről van itt szó, s hogy Jézus milyen nagy jelentőséget tulajdonít annak, amit itt velünk közöl.

Ami pedig közlése tartalmát illeti:

Kik Jézus juhai?

Minden bizonnyal a követői, a hívek, az egyház tagjai.

Mit jelent ezeket legeltetni?

Bizonyára vezetni, tanítani, kormányozni, igazgatni, jóra inteni, a rossztól óvni.

Ezzel bízza meg tehát Krisztus Urunk itt Szent Pétert s utódait, a római pápákat.

Látjuk, hogy ez a megbízás se az apostoloknak általában szól, hanem Szent Péternek egymagának. De mindabból, ami itt történt, világos az is, hogy ha Szent Péternek Istentől kapott joga, hogy Jézus juhait legeltesse, akkor ugyanezeknek a juhoknak Istentől rájuk szabott kötelességük, hogy ennek az Istentől fölibük rendelt pásztornak engedelmeskedjenek, szavára hallgassanak, más, idegen pásztorok után ne igazodjanak, ott és úgy legeljenek, ahogyan és ahol ezt Istentől rendelt egyedül törvényes pásztoruk kívánja és megszabja.

Látjuk azt is, hogy mivel az ő juhait Jézus Szent Péterre bízta, arról lehet megismerni, ki Jézus valódi követője, hogy megnézzük, ki a pásztora, kire hallgat lelki ügyekben, kinek engedelmeskedik: Szent Péter utódainak-e vagy másoknak, vagy pedig senkinek, hanem csak a maga feje után indul. Aki a római pápára nem hallgat akkor, mikor a hitről és erkölcsökről van szó, vagyis aki nem tartozik a római akolba, az maga mond ítéletet maga fölött, mert maga ismeri el, hogy nem tartozik a Jézustól alapított egyházba, a törvényes akolba, nem tartozik Jézus juhai közé.

Érdekes és nem ok nélküli az se, hogy Jézus háromszor egymás után teszi ugyanazt a rendelkezést. Bizonyára azt akarta vele jelezni, mennyire fontos az az intézkedés, amit itt tesz, mennyire szívügye ez a kérdés és mennyire vigyáz arra, hogy senki figyelmét el ne kerülje, azaz hogy mindenki tudomásul vegye.

Mivel mid a három esetben újra meg újra előbb Szent Péter szeretetét kéri zálogul, ebből joggal következtethetjük, hogy bizonyára juhai is elsősorban azzal mutatják ki mesterük iránti igaz szeretetüket, ha nem kalandoznak el fegyelmezetlenül, annál kevésbé makacsul a nekik mesterüktől megszabott akolból, hanem tisztelettel és engedelmesen viselkednek a törvényes pásztor iránt. Képzelhető-e nagyobb bűn annál, mint amikor valaki éppen Jézus azon intézkedésének nem engedelmeskedik, melynek fontosságát annyira hangsúlyozta, hogy

háromszor egymás után ismételte meg és az iránta való szeretet következményeként jelölte meg?

De bizonyára az se volt véletlen, hogy Krisztus Urunk a két első esetben azt mondta: „Legeltesd bárányaimat!”, a harmadikban azonban „juhaimat”.

Juh és bárány között az a különbség, ami a nagy és a kicsiny között. Azt jelenti tehát, hogy minden korú, rangú vagy tudományú hívemet rád bízom. Nemcsak a kis ártatlan, naiv és gyermeteg bárányokat, hanem a már nagy juhokat, a már tapasztaltakat, a többi közül nagyságban és erőben kiemelkedőket: a papokat, püspököket, fejedelmeket, királyokat, köztársasági elnököket, híres tudósokat, mindenkit, aki az én aklomban akar tartózkodni s tőlem várja üdvösségét. Látni fogjuk majd, hogy Krisztus Urunk Szent Péternek pásztori minősége betöltése közben még a csalatkozhatatlanság adományát is megadta.

Szent Péter és az apostolok hatalma átszállott utódaikra

Ha a Szentírásban egy szó se lenne arról, hogy az apostolok hatalma nemcsak személyüknek szólt, hanem utódaikra is átszállott, akkor is megállapíthatnánk ezt tisztán a józan észből is. Mindannak ugyanis, amivel Krisztus Urunk az apostolokat, Szent Pétert pedig külön is felruházta, csakis így van értelme.

Ha mindaz a megbízás, melyet az apostolok a megváltótól kaptak, csak az ő személyüknek szólt volna, akkor az egész intézkedésnek alig lett volna valami értelme. Ha csak addig lett volna a bűnök megbocsátására az embereknek hatalmuk, amíg az apostolok éltek, akkor csak azok az emberek részesültek volna a megváltás kegyelmeiben, akik abban a 30-40 évre terjedő kis időközben éltek, mely Jézus halálától az apostolok haláláig eltelt. Akkor az utolsó apostol halálával már befejeződött volna minden, s az emberek újra ott lettek volna, ahol Jézus születése előtt voltak.

Ezért azonban igazán nem lett volna érdemes Istennek a földre jönnie. Ebben az esetben Jézus nem az egész emberiség, nem minden ember megváltója lett volna, hanem csak azoké, akik az Ő és az apostolok idejében éltek és azon a szűk területen, ahol ők megfordultak. Pedig hát a föld milyen kis részét tudta csak bejárni a 12 apostol, kivált abban az időben, mikor még csak gyalog vagy legfeljebb szekéren és vitorlás hajón lehetett közlekedni a szél erejétől és szeszélyétől függően!

Ha pedig a kulcsok és a kötés és oldás hatalma is csak magának Szent Péternek szólt volna, nem pedig egyúttal utódainak, a mindenkori pápáknak is, akkor szintén alig lett volna értelme az egésznek s akkor igazán furcsállanunk kellene azt az ünnepélyességet, melyet Jézus e hatalom átadásakor alkalmazott. Akkor Jézus az anyaszentegyházat csak 30-40 évre alapította volna, mert Szent Péter Jézus halála után még csak ennyi ideig élt. Ezért igazán kár, sőt furcsa lett volna egyházat alapítani. Világos, hogy ha az egyház alapítása után már 30 évre eltűnt volna az alapja, akkor eltűnt volna és megszűnt volna vele együtt maga az egyház is. Hisz Szent Péter szikláját Jézus az egyház alapjává tette.

Az még lehetséges, hogy maga az egyház ugyan elpusztul, de alapja a föld alatt még akár évezredek múlva is megtalálható, de olyan házat még nem láttam, nem is hallottam, de elképzelni se tudok, melynek alapja már felépülése után 30 évre eltűnt, maga a ház azonban vígan él tovább még 2000 év múlva is, sőt egész a világ végéig.

Jézusnak nemcsak addig volt egyháza, míg Simon Péter élt, hanem van ma is és lesz is mindig, amíg csak emberek lesznek a földön. Világos tehát, hogy kulcsai is vannak még ma is épp úgy, mint Szent Péter idejében voltak. De ha így van, akkor kulcskezelőre is szükség van ma is, nemcsak akkor, sőt ma sokkal inkább, mint akkor, mert a mai egyház már sokkal nagyobb és sokkal bonyolultabb épület az akkori egyháznál. Ma ugyanis már rég fa lett a mustármagból s egy hatalmas, az egész világra elágazó fa ápolásával sokkal több a dolog, mint egy kis palántáéval.

Jézusnak se csak addig voltak bárányai, míg Péter élt, hanem vannak ma is, mégpedig többen, mint akkor, s ma is nemcsak ártatlan kis báránykák vannak köztük, hanem nagy, tekintélyes juhok is és ezek ma is épp úgy rá vannak szorulva a pásztorra, a tanítóra, az útbaigazítóra, vitáik, kétségeik eldöntőjére, mint a közvetlenül Jézus halála után élő emberek, sőt sokkal jobban, mint azok, mert minél távolabb vagyunk korban az Ige megtestesülésétől, annál nagyobb a homály és tanácstalanság, nehezebb a hit biztonsága.

Látjuk tehát, hogy Jézus intézkedéseit és az apostoloknak tett ígéreteit egyedül csak az apostolok személyére vonatkoztatni józan eszű ember számára egyenesen képtelenség, sőt sértő Jézus tekintélyére és bölcsességére. Még akkor is sértő volna ez, ha Jézus csak ember lett volna, nem pedig Isten. Nagyon rövidlátó, nagyon meggondolatlan, nagyon furcsa, nagyon szeszélyes, sőt nagyon együgyű ember lett volna így ugyanis az a Jézus. Olyan ember, aki nem lát tovább az orránál.

Ha tehát a Szentírás Szent Péter és az apostolok utódaira egy szóval se utalna, akkor se volna az evangélium meghamisítása, hanem a józan ész szerinti értelmezése, ha az egyház az apostolok utódaként püspököket szentelne, Szent Péter utódaiként pedig pápákat választana. Ez akkor is csak Jézus tanainak józan értelmezése, az emberi ésszel való összhangba hozása, az emberi észnek és gondolkodásnak az evangélium szolgálatába állítása volna. Ugyanis az ész szava is Isten szava, s az észt épp úgy Isten adta az embernek, mint az evangélium világosságát.

Ámde Krisztus Urunk ebben a tekintetben se bízta csupán az emberi észre és gondolkodásra egyháza és a megváltás szent ügyét, hanem itt is közvetlenül ő maga intézkedett.

Mikor megbízta apostolait a tanítással, mikor mondta nekik, hogy elmenvén az egész világra tanítsanak minden nemzetet, hozzátette: „Íme, én veletek vagyok minden nap, a világ végéig." (Szent Máté evangéliumának legutolsó mondata, 28,20) Mivel az apostolok természetesen nem a világ végéig, hanem csak a halálukig taníthattak, Jézus pedig „egész a világ végéig" tartó tanításról beszél, világos, hogy e szavaival nemcsak rájuk, hanem utódaikra is gondolt. Mivel pedig nem is utódaikról, hanem magukról az apostolokról beszél, mint akik egész a világ végéig tanítanak, ezzel csak azt akarja tudtunkra adni, hogy apostol vagy apostolutód, Szent Péter vagy pápa az ő szemében mindegy. Világos tehát, hogy a mi szemünkben is mindegynek kell lennie.

Ugyancsak jól láthatjuk ezt a Szent Pál példáján is. Ő nem tartozott a 12 apostol közé, még Jézus személyes tanítványa se volt, nem is látta soha a földön élő Jézust, hanem csak Jézus halála után csatlakozott Jézus híveihez, mégis nemcsak „apostolnak" nevezte és tartotta az őskereszténység és tartjuk és nevezzük annak mi is, hanem egyenesen apostolfejedelemnek, tehát többnek, mint a Jézustól magától meghívott apostolokat és egyenesen Szent Péter egyenrangú társának tekintjük. Szent Péter Krisztus kiválasztása folytán és akaratából lett több a többi apostolnál, Szent Pál pedig az eszével és fáradhatatlan buzgóságával.

További bizonyíték, ha valaki, akkor bizonyára maguk az apostolok tudhatták, hogyan érthette és foghatta fel Jézus az egyházat és az egyházi vezetőséget, azaz, hogy csak nekik maguknak szól-e Jézus megbízása, vagy pedig lesznek lelki utódaik is. A Szentírásból egész jól láthatjuk, hogy maguk az apostolok úgy értették, hogy nemcsak személyüknek szól a megbízás, és hogy kell lenni és lesznek utódaik is.

Az Apostolok Cselekedetei első fejezetének 13. verse elsorolja az apostolok nevét (persze itt is úgy, hogy Péter van a legelső helyen), aztán elmondja, hogy Péter felszólalt köztük, mégpedig a következőképpen: Testvérek! Ez a szerencsétlen Iskarióti Júdás öngyilkos lett s így megürült a helye. Imádkozzunk, hogy a Szentlélek megvilágosítson bennünket, hogy kit választott helyette. Ezután imádkoztak, aztán sorsot húztak és a sors Mátyásra esett, „így a tizenegy apostolhoz sorolták". (ApCsel 1,26)

Tehát Júdás után Mátyás is apostol lett. A Szentírás tehát ismét csak annyira mindegynek tartja, hogy apostol-e valaki vagy „csak" apostolutód, hogy mint ahogyan Szent Pált se mondja senki apostolutódnak, hanem apostolnak, épp úgy Mátyást is csak egyszerűen apostolnak mondja az Írás, s utána is mintha annak a tizenkettőnek egyike lenne, akiket maga Krisztus Urunk választott ki és akik Jézus személyes tanúi voltak, nem pedig csak annak a több ezernek egyike volna, akik a későbbi századok folyamán nyerték el a püspöki méltóságot s vele az apostoli utódlást. Még protestánsaink közül se mondja senki Mátyást apostol-

utódnak, hanem egyszerűen „Mátyás apostolnak”. Pedig Mátyás csak Júdás utóda volt s nem volt ott az eredeti tizenkettő között. Őt nem maga Jézus választotta apostolává, hanem a többi apostol választotta meg Júdás utódává Jézus halála után.

Képzelhető-e ennél világosabb és meggyőzőbb szentírási bizonyíték arra, hogy nemcsak apostolok voltak, hanem apostolutódok is vannak és kell is lenniük, és hogy ez felel meg Jézus akaratának és az evangélium szellemének? Hogy ezek az utólagos és a mai „apostolok” ugyanazok a mai egyházban, mint voltak Jézus apostolai az ősegyházban, ugyanazon jogkörrel és hatalommal bírnak és ugyanaz a tisztelet jár nekik?

Tehát a mai püspökök is a mi Krisztus rendelte törvényes tanítóink, akiket, mikor bennünket tanítanak, úgy kell hallgatnunk, mintha magát Jézust hallgatnánk és épp úgy kell tisztelnünk őket, mint magát Jézust. Ezek is köthetnek és oldhatnak, ezek is megbocsáthatják bűneinket is. De Szent Péter mai utóda is épp úgy az egyház alapja és erőssége és épp úgy bír a kulcsok hatalmával is, mint maga Szent Péter.

De ugyanerre más bizonyítékunk is van és szintén a Szentírásból. Például hogy Szent Pál is ugyanígy gondolkodott és cselekedett, láthatjuk Timóteushoz írt leveléből. Megtudhatjuk innen, hogy ő nemcsak akkor rendelt apostolutódokat, mikor egy-egy apostol meghalt, hanem anélkül is, és ezzel világosan tudtunkra adta, hogy az apostoli testület egyáltalán nincs a tizenkettes számhoz kötve, mint az áruló Júdás és utóda, Mátyás esetéből következtethetnénk, hanem számban növekedhet és növekednie is kell olyan arányban, mint amilyenben a hívők száma növekszik, azaz az egyház terjed.

Ha Szent Pálnak egy-egy helyen sikerült annyi hívőt szereznie, hogy egyházközséget alkothattak, akkor mielőtt tovább ment, hogy az evangéliumot máshova is elvigye, előbb egy megbízható egyénre (aki akkor még többnyire az idősebbek közül került ki – de hiszen püspökeink ma is többnyire idősebbek) kézrátétel és felkenés által ráruházta az apostoli hatalmat és az illető lett azon a helyen az utóda: a hívek tanítója, papja és kormányzója (a juhok legeltetője).

Timóteus például, akinek utána két levelet is írt, melyek Szentírásunk részét alkotják, ilyen, Szent Páltól kiválasztott apostolutód volt, s hogy az volt, éppen e levelek, tehát a Szentírás, bizonyítják. „Figyelmeztetlek – írja a másodikban –, éleszd fel magadban Isten kegyelmét, amely kézföltételem folytán benned él.” (2Tim 1,6) Láthatjuk tehát, hogy Szent Pál Timóteusra rátette a kezét s ettől az lelki erőt (apostoli hatalmat) kapott.

Egyébként, hogy az apostolok átadhatták apostoli hatalmukat másoknak is, Krisztus Urunk azon kijelentése is bizonyítja, hogy „amint az Atya küldött engem, úgy küldelek én is titeket”. (Jn 20,21) Eszerint tehát az apostolok úgy járhattak el és úgy is kellett eljárniuk, ahogyan Jézus eljárt. Jézus pedig – láthatjuk – mielőtt a földről elment, a tanítás, bűnbocsátás és kötés-oldás hatalmát stb. átadta másoknak, az apostoloknak. Világos tehát, hogy mint Jézus, ők is átadhatták és át is kellett adniuk másoknak azt a hatalmat, melyet tőle kaptak, hogy halálukkal ez a Jézus hozta hatalom ki ne vesszen a földről.

Hogy aztán utódaik ugyanígy tehettek és kellett is tenniük, bizonyítja az 1Tim 5,22: „Kezedet elhamarkodva ne tedd föl senkire.” Látjuk tehát, hogy Timóteus épp úgy feltehette a kezét másra, mint ahogyan őrá tette Szent Pál, az apostol. Csak arra kéri Szent Pál, hogy jól nézze meg, kire teszi rá a kezét, azaz kire ruházza át az apostoli hatalmat.

Lehet-e ezek után kételkedni abban, hogy az apostoli hatalom az egyházban örök, nemzedékről nemzedékre száll: hogy ez nem visszaélésképpen keletkezett, nem emberi uralomvágy vagy hiúság eredménye az egyházban, hanem a dolog természetéből és a józan észből folyik és Istennek a Szentírásban világosan kifejezett akarata?

Titusznak is így ír Szent Pál: „Azért hagytalak Kréta szigetén, hogy pótold, ami hiányzik, s a városokba egyházi elöljárókat (presbitereket) rendelj utasításaim szerint.” (Tit 1,5). A protestantizmus ebből a nevet (presbiter) megőrizte, de magát a dolog lényegét nem. Mert vi-

lágos, hogy ezeken a presbitereken nem a kálvinista egyházközségek választmányi tagjait kell érteni, hanem a felszentelt papokat, akiket az egyház nyelvén valóban ma is „presbitereknek" hívunk. Még az is megvan ma is, hogy papszenteléskor a püspök kézrátétele után sorban az összes presbiter, azaz az összes jelenlévő felszentelt pap is ráteszi a kezét a felszentelendőre.

Így szállt és száll az apostoli hatalom Krisztus közvetlen apostolai óta nemzedékről nemzedékre és ezért mondhatja el magáról a katolikus anyaszentegyház és a katolikus papság a szó szoros értelmében, hogy apostoli, mert ő valóban az apostoloktól származik. Ezért, ha meggyóntam és „a katolikus anyaszentegyház törvénye szerint való egyházi ember" (ilyen szövegezéssel tanultam még én az elemiben az anyaszentegyház negyedik parancsát) megbocsátotta a bűneimet, akkor igazán tudhatom, hogy bűneim valóban meg is vannak bocsátva, mert ezt a hatalmat maga Krisztus Urunk adta az apostoloknak, „a katolikus anyaszentegyház törvénye szerint való egyházi ember" és annak bűnbocsátó hatalma pedig felkenés és kézrátétel által megszakítatlan sorozatban származik le valamelyik apostoltól.

Annyira vigyáz az egyház erre a törvényes apostoli utódlásra és megszakíthatatlanságra, hogy a püspökszentelést (a püspök adja és csak az adhatja ugyanis tovább az apostoli hatalmat) a biztonság okáért mindig egyszerre három püspökkel végezteti, hogy az utódlás csakugyan biztos legyen. Az ugyanis, hogy a három közül egyik se legyen érvényesen felszentelt püspök, tehát igazi, törvényes apostolutód, szinte teljesen lehetetlenség.

De ahogyan lehetett, sőt Krisztus akarata szerint kellett is, hogy az apostoloknak utódaik legyenek, világos, hogy épp úgy, sőt talán még jobban (mert állása még fontosabb) az volt Krisztus Urunk akarata, hogy Szent Péternek, mint az egész egyház fejének is legyen utóda. Lett is és tudjuk is mindegyik utódának nevét és ez az utód azért lett a római pápa, a rómaiak püspöke s vele együtt azért lett maga az egyház is római egyház, mert Szent Péter mint Róma püspöke halt meg.

Mivel az esztergomi érsek egyúttal Magyarország hercegprímása is, világos, hogy ha meghal az esztergomi érsek, az, aki utódja lesz az esztergomi érseki székben, utóda lesz a hercegprímásságban is. Mivel Szent Péter személyében a római püspök egyúttal az egyház feje is volt, világos, hogy aki Szent Péter halála után a rómaiak püspöke lett, az egyúttal az egyház feje is lett. Így és ezért lett az egyház feje a római pápa.

Protestánsaink erre fölénnyel azt felelik, hogy Szent Péter nemcsak Róma püspöke nem volt, hanem még csak Rómában se volt soha. Az egyház fejévé csak azért vált később a római püspök, mert Róma volt a nyugat-római birodalom fővárosa és általában a keresztény világ akkoriban legnagyobb városa, s világos, hogy ha már egy város püspöke az egész egyház feje tudott lenni, akkor Róma volt az a város.

Azt feleljük nekik, hogy ha mindez igaz volna, akkor se bizonyítana semmit a római pápa főségének törvényessége és hivatalának evangéliumi eredete ellen, mert hiszen az egész kétségtelen, hogy Jézus Szent Pétert az egyház fejévé tette, tehát hogy Jézus főt akart az egyházban. Az is bizonyos, hogy azt akarta, hogy ennek a főnek utódja is legyen, vagyis hogy mindaddig legyen feje az egyháznak, amíg lesz egyház. Kétségtelen, hogy ha egyszer az egyháznak ez a Krisztustól akart feje a római pápa lett, Krisztus akaratából lett az. Hogy éppen a legtekintélyesebb és az akkori kereszténység középpontját jelentő város püspökéből lett az egyház feje, logikus dolog.

Ha Szent Péter sohase lett volna Rómában, az Szent Péter utódlása tekintetében csak akkor bírna jelentőséggel, ha lett volna vagy lenne Román kívül más város is, melynek püspöke ezt a hivatalt magának követelte volna azon a címen, hogy Szent Péter utóda ő, nem pedig a római püspök. Ez esetben a dolog gyakorlati jelentőséggel bírna, mert valóban dönteni kellene arról, hogy a kettő közül kinek van igaza s melyik város püspökét illeti hát meg az a jog,

hogy az egyház feje legyen. Mivel azonban a római püspökön kívül nincs és nem is volt soha, aki ezt a hivatalt a szentpéteri utódlás címén magának követelte, kétségtelen, hogy e tekintetben egészen világos a helyzet.

Ha ugyanis a jelen helyzetben a római püspök igényeit az egész egyház vezetésére nem ismerjük el, akkor az lesz az eredmény, hogy az egyháznak nincs és nem is volt soha törvényes feje, ez pedig – mint már kimutattuk – tökéletesen ellenkezik a Szentírással, Krisztus rendelkezéseivel. Világos tehát, hogy szó se lehet a római pápa jogának és törvényességének kétségbevonásáról még akkor se, ha Szent Péter nem lett volna soha Róma püspöke. Ez esetben a római püspök egyszerűen azon a címen lenne az egyház feje, mert az egyház legnagyobb és legtekintélyesebb városának a püspöke, sőt el se tudjuk képzelni, melyik lehetne az a másik város, melynek püspöke ilyen igénnyel felléphetne.

Legfeljebb Antióchiára gondolhatnánk, mert ennek a városnak egy időben valóban püspöke volt Szent Péter. Hogy Antióchia mégse lépett fel soha effajta igénnyel, csak azzal magyarázható, hogy köztudomású volt, hogy Szent Péter később más város püspöke lett s mint annak püspöke halt meg. A dolgot másképpen nem lehet megmagyarázni. A római püspökök kezdettől fogva azon a címen tekintették magukat az egyház fejének és követeltek más városok püspökeitől maguk iránt engedelmességet, mert Szent Péter utódai. El lehet hát képzelni, hogy ha nem így lett volna, sőt ha nem Róma, hanem valamely más város püspöke lett volna Szent Péter, akkor erről soha senki nem beszélt és nem tudott volna, sőt még maga az illető város se tudott volna róla? Pedig hát Rómának e tekintetben soha nem volt vetélytársa s még maga Antióchia se lépett fel soha effajta igényekkel.

Ha azonban Rómának vetélytársa akadt volna, s Román kívül más város püspöke is igényelte volna a pápaságot azon a címen, hogy az ő püspöke volt Szent Péter, az se jelentene sokat. Hiszen például azt, hogy ő Homérosz szülővárosa, egész sereg görög város állította magáról, pedig hát világos, hogy a költő egyszerre több városban nem születhetett. Petőfi születési helyének Kiskőrös is, Kiskunfélegyháza is, Dunavecse is, Szalkszentmárton is, Szabadszállás is, sőt még Kecskemét is mondta magát, de ezzel még igazán nincs bebizonyítva, hogy Petőfi nem Kiskőrösön született. Ha azonban azt, hogy mint az ő püspöke halt meg Szent Péter, Román kívül még csak nem is állította más város, az már bizonyára kétségtelenül bizonyítja, hogy csakugyan csak egyedül Rómát illeti ez a nagy dicsőség.

És Róma ezt a büszkeségét és jogát bizonyítani is tudja, mégpedig magából a Szentírásból is.

Szent Péter első levelében (5,13) ezt írja: „Köszöntenek titeket, akik Babilonban, mint ti, kiválasztottak, fiammal, Márkkal együtt." Ez azt jelenti, hogy Szent Péter apostol ezt a levelét Rómából írta. Hogy ugyanis Babilon városából magából nem írhatta, arról még csak vitatkozni se lehet. Babilon városa akkor már nem is létezett, mert már rég elpusztult. Köztudomású azonban, hogy az apostolok idejében a keresztények szerették Rómát Babilonnak nevezni, mint világvárost és romlott pogány várost. Maga a Szentírás is (Jel 17,5) Babilonnak nevezi Rómát, mert abban mindenki egyetért, hogy az Apokalipszisben Rómát nevezi Szent János Babilonnak.

De Szent Márknak, Szent Péter kedves tanítványának, akit – mint látjuk – Péter a most idézett helyen is mint vele egy helyen lakót emleget, evangéliuma is bizonyítja, hogy szerzője római lakos volt, mert evangéliumában elsősorban a rómaiakat tartja szeme előtt, mint akik az ő sorait olvassák. De az, hogy Szent Márk evangéliuma emlegeti Cirenei Simon két fiát, Sándort és a Vöröst (Alexandert és Rufust), akik pedig Rómában laktak, mert Szent Pál a rómaiakhoz írt levelében küld nekik üzenetet, szintén kétségtelen bizonyíték Szent Márk tartós római tartózkodása mellett, ez pedig, mint látjuk, Szent Péter tartós római tartózkodásával egyértelmű, mert hiszen első levelében, mint láttuk, azt írja, hogy Márk ott van, ahol ő.

Az egyház tévedhetetlensége

Az egyház tévedhetetlensége mind a józan ész alapján (természetesen akkor, ha hiszünk Jézus istenségében) tökéletesen megállapítható, mind pedig magában a Szentírásban a legkétségtelenebbül megtalálható.

A józan észből azért következik, mert láttuk, hogy Jézus az egyházat maga helyett hagyta itt a földön. Azért alapította, hogy az ő földről való eltávozását pótolja. Az egyháznak tehát épp oly biztosan és tévedés nélkül kell vezetnie az embereket a hit és erkölcs terén, mintha Krisztus Urunk maga vezetné! Másképp az egyház nem érhetné el a célját. (Az pedig lehetetlen, hogy amit Isten maga alapít, még az se érje el a célját, hogy még az is hiába keletkezzék, sőt esetleg – ha az embereket félrevezeti – egyenesen kárt csináljon haszon helyett.)

Az egyház legelső hivatása és rendeltetése, hogy az embereket tanítsa. Ha az egyház tévedne, éppen az ellenkező célt érné el, mint ami a hivatása: az emberek félrevezetését, s ezt annál végzetesebben, mert hiszen az emberek Krisztus iránti engedelmességből bizalommal hallgatnak az egyházra. Ha Jézus megkövetelte követőitől – pedig láttuk és látni fogjuk, hogy megkövetelte –, hogy az egyházra hallgassanak, e követelésben már szükségképpen benne foglaltatik az is, hogy ugyanez a Jézus arról is gondoskodik, hogy azok, akik az egyháznak szót fogadnak és rá hallgatnak, emiatt pórul ne járhassanak, azaz csakugyan mindig csak jót és igazat hallgassanak.

Ha az egyház tévedne, akkor az embereket nem vezetné, hanem félrevezetné, nem az üdvösségre, hanem a kárhozatra vinné. Ez pedig teljesen lehetetlenség, mert még egy emberre is szégyen, ha az, amit alkot, éppen az ellenkezőjét eredményezi, mint amiért alkotta (például ha a megszerkesztett mozdony annyira nem sikerül, hogy nem a vonatot húzza, hanem felrobban és személyzetét öli meg).

Istennél azonban ilyesmi teljesen lehetetlen, mert ő nemcsak okos, mint a jó mérnök, hanem végtelenül bölcs és egyúttal mindenható is, tehát megvan a lehetősége ahhoz, hogy amit bölcsessége célszerűnek lát, azt végre is hajtsa. Azzal, hogy Krisztus Urunk tőlünk az egyház iránt feltétel nélküli engedelmességet kíván, már az is bizonyítva van, hogy az egyház tanításának helyessége és parancsainak okossága felől eleve s egyszer s mindenkorra nyugodtak lehetünk.

Krisztus nemcsak azt parancsolta meg, hogy az egyházra hallgassunk, hanem azt is, hogy úgy hallgassunk rá, mintha őt magát hallgatnánk. E parancsával tehát már egyúttal arról is kezeskedik, hogy az egyháztól csak jót hallhatunk és igazat. Tévedhet-e ugyanis, vagy pórul járhat-e valaki azért, mert Jézusnak, Istennek engedelmeskedik?

De az egyház tévedhetetlenségét nemcsak a józan ész, hanem a Szentírás maga is bizonyítja.

Mikor Krisztus Urunk az apostolokat elküldi, hogy tanítsanak minden nemzetet, rögtön azt is utána teszi: „én veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (Mt 28,18-20).

Akivel vele van Jézus, aki az út, az igazság és az élet (Jn 14,6), az csak nem taníthat rosszat vagy valótlant? Az csak nem tévedhet? De – ismétlem – még gondolatnak is képtelenség (ha Jézus istenségének alapján állunk), hogy az az egyház, melyet ő az igazság hirdetésére rendelt, akárcsak rövid időre is vagy akár csak kivételképpen is tévedjen s így az emberek félrevezetője és megrontója lehessen. Még az is lehetetlen, hogy rosszat ugyan ne tanítson, de jót se, azaz, hogy haszontalan legyen, mert Krisztus Urunk bizonyára nem azért alapította.

Aztán élete végén még azt is megígérte Jézus az apostoloknak, hogy elküldi nekik „az igazság lelkét” és, hogy az megtanítja majd őket „minden igazságra” és hogy az igazság mindig velük marad. (Jn 14,16 és 16,13)

Aztán kell-e az egyház tévedhetetlensége mellett erősebb és világosabb bizonyíték, mint Jézusnak az a már idézett ígérete, hogy egyházán „a pokol kapui nem vesznek majd erőt”? (Mt 16,18) Össze lehet-e ezt az ígéretet egyeztetni az egyház esetleges jövőbeni tévedésével? Vehetnének-e ugyanis az egyházon a pokol kapui jobban erőt, mint akkor, ha ő is tévedne, ha az igazság és a jó helyett még ő is tévedésre és rosszra tanítaná az embereket Jézus nevében, s ha az emberek Jézus parancsának engedelmeskedve elhinnék neki vakon még a tévelyt is és tennék a rosszat, a helytelent?

El se lehet hát képzelni végzetesebb tévedést és Jézusra sértőbb dolgot, mintha valaki okosabbnak gondolja magát, mint az egyház, ezért felülbírálja tanításait, intézkedéseit, s hogy lelkiismeretét megnyugtassa, megteszi klerikalizmusnak (kereszténység helyett) és pápai vagy papi uralomvágynak (az evangélium uralma helyett, melyet neki is épp úgy kötelessége lenne szolgálni mint a papságnak kötelessége). Aki elhiszi azt, hogy az egyház vezetői a maguk földi és önző uralmát szolgálják s intézkedéseik, irányításaik elsősorban erre céloznak, az kétségbeejtően logikátlan ember akkor, ha emellett azért Jézus istenségében is hisz. Ez ugyanis a kereszténység nyilvánvaló csődje volna, mely Krisztus istenségével semmiképpen se egyeztethető össze.

Mivel a földi egyházat emberek kormányozzák, világos, hogy mindig megvan benne az a gyarlóság, ami az emberrel szükségképpen mindig együtt jár. Még kétségtelenebb azonban, hogy ezek az egyházat kormányzó gyarló emberek sohase voltak vagy lesznek annyira gyarlók, mint azok az emberek, akiket tanítanak és kormányoznak, és hogy feddhetetlenebbek voltak és lesznek minden más földi intézmény embereinél, mindig bölcsebbek is azoknál, hogy fő céljuk mindig az Isten országának és az emberek békéjének szolgálata volt és lesz s munkájukban nemcsak a jó szándék lesz mindig tiszteletreméltó, hanem a benne megnyilvánuló bölcsesség és erő is. Aki azt hiszi magáról, hogy neki az egyházzal szemben kell szolgálnia az emberek, például a munkásság üdvét, az sátáni gonosztevő vagy a legjobb esetben kétségbeejtően ostobául elbizakodott tudatlan.

Ha most azt kutatjuk, hogyan kell érteni az egyházban ezt a csalatkozhatatlanságot és kik az alanyai, akkor a kérdés első felére azt kell mondanunk, hogy a csalatkozhatatlanság csak hitbeli és erkölcsi dolgokra vonatkozik. Igaz ugyan, hogy Krisztus Urunk akkor, mikor az egyháznak csalhatatlanságot ígért, ilyen megszűkítést nem alkalmazott, ez a megszűkítés azonban a józan észből következik. Mivel ugyanis az egyház célja egyedül a hit fenntartása és az emberek lelki és örök üdvösségére vonatkozó dolgainak intézése, világos, hogy csalatkozhatatlansága se vonatkozhat olyasmire, ami ezzel nem függ össze. Ami pedig a kérdés második felét illeti, hogy ti. ki a csalatkozhatatlanság alanya, azt feleljük, hogy azok, akiknek Krisztus az ígéretet adta, tehát az apostoli testület, a mindenkori püspöki kar.

Az egész egyház püspöki kara az egyetemes zsinatokon nyilatkozik meg, mely a világ összes püspökeinek testülete és tanácskozása. De az egyetemes zsinat határozatai is csak akkor tévedhetetlenek, ha szorosan a hitre, nem pedig egyházkormányzati dolgokra vonatkoznak és ha a pápa jóváhagyása is hozzájárul. Jézus ugyanis az apostoloknak együttesen ígérte meg az igazság lelkét s azt, hogy velük marad egész a világ végezetéig, az apostoli testület pedig fej nélkül csonka, tehát nem test.

De csalatkozhatatlan a pápa egymaga is. Először azért, mert enélkül bajosan lehetne az egyház a népek tévedhetetlen tanítója. Egyetemes zsinat ugyanis csak átlag minden száz évben egyszer volt az egyházban s a világ összes püspökeit egy helyre összehívni, ott számukra szállásról gondoskodni, tanácskozásaik anyagát előkészíteni s általában az egész dolgot megszervezni olyan nagy dolog, hogy egyetemes zsinatok gyakran való megtartása még ma is bajosan képzelhető el, mikor már sokmilliós nagyvárosok vannak, ahol néhány ezer embernek egyszerre való elhelyezése nem jelent megoldhatatlan feladatot, s mikor már nemcsak gőzha-

jók, hanem léglökéses repülőgépek könnyítik meg a világrészek közt való közlekedést. Ezzel szemben ugyanis ott van ellensúlyként az, hogy ma már az egyház csakugyan az egész világra kiterjed, nem pedig csak Európára és környékére, mint hajdan. Az emberiség azonban sokszor nem várhat száz évig valamely fontos hitbeli kérdés eldöntésére, s a hívek addig, míg az egyetemes zsinat megtartásának lehetősége elérkezik, nem maradhatnak biztos útbaigazítás nélkül.

Azonban nem elsősorban ezen okoskodás, hanem Krisztus Urunk határozott ígérete és a Szentírás világos szava miatt tartozik az egyház dogmái közé a pápa tévedhetetlensége.

Szent Lukács evangéliuma 22. fejezetének 31-32. versében ezt találjuk: „Simon, Simon, a sátán hatalmat kért magának fölöttetek, hogy megrostáljon benneteket, mint a búzát. De imádkoztam érted, nehogy meginogj a hitedben. Amikor megtérsz, te erősítsed majd meg testvéreidet."

Ebben a megbízásban („Legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat!") már közvetve a tévedhetetlenség is benne foglaltatik, mert ha valaki Isten megbízásából végez valamit, akkor Isten arról is gondoskodik, hogy megbízását jól végezze. Ha tehát Péter Jézus megbízásából legelteti a nyájat, akkor bizonyára jól is legelteti, és aki Isten rendelésében bízva és parancsának engedelmeskedve erre a pásztorra bízza magát, nyugodt lehet, hogy nem jut káros táplálékhoz és nem is rohan vesztébe, hanem eljut üdvösségére. Krisztus Urunk azonban, mint a lukácsi idézetből látható, ennyivel nem elégedett meg, hanem hogy semmi félreértés ne lehessen, a pápa tévedhetetlenségét ebben a szentírási idézetben még külön és kifejezetten is tudtunkra adta.

A közölt idézet világosan mutatja, hogy Isten nem engedi, hogy Péter hite valaha megfogyatkozzék, s ha testvérei, a püspökök közül nem egy az idők folyamán átesik is a sátán rostáján, azaz téved, arról az egyház isteni alapítója mindig gondoskodik, hogy ugyanez a dolog legalább Péterrel, az egyház fejével sohase történjék meg s nála az igazságban és a jóban testvérei, a püspökök s a hívők mindig megerősítésre, tehát csalhatatlan tanítóra találjanak. (Itt már Jézus csakugyan nem Péterről, hanem a hitéről beszél. Világos tehát, hogy a dolgot nem úgy kell érteni, hogy a többi püspök a pápában mindig erkölcsi példaképre fog találni, hanem hogy a hit tisztaságát, azaz az evangélium helyes értelmezését illetően megerősítésre fog találni nála. Csalhatatlan tanítóról van itt szó, nem pedig romlatlan erkölcsökről és bűntelenségről.)

Végtelenül komikus, de egyúttal nagyon tanulságos is, ahogyan az egyház ellenségei (sőt az egész művelt közvélemény és irodalom) ezelőtt még száz évvel is ezt a pápai csalatkozhatatlanságot kezelték. Még a nagy Dickens is ellene hadakozott, mikor semmi köze se volt hozzá, mert hiszen nem volt tagja az egyháznak s honfitársai közt is (akiknek írt) akkor még olyan kevés volt a katolikus, hogy akkor még Angliának is alig volt köze hozzá.

Nálunk is még a kormány is kötelességének tartotta, hogy a pápai csalhatatlanság dogmájának kihirdetését megakadályozza. Akkori leghíresebb statisztikusunk a lutheránus Keleti Károly, még „Hazánk és népe" című statisztikai művében is majdnem egy teljes lapon át a pápai tévedhetetlenség ellen hadakozik. Ez – sajnos – akkor még egyáltalán nem volt akadálya annak, hogy műve el ne nyerhesse a Magyar Tudományos Akadémia száz aranyat jelentő jutalmát, sőt később még annak se, hogy róla nevezzék el a Központi Statisztikai Hivatal utcáját. Lehet, hogy a száz aranyat egyenesen ezért is kapta.

Persze Dickensen és Keleti Károlyon egyformán egész jól látható, hogy még csak nem is sejti egyikük se, hogy mi az a pápai csalatkozhatatlanság, ami ellen harcol, sőt egész jól látható, hogy nevetséges torzfogalmaik vannak róla. Ez nem is lett volna szégyene se a protestánsnak, se a regényírónak, se a statisztikusnak, de az már ugyancsak szégyen, hogy felekezeti

gyűlöletükben mégis beavatkoztak olyanba, amihez nem értenek és amihez se nekik, se annak a tárgykörnek, melyet műveltek, semmi köze se volt.

Egész jól látható, hogy mindkettő azt hiszi, hogy a pápát becsapni nem lehet, az összeadást se hibázhatja el, bármennyire is siet vele és bármennyire fáradt is az agya. Szerintük a katolikusnak azt kell hinnie, hogy a pápa politikája is mindig a képzelhető legjobb, hiszen ő „tévedhetetlen".

Ha még mindig lennének olyanok, akik ezt értik a pápai csalatkozhatatlanságon, azokat felvilágosíthatjuk, hogy mint az egyháznak, épp úgy a pápának a hatásköre is csak a hit és erkölcs dolgára terjed ki, világos tehát, hogy tévedhetetlensége is csak erre vonatkozik.

Mindez természetes és magától értetődő. Az azonban már nem s ezért ezt még ma is sokan nem tudják, hogy a hit és erkölcs dolga azonos az egyházi dolgokkal. A pápa egyházi dolgokban is tévedhet. A pápai tévedhetetlenség tehát nem azt jelenti, hogy a pápa az egyházat szükségképpen mindig a legjobban kormányozza. Nem. A pápa is tehet és tett is már nemegyszer baklövéseket épp úgy, mint más ember, és természetesen az egyházat se kormányozza mindig a legjobban.

Világos, hogy a pápa intézkedései és rendeletei mind egyházi tárgyú, de világos, hogy ezekben is tévedhet. Például az, hogy Isten előtt kedvesebb a szüzesség, mint a házasság (mivel nagyobb önmegtagadás, s így nagyobb istenszeretet jele), az hit és erkölcs dolga, a Szentírásban is a legvilágosabban benne van s nem is egyszer.

Ha tehát ez irányban nyilatkozik ünnepélyesen a pápa, ebben tévedhetetlen. Az azonban, hogy gyakorlatilag mi helyesebb: rákényszeríteni az egész papságot arra, hogy ezt az Isten előtt kedvesebb dolgot válassza vagy ezt a papságnak csak ajánlani, de egyébként tetszésére bízni, hogy a két életmód közül melyiket válassza, már csak egyházi dolog. A Szentírás nem írja elő a szüzességet a papság számára, mint kötelező dolgot.

Ha tehát a pápa eltörölné a kötelező papi nőtlenséget, joga lenne hozzá, mert ez is azok közé a dolgok közé tartozik, melyeket Jézus nem maga szabott meg, hanem az egyházra bízott, és amely jogával az egyház is élt, mikor az egységébe újra visszatérő görögkeleti papoknak továbbra is megengedte a nősülést (másképp ugyanis sohase jöttek volna vissza az egyházba).

Az egyház ezen engedményéből azonban még nem következik, illetve nem következnék az, hogy okos és helyes is volt ez az intézkedés. Amint az se következik, legalábbis a pápai csalhatatlanságból nem, hogy helyes a papságnak az egyházban tényleg meglévő törvényben előírt nőtlensége. Annak helyessége a legnagyobb fokban valószínű, de nem azért, mert a pápa tévedhetetlen (mert a pápa tévedhetetlensége erre nem terjed ki), hanem mert a hithez csak az tartozik hogy az örökös szüzesség erkölcsileg magasabb rendű dolog, tehát Isten előtt kedvesebb, mint a házasság. De az is szinte lehetetlenség, hogy az egyház, mellyel vele van a Szentlélek, egy, a hittel és erkölccsel összefüggő dologban gyakorlatilag szinte már évezredek óta helytelenül járjon el. Az egyház tévedhet, de nem évezredeken át állandóan.

A pápa tehát feltétlenül csak Krisztus tanainak magyarázásában és hirdetésében tévedhetetlen, azaz annak eldöntésében, hogy valami hozzátartozik-e Krisztus kinyilatkoztatásához, vagy nem. Ezt és csak ezt jelenti a hit és erkölcs dolga. Világos tehát, hogy ha a pápa elfogadja hitelesnek a turini szent leplet, vagyis elhiszi, hogy valóban ez az a szent lepel, melybe egykor a tanítványok Jézus vértől borított szent testét takarták, mikor holtan levették a keresztről, abból még nem következik, hogy ez valóban igazság.

Ha a pápa elhiszi és tanítja, hogy a franciaországi Lourdes-ban Soubirous Bernadettnek a Boldogságos Szűz valóban megjelent és az ott történt csodák tényleg igazak és valóban csodák, természetesen ebből se következik, hogy ez csalhatatlanul így van. Ugyanezt kellene mondanunk a máriapócsi Mária-kép könnyezéséről még akkor is, ha ennek hiteles voltát nemcsak a szatmári püspök, hanem a tévedhetetlen római pápa állapította volna meg.

De természetesen az se tévedhetetlenül bizonyos, hogy a Somogy megyei Nagyszakácsiban nem jelent meg Szűz Mária. Még akkor se lenne ez tévedhetetlenül bizonyos, ha ezt nemcsak a veszprémi püspök, hanem maga a csalatkozhatatlan pápa állapította volna meg, mert ennek Krisztus kinyilatkoztatásának tévedhetetlen magyarázásához semmi köze. Ez egy történelmi esemény.

A pápa csak akkor tévedhetetlen, ha abban dönt, hogy valami dogma-e vagy nem, hogy valami benne van-e Krisztus tanításában s ezért elhívése nélkül nem lehet üdvözülni, vagy pedig nincs benne. A szent lepel, Lourdes vagy Máriapócs vagy Nagyszakácsi esetében azonban egy történelmi kérdésről van szó, mely mivel sokkal későbbi eredetű, Krisztus kinyilatkoztatásában nem is lehet benne, melyet tehát egyedül a tudomány dönthet el, hogy megtörtént-e vagy nem, elhiggyük-e vagy nem.

De üdvözülésünkhöz semmi köze. (Annyiban van köze hozzá, hogy ha meggyőző bizonyítékok vannak rá, a kinyilatkoztatásban való hitünket is megkönnyíti. Annyiban azonban nincs, hogy a katolikus hit Lourdes nélkül is bizonyos és igaz volna s így lényegében véve az, hogy valaki üdvözül-e vagy nem, nem a Lourdes-i jelenésektől függ.)

Világos, hogy az, hogy valakinek a házassága érvényes vagy érvénytelen, szintén nem hit vagy erkölcs dolga. Ennek megállapítása szintén tisztán attól függ, milyen érveket lehet felhozni az egyik, s milyeneket a másik mellett. Ha a pápa a kérdésben dönt (természetesen akkor is, ha a szent lepel, Lourdes vagy Nagyszakácsi ügyében dönt), ő is tisztán a tudományos bizonyítékok és tanúvallomások alapján dönt, tehát a szemtanúkon kívül a tudomány embereit kérdi meg. Az a bizonyosság tehát, melyet ez alapon szerez, emberi bizonyosság. Nincs is semmi szükség arra, hogy a kérdésbe Isten közvetlenül beleavatkozzék. (Arra azonban szükség van, hogy ne engedje, hogy az egyház még Jézus tanai magyarázatában is tévedjen, azaz, hogy azok a jó emberek, akik az Ő parancsának engedelmeskedve az egyház vezetésére bízzák magukat, el ne tévedhessenek.)

A józan ész és a keresztény alázatosság azt kívánja, hogy a pápának ilyen nem csalatkozhatatlan döntéseinek helyességében is higgyünk, mert ostobaság, de különösen tűrhetetlen elbizakodottság, ha azt gondoljuk, hogy mi okosabbak, megfontoltabbak, óvatosabbak vagyunk, mint az, akire Isten a mi lelki kormányzásunkat bízta s mint azok a szakértők, akiknek meghallgatása után a pápa a döntését meghozta. Ámde, ha mi ennek ellenére is okosabbnak tartjuk magunkat a pápánál, ez csak emberi gyarlóság tőlünk, de nem a hit elleni bűn, mert ezek a kérdések nem tartoznak szorosan a hit hatáskörébe, tehát a pápai csalhatatlanság se terjed ki rájuk.

A tanárok, tanítók, szakemberek, tudósok, államférfiak és hadvezérek semmiben se csalatkozhatatlanok, mégis mennyire hisznek nekik az emberek, hogy esküsznek rájuk! Egyes híres hadvezérekről hogy elhitték még azt is, hogy nem fogja őket a golyó! Mi is lenne az emberiségből, ha csak azoknak hinnénk, akik csalatkozhatatlanok és még azoknak is csak olyan dolgokban, amikben csalatkozhatatlanok!

Annyi azonban tagadhatatlan, hogy még ha maga a pápa állapítja is meg, hogy Kovács Vilmát Jászkarajenőn 1956-ban kényszerítették a házasságra s így házassága érvénytelen, abból még nem következik szükségszerűen, hogy csakugyan így is van, mert tévedni emberi dolog, s a pápa is tévedhet mindenben, ami nem tartozik bele szorosan annak a lelki hagyatéknak az értelmezésébe, melyet Krisztus Urunk reánk hagyott.

Az pedig bizonyára nem tartozik hozzá az emberiség üdvözülésének feltételei közé, hogy valamikor és valahol valaki kényszer miatt lépett-e házasságra vagy pedig önként. Ez csak egy ember ügye s még annak se olyan, hogy feltétlenül a lelke üdvössége függne tőle, mert hiszen az egyedül csak attól függ, engedelmeskedik-e az evangéliumnak vagy nem. Világos tehát, hogy emiatt Isten még nem avatkozik bele csodával a világ folyásába, tehát sem-

miképpen se megokolt, hogy az egyház fejét ilyen esetekben is szükségképpen megóvja az esetleges emberi tévedéstől. Ilyesmikben a pápa is úgy van, mint egyéb hatósági emberek, akik alattvalóik ügyében döntenek, s akikkel kapcsolatban eszükbe se jut, hogy döntésük elfogadásához csalatkozhatatlanságukat állítsuk oda feltételül.

Ha mindezt tudta volna, akkor bizonyára Dickens, a regényíró és Keleti Károly, a statisztikus se botránkozott vagy gúnyolódott volna a pápai csalhatatlanságon s nem tartotta volna ellenkezőnek a haladással és a műveltséggel. Akkor talán még azt is belátta volna mindkettőjük, hogy mindaz, amit egy katolikus embernek hinnie kell, tulajdonképpen a leglogikusabb következménye mindannak, ami az evangéliumban való komoly, következetes és művelt hittel jár.

De hát minek is avatkoztak bele abba, amihez nem értettek s amihez nem is volt semmi közük? Hiszen egyikük se volt katolikus! Miért gondolták azt, hogy ők még a katolikus hithez is jobban értenek, mit az az egyetemes zsinat, mely a pápai tévedhetetlenséget kimondta? A fölényesség bizonyára elbizakodottságból történt, a rosszakarat pedig gyűlöletből. Pedig mennyire meg voltak mindketten győződve, hogy az egyház az, aki gyűlöl, nem pedig ők, sőt hogy ők éppen azért írnak az egyház ellen, mert a gyűlölet ellen vannak. Nagy szégyen mindez, csak persze nem az egyházra.

Pedig hát még mindig nem mondtunk meg mindent. Az igazság ugyanis az, hogy a katolikus egyház tanai szerint a pápa még hit és erkölcs dolgában is tévedhet. Ha például a pápa prédikál vagy könyvet ír, még prédikációjában és könyvében is tévedhet, még hit és erkölcs dolgában is. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy valóban téved is, mert hiszen még én se tévedek, hanem csak azt, hogy tévedhet, mert ember. Ez pedig tagadhatatlan.

A tévedhetetlenséghez ugyanis Isten közvetlen beavatkozása, tehát csoda kell, az pedig, hogy Isten állandóan, minden szíre-szóra csodát tegyen, teljesen ellenkezik a józan ésszel, de Isten végtelen bölcsességével, méltóságával és változtathatatlanságával is. Isten nem azért alkotta meg a természet törvényeit, hogy állandóan javítgasson rajtuk vagy állandóan felfüggessze őket, és az embert se azért teremtette tévedhetőnek, hogy aztán mégse engedje tévedni. Világos tehát, hogy a pápa csak akkor és csak annyiban lehet tévedhetetlen, amennyire ez az egyház rendeltetése és Krisztus ígéretei szempontjából elengedhetetlen.

Jézus azért alapította az egyházat, hogy minket az igazság útján vezessen és üdvözítsen. Nekünk is azért parancsolta meg, hogy mindenben hallgassunk rá, hogy üdvözülhessünk. Világos tehát, hogy nem engedheti meg, hogy még maga az egyház is eretnekségekbe süllyedjen s az üdvösség útja helyett a kárhozatba vezesse a neki engedelmeskedő jó embereket. Ezért kell a pápának csalatkozhatatlannak lennie, de világos, hogy csak annyiban és csak annyira, hogy ez az apostoli hagyaték megrontása be ne következzék.

Ezért tévedhet a pápa még hit és erkölcs dolgában is, mint magánember s ezért tévedhetetlen csak akkor, ha mint az egész egyház feje, ünnepélyesen nyilatkozik s nyilatkozatában hangsúlyozza, hogy amit mond, az Krisztus tanítása és így elhívése az üdvösséghez elengedhetetlen. Ezt hívjuk „ex cathedra", Szent Péter tanítószékéről való nyilatkozatnak.

Ha a pápa olyan tevékeny író volna, hogy még az Osservatore Romanóba is személyesen írna névtelenül cikkeket, vagy ha akár ezeket a cikkeket alá is írná, de cikkeiben még hit és erkölcs dolgában is tévedhetne, mert cikkei bizonyára nem lennének „ex cathedra" nyilatkozatok. A pápának az egész világ számára szóló rádiónyilatkozatai már lehetnek Szent Péter katedrájáról adott nyilatkozatok is, de ezek se szükségképpen azok, sőt legtöbbször nem azok.

Hogy azok-e vagy nem, azt a hangból, a körítésből lehet megállapítani. A pápa nem használ olyan kifejezéseket, melyekben ezt külön hangsúlyozza, akkor nem „ex cathedra" nyilatkozatról van szó. A legtöbb pápa soha életében nem is nyilatkozott „ex cathedra". Erre ugyanis csak rendkívüli esetekben van szükség. Hangsúlyoztuk, hogy Isten csak egész rend-

kívüli esetekben avatkozik bele közvetlenül a világ folyásába, világos tehát, hogy a pápától is ostobaság, sőt bűn – az istenkísértés bűne – lenne a nyakra-főre való „ex cathedra" nyilatkozás.

De ha szükség van rá, természetesen akkor se tévedhetetlenségében tetszelegve s elbizakodva a megígért isteni segítségben mondja ki a dogmákat és dönti el a hitbeli kérdéseket, hanem – éppen az istenkísértés bűnének elkerülésére – előbb a legszélesebb körű kutatásokat végezteti el, felhasznál minden elképzelhető természetes eszközt az igazság megismerésére, végigkutattatja a Szentírást, az egyházatyák műveit, megkérdi a hittudósokat, meghallgatja érveiket és ellenérveiket, következtetéseket von le belőlük, meghallgatja a józan ész szavát (melyet Isten azért adott, hogy használjuk) s csak azután mondja ki csalatkozhatatlanul a dogmát. IX. Pius pápa azt mondta, hogy éjjel-nappali imádság és böjtölés közben készült az ilyen „ex cathedra" döntés kimondására.

Igaz ugyan, hogy ha csakugyan az egyház tanainak tisztaságáról van szó, a pápa az isteni segítséget akkor is megkapná, tehát akkor is tévedhetetlenül döntene, ha ebbe bízva könnyelműen, előkészület nélkül hozná meg döntését, de akkor elkövetné az istenkísértés bűnét, mely abban áll, hogy az ember csodára akarja kényszeríteni Istent.

Ha az anya azt mondja a fiának, hogy ilyen hideg időben istenkísértés kabát nélkül kimenni, ez azt jelenti, hogy Istennek csodát kellene tennie, hogy meg ne betegedjen a fia. Mivel azonban ezt csoda nélkül, úgy is el lehet intézni, hogy a fiú kellően és okosan felöltözik, vagy pedig otthon marad, világos, hogy helytelen kimenni s mégse öltözni fel csak azért, mert az öltözés terhes.

Ezért kísértette a sátán is bűnre Krisztus Urunkat, mikor azt mondta neki, hogy ugorjon le a templom ormáról, mert Isten úgyse engedi meg, hogy még neki is baja essék. (Mt 4,5-7) Mivel azonban a templom ormáról lépcsőn is le lehet menni s akkor csoda nélkül se esik az embernek semmi baja, világos, hogy bűn levetni magunkat s Istent arra kísérteni akarni, hogy a kedvünkért s a mi ostobaságunkért vagy kényelmességünkért következményeinek elhárítására csodát tegyen. Az „ex cathedra" döntő pápának is kötelessége tehát, hogy Istentől csak annyiban követeljen csodát, amennyiben ez elkerülhetetlen. Kötelessége tehát annak igazságáról, amit „ex cathedra" kimond, emberi eszközökkel is egész a lehetőség határáig meggyőződni és a helyes döntéshez a természetes eszközöket is felhasználni.

A végeredmény tehát az, hogy a pápa tulajdonképpen úgy mond ki dogmákat, hogy a megígért természetfölötti segítségre szükség ne legyen, s az egyház egész kétezer éves történetében talán nem is volt soha szükség. De hát akkor – kérdezhetné valaki – mi szükség van az egész, az olyan nagy hűhót felverő pápai csalatkozhatatlanságra? Nem felesleges akkor az egész? Nem. Isten feleslegeset nem tesz, ezt a csalatkozhatatlanságot azonban megígérte. Nagyon hasznos és szükséges ez így azért, hogy nyugodtak lehessünk. Természetfeletti kezesség, tehát metafizikai bizonyosság ez arra, hogy az egyház vezetése alatt nem juthatunk tévútra s így örök üdvösségünket illetően egészen nyugodtak lehetünk, ha az egyházra hallgatunk. Csak olyasmi akadályozhatja meg üdvösségünket, ami tőlünk függ. Csak a bűneink akadályozhatják meg, semmi más.

Ha az egyház és a pápa tévedhetetlensége nem lenne dogma, akkor is szinte egészen bizonyosak lehetnénk abban, hogy az egyház nem téved és bizton rábízhatjuk magunkat vezetésére. Így azonban egészen bizonyosak lehetünk benne. Akkor emberi bizonyosságunk lenne, olyan, amilyen a tudományos bizonyosság (mely néha bizony megenged kivételeket, s a velejáró csalódásokat) vagy amilyen bizonyosságot a tudomány, a társadalom és a történelem nagy emberei adnak számunkra, a hitünk azonban metafizikai bizonyosságot ad részünkre, mely nem tűr kivételt.

Hogy mennyire szükséges, hogy ilyen bizonyosságunk legyen, láthatjuk abból, hogy az egyház történelme úgyszólván még így se áll másból, mint az eretnekek, vagyis olyan embe-

rek elleni küzdelemből, akik még így se bíztak abban, hogy az egyház okosabb, mint ők, hogy jobban ismeri az igazságot, mint ők s kik még így is azt hitték és azt hiszik, hogy az egyház téved, nem pedig ők. Mi lett volna hát akkor, ha Krisztus Urunk nem ígérte volna meg Szent Péter utódainak és az apostolutódok egyetemének a csalatkozhatatlanságot?

Ha pedig valaki erre azt mondja, hogy mivel a csalatkozhatatlanság dogmája úgyse éri el célját, felesleges, azt feleljük neki, hogy a célja nem is lehetett az, hogy senki se tévedhessen helytelen útra. Mivel az embernek szabad akarata van, Krisztus Urunk arra nem is gondolhatott, hogy ezzel az ígéretével egyszer s mindenkora minden tévedést és minden rossz útra térést megakadályozzon. Ez addig, míg ember lesz és míg az embernek szabad akarata lesz, nem is lehetséges. Csak arról lehet tehát szó, hogy a normális és a jóakaratú, az egyházra hallgató embereket megakadályozza a tévedésben, azaz, hogy bűne nélkül ne juthasson téves útra senki. Ez pedig megvan s vele együtt megvan e jóakaratú emberek lelki békéje is. Nem marhatják őket kétségek, hogy jó úton járnak-e, ha az egyházra hallgatnak, vagy hogy az anyaszentegyháznak nyugodtan engedelmeskedhetnek-e.

Hogy az egyház csak hit és erkölcs dolgában tévedhetetlen, s még ebben is csak akkor, ha egyetemes zsinatot tart vagy az egyház feje ünnepélyesen nyilatkozik, természetesen nem jelenti azt, hogy csak ilyen esetekben vagyunk kötelesek az egyházi vezetőséggel tartani, máskor ellenben mind véleményünkben, mind cselekvésmódunkban szabadok vagyunk s követhetjük a magunk felfogását. Ha ez helyes álláspont lenne, akkor szüleinknek, tanítóinknak, orvosainknak, a katonaságnál tisztjeinknek sohase kellene engedelmeskedünk, hiszen ők sohase tévedhetetlenek. Az állam előírásaira és rendeleteire, az ő hivatalnokainak intézkedéseire még kevésbé lennénk kötelesek adni valamit, mert hiszen ezek nemcsak lehetnek tévesek, hanem igen sokszor azok is. Ha nem így lenne, nem kellene állandóan új rendeleteket kiadni. A politikai életben különböző pártok küzdenek egymással, s ha az egyik rendszer bukásával a másik kerekedik felül, mindjárt az eddigiekkel ellenkező rendeletek következnek, ez pedig annak a jele, hogy a régiek nem voltak helyesek. Mégis meg kell a rendeleteket tartani addig, míg érvényben vannak.

Világos tehát, hogy a katolikusnak is meg kell tartania egyháza minden érvényben lévő intézkedését, s azon a címen, hogy az egyház ebben nem tévedhetetlen s ezért joga van vele ellenkező véleményt elfoglalni, nem járhat mindenki külön utakon. A jóravaló, vagy a legalább okos katolikus mindenben, ami a vallással összefüggésben és vonatkozásban van, az egyház felfogása szerint igazodik.

Nem bírálgatja az egyház emberi eredetű s így esetleg nem célszerű és megváltoztatható intézményeit se, például nem foglalhat el az egyházi vezetőséggel ellenkező álláspontot a kötelező papi nőtlenség, inkvizíció, egyházi vagyon, szerzetesrendek stb. tekintetében sem. Világos ugyanis, hogy ezek tekintetében is a hivatalos egyházi álláspont a helyes. Látni fogjuk majd, hogy az egyházi vagyonnak is sokkal több volt a haszna, mint a kára. A józan ész és a helyes erkölcs alapján járt el tehát a főpapság, mikor vagyonához ragaszkodott. Látni fogjuk, hogy teljesen helyes volt az inkvizíció is, nagy kegyetlensége pedig rágalom s nem a valóságban, hanem az ellene való gyűlöletben gyökerezik.

Hogy volt külön egyházi állam, azaz hogy a pápa világi uralkodó is volt egyúttal és hogy a pápák világi hatalmukhoz is ragaszkodtak, az is helyes volt. Ami hátránya ennek volt, azt bőségesen ellensúlyozták az előnyei. Sőt, ha ez a világi hatalom ma is megvolna, ma már csak előnyei volnának. Ma már szó se lehetne róla, hogy a pápa lelki hatalma miatta háttérbe szoruljon, ellenben – mivel az emberek átlaga előtt elsősorban az anyagi hatalom számít – nagyon emelné a pápai tekintélyt és igen megkönnyítené azt, hogy az egyház szava a társadalomban irányító legyen és ne csak egyes jóemberek lelkét, hanem az egész társadalmat és a közéletet átjárja az evangélium szelleme.

Az emberek átlaga ugyanis olyan, hogy csak akkor tud keresztény lenni, ha a közszellem is az. Ez – éppen a pápa és a papság közéleti hatalma miatt – megvolt a középkorban, de – elsősorban az egyház világi hatalmának elveszte miatt – nincs meg a modern életben. Szinte azt kell mondanunk, hogy e sajnálatos jelenség oka egyedül az egyház világi hatalmának s ezzel szükségképpen együtt járó közéleti befolyásának elvesztése.

Visszaélés ugyanis régen sokkal több volt az egyházban, mint jelenleg, s a papságnak is volt legalább annyi méltatlan tagja, mint ma, s akkor a közélet és közszellem ennek ellenére is katolikus volt. De a papság mai magasabb erkölcsi színvonalának se az az oka, hogy ma már a papság nem gazdag, s a főpapságnak nincs közéleti hatalma, hanem a nagyobb kultúra, s a vele járó jobb közlekedés, jobb megszervezettség, jobb ellenőrzés, nagyobb rend, s mert ma már nem uralkodnak a bárdolatlan, nyers szenvedélyek annyira az embereken s ezért a papságban is ritkábbak, mint hajdan.

Az egyházzal vele van a Szentlélek s vele van azzal a részével is, mely benne emberi, mert hiszen az egyház emberi részében is Krisztus jegyese és legkedvesebb alkotása. Világos tehát, hogy az egyház nem lehet a rossz képviselője a földön még emberi gyarlóságaiban se. Az egyház is gyarló, mert hiszen emberi, de világos, hogy semmiképpen se annyira gyarló, mint más emberi intézmények és dolgok. Nem lehet kétség az iránt, hogy az egyház vezetői mindig felvehették és ma is bátran felvehetik a versenyt nemcsak jellem és becsület, hanem műveltség, tudomány és józan bölcsesség tekintetében is az emberi társadalom egyéb vezetőivel. Ha azonban ez még ma is így van, mennyire igazság lehetett hajdan, mikor még úgyszólván mindenki, aki műveltséget és tudományt képviselt, az egyháziak sorából került ki.

Ami a papság jellembeli és erkölcsi kiválóságát illeti, ez bizonyos tekintetben már a tudományosságból és a műveltségi fölényből következik, de még inkább Krisztus tanainak képviseletéből és állandó tanulmányozásából. Ha az egyház vezetői nem lennének jobbak az állam vagy a társadalmi élet egyéb vezetőinél és a világi tudomány embereinél, akkor ezzel tulajdonképpen az evangélium hamisságát, vagy legalább értéktelenségét, haszontalanságát állapítottuk volna meg. S ha mindehhez hozzávesszük még azt a 2000 éves tapasztalatot is, mely az egyház mögött áll, akkor joggal állapíthatjuk meg, hogy ha valaki vagy valami, aminek előttünk erkölcsi tekintélye lehet, amelyről joggal feltehetjük, hogy jobb és okosabb mint mi, és amelynek irányelvei szerint igazodnunk lehet és kell, akkor ez a katolikus egyház. Vele szemben azt gondolni (még akkor is, ha nem szorosan hitbeli, hanem a hittel csak összefüggő közéleti, szociális vagy politikai dolgokról van szó), hogy mi okosabbak és tisztábban látók vagyunk, sőt – urambocsá! – még erkölcsi színvonalunk is magasabb s még az egyházi érdekeket is helyesebben tudjuk megítélni, mint maguk az egyház vezetői, mondhatatlan elbizakodottság és végzetes tévedés.

Nem hitbeli, hanem egyházi, sőt az egyházzal bármilyen összefüggésben lévő világi dolgok tekintetében is bajos elképzelni, hogy téves lehessen az az álláspont, melyet az egyház (a főpapság nagy többsége s ráadásul hosszú időn át) képviselt, például hogy a keresztény szeretettel ellenkezett az inkvizíció intézménye, vagy hogy elsősorban az egyéni önzésből folyt az egyházi latifundiumokhoz való ragaszkodás, és hogy az egyház csak hatalmi szempontokból folyamodott a papi nőtlenséghez vagy a latin nyelvhez, és hogy csak a hatalma féltése miatt foglalt el mindig ellenséges álláspontot a politikai vagy szociális forradalmakkal szemben.

Ha azok a „haladó” emberek, akik a forradalmakkal hazájukat vagy az egész emberiséget boldogítani akarták, gondoltak volna erre, s mikor látták az egyház s a papság „reakciós” voltát, nem azt gondolták volna, hogy a papság került az igazi kereszténységgel ellentétbe, hanem ők, igen sok szenvedéstől és keserves csalódástól kímélhették volna meg honfitársaikat s az emberiséget.

„Magyarország új történelme” című művemben kimutatom, hogy a feudális középkorban nemcsak sokkal nagyobb jólétben, hanem még sokkal nagyobb szabadságban és önérzetben is élt a munkásság, vagy átlag a szegény ember, mint a forradalmak eredményezte mai állapotunkban. De ugyanitt minden egyes nemzeti szabadságharcunkról is, melyeket az egyház sohase támogatott, kimutatom, hogy a nemzetnek és szabadságának csak akkor ártott volna igazán, ha győzött volna.

Hogy a hitlerizmus és utána a kommunizmus tekintetében mennyire igaza volt az egyháznak akkor, mikor mindkettővel szemben ellenséges álláspontot foglalt el (pedig a hitlerizmussal szemben elfoglalt ellenséges álláspontja miatt akkor még sok jó katolikus ember is mennyire haragudott az egyházra!) és hogy milyen hasznos lett volna, ha nem bíráltuk és nem ítéltük volna el érte az egyházat, hanem helyette engedelmeskedtünk volna neki, abból tanulságos leckét vehet jelenlegi társadalmunk.

Politikai tekintetben is hallgatnunk kell az egyházra, sőt a szorosan vett hitbeli és erkölcsi dolgok után éppen ebben a tekintetben kell legjobban az egyházra hallgatnunk, mert hiszen az ezen a téren tett baklövések sújtják legerősebben a tömegeket és okozzák az emberiségnek a legnagyobb bajokat és szenvedéseket.

E tekintetben először is tudomásul kell vennünk, hogy ha az egyház „politizál”, az mindig azt jelenti, hogy most a politika összefügg a vallással. Ezt láthattuk például a hitlerizmus és utána a kommunizmus idején. Csak becsület és tárgyilagosság kellett volna tehát annak felismerésére, hogy nemcsak a kommunizmus, hanem a hitlerizmus is rossz politika volt, tehát az egyház után indulva mindenkinek ellene kellett volna lennie, nem pedig felháborodni és azt kiabálni, hogy a papok ne politizáljanak. Hiszen éppen abból, hogy ebben az esetben a papok politizáltak, kellett volna mindenkinek megértenie, hogy annak, aki valóban keresztény akar lenni és annak számítja magát, most politizálnia kell, mégpedig e rendszerek ellen kell politizálnia.

Ha egy rendszer, mely egy ország irányítását akarja kezébe kaparintani, a kereszténység szellemével ellenkező – s ezt bizonyára a papság jobban meg tudja állapítani, mint a rendszer négy elemit végzett, vagy akár doktori oklevéllel rendelkező, de hitközönyös és nem keresztény életet élő laikus hívei –, akkor a politizálás, mégpedig az illető rendszer ellen való politizálás vallási kötelessége mindenkinek, mégpedig nemcsak az egyház, hanem hazája és saját jól felfogott érdekében is. Ostobaság ilyenkor arra hivatkozni, hogy az egyház ebben nem tévedhetetlen. Hát talán az egyház ellen politizáló akarnokok azok?!

Melyik az igaz vallás?

Ezt az eddigiek után könnyű eldönteni. Hogy ennek ellenére mégis olyan kevés protestánst lehet a katolicizmus igazságáról meggyőzni, annak oka az, hogy a protestánsok már vagy 90%-ukban ma már nem protestánsok, hanem hitközönyösek, a katolicizmussal szemben nem egy másik vallást, hanem a gyakorlati vallásnélküliséget képviselik, ma már nem Istennek vagy a másvilágnak élnek mint a vallásos ember, hanem e földi életnek, tehát tulajdonképpen nem egy téves vallás helyett egy másik, az igaz vallásnak kell őket megnyerni, hanem a gyakorlati vallástalanság helyett a vallásnak. A legfőbb akadálya azonban mindennek az, hogy ők ezt a kérdést nem is tartják fontosnak. A dolog egyszerűen nem érdekli őket. Már most hogy lehessen valakit megnyerni annak, ami nem is érdekli?

Azt a 10 százalékot pedig, mely protestáns létére még ma is hisz és vallásos, megnyerni azért szinte lehetetlen, mert ezek viszont annyira fanatikusak, hogy ésszel és érvekkel alig lehet rájuk hatni. Ők ezért nem hallgatnak az érvelésre. A jobb lelkűek pedig azzal felelnek érveinkre, hogy ők nem mondják azt, hogy a katolicizmus rossz vagy helytelen, sem azt, hogy csak az ő felfogásuk helyes, hanem az ő megítélésük szerint a vallásosság, a kereszténység abban áll, hogy mindnyájan Jézust keressük, ki-ki a maga módján, s ki-ki úgy találja meg, ahogyan ezt neki a Szentlélek adja.

Önnek a maga vallási felfogása felel meg, nekem az enyém. Önnek ez a helyes, nekem ez, mondják.

Világos, hogy ilyen állásponttal szemben bajos valamit kezdeni. De az is világos, hogy ez a felfogás is végeredményben azt jelenti, hogy engem nem érdekel, melyik felfogás a helyes, sőt szerintem helyes, objektív felfogás nincs is. Tehát tulajdonképpen ezek az emberek is szakítottak már az objektív vallással.

Ha ugyanis Isten van, s Isten az objektív igazság, akkor nem boldogíthat mindenkit más módon, és semmiképpen se helyeselheti, hogy mindenki más módon keresse és találja meg lelki nyugalmát és boldogságát. Akinek csak ilyen vallása van, annak nincs vallása. De az ilyen vallás nem is ér egy fabatkát se, mert nem felemeli, sőt – ha szükséges – megváltoztatja, sőt akár más természetűvé teszi az embert, mint amilyennek született, hanem az ember alakítja benne a vallást a maga képére.

Az ilyen vallás összefér tömeggyilkosságokkal is és érzelgősséggel is – aszerint, hogy milyen lelki beállítottságú valaki –, összeférhet perverzitásokkal, sőt kéjgyilkossággal és öngyilkossággal is, mert ezek is a lelki adottságokkal járnak s az ilyen vallásosság ezeket az adottságokat vagy terheltségeket nem kiküszöböli vagy megmásítja, hanem kiszolgálja.

Csak akkor lehetséges ez, hogy én alkalmazkodjam a vallás előírásaihoz, ne pedig a vallásomat alakítsam a magam adottságaihoz, ha ezeket az előírásokat objektíveknek, változatlanoknak és mindenkire egyformán kötelezőknek tartom. Csak így lehetséges, hogy e téren eredményeket is érjek el. (Hiszen lelki adottságaimmal szemben eredményt elérni még így is rendkívül nehéz.) De az olyan vallásosságban, mely szubjektív, mely alanyi, mégpedig nemcsak a gyakorlatban, hanem még elméletben is, mely megengedi, sőt egyenesen azt tartja helyesnek, hogy mindenkinek más útja legyen Isten felé, egyenesen lehetetlenség az erkölcsi teljesítmény. Az ilyen ember tulajdonképpen már elvetette magától a vallást és azt a mindenkire kötelező erkölcsi normát, amelyhez való igazodásban kellene állnia erkölcsi életének. Az ilyen ember becsapja magát akkor, mikor azt hiszi, hogy ő vallásos.

Aki tehát akkor, mikor a katolikus egyház, a vallás egyetlen jogos képviselője közeledik hozzá, azzal felel, hogy én nem mondom azt, hogy Ön rossz úton jár, csak azt tartom, hogy nincs joga hozzá, hogy mindenkit a maga útjára kényszerítsen, tulajdonképpen már el is is-

merte az egyház álláspontjának helyességét, mert hiszen nem is mer vele tárgyalásokba bocsátkozni. Nem meri azt mondani, hogy nincs igaza, de viszont az igazságtól annyira fél, hogy azt eleve eltaszítja magától arra a felfogásra helyezkedve, hogy a vallásosság nem az igazság boldogító bírásában áll, hanem csak az igazság keresésében. Objektív vallási igazság nincs is, legalábbis itt a földi életben annak nem lehet még birtokába jutni. Neki nem kell olyan igazság, melynek kényszerítő ereje van s így lelki küzdelmek elé állítja s tőle áldozatokat, keserves belső harcokat és lemondásokat kíván. Neki az a kereszténység kell, mely békén hagyja, mely már itt a földön se küzdő egyház, hanem mindenkinek békét hagyó egyház.

Világos, hogy ezek között a Jézus-kereső protestánsok között szép számmal vannak olyan jóakaratú emberek is, akik készek lennének Jézusért áldozatokra is. Erkölcsi felemelkedést, eredményt azonban ilyen szubjektív, Jézus-kereső alapon legfeljebb csak azok érhetnek el közülük, akiknek már a lelki adottságaik is jók és lényegében szenvedélymentesek (vagyis akik akkor is jók, ha vallástalanok). Lehetetlenség azonban ilyen alapon s ilyen teológia mellett eredményt elérniük azoknak, akik szenvedélyektől megvertek, akiknek rossz hajlamaik vannak, sőt terheltek. Ezeknek még a katolicizmus objektív igazságának és erkölcstana változtathatatlanságának alapján állva is csak emberfeletti küzdelem árán lehet előrehaladni – hiszen a természetüket kell megváltoztatniuk –, de nem olyan vallási alapon, mely még elméletben is szubjektív, mindenki számára más és más, tehát nem bír kötelező, erkölcsileg kényszerítő erővel.

Abban igaza van ennek a pietisztikus protestáns álláspontnak – s éppen ezért tud jó embereket is megtéveszteni –, hogy Istent színről színre majd csak a másvilágon ismerjük meg, majd ha boldogító látására jutunk, tehát az igazságot teljesen – illetve olyan fokban, amilyen a véges emberi értelem számára lehetséges – csak ott fogjuk megismerni. Ámde azt, hogy Krisztus Urunk mit tanított s hogy Istennek mi a kívánsága itt tőlünk, azaz hogy mit kell tennünk, hogy üdvözüljünk, azt már itt a földön is biztosan tudjuk, nem pedig csak keressük. Krisztus Urunk azt a Szentlelket, aki „megtanít bennünket minden igazságra", már itt a földi életben elküldte, és az is írva vagyon róla, hogy velünk is marad „mindenkor".

Az igazság útját Krisztus tanításában mi már rég megtaláltuk, azt tehát még most is keresni s azt gondolni, hogy a földi életben nem is lehet soha végleg megtalálni, egyenesen összeegyeztethetetlen azzal a ténnyel, hogy Isten már a földre jött és megváltott bennünket. A Megváltó maga mondta, hogy Ő „az út, az igazság és az élet" részünkre. (Jn 14,6) Világos tehát, hogy már régen ismerjük az utat, mely az égbe visz és az igazságot, mely „megszabadít bennünket".

Az élet célja ma már nem az, hogy Jézust, az igazságot és az üdvözülés útját keressük, hanem az, hogy az igazságnak már boldog birtokában és az üdvözülésre vezető út ismeretében állandóan haladjunk a tökéletességben, hogy Jézus szellemét mindig jobban megismerjük, elsajátítsuk és életünkben mindig jobban megvalósítsuk. Ez az élet célja és boldog tartalma, nem pedig az út és az igazság keresése, mert azt már régen megmutatta nekünk a mi Mesterünk, és azóta állandóan mutatja számunkra az az Egyház, melyet éppen abból a célból alapított.

Hogy az az egyház, melyet Jézus alapított, egyedül csak a katolikus anyaszentegyház lehet, nagyon könnyű eldönteni. Ez és csakis ez az egyház van meg Krisztus Urunk óta megszakítás nélkül, *csak* itt van meg az apostoli utódlás, tehát ez az intézmény, melyet Krisztus Urunk a mi tanításunkra és vezetésünkre alapított.

(Ezt a „*csak*"-ot természetesen csak a protestáns felekezetekkel való viszonylatában mondhatjuk, mert a keleti egyházak szintén már Krisztus Urunk óta megvannak. A keleti egyházak tehát nem emiatt, hanem egész más okból nem lehetnek Krisztus igaz egyházat. Például többek közt azért nem, mert keleti egyház több is van, nem pedig egy. Krisztus pedig csak egy egyházat alapított. Ezzel azonban majd később foglalkozunk.)

Olyan erős érv ez, hogy a protestantizmus csak úgy tud alóla kibújni, hogy tagadnia kell még azt is, hogy Krisztus egyáltalán egyházat alapított. A protestánsok is látják ugyanis, hogy ha elismerik, hogy Jézus egyházat alapított, akkor csak a katolicizmus lehet ez az egyház, melynek pedig a protestánsok nem tagjai. Mivel pedig a Szentírás világos szavai ellenére azt nem mondhatják, hogy Jézus egyházat egyáltalán nem alapított, kitalálták a láthatatlan egyházat, melynek csak a jók, a predesztináltak a tagjai, és amelyben benne van minden ember (akár katolikus, akár protestáns), aki üdvözülni fog.

Kétségtelen azonban, hogy ha csak ilyen egyház van, akkor nincs egyház, mert a láthatatlan egyház csak képzeleti, nem pedig valóságos egyház. Jézus kétségtelenül alapított egyházat, mégpedig egész kétségtelenül olyant, melyben nemcsak jó, hanem rossz tagok is vannak. Azt mondta például, hogy hasonló a mennyek országa az olyan emberhez, akinek a földjén nemcsak búza, hanem konkoly is nőtt (Mt 13,24-30), hogy hasonló a hálóhoz, melybe a jó halak mellett rossz halak is keverednek (Mt 13,47-48) és hogy hasonló azon tíz szűzhöz, akik közül öt ostoba, öt pedig okos volt (Mt 25,1-12) stb. De a keresztség, az a szertartás, mellyel az egyház tagjaivá válunk, szintén látható dolog. Vajon miért kötötte Jézus látható jelhez egy láthatatlan társaságba való bekerülést?

De egyébként is egyház-e a láthatatlan egyház? És ha Jézus csak ilyen láthatatlan egyházat alapított volna, elérhette volna-e vele a célját: az igazság terjesztését, az emberek tanítását és az üdvösség útjára való kormányzását? Aki vagy ami láthatatlan, az nem tanít, nem is taníthat, és akit nem látunk, az nem kormányozhat bennünket. Minden szentség látható, tehát nem szolgáltathatja ki az, aki maga láthatatlan. De Krisztus Urunk bizonyára a szentségek kegyelmeit is nem azért kötötte látható jelekhez, mert láthatatlan egyházat akart alapítani.

Ha Krisztus Urunk csak láthatatlan egyházat akart volna alapítani, akkor egy szót se szólt volna róla, mert hiszen azok, akik amúgy is már predesztináltak, tehát már arra születtek, hogy üdvözüljenek, az egyház nélkül is jók lettek volna és üdvözültek volna. Az ő számukra nem lett volna szükség egyház alapítására. Az egyház alapításának célja és szükségessége éppen az volt, hogy ne csak azok, akik már úgyis jók, szolgálják az Istent, ismerjék meg az igazságot és szolgálják Isten akaratát, hanem még a nem jók is, sőt lehetőleg minden ember.

Ha Jézus csak láthatatlan egyházat akart volna, olyanformán, mint amilyent a protestánsok képzelnek, akkor nem bízott volna meg olyan embereket a tanítással, a bűnök bocsánatával és a kötés és oldás hatalmával, akik az ő láthatatlanná válása (mennybemenetele) után is láthatók maradnak a földön és akkor nem tett volna szintén olyan embert egyháza fejévé, aki láthatóan kormányozza ezt az egyházat, mert ő maga is látható.

Ha az, aki legeltet, látható, világos, hogy bárányai is láthatók. Láthatatlan bárányok számára nem is kell pásztor, mert azok nem legelnek, s ha igen, akkor nem ellenőrizhető, mit és hol legelnek. Akkor azt se láthatjuk, ha tilosba tévednek, de a kárt se, amit okoznak. Minek az ilyen bárányoknak pásztor?

Látjuk tehát, hogy mikor azt mondjuk, hogy Jézus egyházat alapított, akkor tulajdonképpen egész világosan azt is mondjuk, hogy látható egyházat alapított. Ezt a jelzőt egyedül csak azért nem tesszük hozzá, mert feltesszük, hogy azoknak, akiknek mondjuk, megvan a magukhoz való józan eszük. Hogy Jézus láthatatlan egyházat alapított, egyszerűen azt jelenti, hogy nem alapított egyházat. Azt az egyházat, mely láthatatlan, mert csak azok a jók vannak benne, akiket egyedül csak Isten ismer, nem kell külön megalapítani. Az külön alapítás nélkül is megvan. A láthatatlan egyházat Isten akkor alapította, mikor az első embert megteremtette.

Protestánsainknak tehát – ha csak a napot nem akarják letagadni az égről – tudomásul kell venniük, hogy a Krisztus óta szakadatlanul meglévő és az apostoloktól származó katolikus egyház a Krisztus egyháza, ők tehát nincsenek benne a Krisztus egyházában, ők nem tartoznak a Krisztus nyájába. Ebből a megállapításból pedig más nem következhet, mint csak

az, hogy ezután fognak oda belépni, illetve visszalépni (mert őseik benne voltak). De ez természetesen csak akkor történik meg, ha Krisztus tanítványai akarnak lenni, ha kereszténynek tartják magukat és hajlandók engedelmeskedni isteni Mesterüknek.

De nemcsak ezen a címen kell az egyházon kívül állóknak ezt a kötelességüket tudomásul venniük, hanem azért is, mert – mint rögtön kimutatjuk – igaz egyedül csak a katolikus vallás lehet. Eleve lehetetlen, hogy kívüle bármely vallás igaz lehessen. Ez a megállapításunk már nem is csak a keresztény felekezetek valamelyikére, hanem minden néven nevezendő vallásra vonatkozik. Ha már hiszek egy vallás igazságában, akkor egyedül csak a katolikusban hihetek. A teljes hitetlenségben még van bizonyos logika, de ha valaki hívő s mégsem katolikus, az már szégyent jelent az illető logikájára és józan ítélőképességére.

Kétségtelen, hogy ha egy jóakaratú ember egy bizonyos meghatározott valláshoz ragaszkodik, ha annak érdekeit képviseli és követőjének tartja magát, azt csakis azért teheti, mert azt gondolja, hogy ez a vallás az igaz. Azért hisz valaki valamely vallás tanaiban s azért követi előírásait, mert az a meggyőződése, hogy ezek helyesek és igazak. Ámde azt szinte már az első pillantásra meg lehet állapítani, hogy igazságról komolyan legfeljebb csak a katolikus vallással kapcsolatban lehet szó. Más vallások igazságát semmiképpen se képviselhetnek vagy jelenthetnek. Igaznak ugyanis legfeljebb csak akkor tekinthetünk valamely vallást, ha az a vallás úgy viselkedik, ahogyan az igazság szokott viselkedni. Ellentmondást nem tűrően kimondhatjuk azonban, hogy így minden vallás között egyedül csak a katolikus egyház viselkedik. Az igazság ismertetőjeleit egyedül csak a katolicizmusban találhatjuk meg. Minden más vallás az igazsággal éppen ellenkező ismertetőjelekkel bír. A következőkben ezt az állításukat bizonyítjuk be.

Az igazság ismertetőjelei
Az egyformaság

Melyek az igazság ismertetőjelei? Kétségtelen, hogy először is az egyformaság. Bármiféle igazságot nézünk, az egyformaságot mindenképpen megtaláljuk benne, legyen az az igazság akár bölcseleti, akár mennyiségtani, akár természettudományi igazság. El lehet-e például képzelni, hogy Kanadában más egyszeregy legyen, mint Albániában, vagy hogy a koszinusztétel csak Franciaországban legyen igaz és érvényes, Mongóliában például már nem? Hogy az elektromosság törvényei mások legyenek Németországban, mint például Chilében? Vagy hogy a tüdőbajt csak hazánkban okozzák a Koch-féle bacilusok, Spanyolországban már nem? Vagy lehetséges akár csak az is, hogy csak a XIX. és XX. században okozza a tüdővészt az a bacilus, de a középkorban, mikor még bacilusokat nem ismertek, nem ez okozta? Lehetséges, hogy Olaszországban a dinamót vagy a lökhajtásos repülőgépeket éppen ellenkező törvények alapján és módon lehet és kell megszerkeszteni és üzembe helyezni, mint például Nagy-Britanniában?

Nem. Ami igaz ma, az igaz volt ötszáz vagy ezer évvel ezelőtt is, csak legfeljebb akkor még nem ismerték, még nem tudtak róla az emberek. Nem az igazság – mely szükségképpen változatlan – változott meg azóta, hanem a mi hozzá való viszonyunk, a mi tudatlanságunk oszlott el.

S ahogyan változatlan az igazság időben, épp úgy változatlan térben is. Ami igaz Európában, igaz Ausztráliában is, ami igaz a magyar számára, az igaz a németnek is. Az igazság mindig és mindenütt egyforma. Az igazság nem ismeri az idő múlását vagy változását, de nem ismer régi vagy új világrészeket se, nem ismer hazát vagy idegen országot, fajt vagy nemzetiséget. Az igazság szükségképpen nemzetközi, illetve nemzetek feletti.

Amelyik vallás igaz, annak szintén ilyennek kell lennie. Ha nem ilyen, lehetetlen, hogy igaz legyen. Amelyik vallás nemzeti vallás, s különösen az a vallás, amelyik büszke is arra, hogy ő nemzeti vallás s ezen az egy nemzeten kívül nem is akar más nemzeteknek is vallásuk lenni, az lehet nemzeti sajátosság, lehet nemzeti összetartó erő, tehát nemzeti büszkeség is, de igazság, tehát igaz vallás semmiképpen se lehet. Gondolkodó, okos ember ennek láttára már feleslegesnek is tartja e téren a további kutatást, mert már magából ebből megállapíthatja, hogy az ilyen vallásban igazságot nem kereshet.

Mikor például a mi kálvinizmusunk azzal dicsekszik, hogy ő a magyar vallás, mert – legalábbis hazánkban – csak magyarok követik, a számtalan nemzetiségünk: a németek, tótok, románok, szerbek, horvátok, ruténok, vendek, árvamegyei lengyelek, fiumei olaszok, bácskai sokácok vagy bunyevácok, bánsági bolgárok vagy kóbor cigányaink közül egyik se követi, logikus ember számára e dicsekvésével tulajdonképpen azt adja tudtul, hogy ő igaz vallás nemcsak nem lehet, hanem nem is akar az lenni, sőt még csak arról sincs még csak halvány sejtelme se, mit jelent az igaz vallás fogalma.

Az olyan vallás, mely büszke arra, hogy magyar vallás, azaz, hogy csak a magyarok vallása, a magyarra csak káros lehet épp úgy, mint ahogyan nagy kárt csinálna nálunk az a honfitársunk, aki a nemzet iránti nagy szerelmében egy egész külön, a más népektől használttól eltérő egyszeregyet honosítana meg körünkben s ezután ennek alapján tanítana bennünket számolni.

De természetesen az se lenne kívánatos, ha olyan lángoló honszerelmű mérnökünk akadna, aki külön nemzeti elektromosságot fedezne fel részünkre, a magyar nép adottságainak és

tulajdonságainak megfelelően, s aztán ennek törvényei alapján szerkesztene motorokat és dinamókat. Természetesen nemcsak a természettudomány és az igazság, ha nem a nemzet és a magyar nép ellen is vétkezne vele, ha eljárásában állítólag még úgy a fajszeretet vezetné is. Aki ugyanis népét vagy faját az igazság ellenére s annak szembeszegülve szereti, az nemcsak az igazság ellen vétkezik, hanem népének is tönkretevője.

Ahogyan azonban nincs és nem is lehet magyar igazság, magyar egyszeregy, magyar (azaz a többi népektől eltérő) természettudomány vagy magyar elektromosság, épp úgy nem lehet és nincs magyar vallás se, s ha mégis van, annak nem lehet köze az igazsághoz. Az ilyen vallás nem az ész, hanem az érzelmek világába tartozik. Jogosak s így tűrhetők-e azonban az olyan érzelmek, melyek ellentétben vannak az ész az igazság világával?

Pedig hát kétségtelen, hogy az iszlám is nemzeti vallás, a zsidó is, az anglikán is és a görögkeleti is. Igaz vallás tehát egyik se lehet.

Igaz, hogy a lengyelek a katolikus vallást is lengyel vallásnak nevezik (sőt Moldvában lakó véreink magyar vallásnak mondják a katolikus vallást is), ezt azonban egész másként kell megítélni, mint az előbb felhozott példákat. Az utóbbi két esetben nem a katolikus vallás az, amely lengyel, illetve magyar vallásnak mondja magát. Éppen ellenkezőleg: tiltakozik ellene. Annyiban elfogadja, sőt örül is neki, hogy minden lengyel és minden moldvai magyar katolikus, de annak már semmiképpen se örül, hogy a lengyelekkel határos oroszok és németek már nem katolikusok (az oroszok görögkeletiek, a németek lutheránusok), és hogy a moldvai románok se azok, hanem görögkeletiek.

A katolikus egyház mindig tiltakozott az ellen, hogy csak lengyelek vagy csak csángók vallása legyen. Annyira tiltakozik, hogy még nevéül is a „katolikus" szót választotta, azaz azt, hogy se nem lengyel, se nem magyar, se nem olasz vagy francia, hanem egyetemes, minden nép és faj számára egyaránt való és minden népet tagjai közé hívó vallás.

Ellenben az anglikán vallást angol ember (illetve angol nő) alapította és csak az angolok részére s akkor, mikor népét az egyház közösségéből elszakította. Hazánkban a kálvinizmus se arra büszke, hogy minden magyar hozzá tartozik (erre nem is lehet büszke, mert hiszen a magyarok nagy többsége is a katolikus egyház híve s a színmagyaroknak is legalább fele oda tartozik, tehát azokból is több a katolikus, mint a kálvinista), hanem arra, hogy a hazánkban lakó svábok, szászok, tótok, románok, horvátok, szerbek nem kálvinisták.

Milyen igazság az, mely arra büszke, hogy Magyarországon ezek se fogadják el, meg azok se, hanem egyedül csak az ország vezetését kezében tartó uralkodónép? Képviselheti-e az evangéliumot és Krisztus tanait az a vallás, mely arra büszke, hogy csak magyarok követik? Vajon Jézus csak a magyarokat váltotta meg? Éppen ellenkezőleg, nem azt mondta-e apostolainak, hogy „elmenvén az egész világra, tanítsátok minden nemzetet"? (Mt 28,19)

A magyar kálvinista arra büszke, hogy neki se a svábok, se a tótok, se a horvátok stb. nem hittestvérei. A magyar katolikus ezzel szemben arra büszke, hogy az ő vallása katolikus, azaz egyetemes, s itt hazánkban is nemcsak a magyarok nagy többsége tartozik hozzá, hanem azonkívül a németek is, a tótok is, többségükben a horvátok és a rutének pedig teljes számban, még az oláhokból is másfél millió, aztán a tengerparton lakó olaszok is, az északi határon lakó lengyelek is, az Al-Duna menti bolgárok is, sőt az országban elszórva kóborló cigányok is. A francia katolikus gyűlöli ugyan a németet (amelyik igazi katolikus köztük, az még a németet se gyűlöli), de azért annak, hogy a németeknek csak alig a felük katolikus, nem örül, hanem sajnálattal veszi tudomásul, mert tudja, hogy a másik felüknek is a katolikus egyházban lenne a helyük. A katolikus egyház nem arra büszke, hogy ő olasz, francia, lengyel vagy magyar, hanem arra, hogy katolikus, hogy egyetemes, hogy nemzetek feletti, mindenkinek való és szóló, azaz, hogy ő a vallási igazságot képviseli. Annyira tudatába van ennek és annyira fontosnak tartja, hogy mint látjuk, még nevével is ezt hirdeti.

Jellemző, hogy a Tiszántúl északi felében, a kálvinizmus törzshazájában, a kálvinista templomot magyar templomnak, a görög katolikus vagy görögkeleti templomot román templomnak, a katolikus templomot azonban itt is katolikus templomnak nevezi a nép. Aki tud egy kicsit gondolkodni és az orránál kissé tovább lát, észreveszi, hogy ez a tulajdonképpen azt jelenti, hogy ez magyar, az meg oláh vallás, a katolikus azonban krisztusi, azaz igaz vallás, melyben mellékes az, milyen fajhoz tartozik, aki hisz benne, mert hiszen nem magyarok vagy románok, hanem az emberek, minden ember számára való faji különbség nélkül. Ebből természetesen még nem következik, hogy igaz is, de legalább annyi igenis következik, hogy legalábbis lehetséges, hogy igaz legyen, mert megvan benne az igazság öntudata s úgy viselkedik, ahogyan az igazság szokott. A kálvinista és a görögkeleti vallás viselkedése azonban merőben ellentéte az igazságénak, tehát nem is léphet fel olyan igénnyel, hogy a gondolkodó ember igazságot kereshessen benne, tehát Krisztus evangéliuma képviselőjének tarthassa.

A zsidó vallás e faji jellege nem zárta ki minden népnek szóló, nemzetek feletti voltát addig, míg az evangélium előkészítőjeként szerepelt, azaz hivatását úgy fogta fel, hogy Isten az ő népét, az ő faját választotta ki, hogy előkészítse a Megváltó útját, aki majd minden népet, minden embert megvált és üdvözít, tehát már minden népnek fog szólni.

Homlokegyenest ellenkezik azonban a zsidó vallás az igazság jellegével ma, mikor már az evangélium egyetemességével szemben is ragaszkodik faji jellegéhez, még ma is az Isten választott népének tartja magát – most már abból a célból, hogy azzal az evangéliummal ellentétben, melyet ő várt legjobban s melyet Isten neki ígért elsősorban, a tagadást és az ellenzékiséget képviselje – faji alapon.

Ma már egyik vallás se annyira faji és nemzeti jellegű, mint éppen a zsidó vallás, mindegyik jobban törekszik arra, hogy másokat, kívülállókat, más fajhoz tartozókat is megnyerjen magának, mint a zsidó. Pedig hát ki látott olyan igazságot, mely nem terjedni s mindenkit boldogítani akar, hanem a fő elve az, hogy csak zsidónak való, csak zsidók számára van?

Igaz, úgy látszik, hogy ha nem is olyan feltűnően, mint más vallásoknak, de azért mégis van bizonyos faji jellege a katolicizmusnak is. Kétségtelen ugyanis, hogy elsősorban a latin népek vallása, míg a germánok protestánsok, a szlávok görögkeletiek (az arabok pedig mohamedánok). Ennek azonban nem a katolicizmus az oka, hanem az, hogy először a görögkeletiek is faji alapon szakadtak el az egyháztól, később pedig a protestantizmus is faji alapon izgatott az egyház ellen. Akik elszakadtak, azok álltak tehát faji alapon, de nem maga az egyház. Ellenfelei tartották tehát fontosabbnak az igazságnál a nemzeti különbséget vagy fajt, de nem a katolicizmus.

Sőt a katolicizmus nemcsak elméletben képviselte az igazság minden nemzetekfelettiségét, hanem a gyakorlatban is meg tudta ezt valósítani. Nemcsak a latin népeket (az olaszokat, spanyolokat, portugálokat és franciákat, akiknél a nemzeti és faji ellenszenv nem állt az igazság útjába) tudta úgyszólván kivétel nélkül megtartani kebelében, hanem ugyanezt sokszor a faji ellentétek és gyűlölet ellenében is meg tudta valósítani.

Az az állítás, hogy a latin népek katolikusok, a germánok protestánsok, míg a szlávok görögkeletiek, inkább csak annyiban igaz, amennyiben a katolicizmusra nézve jelent előnyt, pozitívumot. A latin népek ugyanis valóban katolikusok. Olaszország, Spanyolország, Portugália és az összes dél- és közép-amerikai állam annyira, hogy úgyszólván egy falunyi kivétel sincs bennük. A protestánsok Franciaországban se tesznek ki többet 2%-nál, sőt ha hozzájuk számítjuk még a többnyire kálvinista francia-svájci franciákat is, akkor se tesznek ki többet 3%-nál. A románok többsége görögkeleti ugyan, de még köztük is van másfélmillió katolikus (görög katolikus), egyébként pedig őket inkább szláv, mint latin népnek szoktuk tekinteni. A románok az olaszokhoz, franciákhoz, spanyolokhoz képest egyébként is kevesen vannak. Svájcban a ladinoknak több mint fele protestáns ugyan, ők azonban még a románok-

nak is csak vagy egy századrészét teszik, s ezért inkább csak érdekességből említjük őket, mintsem mint komoly kivételeket.

A latin népek tehát ennyire katolikusok (99%-ban). Mennyire más azonban az állítólag protestáns germánok képe! Legnagyobb törzsük, a németek, akik elsősorban képviselik a germánságot, hiszen sok nyelven még a nevük is azonos a „germán" szóval, százmillióan vannak s mégis vagy felerészben katolikusok. Nemcsak a Német Birodalomnak 37%-a az (mégpedig elsősorban a tisztább németek, mert a protestáns poroszok német-orosz, a szintén tiszta protestáns szászok pedig német-vend keveréknép), hanem az osztrák-németek teljesen, a szudéta (cseh) németek (kik minden német törzs között legtisztábban beszélik a német irodalmi nyelvet) szintén tisztán katolikusok és a kétmillió magyarországi németnek is háromnegyed része az. A svájci németségnek is fele katolikus (mert Svájcban a franciák jobban protestánsok, mint a németek), a Svájcot alapító őskantonok tiszta német népe pedig teljesen katolikus ma is.

A németalföldiek közt egyenesen több a katolikus, mint a protestáns, mert Hollandiának is 37%-a az, Belgium pedig tiszta katolikus s Belgium népének nagyobb fele esik a flamandokra, azaz a Belgiumban lakó hollandokra, mint a francia ajkú vallonokra. A katolikus németalföldiek száma még akkor is több a protestánsokénál, ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a dél-afrikai búrok tisztán protestánsok. Az angolszász észak-amerikai Egyesült Államokban és Kanadában is a katolicizmus a legelterjedtebb vallás. Tekintélyes kisebbség aztán a katolicizmus Ausztráliában és Új-Zélandon is. A „protestáns" germánok tehát csak így „protestánsok" a latin népek 99%-os katolicizmusával szemben. Az angolok éppen nem tiszta germánok s az ő országukban is ma már újra tekintélyes katolicizmus van.

De a szlávok is csak úgy görögkeletiek, ahogyan a germánok protestánsok. Az oroszok után, akik között szintén vannak katolikusok (ukránok, rutének), a lengyel a legnagyobb szláv törzs. Ez annyira katolikus, hogy mint láttuk, a lengyelek a katolikus vallást egyenesen lengyel vallásnak tartják. Pedig hát nem kevesebb, mit harmincmillió lengyel van. (Pedig ugyancsak sokat kiirtott belőlük a hitlerizmus. Katolikusok aztán a csehek, a morvák és a litvánok, és a mi tótjainknak is háromnegyed része. Ez a helyzet az északi szlávok között. A délszlávok közül pedig a horvátok teljesen, a szlovének majdnem teljesen (csak a magyarországi vendek között – akik nem mások, mint magyarországi szlovénok – van lutheránus kisebbség), a dalmátok nagyobb részben, tekintélyes számban vannak katolikusok, a bosnyákok és az albánok között is és még a szerbek közül is katolikusok a bunyevácok és sokácok. A szlávok is csak így görögkeletiek tehát.

Protestánsok a szlávok között egyedül csak hazánk területén vannak: a tótok egynegyed része s azoknak a vendeknek az egyharmada, akiknek összes száma se éri el még a százezret se. Az összes szláv protestáns száma tehát csak félmillió. Sokkal kevesebb tehát, mint amennyi a latin népek között a protestáns, pedig ott is messze vannak az egy százaléktól.

Egyébként sehol se lehet olyan jól látni az egyház katolicitását, egyetemességét, fajok és nemzetek felettiségét és minden ember számára egyaránt való rendeltetését, mint éppen a mi szép hazánkban. A fajok valóságos konglomerátuma volt ez, mert laktak területén magyarok, németek, tótok, románok, horvátok, szerbek, rutének, olaszok (Fiuméban) lengyelek (Árva megyében), vendek, bolgárok és cigányok, tehát tizenkétféle nemzetiség. Ezek közül tízben (a románok és szerbek teszik a hiányzó kettőt) abszolút többségben vannak a katolikusok annak ellenére, hogy az országnak általában is csak 60%-a volt katolikus. De azért még a románoknak is egyharmada katolikus volt és még a szerbek közt is akadtak tiszta katolikus törzsek (bunyevácok és sokácok). Nálunk még a Bánságban lakó kisszámú bolgárok is katolikusok voltak (fajtestvéreik többségével ellentétben). Nálunk a katolicizmus valóban katolikus volt, azaz egyetemes jellegű, fajhoz nem kötött, minden népre egyaránt kiterjedő.

De a katolicizmus nemcsak abban hasonlít az igazsághoz, hogy fajok feletti, azaz egyetemes, hanem az egyformaságban is. Nem találjuk meg az igazságnak ezt az egyformaságát egy vallásban se, csak a katolicizmusban. A buddhizmus például keleti és nyugati buddhizmusra oszlik, s noha mindkettő buddhizmus, a kettő között nemcsak különbség van, hanem az egyik úgyszólván merőben ellentéte a másiknak. A zsidók is háromféle felekezetre oszlanak: ortodoxokra, neológokra és status quo zsidókra, s nincs olyan összefogó szervük, mely mindhárom felett állna, mely egyesítené őket s gondoskodnék róla, hogy legalább a lényegben egyet higgyenek.

A keleti egyház akkor, mikor Rómától elszakadt, még egységes volt, s egy egyházat alkotott, mert az egész a konstantinápolyi patriarcha kormányzata alatt állott. Ma azonban már rég megannyi nemzeti egyházra oszlik, melyek egymástól függetlenek s a konstantinápolyi patriarcha, a római pápák hajdani büszke ellenfele, ma már még a kis Görögország egyházát se kormányozza.

Ami a protestánsokat illeti, ők már kezdetben is felekezetekre oszoltak, már létüket is így kezdték meg, tehát kezdettől fogva szinte akaratlanul is hirdették, hogy az igazsághoz nem lehet közük. Felekezeteik száma elrettentő, példaként vagy cirkuszba illő komikumként ma már egyenesen háromszázra, sőt még ennél is többre rúg. Hová csúsztak ezek az igazság elengedhetetlen kellékétől, az egyformaságtól?

A protestantizmus e nagy baján az se segít, ha például vannak köztük olyanok, akik azt mondják, hogy kérem, én nem protestáns, hanem kálvinista vagyok. Én egyedül csak a kálvinizmust tartom a kereszténység jogos és hiteles képviselőjének. Én és hittestvéreim tehát szintén egységesek vagyunk a hitben.

Eltekintve ugyanis attól, hogy száz protestáns közül talán még egy sincs, aki így beszél, még az ilyen protestantizmus se bírja az igazság elengedhetetlen kellékét, az egyformaságot. Maga a kálvinista, lutheránus vagy anglikán hit is csak akkor lehetne ugyanis egyforma, ha lenne valaki vagy valami, aki vagy ami benne az egyformaságról gondoskodnék. Az igazság e kelléke ugyanis pápa, vagy legalább a pápa jogkörét betöltő valamely testület nélkül nem lehetséges. Hol van azonban a kálvinista vagy lutheránus pápa vagy az a kálvinista vagy lutheránus testület, mely minden ország kálvinizmusa vagy lutheranizmusa felett áll, mindegyik felett joghatóságot gyakorol, s melynek a föld minden kálvinistája vagy lutheránusa engedelmeskedni tartozik, mert irányító hatalmát és jogkörét Krisztustól, illetve az evangéliumból származtatja?

Milyen kezesség van például a kálvinizmusban arra, hogy a magyar kálvinista szükségképpen azt hiszi, amit például a hollandi vagy svájci? Ilyesmire biztosíték egyedül csak a katolicizmusban van, mert a katolikust, bármely ország polgára legyen is, hitben egyedül a csalhatatlan pápa irányítja, s ha valaki nem hagyja magát tőle irányítani, már exkommunikálva is van, vagyis már ki is van zárva az egyházból. A katolicizmus tehát nem is lehet más, mint csak egységes. De a kálvinizmus?!

De a pápa szerepét még egy testület, például valami szent szinódus vagy konzisztórium se pótolhatja. Ugyanis először nemcsak pápa kell, hanem szükséges hozzá a pápai tekintély is s ezt csak az isteni alapítás (mely a Szentírásból bizonyítható) adhatja meg, míg a szinódusok, vagy konzisztóriumok csak emberi alakítások, ha még úgy elibük tesszük is a „szent" jelzőt.

Másodszor, egy testület sohase tudja szerepét olyan jól betölteni, mint egy személy. Ha ugyanis hatásköre az egész világra kiterjed – pedig hát enélkül szerepét, az egyformaság biztosítását nem tudja betölteni –, akkor tagjainak is különböző országokból kell kikerülniük, összegyűjtésük tehát mindig nehézkes, mindig sok időt kíván, háborús vagy forradalmi viszonyok között, társadalmi vagy politikai válságok idején pedig összeülésük szinte lehetetlen.

Aztán ilyenkor az egyes országok között mindig érdekellentétek, felfogásbeli különbségek vannak, sőt igen sokszor olyan ádáz gyűlölet, mely lehetetlenné teszi a különböző nem-

zetek megbízottjainak együttes tanácskozását. Képzeljük el például kommunista és „fasiszta" országból jövő megbízottak közös, barátságos, testvéri tanácskozását! Ugyancsak befellegzett nemcsak az egyformaságnak, hanem még annak a hitnek is, amelynek tartalmát és mindenkire kötelező voltát ilyen testületek állapítanák meg!

Hol van azonban – s ez a harmadik s fő érvünk – nemcsak például a kálvinista vagy lutheránus pápa, hanem akár csak egy egyetemes kálvinista vagy lutheránus szent szinódus vagy konzisztórium vagy bármely más olyan intézmény is, amelynek hitbeli döntése a föld minden kálvinistájára vagy lutheránusára, vagy görögkeletijére kötelező? Nemcsak pápája nincs a nem katolikus keresztény felekezetek akármelyikének, hanem nincs olyan nemzetek felett álló testülete se, mely a pápa szerepét betöltené. Nekik csak egy-egy nemzet feletti hatáskörrel bíró testületeik vannak, de még ezek is emberi alapításúak, nem pedig apostoli eredetűek. Határozataik még maguk a kálvinista tanok szerint se bírnak lelkiismeretben is kötelező erővel (hogy csalhatatlanságról ne is beszéljünk) még az illető ország keretei között sem.

Egyedül az iszlámnak volt feje a kalifa képében, de az is csak volt, de ma már nincs. Ő se lehetett tehát az igaz vallás képviselője, mert az igaz vallás nem mulandó, az nem szűnhet meg. De a kalifa addig se töltött be olyan szerepet, mint nálunk a pápa, amíg megvolt. Régen a pápáknak is volt ugyan államuk s ezért volt fegyveres erejük is, de még a rosszakarat se tagadhatja, hogy a világi hatalom mindig egészen mellékszerepet játszott a pápák lelki hatalma mellett, annak csak járuléka és védője volt, s ha megvolt, a pápa lelki hatalmának eredménye és következménye volt. Még a legvilágiasabb pápa országa se volt akkora, mint Csonkamagyarország, állandó hadserege sohase volt, zsoldos serege sohase volt nagyobb vagy ötezer főnél. Ennél jelenleg még egy kisebb állam rendőrsége is nagyobb.

Az iszlám kalifája ezzel szemben elsősorban uralkodó és hadvezér volt, mégpedig akkor, mikor virágzott, a világ leghatalmasabb birodalmának uralkodója és hadvezére. Uralkodó volta, anyagi és fegyveres ereje volt a lényeg, s csak ráadás volt az, hogy egyúttal az iszlám szellemi vezére is volt, s ezért „szent háborút" is hirdethetett. Nála nem mellékes dolog, nem járulékos, nem akcessziós volt a földi hatalom, hanem a lényeg. A kard szerezte a hívőket is. Nem a lelki hatalom, nem a hívők tisztelete adta a kalifának a földi hatalmat eszközül a hit védelmére, illetve a lelki vezér függetlensége és tekintélye biztosítására, mint a pápa esetében.

Ezért nem is tudta a kalifának mégoly nagy anyagi és fegyveres hatalma se megakadályozni, hogy az iszlám két felekezetre (síita és szunnita) ne bomoljon. Igaz, hogy a pápa se tudta megakadályozni előbb a keletiek, majd a protestáns felekezeteknek kiszakadását az egyházból, de ég és föld különbség van a kétféle szakadás között. Ez a különbség éppen annak a kétségtelen bizonyítéka, amiről itt szó van: az egyformaságnak a katolikus egyházban és hiányának az iszlámban.

Az iszlám két felekezetre bomlott, de mind a két felekezet továbbra is az iszlám tagja maradt. A katolikus egyház azonban nem oszlott előbb két egyházra, majd később több száz felekezetre, mert az egyház, illetve pápája azonnal kitaszította magából előbb a keleti egyházat (mely aztán mint holt szervezet, hamarosan további egyházakra bomlott), majd a protestánsokat, akik szintén mindig több felekezetre szakadtak szét, tehát mindig jobban eltávolodtak az igazság ismertető jelétől, az egységtől. Maga a katolikus egyház azonban egységes maradt, nem bomlott felekezetekre. Az egyházban csak azok maradtak meg, akik ugyanazt hitték, akik alávetették magukat ugyanazon ember kormányzásának, akik a megmásíthatatlan dogmák alapján állnak, sőt fejüknek s vezetőjüknek még a hitben való csalhatatlanságát is elismerik.

Valóban, az egyházban szinte tündököl az egyformaság, szinte azonos vele, ellenfelei pedig szinte azonosak a sokféleséggel. Ők azzal azonosak, ami az igazság ellentétének ismertetőjele. Az egyház katolicitását nemcsak a neve bizonyítja, hanem még a nevénél is jobban a valóság.

Mikor a keletiek elszakadtak, a pápa követe letette a kiközösítő bullát a Hagia Sofia főoltárára, azaz kijelentette, hogy a keletiek már nem tagjai többé Krisztus egyházának. Az egyház egysége tehát nem szűnt meg, mert az egyház nem alkudott. Azok körében, akik az egyház tagjai maradtak, továbbra is épp úgy meg volt a hit egysége, mint azelőtt, hiszen éppen ennek kedvéért volt kénytelen rászánni magát az egyház erre a fájdalmas és szomorú operációra. Kénytelen volt, mert másképp maga a Krisztus egyháza, az igazság vallása is megszűnt volna, mert már nem lett volna egységes. Ugyanígy tett a XVI. században a protestáns felekezetekkel.

Nem az egyház bomlott tehát felekezetekre, hanem a hívők egy része bomlott meg és tagadta meg az egyház iránti engedelmességet. Maga az egyház tiszta és egységes maradt, mert hiszen ellenzékét azonnal kíméletlenül kizárta magából. Ezek nem az egyházban, hanem az egyházon kívül ellenzékieskedhettek. Az egyházon belül ez nem lehetséges. Ott csak egység uralkodhat.

Jellemző, hogy az egyháznak ebben az egyformasághoz való tántoríthatatlan ragaszkodásában az egyház ellenségei közül senki se vette észre az igazságnak tiszteletreméltó, sőt tekintélyével szinte lenyűgöző megnyilvánulását, hanem tisztelet helyett úgyszólván mindenki gyűlöletre gerjedt. Ez a gyűlölet nem engedte meg, hogy belássák, hogy az egyház, mely az igazság oszlopának, Krisztus alapításának és képviselőjének tartja magát, másképpen mint így, nem is viselkedhet, mert ez a viselkedés önmaga iránti kötelessége. Ha nem így tett volna, önmagát cáfolta volna meg.

Nem, ezt nem volt hajlandó senki észrevenni, hanem helyette gyűlöletről beszéltek a római egyház részéről s azt állapították meg, hogy ilyen egyház nem lehet a szeretet vallásának képviselője. Sőt éppen ennek alapján állapították meg, hogy az egyház megromlott, elárulta hivatását, letért rendeltetése útjáról. Mintha bizony az igazsághoz való ragaszkodás ellenkeznék a felebaráti szeretettel s nem éppen a felebaráti szeretet követelménye volna. Lehet-e felebarátot jobban szeretni, mint azzal, hogy az igazságot megismertetem vele, vagy hogy annak útjáról nem hagyom letérni? Ellenkezik-e a szeretettel, ha valaki a hamisságot, a rosszat, a sátánt gyűlöli s kérlelhetetlen harcot vív vele, de természetesen felebaráti szeretetből? Az anya, aki élethalál harcot vív fia gyilkosával vagy erkölcsi megrontójával, az anyai szeretetnek legszebb megnyilvánulása, nem pedig a gyűlöleté.

A katolikus egyház vagy bármely más, akár keresztény, akár nem keresztény vallás között tehát ugyanaz a különbség, ami az igazság és a hamisság, vagy legalábbis az igazsággal nem törődő, azt nem ismerő könnyelműség és megalkuvás között. Addig, míg az orvostudomány fel nem fedezte egy kór igazi okát és egyedül helyes orvosságát, eltűrhetik-e az orvosok a különböző kísérletezéseket és egyéni orvosi véleményeket és eljárásokat. De mihelyt ezt valamely orvos megállapította, akkor már nem tűrheti. Sőt minél makacsabbak tudományos ellenfelei, az orvos annál nagyobb hévvel, annál kérlelhetetlenebbül, sőt – embernél már ez csak így van – annál nagyobb dühvel szokott velük szembeszállni.

Aki az igazság tulajdonában van, az nem lehet se nemtörődöm, se lanyha. Annak kötelessége késhegyre menni. Ha nem így tesz, akkor vagy hazudik, mikor azt állítja, hogy biztos tudása és ezen alapuló meggyőződése van az igazságról, vagy pedig hitvány, értéktelen ember, akinek csak a maga kényelme és békessége a fontos s ebből még milliók pusztulása ellenére se enged. Hadd pusztuljanak – gondolja – mások, csak neki legyen meg a nyugalma és kényelme.

Az igazság még a szeretetnél is előbbre való. Aki az igazság miatt és kedvéért szegi meg a felebaráti szeretetet, az csak látszólag gyűlöl, valójában szeret. Hiszen csak azért kíméletlen felebarátjához, hogy boldogabbá tehesse. Éppen az ilyen ember szeretete a legnagyobb, mert a szeretet miatt még tudatlan felebarátja ellenszenvét, gyűlöletét, bosszúját is hajlandó magára vonni és eltűrni, csak hogy használhasson neki.

Ugyanolyan itt az egyház szerepe, mint mikor a tífusz után lábadozó, kiéhezett, étel után áhítozó betegnek nem enged enni az orvos és az ápoló. Aki nincs tisztában a helyzettel, azaz nem ismeri az orvosi igazságot, felháborodik a kíméletlenségen s visszataszító szívtelenségnek találja egy szegény beteg koplaltatását, aki azonban ért a dologhoz, tudja, hogy az egész kegyetlenség semmi más, mint szeretet (és okosság).

Ebben az esetben az, hogy az orvos vagy az ápoló a beteg kedvében járjon, ellenkezésben van egy nagy igazsággal, azzal, hogy az ő betegségtől megviselt belei számára a halált jelenti a kemény étel. A beteg ezt nem tudja, vagy ha igen, nincs elég lelkiereje ahhoz, hogy engedelmeskedni is tudjon az észnek (a legyöngült testben ugyanis az akaraterő is gyönge). Az az ápoló tehát, aki részint, mert a jelen esetben ismeri a beteg életére annyira fontos igazságot, részint, mert személyesen nincs érdekelve a dologban, s ezért a szenvedély, az éhség az ő eszét nem homályosítja el és nem gyöngíti akaraterejét, „szívtelenül" ragaszkodik ahhoz, amit az ész előír, nem kegyetlen, hanem a beteg jóakarója. Az ilyen ápoló szeret még akkor is, ha a beteget erőszakkal akadályozza meg az evésben, sőt cselekedete erkölcsi értékét bár csökkenti, de nem rontja le s nem változtatja rosszra még az se, ha kötelességét néha durván, türelmetlenül gyakorolja. Még az ilyen ápoló is bizonyára jobb, mint az, aki nem tud parancsolni „a szívének" s betegét az evésben szabadjára engedi.

Az egyház ugyanezen helyzetben van az eretnekekkel. Ha a katolicizmus igényt tart arra, hogy Krisztus egyedüli egyházának tartsák és az igazsággal azonosítsák (márpedig kénytelen erre igényt tartani, mert ez az igazság iránti kötelessége; de az emberiséggel is nagy jót tesz vele, mert hiszen Krisztus megváltásában részesíti általa s olyan megdönthetetlen hitet őriz meg számára, mely lelki válságaiban egyedül lehet támasza), akkor nem tűrheti, hogy hívei egy része ezt elhiggye, a másik azt, de azért mégis mindegyik az egyház tagjának és helyes úton járónak tartsa magát. Az igazságtól eltérőket tehát kénytelen kizárni magából, hogy hívei tudhassák és láthassák, mi az, ami igaz és mi az, ami nem igaz, mi az, ami megengedhető és mi, ami nem megengedhető. Ha nem így tenne, azt a látszatot keltené, hogy tanítása igazságában ő maga se nagyon hisz.

Hogy aztán ezt a kötelességét durván teszi-e vagy szerető kímélettel, az igazság szempontjából egészen mellékes. Mivel azonban az egyház Krisztus képviselője a földön, eleve is nyugodtak lehetünk benne, hogy ebben a mellékkérdésben se kell ellenfeleitől tanulnia a szeretetet. Kell legalább annyira durvának lennie az egyháznak is az eretnekekhez, mint az orvosnak a makacskodó betegekhez. Ha a hit egyformaságát másképp nem tudja megőrizni, akkor ki kell zárnia őket magából. Világos, hogy ha célját, a hit egyformaságát, az igazság ismertetőjelének megőrzését a kizárás, a velük való szakítás nélkül is el tudja érni, akkor ő a legboldogabb, ha továbbra is megtarthatja őket az egyházban. Világos az is, hogy ha már kizárta is őket, akkor is rögtön visszafogadja őket, mihelyt az engedelmesség és az egységes hit elfogadásával ez lehetővé válik számára. De az igazság elárulásával nem szeretheti őket, vagyis azt nem engedheti meg nekik, hogy eretneken is az egyház tagjai maradhassanak.

Tessék például elolvasni a Luthert végre (mert ugyancsak nem túl hamar) az egyházból kiközösítő pápai bulla szövegét, s rögtön láthatja mindenki, mennyire nem volt türelmetlen, s mennyire nem volt durva Lutherhez az egyház. Luthernek szinte könyörgött a pápa s újabb meg újabb haladékot adott neki a megtérésre. Nem használt azonban vele semmit, mert ő csak az egyház gyöngeségét, nem pedig szeretetét olvasta ki belőle. S ne csak a pápai bullát, hanem Luthernek „Az ördögtől alapított pápaság ellen" című művét is, melyet válaszul az őt kiközösítő, de neki a nyilatkozásra haladékot adó pápai bulla ellen írt, szintén tessék elolvasni s akkor majd el tudjuk dönteni, kiben volt nagyobb a szeretet, Lutherben-e a pápa iránt, vagy a pápában Luther iránt: akkor majd megtudjuk, melyik volt a kettő közül türelmesebb és e tekintetben is keresztényibb.

A pápa hangsúlyozza, hogy Luther őt személyében is gyalázta (tehát mint látjuk, a pápa olvasta Luthernek ellene írt pamfletjeit is), de ezt is megbocsátja neki s így is kéthónapi gondolkodási időt ad számára, mire végleges ítéletét kimondja. Luther azonban meg se várta a két hónapot, azaz azt, hogy az exkommunikáció, az egyházból való kizárás érvénybe lépjen, hanem rögtön a pápai bulla vétele után máglyát rakott a wittenbergi piacon s színészies pózok s a pápát és a papokat gyalázó csőcselék örömrivalgásai közepette tűzbe vágta a bullát. Azt jelezte vele, hogy ennyit ad ő a pápai bullákra.

Vajon a pápa sértette-e meg a szeretetet Luther kizárásának módjában, vagy pedig Luther bizonyította-e be a kizáráskor való viselkedésével, hogy a gyűlölet fia mennyire ő és hogy fellázadása az evangéliumi igazság ellen mennyire gyűlöletes volt még abban a módban is, mellyel végrehajtotta?

Hogy Kálvin is milyen kegyetlenséggel, milyen gyűlölettel s milyen tömeges bebörtönzések, kivégzések és kínpadra vonások közepette gyakorolta Genfben a katolikus igazság egyformasága elleni lázadását, közismert.

De nemcsak azért nem bírhatja az igazság elengedhetetlen ismertetőjelét, az egyformaságot egy protestáns felekezet se, mert nincs pápája, mert nincs benne senki, aki gondoskodjék erről az egyformaságról, s mert nincs benne, aki hatalommal bírna az igazságtól eltérők kizárására, hanem egy protestáns számára nemcsak gyakorlatilag, hanem még elvileg, ideológiailag is egyenesen lehetetlenség az igazság e fontos ismertetőjelének bírása. Az egyformaság a protestantizmus lényegével, alapelvével ellenkezik.

Ahogyan a katolicizmusnak úgyszólván még a neve is ordítja és közös latin nyelve is tüntetően hirdeti ezt az egyformaságot, az igazság e jellegzetességét, a protestantizmus egyenesen azonos az egyformaság hiányával. Ezt már a neve is jelzi. Ő csak protestál, csak tiltakozik, neki ez a lényege. Az ő neve csak azt hangsúlyozza, hogy nem katolikus, hogy az egyház ellen van, de a pozitívumról, arról, mi az, amit hisz, már nem beszél. Neki a neve is azt mutatja, hogy a dacolás a lényege, neki csak ez a fontos, ő csak azt hangsúlyozza, hogy csak azért se katolikus.

De nincs szükség arra, hogy csak a „protestáns" névbe kapaszkodjunk bele. A protestantizmusnak nemcsak a neve fejezi ki az egyház elleni dacot, hanem lényege a „lelkiismereti szabadság", a szabad kutatás elve is. Ezzel is nyíltan hirdeti, hogy neki semmi köze az igazsághoz. Szabadság ugyanis csak addig van, míg az igazságot meg nem ismerjük. Az orvos például csak addig gyógyít szabadon, míg a baj okát és orvosságát csak találgatják, de még nem ismerik. Ha felfedezték a baj okát és orvosságát, már nem szabadok az orvosok, hanem mindegyiknek egyformán kell kezelni, legalábbis annak az orvosnak, aki halad a korral és valamit ad orvosi tudományára és hírnevére.

A protestantizmus nem ismeri el az egyháznak azt a jogát, hogy Isten és az ember közé oda „tolakodjék". Nem tűri, hogy az egyház lelkiismereti kényszert gyakoroljon. A protestantizmusnak állítólag éppen az a legnagyobb „érdeme", hogy felszabadította az emberi lelkiismeretet az egyház és a papság járma alól, ezzel a hívőket kiskorúakból nagykorúakká tette, akik most már szabadok, maguk dönthetnek hitükről és lelkiismeretükről és önmaguk a bírái önmaguknak, míg a katolicizmusban örökre kiskorúak, önállótlanok maradnak a hívek.

Ezt a hitbeli szabadságot tartja a kultúrtörténelem a protestantizmus legfőbb vívmányának és az emberiségnek tett legnagyobb szolgálatának. De a szolgálat értékelése és égig magasztalása közben teljesen megfeledkezik arról, hogy a nagy vívmánynak az volt az ára, hogy a vallást egyúttal megfosztotta az igazság elengedhetetlen kellékétől, az egyformaságtól, azaz az igaz vallást megszüntette. Ezt azonban csak az tarthatja vívmánynak és felszabadításnak, aki a vallással már teljesen szakított, az, aki továbbra is hívő akar maradni, nem.

Nem győzünk bámulni azon a logikátlanságon, amely a lelkiismereti szabadságot ünnepli és élvezi s emellett még arról is szentül meg van győződve, hogy ő vallásos ember, sőt ő az igazi keresztény.

Ha felszabadítom a lelkiismereteket és mindenkinek jogot adok arra, hogy maga szabja meg magának a hitét, vagy akárcsak arra, hogy a maga felfogása és lelkiismerete szerint értelmezhesse azt a Szentírást, melyből hitét meríti, tehát ha nem ismerek el olyan intézményt, mely a hit tartalmát mindenkire kötelezően megszabhassa, akkor olyan vallásról, mely mindenki számára továbbra is egyforma marad, tehát olyan vallásról, mely a hívő számára igazságként is szerepelhet, szó se lehet, sőt nem lehet szó egyáltalán még vallásról se, mert hiszen akkor tulajdonképpen annyiféle a vallás, ahány „hívő" van. A protestáns „vallás" tehát nem is más, mint kinek-kinek az a joga, hogy ő maga csináljon vallást a maga számára. De mivel – természetesen – mindenki más vallást csinál magának, de ezek mindegyike természetesen nem lehet egyszerre igaz, hol keressük hát azt a reformtus (evangélikus vagy baptista) vallást, amely azt állíthatja magáról, hogy a vallási igazság hirdetője?

A katolikuson kívül minden más vallás olyan messze van az igazság elengedhetetlen kellékétől, az egyformaságtól, mint Makó Jeruzsálemtől. Sőt annak a vallásnak, mely a művelt emberiség körében a katolikuson kívül egyedül szóba jöhet (a protestantizmusnak), egyenesen a lényege, az alapelve zárja ki az egyöntetűséget, tehát azt, hogy igaz voltáról még csak beszélni is lehessen. Hiszen a protestantizmus a vallási szabadság hirdetője, az igazsággal szemben azonban szabadság nincs. Ahol szabadság van, ott egyformaság nem lehet.

Ezzel szemben tagadhatatlan, hogy a katolicizmusban ez az igazságbélyeg, az egyformaság nemcsak megvan, hanem egyenesen lényegéhez tartozik, fő ismertetőjele. Még nevében is ezt viseli. „Katolikus", azaz egyetemes, mindenkinek egyformán szóló, mindenki számára egyformán való. És „római", azaz egy helyről, egy ember részéről irányított, hogy mindenhol egyforma legyen és egyforma is maradjon.

„Róma az eretnekségek előtt soha meg nem hajolt!" – kiált fel a protestantizmus egyik legnagyobb koponyája (Herder). Ez más szóval annak elismerését jelenti, hogy Róma az igazság ismertetőjeléből, az egyformaságból soha nem engedett. Inkább képes volt magát a legnagyobb válságoknak kitenni s akár hívei felét elveszteni, mintsem megtűrje azt, hogy hívei között ne ugyanaz legyen a hit.

Az egyházban mindenki a pápa nevében tanít. A hívő nem taníthat, csak a pap, de a pap is csak akkor, ha püspökétől erre megbízása van. De a püspök is csak akkor Krisztus egyházának püspöke, ha Rómától kapta megbízását és csak addig, míg Rómával tartja a közösséget, míg csak onnan fogad el egyedül irányítást, míg Rómának engedelmeskedik. De a katolikus hívő még a vallásról szóló vagy a vallással akárcsak összefüggő kérdést tárgyaló könyvet is csak úgy olvashat, ha azt a könyvet az illetékes püspök megbízottja átvizsgálta és jóváhagyásával ellátta, tehát megállapította róla, hogy álláspontja egyezik Rómáéval, egyezik a katolikus igazsággal.

Az egyházban valóban csak úgy tündöklik az egyformaság. S nemcsak a lényegben, a hitben, hanem még azokban a külsőségekben is, melyek ezt a hitet kísérik. Az egyházban még a nyelv is azonos, melyben az Istent dicsérik. Aki Pesten tud ministrálni, az Montevideóban, Sydneyben vagy Detroitban is tud. Még a ruha színe és szabása is, melyet a pap az áldozat bemutatásához, a misemondáshoz magára ölt, ugyanaz, sőt az egyház papjai a breviáriumban ugyanazt a szöveget is imádkozzák mind az öt világrészben s ugyanazon a nyelven!

Igen, elmondhatjuk, hogy a katolicizmus az egység valóságos csodája. Pedig ez az egység, ez az egyformaság az igazság egyik legfeltűnőbb és elengedhetetlen ismertetőjele.

A következő fejezetben meglátjuk, mennyire lényegileg más, az igazság egyformaságával mennyire lényegileg ellenkező a protestantizmus alaptermészete.

Az igazság nem tűr szabadságot

Az igazság második fő és jellegzetes tulajdonsága, hogy szabadságot nem tűr, hogy vele szemben szabadság nincs, sőt nem is lehet.

Aki tudja, hogy mi az a szabadság, és azt is tudja, hogy mi az a hit, mi az a lelkiismeret, az nem dicsekszik sem a hit, sem a lelkiismeret szabadságával az ő vallásában, hanem éppen ellenkezőleg: mondhatatlanul szégyellnie kell ezt a szabadságot. Az ember vagy az emberi ész nem úr az igazságokkal szemben, hanem kötelessége, értsük meg: kutya kötelessége tiszteletben tartani őket. Az egyház pedig éppen azért van, hogy ezeket az igazságokat és ezek sérthetetlen voltát képviselje, hogy az embereknek tudtukra adja, hogy mire vannak kötelezve, vagyis mit kell hinniük és mit kell tenniük, miben nem szabadok.

A vallás éppen azért van, hogy az emberek szabadságát elvegye. Ami ezt a szabadságot visszaadja, az a vallástalanság. Mivel az utóbbit választani sokkal könnyebb, azért akik szabadságát visszaadják, az emberiség aljából kerülnek ki. Ezért tiszteli a közvélemény a vallásokat és ezért veti meg, nézi le a vallástalanokat. Hogy a vallástalansággal dicsekedni is lehet, azt csak a XX. században a kommunizmus révén értük meg, de el is szakadt miatta a közvélemény a kommunizmustól mindenütt. A protestantizmus ugyanezt hirdette ugyan, mikor a lelkiismereti szabadságot hirdette, de ő ezt még burkoltan tette. A protestantizmus a rosszat még nem nyíltan hirdette. A tömegek nem vették, sőt még ma se veszik észre, hogy valójában ez is a vallástalanság hírverése. Pedig aki olyan vallást hirdet az embereknek, mely szabadságot ad neki, az tulajdonképpen a vallástalanságot hirdeti.

Amelyik vallás szabaddá teszi a hitet, az magyarul szólva: elveti a hitet, és amelyik vallás felszabadítja a lelkiismeretet, az tulajdonképpen az erkölcsi rendet törli el. Hogy a protestantizmus mégse törölte el ezt akkor még, csak annak köszönhetjük, hogy akkor még az emberek nem értették a jelszó értelmét, vagy legalábbis a logikus következményeit nem vonták le rögtön. Minden forradalom így tesz jelszavaival. Nem vonja le mindjárt logikus következményeiket, hanem csak hívek szerzésére használja fel a tetszetős jelszavakat. A vészes logikus következmények csak később, lassacskán jelentkeznek.

A kinyilatkoztatott igazságokkal szemben az eszem, a tízparancsolat törvényeivel szemben a lelkiismeretem nem szabad. Hisz-e például a Szentháromságban az, aki hisz ugyan, de azért azt is mondja, hogy azért szabad ugyanezt nem hinni is? Hisz-e Krisztus istenségében az, aki tetszésemtől teszi függővé, hogy elfogadom-e vagy nem, s ha nem fogadom el, akkor is megtűr azért vallása tagjai között? Tiszteli-e a tízparancsolatot az, aki az emberek lelkiismereti szabadságára bízza, hogy káromkodnak-e vagy nem, tisztelik-e a szüleiket vagy nem, paráználkodnak-e vagy nem, egykéznek-e vagy nem? Ha pedig minderre protestánsaink azt felelik, hogy ilyen engedményeket ők nem tesznek híveiknek, azt válaszoljuk nekik, hogy hát akkor miért dicsekszenek azzal, hogy vallásszabadságot és lelkiismereti szabadságot adtak az embereknek a római egyház szolgaságával, zsarnokságával szemben?

Vagy hoztak protestánsaink hitbeli és erkölcsi tekintetben való szabadságot vagy nem? Ha nem hoztak, miért dicsekedtek és dicsekszenek még most is vele? Ha pedig hoztak, akkor miért mondják mégis azt, hogy náluk se szabad paráználkodni és hogy náluk se szabad a Szentháromságot vagy Jézus istenségét tagadni? Ki látott olyan szabadságot, melyben ez se szabad, meg az se? Aki maga se veszi komolyan vagy maga se tartja meg azt, amit hirdet, annak mindenhez van joga, csak a dicsekvéshez nem.

Egyébként az se igaz, hogy például a Szentháromság vagy Jézus istenségének tagadását a protestantizmus se engedi meg. Mikor ugyanis úgynevezett ökumenikus mozgalmukat

megindították, hogy a keresztény felekezeteket egyesítsék, és megpróbálták megállapítani, mi az, amiben mindnyájan megegyeznek, se a Szentháromságot, se Jézus istenségét nem lehetett felvenni a közösen elfogadott igazságok közé, mert sokan tiltakoztak ellene. De láttuk, hogy a Szentírás megtartásában is vagy meg nem tartásában is szabadságot engednek híveiknek, mert a Szentírásban semmi sincs oly határozottan megtiltva, mint az elválás után való újabb házasságkötés s éppen ezt engedi meg legjobban kivétel nélkül minden protestáns felekezet nemcsak híveinek, hanem még lelkészeinek is. Ezt még azok a túlzó nazarénusok is megengedik, akik még a fegyver érintését is szigorúan tiltják híveiknek.

Ha a szülők szegények és már két-három gyermekük van, a gyermekáldás elleni védekezést is megengedi minden protestáns felekezet (az anglikán például ezt hivatalosan is kimondta). Pedig hát ezzel vagy a paráználkodásra (óvszerek használata), vagy a gyilkosságra (abortusz), tehát valóban a tízparancs megszegésére adnak híveiknek szabadságot. A katolikus egyházban a gyermekáldás elleni védekezés csak a házasélettől való tartózkodás által van megengedve, mert a katolikusnak valóban tilos a paráználkodás is és a gyilkosság is.

Az olyan vallás, mely igényt tart arra, hogy igazságnak tartsák, tanaival szemben nem engedélyezhet szabadságot híveinek. Az igazságnak mindenki szükségképpen rabszolgája. Ez annyira magától értetődő dolog, hogy az igazság irányában való rabszolgaságot senki se szokta szégyellni, sőt mindenki egyenesen dicsekszik ezzel a rabszolgasággal. Aki az igazságot megismeri, nem tehet mást, mint hogy tudomásul veszi, elismeri, alkalmazkodik hozzá, azaz szolgálója lesz. Ezzel az eszét is szolgálja, a maga érdekeit is, mások érdekeit is és a közt is.

De az igazságnak az is a természetéhez tartozik, hogy terjedni akar, hogy minél többen szolgálhassák. Ha egy igazság létezik, ha törvényei és következményei itt érvényesülnek körülöttünk, de sajnos nem tudunk róla, akkor mindenki érzi, hogy valami nincs rendben, valami fonák és ránk nézve káros helyzet áll fenn, melyet minél előbb ki kell küszöbölni, minél előbb meg kell szüntetni, melyen minél előbb változtatni kell.

Például a középkorban is igazság volt már (mert hiszen láttuk, hogy az igazság nemcsak térben, hanem időben is egyforma, ugyanaz, nem változik), hogy bacilusok élnek körülöttünk, melyek közül nem egy az ember életére káros. Mivel azonban akkor még nem tudtunk róluk s ezért nem is alkalmazkodtunk ehhez az igazsághoz, mivel nem lettünk szolgájává, nagy kárunk volt belőle (többek között az, hogy az emberek átlagos életkora nem volt több 20-30 évnél). Ma már tudjuk ezt az igazságot, alkalmazkodunk hozzá, azaz szolgái lettünk a tudásunknak, az igazságnak s az eredmény az, hogy átlagos életkorunk a 60 évet is meghaladja.

Világos, hogy nem is szégyelljük ezt a szolgaságot. Éppen ellenkezőleg: dicsekszünk vele. Igazságot és minél több igazságot ismerni dicsőség, tehát az igazsághoz alkalmazkodni is dicsőség, mert ez már magától értetődően következik az igazság megismeréséből. Pedig hát ez is szolgaság s épp úgy kényelmetlen is, mint más szolgaság. Például a bacilusok ismerete miatt nekünk, mai embereknek már sok minden nincs megengedve, ami a középkor emberének még meg volt engedve. Annak például nem kellett annyiszor kezet mosnia, nem kellett télen is annyit szellőztetnie, tisztálkodnia, szűrővizsgálatoknak magát alávetnie stb.

Kétségtelen, hogy addig, míg éltek körülöttünk a tüdővész, szifilisz, himlő, veszettség, kolera, pestis bacilusai, az influenza, a gyermekparalízis vírusa, de nem tudtunk róluk, azaz egyes, földi életünkre igen fontos, minket közelebbről érdeklő igazságokat nem ismertünk s ezért nem alkalmazkodtunk hozzájuk, nem álltunk szolgálatukba, nem vettük tudomásul törvényeiket, nagy kárunk volt belőle. De az is bizonyos, hogy mikor már megtudtuk az igazságot, egy józan eszű embernek se jut már eszébe, hogy amellett kezdjen el érvelni, hogy őrizzük meg továbbra is szabadságunkat s csak azért se alkalmazkodjunk a bacilusok ártalmas voltához, csak azért se vegyük tudomásul őket, csak azért is ragaszkodjunk előbbi középkori szabadságunkhoz.

De természetesen a fizikai igazságok se mind olyanok, hogy védekeznünk kell ellenük, mert ránk károsak, hanem olyan fizikai igazságok is vannak, melyeket előnyünkre használhatunk fel. Például a középkorban is itt volt körülöttünk az elektromosság, csak nem tudtunk róla. Emiatt meg voltunk fosztva attól a sok előnytől (villanyvilágítás, erőművek, dinamók, dieselmotorok stb.) és kényelemtől, melyet ezzel szerezhetünk magunknak. Vagy például régebben még nem tudtunk a rádióhullámok létezéséről stb. Most, hogy már felfedeztük és ismerjük, tudomásul vettük őket és alkalmazkodunk hozzájuk, azaz mióta szolgálunk azoknak a természettudományos igazságoknak, melyeken alapulnak, hasznunkra vannak. Világos azonban, hogy egyikünknek se jut eszébe, hogy a városainkat és lakásunkat behálózó és életünket veszélyeztető villamos vezetékek miatt elvesztett szabadságát féltse s azt követelje, hogy az elektromosság és a rádióhullámok alkalmazkodjanak őhozzá, nem pedig ő alkalmazkodik ezek törvényeihez. Akinek ugyanis józan esze van, tudja, hogy itt nekünk kell alkalmazkodnunk és a valóságot (ami azonos az igazsággal) tudomásul vennünk.

„Az igazság szabaddá tesz benneteket" (Jn 8,32) – mondta Krisztus Urunk. Az igazságnak szolgálnunk kell, mégis akkor leszünk igazán szabadok, ha e szolgaságnak alávetjük magunkat. Az elektromosságot például nem mi irányítjuk, hanem nekünk kell alkalmazkodnunk törvényeihez s gépeinket azon igazságok tudomásulvétele, tehát szolgálata alapján szerkesztenünk meg, amelyeket kifürkésznünk sikerült róluk. De ugyanígy vagyunk a rádióhullámokkal és a bacilusokkal vagy más betegségekkel is. Mégis sokkal szabadabbnak érezzük magunkat és vagyunk is most, mint akkor, mikor még nem tudtunk róluk, s így nem kellett őket tudomásul vennünk, mert azt tettük, amit akartunk. Az ember ezáltal lesz igazán szabad, ha az igazságokat elismeri és szolgálja, azaz tiszteletben tartja.

Az igazság akkor is igazság, ha mérges vagyok érte, sőt akkor se változtathatok rajta s nem tehetek mást, mint hogy tudomásul veszem és alkalmazkodom hozzá, ha a mennyezetig ugrálok is miatta dühömben. Ha az igazságot megtudtam, akkor – ha még oly kellemetlen is számomra – mégse tehetek mást, minthogy örülök neki, hogy megtudtam, mert mégis sokkal jobb így, mintha nem tudnám.

Világos, hogy ha tudom azt, hogy a fémek vezetik az elektromosságot, a posztó vagy vászon meg nem, ha elektromos vezetékkel van dolgom, örülök neki, hogy ezt tudom. Mást nem tehetek, minthogy e tudásomnak megfelelően viselkedem, azaz hogy ennek az igazságnak a szolgája leszek. Ennél okosabbat semmiképpen se tehetek.

Világos, hogy ez a szolgaság nem lesz szégyenem s alkalmazkodásomért az emberek nem azt fogják mondani rólam, hogy milyen önérzet nélküli, gyáva rabszolgalélek ez, hanem hogy milyen okos ember. Sőt valójában még ezt sem mondják, mert ehhez nem is kell külön okosság. Ehhez csak józan ész kell, az meg átlag minden embernek van, tehát természetes, magától értetődő, olyan valami, amiről nem szokás beszélni. Szokás az ellenkezőről, mert az elmeháborodottság már nem szokásos, nem mindennapi dolog.

Még ha például a világ ura vagyok, mint Napóleon volt egy időben, s ezért azt gondolom, hogy vagyok olyan nagy személyiség, hogy megmutathassam, hogy legalább ez egyszer mégis az fog történni, amit én akarok, nem pedig az, amit az igazság, vagy ha például éppen én vagyok Galvani, aki az egész elektromosságot felfedeztem, s ezen a címen gondolom azt, hogy ura is vagyok annak az igazságnak, melyet felfedeztem s csak azért is fémmel nyúlok az elektromos vezetékhez, kétségtelenül ebben az egyetlen esetben is pórul járok, mert az igazság még egyszer se tűri el, hogy ne szolgáljak neki s ne én alkalmazkodjam őhozzá. De természetesen ekkor se fogja senki megdicsérni az eszemet, se a bátorságomat, se az önérzetemet, se a szabadságszeretetemet, hanem egyszerűen szamárnak fog mondani, sőt még többre, pillanatnyi elmezavarra gondol.

Ugyanígy vagyunk a vallási igazságokkal is, ha azok valóban igazságok. Vallásszabadság tehát, legalábbis elméletben, nincs, sőt még gondolatnak is képtelenség, feltéve természetesen, hogy a vallás igazság, vagy ha a sok vallás között van olyan vallás is, amely igazság. Ez esetben ugyanis szabadságról szó sem lehet, hanem minden embernek kutya kötelessége ezt követni. Ekkor szó sem lehet arról, hogy az egyénre bízzuk, hogy vallásos-e vagy nem, s hogy ezt a vallást szereti-e inkább vagy a másikat. Ha van igaz vallás is, akkor csak ez az egy vallás van, akkor a többi nem vallás, hanem csak visszaélés és emberi eltévelyedés. Akkor nincs senkinek szabadsága arra, hogy válogasson a vallások között, de ekkor nem is érzi e téren senki a szabadság hiányát, hanem szolgaságát mindenki természetesnek tartja, sőt többnek: a legfelemelőbb boldogságnak és a legmegtisztelőbb szabadságnak.

Deo servire regnare est. Valóban igaz, hogy aki Istennek (vagy azt is mondhatjuk helyette: az igazságnak) szolgál, az valóban uralkodik. Az emberiség azóta uralkodik a természeten, mióta törvényeit, igazságait felfedezte s megtartja őket, azaz szolgál nekik, amióta olyan gépeket, szerszámokat, készülékeket szerkeszt, melyek a felfedezett törvények, igazságok tudomásulvételén, a hozzájuk való alkalmazkodáson, tehát a nekik való szolgáláson alapulnak. Világos, hogy az ember lelki élete is csak akkor lehet boldog, ha megismeri, tudomásul veszi a lelki, erkölcsi, vallási igazságokat, ha megtartja, szolgálja őket.

(Világos és természetes, hogy csak akkor, ha vannak valláserkölcsi igazságok. De kétségtelen, hogy minden embernek elsőrangú kötelessége, hogy kutassa, hogy vannak-e ilyen igazságok és hogy melyek azok.)

Ha igaz, hogy van Isten s az törvényeket szabott elénk, ha igaz, hogy ezek megtartásáért örök jutalom, megszegéséért örök büntetés jár, ha igaz az, hogy az Isten maga is eljött a földre, innen való eltávozása előtt egyházat alapított, hogy velem törvényeit közölje s engem lelki dolgokban irányítson: akkor nem az én tetszésemtől függ, hogy ezt tudomásul veszem-e vagy nem, hanem a józan észből következő, természetszerű kötelességem, hogy életemben szerinte igazodjam. Ez esetben ez nem lehet szolgaság részemre, mely teher, hanem a felszabadultság érzésével járó végtelen boldogság.

Ha tehát a dologhoz értő és logikus ember azt hallja, hogy a reformáció fő érdeme az, hogy felszabadította az észt és a lelkiismeretet abból a rabigából, melyet a középkori egyház vetett rá, vagyis hogy a reformáció ajándékozta meg az embert a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság nagy kincsével, akkor zavartan kell csóválnia a fejét. Mást ugyanis nem érthet belőle, mint csak azt, hogy a reformáció megszabadította az embert a vallás nyűgétől s megállapította, hogy a vallás nem igazság többé. De ebből viszont az is következik, hogy sohasem volt az. Ez lehet dicsősége az istentelenségnek vagy a vallástalanságnak, de nem egy vallásnak. Ne feledjük ugyanis, hogy a reformáció új vallást alapított, nem pedig a hitetlenséget akarta a földre hozni. De hát vallás-e az, amikről megállapítom, hogy nem igaz? (Ha ugyanis igaz, akkor nem beszélhetek vele kapcsolatban szabadságról.)

Ha a vallás igazság, akkor a vele való viszonylatomban csak szolga lehetek, mert igazságai, tanításai, törvényei, parancsai tekintetében éppen úgy nem válogathatok, mint ahogyan a mérnök nem válogathat tetszés szerint a természet igazságai és törvényei között, hogy egyiket meg fogja tartani és tudomásul fogja venni, a másikat nem, vagy ahogyan az orvos nem válogathat az emberi test és betegségeinek törvényei, megállapított igazságai között, ha azok valóban igazságok.

A vallással szemben szabad csak akkor lehetek, ha tudom, hogy a vallás állítólagos igazságai nem igazságok, vagy legalábbis nem tudom bizonyosan, hogy igazságok-e. De a vallás még ez utolsó esetben is felesleges dolog, mert mit ér az olyan vallás és van-e haszna, amelynek igazsága bizonytalan, s ha akarom, hiszem, ha akarom, nem? Világos, hogy ez esetben,

ha szenvedélyeimmel vagy érdekeimmel ellenkezik, akkor nem hiszem, vagy legalábbis azt, ami ellenkezik érdekeimmel, nem hiszem belőle.

Hogy a protestantizmus vallásszabadságot és lelkiismereti szabadságot hozott, ezt jelenti. Ki nevezheti azonban ezt józan ésszel vívmánynak? A vallástalanság szempontjából vívmány, de vallási szempontból rombolás, destrukció. Az emberi kényelem és ösztönök részére szerzett engedmény, a babona és sötétség visszaszorítása, ha a vallásosságot az emberi szellem elfajulásának tartjuk. Tévely alól felszabadítani az emberiséget valóban vívmány ugyanis, de igazságok alól felszabadítani őrültség és gonosztett.

De a katolikus egyháznak ez a túlzott és erőszakos igazságképviselete és igazságérzete összeegyeztethetetlen a modern tudományos kutatás módszereivel és eszközeivel, mondják erre sokan. Olyan tudós nem kutathat eredményesen vagy tudományos tárgyilagossággal, akit innen is, onnan is dogmák akadályoznak és feszélyeznek, aki előre tudja, hogy erre meg erre az eredménye nem szabad jutnia, mert az ezzel meg ezzel a katolikus dogmával ellenkeznék. A protestantizmus tehát – mondják –, ha a vallásnak nem is, de a tudománynak és a haladásnak mégis csak nagy szolgálatot tett.

Ez az érvelés – válaszoljuk – csak akkor helyes, ha előre feltesszük – de ez az előre való feltevés ellenkezik csak igazán a tárgyilagos és elfogulatlan tudományos kutatással –, hogy a dogmák (az egyház tanai) nem igazságok, hanem tévedések. A helyes, az igazságokat kifejező dogmák ugyanis nemcsak nem akadályozzák, hanem elősegítik, megkönnyítik a tudományos kutatást és a helyes tudományos eredményre jutást.

Hát talán vallási dogmák nélkül is nincs állandóan tilalomfákkal körülvéve a tudományos kutatás? Hát talán nincsenek számtani, mértani, vegytani, fizikai, sőt történelmi dogmák is? Vajon szabad-e a matematikusnak az egyszereggyel és az algebrai képletekkel, a hármasszabállyal, a koszinusztétellel vagy az egyenletek szabályaival, ezekkel a mennyiségtani dogmákkal ellenkező eredményre jutnia?

Vajon a gépkonstruáló mérnök nem ütközik állandóan fizikai dogmákba, olyan szabályokba, melyek természettanilag sérthetetlenek s melyekkel ellenkezően nem működhet (például, hogy a víznél nehezebb tárgy le fog süllyedni a vízben, hogy ez meg ez a fém, ha ilyen vagy ilyen hőfokra kerül, meg fog olvadni, hogy ebben meg ebben az esetben rövidzárlat keletkezik stb.)? Ki mondja azonban, hogy ezek a minden mérnöktől mindig szem előtt tartandó és soha meg nem szeghető szabályok, ezek a mechanikai dogmák akadályozzák a mérnök tudományos munkáját, nem pedig elősegítik? Kétségtelen ugyanis, hogy csak a tudományos eltévelyedésektől és csak a sok haszontalan és felesleges munkától kímélik meg a mérnököt, mert hiszen ha figyelembe vételük nélkül dolgozott volna, egész munkáját újra kellene kezdenie.

Hogy a mohácsi vész 1526-ban volt, szintén dogma, történelmi dogma. Egy olyan történelmi igazság, mellyel ellenkező eredményre egy történetíró se juthat. (Elméletben juthatna, de minden történetíró jól tudja, hogy ez ma már olyan biztos történeti tény, amellyel ellenkező eredményre csak egy tudatlan juthat.) Ha tehát egy kutató olyan oklevelet talál, melyből az következik, hogy nemzetünk e korszakalkotó gyászeseménye nem 1526-ban, hanem például 1538-ban volt, akkor, ha az illető olyan okos ember, nem azon fog bosszankodni, hogy miért akadályozzák őt ezek a buta, 1526-os mohácsi vészt előíró történelmi dogmák korszakalkotó felfedezése megtevésében és egy csapásra híres emberré válásában, sem pedig nem gondol arra, hogy a dogma nem dogma s hogy ő legalább e történelmi dogma káros uralma alól fel fogja szabadítani a magyar közéletet, hanem arra az eredményre fog jutni, hogy mivel lehetetlen az, hogy a dogma ne legyen dogma, azaz lehetetlen az, hogy a mohácsi vész ne 1526-ban lett légyen, a tőle újonnan felfedezett okmány az, amely hamis, apokrif, valótlan, hamisítvány s így ő nem fedezett fel semmit. Ez a dogma tehát nemcsak nem akadályozta tu-

dósunkat tudományos munkájában, hanem éppen ellenkezőleg, segítette benne, mert megakadályozta abban, hogy ingoványos útra tévedjen s hosszú hónapokat töltsön el értelmetlen és eredménytelen munkálkodásban.

Aki ért a dologhoz és ismeri a katolikus egyház dogmáit, az jól tudja, hogy a katolikus egyház dogmái egy cseppet se kevésbé, sőt sokkal biztosabban igazak, mint az előbb említett 1526-os történelmi dogma, sőt egyenrangú bizonyosságúak még a koszinusztétel mennyiségtani, a vegytan savakról s lúgokról szóló vagy az elektromosság tanának dogmáival is. A katolikus egyház dogmái nem akadályozzák a tudományos kutatást (nem is szólva arról, hogy még az maga is a legritkább eset, hogy a tudományos, kivált természettudományos kutató beléjük ütközzék, mert hiszen egész más tárgykörbe tartoznak, mint ahol ő dolgozik), hanem nagyban elősegítik. Amelyik tudós számításba veszi őket s elfogadja, hogy ami ezekkel ellenkezik, az nem lehet tudományos igazság, hanem csak tudományos (sőt legtöbbször nem is valami nagyon tudományos) eltévelyedés, az igen sok baklövéstől és különösen sok felesleges időpocsékolástól kíméli meg magát.

A katolikus egyház dogmái is olyanok, mint a mennyiségtan, a természettudomány vagy a történelem dogmái. Olyanok, mint a sínek, melyeken a vasúti kocsik gördülnek. Azért vannak, hogy az út sima, gyors és akadály nélküli legyen, hogy a vagonok se jobbra, se balra le ne térhessenek megszabott, helyes, célszerű pályájukról, hanem akadálytalanul roboghassanak előre. Láttuk például, milyen szégyentől és milyen nevetséges megállapításoktól kímélték volna meg magukat egyes tudósok, ha az egyház dogmáját, hogy az állatok nem gondolkodnak, igazságként elfogadták volna és állatpszichológiai vizsgálataikat már kezdettől fogva erre a sínre állították volna. De a „szovjet tudósok" is sok nevetségességtől kímélték volna meg magukat, ha nem fogadták volna el az úgynevezett „hegyi emberről" szóló meséket, aki állítólag az ember és az állat közti átmenet. Akkor ezt a még nevetségesebb elméletet se állították volna fel, hogy a Mars holdjai is tulajdonképpen mesterséges bolygók, melyeket egyes égitesteken élő, még az embernél is sokkal okosabb élőlények rakétái lőttek ki sok százezermillió évvel ezelőtt. Ilyen nevetséges állításokhoz jut el a XX. század második felében az olyan „tudomány", mely teljesen szabad és nem törődik az egyház dogmáival.

De az azért mégiscsak lehetetlen állapot – mondják –, hogy a katolikus embernek nem azt kell elfogadnia, amit az eszével belát és ami emiatt meggyőződése s nem is azért kell elfogadnia, mert belátta és ezért meggyőződése, hanem azt kell elfogadnia, amit az egyház mond igaznak és azért, mert ő mondja annak. Emiatt hívő katolikus nem is lehet igazi tudós.

Ennek az érvnek is – feleljük – egyedül az elfogultság, a tárgyilagosság tudománytalan hiánya a forrása. Aki ugyanis elfogulatlan, miért kell annak aközött, amit az egyház tanít és aközött, ami valakinek a meggyőződése, szükségképpen ellentétet keresnie és felfedeznie. Nem elfogult ember-e az, aki el se tudja képzelni, hogy a kettő egyezzék s így valaki egyéni meggyőződésből is hihesse azt, amit az egyház tanít. Én például az egyháznak egy tanát, egy dogmáját se ismerem, amelyet csak azért hinnék, mert az egyház tanítja. Nekem mindegyik egyúttal a legszentebb meggyőződésem is és semmi másnak az igazságával se vagyok annyira tisztában s látom be oly világosan, mint éppen ezekét.

Hát talán a gyerek az iskolában vagy akár a hallgató a műegyetemen először és elsősorban, vagy legalábbis időrendben először a legtöbb dolgot nem azért hiszi-e és fogadja-e el, mivel a professzor állítja és mert felteszi róla, hogy ő okosabb nála, nem pedig azért, mert a maga eszével is belátja? Még a műegyetemen se bizonyítanak be mindent kísérletileg, mert akkor nem nyolc, hanem húsz félévre is szükség volna, mire az illető szakma minden eddigi felfedezését előadnák.

Talán a műegyetemi hallgatók azt, ami csak a tankönyvben van vagy a professzor előadásában volt benne, de kísérletileg bizonyításra nem került időhiány miatt, vagy kísérletileg

is bebizonyították ugyan, de a hallgató éppen akkor hiányzott, vagy ott volt ugyan, de elszórakozott, vagy vigyázott ugyan, de a dolog megértése szellemi képességeit felülmúlta, nem fogadják-e el épp úgy, mintha megértették volna s mindezt nem egyedül a professzor tekintélye miatt fogadják-e el? S ha itt a tekintély alapján való hit nem tudománytalan, miért annyira tudománytalan éppen csak az egyház tekintélyének elfogadása? Talán, mert az egyház sokkal tudatlanabb a maga szakmájában, mint egy műegyetemi tanár a maga szakmájában? Vajon melyik műegyetemi hallgató jár el okosabban és tudományosabban és viszi többre: az-e, aki csak azt fogadja el tudománynak, amit maga is belátott s amiről kísérletileg már maga is meggyőződött, vagy az, aki mindent elhisz, amit a professzor, mint a tudomány vívmányát előadott?

Biztosíthatjuk az egyház igen tisztelt ellenfeleit, hogy mi, művelt katolikusok, noha előre tudjuk, hogy amit az egyház tanít, az igaz és amit elvet, az nem igaz, mindennek ellenére azért azt, amit hiszünk, azért is hisszük, mert meggyőződésünk, s mert igazságát eszünkkel is belátjuk. A kényelmes és középszerű katolikusok (épp úgy, mint a kényelmes és középszerű mérnökök és orvosok) többnyire csak hisznek, a nagyobb igényűek azonban és akik tudásvágyuk kielégítésére nem sajnálják a fáradságot és időt, nemcsak hisznek, hanem tudnak is és egyéni meggyőződésük is van, mert vallási tudásvágyuk kielégítésére az egyház neki legalább akkora teret ad, mint más tudományágak a maguk érdeklődőinek.

De aki azt mondja, hogy én előbb vagyok magyar s csak azután katolikus (mint ezt a magyar reformátusok a maguk kálvinizmusára vonatkozólag hivatalosan is kijelentették), az sincs tisztában a fogalmakkal, vagy ha igen, akkor ezzel is azt jelenti ki hivatalosan, hogy ő a maga vallását nem tekinti objektív igazságnak. Világos ugyanis, hogy ha valamely vallás igazság, akkor a magyar fajnál, sőt nemzetnél is sokkal előbbre való. Az igazság rovására ugyanis nem szolgálhatom fajomat, mert akkor nem szolgálom, hanem tönkreteszem. Amint ugyanis az egyénre nem szégyen, nem is szolgaság az igazság szolgálata, épp úgy igaz ez az emberi közösségekre, a nemzetekre, sőt az egész emberiség összességére is.

Vajon mihez kell jobban ragaszkodom: a fajomhoz-e vagy az egyszeregyhez? Kétségtelen, hogy az egyszeregyhez. S ez talán azt jelenti, hogy a fajomat nem szeretem eléggé? Dehogy. Hiszen ha az egyszeregyet elárulom vagy elhanyagolom, akkor vele együtt a fajomat is elárulom, feltéve, hogy fajtestvéreimet is el tudtam csábítani, hogy mennyiségtani téren az én utamat kövessék. Ha az egyszeregyet jobban szeretem, mint a hazámat, azzal nem a hazámat árulom el, hanem csak arról teszek bizonyságot, hogy józan eszű vagyok. Használhat-e azonban egy magyar jobban a hazájának, mint azzal, hogy ragaszkodik a józan eszéhez, például jól számol s honfitársait is ehhez szoktatja?

Isten mentse meg nemzetünket az olyan rajongóktól, akiknek előbbre való a hazájuk, mint az egyszeregyük, vagy mint a vallási igazságaik (melyek még fontosabbak ránk nézve, mint a mennyiségtani igazságok), s akik azt hiszik, hogy hazájukat az igazság törvényei ellenére is boldogítani tudják, sőt erre még kötelesek is. Nemcsak az egyén, hanem a nemzetek is azért vannak, hogy az igazságnak szolgáljanak, nem pedig, hogy urak legyenek felette és ellenében.

Az igazságot ismerni s szolgálni (mert ha ismerjük, akkor a szolgálat már a józan észből következik) nemcsak az egyének, hanem a nemzetek számára is az életet jelenti, a vele való dacolás pedig a halált. Ha tehát a vallás igaz, akkor a haza se lehet nála előbbre való, sőt akkor a nemzet se lehet más, mint a vallás szolgája. Aki ünnepélyesen kijelenti, hogy neki a hazája előbbre való, mint a vallása, az azt jelenti ki ünnepélyesen, hogy ő a vallását nem tartja igazságnak, vagyis, hogy ő tulajdonképpen már szakított a vallással. Neki az már csak családi hagyomány, egy régi szokáshoz való ragaszkodás. Mi is elismerjük, hogy az ilyen vallásnál a haza valóban előbbre való. De nem az igazságvallásnál.

Ugyanilyen könnyű és egyszerű annak a kérdésnek a megoldása is: magánügy-e a vallás. Ha igazság a vallás, akkor nem magánügy, ha nem igazság, akkor az. Az igazság ugyanis

nemcsak közügy, hanem a közügyek legfontosabbika. Mint láttuk, még a hazánál is előbbre való. Egy állam se tekintheti polgárai magánügyének, hogy téves és ostoba hiedelmek után igazodnak-e vagy az igazság után. Hiszen nem tekinti magánügynek még azt se, hogy polgárai tudnak-e írni-olvasni vagy sem, egészségesek-e vagy járványok tizedelik-e őket, tisztességes kamatra adnak-e egymásnak kölcsönt, vagy pedig kiuzsorázzák egymást.

Ha tehát igazság az, hogy van Isten és másvilág, és hogy Isten valamikor a földön járt és tanított, és Ő és ekkor alapította a katolikus anyaszentegyházat, akkor semmiképpen se lehet az emberek magánügye, hogy hisznek-e neki és tetteikben szerinte igazodnak-e. Ezt csak az tarthatja magánügynek, vagyis olyan mellékes dolognak, mely nem érdemli meg, hogy olyan nagy jelentőségű közösség, mint egy állam, ne foglalkozzék vele, aki a vallásban az igazságnál sokkal kisebb jelentőségű, sőt egészen mellékes dolgot lát. Még az is közügy, hogy az alattvalók hitében még apróbb részeltévedések se legyenek. Ha ugyanis ezeket az apró eltéréseket megtűrjük, akkor is lejáratjuk az egész tekintélyét is. Természetesen csak akkor, ha ezek az eltérések az igazságokra, a vallás tanaira vonatkoznak.

Az állam nemcsak azon alattvalói végrendeletével törődik, akik gazdagok és így igen nagy összegek felett rendelkeznek, hanem azokéval is, akik csak kis rozoga falusi házakról és kis összegekről intézkednek.

És ha kis összegeket se szabad elsikkasztani hagyni, mert ha ezt tűrjük, akkor nem lesz becsülete a nagy dolgoknak se, vajon megmarad-e a vallásnak, mint ilyennek a becsülete akkor, ha a mellékesebbnek látszó ügyeit elhanyagoljuk, ha kicsiben a visszaéléseket megtűrjük? Nemcsak a nagyon hamis mérleget üldözi az állam, hanem azt is, amely csak egy kicsit hamis. Az igazság közügy és a kis jelentőségű igazság is közügy.

Ugyanide tartozik az a kérdés is, hogy kötelező legyen-e az iskolai hitoktatás vagy fakultatív. Ha a vallás igazság, akkor tanítása épp úgy közügy, mint a történelmi vagy mennyiségtani igazságoké, sőt még jobban, mint azoké, mert a vallási igazságok ezeknél sokkal fontosabb igazságok, s elhanyagolásuk sokkal veszélyesebb következményekkel jár, mint más igazságoké. Amelyik vallás azonban nem igazság, hanem mindössze csak bizonyos családi tradíciók összessége, annak a vallásnak az iskolákban való tanítása csakugyan lehet fakultatív. Még az se baj, ha egészen elmarad.

A marxista pártok programjában tehát az a pont, hogy a vallás magánügy, azt jelenti, hogy a vallás nem igaz, sőt arról, hogy igaz-e vagy nem – mit Könyves Kálmán boszorkányairól, akik nincsenek –, még csak szót ejteni se lehet. A tudomány a vallás tanait szerinte már rég a mesék világába utalta. Mivel azonban a tömegek lassan haladnak a korral, s náluk az érzelmek, a nevelés, a családi hagyományok igen nagy befolyással bírnak, egyelőre nem kell őket ingerelni, hanem hagyni kell őket addig, míg a tudomány vívmányai hozzájuk is elérkeznek s őket is átalakítják. Ezt jelenti „a vallás magánügy” elve. Nem vallhatja tehát olyan ember, akinek a vallás igazság.

A protestantizmus tana a szabad kutatásról és a lelkiismereti szabadságról lényegileg ugyanezt jelenti, csak mondanivalóját nem a hitetlenség, hanem csak a kételkedés ruhájába öltözteti. A protestantizmus a hitetlenségnek a marxizmusnál 300 évvel régebbi alakja. Ezért ekkor még nem azt mondták, hogy nem hiszem a Szentírást, mert elavult mesék gyűjteménye, hanem azt, hogy hiszem, hanem hogy hogyan kell érteni, annak eldöntését magamnak tartom fönn. Nem ismerem el az egyháznak azt a jogát, hogy megszabhassa, mit, hogyan kell értenem. Ez a lelkiismeret felszabadítása az egyház sok évszázados nyomasztó szellemi igája alól.

Ezzel szemben azonban kétségtelen, hogy az igazsággal szemben nem lehet szabadság. Ha ugyanis a Szentírásnak, azaz Krisztus kinyilatkoztatásának van értelme, akkor egyszerre többféle és egymásnak ellentmondó értelme nem lehet. Akkor csak egy értelme van, s két-

ségtelen, hogy mindenkinek kötelessége ezt az egy értelmet elfogadni. Az is kétségtelen, hogy ezt a helyes értelmet tudni lehet, mert hiszen ha nem lehetne tudni, akkor mi értelme van az egész kinyilatkoztatásnak vagy a Szentírásnak? Akkor nem volt semmi értelme annak, hogy az Isten a földre jöjjön. Aki tehát a Szentírás értelmét illetően szabadságot akar, az tulajdonképpen a Szentírás ellensége, mert azt járatja le.

Ha egy klasszikust fordítunk, világos, hogy a filológia megmondja, hogyan kell fordítani. Csak ha a tudomány se tudja kétségtelenül eldönteni, hogy egy-egy homályos helynek mi a helyes értelmezése, akkor engedi meg a „szabadságot" s tűri meg, hogy szabad értelmezni így is, meg úgy is. Világos, hogy a protestantizmus annyit magasztalt „szabad kutatását" és „lelkiismereti szabadságát" is csak úgy lehet érteni, hogy vallási téren objektív igazság nincs.

Másképp nem érthetjük a dolgot, mert hiszen igazság és szabadság összeegyeztethetetlen. Ha már valaki megismerte az igazságot, akkor már megszűnt a szabadsága, mert akkor már kötelessége az igazságot elfogadni és követni. Annak, aki már ismeri az igazságot, nem kell már kutatnia. Csak az kutat, aki még nem találta meg azt, amit keres, vagyis, aki még nincs az igazság birtokában. Lehetséges-e azonban, hogy Isten már kétezer éve eljött a földre, ugyanannyi ideje, hogy a Szentlelket is elküldötte, hogy megtanítson bennünket „minden igazságra" s mi még most se tudunk semmit, még most se bírjuk a vallási igazságot, hanem még mindig csak keressük?

A protestantizmus szerint tehát a vallás valami alanyi, szubjektív dolog, mely Isten igéjének, a Szentírásnak az egyéni tanulmányozásában áll és a belőle merített tanulságoknak, lelki élményeknek, érzelmeknek és hangulatoknak egyéni, tehát mindenkinél más és más átélése. Ez azonban vagy azt jelenti, hogy objektív (tehát valóságos) vallási igazság nincs is, vagy pedig azt, hogy lehet ugyan, hogy van, de ezt eldönteni s megtalálni gyakorlatilag lehetetlenség.

Világos, hogy a két felfogás lényegileg egyre megy, mert az az igazság, mely van ugyan, de nem ismerjük, gyakorlatilag nincs, az ilyen igazság nem köt, nem is köthet bennünket. Az ilyen igazsággal szemben valóban szabadok vagyunk, mert hiszen lényegében véve és végeredményben mi magunk teremtjük magunknak s akár készakarva, akár észrevétlenül mi alakítjuk.

Nem mi vagyunk tehát szolgái annak, hanem az a mi szolgánk. Világos, hogy a vallásnak, melynek lényege a keresés, de a vége mégse lehet sohase megtalálás, az objektív igazsághoz semmi köze sincs. Az igazság ugyanis tőlünk független s mindenkire egyformán kötelező és érvényes. Épp oly kétségtelen azonban az is, hogy az ilyen alanyi vallásnak gyakorlatilag haszna alig van, tehát joggal tartható magánügynek.

Erős szenvedélyeket, például gyűlöletet megtörni, káros nemi ösztönt megfékezni, az ember teljes lelki erejének megfeszítését kívánó kötelességeket (például a bőséges gyermekáldást vagy elvekért az állás, sőt az élet kockáztatását) vállalni csak akkor lehet, ha azt, ami ezt kívánja tőlünk, megdönthetetlen igazságnak tartjuk (még ekkor is nehezen sikerül).

Az a vallás, melyet mindenki maga alakít ki a maga számára, mely egyéni keresésen alapuló vélt „megtaláláson" alapszik, azaz amely nem objektív, hanem szubjektív dolog: se nem erő, se nem hatalom, hanem a képzelhető legjelentéktelenebb dolog, mely hangulat és érzelmek szerint változik, melyet az események, érdekeink, érzelmeink és hangulatunk változásai alakítanak lelkünkben, mint a szél a felhőket az égen.

Hogy ezek a szubjektív vallások mégis a katolicizmus oly erős ellenfeleinek bizonyultak és bizonyulnak mégis még ma is, és egyenesen véres vallásháborúkat tudtak okozni a múltban, annak az az oka, hogy a gyakorlatban a katolicizmussal szemben a hitetlenséget jelentik. A hitetlenség pedig éppen olyan nagy erő, mint a hit, sőt itt a földi életben még annál is nagyobb, mert összes szenvedélyeink, egész ádáz gyűlöletünk szolgálatában áll, míg az igaz hit

mellett csak a nemes értelemben vett szeretet dolgozhat, mely szintén nagy erő ugyan, de kétségtelen, hogy olyan elsöprő, fergeteges ereje, mint a gyűlöletnek, nincsen.

*

Az összes szubjektív vallás mind a vallásszabadság híve és hirdetője – elméletben. Látjuk, hogy az ilyen vallásban mindez logikus dolog is. A vallásszabadsághoz azonban a gyakorlatban türelem kell, a türelemnek pedig semmi se ellensége annyira, mint a gyűlölet. Innen van aztán, hogy gyakorlati, azaz tényleges türelemre csak az objektív vallás, azaz az igazság birtokosa képes, amely pedig elméletben nem állhat a vallásszabadság álláspontján, mert hiszen az igazság nem tűr és nem is tűrhet meg semmiféle szabadságot.

Az egyedüli vallás, mely az objektív, tehát szabadságot nem ismerő vallás igényeivel lép fel, a katolicizmus. Ezért elméletben nem is tűr vallásszabadságot, mert hiszen az igazságnak kötelező ereje van, annak csak szolgálni lehet és mindenkinek szolgálnia kell. Az igazság csak engedelmességet, alkalmazkodást, tudomásulvételt ismerhet.

Az igazság a legnagyobb zsarnok, s mégis a legkevésbé az, mert hiszen jelentkezik s kíván az emberektől nagy áldozatokkal járó engedelmességet, akkor se mint igazságnak tagadjuk ezt meg neki, hanem előbb megállapítják róla, hogy nem igazság. (Azt ugyanis mindenkinek el kell ismernie s ezért el is ismeri mindenki, hogy annak, ami valóban igazság, jár a feltétlen engedelmesség, azzal szemben nem lehet szó szabadságról.)

Hiába beszéljük be azonban ezt magunknak, az az ádáz gyűlölet, mellyel vele szemben viseltetünk, elárulja, hogy hazudunk s közel se olyan nagy a katolicizmus-ellenes meggyőződésünk, mint mutatjuk. Ha ugyanis nincs igazságvallás és a katolicizmus se az, miért acsarkodunk akkor ellene annyira? Miért tudjuk akkor oly féktelenül gyűlölni? Áligazságok nem érdemlik ezt meg tőlünk, azok ellen felesleges annyira dühöngeni. Azok nem képviselnek akkora erőt, olyan nagy hatalmat, hogy ennyi puskaport kellene ellenük pufogtatni.

A szép elmélettel szemben ugyanis azt látjuk, hogy minden vallás már rég szabadságot élvez a modern államokban, egyedül csak a katolicizmus az, melynek ez nem jut osztályrészül, noha egyedül csak neki járna.

Nézzük először a protestantizmust. Ez megengedte és megengedi a Szentírás szabad magyarázását mindenkinek, csak arra az egyre nem adott soha engedélyt senkinek, s nem ad még ma se, hogy katolikus módra magyarázza, vagyis úgy, hogy objektív igazságvállalást értsen ki belőle, hogy a Megváltó látható egyházat alapított, vezetőséget állított élére, Szent Pétert a fejévé tette, csalhatatlanságot ígért neki, nekünk pedig megparancsolta, hogy úgy hallgassunk rá, mintha őt magát hallanánk.

Pedig láttuk már, milyen világosan benne van mindez abban a Bibliában, mely a protestánsoknak állítólag egyedüli hitforrása. A Szentírást azonban így értelmezni mindenkinek, még a katolikusoknak is tilos (mert nemcsak a protestantizmus, hanem a közfelfogás is tiltja), erre nincs szabadság.

(Eleinte egymásnak se adtak szabadságot a különböző protestáns felekezetek. Ez azért volt, mert akkor még ők is igazságvallásban hittek s így meg voltak győződve annak a bibliamagyarázatnak egyedüli helyességéről, melyet ők hirdettek. Ők a lelkiismereti szabadságot egyedül csak a katolikus egyház magyarázatával szemben (tehát akkor még rosszhiszeműen) hirdették. Ezt hirdetni azonban kénytelenek voltak, mert másképp nem lehetett volna jogcímük arra, hogy a katolikus egyház hivatalos és egyedül jogosult magyarázatával szemben (melyet az igazság tulajdonsága, az egyformaság mindenképpen megkövetelt) a maguk alanyi véleményéhez ragaszkodhassanak. Ők még hívők voltak, a vallásukban – mint ez esetben logikusan következik – nemcsak szubjektív élményt, hanem tárgyi igazságot is láttak, voltak annyira logikusak, hogy világosan látták, hogy a szubjektív vallás nem vallás, hanem legfel-

jebb érzelgősség. Ők még igazi vallást akartak, annyira logikusak azonban már nem voltak (mert szenvedélyeik és az egyház elleni gyűlöletük ezt nem engedte meg), hogy levonták volna a végső következtetést is és látták volna, hogy a lelkiismereti szabadság és az egyéni kutatás teljes szabadsága az objektív igazsággal nem egyeztethető össze. Az azóta eltelt évszázadok azonban már rég levonták az elvből azt a következtetést, melyet le kell belőle vonni s ezért protestánsaink ma már régen hivatalosan is úgy beszélnek, mint akik számára a vallás objektív megkötöttség nélküli, tisztán alanyi és érzelmi lelki élmény, mely mindenki számára más és más.)

A francia forradalom (melyet minden bűne, türelmetlensége, sőt kegyetlensége ellenére még ma is az emberi haladás vívmányának tart a közvélemény) annyira a szabadság jegyében állt, hogy a szó szoros értelmében ez volt az istene. Világos, hogy vallásszabadságot is hirdetett és meg is adta ezt minden elképzelhető vallásnak, tannak, hitnek vagy felekezetnek, csak egyedül annak a katolicizmusnak nem, mely az ország 97%-ának vallása volt. Tehát csak a katolicizmussal dacolni, azt rágalmazni, gyűlölni, ellene izgatni volt szabad, de katolikusnak lenni semmiképpen se.

A francia forradalom törvényben mondta ki, hogy francia ember római katolikus nem lehet, erre nincs senkinek szabadsága. Ezt a különös „szabadságot" azzal okolta meg, hogy Róma nem Franciaországban van. Francia ember csak francia katolikus lehet s nem engedelmeskedhet egy Franciaországon kívül álló embernek. Aki francia létére is római katolikus, azt el kell tiporni, mert veszedelmes hazaáruló. Esküt is kellett tennie minden papnak, hogy nem római katolikus. Aki nem tette le ezt az esküt, az ment először a börtönbe, utána pedig a vérpadra.

Mindez akkor nagyon szépen összefért a vallásszabadsággal és a francia „liberté"-vel még akkor is, mikor a franciáknak egyenesen istenük lett ez a szabadság.

Pedig hát láttuk fentebb, hogy a pápaság intézménye nélkül, tehát egy fő nélkül (aki mint ember, természetesen nem születhetett egyszerre minden nemzet polgárának) lehetetlenség a hit egyformaságát megőrizni, egyformaság nélkül pedig nincs igazság. Francia igazság, francia egyszeregy, francia elektromosság vagy az elektromosságnak külön francia törvényei nincsenek, nem is lehetnek. Nem lehet tehát külön francia vallás se akkor, ha a vallás igazság. A francia vallás rendszerére csak akkor térhetnénk át, ha az objektív igazság rendszeréről áttérünk a szubjektív, csupán érzelmi vallás rendszerére, ez pedig az igazságvallás elhagyását, tehát gyakorlatilag a vallás megszüntetését is jelenti.

A katolicizmus tehát nem lehet francia. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ha nem francia, akkor szükségképpen rómainak kell lennie, mert ha a rómait nem úgy ejtjük, hogy nemzetek feletti, akkor római is épp úgy nem lehetne, mint ahogyan francia nem lehet. Ha azonban a rómain nemzetek felettit értünk, akkor az egész világ és minden nép katolicizmusának rómainak, tehát egyformának kell lennie. Természetesen még annak a katolicizmusnak is, mely Franciaországban van.

Az elektromos áramnak se kellene feltétlenül galvánáramnak lennie, mert nem kellett volna szükségképpen Galvaninak felfedeznie. Felfedezhette volna más is. Mellékes tehát a neve, még a felfedezője is, de annyi bizonyos, hogy ha már tudjuk, hogy van és ismerjük a törvényeit, akkor azok minden országban ugyanazok, például Angliában is, pedig az angolok nem olaszok, mint Galvani volt. Micsoda ostobaság lenne azonban az angoloktól, ha az elektromosság nem kellene nekik, mert „galván", tehát olasz a neve, s mert Olaszországból is jött!

A francia forradalom „szabadsága" tehát szabadságot adott minden olyan vallásra, melyet a francia nép nem ismert és amely a francia nép se testének, se lelkének nem kellett, csak egyedül arra a katolicizmusra nem adott szabadságot, melyhez a francia nép 97%-a tartozott. Világos, hogy csak azért nem, mert ádázul gyűlölte azt a vallást, mely egyedül volt tekinthető igazságvallásnak, tehát egyedül érdemelte meg a vallás nevet. Mivel a katolicizmus egye-

dül viselkedett úgy, ahogyan vallásnak kell viselkednie, ha objektív igazságot képvisel, egyedül csak számára nem volt szabadság a nép állítólagos szabadságát kivívott forradalom uralma idején.

Az igazság nemzetek feletti. A vallásnak is ilyennek kell lennie, ha ő is igazság. Az igazság egyedül üdvözítő. A vallás is ilyen, ha igazság. Mivel a katolicizmus nemzetek felettinek és egyedül üdvözítőnek tartotta magát, nem volt számára irgalom. A katolicizmus még akkor is tilos volt, mikor minden szabad volt, sőt a szabadság egyenesen a népek istene volt.

De ugyanígy jártak el a katolicizmussal már évszázadokkal előbb az angolok is. Ők is eltiltották, sőt vérpadra vitték a katolikusokat szintén egyedül csak azért, mert ők meg angol nemzeti egyházat nem akartak, s ezért az egyház fejéül a pápa helyett nem ismerték el az angol királyt, azaz, mert épp úgy nem ismertek külön angol katolicizmust, mint ahogyan később francia hittestvéreik nem voltak hajlandók elismerni külön francia katolicizmust.

Ez akkor Angliában felségsértés volt, mely nemcsak halállal, hanem kínos és megbecstelenítő módon végrehajtott halálbüntetéssel járt, sőt ebben az egy esetben még az a kínpad is megengedett volt, melyet Angliában egyébként nem alkalmaztak.

Azon vallás követői részére tehát, mely ragaszkodott ahhoz, hogy neki az egész világon egyformának, tehát egy embernek irányítottnak kell lennie, Angliában is évszázadokon át nem volt szabadság, hanem vérpad és kínpad. Még jellemzőbb azonban, hogy ebben még a modern közvélemény se talál semmi kivetnivalót vagy szégyenletest. Ezen még a XX. század is annyira nem botránkozik, hogy egyszerűen nem is tud róla. A XX. század csak a római egyház és a katolikus Spanyolország inkvizíciójáról tud, csak azon botránkozik, mert azt tartja a kultúra szégyenének és a vallásszabadság megsértésének. Az inkvizícióról mint katolikus szégyenről azonban mindenki tud, ezen mindenki szörnyülködik, még maguk a katolikusok is. Sőt egyenesen szégyellik miatta a vallásukat.

De nem élvezte a vallásszabadság áldását a katolicizmus még a felvilágosult és a szabadságért rajongó XIX. században se. Ez a század a nemzeti szabadságharcok százada volt s ezért alatta „nemzetközisége" miatt volt a gyakorlatban szinte törvényen kívüli a katolicizmus. De egyedül üdvözítő voltát is tűrhetetlennek és a kor haladásával összeegyeztethetetlennek tartották. Még Széchenyi, Eötvös és Deák, a kor katolikus nagyjai is a protestáns vallási eszméket tették magukévá s például a reverzálisokat épp oly összeegyeztethetetlennek tartották koruk szabadságeszméivel és épp oly elkeseredetten harcoltak ellenük, még saját főpapjaik ellenében is, akár maguk a protestánsok.

Az nekik még csak eszükbe se jutott, hogy a vallás esetleg még objektív igazság is lehet, s ha az, még ha akar, akkor se alkudhat. Elfelejtették, hogy ha a katolicizmus igaz, akkor a katolikus ember minden gyermekének katolikusnak kell lennie még akkor is, ha a felesége nem az. Elfelejtették, hogy a gyerekeken csak akkor lehet osztozni, ha a másik vallásnak is ugyanannyi joga van, mint a katolikusnak, vagyis ha az is épp oly igaz. Ha azonban így van, akkor egyik se lehet igaz, mert ha az is igaz, hogy az Isten eljött a földre (kereszténység) s az is, hogy nem jött el (iszlám, zsidóság), ha az is igaz, hogy az egyháznak feje van (katolicizmus) és az is, hogy nincs (protestantizmus) akkor világos, hogy a vallás legfeljebb családi szokás, érzelem és hangulat lehet, de semmiképpen se objektív igazság, melyhez még akkor is alkalmazkodnunk kell s mellyel (mint bármely más igazsággal) még akkor se szabad szembeszegülnünk, ha életünkbe kerül.

Hogy a XIX. században milyen vallásszabadság volt minálunk (meg természetesen más művelt államokban is), láthatjuk még onnan is, hogy a pápai csalatkozhatatlanság 1870-ben kimondott dogmájának kihirdetését a magyar kormány nem engedte meg s megbüntette azokat a püspököket, akik ezt mégis megtették. Pedig hát az igazság bizonyára nem azért és nem akkor lesz igazság, mikor és amiért egy kormány engedélyt ad rá, hanem a vallásszabadság-

nak éppen az a legengedhetetlenebb feltétele, hogy minden vallás szabadon hirdethesse a maga tanait, a katolikus vallás tehát a pápai csalatkozhatatlanságot.

Nálunk tehát akkor a zsidó vallás szabad volt, a protestáns is az, az volt még a görögkeleti is, pedig nemzeti szempontból – magyarellenes nemzetiségekből álló hívei miatt – veszélyes volt, csak a katolicizmus nem volt szabad, melyhez az ország kétharmada tartozott, s melyet az uralkodóház is követett, de – mivel akkor már alkotmányosság volt – nem ő parancsolt, hanem a kormány, melyet az akkor teljesen egyházellenes sajtótól vezetett magyar értelmiség választott.

Ha pedig a hivatalos hatalom nem akadályozta szabadságában az egyházat, akkor akadályozta a mesterséges hírverés és az egyházellenes (akkor még zsidó) sajtó vezette közvélemény. Nem az egyházat gyalázta ugyan ez a sajtó, hanem a jezsuitizmust, a klerikalizmust, az ultramontanizmust és a vakhitet. Azonban ezzel a katolicizmust gyalázta, tőle tagadta meg a létjogot, mert a katolicizmus éppen azon tulajdonságait jelentették ezek a gúnynevek, melyek az igazságjelleget képviselik az egyházban, s melyeket akkora nagy szellemi terror miatt szinte minden művelt katolikus megtagadott. Még az alsópapság se mert nyíltan színt vallani mellettük, sőt még akárhány püspök se. Hiszen nem is lehetett püspök az olyan papból, aki „bigott", „ultramontán" vagy jezsuitapárti volt.

Úgy lejáratták azokat a fogalmakat, melyeket e névvel jelöltek, hogy azt senki se merte vállalni, hogy ő klerikális vagy ultramontán (az utóbbi azt jelenti: „hegyen túli", azaz pápapárti, mert a pápa azoknak a németeknek a számára, akiknek országából ez az egyházellenes hírverés hozzánk jött, a hegyen (az Alpeseken) túl lakott), mert a közvélemény szemében rosszabbat jelentett, mint a szellemi bélpoklosság. Ezért nem akadt akkor közéleti ember (még Deák, Eötvös, sőt Széchenyi sem), aki bátran vállalni merte volna, hogy ő igenis klerikális vagy ultramontán. Pedig hát nem vállalt volna vele többet, mint csak azt, hogy katolikus, mert kétségtelen, hogy aki nem ismeri el a pápát fejének, az nem is katolikus, sőt aki elismeri, az is lehet emellett még igen rossz katolikus is.

Még a szegény Imrédy is, pedig ő már javában a XX. században élt és piarista tanítvány is volt, mikor miniszterelnök korában azzal vádolták, hogy klerikális, ahelyett, hogy visszavágta volna ellenfeleinek, hogy: Igenis, az vagyok, ha kíváncsiak vagytok rá. Vegyétek végre tudomásul ugyanis, hogy klerikális annyit tesz, mint valódi, vallásilag művelt katolikus, s a Regnum Marianumban talán mégse jutottunk még oda, hogy katolikus ember csak akkor lehet benne miniszterelnök, ha csak anyakönyvi katolikus, de lélekben és igazságban nem az. Egyébként pedig kikérem magamnak, hogy engem bárki szellemileg annyira kiskorúnak tartson, hogy ha a katolicizmust olyan néven nevezi, melyet az egyház ellenségei már lejárattak, akkor mindjárt meg fogom tagadni ijedtemben katolicizmusomat is.

Ehelyett azonban a jó Imrédy kézzel-lábbal, múltjával és jelenével bizonyította, hogy mennyire nem klerikális. Ekkor tudtam meg, hogy mennyire nem katolikus, amit aztán később a hitlerizmusnak való túlságos behódolásával is bebizonyított. Remélem, hogy a vérpadon már nem tiltakozott volna klerikalizmusa ellen, ha akkor is megkérdezték volna felőle, mert akkor végre már tudta, hogy nincs külön katolicizmus és külön klerikalizmus és az ember utolsó órájában már nem az anyakönyvi katolicizmusa, hanem egyedül csak „klerikalizmusa" ad vigasztalást. A kommunizmus alatt egyébként végre már a legmegalkuvóbb katolikusoknak is meg kellett tudniuk, hogy a klerikalizmus a katolicizmussal azonos. Ekkor ugyanis már az is „klerikalizmus" volt, ha valaki pappal megállt az utcán beszélni, templomban kötött házasságot, sőt még az is, ha valaki a gyermekét megkereszteltette, vagy akit pappal temettettek el.

Mondja, miért nemzetköziek maguk? – kérdezte egy jezsuita növendéktől vagy ötven évvel ezelőtt a szintén jezsuita Pázmány Péter alapította egyetem egyik szigorlatán egy kálvi-

nista professzor. A jezsuita-növendék nagy alázatosságában és tekintélytiszteletében nem válaszolt neki semmit, csak elpirult és zavarba jött. Pedig, ha annak a túltengő önérzetnek, mely a kálvinista professzorban tombolt, csak egy századrésze is meg lett volna benne, de megfelelhetett volna neki!

Kit ért – kérdezhette volna tőle – „maguk"-on? Csak a jezsuitákat vagy általában a katolikusokat? Csak a katolikusokat értheti, mert vegye tudomásul, hogy az egyházban egyformaság van és ott nincs külön katolicizmus és külön jezsuitizmus. A kettő egy és ugyanaz. Hiszen ha a jezsuiták mást tanítanának, mint az egyház, az egyház már rég kitaszította volna őket magából, éppen úgy, mint professzor úr őseit kitaszította, mikor eretnekek lettek s így eltértek az igazság örök egyformaságától.

A kérdés tehát az, miért vagyunk mi, katolikusok, nemzetköziek. Erre a válaszom az, hogy azért, mert az igazsága a kenyerünk és az igazság is nemzetközi. Egyébként pedig – mivel Ön „nemzetközi"-n valami rosszat, valami szégyellni valót ért – az igazság bizonyára se nem rossz, se nem szégyellni való, nem nemzetközinek, hanem nemzetek felettinek kellett volna bennünket neveznie.

Azért vagyunk tehát nemzetek felettiek, mert az igazság is nemzetek feletti. Ha nemzetivé válnánk, lealacsonyodnánk, mint ahogy Önök is lealacsonyodtak, mikor kiváltak a nemzetek feletti, igazság-egyházból, nemzeti érdekek uszályhordozóivá váltak s ennél magasabb ambícióik már nem voltak (ami annak bizonyítéka volt, hogy csak ennek a világnak éltek, a halál után következővel már nem törődtek).

De térjünk vissza a vallásszabadságra. Már a XX. században vagyunk, de a hitleri Németországban se volt szabadság a katolicizmus részére s ott is egyedül csak ennek részére nem volt, mert (katolikus létére) Hitler is csak olyan vallást támogatott, illetve tűrt meg, amely magasabb rendű célt nem ismert, mint a német faj támogatását és szolgálatát. Az igazság azonban még a német vagy bármely más fajnál is több. Az igazság még a német fajnak is ura, s megkövetelheti, sőt meg is kell követelnie, hogy a német faj szolgálja őt, nem pedig megfordítva. A német faj önmagával se tud ugyanis nagyobb jót tenni s önmagát se tudja jobban felmagasztalni, mint ha az igazságot, a katolicizmust szolgálja.

Tele is voltak ezért papokkal Hitler gyűjtőtáborai. Nagyon téved azonban, aki azt hiszi, hogy ezek a német papok különböző felekezetekhez tartoztak, mert ez nem igaz. Világos, hogy voltak köztük protestáns pásztorok is, mert hiszen szabadságszerető, nemes lelkű, bátor emberek mindenütt vannak, tehát a protestáns lelkészek között is és Hitler nemcsak a katolikus igazságnak volt az ellensége, hanem általában a szabadságnak is. Tessék azonban megvizsgálni, hányan voltak azokban a gyűjtőtáborokban a német katolikus és hányan a német protestáns lelkészek, s akkor egyszerre eldől a kérdés, egyformán üldözött-e minden vallást a hitlerizmus.

De nincs vallásszabadság a katolicizmus részére még a nyugati demokráciák legnagyobbikában, a szabadság legjellegzetesebb földjén, az Amerikai Egyesült Államokban sem. Itt is a legelterjedtebb vallás a katolicizmus, az Egyesület Államok elnöke katolikus mégse lehetett évszázadokon át. Nem azért nem lehetett, mintha volna olyan törvény, mely ezt lehetetlenné tenné, mert ennyire csúffá tenni azért mégse lehet ma már a vallásszabadságot, hanem azért, mert ezt az Egyesült Államokban a katolikusellenes közvélemény tette lehetetlenné. Minden nemkatolikus összefogott ugyanis, hogy ezt a „szégyent" megakadályozza. Eddig még azt is megakadályozták, hogy az Egyesült Államok diplomáciai viszonyba lépjen a Vatikánnal, s noha katolikus elnököt azóta már választottak, de diplomáciai viszonyba még ma (1965-ben) se léptek a Szentszékkel (a szovjettel igen).

Egy nagyhatalmú titkos szervezet, a Ku-Klux-Klan működik a demokrácia és szabadság e mintaállamában, melynek célja a katolicizmusnak (és a négereknek és zsidóknak) a terror bármely eszközével való háttérbe szorítása, például még templomok, zárdák és más intézmé-

nyek felgyújtásával is. Ezt a gyújtogatást időnként olyan tömegesen végzik, hogy a biztosító társaságok vonakodnak a katolikus intézmények tűzbiztosítását elfogadni.

Az emberiség (nemhiába Megváltóját is keresztre feszítette) minden vallást megtűr, sőt szeret, csak azt az egyet nem, amely igazságmódra viselkedik s ezért igazság is lehet. Úgyszólván nincs is a földön nemzet, mely legalábbis időnként tűrhetetlennek ne tartotta volna, hogy polgárai vallásilag egy „idegen hatalomtól" függjenek. Pedig hát világosan láttuk, hogy a vallás, ha egyforma, tehát olyan akar maradni, mint az igazság, egy embertől kell függjön. Ennek az egy embernek pedig, ha egyszer ember, mindenképpen valamely fajból kell származnia, ha pedig abból származik, egy kivételével a többi faj számára szükségképpen idegen kell legyen. Pedig hát a valóságban dehogy idegen. Hiszen a pápa minden katolikusnak atyja, az atya pedig bizonyára nem idegen a gyermekei számára.

Ráfogják erre az igazságvallásra, hogy nemzetközi (ami körülbelül annyit jelent, mint szellemi bélpoklos), pedig hát nem is lehet más, ha egyszer igazság s például az egyszeregy bizonyára nem bélpoklos számunkra azért, mert az is nemzetközi, az is minden nemzet számára ugyanaz. Az egyszeregynek bizonyára nem bűne az, hogy nem lehet nemzeti. Miért olyan nagy bűne ez tehát a katolicizmusnak?

Szemére hányják a katolikus egyháznak, hogy nem tűri a szabadságot. Pedig hát ha igazság, akkor nem is tűrheti. És talán olyan nagy szégyene az egy vallásnak, hogy igaz, vagy legalábbis úgy viselkedik, mintha igaz volna? Éppen ellenkezőleg. Akinek egy csepp esze van, abban éppen emiatt kelt a katolicizmus rokonszenvet s érdeklődést. Annak számára az ilyen vallás az egyedüli, amellyel érdemes foglalkozni s megvizsgálni, hogy ő is csak látszike igazságnak vagy pedig valóban is az.

Ha a katolikus vallás igazság, akkor nem is tűrheti magával szemben a szabadságot, mert hiszen az igazság csak szolgákat ismerhet.

Nem tudják megbocsátani az egyháznak, hogy olyan kíméletlen és erőszakos. Pedig hát melyik igazság nem az? Ráfogják, hogy megsérti, sőt lábbal tapodja a kereszténység legszebb jellemvonását, a szeretetet, pedig hát éppen ezt a szeretetet gyakorolja akkor, mikor kíméletlen, s megköveteli, hogy hagyjuk ott apánkat, anyánkat, feleségünket, gyermekeinket, sőt karunkat és szemünket, de még életünket is, hogy örök életünket megmentsük. Mindez nemcsak csupa logika, hanem szeretet is, ha van, illetve lesz örök élet. De miért olyan nagy bűne az a Krisztus egyházának, ha valóban komolyan hiszi, hogy valóban van örök élet? Miért bántja, miért idegesíti az annyira az embereket?

Nem gondolhatunk másra, mint csak arra, hogy azért, mert rossz a lelkiismeretük, mert a valóságban közel se olyan biztosak ők abban a hitetlenségükben, melyet oly tele szájjal hirdetnek.

Hogy lehet ezt a féktelen gyűlöletet az iránt az egyház iránt, mely még ma is azt állítja, hogy ő az igazságot képviseli, azzal az állítólagos meggyőződéssel összeegyeztetni, hogy a vallás ma már legfeljebb érzelem dolga, de mint világnézet, már rég meghaladott, ásatag dolog? Ha a katolicizmus valóban ásatag, elavult dolog volna, szétmállana ma már gyűlölet nélkül is hamarosan. Mi szükség tehát akkor erre a nagy gőzre? Nem azt bizonyítja-e ez az izzó gyűlölet, és ez a nagy hév, hogy ezt az állítólagos meghaladottságot éppen azok hiszik a legkevésbé, akik a legtöbbet és legjobban hangsúlyozzák?

Ezt az ádáz gyűlöletet azonban éppen eléggé megmagyarázzák Krisztus Urunk szavai: „Nem nagyobb a szolga uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak." (Jn 15,20) Aztán: „Ha gyűlöl majd benneteket a világ, gondoljatok arra, hogy engem előbb gyűlölt, mint titeket." (Jn 15,18) Aztán: „Az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert tetteik gonoszak voltak." (Jn 3,19) Aztán: „Azért mondtam el ezeket, nehogy megbotránkozzatok. Kizárnak benneteket a zsinagógákból, s eljön az óra, amikor az, aki megöl

titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz vele az Istennek." (Jn 16,1-2) Aztán: „Az üldöztetésből mindenkinek kijut, aki buzgón akar élni Krisztus Jézusban." (2Tim 3,12)

A jezsuiták például többek között ezt az utóbbi idézetet is bevették alapítójuk miséjébe s bizonyára nem önérzet nélkül olvassák ott minden július 31-én, Loyolai Szent Ignác ünnepén, mert őket valóban minden más katolikus intézmény között a legjobban gyűlölték és gyűlölik, ez pedig – mint láthatjuk – annak a jele, hogy ők élnek a legkegyesebben Jézus Krisztusban, ők képviselik a legtisztábban az Ő szellemét a földön. Ha nem így van, akkor miért őket üldözik a legjobban? Akkor miért ők a leggyűlöletesebbek Jézus minden tanítványa között?

Mikor a kommunisták feloszlatták a jezsuiták budapesti rendházát, a hírt az egyik rendtag e szavakkal fogadta: Ez már hozzátartozik a mi menetrendünkhöz. Valóban egész történelmünk ilyen feloszlatásokból, menekülésekből és elhurcolásokból áll. Egész sereg ország van, melybe ma se léphetnek be. Nemcsak a „szocializmust építő", „haladó" államokba nem, hanem még a szabad és a vallásszabadság kivívása tekintetében állítólag nagy érdemeket szerzett Svájcba se.

Az igazság erőszakos

Az igazság harmadik feltűnő és egyúttal elengedhetetlen tulajdonsága: az erőszakosság. Mindenki előtt ellenszenves tulajdonság ez, de hogy az igazság erőszakos és hogy szükségképpen annak is kell lennie, azon mégse botránkozik meg senki, mert ez a józan észből a legtermészetesebben következik. Aki ezen csodálkozik, annál a józan ítélőképesség körül baj van.

Nem kell-e például minden tanítónak erőszakosan fellépnie, mikor igazságokat közöl? Eltűrheti-e számtantanár számtanórán vagy akár számtanórán kívül is, hogy tanítványai rosszul számoljanak vagy hibásan mondják az egyszeregyet? Eltűrheti-e a fizikatanár, hogy tanítványai azt mondják, hogy a posztó vezeti az elektromosságot s a fémek nem, ahelyett hogy fordítva mondaná? A kémiatanár, hogy a víz vegyi képlete: oxigén kettő, egy hidrogén, nem pedig megfordítva, hidrogén kettő, egy oxigén? A történettanár, hogy a mohácsi vész 1536-ban volt, nem pedig 1526-ban?

Ha pedig azok, akik mindezeket az igazságokat nem akarnák elfogadni, sokan lennének és makacsok lennének és akár fegyvert is fognának téves meggyőződésük, az 1536-os mohácsi vész, „a két oxigén egy hidrogénes" víz, a hatszor hat negyvenhatos egyszeregy és a posztótól vezetett elektromosság mellett, akkor vajon szabad volna-e az igazságok képviselőinek begyulladniuk és az emberszeretet, a haza érdekei és a felekezeti béke nevében például a mohácsi vész ideje tekintetében 1526 és 1536, e két szélsőség helyett például az 1530-as középútban megállapodniuk?

Vagy például a víz képletét úgy intézni el, hogy mivel az egyik párt a hidrogént mondja kettőnek, a másik pedig az oxigént, a szeretet és kölcsönös megbecsülés oltárán hozzon áldozatot mindkettő s legyen ezután a víz egyszerűen hidrogén-oxigén mindenféle „kettő" nélkül, aki pedig nemzetünk életében ezen oly átkos emlékű „kettőhöz" még ezután is ragaszkodni merészel, azt nyilvánítsuk hazaárulónak s kísérje minden jó magyar méltó megvetése, illetve azt „verje meg a magyarok istene"? Az elektromosságot pedig a fém meg a posztó helyett ezután vezesse – legalább itt nálunk Magyarországon – a fa.

Ugye, milyen nevetséges? Vajon miért? Mert itt igazságokról van szó s az igazság olyan dolog, melyben alkudni nem lehet. Az igazság még a nemzeti egyetértésnél is előbbre való. Nem annak kell igazodnia a nemzethez, hanem a nemzetnek kell igazodnia őhozzá. Aki az igazságból a nemzet kedvéért lealkuszik, aki az igazságot nemzete kedvéért elárulja, az nemzetét árulta el. Az igazság akkor is az marad, ami vagy aki volt, de a nemzet – sajnos – nem marad az, mert elfajul, sőt megsemmisül, ha az igazságot elhagyja.

Épp így nem lehet alkudni vallási téren se, ha a vallás igazság. Ez esetben a vallás képviselőinek is épp oly mereveknek, épp oly meg nem alkuvóknak, épp oly erőszakosaknak kell lenniük, mint a számtan, fizika vagy vegytan tanárainak. Sőt még náluk is merevebbeknek s még erőszakosabbaknak. Ők ugyanis még fontosabb és még végzetesebb kihatású igazságokat képviselnek, mint azok. Ha ugyanis azok beleegyeznek abba, hogy nemzetük fiai fával vezessék az elektromosságot és „hidrogén-oxigénből" álljon a vizük („kettő nélkül"), legfeljebb az elektromosság áldásairól kell lemondaniuk s átkait kell néha-néha keservesen érezniük vagy a vegyiparról kell lemondaniuk, ami nélkül még nem egészen lehetetlen egy nemzet élete. Ámde ha van örök élet, akkor egy egész nemzetet a kárhozatba kormányozni (s ráadásul még hazafiságból) már sokkal végzetesebb dolog.

Családi tradíciókkal, faji jellegzetességekkel, egyéni hangulatokkal és érzelmekkel lehet alkudni a szeretet és a haza nevében, sőt illő is, hogy ezek a hazával szemben háttérbe szoruljanak, az igazsággal azonban nem. Az igazság semmi előtt se szorulhat háttérbe, hanem előle

kell háttérbe vonulnia minden másnak, kivált, mikor olyan igazságokról van szó, melyek ezerszerte fontosabb dolgokról döntenek, mint az életünk, vagy akár az egész nemzet élete, mert itt örök életünkről van szó.

Aki az igazságból a szeretet nevében enged, az árulója az igazságnak, de a szeretetnek is. Aki az igazság rovására hódol a szeretetnek, az a legveszedelmesebb ember a világon és felebarátait, honfitársait, hazáját teszi tönkre ugyanakkor, mikor honfitársai és hazája (kétségbeejtő eszmezavaruk miatt) mint hőst és követendő példaképet ünnepli. A hiúság, a szereplési viszketegség, a népszerűség-hajhászás, ami miatt ezek az emberek az igazságot többnyire elárulják, még csak növeli és undorítóbbá teszi vétküket. A tudatlanság és a logika hiánya csak részben menti bűnüket, mert hiszen hiúságuk a fő oka annak, hogy logikátlanok, hogy gondolkodásuk nem józan.

Ha egész jelentéktelen és tisztán csak elméleti igazságokról lenne szó, akkor talán a békesség kedvéért lehetne hallgatni, azonban nyíltan és kifejezetten megtagadni az igazságot még akkor se lehetne. Ámde azok az igazságok, melyekről a vallási kérdésben szó van, és amelyeket az egyház képvisel, a képzelhető legfontosabbak és tisztán gyakorlatiak (például hogy van-e pokol és csakugyan örökké tart-e és hogy valóban odakerül-e mindenki, aki az egyház tanaival ellenkező utakon keresi boldogságát). Itt tehát a békesség kedvéért, tehát csak azért, mert sokan makacskodnak, az igazságot elárulni vagy csak akár elhallgatni menthetetlen eljárás volna és elsősorban a felebaráti szeretet lenne az, amivel e megalkuvásunk vagy akár csak elhallgatásunk is ellenkeznék.

Tehát a homoousios és homoiousios-vita se volt közel se olyan ostobaság és oly gonoszság, mint jó Madách bátyánk „Az ember tragédiája" c. művében beállítja. Ez a vita nem egy „i" betű miatt folyt, hanem azért, hogy Isten volt-e Krisztus vagy nem, tehát az egész kereszténység lényege és alapja miatt. Ha valaki beperli a felebarátját azért, mert gazembernek mondta, mindenki az illető becsülete iránti kötelességének tartja ezt a pert. Pedig ez a per is csak egy „i" betű miatt folyt, mert ha gazember helyett azt mondta volna neki, hogy igaz ember, bizonyára nem perelte volna be az illető.

Mikor az egyház körömszakadtáig ragaszkodott ahhoz, hogy Jézus az Istenhez (az Atyához) nemcsak hasonló (homoiousios), hanem vele egylényegű (homoousios), akkor semmi mást nem csinált, mint csak arról tett tanúságot, hogy ő a tanait épp oly igazságoknak tartja, mint a matematikusok vagy fizikusok a maguk igazságait. Tárgyilagos és félre nem vezetett ember ezen nem felháborodik, hanem tiszteletre gerjed miatta s megtudja belőle, hogy a katolicizmus nem merül ki csupán családi tradíciókban, gyermekkori emlékekben és sejtelmes hangulatokban, hanem ezeken túl és ezek felett még megdönthetetlen igazságok képviselete is, melyekért élni-halni érdemes, sőt kötelesség.

Az igazság e kérlelhetetlensége és meg nem alkuvása az oka annak is, hogy az egyház az öngyilkost vagy más nyilvános bűnöst (például érvénytelen házasságban élőt, aki a halálos ágyán – akár mert nem akart, akár mert nem volt rá ideje – nem mutatott bűnbánatot) nem temet el. Nem a halott iránti gyűlölet, annál kevésbé bosszú akar ez lenni (hiszen a halott már nem látja vagy tudja, hogy eltemetik-e vagy nem, és hogy kik temetik el, az egyház-e, vagy a kommunisták vagy eretnekek), hanem a még élők iránti szeretet a forrása. Az élőket – hogy okuljanak – akarjuk vele figyelmeztetni arra az igazságra, hogy Isten igéje és parancsai megmásíthatatlanok és hogy a bűnökre bocsánat csak itt, ebben a földi életben lehetséges, a halál után már minden késő. (Ezt az evangéliumban maga Krisztus Urunk hangsúlyozza.)

Itt is csak azt kell látnunk, hogy az emberek éppen az egyház azon ténykedései iránt viseltetnek a legnagyobb elfogultsággal és gyűlölettel, amelyek igazságjellegéből folynak. Úgy tesznek ugyan, mintha nem tudnák, de látszik, hogy mégis ösztönszerűen megérzik, hogy az igazság lesz majd az ő vesztük. Ezért oly türelmetlenek, ingerültek, idegesek, valahányszor

az egyház tanításában vagy eljárásában az igazságjelleget kell észrevenniük. Holmi buta „i” betűkkel akarják ezt az annyira fontos és majd az ő sorsukról is döntő kérdést elintézni és nevetségessé tenni. Úgy állítják be a dolgot, mintha az egyház kicsinyes, sőt együgyű lenne s még annyi esze se volna, mint nekik.

Vagy pedig azzal vádolják, hogy lábbal tapossa Krisztus főparancsát, a szeretetet (mikor megtagadja a feloldozást a megátalkodott bűnöstől és nem részesíti temetésben a holttestét). Elhitetik magukkal, hogy ők nemcsak okosabbak, hanem még jobbak is az egyháznál (szerencsétlen emberek!). Ez alapon aztán mindjárt készen is vannak az ítélettel, hogy nem lehet igaz s követendő vallás az, mely szeretetlen.

Pedig ha a bűn nem homályosítaná el annyira az eszüket, látniuk kellene, hogy éppen a szeretet az, amit ők az egyházban gyűlöletként bélyegeznek meg. Az élőket – tehát köztük őket – szereti az egyház, mikor nem temeti el az öngyilkost vagy a bűnbánat nélkül meghalt bűnöst, őket akarja ezzel arra figyelmeztetni, hogy a halál után már késő a bűnbánat, és így a kárhozattól megmenti. Szeretet az is, ha a pap megtagadja a feloldozást attól a bűnöstől, akiről tudja, hogy Isten nem bocsát meg neki. Mert igaz ugyan, hogy ezzel a bűnöst elszomorítja, de csak azért teszi, hogy nagyobb bajtól, a kárhozattól megmentse azzal, hogy a kemény valóságra figyelmezteti és ezzel próbálja magába szállásra bírni.

Az anya is megszomorítja az országút porában játszadozó gyermekét, mikor – látva, hogy közeleg a marhacsorda – minden sírása ellenére is erőszakkal beviszi onnan. A gyermek is azt hiszi ilyenkor, hogy az anyja nem szereti, mert nem hagyja játszani kedvére, de kétségtelen, hogy mégis huszonötöt érdemelne az az anya, aki csak azért, hogy gyermeke jókedvét el ne rontsa, s bebizonyítsa neki, hogy szereti, továbbra is otthagyná a veszedelemben.

Az igazság e természetéből, a kérlelhetetlenségből következik az egyháznak az a sokat kifogásolt és támadott eljárása is, melyet vegyesházasságok esetében tanúsít. Csak úgy áldja meg őket s csak akkor ismeri el őket érvényeseknek, ha a felek a másik vallás áldásáról lemondanak és kivétel nélkül minden gyermekük katolikus nevelését biztosítják.

Ha a katolicizmus igazság, akkor ezek a feltételek maguktól értetődőek, tehát semmiképpen se lehet róluk lemondani. Amelyik vallás hasonló esetben nem kívánja meg e feltételek teljesítését, az semmiképpen se képviselheti a vallási igazságot, hanem legfeljebb csak vallási külsőségeket. Abba ugyanis beleegyezhet egy szülő, hogy gyermekei egy része ne az ő, hanem házastársa családi hagyományaiban nevelkedjenek, de abba soha, hogy tévedésben. Pedig hát abból, hogy a katolikus vallás igaz, mindenképpen az következik, hogy bármely más vallás nem igaz, tehát téves, hamis. Milyen szülő azonban az, aki eltűri, hogy akár csak egy gyermeke is hamis vallásban nevelkedjék? Ezt csak akkor tehetné meg, ha egyikben sem hinne. Ha ugyanis egyik vallás se igaz, akkor hamis se lehet egyik se.

Ezért történt, hogy mikor Ferdinánd, a katolikus bolgár király, hogy családja a trónt el ne veszítse, legidősebb fiát, Boriszt, de csak ezt az egyet, görögkeletinek, tehát nem is eretneknek, hanem csak szakadárnak kereszteltette, az egyház azonnal kizárta kebeléből őt magát is. Az igazság ugyanis még a trónnál is előbbre való, s aki nem ennek megfelelően viselkedik, nem méltó arra, hogy követője lehessen. Ez a viselkedés a gyakorlatban az egyházra legtöbbször káros, mert az emberek gőgösek még akkor is, ha csak uradalmi cselédek, nem pedig uralkodók. Ezért az egyház szigorára nem megtéréssel, hanem daccal szoktak válaszolni. De az egyház mégis kénytelen így viselkedni, mert igazságjellegét meg nem tagadhatja.

A cél nem szentesíti az eszközt. Az egyház akkor se tagadhatja meg igazságjellegét, s akkor is kötelessége erőszakosan és kíméletlenül viselkedni, ha tudja, hogy simulékonysággal sokkal több eredményt érne el. Nem az eredmény a legfontosabb ugyanis, hanem az igazság hirdetése és a róla való tanúságtétel. Krisztus elsősorban azért alapította az egyházat, hogy az „igazságról tanúságot tegyen”, s csak másodsorban azért, hogy minél több embert megnyer-

jen magának s így minél több embert üdvözítsen. Az igazságot elárulni akkor se szabad, ha magának az igazságnak akarunk szolgálni azzal, hogy egyenlőre és ideiglenesen eláruljuk.

Az egyház ezen erőszakosságának éppen ellentéte a protestantizmus viselkedésmódja. Természetesen nem a gyakorlatban (mert hiszen a szelídség és engedékenység felebaráti szeretet s így erény), hanem elméletben, s ezzel ugyancsak világosan mutatja, hogy mennyire nem az igazságot képviseli és mennyire nem képviselheti azt. A protestantizmus úgyszólván egész életnyilvánítása a vallásszabadság és a lelkiismereti szabadság hirdetésében merül ki, azaz annak hangsúlyozásában, hogy ő nem igazságvallás. No meg még ennél is sokkal inkább abban a felháborodásban, mellyel a katolikus egyháznak az övével ellenkező elméletét elítéli, megbotránkozik rajta és hírverést csinál ellene a Krisztus parancsolta szeretet nevében.

A protestantizmus nyíltan hirdeti, hogy ő reverzálist vegyesházasság esetén azért kér, mert a katolikus egyház erőszakos reverzális-szerzései erre rákényszerítik (az nem jut eszébe, hogy ha a reverzális-szedés rossz, akkor önvédelemből se szabad gyakorolni, mert a cél nem szentesíti a bűnös eszközt). A protestantizmus azt hangsúlyozza, hogy ő eszményi helyzetnek azt tartaná, ha vegyesházasságokban a fiúk az apa, a lányok az anya vallását követnék (és természetesen egymás között se vitatkoznának soha azon, hogy kinek a vallása igaz) és ha ebbe az „ideális" helyzetbe a katolikus egyház is belenyugodna.

Ekkor ők vegyesházasságban élő híveiknek akár egyenesen megtiltanák, hogy minden gyermeküket a maguk vallásában neveljék. Szerintük a vegyesházasoknak mindkettejük templomában meg kellene esküdniük a felekezeti béke ápolására.

Még azt is szeretnék, ha az egyes felekezetek odáig mennének, hogy azzal mutatnák ki egymás hite iránti megbecsülésüket és azzal ápolnák a felekezetek közötti békét, hogy időnként – például nagy ünnepeken, karácsonykor, húsvétkor – kicserélnék egymás közt papjaikat és igehirdetőiket. Például ha a katolikusok karácsonykor Ravasz Lászlót hívták volna meg a Bazilikába szónoknak, a reformátusok pedig a Kálvin térre Prohászkát, a lutheránusok pedig a Deák térre például Zadravecz püspököt. A reformátusok és lutheránusok egymás közt ilyesmit már nemegyszer meg is csináltak. Hogy ezt eddig csak egymás közt tudták megtenni, annak természetesen a római egyház összeférhetetlensége és gőgje az oka.

Hát ez bizony – elismerjük – nagyon szép, sőt megható és épületes is, csak azt az egyet nem értjük, hogy hol van akkor az igazság. Evvel a módszerrel ugyanis a kálvinista arról tenne tanúságot, hogy ő bálványimádásnak tartja ugyan az Oltáriszentség imádását, de azért mégse tartja annak, mert hiszen mégiscsak helyesnek tartja, ha a katolikusok imádják. A szentek „imádását" is a régi pogányságba való visszasüllyedésnek gondolja ugyan, a gyónást pedig a papok találmányának, de hát ezért mégse tartja annak, mert hiszen ha annak tartaná, akkor nem engedhetné át legelőkelőbb szószékét és éppen olyan napokban, mikor legtöbben sereglenek köréje, olyan egyén számára, akinek mindezek a tilos dolgok a vérében vannak s ezért igehirdetésében még ha illemből próbálja is, egészen még se tud tőlük szabadulni. De a kálvinista viszont ugyanekkor azt is megkívánja, hogy a katolikus is ismerje el, hogy ő se veszi olyan nagyon komolyan s tekinti valami nagy bajnak se a pápaság, se az Oltáriszentség, se a gyónás, se a szeplőtelen fogantatás tagadását, mert hiszen ha komolyan venné, akkor nem ajánlhatná fel szószékét olyan ember számára, aki mindezeknek tagadója.

Látjuk tehát, hogy ebből a nagy „szeretetből" csak az sülne ki, hogy nemcsak a protestantizmus, hanem a katolicizmus se igaz, vagy legalábbis vallásuk igazát a katolikusok s a katolikus papok se veszik komolyan. Látjuk azonban, hogy a valóságban nagyon is komolyan veszik s – sajnos – éppen ez az, ami a katolicizmuson kívüli berkekben annyira fáj. Ezért tartják annyira tűrhetetlennek, sőt az egész emberi haladásra szégyenletesnek, hogy a katolikus ember minden gyermekének katolikusnak kell lennie még akkor is, ha a felesége protestáns, de megesküdniük még ez esetben is csak a katolikus templomban szabad, s ha a

katolikus a másik felekezet templomába is elmegy, akkor már a katolikus pap nem áldhatja meg még akkor se, ha egyébként minden gyerek katolikus lesz.

Ők nem is tudják megérteni, hogy lehet ehhez a sértő feltételhez annyira ragaszkodni még akkor is, ha a katolikus pap előre tudja, hogy csak azt fogja vele elérni, hogy a vége aztán az lesz, hogy az illetők csak a protestánsoknál esküdnek és minden gyerek protestáns lesz.

Pedig hát annak, aki igazságalapon áll, igen könnyű ezt megérteni. A cél nem szentesíti az eszközt és mindennél előbbre való az igazság. Ha az egyház azt az igazságot, melynek képviseletével Krisztus megbízta, elárulná, megbocsáthatatlan dolgot cselekedne még akkor is, ha az igazság érdekében követné el árulását. Ha azonban a rossz katolikusok bosszúja miatt ártatlan gyermekek tévhitben nevelkednek, az már nem az egyház, nem is a nevében eljáró pap bűne, hanem egy olyan bűnös hívőé, aki az egyházra nem hallgatott.

Ezért fáj azoknak, akik a vallási igazságnak akár elvből, akár emberi gyarlóságból ellenségei, az is, hogy olyan halottat, aki élete végéig megmaradt eretnekségében, semmiképpen se szabad katolikus templomban kiharangozni, annál kevésbé katolikus papnak eltemetni még akkor se, ha másképp pap nélkül kellene eltemetni. Mi is sajnáljuk a dolgot. Nem is azért járunk el így, mintha gyűlölnénk azt a már szánandó holttestet, hiszen akkor se volt szabad gyűlölnünk, mikor még élt. Hogy gyűlölhetnénk most, halálában?!

Annyira nem gyűlöljük, hogy még el se ítéljük, s még csak azt se mondjuk, hogy lelke már egészen bizonyosan a pokolban van. Isten ugyanis a bíró, nem mi, s ha az illető csak azért ragaszkodott végig eretnekségéhez, mert „nem tudta, mit cselekszik", ez – mint az evangéliumból láthatjuk – még Krisztus gyilkosait illetően is lehetséges) csak azért, mert eretnek volt, nem kárhozott el.

Ez azonban csak akkor lehetséges, ha téves volt a lelkiismerete. Aki rosszhiszeműen, például azért nem lett katolikus, mert gőgös volt, vagy mert nem lett volna hajlandó a gyónás megalázásának alávetni magát még akkor se, ha tudta volna, hogy ez Jézus akarata, vagy mert kényelmes volt ahhoz, hogy az áttérés kényelmetlenségének alávesse magát, az bizony elkárhozik, ha mint eretnek hal meg. Csak az nem bűnhődik, aki azért nem tért meg, mert azt hitte, hogy az a vallás a jó, melyben meghalt.

El azonban ezt se temethetjük, mert ha valaki lelkében nyilatkozott, azt csak Isten tudja. Mi, emberek, csak annyit tudunk, hogy az illető mint eretnek halt meg. Az élők előbbre valók, mint egy halott, mert a holttest csak egy volt ember porhüvelye. Nem a porhüvelyt kell azonban szeretnünk, hanem az embert, a halhatatlan lelket. Az egyháznak kötelessége a még élőknek, tehát azoknak, akiket még üdvözíthet, tudomásukra adni és e tekintetben következetesen viselkedni, hogy ha valaki az egyedül üdvözítő egyházon kívül él és hal meg, az baj és bűn. Igaz, hogy lehetséges, hogy éppen ennek az embernek ez csak baj volt, de nem bűn, de hogy így volt-e, ezt csak Isten tudhatja. Az egyháznak az után kell igazodnia, amit mindenki tud és lát, ti. hogy az illető eretnek volt és eretnekségében haláláig megmaradt.

Ha az egyház az ilyen ember halála után úgy viselkednék, mintha ez is jó volna, akkor elárulná az igazságot és félrevezetné híveit. Az igazság ugyanis bizony az, hogy ez nincs jól. Nem mindegy az, milyen vallású valaki, mivel vallás csak egy van, s ahhoz kell csatlakoznia minden embernek, ha üdvözülni akar. (Megjegyezzük még, hogy mikor azt mondjuk, hogy a jóhiszemű protestáns üdvözül, ezzel nem akarjuk egyúttal azt is mondani, hogy a protestánsok átlag jóhiszeműek a katolikus egyházzal szemben tanúsított dacukban.)

Isten a bíró és Ő a szívek és vesék vizsgálója. Egészen kétségtelen, hogy vannak olyan jóhiszemű protestánsok, akik protestáns létükre is üdvözülnek. Félünk azonban, hogy sokkal kevesebb az ilyen protestáns, mint gondoljuk. A protestánsok átlagában a tagadásnak, a szkepszisnek, a lázadásnak és az e világot a másvilággal szemben való előtérbe helyezésnek ugyanaz a szelleme működik, ami a legtöbb hitetlenben. A legtöbb protestáns például akkor

se volna hajlandó gyónni, főképp pedig a bűnről (például a gyermekáldás korlátozásáról, házassági válásról, paráználkodásról stb.) lemondani, ha tudná, hogy ez valóban Isten parancsa. Hogy üdvözülhetnének hát az ilyen protestánsok? Hiszen az egyház tagja, a katolikus se üdvözül, ha ilyen?

Hogy az egyházban ez a kíméletlenség nem a protestánsok elleni ellenszenv megnyilvánulása, hanem egyedül az igazságban való komoly hit következménye, mutatja, hogy ugyanígy bánik az egyház a katolikus öngyilkossal is és általában az egyház minden olyan tagjával, akiről tudni lehet, hogy bűnös (például bűnös viszonyban, érvénytelen házasságban élt s mégis bűnbánat nélkül halt meg). Ezeket épp úgy nem temeti el és épp úgy nem harangozza ki, mint a megtérés nélkül meghalt protestánsokat. Nem vallási gyűlölet ez tehát, hanem a bűn elleni gyűlölet, illetve az igazsághoz való ragaszkodás, a róla való tanúságtevés és az emberek szeretete, az elkárhozástól való féltése.

Éppen emiatt az egyház azt se engedi meg, hogy katolikus halottat kiharangozhassanak valamely más vallás templomában. Nem engedi meg akkor se, ha emiatt a katolikus halottat harangszó nélkül kellene kikísérni a temetőbe, mert helyben más harang nincs. De ezt természetesen a halott katolikus hozzátartozói se engedik meg, ha vallásilag művelt katolikusok (ami egyébként – sajnos – elég nagy ritkaság).

A katolikus egyház csak olyan halottat tekinthet a magáénak, akinek csak egy hit, egy templom, egyféle harang kell, mert vallásában igazságot lát. Aki ugyanis vallásában ezt lát, annak a másik vallásban, a másik templomban, a másik harangban szükségképpen az igazság ellentétét, tehát rosszat kell látnia, mellyel ő közösséget nem vállalhat, mely ellen neki tiltakoznia kell.

Ezért a más vallás megtisztelését nemcsak nem kérheti, hanem ha kínálják, akkor se fogadhatja el. Vallásilag művelt katolikus ember, ha nincs katolikus pap ott, ahol a gyermeke születik, inkább a bábával kereszteltetni meg (vagy maga kereszteli meg), azaz mindenkivel inkább, mint protestáns prédikátorral vagy görögkeleti pópával. Ezzel tartozik az igazságnak és felebarátainak, akik felé szeretetből kötelessége az igazság képviselete. Ha nem tudja őket is az igazság követőjévé tenni, legalább ne árulja el előttük.

Hogy a hit egyformasága és romlatlansága tekintetében ez a kérlelhetetlen szigorúság nemcsak az igazság követelménye, tehát nemcsak az ész és a felebaráti szeretet szava, hanem a Szentírásé is, azt bizonyítja a tesszalonikiekhez írt második levél 3. fejezetének 14. verse: „Ha valaki nem engedelmeskednék a levélben adott tanításnak, azt jegyezzétek meg, és kerüljétek a társaságát, hogy észre térjen. ”

A következő, még ennél is szigorúbb szavakat pedig éppen a szeretet apostola írja (2Jn 10-11): „Ha valaki nem ezzel a tanítással megy hozzátok, még csak ne is köszönjetek neki. Mert aki köszön neki, részes gonosz tetteiben.”

Ezért nem áldhatja meg az egyház a gyerekei egy részét eretnekségbe taszítani hajlandó katolikus ember vegyesházasságát s ezért nem szentelheti be az öngyilkos, az eretnek vagy más nyilvános bűnös holttestét.

Ne haragudjunk tehát az egyházra kíméletlensége miatt, és szűk látókörűen és a gyűlölet egyoldalú elfogultságával ne fogjuk rá emiatt, hogy nincs meg benne a keresztény szeretet. A kíméletlenség nem szükségképpen szeretetlenség, sőt lehet egyenesen a szeretet követelménye is (például az operáló orvos kíméletlensége). Elítélés helyett vegyük észre és tiszteljük az egyházban az igazság ismertetőjelét és a szilárd meggyőződés öntudatát. Ez előtt még annak is le kell vennie a kalapját, aki az igazságot gyarlóságból nem követi. Az igazságot ugyanis kényelemszeretetből nem követni csak emberi bűn, de ha azért, mert nekünk magas, nemcsak nem követjük, hanem még gyűlöljük és rágalmazzuk is azokat, akik követik, már sátáni a gonoszságunk, mely még bocsánatot is bajosan kaphat.

Az igazság előtt nincs úr

Negyediknek hozzátehetjük az igazság tulajdonságaihoz még azt is, hogy nincs az a nagy úr a földön, akit tekintetbe vehetne, akivel kivételt csinálhatna, aki neki büntetlenül ellenszegülhetne. Láttuk már, hogy Napóleont is megütötte volna az elektromos áram, ha nem alkalmazkodott volna törvényeihez s például fémmel nyúlt volna hozzá. Megtörtént volna ez még Galvanival is, aki felfedezte. Tudjuk, hogy Zsigmond császárhoz se alkalmazkodtak a nyelvtani szabályok, hanem neki kellett alkalmazkodnia hozzájuk, s a semleges nemű szó nem változott hímneművé csak azért, mert ő annak gondolta.

Vannak igazságok (az ontológiaiak, de a mennyiségtaniak is), melyeket még Isten se változtathatna meg. (Ez természetesen nem ellenkezik Isten mindenhatóságával, mert hiszen Isten az, aki változtathatatlanoknak állapította meg őket.)

Az igazság ezen tulajdonságának érvényesülését is feltűnően látjuk a katolikus egyházban. Igaz, hogy a protestantizmus is dicsekszik ugyanezzel, sőt szokása szerint azt hangsúlyozza, hogy akkor, mikor a kereszténységet hirdeti, még úgy se veszi tekintetbe az emberi tekintélyt, mint a katolikus egyház, de hát nem a beszéd számít, hanem a tett. A maguk magas erkölcsi színvonalával dicsekedni a kommunisták is tudtak.

Milyen gyakori és milyen elkeseredett harcokat vívott például a pápaság a középkori királyokkal azért, mert megunták feleségüket és helyette másikat akartak elvenni! A protestantizmus ezzel szemben nemcsak a királyokat, hanem a parasztokat és a proletárokat is mindig készséggel kiszolgálta és kiszolgálja e tekintetben, még ha még oly szigorúan tiltja is ezt a Szentírás. A protestáns felekezetekben egész a legújabb időkig még a lelkészek is minden akadály nélkül szeghették meg e tekintetben a Szentírást.

Aztán milyen harcok folytak az uralkodóházakban az újkorban is vegyesházasságok esetén a reverzálisok miatt! Ferdinánd bolgár király hasonló esetét említettük már, de ott van fiának, Borisz bolgár cárnak és Mihály román királynak esete is. Mindkettőnek országában az alkotmány írta elő, hogy király csak görögkeleti lehet. Ha tehát ez országok királyai katolikus leányt vettek feleségül, egyenesen lehetetlen volt számukra, hogy minden utóduk katolikus legyen.

Az egyház mégse engedhetett s nem is engedett se Borisz, se Mihály esetében. Az igazság ugyanis még a trónnál is előbbre való és szolgálata a királynéra is épp úgy kötelező, mint más halandóra.

Ezzel szemben, ha protestáns hercegnők kerültek hasonló helyzetbe, még csak nehézség se adódott soha. Ilyenkor magától értetődő volt, hogy ezek a protestáns hercegnők engedjenek az akár katolikus, akár görögkeleti dinasztikus érdeknek. Ilyenkor a protestáns királyi nő kivétel nélkül mindig lemondott összes utóda protestáns vallásáról, sőt a legtöbb esetben (régebben, mikor még ezt fontosnak tartották, kivétel nélkül mindig) ő maga is áttért.

Így csinált Mária Terézia anyja, így az utolsó spanyol király, XIII. Alfonz, angol protestáns felesége, így a volt belga király svéd felesége stb. Azok a német protestáns hercegnők is (egész sereg, köztük Katalin cárnő), akik a cári családba kerültek feleségnek, egytől egyig görögkeletiek lettek s ezt felekezetük és német protestáns hittestvéreik nem is vették tőlük zokon.

Pedig ház köztudomású, hogy a görögkeleti vallás még sokkal jobban a szentek „imádásában" és a babonában merül ki, mint a katolikus, és annak a tömjénnek, mely a protestánsoknak különösen ellenszenves, még több szerep jut benne, mint a katolikus egyház liturgiájában. Ha azonban katolikus uralkodóház tagjává lett a protestáns leány, az áttérés már nagyon fájt felekezetének. Tekintettel azonban a jó „partira", ezt is megbocsátották, sőt ha az illető reverzálist adott, de át nem tért, akkor egyenesen hithűségként könyvelték el a dolgot.

Hogy mennyire nem kötelező a protestáns „igazság”-hoz való ragaszkodás se a politikai, se a tudományos vagy művészi világ nagyuraira, láthatjuk abból, hogy noha egyszerű híveit kiátkozza a protestantizmus, ha katolikus reverzálist adnak, noha eltiltják őket törvényeik a tisztségviseléstől, sőt az úrvacsorától is, és úgy néznek rájuk, mint a lelki bélpoklosokra, nevüket szégyentáblára teszik, sőt az is előfordult, hogy miközben az esküvő a katolikus templomban folyt, ők félreverték a faluban a maguk harangjait. Ellenben III. Károly nemcsak reverzálist adott, hanem még katolikussá is lett feleségének annyira megbocsátottak a maiaknál akkor még sokkal fanatikusabb és katolikusgyűlölőbb protestánsaink, hogy mint császárnét, utána nemegyszer keresték fel külön is hízelgő magyar protestáns küldöttségek a maguk számára jóindulatát és pártfogását kérve, mert abban bíztak, hogy mégiscsak megértőbb lesz hozzájuk, mint egy olyan királyné, aki már katolikusnak is született.

József nádor protestáns felesége már nem tért ugyan át, mert akkor már nem volt divat ennyire „felekezetieskedni”, reverzálist azonban természetesen ő is adott, s természetesen összes gyereke (köztük István nádor) katolikus is lett. Mégis nemhogy emiatt az úrvacsorától őt is eltiltották volna büntetésül, mint más közönséges halandót, hanem ez az asszony a magyar protestánsok legfőbb büszkesége lett. Olyan hízelgést csaptak neki, olyan sűrűn jártak hozzá mind magánúton, bizalmasan, mind hivatalos küldöttségekben, mintha nála nagyobb és jobb protestáns nem is lett volna egész Magyarországon. A pesti kálvinista egyházközség külön német lelkészt tartott a kedvéért a Kálvin téren, örömünnep volt számukra, mikor megjelent istentiszteletükön, holtteste pedig még ma is a Kálvin téri imaház kriptájának büszkén mutogatott látványossága.

Mikor Albrecht főherceg a Horthy-korban feleségül vette az állítólag egyenesen cigány származású Bocskay Katalin kálvinista tanítónőt, természetesen ez is reverzálist adott. Utána aztán felekezete, mely ugyanakkor ugyanezen „bűn” miatt a szegény falusi Takács Lidiknek valósággal a belüket tiporta ki érte büntetésül, ezt Bocskay Katalintól nemcsak zokon nem vette (hiszen ilyen nagyszerű „partit” elszalasztani nemcsak valóságos őrültség, hanem még felekezeti szempontból is káros lett volna), hanem a magyaróvári kálvinista egyházközség egész nyilvános életét úgyszólván teljesen a neki való hízelgésnek szentelte s még az országos jellegű kálvinista lapok is (én belőlük értesültem a dologról) hasábokon át foglalkoztak „Katalin főhercegasszonnyal”, ha néha-néha – viszonzásul a sok hízelgésért – gyülekezetüket magas jelenlétével kitüntette. (Az igazság az volt, hogy ezzel a házassággal nemcsak Bocskay Katalinból nem lett főhercegasszony, hanem még férje, Albrecht is megszűnt főherceg lenni, mert hiszen nem egyenrangú házasság volt és Albrechtnek e házasságot a család fejének engedélye nélkül kötötte.)

De nemcsak a királyi vagy császári vér, hanem a tudomány és művészet nagyságai is nagyobbak a protestantizmus szemében, mint azok az „igazságok”, amelyeket ő képvisel. Ez utóbbiaknak is engedélyt ad arra, hogy megtagadhassák a protestáns „igazságokat”, zokon legalábbis nem veszi tőlük. Például Petőfi is katolikus reverzálist adott Szendrey Júliának és Jókai is Laborfalvi Rózának. De őket felekezetük emiatt nemcsak az úrvacsorától el nem tiltotta (ez nem is lett volna számukra büntetés, mert úrvacsorázni úgyse szoktak), s nemcsak nem nevezte őket miatta felekezetük szégyenének, hanem épp oly büszkék rájuk és annyira a magukénak vallják őket ma is, mintha a legbuzgóbb kálvinisták, illetve lutheránusok lettek volna. Ők ennek ellenére is nemcsak a magyar irodalom, hanem a protestantizmus büszkeségei is maradtak. Se Petőfi hittestvérei, a lutheránusok, se Jókai hitfelei, a kálvinisták egyszerűen nem tudnak arról, mintha ők a protestantizmusra valaha szégyent hoztak volna.

A protestáns „igazságok” tehát Petőfit és Jókait, azaz a protestáns szellemóriásokat nem kötelezik. Jókai születésének századik évfordulóján Ravasz László a Kálvin téren egyenesen annyira ment, hogy Jókait a legnagyobb református „apologétának” nevezte. Mennyire más-

képpen bánt a katolikus egyház méltatlan íróhíveivel, például Voltaire-rel! Voltaire se gúnyolta volna egész életében az egyházat és a papságot, ha az is úgy bánt volna ővele, mint az istentelenségével dicsekvő Petőfivel és az erkölcsileg léha Jókaival a maga protestáns felekezete annak ellenére, hogy utódaikban felekezetüket mindketten megtagadták. Anatole France-nak vagy Zolának, sőt még Victor Hugónak se hízelgett a francia katolicizmus, hanem lenézte, megvetette, elítélte őket. Épp úgy nem tekintette őket tagjának, nem részesítette még egyházi temetésben se őket, mint akár a legutolsó szociáldemokrata vagy kommunista, de katolikusnak született proletárt, sőt még náluk is kevésbé. Pedig ők nem adtak protestáns reverzálist, csak egyháziatlanul viselkedtek.

De még ha a törekvés meg is lett volna a protestantizmus képviselőiben arra, hogy a vallási és erkölcsi törvényeket az uralkodókkal is végrehajtassa – de ez se volt meg, mert láttuk, hogy még a szellemi nagyságokkal szemben se hajtották végre, pedig azok nem rendelkeztek a maguk védelmére pallossal és börtönökkel –, akkor is képtelenek lettek volna rá, mert ilyesmit független s a nemzeten kívül, sőt felett álló pápa nélkül még elképzelni se lehet. Melyik alattvaló mert volna például, s ha mert volna is, melyik tudott volna sikerrel szembeszállni egy IV. Henrikkel, egy Szép Fülöppel, egy VIII. Henrikkel vagy Napóleonnal vagy egy modern Hitlerrel, Sztálinnal?

Hiszen még a középkorban is, mikor a közvélemény még teljesen az egyház oldalán állt, nemegyszer előfordult, hogy nem is valami nagyhatalmú uralkodó, hanem tizedrangú olasz fejedelmecskék dühükben összetépték, aztán pedig megetették az őket kiközösítő pápai bullát azzal a követtel, aki az egyház feje nevében átadta nekik. És – sajnos – a legtöbbször már akkor se tudta őket megbüntetni érte a pápa. Neki ugyanis már a középkorban is többnyire csak lelki hatalma volt.

Így aztán nem csodálkozhatunk azokon a furcsa körülményeken se, melyek közt az „Egyesült Porosz Protestáns Egyház" keletkezett. Tudvalevő ugyanis, hogy Poroszországban jelenleg nem a lutheránus, nem is a kálvinista, hanem ez az új „egyház" a protestáns németek vallása.

A Hohenzollernek nem lutheránusok voltak (mint általában a németek), hanem kálvinisták. (Jellemző hogy kálvinistává is bosszúból lettek, mert eredetileg ők is lutheránusok voltak.) „III. Frigyes Vilmost – írja Strauss, udvari főprédikátor (Abendglockenthőne, Berlin, 1868., 281. o.) – boldog házassága megkötésekor fájdalmasan érintette, hogy őneki az úrvacsorát a berlini székesegyházban egy református lelkész szolgáltatta ki, a királynénak pedig a Szent Miklós-egyházban egy lutheránus lelkész. Ez elég ok volt arra…, hogy e két egyház egyesítésére törekedjék… Az első fontos lépés ebben az irányban 1808-ban történt, amikor valamennyi lutheránus és református egyházi hatóságot megszüntetett és a két egyház vezetését a Belügyminisztérium egyik osztályára bízta… Ugyanaz a miniszter, aki a színházak feletti felügyelőséget gyakorolta, gondoskodott a hittudományi tanszékek betöltéséről is… A katolikus egyházban egyetlen egy pápának se volt ahhoz fogható hatalma, amilyennel a protestáns király rendelkezett… 1808-tól a lutheránus egyházban." (Waga Wangemann: Sieben Bücher Preußischen Kirchengeschichte, Berlin, I., 17. o.)

1871. szeptember 27-én udvari rendeletet adott ki, melynek értelmében a református és a lutheránus egyházat egyetlen, új életre kelt keresztény evangélikus egyházzá szervezi. Ezt követték a lelkészek hivatalos öltözködéséről szóló rendeletek. „Ezt, valamint az anyagot, melyből a talárisnak készülnie kell, a kultuszminisztérium rendeletére bízta."

Eylert püspök – úgy látszik – megpróbálta a királyt mindezen rendelete furcsaságára s a kereszténységgel nem nagyon összeegyeztethető voltára figyelmeztetni s ez ügyben már 1814-ben kihallgatást kért a királytól. „Charakterzüge" című emlékirataiban azt írja, hogy a király a kihallgatáson szóhoz se engedte jutni.

„A gyermekek és unokák – támadt rá – másképpen hisznek, mint ahogyan atyáik és nagyatyáik hittek. Az eddigi garázdálkodást ezentúl meg nem tűröm. Ezeket az állapotokat gyökeresen meg kell változtatni. Hallotta a nézetemet, most elmehet." Ezzel a király otthagyta a püspököt, átment a szomszéd szobába s maga mögött jól becsapta az ajtót. Azzal se törődött, hogy ha ő egy új egyházat hoz be, akkor a gyermekek és unokák még inkább mást hisznek, mint amit atyáik és nagyatyák hittek.

1850-ben viszont IV. Frigyes Vilmos adott ki rendeletet, hogy „a minisztérium vallásügyi osztálya… az evangélikus egyházi főtanács nevet viselje". Ennek az „Evangélikus Egyházi Főtanácsnak" minden tagját ő nevezte ki, az elnöke nem is volt lelkész, hanem egy jogász és alája tartoztak a tartományi consistoriumok és superintendensek.

A hozzáértők tudják, hogy a protestáns államok között éppen nemcsak Poroszországban voltak ilyenformák az állapotok. Nekünk pedig ezek után már felesleges is tovább bizonyítanunk azt, hogy a protestantizmusban megtalálható-e az igazságnak az az ismertetőjele, hogy urat maga fölött nem ismer, hogy ember nem rendelkezhet vele, meg nem másíthatja.

A protestantizmus (vagy bármely más) vallás olyan értelemben vallás-e, mint a katolicizmus?

Látjuk tehát, hogy lehetetlenség, hogy akár bármelyik protestáns felekezet, akár bármely más, akár keresztény, akár nemkeresztény vallás igazság lehessen. Igazság legfeljebb csak a katolicizmus lehet. A katolikust kivéve ugyanis minden vallásnak éppen ellenkező tulajdonságai vannak, mint az igazságnak. Az igazság mindenütt egyforma, a protestantizmusnak pedig egyenesen a lényegével ellenkezik az egyformaság. Hiszen alapelve a vallási és lelkiismereti szabadság és a szabad kutatás. Szabadság és egyformaság pedig összeegyeztethetetlen. Ha például egy iskolában szabad sapkaviselés van, akkor világos, hogy nincs minden diák fején egyforma sapka. A szabadság és az egyformaság olyan viszonyban van egymással, mint a tűz a vízzel.

De ha nem volna a hitbeli szabadság a protestantizmus alapelve, a hit benne akkor is csak elméletben lehetne egyforma, de nem a valóságban. Ha ugyanis nem zárnák ki már elméletben is az egyformaságot azzal, hogy nyíltan hirdetik az egyformasággal ellenkező szabadságot, akkor se tudnák azt biztosítani a gyakorlatban egy fő, egy vezető, egy irányító nélkül. Ilyennel azonban egyedül csak a katolikus egyház rendelkezik. De a katolikus egyházban ez az egy fő, ez az egy vezető olyan, akinek vezető hatalma a Szentírásban gyökerezik és így tanítása és rendelkezései az egyháztagok számára lelkiismeretben kötelezők.

De az igazság azon kívül, hogy mindenütt egyforma és változhatatlan, még szükségképpen erőszakos, meg nem alkuvó és kíméletlen is. Az igazság mindig a tévellyel szemben kell hogy álljon, nem pedig mellette, azaz megértően, barátilag, békejobbot nyújtóan. Az igazságban az egyeduralomra való törekvés nem hiba, nem visszaélés, nem elítélendő gyarlóság, hanem szükségszerűség, természetesség, magától értődöttség, kötelesség. Az igazság nem alkudhat, a tévelyt nem tűrheti.

A katolikus egyház – legalábbis elvben – ilyen, s ezt mindig annyira hangsúlyozta, hogy szintén ismertetőjelei közé tartozik. Ellenben – legalább ma már – kívüle minden más vallás állandóan megértést, türelmet, kiegyezést, kölcsönös megbecsülést hirdet a többi vallás felé, s mit se utál, gyűlöl és megvet annyira, mint éppen a katolikus egyház meg nem alkuvását, kíméletlenségét, minden más vallással szemben való merev elzárkózását.

Az igazság nem tűrheti a szabadságot. Az igazság kényszerítő erővel bír s ez az egyetlen dolog a földön, melynek zsarnoksága nem kínos, nem sértő, nem fonák, nem szégyenletes, hanem természetes, hasznos, felemelő, sőt dicsőséges. A katolikus mellett az egyetlen számba vehető és a művelt ember igényeinek is megfelelő vallás (a protestantizmus) e tekintetben is örökre eljegyezte magát a szabadsággal és így visszavonhatatlanul bebizonyította, hogy az igazsághoz semmi köze nincs és nem is lehet.

Láttuk végül az igazság negyedik tulajdonságát is, azt, hogy urat, rangot nem ismerhet és hogy ez is egyedül csak a katolikus egyházban található meg. A katolicizmus tehát lehet igazság, de a protestantizmus vagy bármely más vallás semmiképpen se lehet az. Az előbbi ugyanis igazság módjára viselkedik, de az utóbbiak azzal éppen ellenkezőleg.

De hát micsoda akkor a protestantizmus vagy a többi vallás, ha egyik se, vagy legalábbis nem olyan értelemben vallás, mint a katolicizmus? Most ezt próbáljuk megmagyarázni.

A vallást többféleképpen lehet felfogni. Lehet úgy, hogy igazságokat közöl velünk. Régen a vallást így fogták fel az emberek, nem is tudták másképpen felfogni. A katolikus egyház ma is így fogja fel a dolgot s így tanítja. Világos, hogy ha így fogjuk fel, akkor vallás

csak egy lehet, ha pedig mégis több van, akkor a vallások egymástól megtagadják a létjogot s nem barátként, hanem ellenségként állnak egymás mellett. Hiszen sok ellentmondó dolog közül csak egy lehet igaz, az igazság pedig szükségképpen ellensége a tévelynek.

A katolikus egyház az igazság, egy nagy igazság képviselőjének tartja magát. Ez a nagy igazság az, hogy van Isten, aki mindennek végoka és irányítója, és hogy ez az Isten épp úgy személy, mint ahogyan mi azok vagyunk. Ezért írjuk a nevét is nagybetűvel. A katolikus egyház hirdette igazság aztán az is, hogy az embernek a testén kívül még szellemi lelke is van, ami semmiféle állatnak nincs s ezért az embernek legfeljebb a teste lehetne állati eredetű, ha a tudomány ezt be tudná bizonyítani, de semmiképpen se az egész ember.

A katolikus egyház hirdette igazság az is, hogy a lélek halhatatlan, tehát a halál után örök élet következik, mégpedig örök jutalom vagy örök büntetés alakjában. A földi élet tehát csak előkészület a másikra, az örökké tartóra s így tulajdonképpen mindenkinek ezért a másik életért kell itt a földön is élnie.

A katolikus egyház hirdette igazság az is, hogy történt kinyilatkoztatás, azaz, hogy az Isten érintkezésbe lépett az emberekkel, sőt végül Krisztus Urunk személyében ő maga jelent meg itt a földön, hogy bennünket halálával megváltson és velünk bizonyos igazságokat közöljön, hogy tudtunkra adja, mit kíván tőlünk.

Igazság végül az is, hogy ez a földön járó Isten, hogy tanítását ne csűrhessék-csavarhassák tetszésük szerint az emberek, még egy földi intézményt is alapított, az anyaszentegyházat, hogy az Istentől kinyilatkoztatott igazságok helyes értelmét a mindenkori embereknek mindenkor hitelesen megmagyarázhassa. Ezért az embereknek szigorúan megparancsolta, hogy az egyház értelmezésének magukat mindig engedelmesen alávessék, s hogy ezt annál nyugodtabban tehessék, egyházának a legvilágosabban megígérte a mindenkori tévedhetetlenséget.

A katolikus egyház szerint a vallás lényege az, hogy ezek a most felsorolt állítások mind igazak. Ezért a katolicizmus elsősorban az emberek eszéhez szól és az akaratához, nem pedig érzelmeihez vagy hangulatához. Az eszem látja az igazat, az akaratom végrehajtja, életemben megvalósítja azt, amit az eszem lát. Az érzelmek is hasznosak s egyébként is velejárói az emberi léleknek, tehát az észnek és az akaratnak, de semmiképpen se ezek játsszák a vallásban a fő szerepet.

Ezért a szertartások, külsőségek és szokások mellékesek az egyházban. Ezek csak kísérői, kifejezői az igazságnak és az ész és akarat tényked̄ésének, de nem feltétlen s nem is fontos velejárói. A görög katolikus vallás például épp oly igaz, mint a római katolikus (vagy helyesebben: a latin katolikus, mert hiszen a görög katolikus is római), pedig a szokásai, szertartásai, a külsőségei jobban különböznek a latin katolikus egyházéitól, mint például a lutheránusokéi vagy akár a kálvinistákéi. Ezzel szemben az anglikán vallás téves vallás, tehát nem is vallás, hanem tévely, pedig a külsőségei egészen katolikusok.

Fel lehet azonban a vallást egészen másképpen is fogni. Vannak, akik a vallás lényegét nem igazában látják, tehát nem tartják fontosnak azt, hogy mit tanít. Szerintük a vallások tanait – mert ez esetben valóban vallások vannak, nem pedig vallás – ma már rég megcáfolták, illetve rég meghaladta már őket a tudomány. A XX. század felvilágosult, modern embere ma már nem vitatkozik s nem is vitatkozhat arról, hogy a katolikus vallás tanai igazak-e vagy a reformátusái, mert ma már ez a kérdés régen túlhaladott álláspont. Egyikéi se igazak, mert a vallásoknak az igazságokhoz semmi közük. A katolikus ember abban különbözik a reformátustól, hogy mások a vallási tradíciói, családi hagyományai.

Az emberre óriási hatással vannak az első, tehát a gyermekkori, a családi benyomások. Ezért ezek egész életén át elkísérik, s ragaszkodik hozzájuk. A szülők, különösen az anya emléke, a templom s a vele összefüggő élmények, a temető, a harangozás, a katolikusoknál karácsonykor az éjféli mise, adventben a hajnali misék, a nagypéntek, a feltámadási és úrnapi

körmenet, a búcsúk napja, a zarándoklások, aprószentek, Luca-nap, piros tojás, a circumdederunt [temetési ének] stb., a kálvinistáknál az úrvacsora, a konfirmáció, a zsoltárok szövege és dallama, a temetési kiéneklések, az a beléjük nevelt öntudat, hogy ők különb, felvilágosultabb, műveltebb embertípust képviselnek, mint a katolikusok, hogy ők nem vetnek magukra keresztet, mint azok teszik, ők nem köszönnek úgy, hogy „Dicsértessék…", de viszont színmagyarok és a magyar fajt, a magyar nyelvet és a magyar szabadságot az ő felekezetük tartotta és tartja fenn stb.

Ugyanilyen, csak más tartalmú öntudat tartja a lelket a művelt zsidóban és biztosítja benne egész életen át a vallásához való ragaszkodást. Viszont a műveletlen zsidóban, az óhitű rácban, románban vagy oroszban az egész életét gyökeréig átszövő sok gyermekkori és vallási emlékszokás, tradíció végzi el ugyanezt a szerepet. Mivel a nők érzelmi világa szélesebb, mélyebb, átfogóbb, mint a férfiaké, ez az oka, hogy a nők átlag sokkal vallásosabbak, mint a férfiak.

Lehet aztán a vallás – mondják a kérdés e „felvilágosult" értelmezői – faji keret, faji megnyilvánulási erő és összetartó forma is, mint az araboknak az iszlám, a szlávoknak a görögkeleti egyház, a zsidóknak a zsidó vallás, az angoloknak az anglikán felekezet. Ez esetekben a vallás azonos azzal a fajjal, melyhez az illető egyén tartozik. Ezért a vallásához való ragaszkodás éppen olyan erős, mint a fajhoz vagy nemzethez, tehát a hazához való ragaszkodás. Ilyenkor ebben rejlik a vallás ereje és ilyen címen jelent egyúttal politikai hatalmat is.

Eszerint tehát a vallás igazságtartalma ma már rég meg van cáfolva. Művelt ember ma már nem hisz igazságvallásban. Vallás azonban mégis van ma is és lesz is mindig, míg emberek lesznek. Ezekben a családi tradíciókban és faji jellegzetességekben áll a vallás és fog is állni. Ezek is nagy erőt képviselnek a közösségek életében, mert tagadhatatlan, hogy bizonyos vallásos hajlam vele is születik az emberrel, különösen némelyekkel (elsősorban nőkkel).

Időnként (periodikusan) felébred az emberekben bizonyos vallásos igény, szükséglet. Időnként például jól esik az embernek (természetesen az olyan embernek, akit így neveltek), ha jól kiimádkozza magát, például este, lefekvéskor. Néha az üres, kellemesen hűvös, félhomályú templomban jól érzi magát, jóleső érzés tölti el, hogy felemelheti lelkét Istenéhez. Ez is vallásosság, de nem az ész, nem az akarat működésében áll, hanem tisztán hangulat, érzelem dolga, mely nem tárgyi, nem az objektív valóságban gyökerező igazságokban való meggyőződést jelenti vagy feltételezi, hanem egyszerűen egy kedélyállapotot, hangulatot, pillanatnyi szükségérzetet, tehát tisztán alanyi, szubjektív dolgot.

Az előbbi a vallás katolikus értelmezése, ez a másik a modern felfogása. Kétségtelen, hogy régen mindenki az első, tehát katolikus módon fogta fel a vallást és így fogja fel ma is mindenki, aki komolyan veszi. Nem is adhat még érzelmi és hangulati kielégülést se az a vallás, melyről tudom, hogy nem igaz, s amelyben az eszem nem hisz. Ha valakiben tudat feletté válik, hogy a vallás ma már meg van cáfolva s így kénytelen tudomásul venni, hogy érzelmei és kedélyszükségletei nem bírnak tárgyi alappal, akkor világos, hogy ezek az érzelmek akár hirtelen, akár lassú átalakulással el is tűnnek lelkéből, mert nem láthatja értelmét továbbra is az effajta tárgyi alappal nem bíró érzelmi ömlengéseknek.

Végeredményben ugyanis mégis csak minden azon alapszik, hogy hiszek-e annak igazságában, aminek alapján érzelmek hullámzanak lelkemben, s ha már ez a hit megszűnt, akkor alapját vesztette az egész hangulat és érzelmi világ is. Nem hiába hívjuk a vallást más néven egyszerűen hitnek. Ha a hit már eltűnt, vagyis, ha tudomásul veszem, hogy nem igaz, amit a vallásom tanít és amiben őseim, sőt magam is hittem, és ami lelki világomban oly nagy szerepet játszott, akkor világos, hogy tárgytalanokká válnak azok az érzelmek is, melyek belőle származtak.

Az igazság fent ismertetett négy ismertetőjelének a katolicizmusban való feltűnő megtalálásából és minden más vallásból épp oly feltűnő módon való hiányzásából tehát az követ-

kezik, hogy vallás tulajdonképpen ma már csak egy van és csak egy lehet és ez a katolicizmus. A többi vallás meg sem érdemli már a vallás nevet. Ha pedig a „vallás" szó az ő számukra van lefoglalva, akkor a katolicizmus megjelölésére kell valami más szót használnunk.

A katolicizmus olyan vallás, mely nem csupán valami megmagyarázhatatlan s pontosan nem körvonalazható lelki szükséglet, érzelem, hangulat, faji ismertetőjel, családi hagyományok szövevénye s az élet egyes fontosabb megnyilvánulásait bekeretező szertartások, szokások és külsőségek összessége, hanem ezek mellett és ezeken felül még világnézet is, melynek komoly, objektív tartalma is van, sőt éppen ez az objektív tartalom a lényege.

A katolicizmus viselkedése és ismertetőjelei olyanok, hogy nemcsak nem zárják ki azt, hogy igazság lehessen az alapja és igazak lehessenek a tanai, hanem ezt egyenesen bizonyítják. Ezzel szemben a buddhizmus, az iszlám, a zsidó vallás, a pravoszláv vallás – és ami a művelt európai ember számára a legfontosabb –, a protestánst felekezetek is (sőt elsősorban éppen ezek), csak akkor tekinthetők vallásoknak, ha a fogalmat abban a másik értelemben vesszük, melyet legutóbb fejtettünk ki. Ezeknek igazságjellegük nincs, nem is lehet, nem objektív, hanem alanyi dolgok, nem az ész, hanem az érzelem és a kedély hatáskörébe tartoznak s tartalmi körük nem terjed túl faji ismertetőjelen és családi hagyományokon.

Egészen más értelemben vett vallások ezek tehát, mint ahogyan a katolicizmus fogja fel a vallást, és mint ahogyan régen értették az emberek, sőt ahogyan átlag még ma is értik. Hiszen minden hívő protestáns, zsidó, görögkeleti vagy mohamedán ma is szentül meg van győződve, hogy az ő vallása igazat tanít, és ha ennek ellenkezője tudatába jutna, egész vallási életének összeomlását eredményezné.

Például a hívő protestáns ma is hiszi, tehát igaznak tartja a Szentháromságot, Jézus istenségét, feltámadását, csodáit. Ez a hit azonban csak azért lehetséges, mert logikátlan az illető, s mert nem tud s talán nem is akar a dolgok mélyére látni. Ha ugyanis gondolkodnék, látnia kellene, hogy mikor mindezeket hiszi és igaznak tartja, de ugyanakkor azért az unitárius is „testvér"-felekezetnek tekinti, annak ellenére, hogy ez a Szentháromság hitét emberi eltévelyedésnek, Jézus istenségét pedig tévedésnek és az egyistenhit elleni bűnnek tartja, ellentmondásba kerül önmagával.

A bűn nem lehet „testvére" a jónak és a helyesnek, se a tévely nem lehet „testvére" az igazságnak. Mivel a kálvinista vagy lutheránus az unitáriust egy testvér-felekezet tagjának tekinti, ezzel elárulja, hogy a Szentháromságot vagy Jézus istenségét tulajdonképpen ő maga se hiszi komolyan. Ellenben a katolicizmus, mely „szőrszálhasogató" dogmákban szabja meg, mit kell és mit nem szabad a Szentháromsággal kapcsolatban hinni, ezzel azt is bizonyítja, hogy ő valóban komolyan hiszi ezt a Szentháromságot.

Ha a kálvinizmus komolyan hinné akár a Szentháromságot, akár Jézus istenségét, akkor az unitárizmust nem testvérnek, hanem ellenségnek tartaná, mert a tévely ellensége az igazságnak, nem pedig testvére. Akkor neki az unitáriusok tanai tűrhetetlenek volnának és istenkáromlás számba mennének. Kálvin például, akit még a katolikus egyház nevelt s ezért komolyan hitt abban, amiben hitt, tehát egy igazságvallás követője volt, így is gondolkodott. Ő ellenségnek és istenkáromlónak tekintette Servet Mihályt, sőt máglyára is küldte.

A mai kálvinista szégyelli ezt Kálvinban és eltévelyedésnek tartja részéről. Ezzel kimutatja, hogy neki ma már nem igazságvallás a vallása, hanem csak vallási érzelmei és családi hagyományai vannak. De ha nem kapaszkodunk bele Servet Mihály máglyájába, melyet egyébként is a korral kell magyarázni, hanem megmaradunk szorosan Kálvin hite mellett, akkor is azt kell megállapítanunk, hogy ebből a hitből nem következik ugyan Servet máglyára küldése, de feltétlenül következik Servet elítélése, tehát testvér helyett ellenségnek nyilvánítása.

Ha azonban a hívő kálvinista azt mondja, hogy ő szentül hiszi a maga kálvinista vallását s nemcsak családi hagyományai vannak, hanem szilárd meggyőződése is a kálvinizmus tana-

iban, akkor hogy lehet, hogy ugyanakkor még ennél is jobban hangsúlyozza, hogy azért ő a mások vallási meggyőződését is tiszteli s így elítéli Kálvint azért, mert ő Servet meggyőződését nem tisztelte, sőt megvetette? Ha ugyanis Kálvinnak igaza volt, akkor Servetnek nem volt igaza s szabad-e a tévedést elnézni, sőt tisztelni? A rosszat és a bűnt gyűlölni kell, nem pedig tűrni. A tévedést pedig legalábbis sajnálni, de semmiképpen se tisztelni. Ha pedig a tévedő tévedését még terjeszti is, akkor még tűrni is bajosan lehet, feltéve, hogy az a tévedés valóban tévedés, nekünk pedig a magunk igazán valóban meggyőződésünk van.

A hívő kálvinista ma is azt hiszi, hogy az ő kálvinista „anyaszentegyháza" az az egyház, melyet Jézus alapított. Arra azonban már nem gondol, hogy kálvinista anyaszentegyház nincs is, hanem csak kálvinista nemzeti egyházak vannak, melyeknek nincs egymással intézményes kapcsolatuk, nem függnek egymástól, tehát semmi biztosíték sincs arra, hogy mindnyájan ugyanazt hiszik. Hát még ha azt is tekintetbe vesszük, hogy egyenesen alapelvük az egyéni kutatás és az egyéni meggyőződés szabadsága, mely viszont már egyenesen lehetetlenné teszi, hogy mindnyájan ugyanazt higgyék!

A magyar kálvinista „anyaszentegyház" teljesen függetlenül a hollandtól, a holland a svájcitól, a svájci a skóttól, sőt még magában Hollandiában is két külön, az Egyesült Államokban pedig egy egész sereg olyan önálló, egyaránt kálvinista „anyaszentegyház" van, mely egymástól teljesen független, sőt egymással még ellentétben is van, mert hiszen éppen az ellentétek miatt tömörültek a hívek külön „egyházakba". Krisztus azonban bizonyára csak egy hitet tanított s egy egyházat alapított. A sok kálvinista „egyház" közül melyik tehát az, mely az ő egyháza? Lehet-e a kálvinizmus így igazságvallás, lehet-e több mint érzelem dolga, családi hagyományok összessége vagy nemzeti, vagy kulturális büszkeség?

Azt mondja a hívő kálvinista, hogy ő a felekezete tanait hiszi, mert a tanok igazak és ezek képviselik az igazi, hamisítatlan kereszténységet. Ámde mit szól, ha arra figyelmeztetjük, hogy ha így áll a dolog, miért bízzák akkor ők az egyénre annak megállapítását, mit és hogyan hisz, azaz, miért ragaszkodnak akkor az egyéni kutatás és a lelkiismereti szabadság elvéhez? Aki ugyanis már az igazság birtokában van, aki ismeri Jézus hiteles tanait, annak nem kell már kutatni, sőt azt se szabad megengednie, hogy valaki kutasson, mert kutatni bizony csak az szokott, aki az igazságot még nem ismeri.

A szabadság pedig egyenesen képtelenség az igazsággal szemben. Aki már bírja az igazságot, annak már nincs szabadsága, hanem szent kötelessége ezt a bírt igazságot követni, azaz szolgálni neki. Szabadon értelmezni csak azt a Szentírást szabad, melynek igazi értelmét nem ismerjük. Ha azonban a Szentírás igazi értelme bizonytalan, akkor mi az, amit a jó protestáns tulajdonképpen hisz és amihez annyira ragaszkodik? Talán maga a Szentírás? De hát mit ér az olyan Szentírás, melynek értelme bizonytalan s ezért mindenkinek szabadságot kell adni értelmezésére? Hol van itt az igazság, melyet a protestáns állítólag hisz és amelyhez ragaszkodik?

Mikor tehát mi megállapítjuk, hogy igazság egyedül csak a katolikus vallás lehet, a zsidó hit, a pravoszláv vallás vagy a protestáns felekezetek legfeljebb csak nemzetiségi ismertetőjelet, családi hagyományt vagy alanyi szükségletet, egyénenként változó vallási hangulatot vagy kedélyállapotot jelenthetnek, hiába felel vissza a protestáns, hogy nem igaz, mert az ő vallása se csak családi hagyomány, hanem egyúttal igaz is.

Hogy lehetne igazság is, mikor az egyénre bízza, hogy döntse el, hogy neki mi igaz? Az orvosok is csak akkor alkotnak más-más egyéni véleményt egy betegség mibenlétéről és gyógyításáról, ha a tudomány még nem ismeri róla az igazat.

Mihelyt orvosi tudományos mibenlétét felfedezték, akkor már minden orvos egyformán fogja fel és gyógyítja. A kór igazi okának felfedezése után is külön utakon járni, egyéni módon felfogni és gyógyítani, mosolyt keltő tudatlanság jele. Krisztus Urunk földre jötte is el-

döntötte már részünkre a vallási igazságot, e téren még ma is egyéni véleményeket követni szánalmas tévedés, sőt bűn.

Hogy lehetne szó a protestantizmusban vallási igazságról, mikor ott vallási téren szabadság van, az a szabadság, amely az igazsággal mindenképpen összeegyeztethetetlen? Hogy kereshetnénk a protestantizmusban igazságot, mikor az igazság mindenütt ugyanaz, a protestantizmusnak pedig minden országban egymástól független külön-külön felekezetei vannak, sőt sokszor még ugyanabból a felekezetből még ugyanabban az országban is több? Hogy tekinthetné a protestáns a maga vallását komoly igazságnak, mikor maga az állítólag igaz felekezet tanítja neki azt, hogy nemcsak a tőle sokban különböző másik protestáns felekezet, hanem még a tőle lényegileg különböző katolicizmus is jó? (Majdnem minden esketési beszédben, melyben a felek egyike katolikus, de olyan gyönge volt, hogy mégis a protestánsokhoz ment esküdni, hálából és a jelenlévő sok katolikus tetszésének megnyerésére azt szokta mondani az esketŏ protestáns lelkész, a katolikus fél felé: a Te hited is jó.)

Hogy láthatnánk igazságokat a protestáns felekezetekben, mikor nemcsak a mennyiségtani igazságok, hanem még a fény, a hang vagy az elektromosság törvényei is annyira megmásíthatatlanok, hogy ha megveszekedünk, akkor se változtathatunk rajtuk, s mikor ugyanilyenek a katolicizmus dogmái és erkölcsi törvényei is (például a házasság felbonthatatlansága, vegyesházasságok esetén a minden gyermek katolikus neveléséből való nem engedés, a gyermekáldás korlátozásának mindenképpen tilos volta stb.).

A protestantizmus ellenben, noha mint átkos bálványimádástól, ő is féltve óvja híveit a katolicizmustól, ha egy szegény Braunschweigi hercegnő (Mária Terézia anyja) számára oly fényes parti nyílik, hogy egyenesen a szentséges római császár (III. Károly, mint császár VI. Károly) felesége lehet, akkor a legtermészetesebb dolgoknak tartja, ha ebben a kivételes esetben mégiscsak „bálványimádó" lesz, s a kálvinista Bocskay Katalinnak is megbocsátja, ha reverzálist ad egy főhercegnek, Jókainak és Petőfinek pedig a szellemóriás jogcímén bocsátja meg ugyanezt (őket ugyanis – úgy látszik – nem kötelezik a közönséges emberek törvényei). A protestantizmusnak tehát csak olyan igazságai vannak, melyeknél egy szellemóriás, sőt még egy főherceg is előbbre való.

De mindez egyébként is már azért is természetes, mert hiszen még a közönséges halandóknak is megbocsátanak annyit, hogy vegyesházasság esetén a gyermekek egy része (ha az anya katolikus, akkor a lányok) bálványimádó lehessen. Nekik is csak akkor van bűnük, ha minden gyermekük „bálványimádó" lesz. Ha tehát még a közönséges halandók fiainak (vagy esetleg lányainak) se árt az, ha bálványimádók lesznek, akkor tulajdonképpen nem is azt nem értem, hogy miért nem bűn szellemóriások és főhercegek esetében még az sem, ha minden gyermek „bálványimádó" lesz, hanem azt, hogy miért ne lehetne ugyanazt elnézni a közönséges kálvinisták vegyesházasságai esetében is. (Nyíltan megmondják, hogy azért nem, mert akkor kivesznének a protestánsok. Tehát az érdek itt az irányadó, nem pedig az elvek, az igazság vagy a protestáns meggyőződés, mely – mint láthatjuk – tulajdonképpen nincs is.)

A protestantizmusban az erkölcsi törvények – még ha maga a Szentírás írja is elő őket – csak addig kötelezők, míg túl nagy erőfeszítést, lemondást vagy áldozatot kívánnak tőlünk. Ha igen nagy áldozattal járnak, akkor már meg szabad szegni őket még a közönséges halandóknak is. A házasság például a protestantizmusban is felbonthatatlan. Nem is lehet más, hiszen nincs még egy olyan keresztény erkölcsi szabály, mely világosabban benne volna a Szentírásban, mint ez.

Ha azonban e szabály megtartása igen nagy áldozatot követel, például „ellenállhatatlanul" nagy szerelem hajt a válásra, vagy a házastársak közt „legyőzhetetlen" a gyűlölet (a kereszténység se „ellenállhatatlan" szerelmet, se „legyőzhetetlen" gyűlöletet nem ismer, kivéve az őrültség esetét, a terheltség már legyőzhető), akkor már nemcsak a főherceg vagy a szellem-

óriás, hanem még a közönséges halandó, sőt maga az igehirdető se köteles ezen az „ellenállhatatlan" szerelmen vagy ezen a „legyőzhetetlen" gyűlöleten uralkodni, s így a házasság minden bibliai tilalom ellenére is felbontható, a gyakorlatban pedig fel is bomlik tízezerszámra felekezeti jóváhagyással minden olyan esetben, amikor a házasságot az állam (akár a kommunista ateista állam) felbontja.

A paráználkodás is tilos a protestantizmusban is. Azonban ha már két, sőt – urambocsá! – három gyermek is van, a keresetnek csak ezer forint, akkor ebből a nehéz helyzetből nem az következik, hogy tilos a nemi ösztön további kielégítése, hogy több gyerek ne szülessék (mert ilyen emberfeletti dolgot csak nem lehet kívánni egy embertől?!), hanem az, hogy most már megengedett az óvszerek használata, azaz magyarul a paráználkodás, sőt szükség esetén még a gyilkosság (magzatelhajtás) is. (A paráználkodás bűne ugyanis abban áll, hogy a nemi aktus ellentétben áll a faj fenntartásával ahelyett, hogy – mint a természettől rendelve van – azt szolgálná.) Ha azt, hogy ne álljon feltétlenül a faj szolgálatában (biológiailag terméketlen házasságok, öregek házassága stb.), még el is lehet tűrni, de azt, hogy egyenesen ellentétben álljon vele, már semmiképpen se. Ezért nem engedheti meg a katolicizmus a gyermekáldás elleni óvszer használatát semmiképpen se.

Látjuk tehát, hogy a protestáns vallási „igazságot" ugyancsak nem köteles mindenáron szolgálni a protestáns hívő. Lehet, hogy a protestáns hívő mindennek nincs teljesen tudatában, de hogy a tényállást legalább ne sejtené, már semmiképpen se fogadhatjuk el. Hiszen tagadhatatlan, hogy éppen azért ragaszkodik annyira protestáns „hitéhez", mert az nem kíván tőle oly kemény lelki küzdelmeket, és közel se viselkedik vele annyira zsarnokian, mint a katolicizmus a maga híveivel, azaz azért, mert vallása biztosítja neki azt a hőn óhajtott szabadságot, mely az igazság természetével annyira összeegyeztethetetlen.

A komolyan vallásos ember nem szabad, nem független, mert kötve van Isten akaratától és törvényeitől, melyeket vallása tár elébe, és amelyekben változtatnia semmiképpen se lehet. A protestáns ember azonban szabad és független, mert vallása e törvény megtartását vagy meg nem tartását a saját „felszabadított" lelkiismerete hatáskörébe utalja, melybe senkinek nincs joga beavatkozni, még a Krisztustól alapított anyaszentegyháznak se.

A protestantizmus a katolicizmussal szemben azzal a nagy „előnnyel" bír, hogy követőinek ennek ellenére se kell magukat vallástalanoknak tartaniuk, s mindezek mellé – ami szintén nem megvetendő dolog – még azokat a nagy előnyöket is élvezik, melyeket egy nagy vallási közösségbe való tartozás, a szolidaritás ad. Így aztán a kecske is jóllakik és a káposzta is megmarad. Az ember szabad és független marad, s mégis „vallásos".

Ezért van aztán, hogy a zsidók, mohamedánok, görögkeletiek és protestánsok, akármilyen is az erkölcsi életük, sohase gyűlölik se a vallásukat, se a lelkészeiket, pópáikat, vagy rabbijaikat, hogy még hírhedt nőcsábász protestánsok se adnának a világ kincséért se katolikus reverzálist, s még az ateista Szabó Dezső is kálvinista felekezeti célra hagyta a vagyonát, noha élt a nővére. Ellenben a katolikus a papot még akkor is, ha nem ismeri az illető, tehát csak annyit tud róla, hogy pap, sokszor még ádázabbul gyűlöli még a katolikus hívő is, mint ahogyan a zsidók és a protestánsok gyűlölik szintén ugyanezeket a katolikus papokat. Az erkölcstelen, vagy akár csak vallástalan katolikus igen sokszor maga mondja a protestáns jegyesének, hogy minden gyermekük protestáns legyen.

Látjuk tehát, hogy valláson ma is mindenki olyan vallást ért, melynek nemcsak külsőségei vannak, hanem tanai is, melyeket a hívők igazságoknak tartanak. Aki a vallásában hisz, mai is igazságokban hisz, nem pedig csak világnézeti alap nélküli családi hagyományokhoz ragaszkodik vagy bizonyos kedélyszükségletnek tesz eleget.

Mindenki tisztában van vele, hogy az a vallás, mely csak ez utóbbit jelenti, nem vallás. Aki csak ez utóbbit látja a vallásban, az tisztában is van azzal, hogy neki nincs vallása. Mivel

pedig világosan kimutattuk, hogy arról, hogy igazságnak is tekinthessük, legfeljebb csak a katolicizmussal kapcsolatban lehet szó, világos, hogy vallás tulajdonképpen csak egy van, a katolikus.

A katolicizmus tehát egész más értelemben vallás, mint például a kálvinizmus vagy a zsidóság. Ha tehát egy katolikus vagy egy kálvinista vallást cserél, akkor nem az egyik vallásról a másikra tér át, hanem a kálvinista a gyakorlati vallásnélküliségről a vallásosságra tér át (természetesen csak akkor, ha lépése öntudatos, meggyőződésen alapul, tehát igazi katolikus lesz s megvan hozzá a kellő vallási műveltsége is). Ha pedig a katolikus teszi meg ezt a lépést a kálvinizmus felé, a tulajdonképpeni hit és vallás talaját hagyja el (ha ugyan ezen a talajon volt valaha is, azaz ha addig igazi és vallásilag is művelt katolikus volt, az ilyennél azonban gyakorlatilag alig fordulhat elő hithagyás) és cseréli fel a gyakorlati vallásnélküliséggel. A valódi katolicizmus azonban a katolikusoknál is ritkább, mint gondolnánk, hiszen jóság és intelligencia egyaránt szükséges hozzá.

Azok a katolikusok, akik olyan lelkes hívei a megértésnek és oly fontosnak tartják a felekezetek közti jó viszonyt, hogy miatta a saját vallásuk kíméletlensége ellenszenves nekik, csak arról tesznek tanúságot, hogy egyáltalán nincsenek tisztában a helyzettel, hogy nekik nincs igazságvallásuk, hogy ők nem is sejtik, mi az a katolicizmus. Ha igazságvallásuk volna, természetesnek tartanák a kíméletlenséget, mert igazság kíméletlenség nélkül el se képzelhető. De akkor a más vallásúakkal való megértésre se törekednének annyira, mert az igazság nem megértést akar a tévellyel, hanem azt kívánja tőle, hogy hódoljon meg az igazság előtt és álljon szolgálatába, mert ez a kötelessége.

Világos, hogy szeretetre, finomságra, kíméletre, sőt nyájasságra szüksége van még a tévedőkkel, sőt a rosszakaratú ellenségekkel szemben is. Ez nemcsak a kereszténységgel nem ellenkezik, hanem egyenesen követelménye. Gyakorlati szempontból is szükség van rá, mert a tévelygőket tapasztalat szerint sokkal könnyebb megtéríteni nyájassággal, mint érvekkel. Minden egyházellenességnek ugyanis sokkal jobban oka a bűn (a dölyf, a dac, az elbizakodottság, a sértődékenység stb.) mint a tudatlanság. Ámde ezek mind a gyakorlati térre tartoznak, itt pedig elméletről, az alapelvekről, az igazságról és az igazság ellentételeiről van szó.

Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy az elmélet nagyon fontos, hiszen a gyakorlatnak is ez az alapja. A nyájasság, a szeretet csak akkor helyes, érdemszerző és keresztény, ha az igazság kőszikláján áll és az igazsággal kapcsolatban s annak érdekében működik. Ha tőle független, mit se ér, ha pedig ellentétben van vele, akkor már egyenesen gonoszság. Érdekből még az ördög is sokszor nyájas, sőt ez éppen az ő jellegzetes tulajdonsága.

E sorok írója, mint fejtegetéseiből is látható, az úgynevezett inkvizíciós katolikusok közé tartozik. Valóban Mindszenty bíboroson kívül nem is találkoztam még olyan pappal, akinek elvei annyira „reakciósak" lennének és aki a katolicizmust olyan mereven és kérlelhetetlenül képviselné, mint én. Akinek azonban az ilyen katolicizmus ellenszenves, mert azt hiszi, hogy ellenkezik a felebaráti szeretettel vagy a jószívűséggel, annak felvilágosítására közlöm, hogy mikor a budapesti eucharisztikus világkongresszus alatt a gyónásban egy protestáns imaházban kötött házasságban élő asszonynak kénytelen voltam megtagadni a feloldozást és emiatt az illető kétségbeesetten sírni kezdett, az én könnyeim még jobban patakzottak, mint az övéi. Hogy fájdalmát enyhítsem, neki is odaadtam azt az emlékképet, melyet a többi gyónó kapott, csak azt hangsúlyoztam neki, hogy ez nem a feloldozás jele, hanem csak azért kapja, hogy fájdalmát enyhítsem és hogy a kint várakozók a kép hiánya miatt meg ne tudják, hogy ő nem kapott feloldozást.

Én, a kérlelhetetlen, még az inkvizíciót is helyeslő rideg észpap, annyira túlságosan is a szív embere vagyok, hogy nem tudok egy vasárnapi evangéliumi részletet felolvasni, hogy a lelkemet minden erőfeszítésem ellenére elárasztó érzelemtenger miatt a hangom itt is, ott is el

ne fátyolosodjon. Prédikálni pedig nem is merek miatta, mert félek, hogy annyira elérzékenyülök, hogy képtelenné válok a beszédre.

Temetni csak fiatal koromban temettem, de akkor több százat, talán még ezret is eltemettem két év alatt, mégse volt köztük egy se, akit könnyezés nélkül tudtam volna eltemetni, noha ugyancsak küzdöttem ellene, mert nagyon szégyelltem. Még sohase hallottam ugyanis olyan papról, aki sírva temetett s ezért féltem, hogy akik látják, kinevetnek.

Mivel nagyon sok embernek ellenszenves az észvallás és a kérlelhetetlen katolicizmus, mindezt csak azért hoztam elő, hogy az illetők láthassák, hogy az éppen nem jelent szívtelenséget, sőt még a túlságos érzelmességgel is nagyon összefér. Sokszor mutattam én magamat szívtelennek is, de csak azért, hogy túláradó érzelmeimet leplezzem s túlságosan is nagy szeretetemet el ne áruljam. Különösen nagy ez bennem a protestánsok iránt. Hiszen éppen emiatt törődöm velük annyira és foglalkozom velük oly sokat.

Akik a katolicizmusféle igazságvallással amiatt a szabadsághiány, kíméletlenség és társadalmi súrlódások miatt nem tudnak rokonszenvezni, melyeket okoz, és amelyek a dolog természete miatt vele járnak, azokat figyelmeztetem, hogy csak abban az esetben lenne igazuk, ha a katolicizmus csak igazaknak tartaná a tanait, de a valóságban nem lennének azok. Ha ugyanis valóban igazak, akkor minden velük járó hátrányt, súrlódást, nemzeti ellentétet kötelesség is vállalni a kedvéért és érdemes is, mert az igazság birtoklása mindent megér és minden velejáró hátrányt vagy kellemetlenséget bőségesen kárpótol. Az igazság birtokosa részére a szabadsághiány s a szolgaság se szégyen s nem is kellemetlen, hiszen láttuk, hogy az igazságnak szolgálni nem szolgaság, hanem uralkodás, nem nyomasztó, hanem felemelő, nem hátrány, hanem haszon, nem szégyen, hanem dicsőség. Azok az igazi urak, azok az igazi függetlenek, azok az igazi szabadok, akik az igazságot megtalálták, birtokában vannak és szolgálnak neki.

Aztán arra is rá kell mutatnom, hogy értelme és tulajdonképpeni haszna egyedül csak ennek a maga ellenében a szabadságot nem tűrő, nemzetek felett álló, kíméletlen és erőszakos igazságvallásnak van, akár az egyént tekintsük, akár a társadalmat vagy nemzeti közösséget. Az ember szenvedélyeivel szemben a csak szokásokból álló, érzelmességekben kimerülő vallás mit sem ér, itt csak az erőszakos fellépés, az engedelmességet követelés ér valamit, még az is nehezen.

Az emberek sorsát, erkölcsiségét, életét általában – sajnos – a velük született adottságok döntik el. Van, aki takarékosnak születik, van, aki könnyelműnek és pazarlónak, van, aki alázatosak s másokat szolgálónak, van, aki uralomvágyónak, van, aki alaposnak, van aki felületesnek, van aki szelídnek, békésnek és türelmesnek, van, aki erőszakosnak, hevesnek és féktelennek, van, aki életében a nemiség jelentéktelen szerepet játszik, van akinek szinte egész élete ekörül forog, van, aki monogám hajlamú (a legtöbb), de vannak akik poligámok, egy férfi, egy nő nem elég nekik egyszerre, sőt vannak, akik természetellenes hajlamúak (a szellemi foglalkozásúak között elég sok) stb.

Ha életkörülményei különleges nagy kísértésekbe, lelki viharokba sodorják, az átlagember mindig áldozatul is esik a viharoknak, nem tud rajtuk diadalmaskodni. Az iszákosságra hajló, a fukar vagy könnyelmű, homoszexuális vagy poligám hajlamú ember többnyire meg is marad ilyennek egész életére, hogy a még terheltebbekről s még idegbetegebbekről ne is szóljunk.

Ha van szükség vallásra és a vallásnak van valami haszna, akkor csakis az lehet, hogy híveit az említett igen nagy kísértésekben és lelki viharokban is szerencsésen, bűn és katasztrófa nélkül átsegítse és még inkább, hogy káros természetük és adottságaik kiküszöbölésére, sőt terheltségük legyőzésére is képesekké tegye őket.

Világos, hogy ilyesmire az a vallás, mely csak alanyi dolog komoly igazságtartalom nélkül, mely csak nemzeti jelleget jelent vagy semmi mást, mint csak családi hagyományok összessége, tehát az a vallás, mely a modern embernek egyedül rokonszenves, mint például az egyén lelkiismereti szabadságát tiszteletben tartó protestantizmus is, ilyesmire nem használható fel. Pedig hát mire való akkor egyáltalán? Mi haszna van akkor a vallásából és vallásosságából akár az egyénnek, akár a nemzetnek?

Akik jónak, szinte szenvedélynélkülinek születtek, a vallás segítsége nélkül is jók maradnak. Természetet megváltoztatni, vészes lelki viharokat sikeresen legyőzni azonban bizonyára nem lehet csak családi tradíciókkal és vallási hangulatokkal vagy olyan vallással, melyet csak sejtek, de nem tudok, mely lelki szükségletem ugyan, de nem tudom miért, melyet magam keresek és találok meg, de éppen azért úgy találom meg, ahogyan nekem legmegfelelőbb, mely csak hangulat s egyszer elfog, máskor pedig – esetleg hosszú hónapokon át – egyáltalán nem érdekel, untat, sőt esetleg egyenesen bosszant. Az ilyen vallás nem méltó hozzánk, sőt valóban szégyen a XX. század művelt emberére, mert kényelmes ugyan, de haszna s értelme nincs. A társadalmi és nemzeti életben tehát nem lehet komoly tényező. Az ilyen vallás csakugyan magánügy, mégpedig egészen mellékes jelentőségű.

Akár társadalmi vagy nemzeti, akár magánszempontból csak olyan vallásnak van létjoga, mely nemcsak akkor tud egy házasságot a szétzülléstől, tehát gyermekeket a családi kör elvesztésétől megmenteni, házaspárokat az egykézéstől, semmikézéstől visszatartani, bűnös szerelmet, öngyilkosságot, alkoholizmust, nemi betegséget megakadályozni, amikor nem nagy a kísértés, az egyén nem terhelt, idegzete egészséges, vagyis mikor ugyanez vallás nélkül is egész szépen megvalósítható, hanem meg tudja ezt tenni akkor is, mikor szinte emberfeletti erőfeszítés szükséges hozzá.

Az olyan vallásnak van csak értelme, amilyen a katolicizmus, melynek dogmái vannak, melyeket be tud bizonyítani s melyeket hívei azért komolyan hisznek is, melyek alól nincs kivétel, melyek egyformák mindenütt és nem is változnak soha. Az olyan vallásnak, mely szabadságot nem ismer, amely erőszakos és kíméletlen, mint minden igazság és minden, ami életre-halálra szól, melynek parancsait nem lehet és nem szabad megszegni még akkor se, ha az egész világ összeomlik is, mert hiszen még akkor is igazak s még akkor is segítségünkre tudnak lenni, sőt éppen ekkor érvényesülnek csak igazában. De az ilyen vallást nem is tartja senki magánügynek!

Azzal se érveljen senki, hogy ilyen nagy kísértések idején vagy mikor terhelt egyénnel van dolgunk, még az ilyen vallás se segít. A katolicizmus ugyanis, még ilyen esetekben is tud segíteni. Aki e sorokat írja, nem lelkes, tapasztalatlan ifjú, hanem hatvanas éveiben levő, sok élményen és lelki tapasztalaton átment éltesebb egyén, aki azt, amit állít, magán is, másokon is sokszorosan tapasztalta, mert egész életén át figyelte.

Természetesen azt is nemegyszer tapasztalta, hogy még azoknak sincs erejük lemondani a rosszról, akik annyira hiszik a poklot s általában az egyház tanait, mintha nem is csak hinnének, hanem látnának. Ennyire gyarló teremtés ugyanis az ember, időnként ily hevesek szenvedélyei és ilyen átkos a terheltség hatása. Sajnos, azt is el kell fogadnom, hogy a természet megváltoztatásához – kivált terheltség esetében – majdnem emberfeletti erőfeszítés kell, s bizony az igazság az, hogy a terheltek 90 vagy talán 99 százaléka akkor is terhelt marad, ha katolikusnak született. A fukar hajlamú fukar, a tékozló tékozló, a poligám poligám, a homoszexuális homoszexuális marad akkor is, ha katolikus, sőt még akkor is, ha hívő katolikus, vallási műveltsége van és gyónni is szokott.

A lényeg azonban az, hogy mégse mindenki, hanem csak 90 vagy 99 százalék. De ezek is elérhették volna azt, amit az a tíz vagy egy százalék elért, ha igazán akarták volna, ha több hitük lett volna, s az egyháznak jobban engedelmeskedtek volna. Ha nemcsak időnként tettek

volna erőfeszítéseket természetük megváltoztatására, hanem állandóan. Ha mindig és mindenben engedelmeskedtek volna az egyháznak és igyekeztek volna úgynevezett „túlvallásosak" lenni. Ez a „túlvallásosság" egyedül a katolikus egyházban nem lehet veszélyes, de ott nem is lehetséges. A „túlvallásos" katolikus nem mehet a maga beteg idegzetének vagy terheltségének különcködései és egzaltáltságai után, hanem állandóan gyóntatója vezetése alatt áll. Ha nem engedelmeskedik neki, már nem lehet nála szó vallásosságról, hogy túlvallásosságról ne is beszéljünk.

Az ilyen ember bolondos és helytelenül vallásos, nem pedig túlvallásos. Az ilyen egyes dolgokban túlságosan is szót fogad az egyháznak, másokban – s éppen azokban, melyek rá nézve a legfontosabbak lennének – egyáltalán nem. Valójában tehát nem túlvallásos az ilyen katolikus, hanem ha az anyakönyvben nem is, de a gyakorlatban tulajdonképpen ő is protestáns, aki maga alakítja ki a maga számára a vallását s az egyház kényszerével szemben szintén lelkiismereti szabadságot szerez magának, ha hivatalosan nem is lép ki az egyházból.

Ha azonban tényleg igazi katolikussal van dolgunk, aki hónapokon, sőt éveken át egy tapasztalt, okos, lelki gyermeke ügyeiben egyénileg nem érdekelt s ezért tárgyilagos gyóntató vezetése alatt áll s neki mindig engedelmeskedve („Aki titeket hallgat, engem hallgat", Lk 10,16), állandóan neveli, dresszírozza magát, állandó lelkiismeretvizsgálatokat tart, ellenőrzi magát, örül lelki sikereinek, búsul kudarcain, önmegtagadásokat gyakorol s mindezt a másvilágban való sziklaszilárd hit alapján s olyan vallásban, melynek Istene „a szenvedések embere" volt és a bitón végezte életét, melyben tehát a szenvedés és a lemondás nem szánandó dolog, hanem áhítat és dicsőség tárgya, mert Istenhez tesz hasonlóvá: még a pesszimistának is könnyű elhinni, hogy nem fog eredmény nélkül fáradni. Világos, hogy az eredményhez még így is hosszú évek kellenek (melyek eredményét már rövid ellanyhulásokkal is hamarosan tönkre lehet tenni), továbbá bizalom, kitartás és az átlagost messze túlhaladó, igen nagy vallásosság szükséges, de hát az csak természetes, hogy ilyen nagy teljesítményekhez a vallásosságból se elég az átlag.

Hogy ez a „túlvallásosság" a kívülállók s avatatlanok előtt nemcsak nem vonzó, hanem egyenesen ellenszenves, annak oka részint az, hogy mibenlétét nem ismerik, s nem is ismerhetik, részint mert az emberek átlaga készakarva torzító üvegen át nézi. Amire az ember gyarlósága miatt nem vállalkozik, noha érzi, tudja, hogy kötelessége lenne rá vállalkoznia, azt nem tudja tárgyilagosan nézni, hanem ürügyet keres annak megokolására, hogy miért nem vállalkozik ő is rá.

Ezért csak azt veszi benne észre, ami ellene szól. A törpék nem szokták elhinni, hogy óriások is vannak a világon, ha pedig kénytelenek elhinni, mert megmutatják nekik őket, akkor dühösen és ellenszenvvel nézik őket, a fonákságaikat keresik s csak azt veszik észre, ami azt bizonyítja, hogy mégiscsak jobb és szebb törpének lenni.

Biztosíthatunk tehát róla mindenkit, hogy a jóakaratú ember a katolikus egyház vezetése alatt még a természetét is meg tudja változtatni, ha mindenben ráhallgat és a nehézségek nem riasztják vissza már eleve. Így az ember még terhelten is normális, sőt az átlagon messze túlmagasló emberré tud válni, noha eleinte maga is úgy látta, hogy az ő szenvedélyei leküzdhetetlenek.

Világos, hogy mindezek a katolicizmusban se könnyen s nem is máról holnapra lehetségesek és éppen emiatt – sajnos – ritkák is, de nem tagadható, hogy előfordulnak, tehát mindenki megvalósíthatta volna őket, ha nagy lett volna a hite és istenszeretete, azaz, ha igazi katolikus lett volna. Hogy a gyakorlatban mégis ritkák az ilyen eredmények, azért van, mert az igazi katolikus is – sajnos – nagyon ritka. Még a művelt katolikusok, tehát még azok közt is, akik legalább elméletben tisztában vannak a dolgokkal.

A lényeg azonban, amire itt rá akarunk mutatni, az, hogy csak megmásíthatatlan dogmák alapján álló igazságvallás tudja erkölcsileg irányítani és nemesíteni az embert. Az olyan vallásoknak, melyek csak faji ismertetőjelekből, csak családi hagyományokból állanak, melyek érzelmekben és hangulatokban merülnek ki, melyek tartalmát mindenki egyénenként alakítja ki magának, mert lelkiismereti szabadságot hirdetnek, nem lehet irányító befolyásuk az ember életére, a közösség szempontjából pedig legfeljebb politikailag (mint faji összetartó erők) használhatóak, de nem erkölcsi felemelés vagy megnemesítés szempontjából értékek. Világos, hogy faji jelentőségük is annál jobban csökken, minél jobban látják a tömegek, hogy igazságtartalmuk nincs. Az ilyen vallások csak analfabéta tömegekre hatnak, az analfabéták száma pedig rohamosan csökken.

A katolicizmusban nem mindenki maga állapítja meg, hogy mi igaz, és hogy kell érteni a Szentírást, a kereszténységet, hogy mi szabad és mi tilos, hanem az egyház. Azért az egyházban mindenki alá van vetve az objektív, megmásíthatatlan, se időben, se térben soha nem változó igazságnak. Ez a hívőknek természetesen nem kellemes, mert nem kényelmes dolog. Ezért olyan sok az egyház ádáz gyűlölője, mégpedig nemcsak a kívülállók, hanem még saját hívei, sőt papjai között is, kivált ha az illetők már a nyílt lázadás, az aposztázia állapotáig eljutottak. Ez az oka, hogy úgyszólván minden tanát, intézkedését és lépését rosszra magyarázzák s ezért árasztották és árasztják el annyi rágalommal. Mivel az igazság oszlopát és magát a jót és szentséget nem lehet gyűlölni, a katolicizmusról készakarva torz fogalmat alkotnak maguknak az emberek, s aztán ezt gyűlölik.

Pedig az egész vallási és erkölcsi életnek éppen ez a megkötöttség, ez az objektívség, ez a változtathatatlanság a lényege. Csak akkor vagyok vallásos és erkölcsös, ha nem magam teremtem meg a magam számára az én külön hitrendszeremet és erkölcsi rendemet, hanem alávetem magamat a tőlem független objektív vallási igazságnak és erkölcsi rendnek, melynek természete az, hogy tőlem függetlenül létezik, tehát nem az alkalmazkodik hozzám, hanem nekem kell szerinte alkalmazkodnom. Nem azért van ez a hitrendszer, hogy az én kényelmemet szolgálja, hanem a saját érdekemben nekem kell lemondanom a kényelemről, sőt a legnagyobb erőfeszítéseket teljesítenem miatta, melyből természetesen nem az igazságnak vagy az erkölcsi rendnek van haszna, hanem nekem.

Az evangéliumokból egész jól láthatjuk, mennyire fontosnak tartotta ezt a Megváltó. „Aki titeket hallgat – mondta –, engem hallgat." (Lk 10,16) Tehát az egyházra kell hallgatnunk, az apostolok utódainak tanítása szerint kell igazodnunk és életünket berendeznünk, nem pedig a mi alanyi hitünkre fogni rá, hogy ez az igazság, ez a hit előírása. Alázattal és engedelmesen tudomásul kell vennünk Jézus tanítását, nem pedig szentírási idézeteket kell keresnünk annak bizonyítására, hogy a mi egyéni felfogásunk, cselekedeteink, gyarlóságaink és bűneink nincsenek ellentétben az evangéliummal.

„Amit megkötsz a földön – halljuk továbbá –, a mennyben is meg lesz kötve, s amit feloldasz a földön, a mennyben is fel lesz oldva." (Mt 16,19) Tehát nem mi mondjuk meg, nem tőlünk függ, mi van megkötve és mi van megengedve, mi tilos számunkra és mi szabad, hanem az egyház, a mindenkori apostoli testület szabja ezt meg. Mi az ő kötésének és oldásának csak szenvedő alanyai vagyunk, és vallásosságunk lényege éppen az, hogy ezt tudomásul vesszük és a krisztusi igát vállunkra vesszük akkor is, ha éppen nem találjuk „édesnek", hanem túlságosan is keservesnek. Hogyan egyeztethető mindezzel össze a protestáns lelkiismereti szabadság?

„Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok, az bűnben marad" (Jn 20,23), hangzik az ide vonatkozó rendkívül fontos krisztusi elv. Tehát nem én, a hívő mondom meg, mi a bűnöm és mi nem, hanem el kell mennem egy, „a katolikus anyaszentegyház törvénye szerint való egyházi emberhez", azaz el kell mennem gyónni és tőle

tudhatom meg, hogy szabad-e így meg így viselkednem, ezt vagy azt mondanom vagy tennem. Ő dönti el, nem én, hogy megigazultam-e, érdemlek-e bűnbocsánatot s milyen irányelvek szerint kell a jövőben viselkednem. Nem magam vagyok az ítélőbíró lelki ügyeimben.

Látjuk, hogy az evangélium szerint a gyónás, mégpedig az a gyónás, melyet protestánsaink „fülgyónásnak" neveznek, mennyire lényege a kereszténységnek, sőt egész vallási és lelki életünknek. „Fülgyónás" nélkül mindenki maga dönti el, mit szabad és mit nem, tehát mindenki rabja lehet a legborzasztóbb hitbeli és erkölcsi eltévelyedésének, sőt ezeket képmutatóan és önmagát becsapóan még a kereszténységgel és a nyugodt lelkiismerettel is azonosíthatja.

„Fülgyónás" esetén ez teljes képtelenség. Az olyan katolikus, aki ragaszkodik bűneihez, nem gyónik. De viszont, ha nem gyónik, akkor legalább tudja, hogy ő nem jó katolikus.

A protestáns ugyanezen esetben még igen jó protestáns maradhat, mert ennek ellenére még nyugodtan bibliázhat és „keresheti" Krisztust. Ezért nem haragszik felekezetére vagy papjára még a legrosszabb protestáns se, de ezért haragszik az egyházra és a „papokra" sok katolikus még akkor is, ha nem egészen rongy ember az illető.

Jellemző azonban a cinizmusra és a gyűlöletre az egyház ellen, hogy azért mégis az olasz, tehát a katolikus banditákról tudja nemcsak a protestáns, hanem még a katolikus közvélemény is, hogy rablóútjuk előtt előbb a Madonnához imádkoznak, hogy segítse meg őket, vagyis hogy a katolikusok azok, akik össze tudják egyeztetni a vallásossággal még a rablógyilkosságot is.

Világos, hogy előfordulhatott már ilyen eset még a katolikus banditákkal is, de az is világos, hogy ezek a katolikus banditák semmiképpen se lehettek jó katolikusok. Annyit például egészen bizonyosan tudhatunk róluk, hogy ezek a katolikus banditák gyónni nem szoktak. Ha szoktak volna, már rég nem lennének banditák, mert hiszen feloldozást csak abban az esetben kaptak volna, ha a banditaságot abbahagyták volna, sőt még az okozott kár megtérítésére is hajlandóknak mutatkoztak volna. Még azt is meg kellett volna ígérniük, hogy a rossz társaságot is elhagyják.

Világos tehát, hogy ezek a Madonna-kép előtt imádkozó olasz banditák semmiképpen se jó katolikusok. Sőt ezek a banditák – ha ugyan voltak valaha ilyenek – olasz létükre is jellegzetesen protestáns vallási felfogású banditák voltak. A lényegi különbség ugyanis katolikus és protestáns között nem az, hogy az egyiknek Madonnája is van, míg a másik közvetlenül Istenhez imádkozik, hanem az, hogy az egyik hite és lelkiismerete szigorúan meg van kötve, míg a másik maga alakítja ki a maga számára a vallását.

A katolikusnak fülgyónása van, lelkiismereti ügyekben az egyház előírásaihoz ragaszkodik, azt tartja ő is bűnnek, amit az egyház annak tart, s azt nézi megengedettnek, amit az egyház is megenged (tehát semmiképpen se imádkozhat azért, hogy rabló útja sikerüljön). Ezzel szemben a protestáns már rég felszabadult „a középkori lelki szolgaság" alól és visszaszerezte már „lelkiismerete szabadságát". Azt tehát egyedül csak ő dönti el, hogy a banditaság összeegyeztethető-e a Madonna-kép előtt való térdeléssel vagy nem.

A katolikus egyház tanai szerint nem egyeztethető össze. Bizonyára nem egyeztethető össze a protestantizmus tanai szerint se. Ámde a katolikus tan minden katolikus banditára kötelező, a protestáns tan ellenben szabadságot hagy a döntésre minden embernek, tehát a banditának is. A katolikus banditának, ha valóban katolikusnak tartja magát, időnként gyónnia kell s lelkiismeretét alá kell rendelnie a pap döntésének. A pap mondja meg neki, mit szabad tennie, ha jó katolikus és Isten szolgája akar lenni, és mi az, amit bűnnek, tehát tilosnak kell tekintenie. A protestáns bandita ellenben effajta lelki kényszertől mentes. Az ő lelkiismerete szabadságába nem avatkoznak bele holmi „uralomvágyó" papok.

Sajátságos tehát, hogy közvéleményünk mégis azt gondolja, hogy éppen csak, sőt egyedül csak az olasz (és természetesen a spanyol), tehát katolikus banditák tudják összeegyeztetni a banditaságot a „buzgó" imádsággal. (Az egészből legfeljebb annyi lehet igaz, hogy a protestánsok körében nemcsak a banditák, hanem még a tisztességes üzletemberek se igen szokták üzleti vállalkozásuk előtt Isten segítségét – s különösen nem térden állva – kérni.)

De úgynevezett „vallási őrültségbe" – melytől éppen a vallástalanok annyira szoktak félni – se eshet soha egy igazi katolikus.

Hiszen az igazi katolikus mindenben lelkiatyja vezetése alatt áll, mindent megtárgyal vele a gyónásban, minden tőle ott kapott tanácsnak engedelmeskedik, tehát a különcségektől, melyekkel az idegbajok kezdődni szoktak s melyekben eleinte megnyilvánulnak, szükségképpen mentnek kell lennie. A józan, tárgyilagos gyóntatónak ugyanis legelső dolga az, hogy az ilyeneket a különcködéstől eltiltja. Az ilyen egyéneket el szokta tiltani még a túl sok imádkozástól is.

Tessék csak megfigyelni az úgynevezett vallási őrülteket. Lehet, hogy búcsúra igen sokat járnak, körmenetekre és talán templomba is. Az is lehet, hogy túl sokat imádkoznak. De azt előre is megmondhatom, hogy azt nem fogják tapasztalni, hogy gyónni is túl sokat szoktak. Ha igen, akkor ezt túl hamar abba is hagyják. Senkinek se olyan terhes ugyanis az alázatosság, az engedelmesség, az akaratnak az egyház képviselője, tehát egy másik ember akarata alá vetése, tehát a „fülgyónás", mint egy félőrült idegbetegnek. Ha azonban nem gyónik az illető, lehet-e akkor szó nála túlvallásosságól, vagy akár csak vallásosságról is? Ezek az egyének tehát őrültnek ugyan nem lehetnek őrültek, de semmiképpen se lehetnek vallásosak. Nem lehet tehát igaz az se, hogy a nagy vallásosságtól őrültek meg.

Ha egy idegbeteg katolikus valóban nagyon vallásos, akkor legfeljebb meggyógyul tőle az idegbetegségből, nem pedig vallásossága miatt szerzi az idegbajt. Világos, hogy ez a meggyógyulás nem olyan könnyen megy, sőt ezek az idegbeteg vallásosak a gyónást, mint nekik különösen nagyon kellemetlent és terheset, hamarosan abba is hagyják. Ha aztán valóban meg is őrülnek később, nem a túlságos vallásosságuk, hanem éppen ellenkezőleg, vallási kötelességeik, s elsősorban köztük a legterhesebb (s tegyük mindjárt hozzá: legfontosabb), a gyónás elhanyagolása miatt őrültek meg. Ez igaz akkor is, ha közben azért a legszorgalmasabban pörgették ujjaik közt az olvasót s szorgalmasan csúsztak térdükön egyik oltártól a másikhoz. Ez ugyanis sokkal könnyebb mint gyónni, s különösen jól gyónni, s különösen sokkal könnyebb így vallásoskodni egy idegbetegnek.

Minden idegbeteg kórosan gőgös és szeszélyes. Ilyen embernek pedig szinte halála a máshoz való alkalmazkodás, az engedelmesség, s természetesen az egyház iránti engedelmesség is, hiszen az egyház rendelkezéseit is ember adja tudtára, s elkerülhetetlen, hogy ez sokszor emberi módra, tehát gyarló módon ne történjék.

Világos, hogy maga a gyónás, mint formaság, mint külsőség, még nem csodaszer. Csak akkor az, ha jól, tehát lélekkel végezzük s ez senkinek se olyan nehéz, mint éppen egy idegbajosnak. A gyónást általában a jó emberek végzik el, a rosszak egyáltalán nem végzik, a gyarlók pedig gyarlón végzik. A gyóntató ezt a gyarló módot persze észre is veszi rajtuk. A papi élet egyik legnagyobb keresztje éppen az ilyen gyarló emberek gyónásának hallgatása. Azért olyan nagy kereszt ez, mert segíteni alig lehet rajta, mert hiszen a fő ok éppen a lelki törpeség, a tucatlelkűség, törpékből óriásokat csinálni pedig nem éppen természetes, tehát nem is könnyű dolog.

Az egyház ellenségei – különösen protestáns oldalról – azt szokták mondani, hogy a katolikus embernek öt Istenben kell hinnie: Atyában, Fiúban, Szentlélekben, Szűz Máriában és a pápában. Hát ami az ötödiket illeti, a pápa istenségét ugyancsak könnyen elintézhetjük. A pápa csak olyan „isten" az egyházban, hogy őt az egyház még csak arra se érdemesíti, hogy

legalább lelkiismeretét felszabadítsa, vagyis hogy azzal a joggal felruházza, mellyel a protestantizmusban még egy bandita is bír.

Az egyház nemcsak istennek nem tartja a római pápát, hanem még a pápa lelki nagyságában se bízik annyira, hogy legalább őt felmentené a gyónás kötelezettsége alól s neki kivételesen megengedné, hogy a saját bűneit is feloldozhassa, vagy legalábbis maga döntse el, mi volt eddig bűne, s mi nem, mi volt halálos bűne s mi bocsánatos, vagyis hogy legalább a pápára rá merje bízni, hogy a maga lelki ügyeiben maga döntsön. Ekkora joga az egyházban még a pápának sincs. Csak így tartjuk mi a pápáinkat „istennek".

Még csak eszébe se jutott az egyházban soha senkinek, hogy a „csalatkozhatatlan pápa" (mi már tudjuk, hogy a pápai csalatkozhatatlanságnak ehhez semmi köze) több legyen a többi embernél akárcsak annyiban is, hogy őrá nem vonatkozik a Szentírás szava, hogy akinek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva, és akinek megtartjátok, meg lesznek tartva, vagyis hogy ő maga bocsáthatja meg magának a bűneit és maga dönthet a maga lelki ügyeiben. Nemcsak az nem jutott az eszébe az egyházban senkinek, hogy a pápa isten, hanem még az se, hogy mint ember, legalább ő van olyan tökéletes, hogy – noha nála vannak a kulcsok és ő egymaga is megkapta Jézustól azt a kötő és oldó hatalmat, melyet az apostolok csak testületileg kaptak meg – a maga bűneit is megbocsáthassa, vagy ha ezt nem, legalább ő a maga számára is el tudhassa dönteni, mi a jó és mi a rossz, mi volt bűne és mi nem, érdemel-e bűneire feloldozást vagy nem. A pápa épp úgy köteles gyónni, tehát a lelkiismeretét egy másik pap ellenőrzése alá helyezni, s annak ítélete alapján és szájából kapni meg a feloldozást vagy – mert nála is épp úgy lehetséges még ez is, mint bármely más emberfiánál – meghallani a feloldozás megtagadását.

Láthatják belőle a félrevezetettek, milyen egyenlőség, milyen lelki szabadság van az egyházban s hogy milyen messze áll a pápa az istenségtől! Az egyház a pápában épp úgy nem bízik és őt épp oly esendő, gyarló és szánandó embernek tartja, mint a többit. Annyira például őt se értékeli, hogy a saját lelkiismereti ügyében bírónak megengedné lenni s elhinné róla, hogy ő ekkor is tud tárgyilagosan ítélni, ha a maga ügyében bíró. Nála van a kulcsok hatalma, amit ő megköt, Isten is megköti, amit ő felold, Isten is feloldja, de önmagát nem oldhatja föl, a maga ügyében ő se lehet bíró (lehet, de nem olyan ügyekben, melyektől örök üdvössége függ), mert róla se tesszük fel, hogy akkor is mindig tárgyilagos tud lenni, mikor a maga ügyéről van szó.

Lelkiismereti ügyekben a pápának is el kell fogadnia a közibe és Isten közé „tolakodott" papi közvetítőt. A protestantizmus ugyanez alól a legutolsó politikus csizmadiát, vagy analfabéta, bolondos falusi öregasszonyt is felmenti, mert már azt is „nagykorúnak" tartja. Mi még a római pápát se tartjuk ebből a szempontból nagykorúnak. A protestánsnak nem egy másik ember szájából kell meghallania, hanem állítólag magától Istentől kapja meg bűnei feloldozását, tehát mindenki maga állapíthatja meg a maga számára, mi bűn és mi nem, mire van kötelezve és mire nem, megkapta-e a mennyei bírótól a feloldozást vagy nem.

A katolikusoknak tehát csak akkor van öt istenük, ha a protestánsoknál viszont mindenki isten, sőt mindenki még hatalmasabb isten, mint a mi pápánk, mert hiszen mindegyikünk nagyobb hatalommal bír a maga ügyében, mint a mi pápánk a magáéban. A protestáns felekezetek akármilyen hívüknek nagyobb önérzetet engedélyeznek, mint mi a pápánknak. Azokra a felekezet rájuk meri bízni a maguk ügyében való ítéletet, mi még a pápánkra se merjük rábízni, pedig egyébként állítólag csalhatatlannak tartjuk. A protestantizmusban mindenki „nagykorú", nálunk még a pápa se az.

Láthatjuk, hogy a katolikus egyház s a nevében eljáró papok, püspökök és pápák nemcsak másokat, nemcsak a híveiket hajtják szellemi és lelkiismereti igába, hanem önmagukat is, nem véve ki még a pápát se. Amit ők másoktól megkövetelnek (akaratuknak teljesen az

Isten akarata alá való helyezését), azt elsősorban ők maguk gyakorolják. Sőt maguktól még többet követelnek, mint másoktól.

Másoktól, a híveiktől például csak annyit követelnek, amennyit az evangélium, azaz, hogy a nővel való viszonyuk, holtukiglan vagy holtáiglan ugyanazon egy nővel legyen, ők maguk azonban – s természetesen köztük a pápa is – sőt ő még jobban, mint a többi pap – a nőről való teljes lemondás kötelezettségét veszik magukra, tehát többet tesznek, mint amit az evangélium előír, hogy példát adjanak s híveiknek ezzel is megkönnyítsék a lemondást. Nekik, kik hatalmat kaptak Krisztus egyházában, még nehezebb igát kell viselniük, mint híveiknek.

Protestánsaink botránkoznak, hogy nálunk a pápa csalhatatlan. A valóság azonban az, hogy mi a pápát annyira csalékonynak tartjuk, hogy a saját lelkiismereti ügyeinek intézését például már nem merjük rábízni. Épp úgy nem, mint ahogyan egy analfabéta cselédlányra nem merjük rábízni. Ellenben a protestánsok önmagukat – még az analfabéta cselédlányokat is – annyira csalatkozhatatlanoknak, s annyira „nagykorúaknak" gondolják, hogy mindenkit érettnek tartanak arra, hogy lelki ügyeiket és Istennel való viszonyukat közvetítő nélkül, önállóan intézzék.

Kiskorúak vallása – nagykorúak vallása

„A gondolkozó képesség elhomályosításáról, mint a mai oktatási rendszer legnagyobb veszedelméről szólott többek között Hóman Bálint kultuszminiszter a Nemzeti Klubban tartott nagyszerű előadásában" – írja a Kálvinista Lelkészegyesület 1937. január 23-i számában: „A mai iskola – mondotta a miniszter – valahogyan merő enciklopédikus ismeretanyag felhalmozásával terheli gyermekeinket s ezáltal – ki merem mondani – bizonyos fokig még el is homályosítja a gondolkodóképességet."

A miniszter szavaiba kapcsolódva aztán megállapítja a Lelkészegyesület, hogy a „református igehirdető, ha már egyszer nemcsak szívében, hanem értelmében is keresztyénnek tartja magát, sohasem engedheti meg azt a luxust, hogy különösen hitbeli dolgokban más valaki gondolkozzék helyette. Középiskolai vallásoktatásunk és lelkészképzésünk legégetőbb módszerbeli feladata épp ezért az ifjaknak a hívő gondolkodás önállóságára és nagykorúságára való eljuttatása. Ha ezen a ponton mulasztást követünk el, akkor nemcsak a pedagógiával, hanem magával az evangéliummal és ebből kifolyólag hitvallásunkkal is ellentmondásba kerülünk. Római katolikus papok helyett gondolkozhat a pápai szentszék, az „ecclesia docens", nekünk azonban…" stb.

Szóval gondolkodás tekintetében a protestantizmusban már a gimnazista is magasabban áll és magasabban is kell állnia, mint a katolicizmusban akár maga a papság, mert a protestantizmusban már a gyermeknek is szabad is, kell is önállóan gondolkodnia, míg a katolicizmusban gondolkodnia nem is szabad még a felnőtt hívőnek, sőt az alsópapságnak se, mert gondolkodik helyette az „ecclesia docens", illetve „a pápai szentszék".

A mondottak után már nem nagyon szükséges helyreigazítanunk e nagyhangú önérzetet és a katolicizmusnak és a katolikus papságnak bizonyára az állandóan emlegetett vallási békét szolgáló ezen fölényes lekicsinylését. Helyreigazításunkban nem is kell leereszkednünk egész a gimnáziumig, hanem maradhatunk a modern természettudományok legmagasabb fokú intézményénél, a műegyetemnél. Vajon hagyják-e itt a professzorok a hallgatókat annyira „önállóan gondolkodni" és annyira „nagykorúságra jutni", hogy tekintélyt nem ismerve még Voltával, Ampère-rel, Helmholzcal, Ohmmal, Faraday-vel, Carnot-tal, Newtonnal ellenkezőleg is hagyják őket „önállóan" gondolkodni és velük ellenkező eredményre jutni?

Vajon nincs-e a természettudományokban is „ecclesia docens", melyet e tudományág nagy gondolkodói és felfedezői alkotnak, s ne kell-e ott is elismeri, hogy ezek gondolkoztak helyettünk s mi csak elfogadjuk azt, amit tőlük készen kaptunk? Vajon lealázó-e nem egy gimnazistára, nem is egy műegyetemi hallgatóra, hanem akár magára a műegyetemi professzorra az ilyesmi? S ha nem, vajon szégyen-e egy papra vagy – urambocsá! – egy katolikus gimnazistára, ha vallási téren is elismer tekintélyt s az apostolok utódait, azokat, akiket Jézus azzal bízott meg, hogy a hívőket tanítsák, a hitben jártasabbaknak ismeri el, mint magát? Vajon sértő lehet-e az emberi észre, ha vallási téren is elismerünk már felfedezett (tehát Istentől kinyilatkoztatott, s ezért az egyháztól már dogmáknak nyilvánított) igazságokat, melyekkel szemben nekünk nincs és nem is lehet más dolguk, mint hogy elfogadjuk, tudomásul vegyük őket?

A gimnaziták, műegyetemi hallgatók, sőt műegyetemi professzorok helyett is Carnot, Ohm, Helmholtz, Ampère, Faraday gondolkodott. Kinek jutott azonban valaha eszébe, hogy ez szégyen rájuk, hogy ellenkezik nagykorúságukkal és hogy e nagy szégyent elkerüljék, kötelességük inkább más, ezekével ellenkező mennyiségtani, hőtani vagy elektromossági törvényeket felállítani, mert ezt emberi méltóságuk, önálló gondolkodásuk és szellemi nagyko-

rúságuk követeli tőlük? A Carnot, Ohm, Ampère-féle, ma már készen kapható és tőlünk szolgailag vagy kiskorúlag elfogadott törvények és szabályok alapján pompásan működnek ugyan a gépek, míg a mi önálló, tehát az övékétől eltérő gondolkodásunk alapján ugyan meg nem indulnak soha, de hát az ember emberi méltóságának és nagykorúságának megőrzése még a jó gépeknél is nem előbbre való-e?

A katolikus egyház „ecclesia docensének" kiskorúságba taszított, az önálló gondolkodástól eltiltott, lesajnált hívei, sőt papsága és a protestáns felekezetek boldog felszabadítottjai és nagykorúi között tehát az a különbség, mint a kultúrvilág mai műegyeteme és az olyan, jelenleg még – szerencsére – csak a holdban működő (mert jelenleg még józan és normális az emberiség) műegyetemek között, ahol a professzorok és hallgatók emberi méltósága és nagykorúsága nem tűri meg, hogy őket valaki tanítsa, s hogy ők a mások gondolatait fogadják el, ahol a tudományban nem ismernek el „ecclesia docens"-t, hanem ahol mindenki a maga útját járja, ahol mindenki mindenben önálló és eredeti, ahol nem ismernek olyan igazságokat, melyek már végleg meg vannak állapítva s így az emberi ész működése ma már csak elfogadásukra szorítkozhat, nem pedig bírálatukra.

Könnyű eldönteni, melyik az intelligensebb s melyik a műveletlenebb álláspont, sőt hogy melyik a józanabb és melyik a bolondabb. Hiszen tudvalevő, hogy a titánkodás, a mindenben egyedül a maguk feje után járás és különcködés az idegbetegek sajátja. Ezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy a protestánsaink idegbetegek, de igenis azt, hogy csak azért nem azok, mert ezt az elvet ők is egyedül csak vallási téren (mellyel egyébként édeskeveset törődnek) hangoztatják és követik. A földi élet dolgaiban, mellyel egyébként egyedül törődnek, nagyon is józanok és reálisak ők s éppen ezért vannak olyan nagy eredményeik. Akik közülük kivételesen vallási dolgokkal is törődnek, a szektások, bizony eléggé idegbetegek, sőt sokszor egyenesen meghibbantak.

Hogy a katolikus egyházban nem hiheti mindenki azt, amit akar, hanem van „ecclesia docens" és ezzel a tanító egyházzal mindenkinek egyet kell értenie, az egyszerűen annak logikus, szükségszerű következménye, hogy mint a modern természettudománynak, épp úgy a katolikus hitnek is vannak kétségbevonhatatlan igazságai s csak ezek tiszteletben tartásával tud elindulni az emberi gépezet a megszabott egyenes sínpárokon az örök üdvösség felé. Másképp feltétlenül csütörtököt mond vagy téves utakra jut.

Ha az egyháznak nem volnának ilyen igazságai, akkor a katolikus vallás is csak alanyi élményekből állana, de az objektív valósághoz semmi köze se lenne, akkor az is csak hangulat, érzelem és családi hagyományok összessége volna belső tartalom nélkül s hasonlítana egy olyan műegyetemhez, melyben nem volnának professzorok (ecclesia docens) és hallgatók (laikusok), mert ott mindenki emberi önérzettel bíró nagykorú volna, ahol a kutatókat nem segítenék munkájukban az Ampère-ek, Ohmok, Carnot-ok és Faraday-k törvényei, mert nemcsak a professzor, hanem még a hallgató szerepében se tűrné el senki, hogy önálló gondolkodásában bárki is akadályozza. Világos azonban az is, hogy az ilyen műegyetem munkálkodása alapján nem készülne el egy híd vagy alagút se, nem működne egy erőtelep, egy gép se. De sebaj, mert a fő az önálló gondolkodás és a nagykorúság.

Látjuk tehát, hogy az, hogy az egyháznak dogmái vannak, melyeket mindenkinek, mint alapigazságokat el kell fogadnia, s ezek alapján állva építeni fel vallási meggyőződését és világnézetét, sem az önálló gondolkodással, sem a nagykorúsággal, sem az emberi méltósággal s műveltséggel nem ellenkezik, hanem a józan észből következik épp úgy, mint amennyire ellenkezik ugyanezzel a józan ésszel a protestánsok vallási téren való nagykorúsága és „önálló" gondolkodása.

Ha a műegyetemi hallgató, sőt még a professzor is, elfogadja a természettudósok felfedezéseit és szolgailag vagy kiskorúlag a tőlük felállított törvények után indul, nemcsak nem

veszt, hanem egyenesen nyer vele nagykorúságuk és emberi méltóságuk, de bizonyára még maga a tudomány is. Aki nála okosabbak után indul és ami igaz, azt elfogadja, sőt örömmel veszi akkor is, ha nem ő fedezte fel, az ezzel nem kiskorúvá válik, hanem éppen ellenkezőleg: nagykorúságáról tesz tanúságot. Ahhoz is nagykorúság, ész és emberi méltóság kell ugyanis, hogy ostoba gőgünket le tudjuk győzni, magunknál okosabb embereket, tekintélyeket el tudjunk ismerni és így a mástól felfedezett s tőle velünk már készen közölt igazságokat magunkévá tudunk tenni és hasznosítani. Nem az emberi méltóság vagy nagykorúság az akadálya ennek, hanem a szégyenletes emberi gőg és elbizakodottság.

Ha így járunk el, nem megbénítjuk gondolkodásunkat, hanem éppen ellenkezőleg: foglalkoztatjuk, fejlesztjük, tökéletesítjük, szárnyat adunk neki. A mástól megállapított s velünk közölt igazság megértéséhez is ész kell ugyanis: annak mélységeibe is mindig jobban be lehet hatolni, sőt új, tőlünk felfedezett igazságokkal is lehet őket gyarapítani. Látni fogjuk, hogy ez még a hitigazságokkal, a dogmákkal is lehetséges s ezt hívjuk dogmafejlődésnek. Hogy az egyház dogmái ma már meghaladottak és művelt ember számára ma már elfogadhatatlanok, azt természetesen csak az elfogultság vagy gyűlölet mondhatja. Az egyház dogmáinak igazságát, mint eddig is már láttuk, de ez után is látjuk majd, a művelt katolikus épp oly tisztán látja, mint a fizikus szakember Ampère, Ohm vagy Faraday felfedezéseinek és törvényeinek igazságát.

Szabad-e a vallást az emberekre rákényszeríteni?

Könnyű eldönteni. Ha igazság, akkor igen, ha családi tradíció, akkor nem. Olyan vallást, mint a katolicizmus igen, olyant, mint a protestantizmus, nem.

Ha a vallás fentebb fejtegetett kétféle felfogása közti különbségre rámutatunk, még az egyház állítólag legnagyobb szégyenének, az inkvizíció intézményének helyességét is könnyű kimutatni. Ha a vallásunk igazságvallás, vagyis ha tanait tényleges, tárgyi igazságoknak tartjuk, akkor ezeket a tanokat rá lehet, sőt rá is kell az emberekre kényszeríteni. Hogy ugyanis igazságokat az emberekre rákényszerít, azt a modern felfogás is természetesnek tartja, s meg is teszi ezt a vallási igazságokat kivéve minden téren. Világos, hogy a vallási igazságokkal csak azért nem teszi ugyanezt, mert ezeket nem tartja igazságoknak. Ha azoknak tartaná őket, velük is így járna el.

A jóra vagy az igazságra az embereket mindig és mindenütt kényszeríteni szokás és nem volt soha józan eszű ember, aki ezt magától értetődőnek ne találta volna. Minden modern állam kényszeríti például a szülőt, hogy hatodik életévét betöltő gyermekét iskolába adja s nem láttam még modern embert, aki az emberi szabadság nevében az állam ezen intézkedését kifogásolta volna. Miért helyesli ezt a kényszert mindenki? Mert mindenki egyetért abban, hogy az állam ezzel a szülőket jóra és okosra kényszeríti. Hogy pedig jóra és okosra embereket kényszeríteni szabad, sőt kell is, abban minden ember egyetért. A modern ember még jobban, mint a középkori. Mikor például az iskoláztatási kényszert nálunk behozták, mindenki helyeselte, csak egyes főpapok nem. A kommunisták aztán ezt antiklerikális propagandára használták fel, mégpedig sikerrel.

Ha valakinek a gyermeke ragályos betegségbe esik, akkor is kényszerítik a szülőt, hogy járványkórházba szállíttassa. Ha akadna olyan makacs szülő, aki e rendelkezésnek az emberi szabadság nevében ellenszegülne, akkor a hatósági orvos bizonyára karhatalmat hívna, s ha az apa annyira dacos és makacs volna, hogy még ennek is ellenszegülne, akkor bizonyára erőszakot is alkalmaznának az apával szemben, sőt – ha más nem segítene – bizonyára még meg is bilincselnék. Eldugott faluban talán igen, de művelt városi nép körében alig akadna ember, aki ezt a „felháborító" erőszakosságot látva az áldozat, nem pedig a hatóság mellett érezne.

Miért? Mert a felvilágosult ember tudja, hogy a hatóságnak igaza van. Hogy pedig az igazat, a helyeset rá lehet, sőt rá is kell kényszeríteni az emberekre, azt mint helyes elvet, ma már mindenki elfogadja. Minden azon fordul meg tehát, hogy igaz-e, helyes-e amit az állam, a hatóság erőszakol? Ha igaz, ha helyes, amit erőszakoskodnak, akkor már az erőszak is helyes. Éppen ellenkezőleg: azt helyteleníti a modern ember, ha az állam nem gyakorolja az erőszakhoz való jogát s ölbe tett kézzel nézi, hogy egyes ostoba vagy makacs emberek hogy rohannak készakarva vesztükbe s – ami még nagyobb baj és még tűrhetetlenebb – mint okozzák ostobaságukkal mások romlását is.

Hogy tehát az inkvizíció s a vele kapcsolatos erőszakosságok, melyeket hajdan az egyház megengedett magának, illetve elfogadott az államtól, helyeselhető vagy elítélendő-e, tisztán attól függ, hogy igaz-e, helyes-e az a tan, melyet az egyház erőszakolt. Ha objektív igazság az, hogy örökre elkárhoznak azok az emberek, akik az egyedül üdvözítő egyháznak nem engedelmeskednek, akkor az egyháznak, ha módjában van, kötelessége elhallgattatni azokat, akik ezt a hitet az emberek lelkéből kiirtani igyekeztek. Ha ugyanis az egyház csak-

ugyan igazat tanít, akkor az, hogy az emberek szót fogadnak-e neki, sokkal fontosabb, mint az, hogy az ország lakosságának 70 vagy 80 százaléka tud-e írni-olvasni, vagy hogy a gyermekhalandóság 40 vagy csak 20 százalékos-e.

Ha gonosz és makacs emberek (vagy akár ha nem is gonoszok, hanem csak ostobák és makacsok azok az emberek) ezreket meg ezreket vezetnek félre, az állam pedig kínálja az egyháznak a karhatalmat megfékezésükre, nem kellene-e egyenesen huszonötöt verni arra az egyházi vezetőre, aki meg van ugyan győződve, hogy az egyházzal való dacolás kárhozattal jár, de a kényszerítő eszköz alkalmazását mégse fogadná el, s vele szemben a szabadságra és az emberi méltóságra hivatkoznék?

Járunk-e így el – ha igazságról van szó – a vallásit kivéve akármely más területen? Pedig hát a vallás igaz, az előírása elleni bűnök büntetése örökké tart, míg azoknak az igazságoknak a megszegése, melyeket a modern államok erőszakolnak, legfeljebb a földi halál lehet. Mikor az állam például a járványok ellen küzd vagy tűzrendészeti szabályokat ír elő kényszerrel.

Vajon miért teszünk e téren csak azzal a vallással kivételt, mely az örök kárhozattól akar bennünket megóvni? Másra nem gondolhatunk, mint csak arra, hogy azért, mert abban, amivel a vallás fenyeget bennünket, nem hiszünk komolyan. A haláltól félünk s félünk még az analfabetizmustól is, de az örök kárhozattól nem. Bűn-e azonban az egyháznak az, hogy ő komolyan hitt és hisz tanai igazságában (mert ebből már a kényszer logikusan következik) s nem gyanús-e, hogy mi annyira haragszunk az egyházra azért, mert ő komolyan hisz? Az inkvizíció csak akkor tűrhetetlen, ha minden vallás jó, ez esetben azonban igazságvallás nincs, hanem csak vallásos tradíciók vannak.

Az emberek százait, sőt százezreit fenyegeti az elkárhozás veszélye a gonosz vagy fanatikus uszítók miatt. Az állam kínálja börtönét vagy vérpadját megfékezésükre s a baj megakadályozására. El lehet-e hinni, hogy komolyan hiszi azt, amit hirdet, az a pap, aki erre azt feleli, hogy hagyjuk csak őket, vagy legalábbis vérpadot vagy börtönt ne alkalmazunk ellenük, de viszont azt, hogy a tolvajok, illetve a gyilkosok, sőt még a hazaárulók és felségsértők ellen is alkalmazzák a börtönt, sőt a vérpadot, azt helyesli s természetesnek tartja.

Mivel kétségtelen, hogy az örökké tartó pokol kínjai nagyobb bajt jelentenek, mintha a pénzemet ellopják, sőt akár az életemet elveszik (azt az életet, melyet a halál úgyis mindenképpen elvett volna és elvesz tőlem, tehát mindössze csak arról van szó, hogy néhány évtizeddel előbb vagy utóbb haljak-e meg), ha egy pap a hűtlenségért helyesli a halált (az inkvizíció korában sokszor még a lopást is halállal büntették), de ha a hit megrontásért és az emberek kárhozatba taszításáért büntetnek valakit vele, azon viszont felháborodik, annak más oka nem lehet, mint csak az, hogy a poklot ő csak hirdeti, de komolyan maga se hisz benne. Úgy látszik, az emberek ezt szeretnék, mert másképp nem haragudnának annyira a hitet komolyan vevő egyházra és papságra.

Azt hiszem, mindenki egyetért velem abban, hogy ha az emberek tapasztalni fogják majd, hogy van utolsó ítélet s ott a büntetés valóban az örökké tartó pokol, nem azért fognak haragudni a papokra, mert a hitet erőszakolták, sőt míg tehették, e célból inkvizíciót tartottak fenn, hanem azért, hogy a hitet csak annyira gyöngén erőszakolták. Amelyik pap komolyan hiszi azt, amit mint pap hirdet és egyúttal az embereket is szereti (értsük meg: nem gyűlöli, hanem szereti), az csak inkvizíciós pap lehet.

Az inkvizíció és a vele járó szigorúság tehát (mely azonban – mint látni fogjuk – éppen nem volt olyan borzasztó, mint az egyház ellenségei a közvéleménnyel elhitették) nem szívtelenség, nem kegyetlenség volt az egyház képviselői részéről s nem Krisztus tanainak elfajulását jelentette, hanem éppen ellenkezőleg, az emberek iránti szeretetének féltő megnyilvánulása volt maguk az eretnekek, de még inkább azon tömegek irányában, akiket ezek az eretnekek

félrevezetni akartak. (A szigorúságot pedig – mely, ismétlem, közel se volt olyan nagy, mint félrevezetett közvéleményünk gondolja – a kor szelleme és szokásai alapján kell megítélni, nem pedig a XX. század szemüvegén keresztül.)

Ha a papság valóban hitte azt, amit hirdetett, ha a vallást, mint igazságot fogta fel, kötelessége volt úgy tenni, ahogyan tett. Aki büntet vagy erőszakol, lehet, hogy gyűlöl, de lehet az is, hogy azért tesz mindent, mert szeret. Bizonyára az állam se azért bünteti szükség esetén még börtönnel is azt a szülőt, aki gyermekét nem küldi iskolába, mert gyűlöli ezt a szegény és tudatlan szülőt. Ha valaki gyermeke járványkórházba való szállításának erőszakkal ellenszegül s az intézkedő tisztiorvos esetleg meg is bilincselteti miatta, bizonyára nem azért jár így el, mert az orvos ezt a szülőt gyűlöli. De ha így is lenne, akkor is a bűnt, a rosszat, a korlátoltságot gyűlölné a tisztiorvos az ilyen szülőben s ez talán nem is olyan megbocsáthatatlan nagy bűn.

Az egyház ellenfelei minderre azt válaszolják, hogy a vallás igazságát nem lehet az írni-olvasni tudás hasznosságához, a vörheny vagy torokgyík ragályosságának bizonyosságához hasonlítani. Ezek ugyanis gyakorlati, érzékeinkkel ellenőrizhető dolgok, melyek helyességét és igazságát szinte kézzel foghatjuk s minden józan eszű ember világosan láthatja helyességüket. Ezért értünk itt egyet a kényszer alkalmazásával. A másvilág s általában a vallási igazságok azonban nem esnek az emberi tapasztalás körébe. Hogy valaki hiszi-e a másvilágot vagy nem, akar-e üdvözülni vagy nem és milyen módon akar üdvözülni, az mindenkinek a legszentebb magánügye, melybe senkinek sincs joga beleavatkozni, s ha igen, erre bizonyára éppen az állam illetékes legkevésbé.

Ez a válasz – feleljük – csak azt jelenti, hogy ellenfeleink megint újra kezdik a régi nótát. Ezt a kérdést ugyanis már letárgyaltuk. Hiszen mi magunk állapítottuk meg, hogy ha a vallást nem mint igazságot fogjuk fel, akkor csakugyan helytelennek, sőt egyenesen nevetségesnek kell nyilvánítanunk minden ezen a téren megnyilvánuló erőszakot, tehát az inkvizíciót is. Ha a vallás igazságai nem bizonyosak, sőt ha valláson nem is kétségtelenül megállapított igazságokon alapuló világnézetet, hanem csak családi tradíciókat, sejtelmeket és hangulatot értünk, akkor a vallás csakugyan magánügy s ostobaság, sőt őrültség kényszeríteni. De viszont akkor ne az inkvizíció ellen hadakozzunk, hanem a vallásnak igazságként való felfogása ellen.

Ha a valóságban hitetlen vagyok (akár titkolom ezt, akár nyíltan megmondom), akkor világos, hogy el kell ítélnem a hit mellett megnyilvánuló erőszakot, mert hiszen akkor ez az erőszak szerintem a valótlanság, a tévedés mellett nyilvánul meg, ami kétségtelenül tűrhetetlen dolog. De viszont ha csak azért, mert én magam nem hiszek, a kultúra elleni merényletként bélyegzem meg azt, aki a vallását komolyan veszi, igazságnak tartja és e meggyőződéséből folyó következményeket is levonja, akkor ugyanazt a hibát követem el, mely ellen hadakozom, akkor én hirdetek inkvizíciót azok ellen, én üldözöm, én terrorizálom azokat, akik velem ellenkező véleményen vannak s vallásukban – velem ellentétben – komoly, objektív igazságot látnak, melyet be lehet bizonyítani, nem pedig csak homályos sejtelmet vagy családi hagyományokat, mely kinek-kinek magánügye.

Ha ugyanis a vallásomat igazságnak tartom, akkor már a meggyőződésemmel épp oly természetszerűleg együtt jár a kényszerítés kötelezettsége, mint ahogyan az olvasni-írni tudás értékelésével vagy a fertőző betegségek megakadályozására való törekvéssel együtt jár. Sőt a vallási kényszer ennél még sokkal megokoltabb. A vallási igazság kényszerítésével sokkal nagyobb bajokat hárítok el az emberek fejéről, mint az analfabetizmus vagy a fertőző betegségek elleni erőszakos küzdelemmel.

Az igazság természetével jár, hogy rá kell kényszeríteni arra, aki dacolni próbál vele. Lám, ellenvetőik is, aki a vallást nem mint igazságot fogja fel, mennyire ránk akarja kényszeríteni a saját véleményét csak azért, mert ő a vallást nem tartja kétségtelenül igaznak és he-

lyesnek. Ha ő nem tűri, hogy mi a vallást erőszakolhassuk, azaz feltétlenül igaznak tartsuk, miért csodálkozik akkor annyira, ha azt kell látnia, hogy az egyház viszont nem tűri, hogy valaki a katolicizmust ne tartsa igaznak, ha az egyház is rá akarja kényszeríteni a maga igazságát azokra, akik csupán érvelése hatására még nem látták be? A tisztiorvos is így csinál s a közvélemény helyeslésével tesz így. Az egyház eljárása csak azt bizonyítja, hogy az egyháznak is volt és van szilárd meggyőződése, mely tőle ezt az eljárást megköveteli és amely az erőszakot, melyet alkalmaz s melyet a modern állam is alkalmaz, csak egész más téren, szentesíti, sőt kötelességévé teszi.

Én nem azt mondom, folytatja a vitát az ellenfél még mindig –, hogy a katolicizmus nem igaz. Én csak azt állítom, hogy ha igaz is, igazsága nem annyira kézzelfogható, mint például az, hogy a fertőző betegségeket bacilusok okozzák, vagy hogy az írni-olvasni tudás hasznos. Ezért, ha ítéletnapig vitatkozunk is, akkor se tudjuk eldönteni, melyik az igaz vallás. Ezért s csak ezért nem szabad megengednie az államnak, hogy valamelyik vallás erőszakoskodhasson a többi felett s magát egészen különlegesnek és a többi felett állónak tartsa. A modern kultúrának egyébként is az az egyik legszebb ismertetőjele, hogy a más meggyőződésűek iránt türelmes és megértő. Miért ne lehetne ezt a szép tulajdonságot gyakorolnunk vallási téren is?

Ez mind igaz és szép, feleljük, de vajon akkor is szép és igaz lenne-e, ha a sok között mégis van egy olyan vallás is, mely nemcsak szubjektív érzelmeken alapul, hanem az objektív igazságot tartalmazza, s ha nem is mindenki, de egyesek ezt is világosan látják? Vajon azoknak, akik erről tudnak, akkor is az-e a kötelességük és ez esetben is akkor szolgálják hazájukat, embertársaikat s a modern haladást, ha ezt a békesség kedvéért ez esetben is elhallgatnák s úgy tennének, mintha minderről mit se tudnának?

Ha egy orvos felfedezné, hogy például a rák kóroka és gyógyítása terén az orvostudomány eddig végzetes tévedésben volt és ezt a felfedezését, tehát az igazságot elhallgatná, mert tudná, hogy felfedezését az orvosok eleinte példátlan ellenszenvvel fogadnák, s ezért hosszú időn át üldözésüknek lenne kitéve miatta, vajon ez az orvos hallgatásával a modern kultúra legszebb vívmányáról, a más nézetűek iránti türelemről tenne-e tanúságot, nem pedig a tudomány és az emberiség árulója, elvtelen, gyáva, hitvány ember volna-e inkább? Ha tehát egy igazság a közvélemény számára nem elég világos, abból még egyáltalán nem következik, hogy aki ismeri, az fel van mentve a vele együtt járó kötelezettségektől.

Igaz, a vallási igazságok nem olyan egyszerűek s ezért nem annyira nyilvánvalóak, mint az egyszeregy vagy mint a természet kísérletekkel bebizonyítható törvényei. Ámde ez az engedményünk nem jelenti azt, hogy emiatt nem lehetnek épp oly igazak, mint azok, sőt még azt se, hogy az igazságukról nem lehet éppoly erős bizonyosságot szerezni, mint azokéról.

A kettő közti különbség csak azt jelenti, hogy nem lehet róluk olyan könnyen bizonyosságot szerezni, s ezért ezt a bizonyosságot nem szerzik meg olyan sokan, mint az egyszerűbb igazságokét. A vallás igazságáról való biztos meggyőződés megszerzése nem olyan egyszerű, s ezért nem oly gyors folyamat, mint a mennyiségtaniaké vagy természettudományiaké, hanem hosszabb foglalkozás, belemélyedés szükséges hozzá, sőt – éppen a legelengedhetetlenebb feltételként – az emberi gyarlóságok, sőt ösztönök (pedig ezek nem mások, mint a természetnek szinte legyőzhetetlen törvényei) megfékezése is, mert hiszen enélkül a vallási igazságok irányában még csak tárgyilagosak se tudunk lenni. Aki pedig úgy kutat egy igazságot, hogy már a kutatást is iránta való ellenszenvvel kezdi el, az bajosan juthat el valaha birtokába.

Világos azonban, hogy a papokban (vagy mondjuk inkább így: a papok javában) megvannak ezek a feltételek s így ők a vallás igazságáról szerezhetnek olyan biztos és szilárd meggyőződést is, mint amilyen a tudósok tudományos meggyőződése, sőt annál még nagyobbat

is. Ha pedig így van, akkor őket már kötelezi az az erőszak is, mely a józan ész és a felebaráti szeretet alapján mindenkit a kényszer alkalmazására szorít, aki az igazság birtokába jutott, de ugyanezen igazsággal szemben a tudatlan tömegek értetlenségét, nemtörődömségét, gyarlóságát, dacát, rosszakaratát tapasztalja.

A kényszernek ez a kötelezettsége annál nagyobb, minél veszedelmesebb következményekkel jár a kérdéses igazság meg nem ismerése, elhanyagolása, sőt a vele való szembeszegülés. Földi életünkben a legnagyobb baj a halál, a legborzasztóbb pedig a tömeghalál. Ha például tudom, hogy robbanás lesz s ezt csak én tudom, más mindenki ellenben gondatlan, sőt tudatlansága miatt még a figyelmeztetésemmel se törődik, nem természetes-e akkor részemről, ha ideges, sőt goromba vagyok, sőt – ha már nagyon válságos a helyzet (mert a robbanás megtörténte már csak percek kérdése) – rúgok, harapok és ordítok is, mint a sakál, hogy az ostobán gondatlan embereket nemtörődömségükből felrázzam?

Ha nem teszek így, utána egyenesen törvényszék elé állítanak gondatlanságból okozott emberölés miatt. De micsoda semmiség a testi halál (melyet úgyse kerülhet el végleg senki, hanem csak legfeljebb elhalaszthat, az örök halálhoz) a pokolhoz képest, melyet végleg elkerülhet mindenki, aki akarja? A vallási igazságok elhanyagolása azonban nem halált, hanem örök halált, mégpedig tömeges örök hallt jelent. Hogy kívánhatjuk tehát az egyháztól és a papságtól, hogy ne ordítson, ne jajveszékeljen, ne rúgjon, ne harapjon, mikor látja, hogyan rohannak az emberek a kárhozatba, hanem még az állam felkínált kényszerítő segítségét is visszautasítsa?

Látjuk tehát, hogy az inkvizíciót csak hitetlen alapon állva lehet elítélni, a hitből, a komoly hitbeli meggyőződésből azonban logikusan következik.

A vallási meggyőződést vallási fanatizmusnak tartani s nevezni nagy tévedés. Nem fanatizmus ez, hanem meggyőződés (tehát a fanatizmusnak éppen ellentéte), s ezért éppen nem csak a középkorba való. Aki a vallási kérdésekhez ért, annak jelenleg, a XX. században is, éppen olyan nagy a meggyőződése, mint amekkora a középkori szerzeteseknek volt. A katolikus egyház a maga igazáról ma még jobban meg tudja győzni az embereket, ha erre alkalmat adnak neki és hallgatóiban megvan a tárgyilagos igazságszeretet, mint ahogyan a középkorban megtudta. Ma ugyanis nagyobb az emberek műveltsége, mint akkor volt, az igazságnak pedig a műveltség a legnagyobb barátja. Hogy azonban ez a meggyőződés nem megy olyan könnyen, azon nem csodálkozhatunk, mert az igazság bírása kincs, kincseket pedig sohase lehetett könnyen találni. A vallási igazságok pedig olyan kincsek, melyek értéke a végtelenség régióiba nyúlik. Világos tehát, hogy nem könnyedén és nem percek alatt lehet őket megszerezni, hanem csak évek kitartó munkájával.

A kényszerre pedig már csak azért se haragudhatunk, mert hiszen ezt a katolikus egyház már régen csak elméletileg hirdeti, nem pedig tényleg gyakorolja. Csak amellett tart ki, hogy az igazságot valóban rá kellene kényszeríteni az emberekre, ahhoz azonban már régen nincs lehetősége, hogy ezt a valóságban is megtegye. Egyébként is világos, hogy azokkal szemben, akik a vallási igazságot csak gyűlölni tudják, de iránta még csak érdeklődni se hajlandók, a kényszert ma, a XX. században, nem középkori alakjában kell alkalmazni. Hogy azonban az egyháznak még emiatt a mód miatt se kell szégyenkeznie, ahogyan a középkorban alkalmazta, arra egy külön fejezetben mutatunk majd rá.

A SZENTSÉGEK

A szentségek és a szentelmények

A szentségek érzékelhető (látható, hallható, tapintható) jelek, melyekhez Krisztus Urunk nem érzékelhető lelki erőt (malasztot, kegyelmet) kötött. Hét ilyen szentség van: a keresztség, a bérmálás, az Oltáriszentség, a bűnbánat szentsége, a szent kenet, az egyházi rend és a házasság. Az egyház hét szentsége az a hét kincs, mely Krisztus megváltásának gyümölcsét birtokunkba juttatja.

Krisztus megváltott bennünket az eredeti bűntől, de nem úgy, hogy azt mondta, hogy mivel meghaltam értetek, mostantól kezdve nem száll rátok az eredeti bűn, hanem akképpen, hogy ezt a bűnt hagyja most is épp úgy ránk szállnia, mint a megváltás megtörténte előtt, de akit vízzel ezzel a szándékkal leöntenek s ugyanakkor mondják a Krisztus Urunktól előírt szavakat, az meg van mentve az eredeti s minden más, addig elkövetett bűnétől.

Krisztus Urunk azoktól a bűnöktől is megváltott bennünket, melyeket a keresztség után elkövetünk. Ezek alól meg úgy, hogy e bűnök megbánása és abbahagyása után el kell mennünk az apostolok egyik utódához, ott bűneinkről és megbánásunkról vallomást kell tennünk és az ő feloldozását kell fogadnunk. Ez a bűnbánat szentsége.

Krisztus Urunk azért így váltott meg bennünket, mert nem kívánta az üdvösséget erőszakkal vagy tudtunk nélkül szinte a nyakunkba varrni, hanem azt akarta, hogy legalább valamit mi is tegyünk érte. Menjünk el például megkeresztelkedni, menjünk el gyónni s teljesítsük azokat a feltételeket, melyekkel az érvényes gyónás jár stb.

Aki még erre is lusta, az nem érdemli meg az üdvösséget, tehát nem is kapja meg. Mindenki üdvözülhet, de csak az üdvözül, aki akarja is ezt az üdvösséget. Ezért a szentségek érvényességének egyik legfontosabb feltétele, hogy a felvevő akarja felvenni a szentségeket. Azok, akik akarni még egyáltalán nem tudnak (csecsemők, a teljes hülyék, az őrültek), a keresztséget, bérmálást érvényesen felvehetik, de a többi szentséget már nem, mert azok természete megkívánja az emberi közreműködést. A keresztség és bérmálás is érvénytelen akkor, ha olyan embernek adjuk fel akarata ellenére vagy tudta nélkül, akinek már van akarata, tehát felnőttnek.

Az érzékelhető (külső) jel, melyben a szentség külsőleg áll, két részre osztható. Arra, amit a kiszolgáltató a kiszolgáltatás alkalmával mond és arra, amit tesz. Az elsőt hívjuk a szentség formájának, a másodikat anyagának. Például a keresztség anyaga a víz, illetve a vízzel való leöntés, a formája pedig: „Én téged megkeresztellek az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében". Az Oltáriszentség anyaga a búzakenyér és a szőlőből sajtolt bor, a formája pedig: „Ez az én testem". „Ez az én vérem". A bűnbánat szentségének anyaga a gyónó bűnei, illetve azok megbánása és megvallása, formája pedig: „Én téged feloldozlak bűneidtől az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében". És így tovább.

A szentség csak akkor érvényes, ha mind az anyagát, mind a formáját pontosan megtartjuk. Borral tehát nem lehet keresztelni, mert a keresztség szentségének anyaga a víz, se almaborral vagy rozskenyérrel az Oltáriszentséget létrehozni, mert az Oltáriszentség anyaga a búzakenyér és a szőlőből facsart bor. Akkor is érvénytelen a szentség, ha a kiszolgáltató nem tudja pontosan s ezért rosszul mondja a formát, s akkor is, ha szórakozottságból elhibázza. Aki a szentséget oly hanyagul szolgáltatja ki, hogy érvénytelen, szentségtörést követ el. Ezt követi el az is, aki valakire akarata ellenére vagy tudta nélkül valamely szentséget felad.

A szentségek érvényességéhez az is szükséges, hogy aki felveszi őket, már meg legyen keresztelve. A keresztség ugyanis az első szentség, ezzel válik valaki az egyház tagjává, a szentségeket pedig csak Krisztus Egyházának tagjai vehetik fel. Ebből következik, hogy ha valakiről kisül, hogy nincs megkeresztelve (vagy – ami ezzel egyet jelent – érvénytelenül ke-

resztelték meg), annak az azóta felvett más szentségek is érvénytelenek, tehát annak bérmálkoznia is újra kell s az összes addig végzett gyónása is érvénytelen, ha pedig ez egy papról sülne ki, azt is újra kellene megbérmálni, pappá szentelni (illetve ha megbánta már, hogy pap lett, semmi akadálya se lenne, hogy megházasodjék s világi ember maradjon), minden miséje, amit mondott, érvénytelen s akik addig nála gyóntak, azok gyónása is érvénytelen, azaz nincsenek megbocsátva bűneik.

A szentségek érvényességéhez még az is szükséges, hogy a kiszolgáltatónak meg legyen a szükséges hatalma. A keresztséget bárki kiszolgáltathatja, még az is, aki nem is keresztény, tehát egy zsidó bába is, csak az anyagot és a formát tartsa meg pontosan és keresztelni akarjon, vagyis azt akarja elvégezni, amit a keresztények keresztségnek neveznek. Az Oltáriszentség létrehozásához, a bűnbánat szentségéhez és a szent kenethez papi hatalom szükséges, másképp nem érvényes.

Sőt a bűnbocsánathoz még külön a püspöktől kapott jurisdictio is szükséges. Ezért a papoknak, ha más püspök egyházmegyéjében gyóntatni akarnak, az ottani püspöktől is kell jurisdictiót szerezniük. Végszükség esetén az egyház minden papnak megadja a jurisdictiót, még a már elzüllött s megházasodott papnak is és a görögkeleti pópáknak is. De a protestáns lelkészeknek nem adhatja meg, mert azok nem felszentelt papok. Az olyan protestáns lelkésznek azonban, aki katolikus papból lett protestáns lelkésszé, megadhatja s természetesen ezeknek meg is adja.

A bérmáláshoz és az egyházi rendhez, azaz a papszenteléshez egyenesen püspöki hatalom szükséges, de bérmálási hatalmat a pápa adhat egyszerű papoknak is, aminthogy minden görög katolikus papnak ad, mert a keleti egyházban az a szokás, hogy a bérmálás nem külön van, hanem a keresztelés után ugyanaz a pap, aki a keresztelést végzi, a gyermeket mindjárt meg is bérmálja. (A papszentelés érvényességéhez az is szükséges, hogy az illető meg legyen bérmálva.)

Az Oltáriszentség és a házasság különleges, a többitől sokban eltérő két szentség. Az Oltáriszentség abban különleges, hogy míg a többi szentségben az a láthatatlan erő, melyet magában rejt, csak az Isten kegyelme, malasztja, bűneink bocsánata vagy a lelki megerősítés, addig az Oltáriszentség maga az Isten. Ezért hívjuk legméltóságosabb Oltáriszentségnek s ezért részesítjük épp oly imádásban, mint magát az élő Istent, mert hiszen vele azonos.

Abban is különleges még a legméltóságosabb Oltáriszentség, hogy míg minden más szentség akkor jön létre, mikor kiszolgáltatjuk (mikor keresztelünk, mikor bérmálunk, mikor feloldozunk stb.), a legméltóságosabb Oltáriszentségnél külön van a létrejövés és külön van a kiszolgáltatás. Létre a keresztény istentisztelet központjában, a szentmisében jön, mégpedig annak közepén, az átváltozáskor, az Úrfelmutatáskor, ki pedig akkor szolgáltatjuk, mikor áldoztatunk, azaz a szentostyát az áldozó nyelvére tesszük.

Világos, hogy az Oltáriszentség létrehozása az, amihez papi hatalom szükséges, nem pedig a kiszolgáltatása, mert az áldozó nyelvére akárki rátehetné. Ha ezt egy zsidó csinálná, vagy akár géppel hajtanák végre, az illető akkor is kétségtelenül megáldozna. Csak az Oltáriszentség iránti tiszteletből és visszaélések megelőzésére van előírva, hogy csak felszentelt pap, illetve diakónus érintheti meg, tehát kiszolgáltatásához is pap szükséges.

A szentmisében az Oltáriszentség létrehozása (az átváltozás, az Úrfelmutatás) és kiszolgáltatása (az áldozás) között körülbelül tízpercnyi idő telik el. De egyáltalán nem bizonyos, hogy azt a szentostyát, melyet áldozáskor kiszolgáltatnak, abban a misében változtatta át a pap, melyben kiszolgáltatja. A papnak magának azonban mindig ugyanazzal az ostyával kell áldoznia, melyet abban a misében változtatott át és mutatott fel a híveknek imádására. De mivel az egyház az Oltáriszentséget állandóan őrzi az oltár tabernákulumában (hogy állandóan köztünk lehessen, a hívek imádhassák, felkereshessék), lehet, hogy az áldozó olyan szentostyát kap, mely már hetek óta ott van a tabernákulumban tartott áldoztatókehelyben.

Jézus szent teste (vagy vére) a forma kimondása, azaz az átváltozás idejétől kezdve van jelen a kenyér (vagy bor) színe (látszata) alatt s jelen van ott mindaddig, amíg csak kenyérnek vagy bornak látszik, azaz amíg a színek meg nem romlanak. Mivel Krisztus Urunk azért rendelte az Oltáriszentséget, hogy ételünk és italunk legyen, a színeknek csak a mi gyomrunkban szabad megromlaniuk. Ha ez másképp történik meg, szentségtörés. A kenyér színe úgy romlik meg, hogy megpenészedik vagy (nedves helyen) péppé válik, melynek később már más íze és más szaga van, mint a kenyérnek. A papnak kötelessége vigyázni, hogy ez meg ne történjék s ezért csak annyi ostyát szabad átváltoztatnia, amennyi két hét alatt elfogy. (Fűtetlen és nedves templomban a színek megromlása hamarabb megtörténik, mint télen fűtött és száraz templomban s melynek még a tabernákuluma is fából van, nem pedig kőből.)

A bor, hacsak nincs zárt és tele edényben, már napok alatt megromlik, mégpedig úgy, hogy ecetté (borecet) változik. Ez is egyik oka annak, hogy az egyház csak a kenyér színe alatt őrzi s így csak egy szín alatt szolgáltatja ki a híveknek az Oltáriszentséget. Mivel Isten áldozás után a gyomrunkban is jelen van addig, míg ott az emésztés folytán a színek meg nem változnak, azért nem illik áldozás után rögtön kimenni az utcára.

Az Oltáriszentségen kívül még a házasság is különleges szentség, de természetesen egészen más okból. A házasság annyiban különleges szentség, hogy nem kell hozzá külön kiszolgáltató. Az esketŏ pap nem kiszolgáltatója a házasságnak, hanem csak tanúja. Ezt a szentséget a felek maguk szolgáltatják ki maguknak azáltal, hogy a házasságra elhatározzák magukat, s mivel minden szentség érzékelhető, külsőleg is észrevehető jel, ezt az elhatározásukat szavakkal és jelekkel is kifejezik. Házasság emiatt pap nélkül is lehetséges. Protestánsok, zsidók, általában nem katolikusok számára az egyház is érvényes házasságnak tekinti a polgári házasságot is (mert hiszen ott is elhatározzák és kinyilvánítják a felek, hogy mostantól kezdve házastársak lesznek).

Katolikus ember számára csak azért érvénytelen a polgári vagy másvallású imaházban kötött házasság, mert az egyház törvényben szabályozta, hogy a házassági elhatározásnak (mely egyedül lényege a házasságnak) milyen formaságok között kell történnie, hogy érvényes legyen.

Azt rendelte el, hogy három tanú előtt kell kijelenteni a házassági elhatározást s ezek egyikének annak a plébánosnak kell lennie, akinek a plébániájában a házasságot kötik. Tehát a katolikusok házassága akkor is érvénytelen, ha pap előtt kötik. Nem pap, hanem a plébános előtt kell kötni s nem is akármelyik plébános, hanem az illetékes plébános előtt vagy olyan pap előtt, akit az illetékes plébános erre felhatalmazott.

A reverzális nélkül kötött vegyesházasság nem azért érvénytelen, mert a felek nem kötöttek reverzálist (a reverzálisnak a házasság érvényességéhez semmi köze), hanem azért, mert nem tartották meg az egyházi előírásokat: nem az illetékes plébános előtt kötötték. A házasság még akkor is érvénytelen lenne, ha egyenesen egy katolikus püspök előtt kötnék, de az erre nem kapott felhatalmazást az illetékes plébánostól. (Természetesen csak akkor, ha idegen püspökről van szó, mert az illetékes püspöknek természetesen nincs szüksége arra, hogy egy plébánostól kapjon meg valamely egyházi ténykedésre engedélyt, hiszen ezt az illetékességet a plébános is tőle kapta.)

A reverzális nélkül kötött vegyesházasság egyedül csak azért érvénytelen, mert a három tanú között (akik előtt kötötték) nem volt ott az illetékes plébános, az pedig azért nem volt ott, mert híve bűnösen (gyerekei vagy gyermekei egy része hitének elárulásával) akart házasságot kötni s ebben a plébánosa nem vállalkozhatott bűnrészességre. Maga a házasság érvényessége azonban nem függ attól, hogy bűnösen köti-e valaki vagy bűntelen lélekkel.

Nem szabad összecserélni egy szentség érvénytelen és méltatlan felvételét vagy kiszolgáltatását. Az érvénytelen kiszolgáltatáson vagy felvételen azt értjük, hogy csak látszik, hogy a szentséget kiszolgáltattuk vagy felvettük, de a valóságban ez nem történt meg.

Méltatlanul pedig akkor veszünk fel vagy szolgáltatunk ki egy szentséget, ha bűnösen vettük fel vagy szolgáltattuk ki. Ilyenkor nemcsak látszik az, hogy felvettük, hanem a valóságban is megtörtént a felvevés, csak bűnösen történt, azaz annak ellenére vettük fel, hogy méltatlanok voltunk rá. Ekkor történik a szentségtörés, hiszen éppen az a baj, hogy a szentség érvényes volt, tehát nemcsak úgy látszott, mintha felvettük volna, hanem a valóságban is felvettük.

Aki például érdekből házasodik, vagy az esküvő előtt végzett gyónásában hazudott, méltatlanul házasodik, de nem érvénytelenül. Érvénytelenül az házasodik, akit kényszerítenek a házasságra. Az ilyen leány valójában nem ment férjhez, hanem csak úgy látszik, mintha férjhez ment volna. Ha az illető be is tudja bizonyítani, hogy csakugyan kényszerítették, az egyház meg is engedi neki, hogy újra férjhez menjen, mert hiszen a valóságban nem „újra", hanem először meg férjhez.

Érvénytelenül hozza létre az Oltáriszentséget, tehát érvénytelenül mondja a misét az a pap, aki nincs (vagy érvénytelenül van) felszentelve, vagy aki az átváltozáskor elhibázza a formát vagy például almaborral vagy árpalisztből sütött ostyával misézik, ellenben nem érvénytelenül, hanem méltatlanul misézik az a pap, aki halálos bűn állapotában misézik. A hívek számára (és Isten számára is) ez épp oly érvényes mise, mint a jó papé, csak az illető pap számára szentségtörés, bűn.

Aki halálos bűnben áldozik, az méltatlanul (szentségtörően) áldozik, de sajnos (hiszen éppen ez a baj) érvényesen áldozik. Érvénytelenül az áldozik, akinek egy olyan ostyát tesznek a szájába, mely csak ostya, nem pedig Oltáriszentség. Ez esetben nem is követne el szentségtörést az, aki bűnben áldozik, mert hiszen valójában nem áldozik. Azonban az illető számára így is bűn volna az áldozás, mert a rossz szándék teszi bűnné a bűnt s az illető annak ellenére áldozik bűnben, hogy azt hiszi, hogy érvényesen áldozik, azaz valóban az Oltáriszentséget veszi magához.

Akinek a gyónásakor a pap elhibázza a feloldozás szavait s ezt utólag se veszi észre s nem javítja ki, érvénytelenül gyónik, vagyis csak azt hiszi, hogy meggyónt, de valójában ez nem történt meg, csak azt hiszi, hogy bűnei meg vannak bocsátva, de valójában nincsenek megbocsátva. Ez természetesen nem bűne a gyónónak, csak szerencsétlensége. A pap kötelessége vigyázni arra, hogy ez meg ne történjék. Aki pedig hazudik a gyónásban vagy megmond ugyan mindent, de abban hazudik, hogy valóban komolyan meg akar javulni, méltatlanul is gyónik és érvénytelenül is, mert ebben az esetben – kivételesen – a méltatlan felvétel összeesik az érvénytelen felvétellel.

Szentséget csak a megszentelő malaszt állapotában, azaz halálos bűntől mentes lélekkel szabad kiszolgáltatni s ezért szentségtörést követ el minden pap, aki halálos bűnben keresztel, misét mond vagy gyóntat stb. Tehát amelyik pap halálos bűnt követ el s nem tart rögtön bűnbánatot, az szükségképpen bűnt bűnre halmoz s beteljesedik rajta a közmondás, hogy „corruptio optimi pessima" (legjobb, ha elromlik, legrosszabbá válik).

Mivel a bűnbánat szentségének lényege nem a bűnök elmondása, hanem a megbánása, azaz a velük való szakítás, a pap (falusi magános pap számára különösen nehéz a rögtöni gyónás) vagy bárki más a tökéletes bánattal is segíthet magán, de utána a gyónást is még egy héten belül el kell végeznie. A bűnök megvallásával együtt járó önmegalázás is hozzátartozik ugyanis a bűnbánó lelkülethez, s aki erre nem hajlandó, annak a bánata nem lehet tökéletes, tehát nem törli el a bűneit.

Általában a tökéletes bánat az, amely egyik legfontosabb része a gyakorlati keresztény életnek. Ez mindenkin segíthet, mert még az exkommunikációt is eltörli. Ennek révén üdvözülhetnek a jóhiszemű eretnekek és hitetlenek is.

A hitközönyösök és a megtérést halogatók azonban ne számítsanak rá, hogy a végén majd ezzel segítenek magukon, mert a tökéletes bánat az önzetlen, a nem félelemből, hanem

szeretetből való megtérést jelenti, s fel lehet-e ezt tenni a halálos ágyon, mikor ész, emlékezés, akarat már alig működik, olyan emberről, akinek addig, míg esze, emlékezőtehetsége élénk volt, akarata pedig töretlen, nem kellett az Isten s akit addig, míg egészséges volt, minden tettében az önzés, az érdek vezetett?

A szentségek között vannak olyanok, melyeket csak egyetlenegyszer lehet felvenni, annyira, hogy ha másodszor is feladjuk, érvénytelen és szentségtörés. Ilyen a keresztség, a bérmálás s az egyházi rend. Akit megkereszteltek, az Jézus híve, az anyaszentegyház tagja lett, akit megbérmáltak, Krisztus katonája lett, akit pappá szenteltek, Krisztus papja lett. Világos, hogy aki már tagja az egyháznak, képtelenség, hogy újra tagja lehessen, aki már katona, az nem lehet újra katona, és aki már pap, azzal gúnyt űz az, aki újra pappá akarja tenni. Ezért szentségtörés az ilyen szentséget megismételni.

A szentkenet csak betegek számára van, a házasságot pedig csak életünkben egyszer vagy egyszer-kétszer vehetjük fel. A hét szentség közül tehát csak kettő van, melyet sűrűn használhatunk: az Oltáriszentség és a bűnbánat szentsége. Mivel pedig Krisztus Urunk a szentségek révén részesít bennünket megváltása kegyelmeiben, gyakorlatilag azt kell mondanunk, hogy Krisztus megváltását az fordítja javára, aki gyónik és áldozik. Aki ezt nem teszi, annak édeskevés haszna van abból, hogy Jézus meghalt érte.

A szentségeket fel lehet aztán osztani még élők és holtak szentségeire. Világos, hogy holtakon a halott lelkűeket, a halálos bűnben levőket értjük, mert hiszen testileg halottra nem lehet szentséget feladni. A szentség érvényességének az is egyik elengedhetetlen feltétele, hogy aki felveszi, vagy akire feladjuk, itt a földön élő ember legyen.

Krisztus a testből és lélekből álló embereket váltotta meg. Ezért az érdemszerzés ideje egyedül a földi élet. Se a holttest nem vehet fel tehát már szentségeket (szentségtörés tehát, ha feladjuk rá), se a testből már kiszabadult lélek nem teheti ezt. A mennyben tehát nem lehet gyónni, de ott nem is áldoznak már. Világos, hogy a halál után még néhány perccel a szentkenet szentségét se azért szabad kiszolgáltatni, mintha ezt az egy szentséget holttestre is fel lehetne adni, hanem abban a reményben, hátha van még a holtnak látszó testben élet. Ezért ilyenkor csak feltételesen szabad kiszolgáltatni: ha élsz. Ezért mondja ezt a pap, mert a holttestre a szentkenet szentségét feladni is szentségtörés volna.

Itt jut eszembe, hogy a gyóntató pap ilyenkor, mikor joggal kételkedhet a gyónó őszinteségében vagy bűnbánatának komolyságában, csak feltételesen oldozhatja fel a bűnöst: „ha méltó vagy" (a feloldozásra) hozzáfűzésével. Ha ugyanis méltatlant oldozna fel, szentségtörést követne el. Mivel azonban akkor viszont igazságtalanságot követne el a pap, ha arra érdemeset nem oldozna fel, a gyónó lelkébe viszont nem láthat bele, ezért legokosabb az ilyen gyanús „bűnbánót" is feloldozni, de feltételesen.

Azok a kényszerből gyónó gonoszok, akik a gyónás után azzal dicsekszenek környezetüknek, hogy „becsaptam a papot", láthatják belőle, hogy a pap sokkal jobban tisztában van a helyzettel, mint ők gondolják, s a papot is sokkal ritkábban csapják be, mint ők elképzelik. Önmagukat csapják be az ilyenek. Hiszen ők maguk mondják a gyónási formulában, hogy „gyónom a mindenható Istennek", Istent pedig nem lehet becsapni. Maga a pap pedig sokkal kevésbé kíváncsi a bűnökre, mint ők felteszik. Még a gyarló, természeténél fogva kíváncsi pap se kíváncsi e tekintetben, mert kíváncsiságát már túlságosan is sokszor kielégítették.

Élők szentségeinek tehát azokat a szentségeket hívjuk, melyeket csak bűntelen, a megszentelő malaszttal ékesített lélekkel lehet felvenni. Ezért szokás az ilyen szentségek felvétele előtt meggyónni.

A gyónás azonban természetesen nem kötelező akkor, ha nincs halálos bűnünk.

Ilyen élők szentségei a bérmálás, az Oltáriszentség, az egyházi rend és a házasság, tehát a szentségek több mint fele. Rendes körülmények közt a szent kenet is élők szentsége, mert

felvétele előtt a beteg meggyónik. Ha azonban nincs már olyan állapotban, hogy gyónni tudna, gyónás nélkül is feladja neki a pap s ilyenkor a szent kenet el is törli a beteg bűneit, de csak akkor, ha eszmélete elvesztése előtt megbánta őket. Bánat nélkül nem lehetséges bűnbocsánat, mert az üdvösséget egészen ingyen csak olyan ember kaphatja meg (csecsemő vagy idióta), aki eszét és szabad akaratát sohase tudta használni.

Ha a papot már eszméletlen beteghez hívják, a szent kenetet is csak feltételesen (ha akarod és ha méltó vagy, azaz ha megbántad bűneidet) adja fel neki, mert említettük, hogy szentség olyan egyén esetében, aki már eszével élt és szabad akaratát használta, csak akkor érvényes, ha az illető akarja felvenni. Ezért célszerű mindenkinek időnként gondolni arra, hogy szeretne a szentségekben részesülni, ha olyan helyzetbe jut, hogy már csak eszméletlen testére adhatják fel a szent kenetet. (Az eszméletlen beteget meggyóntatni és megáldoztatni nem lehet, mert ezen szentségek felvételéhez az ész használata is szükséges.)

Az úgynevezett holtak szentségeit halálos bűn állapotában is felvehetjük (lehet gyónnia azonban annak is, aki csak bocsánatos bűn állapotában van, sőt még annak is, aki még ezeknek sincs tudatában. Az ilyen a régi bűneit vallja és bánja meg újra. „Bűnöm szemem előtt van mindig", mondja a bűnbánó Dávid is, az 51. zsoltárban. (Zsolt 51,5)

Világos, hogy a holtak szentségei azért vannak, hogy eltöröljék bűneinket s így lelkileg újra élőkké tegyenek bennünket.

*

A hét szentségen kívül vannak az egyháznak szentelményei is, például a szentelt víz, szent olajok, szent gyertya, barka, szentképek és érmek, hamvazás és különféle áldások. A protestáns ezeket egyszerűen babonaságoknak gondolja. Pedig a babona az olyan hiedelem, mely a józan ésszel és az Isten igéjével ellenkezik. Az egyház szenteléseinek és áldásainak azonban szentírási alapjuk van, mert Krisztus is áldott meg személyeket is (például a gyermekeket) és tárgyakat is (például az utolsó vacsorán a kenyeret és bort, mielőtt szent testévé és vérévé változtatta, de megáldotta előbb azokat a kenyereket is, melyeket a pusztában megsokasított). Az ésszel pedig csak akkor ellenkeznének a szentelmények, ha az ésszel ellenkező erőt tulajdonítanának nekik. De az bizonyára nem ellenkezik a józan ésszel, ha elhisszük, hogy annak, hogy Krisztus egyháza megáld valakit vagy szentel valamit, van valami foganatja. Hiszen még a szülői áldás erejében is hiszünk.

Személyeket az egyház így is áld meg: „Áldjon meg a mindenható Isten: Atya, Fiú és Szentlélek". Vagy: „A mindenható Istennek: Atyának, Fiúnak és Szentléleknek áldása szálljon rád és maradjon mindig veled". Az áldást térdelve fogadjuk és azt feleljük rá: Ámen.

A felekezeti gyűlölet oly fokú lehet, hogy még olyan fiatal és intelligens protestáns férfival is találkoztam, aki felháborodott amiatt (kikérte magának), hogy a püspök őt is megáldotta (ő is arra járt ugyanis, mikor a püspök, akit nagy néptömeg ünnepélyesen fogadott, autóján mellette elhaladt). Figyelmeztettem rá, hogy a püspök nem tudhatta, hogy ki protestáns és ki nem, ki olyan katolikus, akinek kell az áldása s ki annyira gonosz, hogy egyenesen dühös miatta.

Aztán figyelmeztettem arra is, hogy ha az a püspök mint protestánst, megátkozta volna, az ellen tiltakozhatna s kérdezhetné, hogy mi címen (aki így viselkedik, az még ezt se vehetné rossz néven, mert a püspök csak arról tett tanúságot, hogy ő se sokkal különb mint ő), de az áldás elleni tiltakozás csak akkor érthető, ha valaki vagy gonoszlelkű, vagy ilyen nyugtalan a lelkiismerete.

Az áldó püspök joggal gondolhat arra, hogy az áldás sohase árt (még egy protestánsnak se), tehát inkább bővebben osztogatom, mint kellene s mint az emberek megérdemelnék, mint ritkábban és inkább annak is adok belőle, akinek nem kell, mintsem egy olyan embert

fosszak meg tőle, aki a maga számára értéknek tekinti, mert nem gyűlölője, hanem tisztelője Krisztus egyházának.

Ha valakit megáldunk, az bizonyára az illető iránti szeretetünk jele. Mit szóljunk tehát ahhoz, ha valaki kikéri magának, hogy valaki iránta való jóindulatának, szeretetének jeleit mutassa. Ezzel legfeljebb nem törődünk (de az is neveletlenség és visszataszító elbizakodottság jele), de ki semmiképpen se kérhetjük magunknak.

A szentségek külsőleg igen hasonlítanak a szentelményekhez. Például a Balázs-áldás olyan látszatot kelt, mintha annak is épp úgy lenne anyaga (az állunk alá tett égő gyertya) és formája (az, amit a pap az áldás alkalmával mond) mint egy szentségnek. Úgy látszik, mintha a hamvazásnak is a hamu lenne az anyaga és az „Emlékezzél ember, hogy porból vagy és porrá leszel" a formája.

Hogy a szentelmények mégse szentségek, annak az az oka, hogy külső jelekhez lelki erőt csak maga az Isten köthet, tehát szentség csak az lehet, amit maga Krisztus Urunk rendelt. A hét szentségről ezt be is lehet bizonyítani a Szentírásból, de bizonyíték a Szentlélektől vezetett és csalatkozhatatlan egyház tanítása is. A szentelményeknek azonban se a Szentírásban nincs nyomuk, se az egyház nem mondja őket szentségeknek.

Ezért a hatásuk se biztos és elsősorban a felvevő lelkületétől függ. Ami szentség, annak a hatása biztos, ha érvényes. A szentelmények hatása sohasem bizonyos. Ha valakit maga a pápa áld meg, akkor is lehet utána baja, sőt el is kárhozhat. Természetesen a szenteltvíz hatása se bizonyos. Minden elsősorban a szentelményt használó ember lelkületétől és Istennek számunkra kifürkészhetetlen akaratától függ. A szentelmények egyébként is egészen mellékszerepet játszanak az egyházban. Fontosságuk közel se olyan nagy, mint protestánsaink gondolják. De kétségtelenül okos dolgok s nagyon mutatják az egyház életbölcsességét, emberismeretét és gyakorlatiasságát.

Kétségtelen, hogy az emberek kedvelik a csecsebecséket, szeretik őket autóik ablakába, sőt a nyakukba is akasztani. De mennyivel szebb, intelligensebb és hasznosabb is az autó ablakába vallásos jelvényt, például Szent Kristóf szobrot akasztani, mint egy totemet, és mennyivel intelligensebb és építőbb dolog, ha valaki Szűz Mária-érmet vagy őrangyalt visel nyakában, mintha patkót vagy négylevelű lóherét! Patkókban, totemekben és négylevelű lóherékben bízni műveletlenség, babona és szégyen, de Szent Kristófban, őrangyalban vagy Jézus Anyjának segítségében bízni bizonyára nem az. Igaz, hogy a segítség ez utóbbi esetekben is egy élettelen tárgyhoz van kötve, de csak azért, hogy eszembe juttassa a személyt, akiben bízom, s aki nemes érzelmeket kelt fel bennem. Igaz, hogy magát ezt a tárgyat is szentnek tartjuk, de csak az egyház hozzáfűzött áldása miatt s még így se varázsszernek, mert minden katolikus tudja, hogy a szentelmények hatása nem biztos, tehát nem talizmánnal van dolga.

S gyakorlatilag is milyen nagy a haszna a szentelményeknek! Segítik megszentelni mindennapi életünket s gondoskodnak róla, hogy a lelkünk és örök célunk eszünkbe jusson mindennapi életünkben, sőt még szórakozásunkban is.

Egy lány az udvarlója hatására már majdnem elromlott, de szeretkezés közben – mondta – „megcsörrent a zsebemben az olvasó", s ez azonnal észre térítette. Egy másik lánynak ugyanilyen alkalommal az udvarlóját idegesítette a nyakában lévő Mária-érem s enyelgés közben újra meg újra kérte a lánytól, hogy vegye le a nyakáról. A lány gyarló volt, de annyira azért nem, hogy még ezt is megtette volna, mert ezt bizonyos szempontból hittagadásnak is tekinthette volna.

Ha szerencsepatkó lett volna a nyakában, udvarlóját ez bizonyára nem idegesítette volna, ebben nem látott volna semmi akadályt a rossz útjában.

Egy harmadik, felnőtt nő, aki már bűnös viszonyban volt udvarlójával, mikor ez meglátogatta, a vétkezés előtt mindig nagy fáradsággal (asztalt, létrát odatolva stb.) egy fekete ruhával előbb mindig elfedte a falon levő Mária-képet.

Igaz, egyszerűbb lett volna azt onnan végleg levenni, de erre nem tudta magát elszánni, mert annyira rossz azért mégse akart lenni. Még nem akart minden hidat elégetni maga mögött, még nem adta át magát egészen a bűnnek, még vissza akart térni a megkezdett rossz útról. Ilyen sokat jelent, ilyen nagy gyakorlati jelentőséggel bírhat a szentkép, egy szentelmény.

Akiknek nincsenek szentelményeik, akik már kiszakították magukat a bölcs katolikus egyház befolyása alól, azoknak a bűn felé való útjukban nincsenek ilyen akadályaik. Még szomorúbb, hogy azt hiszik, hogy azért nincsenek, mert ők tisztán, „bálványimádástól" mentesen imádják az egy igaz Istent.

Egy más szentelménynek, a katolikus házszenteléseknek is milyen nagy gyakorlati jelentőségük van! Akik az új házukat, az új lakásukat előbb megszenteltetik, s csak azután költöznek bele, utána bizonyára szebben és bűntelenebből is élnek ott. A minden Vízkeresztkor újra való megszenteltetés mintegy lemossa azokat a bűnöket, melyeket az elmúlt évben a lakásban elkövettek, s megkönnyíti az új, egy bűntelen vagy kevésbé bűnös év megkezdését. Az ember ugyanis nagyon gyarló még az egyház szentelései közepette is. Milyen gyarló hát akkor, ha sohase, vagy csak akkor figyelmeztetik Istenre, mikor a templomban van! Az egyház a híveit szentelményeivel a mindennapi életben is állandóan figyelmezteti Istenre és előírásaira.

Az Oltáriszentség

Az Oltáriszentség egyik legnehezebben hihető tana a kereszténységnek, de a legnagyobb kincse és legnagyobb mélysége is. A katolikus egyház tudvalevően azt tanítja, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy a felszentelt pap a kenyérre kimondja, hogy „ez az én testem", a borra, hogy „ez az én vérem", már nem kenyér és nem bor az többé, hanem Krisztus Urunk valóságos teste és vére s az marad egész addig, míg csak kenyérnek és bornak látszik, azaz míg a kenyér vagy bor színe, látszata megmarad, azaz míg meg nem romlik. Ennek azonban természetesen nem szabad megtörténnie máshol, mint a mi gyomrunkban, mert Isten a testét és vérét azért rejtegette táplálék színe alá, hogy számunkra étel és ital legyen, nem pedig azért, hogy a mi nemtörődömségünk miatt megromoljon.

Mivel ott, ahol élő ember teste van, a lelke is ott van, Krisztus Urunk szent teste pedig nem holttest, az Oltáriszentség az egész ember Krisztust jelenti, tehát nemcsak a testét, hanem a lelkét is. Kétségtelen ugyanis, hogy Krisztus Urunk él, teste tehát nem lehet holttest. Mivel azonban Jézusban megtestesülése óta az ember elválaszthatatlan az Istentől, az Oltáriszentség nemcsak Jézust, az embert, hanem a második isteni személyt is magában foglalja. Ahol tehát Jézusnak, az embernek a teste van, ott a második isteni személy is jelen van. Mivel továbbá Isten csak egy van, az a kenyér és bor, mely az Oltáriszentséget takarja, tulajdonképpen a világ teremtője. Ezért imádjuk.

A kereszténynek tehát nem kell az égbe imádkoznia, mikor a templomban van, mert az Isten az Oltáriszentség képében a kenyér színe alatt ott van láthatólag a templomban. Az a vallás tehát, melynek Oltáriszentsége van, a képzelhető legtökéletesebb vallás, mert az embernek Isten után való vágyakozását a legtökéletesebben tudja kielégíteni. A katolikus ember láthatja is Istenét, sőt egyesülhet vele akár naponta.

Olyan vallást, melyben az Isten éjjel-nappal ott lakik az emberek között s ráadásul nem is csak egy helyen (például a vallás központjában, mint amilyen például a zsidók számára a jeruzsálemi templom volt), hanem mindenütt, a legkisebb faluban is és így a hívő Istenével már a földi életében is együtt lehet, sőt – mivel az étel és az ital alakját öltötte magára – már egyesülhet is vele, valóban csak Isten találhatott ki.

De viszont olyan kontár csak ember lehetett, hogy ezt még elhinni se volt képes, hanem helyette megbotránkozott rajta, elvétette s kicsúfolta (protestantizmus).

Az Oltáriszentség betetőzése a megváltásnak s azt tudjuk meg belőle, hogy Isten nemcsak annyira szeretett bennünket, hogy közibénk jött élni, sőt maga is emberi alakot öltött, hanem annyira, hogy ettől kezdve itt is maradt a földön köztünk. Nemcsak emberré lett, hanem az emberek eledelévé is, tehát az embernél is kevesebbé, az ember élettelen anyagba rejtőzött kiszolgálójává, táplálójává és erősítőjévé. Az Oltáriszentségben az Isten szeretete irántunk még nagyobb csodát művelt, mint a megtestesülésben, s ráadásul míg azt csak egyszer tette, ezt számtalanszor, s nemcsak a múltban tette, hanem a jelenben is teszi mindaddig, míg csak emberek lesznek a földön.

Aki ebbe a nagy igazságba és Isten szeretetének e mélységébe belemerül, annak ez egymaga elégséges a kereszténység isteni voltának bizonyítékául, mert olyan istent, aki ennyire szereti teremtményeit, csakugyan csak az Isten tudott kigondolni. Ezt ember nem találhatta ki. Lám, a protestantizmus még megérteni és elhinni se tudta.

Az, hogy protestánsaink éppen ezt vetették ki az ő kereszténységükből, mutatja a legjobban, mennyire nem megtisztították ők a kereszténységet. Mennyire nem tökéletesítették, hanem még csak meg se értették, s mert magas volt nekik, lehúzták, kiüresítették és elszegényítették.

A pogányoknak már az is magas volt, hogy Isten emberré legyen és meghaljon. A keresztre feszített, a kivégzett Isten nekik nem volt vonzó, hanem ellenszenves. Krisztus „judaeis scandalum, gentibus stultitia" volt. (1Kor 1,23) A pogányok lenézték és röhögtek rajta, a zsidók pedig dühbe jöttek és megvadultak, mikor azt kívánták tőlük, hogy ezt a keresztre feszített, kivégzett Istent imádják.

Protestánsaink egy kicsit már megértőbbek iránta, magasabb színvonalúbbak és kereszténybbek, mert Isten emberré levését és halálát még megértették és méltányolták. (Ezt se mindegyik felekezetük.) Az azonban, hogy az Isten nemcsak az ember (sőt esetleg egyenesen az állatok) kénye-kedvének kiszolgáltatott, tőlük függő és az ő táplálékukat szolgáló, élettelen anyag képébe is rejtőzött és ilyen alakban maradt itt örökre közöttünk, az már nekik is érthetetlen, megfoghatatlan volt. Ebben a tanban ők is a kereszténység ostoba félremagyarázását látták. Hogy Isten még ennyire is alázatos lehessen s még ily fokban is szerethesse az embert, azt már ők se tudták elhinni.

Ezért a hitújítók egyike azt mondta, hogy az Oltáriszentség csak Jézus jelképe, másika, hogy nem az Isten maga, hanem csak Isten ereje van abban a kenyérben, a harmadika, hogy maga az Isten van ugyan ott, de csak egy pillanatig s akkor se a kenyér változik át Istenné, hanem a kenyér mellett vagy vele együtt van valahol az Isten is. De még ezt a legutóbbit is csak az a hitújító (Luther) hitte még, akit még a katolikus egyház nevelt. Luther mai követői már egy cseppet se hisznek többet az Oltáriszentségből, mint azok a protestánsok, akik már kezdetben is csak jelképnek tartották.

Azonban, mivel a protestánsoknál divat azt emlegetni, hogy csak Jézus van, nem pedig Jézuska, és hogy ők nem azt a Krisztust szeretik látni, akit Mária tart az ölében, hanem azt, aki Máriának is ura és Istene, mindebből azt kell látnunk, hogy a protestantizmus nemcsak az Oltáriszentségben nem tudja felfogni és megérteni az Isten végtelen szeretetét irántunk, hanem még a második isteni személy megtestesülésében sem. Még ezt is inkább ellenszenvvel, mint örvendezve nézi.

Ha nem így lenne, nem lenne nekik ellenszenves a „Jézuska" szó.

Pedig hát tagadhatatlan, hogy nemcsak Jézus van, hanem volt Jézuska is. Aggastyán Jézus nem volt, de gyermek Jézus, azaz Jézuska volt, tehát benne is gyönyörködnünk lehet és kell. A gyermek Jézusra csak az nézhet ellenszenvvel, akinek nem tetszik az, hogy az Isten emberré lett. Az emberi mivolttal ugyanis a gyermekség is szükségképpen együtt jár. Akinek nem tetszik az, hogy Isten gyermek is volt, annak tulajdonképpen az nem tetszik, annak az ellenszenves, hogy az Isten emberré lett.

A protestánsok azt se szeretik, sőt – hogy úgy mondjam – szégyellik, mert isteni mivoltára megalázónak tartják, hogy Jézusnak anyja is volt. Mivel mással magyarázhatjuk ugyanis azt, hogy Szűz Máriára is tagadhatatlan ellenszenvvel néznek, s hogy nem kell nekik az az Isten, akit az anyja tart ölében, hogy ők csak a felnőtt ember Istent hajlandók szívesen látni? A katolikus azonban, aki érti, hogy miről van itt szó, szívesebben nézi a gyermek Jézust, mint a férfi Jézust s annak örül a legjobban, hogy Istennek anyja volt és az anyja ember volt.

Minél jobban megalázta magát ugyanis az Isten, minél jobban leereszkedett hozzánk, minél hasonlóbbá lett hozzánk, annál jobban megmutatta szeretetét és jóságát irántunk, annál jobban látjuk, hogy nemcsak Urunk, hanem Atyánk is, testvérünk, sőt szolgánk, annál jobban felbátorít bennünket a bizalomra. Annál jobban látjuk, mennyire igaz a Szentírás szava, hogy nincs még egy nép a földön, melynek hozzá annyira közel álló istenei volnának, mint nekünk, keresztényeknek.

Milyen keresztény az, aki még annak se örül, hogy az Isten emberré lett? Aki ugyanis ennek örül, az a kis Jézuskának örül, az a Szűz Mária ölében ülő Istennek örül. Azt nem bosszantja az, hogy Istennek anyja van és az anyja ember, aki egyúttal nekünk is anyánk, s

hogy nemcsak Isten tartja hatalmában ezt az asszonyt, az anyját, hanem volt idő – bizonyára nem gyászos, hanem boldog idő –, mikor az asszony, az ember tartotta ölében az Istent, aki a mi kedvünkért és irántunk való szeretetében kis Jézus, Jézuska lett.

De ugyanez az ember bizonyára az ellen se berzenkedik, hogy ugyanez az Isten nemcsak testvérünkké lett, hanem köztünk is maradt látható alakban az Oltáriszentségben s irántuk való szeretetében úgy megalázta magát, hogy még kevesebb is lett mint mi, mert eledelünkké vált. Mivel a kenyér színe alá rejtőzött, még annak a megalázásnak is kitette magát, hogy vissza is élhessünk vele, sőt akár meg is gyalázhassuk.

Ez az Isten végtelen szeretete. Még nagyobb szeretet annál, mintha csak emberré vált volna, s így csak azt tűrhette volna el tőlünk, hogy a halált, melyet önként vállalt azáltal, hogy emberré lett, mi mérjük ki rá, mégpedig a legmeggyalázóbb és legkínosabb alakban, s ezt is csak addig tűrte volna el tőlünk, míg emberalakban köztünk élt a földön.

A protestáns gőg – úgy látszik – azt szeretné, hogy Isten úgy lett volna emberré, hogy egyszerre felnőtt férfiként öltött volna testet, azaz ha méltóságán alulinak tartotta volna, hogy nemcsak emberré, hanem – mint ez az emberséggel együtt jár – gyámoltalan csecsemővé is váljon, aki tehetetlen s anyja nélkül elpusztul. Pedig hát mi szükség lett volna arra, hogy felnőttnek s ne embertől szülessék? Nem a pogányok ember kitalálta istenei születtek-e így?

Ha Isten főségének nem ártott az, hogy emberré lett, sőt akasztófára, keresztre került, hanem jutalmul érte most az Atya jobbján ül, miért ártana a tekintélyének az, hogy a csecsemőkor gyengeségét s a vele járó megalázásokat is vállalta, hogy a gyermekeknek is példaképük lehessen, s hogy tudtunkra adja, hogy irántunk való szeretetében nem ismer akadályt s nem mér megszabott mértékkel?

Milyen vakság észre nem venni, hogy ha már Isten az emberré levés útját választotta, akkor nem lehetett célja, hogy az önmegalázásban mérsékelje magát, de különösen nem lehet célja az embernek az, hogy ebben éppen ő mérsékelje s azt kívánja, bárcsak minél kevésbé ereszkedne le hozzánk, bárcsak minél kevésbé válna hasonlóvá hozzánk, bárcsak minél kevesebb szeretetet mutatna irántunk. Pedig az Oltáriszentség szerzésében megnyilvánuló szeretet minél nagyobb lecsökkentésére irányuló törekvés is ugyanezt jelenti.

Az az Isten, aki az Oltáriszentségben valóságban jelen van, mert állandóan köztünk akar lenni és naponkénti eledelünk kíván lenni, nagyon is egyezik azzal az Istennel, nagyon is arra az Istenre vall, aki emberré lett s meghalt értünk. Ebből folyó szeretetének az Oltáriszentség szerves folytatása és nagyon is logikus kifejezése és továbbfejlesztése.

Ha Jézus nem szégyellt Szűz Mária ölében ülni, miért kellene azt szégyellnie a kereszténynek? Éppen ellenkezőleg. Ezt a Szűz Mária ölében ülő kis Jézust sokkal szívesebben kell néznie minden embernek, mint azt a Jézust, aki Szűz Máriát teremtette és az ő életét tartotta kezében. Ez ugyanis a hatalmas, az pedig a minket végtelenül szerető, a hozzánk leereszkedő, minket szolgáló Isten. Azt az Istent már a pogányok is felfedezték, ezt csak a kereszténység tanítja. Azt, hogy az Isten emberré lett és meghalt értünk, sokkal örvendetesebb megtudni, mint azt, hogy Ő teremtett bennünket. Teremtő istene már a pogányoknak is volt, de emberré lett, megváltó Istene csak a kereszténységnek van. A kereszténység meg nem értését, elsekélyesítését, elpogányosítását jelenti tehát az, ha valaki ellenszenvvel nézi a Szűz Mária ölében ülő kis Jézust.

Attól se féljen senki, hogy ez az Isten és ember közti nagy szakadék betemetését, Isten végtelen fölségének elhomályosulását eredményezi az ember szemében. Ha ugyanis e különbség elhomályosulásától nem félt maga az Isten, miért féljünk tőle mi, emberek? S ne felejtsük el azt se, hogy Isten hatalma és fensége sohase csökkenhet, de ugyancsak nőhet és nő is az ember szeretete, bizalma, bensősége az olyan Isten iránt, mint amilyen a kereszténység istenfogalmában áll előttünk.

Senki se tagadhatja, hogy Szűz Mária bizony nemegyszer tartotta az ölében a kis Jézust. De ha így van, miért kellene ezt kedvetlenül néznie a kereszténynek? Éppen ellenkezőleg. Az ember számára ez sokkal örvendetesebb látvány, mint annak a természetes dolognak a tudomásul vétele, hogy ez a kisgyermek az, aki megteremtette és fenntartotta anyját. Ez utóbbi a hatalmas, az előbbi a hozzánk leereszkedő, minket oly végtelenül szerető, hozzánk hasonlóvá lett Isten.

Az ilyen Istenre gondolni, azt tudni, hogy a mi hatalmas Istenünk egy kis csecsemő is volt miértünk, sokkal örvendetesebb számunkra, mint csak annyit tudni róla, hogy hatalmas és Ő teremtett bennünket. A kereszténység meg nem értése tehát az, ha valaki ellenszenvvel nézi a Szűz Mária ölében ülő kis Jézust.

Mikor tehát a rideg, vagy tudákos kálvinista szinte bosszankodik azon, hogy Jézuska is van, nem pedig csak Jézus, és bántja, hogy nemcsak az igaz, hogy Jézus teremtette Szűz Máriát és ő tartotta kezében a sorsát, hanem az is igaz, hogy Szűz Mária is kezében tartotta Őt és vigyázott rá, noha ő épp oly ember volt, mint mi, hogy Mária, az ember, Jézus az Isten följebbvalója volt, mert anyja volt: tulajdonképpen azt jelenti, mintha az a kálvinista keserűen nézné, hogy az Isten is ember volt egyúttal, tehát mintha bántaná az, hogy megváltott bennünket. Pedig hát mit csinálnánk s mi lenne belőlünk, ha az Isten megmaradt volna csak Istennek, mint azelőtt csak az volt s így Szűz Mária sohase tarthatta volna az ölében?

A kálvinista tudákosság természetesen nem azért nézi rossz szemmel a Jézust ölében tartó Máriát, mert ember létére Isten anyja lett s mert az Isten ember lett, hanem attól való féltében, hogy emiatt az emberek istenítik ezt az asszonyt s miatta csakugyan azt hiszik, hogy Istennel egyenrangú, sőt még nála is több. De ha Isten nem félt ettől s emiatt nem mondott le arról, hogy emberré és Szűz Mária ölében ülő gyermekké legyen, miért félünk mi, emberek ugyanettől? Még az is furcsa, ha valaki pápább akar lenni a pápánál, de ha valaki egyenesen az Istent akarja még jobban Istenné tenni, mint amennyire maga az Isten akar Isten maradni, az már csakugyan tűrhetetlen.

Annak tehát, hogy Szűz Mária a kis Jézust ölében tarthatta, s annak, hogy nemcsak Jézus van, hanem Jézuska is, csakis örülni lehet, mert részünkre a legörvendetesebb dolgokat jelenti. A protestánsok említett kifogásai pedig kétségtelenül annak a jelei, hogy ők nemcsak az Oltáriszentséget, hanem a megváltást, az Isten emberré levését se tudják igazában megérteni. Szkepticizmusuk még miatta való örömüket is megrontja.

Ők nem annak örülnek, hogy az Isten emberré s így gyermekké is lett, s asszonyt, olyan ember-asszonyt, mint amilyen a mi anyánk, választott anyjává, hanem ehelyett amiatt aggódnak, hátha valamelyik ostoba ember emiatt imádni fogja majd ezt az asszonyt. Ha maga az Isten is aggódott volna emiatt, a megváltás sohase történt volna meg. Akkor ma a gyermekeknek nem lenne karácsonyuk, nekünk pedig csak a felhők felett trónoló olyan istenünk lenne, aki csak az istennyila kezeléséhez ért s ezért csak félni lehet tőle, nem pedig szívből szeretni.

De ha protestánsainknak még a gyermekké levő Isten is magas, sőt ellenszenves, előre is tudhatjuk, hogy az az Isten, aki egyenesen a mi eledelünkké lesz s aki azzá nemcsak egyetlenegyszer lesz, mint emberré, hanem számtalanszor, minden faluban s minden nap újra meg újra, egész a világ végéig, nekik még megfoghatatlanabb és lehetetlenebb.

A mi Oltáriszentségünk (tehát az átlényegülés tana) ellen protestánsaink így érvelnek:

A katolikus egyház veszedelmesen félreértette Jézus szavait. Az Oltáriszentség állítólagos szerzése idején a valóságban ugyanis semmi más nem történt, mint hogy Jézus az utolsó vacsorán, mivel tudta, hogy holnap ilyenkor már nem él, mikor meglátta az asztalon fekvő kenyeret, eszébe jutott, hogy holnap már ilyen élettelenül fekvő anyag lesz az Ő teste is. A bor láttára pedig az jutott eszébe, hogy így folyik ki majd holnap az Ő piros vére is. Ezt és

csak ezt akarta mondani az utolsó vacsorán, mikor kezébe vette a kenyeret és a kelyhet. De mikor utána azt mondta, hogy „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre", akkor se akart mondani semmi mást, mint csak azt, hogy ha tanítványai kenyeret esznek és bort isznak, jusson eszükbe majd mindig az Ő kínhalála.

Máskor is mondott – folytatják az érvelést – hasonlatokat Krisztus Urunk. Például többek között azt is mondotta, hogy én vagyok a szőlőtőke, ti pedig a szőlővesszők vagytok. (Jn 15,5) Itt azonban a papoknak is van annyi eszük, hogy azért a szőlőtőkéket mégse változtatják át megannyi Krisztusokká, s nem mondják azt az embereknek, hogy most már a szőlőtőkéket is imádnotok kell. Miért nem értik meg tehát, hogy a kenyér és a bor is csak ilyen hasonlat, ilyen jelkép akart lenni és semmi más?

Láttuk már fentebb, hogy az utolsó vacsora kenyerének és borának ez a katolikus értelmezése nem együgyű félreértés, hanem – éppen ellenkezőleg – Isten irántunk való minden képzeletet felülmúlóan nagy szeretetének s vele a vallásnak olyan fenséges elmélyítése, amilyent igazán csak Isten találhatott ki. Lehet-e Isten szeretete nagyobb annál, mint mikor teremtményei eledelévé teszi magát miatta?

Lehet-e az embernek teremtője utáni sóvárgását tökéletesebben kielégíteni, mint ez a katolikusok szentáldozásában történik? Félreértésről tehát már csak emiatt se lehet szó. Hiszen a papok azáltal, hogy Krisztus tanait „elrontották", tökéletesebbé tették volna, mint amilyennek maga Krisztus gondolta.

Napnál világosabban látható azonban ugyanez magából a Szentírásból, tehát azokból a feljegyzésekből is, melyeket a kérdésre vonatkozólag azok tettek, akik a dolgot magának Jézusnak a szájából hallották, hogy „én vagyok a szőlőtő, ti pedig a szőlővesszők", csak hasonlat, minden józan eszű ember látja, mert látnia kell. De hogy Jézus a kenyérrel és borral kapcsolatban nem ilyen hasonlatot akart alkalmazni, azt is látnia kell minden józan eszű embernek.

Jézus az utolsó vacsorán nem azt mondta a kenyérre, hogy ilyen az én testem (mert csak akkor lehetne hasonlatról szó), hanem azt, hogy ez. S mikor ezt mondta, kezében volt a kenyér s úgy mondta, hogy ez az én testem. Világos azonban, hogy mikor azt mondta, hogy én vagyok a szőlőtő, de azt értette róla, hogy olyan vagyok, mint egy szőlőtőke, akkor nem tartott kezében szőlőtövet, sőt akkor bizonyára még a közelében sem volt látható semmiféle szőlőtő. Azonkívül nem azt mondta, hogy ilyen lesz már holnap az én testem, hanem azt, hogy nem ilyen, hanem ez, mégpedig már most. Pedig akkor még meg sem történt a keresztha lála. Olyan világos beszéd tehát ez, hogy miatta, mint láttuk, még Luther is szükségesnek tartotta elhinni és tanítani, hogy legalábbis egy pillanatra az úrvacsorázáskor a kenyérben valóban jelen van Jézus valóságos teste.

Szent János evangéliuma (6,53-55) szerint Jézus a kérdésre vonatkozólag ezt mondta: „Bizony, bizony mondom nektek, ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő vérét, nem lesz élet tibennetek. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, annak örök élete van és én feltámasztom őt az utolsó napon. Mert az én testem valóban étel és az én vérem valóban ital."

Hogy lehet ezt a szőlőtőkés, jelképes magyarázattal összeegyeztetni? Hiszen láthatjuk, hogy éppen azt hangsúlyozza, hogy az Ő teste valóban (nem pedig csak jelképesen) étel, és az Ő vére valóban ital. Világosan megmondja azt is, hogy mikor áldozunk, nem kenyeret eszünk, hanem az Ő testét, nem bort iszunk, hanem az Ő vérét. De a harmadik, a legnagyobb és a kérdést teljesen eldöntő bizonyíték csak most következik:

Az apostolok se jelképesen, hanem szóról szóra értették ugyanis Jézus szavait (nem is érthették másként) és ezért épp úgy nem tetszett nekik, mint ahogyan a protestánsoknak nem tetszik. Ezért elkezdtek maguk közt zúgolódni ellene: „Tanítványai közül, akik ezeket hallot-

ták, többen azt mondták: Kemény beszéd. Ki hallgatja?" (60. vers) A zsidók pedig: „Hogy adhatja ez a testét eledelül?" (52. vers)

Jézusnak e megjegyzésekből, sőt a zúgolódásokból látnia kellett, hogy mind az apostolok, mind a többi hallgatója szóról szóra értették szavait, azaz úgy, ahogy a katolikus papok és egyház ma is érti. Ha tehát ő maga nem így, hanem csak jelképesen értette volna a dolgot, legalább akkor, mikor már látta, hogy az emberek ostobán és veszedelmesen félreértik, feltétlenül meg kellett volna magyaráznia a dolgot és tudtukra és tudtunkra adni, hogy rosszul értik, mert ő csak hasonlatot akart mondani.

Jézus azonban ezt nemcsak nem tette s hallgatóit nemcsak helyre nem igazította, hanem az apostolokat még külön fel is szólította (67. vers), hogy ha ők se akarják elhinni, amit mondott, akkor menjenek el és hagyják ott ők is, mint ahogyan a többi hallgatója már elment és otthagyta. „Ettől kezdve tanítványai közül sokan visszahúzódtak, s többé nem jártak vele." (66. vers)

Lehet-e ennél világosabb beszédet és eljárást még csak elképzelni is annak bizonyítására, hogy Jézus azt, amit testéről és véréről mondott, valóban úgy értette, ahogyan a katolikus egyház ma is érti, azaz szóról szóra?

Jézus még ezt is mondta ekkor a zúgolódóknak és hitetlenkedőknek: „Botránkoztok rajta? Hátha majd azt látjátok, hogy az Emberfia fölmegy oda, ahol azelőtt volt!" (Jn 6,61-62)

Krisztus Urunk tehát a képzelhető legvilágosabban megmondta, hogy az Oltáriszentségben való hit elengedhetetlen azok számára, akik az Ő tanítványai akarnak maradni. Aki nem hiszi el, hogy Ő végtelen szeretetében csakugyan még arra is képes, hogy a földről való távozása után is itt maradjon köztünk, mégpedig minden templomban külön-külön és már nem is csak úgy, mint eddig, azaz mint embertársunk, hanem most már élettelen, nekünk kiszolgáltatott anyag képében, mint a mi eledelünk, mint a mi életben maradásunk eszköze, az nem méltó arra, hogy az Ő tanítványa legyen.

Protestánsaink – sajnos – az Oltáriszentségben való hitetlenségükkel nem bizonyultak erre méltónak. Szent Péter azonban az apostolok nevében, akkor, mikor Jézus kérdésével, hogy „ti is el akartok menni?" (67. vers), szinte egyenesen felszólította őket a távozásra, ezt felelte: „Uram, kihez mennénk? Tiéd az örök életet adó tanítás. Mi hittünk és tudjuk, hogy te vagy az Isten Szentje." (68-69. vers)

Vagyis Péter azt felelte, hogy Uram, mi Neked még ezt is elhisszük. Sajnos, vele ellentétben protestánsaink ezt a „lehetetlen" Oltáriszentség-tant még magának Jézusnak se hiszik el. Pedig hogy nagyon jól tudják, hogy hinniük kellene, s csak azért nem hiszik, mert gyenge a hitük, mutatja annak a protestáns lelkésznek a megjegyzése, aki erre a kérdésre vonatkozólag azt mondta egy katolikus papnak: De boldogok maguk, hogy még ezt is el tudják hinni!

Csak arról feledkezett meg, hogy a Szentírás világos tanítása szerint azok, akik nem tartoznak a boldog erőshitűek közé, sajnos Krisztus tanítványai közé se tartoznak. Azok – sajnos – eltávoztak Tőle annak ellenére, hogy az örök élet igéi Nála vannak és ők is megismerték, hogy Ő az Isten Fia.

Tudvalevő, hogy a szentmise az az istentisztelet, melyben a pap a kenyeret és a bort az Úr szent testévé és vérévé átváltoztatja, azaz az Oltáriszentséget létrehozza s az egyház a szentmisére azt szokta mondani, hogy ez Krisztus keresztáldozatának megújítása. Protestánsaink ezt a legutóbbi állítást különösen tűrhetetlennek találják, mert Krisztus kereszthalálára sértőnek tartják. Krisztus kereszthalálát – érvelnek – nem szükséges és nem is lehet megismételni. Ez csak egyszer történt meg és olyan nagy és végtelen jelentőségű esemény volt, hogy örökre szólt és minden ember üdvössége egyszer s mindenkorra el van intézve általa. Aki ismételgetni akarja, az mondhatatlan sértést követ el e kereszthalál és annak elszenvedő-

je ellen, mert úgy viselkedik, mintha nem lett volna elég az emberiség megváltására az, hogy egyszer megtörtént.

Nem is mi tartottuk és tartjuk szükségesnek – feleljük –, hogy ez a keresztáldozat megismétlődjék, mégpedig egész a világ végéig naponta és naponta százezer számra, hanem Jézus maga tartotta ezt szükségesnek, illetve Ő se szükségesnek, hanem csak érdemesnek. Hiszen éppen most láttuk, hogy Ő rendelte el a dolgot. Mi, emberek, nem kértük erre, mert nem is sejtettük, hogy még ekkora szeretet, ekkora önmegalázás is lehetséges. Láttuk, hogy annyira meglepte még magukat az apostolokat is, hogy még elhinni se akarták.

Természetesen Jézus se azért ismételteti meg papjaival az Ő kereszthalálát, mert szükségesnek tartja ezt a megismétlést, hanem egyszerűen csak azért, mert végtelen szeretete így kívánja Tőle és mert isteni fölségének így tetszett. Vajon ki tilthatja meg neki, hogy ne szeressen bennünket annyira, hogy alig lehet elhinni? Vajon nem szabad-e Istennek irántunk való szeretetében többet tennie annál, mint ami szükséges, sőt még annál is többet, mint amennyit elképzelni tudtuk volna? Éppen ellenkezőleg. Csak természetes, hogy Istennek a szeretete is végtelen és annyira isteni, hogy többet is tett irántunk, mint amennyi a megváltáshoz feltétlenül szükséges volt. Nemcsak emberré lett és meghalt értünk, hanem az Oltáriszentség képében itt is maradt köztünk, sőt eledelünkké lett és mint ilyen, naponta egyesül velünk.

Mi, emberek, magunktól bizonyára nem tudtuk volna kitalálni, hogy a kereszthalálnál még több is lehetséges, hogy Isten még annál is jobban szerethet, hogy egyszer emberré lett és meghalt értünk. A Szentírásban, mikor már mindezt tudjuk, azt kell mondanunk, hogy ennek így is kellett lennie, tehát szükséges is volt, hogy így legyen.

Annak az Istennek ugyanis, aki nemcsak emberré, hanem hozzánk hasonlóvá lett és meghalt értünk, még eledelünkké is lett és így a még nálunk is alsóbbrendű anyag képét vette magára irántunk való szeretetében, sokkal nagyobb benne a szeretete annál az Istennél, aki megelégedett volna csak azzal, hogy társunk, hozzánk hasonló ember legyen. Az az Isten, aki, hogy velünk maradhasson és velünk egyesülhessen, kész minden nap és minden faluban újra meg újra meghalni, nagyobb szeretetű annál az Istennél, aki ezt csak egyszer tette meg és csak 33 évig tartózkodott a földön. Ámde lehetséges-e az, hogy az Isten szeretete kisebb legyen annál, mint amilyent ember el tud képzelni? A protestáns Isten szeretete, mint láthatjuk, valóban kisebb annál. A protestáns képzeletben élő Jézus tehát nem lehet az igazi Jézus.

Az Oltáriszentség fölséges tana nemcsak nem elrontása a kereszténységnek, hanem olyan nagy tökéletesítése, ami emberi agytól nem is származhatott. Az érthető, hogy az isteni szeretetnek ezt a végtelenségét sok ember nem tudja felfogni, s ha igen, akkor is hihetetlen neki. Hiszen látjuk, hogy eleinte még maguknak az apostoloknak is hihetetlen volt, a protestánsoknak pedig a Szentírás egészen világos szava és az Egyház már akkor is 1500 éves hite és gyakorlata ellenére is az lett és maradt. Az azonban semmiképpen se érthető, hogy az Isten szeretete Kisebb legyen annál, mint amilyenek egyes emberek elgondolják. Pedig ha az Oltáriszentség nem Krisztus akaratában gyökereznék, hanem a papok találták volna ki, vagy „ferdítették" volna el, akkor ez az eset állna fenn.

A protestantizmusnak szinte vesszőparipája, hogy az egyház és papjai elrontották Krisztus tanait. Szerintük a tiszta kereszténység magas volt a papok eszének és túl magasztos bűneiknek. A szentmisét pedig csak azért találták ki, hogy ezzel is nagyobb hatalmuk legyen, mint a közönséges embereknek. Legfőképpen pedig, mert igen jó jövedelmi forrás részükre, a misepénzekkel sokat lehet keresni.

Fentebb kimutattuk, kinek volt igaza és kinek volt magas Krisztus szeretete: az egyháznak-e vagy a protestáns felekezeteknek. Mivel azonban mindenki a maga lelkülete alapján szokta megítélni a más lelkületét s ezért a jó ember mást is jónak gondol, a rossz másról is csak rosszat képes feltenni: nem annyira a papokat, mint inkább az egyház ellenségeit va-

gyunk kénytelenek ellenszenvesen anyagiasoknak gondolnunk, mikor azt kell látnunk, hogy még Isten szeretetének leglenyűgözőbb megnyilvánulásában, az Oltáriszentség tanában se tudnak mást látni, mint egyszerűen csak a papság pénzvágyát.

Krisztus Urunk azt mondta apostolainak: „Ingyen kaptátok, ingyen adjátok" (Mt 10,8). Az egyház nem engedi meg papjainak, hogy a szentségek kiszolgáltatásáért pénzt kérjenek. Láthatjuk is, hogy a papság ingyen gyóntat, és ingyen keresi fel a betegeket a szent kenet feladása céljából is, pedig ez meglehetősen nagy fáradságba kerül, kivált mikor éjszaka van rá szükség és távoli tanyán. A püspökök is ingyen bérmálnak és ingyen szentelik fel papokká azokat, akiket méltónak tartanak rá.

A temetésért – igaz – fizetni kell, de csak azért, mert a temetés nem szentség. A házassági esketést is csak azért használja fel az egyház arra, hogy a hívek papjuk fenntartásához általa hozzájáruljanak, mert tudvalevő, hogy a házasság szentségének nem az esketŏ pap a kiszolgálója, hanem maguk a felvevő felek, a pap csak tanú. A keresztelésért egyes helyeken (különösen városban) fizetni kell ugyan (egyébként minimális összeget), de ez visszaélés, melyet azzal enyhítenek, hogy a pénzt nem a keresztelésért, hanem a vele együtt járó anyakönyvezésért kérik.

Egyébként tudok esetet, hogy a püspök, mikor egy újonnan alakult plébánia stóladíjszabásait állapították meg, törölte a kereszteléskor szedendő két pengős díjat azzal a megokolással, hogy a keresztelésért nem lehet pénzt kérni.

Egyedül a szentmise az, ami szentség és amelyért az egyház mégis megengedi, hogy a pap pénzt kérhessen. Azért van ez a kivétel, mert a Szentírás világosan megmondja, hogy „méltó a munkás az ő bérére" (Mt 10,10; Lk 10,7; 1Tim 5,18) s ezt éppen az apostolok részéről a híveknek teendő szolgálatokkal kapcsolatban mondja. Éppen a szentmisére vonatkozólag azonban még külön is azt mondja a Szentírás (1Kor 9,13), hogy „qui altari deserviunt, ex altari participant": Akik az oltárnak szolgálnak, az oltárból élnek. A papnak tehát szabad az oltárból élnie, sőt – mert ez a dolog rendje – illik is, hogy abból megéljen.

Pap az, aki bemutatja az áldozatot. Ha a pap nem a maga, hanem valamely hívő szándékára mutatja be az áldozatot, a szentmisét, akkor a hívő lefoglalja a maga számára az illető pap papi hatalmát. Mivel pedig a pap minden nap csak egyszer mutathatja be ezt az áldozatot, illő, hogy az illető hívő tartsa el arra a napra ezt a papot. Ezért a misemondatás díja a napszámos díja szokott lenni s az összeget minden püspök pontosan meg szokta állapítani, hogy egyes papok esetleges kapzsiságának elejét vegye s megakadályozza, hogy esetleg minden templomban más legyen a díj.

E tekintetben papi kapzsiságtól azonban oly messze állunk, hogy mikor e sorokat írom, az esztergomi főegyházmegyében tíz forint a misemondatás díja (a vidéki egyházmegyékben még kevesebb), a napszám azonban ötven forint. Én azonban Budapesten 1945-ben, az ostrom után még mindig három pengős miseintenciókat végeztem akkor, mikor a pengő már annyira elértéktelenedett, hogy egyik tanítványom 30.000 pengőt kapott valakitől csak azért, mert a villamoson Újpestre utaztában átszállásnál a leszálláskor segítette a csomagjait vinni.

Nem a misét fizeti meg az, aki misét mondat, mert azt pénzzel nem lehet megfizetni, hanem annak a papnak fenntartásához járul hozzá, akinek papi hatalmát egy napra lefoglalja magának. Ez a misepénz fizetésének oka és magyarázata, semmi más.

Az egy szín alatti áldozás

A görög szertartású római katolikus templomokban az áldozás kenyérrel (nem pedig ostyával) és egyúttal borral is, tehát két szín alatt történik és latin szertartású katolikusoknak nemcsak misét hallgatniuk szabad itt, hanem áldozniuk is szabad így. Protestánsaink az egy szín alatti, tehát bor nélküli áldozást is mondhatatlan sérelemnek: a papi uralomvágy megnyilvánulásának és az egyszerű hívő kisemmizésének, no meg a Szentírás és Krisztus Urunk egyenes parancsa („Igyatok ebből mindnyájan", Mt 26,27) megsértésének tartják.

A latin szertartású katolikus hívek azonban ezt a „kisemmizést" is annyira nem érzik és az után a tőlük állítólag oly gonoszul és zsarnokilag elvont bor és kehely után is annyira nem vágyakoznak, hogy alig fordul elő, hogy valaki közülük ezt a két szín alatti görög katolikus áldozást akár csak egyszer is megpróbálná, pedig – mint mondtam – megengedetten tehetné. Azt még kivételesen se hallottam, hogy valaki rendszeresen gyakorolná, pedig ezt is megtehetné. Az azonban gyakori, hogy görög katolikus vidéken az intelligensebb görög katolikus hívők áldozni a mi templomunkba jönnek. (A náluk szokásos két szín alattit ugyanis egészségtelennek, főként pedig gusztustalannak tartják.)

Ami pedig a dolog érdemét illeti, azt, hogy Krisztus Urunk azt parancsolta, hogy „igyatok ebből mindnyájan" (tehát nemcsak a papok), azt feleljük, hogy Krisztus Urunk ezt az apostoloknak mondta, hiszen az utolsó vacsorán csak ők voltak jelen. Az apostolok utódai azonban a katolikus egyházban is isznak belőle mindnyájan. Hiszen csak a püspökök az apostolok utódai s nemcsak ők, hanem még az egyszerű papok is mindnyájan isznak belőle, mert a szentmisében mindnyájan s mindig két szín alatt áldoznak.

De ettől eltekintve is a Szentírásnak nem a betűjét, hanem az értelmét kell megtartani. Hiszen a Szentírásban például az is benne van, hogy „egyáltalán ne esküdj" (Mt 5,34) s mégis esküsznek a protestánsok is, sőt konfirmációkor már a gyereket is megesküdtetik, hogy mindvégig ki fog tartani „evangyéliumi" „keresztyénsége" mellett.

Aztán azt is mondja a Szentírás, hogy: „Így beszéljetek inkább: az igen igen, a nem nem. Ami ezenfelül van, a gonosztól való." (Mt 5,37)

S lám, a Biblia világos parancsa ellenére a kálvinista, sőt adventista vagy nazarénus prédikátorok is nemcsak igent vagy nemet mondanak, hanem még órákon át is elprédikálnak.

A lényeg az, hogy Jézus szent testét nem kell és nem is lehet úgy felfogni, mint egy hullát, melyből kifolyt a vér, tehát nem feltétlenül szükséges, hogy a testén kívül még a vérét is külön magunkhoz vegyük. Jézus szent teste csak délután három órától vasárnap hajnalig volt holttest, de attól kezdve, hogy feltámadt, már nemcsak a vér, hanem még a lélek is benne van a testében. Aki tehát Jézus szent testét magához vette, az magához vette nemcsak egyúttal a vérét is, hanem még a lelkét is. Mivel pedig Jézusban megtestesülése óta elválaszthatatlan az Isten az embertől, aki Jézus testét magához vette, az magához vette Jézust, az Istent is. Mivel pedig Isten csak egy van, az a világ teremtőjét vette magához. Ezért imádjuk mi az Oltáriszentséget. Azt gondolni tehát, hogy ha valaki csak a kenyér színe alatt vette magához Jézus szent testét, akkor ott valami még hiányzik, igen kezdetleges, gyerekes felfogásra vall.

Az igaz, hogy az Oltáriszentség nemcsak kenyérből, hanem borból, nemcsak Jézus testéből, hanem a véréből is áll. Ezt az egyház is tudomásul veszi, mert hiszen az Oltáriszentséget létrehozni szerinte is csak úgy lehet, ha a kenyér mellett a bort is alkalmazzuk. Ezért kell a papoknak, akik az Oltáriszentséget a misében létrehozzák, két szín alatt létrehozniuk s ezért nekik két szín alatt is áldozniuk. Az Oltáriszentség ugyanis Krisztus Urunk keresztáldozatát jelképezi, annak emlékezetére van. Ezért van szükség a kiontott, tehát a testtől külön levő

vérre s így a kenyéren kívül a borra is. Áldozni azonban akár mindkét szín alatt lehet, akár csak a kenyér színe alatt.

Lehetetlenség az a feltevés, hogy az egy szín alatti áldozás elrendelésével az egyház megrontotta a kereszténységet s eltért Krisztus tanainak helyes értelmezésétől. Ha Jézus Isten volt, ezt nem engedhette meg. Ha ilyesmi mégis megtörténhetett, akkor Jézus nem lehetett Isten. Ezt kellene mondanunk még akkor is, ha Krisztus Urunk a Szentírásban nem ígérte meg világosan és ismételten, hogy az Ő egyháza nem fog elfajulni, a pokol kapui nem fognak erőt venni rajta (Mt 16,18).

Aki tehát megrontott kereszténységet emleget, az egyúttal már a kereszténység isteni eredetét is megcáfolja. Az emberi eredetű kereszténység azonban nem lehet vallás, hanem legfeljebb kulturális szempontból érdemes intézmény. Ennyi minden következik logikusan abból az állításból, hogy a papok megrontották a kereszténységet akkor, mikor a kelyhet – uralomvágyból – elvonták a hívektől s ugyanakkor ezt a kelyhet az egyház tanításával szemben az áldozás szempontjából is lényegbevágónak nyilvánítják.

Az őskereszténység idejében valóban két szín alatt áldoztak. De hogy azért a csak a kenyér színe alatti áldozást is jónak és elégségesnek tartották, már akkor is mutatja az, hogy például a betegekhez már akkor is a kenyér színe alatt vitték el az Oltáriszentséget. Ha a kehely annyira lényegbevágó volna, akkor a betegeket se lehetett volna nélküle elintézni. A betegek áldozásában azért elégedtek meg az első keresztények is a kenyérrel, mert a bor odavitele sokszor nehézségekbe ütközött volna. Ha azonban a kehely használata az áldozás lényegéhez tartoznék, akkor a betegeknél se tekinthettek volna el tőle.

Kétségtelen, hogy a kehely okozta nehézségek egészségesek esetében is megvannak. A katolikus egyháznak ugyanis nemcsak a szinte csak negyedévenként előforduló úrvacsorázások alkalmával van szüksége az Oltáriszentségre, mint a protestánsoknak, hanem azt állandóan őrzi az oltárszekrényben. A bor színe alatti őrzés azonban nehézségekbe ütközne, mert a bor a levegővel érintkezve hamar megromlik (megsavasodik, borecetté változik). Ezért kell a borosedényeknek állandóan tele lenniük. De az áldozás céljából az oltáron őrzött kehely nem lehetne tele, mert hiszen naponta fogyasztanának belőle az áldozók, s világos, hogy nem lehetne feltölteni át nem változtatott borral.

Az egyház halad a korral, amiben lehet, ebben pedig, mint láttuk, lehet. Ezért lassacskán áttért az egy szín alatti áldozásra, mely sokkal könnyebben végrehajtható, mint a két szín alatti. De a jelzetten kívül még szükségessé tette ezt a változást az egészségügyi ok, mert a közös kehelyből való ivás valóságos melegágya a fertőzésnek. Még ennél is nagyobb ok azonban az ízlés, a közös kehelyből való ivás undorító volta. Krisztus szent vérét nem ihatjuk undorral.

A protestánsok ennek elkerülésére újabban megengedik, hogy a hívő a saját kelyhét használja az úrvacsorán. Ez azonban közel se oldja meg a kérdést és sértően antidemokratikus is, mert csak a gazdagokon segít s még a legszentebb pillanatban is elkülöníti az egyszerű embert a módosabb embertől. D ezt egyébként is csak a protestánsok tehetik meg, mert ők az Oltáriszentséget részint csak jelképnek tekintik, de nem hisznek benne olyan értelemben, mint a katolikus egyház, részint pedig az isteni jelenlétet csak legfeljebb az úrvacsorázás pillanatában hiszik.

Ezért ők kimoshatják azt a kelyhet otthon is, melyből úrvacsoráztak, de a katolikus hit szerint ez már meg nem engedhető. Mi az Oltáriszentségben magát az Istent imádjuk, aki a kenyér minden porcikájában és a bor minden cseppjében épp úgy jelen van, mint az egészben s ezért a bor minden cseppével ennek megfelelően kell bánni.

A kehely használata azért is célszerűtlen, mert áldozás és áldoztatás közben könnyen ki is folyhat s így a földre is kerülhet belőle.

Ez a sok hátrány lett aztán az oka, hogy az egyház a két egyformán megengedhető lehetőség közül az egy szín alatti áldozást választotta s az egyformaság kedvéért később ezt kötelezően el is rendelte. Mivel azonban nem a hit, hanem csak a szokás egyformasága követeli ezt (a hit – mint láttuk – mindkettőt egyformán megengedi), ezért hagyta meg a két szín alatti áldozást a görög szertartásúaknál, ezért engedné meg a protestánsoknak is, ha részükről is tömegek térnének vissza az egyházba, akik kedvéért érdemes lenne külön szokást engedélyezni és ha ehhez a szokáshoz, ehhez a külsőséghez ők is épp úgy ragaszkodnának, mint az egyházba visszatért görögkeletiek ragaszkodtak.

Érdekes, hogy a protestáns Goethe, akinek az egyházban még az egy szín alatti áldozás is tetszett, így okolja meg az egy szín alatti áldozást: A kenyér színe alatt veszem magamhoz az Úr szent testét. A kelyhet pedig áldozás közben csak távolról látom csillogni az oltáron. Ez arra figyelmeztet, hogy Istent itt a földön még nem lehet teljesen bírni, hanem csak részben. A távoli kehely, melyben nekem nem lehet még részem, arra figyelmeztet, hogy lelki vágyaim teljesen majd csak a másik világban elégülnek ki. A teljes istenbírás boldogsága majd csak az örökkévalóságban fog megtörténni.

Szép, költői megokolás ez, de egy kicsit protestáns ízű. Katolikus embernek sohase jutott eszébe, hogy a kehely után is vágyakozzék, vagy hogy mivel csak egy szín alatt áldozik, valami hiányérzettel távozzék az áldozástól, még ha ez a hiányérzet a goethei magyarázat alapján egyébként vallásilag megnyugtató is. Ha így lenne, a katolikus egyház nem tért volna át az egy szín alatti áldozásra. Katolikus ember áldozáskor Istent nemcsak részben, hanem egészen bírja.

Az előbb láttuk, hogy a kenyér színe alatt nemcsak Krisztus vére, hanem lelke is, istensége s embersége egyaránt jelen van, sőt jelen van az egész Szentháromság, mert világos, hogy ahol a Fiú van, ott van az Atya és a Szentlélek is, hiszen csak egy Isten van. A teljes istenbírás szempontjából a kehelyre semmi, de semmi szükség sincs. A kehelyre az Oltáriszentség létrejötte szempontjából van szükség, mert Krisztus Urunk ezt a felséges szentséget a kenyér és bor együttes színe alatt rendelte.

Mindenesetre azonban sokkal szebb, művészibb, költőibb és Goethéhez illőbb a kehelyről ez a magyarázat, mint a protestáns hittanórákon sokszor elhangzó cinikus, sőt vallásgúnyoló vicc, hogy a pap Úrfelmutatáskor a kehely felemelése közben magában ezt suttogja: Látjátok, látjátok, de nem ihatjátok! (A valóságban ezt mondja: „Ezt cselekedjétek az Én emlékezetemre!”)

A gyónás

Az egyház a cölibátussal az egész világtörténelemben példátlanul álló önmegtagadást és áldozatot követel meg papjaitól. De nagy áldozatot követel meg az egyház a híveitől is. A minden bűnösre egyformán kötelező gyónás (melyet a protestánsok fülgyónásnak hívnak) ez a mondhatatlanul nagy áldozat. Nemcsak olyan vallás nem volt még, mely minden papjától cölibátust követelt, de olyan vallás se, mely híveitől megkövetelte, meg merte volna és meg tudta volna követelni, hogy lelkiismeretük legbelsőbb titkait is alávessék papjaik ítéletének és döntésének, hogy előttük feltárják lelkük legtitkosabb redőit is, hogy közöljék velük még azt is, amit legjobb barátjuk, anyjuk, hitvesük vagy szerelmesük elől is titkolnak. Az egyház megköveteli, hogy ez a nagy szellemi szolgaság, melyet Istenhez való viszonyunk, a vallás jelent, ne csak ködös elmélet, hanem aprólékosan szabályozott és szigorúan végrehajtott valóság is legyen. A gyónás kötelezettsége ezt jelenti!

A gyónáshoz először is nagy hit kell, mert hiszen a pápai csalatkozhatatlanság semmi ahhoz a hatalomhoz képest, amellyel a katolikus egyház tanai szerint minden falusi káplán rendelkezik, értem a bűnök bocsánatának hatalmát. Ezt sokkal nehezebb elhinni, mint azt. Azt, hogy a pápa nagy ritkán, mikor valamit a kérdés agyontanulmányozása után dogmának kimond, tévedhetetlen, azaz Isten vele van s nem engedi, hogy az egész kereszténységet félrevezesse, százszor könnyebb elhinni, mert százszor kisebb dolog, mint azt, hogy egy pap (minden pap) a gyóntatószékben egyenesen Isten hatalmával bír és a bűnöket is megbocsáthatja.

Pedig mennyire hiszik ezt a katolikusok! De természetesen hiszik nemcsak a hívek, hanem maguk a papok is, sőt ők még jobban hiszik, mint a hívek. Ők – noha ez nagyobb megalázást jelent számukra, mit híveikre – aránylag sokkal gyakrabban gyónnak, mint híveik, a pápa pedig még gyakrabban, mint az átlag papok. Pedig egy papra (hát még egy pápára!) sokkal nagyobb szégyen elismerni és megvallani, hogy vétkezett, ha vétkezett (mert bizony nem lett volna szabad), mint az egyszerű hívőkre. A papra nagyobb fáradtság is ez, mint híveire, mert legalábbis a falusi pap nem talál gyóntatópapot helyben, mint a hívő, hanem a gyónás miatt el kell utaznia, s mert neki majdnem lehetetlen olyan papnál gyónnia, aki nem ismeri (mert hiszen a papok többnyire ismerik egymást még a nagy Budapesten is), ismerős papnál gyónni pedig sokkal nagyobb megalázást jelent, mint olyannál, aki nem ismeri.

De hiszik a papok bűnbocsátó hatalmát nemcsak maguk a papok, hanem a hívek is. Hiszen adventben, nagyböjtben hosszabb sorokban állnak és várnak a gyóntatószék körül, hogy rájuk kerüljön a sor, mint akár élelmiszerhiány idején a boltok körül. De ez utóbbiak legalább azért várnak, hogy a pénzükért enni kapjanak, míg a gyónók csak azért, hogy aztán mikor végre rájuk kerül a sor, elsüllyedhessenek a szégyentől. A gyónók csak a szégyent érzik ugyanis, csak ez az, ami kézzel fogható részükre, mert maga a bűnbocsánat, ami ezzel a megszégyenüléssel együtt jár, nem látható. Ezt csak hiszik, de nem tapasztalják. Annál jobban érzik, tapasztalják a szégyent.

De mégis nem a nagy hit a legcsodálatosabb itt, mert hiszen az elméleti hit még nem követel tőlünk áldozatokat, hanem az, hogy a hit itt átmegy a gyakorlatba és eközben annyira elevenünkre tapint, hogy még a csontjaink is ropognak bele.

Az embereknek személyesen kell elmenniük a bűnbocsánat megszerzésére. Nem sajnálják rá az időt, korábban kelnek a kedvéért (adventben, böjtben, noha hosszúak az éjszakák, a gyóntatás már reggel 6 órakor kezdődik, búcsújáró helyeken pedig sokszor már ötkor is), sorban állnak, órákon át várakoznak, s mikor végre rájuk kerül a sor, megalázzák természetes önérzetüket, legyőzik szeméremérzetüket, tűrik, hogy a pap ítélkezzék felettük, adjon nekik

tanácsokat, megszabjon vagy megtiltson nekik ezt vagy azt, főképpen pedig mindent, de mindent megmondanak neki: a nő, a leány még álmában is titkolt szégyenét, a nagydiák ugyanezt vagy esetleg egy mérhetetlenül szégyellt lopást, a tekintélyes főhivatalnok a sikkasztást, melyről senki se tud és senki fel nem tenné róla, de amelynek még a gyanúját is felháborodottan utasítaná vissza a nyilvánosság előtt, ha valaki célozni merne rá. Most ő maga vádolja magát róla, noha úgy megviseli az eset, hogy már hetekkel, sőt hónapokkal előtte nyugtalan miatta, s mikor végre átesett rajta, olyan boldog, mintha a főnyereményt nyerte volna meg.

Ne feledjük ugyanis, hogy azok, akik gyónnak, nem cinikus gonosztevők, még csak nem is vastagbőrűek, hanem annyira félénkek, szégyenlősek, hogy a hivatásos bűnösök el se tudják képzelni. Nem tudom, nem maga a sátán teszi-e, de tény hogy még azok a durva falusi legények is, akik társaik előtt állandóan romlottságukkal dicsekszenek és kalandjaikat mesélik, mikor gyónnak, úgy reszketnek, hogy meg kell őket sajnálni. Volt olyan tanítványom, aki nekem még négyszemközt se merte elismerni nemi romlottságát (most nem gyónásról van szó), de már diákkorában nyomtatásban s természetesen a szerző nevével megjelent verseskötetében ország-világnak dicsekedve adta tudomására, hogy „ma megint utcalányt öleltem". Hogy lehet, hogy mint író a nyilvánosság előtt nem szégyellte, előttem, a pap előtt, pedig még négyszemközt is annyira szégyellte? Pedig tudta, hogy iskolai büntetést nem kap érte.

Aki egy kicsit elelmélkedik rajta, már a gyónásra várók hosszú sorából s a gyónásban való nagy őszinteségéből is (hiszen aki a gyónásban hazudni akar, annak kár sorba állnia, mert hiszen csak a bűnei számát növeli vele), látnia kell, hogy ha van olyan vallás is, amely igaz, akkor csakis ez a vallás az. Az a vallás, mely még ilyet is követelni mer híveitől, s ami a fő, még ilyet is megkap a híveitől, nem lehet egyenrangú az olyan vallásokkal, melyek csak szokásból és külsőségekből állanak. Lehet-e még csak gondolkodni is azon, hogy az a protestantizmus, mely úgy szerezte híveit, hogy minden lelki teher alól felmentette őket, tökéletesebb ennél a katolicizmusnál? Vajon megtisztított katolicizmus-e ez a protestantizmus, vagy inkább elrontott, lecsúszott, a régi szigorú helyett az embereknek hízelgő katolicizmus?

Pedig gyakorlatilag fontos, rendkívül fontos dolog ez a katolikus „fülgyónás". A gyakorlati életben, az önnevelés és az erkölcs világában ugyanolyan fontos és épp úgy a jónak ismertetőjele ez a katolicizmusban, mint ami az eszmék az igazság világában az egyformaság, a meg nem alkuvás, a türelmetlenség az igazságé. Ahogyan ez utóbbiak nélkül a vallás nem lehet igazság, mert hiszen az, ami igazság, csakis így viselkedhet, épp úgy gyónás nélkül nem lehet igazi erkölcs, nem lehet gyakorlati vallásosság. Kivételesen legfeljebb talán azokban, akik már jóknak, szenvedély nélkülieknek születtek. (Ha ugyan vannak ilyen emberek.)

Az átlagember mindig maga csinál magának külön erkölcstant. Csak azt tartja bűnnek, amit másban talál meg, amiben ő maga nem részes, de a maga bűneire mindig keres és talál mentséget. A valóságban vérben fürdő francia forradalmár, Marat asztalán mindig nyitva volt a Biblia (Lamartine: Histoire des girondins), a megtestesült machiavellista Nagy Frigyesnek legelső irodalmi műve Machiavelli fölényes és megvető cáfolata volt (Macanlay: Biographiell Essays). A gyakorlatban (lehet, hogy akarata ellenére) ezt az emberi gyarlóságot szentesítette a protestantizmus akkor, mikor „felszabadította" a lelkiismeretet az egyház igája alól s nemcsak az igazság és a hit, hanem még a megengedett és a tilos eldöntését is az egyénre bízta. (Nem csoda, hogy Marat is és Nagy Frigyes is protestánsnak született.)

Pedig hogy az ember mennyire gyarló e tekintetben s hogy be tudja csapni önmagát, ezt láthatjuk akkor, mikor például az emberek a papok bűnein botránkoznak. „Szabad-e ezt egy papnak?! – kérdik magukból valósággal kikelve, noha mindenki tudja, hogy ugyanazokat a bűnöket, melyeken a papokban annyira felháborodnak, a megbotránkozók maguk sokkal nagyobb fokban követik el, azt pedig maguknak kell tudniuk a legjobban, hogy nincs és nem is

lehet külön erkölcstan papoknak és hívőik számára, s ami a papnak tilos, az mindenkinek tilos, s ami megengedett annak, aki nem pap, az megengedett annak is, aki pap. (A nősülés is csak azért tilos a papnak, mert felszentelése előtt önként kötelezte magát rá.) Önként, mert hiszen tisztán tőle függött, hogy pap lesz-e vagy nem, elfogadja-e a felszentelés feltételét, a nemi életről való lemondást vagy nem. Amire azonban valaki kötelezi magát, akkor is meg kell tartania, ha nem pap, a házasságon kívül pedig világi embernek is épp úgy tilos minden nemi élvezet, mint annak, aki pap lett.

A mindenkire egyformán kötelező erkölcsi zsinórmértékhez a legtöbb ember objektíve csak akkor tud alkalmazkodni, ha lelkiismereti ügyeikben nem maga a bíró, ha nem ő szabja meg, mi a bűn és mi az, ami megengedett, mikor érdemel bocsánatot és mikor nem. Aki e tekintetben magára van hagyva vagy nem ismer el lelkiismerete felett földi bírót, az többnyire becsapja magát. Áll ez még az egészséges idegzetű, normális emberekre is, hát még a hisztérikákra, egzaltáltakra, különcökre és „titánokra", akik pedig manapság csak úgy nyüzsögnek körülöttünk, s akiknek száma korunk ideges rohamában és egészségtelen körülményei között egyre rohamosabban nő!

A magára hagyott, a „felszabadított" lelkiismeretű embernek a gyakorlatban többnyire egyéni erkölcstana van. Az ilyen ember erkölcsi elveit már rég aszerint alakította ki, hogy tettei egyezzenek becsületérzékével s ne kelljen bűnöknek tartania olyan szokásait és ösztönei olyan kielégítését, melyen uralkodni nem tud, illetve nem akar.

De nemcsak az élettapasztalat, a gyakorlatiasság követeli a gyónás intézményét, vagyis azt, hogy nem lehet maga az érdekelt ember a döntőbíró abban, mik a kötelességei erkölcsi téren, s mikor kap alóluk felmentést s mikor nem, hanem a Szentírásból is egész kétségtelenül bebizonyítható, hogy egyenesen maga Krisztus Urunk intézkedett így.

Szent János evangéliumának 20. fejezetében a 22-23. versen ezt találjuk: „...rájuk (az apostolokra) lehelt, s így folytatta: Vegyétek a Szentlelket! Akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer, s akinek megtartjátok, az bűnben marad."

Nem tőlünk, hanem a paptól függ tehát annak eldöntése, megérdemeljük-e a bűnbocsánatot, s így megkapjuk-e vagy nem. Így a katolikusok erkölcsi életében az igazság ismertetőjele, az egyformaság is megvalósul. A papok ugyanis ítéletük kimondásában mindnyájan Rómától függenek, onnan kapják az erkölcsi szabályokat, utasításokat és döntéseket, a hívek erkölcsi élete tehát az egész földön ugyanazon objektív norma szerint igazodik, mely mindenkire kötelező, nem pedig az egyének alanyi felfogása, nézete vagy kényelme szerint.

Láthatjuk az idézetből azt is, hogy Krisztus Urunk akarata az, hogy az emberek lelkiismerete ne legyen felszabadítva az egyház, vagy ha tetszik, a papok beavatkozása alól, hanem az ő előírásaik szerint kell igazodnia. Ezt a Szentíráson kívül a józan eszünk is mondja, mert erkölcstani szabályokról másképp nem is lehetne szó.

De a fenti idézetből azt is jól láthatjuk, hogy Krisztus Urunk fülgyónást rendelt, olyan gyónást, mely a katolikus egyházban látható, nem pedig a protestánsoknak az Úrvacsora előtt szokásos általános bűnvallomását. A kétféle gyónás között három különbség van.

Az első, hogy a protestánsok úgynevezett gyónásában az Isten bocsátja meg a bűnt, a katolikusokéban a pap. (Világos, hogy a katolikusokéban is Isten, csak itt a pap közvetítésével, míg ott állítólag közvetlenül.) A második, hogy a protestánsok közösen gyónnak, a katolikusok pedig külön-külön. A harmadik, hogy a protestánsok csak annyit vallanak meg, hogy bűnösök, míg a katolikusok egyenként el is sorolják a bűneiket, a pap kérdéseire is felelnek, tehát mindenben alávetik magukat a pap intézkedéseinek.

E harmadik különbség egyébként okozati következménye a másodiknak, mert hiszen ez utóbbi csak egyenkénti gyónásban lehetséges. Ha a gyónás közös, nem is állhat másból, mint csak általános bűnvallomásból. Akkor az emberek csak annyit vallanak be, hogy bűnösök,

vagyis csak azt, amiben mindnyájan egyformák, arról, amibe különböznek egymástól, azaz egyéni bűneikről közösen nem tehetnek egyszerre mindnyájan említést.

Ami az első különbséget illeti, egészen kétségtelen, hogy a Krisztustól rendelt gyónásban a pap az, aki megbocsátja a bűnöket. Hiszen Jézus egész ide vonatkozó kijelentésének éppen ez a lényege. Enélkül értelmetlen az egész. Azt adja itt tudtunkra, hogy a bűnök bocsánatát a papokra bízta s csak azoknak bocsát meg, akiknek a papok (az apostolok) megbocsátanak. Teljesen a papok döntésétől teszi függővé a dolgot. Akiknek az apostolok (a Jézus nevében eljáró emberek) bűnbocsánatot adnak, azoknak Ő is ad bűnbocsánatot, akiktől ők ezt megtagadják, azoknak ő is megtagadja.

Hogy így áll a dolog, nem csak a szentírási idézetből, hanem a dolog természetéből is következik. A gyónás, a bűnbánat ugyanis csak így lehet szentség. Minden szentség lényege az, hogy az Isten láthatatlan ajándéka (a keresztségben például az eredeti bűn eltörlése és az egyházba való felvétel, a bűnbánat szentségében a bűnök bocsánata), az ember érzékei alá eső s így tapasztalható külső, látható jelekhez van kötve (például a keresztségben a vízzel való leöntéshez s ugyanakkor a keresztség szavainak mondásához, a gyónásban a feloldozás szavainak kimondásához stb.).

Ha a gyónásban a láthatatlan Isten, nem pedig egy látható és hallható ember, a pap bocsátaná meg a bűnöket, akkor a bűnbánat szentsége nem volna és nem is lehetne szentség, mert hiszen akkor Isten láthatatlan ajándéka, a bűnbocsánat, láthatatlan módon jutna tudtukra (de ez magyarul azt jelenti, hogy nem jutna tudtunkra). Az olyan gyónás, melyben csak az Isten (egyedül és közvetlenül) bocsátja meg bűneinket, egyszerű ájtatossági gyakorlat, olyan, mint bármely imádság vagy elmélkedés, de semmiképpen se szentség, melynek lényege az, hogy Isten láthatatlan ajándéka látható, érzékelhető módon jut tudomásunkra. A bűnbánat szentsége azért szentség, mert benne az Isten ajándéka, a bűnök bocsánata, a látható pap olyan feloldozása által jut tudomásunkra, amit szintén látunk és hallunk.

Ha az Isten maga közvetlenül, azaz a pap látható közreműködése nélkül bocsátja meg bűneimet, akkor nem szentséget veszek fel, hanem csak imádkozom, Istennel érintkezem. De hogy ennek az imádságnak csakugyan bűneim bocsánata lett-e az eredménye, azt legfeljebb csak feltehetem, de bizonyosan semmiképpen se tudhatom. A protestánsok tehát Úrvacsora előtt bűnvallomást tesznek, imádkoznak, de nem a bűnbánat szentségét veszik fel.

Láthatjuk tehát, hogy az egész gyónás lényege éppen az, hogy a papnak, egy látható embernek kell gyónni és tőle kell látható, hallható feloldozást kapni, nem pedig csak Istennek és csak Istentől, akit se nem hallok, se nem látok. Láttuk, hogy mindez nemcsak a szentség fogalmából következik, hanem a Szentírás és Krisztus Urunk világos szavaiból is. Akkor, mikor Jézus a gyónást elrendelte, embereknek adott hatalmat arra, hogy más emberek bűneit megbocsássák vagy meg ne bocsássák. Ennek az úgynevezett protestáns gyónásban nyoma sincs.

De épp ily világos Krisztus Urunk szavaiból és a Szentírás szövegéből az is, hogy a Megváltó egyenkénti gyónást értett, nem pedig általánosat, közöset, az egész gyülekezetét együttesen. Hiszen a Szentírás arról beszél, hogy a pap (az apostol) az egyik embernek megbocsátja a bűneit, a másiknak nem. Ezt lehetetlenség elképzelni akkor, ha közös a gyónás, ha az egész gyülekezet együttesen „gyónik". Ott vagy mindenkinek megbocsátanak, vagy senkinek se.

A protestánsok Úrvacsora előtti közös bűnvallomását semmiképpen se lehet Jézus fent idézett szavai megvalósításának, végrehajtásának tekinteni. A Szentírás szavai („akiknek, azoknak…, akiknek, azoknak") a legvilágosabban mutatják, hogy itt egyenkénti gyónásról van szó. Ha az emberek nem egyenként gyónnak, akkor hogy lehet, hogy az egyik megkapja bűnei bocsánatát, a másik nem? A közös gyónásban vagy mindenki megkapja, vagy senki sem. De ha nem így lenne, akkor honnan tudhatják meg az illetők, hogy ki tartozik azok kö-

zé, akik bűnbocsánatban részesültek, s ki azok közé, akik nem. Ha pedig ezt nem lehet tudni, mi értelme van az egésznek?

De a katolikus és protestáns gyónás közti harmadik különbség, hogy ti. Krisztus Urunk nemcsak azt akarta, hogy a gyónásban általánosságban ismerjük el, hogy bűnösök vagyunk, hanem azt is megkívánja tőlünk, hogy egyéni bűneinket is tárjuk fel a pap előtt, nevezzük is meg a bűneinket, s a pap esetleges kérdéseire is válaszoljunk, szintén világosan megtalálható Jézus szavaiban, mégpedig egész kétségtelenül a katolikus felfogás javára. Ha ugyanis nem volnánk kötelesek egyenként a pap elé járulni, lelkünket előtte teljesen feltárni és a kérdéseire is felelni, akkor hogy lehetne a papnak joga ahhoz, hogy olyan éles különbséget tehessen ember meg ember között, hogy az egyiket bűnbocsánatban részesíthesse, a másiktól pedig a feloldozást megtagadja?

Képtelenség, hogy Krisztus Urunk ezt a pap szeszélyétől vagy jókedvétől akarta volna függővé tenni. A dolgot helyesen csakis úgy lehet magyarázni, hogy a papnak azt kell feloldozásban részesíteni, aki megérdemli, s annak bűneit kell fenntartania, meghagynia, aki a feloldozást nem érdemli meg. Abban azonban, hogy bűnös, csak vétkezett, minden ember egyforma. Ha a bűnös tehát csak ennyit mond a papnak, akkor semmiképpen se adhatna jogot a papnak arra az éles, sőt borzalmas különbségtevésre, hogy az egyiknek bűnbocsánatot adjon, a másiknak nem.

Világos, hogy a dolgot egyedül csak úgy lehet érteni, hogy a hívő köteles a pap elé járulni, a papot bűneivel, lelkiállapotával, múltjával s a jövő szándékaival megismertetni, kérdéseire választ adni s erre aztán a pap a helyzet ismeretében hozza meg döntését, hogy bűneire megadhatja-e a feloldozást vagy meg kell tagadnia.

Ha például a pap azt kénytelen megállapítani, hogy a gyónóban nincs meg a bűnei miatti igaz bánat, akkor nem adhat gyónójának feloldozást, ha bűnvallomásával annak az ennél kevésbé fontos feltételnek, hogy őszinte legyen a gyónásban, eleget tett is. Ezért nem kaphat feloldozást az, aki haragban van s kibékülni nem hajlandó, aki tilos úton szerzett magának mellékjövedelmet s ezt a gyónás után se hajlandó abbahagyni, aki olyan ismeretséget tart fenn, mely részére bűnt jelent s ezt az ismeretséget mégse hajlandó megszakítani, vagy aki lopott, csalt vagy sikkasztott, abba is hagyja a dolgot, de az okozott kárt nem szándékszik megtéríteni.

Emiatt nem lehet feloldozni azokat se, akik bűnös viszonyban vagy érvénytelen házasságban élnek. Katolikus egyénnel valamely felekezet lelkésze előtt kötött házasság esetén nem a reverzális elmulasztása miatt lehetetlen a feloldozás, mert hiszen ha ezt a bűnös őszintén megbánta s következményeit erejéhez mérten helyrehozni igyekszik, akkor Isten megbocsátja elkövetett bűnét, tehát nem lehetne semmi akadálya a feloldozásnak. A feloldozást az teszi lehetetlenné, hogy a bűnös egy olyan személlyel él házastársi viszonyban, akivel a katolikus egyház törvényei szerint nem kötött házasságot s ezt a bűnét ez idáig még nem bánta meg, mert hiszen jelenleg is bűnös viszonyban él vele s abbahagyását nem is ígéri.

„Tisztelendő Úr – kérdezte egyszer papjától egy pesti asszony –, ki nagyobb bűnös, a rablógyilkos-e vagy az, aki polgári házasságban él?"

„A rablógyilkos" – felelte neki a pap. (Ha az asszony nemcsak polgári házasságot állított volna szembe a rablógyilkossággal, hanem az érvénytelenül megkötött vegyesházasságot, már nem lehetett volna olyan egyszerűen kisebb bűnnek mondani a rablógyilkosságnál. Az ilyen asszony ugyanis hitének egyedül üdvözítő voltát is megtagadta, ezenkívül jövendő gyermekeinek vagy azok legalább egy részének hitét is, mert őket eretnekségbe taszította s így az ő lelküket is megölte. Aki pedig a saját gyermekeinek lelkét öli meg, sokkal nagyobb bűnös, mint aki csak a testet öli meg. A gyilkos továbbá csak azt a testet öli meg, mely néhány évtized múlva enélkül is elpusztult volna, bűne tehát csak abban áll, hogy az egyébként

elkerülhetetlen halált siettette. A léleknek azonban éppen nem kell szükségszerűen elkárhoznia. Igaz, hogy az eretnekségbe taszítás még nem jelenti szükségképpen a lélek elkárhozását is, de mindenképpen jelenti az üdvözülés megnehezítését. Hogy mi a testi gyilkosságot ennek ellenére mégis sokkal borzalmasabbnak látjuk a hit megtagadásánál vagy a gyermekek eretnekségbe taszításánál, annak csak az az oka, hogy a hitünk túlságosan gyönge, meg hogy a testi gyilkosság érzékeinkre hat, megrendít bennünket, míg az örök kárhozatot nem látjuk, hanem csak hisszük, illetve, mint ez az eset is mutatja, hisszük is, meg nem is, azaz nem vesszük komolyan.

„De hát ha a rablógyilkosság nagyobb bűn, mint a polgári házasságban élés – fejezte be kérdését az asszony –, akkor hogy lehet az, hogy a rablógyilkost mégis feloldozzák, engem pedig nem!"

A kérdésre nagyon könnyű megfelelni. A feloldozás megadása vagy megtagadása nem a bűn nagyságától függ, mert hiszen Isten végtelen irgalmassága és szeretete minden bűnt megbocsát, ha még oly nagy is az. A feloldozás megadása vagy megtagadása egyedül attól függ, hogy megérdemli-e a gyónó a feloldozást, azaz megbánta-e (abbahagyta-e) már bűnét a bűnös. Ha ezt a pap meg tudja állapítani, még a legnagyobb bűnösnek is jár a feloldozás, ha azonban ennek az ellenkezőjét kell látnia, akkor – feltéve, hogy így is halálos bűnről van szó – még a kisebb bűnösnek se adhatja meg a feloldozást.

A rablógyilkos nagyobb bűnt követett el, mint az, aki érvénytelen házasságban él, mert ez csak azt jelenti, hogy paráznasággal vétkezett az illető, ami a gyilkosságnál sokkal kisebb bűn (de halálos bűn). Ámde a nagyobb bűn, a rablógyilkosság megtörténte után a siralomházban egész nyugodtan elhiheti a pap, hogy a gonosztevő megbánta bűnét. A polgári házasságban élő azonban gyónáskor egész világosan megmondja, hogy nem tekinti bűnnek ezt a házasságát, vagy ha annak tekinti is, abbahagyni még egyelőre nem hajlandó. Az olyan bűnről, melyet folytatni szándékozunk, hiába mondjuk, hogy megbántuk, mert a tettek meghazudtolják a szavakat. „Nem jut be mindenki a mennyek országába, aki mondja nekem: Uram, Uram. Csak az, aki teljesíti mennyei Atyám akaratát." (Mt 7,21)

A feloldozásban részesülő rablógyilkos tehát olyan bűnös, aki nagyot vétkezett ugyan, de már rég szakított a bűnével. A feloldozást nem kapó érvénytelen házas pedig olyan bűnös, akinek bűne nem égbekiáltó ugyan, mint a rablógyilkosé, de bűne még jelenleg is tart, a gyónó nem szakított még vele, ez egyelőre nincs is szándékában s ezért bocsánatot még nem érdemel. Majd ha ő is szakított a bűnével, még ha csak azért is, mert bűntársa már meghalt, tehát majd ha ő is mondhatja, hogy megbánta a bűnét és sajnálja, hogy megtörtént, a pap neki is elhiszi és őt is feloldozza, mert most már nem lehetetlen számára az, hogy elhiggye.

A pap feloldozása nem bűbájos erő, hanem Isten irgalmának ajándéka a bűnbánó lélek számára. Ezért az igazi bűnbánó bűnei bocsánatát megszerezheti tökéletes bánattal, esetleg még a pap feloldozása nélkül is (ezért nem lehetetlen az üdvözülés még eretnek számára se), de őszinte bűnbánat nélkül nincs bűnbocsánat még akkor se, ha valakit egymás után hetven pápa oldozna fel a bűnei alól.

Ha a pap valakinek bűnbánat nélkül is bűnbocsánatot adna, maga követne el bűnt azért, mert a kapott lelki hatalommal hűtlenül sáfárkodott, de azért is, mert ezzel a bűnöst félrevezetné, mert nem mondaná meg neki az igazat, azt, hogy neki Isten még nem bocsát meg, s így a pap is hiába bocsátana meg. A papok ilyen esetekben csak azért tagadják meg tehát a feloldozást olyan „szívtelenül", mert nem csaphatják be azokat, akiket az evangélium szellemében kell vezetniük, s akik az ő döntésüket kötelességszerűen úgy fogadják, mint Isten ítéletét.

Nem szívtelenség tehát ez, hanem Isten szolgálata és igazi szeretet, mert hiszen miatta még a hívők ellenszenvét, sőt a gonoszok gyűlöletét és rágalmait is vállalja a pap s az igazság

kedvéért és a bűnösök helyes tájékoztatása és üdvössége kedvéért még azt is eltűri, hogy azt foghassák rá, hogy lábbal tapodja a kereszténység alaptörvényét, a szeretetet.

Hányszor halljuk például ezt a vádat hasonló esetekben a protestánsok részéről, s hányszor kell látnunk, hogy azok a katolikusok is, akiknek természetesen nehezükre esik Krisztust úgy szeretni – hiába írja nekik elő az evangélium (Mt 19,29; Mk10,29-30) –, hogy miatta apjukkal, anyjukkal, feleségükkel, sőt önmagukkal is ellenkezésbe jöjjenek, egy követ fújnak velük és versenyeznek velük a papság elleni gyűlöletben és vádaskodásban.

A gyónás intézménye a katolikus egyházban megakadályozza, hogy valakinek egyéni, a maga bűneit erényeknek, vagy legalább nem fontos, tehát megengedhető gyarlóságoknak minősítő felfogása lehessen. A gyónás a híveket rákényszeríti arra, hogy ne csak elméletben, hanem a valóságban is az igazság egyformasága és meg nem alkuvó kérlelhetetlensége uralkodjék erkölcsi életükben. Nagy, szinte tűrhetetlen teher ez ugyan a hívőkre, de elengedhetetlen, mert nélküle a hit elméleti igazsága csak alap nélkül, a levegőben lógó ködös elmélet, nem pedig élő valóság a hívek életében.

A katolikus gyónás lehetetlenné teszi, hogy valaki ne engedelmeskedjék az erkölcsi igazságnak, de azért mégis nyugodt lehessen a lelkiismerete és magát ennek ellenére is vallásosnak tarthassa, mint ezt a protestantizmusban láthatjuk. Egy protestáns vagy zsidó lehet akkor is vallásos, ha erkölcstelen, ha egykés, ha haragtartó vagy titokban sikkasztó, de egy katolikus nem. Amelyik katolikus ugyanis nem gyónik, az nem vallásos. Ha azonban gyónik, akkor meg is javul. Ha nem javul meg, ha nem hagyja abba és nem teszi jóvá a bűnét, akkor nem kap feloldozást, tehát a gyónásait kénytelen abbahagyni. De így már nem mondhatja, hogy ő vallását gyakorló ember. Ha gyónni jár ugyan, de nem vallja be gyónásában ezeket a bűnöket, akkor szentségtörően gyónik, tehát még rosszabb katolikus, mintha nem gyónnék. Ilyesmi egyébként – kivált a jelenkorban már – teljesen valószínűtlen is, mert az ilyen képmutató gyónás magára a bűnösre a legkellemetlenebb. Majdnem lehetetlen tehát, hogy valaki éveken át így gyónjék, mikor az, hogy gyónik-e vagy nem, tisztán tőle függ, s mikor látja, hogy nála sokkal különb katolikusok nincsenek olyan jók, hogy gyónnának.

Olyan ember, aki nem katolikus, akkor is bűnös útra térhet, ha a legszorosabb kapcsolatot tartja fenn felekezetével. Lehet például panamistává, a felesége mellett tarthat szeretőt (legfeljebb ezt nem nyíltan csinálja), egykézhet (hiszen azt nem lehet tudni, miért van csak egy gyerek), lehet homoszexuális (hiszen ezt – legalábbis egész bizonyosan – alig lehet tudni valakiről). Jó katolikusra nézve azonban mindez lehetetlen, mert az ő lelkiismerete nem szabad, ő nincs erkölcsileg magára hagyva, neki gyónnia kell s ott még a gondolatairól is számot kell adnia s a pap rendelkezéseinek, a katolikus erkölcstan megváltoztathatatlan és érthetetlen szabályainak alá kell magát vetnie. Ha nem teszi, többet nem gyónhat, mert úgyse kap feloldozást.

Minden rossz katolikus tehát szükségképpen protestáns módra (gyónás nélkül) él. A katolikus is megteheti, hogy nem fogadja el az egyháztól ezt a minden gondolatába való beavatkozást, azaz a katolikus is felszabadíthatja a lelkiismeretét, de ugyanekkor nem tarthatja magát egyúttal jó katolikusnak is. Az ilyen katolikus gyakorlatilag kénytelen protestánssá lenni és protestáns módra élni. Neki épp úgy nincs gyónása, mint ahogyan a protestánsnak vagy zsidónak nincs.

Vannak ilyen katolikusok is. A városokban élő katolikusoknak (sőt igen sok helyen még a falusiaknak is, kivált a férfi lakosságnak) egyenesen 80%-a ilyen. De ezek csak úgy lehetnek ilyen rossz erkölcsűek, hogy nem engedelmeskednek az egyháznak, nem gyónnak, azaz tudomásul veszik, hogy ők rossz katolikusok. (Szidják is érte éppen eléggé a „papokat".)

Csak a katolikus egyházon kívül élők tehetik meg azt, hogy bűneik rabjai lehetnek, de emellett azért „vallásosak" is. S hogy ez nemcsak elméletben, hanem a gyakorlati valóságban

is így van, láthatjuk abból, hogy amelyik katolikus bűnös (például kénytelenségből kiszolgálja az istentelenséget hirdető, sőt azt erőszakkal terjesztő kommunizmust, házasságban nem vállalja a gyermekáldást, szeretőt vagy szeretőket tart stb.), az még jobban szidja és gyűlöli a katolikus papságot, mint egy ugyanilyen erkölcsű protestáns, zsidó vagy kommunista s a katolikus egyház gyónási intézményét (meg persze a papi nőtlenséget) még jobban helyteleníti (és természetesen a papok rossz erkölcsein is még jobban háborodik) mint ők.

Ugyanakkor az ugyanilyen vagy még rosszabb erkölcsű zsidók vagy protestánsok meg vannak elégedve lelkészeikkel és rabbijaikkal, s ha alkalmuk nyílik rá, mindig felekezetük mellett állnak s felekezeti érdekeiket is mindig megvédik a katolicizmussal szemben. Milyen nagy kálvinista volt például Tisza Kálmán és fia, Tisza István, milyen nagy lutheránus Gömbös Gyula! Ellenben még Zrínyi Miklós, Deák Ferenc, báró Eötvös József, sőt a pap Horváth Mihály is (természetesen gyónni egyikük se szokott, még Deák is csak halála előtt szánta rá magát, a pap Horváth Mihály még akkor se, mert hirtelen halt meg), közéleti dolgokban mindig a saját vallásuk s papjaik ellen voltak, noha nem voltak olyan rossz keresztények s a tízparancs ellen nem voltak akkora bűneik, mint a saját felekezetüket mindig védő protestáns közéleti társaiknak.

A házasság felbonthatatlansága

Ez szintén az egyik legkeményebb része a keresztény erkölcstannak. Történelme folyamán talán miatta volt legtöbb baja az egyháznak, s van ma is. Nincs és nem is volt soha az egyházon kívül egy vallás se, mely hívei elé ezt a rendkívül terhes és az ösztönök számára annyira kellemetlen követelést merte vagy tudta volna állítani. Minden, az egyháztól elszakadó felekezetnek mindig a legelső dolga volt e tekintetben könnyíteni követőin még akkor is, ha egy és más tekintetben még szigorúbb elveket hangoztatott is, mint az egyház. A nazarénusok például még a fegyver érintését és a dohányzást is megtiltották, de viszont a válás utáni új házasságot – a Szentírás legnyíltabb tilalma ellenére – mégis megengedték. Az igazság ugyanis az, hogy nem dohányozni és fegyvert nem érinteni sokkal könnyebb, mint nemi tekintetben uralkodni magán az embernek, és egy ellenszenves házastárssal egész életen át együtt élni, vagy – mert hiszen ezt az egyház se követeli meg híveitől minden esetben – legalábbis az elválás után új viszonyt nem kötni. Ezt ugyanis az egyház a Szentírásnak megfelelően mindenképpen megköveteli.

A Szentírás a képzelhető legvilágosabban és újra meg újra hangsúlyozza a házasság felbonthatatlanságát és az elválás utáni újabb házasság tilalmát addig, míg az elhagyott házastárs él. Ezért szinte hihetetlen, hogy a Szentírásra hivatkozó és állandóan azt olvasó protestantizmus, mely állítólag a papoktól megrontott kereszténységet eredeti tisztaságába vezette vissza, mégis ebben is eltér a „megromlott" katolicizmustól és minden lelkiismeret-furdalás nélkül szegi meg a Bibliát.

A Szentírásból a házasság felbonthatatlanságának bizonyítására az első hely Máté 19,1-12. versében található, ahol ezt olvashatjuk: „Amikor Jézus ezeket a beszédeket befejezte, elhagyta Galileát és Juda határába ment, a Jordánon túlra. Nagy tömeg kísérte, ő pedig meggyógyította őket. Akkor odamentek hozzá a farizeusok, hogy próbára tegyék. Ezt kérdezték: El szabad az embernek valamilyen okból bocsátania a feleségét? Így felelt: Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek teremtette az embert és azt mondta: Ezért a férfi elhagyja apját, anyját, a feleségével tart és egy test lesz a kettő? Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét. De azok mondták: Miért adta akkor Mózes azt a parancsot, hogy elbocsátáskor adjunk válólevelet? Mózes szívetek keménységére való tekintettel engedte meg nektek, hogy elbocsássátok feleségeteket – felelte –, de kezdetben nem így volt. Mondom nektek: aki elbocsátja feleségét – hacsak nem paráznasága miatt –, és mást vesz el, házasságot tör. Aki elbocsátott nőt vesz el, szintén házasságot tör. A tanítványok megjegyezték: Ha így áll a dolog a férj és feleség között, nem érdemes megházasodni. Erre így válaszolt: Csak az fogja ezt fel, akinek megadatott. Van, aki azért képtelen a házasságra, mert úgy született. Van, akit az emberek tettek a házasságra alkalmatlanná. Végül van, aki a mennyek országáért önként mond le a házasságról. Aki fel tudja fogni, az fogja fel!"

A második bizonyíték Márk 10,1-12: „Innét útra kelve Judea határába ment, a Jordán túlsó partjára. Ott ismét tömeg vette körül, ő pedig szokása szerint tanította őket. A farizeusok is odamentek és kérdezték: El szabad a férjnek bocsátania a feleségét? Próbára akarták ugyanis tenni. De ő kérdéssel válaszolt: Mit parancsolt nektek Mózes? Mózes megengedte, hogy válólevelet írva elküldjük az asszonyt – felelték. Jézus folytatta: Szívetek keménységére való tekintettel tette ezt az engedményt. De Isten a teremtés kezdetén férfit és nőt alkotott. Az ember ezért elhagyja apját, anyját, a feleségével tart és ketten egy test lesznek. Ettől kezdve többé már nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne vá-

lassza szét. Otthon tanítványai ismét efelől kérdezgették. Ezt válaszolta: Aki elküldi feleségét és mást vesz el, házasságtörést követ el ellene. Ha pedig a feleség hagyja el férjét és máshoz megy, házasságot tör."

A harmadik bizonyíték Lukács 16,17-18: „Hamarabb ér véget ég és föld, mint hogy egyetlen vessző is elvesszen a törvényből. Aki elbocsátja feleségét és mást vesz el, házasságot tör, és az is házasságot tör, aki férjétől elbocsátott asszonyt vesz el."

A negyedik bizonyíték a rómaiakhoz írt levél 7,2-3: „A férjes asszonyt például törvény köti életben levő férjéhez, a férj halálával azonban felszabadul a férj törvénye alól. Ha férje életében más férfié lett, házasságtörőnek mondják. A férj halála után azonban felszabadul a törvény alól, és nem válik házasságtörővé, ha más férfié lesz."

Végül az ötödik bizonyíték a korintusiakhoz írt első levél 7,10-11: „A házasoknak meg nem én parancsolom, hanem az Úr: a feleség ne hagyja el férjét. Ha mégis elhagyná, maradjon férfi nélkül vagy béküljön ki férjével. A férfi se bocsássa el feleségét."

Ezen öt bizonyíték közül négy egészen egyértelmű és világos. Az, amelyet első helyen közöltünk s mely Szent Máté evangéliumából való, egy kis félreértésre adhat okot, mert azt mondja, hogy házasságtörés miatt el lehet válni. Figyelmeztetni kell azonban az olvasót, hogy ez a szentírási hely is csak az elválást engedi meg még házasságtörés esetén is, de nem egyúttal az újra való házasságot is. Ezt mind az öt hely egyformán és a leghatározottabban tilosnak mondja. A házasfeleknek azt a jogát, hogy a megcsalt fél megszakíthassa a házassági közösséget és külön éljen, természetesen a katolikus egyház is elismeri és tiszteletben tartja, mert nem lehet és természetesen nem is akar szigorúbb lenni, mint a Szentírás. Az újraházasodást azonban a másik fél életében semmiképpen se engedheti meg, mert viszont ahhoz meg nincs joga, hogy megengedje azt, amit Jézus – mint láthatjuk – a leghatározottabban megtiltott.

Hogy Szent Máté evangéliumának engedménye házasságtörés esetére csak a különélésre vonatkozik, nem pedig új házasság megkötésére, egész világosan bizonyítja a másik négy szentírási hely, mely az újraházasodást kereken és semmiféle kivételt nem tűrően megtiltja. Ha egyedül csak Máté szövegezése lenne birtokunkban, lehetne vitatkozni arról, hogy házasságtörés esetén az engedmény csak a különélésre vonatkozik-e vagy az újabb házasságkötésre is. A másik négy szentírási hely azonban világosan bizonyítja, hogy csak a különélésre. Másképp Szent Máté ellenkeznék Márkkal is, Lukáccsal is, a rómaiakhoz és a korintusiakhoz írt első levéllel is. Mivel a Szentírás önmagának ellent nem mondhat, világos, hogy Máté is, mégpedig a házasságtörés esetére is, csak a különélést engedi meg, nem pedig az újraházasodást.

Ha a törvényes házastárs életében kötött újabb házasságot össze lehetne egyeztetni a Szentírás szövegével, az egyház örülne neki a legjobban. Hiszen nemcsak nem irigyli az emberektől a földi boldogságot, hanem a Szentírás szövegéhez való ragaszkodásból neki van a legtöbb kára: Igen sok híve hidegül el tőle miatta s kétezer éves történelme folyamán igen sok hatalmast haragított már magára vele.

Régen, mikor még nem lehetett polgári házassággal kijátszani az evangéliumot, hanem csak áttéréssel, igen sok híres és tekintélyes nevű és állású katolikus lett miatta hitehagyott. Ilyen volt báró Jósika Miklós, a híres regényíró, ilyen volt gróf Buttler, akinek „különös házasságáról" Mikszáth írt teljesen légből kapott, sőt pimaszul rágalmazó regényt (a „pimasz" kifejezés még enyhe ahhoz képest, amit érdemelne). Emiatt hagyta gróf Buttler részben protestáns, báró Baldácsy pedig teljes egészében protestáns felekezeti célra bosszúból a vagyonát katolikus létére, VIII. Henrik angol király pedig emiatt szakította el az egyháztól az egész angol népet. Mindezt bizonyára nem nézte volna ölbe tett kezekkel az egyház, ha módja lett volna segíteni rajta az evangélium elárulása és a Szentírás megszegése nélkül.

Ma már a polgári házassággal egyszerűbben is el lehet ugyan intézni a dolgot, de azok a katolikusok, akik emiatt azt a megalázást kénytelenek elszenvedni, hogy nem tarthatnak fé-

nyes templomi esküvőt, ma is egész életükön át ellenszenvvel viseltetnek az egyház ellen és gyűlölettel a papok iránt. Pedig hát nem az egyház és nem a papok alázták meg őket, hanem Krisztus és a Szentírás, és az egyháznak és a papoknak bizonyára csak elismerés és tisztelet járhat azért, mert a Szentírás és Krisztus tilalma fontosabb nekik, mint a busás esketési stóla, az anyagi bevétel és közéleti befolyás.

Sajátságos, hogy mégis úgy szól a közmondás, hogy „papzsák feneketlen", a papok pedig arról közismertek, hogy sohase Krisztus parancsát nézik, hanem mindig csak a maguk jövedelmét, befolyását vagy érdekét. Az átlagember ugyanis – még akkor is, ha világhírű író vagy országok sorsát irányító közéleti férfiú is ez az átlagember – nem tud felemelkedni arra az erkölcsi magaslatra, hogy az igazságot akkor is elismerje, s azokat, akik az igazságot képviselik, akkor is tisztelje, mikor ez neki elevenébe vág. Nem. Ő a gáncstalan lovag, a papok pedig közönséges érdekemberek, vagy ha ezt most mégse foghatja rájuk, elmaradott középkori sötétencek, akik még ma se képesek belátni, hogy már nem élünk a középkorban. (Pedig hát a papok nem a középkorból, hanem a kereszténységből nem engednek, s csak azoktól, akik kereszténynek tartják és hirdetik magukat, kívánják meg, hogy keresztény módra is éljenek.)

Az egyházat és papjait tehát csak tisztelhetjük azért, ahogyan a házasság tekintetében viselkedik, illetve viselkednek. Annál jobban le kell azonban néznünk miatta a protestantizmust és képviselőit, amely és akik azért, mert állandóan a bibliájukra hivatkoznak, csak annál szégyenletesebb szerepet játszanak e téren. Szégyenüket növeli még, hogy azzal dicsekszenek, hogy a Szentírás becsületét ők állították helyre, és hogy ők csak a Szentírás után mennek, míg a katolikusok holmi szájhagyományok után is. A valóság aztán – legalábbis a házasság tekintetében – az, hogy ők nemcsak a szájhagyományok után nem mennek, hanem a Szentírás után se, mert úgy magyarázzák, ahogyan ők akarják. Mikor pedig annyira világos, hogy csak egyféleképpen lehet magyarázni, akkor egyszerűen nem törődnek vele. Ők például nemcsak Szent Máté evangéliumát magyarázzák úgy, hogy házasságtörés esetén nemcsak elválni, hanem újraházasodni is lehet, s így nemcsak Márkot, Lukácsot, a rómaiakhoz és korintusiakhoz írt levelet veszik semmibe, hanem ezt az újraházasodást házasságtörés nélkül is minden további nélkül megengedik mindig, valahányszor az állam megengedi, még ha az állam ateista-kommunista alapon áll is.

Somogyban egy természetesen katolikus Széchenyi grófnak, aki elvált asszonyt vevén el, csak polgárilag kötött vele házasságot, a helybeli kálvinista lelkész külön megüzente, hogy az ő templomában megesküdhetnek. Pedig a második asszony is katolikus volt és természetesen nem a férj házasságtörése miatt vált el első férjétől. A gróf természetesen oda se nézett a protestáns lelkész ajánlatára.

Még lelkészt is tudok, mégpedig nem is kálvinistát, hanem lutheránust, aki olyan katolikus elvált asszonyt vett el, aki szintén nem férje házasságtörése miatt vált el férjétől. Csak egy feltétel volt, az asszony is legyen lutheránussá. A feltétel természetesen teljesült. Jellemző, hogy ezt a katolikus elvált asszonyt a helybeli lutheránus lányok örömükben virágokkal árasztották el áttérésekor. Pedig hogy mennyire nem meggyőződésből tért át, ugyancsak bebizonyította azzal, hogy még az áttérése és protestáns esküvője előtti utolsó vasárnap is ott volt a katolikus templomban a misén.

Hogy a protestantizmus mennyire maga is tudatában van a házassággal kapcsolatos bűneinek, mutatja, hogy a bibliafordításában Károlyi Gáspár még meghamisítani is szükségesnek tartotta Szent Máté evangéliumának ide vonatkozó részét (19,9). Ott ugyanis az van, hogy aki elbocsátott nőt elvesz, paráználkodik, Károlyi Gáspár pedig úgy fordította, hogy aki „ok nélkül" elbocsátottat elvesz, paráználkodik. Az „ok nélkül" kifejezés nincsen benne a Szentírásban, csak Károlyi fordította bele. [*A mai fordításokban már nem is szerepel – A Kiadó.*] E betoldással megváltozik a Szentírás eredeti értelme, mert hiszen olyan elvált asszony

nincs, aki ok nélkül válik el. Bizonyos, hogy bármiért tette, valami oka feltétlenül volt. Károlyi (de nem a Szentírás) szerint tehát csak azt az asszonyt nem szabad elvenni, aki „ok nélkül" vált el, mivel pedig ilyen asszony tulajdonképpen nincs, minden elvált asszonyt el szabad venni. Így lehet játszani a Szentírással, sőt így lehet bolondot csinálni belőle.

Azokat a szavakat, melyek nincsenek benne magában a Szentírás szövegében, hanem a fordító csak azért alkalmazza őket, hogy értetőbb legyen a szöveg, dőlt betűvel szokás szedni a Szentírás fordításaiban s ezzel hívni fel rá az olvasó figyelmét. Az „ok nélkül" kifejezés is dőlt betűvel van szedve a Károlyi-bibliában, de csak a későbbi kiadásokban. Maga Károlyi az első kiadásban még ennyit se tett meg s még a szedéssel se jelezte az önkényes beavatkozást. Ő tehát valóban meghamisította a Szentírást. Hogy ugyanis nem véletlenül történt a dolog, világosan bizonyítja hogy éppen ott történt ez a véletlen, ahol a protestánsok a Szentírás előírásával ellenkezőleg járnak el s Károlyi hamis betoldásával ezt az ellenkezést igyekezett egy kissé letompítani.

De ha Károlyi a szedéssel jelezte volna is az „ok nélkül" illetéktelen voltát (mint ahogyan a későbbi kiadások jelzik is), akkor is hamisítás lenne. A fordító ugyanis csak magyarázat, csak a könnyebb, a világosabb megértés céljából fordíthat bele a szövegbe az eredetiben meg nem található szavakat. Az „ok nélkül" kifejezés betoldásának azonban nem az volt a célja, hogy a megértést megkönnyítse, hanem az, hogy a szövegnek az eredetivel ellenkező értelmet adjon.

Hogy itt a Szentírás szövegével bűnös manipuláció történt, azt a protestánsok későbbi viselkedése is bizonyítja. Először helyesbítették (tehát Károlyi eljárásának helytelenségét elismerték) azzal, hogy később már dőlt szedéssel jelezték, hogy itt betoldásról van szó. Még később pedig – de csak már a XX. századtól kezdve – a betoldott kifejezést ők is már teljesen elhagyták a szövegből. Ezzel aztán akaratlanul is követ vetnek Károlyira, mert ha ez a betoldott kifejezés csakugyan azt a célt szolgálta (ami egyedül megengedhető), hogy a szöveg megértését elősegítse, akkor a mai protestánsok számára is elősegíthetné, tehát a betoldást nem kellett volna elhagyni, Károlyi betoldását tehát ma már még a protestáns illetékesek is helytelennek tartják. (Egyébként Pázmány a Kalauzában, Káldy pedig a katolikus Szentírásfordítása függelékében ezen a most ismertetetten kívül még Károlyinak egész sor hasonló bibliahamisítását leplezi le.)

Károlyi azt, hogy „ok nélkül", valóban úgy hamisította bele a Szentírásba, mert egész nyilvánvaló, hogy ezzel nem azt célozta, hogy az olvasók a szöveget könnyebben megértsék, hanem azt, hogy protestáns értelemben értsék. Ezt a mesterkedést annál jobban el kell ítélnünk, mert hiszen semmi értelme se volt a dolognak. Azt, amiről Károlyi azt akarta, hogy olvasói protestáns értelemben érsték, a Szentírás másik négy helye – mint láttuk – olyan világosan mondja katolikus értelemben, hogy ennek a másik négy szentírási helynek protestáns értelemben való elferdítésére még Károlyi se mert vállalkozni s így ezek még az ő bibliájában is megmaradtak eredeti alakjukban.

Mi célja és haszna volt tehát, hogy Szent Máté evangéliumába, de éppen csak oda, az a hamis „ok nélkül" kifejezés belekerüljön? Nem csoda, hogy ma már protestánsaink is kidobták onnan. Károlyi szégyene azonban így annál nagyobb lett. Ez 300 évig nemcsak Károlyi, hanem a protestánsok szégyene is volt. Ma már csak Károlyi szégyene, mert felekezete egyedül hagyta a szégyenben.

Olyan protestáns számára, aki jó keresztény, annyi, amit eddig a házasság felbonthatatlanságát illetően mondtunk, teljesen elég. A Szentírás ellenében ugyanis a keresztény ember szemében nincs és nem is lehet érv, se fellebbezés. Amit a Szentírás előír, az csak jó és helyes lehet, hiszen azt maga Isten írja elő. Nekünk láttára nem lehet más kötelességünk, mint hogy tisztelettel tudomásul vegyük, s amit előír, megtartsuk és mással is megtartassuk.

Találtam én még olyan hívő protestánst is, aki a Szentírás hatására még az egyházon is túl akart tenni s azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a házasság annyira felbonthatatlan, hogy még a halál se semmisítheti meg. Szerinte újabb házasságot még akkor se szabad kötni, ha a házasfelek egyike meghalt. A „holtomiglan holtodiglan" kifejezéssel érvelt. Ez a kifejezés azonban nem a Szentírásból való, s ha onnan való volna is, akkor se jelentené feltétlenül azt, amit az ilyen túlzó protestáns belemagyaráz.

A holtomiglan szó azt jelenti, hogy te addig nem köthetsz újabb házasságot, míg én meg nem halok, a „holtodiglan" pedig azt, hogy én se köthetek addig, míg te élsz, nem pedig szükségképpen azt, hogy ha már a másik fél meghalt, de az én holtom még nem következett be, én még akkor is kötve vagyok a már megholt feleségemmel kötött házassághoz. (Egyébként ezt a túlzó egyént az a szégyen érte, hogy már felesége életében is más egyénnel kötött házasságot. Igaz, hogy házasságuk felbomlásának oka nem ő volt, hanem a felesége.)

A „holtomiglan-holtodiglan"-nal való effajta túlzó érvelés a Szentírással is ellenkezik, mert az – mint az idézett részekből láttuk – világosan megmondja, hogy ha az egyik házasfél meghal, nem vétkezik a másik, ha újabb házasságot köt. Ha tehát valaki úgy értelmezi a házasság felbonthatatlanságát, hogy esküszegőknek tartja és elítéli azokat, akik özvegyen új házasságot kötnek, az eretnek, mert olyan jogot tagad meg felebarátjától, melyet a Szentírás, tehát Isten szava megad neki.

Aki azonban elismeri hitvestársának azt a jogát, hogy özvegyen újabb házasságot köthessen s egyedül csak a maga számára alkalmaz szigorúbb mértéket, az már nem eretnek, hanem a többinél jobb keresztény, mert a tökéletesebbet választja. Annál jobb, minél jobban szigorúak vagyunk magunkhoz. Csak másokhoz nem szabad szigorúaknak s szeretetleneknek lennünk. Tőlük csak azt kell megkövetelnünk, amit Isten is követel tőlünk. E mérsékelt követelésünkkel azonban a szeretetet gyakoroljuk irányukban, mert hiszen azzal is üdvözülésüket könnyítjük meg, ha nem szabunk elébük túl szigorú mértéket.

Az erkölcsi tökéletesség azon fokát, hogy özvegyen már ne kössön házasságot, nem ugyan minden embertől, de legalább azoktól a görög katolikus papoktól, akiknek házasságkötésébe beleegyezett, az egyház is megkívánja. Azt akarja ugyanis, hogy legalább valamivel ők is álljanak magasabb erkölcsi színvonalon, mint a híveik. Hogyha magáról a házasságról nem is mondanak le, legalább a többszöri házasságkötésről való lemondásukkal ők is mutassák meg, hogy komolyan hisznek az örök életben s így le tudnak mondani a föld olyan örömeiről is, melyek az átlagembereknek megengedettek. Ezért a görög katolikus papok házassága még a házastárs halála után is tartó házasság, olyan, melyet még a halál se bont fel, noha a valóságban felbontja.

Azonban, sajnos, nem minden protestáns hívő keresztény, sőt közülük a nagy többség nem az, hanem csak a katolikus egyház ellen való protestálásban egyetértő gyakorlati hitetlen vagy félhitetlen. Ilyenek legtöbbször még azok is, akik hívőnek látszanak közülük. Beszéltem például olyan pesti lutheránus ipari tanulóval (akkor még tanoncnak hívták őket), aki jámbor, buzgó, bibliázó, és lelkésze, a lutheránus esperes iránt határtalan tisztelettel viselkedő, vallásos protestáns fiú volt. Mikor azonban a bibliájában megmutattam neki, mennyire határozottan tiltja a Szentírás az elválás után való újabb házasságot, tehát mennyire nem tartja meg az ő felekezetük a Szentírást s ezt ő maga is kénytelen volt elismerni, legnagyobb meglepetésemre (mert ilyet katolikus fiútól nem lehet hallani még akkor se, ha nem nagyon vallásos az illető) azt felelte, hogy „ebbe Krisztus Urunk is tévedett". Ha ugyanis – tette hozzá magyarázatul – a házasfelek már utálják egymást és pokollá vált együtt az életük, akkor sokkal jobb, ha elválnak.

Ebben igaza is van s ezért ilyen esetben az egyház is megengedi a különélést. De itt nem erről van szó, hanem az újraházasodásról. Krisztus Urunk csak ezt tiltotta meg, de ezt megtil-

totta. Tehát az evangélium (melyet a katolicizmus képvisel) és az „evangéliumok" között (akik eretnekek, tehát az evangélium megszegői) nem az a különbség, hogy az egyik még a kutyát meg a macskát is együttélésre kényszeríti, míg a másik józanul tudomásul veszi a megmásíthatatlant s így megengedi nekik, hogy külön éljenek, hanem az, hogy az evangélium és vele a katolicizmus komolyan hisz az örök életben s az ottani jutalomban s így tudomásul veszi ugyan, hogy a kutya meg a macska nem élhet együtt, de – mivel a házasság felbonthatatlan – a különválás után is megköveteli, hogy különélő házastársukat továbbra is házastársuknak tekintsék s így fiatal létükre is önmegtartóztatásban éljenek, ne pedig más pár után nézzenek.

Ellenben a magát „evangélikusnak" nevező eretnek azt mondja, hogy ezt nem lehet tőlük kívánni. Mikor pedig arra figyelmeztetjük, hogy Krisztus Urunk és evangéliuma ezt mégis kívánja tőlük, azt felelik, hogy „ebben Krisztus Urunk is tévedett." De emellett azért szentül meg vannak róla győződve, hogy a római egyház papjai megrontották az evangéliumot s ők azok, akik eredeti tisztaságában visszaállították. Ezért is használják az „evangélikus" nevet.

De – hogy az igazságot még jobban tisztázhassuk – legyünk előre mi is „evangélikusok", azaz olyan keresztények, akik azt hiszik, hogy legalább ebben az egy dologban még Jézus is tévedhetett és vizsgáljuk meg az ügyet tisztán az ésszerűség alapján. Mi okosabb? Mereven ragaszkodni az evangélium betűjéhez s a házasság felbonthatatlanságából még kivételesen se engedni vagy pedig olyan házastársaknak, akiknek már együtt pokollá vált az életük, megengedni, hogy mással próbálják meg boldogságukat?

Hogy a házassági elválások nem kívánatos dolgok, hogy igen sok szenvedés forrása a házasfelekre nézve, különösen pedig szinte helyrehozhatatlan csapást jelentenek az ilyen házasságokból származó gyermekekre, mindenki tudja és elismeri. Az is kétségtelen, hogy jóakarattal meg lehet akadályozni azt, hogy a házasság pokollá váljék. Sokkal több házasságot bont fel az emberi könnyelműség, mint olyan okok, melyeken ember már alig változtathat.

A kérdést tehát tulajdonképpen az dönti el, mit tartunk fontosabbnak: az egyének érdekét, kényelmét, élvezeteit-e vagy inkább a közösség, a társadalom, a gyermekek érdekeit. Krisztus Urunk az utóbbit tartotta fontosabbnak. De a „felszabadított" lelkiismeretű „evangélikus" ember, aki lerázta már magáról a papok gyámkodását (mint láttuk, valójában nem ezt, hanem Krisztus igáját rázta le magáról) és aki elsősorban itt a földön akar boldog lenni, nem pedig a másvilágon, mert abban komolyan nem is hisz (ha hinne benne, nem tartaná az örök boldogságot kevésbé fontosnak, mint a földi boldogságot), nem hajlandó feláldozni földi boldogságát az égiért, a maga egyéni érdekeit a közösség vagy szegény gyermekei érdekéért.

Még ha valaki fütyül is a Szentírásra (de azért a katolikus egyház legnagyobb bűnének mégis azt tartja, hogy olvasását elhanyagolta) és az evangéliumra (de azért mégis „evangélikusnak" mondja magát) és Jézus istenségére (mert hiszen semmi furcsát nem talál abban a feltevésben, hogy Jézus, ha másban nem is, legalább ebben az egy esetben tévedett), akkor is igen könnyű eldönteni, kinek van igaza: azoknak-e, akiknek a közösség és a gyermekek érdeke a legfontosabb (azé a gyermeké, akiért az egész házasság van), vagy pedig azoknak, akiknek a maguk kényelme és élvezetei.

Hát még ha mindehhez azt is hozzá vesszük, hogy az se csak üres szólam, hogy „az én igám édes és az én terhem könnyű" (Mt 11,30) s így az önmegtagadások árán megőrzött házassági közösségnek, a fel nem bontott házasságnak is vannak földi előnyei és örömei is: a jól végzett kötelesség, a nem hiába tett önmegtagadások tudata, a boldog, csendes öregkor, az értékes, jó utódok, akiknek értékei a mi önuralmunkból és kötelességtudásunkból származnak. Ezzel szemben milyen sivár lehet az olyan emberek élete, akik magasabb rendű értékek feláldozásával érték el egyéni boldogságukat, még ha legalább ezt valóban elérték is és második (vagy harmadik) házasságuk valóban boldog lett. Pedig ezt ugyancsak nem mondhatjuk el minden esetben.

Az élvezetek öröme elszáll, de a jól végzett s még áldozatok árán is vállalt kötelesség tudata mindig megmarad. E sorok írója szüleinek házassága is földi pokol volt. Mi lett volna azonban belőlem és hét testvéremből (akik közül kívülem még kettő pap lett s mindkettőből igen sok jót tevő és igen sok áldást fakasztó pap), ha az én édesanyám is arra a következtetésre jutott volna, hogy Krisztus Urunk ebben a dologban tévedett, s ha már a házasság földi pokollá vált, jobb felbontani. De különösen mi lett volna belőlünk, ha élete fő céljának is a maga boldogságát tekintette volna s másodszor és esetleg harmadszor is férjhez ment volna? A tragédiát még növelte volna, hogy a végén azt kellett volna megállapítania, hogy férje, az édesapám tulajdonképpen tiszteletreméltó ember volt s nem is annyira rossz volt, mint inkább szerencsétlen.

A házasság célja a gyermek. Az elválás, s még inkább az új házasságkötés kárára van a gyermeknek, mert megfosztja attól a családi körtől, mely a helyes lelki és testi fejlődés elengedhetetlen feltétele. Miatta ugyanis a gyermekeknek vagy apjuk nem lesz, vagy anyjuk, pedig mindkettőre feltétlenül szükségük van. Az apára a rend és a szigor meg a tekintély és a kenyérkereső, az anyára a szeretet miatt, mely a gyermek számára különösen pótolhatatlan.

De az elválás miatt tönkremegy a szülői tekintély is, az a tisztelet, mellyel a gyermeknek szülőjére néznie kell. Aki olyan szülőtől származott, akire nem nézhet tisztelettel, abból bajosan lehet igazi értékes ember. Hát még ha a másik szülőjétől állandóan a becsmérlését hallja, vagy ha nem is hallja, de látnia kell?

Nem lehet előnyös, ha valakinek két apja vagy két anyja van egyszerre. Egy igazi, de azt nem látja, de azt hallja róla, hogy gonosz volt és ma is az, és egy pótapja vagy pótanyja, de sorsa őt arra kárhoztatta, hogy annak társaságban és vezetése alatt élje le gyermekkorát.

Ez az oka annak, hogy Krisztus Urunk még abban az egy dologban sem tévedett, hogy csak felbonthatatlan házasságot szabad kötni. Sajnos a házasságot a szegény, ártatlan gyermekeknek igen nagy kárára, úgy is éppen elégszer idő előtt felbontja a halál. De ha ezen már úgyse segíthetünk, legalább gondoskodnunk kell arról, hogy ne bontsa fel idő előtt még az emberi gyarlóság vagy gonoszság is. Erről gondoskodott evangéliumában Krisztus Urunk, aki „valószínűleg" eben se tévedett, még ha egyes jámbor „evangélikusok" azt gondolják is, hogy igen.

De a házasság a gyermekek érdekétől eltekintve is annyira szoros, olyan benső kapcsolat, hogy már a természete is megkívánja a felbonthatatlanságot. Ha valaki egyszer már apa, anya vagy akár csak testvér lett, az marad mindig. Nem bontható fel többé ez a kapcsolat. Aki azonban valakinek házastársa lett, még közelebbi kapcsolatba lépett vele, mint szüleivel vagy testvéreivel. De előbbre való is lett számára náluk. Hiszen „az ember elhagyja apját, anyját, testvéreit és feleségéhez ragaszkodik" (Ter 2,24; Mt 19,5; Mk 10,7, Ef 5,31) még velük szemben is. Láttuk, hogy az evangélium is azzal okolja meg a házasság felbonthatatlanságát, hogy ketten egyenesen egy testté lesznek. Már nem két test az, hanem egy test. Hogy válhatna el hát egymástól az egy test s különösen mi köze lehet utána még egy harmadik testhez?

De magának az embernek a természete is olyan, hogy felbonthatatlan házasságot kíván. Bizonyítja ezt az, hogy tíz vagy a legrosszabb esetben öt házasság közül egynél több nem bomlik fel még a legromlottabb erkölcsű társadalomban se. Az emberek többségének egy személynél több nem kell házastársul. A legtöbb ember csak egyet szeret, s azt örökre. A szerelemnek már ilyen a természete.

Ha a fiatal szerelmeseknek azt mondod, hogy el fognak majd válni, neked mennek felháborodásukban. Az esetek igen nagy többségében az a valóságban is így van. Igaz, az is természetes, hogy a fiatalsággal, szépséggel s üdeséggel együtt a szerelem is elmúlik, a múlté lesz, ámde akkor meg már a megszokás, a régi kedves emlékek és a lelki szeretet (mert ez is alkatrésze az emberi szerelemnek) tartja össze továbbra is a házastársakat, hogy arról az összekötő kapocsról, melyet a gyermekek és unokák alkotnak, ne is beszéljünk.

Egyik tanítványom apja (mozdonyvezető volt s pesti) gyerekkori szerelmét vette el már 20-22 éves korában. 20-25 évig úgy éltek együtt, mint a galambok. Ekkor – tehát elég fiatalon – meghalt az asszony, a férfi pedig utána csak hallgatott, hallgatott s rá néhány hétre ültében csendesen ő is örökre elaludt.

Egyik nagybátyám is ilyen boldog házas volt. Ő majdnem 50 évig élt feleségével a legnagyobb harmóniában s noha igen heves, ingerlékeny természetű volt. Mikor felesége meghalt, ő is alig szólt már többet, hanem még abban az évben ő is követte. (Érdekes, hogy mindkét házaspárnak – bizonyára büntetlenül – csak egy gyermeke volt.) Egy rendkívül értékes kálvinista tanártársam is diákkori szerelmét (katolikust) vette feleségül s ők is egész halálukig úgy szerették egymást, mint serdülő korukban. De hátha nem ilyen szerencsések a felek? Hátha pokol az együttlétük? Hátha a természetük annyira elütő s annyira szerencsétlenek, hogy ahelyett, hogy az ellentétek enyhítésére törekednének, mindegyikük még mesterségesen is azon van, hogy a másikat bosszantsa, keserítse, kínozza? Hátha már oda jutottak, hogy egyenesen halálosan és engesztelhetetlenül gyűlölik egymást? Hátha az egyik lábbal tiport minden emberi érzést és erkölcsöt s a másik félnek egyenesen lehetetlen már mindezt tovább tűrnie? Hátha a jó feleség még tűrne is mindent, de a férje egyszerűen kiveri a lakásból? Vagy a férj tűrne ugyan mindent, de az asszony egyszerűen megszökik mással? Még ilyenkor is okos dolog ragaszkodni a felbonthatatlansághoz?

Mint láttuk, Krisztus Urunk még ilyenkor is ragaszkodik. Nem az együttéléshez, hanem ahhoz, hogy új házasságkötés ne történjék. Természetesen még ebben se tévedett vagy volt túlzó, hanem csak azt bizonyította be, mennyire jó pszichológus volt, mennyire ismerte az emberi lelket és az emberi gyarlóságot, azaz, hogy mennyire végtelenül bölcs Isten volt.

E kifogásokra ugyanis először azt válaszoljuk, hogy a vázolt bajok háromnegyed részét el lehetett volna kerülni, ha a felek házasságukat jobban megfontolták volna, szerencsétlenségüknek tehát elsősorban ők maguk az okai. Az embernek Isten azért adta az eszét, hogy használja. Minden házasulandónak tudnia kellene, hogy mivel a házasság felbonthatatlan, s így ha elhibázzuk, nincs alkalmunk jóvátenni (illetve ritkán van alkalmunk, mert néha segít rajta a halál, még ritkábban pedig be lehet bizonyítani, hogy a házasság érvénytelen volt), nagyon meg kell gondolni, kivel kötjük meg s hogy magunkra vegyük-e azt a köteléket, melyből többet nem lehet szabadulni.

A közvélemény a szerelmi házasságokat tartja az eszményi házasságoknak. Igen nagy tévedésben van. Éppen szerelmi házasság esetén kell legjobban gondolni arra, hogy a házasság esetleg szerencsétlen lesz és elválás lesz belőle. A szerelem szenvedély, s mint minden szenvedély, elvakít, akadályozza a tisztánlátást, a józan ész működését. Aki pedig vakon, ész nélkül cselekszik, az bizonyára legkevésbé gondolhat arra, hogy helyesen cselekszik. Az érzéki, a vad szerelem sohase, vagy legalábbis igen ritkán tart el a sírig, a házasságnak pedig addig kell tartania. Sőt a szerelem igen gyakran végződik kiábrándulással és csap át egyenesen gyűlöletbe, az előbb rajongásig szeretett egyén megutálásába. Hogy lehetne józanul ilyen természetű érzelemre építeni olyan házasságot, melyet nem lehet felbontani?

A házasság csak akkor sikerülhet, ha nem a szerelemre, hanem az észre alapozzuk, vagy legalábbis az észre is, mégpedig elsősorban arra. Csak olyan egyénnel szabad házasságot kötni, akivel az eszünk is ajánlja. Ha aztán az ész szavához még szerelem, vonzalom s szép külső (mely a vonzalmat okozza) is járul, ráadásnak ez is előnyös és jó, de fő indítóok semmiképpen se lehet. Hiszen fiatalság, testi szépség s a vele járó érzéki vonzalom mulandó dolog, a házasság pedig nem lehet mulandó, mert felbonthatatlan. A házasságot elsősorban mindig olyan okok miatt kell kötni, melyek állandóak, nem függnek az időtől, tehát nem testi kiválóságok miatt.

Mivel testünk is van, annak kiválósága is lehet ok, de nem lehet fő ok, nem lehet a döntő tényező. Akinél mégis az, igen ostoba ember, ha később azon csodálkozik, hogy válásra ke-

rült a dolog. Ha okos ember, inkább azon csodálkozik, ha nem kerül arra. Ez ugyanis csak véletlen szerencse lehet az ő ostobasága ellenére. Ha pedig nemcsak vonzalom szerepel, hanem egyenesen szenvedélyes érzelem, akkor meg majdhogynem azt kell mondanunk, hogy ezzel nem is volna szabad házasságot kötni. Hiszen az ilyen emberben úgyszólván lehetetlen a tárgyilagosság, a józan kritika, a nyugodt megfontoltság. Az ilyen lelkiállapotban tett elhatározásból szinte lehetetlen, hogy okos és maradandó dolog következzék. Az ilyen szenvedély nemcsak nem kívánatos a házassághoz, hanem félni kell tőle, ha megvan, vagy legalább gondoskodni róla, hogy ennek tudatára is jussunk és káros, elvakító hatását, amennyire csak tudjuk, az eszünkkel ellenőrizzük és közönyösítsük.

Csak önmagára vethet az olyan házastárs, aki csak az esküvő utáni hónapokban vagy években veszi észre, hogy hitvestársának olyan tulajdonságai vannak, melyeket ő nem szenvedhet, s csak ekkor jut tudatára annak, hogy az ő természetük homlokegyenest ellenkező, illetve ahelyett, hogy kölcsönösen kiegészítenék egymást, az ő makacsságával, önfejűségével uralomvágyával ugyanilyen természetű házastárs áll szemben, mikor neki nőies, szerény engedékeny, engedni, sőt szolgálni tudó feleség való volna. Lehet, hogy ezen is lehetne segíteni önneveléssel, önmegtagadással, de hát hány olyan ember van, aki még a természetét is meg tudja változtatni (noha egyébként ezt is lehetne s kellene is)? Akiknek tehát pokol a házasságuk, az esetek háromnegyed részében ők maguk az okai könnyelműségükkel és meggondolatlanságukkal. Csak természetes dolog tehát, hogy könnyelműségüknek és az ész kikapcsolásával tett elhatározásuknak a következményeit is nekik maguknak kell viselniük, nem pedig egyszerűen elválniuk s a bűnhődést egyszerűen szegény, ártatlan gyermekeikre hárítaniuk. A gyermekek kedvéért még azoknak is szívesen kellene szenvedniük, akik szenvedésüknek semmiben se okai. Hát még azoknak, akik tulajdonképpen saját meggondolatlanságuk és észellenes szerelmeskedéseik következményeit nyögik!

Ámde láttuk, hogy Krisztus Urunk a boldogtalan házasságoknak még abban a negyedrészében sem engedi meg az újraházasodást, amelyekben a boldogtalanságoknak nem a könnyelmű házasságkötés, tehát nem a felek hibája volt az oka. Sőt Krisztus Urunk még az olyan házasságok felbontását se engedi meg, melyekből nem származott gyermek. Ezért gondolta az említett evangélikus ipari tanuló, hogy Krisztus Urunk ebben tévedett. Az igazság azonban az, hogy Krisztus Urunk ebben is a legjobb emberismerő volt. Nem is lehetett más, ha egyszer Isten volt.

Nemcsak azért mondom ezt, mert a házasság felbonthatatlanságát, mint láttuk, nemcsak a gyermek érdeke, hanem magának a házassági viszonynak a természete is kívánja, hanem azért is, mert az emberi természet éppen a nemi ösztön tekintetében igen gyarló. Olyan nagy az emberben ez a szenvedély és annyira vakká tudja tenni, hogy vele szemben csak az a kérlelhetetlen szigorúság használhat, melyet az evangélium ír elő a házasság tekintetében. Nem lehet, hogy az emberiség annak lelkisége és ezzel összefüggő magasabb érdekei igazodjanak a nemi ösztönhöz (ahhoz a nemi ösztönhöz, mely még az érzékek között is a legalsóbbrendűhöz, ahhoz, mely még a féregben is megvan, a tapintáshoz van kötve), hanem hogy a nemi ösztön alkalmazkodjék és szolgálja az emberiség érdekeit és az emberek lelki igényeit.

A nemi ösztön annyira erőszakos és az észt is félrevezető zsarnok, hogy csak vasszigorral lehet féken tartani s az ész respektálására kényszeríteni. Látni fogjuk, hogy a papi cölibátus alól (ellentétben a házasság felbonthatatlanságával) joga lenne az egyháznak kivételeket tenni s egyes papoknak, például azoknak, akikben az ösztön kivételesen nagy, felmentést adni. De éppen ebből a lélektani okból még a papi nőtlenség alól se ad az egyház felmentést senkinek soha. Jól tudja ugyanis, hogy az a remény, hogy a felmentés egészen mégse lehetetlen, bármilyen halvány és gyönge is, már igen sok papban meggyöngítené a lelki erőt, az ösztönével szemben való ellenállásra s ezáltal romlását okozná.

A vasfegyelem, a kérlelhetetlenség, annak biztos tudata, hogy ezen soha és semmiképpen segíteni nem lehet, megkönnyíti, sőt azt mondhatnám, hogy egyedül csak ez teszi lehetővé ezt az erkölcsi küzdelmet. Annak ugyanis, hogy ez a küzdelem igen nagy, sokszor szinte emberfeletti, nagyon is tudatában van az egyház. Nem is csodálkozik rajta, mert hiszen tudja, hogy az üdvösséget nem adják ingyen s Isten az örök üdvösség fejében mindent követelhet és követel is az embertől. Az a Krisztus, aki állítólag tévedett akkor, mikor sírig tartó házasságot követel az emberektől, világosan megmondta, hogy aki nem képes mindent elhagyni, mindenről lemondani Őérte, az nem méltó Hozzá.

Világos azonban, hogy ez a nagy kívánalom nemcsak a papokra vonatkozik. Hiszen nemcsak ők Jézus követői, nemcsak rájuk vár az örök üdvösség s nemcsak nekik nem adják azt ingyen. A paptól azt kívánja Jézus nevében az egyház, hogy nemi ösztönei kielégítéséről s a vele járó földi örömökről egészen mondjon le. Az egyszerű hívektől csak azt, hogy ösztönük legalább a faj szolgálatában álljon, s csak egy nőre (vagy férfira) korlátozódjék. De ahogyan a papoktól még a teljes lemondást is kérlelhetetlenül és kivételt nem tűrően az egyház követeli, és oly kérlelhetetlenül követeli legalább ezt a kisebb fokú lemondást az egyszerű hívektől is. Ugyanazon lélektani okokból teszi ezt, melyek miatt papjaival szemben is kérlelhetetlen és ott se tűr kivételt.

Aki elválik s újra házasodik, bármilyen sok mentsége van s bármennyire is nem ő, hanem hitvestársa a bűnös, akár van már gyermek, akár nincs, nem kap templomi áldást, de utána feloldozást se egész életében, míg csak új, tilos viszonya tart. Nem lehet kereszt- vagy bérmaszülő se, nem viselhet tisztséget az egyházban, sőt nem részesülhet egyházi temetésben se, ha így hal meg. Nemi tekintetben (de másban is) annyira gyarló az ember, hogy csak ilyen szigorral lehet megfékezni. De láthatjuk, hogy még így se, bár ennek az is oka, hogy ma már az állam és a társadalom nem támogatja az egyházat mint hajdan, hanem a francia forradalommal kezdődően már egyenesen az ellenkező irányban dolgozik. 1894-ben az állam már nálunk is törvénybe iktatta a válás lehetőségét katolikusok számára is.

Az egyházban a papi nőtlenséghez és a házasság felbonthatatlanságához való ragaszkodás ugyanazon forrásból ered: mindkettőnek a nemi ösztön megfékezése, az ész uralma alá vetése a célja. A házasságban az egyén lelkisége, különösen pedig a gyermekek érdekében ezt a célt az erkölcsi törvény a nemi ösztön kielégítésének egész életen át egy személyre való korlátozásával éri el, a papi cölibátusban azonban teljes elfojtásával, példaadásból, hogy a papság megmutassa híveinek, hogy az ösztönt még teljesen elfojtani is lehetséges. Mivel ehhez rendkívül erős hit kell, a papság egyúttal azt is megmutatja vele, hogy abban a másvilági jutalomban, melyet a híveknek hirdet, ő maga még jobban hisz, mint a hívei.

Míg azonban a teljes nemi önmegtartóztatást Jézus csak ajánlotta (mégpedig nemcsak a papoknak, hanem mindenkinek), de Ő maga nem tette kötelezővé még a papokra se, hanem annak elrendelését vagy el nem rendelését az egyházra bízta, s így megadta a lehetőséget arra, hogy a szigoron esetleg enyhíthessen is, addig a házasság felbonthatatlanságát, azaz a nemi ösztönnek egész életen át egy személyre korlátozását már maga Krisztus Urunk rendelte el s így megmásíthatatlanná tette. Ebben a tekintetben nem hagyott az egyház számára lehetőséget az enyhítésre.

Nagyon téved tehát az, aki, ha igen nehéznek találja ezt az igát, az egyházat vagy a papokat gyűlöli és szidja érte. A papokat legfeljebb azért kifogásolhatná, miért ragaszkodnak olyan lelkiismeretesen Krisztus tanaihoz. Ezért azonban csak elismerés és hála jár nekik, mert csak az tűnik ki belőle, hogy hűséges sáfárok, lelkiismeretesek és valóban hisznek is abban, amit hirdetnek. A papság elöl jár jó példával, s miközben Krisztus e kemény parancsát híveinek hirdeti, ő maga még többre vállalkozik, mint amennyit Krisztus parancsával híveitől megkíván, noha ezt neki Krisztus nem parancsolta meg, hanem csak ajánlotta.

Mint említettem, Krisztus Urunk igen jó pszichológusnak, nagy emberismerőnek bizonyul, mikor a házasság felbonthatatlanságát illetően annyira hajthatatlan s e tekintetben olyan parancsot adott, mely még kivételt se tűr meg. Az emberi gyarlóság ugyanis olyan, hogy ha tudja, hogy szükség esetén esetleg mégis csak lehet válni, azaz ha lehetséges a kivétel, akkor házasságkötése után se vigyáz úgy se a szemeire, se titkos, neki ekkor már tilos vonzalmaira, se az idegen személyekkel való viselkedésére, mint akkor, ha biztos tudatában van annak, hogy új, törvényes viszony kötése számára teljesen lehetetlen, tehát nincs értelme a kísérletezésnek, mert csak lelki tragédia lehet a dologból, semmi más.

Hogy milyen könnyelmű s mennyire felesleges válásokat eredményez az a tudat, hogy lehet válni és ez ezzel a tudattal együtt járó viselkedés, bizonyítja az, hogy éppen nem ritka eset, hogy azok, akik már törvényesen elváltak és újabb polgári házasságot kötöttek, később újra visszamennek igazi feleségükhöz és ezzel kapcsolatban még az újabb válás és az újabb polgári esküvő terhes formaságainak is alávetik magukat. Pedig ház ezzel ők maguk is elismerik, hogy közel se volt számukra pokol az a törvényes házasság, melyet oly könnyelműen felbontottak s hogy olyan asszonyt hagytak el, aki még a második vagy talán harmadik „feleség" után se vesztette el számukra vonzerejét. Nem szégyen-e, hogy mégis elváltak tőle?

Természetesen nem a már elhagyott házastárssal való újabb egybekelés a szégyen, hanem az, hogy olyan törvényünk van, mely ilyen könnyelmű elválásokat is lehetővé tesz, sőt szentesít, mégpedig annyira, hogy az első, az igazi feleséghez való visszatérést csak úgy engedi meg, ha az illető újabb esküvői mókáknak veti magát alá. Pedig hát mit adhatunk annak az esküvőjére vagy ünnepélyes nyilatkozatára, aki ezt már megszegte, s éppen most bizonyítja be, hogy kellő ok nélkül, könnyelműen szegte meg? Hiszen egy olyan házastársat taszított el magától, akivel nemcsak lehetséges számára a boldog együttlét, hanem az vált meggyőződésévé, hogy ez az együttlét boldogabb volt, mint bárki mással.

Még Gömbös Gyula is így csinált miniszterelnök korában azzal az első s egyedül törvényes feleségével, akit buja hajlamainak engedve egy idegen nő miatt kegyetlenül eltaszított magától. Mivel pedig protestáns volt s még bűnét is felekezete áldásával követte el, nemcsak polgárilag kötött elhagyott feleségével újabb házasságot, hanem még felekezete templomában is.

Felekezete természetesen most is kiszolgálta, mégpedig magával a püspökével szolgáltatta ki nagy úrrá lett hívét, s a püspök természetesen felhasználta az alkalmat arra, hogy megható szólamokat suttogjon az új jegyespár és a jelenlevő közönség fülébe a megható hitvesi szeretetről, sőt lehet – mert így még hatásosabb és felemelőbb – még holmi szelíd szemrehányásokat is a közben elkövetett hűtlenségéért.

Csak azt felejtette el megmagyarázni ez a „püspök", hogyha helytelen volt a közbejött hűtlenség, miért áldotta meg az állítólag megtisztított evangélium alapján álló felekezet annak idején Gömbös második „bűnös házasságát" is? Miért nem dorgálta meg kiszolgálás, sőt áldás helyett akkor is a hívőt? Hiszen ez a hívő akkor még nem is volt olyan nagy úr, mint a harmadik esküvő idején, megdorgálása tehát még nem is jelentett volna semmi különösebb kockázatot a felekezetre nézve? Mennyivel szebb lett volna – ha mint Keresztelő Szent János Heródessel tette (Lk 3,16-20) – áldás helyett az „evangélikus" lelkész is azt mondta volna neki: Nem áldalak meg, mert bűnös vagy. Nem szabad neked, mikor feleséged van, más nőt bírnod. Az „evangélikus" Gömbösnek szabad volt. A legjellemzőbb azonban az, hogy éppen azért volt neki szabad, mert „evangélikus" volt.

Hogy milyen káros e téren az engedékenység és mennyire szükséges és hasznos a katolikus és evangélikus kíméletlenség és meg nem alkuvás (előbb összedől az egész világ, mint akár csak egy betű is elvesszen a törvényből, mondta Krisztus Urunk – Mt 5,18), azt jól láthatjuk a következő esetből:

Volt egyszer – mondjuk – egy parasztlány, aki annyira szép volt, hogy elvette a falu jegyzője, noha falun s különösen régen „úr" nem szokott parasztlányt elvenni, legfeljebb 50-100 holdasat. Ez azonban természetesen nem volt ilyen gazdag. Hiszen nem a gazdagságáért, hanem a szépségéért ment ilyen jól férjhez. A lány természetesen boldogan mondott igent, hiszen utána még évek múlva is az ő „szerencséje" volt a falu legnagyobb beszédtárgya.

Tudvalevő, hogy a községi jegyző feljebbvalója a járási székhelyen lakó főszolgabíró, aki hivatalos ügyekben, ellenőrzés és felügyelet céljából gyakran kiszáll a falusi jegyzőkhöz. Ennek a jegyzőnek a fiatal felesége azonban annyira szép volt, hogy a főbíró nemsokára majdhogynem mindennapi vendég lett a jegyző házánál, a vége pedig válás és az lett, hogy az asszony jegyzőnéből főbíróné lett. A jóságos polgári házasság lehetővé tette számára.

Később, mikor már főbíróné, egy fővárosi társaságban egy milliomos iparmágnásnak is megtetszik, akinek már autói és palotái vannak és a Riviérán nyaral. Újabb válás, újabb „esküvő". Az állam „megértő törvényei mint a másodikat, ezt a harmadikat is lehetővé teszik. A tengeri fürdőn a most már kellőleg kiművelődött, elegáns asszonyba beleszeret egy lecsúszott uralkodóherceg. Újabb válás, újabb „esküvő".

Közben azonban az asszony már eléri negyvenes-ötvenes éveit, s mivel eddig mindig érdekből ment férjhez, jelentkezni kezdenek nála a szív igényei is s most már neki tetszik meg egy – bár egyszerű állású, de – hódító külsejű fiatal férfi. Mivel a gazdag nő most már a férfi számára jelentett emelkedést és gazdagságot, újabb válás és újabb „esküvő" következik.

Mivel néhány év múlva a jólléthez jutott fiatal férfi számára terhessé kezd válni az idős nő, nemsokára újabb válás, újabb „esküvő" (most már még azt is unom, hogy ezt mindig idézőjelbe tegyem) következik, de ez az utóbbi természetesen most már nem a nő, hanem a fiatal férfi számára. A nő most már ott marad magányosan s többnyire már szegényen is és még ha látóhatárunkat nem is terjesztjük ki a másvilágig, az örök jutalomig és büntetésig, akkor is biztosan elmondhatjuk, hogy bajosan lesz olyan boldog és nyugodt öregkora – hogy a hazának s társadalomnak tett szolgálatokról ne is szóljunk –, mint akkor lett volna, ha megmaradt volna első és igazi férje oldalán, megtartotta volna annak tett esküjét, s mint tisztelt falusi jegyzőné és boldog családanya élne boldogan és tisztelten gyerekei és unokái körében.

Ha az állam (s már korábban a protestantizmus) nem gondolt volna arra, hogy legalább ebben az egyben „Krisztus Urunk is tévedett" s nem tartotta volna szükségesnek, hogy az embereket felszabadítsa a mai korba már állítólag nem illő középkori szigorúság vasmarkai alól s így a házasság nemcsak néhány hős keresztény, hanem az egész társadalom és a közfelfogás számára is felbonthatatlan maradt volna, az a nő, akinek a történetét röviden vázoltuk, minden valószínűség szerint egész életére megmaradt volna falusi jegyzőnének. Egész gonosz ember ugyanis (nőben tehát olyan, akit démonnak szoktunk mondani) kevés van. Az átlagember gyarló és erkölcsileg gyönge ugyan, de nem gonosz, nem elvetemült. A legtöbb ember olyan, hogy jó környezetben, jó közfelfogás közepette ő is becsületes és jó, s csak a rossz környezet teszi rosszá. A legtöbb ember csak az árnak nem tud ellenállni, csak külön utakon járni gyönge.

Jó, katolikus közszellemben, mikor polgári házasság még nem volt s az egyház törvényei még az államé is voltak egyúttal, vagy mikor már nem is volt így, de a falu közszelleme még teljesen katolikus és az egyház iránt engedelmes volt, ennek a hódítóan szép falusi jegyzőnének még egészen könnyű lett volna ellenállnia az első kísértésnek, a főszolgabíró iránta való rajongása tudomásulvételének. A főbíró legyeskedése láttára azonnal eszébe jutott volna ugyanis, hogy ebből jó nem lehet. Te a főbíró felesége sohase lehetsz, legfeljebb a szeretője, mondta volna neki egy hang. Mivel a jókból nem rögtön, hanem lassan lesznek rosszak, egészen bizonyos, hogy hősnőnk akkor még feltétlenül és minden habozás nélkül a tisztességes jegyzőné, nem pedig a főbírói szerető mellett döntött volna.

Akkor még, a dolog legelején, nem is lett volna az asszony számára ez a döntés túl nehéz, mert hiszen a szerelem is lassan fejlődik, nem mindjárt az első nap lesz „ellenállhatatlanná" (természetesen a főbíró részéről se). A legelején még aránylag könnyű neki ellenállni s tartózkodás vagy fagyos hidegség a szeretett személy részéről nagyon alkalmas a lehűtésre, kivált ha az asszony a viszonzásnak soha se adta volna semmi jelét s a bizalmas együttlétre se adott volna alkalmat. Ilyen határozott ellenállással el lehetett volna érni, hogy az ilyen főbírókban is felébredjen az önérzet s ne szaladjanak olyan szekér után, mely nem veszi fel őket. Pár hónapos lelki feszültség vagy válság után ilyen határozott viselkedés mellett többnyire minden maradandóbb nyom nélkül elmúlik a lelki vihar és rombolás nélkül múlik el a kísértés.

Ha azonban Krisztus Urunk a házasság felbontására kivételeket engedélyezett volna, akkor már rendkívül nehéz volna legyőzni a hasonló kísértéseket. Amit ugyanis az ember nagyon szeretne, azt igen könnyen el is hiszi, hogy lehetséges. S ha csak egy cseppet is gyarló az a nő (s melyik nem gyarló? Ezzel természetesen nem azt akarom mondani, hogy mindegyik, mert vannak nagyon kiváló emberek s nők is), mindjárt arra gondol, hogy az ő előkelő udvarlója a válás megengedését neki egész bizonyosan ki tudja majd eszközölni Rómában. (Még jelenleg, az egyház kérlelhetetlensége mellett is mindennapos ez a feltevés.)

Ez a remény aztán mindjárt meg is törné a nő ellenálló erejét s szinte lehetetlenné tenné számára azt a határozott, meg nem alkuvó viselkedést, mely hasonló esetben a szerelem lángra lobbanó szikrájának megakadályozásához feltétlenül szükséges. Ezért nem tűr és nem enged kivételt a Szentírás a válás tekintetében még akkor se, ha a szenvedő fél ártatlan és részvétet érdemel, vagy mikor a házasságból nem született gyermek, akinek nevelését és érdekét a válás veszélyeztetné.

Azért mond az egyház kategorikus, ellentmondást nem tűrő nemet a házasság felbontását illetően, mert válságos esetekben, nagy kísértések idején csak ez a kérlelhetetlenség használhat, csak ez tudja megadni a becsület útján való megmaradáshoz szükséges erőt.

Ha valakinek tehát ártatlanul, tisztán a másik fél bűne miatt bomlott fel és vált szerencsétlenné a házassága s mégse köthet helyette újat, sőt ha valaki még bűnös feleségét is hajlandó lenne visszafogadni, de az nem hajlandó hozzá visszatérni, annak alázattal kell fogadnia Istentől azt a megpróbáltatást, hogy ettől kezdve ő is épp úgy nemi megtartóztatásra van „kárhoztatva", mint a papok (a papok éppen azért vállalják ezt a megtartóztatást, hogy ezeknek a velük hasonló sorsra „kárhoztatottaknak" példát adjanak és sorsukat megkönnyítsék), és ha valóban ilyen lélekkel fogadja és mint Isten akaratát és a társadalomnak szükséges jószolgálatot jó lélekkel vállalja, akkor ez az önmegtagadó élet nem is lesz számára pokol.

Minden a hit komolyságától függ s nincs semmi másra szükség, mint csak arra, hogy valaki keresztény legyen, nemcsak névben, hanem a valóságban is. Egy keresztény ugyanis elsősorban azért él, hogy abban a másik, a halálunk után következő igazi életben boldog legyen. Ezért áldozatot vállalni csak annak lehetetlen, aki valójában nem is hisz ebben a másik életben, vagy ha mondja is, hogy hisz, de a tettei és a viselkedésmódja ezt éppen nem bizonyítják.

Szükségesnek tartom itt megemlíteni, hogy bizonyos esetekben nemcsak az egyház, hanem még az állam is megköveteli a hasonló önmegtagadást ártatlan emberektől is. Az állam (természetesen nem a kommunista államról beszélek) se enged új házasságot kötni például olyan házasfélnek, akinek házastársa már évtizedek óta fekvőbeteg. Pedig hát gyakorlatilag ez is a nemi élet örömeitől való megfosztottságot jelenti. De hát nem lehet másképpen, mert még a vallás nélküli állam se helyezkedhet ilyen esetekben arra az álláspontra, hogy a nemi élet előbbre való, mint a magasabb rendű emberi szeretet s így azt a házastársat, aki nemi partnernek szerencsétlenségére már nem alkalmas, egyszerűen az utcára lehet dobni.

Persze azoknak, akik hisznek is, meg nem is, és az élet célját nem az érdemszerzésben és az örök élet megszerzésében, hanem tisztán csak az élvezetekben látják, ez az önzetlen szere-

tet magas. Pedig ők is könnyen kerülhetnek majd olyan helyzetbe, hogy házastársuk önzetlen szeretetére kell majd szorulniuk s ugyancsak szánandó helyzetbe kerülnének, ha velük szemben ekkor házastársuk is az önzés álláspontjára helyezkednék. Annál helytelenebb ez az önző álláspont, mert nemcsak az örök életet, az örök boldogságot játsszuk el vele, hanem még a földi életet se teszi boldoggá. Rabjaivá tesz ugyanis bennünket szenvedélyeinknek, amelyek annál inkább követelőbbek lesznek, minél inkább kielégítjük őket s ezért sivárrá, kiábrándítóvá teszik az életet. A boldogságot a földi életben is csak az élvezi, aki életét eszmények szolgálatába állítja, nem pedig ösztönei kielégítésébe.

A házasságot tehát, mivel felbonthatatlan s így egész életünkre szól, nagyon meg kell gondolni. Ha valaki mégis elhibázza, szenvedni kell miatta. Ha elhibázásának maga az oka, akkor szenvedjen és vállalja a vele járó áldozatokat, mint saját bűnei vagy meggondolatlansága következményeit. Ha ártatlanul szenved, szenvedjen az örök jutalom reményében, illetve az örök kárhozattól való félelmében és abban a tudatban, hogy a köz érdekében hoz áldozatot. Aki azonban okos, a legtöbb esetben elkerülheti ezt az áldozatot nemcsak a házasság megkötése előtti óvatossággal, hanem a már elhibázott házasságban is azzal, hogy nem hagyja elmérgesedni a dolgot, hanem az elhidegülésnek engedékenységgel, alkalmazkodással, türelemmel, önmegalázással elejét veszi.

Legtöbbször ugyanis csak azért válik a házasfelek közt tűrhetetlenné a helyzet, mert a szereplők tudják, hogy lehet válni. Ha úgy tudnák, hogy nem lehet, vagy ha az evangélium tisztelete és az egyház iránti engedelmesség miatt az állam és a társadalom bűnös engedélyét mint jó keresztények nem veszik tudomásul, ha akaratuk uralma alá vetik mind érzékiségüket, mely más személy irányában jelentkezik, mind féltékenységüket (mely a hitvesi szeretet zabolátlansága), mind túlzott önérzetüket, mind anyagiasságukat, mind a házastársuk szülei vagy testvérei iránti esetleges ellenszenvüket, nagyon is lehetségessé válik számukra a „lehetetlen".

*

Befejezésül már csak azt a gyakran hallható ellenvetést, illetve rágalmat kell még elintéznünk, hogy a katolikus egyház a házasságot felbonthatatlannak tartja ugyan, de kivételes esetekben (s ezek a kivételek természetesen a gazdagok és előkelők számára állnak rendelkezésre) azért mégis felbontja. (Minden protestáns hittankönyv ezt állítja, ha újabban esetleg azt, hogy az előkelők ezek a kivételek, nem mondja ki nyíltan, hanem a hitoktató szóbeli magyarázatára bízza.) Szóbeszédben ez a feltevés egészen általános, még katolikusok szóbeszédében is. Mivel ugyanis a nehezet képviseli előttük és kívánja tőlük, a katolikus egyházra és a tanait képviselő papokra még a katolikusok is épp oly ellenszenvvel néznek, mint a más vallásúak, hiszen ők érzik ezt a szigort legjobban, nem pedig az egyházon kívüliek. Egyszerű fecsegésnek látszik csak ez a beszéd, pedig nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy a Szentírásban s az evangéliumban maguk a papok se hisznek. E a szóbeszéd azt jelenti, hogy a házasság felbonthatatlansága az egyházban csak egyszerű pénzszerzési lehetőség a papok számára (mert világos, hogy az előkelők a kivételezést jól megfizetik).

Akik azonban papokat nemcsak rágalmakból ismernek, hanem olyan viszonyban vannak velük, mely lehetővé tette számukra, hogy lelkükbe is bepillanthassanak, azok tudják, hogy a papságnak lehetnek és vannak is emberi gyarlóságai s ezek az egyik papban nagyobbak, a másikban kisebbek, de arról, hogy a papság maga se hiszi komolyan azt, amit hirdet, szó se lehet. Ha így volna, akkor a papoknak nem emberi gyarlóságaik volnának, hanem egy közönséges bűnszövetkezet tagjai lennének. Ki látott azonban olyan bűnszövetkezetet, melyet még kétezer év alatt se lehetett leleplezni és lehetetlenné tenni, sőt amelynek minden ellenségéről kitűnt, hogy sokkal romlottabb és erkölcsileg alantabb állt, mint azok, akiket le akart leplez-

ni? (Például a hitújítók, vagy a francia forradalom vezetői, vagy például Sztálin, akinek bűneit maga Hruscsov leplezte le.)

Az egyház csak olyan házasságot bonthat és bont fel, melyet csak megkötöttek, de el még nem háltak. De hogy az ilyen házasságot felbontja, mutatja, hogy szerető anyja híveinek, aki, amennyire csak módjában áll, igyekszik rajtuk segíteni. Mivel a Szentírás azt mondja, hogy a házasság azért felbonthatatlan, mert a házastársak már egy testté váltak, az olyan házasságot, melyet még csak megkötöttek, de amelyben a felek még nem váltak oly testté, még szükség esetén felbontja.

Világos, hogy ez csak olyan esetben történhet meg, mikor az el nem hálás megtörténtét a felek bizonyítani tudják. Világos, hogy ilyen kérelemmel értelmesebb és jobb módú hívők gyakrabban fordulnak az egyházhoz, mint a föld egyszerűbb népe, mert az effajta lehetőségekről a föld népe részint nem is tud, részit nincs se ideje, se pénze ilyesmivel törődni. Neki sokszor nem is olyan fontos, hogy bűnös viszonyban él-e vagy törvényesben.

Világos azonban, hogy vannak szegények is, akiknek lelki igényeik vannak s így nemcsak ma, hanem még a középkorban se szorítkoztak az egyházi házassági ügyek tisztán csak a gazdagokra.

Felbontja aztán még az egyház a hitetlenek (például a zsidók) házasságát is abban az esetben, ha a házasfelek egyike megtér s a másik nem akarja e lépésben követni. Ez az engedmény tisztán a Szentíráson (a rómaiakhoz írt levélen) alapszik, amely a megtérő hitetlennek megadja ezt az engedményt.

Ezt a két esetet kivéve az egyház soha házasságot fel nem bont és fel nem bontott.

Megengedi azonban híveinek, hogy újabb házasságot kössenek, ha sikerül nekik bebizonyítani, hogy külsőleg megkötött házasságuk a valóságban érvénytelen s természetesen mindig is (kezdettől fogva) az volt. Ez azonban nem a házasság felbontása, hanem éppen ellenkezőleg, annak megállapítása, hogy felbontásra nincsen szükség, mert a házasság nem jött létre.

Ezt az érvénytelenséget természetesen szintén bizonyítani kell, mert hiszen a külső jelek szerint létrejött. Ilyen eset például, ha a házasság nem szabad akaratból, hanem tisztán kényszer hatására jött létre, vagy ha bizonyítani lehet, hogy a felek valamelyike nem akart igazi, tehát felbonthatatlan és gyermekek nemzésére irányuló házasságot kötni. Különösen ez utóbbit igen nehéz bizonyítani még akkor is, ha valóság.

Hogy a menyasszonyt kényszerítik a házasságra, szintén sokkal gyakrabban fordul elő előkelőbb, mint egyszerűbb körökben, mert hiszen a kényszerítés többnyire a vagyon vagy a szülők nagyravágyása miatt történik. De a szegény, egyszerű ember (kivált a régi időkben) nem is nagyon tudja, hogy a házasság effajta érvénytelenítése lehetséges, s ha tudja is, azt már nem tudja, hova kell fordulnia, hogy kell eljárnia. Nekik a vallási műveltségük és e téren való igényeik is sokkal kisebbek, mint az előkelőbbeké. Nekik, ha már templomban nem lehet megesküdniük, legtöbbször jó a polgári házasság is. Ezek az okai annak, hogy a házasságok érvénytelenítése gyakoribb előkelőbb körökben, mint egyszerű emberek házassági ügyeiben.

Egy volt tanonctanítványom például, akinek szerelmét az apja egy gazdag emberhez kényszerítette, de ő már az esküvő utáni éjszaka megszökött tőle s utána nemsokára polgárilag egybekelt szerelmesével, megtudta tőlem, hogy polgári neje első házassága érvénytelen, mert kényszerből történt, de fel is lehet bontani azon a címen, mert el se hálták. Hiába írtam meg neki azonban én magam ingyen az érvénytelenítést kérő keresetlevelet: mivel az üggyel addig nem foglalkozhattak, míg a kérvényező a perköltségekre (tanúkihallgatások, a vele járó levelezések, a per aktáinak és ítéletének több példányban való legépelése stb.) 200 pengőt be nem küldött (még ennek elengedését is el lehetett volna érni, ha a kérvényezőnek nem lett volna megfelelő, sőt jó keresete), a dologból nem lett semmi, mert az illetőnek mindig másra kellett a pénz. Pedig hívő lélek volt az illető és intelligens és jólelkű is. A 200 pengőt állan-

dóan gyűjtögette, de amit összegyűjtött, hamarosan mindig el is költötte. Mivel azonban a bizonyítást pénz nélkül nem lehet elintézni, bizonyítás nélkül pedig az egyház a legjobb akarattal se mondhatja ki, hogy a menyasszonyt kényszerítették, illetve, hogy a házasságot nem hálták el, a dologból máig se lett semmi.

Egy másik ismerősöm számára, aki olyan elvált protestáns emberhez ment feleségül polgárilag, aki még katolikussá is szívesen lett volna, ha második élettársával templomban is megesküdhet, ez azért nem volt lehetséges, mert az első házasság érvényes volt, noha csak protestáns imaházban kötötték. Ő akármekkora pénzáldozatra is hajlandó lett volna.

Mikor ez ügyben elment egy híres ügyvédhez, az azt mondta neki, hogy ha hoz nekem egy akkora aranyat, mint amekkora egy ezüst ötpengős, akkor én elintézem magának, hogy templomban is megesküdhet. Ez az asszony se volt azonban olyan gazdag, hogy ekkora aranyat produkálni tudott volna s ezért az ügyvéd felmentve érezte magát ígérete teljesítéséből.

Egyébként hitvány, pimasz megjegyzés volt ez az ügyvéd részéről, melyet bizonyára ő maga se vett komolyan, de a hit igazságában és a papok becsületében való kételkedés magjait mégis egész életére elvetette az asszony lelkében, mert lehetővé tette számára, hogy bűnében a hibát ne magában, hanem a papokban keresse. (Ami ugyanis nem bűn, ha nagy aranyunk van, az nem lehet bűn akkor se, ha nincs elég nagy aranyunk.)

Hogy nem pénzt emlegetett az ügyvéd, hanem egy bizonyos nagyságú aranyat (noha nem infláció idején történt a dolog), mutatja, hogy maga se tekintette komolynak ajánlatát. Ha mégis annak vette, akkor az arannyal csakis hamis tanúk fogadására gondolhatott, bár az, aki ezt a furcsa feltételt hallotta, csakis a papok megvásárlására gondolhatott. Pedig az ügyvéd nemcsak a papok megvesztegetésével, hanem még hamis tanúk megvásárlásával se tudta volna beváltani lelkiismeretlen ígéretét, mert a Szentszéknek természetesen arra is van gondja, hogy hamis tanúkkal se lehessen operálni.

Hogy a szentszéki perek lefolytatásához pénz is kell, az természetes és ezért ez nemcsak a papok megvásárolhatóságát, hanem még emberi gyarlóságát se bizonyítja. Említettem már, mire kell a pénz. Legfeljebb tehát arról lehetne szó, hogy a szentszéki perek lefolytatásának költségeit a felek helyett a püspök viselje. Bizonyára méltatlan kívánság, mert ha egy házasság érvénytelen, annak többnyire a felek vagy hozzátartozóik bűne az oka, bajos tehát felhozni okot arra, hogy miért kelljen ennek a levét a püspöküknek meginnia. De igen sok megindított per annyira komolytalan, hogy megindításának oka egyedül csak a perlő makacssága vagy bosszúsága. Van-e értelme annak, hogy még effajta gyarlóságait is a püspöke számlájára elégíthesse ki valaki?

Ha annak az összegnek, melyet a perlő fél a perköltségekre befizet, egy része azoké az egyházi bíráké lenne, akik ügyében ítéletet hoznak, az se lenne visszaélés, sőt még emberi gyarlóság se. Hiszen egy-egy ilyen ítélet megfogalmazása és megindokolása olyan szellemi munka, melyet egy ügyvéd csak busás díjazás fejében csinál meg. Mennyire kis összeg jutna azonban az összesen befizetett 200 pengő egy részéből egy-egy bíróra? Jelenleg pedig a hajdani 200 pengő helyett mindössze 700 kommunista forint az a legnagyobb összeg, melyet egy szentszéki per lefolytatása fejében le kell fizetni. Mennyi jutna hát a sok aktagyártás, jegyzőkönyvfelvevés, tanúkihallgatás, postaköltség, gépírás és másolat költségeinek levonása után egy-egy, a perben ítélkező bíróra? (A kiszállásnak mindenképpen ingyen kell történnie, mert akkor nem 200 pengőt, annál kevésbé 700 kommunista forintot kellene kérni a perlőktől.) Pedig még egy napszámos is napi 50 forintot kap munkájáért.

A pénzt egyébként se házassága érvénytelenné nyilvánításáért fizeti az ügy megindítója, mert hiszen előre kell lefizetnie s így akkor, mikor fizet, még nem is tudhatja, hogy kérelme sikerrel fog-e járni. A pénzt a per lefolytatására, tehát a per megindítója állításai bizonyításának megvizsgálására szükséges költségekre kell a félnek fizetnie, s erre épp úgy szükség van

akkor is, ha a bizonyítás nem sikerül, mintha sikerült. Hogy a nyertes fél örömében esetleg utólag fizessen, arról természetesen szó sem lehet. Még felkínálni se lehetne. Az egyházi bírák szentszéki működésükért fizetést nem kapnak. A per lefolytatására befizetett összegből se kapnak egy fillért se. Legfeljebb az elhasznált papírt veszik meg nekik belőle, de sokszor még azt se, mert azt, mint csekélységet, elhanyagolják. A szentszéki bíró tehát nemcsak fizetést nem kap munkájáért, hanem ha csekélységet is, de még ő fizet azért, hogy ingyenmunkát végez.

A tényállás ilyen ismeretében látjuk csak igazán az olyan kijelentések pimaszságát, hogy ha ekkora meg akkora aranyat hoz nekem, biztosítom róla, hogy megtörténik, amit szeretne. Abból a nagy darab aranyból ugyanis akkor is mindenki kapna, csak a papok nem, akik a házasság érvénytelenségét kimondták. Az ő bűnük még akkor is csak az volna, hogy együgyűségükben nem láttak túl az ügyvédi fogásokon s hittek az aranyon vett hamis tanúknak, nem pedig az, amit mindenki gondol, hogy elsősorban ők azok, akik az arany rabjai s mindent érte csinálnak.

Ez egyénként is azt jelentené, hogy a papok (mégpedig a papok java, mert a szentszéki bírák bizonyára nem a papság aljából kerülnek ki) közönséges szélhámosok, népbolondítók, akik mindent pénzért csinálnak és pénzért mindenre kaphatók. Nem hisznek az evangéliumban, se Krisztusban, Szent Mátéban vagy Szent Pálban. Ezeknél tehát még sokkal különbek a Lutherek és Kálvinok, mert azok legalább nem gyötrik az embereket középkorból maradt ócskaságokkal, s nem állnak útjába boldogságuknak. Ezek a katolikus papok képmutatóan Krisztust és evangéliumot emlegetnek, de csak azért, hogy az embereket annál jobban megfejhessék s aztán a markukba röhögjenek. Magyarul ugyanis ez következik abból, hogy az egyház a házasságot felbonthatatlannak tartja, de azért a gazdagoknak mégis felbontja.

Hiába, magas a mi társadalmunknak a kereszténység. Nemcsak maga nem tud keresztény lenni, hanem még azt se tudja elhinni, hogy legalább a papok keresztények. Hogy a lelkiismeret ne bántsa a bűneiért, bebeszéli magának, hogy a papok még nála is rosszabbak.

Ennek a felfogásnak díszpéldánya Mikszáthnak a kommunistáktól oly felkapott „Különös házasság”-a. Pedig hát hogy mennyire hamis a közfelfogás, még ebből az ócska regényből is megtudhatjuk, mert hiszen még ebben is az van, hogy az egri papok még egy gróf házasságát se voltak hajlandók érvénytelennek nyilvánítani, pedig – legalábbis a regény szerint – a gróf ugyancsak megnyitotta az erszényét.

Itt a papok bűne nem az volt, hogy megvesztegethetők, hanem az, hogy túl kegyetlenek voltak (nem a szegényekhez, hanem a grófhoz). Mikszáth regénye szerint természetesen csak azért, hogy a saját piszkaikat leplezzék. Ennek a különös házasságnak nem ugyan a regénye, hanem a tényleges története azt bizonyítja, hogy Mikszáth állítása éppen ebben a leghazugabb, sőt a legbecstelenebb. Az ugyanis, hogy a papoknak piszkuk volt ez ügyben, melyet leplezni voltak kénytelenek, egyedül Mikszáth egészen aljas hazugsága.

Vegyesházasságok, reverzálisok

„Hős cselédlány" a címe a lutheránus Harangszó 1937. január 17-i száma egyik kis cikkének, melyhez hasonlót egyébként majdnem minden felekezeti lap majdnem minden számában találhatunk. A cikk szövege ez:

„A városban szolgált gazdag iparos családnál. Szolgálatának ötödik évében házasságot ígért neki a gazdája fia. Megdobban a kis cselédlány szíve. De volt egy kikötése: tagadja meg hitét s azokét is, akik még meg sem születtek. A kis cselédlány pedig felvetette fejét és a hitvallók hősiességével mondta a lélekkufároknak: „Inkább a szívemet tépem ki, de a hitemet nem adom". Azonnal felmondtak neki s a kis cselédlány otthagyta a feléje mosolygó jólétet, otthagyta a kalapot, elment haza kapálni szegényen, kendősen, de megmaradt hűségesen a hitében."

„Kis cselédlány! Lélekben megszorítjuk derék kezedet s veled együtt mindazokét, akik ebben a szörnyű lélekvásárlásban hősiesen hívek tudnak maradni!"

Az első szavunk minderre az, hogy nekünk nem a cseléd, hanem a család tetszik, amelynél szolgált. Megállapítjuk, hogy derék egy család lehetett ez a gazdag katolikus iparoscsalád. Sajnos, nem nagyon sokan vannak, akik vallásilag ennyire műveltek és gerincesek, mint ezek voltak. Milyen szép, milyen demokratikus lélekre vall, hogy beleegyeztek fiuk házasságába, s milyen szilárd erkölcsi érzékre és okosságra, hogy a házassági terv meghiúsultával azonnal felmondtak a cselédlánynak. Persze a felekezeti lap nem erkölcsi érzéket vesz ebben az „azonnali" felmondásban észre, hanem üldözést vagy egyszerű bosszúállást. Pedig hát az a cseléd semmit se vesztett a felmondással, hiszen a régi helyett kapott volna egyszerre akár öt új helyet is, ha nem akart volna visszamenni falujába, hanem tovább akart volna szolgálni.

Ami a cselédlányt illeti, semmiképpen se találjuk olyan nagy hősnek, mint a Harangszó. Legfeljebb (ha csakugyan úgy történt a dolog, mint a felekezeti lap írja) ostobának. De nem nagyon valószínű, hogy úgy történt, ahogy a Harangszó írja.

Először is meg kell állapítanunk, hogy a cselédlány nem lehetett olyan „kis" és olyan ártatlan, mint amilyennek a reklám feltünteti. Hiszen maga a reklám árulja el, hogy már csak ezen az egy helyen is öt éve szolgált már. Fiatal, tapasztalatlan vagy túl idealista tehát már csak a kora miatt se lehetett. „Hősiességének" fő oka tehát csakis az lehetett, hogy az az iparoscsalád, amelynél szolgált, nem is lehetett olyan gazdag, vagy ha igen, talán a fiuk volt feltűnő csúnya, sőt esetleg talán még hibás is és a róla való lemondáshoz nem kellett valami nagy áldozat. Mivel pedig azt joggal feltehetjük, hogy a leány viszont nem lehetett éppen utolsó (mert hiszen látjuk, hogy megtetszett), joggal feltehetjük, hogy nem kellett neki egészen a „szívét kitépni", hogy „nem"-et mondhasson s így „hősies" tettét végrehajtsa.

Az ilyen nagy hősiesség nem is nagyon szokásos protestánséknál, mert láttuk, hogy ha túl jó a „parti", ők maguk is megbocsátják híveiknek a reverzálist, sőt ha különlegesen nagy a szerencse, sőt még az áttérést is. Jól tudják ugyanis, hogy hívük, ha csak mód van rá, a reverzálist úgy is kijátssza majd, sőt ha áttért, akkor is protestáns marad lélekben s azzal a nagy vagyonnal, mely reverzálisával vagy áttérésével tulajdonába jutott, többet használhat a felekezetnek, mintha anyakönyvi kivonatának jegyzet rovatába nem írták volna be a vallásváltoztató megjegyzést. Aztán még az is nyereség a felekezetnek, ha a tőle származó nagy vagyonú katolikus gyerekek legalább hitközönyösök lesznek, mint például azok lettek Andrássy Gyula gyerekei a kálvinista Kendeffy Katinkától vagy Károlyi Tiboréi a szintén kálvinista Degenfeld-lánytól.

Másutt bővebben kifejtettük már, de itt is megemlítjük, hogy ez a „kis cselédlány" akkor se „tagadta" volna meg a „hitét", ha nem lett volna ilyen nagy „hős". Rámutattunk már, hogy

ennek a lutheránus cselédlánynak katolikus gyermekei is hitték volna mindazt, amit anyjuk hitt. Változás csak annyiban történt volna, hogy katolikus gyermekei ezenkívül még sok olyanban is hittek volna, ami ellen eretnek anyjuk makacsul protestált, amiben makacsul nem hitt. Protestációt, tiltakozást, hitetlenséget hagytak volna el tehát a gyermekei, nem pedig a hitüket. Hitetlenséget el nem hagyni pedig bizonyára nem hősiesség, hanem dac, gőg, makacsság és fanatizmus.

Ha azonban a huszadik évén már jóval túl levő, tehát semmiképpen se „kis"cselédlány csakugyan olyan hős volt, mint a Harangszó beharangozta, akkor – sajnos – azt kell megállapítanunk, hogy nagyon ostoba volt. (Éppen azért nem tartottuk valószínűnek, hogy hős volt, mert protestánsok nem szoktak ostobák lenni.) A cikkből jól kivehető, hogy írója nem annyira a leánynak a katolikus egyházba való visszatérése, mint inkább katolikus reverzálisadása ellen harcol. Hiszen „lékekkufárokat", „szörnyű lélekvásárt" és azok hitének megtagadását emlegeti, „akik még meg sem születtek". Jól látható tehát, hogy tulajdonképpen reverzálisadásról van szó, nem pedig áttérésről.

A kis cselédlány logikátlansága s így ostobasága abban áll, hogy nem vette észre, hogy ha az esküvő a lutheránus imaházban lett volna, azok hitét, akik „még meg sem születtek", akkor is megtagadta volna. Mivel ugyanis férjjelöltje katolikus volt, lutheránus reverzálisról pedig szó se lehetett, mert hiszen ha csak nem akart volna ő is beállni „lélekkufárnak", a fiai így is csak katolikusok lehettek volna, tehát legalább a fiainak a hitét így is elárulta volna, legalább a fiait így is a katolikus bálványimádásba taszította volna, mégpedig már akkor, mikor még meg se születtek. Hiszen még az is könnyen lehetséges, hogy nem is született volna más gyermekük, mint csak például négy fiú, tehát még így is egyenesen minden gyermekük lehetett volna „bálványimádó".

Már most kérdem: Hol a logika abban, hogy az anya részére, ha már az Isten úgy akarta, hogy katolikus férje legyen, nem bűn, hogy a fiai hitét megtagadja, ellenben, ha a gyermekei közül egy vagy kettő lány lesz s azok katolikus nevelésébe is előre beleegyezik, akkor már egyszerre megbocsáthatatlan bűnt követ el, ami ellen „hősiesen" kell küzdeni s miatta akár még a szíve szerelméről vagy a jólétről vagy rangról is gondolkodás nélkül le kell mondani? Így aztán mindjárt megértjük, miért bocsátják meg protestánsaink Petőfinek és Jókainak vagy a főhercegi házasságot kötő Bocskay Katalinnak ezt a nagy bűnt, de azt semmiképpen se értjük, miért nem bocsátják meg ugyanezt a kis lutheránus cselédlányoknak is.

Vajon okos, logikus dolog-e a jólétről, rangról vagy szerelemről csak azért lemondani és csak azért elrontani egy egész életet, sőt – urambocsá! – egyenesen „kitépni a szívét" valakinek, mert véletlenül nem fiai születnek, hanem leányai s ő a leányainak is olyan hitet szánt, mint amilyent a fiainak felekezete helyeslésével szánhatott volna? Nincs igazam tehát, ha ostobának mondom azt a „kis hőst", aki csak ezért lemond a jólétről, sőt egyenesen „a szívét tépi ki"?

Ez a kis cselédlány csakugyan nem a hitének, hanem a lelkipásztorai butításának lett az áldozata. Az ugyanis egyedül csak a lutheránus lelkészek érdeke, hogy ha a fiúk már nem is lehetnek lutheránusok, mivel az apjuk nem az, legalább a lányok maradjanak meg lutheránus adófizetőknek s így a felekezet híveinek száma ne csökkenjen évről évre (elég baj, hogy az egyke miatt úgy is csökken). Mondom, az egyedül csak a protestáns lelkészek érdeke, mert az „evangélikus" hithez ennek igazán nincs semmi köze.

Ha itt valóban az evangélikus hit igazságához való ragaszkodásról lenne szó, akkor a felekezeti „hősnek" nemcsak a lányait, hanem a fiai közül se volna szabad egyet se átengednie a római bálványimádásnak se születésük előtt, se születésük után. Ha mégis átengedné, akkor ez valóban szörnyű volna és valóban „lélekkufárság" lenne, de ha csak a fiúk számítanak, a lányok nem, akkor már csakugyan „szörnyű" a dolog, s valóban „lélekkufárság", de nem a

római egyház részéről, melynek hite van s ezért egyetlen gyerek hitének átengedéséről se tárgyalhat, hanem a protestáns felekezetek részéről, melyek nem ismernek egyedül üdvözítő hitet, ezért nem is ragaszkodnak kivétel nélkül minden gyerekhez, de viszont anyagi és uralmi okokból csak a gyerekek egy részét hajlandók átengedni, de valamennyit csak akkor, ha főhercegekről vagy a felekezet olyan szellemi arisztokráciájáról van szó, mely még akkor is dicsőség a protestantizmusra, ha a gyerekei már nem is lesznek protestánsok. Ez nem is olyan nagy baj, mert azok a gyerekek már úgysem lesznek olyan híresek, mint az apjuk. Ők mindig apjuk körül fognak keringeni. Az apjuk a nap, úgyis protestáns s nem elég dicsőség-e a protestantizmusra, hogy ez a dicső nap nemcsak annak született, hanem – legalábbis az anyakönyvben – meg is maradt protestánsnak? (Jókai és Petőfi lélekben is mindig megmaradt annak, de csak a katolikusellenességben (ha szerelmük kívánta így, még abban se), de nem abban a pozitívumban, melyben egy protestánsnak hinnie kellene.)

Egyedül tehát a protestáns hatalmi érdek az oka, hogy a vegyesházasságok és a reverzálisok ügye olyan sokat foglalkoztatta a magyar közéletet és a politikát és már évszázadok óta annyira megrontotta nálunk a társadalmi békét. Felekezeti részről azt állították (még Tisza István is így beszélt, mégpedig miniszterelnöki minőségében), hogy a magyar társadalom a vegyesházasságokon épül fel. Ez persze egyáltalán nem igaz, mert a vegyesházasságok nem annyira a magyar, mint inkább csak a protestáns magyar társadalom szempontjából annyira fontosak. Protestánsaink azonban nagy szerénységükben a kettőt mindig egynek veszik még akkor is, ha mint Magyarország miniszterelnökei beszélnek s így az ember joggal elvárhatná tőlük, hogy legalább ekkor ne nézzenek mindent felekezeti szemszögből.

Mikor például Tisza István ezt a kijelentést tette, csak a kálvinisták házasságainak volt harmincnál több százaléka vegyes (a lutheránusokéinak pedig még negyven százalékánál is több), de a katolikusok házasságainak már csak tíz százalékánál több. Országos viszonylatban tehát közel se volt olyan sok a vegyesházasság, hogy azt lehetett volna állítani, hogy az egész magyar társadalom azokon épül föl. Ez csak akkor lett volna így, ha a magyar társadalom körülbelül fele részében lett volna protestáns és fele részében katolikus. Magyarország kálvinista miniszterelnöke – úgy látszik – vagy azt hitte, hogy így is áll a dolog, vagy pedig az ő szemében csak két-három katolikus számított annyit, mint egy protestáns, sőt Tiszának egyenesen a magyar protestáns társadalom volt a magyar társadalom.

Protestáns részről tűrhetetlen türelmetlenségnek, a protestantizmust sértő lekicsinylésének s így a vallási villongások elpusztíthatatlan gyökerének tartják a katolikus egyház azon „kihívó" dogmáját, hogy a katolikus hívőnek vegyesházassága esetén csak a katolikus templomban szabad megesküdnie és minden gyermekének katolikusnak kell lennie. Azt mondják, hogy addig béke nem lesz és nem is lehet ebben az országban, míg a katolikus papság ebből a gőgös és türelmetlen eljárásmódjából nem enged. Hajdan még a katolikus Deák, sőt eleinte még Széchenyi is tántoríthatatlan ellenfele volt e tekintetben az egyháznak (vagy mint ők gondolták, a papságnak), mert azt hitték, hogy ez nem az egyház lényegéből folyó következetesség, hanem a papságnak uralomvágyból folyó visszaélése.

Láttuk már, milyen nagy vallási műveletlenség jele ez Deák és Széchenyi részéről, és hogy itt nem visszaélésekről s nem is papokról van szó, hanem megváltoztathatatlan dogmákról, sőt még ennél is többről: az egész katolicizmus lényegéről és alapjáról: az igazság öntudatáról. Ha az egyház ebben engedne, egyedüli létjogáról mondana le, tehát halálos ítéletét írná alá. Ha a katolikus egyház a maga tanait igaznak, Krisztust Istennek, magát Krisztus képviselőjének tartja a földön, akkor ebből a követeléséből nem engedhet.

Vegyesházasság esetén a gyermekeken csak olyan vallás osztozhat, amely már belenyugodott abba, hogy tanait meghaladta már az idő s elismeri, hogy nem igazságokat tanít (melyeket sohase haladhat meg az idő, melyek soha el nem évülhetnek s melyekért akár meg-

halni is mindig készen kell lenni), vagy csak egy faji összetartó formát képvisel (világos, hogy ez esetben engedhet jogokat egy másik fajnak, ha híve történetesen ez más faj egyik tagjával köt házasságot) vagy csak családi tradíciókat és az ősökhöz való tiszteletreméltó ragaszkodást jelent (világos, hogy hívének ebben az esetben is tiszteletben kell tartania annak az övétől különböző családi tradícióit is, akivel házasságot köt, ha egyszer nem a maga „brancsbelijével" köt házasságot), vagy a vallást csak objektív tartalom nélküli élménynek, egyéni hangulatnak, érzelemnek tartja csupán (világos, hogy ez esetben is furcsa dolog lenne, ha a maga egyéni élményeit akarná rákényszeríteni más vallási formákhoz szokott és ezért vallási érzelmeit más formában kiélő hitvestársára, vagy legalább minden gyermekükre).

Az olyan vallás azonban, mely az igazság igényeivel lép elénk, tehát az a vallás, amely még ma is komoly vallásnak tartja magát (mert hiszen valláson tulajdonképpen nem is érthetünk mást, mint csak ezt s egy vallásnak bizonyára joga van vallásnak lenni), semmiképpen se viselkedhet így. Az ilyen vallás semmiféle más vallást nem ismerhet el éppen úgy, mint az egyszeregyen kívül se lehet más egyszeregy és mint ahogyan az elektromosságnak vagy az atomrobbantásnak se lehetnek minden trösztnél más törvényei, és mint ahogyan eltérő véleményeknek s kételkedésnek legfeljebb csak ott lehet helye, ahol a valóság, az igazság bizonytalan.

(Világos, hogy az olyan vallás se lehet az igazi vallás, amely azt tartja, hogy az igazságot vallási téren nem ismerjük, a vallás és a földi élet célja tehát csak az, hogy bibliaolvasással ezt egész életünkön át keresgéljük. Milyen fonák dolog lenne tehát az is, ha ezek az így vélekedő protestáns felekezetek is minden gyermeket maguknak követelnének s a vegyesházasságokban, sőt – legalábbis ha elvi téren maradunk s nem a gyakorlati hasznot nézzük – ilyen vallási alapon állva mennyire furcsa dolog még az is, ha a protestáns oly fanatikusan tiltakozik az ellen, hogy minden gyereke katolikus legyen.)

A katolikus vallás nem ilyen keresgéléssel foglalkozó vallás, de az ilyen vallásnak nincs és nem is lehet valami megfogható haszna. Nincs tehát rá különösebb szükség se s így az se nagyon fontos, hogy benne a vegyesházasok gyermekei milyen vallásúak lesznek. Az ilyen vallás csak azért jó és azért elég az embernek, mert kényelmes. Hogyne volna kényelmes, mikor a bibliaolvasás keresése közepette csak az talál, aki akar, és azt találja, amit akar. Érdemes és szabad hát ezt a kényelmet vegyesházassági veszekedésekkel, sőt ádáz harcokkal elrontani? Az ilyen alanyi alapon vallást kereső keresztények a vallásukat, ha gyarlók (pedig melyik ember nem gyarló?), a maguk képére és hasonlatosságára alkotják meg. Így nem csoda, hogy az ilyen emberek nem tudják megérteni a katolicizmus meg nem alkuvásának tiszteletreméltóságát s annál kevésbé azt, hogy ez a katolicizmusnak annyira lényege, hogy semmiképpen se engedhet belőle s hogy az ő követelésük tulajdonképpen azt jelenti, hogy a katolicizmus is mondjon le igazságjellegéről és alakuljon át olyan értelemben vett vallássá, mint amilyen az övék. Szóval oda jutottunk már – mert ez a követelés ezzel egyenértékű –, hogy igazságvallást nem is tűrnek már és a társadalom hisztérikus türelmetlenséggel követeli, hogy az állam se tűrje.

Ha a katolikus egyház igazságnak ismeri el és tartja magát, akkor még ha nem akarja, akkor is meg kell követelnie híveitől, hogy minden gyermeküket katolikusnak neveljék még akkor is, ha a hitvestársuk nem hiszi azt a hitet, melyet ők igaznak tartanak. Ha a katolikus egyház Krisztus igaz egyházának tartja magát (pedig ez csak nem bűne?), akkor kénytelen a protestáns felekezeteket és a görögkeleti egyházakat lázadóknak tekinteni. De ha azoknak tekinti őket, akkor semmiképpen se egyezhet bele abba, hogy hívei a gyermekeik közül akár csak egyet is ilyen lázadónak neveljen. A katolikus egyháznak tehát e tekintetben csak egy bűne van: az, hogy következetes s komolyan hiszi azt, amit hirdet.

Ha a katolikus egyház igaznak tartja magát, akkor kénytelen minden más vallást tévesnek, tehát rossznak tekinteni, s világos, hogy semmiképpen se nézheti el híveinek, hogy gyer-

mekeik közül akár csak egyet is és akár a világ minden kincse árán is ilyen téves, rossz vallásban neveljenek. Ha a katolikus egyház tudja, hogy Jézus Szent Pétert az egyház fejévé tette s az az akarata, hogy az egyháznak ma is feje legyen s mindenki, aki az ő báránya, az ő legeltetése alatt álljon, akkor nem tűrheti, hogy hívei a gyermekeik közül akár csak egyet is úgy neveljenek, hogy ezen az egyetlen törvényes aklon kívül álljon, sőt később majd egyenesen ellene izgasson. Ha valaki tudja, hogy a gyónást Krisztus rendelte, akkor világos, hogy egy gyermekét se járathatja olyan iskolába, melyben azt tanulja, hogy a gyónás csak a papok találmánya, tehát csalás.

De ha mindez igaz, akkor igaz az is, hogy az olyan vallás, mely nem áll ezen az alapon s azt hirdeti, hogy vegyesházasságok esetében „az igazság" azt követeli, hogy a fiúk az apa, a lányok az anya vallását kövessék, nem tarthatja magát igazságnak, még ha még annyira állítja is ezt. Ki látott ugyanis olyan igazságot, mely 50-50%-ra kiegyezik a tévedéssel, tehát ezt egyenrangúnak tartja magával? Nevelheti-e csak egyetlen egy gyermekét is katolikusnak olyan egyén, aki a katolicizmust megrontott, sőt bálványimádásba süllyedt kereszténységnek tartja? Küldheti, vagy akár csak elengedheti-e a misére a gyermekét akkor, ha az a mise szerinte közönséges bálványimádás? S engedheti-e gyónni, ha az a gyónás szerinte papi csalás? Pedig az a protestáns, aki felekezete tanai értelmében (mivel a felesége katolikus) gyermekeit megosztja a két vallás között, mikor ezek egy részét misére küldi és gyónni engedi.

A protestantizmus reverzálisokat nemcsak nem követel, hanem ezek követelését el is ítéli. Hisz csak az imént láttuk, mily megvetéssel nevezi „lélekvásárnak" és „szörnyűnek", azokat a katolikus papokat pedig, akik ezt megkövetelik, „lélekkufároknak". Ennek ellenére ma már régen protestánsaink is elfogadnak, sőt titokban még követelnek is reverzálisokat, tehát ők is áttértek már a „szörnyű lélekvásárra" (ez azonban már valóban „szörnyű"). Ma már ez náluk a lelkészek és azok családjára vonatkozólag, akik felekezeti állásban vannak, már egyenesen törvényileg van előírva.

A protestáns lelkészek, kántorok, sekrestyések és a protestáns tanítók és tanárok ezrei felekezetük parancsából mindnyájan kénytelenek „szörnyű lélekvásárt" űzni és „lélekkufárrá" lenni, mert másképp állásukat vesztik. Szomorú sors! De hogy püspökeik előtt minél jobb statisztikával szolgálhassanak, ma már az is mindennapi dolog, hogy a protestáns lelkészek vegyesházasságra készülő híveiknek jelentkezésekor azt hazudják (tudom, hogy becsületsértő kifejezés ez, de mégis használnom kell, mert igaz), hogy másképp nem eskettetik meg őket, mint csak protestáns reverzálissal (nem egy tanítványommal megtörtént már). Csak mikor látják, hogy taktikájuk eredménytelen (sajnos elég ritkán eredménytelen), akkor esküdtetik meg őket – szavukat meghazudtolva – reverzális nélkül is.

A nyilvánosság előtt (például felekezeti lapjaikban is) azzal mentik magukat protestánsaink a felekezeti állásban levőkre egyenesen előírt reverzálisaikért, hogy hát nem szívesen teszik ugyan (még csak az kellene, hogy szívesen legyenek lélekkufárok!), de hát őket a katolikus egyház kényszeríti rá erre a protestantizmus természetével, sőt lényegével ellenkező eljárásmódra. Tehát még most se igazságöntudatukat hozzák fel okul (igaz, hogy nem is hozhatnák fel, mert hiszen akkor a protestantizmus alapelvével, a lelkiismereti szabadsággal kerülnének ellentétbe, s akkor számon kérhetnénk tőlük, hogy eddig miért nem volt igazságöntudatuk), hanem csak a kényszerhelyzetet.

Nemcsak az nem jut tehát eszükbe, hogy nekik a protestantizmus igazsága miatt kell arra törekedniük, hogy a protestánsok minden gyermeküket protestánsnak neveljék, hanem még csak az se, hogy a cél nem szentesíti az eszközt. Olyan eszközt, amely „szörnyű" és amely az evangélium hirdetőjéből „kufárt" csinál, nem szabad felhasználni „a hit" terjesztésére. Még akkor se volna szabad ezt megtenni, ha nem a protestantizmus kisebb vagy nagyobb adóbevétele vagy hatalma, hanem egyenesen a léte függne tőle. Rosszat jó célból se szabad tenni.

Ha a reverzálisszedés rossz (márpedig a protestánsok szerint az, hiszen a Harangszó „szörnyűnek" és „kufárságnak" nevezi, de bizonyításul egyenesen tízezernyi idézetet hozhatnánk fel a protestáns sajtóból és prédikációkból), akkor semmiféle körülmények közt se szabad hozzá folyamodni.

Milyen szomorú erkölcsi bizonyítvány, hogy a protestantizmus tudatosan „szörnyűségeket" követ el és „lélekkufársághoz" folyamodik csak azért, mert ők a katolicizmus erre állítólag rákényszeríti! S értsük meg: nem arra kényszeríti rá, hogy ezután ő is igazságnak tartsa magát s ezért ő is épp oly kíméletlen és türelmetlen legyen, mint az igazság szokott, hanem csak azért, hogy hívei ezután kissé lassabban fogyjanak s az adóbevételek ne csökkenjenek. Így valóban „szörnyű" ez a „lélekvásár", katolikus alapon állva azonban az igazság iránti természetes kötelesség, melynek elmulasztása becstelenség volna.

Protestánsaink ebben a tekintetben is tanulhatnak önzetlenséget attól az egyháztól, mely viselkedésével lépten-nyomon bebizonyítja, hogy nem a haszon vagy a hatalmi terjeszkedés a célja, hanem az igazság és a jó szolgálata és attól az anyagiasnak rágalmazott katolikus papságtól, mely szemrebbenés nélkül áldozza fel hatalmát vagy anyagi érdekeit, azért az igazságét, melyet szolgál, s melynek annyira tudatában van.

Ismerek protestáns értelmiségit (még költő is az illető), aki maga ajánlotta fel hitvány katolikus menyasszonyának, akitől azóta már rég el is vált, a katolikus reverzálist. „Kérlek, ezt nem kívánhatom tőled", mondta neki a „katolikus" menyasszony. „De én kívánom", volt a vőlegény válasza, s így aztán a nő is beleegyezett. (Bár bizonyára nem szívesen, mert hiszen ebből az következett, hogy az esküvő előtt meg kell majd gyónnia.) Mikor azonban jelentkeztek a plébánián, kisült, hogy így se esküdtetik meg őket, mert a férfi elvált ember (bár házasságát nem kötötte katolikus templomban). Az eredmény aztán az lett, hogy elmentek a protestáns templomba esküdni s most már – a katolikus menyasszony teljes helyeslésével – protestáns reverzálist kötöttek, hogy a gyerekek ne legyenek törvénytelenek. (Pedig hát így is csak törvénytelenek voltak, mert nem az a fontos, mi van az anyakönyvbe írva, hanem mi a valóság. Egyébként a törvénytelenséget – kíméletből – a katolikus anyakönyvbe se írták volna be, nem is szólva arról, hogy gyerekük úgy se lett, sőt a menyasszony ezt nekem már az esküvő előtt is megmondta, hogy nem lesz. Miért volt hát akkor mégis szükség még a külön protestáns reverzálisra is? Nem azért-e, mert a sátán lakott bennük? Nem azért-e, mert bosszút lihegtek az anyaszentegyház ellen azért, mert a felkínált reverzális ellenére se esküdtette meg őket?)

Egy nemesócsai kálvinista kisgazda nekem ajánlotta fel Érsekújvárott, hogy első házasságából származó hat kálvinista gyermekével egyetemben katolikusok lesznek mindnyájan, ha elvált létére is megesküdtetik katolikus menyasszonyával, aki másképp nem hajlandó hozzámenni. Pedig ő se katolikus templomban esküdött, mert első felesége is kálvinista volt. Azt feleltem neki, hogy nem lehet, s természetesen más pap se felelhetett volna neki mást. Így megbecsüli az egyház még a kálvinista áldással kötött házasság felbonthatatlanságát is, noha azzal rágalmazzák és azzal lázítanak ellene, hogy „ágyasságnak" tartja és nevezi.

A reverzális követelése semmi mást nem jelent, mint az egyház igazságöntudatát. Annak logikus és egészen természetes következménye és az igazságöntudatot feltételezve egyenesen a szülői szeretet követelménye. Mikor tehát annyira gyűlölik érte az egyházat, tulajdonképpen amiatt haragszanak, hogy miért van olyan vallás (a katolikus), mely igaznak tartja magát s különösen, hogy miért veszi ezt annyira halálos komolyan. Mivel az egyházon kívül állók maguk már nem tudnak komolyan hinni, tűrhetetlen számukra, hogy legyenek olyan emberek is, akik mégis és még mindig komolyan hisznek.

A nyugtalan lelkiismeret egész hisztériájával követelik államtól, társadalomtól, nemzettől, faji öntudattól, hogy ne tűrjön meg ilyen vallást, hanem tiporja el. Szövetkeznek a hitet-

lenséggel, materializmussal, közönnyel, mindennel, hogy ezt „a felebaráti szeretetet lábbal taposó vallást" távolítsák el a közéletből s utasítsák vissza a középkorba, ahova való. S mindezt ráadásul még a vallásszabadság nevében s azon a címen, hogy mivel ő nem tűri a más vallások szabadságát, neki se jár a szabadság. Pedig hát az a vallás, mely igaznak tartja magát, legalábbis elméletben nem tűrheti semmiféle más vallás szabadságát (ez egyszerűen az egyszeregyből következik). De viszont az egyház is csak elméletben nem tűri. A gyakorlatban híveinek háromnegyed része reverzális nélkül köti vegyesházasságát, sőt e háromnegyed rész majdnem fele egyenesen protestáns reverzálist ad (nagyjából ugyanannyi, mint amennyi katolikus szerez reverzálist s még a haja szála se görbül meg miatta (még Itáliában vagy Spanyolországban se). Igaz, exkommunikálva vannak az ilyen katolikusok, de fütyülnek rá. Sőt még csak fütyülésre sincs szükségük, mert a legnagyobb részük azt se tudja, mi az az exkommunikáció, s különösen nem tudja, hogy ő maga is sújtva van tőle.

Mivel az egyház álláspontja az igazság öntudatából szükségképpen következik, protestánsaink nem veszik észre, hogy mikor azt követelik, hogy az állam kényszerítse a vegyesházasokat gyermekeik vallási megosztására (mert hiszen a katolikus reverzálisadásra eddig se kényszerített az állam senkit, hanem csak megengedte a jegyeseknek, hogy születendő gyermekeik vallására vonatkozólag megegyezést is köthessenek, azaz, hogy az igazságvallás követői vallási felfogásuknak – ha akarnak – érvényt szerezhessenek, tehát hogy vallásukat ők is szabadon gyakorolhassák) s így erre ne csak azoknak legyen szabadságuk, akiknek a vallás csak családi tradíció.

Ha reverzálist adni nemcsak nem kell, hanem nem is lehet – pedig protestánsaink azt követelik, hogy ne is lehessen –, az azt jelenti, hogy vallásszabadság ma már csak azok részére van, akik vallásukban nem igazságot látnak, hanem csak családi tradíciót, tehát magyarul kifejezve a dolgot, csak azok részére, akik a vallással már szakítottak.

Azt mondják, hogy a vallásszabadsággal ellenkezik az olyan vallás megtűrése, mely elvben ellensége a vallásszabadságnak. Igen, de ne feledjük azt se, hogy ez az elv szükségképpeni következménye az igazság öntudatának. Az eredmény tehát az, hogy tulajdonképpen olyan vallást nem akarunk tűrni, amely igazságvoltához ragaszkodik. E követelés hitványsága annál feltűnőbb, mert hiszen az állam már régen megfosztotta az egyházat attól a lehetőségtől, hogy álláspontját rá is tudja kényszeríteni híveire, sőt a gyakorlat az, hogy a katolikus vegyesházasok fele reverzális nélkül köti házasságát, a másik fele pedig fele részben egyenesen protestáns reverzálist ad.

A magyar protestantizmus a gyakorlattal (mely egyedül számít) meg lehet tehát elégedve. Neki az elv tűrhetetlen, de ezzel éppen a vallásszabadság elvét tapossa lábbal. Egyedül a rossz lelkiismeret és a magasabbrendűség gyűlölete nyilvánul itt meg tehát. Mivel a protestáns és a hitközönyös katolikus már rég lemondott arról, hogy állítólagos igazságához ragaszkodjék, tűrhetetlennek tartja, hogy a hívő katolikus még mindig kitartson igazsága mellett.

A béke nevében akarják eltávolítani az útból az egyházat, vagy legalábbis arra a színvonalra silányítani, melyen ők vannak s mely a békét nem zavarná. Mindenképpen azt akarják, hogy a katolicizmus is ismerje el, hogy ő is csak családi tradíció, hogy neki sincs igaza. Pedig hát igazságnak kell lennie, mert másképp se az egyház feltűnő meg nem alkuvása, se ellenfeleinek, az érzelmi és alanyi vallásoknak ez a nagy türelmetlensége nem lenne megmagyarázható. Ha a katolicizmus nem a vallási igazság egyedüli képviselője volna, nem lenne értelme ennek az ellene irányuló ádáz gyűlöletnek s szinte elkeseredett türelmetlenségnek. Az a vallás ugyanis, amely nem igaz és mégis ilyen halálosan komolyan tud igazság módra viselkedni, csak nevetségessé teszi magát. Egy nevetséges ellenfél pedig bizonyára nem ellenfél.

Csak a béke kedvéért nem lehet azt kívánni az Egyháztól, hogy hagyjon fel igazságöntudatával s így reverzális követelésével is, mert hiszen az igazság sokkal előbbre való, mint a

béke. Minden jó ember békeszerető, de aki az igazság rovására kedveli a békét, az hitvány ember. Az igazságért nemcsak lehet, hanem kötelesség is harcolni minden tisztességes embernek, s a béke ellen nem azok vétkeznek, akik az igazság érdekében felveszik a harcot, hanem azok, akik az igazság ellen harcolni merészelnek.

Az egyházon kívül ma már minden vallás letért az igazság alapjáról, s ha elvben nem is mondta ki, viselkedésével mindegyik elismerte, hogy nem objektív, hanem alanyi dolog, hogy nem igazságot képvisel, hanem csak az érzelmek és a kedély világába tartozik. Ma már csak egy vallás van, amely nem enged abból, hogy ő még mindig igaz, hogy az ész és akarat, nem pedig az érzelmek világába tartozik, hogy objektív, tehát valóság, változhatatlan és elmúlhatatlan, s ami a fő, ő az egyedüli vallás, mely úgy is viselkedik, ami az elvnek megfelel.

Ebből azonban nem az következik, hogy e viselkedés láttára felkiáltsak, hogy ez mégis csak tűrhetetlen, mert hiszen sértő a többi vallásra, s így felkavarja az indulatokat és lehetetlenné teszi a társadalmi békét, hanem inkább az, hogy felkeltse maga iránt kíváncsiságomat. Mert hiszen ha egy szót se szól, akkor is azt mondja a számomra: Ezt a vallást érdemes lesz megvizsgálnod, ez megérdemli, hogy figyelmedre méltasd s tanulmányozd!

*

Mindezek előrebocsátása után és tudatában már igen könnyű a reverzálisok elleni elkeseredett protestáns támadásokat, ellenvetéseket és érveket megcáfolni és semmivé tenni, de azoknak a protestánsoknak a lelkiismeretét meg is nyugtatni, akik katolikus hitvestársuknak reverzálist adtak, vagy katolikus jegyesüknek reverzálist akarnak adni. De azokat a protestánsokat megszégyeníteni és bűntudatra kelteni is, akik ezt a reverzálist makacsul megtagadták, noha jól látták katolikus jegyesük erős vallási meggyőződését s emiatti lelki kínjait, s akit, mert gyönge volt s nagyon szeretett, az igazság elárulójává és egész életére sebzett lelkűvé s így szerencsétlené tettek.

Ha a protestáns katolikus reverzálist ad, csak tiszteletét fejezi ki (vagy talán inkább csak nem hagyja érvényesülni ideges gyűlöletét) azon vallás iránt, mely az ő gyarló felekezetével és minden más vallással ellentétben igazságöntudattal bír s ez öntudatához tiszteletreméltó következetességgel és – mert következetességéből nemegyszer anyagi és hatalmi kára is van – önzetlenséggel ragaszkodik. A katolikus egyház ugyanis nem azért szed reverzálist, hogy több legyen a katolikus, nagyobb legyen az egyház adóbevétele és nagyobb a papi befolyás, hanem meggyőződésből folyó kötelességből és áldozatok árán is. A protestánsok például az öregkorban kötött házasságokban nem sokat törődnek a reverzálissal, mert hiszen nekik úgy se lehet már gyerekük, aki a katolikusok számát gyarapítsa. Az egyházban az öregek reverzálisa épp oly fontos, mint a fiataloké, mert itt elsősorban elvekről van szó, melyekhez ragaszkodni a katolikusnak kötelessége.

Nálunk nem fordulhat elő, hogy azt hazudjuk, hogy reverzális nélkül nincs esküvő, de ha látjuk, hogy a protestáns nem áll kötélnek, s ha sokat okoskodunk, még katolikus jegyesét is ráveszi, hogy menjen el vele a másik boltba, ahol olcsóbban adják az árut, akkor – hogy a stóladíjat megmentsük magunknak – mégiscsak megesküdtetjük anélkül is. A katolikus pap akkor sem adhat össze reverzális nélkül vegyesházasokat, ha attól kell félnie, hogy másképp protestáns reverzális, vagy áttérés lesz a dologból (gyakran elő is fordul). Nálunk ugyanis nem gyermekvásárlásról van itt szó, hanem egy elvről, melyből akkor se lehet engedni, ha az egyházra gyakorlatilag káros következményekkel jár.

Ha az egyház reverzáliskényszere miatt bosszúból minden gyermek protestáns lesz, sőt talán még az eddig katolikus jegyes is áttér, az nem a katolikus elvhez ragaszkodó pap bűne, hanem az illető katolikus jegyesé, aki bűnét a pap hozzájárulása nélkül, sőt intése és tiltakozása ellenére is elköveti. Ha azonban csak egy gyermek is tévhitben nevelkedik, vagy ha akár

még ez se történik meg (mert gyermektelen lesz a házasság, vagy csupán lányok születnek belőle, akik reverzális nélkül is katolikusok lesznek), de a pap maga, mint a Krisztus igazságának képviselője, a reverzális elengedésével letért az igazság és az igazságban való szilárd meggyőződés alapjáról s ezzel híveit megtévesztette, hitközönyösségükben megerősítette azáltal, hogy az egyház áldásában így is részesítette őket, azaz úgy viselkedett, mintha így is jó volna, az már a pap bűne volna, mert az igazság elárulása és – az ártatlan gyermekek eretnekségbe taszításával – a felebaráti szeretet megsértése volna, melynek semmiképpen se szabad megtörténnie se anyagi haszonért, se az egyház befolyása kedvéért, se a békességért, se megfélemlítés hatása alatt (például fejedelmi esküvő esetén).

Óriási tévedés tehát azt gondolni, hogy vegyesházasságok esetén a katolikus és a protestáns fél egyforma helyzetben van, s ha például reverzális nélkül, feles alapon kötnek házasságot, akkor mindkét fél egyformán enged a másik meggyőződésének. Láttuk, hogy erről már csak azért se lehet szó, mert az egyik félnek megmásíthatatlan dogmái vannak, míg a másiknak csak érzelmei és családi tradíciói. Tradíciókból és érzelmekből engedni pedig egészen más, mint igazságokból és meggyőződésből. Az előbbiekből még a jegyes kedvéért se engedni (annak ellenére, hogy a jegyes és a házastárs előbbre való kell legyen számunkra mindenkinél, még a szülőnél és a testvérnél is), a köteles szeretet felháborító hiányának a jele, az utóbbiból engedni azonban jellemtelenség, az igazság elárulása, a születendő gyermekek iránt pedig vérlázító kegyetlenség. Ezt követi el az a katolikus, aki a reverzálisból enged.

Aztán ég és föld különbség van a két fél helyzete között abban is, hogy a protestáns fél házassága még a protestantizmus tanai szerint is épp oly érvényes, ha katolikus templomban köti, mintha a saját felekezete imaházában lett volna az esküvő. Megkérdezhet az illető e tekintetben akármilyen lelkészt, akár kálvinistát, akár lutheránust, akár baptistát, nem fog találni köztük olyat, aki azt merné mondani, hogy nem így van. Protestánsok számára még a tisztán polgári házasság is érvényes (azok számára, akik nem katolikusok, még a katolikus egyház szerint is érvényes, tehát felbonthatatlan is). A protestánsok szemében ugyanis a házasság nem szentség. Luther azt mondta róla, hogy „ein weltlich Ding" [világi dolog].

Ezzel szemben a katolikus fél számára mind a tisztán polgári, mind a protestáns házasság érvénytelen. Nem azért, mert a protestáns fél nem ad reverzálist, mert a reverzálisnak az érvényességhez semmi köze, nem is azért, mert protestáns imaházban (tehát bűnösen, sőt exkommunikációval) történt a házasságkötés, hanem egyszerűen csak azért, mert a katolikus hívő számára csak az illetékes plébános előtt kötött házasság érvényes (tehát érvénytelen még egy katolikus pap előtt kötött is, ha az a másik pap erre nem kapott az illetékes plébánostól megbízást). Ezért érvénytelen katolikus ember részére akár az anyakönyvvezető, akár a protestáns lelkész előtt kötött házasság. Ha azonban a házasság az egyik (a katolikus) fél részére érvénytelen, akkor világos, hogy érvénytelen a másik, a protestáns fél részére is.

A katolikus egyháznak a házasságot illetően is törvényei vannak, melyek híveit kötelezik. E törvényben meg van szabva, mely feltételek szükségesek ahhoz, hogy házasságuk érvényes legyen. Mivel a jelen esetben e feltételeket a hívő nem tartotta meg, ezért érvénytelen a házassága. Igaz, hogy az egyház ezeket a szabályokat, mint emberi eredetűeket, akkor törli el vagy változtatja meg, mikor akarja s egész 1918-ig Magyarország és Németország egész területére vegyesházasok esetében kivételképpen el is ismerte a tisztán polgári vagy protestáns lelkész előtt kötött házasságok érvényességét is, ámde az egyház ezen kivételezése 1918-ban megszűnt.

Logikus dolog volt e kivétel megszüntetése, mert hiszen furcsa dolog, ha az egyház éppen azokat a híveit részesíti kivételes bánásmódban, akik hitüket elárulják és gyermekeiket tévedésbe taszítják s így úgy látszik, mintha a bűnt jutalmazná. Fonák dolog volt, hogy az említett két országban 1918-ig az engedelmes katolikusnak érvénytelen volt a csak polgári

házasság, de az olyan katolikusoknak, aki elárulta a hitét (az egyház igazságjellegét), „jutalmul" érvényes volt.

Nagy tévedés tehát azt gondolni, hogy a katolikus és a protestáns fél vegyesházassága esetén ugyanazon helyzetben van, s ha reverzális nélkül, a gyermekek vallási megosztásával kötnek házasságot, mindketten egyforma engedményt tesznek a másik fél vallási meggyőződésének. Nem, mert az egyiknek dogmái vannak, míg a másiknak csak családi hagyományai és szubjektív vallási érzelmei. Családi tradíciókból és érzelmekből engedni azonban egész más, mint igazságokból és meggyőződésből. Családi hagyományokból és szokásokból még a jövendő hitvestárs kedvéért se engedni a szeretet sértő hiánya, meggyőződésből nem engedni pedig becsületbeli kötelesség, sőt a hitvesi szeretet is azt kívánja, hogy meggyőződésünknek házastársunkat is megnyerjük. A gyermekek tekintetében pedig egyenesen kegyetlenség, ha meggyőződésünkből engedünk, mert hiszen ez itt az ő számlájukra megy.

Mármost józan ésszel hogy követelheti valaki a jegyesétől azt, hogy legyen becstelen, árulja el meggyőződését s az igazságot és legyen kegyetlen születendő gyermekeihez? Ellenben a katolikus fél joggal követelheti protestáns jegyesétől, hogy egyezzék bele abba, hogy a gyermekei ne az ő, hanem jövendő házastársa családi hagyományait kövessék, sőt bizonyára az se lenne túl nagy követelés, ha tőle is azt kívánná, hogy a gyerekek eredményesebb nevelése kedvéért változtassa meg családi tradícióit.

De még inkább: Hogy kívánhatja valaki a jegyesétől, hogy vele házasság helyett bűnös viszonyt kössön még akkor is, ha ő maga ezt házasságnak tekinti, nem pedig bűnös viszonynak, de tudja, hogy jegyese nem tekinti annak? Hiszen élettársa lelkiismerete, valahányszor utána elmegy gyónni, mindig felébred, mert a pap kénytelen tőle azt követelni, hogy szakítsa meg a bűnös viszonyt, mert másképp nem részesítheti feloldozásban. Megesküdni azonban most már nem lehet, mert reverzális nélkül ez az egyház törvényei miatt nem lehetséges, protestáns élettársa pedig reverzálist most már még akkor se adhat, ha egyébként most már hajlandó volna rá. A magyar törvény ugyanis csak a polgári házasság megkötése előtt engedi ezt meg, utána már nem. El kellene tehát válniuk és újra megesküdniük vagy a protestáns félnek kellene katolikussá lennie, hogy élettársán segíthessen. Világos, hogy akár az egyik, akár a másik esetről alig lehet szó, ha csak a protestáns élettárs nem lett már egészen más ember, mint amilyen az egybekelés előtt volt. Így aztán szerencsétlen katolikus élettársa még a halálos ágyán is csak úgy békülhet meg Istennel, ha megígéri, hogy mihelyt fel tud kelni, elköltözik tőle. Ha ezt nem ígéri meg, még egyházi temetésben sem részesülhet, mert ezt a papnak meg kell tagadnia minden olyan embertől, aki halálos ágyán se mutatta a megtérés és az egyház iránti engedelmesség jeleit.

Kívánhat, sőt többet mondok: elfogadhat-e ekkora áldozatot egy szerető jegyes hitvesétől, feltéve, hogy ismeri a helyzetet és fel van világosítva a tényállásról? Szabad-e a felekezeti gyűlöletnek nagyobbnak lennie, mint a hitvesi szeretet? Bőven kifejtettük ugyanis, hogy a katolikus valláson kívül semmi más vallásban nem lehet szó igazságban való meggyőződésről, tehát itt valóban a felekezeti gyűlölet, nem pedig az igazságban való meggyőződés kíván a katolikus házastárstól ekkora áldozatot. Ha a protestáns félnek nem hitközönyös, hanem hívő katolikussal van dolga, s ő maga is tisztában van a helyzettel, akkor valóban azt kell mondanunk, hogy ha mégis megtagadja a reverzálist jegyesétől, iránta való kíméletlensége igazán minden képzeletet felülmúl.

Lehetetlenség, hogy az ilyen egyén szeresse a jegyesét. Aki szereti azt, akivel házasságot akar kötni, az igyekszik az illetőt lekötni magának. A nemkatolikus templomban esküvő katolikus azonban nem köti le magát, mert hiszen vallása tanai szerint csak bűnös viszonyt köt, melynek rá nézve nemcsak kötelező ereje nincs, hanem a vallása és lelkiismerete azt követeli tőle, hogy minél előbb szakítsa meg. Ha a protestáns fél ennek ellenére is ragaszkodik a

nemkatolikus házassághoz, akkor maga törekszik arra, hogy katolikus jegyese ne kösse le magát neki, sőt ezt egyenesen ő kényszeríti ki belőle. E lehet tehát részéről hinni az őszinte szeretetet?

Hiszen, ha a protestáns fél katolikus jegyesével katolikus templomban esküszik is, a maga vallása szerint ő akkor is elválhat tőle és köthet már a házastársa életében is újabb házasságot. A katolikus fél azonban – ha házassága érvényes – ezt még akkor se teheti meg, ha protestáns házastársa már megtette. Ha mindezt tudja a protestáns fél és valóban szeret, maga követeli a feltétlen katolikus templomban való esküvést, mert számára semmi se fontosabb, mint hogy szerelmese az övé és mindörökre övé legyen. Aki azonban erről nemcsak lemond, hanem ő maga ragaszkodik ahhoz, hogy jegyese ne legyen neki lekötve, az kétségtelen, hogy csak hazudja a szerelmet.

Ki látott olyan szerelmet, melynél minden előbbre való, a dac is, meg a katolikusgyűlölet is, a családi tradíció is és a már régen sírban porló ősök is? Láttuk ugyanis, hogy nem a vallási meggyőződés az, ami előbbre való itt, mert hiszen vallási meggyőződést protestánsban nem kereshetünk. Ha erről szó lehetne, akkor az ő felekezetének is mindig reverzálist kellene követelnie és már a múltban is kellett volna követelnie.

Ezzel szemben az igazság az, hogy a protestáns felfogás az egész reverzális rendszert visszataszító, sőt „szörnyű" eltévelyedésnek tartja. Ha azonban a protestáns felet csak a felekezeti dac, a gyermekkori vallásos emlékek s családja hagyományai vezetik mindenáron való ellenkezésében, akkor viselkedése kétségtelenül csúnya viselkedés és sértő a jegyesére. A szerelem az első és legerősebb érzelem ugyanis a földön. Miatta az ember elhagyja apját, anyját és testvéreit (nem pedig csak a porladó ősöket vagy családja hagyományait) s látjuk, hogy a Szentírás teljes helyeslésével hagyja el (Ter 2,24; Mt 19,5; Mk 10,7, Ef 5,31).

Ha a protestáns mindezt tudja, akkor, ha valóban keresztény, nem pedig csak dühös, fanatikus szektárius, és ha valóban nemes érzelmek kötik jegyességhez, akkor nemcsak elmegy vele esküdni katolikus templomba, hanem egyenesen ő ragaszkodik hozzá, hogy az esküvő a katolikus templomban legyen. Elő is fordul ez nemegyszer.

Tudok egy nagyon jólelkű, nagyon vallásos, minden idegszálával és minden porcikájában kálvinista és minden nap bibliázó Balatonfüred környéki postamesternőt, akit vallásilag művelt katolikus barátnője felvilágosított mindezekről, s aki később, mikor már a két barátnő elköltözött egymás közeléből, férjhez ment egy katolikus vasúti tiszthez. Esküvője után ezt írta barátnőjének:

„Majdnem a szívem hasadt meg fájdalmában, hogy katolikus templomba kellett mennem esküdni. A vőlegényem nem is kívánta tőlem, mert nem vallásos. Azonban én kívántam és én ragaszkodtam hozzá, mert nem tudtam volna elviselni, hogy velem az én uram az ő vallásának tanai szerint bűnös viszonyban éljen."

Ez a kálvinista lány valóban nem bibliázott hiába. Ő valóban keresztény s valóban olyan menyasszony volt, aki megérdemelte, hogy vőlegénye szeresse. Meg se érdemelte ezt a jó lányt az értéktelen katolikus vőlegény. Hogy mégis engedett jó menyasszonyának, hogy tanult tőle egy kis katolicizmust és hogy a kedvéért mégis rászánta magát arra a gyónásra, melytől annyira félt, hogy inkább képes lett volna gyermekeit eretnekségbe taszítani, csakhogy neki az esküvő előtt ne kelljen meggyónnia, azt mutatja, hogy azért ő se volt egészen elvetemült ember s menyasszonya nagy szeretetéből valami őrá is ragadt.

Jellemző az is, hogy az a lány, aki valóban vallásos református volt, nem pedig csak fanatikus, nemcsak adott reverzálist, hanem egyenesen ő kényszerítette rá szánandó katolikus vőlegényére. Ellenben azok a protestáns vőlegények, akiket menyasszonyuk minden könnye, sírása, lelki meghasonlása, összetörtsége, sőt összeomlása s egész életre kiható boldogtalansága se tud rávenni arra, hogy felekezeti gőgjükből engedjenek, az esetek legtöbbjében nem

imádkozó, templomba nem járó, egyszerű katolikusgyűlölők, kiknek egész protestantizmusa csupán abban áll, hogy reverzális pedig csak azért se lesz, és ha minden pap megfeszül, akkor se lesz.

Pedig hát a végeredmény nem az, hogy a papok feszülnek meg, hiszen nekik – hála Istenek! – enélkül is van elég hívük és ha egyik hívük gyöngeségében az igazságot elárulta, az se az ő bűnük (hiszen éppen azért nem esketik meg az ilyent, hogy ne legyen az ő bűnük), hanem „megfeszül" és egész életére boldogtalanná lesz az a szegény katolikus hitvestárs, aki ennek a protestáns „hősnek" az útjába került s akinek őt a legjobban kellett volna szeretnie a földön s – mint ilyenkor mondani szokták – még a csillagokat is le kellett volna neki hoznia az égből. (Igaz, hogy az Istent még nála is jobban kell szeretnie, de csak magát az Istent és az igazságot, nem pedig a felekezetet, az ősüket és a családi tradíciókat, annál kevésbé az egyéni hiúságot.)

Az is jellemző, hogy az a katolikus egyház, amely igazsága miatt nem engedhet a reverzálisokból s még uralkodóházakban és a trón kedvéért se tehet alóla kivételt, e reverzálisok megszerzésére semmiféle terrort nem alkalmaz. Kiközösíti ugyan az ellene vétőket, de e kiközösítésnek reklámot már annyira nem csinál, hogy száz katolikus közül legalább nyolcvan nem is sejti, hogy a protestáns esküvő az egyházból való kiközösítést, az egyházi „átkot" jelenti számára, melyről olyan sokat hallott többnyire protestáns szerző írta történelemkönyvében. Sőt láttuk, hogy 1918 előtt – bár természetesen akkor is kiközösítette őket – még azzal is jutalmazta az egyház a reverzális ellen vétőket, hogy házasságukat még érvényesnek is elismerte, noha az egyházi törvények megvetésével kötötték. Igazán minden ez, csak nem terror.

Ellenben protestáns (kálvinista és lutheránus) részről egyaránt nemegyszer előfordult már, hogy a katolikus templomban, tehát reverzálissal esküvő hívük nevét az imaház ajtaján szégyentáblára függesztették (igazi kommunista módra), sőt még azt is megtették már, hogy miközben hívük a katolikus templomban esküvőjét tartotta, ők félreverték a maguk harangjait, vagy úgy harangoztak, mint akiknek halottjuk van.

Pedig hát temetésről szó se volt. Ok se volt rá, mert ha a protestáns hitnek nem elárulása az, ha a gyerekek egy része katolikus lesz, akkor bizonyára nem elárulása az se, ha valamennyien azok lesznek. Ha a katolikus vallás nem árt például a lányoknak, hogy ártana akkor a fiúknak (s megfordítva), és ha egy protestáns nem vétkezik a hite ellen, ha a lányait a katolikusoknak engedi át, azaz beleegyezik, hogy pápát higgyenek, „misebálványozást" végezzenek, szenteket „imádjanak" és „fülgyónást" végezzenek, mert mindez nekik – úgy látszik – nem árt, miért ártana akkor ugyanez a fiúknak vagy megfordítva: ha a fiúknak nem árt, miért ártana a lányoknak? Vagy a fiúk vagy a lányok részére ezt megengedni, de mihelyt nemcsak a lányokról vagy csak a fiúkról van szó, hanem valamennyi gyerekről, akkor egyszerre szégyentáblázni és harangokat félreverni és a hit „gyalázatos" elárulásáról beszélni éppen olyan logikátlanság, mintha a szülő nyugodtan nézné, mint isznak a lányai egymás után egy titokzatos edényből, de mihelyt az első fiú is kedvet kap hozzá s az is meg akarja kóstolni, akkor egyszerre csak torkaszakadtából ordítani kezd: „Jaj, tedd le gyorsan, hiszen abba lúgkő van!"

„De apuka, válaszolhatná neki joggal a fiú –, hiszen a Lidi, meg az Eszti meg a Zsuzsi éppen most ittak belőle, apuka is látta s akkor egy szót se szólt ellene. Hogyan, hogy csak éppen most, mikor én akarok inni, lett belőle egyszerre lúgkő és lett a dolog olyan veszedelmesen tilos?!"

Nem tudom, mit tudna erre válaszolni az apa. Én legalábbis az ő helyében nem tudnám, mit válaszoljak. Legfeljebb ezt válaszolhatná: „Nem is azért tiltom, mintha abban az edényben, melyet fiaimtól annyira tiltok, valóban lúgkő, abban pedig, melyet lányaimnak ajánlok, tej lenne, tehát részemről itt nem a jó és a rossz, az igaz és a hamis vallás közti különbségről

van szó, hanem felekezetünk érdekeit, hatalmát féltem és a felekezeti önérzet működik bennem és azért nem engedhetek minden gyereket a másik táborba.

Valójában ez az igazság. De ha így áll a dolog, miért vádolják akkor éppen a katolikus egyházat és a katolikus papságot uralomvággyal, s miért fogják éppen őrá, hogy minden egyházi intézkedésében csak a hatalmi terjeszkedés vezeti? A maguk hívei előtt pedig miért beszélnek akkor a protestánsaink a becsület, a hit, a meggyőződés, a hithűség nevében akkor, mikor a reverzálisok ellen izgatják őket? Főképpen pedig miért használnak szégyentáblát és a harangok félreverését, mikor tisztán csak felekezeti befolyásukat, egyházi adójukat és érdekeiket védik, vagy egyszerűen csak felekezeti gőgjüket élik ki? Bizonyára azért, mert csak ilyen alantas dolgokat szokás és kell ilyen rikoltó eszközökkel védeni.

Akinek igaza van és aki csak az igazát védi, annak nincs szüksége ilyen eszközökre. Az megengedheti (de csak az engedheti meg) magának a méltóságos viselkedést. Nem a meggyőződés, nem a hitéhez való ragaszkodás működik tehát abban a protestánsban, aki a katolikus egyháznak a reverzálist megtagadja, sőt emiatt szinte életre-halálra menő harcot folytat, mert bebeszélte magának, hogy ő elvekért harcol. Ha csakugyan meggyőződésről és a protestantizmus igazáról lenne szó, akkor az összes gyereknek a protestáns vallásban való neveléséhez kellene ilyenkor ragaszkodni. De ha a vallásos meggyőződés ellenére a gyerekek fele lehet katolikus, akkor már az, hogy mindegyik semmiképpen se lehet az, egyedül csak a felekezeti érdek követelménye lehet. Emiatt kell tehát a szegény katolikus menyasszonynak sírva mennie az esküvőre, emiatt rontják el az egész életét és emiatt nem lehet nyugta még halálos ágyán se. Nála ugyanis meggyőződésről és lelkiismeretről van szó.

Elismerjük, hogy a sok sírásnak, nyugtalanságnak és lelkiismereti kínoknak a katolikus egyház kérlelhetetlensége is oka, sőt ez a fő oka, mert hiszen a felekezet csak ez ellen védekezik. Ámde láttuk, hogy a katolikus egyház az igazsága és a benne való meggyőződése alapján jár el így. Az igazságnak ugyanis joga, sőt egyenesen kötelessége erőszakosnak és kérlelhetetlennek lenni, tehát úgy járni el, mint az egyház eljár.

Az is csak természetes, hogy annak, aki az igazság ellen vétkezett, sírnia, sóhajtoznia, nyugtalankodnia és szenvednie kell. Azonban csak azért, hogy a protestáns vallási tradíciókat tartók száma meg ne csökkenjen túlságosan s így a felekezet befolyása sértetlen maradjon, még senkinek se szabad kínokat okozni s elrontani az életét. Ez már ellenkezik a felebaráti szeretettel, s különösen ellenkezik vele akkor, ha ezt a bűnt éppen az követi el, aki ennek a szerencsétlen elrontott életű embernek a hitvestársa, tehát éppen őt kellett volna és őt kellene szeretnie legjobban minden ember között.

A reverzálist megtagadó protestáns tehát arra kényszeríti katolikus jegyesét, hogy vele a maga vallása és meggyőződése szerint ne házasságra, hanem bűnös viszonyra lépjen. (A kényszerítést természetesen nem a szó szoros értelmében kell venni, mert katolikus jegyese ellenállhatott volna és lemondhatott volna az esküvőről, ha igazán akart volna. De kétségtelen, hogy gyengeségének oka a jegyese iránti nagy szeretete volt.) Az ilyen protestáns jegyes nem egyezik bele abba, hogy viszonyuk törvényes legyen. Rákényszeríti a jegyesét arra, hogy magát az egyházból kizárassa, sőt – mint az ő felekezete magát ilyenkor ki szokta fejezni – egyházi átok alá vettesse, hogy végleg megfossza magát az egyház kegyelemeszközeitől, lehetetlenné teszi számára bűnei bocsánatát (legalábbis addig, míg az ő személyéhez ragaszkodik) s nemcsak arra nyit neki ajtót, hogy tőle bármikor elválhasson, hanem olyan helyzetbe hozza, hogy egyenesen lelkiismerete követeli tőle ezt az elválást. Szép kis hitvesi szeretet! Szép kis házasság!

Ilyen kérlelhetetlenségre, ilyen kegyetlenségre egyedül csak az igazság és a benne való szilárd meggyőződés kényszeríthetné az embert. De láttuk, hogy ezekben az engesztelhetetlen protestánsokban nem az szerepel, hiszen vallási alapelveik egyenesen kizárják az igazság

birtokát s így a vele járó szilárd meggyőződést. Ha az igazságért és a benne való szilárd meggyőződésért tennék, amit tesznek, akkor hősök lennének, mert kötelességüket teljesítenék. Ez sajnálatos lenne, de alanyilag még akkor is tiszteletreméltó volna, ha meggyőződésük téves volna. De hát erről szó se lehet, mert hiszen protestáns részről a vegyesházasságokban nem a gyermekről, hanem csak a gyermekek egy részéről van szó. Nyilvánvaló tehát, hogy nem a protestáns vallás, mint ilyen, annál kevésbé a protestáns igazság, nem a meggyőződés, nem a becsület kívánja a protestánstól, hogy ne engedjen, hanem csak a dac és a felekezeti érdek. Nem a hit, hanem a hatalom miatt fejt ki a felekezet olyan nagy terrort és emlegeti annyit a becsületet. Magában a protestáns egyénben pedig, mikor e tekintetben annyira egyetért felekezetével, a fanatizmus, a katolikusgyűlölet.

Ha nem a gyűlölet, hanem a tiszteletreméltó meggyőződés, tehát valóban a becsület működne, akkor nemcsak az összes gyerek, hanem akár csak egyetlenegy átengedése ellen is működnie kellene ennek az állítólagos meggyőződésnek és becsületnek, mint ahogyan a katolikusokban így is működik. Ha lenne olyan protestáns, aki valóban így fogja fel a dolgot, akkor az ebben a tekintetben nem protestáns, hanem katolikus lenne, mert hiszen tudvalevő, hogy nem a protestantizmus, hanem a katolicizmus az, amely egyedül üdvözítő. A protestantizmus effajta babérokra nemcsak nem törekszik, hanem még a katolicizmust is mélységesen elítéli érte. Világos tehát, hogy ha mégis protestáns jár el így, például a reverzálisok tekintetében, akkor nem a meggyőződése, hanem a gyűlölet, a fanatizmus vezeti. Pedig hát se a gyűlölet, se a fanatizmus nem olyan dolgok, melyek valakinek becsületére válhatnának. Ha pedig egyenesen a hitvesi szeretet lábbal tiprásával nyilvánulnak meg, különösen szégyenletesek mindenkire.

Az is lehet, hogy nem annyira a katolikusgyűlölet, mint inkább a hiúság, az öntetszelgés vezeti az ilyen protestánst kérlelhetetlenségében. Már gyerekkora óta ugyanis hittanórákon, bibliaórákon, vallásos összejöveteleken, egyházi ünnepélyeken, prédikációkban mindig azt hallotta, a felekezeti sajtóban mindig azt olvasta, milyen hősök azok a protestánsok, akik nem engednek a katolikus erőszaknak vagy ármánynak és milyen megvetésre méltók azok, akik reverzálist adnak. A protestantizmus söpredékének nevezik előtte állandóan ezeket, s mint a „kis győri cselédlányt", hősöknek azokat, akik ilyenkor erős akaratúak. Hogyne lelkesednének tehát a katolikus „lélekkufárok" elleni harcra s hogyne vetnék meg a becstelenséget, és hogyne rettegnének a szégyentáblától és a kiharangozástól, mely azt jelenti, hogy valaki még javában él, de a becsületét már eltemették.

Emiatt kell tehát egész életén át gyötrődnie szegény feleségének, akit – mivel katolikus – viszont az egyház igazságöntudata, a hit szava és az üdvösség féltése kényszerített volna az ellenállásra, ha nem lett volna hozzá gyönge, a hitet és az örök jutalomban való reményt el nem nyomta volna a nagy szerelem, vagy a jó parti, mely nemcsak a halál után ígért örömöket, hanem azonnal. Hogy a kérlelhetetlen protestáns „hős" mikor ellenszenvesebb: akkor-e, mikor a gyűlölet fanatizmusa vezeti, vagy mikor csak a hiúság, vagy a felekezeti terrortól való félelem, bajos eldönteni.

Mit szóljunk azonban akkor, ha a protestáns kibújik alternatíváink alól s ezt mondja: Engem se fanatizmus, se katolikusgyűlölet nem vezet, se a hiúság, felekezetem magasztalására se pályázom, terrorja sincs rám hatással. Én csak a családi tradícióimat tisztelem, azokhoz ragaszkodom, s joggal elvárhatom jegyesemtől is, hogy ha engem szeret és hitvesem akar lenni, ő is tisztelje őket. E tisztelettel és ragaszkodással összeegyeztethető, hogy mivel a jegyesem más tradíciókban nevelkedett, megengedjem azt, hogy a leányaim szintén az ő tradícióit kövessék, de nem az, hogy még a fiaim is és így én családi körömből teljesen száműzve legyen, onnan teljesen hiányozzék az a vallási légkör, melyben én nevelkedtem, melyhez engem annyi édes emlék köt s mely nekem kedves marad egész életemre. Jogom van tehát küzdeni

az ellen, hogy még a családi körömben is idegennek érezzem magamat, és hogy gyermekeim életéből hiányozzék mindaz, ami az enyémnek tartalmat adott s azok már egészen más emberek legyenek, mint amilyen én voltam, vagyok és maradok.

Megértjük – feleljük neki –, sőt tiszteletreméltónak is tartjuk ezt az álláspontot, mert nem értéktelen emberek szoktak így gondolkodni. Nem értékes ember ugyanis az, aki olyan könnyedén szakít gyerekkori emlékeivel s mindazzal, ami szüleire, rokonaira, családi körére, szülőfalujára emlékezteti. Ámde ha mindez igaz, akkor igaz az is, hogy valakinek a feleségét mégiscsak jobban kell szeretnie, mint azokat az érzelmeket, melyek gyerekkori emlékeiből és családi hagyományaiból fakadnak, s ha a kettő közül csak egyiket választhatja, akkor csakis felesége javára dönthet. Hiszen tulajdonképpen már akkor döntött, mikor feleségét mindezek ellenére is elvette. Akinek annyira fontosak a vallásához kapcsolódó emlékei, az nem vesz el katolikus lányt. Ha azonban az a lány, aki megtetszett neki, olyan értékes a szemében, hogy ennek ellenére is mellette dönt, akkor legyen következetes és ne akarjon egyszerre két urat szolgálni s a kecskét is jóllakatni és a káposztát is megtartani.

Ha valakiben erősebb a felekezetéhez, mint a jegyeséhez való ragaszkodás, azt se kifogásoljuk, de ebből nem az következik, hogy jegyesét lelkileg keresztre feszítse, egész életét elrontsa és boldogtalanná tegye, hanem az, hogy nem vesz el katolikus lányt, hanem keres helyette magának olyat, aki mellett családi hagyományai se szenvednek rövidséget. Ha valaki úgy beszél, mint fentebb vázoltuk, abban úgyse élhet valami túl nagy vonzódás katolikus menyasszonya iránt, tehát nem lehet túlságos áldozat róla lemondani se.

Ha azonban a vonzódás nagy s a lányt magára olyan nagy értéknek találja, hogy semmiképpen se akar róla lemondani, akkor világos, hogy ezt a neki értékes lányt nem kell és nem szabad boldogtalanná tennie a maga családi hagyományai miatt. Ezek semmiképpen se képviselnek akkora értéket, hogy ilyen árat kellene vagy volna szabad értük fizetni. A hitvestársunkat kötelességünk jobban szeretni családi hagyományainknál. Hiszen még anyánknál is jobban kell szeretnünk, pedig az anyánk csak előbbre való a családi tradícióknál?! Mivel eszerint igaza van annak a feleségnek, aki kifogásolja, hogy az ura az anyját jobban szereti, mint őt, mit szóljon az a feleség, aki azt látja, hogy az ő ura szemében még a gyerekkori emlékek is előbbre valók, mint ő? Kétségtelen, hogy az ilyen férj vétkezik felesége ellen.

Bármilyen tiszteletreméltók is a családi hagyományok és a hozzájuk fűződő gyermekkori emlékek és bármilyen tiszteletben részesítjük is a hozzájuk való ragaszkodást, ha az olyan fokú, hogy miatta képesek vagyunk jegyesünket (csak azért, mert nagyon szeret bennünket) rákényszeríteni, hogy a kedvünkét elárulja, sőt szinte kárhozatba taszítsa gyermekeit (mellékes, hogy mindegyiket-e vagy csak egyeseket közülük), magát egész életére megfossza a bűnbocsánat kegyelmétől, velünk ne házasságra, hanem bűnös viszonyra lépjen, emiatt egész életét lelki kínokban töltse el s még halálos ágyán is meg kelljen bánnia azt, hogy minket szeretett, akkor a mi lelkünkben valami nagy baj van, ott visszataszító, tisztátalan szenvedélyek uralkodnak s akkor a gyerekkori emlékekhez és a családi hagyományokhoz való ragaszkodás bennünk már nem erény, hanem bűn, nem tiszteletreméltó, hanem szégyenletes.

A családi hagyományok és a gyermekkori emlékek csak az élet poéziséhez tartoznak, csak azt színezi, nem pedig az egész élet irányát meghatározó alaptörvények, melyekből még akkor se engedünk, ha ég és föld leszakad. Ezzel szemben az olyan szerelem, melyből a legtöbb ember életébe csak egy van, melynek tárgyából egész életünkre szóló élettársunk és gyermekeink anyja lesz, a magunk élete után kétségtelenül a legelső az életünkben. (Vannak, akik számára ez a szerelem még az életüknél is előbbre való, mert hiszen még életüket is eldobják érte.) Így van ez még akkor is, ha a házasságunk nem szerelmi házasság. Hiszen sok ember van, aki életében sohase volt szerelmes. A házasság azonban így is a legfontosabb dolog egy ember életében és a felesége így is előbbre való a férfi anyjánál. Senki se helyesli

például, ha valaki az anyja kedvéért elveri a feleségét a házától, hanem ilyen esetben azt állapítják meg, hogy ez az ember furcsa, nem egészen normális ember.

Éppen ilyen, sőt még nagyobb fonákság az is, ha valakinek a családi hagyományai előbbre valók, mint a családi boldogsága és a hitvese iránti szeretete s azok kedvéért hidegvérrel dönti feleségét soha többé helyre nem hozható lelki kínokba. A családi tradíciók bizonyára az anyánkat se szoríthatják lelkünkben a második helyre. Pedig hát a hitves őt is oda szorítja (nők lelkében még jobban, mint a férfiakéban) s ráadásul nem is visszaélésképpen, hanem a dolgok helyes rendje szerint. Helyes rendje-e tehát a dolgoknak, ha viszont a feleséget a második helyre szorítják családi hagyományaink, sőt helyet egyáltalán nem is hagynak számára?

Ugyanilyen formán kell felelnünk annak a protestánsnak is, aki mikor a reverzálist megtagadja, nem a családi tradícióra hivatkozik, hanem az őseire. Mindennapos dolog, hogy vegyesházasság esetén a protestáns fél azt hangoztatja, hogy az ő családja három vagy négyszáz éve protestáns család, sőt hogy ő egyenesen lelkészek ivadéka s ezért az őseinek tartozik legalább annyival, hogy legalább a fiait, akik az ő nevét fogják viselni, a protestantizmus megtartsa.

Azt válaszoljuk neki, hogy a sírjukban már rég porladó őseik, a rájuk való emlékezés vagy az irántuk való kegyelet nem lehet előbbre való, mint az élők, s különösen nem, mint a házastárs, aki mindenki számára az első ember a világon s még a szülőket is a második helyre szorítja, nem hogy az ősöket. Ha mégis ellenkezőleg történik, akkor valami nincs rendjén, akkor ismét baj van, akkor megint nem normális az ember.

Krisztus Urunk is leszólja az evangéliumban a halottakkal való bíbelődést akkor, mikor fontosabb dolgokról, az élőkről van szó, s azt mondta, hogy csak temessék el a halottak az ő halottaikat (Mt 8,22), de minket ezzel ne akadályozzanak fontosabb dolgok elvégzésében, de különösen ne üdvösségünk munkálásában. De egyébként is hol van az megírva, hogy az utódnak mindig és feltétlenül olyannak kell lennie, amilyenek az ősei voltak? Ha valaki a menyasszonya révén egy nagyüzemű, jól jövedelmező csizmadiaüzletbe házasodhat bele, vajon mondhatja-e ezt lehetetlennek azon a címen, hogy az ő ősei már háromszáz éve állandóan mindig molnárok voltak? S vajon melyik józan kisnemes nem vállal el a menyasszonya révén egy rá szálló, jól jövedelmező gyárvállalatot azon a címen, hogy hát az ő ősei mindig földbirtokosok voltak? De nem egyenesen őrült-e az, aki emiatt még a menyasszonya kezét is visszautasítja, noha másképp igen szép, igen jó, mindenben megfelelő, sőt még szerelem is fűzi hozzá?

Aki protestáns, az különösen nem helyezkedhet arra az álláspontra, hogy neki, illetve fiainak feltétlenül olyan felekezethez kell tartozniuk, mint amelyhez az ősei tartoznak. Hiszen éppen neki voltak olyan ősei, akik utódaiknak már példát adtak az ellenkezőre. Ha az ősei is olyan fontosnak tartották volna azt, hogy egy vallást kövessenek az ő őseikkel, akkor annak idején nem lettek volna protestánsok, hanem megmaradtak volna őseik katolikus vallásán. (Egy katolikus tehát kissé több joggal emlegethetné itt az őseit s az ősöknek kissé hosszabb sorára hivatkozhatna.) Akinek éppen olyan ősei vannak, akik szemrebbenés nélkül változtattak már vallást, az legkevésbé hivatkozhat az őseire vallási szempontból.

De egyébként is hol van az megírva, hogy akinek az elei ezelőtt háromszáz évvel elhagyták az objektív vallást és áttértek a szubjektív, az érzelmi és alanyi vallásra, tehát tulajdonképpen már szakítottak a vallással, az most már sohase engedheti meg, hogy a fiai az érzelmi szubjektív vallásosságról újra visszatérjenek az igazi, az objektív, az igazságvallásra? Vajon az utódoknak nem szabad különbeknek lenniük, mint az ősök voltak? És vajon az ősök ballépése mellett az utódoknak is kötelességük kitartani, mert másképp „meggyalázzák" az őseiket? Ámde az a baj, hogy a protestáns a protestánst különbnek tartja a katolikusnál, s különösen különbnek tartja a régi protestánsokat, az ő őseit, akik a kultúra büszke zászlóvivői voltak, és akik, mint megannyi oroszlánok, védték a magyar szabadságot és mint szorgal-

mas méhek, művelték a magyar nyelvet, az idegen szolgaságba pedig sohase hajtották bele vastagnyakú fejüket. Hát még a vallásszabadság terén szerzett érdemeik! Ezekre gondol minden magyar protestáns, mikor őseit emlegeti és mivel ősei éppen protestantizmusuk miatt voltak annyira dicsők, azért tartja bűnnek és szégyennek, ha megtagadná velük a közösséget.

Ámde fejtegetéseink alapján látniuk kell még protestánsainknak is, hogy ezek az állítólagos nagy protestáns érdemek és a velük járó állítólagos nagy dicsőség mind csak csalóka látszat. Ezek a nagy érdemek tulajdonképpen nem állnak másból, mint annak bizonyításából, hogy a protestantizmus nem igazságvallás, hanem az igazságvallás elleni nagy lázadás, mely csak annyiban különbözik a XX. század nagy lázadásától, a kommunizmustól, hogy – mint annak 400 évvel előbbi fajtája – még nem volt annyira gyökeres. Hiszen magának a vallásszabadság jelszavának is az a lényege, hogy nincs igazságvallás, hanem csak érzelmi, alanyi és családi tradíció-vallás. Szabadság ugyanis csak ezen a téren engedhető meg, de nem az igazságok terén, s főképpen nem az igazság ellenében. Ez az oka aztán annak, hogy a protestantizmusnak nem vallási téren vannak érdemei, hanem az írni-olvasni tudás, az anyagi kultúra, az iparosodás, az anyagi jólét és nemzeti függetlenség kivívása terén (s ráadásul fegyverrel, tehát tömeggyilkossággal). Amely vallás mindennel dicsekedhet, csak vallási eredményekkel nem, az bizonyára nagyon sovány és nagyon szegényes vallás.

Pedig hát még ezek a nem vallási jellegű érdemek is inkább csak a propagandában vannak meg, mint a valóságban. Egyébként majd vizsgálat alá vesszük ezeket az „érdemeket" is. Azt pedig, hogy használt-e a protestantizmus a magyar nemzetnek vagy a magyar szabadságnak, egy külön nagy magyar történelemben vizsgálom meg. Ebben azt állapítom meg, hogy az igazság ennek a merő ellentéte. Semmi se ártott annyira a magyar függetlenségnek és a magyar nép földi boldogulásának, mint az, hogy egy időben a protestantizmust fogadta el eszmei vezéréül s többé-kevésbé még ma is a protestantizmus hatása alatt áll.

Kár tehát protestánsainknak annyira büszkéknek lenniük őseikre. Őseinket csak akkor, csak azért és csak annyiban kell követnünk, amennyiben az igazságot szolgálták és helyesen cselekedtek. Tehát nem annyira azért, mert őseink voltak, hanem inkább azért, mert kiválóak voltak. A jó és az igazság tehát a minden és vele szemben az ős semmi. Legalábbis a jóhoz és az igazsághoz mérten semmi. Ha tehát őseinket elsősorban azért követjük, mert nekünk jó példát adtak, akkor ezt emlegessük, ne pedig egyszerűen csak az ősöket. Az ősöket a rosszban követni egyenesen szégyen. Mikor tehát protestánsaink az őseiket emlegetik, ez semmi mást nem jelent, mint csak azt, hogy dicső őseik voltak. Én magyar történelemben, mely a magyar nemzet mohácsi vész óta való történelmének legterjedelmesebbje, kimutatom, hogy protestánsainknak az őseikkel nem dicsekedniük kell, hanem szégyenkezniük kell miattuk. (*Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme 1-13. kötet, Pilisszentlélek-Csolnok, 1993-2006*)

De ismétlem: ha azok a protestáns ősök megannyi jellemóriások lettek volna is, tehát ha utódaik joggal lehetnének rájuk büszkék, akkor nagy bűn lenne a hitves, sőt a józan ész ellen, ha a múlt előbbre való lenne, mint a jelen, s a rég elporladt ükapák előbbre valók lennének, mint a feleség és a gyerekek. A férj nem üthet soha be nem gyógyítható sebet felesége szívébe azon a címen, hogy ősei iránti tisztelettel tartozik.

Azt is szokta emlegetni a reverzálist megtagadó protestáns, hogy az a vallás, mely őt nevelte, oktatta, ápolta, legalább annyit megérdemel tőle, hogy gyermekeiben meg ne tagadja. Ezzel szoktak érvelni a felekezeti iratok is, melyek ezt a kérdést megtárgyalják (s ugyancsak sokat és bőven tárgyalják) és protestáns olvasóik – úgy látszik – helyesnek is találják ezt az érvelést, mert nagyon magukévá teszik.

Mondjuk, csakugyan megérdemel tőlük ennyit a felekezet. De vajon a hitvesed – mondjuk neki –, a szerelmed, az, aki meleggé teszi számodra az otthont, akit közelebb hoztál ma-

gadhoz, mint az anyádat, aki veled egy testté lesz, aki segítőd az élet terheinek viselésében és aki gyermekeid anyja és őket neveli, vagy – ha nem a nő, hanem a férj a katolikus – aki neked és gyermekeidnek megkeresi a kenyeret, sőt esetleg jólétet biztosít, nem érdemel meg tőled legalább annyit, hogy ne rontsd el az egész életét és ne légy vele szemben fanatikus szektárius? A vallásodat, azt, amely téged felnevelt, nem döföd szíven a reverzálissal, hanem csak érvényesülésében és hatalma gyarapodásában akadályozod, ellenben a hitvesedet lelki békéjétől fosztod meg vele egyszer s mindenkorra.

Aztán mondd csak: mire nevelt, miben ápolt téged annyira a te vallásod? Amire pedig valóban nevelt, csakugyan annyira fontos-e a te életedben, hogy miatta megmérgezheted családi életedet és a hitvesedhez való viszonyodat? Mondd, csakugyan olyan nagy szerepet játszik a te vallásod a te életedben, mint ezt akkor állítod, mikor szinte életre-halálra küzdesz a reverzális ellen? Vajon, ha nem jártál volna gyermekkorodban (mert hiszen ma már rég nem jársz) istentiszteletre, ha nem énekeltél volna akkor zsoltárokat, ha nem jártál volna a toronyba harangozni, ha nem lettél volna akkor a lelkész jobbkeze, akkor értéktelenebb ember lennél, mint amilyen jelenleg vagy? Mondd, kaptál-e akár csak valamit is felekezeted e „jótékony ápolásától"? És ha mindezt a nevelést véletlenül a katolikus egyháztól kaptad volna, az olyan nagy bajt jelentett volna részedre? És ha nem, miért gondolod, hogy gyermekeid részére mégis olyan nagy bajt fog ez jelenteni, hogy neked miatta késhegyig menő, elkeseredett harcokat kell vívnod, hitvestársadat pedig elkeserítened és ellenségeddé tenned csak azért, hogy ne minden gyermeked, hanem legalább egy részük ne legyen ilyen „szerencsétlen"?

Nem magad mondod-e állandóan, mégpedig felekezeted tanításának szellemében, hogy az, hogyan tiszteljük Istent, mellékes, hiszen végeredményben úgyis mindenütt ugyanazt az egy Istent imádjuk? Miért cáfolod meg ezeket az elveket most egyszerre annyira, s miért viselkedsz úgy, mint aki álnok, mikor így beszél? Miért tartod most egyszerre olyan nagy bajnak és rád olyan nagy szégyenek, ha gyermekeid másképp fogják imádni ezt az Egyistent mint te imádtad? Miért tartod most ezt egyszerre olyan nagy bajnak, hogy kötelességednek tartod miatta hitvesed életét elkeseríteni? Ne válaszold erre azt, hogy ő viszont miért keseríti a tiédet, mert hiszen jól tudod, hogy az ő vallása sohase hirdette a vallásszabadságot, sohase mondta azt, hogy mindenki imádja az egy Istent úgy, ahogy jónak gondolja, hanem mindig egyedül üdvözítőnek tartotta magát. Tőle tehát természetes a követelés. De tőled? Te csak nem gondolhatod azt, hogy gyermekeidnek káruk lesz abból, ha nem mint te, a „Perelj, Uram, perlőimmel" vagy „Mint az szép híves patakra az szarvas kívánkozik" zsoltárt éneklik majd, hanem a „Bemegyek szent templomodba" vagy a „Keresztények sírjatok" kezdetű éneket? Vajon olyan fontos különbség-e az, hogy emiatt meg kell mérgezned hitvesed lelkét, mert hát ennyit csak megérdemelt tőled a felekezeted? Ennyit bizony nem érdemelt meg tőled a felekezeted, de a feleséged (vagy urad) különösen nem érdemelte ezt meg tőled.

A felekezeted miatt csak akkor lennél köteles akár még hitvesedet is szíven döfni, ha a felekezeted az igazságot képviselné számodra. Az igazság olyan nagy dolog, hogy miatta – sajnos – még ezt is meg kellene tenni. Katolikus hitvesed azért nem engedhet. Te azonban nem tudsz mást felhozni magad mellett, mint csak az őseidet, a gyerekkori emlékeidet, szüleidet, családi körödet és bizonyos, észokokkal meg nem magyarázható érzést, nosztalgiát. Ezek semmiképpen se annyira fontos dolgok, hogy miattuk kegyetlen tudj lenni valakihez, de különöse nem ahhoz, akit még anyádnak is elébe helyeztél.

Még az se lett volna okos és logikus, ha ezek miatt lemondtál volna a feleségedről és olyat vettél volna el helyette, aki miatt nem kellett volna ellenkezésbe jönnöd családi hagyományaiddal s ezzel a nosztalgiával. Szokások, emlékek és nosztalgia ugyanis nem játszhatnak döntő szerepet egy okos ember életében s az észt semmiképpen se szabad második helyre szorítaniuk. De most, mikor már döntöttél s hitvesed lett a katolikus, még mindig a

nosztalgiát szolgálni s attól vezettetni magadat már valóban megbocsáthatatlan bűn hitvesed ellen.

Azzal is izgatnak a reverzális megadása ellen, hogy katolikus gyermekeidet majd a katolikus hittanórákon ellened, tehát a saját szülője ellen izgatják s azok majd lenéznek téged s megvetnek, vagy legalábbis szégyellnek, mint eretneket.

Ne hallgass az ilyen sátánokra (mert valóban azok). A katolikus egyház nem szekta, melyet fanatizmus és gyűlölet fűt és éltet. A katolikus egyház az igazság öntudatos és méltóságos képviselője, melyet az igazság bírásának öntudata sohase hozhat ellentétbe a szeretetettel. Hiszen haragudnia, gyűlölködnie csak annak kell, akinek nincs igaza. Az igazság birtoklója megengedheti magának a szeretet fényűzését.

Rámutattam már, hogy az „eretnek" szónak semmi meggyalázó vagy sértő jelentése nincs. De egyébként ez a szó nem is használatos katolikus körökben, mégpedig nemcsak az egyszerű hívek, hanem még a papok körében sem. Ezt a szót tízszer annyiszor ejti ki egy protestáns, mint egy katolikus és tízszer annyiszor egy protestáns lelkész, mint egy katolikus pap. Tégy próbát. Végy elő bármely, akár kálvinista, akár lutheránus vallásos folyóirat bármely évfolyamát és bármely katolikus hitbuzgalmi vagy harcos katolikus folyóirat (például akár a Magyar Kultúra) akármelyik évfolyamát és nézd meg, melyikben fordul elő többször az „eretnek" szó. Azt fogod találni, hogy a katolikus lapban legfeljebb akkor, ha a protestáns lapokból közölnek idézeteket. Ti ugyanis állandóan velünk bajlódtok, mi azonban nem veletek foglalkoznunk, hanem magunkkal. De ha foglalkozunk is veletek (úgyszólván kivétel nélkül csak akkor, ha ti belénk köttök), akkor is reformátusnak, vagy evangélikusnak, protestánsnak, legfeljebb kálvinistának, lutheránusnak nevezünk benneteket, de nem eretnekeknek.

Nálunk a prédikációk se rólatok szólnak, mert mi protestálás helyett inkább a magunk híveiben építjük az Isten országát. Én talán a legharcosabb és a legprotestáns-ellenesebb papként vagyok ismert az országban, de majdnem félszázados papi működésem alatt tíznél többször aligha mondtam ki a szószéken a protestáns, kálvinista vagy lutheránus szót. Az eretnek szót annál kevésbé. Mi, katolikusok, ezt a szót csak akkor szoktuk használni, ha valamely tanról megállapítjuk, hogy „eretnekség", s legtöbbször nem is protestáns tan szokott ez lenni, hanem például az arianizmus, manicheizmus, pelagizmus, janzenizmus stb.

A katolikus hittanon pedig mi nem a szülei ellen szoktuk izgatni a gyermeket, hanem a szülei iránti tiszteletre tanítjuk, és természetesen akkor is, ha az a szülő protestáns. Még akkor is, ha zsidó. Még csak arról se beszélünk soha neki, hogy az ő apja vagy anyja nem katolikus. Erről inkább el szoktuk terelni a beszédet, hogy a gyermek és a szülei közti harmóniát még gondolatban se zavarjuk. Mi még a házassági hirdetésekben se említjük meg, hogy az egyik fél protestáns (annál kevésbé, hogy „eretnek"), mert nem akarunk dicsekedni azzal, hogy reverzálist adott. Nem ennek örül ugyanis az egyedül üdvözítő egyház, hanem még ekkor is inkább azt szégyelli, hogy a protestáns fél még annak ellenére se tért meg, hogy katolikust választott élettársul. Emiatt az egyházi törvények szerint még reverzális esetén se szabad ünnepélyes esküvőt tartani (ezt a rendelkezést azonban nálunk nem tartják meg).

Általában protestánsaink logikátlansága sohase tesz különbséget eretnekség és eretnek között. Ha mi az eretnekségek „kiirtásáért" imádkozunk, ők azt hiszik, hogy vérfürdőt szeretnénk köztük csinálni. Pedig mi az eretnekeket nemcsak megölni nem akarjuk, hanem az eretnek embert még csak el se ítéljük. A tévedés ellen küzdünk, nem a tévedők ellen. Embert sohase ítélünk el, mert Isten a bíró s mi nem lehetünk a szívek és vesék vizsgálója. Van akárhány katolikus, aki katolikus létére is eretnek és van akárhány protestáns, aki szubjektíve nem eretnek, mert jóhiszemű. Láttuk már, hogy emiatt az eretnek még üdvözülhet is, viszont elég sok katolikus elkárhozik. Azt is elismerjük, hogy egy-egy eretnek lehet még jobb is, mint egy katolikus, sőt lehet köztük még olyan is, aki egy papnál, sőt akár egy pápánál is

jobb. Hogy izgathatnánk tehát mi egy protestáns ellen, kivált a gyermeke előtt, ami mindenképpen helytelen, sőt pedagógiai szörnyűség, mikor még gondolatban sincs semmi okunk arra, hogy egy az egyházon kívül álló egyént elítéljünk és rossznak tartsunk, sőt ez egyszerűen a felebaráti szeretettel ellenkezik?

De még ha az eretnekeket gyűlölnénk is és izgatnánk is ellenük, lélektanilag akkor is bajos elképzelni, hogy éppen olyan „eretnek" ellen tápláljunk gyűlöletet és uszítsunk (és ráadásul éppen a saját ártatlan gyermekét uszítsuk), aki már dicséretesen legyőzte magában a felekezeti fanatizmust, sőt még a felekezete részéről őt fenyegető gyűlöletet, megszégyenítést és az ebből folyó félelmet, az ősei iránt belé nevelt büszkeséget és a családi hagyományaihoz való ragaszkodást is és mindezt a katolicizmus igazságöntudata iránti tiszteletből, vagy ha nem, legalább a felesége iránti szeretetből (csak ilyen protestánsok gyerekei járnak ugyanis a mi hittanóráinkra s ezért csak ezeket lenne alkalmunk szüleik ellen „izgatni").

Az ilyen apát mi legfeljebb csak magasztalhatnánk katolikus gyermekei előtt. Elemiben a gyermek előtt sohase arról beszélünk, hogy katolikusok-e a szülei vagy sem, annál kevésbé kérdezzük ezt tőlük. Az a pap, aki tanítványaival külön nem foglalkozik, ezt nem is szokta tudni. De ha hallottunk róla valamit és érdekel bennünket, akkor se a gyerektől kérdezzük meg, hogy például az apjuk nem protestáns-e, hanem igyekszünk máshonnan megtudni. Már 17-20 éves tanítványaimnak azonban, mikor bizalmas beszélgetést folytattam velük, s mikor tudtam róluk, hogy vegyesházasságból származnak (még én se tudtam ezt mindegyikről), nemegyszer hívtam fel figyelmét arra, hogy protestáns apjáért vagy anyáért különösen sokat imádkozzék, mert a katolikus szülőktől származó gyermek is a szüleinek köszöni ugyan, hogy az igaz hitben született, mert nekik is érdemük, hogy nem lettek hitehagyottak arra, mire a gyermekük született, de te különösen s elsősorban protestáns apádnak vagy anyádnak köszönheted, hogy katolikus és a vallási igazság boldog birtokosa vagy (többnyire vegyesházasságból származó tanítványaimat tudtam a legjobb katolikusokká tenni) s neked végtelen hálával kell lenned amiatt, hogy szülőd felül tudott emelkedni a felekezeti elfogultságon és a másik szülőd és irántad való szeretetből még felekezete gyűlöletét is vállalta miatta. Te sokkal többet köszönsz protestáns szülődnek e tekintetben, mint más, tehát szeretned is jobban kell s a háládnak is nagyobbnak kell lennie iránta.

Egyik ilyen tanítványom e buzdítás hatása alatt később egy szép Krisztus-szobrot állíttatott kálvinista apja sírjára, de még ebben is annyira tekintettel volt nemcsak apjára, hanem még apja protestantizmusára is, hogy tudatosan s erre gondolva nem Mária-, hanem Krisztus-szobrot állíttatott. A hálára buzdítás hatása természetesen kisebb, ha a gyermeknek protestáns szülője dicsérete közben az jut eszébe, hogy szülője a katolikus reverzális ellenére is épp oly katolikusgyűlölő maradt, mint azelőtt volt, a reverzálist is megbánta és mindent elkövetett közömbösítésére. De ez is csak csökkenti, nem pedig lerontja a protestáns szülő iránti szeretetet, mert még így is tény, hogy a gyermek mégiscsak katolikus és protestáns szülőjének köszöni katolikus vallását. Például az apja sírjára Krisztus-szobrot állító fiú apja is ilyen volt: megszegte, kijátszotta a reverzálist s gyermekét egész 13 éves koráig kálvinista hittanra járatta, mert beíratásakor mindig azt hazudta, hogy református. A fiú katolikus hitét tulajdonképpen nem kálvinista apjának, hanem lelkiismeretes osztályfőnökének köszönhette, aki nem elégedett meg a szülői bemondással, hanem az anyakönyvi kivonatban is ellenőrizte a bemondások igazságát. S lám, a katolikus hittan még az ilyen becstelen apa iránt is ragaszkodást oltott a fiú szívébe.

Érdekes, hogy sok protestáns férfi katolikus menyasszonyának azért ad reverzálist, mert a gyerekeket úgyis az anyjuk neveli, s így magától értetődőnek tartja, hogy az anyjuk vallásán legyenek. Viszont vannak olyanok is (sokkal kevesebben), akik ezzel éles ellentétben éppen azt tartják természetesnek, hogy mivel a család feje a férfi s a gyermekek az ő nevét

viselik s az ő családját plántálják tovább, nem pedig anyjukét, a reverzális mindig a férfi javára szóljon.

Se az egyiknek, se a másiknak nincs igaza. Az igazság az, hogy a reverzálisnak mindig a vallási igazság javára kell szólnia, s az, hogy a férfi vagy a nő-e az igazság követője, itt teljesen mellékes. Ha tehát a nő van azon a valláson, mely egyedül üdvözítő, mert egyedül képviseli a vallási igazságot, akkor hiába a férfi a család feje és hiába viseli az összes gyermek az ő nevét, mégis valamennyinek az anyjuk vallását kell követniük. Az igazság ugyanis előbbre való, mint akár a név, akár a férfi jogai és méltósága. Ellenben, ha a férfi van az igazságvalláson, akkor hiába az anya kötelessége a vallásos nevelés, mégis minden gyermeknek az apa vallásán kell lennie.

Sajnos a protestáns anyjuk nem tudja őket ebben nevelni s ezért kerülendő, mert káros a vegyesházasság, azonban úgy-ahogy mégis pótolhatja ezt a hívő és lelkiismeretes apa és kell is pótolnia. De nálunk Magyarországon különösen tudja pótolni az iskolában kötelező hittan, kivált városban és értelmiségi és jobb módú családokban, ahol a gyerekek magasabb iskolát is járnak, mégpedig ma már fiúk és lányok egyaránt.

Nem mentség tehát a reverzális elmulasztásáért sem az, hogy úgy is az anyja neveli a gyermeket, sem az, hogy a férj az irányadó. Mert se az egyik, se a másik nem irányadó, hanem az igazság. Hogy mindkét érvelés mennyire ingatag, mutatja, hogy az egyik felfogás éppen az ellenkezőjét mondja annak, amit a másik állít. Nincs is igaza egyiknek se, hanem örökre igaz marad az, hogy minden jog az igazságé s a hamisságnak nincs semmi joga. Mindenkinek (férfinak, nőnek, gyereknek) az igazságnak kell engedelmeskednie. Mellette minden más ok vagy jog semmiévé törpül. Ha pedig valami mégis az igazság ellenére érvényesül, akkor bűnös merénylet történik az ember, a gyermek lelke ellen s valaki elárulja az igazságot.

*

A legtöbb protestáns, ha adott is reverzálist, nem tekinti magára lelkiismeretben kötelezőnek, sőt meg van róla győződve s egész nyíltan hangoztatja is, hogy azt tekinti becsületbeli kötelességének, hogy kijátssza. A katolikus egyházat (a papságot, mely az egyház törvényeit végrehajtja) úgy fogja fel, mint egy utált és gyűlölt zsarnokot, mely egy megkövesült középkor a XX. században, mely szabadságot nem tűr, mely durván és kíméletlenül végiggázol az emberek lelkiismeretén és családi boldogságán, mely nem meggyőződéssel, hanem terrorral dolgozik (a kommunizmus valóban azzal dolgozott, de azt a kálvinisták mégse utálták annyira, hanem a zsidók után éppen ők szolgálták ki legjobban) és különösen a babonás női lelket szinte igézetében tartja folytonos átkaival. Ebből folyik aztán a protestánsnak az a meggyőződése, hogy ha menyasszonya iránti kíméletből és hogy lelki kínjaitól megszabadítsa, enged is „a szörnyű lélekkufárságnak", ez az engedés csak külső formaság s a tőle erőszakosan kicsikart irat őt lelkiismeretében nem kötelezi.

Meg kell állapítanunk, hogy teljesen hamis az az érvelés, sőt egyenesen ördögi gyűlöletre vall. Nem középkorról van itt szó, annál kevésbé gonoszságról, hanem egyszerűen csak arról, hogy ma a XX. században is van olyan vallás (sőt ma még jobban van és jobban virágzik, mint a középkorban), mely úgy viselkedik, mint az igazság szokott s éppen ezért egyedül csak rá vonatkozólag lehetséges, hogy tényleg igazság is. Minden más vallás esetében az éppen ellenkező viselkedés miatt ez teljesen lehetetlen.

Ámde az igazságnak tisztelet jár s tisztelet jár annak is, aki az igazságot hozzá méltóan képviseli. Nagyon rossz jel tehát a protestantizmusra, ha azon vallás ellen, mely igazságmódra viselkedik (s melynek kötelessége is így viselkedni, ha nem rosszhiszeműen állítja azt, amit tanít), csak ádáz gyűlöletet tudnak érezni, csak zsarnokságot és szeretetlenséget tudnak benne látni. Ez a gyűlölet annál érthetetlenebb és megdöbbentőbb, mert hiszen legalább száz-

ötven év óta a katolikus egyháznak ez a kíméletlensége és erőszakossága már csak elméleti téren mozog. Kényszert alkalmazni ugyanis már régen nem tud az egyház vagy a papság, s még legutolsó proletár híve is csak akkor mutat neki büntetlenül fügét, amikor akar. Ki bántja például akár Olaszországban vagy Franco Spanyolországában is azt a katolikust, aki fütyül az egyház „átkára" s részesül-e valami büntetésben akár csak az a katolikus is, aki, mert a reverzális nélkül nem eskették meg jegyesével, bosszúból ő maga is protestáns lesz? Pedig ilyesmi hányszor előfordul!

Komáromban például tudok olyan esetről, hogy egy katolikus asszony kálvinista férfihez ment reverzális nélkül. Mikor katolikus lánya keresztanyjául férje kálvinista nővérét hívta meg, de a plébános az erre vonatkozó egyházi tilalomra hivatkozva őt nem fogadta el, emiatt maga is kálvinista lett.

„Nem bántja a lelkiismeret?" – mondta egyik volt tanítványom az ideálja anyjának, aki noha katolikus volt, mégis református lett még a lánya is.

„Nem, nem!" – válaszolta neki hányavetin az anyakönyvileg még mindig katolikus asszony, aki aztán lánya katolikus reverzálisának is nagyobb ellenzője és kerékkötője lett, mint kálvinista férje, akinek ő kálvinista reverzálist adott.

Miért kell tehát ezt a szegény katolikus egyházat, amellyel ilyen könnyen és büntetlenül elbánhat minden gonosz, aki akar, annyira gyűlölni és éppen vele kapcsolatban emlegetni annyira a zsarnokságot?

Mikor a Budapest-Középferencvárosi Egyházközség egyik vegyesházasságban élő hívének (nő volt az illető) felszólítást küldött évi 1, azaz egy pengő egyházi adója megfizetésére, azt válaszolta egy lapon, hogy ő a Kálvin téren fizet egyházi adót (s ott bizonyára nem is csak egy pengőt), mert „az én házasságom elé a plébániahivatalban akadályt gördítettek".

Világos, hogy a „plébániahivatalban" tudomásul vették a bejelentést és nem vezettek végrehajtást ellene az egy pengő megfizetése miatt. Hisz ha vezettek volna, az lett volna az eredmény, hogy még át is tért volna arra a vallásra, mely nem „gördített" „akadályt" az ő esküvője elé. Miért kell tehát az egyházat gyűlölni és a föld színéről való kiirtást érdemlő zsarnoknak minősíteni csak azért, mert esküvőkor reverzálist kér, de viszont csak kérni tud, de ahhoz, hogy kérelmének érvényt is szerezzen, már egyáltalán nincs hatalma? Erre hatalma nemcsak kommunista vagy protestáns államban nincs, hanem nem is volt soha, mert mikor volt is, akkor is az állam adta neki. Nagyon igaz ugyanis az, hogy Krisztus országa nem e világból való.

Viszont minden gyermeknek a katolikus hitben való nevelését nincs-e joga legalább kérni az egyháznak? Sőt nem egyenesen kötelessége-e legalább elméleti síkon ezt még követelni is, ha igazság az, amit hirdet? S vajon gyűlöletre vagy inkább tiszteletre méltó-e azért, mert azt tartja, hogy igaza van? Protestánsaink tehát egyedül csak azt gyűlölik az egyházban, aki magát igazságnak tartja s e felfogásának természetesen következményeit is levonja. Ezt tartják tűrhetetlennek, ezt nevezik zsarnokságnak! Az ilyen vallásról mondják azt, hogy a modern világ nem tűrheti, hogy minden kultúrembernek gyűlölnie kell, sőt ki kell tiporni a belét és eltörölni a föld színéről, vagy legalábbis a művelt társadalomból. Az ilyen vallást a protestánsok meggyőződése szerint be is szabad csapni, sőt be is kell, mert megérdemli. Az ilyen vallásnak tett esküt se kell megtartani.

Ide viszi az embert a gyűlölet és fanatizmus még akkor is, ha a XX. században él és kultúrembernek tartja magát, sőt a kultúra nevében beszél! Szentül meg van ugyanis győződve, hogy a fanatizmus nem benne van meg, hanem az egyházban, a gyűlölet nem őt fűti, hanem a papokat. Ugyanez az ember, miközben lelkiismeretével nem ellenkezik, sőt egyenesen lelkiismerete követelménye, hogy az egyháznak adott és esküjével is megerősített reverzálisát kijátssza, természetesen „a cél szentesíti az eszközt" istentelen elvét is szívéből elítéli és

becsületesnek gondolt lelke egész hevével veti meg azokat az átkozott jezsuitákat, akik szerinte ezt az elvet vallották, vagy ha nem vallották, hát gyakorolták. Eszébe se jut, hogy ezt az elvet ő gyakorolja akkor, mikor azt hiszi, hogy esküjét nyugodtan megszegheti, ha az eskü reverzálisadással volt kapcsolatos.

A megadott reverzálist akkor is meg kellene tartania, ha az egyház valóban a becstelenek gyülekezete volna amiatt, mert reverzálist szed (melyet egyébként ma már a protestáns felekezetek is javában szednek). A szavukat ugyanis akkor is meg kell tartanunk, ha becstelen ember az, akinek adtuk. Az igazság azonban az, hogy a reverzálist kijátszó éppen a világ legtiszteletreméltóbb testületének adott szavát s esküjét szegi meg, mert kétségtelen, hogy aki igazságot képvisel s ezért úgy viselkedik, ahogyan egy ilyen intézménynek viselkednie kell, az feltétlenül tiszteletreméltó, mert annak önzetlennek kell lennie és igen sokszor kell cselekednie érdekei ellen. Az igazság képviselői iránt még azok is tiszteletre szoktak gerjedni, akik egyébként emberi gyengeségből az igazságot nem követik. Igen nagy bajok lehetnek tehát az ilyen reverzálist kijátszó protestánsok lelkében. Ők még ezt se mondhatják, hogy az egyházban ez a nagy igazságöntudat csak tettetett igazság. A tettetett igazság ugyanis nem veszedelmes, félni se kell tőle, tehát gyűlölni is felesleges. Pedig hát láthatjuk, hogy a protestantizmus mennyire veszedelmesnek tartja az egyházat, mennyire gyűlöli és mennyire fél tőle!

De reverzálist adott protestánsaink azon meggyőződése is teljesen hamis, hogy őket az adott reverzális azért nem kötelezi, mert azt belőlük az egyház úgy kényszerítette ki, vagyis mert ők azt kényszerből adták, nem pedig szabad akaratból. Ha így volna, a megszegésével akkor se lehetne dicsekedni, mert igaz ugyan, hogy az olyan tettünk következményei alól fel vagyunk mentve, melyet kényszer hatása alatt követtünk el, de az is igaz, hogy az igazi nagy jellemeket rosszra még kényszeríteni se lehet, mert ők inkább meghalnak, mintsem meggyőződésükkel ellenkező dolgot cselekedjenek. Amelyik protestáns meggyőződésével ellenkezik a reverzális s mégis megadta, az semmiképpen se tartozik az értékesebb protestánsok és az olyan emberek közé, akinek joga lenne a mellét verni.

De hát nézzük csak meg ezt a „kényszerítést". Ha igaz az, hogy a protestáns valóban csak kényszer hatása alatt adta a reverzálist, akkor egészen kétségtelen, hogy a kényszert nem az egyház, hanem a jegyese gyakorolta. Kétségtelen, hogy nem az egyház, hanem a jegyesük (vagy a rangja, vagy a vagyona!) iránti szeretetből tették azt, amit tettek, nem az egyház, hanem az ő kedvéért cselekedtek.

De nemcsak az egyház, hanem még a jegyesük se kényszerítette őket, legfeljebb az erényei, szépsége, jó alakja, kedvessége, rangja vagy vagyona, de ezek egyike se olyan, hogy egy férfit vagy bárki mást kényszeríteni tudna. Csak vonzani, befolyásolni tudnak mindezek, de nem kényszeríteni. Ha a vagyon volt az ok, vagy a rang, vagy az állás, azt a protestáns fél józan, érett megfontolás alapján értékelte többre, mint őseit és velük együtt járó családi tradícióit. Ha jegyese erényei vagy szépsége volt a döntő, még kevésbé lehet szó kényszerítésről. Még egészen bolond szerelmes esetén is maga a szerelmes az, aki kényszeríti magát. A jellemtelenség és becstelenség csimborasszója azonban, ha valaki beleegyezik a feltételbe, mellyel megkapja a vagyont, rangot, állást vagy józanságot, szépséget, testi és lelki kiválóságot s mikor már az övé az, ami után vágyott és aminek kedvéért belement a neki annyira kellemetlen feltételekbe, akkor egyszerűen kijelenti, hogy a feltételek őt nem kötik, mert úgy terrorizálták ki belőle s ezért nem szabad akarattal cselekedett. Hogy a szerelmével s most már házastársával cselekedett ilyen galádul, csak növeli a becstelenséget.

Protestáns olvasóim mint nagy sértést, bizonyára keserűséggel fogadták azt az újra meg újra hangsúlyozott megállapításomat, hogy a katolikus vallás igazság, a protestáns pedig nem az. Bizonyára azt értették ugyanis belőle, hogy ha nem az, akkor annak az ellentéte, vagyis hamisság. Pedig nem így kell felfogni a dolgot. Csak akkor értelmezhetnénk így a dolgot, ha

a protestantizmus is épp oly meg nem alkuvó, épp oly türelmetlen, épp oly kíméletlen lenne, tehát épp úgy igazságigényekkel lépne fel, mint a katolicizmus. Ez esetben két olyan ellentét állna egymással szemben, amely igazáról egyaránt meg van győződve, s mivel közülük természetesen csak az egyiknek lehet igaza, világos, hogy ha a katolicizmus az igazság, akkor a protestantizmus csak ennek ellentéte, tehát a hamisság lehetne.

Itt azonban nem ez az eset forog fenn. A katolicizmus és a protestantizmus nem mint két homogén dolog áll egymással szemben, hanem egyik egész más nembe, egész más speciesbe [kategóriába] tartozik, mint a másik. A katolikus egyház azt mondja, hogy Ő igazságot képvisel és – ami ebből logikusan következik – a vallási igazságot egyedül csak ő képviseli, tehát egyedül üdvözítő vallás. Ezzel szemben a protestantizmus lényege az, hogy vallási igazság nincs, vagy legalábbis megállapítani, eldönteni nem lehet, hogy van-e (tehát legalábbis gyakorlatilag nincs), de a vallás nem is azért van, hogy dogmákban higgyünk, ezekért harcoljunk és belőlük ne engedjünk, hanem érzelmi világunkat, a kedélyünk szükségleteit kielégítsük.

A vallási élet abban áll, hogy a vallási igazságot keressük, szomjúhozzuk, kutatjuk, a Biblia állandó olvasásával a kereszténység szellemében mindig jobban behatoljunk és így kialakítsuk a magunk részére a mi alanyi vallásunkat, mindig gondosan vigyázva arra, hogy ezt senki másra ne erőszakoljuk, hanem tiszteletben tartsuk azt a más színezetű, szintén egyéni vallásosságot, melyet embertársaink szintén kialakítottak lelkükben, de világos, hogy nem a mi kaptafánkra, mert hiszen minden emberi lélek más és más. Ez a protestáns vallásosság.

Ha például Kecskemétre tartok és sok út áll előttem, egész másképpen kell viselkednem, ha tudom (vagy legalább az a meggyőződésem, hogy tudom), melyik vezet Kecskemétre, mintha mind magam, mind társaim egyaránt bizonytalanok vagyunk a kérdésben. Az első esetben világos, hogy nemcsak magam megyek tétovázás nélkül és biztos léptekkel azon az úton, melyről tudom, hogy Kecskemétre vezet, hanem – hacsak lelketlen vagy kárörvendő, cinikus ember nem vagyok – társaimat is hívom magammal, s ha makacskodnak, igyekszem őket felvilágosítani igazamról. Ha nem fogadnak szót és az én biztos tudásom szerint téves irányban indulnak el, akkor szintén az irántuk való szeretet kívánja tőlem, hogy ne a legbarátságosabban váljak el tőlük, hanem éreztessem velük makacsságuk miatti nemtetszésemet. Ha elválásunkkor nagy szívélyességgel még szerencsés utat is kívánnék nekik, káröröm és rosszakarat lenne ez részemről. Pedig hát vallási téren az, aki nem jut el Kecskemétre (az örök üdvösségre), az helyette nem Ceglédre vagy Nagykőrösre jut (ami végeredményben nem is olyan igen nagy baj), hanem a kárhozatra, ami a halálnál is rosszabb, mert az örök halált jelenti. Milyen cinizmus kell tehát ahhoz, hogy ehhez is jó képet vágjunk, sőt makacs társainknak még szerencsés utat is kívánjuk!

Ha ellenben a kecskeméti utat illetően magam is épp oly bizonytalanságban vagyok, mint társaim, már egész más lesz a viselkedésem. Ez esetben nem oktatok, nem adok tanácsot, nem kicsinylem le azokat, akik az én felfogásommal szemben egy másik utat ajánlanak, és ha mindegyikünk más irányban indul el, akkor is a legbarátságosabban válhatunk el egymástól s őszintén kívánhatunk egymásnak szerencsés utat.

Vagy egy másik példa. Addig, míg a tüdővész vagy a rák gyógyításának biztos módját nem ismeri az orvostudomány, világos, hogy szabadon kutathatnak az orvosok ilyen vagy olyan irányban s egyik se kifogásolhatja vagy ítélheti el a másikat azért, mert nem azon az úton keresi a megoldást és nem attól a módszertől várja az eredményt, melytől ő. Mihelyt azonban valaki megtalálta a biztos módszert és az egyedül helyes gyógymódot, már egész másképp kell viselkednie a más úton járókkal szemben. Ekkor már – kivált mivel már azt is tudja, hogy nem egyikének eljárásmódja nemcsak meddő, hanem az egészségre káros is – az új gyógymód felfedezője nem tekintheti a többi kutatót magával egyenrangú és vele egyfor-

ma jogokkal bíró társainak. Az ugyanis, hogy ő az igazság birtokába jutott, egyúttal annak a megtudását is jelenti, hogy legalábbis azok a társai, akik ugyanezt a vele ellenkező úton keresik, téves, tehát ártalmas, vagy legalábbis haszontalan munkát végeznek. Emiatt őt (éppen az igazság ismerete) most már egyenesen rákényszeríti arra, hogy türelmetlen, sőt kíméletlen legyen, kizárólagosságot kívánjon a maga számára, s ha makacssággal és ellenállással találkozik, akkor vetélytársait ellenségeknek tekintse és harcot folytasson ellenük.

Tagadhatatlan, hogy a katolicizmus és a protestantizmus viszonylata mind a kecskeméti úton, mind az orvostudomány terén ezzel az utóbbi esettel egyezik. Az egyház megalapítása óta mindig úgy viselkedett, mint aki az üdvösségre vezető utat egész bizonyosan ismeri (hogyne ismerné bizonyosan, mikor Krisztus külön azért rendelte, hogy az üdvösség útján kalauzunk legyen) és mint aki az emberek örök halálát okozó lelki betegségek orvoslásának módját egyedül ismeri. (Hiszen tagadhatatlan, hogy mindig egyedül üdvözítőnek tartotta magát.) Ezzel szemben a protestantizmus (legalábbis a mi korunk protestantizmusa) nem egy másik, a katolicizmus mutatta úttól teljesen eltérő, de szerinte épp oly biztosan egyedül helyes kecskeméti utat mutató utashoz s nem egy másik, meggyőződése szerint épp oly biztos és helyes gyógymódot feltalált orvoshoz hasonlóan viselkedik, hanem azt hirdeti, hogy a kecskeméti utat nem lehet biztosan tudni és szerinte a tüdővész vagy a rák biztos gyógyításának módja is ismeretlen előttünk s ismeretlen is marad sokáig. Szerinte az üdvösség útja vagy a lelki gyógyítás módja szabad mindenki számára s egy utasnak vagy egy orvosnak se szabad a másik fölött fölényeskednie, hanem a felebaráti szeretet azt kívánja tőlünk, hogy egymás véleményét és felfogását tiszteletben tartsuk, egymástól eltérő útjainkhoz egymásnak őszinte szerencsét kívánjunk és hogy ne kényszerítsük rá egymásra a magunk felfogását, vallási téren ne tartsuk csak magunkat okosnak, ne legyünk elbizakodottak.

Hogy mondhatná valaki, hogy a protestantizmus is épp oly biztos a maga igazában, mint a katolicizmus, mikor a katolikus egyházban semmit se gyűlöl annyira, mint éppen ezt az igazságöntudatot és a vele járó erőszakosságot. A protestantizmus sohase mondta magát egyedül üdvözítőnek, jelszava mindig a vallásszabadság volt s ma is az. De mondhatja-e az, aki tudja a helyes utat, hogy szabad bármely úton Kecskemétre menni? Mondhatja-e, hogy szabad a rákot akár így, akár úgy kezelni, aki már megtalálta a helyes és eredményes kezelési módot? Mondhatom-e tehát, hogy az a helyes és igazságos, hogy vegyesházasságban a fiúk az apa, a lányok az anya vallását kövessék, ha tudom, hogy egyedül a kálvinizmus a helyes vallás? Mondhatom-e kálvinista létemre testvérvallásnak a lutheránust (pedig minden kálvinista annak mondja), mikor az szentképeket és feszületet használ istentiszteletében, noha a kálvinizmus szerint mindez bálványimádás? Vajon lehet-e testvére a bálványimádás az egy igaz Istenben való hitnek?

Mondhatom-e, hogy tisztelni kell a más vallási meggyőződését, mikor tudom, hogy ez a meggyőződés téves? Pedig a protestánsok álladóan azt hangoztatják, hogy ők tisztelik a másvallásúak meggyőződését. Mondhatom-e, hogy a vallásosság abban áll, hogy keresem, kutatom az igazságot a Bibliában, ha az igazság már rég birtokomban van? Mondhatom-e, hogy az egyháznak nincs joga előírni, hogy mit higgyek, ha hiszem azt, hogy az egyház az igazat hirdeti és vele van a Szentlélek? Ha a protestantizmusnak meggyőződése volna, hogy az igazat hirdeti, nem volna-e akkor természetes, hogy ő is pontosan előírja, hogy mit higgyek, s nem kellene-e akkor neki is megkövetelnie, hogy a vegyesházasságok minden gyermeke protestáns legyen? Mondhatom-e, hogy a vallás alanyi dolog s a hit kritériuma az egyén, tehát a vallás lehet mindenkiben más és más, ha hiszek az én egyházam igazságában?

Látjuk tehát, hogy vegyesházasság esetében nem két olyan ember kerül egymás mellé (vagy a reverzális miatt esetleg egymással szembe), aki a maga igazáról egyformán meg van győződve s így egyformán nem engedhet, hanem a katolikus fél személyében egy valóban

ilyen ember került össze egy olyan emberrel, aki azt mondja, hogy ő nem ismeri, hanem csak kutatja a helyes utat, még nem találta meg, hanem csak keresi a helyes gyógymódot. Van-e hát természetesebb dolog annál, hogy ez az utóbbi ember enged az elsőnek és vajon szégyen-e, ha enged? Az lenne szégyen, ha nem engedne. Nem a becsület jele volna ugyanis, hanem a fogalomzavaré, illetve az ostoba dacé vagy a gyűlölettől fűtött fanatizmusé. Fanatikusnak azt mondjuk, aki nem a műveltsége, hanem tudatlansága, nem az esze, hanem a szenvedélyei által vezetteti magát cselekedeteiben. Nem tipikusan ezt találjuk-e meg a reverzális ellen kézzel-lábbal hadakozó protestánsban?

A katolikus jegyesének nyugodtan reverzálist adó protestáns esetében a családi tradíciók és gyermekkori emlékek szorulnak háttérbe a hitvesi szeretet előtt (nem illő, hogy háttérbe szoruljanak!) a vallásos érzelem, a nosztalgia enged az észen, a meggyőződésen alapuló vallásos meggyőződésnek (nem illő, hogy engedjen!), a hitbeli bizonytalanságban élő és a helyes út után kutató csatlakozik ahhoz és indul el egy úton azzal, aki már ismeri a helyes utat (nem magától értetődő, ha elindul vele?!). Szó sincs itt tehát se gyenge jellemről, se becstelenségről abban a protestánsban, aki enged, hanem csak olyan viselkedést tapasztalunk részéről, melyet a józan ész kíván még akkor is, ha protestáns elit alapon állunk. Ezzel ellenkező viselkedés ostoba dac, vagy fanatizmus nélkül bajosan magyarázható meg.

Milyen alapon dacoskodhat a reverzálissal szemben az, aki állandóan azt hangoztatja: mindegy az, milyen vallású az ember, a fő az, hogy becsületesek legyünk? Hát talán nem lehetnek becsületesek a gyermekei akkor is, ha katolikusok lesznek? Miért tartja a reverzálist megszégyenítőnek magára az, aki azt tartja, hogy csak az a fontos, hogy az egy Istent imádjuk, a többi mellékes? Hát ha a gyermekei katolikusok lesznek, akkor nem az egy Istent imádják? A „hogyan" mellékes voltát meg nem ő maga hirdeti?

A katolikusra bizonyára nem lehet haragudni azért, mert meggyőződése van s mert e meggyőződéséből természetszerűleg következik, hogy bizonyos dolgokból nem engedhet, mert minden gyermekét meggyőződése szerint kell nevelnie. De nem természetes-e, hogy e tekintetben engedjen neki az a protestáns, akinek csak vallási hagyományai, érzelmei, ősei, nosztalgiája lehet, de nem vallási meggyőződése, s aki vallási téren még nem találta meg a biztos utat, hanem mindig csak keresi?

A vegyesházasságot kötő protestáns (feltéve, hogy olyan katolikussal hozta össze a sors, aki valóban katolikus, tehát nemcsak anyakönyvi hite, hanem vallási műveltsége is van) azzal a vallási igazsággal találkozik össze, amelyet eddig ő nem ismert, vagy legalábbis nem vett komolyan. Ez az összetalálkozás természetesen felelősséggel jár s mindennel el lehet intézni, csak daccal, gyűlölettel vagy fanatizmussal nem. S ha valakinek akár a gőgje, akár az igazsággal együtt járó áldozatok miatt nem kell ez az igazság (könnyen lehet ugyanis, hogy akinek nem kell a helyes úton mennie Kecskemétre, egy szép, kellemes, árnyas úton indulhat el, míg az igazi út poros és fullasztóan meleg), az legalább a gyermekeit ne fossza meg tőle. Hátha azok különbek lesznek és jobban megbecsülik az igazságot, mint az apjuk vagy anyjuk!

Kényszerítésről azonban semmiképpen sincs szó. A katolikus egyház arra, hogy a tőle mutatott úton haladjon, nemcsak a protestáns, hanem még a katolikus jegyesség se tudja kényszeríteni. A katolikus egyház csak kalauz, aki, ha kérik, szól, felvilágosítást ad, sőt figyelmeztet még akkor is, ha nem kérdik. A katolikusnak, mint tagjának parancsol Krisztus nevében és felhatalmazásából: előírja neki, mit szabad és mit nem szabad tennie, sőt „átokkal" is sújtja, ha nem fogad szót. De nemcsak a protestáns, hanem még a katolikus is fütyülhet erre a tanácsra vagy átokra, ha akar. Ha mégis engedelmeskedik, csak azért történik, mert ő maga akar engedelmeskedni neki.

A katolikus jegyes tehát csak a maga meggyőződését követi, mikor protestáns jegyesétől reverzálist kíván, mert ha önként nem tenné magáévá az egyház tanítását, akkor nem kívánná tőle ezt a reverzálist. Láttuk, hogy akárhány olyan katolikus is van, aki egyenesen protestáns

reverzálist kíván. Kell-e tehát tiszteletreméltóbb indítóok ennél a meggyőződésből folyó reverzáliskínálásnál? Az egyházi „átoktól" is csak az a katolikus fél, aki hisz az egyházban és annak Krisztustól kapott hatalmában, tehát szintén azért, mert meggyőződése van. (Egyébként ettől a legtöbb katolikus már csak azért se félhet, mert alig van köztük olyan, aki tudna, vagy valaha hallotta volna erről az egyházi „átokról".) Vajon jót jelent-e, hogy ez a meggyőződés a protestánst annyira bosszantja, hogy azt hiszi, hogy miatta neki még az esküjét is meg szabad, sőt meg kell szegnie? Vajon lehet-e igaza annak, aki ezért a meggyőződéséért annyira haragszik, hogy dühében észre se veszi, hanem ráfogja, hogy nem meggyőződés, hanem kényszer?

Hogy a „reverzáliskényszer" miatt sokszor a katolikus fél is szenved és ő is örülne neki, ha a vallásával nem járna együtt ez a kötelezettség, még az se bizonyítja, hogy a katolikus fél az egyház kényszerének, nem pedig a maga meggyőződésének engedelmeskedik. Minden katolikus ugyanis akkor ijed meg az egyház „átkától", mikor akar és akkor engedelmeskedik az egyház tilalmának, mikor jónak látja. Ha tehát még lelki szenvedése ellenére se enged protestáns jegyesének, csak annak a bizonyítéka, hogy igen nagy a hite és igen erős a katolikus meggyőződése.

A katolikus jegyesben is lehet igen nagy a szerelem vagy protestáns jegyesének iránta való szerelme rá nézve is lehet anyagilag vagy társadalmilag vagy egyszerre mindkét módon rendkívül előnyös. Ilyenkor éppen a katolikus egyház iránti engedelmességével szemben jelentkezik a lelki kényszer, melynek, mivel húsba-vérbe, életbevágó, kissé erősebb a kényszerítő ereje, mint az egyház „átkának", mely csak akkor és annyiban tényező a katolikus életében, mikor és amennyiben hisz benne vagy meggyőződés támasztja alá, tehát mindenképpen önkéntes természetű, mindenképpen szabad akaratból folyik. Ki látott azonban olyan kényszert, mely szabad akaratból, meggyőződésből folyik?

A morfinista is majdnem megveszekszik a morfiumért, mégis – ha csak nem gyógyíthatatlan lelki rokkant már – igyekszik tartózkodni tőle. Tudja ugyanis, hogy káros és következményei végzetesek. Ha a protestánssal jegyben álló katolikus is annyira szerelmes, hogy majdnem megveszekedik jegyese után, világos, hogy neki is terhére van a reverzális, de ebből még nem következik, hogy gyűlöletreméltó zsarnok az, aki a szenvedélyeinek való engedélyt, tehát a reverzális nélküli házasságot, ezt a katolikus szempontból lelki morfiumot, tiltja neki. Minden egyedül azon fordul meg, hogy az a morfium csakugyan ártalmas-e.

De világos, hogy itt a morfium (tehát a szerelem vagy a házassággal járó előny) az, ami kényszerít, sőt aminek rémesen nagy a kényszerítő ereje, nem pedig az, aki a morfiumot tiltja, mert hiszen ezt a tilalmat akkor szegi meg az illető, mikor akarja. Aki itt tilt, az semmiképpen se tekinthető zsarnoknak, s ha igen, akkor kétségtelenül az igazság, az erény vagy a becsület a zsarnok. Ez azonban – köztudomásúlag – nem szokott valami félelmes és túlságosan erőszakos zsarnok lenni.

Az igazság, az erény vagy a becsület csak azt az embert tudja kényszeríteni, aki tőle ezt a kényszerítést elfogadni hajlandó, illetve, aki lelkileg annyira erős és olyan nagy jellem, hogy le tudja győzni mindazt, ami az ellenkezőre valóban kényszeríti és ami már csakugyan zsarnok, legyen az akár érzéki szerelem, akár nagyravágyás, akár a pénz ördöge. Ezek a hajlamaink valóban zsarnokok, ezek csakugyan bűnös és tisztátalan uralmat gyakorolnak az emberek fiain, azért ezek zsarnokságának ellenállni valóban becsület, jellem és így dicsőség dolga. Ez ellenállás kifejtése közben bizony szenved is az ember, de ez a szenvedés a hősök szenvedése, s azt, aki valakit arra kényszerít, hogy hős legyen, nem szoktuk gyűlölni, sem zsarnoknak nevezni, mert ez a „kényszer" sohase igazi kényszer.

Éppen ezért az a protestáns, akit nem vakít el s így nem vezet félre a felekezeti gyűlölet vagy fanatizmus, örül, ha olyan jegyese van, aki őt annyira szereti, hogy még az életét is oda-

adná érte, de viszont a hitét, a meggyőződését és a becsületét nem, aki nem hagyja magát sem érzelmeitől, sem önzésétől, sem nagyravágyástól kényszeríteni, de igen az egyháztól. Ez ugyanis annak a jele, hogy nem szenvedélyei rabja, nem lelki morfinista, nem érdekember, nem is csak egyszerű hím vagy nőstény, akit ösztönei irányítanak, hanem ember, mégpedig a javából, akinek igazságai, eszményei vannak, melyeket semmi körülmények között se árul el. Esze van, mellyel hitet és meggyőződést szerzett magának és akarata van, mellyel cselekedeteibe érvényt szerez mindannak, amit az esze helyesnek megismert.

Ha a katolikus fél vallása is csak érzelmekben merülne ki, ha az is csak alanyi élmény, gyermekkori emlék, nosztalgia vagy családi tradíció lenne, világos, hogy a vegyesházasság nem okozna semmi nehézséget, mert akkor az esze a katolikus félnek is azt mondaná, hogy ezeknél a szerelem és a családi boldogság sokkal előbbre való. Akkor a katolikus is minden nagyobb lelki válság nélkül fütyülne az egyház tilalmára s reverzális nélkül is nyugodtan megköthetné a neki alkalmasnak látszó és boldogságot ígérő házasságot. Mivel evés közben jön meg az étvágy, ilyenkor talán még azt is megtenné ő is, hogy ha a pap sokat okoskodik, még ő adna reverzálist protestáns jegyesének. A családi hagyományok ugyanis nem sokat számítanak s miért nevelkedhetne az összes gyermek az egyik fél családi tradícióiban?

Ha azonban (még ha a szíve vérzik is) akkor se enged, akkor ebből protestáns jegyesének – ha okos – azt kell látnia, hogy rendkívül értékes jegyesre talált. Van ugyanis sok katolikus (sőt ez a nagy többség), akinek még ha hite és vallási műveltsége is van, akkor se tud magán uralkodni, még akkor se tudja legyőzni önzését vagy szíve érzelmeit s még akkor is enged. Nemcsak az szokott ugyanis magának morfiuminjekciókat adni, aki nem tudja azt, hogy ez mennyire káros, hanem azok is, sőt elsősorban éppen azok, akik ezt mindenkinél jobban tudják.

Ha tehát valakinek olyan katolikus jegyese van, aki egyéni érdekei vagy egész jól látható érzelmei, szerelme ellenére se enged, abban protestáns jegyesének, ha tárgyilagos és jó pszichológus, egyszerre két kiválóságot is fel kell fedeznie. Az egyik, hogy jegyese vallásossága nemcsak külsőségekben áll, annál kevésbé babonákban merül ki, hanem értelmes meggyőződésből áll és vallási műveltség következménye. Másodszor – s ez még az elsőnél is nagyobb kincs – azt is megtudja, hogy jegyese jellem, akinek erős akarata van, aki hajlamain, ösztönein, az alkalmakon és kísértéseken uralkodni tud, vagyis olyan ember, akinek élettársává lenni isteni kegyelem és a legnagyobb boldogság.

Az ilyenről előre lehet tudni azt is, hogy házastársát sem fogja soha megcsalni még akkor se, ha e tekintetben a legnagyobb kísértések közé kerül. Hiszen ezt a vallása épp úgy tiltja neki, mint ahogyan jegyes korában azt követelte tőle, hogy csak az egyedül üdvözítő egyház áldását kérje és minden gyermekét ebben nevelje s ebben olyan szilárdan kitartson, hogy nem kell neki az az esküvő, amely nem ilyen s még akkor se kell, ha a szíve hasad meg bele vagy a jólétet s kényelmet taszítja el vele magától. Mi, papok, tudjuk, hogy vannak ilyen katolikusok, sőt, hogy minden művelt és igazi katolikus ilyen. A protestánsoknak pedig azt kellene tudniuk, hogy valóságos főnyeremény mindenki, tehát a protestáns számára is, ha ilyen jegyesre akad.

Aki az egyháznak szíve érzelmei vagy érdekei ellenére is tud engedelmeskedni a reverzális terén, az ugyanígy fog majd viselkedni akkor is, ha majd az oltárnál letett esküje megtartásáról lesz szó, ha mégúgy másfelé húzzák is az ösztönei. De egy ilyen igazi katolikusban a hitvesi esküjével ellentétes szerelem nem is tombolhat soha, mert hiszen a vonzalom lassan fejlődik ki, a tilos szerelem nem a tombolással, hanem eleinte csak halvány sejtelmekkel kezdődik, s mivel az ilyen jellemek a bűnnek, a tilosnak már a legelején ellenállnak, náluk a szellőből nem is tud vihar keletkezni.

Ez természetesen a legjobb eset, mert lehet, hogy a reverzálishoz nem annyira maga a katolikus jegyes, mint inkább az anyja vagy a család ragaszkodik. Az is lehet, hogy az illető

nem annyira a maga vallási műveltsége, szilárd vallási meggyőződése és kiváló jelleme miatt ragaszkodik a reverzálishoz, hanem vallásos falujának közszelleme és a közvélemény elítélése, tehát valójában a hiúsága miatt. Ámde ha csak ezek az indítóokok, ezek, ha igen jó „partiról" van szó, vagy igen heves a szerelem, úgyse játszhatnak jelentősebb szerepet s egyébként is csak akkor győzhetnek, ha a protestáns fél ellenállása se valami nagy. Ha a katolikus jegyes olyan megingathatatlan, hogy még a legmakacsabb protestánsnak is engednie kell, akkor a katolikus félben bajosan gondolhatunk másra, mint csak vallási műveltségre, a meggyőződésre és a jellemre.

Reméljük, hogy meg is győztünk minden józan gondolkodó protestánst, hogy közel se olyan nagy szégyen rá nézve, ha katolikus reverzálist ad, mint addig gondolta, ellenben igenis szégyen, ha nem ad. Egyes esetekben egyenesen igen nagy szégyen. Nem félni kell tehát az ilyen jegyesektől, hanem szerencsének tekinteni, kivált a mai világban, mikor igen sok ember már nem is hisz az emberi jóságban s még kevésbé a női becsületben. A mondottak után azonban arról, hogy az adott reverzálist megszegni nem becstelenség, szó se lehet. Éppen ellenkezőleg: egyenesen azt kell mondanunk, hogy a bennünk lakozó sátánnak az igazság elleni visszataszító dührohama jelentkezik az ilyen protestásban.

EGYES SOKAT VITATOTT EGYHÁZI KÉRDÉSEK

A dogmafejlődés

Az egyház időről időre új dogmákat is mond ki. Szűz Mária mennybevitelét például csak a mi időnkben, a szeplőtelen fogantatást 1854-ben, a pápai tévedhetetlenséget pedig csak 1870-ben. Világos, hogy ezek a dogmák nemcsak azóta igazak, mióta az egyház dogmáknak mondta ki őket. Hiszen ha így lenne, a dolog összeegyeztethetetlen lenne az igazság egyik kellékével, a változatlansággal. Új igazság nincs, hanem csak olyan igazság van, melyet csak újonnan találunk meg, tehát nekünk új.

Az elektromosság törvényei se csak azóta igazak, mióta felfedezték őket, s bizonyára a koszinusztétel se csak azóta érvényes, mióta felfedeztük. Minden igazság öröktől fogva van és örökké lesz (a fizikai, a természettudományos igazságok pedig csak azóta vannak, mióta a fizosz, a természet, megvan s addig lesznek, míg a természet meglesz). Nem minden igazság ismeretes azonban az emberi ész előtt s egyiket előbb, másikat utóbb találjuk fel és állapítjuk meg.

Azt gondolni tehát, hogy a pápa csak 1870-ben lett tévedhetetlen, vagy hogy Szűz Mária csak 1854 óta fogantatott szeplő nélkül, még gondolatnak is képtelenség. De ami a dogmafejlődést illeti, még azt se mondhatjuk, hogy addig, míg az egyház dogmának nem nyilvánított valamit, addig nem is ismertük. Hiszen például a szeplőtelen fogantatásnak vagy Szűz Mária mennybevitelének már a dogma kimondása előtt évszázadokkal még ünnepe is volt már. Az a pápa pedig, akinek csalatkozhatatlanságát 1870-ben mondta ki az egyház, már 1854-ben azon a címen mondta ki dogmának szeplőtelen fogantatást, mert ő a hitben csalatkozhatatlan.

Valamely hitigazságnak dogmává nyilvánítását tehát olyanformán kell érteni, mint a koszinusztétel vagy az elektromosság felfedezését. Nem akkor lettek igazságok, mikor felfedeztük őket, hanem csak akkor állapítottuk meg igazság voltukat s így csak akkor lettek az emberiség közkincsévé.

Az újonnan felfedezett természettudományi igazságok és a dogmák között azonban mégis van különbség. A mennyiségtani vagy fizikai törvények ugyanis felfedezésük előtt teljesen ismeretlenek voltak előttünk, az újonnan kimondott dogmák azonban nem. Nem is lehettek, hiszen dogmává csak azon a címen válhattak, mert megállapítottuk, hogy benne vannak a kinyilatkoztatásban. De ha ezt 1870-ben vagy 1854-ben meg tudtuk állapítani róluk, akkor ezt meg tudták volna állapítani már régebben is. A Szentírás vagy szenthagyomány ugyanis, melynek alapján megállapítottuk, megvolt már a kereszténység kezdete óta és akkor is ugyanaz volt, ami ma, s a józan esze is, melynek alapján mi megállapításunkat tettük, épp úgy megvolt régebben is az emberiségnek, illetve az egyház vezetőségének, mint ma.

A dogmák kimondása azonban mégse felesleges dolog. Addig ugyanis, míg az Egyház dogmának nem nyilvánít valamit, nem bizonyos, hogy minden katolikus meg tudja állapítani róla, hogy beletartozik a kinyilatkoztatásba s így hiszi. És akkor se hiszi, mikor már felhívták rá a figyelmét, addig, míg a dogma nem lett belőle, akkor is tagja maradhatott az egyháznak, ha nem hitte. Különvéleménye ugyanis olyasmire vonatkozott, amiben még nem döntött az egyház.

A dogmakimondás tehát azt jelenti, hogy az addig esetleg homályos vagy nem elég határozott hit kifejezetté és öntudatossá válik, vagy hogy amit a hitben addig egyesek nem tartottak elég fontosnak, most megtudják, hogy az egyház tanításától való ebbeli eltérésük eretnekségnek számít, azaz az egyházból való kizárással jár.

A dogmafejlődés tehát nem azt jelenti, hogy a katolikus hit változik s az egyház mást tanít a későbbi időkben, mint amit régebben tanított. Ha ez történnék, ez az egyház igazságjel-

legének cáfolata volna. Mikor az egyház valamit dogmának mond ki, tulajdonképpen azt mondja ki, hogy ezt az egyházban mindig hitték, azaz kezdettől fogva beletartozott Krisztus Urunk szellemi hagyatékába. Amiről ezt nem mondhatnánk el, abból sohase lehetne dogma.

Új dogmakimondásokra az ad alkalmat, hogy idők folyamán egyes tévtanok felmerültével vannak hívők, akik kétségbe vonják a keresztény hit egyes tételeit. Ilyenkor a hívek útbaigazítást várnak az egyháztól. Tudni akarják, hogy a kétségbevont állítás igaz-e, s ha igen, olyan fontos-e, hogy a különvélemény eretnekségszámba megy, azaz az egyháztagság megszűnésének következményével jár. Ilyenkor dönt az egyház, és ha a katolikus hit körébe vágónak jelenti ki a dolgot, akkor keletkezik új dogma. Ha azonban az egyház valamit még nem mondott ki dogmának, abból még egyáltalán nem következik, hogy nem az s így nem kell hinni.

Az új dogma kimondása jelentheti azt is, hogy eddig csak azért nem mondta még ki az egyház dogmaként az illető hitigazságot, mert eddig még nem volt rá szükség, hogy az egyház nyilatkozzék, mert hiszen senki se tagadta. Például sohase mondta ki még az egyház dogmaként, hogy Krisztus Urunk Betlehemben született. Pedig hát kétségtelen, hogy ez is beletartozik a keresztény hitbe, sőt éppen azért nem kellett még nyilvánítani dogmává, mert annyira világosan beletartozik a kinyilatkoztatásba, hogy senkinek se jutott még eszébe, hogy még ezt is kétségbe vonja.

Keletkezhetnek azonban új dogmák akkor is, ha nem a felmerült tévtanok miatt kell az egyháznak nyilatkoznia. Az az apostoli hagyaték ugyanis, melyet az egyház hirdetésre átvett, olyan sok lelki kincset, mélységet rejt magában, annyi lelki szépséget tartalmaz, hogy mindegyiket nem vette mindjárt elejétől kezdve észre a keresztény világ. Ezért még ma is lehetséges, hogy az egyház a hitnek olyan, eddig csak egyesektől észrevett rejtett szépségeire, kincseire mutasson rá, melyek bizonyos tekintetben egyesek számára újságként hatnak.

Hit szempontjából csak ilyen fejlődés lehetséges az egyházban. Nem újítás tehát ez, hanem a réginek alaposabb, bővebb, mélyrehatóbb megismerése. Nem újat hoz az egyház, hanem a réginek előttünk új szépségeire mutat rá. Ezt hívjuk dogmafejlődésnek.

A Szentírás és a szenthagyomány
Az írni-olvasni tudás
a katolikus egyházban és a protestantizmusban

Úgy szokták tanítani, hogy a katolicizmus és a protestantizmus közti egyik különbség az, hogy a protestantizmus egyedül csak a Szentírásra támaszkodik, míg a katolicizmus a Szentíráson kívül a szenthagyományokra is. Ilyen beállításban első pillanatra mindenkinek jobban tetszik a protestáns álláspont, mert tudományosabbnak, komolyabbnak megbízhatóbbnak látszik. Csak a lerögzített, megmásíthatatlan írás után megy ugyanis, semmi más után, míg az egyház az ellenőrizhetetlen, ingatag hagyományokat is tekintetbe veszi. Ha pedig meghallgatjuk a hozzá fűzött protestáns kommentárokat is, akkor a hagyományokhoz való ragaszkodást egyenesen a katolicizmus szégyenének találjuk, mert azt a látszatot kelti, mintha a katolicizmus valóban megromlott volna és eltért volna Krisztus tiszta tanításától.

Világos ugyanis, hogy az, amiben az egyház megromlott, nem található meg a Szentírásban, mert hiszen a Krisztus tanaival ellenkező hiedelmek, szokások és elfajulások csak később, emberi gyarlóságból és visszaélésképpen kerülhettek bele a kereszténységbe. A katolicizmus tehát, hogy magán segítsen, ezekre mondja azt, hogy ez vagy az a Szentírásban ugyan nincs benne, de benne van a szenthagyományban. Emiatt kénytelen tehát az egyház a hagyományokhoz is ragaszkodni s ezeket az egészen bizonytalan dolgokat is a hit épp oly megbízható forrásainak tekinteni, mint magát a Szentírást.

Ez az érvelés azonban teljesen hamis. A csak napjainkban kimondott dogmát, Szűz Mária mennybevitelét kivéve egy tana sincs a katolicizmusnak, mely csak a szenthagyományon (és az ész következtetésén) alapulna s a Szentírásban is benne ne volna, sőt éppen azok a katolikus dogmák vannak benne a Szentírásban a legvilágosabban és a legtöbb helyen, melyeket a protestantizmus tagad, s melyekről azt állítja, hogy a kereszténység megrontásának eredményei, mint például a pápaság isteni eredete, az Oltáriszentség (az átlényegülés), a gyónás (fülgyónás), a házasság felbonthatatlansága, a szüzesség dicsérete, sőt láttuk, hogy még a pápai tévedhetetlenség is.

Szó se lehet tehát arról, mintha az egyház a Szentírás mellett azért ragaszkodnék oly „makacsul" a szenthagyományokhoz is, mert azokat a tanait, melyeket tagad a protestantizmus, a Szentírásból nem tudná bizonyítani.

A katolikus egyház nem azért ragaszkodik a szájhagyományhoz, mert a protestantizmussal való perpatvarai miatt van rá szüksége (a katolikus egyház életében sokkal kisebb szerepet játszik a protestantizmus mint az avatatlanok gondolják), hanem azért, mert az igazság és a dolog természete követeli ezt így.

A Szentírásnak a hit egyedüli alapjává tétele egészen új dolog, egyedül csak a protestantizmus dobta be ezt az elvet a közvéleménybe és csinált neki nagy hírverést. Maga az elv homlokegyenest ellenkezik az igazsággal, sőt magával a Szentírással is. A katolikus egyházban „hagyományokon" nem mendemondákat értünk (nem is többesszámban szoktuk mi ezt a szót használni, hanem „hagyománynak" nevezzük egyesszámban), nem is szokásokat vagy valami elmosódó dolgot, hanem az apostoli örökséget, az apostolok szellemi hagyatékát, a „depositum fidei"-t értjük rajta.

Az egyház egyedül ezt tartja a hit forrásának. Nem is „hagyománynak" kellene ezt nevezni, mert a magyarban ezt a szót félre lehet érteni (sőt itt mindenki ezen a félreérthető mó-

don érti), hanem hagyatéknak, az apostolok szellemi hagyatékának. Ezt és csakis ezt hiszi az egyház és egyedül erre alapítja a hitét. A Szentírás is ide tartozik, de a Szentírás ennek csak egy része. A Szentírás csak abban különbözik a hagyománytól, hogy az apostolok szellemi hagyatékának a Szentírásban is megtalálható része nem tanítás, hanem írás útján jutott el hozzánk és lett szellemi kincsünk s hitünk egyik forrása.

Mivel az Újszövetség könyveit az apostolok vagy apostolok közvetlen tanítványai írták s ráadásul még Istentől sugalmazottak is, ezért tévedhetetlenül tartalmazzák Krisztus tanításait. (Itt jut eszünkbe, hogy aki hisz ebben a sugalmazottságban, pedig minden protestánsnak hinnie kellene benne, miért ne hihetne a pápa sugalmazottságában, tehát tévedhetetlenségében is? Aki pedig a pápa tévedhetetlenségében a Szentírás ígérete ellenére se tud hinni, hogyan hisz viszont azoknak az embereknek a tévedhetetlenségében, akik a Szentírás könyveit megírták?)

Az, amit az Újszövetség 27 könyve tartalmaz, bizonyosan része az „apostoli hagyatéknak", tehát annak, amit „hagyománynak" nevezünk. De viszont a dologban való tökéletes járatlanság jele azt mondani, hogy ami ebben a 27 könyvben nincsen benne, az nem is lehet része az apostoli hagyatéknak, tehát azt Jézus nem is taníthatta, tehát nem is lehet igaz. Hogy csak azt szabad hinni, ami a Szentírásban benne van, teljesen logikátlan állítás. Hiszen azt, hogy melyik könyv szentírás és melyik nem, szintén egyedül csak a hagyományból tudhatjuk. Aki tehát nem hisz a hagyományban, az nem hihet a Szentírásban se, annak a Szentírása is a levegőben lóg minden alap nélkül.

Láttuk például, hogy nemcsak négy evangélium van, illetve volt. Az egyház azonban a hagyomány, azaz az apostolok szellemi hagyatéka alapján csak a mostani négyet tartja hitelesnek és Istentől sugalmazottnak, a többit pedig apokrifnak. Ebben a protestánsok is egyetértenek az egyházzal. Ha azonban azt a hagyományt, melynek alapján az egyház ezt megállapította, lenézem, akkor bizony az evangéliumot se becsülhetem valami sokra, mert hiszen éppen e hagyomány alapján lettek az evangéliumok részünkre szent könyvek.

„Legyetek hát állhatatosak, testvérek – írja Szent Pál (2Tessz 2,15) –, és ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket tőlünk élőszóban vagy levélben kaptatok."

Tehát a Szentírás szerint is nem a Szentírást, hanem az apostoli hagyatékot, azt, amit a hívők az apostoloktól, az ő prédikációikból hallottak, kell megtartani és ebbe az apostoli hagyatékba az, amit Szent Pál nem írt le, hanem csak prédikált, épp úgy beletartozik, mint amit leveleiben leírt. Tehát valójában a Szentírás is hagyomány (apostoli hagyaték), az apostoli hagyaték egy része. De viszont épp oly nyilvánvaló az is, hogy csak az apostoli hagyatéknak egyik része, nem pedig az egyedüli és teljes apostoli hagyaték.

Maga Krisztus Urunk egy betű írást se hagyott ránk. De nemcsak maga nem írt, hanem nem is diktált. Ha annyira fontosnak, sőt elengedhetetlennek tartotta volna az írást, akkor egyáltalán nem valószínű, hogy Ő maga csak tanított, csak prédikált, azaz a maga részéről egyedül csak szóbeli hagyományt hagyott volna ránk. De még feltűnőbb, hogy nemcsak ő maga nem írt semmit, hanem soha egy szóval nem mondta tanítványainak se, hogy azt, amit Tőle hallottak, majd fektessék írásba is. El lehet ezt képzelni, ha csakugyan annyira fontos a Szentírás és ha annyira a hitnek egyedüli forrása?

A protestánsok azt állítják, hogy csak azt szabad hinni, ami a Szentírásban benne van. De hol van az a Szentírásban, hogy melyik könyv szentírás és melyik nem, és hol van benne az is, hogy csak azt szabad hinni, ami Szentírás? Honnan vette hát a protestantizmus ezt az alapelvét? Kétségtelen, hogy nem a Szentírásból. Mi címen teszi hát ezt a semmiképpen se szentírási alapelvet az egész kereszténység alapelvévé?

A Szentírásban az van, hogy azt kell hinnünk, amit az apostolok tanítanak: „Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül, aki nem hisz, az elkárhozik." (Mt 16,15-16)

Írásról vagy az írás olvasásáról szó sincs. A kereszténység akkor is épp oly jól és épp oly tisztán meglenne, ha Szentírása egyáltalán nem lenne, vagyis ha maguk az apostolok Jézus tanításából semmit se írtak volna le.

A Szentírásban az van, hogy azt kell hinni, amit az egyház tanít. Kétségtelen, hogy az egyház akkor is épp oly csalhatatlanul és tévedéstől mentesen tanítana mindent, ha tanítását nem könnyítené meg ez a jelenleg rendelkezésre álló 27 újszövetségi könyv. Mivel – szerencsére – Szentírás is van, kétségtelen, hogy az, ami annak tartalmával (mely Istentől sugalmazott) ellenkezik, nem lehet Jézus tanítása. De ami nincs benne ugyan, de nem is ellenkezik vele, hanem annak természetes kiegészítése, melyet a kereszténység mindig hitt is, mint őseinktől átvettet vagy a Szentírásból az ész alapján helyesen következtethetőt, miért ne hihetnénk, sőt miért ne kellene hinnünk, ha az az egyház, melyet Jézus erre a célra alapított, s melynek ő tévedhetetlenséget ígért, tanítja? Különösen jó útbaigazítás ez arra vonatkozólag, hogyan kell értelmezünk a Szentírás egyes félreérthető helyeit.

Abban is téved a protestantizmus, mikor nem hiszi azt, ami a Szentírásban kifejezetten nincs ugyan benne, de abból, ami benne van, a józan ész alapján következik. (Például hogy abból, amit Isten a paradicsomban a kígyónak mondott („Ellenkezést vetek közéd és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé”, Ter 3,15) és abból, amit Szűz Máriának Gábor főangyal által üzent („kegyelemmel vagy teljes”, Lk 1,28), világosan következik, hogy Máriára nem szállott rá az eredeti bűn, mely minden más emberre rászállt. Hiszen Mária még nem volt megkeresztelve akkor, mikor az angyal már „kegyelemmel teljesnek” mondta, s a kígyónak is akkor mondta, hogy ellenkezés lesz közte és Szűz Mária között, mikor a kígyó az eredeti bűnt okozta.)

Az ész szava épp úgy Isten szava, mint az, amit a Szentírás mond. Világos tehát, hogy az is Isten szava, amit az ész a Szentírás állításaiból logikusan kikövetkeztet. Az ész épp úgy az igazság csatornája, mint a kinyilatkoztatás. Az emberi ész sajnos tévedékeny, de az egyház tévedhetetlen, s éppen ezért van szükség arra, hogy tévedhetetlen legyen.

Hogy lehet a Szentírást a hit kizárólagos forrásának tekinteni s azt állítani, hogy ami abban nincs benne, azt Jézus nem is tanította, tehát abban hinni nemcsak nem kell, hanem még csak nem is szabad, mikor tudjuk, hogy sok szentírási könyv eredete teljesen alkalomszerű? Szent Lukács például mind evangéliumát, mind az „Apostolok Cselekedetei” című könyvét egy Teofil nevű ember részére írta. Szent Pálnak pedig egyetlen levele sincs, mely az egész egyháznak, tehát minden hívőnek vagy minden embernek íródott volna. Micsoda logikátlanság tehát azt állítani, hogy mást Jézus nem is tanított s mást hinni se szabad, mint csak azt, amit Szent Lukács Teofilnek, Szent Pál pedig a rómaiaknak vagy Timóteusnak írt?

De az is bizonyítható, hogy az apostolok többet írtak annál, mint ami jelenleg a kezünkben van, mert egyes műveik, különösen pedig sok levelük elveszett. Milyen alapon lehet hát azt követelni, hogy csak azt tartsuk igaznak, csak arra kell korlátozódnia hitünknek, ami azokban az apostoli iratokban megvan, melyek nem vesztek el s így jelenleg is kezeink közt vannak?

Szent Péter prédikációjára már a Szentlélek eljövetelekor egyszerre ötezer ember megtért. Mivel pedig az újszövetségi szentkönyvek közül még a legrégibb is csak utána vagy 30-40 évre keletkezett, Szent János evangéliuma pedig vagy 60-70 évre, kétségtelen, hogy a szentkönyvek keletkezése idején már százezrekre rúgott a keresztények száma. Hívek tehát sokkal előbb voltak, mint Szentírás. Ha csak azt szabad hinni, ami a Szentírásban van, vajon mit hittek ezek a legelső keresztények akkor, mikor még nem is volt Szentírás? Pedig hát bizonyára kissé különb keresztények voltak, mint mi. Ők csak azt hihették, amit az apostolok és tanítványaik tanítottak. (A katolikus embernek ma is ezt kell hinnie.)

Szentírás nélkül tehát lehetett és lehet is egyház és lehetnek hívők, de az apostoli hagyaték nélkül bizony nincs és nem lehet se egyház, se hívők. Ha azonban az apostolok idejében a

vallásosság lényege nem a még nem is létező Szentírás olvasásában állt, akkor bizonyára ma se állhat abból, és ha az apostolok idejében nem azt kellett hinni, ami a Szentírásban van, akkor bizonyára ma se lehet ez egyedüli forrása és szabálya a hitnek. A hit ugyanis, mint az igazság is, változhatatlan. Ami az első keresztények részére nem volt és nem is lehetett szabály, az nem lehet az a mai keresztényekre nézve se.

Ha ésszel utánagondolunk a dolognak, akkor azt is látjuk, hogy nem véletlen, hanem tudatos dolog volt Krisztus Urunk részéről, hogy egyházát és a benne való hitet nem írásra, nem könyvre alapozta, hanem prédikációra, élőszóra és annak hallgatására. Az élőszó hatása ugyanis nagyobb ránk és mélyebb élményeket hagy lelkünkben, mint az, amit csak a szemünk vesz tudomásul a leírt betű alakjában. Hát még ha azt is tekintetbe vesszük, hogy az emberiségnek több mint fele még a XX. században se tudott írni-olvasni (Kína, India, Afrika, Dél-Amerika). Mennyien tudhattak hát akkor olvasni Krisztus Urunk korában? A protestáns elv tehát legfeljebb a XVI. századtól kezdődő időkre való, nem pedig Krisztus Urunk idejébe, de azóta is legfeljebb csak Európába. Ámde a keresztény hit alapelve nem lehetett más a XVI. századtól kezdve, mint ami kezdetben volt, mert az igazság változatlan.

De hát ezt az alapelvet a közműveltség örvendetes terjedésével ma már meg is lehetne változtatnunk, akkor se lenne érdemes. Az emberiség igen nagy többsége ugyanis mindig szegény és mindig egyszerű ember lesz, akinek minden idejét és figyelmét a megélhetés gondja foglalja el, ha pedig ettől mentve van, akkor a pihenés és az élet örömei. A legtöbb embernek nincs pénze arra, hogy Szentírást vegyen, ha van vagy ingyen kapja meg, nincs ideje olvasni, ha pedig ideje van, nincs hozzá kedve. A szegény ember vasárnap a maga házi munkáját végzi el (mert hétköznap nem maradt rá ideje), vagy pedig pihenni vágyik. Ha olvas is, csak szórakoztatót olvas. Komoly, fárasztó, elmélyülést kívánó olvasmányhoz már nincs kedve. Ezért, ahogyan képtelenség lett volna például a pogány magyarok megtérítését úgy elképzelni, hogy teherautókon ingyen Bibliákat szállítottunk volna nekik még akkor is, ha olvasni tudtak volna és könyvnyomtatás és teherautók is lettek volna már, épp úgy manapság is csak egyes, az átlag felett kiemelkedő egyéneket, nem pedig tömegeket lehetne ilyen módon eszméknek, igazságoknak megnyerni. Krisztus evangéliuma pedig a tömegeknek szólt.

A hit forrása tehát mind a józan ész, mind a Szentírás és Krisztus eljárása és intézkedései alapján nem egyedül a Szentírás, hanem egyedül a szenthagyomány, az apostoli hagyaték, mely szóbeli tanítás által száll nemzedékről nemzedékre (legalábbis a Szentírás csak egyedül erről beszél). Ezt az apostoli hagyatékot szerencsére részben már maguk az apostolok, illetve közvetlen tanítványaik írásba is fektették s mivel ez a Szentlélek sugalmazásával s indítására történt, ez is Isten akarata volt s erős támasztékát alkotja az egyházi tanításnak és apostoli hagyaték értelmezésében és helyes felfogásában. Az azonban mindig (az általános olvasni tudás századában is), örökre igaz marad, hogy ha üdvözülni akarunk, az apostoloknak és utódaiknak, tehát az egyháznak kell hinnünk, nem pedig a Szentírást olvasnunk.

Haszna azonban még a legvégzetesebb hatású tévedésnek is lehet s a gyakorlatban többnyire van is. Még az emberek millióit elpusztító dögvésznek is megvan az a haszna, hogy okuljunk rajta, ki tudjuk puhatolni a baj természetét s így megtanuljuk az ellene való védekezést. A világháborúk tömegöldöklésének is megvolt az a haszna, hogy nagyban hozzájárult az aviatika fejlődéséhez. A második világháború nélkül az atomrobbantást s a belőle származó energiát is sokkal később fedeztük volna fel, annál inkább, mert hiszen az e téren való kutatás és kísérletezés rendkívül költséges dolog. Ekkora kiadásokra még olyan gazdag állam, mint az Amerikai Egyesült Államok is csak háborúban, mikor minden életre-halálra ment, szánta el magát.

Lehet, hogy az a haszna a protestantizmusnak is megvolt, hogy jobban ráterelte a figyelmünket a Szentírásra és olvasása használatára. Ez lehetséges, hiszen az emberi elme olyan,

hogy egyszerre mindent nem vesz észre. Mindig úgy volt és ezután is úgy lesz, hogy időnként egyesek olyan eszméket dobnak be a közérdeklődésbe, melyeknek szempontjai az emberek figyelmét addig többé-kevésbé elkerülték. Nemcsak az éremnek, hanem minden dolognak két oldala van ugyanis és az ember legtöbbször egyszerre csak az egyik oldalát veszi észre és látja. A közérdeklődés, melynek mindig új kell, felkapja az új szempontot, szellemi divattá válik, sőt egyidejűleg egyenesen vezéreszmévé. Bizonyos idő elteltével aztán megunják, mert jön helyette egy másik s az lesz divatossá. Világos, hogy így van ez a vallási igazságokkal is és az egyházban is. Ezért keletkeznek időnként eretnekségek, de ezért van a dogmafejlődés is.

Az eredeti Szentírás olvasása, melyen szinte érződik a Szentlélek sugalmazása és az isteni erő, igen hasznos és a hívő lelki fejlődése szempontjából nagy termékenyítő és segítő hatással van. Ezzel szemben azonban az is igaz, hogy különösen az ószövetségi könyvek 2-3000 éves szövege nem mindig alkalmas a helyes megértésre s nem mindig való a mai, de különösen nem mindössze néhány elemi iskolát végzett ember kezébe.

A protestantizmus szektákra bomlása bizonyítja, hogy az eredeti Szentírás olvasása többet árt, mint használ és sokszor nem az olvasók lelki üdvére, hanem többnyire csak megzavarására és kárhozatára szolgál. A Szentírás eredeti szövegének sok előnye és kenete ellenére az eredeti szöveg olvasása helyett jobb szeretett inkább imakönyveket adni a hívők kezébe, s mindazt, amit a Szentírás tartalmaz, ma is inkább a kor nyelvén, az olvasók mai viszonyainak, gondolkodásmódjának és értelmi fejlődésének megfelelően szerkesztett imádságos és ájtatos oktatások alakjában közli a hívekkel mint a két-háromezer éves eredeti szövegben, melyet magyarázatok nélkül sokszor meg se lehet érteni, illetve sokszor majdnem lehetetlen félre nem érteni.

Mesebeszéd azonban a protestantizmusnak az a jellegzetesen forradalmi rágalma, hogy az egyház Luther előtt egyenesen megtiltotta a Szentírás olvasását. Tudákos csizmadiáknak természetesen – érthető okokból – nem tartotta tanácsosnak a kezükbe adni, de – bizonyosak lehetünk felőle – attól semmiképpen se félt, hogy meg tudják belőle, mennyire krisztusi eredetű a pápai hatalom, mennyire Jézus rendelte el a gyónást, mennyire evangéliumi szellemű a papság cölibátusa, mennyire felbonthatatlan a házasság stb., azaz hogy a protestantizmus tanai mennyire evangéliumellenesek. Kétségtelen ugyanis, hogy a katolicizmus és a protestantizmus harcában nem a katolicizmus az, melyet a Szentírás olvasása által szégyen ér.

Régen (sőt talán még ma is) minden protestáns hittanórán azt tanulták a protestáns magyar anyák jobb sorsa érdemes gyermekei, sőt – szégyen-gyalázat – ezt írja még Dickens is „A Child's History of England"-jában (II. kötet, 96. o.), melyből pedig a mi Arany Jánosunk is merítette történelmi ismereteit, hogy Luther, mint szerzetes, egyszer a kolostor egy poros zugában egy porlepte régi könyvet talált és nagy meglepetésére („to his grait surprise") megállapította róla, hogy a Szentírás. Eszerint tehát Luther, a szerzetes – egyetemi tanár létére –, addig még soha nem is látott Szentírást, sőt nem is gondolt rá, hogy ilyesmi is létezik.

Olyan könyv volt ez, írja a szegény félrevezetett Dickens (aki azonban mégis az emberiség egyik legismertebb tanítója volt), melyet a papok addig nem engedtek az embereknek olvasni, mert olyan igazságokat tartalmazott, melyektől nekik félniük kellett. Luther így fedezte fel aztán azokat a protestáns igazságokat, melyeket később a zászlajára tűzött.

Dickens óta már több mint száz év telt el. Ezért ha az értelmesebb európai protestánsok azt ma már talán el is hiszik, hogy az a Szentírás, melyet Luther megtalált, nem is volt egészen olyan poros és használaton kívül helyezett s Luther se csak egyetemi tanár korában fedezte fel, hanem egy kissé talán még korábban is, legalább arról még ma is szentül meg vannak győződve, hogy Luther előtt még nem volt szabad a Szentírást anyanyelvre lefordítani épp úgy, mint ahogyan az iszlám se engedte meg, hogy a Koránt a szent arab nyelvről például törökre fordítsák.

Az igazság azonban az, hogy például magyarul a Szentírást legelőször nem is protestáns, hanem katolikus pap, Komjáthy Benedek adta ki nyomtatásban, még nála is régebben pedig a pálos szerzetes, Báthory fordította le. Luther hazájában, Németországban pedig Johann von Baldersheim az Oberhessenben fekvő marienschlossi kolostornak már a legsötétebb középkor legsötétebb közepén nem Bibliát, hanem már német Bibliát („Ein dütsche Bybel") küldött. (Rody: Hessen története, 1903., 493. o.)

Ami a protestantizmusnak éppen a bibliaolvasás révén az írni-olvasni tudás szélesebb körökben való elterjesztése terén szerzett érdemeit illeti, ezeket szívesen elismerjük, csak arra hívjuk fel szerényen a figyelmet, hogy Krisztus nem az írni-olvasni tudás elterjesztése céljából jött a földre és egyházát se ebből a célból alapította.

Szép és jó dolog az írni-olvasni tudás is, de – legalábbis hívő keresztények számára – bizonyára azért nincs annyira szép és jó, mint az evangélium és az üdvösség terjesztése. Hogy az emberek ma már a műveltséget mégis többre becsülik az evangéliumnál és az örök üdvösségnél, azért van, mert – többek között a protestantizmus hibájából is – az embereknek ma már csak földi céljaik vannak.

Az egyház azonban akkor se hagyhatja el, sőt még csak a második helyre se teheti tulajdonképpeni hivatását, az evangélium terjesztését, ha az embereknek ennél fontosabb az írni-olvasni tudás terjesztése. Pedig az írni-olvasni tudás egyébként is csak akkor áldás, ha az emberek jót és igazat olvasnak. Ha azonban csak arra jó, hogy a kereszténység egységét bontsák meg vele és a vallást igazságból érzelemmé és családi hagyománnyá alacsonyítsák, sőt kommunizmust, hazudozást, gyűlöletet és álnokságot tanuljanak belőle az emberek, akkor egyenesen átok áldás helyett.

Hogy azonban az a feltűnően gyors és nagy kulturális haladás, melyet az újkor hajnalán tapasztalunk, tulajdonképpen nem a protestantizmus, hanem a tőle függetlenül és nála régebben, tehát még katolikus részről megindult reneszánsz kor eredménye, annak bizonyítására elég megemlítenem, hogy mind a könyvnyomtatás, mind Amerika felfedezése (az emberiség újabbkori haladásának e két legnagyobb teljesítménye) egyaránt a hitújítást megelőző, tehát a még tiszta katolikus társadalom haladásának terméke volt.

Hogy a középkor végének még tisztán katolikus társadalma mennyire mohón felkarolta az újonnan felfedezett könyvnyomtatást, tehát hogy az újkori nagy haladás mennyire nem a protestantizmus okozata volt, arra vonatkozólag a protestáns Walthernek „Die deutsche Bibelübersetzung des Mittelalters" című, Braunschweigben 1892-ben megjelent művéből közlöm azokat a német bibliákat, melyek a könyvnyomtatás felfedezése és Luther fellépte közti aránylag rövid időben megjelentek. Pedig a valóságban ilyen német bibliakiadás lehetett még több is, mert nem bizonyos, hogy Walther mindegyikről tudomást tudott szerezni.

I. Hochdeutsch-Bibel kiadások: 1. Mentel-féle (Strassburg, 1466) 2. Eggenstein-féle (Strassburg, 1470 körül, 3. Plfanzmann-féle (Augsburg, 1473 körül). 4. Zainer-féle (Augsburg, 1473 körül) 5. A svájci Biblia (Basel, 1474) 6. Újabb Zainer-féle (Augsburg, 1477) 7. A Sorg-féle (Augsburg, 1477) 8. Újabb Sorg-féle (1480) 9. Koburger-féle (Nürnberg, 1483) 10. Grüninger-féle (Strassburg, 1485) 11. Schönberger-féle (Augsburg, 1487) 12. Újabb Schönberger-féle (Augsburg, 1490) 13. H. Otmar-féle (Augsburg, 1507) 14. Újabb H. Otmar-féle (Augsburg, 1518)

II. Niederdeutsch-Bibliák: 1. és 2. a kölni Biblia, kiadója Quentel 1480 körül. 3. Lübecki Biblia (Arnte, 1494) 4. Halberstati Biblia (Trutebul, 1522)

Ugyancsak láthatják tehát belőle felekezeti büszkeséggel túlságosan eltelt protestáns testvéreink, mennyire nem ők adták legelőször anyanyelven a Szentírást az emberek kezébe, mennyire nem Luthernek kellett azt felfedeznie és hogy mennyire nem lehetett az poros, amelyet ő „fedezett fel". Nem tőlük tanultuk mi a Szentírás olvasásának szokását, sőt még anyanyelvre való lefordítását sem.

Hogy a népben feléledjen a Biblia utáni éhség, ahhoz se volt szükség se Luthere, se hitújításra. Annál nagyobb éhséget ugyanis, mint amilyen a most közölt adatok még Luther fellépte, sőt megszületése (1483) előtt mutatnak, még elképzelni se lehet. Ennyi új Szentíráskiadás és ilyen sűrűn még ma se fordul elő. Hogy mint kapkodhatták az emberek az anyanyelvükön kiadott Szentírást akkor, mikor még Luther még meg se született, vagy mikor még mint kisgyermek, a porban játszadozott, láthatjuk abból, hogy Quentel Kölnben két kiadást bocsát ki egyszerre, Strassburgban a Mentel cég mellett még az Eggenstein és harmadiknak még a Grüninger-cég is érdemesnek tart Bibliát kiadni, mert kifizetődik, mert mind megveszik. Pedig a három kiadás között mindössze 19 év telik el. De Luther még e legutolsó megjelenése idején is csak kétesztendős kisfiúcska volt.

Aztán Augsburgban a Zainer-cégnek, mely 1473-ban kezdi meg a kiadást, már négy év múlva újabbat kell sajtó alá rendeznie, pedig mellette még ott tevékenykedik vetélytársa, Pflanzmann, Sorg és Schönberger is és ráadásul nemcsak Zaineré, hanem Sorgé és Schönbergeré is két kiadást ér meg, s aztán ott van még H. Otmar is és ő is egymás után két kiadással.

Ezek után lehet-e nagyszerűbb viccet elképzelni, mint hogy Debrecenben, Sárbogárdon, Turócszentmártonban és Nagyenyeden, sőt Dickens bátyánk „Child's History"-jából még tudós Arany Jánosék is jámborul azt tanulják és hiszik, hogy Luther bácsi a kolostorban, úgy talán 1510 körül, egy félreeső zugban véletlenül egyszer csak egy poros, penészes, pókhálós latin könyvet talál s „nagy meglepetésére" felfedezi, hogy a Biblia?

Nem értjük Luther bácsit. Hiszen az igazság az, hogy ő már valóságos Biblia-hegyek között született. Érthetetlen, hogy ő mégis csak egyet talált, azt is latinul és még azt is csak véletlenül, azt is porosan és pókhálósan, attól is tátva maradt a szája a meglepetéstől, sőt megijedt tőle, mert azt hitte, hogy a puskaport fedezte fel.

Ami a még írni-olvasni tudást illeti, igaz, hogy a protestánsok minden országban műveltebbek mint a katolikusok (legalábbis írni-olvasni nagyobb arányban tudnak), de hát a katolikus egyház nem tehet róla, ha azt kénytelen kiolvasni a Szentírásból, hogy ő az emberek üdvözítése és jobbá tétele miatt van, nem pedig azért, hogy betűvetésre tanítsa őket. Ha pedig így áll a dolog, világos, hogy a katolikusok a műveltségben, az írni-olvasni tudás elterjesztésében – noha ez is kétségtelenül szép hivatás – nem versenyezhetnek azokkal, akiknek a vallása ezt tekinti fő hivatásának s erről se tehet, ha a mai embereknek ez még egy vallásban is jobban imponál, mint az erkölcsök nemesítése és az üdvözülés útjának megkönnyítése, mert érdeklődési körük csak e föld keretei között mozog. (Bizonyára azért, mert bár az olvasni tudás megtanulása is fáradsággal jár, de mégis közel se olyan keserves fáradsággal, mint az üdvözülés, melyhez az szükséges, hogy Krisztus keserves igáját egész életünkön át hordozzuk.)

De még a műveltségfölényt se kell feltétlenül a protestantizmus érdemének tulajdonítanunk, mert egyszerűen csak a katolikusok feletti vagyoni fölényének következménye. A több vagyon átlag nagyobb műveltséget is jelent. Igaz, hogy ez a katolikusokénál nagyobb vagyonosság még műveltségi fölényénél is nagyobb büszkesége a protestantizmusnak és a ma emberére is még a műveltségnél is vonzóbb hatással bír, de hát éppen ezért ez a gazdasági fölényt egy egész külön fejezetben is megtárgyaljuk majd.

A protestantizmus műveltségi fölénye nálunk közel se olyan nagy, mint protestánsaink nagy önérzete alapján gondolnánk s mint vagyoni fölényükből is következnék. Külföldön azonban még kisebbnek kell lennie, mert hiszen tudvalevő, hogy Németországban, Svájcban és Hollandiában, Európa e három vallásilag vegyes országában mindenki tud írni-olvasni már egy félszázad óta, tehát a területükön lakó nagyszámú katolikus is épp úgy tud, mint a protestánsok. A két vallás követői között tehát e három országban e tekintetben nem is lehet különbség. De a tiszta katolikus Franciaország, Belgium, Ausztria és Csehország se ismeri az analfabetizmust.

Hazánkban a két protestáns felekezet: a kálvinista és lutheránus között sokkal nagyobb a műveltségi különbség (mégpedig az idegen vérű lutheránusok javára és a színmagyar kálvinisták kárára), mint a katolikusok és a kálvinisták között. Sőt a csonkaország katolikusai már 1930-ban egyenlő műveltségűek voltak a kálvinistákkal. A Magyar Statisztikai Közlemények 73. kötete szerint már 1920-ban is csak az öreg kálvinisták voltak már műveltebben a katolikusoknál, a fiatalok egy gyenge árnyalattal már egyenesen a fiatal katolikusok mögött voltak.

1930-ban a csonkaország öt legműveltebb vármegyéje ez volt:

Megye	ír-olvas (hat éven felüli)	katolikus	protestáns	kálvinista
Sopron	96,7%	85,9%	12,5%	0,3%
Vas	95,1%	81,8%	15,5%	3,9%
Győr-Moson	94,0%	83,6%	15,3%	3,8%
Komárom-Esztergom	93,3%	76,3%	22,0%	18,4%
Veszprém	93,0%	68,7%	28,7%	18,3%

Tehát mind az öt megyében több a katolikus, mint országos átlagban. A protestánsok aránya csak egy megyében, a legutolsóban éri el az országos átlagot.

Öt legműveltebb megyénkben tehát annál nagyobb az általános műveltség, minél kisebb a protestánsok aránya. De azt is látjuk, hogy ezek a legműveltebb magyarok, amennyiben protestánsok, nem kálvinisták, hanem lutheránusok. A kálvinisták legműveltebb megyénkben teljesen ismeretlenek, de az utána következő két megyében is elenyészően kevés a számuk. Az igaz, hogy ugyanazon megye keretei között mindig műveltebbek a protestánsok, mint a katolikusok (s ez a megállapításunk nemcsak a protestánsokra átlag, hanem a kálvinistára külön is vonatkozik), de erre nem lehet büszke a protestantizmus, mert hiszen a katolikusok minden megyében szegényebbek is a protestánsoknál (s külön a kálvinistáknál is), az pedig csak természetes, hogy a szegény, nincstelen pusztai lakos (aki ráadásul még messze is lakik az iskolától) nem vetekedhet műveltségben a jómódú falusi kisgazdával. Inkább az a feltűnő (s erre már méltán büszke is lehet a katolikus), hogy a fiatal korosztályokban ennek ellenére is versenyezni tud már a kálvinistákkal.

A lakosság kora	Katolikus analfabéta	Kálvinista analfabéta	Különbség
70 éven felüliek közt	40,9%	26,4%	-14,5%
60-70 évesek közt	28,6%	18,8%	-9,8%
50-60 évesek közt	16,6%	11,7%	-4,9%
40-50 évesek közt	12,5%	8,0%	-4,5%
30-40 évesek közt	5,9%	6,1%	+0,2%
20-30 évesek közt	5,9%	5,9%	0%
15-20 évesek közt	4,2%	4,6%	+0,4
12-15 évesek közt	2,5%	2,7%	+0,2
10-12 évesek közt	1,6%	1,9%	+0,3

(Magyar Statisztikai Közlemények, 96. kötet)

Az a katolikus magyar nép tehát, mely ezelőtt száz évvel, sőt még az általános iskolakötelezettség behozatalakor is egyenesen botrányos elmaradottságban volt kálvinista honfitársai mögött, ezt a nagy elmaradottságot már néhány rövid évtized alatt eltüntette úgyannyira, hogy 1930-ban a fiatal korosztályok egész a negyvenévesekig (ma már a 90 évesekig, tehát ma már az egész népesség) általános műveltség tekintetében nemcsak elérte a kálvinistákat, hanem egy árnyalattal már felül is múlta őket.

Egyenesen el kell képednünk az eredményen, ha tudjuk, hogy 1930-ban olyan birtokos, akinek a földje 100-200 holdig terjedt, 2339 volt katolikus és 1784 kálvinista (nem protestáns, hanem csak kálvinista). Olyan „kulák" pedig, akinek 50-100 holdja volt, 7350 volt kálvinista a 11.009 katolikus mellett. Ellenben föld nélküli mezőgazdasági munkás 147.583 kálvinista mellett 340.615 volt katolikus. A vagyonos falusi kálvinisták tehát majdnem elérték a katolikusok számát, ellenben a föld nélküli kálvinisták még a katolikus földnélküliek felétől is messze voltak.

Ha pedig azokat a földnélkülieket nézzük, akiket gazdasági cselédeknek hívunk (s akik nincsenek benne a földnélküliek imént közölt számában) és akiknek műveltségét a szegénységen kívül még az iskoláktól messze fekvő pusztai lakás is akadályozza, a katolikusokra még rosszabb eloszlást találunk. Gazdasági cseléd ugyanis 148.476 volt a katolikus és csak 46.399 kálvinista, tehát a katolikusoknak még harmadrésze se.

Ha az ipart nézzük, a vagyoni helyzet akkor is a kálvinisták javára szól. Az önálló iparosok között 135.056 volt katolikus és 39.801 kálvinista, tehát a katolikus három és félszer annyi. Ellenben ipari proletár 448.955 volt katolikus és 9.894 kálvinista, tehát négy és félszer annyi. Bányászproletár volt 26.568 katolikus, 2.781 kálvinista, tehát tízszer annyi.

Ilyen körülmények között tehát hazánkban a kisebb katolikus műveltség természetes dolog volt a múltban, a jelenkori egyforma műveltség azonban határozottan katolikus dicsőség.

A hitközönyösség

Korunk „vallása”, a hitközönyösség, a katolicizmussal homlokegyenest ellenkezik. Pedig manapság majdnem mindenki hitközönyös, legalábbis úgy beszél, mintha az volna. A hitközönyösség a jelenkor legveszedelmesebb eretneksége. Tetszetős ugyanis és megtévesztő. Pedig aki hitközönyös módon gondolkodik, tulajdonképpen már szakított a vallással. Az ilyen ember vallása csakugyan magánügy, mert nem örök és megdönthetetlen igazságot lát vallási tanaiban, hanem csak szokásokat, családi tradíciókat, érzelmeket, hangulatot, sejtelmet vagy faji összetartó kapcsot. Csak ez esetben lehet ugyanis mellékes, milyen vallást követ valaki s csak így lehet minden vallás egyformán jó.

Ha a vallás csak szokás, külsőség, családi hagyomány és semmi több, akkor csakugyan kár, sőt egyenesen tilos miatta a társadalmi békét vagy akárcsak egyes családok békéjét is megbontani. Egész más azonban a helyzet, ha a vallás igazság. Ez esetben nem lehetnek vallások, hanem csak egy vallás lehet, melynek nem hozzá hasonló és vele egyformán tiszteletreméltó társai, hanem csak ellenfelei vannak és lehetnek. A tévedés ugyanis nem társa, hanem ellenfele az igazságnak. Az igazság kedvéért pedig nemcsak szabad, hanem kötelesség is harcokat vívni. Azért jöttem, mondta Krisztus Urunk, hogy elválasszam a feleséget a férjétől, az apát gyermekétől, a testvért testvérétől, s hogy miattam akár még háza népének is ellenségévé váljon a gazda. (Mt 10,21; Mk 13,12)

A mi társadalmunk tehát, mikor szégyennek tartja a „felekezeti” harcokat (csakugyan szégyent és csapást jelentenek is ezek, de nem azok számára, akik az igazság oldalán vannak és érte harcolnak, hanem azok számára, akik az igazsággal makacsul dacolnak), mikor annyira hangsúlyozza, hogy „felekezeti különbség nélkül” (pedig manapság állandóan ezt hangsúlyozzák), tulajdonképpen arról tesz tanúságot, hogy az ő számára vallási igazság nem létezik, tehát neki vallási meggyőződése nincs, legfeljebb vallásos érzelme vagy hangulata, neki csak vallásos családi hagyományai vannak vagy nemzeti vallása. (Ott, ahol nemzeti vallás van, fontosnak tartják a vallást, de természetesen csak azért, mert a nemzet az, ami fontos számukra, nem pedig a vallás.)

Aki azonban csak ennyire becsüli a vallást, az miért beszél mégis úgy, mintha ő ezt a vallást annyira tisztelné és annyira szentnek tartaná? Hiszen az a vallás, melyet ő annyira tisztel, egészen jelentéktelen és mellékes dolog. Valójában egy olyan magánügy, melyről még beszélni se érdemes, annál kevésbé írni róla, s melynek a társadalom vagy a haza édeskevés hasznát veszi.

Ereje, társadalomformáló hatása ma már csak megdönthetetlen dogmákon alapuló igazságvallásnak lehet. Csak ez tudja az egyént és a tömegeket észrevehető teljesítményekre képesekké tenni. De viszont éppen az ilyen vallást nem tűri, vagy legalábbis nem nézi jó szemmel se a társadalom, se a haza. Állítólag azért, mert megbontja a társadalom, illetve a haza egységét. Hogy nem az igazság kedvéért bontja meg, azt még csak megvizsgálásra se tartják érdemesnek. Az érzelem- vagy tradícióvallás csak azért jutott társadalmunkban tényleges értékét messze meghaladó jelentőségre és megbecsülése, mert az egyént nem háborgatja kényelmében, de azért mégis vallás és – ami a fő – a gyűlölt igazságvallásnak ellenfele.

Mindenki maradjon meg abban a vallásban, amelyben született, mondja a hitközönyös ember, sőt az egész mai „művelt” közvélemény. Aki azonban így beszél, annak még csak eszébe se jut, hogy vallás és vallás között esetleg még különbség is lehet, és hogy a sok vallás között esetleg talán még igaz is lehet. Azt ugyanis, hogy mindenki maradjon meg abban a

vallásban, melyben született, csak akkor mondhatjuk, ha valláson csak a családi tradíciókat értjük, mert az ellen az érv ellen, hogy maradjon meg mindenki azokban a vallási tradíciókban, melyeket hazulról hozott és amelyekbe beleszületett, valóban nem emelhetünk kifogást.

Ha ellenben az, amit a vallásunk tanít, egyúttal igaz is, akkor van olyan vallás, amely igaz és vannak olyan vallások, melyek hamisak. (Ez utóbbiak többes számban vannak, az előbbi egyes számban, mert ugyanabban a dologban téves vélemény lehet számtalan, de helyes csak egy.) Ez esetben, hogy annak a vallásnak elhagyása, melyben született valaki, bűnös vagy bűntelen-e, az attól függ, hogy melyik vallásban született. Ha abban az egyben, amely igaz, akkor világos, hogy meg kell maradnia benne és sem pénzért, sem állásért, sem szerelemért nem szabad elhagynia. De nem szabad ezt tennie még félelemből sem.

Aki az igazságot elhagyja, az becstelen, de aki a családi hagyományait az igazság kedvéért hagyja el, az nemcsak nem becstelen, hanem egyenesen különlegesen nagyfokú becsületről tesz tanúságot. Ha valaki észreveszi, sőt meggyőződik róla, hogy téves vallásban született, akkor nemcsak nem kell, hanem nem is szabad megmaradnia abban a vallásban, melyben született. Akkor az lenne becstelenség részéről, ha továbbra is maradna benne.

A mi társadalmunk azonban egyformán elítél mindenkit, aki hitét elhagyja, pedig ég és föld különbség van az igazság és a tévely elhagyása között. Nem mondhatjuk egyformán „hitehagyottnak" az egyiket és a másikat is, hanem csak azt, aki az igazságot hagyta el. A tévelyt elhagyók megtérők (ha protestánsokról van szó, akkor visszatérők).

Ha valaki csak családi hagyományait hagyja el, az igazán mellékes dolgot cselekszik. Akinek az, hogy ezeket el ne hagyja, előbbre való, mint földi boldogulása vagy egy egész életre szóló boldog szerelem, azt ostoba embernek kell tartanunk. De akinek az igazság s a jó előbbre való mindezeknél, az nem ostoba, hanem jellemes, becsületes, igaz ember.

De mindettől eltekintve is logikátlan és valótlan dolog a megtérő zsidót, vagy az egyházba visszatérő protestánst „hitehagyottnak" nevezni vagy tartani. Vajon mit hagy el a hitéből a katolikussá levő zsidó? Semmit a világon. Csak zsidó családi hagyományait hagyja el, no meg zsidó hitetlenségét. Magát a zsidó hitet semmiképpen se. Abban az egy Istenben, melyet mint zsidó hitt, mint keresztény is hinni fog, sőt hinnie is kell. Hinni fog továbbra is abban a 39 ószövetségi könyvben is, melyben mint Szentírásban, eddig mint zsidó hitt. Ebben a 39 ószövetségi könyvben ugyanis a katolikus egyház is hisz.

Eddig azonban, mint zsidó, nem hitt abban a 6 ószövetségi könyvben, melyet a zsidóság apokrifnak tart s így nem fogad el Szentírásnak. Nem a 39 szentírási könyvben való zsidó hitét hagyja el tehát a megtérő zsidó, hanem abban a további 6 könyvben való hitetlenségét, melyet eddig nem hitt. Mint zsidó, nem hitt továbbá abban, hogy a Megváltó már eljött s nem hitte azt a 27 újszövetségi könyvet se, amely ezt tanítja. Most ebben való hitetlenségét is elhagyja (értsük meg tehát, hogy hitetlenségét hagyja el, nem pedig a hitét) s az eddigi 39 helyett most már 72 szentírási könyvet hisz. A zsidó tehát nem a hitét, hanem a hitetlenségét hagyja el, mikor kereszténnyé lesz.

De az egyházba visszatérő protestánsról is ugyanezt kell mondanunk. Régi protestáns hitéből neki se kell egy betűt se elhagynia. Neki is csak a protestáns hitetlenséggel kell szakítania. Nem abban változik meg, hogy amit eddig hitt, ezután már nem hiszi, hanem abban, hogy amit eddig nem hitt, most már hiszi. Hitetlenségét abbahagyni pedig bizonyára nem szégyen, se nem becstelenség, de különösen nem hithagyás, elkövetője pedig semmiképpen se hithagyó. Ha a protestáns megtérése előtt hitte az Istent, bizonyára megtérése után mint katolikus is hiszi. A Szentháromságban is épp úgy hisz utána, mint előtte. Ha hitte Jézus istenségét, most még jobban hiszi. Ha hitte a Szentírást, most még jobban hiszi. Azelőtt ugyanis ő se hitte azt a 6 ószövetségi könyvet, melyet a zsidók nem hisznek, most ezeket is hiszi, tehát a protestáns 66 szentírási könyv helyett most már mint katolikus, 72-t hisz.

A megtérő kálvinistának még a predesztinációban való hitét se kell elhagynia, mert a katolikus egyház is tanítja a predesztinációt (csak nem úgy értelmezi mint a kálvinizmus), sőt maga a „predesztináció" szó is nemegyszer előfordul még a szentmise szövegében is. A megtérő protestáns eddigi hite tehát teljesen csorbítatlan marad, nem kell belőle semmit se elhagynia. Nem a protestáns hitet, hanem a protestáns hitetlenséget hagyja el.

Eddig például mint protestáns, csak két szentségben hitt (ha ugyan még abban is hitt), a további ötben nem. Most hisz mind a hétben. Eddig nem hitte, hogy a szentek haláluk után a másvilágon is élnek és hallják a mi imádságunkat. Most ezt is elhiszi. Eddig nem hitt abban, hogy az Oltáriszentségben Jézus valóságosan jelen van, hanem azt gondolta, hogy Őt csak jelképezi. Most abbahagyja hitetlenségét s még ezt is elhiszi. Eddig nem hitte el a papok bűnbocsátó hatalmát. Most ezt is elhiszi és így tovább. Kérdem, hol van itt a „hithagyás"? Nem hithagyás ez, hanem éppen az ellenkezője: a hitetlenségnek az elhagyása.

Még protestáns őseit se kell elhagynia az egyházba visszatérő protestánsnak, hanem csak ősei protestantizmusát, a kettő pedig nem mindegy. De még ha egynek vesszük a kettőt, akkor se olyan tragikus ez az elhagyás, mert minden protestánsnak voltak katolikus ősei is, és ha ezek elhagyása a hitújítás idején nem volt bűn, s protestánsaink emiatt akkor még csak lelkiismeret-furdalást se éreztek, miért lenne olyan nagy bűn ezek elhagyása?

A protestáns ősöknek is bizonyára nemcsak a protestantizmusuk volt az egyetlen jó tulajdonságuk s többi kiválóságukat bizonyára még nem hagyjuk el azzal, ha protestantizmusukat elhagyjuk.

Vajon nem lehet-e az utód egyben-másban okosabb is az elődjénél? Itt egyébként is az ősök és az igazság, az ősök s a jó, az ősök és az örök üdvösség között kell választani, ez esetben pedig ugyancsak könnyű a választás. Ilyenkor nemcsak meg szabad tagadni az ősöket, hanem minden habozás nélkül meg is kell. Ez nem meggyalázása az ősöknek, mert hiszen tévedni emberi dolog, sőt emberi dolog – sajnos – még vétkezni is. Még nagy ősöknek is lehetnek bűneik, sőt – sajnos – a nagyoknak többnyire a bűnei is nagyok szoktak lenni. Ha azt, hogy protestánsok lettek, bűnüknek tartom, ezzel még nem gyalázom meg az őseimet.

A porladó ősök, akik ma már ott a túlvilágon tisztán látják az igazságot, csak örülnek azon, ha látják, hogy késő ivadékuk szerencsésebb és okosabb lett, mint ők voltak. Csak öröm számukra, hogy utódaik megismerték az igazságot, sőt azt követni is volt erejük. Ők csak azért üdvözültek (ha üdvözültek), mert tudatlanok voltak, mert bűntelenül, rosszakarat nélkül tévedtek. Milyen öröm hát nekik, mikor látják, hogy utóduk már nemcsak tudatlansága címén, hanem tudatosan üdvözül.

A dolog lényege azonban az, hogy szép és tiszteletreméltó dolog az ősök tisztelete, de aki ezt még az igazságnál és a becsületnél is (mert a megismert igazságot és jót követni becsületbeli kötelesség) előbbre valónak tartja, az már helytelen, sőt végzetes úton jár és azt büntetésül össze fogja majd törni az elárult igazság. Meg is érdemli, hogy összetörje.

Még az is helytelen, ha valaki az ősei kedvéért egyéni boldogságáról mond le, például a reverzális miatt egy boldog házasságról. Világos ugyanis, hogy ősök és családi tradíciók (tehát a vallás is, ha valaki számára az se több ezeknél), bármily nemes és tiszteletreméltó dolgok is egyébként, csak beteg logikájú és ítélőképességű egyén szemében lehetnek előbbre valók az egyéni boldogságnál, például egy boldog szerelemnél vagy a földi érvényesülésnél. Ezeknél egyedül csak az igazság lehet előbbre való (de annak előbbre valónak kell lennie), de nem érzelmek vagy családi hagyományok.

Ezért az egészséges protestáns ítélőképesség, józanság és gyakorlatiasság magától értetődőnek is tartja, ha egészen különlegesen jó szerencse esetén egy-egy protestáns megtagadja a „hitét" és beolvad a katolicizmusba. Nem botránkozik meg azon a Bourbon Henriken, akinek Párizs megért egy misét, sem Mária Terézia anyján, az egyszerű braunschweigi hercegnőn,

aki protestáns hitét felcseréli, hogy császárné lehessen belőle. A többi protestáns német hercegnő is görögkeletire cseréli a hitét még akkor is, ha nem is cárné, hanem csak orosz nagyhercegné lehetett belőle.

Nem igaz tehát, hogy mindenkinek meg kell maradnia abban a vallásban, amelyben született. Változtathatja a vallását becsületes ember is, sőt ha valakinek meggyőződése van, akkor éppen a becsület az, ami megkívánja tőle, hogy vallását változtassa. Nem a vallás, amelyben születtünk, hanem egyedül az igazság az, amit nem szabad elhagyni kisebb értékekért (az igazsággal ugyanis semmi más érték nem lehet egyenrangú). Egyenesen kötelességünk tehát elhagyni azt a vallást, melybe beleszülettünk ugyan, de amelyről észrevettünk, hogy nem igaz, viszont egy másikról meg látjuk, hogy igaz.

Az olyan vallást, mely csak ősök tisztelete, csak családi tradíció s tartalma nem terjed túl az ezekkel együtt járó érzelmeken, el szabad hagyni, mégpedig nem is csak az igazság kedvéért, hanem még más életbevágó fontosságú dolog miatt is, mert ősöknél és családi hagyományoknál vannak fontosabb dolgok is az életben és a vallási érzelmeknél is vannak erősebb emberi érzelmek. Például a szerelem is erősebb nála.

De az se helytálló beszéd, hogy vallási dolgok miatt ne veszekedjünk egymással, hiszen úgyis mindnyájan egy Istent imádunk. Pedig ezt a szólásmódot is sokszor halljuk hangoztatni, sőt alig találunk embert, aki ne tartaná megfellebbezhetetlen erkölcsi igazságnak. Pedig hát magán az egyistenhiten ma már mikor az Isten Fia maga jött a földre, hogy megtanítson bennünket arra, hogyan kell ezt az egy Istent imádni, már régen túlvagyunk. Ma már kétezer éve tudjuk, hogy az egy Isten nemcsak van, hanem Ő maga adta tudtunkra azt is, hogy Őt hogyan kell imádni. Aki tehát csak hisz az egy Istenben, de annak ellenére, hogy ő már azt is tudtunkra adta, hogy benne hogyan kell hinni, Őt hogyan kell imádni, még mindig a maga módja szerint és kénye-kedvére imádja, azt alig számíthatjuk becsületes egyistenhívőnek.

Hiszen ha elég lenne csak az egy Istent imádnunk, akkor magát Krisztus Urunkat is el kellene ítélnünk azért, mert a földre jött. Mikor ugyanis ez megtörtént, akkor a zsidók már az egy Istent imádták. Mi szükség volt tehát akkor Jézusnak mégis egy új vallást alapítania s azt a vallást, melyet ő hirdetett, olyan fontosnak nyilvánítania, hogy miatta még apánkat, anyánkat is el kell hagynunk, sőt még életünket is oda kell adnunk?

Az egy Isten imádásába sok minden belefér. Láttuk, hogy a francia forradalom vérszopó gyilkosa, Marat is imádta „az egy Istent", sőt még a Biblia is állandóan nyitva volt az asztalán.

Hitler is hitte az egy Istent, sőt Franciaország leverése után tartott beszédében ünnepélyesen „az isteni Gondviselésnek" adott érte hálát. Katonái derékszíjára is (katolikus létére) a kezdő protestantizmus harci kiáltását vésette: Gott mit uns, Isten velünk! Mindez azonban nagyon szépen összefért azzal, hogy a pápával kötött konkordátumnak egy szavát se tartotta meg, feloszlatta a szerzetesrendeket, eltörölte a hittant az iskolában és szappant főzetett a zsidókból.

Bocskai is azt mondta, hogy az egy Isten „tisztességéért" fogott fegyvert, előtte azonban a pogány törökkel szövetkezett és szemrebbenés nélkül végeztette ki törvénytelenül a vele ellentétes politikát követő erdélyi főurakat.

Bethlen Gábor is annyiszor szegte meg esküjét, ahányszor kimondta, s még protestáns szövetségesei se adtak semmit a szavára. A halálos ágyán mégis milyen ájtatosan suttogta a zsoltárt: „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? Senki sincsen, bizonyára nincsen".

A törökök is „egy Istent" hittek, mégpedig állítólag olyan tisztán, hogy tisztábban már nem is lehet, mert ők is épp úgy szobrok és képek nélkül imádták, akár a mi kálvinistáink. Minek harcoltak, küzdöttek, véreztek hát ellenük őseink másfél századon át mégis elsősorban nem is nemzeti, hanem vallási okok miatt, mint egy, a mienktől teljesen különböző világnézet képviselőivel?

Ma már nemcsak azt tudjuk, hogy az egy Istenben való hit mellett még cégéres gonosztevő is lehet valaki, hanem még azt is, hogy a bibliaolvasás, tehát az evangéliumban való hit mellett is lehet valaki ilyen. A gyarló, a bűnös ember ugyanis a maga vélekedését (mely elsősorban kényelmét szolgálja) magyarázza bele nemcsak az egyistenhitbe, hanem még a Szentírásba is. Tehát nemcsak maga az egyistenhit nem elég, hanem még az se tűrhető, hogy valaki az egy Istenen kívül még a Szentírást is szentül higgye, de viszont maga magyarázza. Hogy lenne tehát elég az, hogy valaki csak az egy Istenben higgyen, akárhogyan hiszi is?

Az egy Istenben lehet jól és lehet rosszul hinni, és azok, akik az egy Istenben rosszul hisznek, még veszedelmesebbek, mint azok, akik megmondják magyarul, hogy ők az egy Istenben se hisznek. Ez utóbbiakkal ugyanis legalább tisztában vagyunk, ezért óvakodunk tőlük s így nem tudnak bennünket megtéveszteni. Azokat a gonoszokat azonban, akik azt mondják magukról, hogy istenhívők, elvbarátainknak tartjuk és így könnyen lépre visznek bennünket.

Ma már szorosan és pontosan meg van szabva, hogyan kell az egy Istent imádni (Krisztus evangéliumát tehát maga az Isten szabta meg). Aki nem úgy imádja, mint az evangélium előírja, az csak mondja, hogy imádja az egy Istent, valójában azonban gyalázza. Aki nem hiszi Isten kinyilatkoztatását és nem engedelmeskedik az egyháznak, melyet Ő alapított abból a célból, hogy ezt a kinyilatkoztatást hitelesen és tévedhetetlenül magyarázza és amelyről Ő mondta, hogy aki nem hallgat rá, az Őrá nem hallgat, az ne beszéljen nekünk Istenről s különösen ne az egy Isten imádásáról.

A mohamedán egyistenhit még a rabszolgákkal és a többnejűséggel is összeegyeztethető volt. Tehát ha az egyistenhit jó, akkor a többnejűség, sőt a rabszolgaság is jó és ezek további fenntartása, illetve behozatala miatt se volna szabad „veszekedni". Láttuk, hogy a protestáns felekezetek nemcsak az egy Istent, hanem még Jézust és a Szentháromságot is imádják, de azért ennek ellenére is csak családi tradíciókat képviselnek s még vallásnak se tekinthetjük őket, ha valláson igazságot értünk, melyben komolyan hiszünk. Akinek tehát semmi más nem fontos, mint csak az egy Isten, az vallási analfabétaságáról tesz tanúságot s nála komoly vallásosságról nem beszélhetünk.

De valójában épp ily vallástalanság jele az is, ha valaki azt tartja, hogy mindegy az, milyen vallású az ember, a fő az, hogy becsületes legyen. Mivel ugyanis minden vallás nem lehet egyszerre igaz, ilyen elveket csak az hangoztathat, aki egy vallást se tart igaznak. A vallás ugyanis csak így lehet mindegy.

A keresztény ember például azt tartja, hogy Jézus volt a Megváltó, akit Isten a zsidóknak és minden embernek ígért. A zsidó azt tartja, hogy nem Ő volt az. Aki azonban azt mondja, hogy neki mindegy, hogy Ő-e a Megváltó vagy nem, az még a zsidónál is rosszabb.

A katolikus azt tartja, hogy Jézus hét szentséget rendelt, a lutheránus azt, hogy csak kettőt, a kálvinista, hogy csak egyet, aki azonban azt mondja, hogy mindegy, hogy hányat, az a hét közül valójában egyet se hisz komolyan, tehát rosszabb a kálvinistánál is.

A zsidó azt mondja, hogy 39 könyv a Szentírás, a protestáns, hogy 66, a katolikus, hogy 72, a hitközönyös pedig, hogy mindegy, hogy hány. De aki így beszél, hisz az komolyan a 72 közül akár csak egyben is?

Az a hozzátoldás pedig, hogy fő a becsületesség, csak megtévesztésre jó, mert az ilyen mindegy-vallástól ugyan senki se lesz becsületes. Egyébként is így, a mindegy-vallás alapján állva, azt is mindenki maga szabja meg, hol végződik a becsületesség és hol kezdődik a becstelenség határa. Képzelhetjük tehát, mennyit érhet az ilyen ember „becsülete", ha még annyira hangsúlyozza is, hogy az ő szemében csak a becsület a fontos.

Az egyik nyilas pártkörben pártjeligeként ez volt kiírva a falon: „Aki magyar meg magyar között vallási alapon tesz különbséget, verje meg az Isten!" Jól tudjuk, hogy nem is egyedül csak a nyilasok gondolkodtak így.

Ezek az emberek tehát a hazaszeretet ürügyével beszéltek a vallás ellen s mindjárt átkoztak, azaz terrorizáltak is. Ki volt ugyanis olyan vakmerő, hogy ilyen és ekkora átkot vállalni mert volna?

Én vállalom. Először is arra figyelmeztetem a „hazafias" átkozódókat, hogy 450 évvel elkéstek. Ezt az átkot a XVI. században kellett volna a falra függeszteni. Ekkor, a hitújítás korában kezdődött el ugyanis a magyar meg magyar között a vallási alapon való különbségtevés. Akkor kellett volna az ilyen „aljas", „hazaáruló" „gonosztevőkre" az átkot szórni, mert mi, epigon-aljasok, epigon-hazaárulók tőlük tanultuk a rosszat. De ha a hazafiak akkor el is mulasztották a botránkozást, a megbélyegzést, átkot és büntetést, még most se késő, mert hiszen a történelem még most is az élet mestere, s ha 450 évig nem okult a magyar, még most se késő, ha okul belőle.

Egyáltalán nem láttuk azonban, hogy ezek a mai hazafias átkozódók haragudtak volna a XVI. század hitújítóira, a magyarság sorainak vallási alapon álló e nagy megbontóira. A mi hazafiaink ugyanis eddig még sohase szórtak átkot azokra, akik a magyarságnak a mohácsi vészig még meglevő vallási egységét évszázadokra (sőt talán örökre) megbontották s így „magyar meg magyar között vallási alapon tettek különbséget". Éppen ellenkezőleg: ezek és a hozzájuk hasonló gondolkodású magyarok egyenesen nemzeti hőseinkként ünneplik protestáns hitújítóinkat, de még náluk is jobban azokat, akik még fegyvert is ragadtak a protestantizmusért, azaz azért, hogy a magyar meg magyar között vallási alapon különbség maradjon, tehát hogy minden magyar ne legyen egy táborban.

Ma azonban, mikor már ez a vallási alapon való különbség magyar meg magyar között – sajnos – nagyon is megvan, azt követelni, hogy e téren mégse tegyünk különbséget köztük, azt jelenti, hogy a haza érdekében tagadjuk meg, vagy legalábbis szorítsuk háttérbe vallási meggyőződésünket. De hát hogy tehetnénk ezt meg? Hiszen ha a vallási meggyőződésünk helyes és igaz, akkor megtagadásával a hazánknak is ártunk, mert hiszen az igazságra és a jóra hazánknak és fajunknak is éppen olyan nagy szüksége van, mint nekünk, egyéneknek, sőt annak talán még jobban.

Ez a vallást háttérbe szorítani óhajtó kívánság csak akkor lenne tűrhető, ha a vallásunk csupán érzelem és családi tradíció lenne, mert ilyesmik címén csakugyan nem szabad a magyart a magyartól elválasztani Ámde ez esetben ez a felszólítás csak a zsidóknak és a protestánsoknak szólhat, nem pedig nekünk, katolikusoknak. A mi vallásunk ugyanis a vallási tradíciókon kívül még igazságnak is tartja magát, az igazság pedig még magánál a magyarságnál is előbbre való, illetve hozzá éppen a magyarság, a hazánk érdekében kell legjobban ragaszkodnunk.

Vallásos családi hagyományaink csakugyan nem olyan fontosak, hogy hazánk és fajunk érdekeivel szemben ne kellene hallgatnia és háttérbe vonulnia. Ha azonban vallási igazságokról van szó, akkor csak úgy teljesíthetjük hazafias kötelességüket, ha nem nyugszunk addig, míg minden magyart épp úgy részeseivé nem teszünk ennek a vallási igazságnak, mint ahogyan mi magunk már szerencsések vagyunk részesei lenni.

A protestánsoktól (és természetesen a zsidóktól is) joggal követelhetjük, hogy mondjanak le vallásos érzelmeikről és családi hagyományaikról azért, hogy ne ássunk árkot magyar meg magyar közé, azaz a haza érdekében. A hazafias érzelem valójában lehet előbbre való a vallásos érzelemnél, hogy a családi hagyományok jelentéktelenségéről hozzá hasonlítva ne is beszéljünk.

Vajon mivel tudják magukat protestánsaink menteni, hogy még e silány érzelmi és hangulati vallási alapon állva is 450 éven át annyira mellékesnek tartották felekezeti érdekeik mellett a hazát, hogy egyik véres harcot a másik után indították s csak egy században (a XVII.-ben) egymás után hétszer (Bocskai, Bethlen háromszor, Rákóczi György, a Wesselé-

nyi-összeesküvők és Thököly) vitték fegyverrel egymás ellen a magyart tisztán vallásos érzelmeik és családi hagyományaik kedvéért. (Hiszen láttuk, hogy protestáns felfogás szerint a vallást ennél többnek nem tekinthetjük.)

Az is a hitközönyösség megnyilvánulása, ha a vegyesházasságát protestáns imaházban megkötő katolikus emiatti szemrehányásunkra azt feleli, hogy: templom templom, azaz, hogy mindegy az, melyikben kötjük házasságunkat vagy melyikbe járunk. Pedig hát ha ez igaz volna, akkor igaza lenne annak is, aki azt, hogy hamis pénzzel fizet, egyszerűen azzal intézné el, hogy: pénz, pénz. A hamis pénz ugyanis nem pénz. Ha pedig nem az, akkor bizonyára a hamis vallás temploma se templom csak azon a címe, hogy az igaz vallás templomát is így hívjuk. A hamis pénz nem jó pénz, csak annak látszik. Ha azonban a katolikus templom jó pénz, akkor a kálvinista templom semmiképpen se lehet szintén jó pénz, mert hiszen egész más van ráírva és egész más az értéke is, mint a katolikus pénznek.

Bizonyára az orvostól se fogadja el mentségnek az az apa, akinek fiát rossz diagnózisa alapján halálra kezelte, azt a mentséget, hogy: betegség, betegség. De bizonyára az az apa se hagyja magát megnyugtatni, akinek fia kitűnő helyett elégtelen bizonyítványt visz haza és a fiú apja kifogásait azzal próbálja elintézni, hogy megállapítja: jegy, jegy. Templom meg templom között is csak ilyen „csekély" a különbség.

Katolikus embernek sohase szabad úgy viselkednie, mintha a magáén kívül még valami más vallást is jónak tartana, vagy mintha azt hinné, hogy a kettő lényegében mindegy. A katolikus embernek a katolikus valláson kívül minden más vallást tévelyként kell kezelnie s vele szemben mint ilyennel viselkednie. Ez a kötelesség természetesen nem azt jelenti, hogy legyen elbizakodott és a katolikus egyházon kívül állók iránt viselkedjék lenézéssel és megvetéssel. Nem mi, katolikusok vagyunk ugyanis jók, hanem a vallásunk az, és nem a más vallásúak a rosszak, hanem a más vallások.

De még a vallásukról való lenéző véleményünket se kell úton-útfélen tudtukra adnunk a más vallásúaknak, s ha időnként ezt a kötelességünknek érezzük is, akkor se sértő megvetéssel vagy kíméletlen modorban. Amit ugyanis vallásunk javára vagy a téves vallás ellen mondunk vagy teszünk, azt mindig az igazság és felebarátaink érdekében mondjuk vagy tesszük. Csak azért szólunk vagy cselekszünk ilyen értelemben, hogy felebarátainkat az igazsággal megismertessük, vagy őket annak megnyerjük.

Köztudomású azonban, hogy a fölény – hogy durvaságról ne is beszéljünk – nem vonzó, hanem taszító hatással van. Fölényeskedéssel, lenézésünk éreztetésével nem megnyerni, hanem elidegeníteni lehet az embereket. De az igazi katolikusnak a fölény egyébként még csak eszébe se jut, mert hiszen a keresztény erkölcstan lényege és alapja az alázatosság és a szeretet.

Ha azt látom, hogy az igazság nyílt hirdetése inkább árt, mint használ, akkor a szeretet azt kívánja tőlem, hogy hallgassak. Olyat tennem vagy mondanom azonban semmi esetre se szabad, ami az igazság megtagadását, elárulását jelentené, vagy azt a látszatot keltené, hogy az egyház iránti ellenzékiséget vagy közönyt is jónak, vagy akárcsak tűrhetőnek is tartom.

Azt tehát még más vallású felebarátom iránti szeretetből se lehet megtennem (mert hiszen ez felebarátom félrevezetése volna s így semmiképpen se egyeztethet össze a szeretettel), hogy néha az ő templomukba is eljárjak istentiszteletre. Ezt még akkor se tehetem meg soha, ha a mi falunkban csak nekik van istentiszteletük. Én ilyen esetben – ha a katolikus templom elérhetetlen messzeségben van részemre – Istent csak otthon, magánosan imádhatom.

Azok közé, akik az egyháznak nem engedelmeskednek, az egy akoltól és az egy pásztortól elkülönülve élnek és külön utakon járnak, a katolikus hit egyformaságától (az igazság e legfontosabb ismertetőjelétől) eltérnek, én, az igazság boldog tulajdonosa, még akkor se vegyülhetek, mert akkor se kelthetem azt a látszatot, mintha én is közibük tartoznék vagy mintha azt tartanám, hogy azért így is jó, ha a föld legalázatosabb embere vagyok. A katolikus

egyházon kívül álló istentisztelet ugyanis nem jó, mert mindenkinek kötelessége az igazságot követni és Krisztus egyetlen egyházába tartozni.

Ezért nem szabad katolikus papnak temetésben részesíteni azt, aki mint protestáns hal meg. Még akkor se teheti ezt meg, ha az illető hozzátartozói kérik. (Protestáns kisgyereket azonban ilyenkor eltemethet, hiszen meg van keresztelve és ez a kisgyerek még nem lázadhatott fel az egyház ellen. Ő tehát még az egyháznak éppen olyan tagja, mint a katolikus gyermek.)

Emiatt nem szabad eretnekségben meghaltaknak temetésére a katolikus templom harangjait meghúzni se. Ez se gyűlölet a meghalt protestáns felebarát iránt, hanem szeretet azok iránt, akik még élnek, mert vele őket akarjuk a hitközönyösségtől visszatartani és az igazság iránti kötelességükre figyelmeztetni, esetleg alvó lelkiismeretüket felébreszteni.

Ezért nem szabad protestáns felekezeti célra adományt adnunk. (Protestáns szegényeknek – természetesen – adhatunk, sőt, ha éppen ők azok, akik legjobban rászorulnak (ez egyébként nemigen fordul elő, mert többnyire ők a gazdagabbak), kell is adnunk.) Ezért nem szabad azokért, akik az egyház közösségétől különválva haltak meg, nyilvánosan gyászmisét mondanunk vagy mondatnunk. (Magánúton azonban imádkozhatunk értük, sőt így gyászmisét is mondhatunk értük, mert azt természetesen nem mondhatjuk, hogy aki protestánsul halt meg, az bizonyosan elkárhozott s így felesleges érte imádkozni vagy misét mondani. A tudatlanság és a jóhiszeműség az egyházon kívül állót is mentesítheti a bűn alól.)

„Hát nem jobb, ha nekik is van templomuk s nem Isten nélkül nőnek fel?" – válaszolta egyszer szemrehányásomra még egy olyan úr is, aki egy híres jezsuita kollégiumban nevelkedett, mégis adományt adott a nála megjelent protestáns templomépítésre gyűjtőknek.

Nem, feleltem neki. Hol van az megírva, hogy egy faluban kétféle templomnak kell lennie, sőt nem ellenkezik-e ez homlokegyenest az evangéliummal? Sőt nem ellenkezik-e ez még azzal a „hazafias" elvvel is, hogy „aki magyar meg magyar között vallási alapon tesz különbséget, azt verje meg az Isten"? Sőt éppen ellenkezőleg, nem az következik-e a józan észből is, meg a hazafias egységre való törekvésből is, hogy nemcsak minden falu, hanem még az egész ország lakossága is egyféle templomba járjon?!

De – hogy csak a vallásnál maradjunk – kell-e nagyobb bűn annál, mint ha hiszem a magam hitét és tudom, hogy igaz, sőt azt is tudom, hogy semmiféle más vallás nem lehet igaz, mégis éppen én mozdítom elő, hogy kétféle templom legyen még olyan magyar faluban is, melyben eddig csak egyféle volt s éppen én adok anyagi lehetőséget arra, hogy lakói közül egyesek ezután külön akolba tartozhassanak, mikor Krisztusnak csak egy nyája van és csak egy akla?

Aztán miért kellene a protestánsnak az utcán és Isten nélkül felnőnie, ha nincs a faluban külön az ő felekezetének is temploma? Hát talán olyan nagy baj az, ha ő is az igazhitű templomba jár, hogy éppen nekem, a katolikusnak kell ezt pénzemmel megakadályoznom? Hiszen még olyan protestáns is akárhány van, aki még akkor is a katolikus templomba jár, ha van a felekezetének a faluban temploma. Hiszen egyébként is ők hangsúlyozzák annyira, hogy templom templom, meg hogy egy Istent imádunk, tehát nem fontos az, hogy ilyen vagy olyan-e az a templom, amelyben Istent dicsérjük. Tehát éppen én, a katolikus mondjam azt, hogy nem így van és éppen én gondoskodjam róla, hogy nekik külön templomuk legyen s ők ne az én igaz hitem templomában imádják az egy igaz Istent? Hol itt a logika, hol itt a katolikus meggyőződés és öntudat? Hol itt a felebaráti szeretet?

Egyszer a fővárosban, a Ferencvárosban, szeptember végén az utcán valaki (nem is nő, hanem férfi) megkérdezett, hány órakor lesznek majd a nemsokára elkezdődő októberi rózsafüzér ájtatosságok. Mert hát ő oda már hosszú évek óta minden nap el szokott menni, tette hozzá magyarázatul. Aztán mellesleg még azt is tudtomra adta, hogy ő egyébként református. (Bizonyára ritkaság az ilyesmi (kivált éppen rózsafüzér ájtatosságnál), de – mint látható –

mégis még ez is előfordul.) Egyszer meg (Esztergomban) egy asszony szólított meg azért, hogy tanítsam meg olvasót imádkozni s ez is azzal kezdte, hogy ő református s ezért nem ismeri még. Az előbb említett férfi bizonyára úgy szokott hozzá az olvasó-ájtatossághoz, hogy vidékről került fel Pestre, s otthon, a falujában nem volt más, mint csak katolikus templom. De jólelkű ember volt az illető, akinek a vallásossága őszinte volt, nem pedig csak felekezeti gyűlöletből állt, nem volt veszekedő hajlamú és az „egy Istent imádunk" jelszavát nemcsak maszlagként használta a katolikusok felé, hanem maga is hitte és komolyan vette.

És most, hogy a reformátusok is gyűjtenek a faluban külön templom építésére, éppen én akadályozzam meg pénzemmel, hogy ezek a jólelkű reformátusok ezután már ne járhassanak a rózsafüzér ájtatosságokra?! Hogy ne szokhassanak a katolikus templomba s hogy bennük is felébredjen a felekezeti dac? (Mikor e sorokat írom itt Esztergomban, a Lourdes-i ájtatosságok alatt a ferencesek templomában litánia alatt halt meg egy férfi. Kisült, hogy az is protestáns volt. Az illető ferences atyát azonban a kommunisták – büntetésül, hogy „annyi embert összecsődít" – falura helyeztették.)

Vecsésen az első világháború után többek közt egy minden nap áldozó öregkisasszony is házról házra járt a katolikusok között gyűjteni azért, hogy ott is megépülhessen a református templom is. Mikor egyik tanítványom, akinek nagynénje volt az illető, figyelmeztette, hogy ezt nem szabad, azt felelte, hogy a reformátusok is eljöttek, mikor a mi templomunk javára rendeztünk bált. A hála és az igazságosság kívánja tehát, hogy ezt a jót mi is jóval fizessük vissza nekik.

Vecsésnek (legalábbis akkor még) 90%-a volt katolikus. Ez azt jelenti, hogy ha ott a kálvinisták eljöttek a mi jótékony bálunkra, mi azzal csak annyit nyertünk, hogy kétezer pengő helyett – mondjuk – kétezerkétszáz volt a bevétel. Ha azonban ennek viszonzásául mi megyünk el Vecsésen az ő báljukra vagy mi járunk katolikus házról katolikus házra gyűjteni az ő templomukra, ez azt jelenti, hogy katolikusok építik fel vagy táncolják össze a kálvinista templomot s ők maguk teszik addig egyvallású községüket kétvallásúvá. Azon a református felekezeti bálon ugyanis a 2000 pengős bevételből csak 200-at adnak azok a reformátusok, akiknek a faluban templomra van szükségük, a többit a katolikusok adják. Sajátságos tehát, hogy a két eset közti különbséget mégse veszik észre még a mindennapi áldozó katolikusok se, hanem azt hiszik, hogy csak a „viszonosságnak" tesznek eleget.

Pedig hát „mellesleg" még arra is fel kellett volna hívnunk a figyelmüket, hogy az igazság meg a hamisság között, Krisztus egyháza és az ellene fellázadtak között nem lehet „viszonosságról" beszélni. Ezért még ha fordítva lett volna a dolog s az eset egy 90%-ában kálvinista faluban történt volna s így nem a kálvinisták, hanem mi nyertünk volna a „viszonossággal", még akkor se lett volna szabad viszonozni a kálvinisták irántunk való nagylelkűségét, mert itt nem haszonról, hanem elvekről van szó.

Ha a tévhitűek megértést tanúsítanak az igazság iránt, az nekünk jólesik s örömmel tölt el bennünket. Ebből azonban még nem következik, hogy viszonzásul az igazhitűeknek is éppen ilyen megértést kell vagy lehet tanúsítaniuk a tévhit iránt. Ha egy tévhitű támogatja az igaz hitet, abból még éppen nem következik, hogy az igaz hitű is támogathatja a tévhitet. Minden egyedül csak azon fordul meg tehát, valóban igaz-e a katolikus hit és valóban tévhit-e a református? Ha a tételt elfogadom, akkor már logikus szükségszerűséggel következik az a következmény, melyet itt állítunk.

A hitközönyös protestáns, akinek az a jelszava, hogy templom templom, elvei minden sérelme nélkül megteheti, hogy adakozik a katolikus templomra, mert hiszen az ő családi hagyományaitól eltérő más családi hagyományokat tisztel meg s támogat vele, ez pedig bizonyára nem bűn. De akinek a vallás igazság, az nem adakozhat a tévelyre azért, mert a tévelygők is adakoznak az igazság javára. Ha azonban a katolikus mégis így tesz, akkor a saját

igazságának elárulásán kívül még a felebaráti szeretet ellen is vétkezik, mert becsapja protestáns felebarátját s úgy viselkedik előtte, mintha neki is csak családi hagyományai lennének, mintha számára se jelentene ennél többet a vallás és mintha nem lenne bűn az, hogy valaki az igaz egyházon kívül él és nem engedelmeskedik neki.

Ilyen bűnt egy katolikusnak még akkor se szabad elkövetnie, ha elvéhez való ragaszkodása miatt sohase lehetne építeni a falujában katolikus templomot. Jobb ugyanis, ha az igaz hitnek csak a hívek lelkében van láthatatlan temploma, mintha látható ez a templom, sőt vaskos és hatalmas tornya s gyönyörűen zúgó harangjai is vannak, ámde az igazság egyetlenségének és meg nem alkuvásának elárulásával és protestáns felebarátaink lelkiismeretének elaltatásával jött létre.

Ugyanezen okokból „kartársának" se tekintheti a katolikus pap a protestáns pásztort. Nem mintha lenézné és többnek tartaná magát nála, hanem ismét csak elvi okokból. Biztosíthatok róla mindenkit, hogy az igazi katolikus pap sokkal tudatlanabbnak, sokkal rosszabb szónoknak, sőt – hacsak ez a vélekedés nem ellenkezik homlokegyenest a tényekkel – még sokkal bűnösebbnek és Krisztus sokkal méltatlanabb szolgájának is tartja magát, mint protestáns „kartársát". Személyi fölényről és elbizakodottságról tehát szó se lehet, hanem egyedül csak az igazság öntudatáról és a belőle folyó kötelességről. Emiatt katolikus pap protestáns lelkésztársát nem tekintheti másnak, mint az ő igazságával szemben a tévely képviselőjének. Ez az elvi felfogása természetesen nem azt jelenti, hogy egyúttal szükségképpen rossznak is tartja a protestáns lelkészt, mert e tekintetben Isten a bíró, nem pedig mi, s kétségtelen, hogy lesznek olyan protestáns lelkészek, akik üdvözülnek, és lesznek viszont olyan katolikus papok, akik elkárhoznak, mégpedig éppen azok közül lesznek legtöbben, akik a legelbizakodottabbak voltak.

De az a protestáns lelkész, aki üdvözülni fog, nem azért fog üdvözülni, mert protestáns lelkész volt, hanem annak ellenére (ha ti. menti a jóhiszeműség). Lehet, hogy sokan a papok közül se üdvözülnek, de az is bizonyos, hogy a protestáns lelkészek közül még kevesebb üdvözül. Ez érthető is, hiszen ők csak azon a címen üdvözülhetnek, hogy nem tudták szegények, mit cselekedtek. De ha még azokból a katolikus papokból is sokan elkárhoznak, akik nagyon is jól tudják, mit cselekednek, gondolhatjuk, hány üdvözülhet azon protestáns pásztorok közül, akik csak azon a címen üdvözülhetnek, hogy a rosszat hirdették ugyan, de nem rosszhiszeműen s emellett természetesen még magánéletük is kifogástalan volt, vagy amennyiben vétkeztek, bűneiket még haláluk előtt őszintén és tökéletes bűnbánattal lemosták.

Művelt katolikus, ha olyan helyen lakik, ahol csak protestáns vagy görögkeleti lelkész van, inkább a bábával vagy akárki mással kereszteltetni meg gyermekét vagy megkeresztelni ő maga, csak éppen a helybeli protestáns pásztort vagy az óhitű pópát nem kéri fel erre a tisztre. A bába ugyanis bába, és bábának lenni nem rossz, se nem bűn, de az eretnekség vagy szakadárság képviselőjének lenni már rossz és bűn. Világos tehát, hogy mikor valaki a gyermekét megkereszteltetni, erre mindenkit inkább felkérhet, mint az egyház elleni lázadás képviselőjét. Ellenkező esetben kétségbeejtő hitközönyről vagy még ennél is nagyobb vallási tudatlanságról tesz tanúságot.

Ha érettségiző diákok például csoportképet csináltatnak az osztály tanulóiról és tanárairól, akkor, ha vallásilag művelt katolikus az, aki e kép összeállításának technikai részét intézi, akkor az illető osztályban működött különböző vallású lelkészeket, mint hittanárokat nem egymás mellé teszi a képen. A katolikus pap ugyanis akárki más mellé inkább való, mint a másvallású lelkész mellé. Ő ugyanis nem az egyik vallás képviselője, kartársa pedig a másiké, hanem ő a vallási igazság képviselője s hirdetője volt az osztályban, míg bármely más vallás lelkésze a tévelyé. A katolikus pap mellé tehát sokkal jobban való például a matematika tanára vagy a vegytan tanár, aki végeredményben szintén igazságokat hirdetett az osztály-

nak, mint egy másvallású lelkész, aki a katolikus vallási igazsággal ellenkezőt hirdetett, tehát a legkevésbé lehet kartárs, testvér a számára.

Világos, hogy ha egy intézet hittanára vagyok, ezt nem dörzsölöm – ha kell, ha nem – a másvallású lelkésznek orra alá, mert ezzel megsértem a felebaráti szeretetet. De viszont a felebaráti szeretet címén azért nem viselkedhetem az ellenkező módon se, mert akkor meg az igazság iránti kötelességemet szegném meg. Aki az igazságot ismeri, annak kötelességei vannak, melyek alól a felebaráti szeretet se mentesíti, sőt éppen ez kötelezi az igazság iránti kötelességei teljesítésére. Nagyobb szeretetet nem gyakorolhatunk ugyanis embertársaink iránt, mintha az igazsággal ismertetjük meg és ha a belőle folyó kötelességeikre figyelmeztetjük őket.

Aki megtagadja az igazságot, vagy akár csak hallgat is róla azért, hogy felebarátjának szomorúságot ne okozzon, az felebarátja árulója. Az igazság bírása sokkal nagyobb kincs, semhogy elárulására rábírhatna bennünket az az előre látható kellemetlenség, melyet megismertetésével vagy képviseletével okozunk.

Protestánsaink tehát ne panaszkodjanak amiatt, hogy a mi „képzelt" igazságbírásunkból logikusan következő viselkedésünk őket sérti, mert a katolikus pap, sőt az egyszerű katolikus is elárulná az igazságot, ha másképp viselkednék. Egyébként is – ezt nem tagadhatják protestáns testvéreink – a katolikus papság olyan felebaráti szeretettel, olyan kíméletesen, olyan alázattal, sőt olyan szemérmesen gyakorolja ezt az igazságképviseletet, hogy protestánsaink legtöbbje eddig bizonyára még észre se vette, hogy ezek a katolikus papok valamit képviselni akarnak. Nem a kíméletlenség a mi bűnünk, hanem a túlságos szemérmesség, a hallgatás és a túlságos alkalmazkodás és kímélet. Hát még a híveinké!

A katolikus pap nem tehet róla, ha az igazság és elvei és a dolgok természete ilyen viselkedést kívánnak tőle, az azonban már az ő érdeme (sőt sokszor inkább bűne), hogy elveit és az igazságot szinte túlságosan is nagy tapintattal, alázattal és a szeretetet sohase sértő módon képviseli.

Ez egyébként a keresztény lelkületnek is következménye, mert nem a mi érdemünk, hogy az igazságot ismerjük, még kevésbé, hogy képviselői vagyunk, de protestánsainknak se mindig bűnük, hogy ők viszont ezt az igazságot nem ismerik. (A legtöbb esetben természetesen bűnük is annál inkább, mert köztudomású, hogy nem az ész vagy a műveltség fogyatékosságában van náluk a hiba, hanem éppen ellenkezőleg). Ezért vagyunk szerények és alázatosak igazságunk birtokában s ezért érzünk miatta sokkal inkább felelősséget, mint büszkeséget. Például én magam is nemegyszer vagyok érettségiző tanítványaim tablóin másvallású lelkészek mellett, de harminc év alatt mégis csak talán egyszer szóltam tanítványaimnak miatta, s akkor is csak utólag s akkor se megsértődésből, hanem vallási felvilágosításból, sőt inkább csak érdekességből.

A predestináció

Sokat foglalkoztatják az embereket az effajta kérdések: Tudja-e az Isten előre hogy ki üdvözül és ki kárhozik el?

Természetes, hogy tudja, szól a kérdésre az egyetlen lehetséges felelet. Hiszen ha nem tudná, nem volna sem mindentudó, sem mindenható.

De hát ha tudja – jön rögtön a második megállapítás –, akkor az ember számára teljesen felesleges, hogy önuralmat gyakoroljon és lemondjon a bűnökről. Ha ugyanis Isten azt tudja valakiről, hogy üdvözülni fog, akármennyit vétkezik is, a végén mégiscsak meg fog térni és üdvözül, mert ennek így kell lennie, mert ez így van előre megírva. Ha ellenben Isten azt tudja valakiről, hogy el fog kárhozni, még ha egész életén át úgy él is, mint egy szent, a végén mégiscsak bűnben fog meghalni, mert így van róla megírva.

Az iszlám harcosai is azért voltak olyan vitézek és azért voltak olyan jó katonák, mert az ütközet előtt és az ütközet alatt így okoskodtak: Allah vagy azt határozta rólam, hogy ebben az ütközetben elessem, vagy azt, hogy megmaradok. Ha azt határozta, hogy elesem, akkor bármennyire bujkálok és kerülöm is a veszélyt, a végén egy buta golyó mégiscsak eltalál, mert az ember el nem kerülheti végzetét. Ha azonban az van megírva rólam, hogy nem itt halok meg, bármilyen bátran viselkedem is és bárhogy keresem is a veszélyt, mégse eshet bajom.

Valóban, voltak olyan vakmerő híres katonák, akik sohase sebesültek meg és akikről társaik azt tartották, hogy nem fogja őket a golyó.

Ezt hívjuk a mohamedánok végzetben, fátumban való hitének, melynek – mint láthatjuk – haszna is volt, mert vitézzé tette az embert. A kára azonban mégis sokkal több volt, mert miatta lettek a mohamedán országok a pangás, az elmaradottság, a rendetlenség országai, s emiatt nem volt a hajdan nagy arab kultúra – ellentétben a keresztény kultúrával – megtermékenyítő hatással az egész emberiség kultúrájára. Az iszlám fátumához hasonló, bár nem ennyire túlzó egyes protestáns felekezetek, elsősorban a kálvinizmus predesztinációja, azaz előre előrendelést hirdető tana is.

Mint említettem már, ezt a predesztinációt az egyház is hirdeti, sőt magát a szót is használja, mert Isten mindentudó és élők és holtak korlátlan Ura lévén, világos, hogy minden ember sorsa elsősorban Tőle függ. Mivel pedig Isten változhatatlan s részére idő nincsen, sorsunkat öröktől fogva rendelte el. Isten tehát öröktől fogva tudja, sőt öröktől fogva el is rendelte, hogy ki-ki hány éves korában, hol, milyen betegségben és milyen körülmények között fog meghalni s természetesen öröktől fogva elrendelte azt is, hogy az üdvösség vagy a kárhozat lesz-e a végső sorsa.

Eddig tehát megegyezik a katolikus és a kálvinista tan az előre való elrendelést illetően. A kettő között az eltérés abban van, hogy Kálvin szerint ez az eleve elrendelés az ember cselekedeteitől függetlenül, egyedül Isten végtelen bölcsességéből és hatalmából, akaratának korlátlanságából történik s mi vele szemben mást nem is tehetünk, mint hogy alázattal tudomásul vegyük azt is, ha üdvösségünkre szól, mert Isten végtelen szeretetének bizonyítéka irántuk, de azt is, ha kárhozatunkat tartalmazza, mert ez meg Isten igazságosságának, hatalmának és végtelen szentségének megnyilvánulása rajtunk.

A katolikus egyház ezzel szemben azt tanítja, hogy igaz, hogy Isten eleve elrendeléséből üdvözülünk vagy kárhozunk el, de ez nem történik a mi érdemünk vagy bűnünk nélkül. Hiszen szabad akaratot kaptunk Istentől s ezt a predesztináció nem teheti semmivé. Isten ajándéka nem lehet olyan, mely van is, meg nincs is. Ha Isten nekünk szabad akaratot adott, akkor van is szabad akaratunk. Akkor ez a tulajdonságunk nem lehet csak képletes, hanem

valóságosnak kell lennie. Ha azonban létezne olyan végzet mint a mohamedánok hiszik, vagy olyan előre elrendelés, mint Kálvin tanította, akkor tulajdonképpen nem lenne szabad akarat, mert az ember a maga akaratától függetlenül üdvözülne vagy kárhozna el.

Ezért a Kálvin tanította predesztináció teljes lehetetlenség. Ez esetben ugyanis mind örök életünknek, mind örök halálunknak egyedül Isten lenne az oka, mi magunk semmi szerepet se játszanánk benne. A földi halált illetően ez Isten igazságosságával nem ellenkeznék, mert meghalni úgy is meg kell, s tudjuk, hogy nem tőlünk függ, mikor. Isten az időt azért nem közli velünk előre, hogy állandóan készen legyünk rá.

De az eleve elrendelést még e tekintetben se fogadhatjuk el, mert korai halálunk sokszor bűneink (például mértéktelenségünk, egészségünkre káros élvezeteink) következménye. De önkezünkkel is véget vethetünk életünknek s ilyenkor életünk tartama tisztán tőlünk függ. Erre nem mondhatjuk, hogy Isten akarta, mert hiszen az öngyilkosság bűn s a bűnt csak nem Isten követteti el velünk?! De az öntudata és a lelkiismerete azt is mindenkinek megmondja, hogy öngyilkossága nem volt szükségszerű, azaz, hogy ezt a tragédiát azoknak az okoknak ellenére is, melyek kiváltották, elkerülhette volna. Öntudatunk azt mondja, hogy öngyilkosság esetén a halál nem azért következett be, mert Isten eleve így rendelte el a dolgot, hanem Isten azért rendelte el ezt így eleve, mert Ő a jövőt is tudja és ezért előre tudta azt is, hogy mi ezt a bűnt el fogjuk követni. Világos azonban, hogy mi nem azért követtük el, mert Isten ezt előre tudta. Hiszen mi nem tudtuk, mit tud Isten előre.

Hogy az öngyilkossági kísérlet halállal végződik-e, azaz sikerrel jár-e vagy nem, az már sokszor nem tőlünk függ, hanem sokszor tőlünk független tényezők döntik el. Az azonban bizonyos, hogy semmiképpen se végződhet a dolog halállal, ha mi magunk a kísérletet el nem követjük. Rajtunk kívülálló okból csak halálos szerencsétlenség érhet bennünket, de nem öngyilkosság. Világos tehát, hogy öngyilkosság esetén a halálunk oka mi vagyunk, nem pedig Isten predesztinációja.

Ami azonban nem a földi halált, hanem az üdvözülést vagy elkárhozást illeti, e tekintetben még inkább képtelenség Kálvin predesztinációs tana, mert hiszen eszerint nem mi, hanem az Isten lenne oka nemcsak halálunknak, hanem még üdvözülésünknek vagy elkárhozásunkban is, ez pedig képtelenség, sőt – legalábbis elkárhozásunkat illetően – istenkáromlás. Még az is lehetetlen, hogy valaki a maga tudatos hozzájárulása, tehát érdeme nélkül üdvösséget kapjon Istentől. Ezt is igazságtalannak kellene mondanunk, ha azokra gondolunk, akik ugyanezt a jót nem kapják meg Istentől, hanem éppen ellenkező jut osztályrészükül.

Kálvin is elfogadja, mint igazságot, sőt természetesnek tartja, hogy nem mindenki üdvözül. Hogy lehet hát Isten végtelen jóságával és igazságosságával összeegyeztetni azt, hogy a kárhozatra, erre a végtelen büntetésre, mely még akkor is megborzaszt, ha igazságosan ér bennünket, akaratunkon kívül, anélkül hogy rászolgálnánk, csak azért kárhoztat egyes embereket, mert Ő ezt öröktől fogva így rendelte el, azaz mert ez Neki így tetszett.

Kálvin csak Isten fenségét, korlátlanságát, végtelen Úr voltát, végtelen hatalmát nézte akkor, mikor a predesztináció tanát felállította, teljesen megfeledkezett azonban arról, hogy Isten ugyanolyan jó és igazságos is, mint amilyen végtelen hatalmú úr. Abban is igaza van Kálvinnak, hogy nemcsak a mennyország szolgálja Isten dicsőségét, hanem a kárhozottak végtelen szenvedése is. Elfelejti azonban, hogy csak akkor van ez így, ha ezek az elkárhozottak megérdemelték sorsukat, azaz, ha nem tudatos hozzájárulásuk nélkül, tehát nemcsak egyedül a predesztináció miatt érte őket ez a keserves sors. Azonban Isten tökéletességével és szentségével egyenesen összeegyeztethetetlen, hogy valaki csupán azért bűnhődjék örökké (vagy akár csak ideiglenesen is), mert ez Isten végtelen főségének így tetszik.

Az ilyen Istent nem lehetne szeretni. Az ilyen Istentől csak borzadni lehetne és rettegni. De élni se volna érdemes így, s ha ilyen lenne a sorsunk, azt kellene kívánnunk, hogy bárcsak

sohase születtünk volna. Annyira igaz ez, hogy kálvinistáink legtöbbször el se akarják hinni, hogy az ő Kálvinjuk valóban ezt tanította. Pedig műveiből ezt kétségtelenül be lehet bizonyítani, s ha Kálvin nem ezt tanította volna, akkor az egyház se ítélte volna el érte, mert hiszen magát a predesztinációt, mint láttuk, maga az egyház is hiszi és tanítja. Ha Kálvin nem ilyen, az Isten igazságosságával és szeretetével ellenkező predesztinációt tanított volna, akkor nem kellett volna e tekintetben is eretneknek nyilvánítani.

Lehetetlen tehát, hogy csak azért üdvözüljön valaki, mert Isten erre predesztinálta. Még lehetetlenebb, hogy valaki csak azért kárhozzék el, mert Isten ezt róla így rendelte el eleve. Hisz láttuk a spiritizmusban, hogy sokan még azt is ellenkezőnek tartják Isten végtelen jóságával, hogy a tényleges bűnöst és a bűnben haláláig megátalkodót pokollal büntesse, tehát örökké kínozza érte. A spiritiszták szerint Istennek még ekkor és még az ilyen embereknek is meg kellene bocsátania.

Ez a spiritiszta kívánság valóban összeegyeztethetetlen azzal, hogy az Isten az úr mindenek felett, hogy Isten akaratának büntetlenül nem lehet ellenszegülni, hogy a bűnössel való küzdelemben a végső szó, a győzelem csak Istené lehet. De az, hogy nemcsak van kárhozat, hanem a kárhozat csak azért van, mert Isten az úr, nem pedig azért, mert az elkárhozott vétkezett és vétkében egész a földi élet végéig kitartott, s ezért bűnhődnie kell, már kissé sok a jóból és épp úgy lehetetlen túlzása Isten nagy hatalmának, mint a másik túlzás, a spiritiszta felfogás, a végtelenül nagy szeretetének.

Hogy az ember szabad akaratát hogy lehet összeegyeztetni Isten mindentudásával, sőt eleve való elrendelésével, nem csodálkozhatnánk, ha nem tudnánk megmagyarázni. Világos ugyanis, hogy mi Istenben nem érthetünk meg mindent, és hogy a végtelen nem férhet bele a mi véges koponyánkba, sőt még szintén véges lelkünkbe se. Tudomásul kell vennünk azért, hogy nemcsak az van és nemcsak az lehet, amit mi is fel tudunk fogni.

Annyit azonban az eszünk is világosan megmond, hogy a predesztináció csak a mi tetteink tekintetbevételével lehetséges, mert hiszen másképp kényúr és igazságtalan lenne az Isten. Isten pedig nem kényúr, hanem jóságos Atya (ha nem az volna, akkor nem volna tökéletes), s nem csak szeret bennünket, teremtményeit, hanem maga a megtestesült szeretet. Azonos a szeretettel, mint ahogy mindennel, ami jó, ami tökéletesség, ami pozitívum, azonos.

Azonban magát a két ellentétesnek látszó dolgot: azt, hogy Isten a mi korlátlan urunk s mi ugyanakkor mégis magunk vagyunk saját sorsunk kovácsai, egész szépen meg lehet magyarázni.

Tegyük fel, hogy egy hajó éjszaka a parttól nem messze hánykódik a viharban a tengeren, mert kormánya már eltörött. A közelben levő világítótorony őre, aki fénynyalábokkal pásztázza a tengert, látja, hogy a hullámok egy, a vízből kiálló sziklaszirt felé sodorják ezt a kormánytalan hajót. A hajón levők a sötétségben, mely körülveszi őket, természetesen mit sem sejtenek, mert ők nem látják ezt a szirtet. A fényszóróval felszerelt őr azonban előre tudja, hogy a hajónak vége lesz, hiszen rémülten látja, hogy már csak vagy öt, már csak vagy három, már csak egy fél mérföld választja el a szirttől, melyen szét fog zúzódni. Vajon mondhatja-e valaki azt, hogy a hajó azért vágódott neki a szirtnek s pusztult el, mert ezt az őr előre látta?

A tenger az élet, a hajó a mi lelkünk, a szétzúzódás az elkárhozás, a világítótorony őre Isten. Isten, mint mindentudó, előre tudja, ki mit fog életében tenni, ki mire és hogyan használja fel a szabad akaratát: a jóra-e vagy a rosszra, és aki rosszra, tart-e utána bűnbánatot vagy megátalkodik a rosszban. Ezért tudja Isten és határozza el előre és határozta el már öröktől fogva, ki üdvözül és ki kárhozik el. Világos azonban, hogy nem azért üdvözül és nem azért kárhozik el valaki, mert ezt Isten előre látja s emiatt előre el is rendelte, hanem azért határozta el Isten sorsunkat előre, mert ő már előre, öröktől fogva tudta mindazt, amit mi tenni

fogunk majd akkor, mikor annak ideje elérkezik. Az, hogy a mi földi és örök sorsunk nemcsak az ő határozatától függ, hanem a mi cselekedeteinktől is, nem sérti vagy csökkenti Isten végtelen hatalmát és mindenhatóságát. Hiszen az az emberi szabad akarat, mely nekünk megadja azt a jogot és lehetőséget, hogy még Isten akaratával is szembehelyezkedhessünk, szintén az Ő adománya részünkre, így tehát az a jog és lehetőség is, ami a miénk, valóban az övé, tőle származik s egyedül csak az Ő jósága és irántunk való szeretete adta nekünk.

Hogy Isten nekünk önállóságot adott, mégpedig olyan önállóságot, mely még Vele szemben is érvényesülhet, az csak az Ő irántunk való szeretetét bizonyítja, s mivel mint minden más tulajdonsága, Istennek a szeretete is végtelen. Ezért világos, hogy annyi jogot adott át nekünk a magáéból, amennyit csak adhatott, amennyi csak lehetséges volt. Mindenét (például a végtelenséget) nem adhatta oda nekünk, mert új isteneket nem teremthetett, mert Isten (végtelen) csak egy lehetséges s teremteni csak véges lényeket lehet. De olyan véges lényeket, akik az egy végtelenségtől eltekintve olyanok, mint Ő: gondolkodnak, mint Ő, szabad akarattal, őket még magával az Istennel való szembeszegülésre is képesekké tevő akarattal bírnak, lehetséges volt, hogy teremtsen, s mint láthatjuk, teremtett is, mert végtelen szeretete így kívánta.

A szabad akaratú ember (és angyal) megteremtése együtt jár azonban egy esetleg még Istennel is szembehelyezkedni tudó, bűnöző ember vagy angyal megteremtésével, mert az olyan angyalnak vagy embernek, akinek nincs meg ez a lehetősége, a valóságban nincs szabad akarata, tehát Istennel szemben nem bír önállósággal. Ekkor a szabad akarat csak látszat volna, nem pedig valóság, Isten pedig nem látszatadományokat szokott osztogatni. Ez nem illene hozzá, hiszen akkor nem lenne igazlelkű.

Ez az oka, hogy az ember (vagy az angyal) még Istennel is szembeszegülhet, azaz megvan a lehetősége a vétkezésre. Mivel azonban lehetetlenség, hogy az Isten és az ember (vagy angyal) közti viszonylatban az utolsó szó ne az Istené legyen, és mivel az is lehetetlen, hogy annak, aki Istennel szembeszegül és szembeszegülésében a végsőkig megmarad, a büntetése ne végtelen legyen, ezért kellett az Istennek akkor, mikor embert és angyalt teremtett, egyúttal poklot is teremtenie (mert hiszen másképp nem ő lenne a végső úr) és ezért kellett a poklot örökké tartónak teremtenie.

Világos azonban, hogy Isten nem teremthetett poklot csak azért, mert Ő az Úr mindenek felett, tehát nem ítélhetett embereket vagy angyalokat arra, hogy oda jussanak és örökre ottmaradjanak csak azért, mert Ő az Úr mindenek felett s végtelen fölségének így tetszett, hanem csak azért, mert lehetetlen, hogy Istennel szemben a bűn diadalmaskodhassék s övé lehessen az utolsó szó.

A mennyet tehát elsősorban Isten végtelen jósága adja nekem, de másodsorban – így kívánja ezt az igazság – a saját érdemeim is. Másképp nem tudnám megmagyarázni, miért nem adja meg ugyanezt minden embernek. A pokollal elsősorban szintén Isten igazságossága és hatalma büntet, de az is világos, hogy nemcsak azért kerülök oda, mert Isten az Úr mindenek felett, hanem a magam bűnei miatt is, hiszen másképp nem magam, hanem Isten lenne oka elkárhozásomnak, ami lehetetlen, sőt istenkáromlás. A Kálvin tanította predesztináció tehát mindenképpen tarthatatlan.

A papi nőtlenség

Protestáns részről (még katolikusok közt is nagy eredménnyel) így szoktak érvelni: Isten akarta, mert hiszen a természet törvénye, hogy az emberiség fennmaradjon, azaz, hogy az emberek utódokat hagyjanak hátra. De ezenkívül még szentírási parancs is („szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek be a földet!", Ter 1,28). A nemi élettel összekötött örömöket tehát nincs joga az egyháznak senkitől eltiltani, s ha mégis megteszi, a természet törvényeivel és Istennek a Szentírásban is kifejezett akaratával kerül ellentétbe. A papi kényszernőtlenség tehát természetellenes is és szentírás-ellenes is egyszerre, mert a papság megfosztását jelenti az emberi természettel együtt járó jogoktól, nem is szólva a természetellenes irányba kényszerített emberélet kárhozatos és a széles tömegek erkölcseire is rombolólag ható következményeiről.

Válaszunk: Teljesen igaz, hogy a fajfenntartás és vele az érzéki örömök is (feltéve, hogy a fajfenntartás szolgálatában állnak, vagy legalábbis vele ellentétbe nem kerülnek) a természet törvényében gyökerező emberi jogokhoz, sőt kötelességekhez tartoznak, senki emberfiának s így az egyháznak (mert az is emberekből áll és azt is emberek kormányozzák) sincs joga tőle, illetve tőlük senkit eltiltani. De nem is tiltott el a fajfenntartás jogától, sőt kötelezettségétől soha az egyház senkit s nem tud senki sem a jelenben, sem az egyház egész kétezer éves története folyamán olyan papot mutatni, akit az Egyház erőszakosan eltiltott volna ettől az emberi jogától.

A tényállás ez: A fajfenntartás és vele kapcsolatban a házasság a természetnek is törvénye és Istennek is. Ezért senkit nemcsak el nem tilt tőle az Egyház, hanem egyenesen megáldja híveit, mielőtt e joguk vagy kötelességük gyakorlását elkezdik. Sőt még ennél is többet tesz! Szentségnek tartja a házasságot, tehát sokkal jobban megbecsüli, mint azok a protestánsok, akik a papi nőtlenség ellen berzenkednek, mert ők a házasságot nem tartják szentségnek. Az az egyház, mely a házasságot szentségnek tartja, egy lánynak apácává avatását például nem tarja szentségnek.

Az egyház tanai szerint nemcsak üdvözülhetnek azok, kik a fajfenntartásban részt vesznek s így a vele járó örömöt is élvezik, hanem még szentek is lehetnek. Például Szent Erzsébetet, akinek már húszéves korában több gyermeke volt, és akinek még ma is sok utóda él (köztük protestánsok is és Habsburg Ottó, a magyar korona nagy mai várományosa is), sokkal híresebb szent, mint a szintén az Árpád-házból származó Szent Margit, aki apáca lett. Míg azt már halála után néhány évre szentté avatták, Szent Margitot csak halála után félezer éve, sőt még annál is később, napjainkban.

Más részről azonban azt se tagadhatja senki, hogy maga Krisztus Urunk emberré lett ugyan, de meg nem házasodott, az emberi faj fenntartásában rész nem vett s a föld effajta érzéki gyönyöreit sohse élvezte. A szenvedésben és halálában igen, de a szerelemben nem akart hozzánk hasonlóvá lenni, még a bűntelen szerelemben se. Ezt egyébként természetesnek is tartja mindenki. Krisztus Urunk még abban se lehetett hozzánk hasonlóvá, hogy ő is szülei érzéki gyönyöréből született volna, mint mi. Neki anyja volt, de apja nem. Szűztől született, tehát még anyjának is olyan embert választott, aki érzéki gyönyöröket nem ismert (ezt egész világosan megmutatja a Szentírás).

Mindebből világosan láthatja mindenki, hogy a házasság és azok az érzéki gyönyörök, melyek vele járnak, megengedettek ugyan, mert az emberi természettel együtt járnak és az emberiség fennmaradása miatt szükségesek, de nem tartoznak az emberi természet erkölcsi értékei közé. Állati részünkhöz tartoznak s még ebben is az alsóbbrendűek közé (mert példá-

ul a látás is állati tulajdonság; de ez bizonyára kissé mégis magasabb rendű állatiság, mint például a nemiség), az tehát, hogy szaporodik s vele érzéki gyönyöröket élvez, nem tartozik az ember kiválóságai közé, s bár megengedett, sőt természetes benne, azért (sőt éppen azért) nem is dicsőség számára.

Nem ok nélküli és nem is jelentőség nélküli, hogy „Cristus virgo, Maria virgo, apostoli vel virgines vel post nuptias continentes" voltak (azaz Krisztus szűz volt, Mária szűz volt és az apostolok is azok voltak), vagy legalább attól kezdve, hogy Krisztus tanítványai lettek, áttértek a nemi örömöktől való tartózkodásra.

Az evangélisták a legvilágosabban és ismételten megmondják, hogy a szüzesség Isten előtt kedvesebb állapot, mint a házasság és vele a fajfenntartás, noha az Isten akarta. „Én férfit nem ismerek" (Lk 1,34) – mondta Jézus anyja az angyalnak még akkor is, mikor már az emberek rég azt hitték, hogy Szent József felesége s mikor arról volt szó, hogy megmaradjon-e továbbra is szűznek, vagy pedig a Megváltó anyja lehessen s így elnyerhesse azt a méltóságot, mely Izrael minden leányának sóvárgott vágya volt. Neki a szüzesség még ennél is többet ért.

„Aki fel tudja fogni, fogja fel" (Mt 19,12) – mondta Jézus a legnagyobb tisztelettel a szüzességről, mint a házasságnál sokkal magasabb rendű dologról.

„Aki férjhez adja hajadon lányát, jól teszi – mondja a Szentírás –, aki pedig nem adja férjhez, még jobban teszi." (1Kor 7,38)

„Szeretném – írja a Szentlélektől sugalmazott apostol –, ha mindnyájan olyanok volnátok, mint én magam." (1Kor 7,7) S még a protestáns Szentírás-magyarázók is elismerik, hogy itt az apostol az ő nő nélküli életére céloz.

„A nős azonban – halljuk tovább az írás szavát – világi dolgokkal törődik: hogyan keresse felesége kedvét, ezért meg van osztva." (Isten és felesége között, azaz csak részben tudja Istent szeretni s érte élni.) „A nem házas asszony és a szűz arra gondol, ami az Úré, hogy testben és lélekben szent legyen, míg a férjes nőt világi dolgok kötik le: hogyan járjon férje kedvében." (1Kor 7,33-34)

Meddő dolog tehát, sőt a Szentírás ismeretében egyenesen nevetséges protestánsainknak az az érvelése, hogy a Szentírás, sőt ugyanaz a Szent Pál, akit most idéztünk, azt is írja, hogy a „püspöknek egyfeleségű férfiúnak kell lennie" (1Tim 3,2). A Szentírás ismeretében ugyanis szó se lehet arról, hogy ezt úgy értsük, hogy a püspöknek nem szabad nőtlennek lennie. Hiszen akkor az a Szent Pál, aki mindezt írja, se lett volna alkalmas püspöknek, sőt még maga Krisztus Urunk se, mert egyikük se volt „egyfeleségű férfiú", sőt mindketten még az egyszerű keresztényeknek is azt ajánlják, hogy ők se legyenek azok. Nem egyenesen őrültség-e tehát arra gondolni, hogy a Szentírás megparancsolja, hogy minden papnak, sőt még a püspöknek is legyen felesége?

Világos tehát, hogy a kérdéses szentírási rész csakis azt jelentheti, hogy megengedhető, hogy olyan emberből is lehessen püspök, akinek felesége van, csak legalább egynél több ne legyen. Akkor a pogány erkölcsök közepette le kellett még szállítani a mértéket, s ennyivel is meg kellett elégedni. Hiszen akkor az öregekből lettek a papok és püspökök, azoktól meg nem kívánhatták, hogy ne legyen már feleségük, még kevésbé, hogy ezt a már meglévő feleséget, akinek örök hűséget esküdtek, elkergessék maguktól.

A Szentírásból egész világos azonban, hogy már akkor is sokkal alkalmasabbnak tartották a püspöki, sőt – mint láttuk – még a keresztényi méltóságra is azt, akinek még egy felesége se volt, mégpedig azért, hogy szeretete meg ne oszoljon felesége és Isten (illetve hívei) között. Ha Szent Pál még az egyszerű híveknek is azt írja, hogy szeretné, ha ők is épp úgy nemi önmegtartóztatásban élnének, mint ő, akkor bizonyára nem kívánhatta ugyanő a püspököktől viszont azt, hogy nekik pedig mindenképpen legyen feleségük.

Az „egyfeleségű” püspök tehát csak azt jelentheti (de ezt természetesen jelenti is), hogy nemcsak a papok, hanem még a püspökök nősülése se ellenkezik a kereszténység törvényeivel, tehát hogy még nekik is megengedheti az egyház a nősülést, ha bizonyos kor viszonyai közepette ezt az engedményt megokoltnak tartja. Ez azonban nekünk nem újdonság, mert minden művelt katolikus tudja és tudta is mindig, hogy a papok kötelező cölibátusa egyházi, nem pedig isteni intézmény.

De láttuk, hogy amit az egyház köt meg, valójában azt is Isten köti meg, mert hiszen ő adta az apostoloknak és utódaiknak (tehát embereknek) a kötés és oldás hatalmát. A cölibátust tehát Isten kívánja meg a papoktól, csak nem közvetlenül, hanem az egyház közvetítésével adja ezt tudtunkra. Mert igaz ugyan, hogy Isten tudtunkra adta, hogy házasodhatna akár még a püspök is, de épp úgy tudtunkra adta azt is, hogy nemcsak a papokban, hanem még az egyszerű hívőkben is sokkal jobban szereti, ha nem házasodnak meg. (Ez természetesen nem azt jelenti, hogy jobb szereti a többnyire bűnös életre való agglegénységet, hanem hogy az érzéki gyönyöröktől az Isten országáért való lemondást szereti jobban.)

De hát ha Isten jobb szereti, ebből nem következik-e, hogy legalább a papok, tehát azok, akik másoknak a jót és az Isten kedvében való járást hirdetik, tegyék is meg ezt az Isten kedvéért, ők éljenek úgy, ahogyan Istennek jobban tetszik, vállalkozzanak a nehezebb, tökéletesebb és nagyobb hitet feltételező életre, ők mutassák meg híveiknek ezzel is, hogy valóban hiszik azt, amit híveiknek hirdetnek és ajánlanak, hogy ők le tudnak mondani a világ örömeiről, mert valóban hiszik, hogy megkapják majd érte a jutalmat? A papoknak úgyis szemükre hányják, hogy az evangéliumból élnek. Hozzanak hát érte áldozatokat, hogy megmutassák, hogy Istent még jobban szeretik, mint amennyire híveiktől megkívánják s nemcsak az evangéliumból, hanem érte is élnek. Lehet-e az egyháztól annál természetesebb, logikusabb és becsületesebb eljárást kívánni? Ez tehát a papi nőtlenség kötelező elrendelésének értelme és igazi oka.

Az egyház rögtön nem léphetett fel ezzel a logikus és szinte a becsületből következő kívánságával, mert az apostolok az apostoli megbízást természetesen nem az éretlen, tejfölösszájú s természetüknél fogva még változékony fiataloknak adták át, akiknek még nem volt feleségük, hanem a meglett érdemesebb embereknek, akiknek azonban természetesen már volt feleségük. Világos, hogy ez a már meglévő feleség nem lehetett akadálya az apostoli hatalom bírásának, mert a meglett kor előnyeit a fiatalokban nem pótolhatta egyedül a nő nélküli élet. Ha az apostolok egyedül csak a nőtlenséget tartották volna fontosnak, nagyon korlátolt emberek lettek volna.

De az ő híveik, az ő megtérőik egyébként is egy olyan társadalom gyermekei voltak, mely még a többnejűséget is megengedte. Mivel a természet ugrást nem ismer, nem lett volna okos dolog többnejűségben élő emberek fiaitól egyszerre, átmenet nélkül, rögtön a legnagyobb tökéletességet, az örökös szüzességet követelni. Hiszen az Ószövetségben Isten „szívük keménysége” miatt a patriarcháknak eleinte még a többnejűséget is megengedte. Azok számára, akik az apostolok prédikálására megtértek, még az egynejűség is nagy haladás volt. Ezért kívánták egyelőre még a püspököktől is csak ezt.

Később azonban, mikor évszázadok óta volt már kereszténység, mikor a tiszta kereszténty erkölcsi felfogás, az evangélium szelleme már átjárta az egész társadalmat, s a hívőknek már a szüleik, nagyszüleik, sőt őseik is benne nevelkedtek, s mikor már nem egy-egy érdemesebb korosabb hívőt tettek pappá, s püspökké, hanem fiatal koruk óta külön nevelték azokat, akik papnak készültek (mert világos, hogy erre szükség volt már, csak a szükséges tudomány elsajátítása miatt is), csak természetes, hogy az egyház hamarosan előállt azzal a kívánsággal is (mert ez fontosabb minden papi tudománynál), hogy a papok tegyenek többet, mint azok, akiket tanítanak és vezetnek. Ha a másvilágban való biztos eredményt hirdetik, bizonyítsák be, hogy élteti is őket ez a remény, s le tudnak mondani érte a földi örömökről.

A papok sokszor még híveiktől is kénytelenek a teljes önmegtagadást követelni (például szerencsétlen házasság esetében), mutassák meg tehát nekik (ne pedig csak hirdessék, mert minden szép beszédnél szebben beszél a tett, hogy lehetséges ez a teljes lemondás). Ha a Szentírás azt mondja, hogy akiknek felesége van, az megoszlik Isten és felesége között, nem egyenesen kötelessége-e a papnak, hogy legalább ő ne oszoljon meg. Nem szánandó keresztény lenne-e az, melynek még vezetői is csak ilyen megoszlott félemberek? Az örökös szüzességet elhatározni azonban sokkal könnyebb dolog, mint meg is valósítani. Sokkal nehezebb dolog ez, mint egy lelkes ifjú, aki erre elszánja magát, eleinte gondolja. Hiszen az önfenntartás után a legerősebb állati ösztön teljes megfékezését jelenti. Aki erre vállalkozik, hamarosan érzi, hogy ha meg akarja tartani, amire vállalkozott, el kell veszítenie önmagát, mint az evangélium előre meg is mondja. Ez az elveszítés pedig szinte a lehetetlenséggel határos, mert szinte az önfenntartó ösztönnel való szembehelyezkedést is kívánja. Ezért aztán azok a hajdan olyan lelkes emberek úgy negyvenéves koruk felé kezdenek elfásulni, túl nehéznek tartják azt az életet, melyre vállalkoztak, s különösen leszeli szárnyaikat az, hogy kezdik észrevenni – amire eddig egyáltalán nem gondoltak –, hogy a nagy jónak vannak apró hátrányai is (pedig ez tulajdonképpen természetes dolog). Eredeti lendületüket az is nagyban bénítja, hogy mind gyakrabban látják, hogy nem mindenki olyan lelkiismeretes, mint ők, hogy mások mennyire középszerűek, mennyire önzők, mennyire képmutatók, s ezért ezek el se hiszik, hogy ő is nem olyan mint ők, hogy ezek benne is természetesnek tartják, s eleve felteszik a rosszat. Minek gyötörjem hát éppen csak magamat, gondolja, illetve gondoltatja vele a sátán. (Ha már vállalta, ezért kényszeríti is már a papságra a cölibátust az egyház.)

Az egyház azzal, hogy az eddigi önkéntes helyett a minden papra egyaránt kötelező, és meg nem tartása esetén büntetéssel járó cölibátust behozta, nem szegült szembe a természettörvénnyel, mely emberi jognak mondja a fajfenntartásban való részvételt. Az egyház a cölibátus törvényével minden felszentelt papot kényszerít ugyan a nemi örömöktől való teljes lemondásra (erre is csak lelki eszközökkel, melyek csak olyan emberre vannak kényszerítő erővel, aki akarja), soha senkit nem kényszerített és nem kényszerít azonban még lelki eszközökkel se arra, hogy pap legyen, azaz hogy az örökös tisztaságra magát elkötelezze.

E tekintetben annyira nem alkalmaz még lelki kényszert se, hogy kényszer – természetesen nem az egyház, hanem mások, például a szülők részéről jövő kényszer – esetén még maga a pappá szentelés is érvénytelen, aminthogy minden más szentség is érvénytelen akkor, ha nem szabad akarattal veszi fel valaki. Ha tehát egy pap be tudja bizonyítani, hogy csak kényszer hatása alatt lett pappá, az egyház pappá szentelése után is megengedi neki a nősülést, hiszen azt állapítja meg róla, hogy az illető nem is pap, csak annak hitték.

Az egyház tehát senkit nem foszt meg és nem is fosztott meg semmiféle emberi jogától, mert soha senkit nem kényszerített arra, hogy pap legyen s így örökös tisztaságra kötelezze magát. Az egyház soha nem mondta még azt se, hogy bűn az, ha valaki nem lesz pap. Ellenkezőleg: hangsúlyozza, hogy még egy papnövendéknek se bűn, ha szándékát megváltoztatja és kilép a papnevelőből. Nem bűn az se, ha valaki ezt akkor teszi, mikor már egyenesen a szentelés előtt áll. Ha valaki úgy érzi, hogy nem való papnak, nincs hozzá kedve vagy nem érez magában elég erőt a papsággal járó önmegtagadások teljesítésére, akkor egyenesen az bűn számára, ha nem lép vissza.

Igaz, hogy az egyház valaki pappá szentelését ahhoz a feltételhez köti, hogy az örökös tisztaságra vállalkozzék, sőt arra ünnepélyesen és visszavonhatatlanul elkötelezze magát, senkit nem kényszerít azonban arra, hogy ezt a feltételt elfogadja. Mindenki szabadon dönt arról, hogy a papságot ezzel a feltétellel összekötve vállalja-e vagy nem. Ezt az önkéntességet az egyház annyira hangsúlyozza, hogy még a papszentelés szertartásai közé is belevette.

Az egész azzal kezdődik, hogy a püspök képviselője felszólítja a felszentelésre megjelenteket, hogy még van idő, elmehetnek. A felszólítás megtörténte után egy kicsit még vár is,

hogy aki akar, elmehessen. Annyira nincs kényszerítés, hogy több esetet tudok, hogy a felszentelés előtt végzett gyónásban a gyóntató pap egyenesen megparancsolta az illetőnek, hogy visszalépjen. (Ez természetesen a gyónási titok pecsétje alatt történik s ezért tisztán az illetőtől függött, engedelmeskedik-e ennek a parancsnak vagy nem.)

Azért se haragudnak meg papi részről senkire, ha valaki tanulmányai elvégzése után például még egyévi gondolkodási időt kér. Mindenki megkapja, aki kéri. Még csak azt se hányják szemére, hogy öt évig tartott a teológia (sőt sok helyen hat évig) s ennyi idő alatt ugyancsak meggondolhatta volna már magát. A szóban forgó évre még állást is adnak az illetőnek. (Hitoktató ugyanis már ez alatt az év alatt is lehet a végzett papnövendék s tanítványai legtöbbször nem is tudják, hogy az ő tisztelendő uruk nem is pap még.) Van aztán olyan is, akinek büntetésül kell várnia, mert ő maga fel merné ugyan magát szenteltetni, de azok, akik ezért a felelősséget vállalják, ezt nem merik vállalni.

Mivel nálunk olyan szerzetesrendek is vannak, melyeknek tagjai okleveles középiskolai tanárok (sőt az irgalmas rendben esetleg okleveles orvosok), mindennapos dolog, hogy növendékeik, miután a rend pénzén elvégezték egyetemi tanulmányaikat, oklevelük megszerzése, de még pappá szentelésük előtt kilépnek az őket kitaníttató szerzetből és lesznek világi tanárok vagy orvosok.

Nem hiszem, hogy ilyen esetekben a bíróság, ha az illető szerzet odafordulna, ne kötelezné az illetőket a rájuk fordított költség megtérítésére. Ilyen pert azonban még sohase indított egy szerzetesrend se és bizonyára nem is fog. Ha ugyanis indítana, előfordulna, hogy egyesek, akik másképp kilépnének, emiatt ettől visszariadnának. Ezért az egyház inkább veszni hagyja a pénzét, mintsem hogy miatta esetleg olyanok is papok legyenek, akik nem annak valók. Az egyház az ilyeneket nemcsak kényszeríteni nem akarja, hanem nagyon is akarja, hogy ne legyenek papok, még ha egyenként vagy 100.000–100.000 kommunista forintot is elveszít rajtuk. A „köztudomásúan" anyagias papok (hisz a papzsák tudvalevően feneketlen) tehát a valóságban csak ennyire anyagiasak és az egyház az örökös szüzességre is csak ennyire „kényszeríti" a papokat.

Mi az tehát, amire az egyház valóban kényszeríti a papokat? Nem az örökös szüzesség, hanem csak az, hogy a szavukat tartsák meg, azaz hogy ha elfogadták a felszentelés feltételét s vállalkoztak a nagy önmegtagadással járó és nagy istenszeretetet kívánó papi életre, akkor állják is a szavukat és tartsák is meg, amire vállalkoztak. Mindez bizonyára nem ellenkezik se a természettörvénnyel, se a Szentírással, hanem mindkettő egyenesen követeli ezt.

„Amit Istennek ígértél, ne késsél megadni"– mondja a Szentírás (Préd 5,3). Az pedig a józan észből és a velünk született becsületérzésből következik, hogy ha valaki nekünk valamit valamilyen feltétel alatt adott, akkor nekünk azt a feltételt meg is kell tartanunk, ha a fejében kapott ellenszolgáltatást elfogadtuk. A papi méltóságot pedig csak az örökös tisztaság vállalása ellenében adta meg az egyház azoknak, akik kérték tőle. Világos tehát, hogy a feltétel teljesítését meg is követeli tőlük.

Az egyház olyan felszentelt papnak, aki később megbánta, hogy felszenteltette magát s így a cölibátust vállalta, soha nem ad engedélyt a megházasodásra, noha megtehetné, mert hatalmában áll, mert hiszen láttuk, hogy a Szentírás nem tiltja meg a papoknak a nősülést, s az egyháznak ahhoz is van hatalma, hogy valakit fogadalma alól feloldjon. Nem az ilyen papok szenvedései iránti szívtelenségből jár el így, hanem élettapasztalatból, s mert jól ismeri az emberi lelket. Ha ugyanis a papok tudnák, hogy ha csak kivételképpen is, de a házasodás a felszentelés után is lehetséges, sokkal többen romlanának el közülük, mint jelenleg, a kivételt nem tűrő szigorúság tudatában elromlanak. Így ugyanis csak az a pap tud elromlani, aki legalább ideiglenesen már a hitét is elvesztette. Hívő pap esetében ez nem lehetséges.

Az örökös tisztaság nem lehetetlen, de a legtöbb ember részére szinte emberfeletti küzdelemmel jár s így szinte emberfeletti akaraterőt követel. Olyan nagy dolog ez, az emberi természet pedig annyira gyarló, hogy ha csak egy kis pont is van, amelyben az emberi gyarlóság belekapaszkodhat, ha csak egy kis remény is van, amire támaszkodhat, akkor már meginog az ellenálló erő, megkezdődik a lazulás, megkezdődnek a magunknak adott mindig nagyobb engedmények e téren, ezek pedig előbb-utóbb, de szükségképen bukásba visznek. Ilyen körülmények között csak egy dolog ad oltalmat: a leghatározottabb és a csekélységekre (például találkozásokra és bizalmaskodásokra) is kiterjedő: NEM!

De, mondhatná valaki, miért ragaszkodik az egyház annyira ehhez a papjaitól szinte emberfeletti erőfeszítést kívánó cölibátushoz? Az egyház ellenségei, sőt még sok katolikus is azt gondolja, azért, hogy a pápa mindig készséges szolgái legyenek. A nős pap az asszonyra meg a gyermekekre való tekintet miatt nem lehetne az egyház olyan, mindenre kapható szolgája, mint a nőtlen pap. Aztán – teszik még hozzá – mire valaki pápa lesz, már többnyire hetven felé jár, sőt sokszor már túl is van rajta. Az ő életében már alig játszik szerepet a nemiség, nincs tehát érzéke a fiatalabbak vágyai iránt se. Ezért nem enged egyikük se abból a ma már megszokott rendszerből, amely annyi pap életét elkeseríti, amely azonban oly kiválóan alkalmas a papi uralom és az egyház hatalmának megőrzésére.

Eszerint tehát a papi uralom az, ami miatt szükséges a papi nőtlenség. De kérdem, hogy lehetséges ez? Hiszen ugyanaz a papság hozza az emberfeletti áldozatot, amelynek uralmáért állítólag a nagy áldozat történik. Mi haszna van a papságnak abból az „uralomból", melyet a saját maga keresztrefeszítésével szerez meg és tart fenn? Világos, hogy itt nem az egész papság, hanem csak egyedül a pápa uralmáról lehetne szó.

Ámde el lehet-e képzelni, hogy ha a papok nőtlensége egyedül csak a pápa érdeke és akarata, akkor ennek az aggastyánnak, aki ráadásul még egyébként is csak lelki hatalommal rendelkezik (amire átlag fütyülnek az emberek s természetesen a papok is, mert hiszen ők is emberek), ilyen érthetetlenül nagy hatalma legyen a kormányzása alatt álló papságon s ilyen ellenállhatatlan terrort tudjon kifejteni vele szemben? Ne feledjük el, hogy ekkora megfélemlítést soha még egy vallás feje se tudott kifejteni, sőt meg se kísérlett. Ennek a hallatlan terrornak nincsen párja a világtörténelemben.

Voltak zsarnokok, voltak diktátorok, akik milliókat tartottak járomban s rettegésben s hatalmuk évtizedeken át eltartott – csak a halál tudta kivenni kezükből, nem az elnyomottak, de ezek a zsarnokok terrorjukat fegyverrel és börtönökkel tartották fenn, nem pedig csupán lelki eszközökkel. (Igaz, sokszor az egyház is dolgozott ilyen eszközökkel, de a kényszerítő erőt az államtól kapta, az a tekintély azonban, melynek alapján kapta, ekkor is lelki természetű volt.)

Annyira nehéz, annyira húsba-vérbe vágó, sőt egyenesen az élet egyik fő törvényével szembeszegülő követeléssel azonban, mint a cölibátus, még ezek a zsarnokok se mertek fellépni alattvalóik vagy alattvalóik egy csoportja ellen. Egyébként a zsarnokok ilyen fajta tekintetben egyenesen hízelegni szoktak alattvalóiknak éppen azzal a szándékkal, hogy a más téren tette engedményekkel a szolgaságot könnyebbé tegyék alattvalóik számára és feledtessék velük elrablott szabadságukat.

A régi kényurak legfeljebb háremük őrzőivel szemben léptek fel hasonló követeléssel, de e követelésük is csak a hárem lakóira vonatkozott, nem minden nőre, de még ennek lehetőségében se hittek. Annyira nem, hogy még ezt is kasztrálással intézték el s az őrzésre eunuchokat használtak.

Ha csak az egyház hatalmának fenntartásához lett volna szükség a papság cölibátusára és csakugyan csak zsarnok hatalmi túlkapás léptette volna életbe és tartaná fenn évezredek óta, akkor az egyház, illetve az egyházi zsarnokok is bizonyára ehhez az eszközhöz folyamodtak

volna, mert céljukat így sokkal biztosabban és maradéktalanabbul elérték volna. Más módon céljuk elérésére komolyan nem is gondolhattak volna.

Hol az a pap, aki csak a pápa, vagy akár az egyház hatalma kedvéért ilyen, az élet minden percére kiterjedő állandó önmegtagadásra, az élet örömeiről való teljes lemondásra önként vállalkoznék? Kasztrálás nélkül ugyanis csakis önkéntességről lehet szó. Az egyház azonban szigorúan tiltja és nagy bűnnek bélyegzi meg a kasztrálást s az eunuchokat természetesen nem tiszteli, hanem lenézi. Neki nem eunuchok kellenek, hanem cölebszek, szüzek, azaz olyan emberek, akik vétkezhetnének s mégsem vétkeznek, tehetnének rosszat és mégsem tesznek (Ecclesiasticus, XXXI. fejezet). Neki akaraterő, önmegtagadás, példaadás kell. Ezért tiszteltek előtte a cölebszek, a szüzek.

Szellem, meggyőződés és szeretet, nem pedig uralomvágy tehát az, amiről itt szó van s ami miatt az egyház a papság cölibátusát behozta s azóta rendületlenül ragaszkodik hozzá. Nem hatalom kell az egyháznak vagy a pápának, hanem az Isten országa a földön, és hogy a papi cölibátust meg tudta és meg tudja valósítani még ma, a XX. század szinte mindenben érzékiséget lehelő, rothadt társadalmában is, az is csak ezt bizonyítja. Ilyesmit megvalósítani és évezreden át érvényben tartani még eszményi alapon állva is csodálatos teljesítmény, de hogy tisztán hatalmi célból lehessen elérni s ily hosszú időn át fenntartani, az teljes képtelenség.

Mérhetetlen elfogultság és rosszakarat kellett ehhez a hatalomfenntartással érvelő állításhoz, mert ugyan hol van az egyháznak és a papságnak az a nagy hatalma, melyet mindenáron, még ilyen eszközökkel is fenn kell tartani? Vajon nem az egyházzal tud-e legkönnyebben és leghamarabb elbánni minden zsarnoki hatalom? Az az anyagi kifosztás ugyanis, mely a zsidóknak csak a XX. században, Hitler részéről jutott osztályrészül, a földbirtokosoknak, gyárosoknak, bankároknak „kulákoknak" és középparasztoknak pedig még csak később, a kommunizmus részéről, az egyházzal nem történt-e meg már évtizedekkel, sőt évszázadokkal előbb, a hitújítás korában és a XIX. század első felének forradalmaiban, mégpedig minden különösebb ellenállás nélkül, sőt – ha éppen házasodni akar – nem hányhat-e fittyet a pápának akármelyik falusi káplán is akkor, mikor tetszik neki, még olyan államban is, melyben a hatalom a „klerikálisok" kezében van? Forradalmak idején vagy szabadelvű uralom alatt s még inkább a „népi demokráciákban" egyenesen ünneplik érte az illetőt.

Hogy lehet hát, hogy a papság 99%-a még ma is, mégpedig még a kommunista államokban is, nemcsak tűri a pápaaggastyán „zsarnokságát", sőt még azok is, akik kihágnának, inkább tűrik a paphoz nem illő életük miatt nekik ugyancsak bőségesen kijáró megvetést és szégyent, de nyíltan és végleg mégse jelentik ki, hogy tovább már nem tűrik az egyházi zsarnokságot?

Azért, mert még náluk is csak az emberi gyarlóság (az, hogy „a lélek ugyan kész, de a test erőtlen" – Mt 26,41; Mk 14,38) okozta azt a bűnt, amely miatt „szerető" híveik szinte az egekig ugráltak megbotránkozásukban, maga a hit, az annak igazságában való szilárd meggyőződés és az Isten iránti szeretet azonban még ezekben is megmaradt, s ha emberi gyarlóságukban vétkeznek is, bűnüket abban a reményben követik el, hogy ez csak ideiglenes és előbb-utóbb ők is újra fel tudnak majd emelkedni a keresztény erkölcs magasságaiba.

Az ilyenek is azzal vigasztalják magukat bűneikben, hogy ha emberi gyarlóságomban most még nem is tudok Istennek szolgálni s úgy élni, mint hivatásommal járna, de hinni én is hiszem azt, aminek szolgálatára vállalkoztam s a végén én is üdvözülni akarok, no meg hát azért olyan gonosz most se vagyok, mint azok gondolják, akik botránkoznak rajtam.

Azokat, akik annyira szívesen beszélnek az egyház és a papok állítólagos hatalmáról és ezt oly szívesen különböztetik meg az evangéliumnak a társadalomban és a közéletben való uralmától (mert az egyház hatalma ezt jelenti, tehát nem veszedelmet, hanem kívánatos dolgot), már maga a papi nőtlenség behozatala és évezredeken át való sikeres életben tartása is

meggyőzhetné arról, hogy itt nem a papok, hanem a hitnek, az erkölcsnek, az evangéliumnak, az Istennek az uralmáról van szó a társadalomban és az emberek között.

A kommunizmus is azt hirdeti, hogy az ő uralma nem a kommunista vezetők, hanem a nép, a dolgozók uralma. Ezt védik, ezt építik, ezt féltik ők, nem pedig a maguk hatalmát. De hogy ezt az állításukat bebizonyítsák, a kommunisták mégse kívántak cölibátust például a párttitkároktól azért, hogy a családtól függetlenek legyenek, s így az eszméért (például, ha „illegalitásba" kell vonulniuk, ami náluk gyakran előfordul) könnyebben fel tudják magukat áldozni, meg hogy ne szerelmeskedésre fecséreljék az időt és ne osszák meg magukat egyéni élvezeteik és az eszme szolgálata között, hanem egészen a szocializmuséi legyenek.

Még kevésbé kívánták ezt a párttitkároktól azért, hogy a pártvezetőség engedelmesebb szolgái legyenek s az mindig és minden körülmények között számítson rájuk. Pedig a nő és a szerelem ennek igen nagy akadálya. A kémszolgálat annyira jól tudja ezt, hogy a legveszélyesebb ellenfélhez sokszor tündérszép nőket küldenek, akik szerelmet színlelnek iránt uk s úgy csalják ki tőlük – majdnem mindig sikerrel – a legféltettebb titkokat. Ne feledjük aztán, hogy a francia forradalom idején a „nagy" Dantont is egy „klerikális" lány iránti nagy szerelme tette a forradalom árulójává. Még Petőfi „Apostol"-a is éppen az uraság lányába lett szerelmes, sőt magának Petőfinek, Adynak és József Attilának is földbirtokos, illetve kapitalista lányok tetszettek meg.

Hogy lehet, kérdem, hogy a kommunizmus mindezek ellenére se hozott be és nem is próbált soha behozni a párttitkárok számára cölibátust a párt uralma kedvéért? Pedig hát nem lehet vitás, hogy ez rendkívül előnyös lett volna s előnyös lenne a jövőben is „a munkásuralom" szempontjából, ami pedig olyan szent cél, hogy nincs az az áldozat, amit egy igazi kommunista érte meg ne hozna?

Hogy lehet, hogy ebben a tekintetben a kommunizmus mégse utánozza a katolikus egyházat abban, hogy az egyszerű kommunista párttagoknak ő is megengedi ugyan a házasságot, de a párttitkároknak s köztük elsősorban természetesen Leninnek, Sztálinnak, Hruscsovnak, Mikojánnak, Gromikónak, Rákosinak, Gerőnek, Kádárnak, Révainak, Münnichnek, Dobinak nem, de természetesen nemcsak feleséget nem engedélyez nekik, hanem általában a nemi örömöket, tehát szeretőket se, úgy mint az egyház csinálja a papjaival? Mert hiszen ha csak a feleség volna a tilos, akkor a szép kémnők még egészen szépen és egészen sikeresen működhetnének körülöttük.

A kommunizmus, a munkásuralom állítólag nemcsak a munkásvezérek uralma csupán (mint ahogyan az egyház uralma állítólag csak a papok uralma), hanem valóban a nép, a dolgozók uralma, s ez olyan szent cél, hogy hirdetőinek igazán meg kellene hozni érdekében minden áldozatot, tehát még a cölibátust is. Ha ezt a papok meg tudták és tudják tenni csupán a saját uralmuk érdekében, illetve ha ezt a pápa, ez a már tehetetlen aggastyán meg tudja velük tetetni egyedül a maga uralma érdekében, miért nem tudják a kommunisták megtenni ugyanezt, vagy legalább miért nem próbálták legalább megtenni a nép, a munkásság szentséges szent uralma érdekében? Ez csak megérte volna ezt az áldozatot? S lám, a kommunista berkekben ez senkinek még csak eszébe se jutott, még a nagy Leninnek se, pedig hát ő csak igazán nagy, okos és önzetlen volt?!

Ellenben a papság, hogy nem ugyan az ő, hanem az evangélium uralma biztosabban megvalósuljon a földön, híveinek megengedte ugyan a házasságot, de a maga számára az önmegtartóztatást választotta és írta elő. A kommunizmus alapítóinak és vezetőinek ilyesmi még csak eszükbe se jutott. Pedig ha már ezt a kommunizmus a maga vezetője számára túl magasnak és megvalósíthatatlannak tartotta, miért nem léptetett életbe hasonló intézkedéseket, példaadásul és önzetlensége bizonyítására legalább más téren, ahol ennyire emberfeletti önmegtagadás nem szükséges? Az egyház, a klérus, a vezetők számára nemcsak a szüzességet

ajánlotta és valósította meg például, hanem szerzetesrendjeiben ezenkívül még a szegénységet és az egyéniségről lemondó engedelmességet is. A kommunizmus ebben se követte s követi a papokat.

Pedig mennyivel szilárdabban állna a szocializmus „szent" eszméje, mennyivel nagyobb lenne a párt és vezetőinek tekintélye, a dolgozók hozzájuk való ragaszkodása és így a munkásuralom mennyivel szilárdabban állna, mennyivel tartósabb és maradandóbb volna, ha ahogyan a pápa zsarnoksága rá tudta kényszeríteni a papokra a cölibátust, s ezek a hitvány, kapzsi, önző és híveiket szipolyozó csuhások maguk ugyan vállalták a cölibátust, de híveiknek nem tiltották el a szerelem örömeit: a kommunizmus ennek mintájára legalább azt elrendelhette volna, hogy ügyeik kényelmesebb intézésére és szórakozásra autót csak a munkások használhatnak, de a munkásvezérek nem. Hogy a munkásvezérek mutassák meg, hogy nem maguknak, hanem a munkásoknak élnek, nem belőlük, hanem értük.

Miért nem mondták vagy mondják ki, hogy munkásvezér csak gyalog járhat? Hogy az autó nem a munkásvezérnek, hanem a munkásnak való. Vagy mivel ma a XX. század végén már autón járni nem tekinthető fényűzésnek, miért nem mondják ki legalább hogy luxusautón, például Rolls-Royce autón munkásvezér nem, hanem csak egyszerű munkás járhat. Az egyház ugyanis a szerelem örömeit az egyszerű hívőnek nem tiltotta meg, hanem csak az egyházi vezetőknek: a pápának, a püspököknek s a papoknak. Ebben az önzetlenségben miért nem utánozzák az egyház vezetőségét, hogy a munkásállam hatalmát megőrizzék?

Ez a rendelkezés is elmaradt, sőt még álmában sem jutott eszébe egy munkásvezérnek se. Még a nagy Leninnek se. Sőt neki, mikor már az orosz munkások ura lett, nem autója, hanem egyenesen Rolls-Royce autója lett. (Kommunista lapból tudtam meg ezt, tehát egészen bizonyos, hogy igaz.)

A nagy Leninnek még csak az se jutott eszébe, hogy autó ugyan kell, de jó lesz nekem az olcsóbb Ford is. A Rolls-Royce-on legfeljebb csak munkásoknak szabad járni. A munkásvezérnek csak egy kötelessége lehet: nem az, hogy ő maga járhasson Rolls-Royce autón, hanem hogy minden erejével azon fáradozzon és minden percét arra szentelje, hogy minden munkás járhasson ne csak autón, hanem Rolls-Royce autón. Az amerikai kapitalisták munkásai ugyanis ma már rég mind Ford autón járnak, nekünk tehát többet kell adnunk a munkásnak, mint a „kizsákmányolók" adnak. Ott csak azok járnak Rolls-Royce autón.

Lenin Rolls-Royce-a s az, hogy az ő Rolls-Royce-a ellenére Oroszországban még ma, 1959-ben is legfeljebb ha 1000 orosz munkásra esik egy autó, de természetesen az is a legolcsóbb fajtából, ha az egyházban is ilyen szellem lenne, azt jelentené, hogy a katolikus egyházban, ahol az egyszerű hívőnek csak felbonthatatlan házasság van engedélyezve, a papságnak már elválnia és újraházasodnia is szabad legyen, a püspököknek és a pápának pedig már egyenesen már hárem járjon. Így is lenne, ha az egyházban is olyan szellem lenne, mint a kommunizmusban. A valóság azonban az, hogy az egyházban csak a hívőknek szabad házasodni, a papoknak már nem, a pápának pedig legkevésbé, s a hívekre nehezedő azon túlságosan nagy teher, hogy a válás után újraházasodni nem szabad, azzal van ellensúlyozva, hogy a papoknak viszont megházasodniuk se szabad. Így aztán van jogcímük, hogy bizonyos dolgokat, például a válást a híveknek is megtiltsák.

Ezt a kommunizmussal olyan ellentétes irányú nemeslelkű fokozatosságot az egyház görög szertartású részében is jól láthatjuk, itt a híveknek szabad újra is házasodni, de csak feleségük halála után, megházasodniuk a papoknak is szabad, de nekik újraházasodniuk már feleségük halála után se szabad, a püspököknek (és a pápának) pedig, akik még nagyobb urak s még feljebb vannak, még megházasodni se szabad.

Ami pedig Lenin Rolls-Royce-át illeti, igaz, hogy a pápának is van autója, talán még Rolls-Royce-a is, de ajándékba kapta, nem pedig maga vette. (Lenin is ajándékba kapta

ugyan, de vajon kitől? Mivel semmiképpen se valami külföldi gazdag kapitalistától, ő a Rolls-Royce-t csak a „néptől" kaphatta. Arra azonban, hogy a nép vagyonát ne pazarolják, elsősorban neki lett volna kötelessége vigyázni. Rolls-Royce-t egyébként is csak külföldről lehetett vásárolni, tehát a drága külföldi valuta kellett érte, melyben – különösen Lenin idejében még – a proletárállamnak olyan nagy hiánya volt. Leninnek a Rolls-Royce-szal a többi munkásvezér hízelgett s természetesen a munkások, a közösség vagyonából. Neki tehát azt nem lett volna szabad elfogadnia.)

Ha azonban a pápának van is ajándékba kapott autója, annyi bizonyos, hogy legfeljebb csak játéknak használja, mert tudvalevő, hogy a pápák már majdnem száz éve nem hagyták el a Vatikán, legújabban pedig Róma és a pápai nyaraló (Castel Gandolfo) területét. A katolikus egyházban tehát e tekintetben is megvan a kommunizmusból annyira hiányzó példaadás. A hívek autón, sőt repülőgépen járhatnak (ebben még a papok s a püspökök sincsenek korlátozva), a pápa azonban – az, aki a cölibátus megkövetelésében a papokkal szemben állítólag olyan nagy kényúr – száz évig nemcsak repülőgépre, vonatra, autóra, kocsira nem ült, hanem még egy hosszabb gyalogsétát se tehet, illetve tehetne, de a valóságban már száz éve nem tesz önmegtagadásból. (A pápa újabbkori világkörüli utazásai érvelésünket nem cáfolják, mert ezt lehet úgy is felfogni, mint a hit érdekében vállalt fáradalmat.)

Az egyházban tehát minél nagyobb valaki, annál kevesebb élvezetet enged meg magának. Ha nem is az utcára ki nem mozdulásban, de legalább a gyalogjárásban a munkásvezérek is utánozhatnák a pápát (ennek a kommunizmus uralmának fenntartása céljából – a munkásokra való előnyös hatása miatt – kétségtelenül sokkal nagyobb haszna lenne, mint a papi nőtlenségnek a pápa uralmának fenntartása céljából), ezt az önmegtagadást a munkásvezérek legalább addig feltétlenül vállalhatnák, míg csak minden munkásnak akkora jólétet nem biztosítottak, hogy közülük is mindegyik autón járhasson.

Csak ekkor használhatnának ők is autót, de sofőrt ekkor se tarthatnának, mert ekkora jólétük még ekkor se lenne a munkásoknak, nem is szólva arról, hogy sofőrt tartani jellegzetesen kapitalista dolog. Vezesse tehát a munkásvezér is maga az autóját, ha a munkás maga vezeti. Menyit meg lehetne ezzel takarítani a közösségnek!

A munkásvezérek annyira utánozzák e tekintetben a pápát s meglevő autóikat annyira használják, hogy mi, a népi demokráciák boldog lakói, az utcán más autót, mint munkásvezérekét és a munkások gyárainak és vállalatainak vagy szövetkezeteinek vezetőiét hosszú éveken át nem is látunk s egyik kommunista lap megállapítása szerint csak ezen autók üzemeltetése a nép államának minden évben 300 millióba kerül. A Földhitelintézetnek a Horthy-korban egy hivatali autója se volt. Rögtön utána, a kommunizmus alatt, már tizenkettő volt, pedig a kommunisták ugyancsak hamar megszüntették ezt a pénzintézetet, tehát csak uralmunk elején létezett.

Semmiképpen nem értem tehát, hogy ha a papok a maguk uralma érdekében be tudták hozni s azóta ezer éven át fenn tudták tartani a papi cölibátust, miért nem hozták be ugyanezt, vagy legalább a gyalogjárás kötelezettségét, s még inkább: a háztartási alkalmazott tilalmát (mely annyira kapitalista erkölcsöket jelent) a munkásvezérekre és párttitkárokra is a munkásuralom érdekében. Hisz ennek az uralomnak a fenntartása sokkal fontosabb, sokkal becsesebb, s ami a fő, sokkal erkölcsösebb, mint a papoknak a maguk kizsákmányoló uralmának fenntartása. Miért nem hoznak a munkásvezérek ezért legalább akkora áldozatot, mint a papok hoznak az Isten, akarom mondani: a maguk uralmáért?

Pedig ezek a szerelem, vagy legalább az autó, vagy a cselédtartás örömeiről lemondó, cipőiket maguk tisztító, tüzelőjüket a pincéből maguk felhordó, s mindig gyalog kutyagoló munkásvezérek és párttitkárok micsoda tiszteletnek és megbecsülésnek örvendenének! Akkor mindjárt nem kellene aknákkal és villanyárammal telített drótokkal őrizni a munkásállam

határát, hogy boldog lakói, a felszabadított munkások ki ne szökjenek belőle. Akkor nem kellene állandóan a reakciósoktól félni, az ávósok ezreit tartani és természetesen a munkásállam pénzén fizetni, akkor szabad választás esetén is megtarthatnák az egypártrendszert, mert nem volna olyan ostoba munkásember vagy paraszt, aki csak azért szavazna a munkás- és parasztkormányra, mert másra nem engedik szavazni s azt se engedik meg neki, hogy a szavazástól tartózkodjék, hanem akkor csakugyan minden munkás és paraszt lelkes örömmel szavazna a maga uralmára és a maga kormányára (sajnos még az addig vallásos munkások és parasztok is), mert akkor csakugyan a magáénak tekintené azt az uralmat, azt a pártot és azt a kormányt.

Akkor a pártnak – a reakciósoktól való állandó rettegése miatt – nem kellene megcsúfolnia a saját programját, mely a vallást magánügynek nyilvánítja s nem kellene terrorral beleavatkoznia még a legutolsó falusi káplán kinevezésébe is, attól félve, hogy másképp rögtön megbukik a munkásuralom. Akkor nem kellene lábbal tipornia azt az alkotmányt, melyet ő maga alkotott s melyet augusztus 20-án, Szent István helyett minden évben megünnepel, s mely vallásszabadságot biztosít ugyan mindenkinek, de mégis mindenki bújva jár a misére, aki pedig párttag, még templomban megesküdni, a gyermekét megkereszteltetni s anyját pappal eltemettetni se meri, akkor nemcsak az alkotmányba, hanem a valóságban is lenne sajtószabadság és szólásszabadság, mert a munkásuralom minden veszély nélkül lehetne.

Biztosítok róla minden kommunistát, hogy ha a párt – ha mindjárt egyedül csak hatalma fenntartása céljából is, mint állítólag a papok teszik – a cölibátusnak vagy más önmegtagadásnak (például cselédtartási vagy autótilalomnak) a pártfunkcionáriusokra való kötelezővé tételével próbálná utánozni a katolikus papságot, ezt a hatalmat bámulatosan erőssé tudná tenni még akkor is, ha ők is csak úgy tartanák meg a tilalmat, mint szerintük a katolikus papság, azaz ha suttyomban azért egyik-másik párttitkár mégis csak szeretőt tartana, vagy mégis lenne háztartási alkalmazottja, vagy autót használna. A párttitkárok többsége ugyanis ez esetben is megtenné a kötelességét s elöl járna jó példával, mert egészen szemtelenül mégse lehetne lábbal taposni a törvényt.

A papság is így tesz, de van is a hívek előtt becsülete (a sok pletyka is ezt bizonyítja, mert ha általános lenne a papi visszaélés, az emberek már rég megszokták volna, tehát ma már senki se beszélne róla). Ezért nem lehet megingatni a hívek lelkében Krisztus uralmát. Így mindenki tudja ugyanis, hogy nem a papok, hanem Krisztus uralma ez. Ha csak a papok uralma lenne, akkor a papok is csak úgy járnának elöl jó példával az önmegtagadásban, mint a vallás nélküli munkásvezérek.

Hazánkban már ezer éve van papi nőtlenség, tehát százezernyi nőtlen pap volt már. Mégis, ha egy-egy papi botrány akad még ma is, heteken át tárgyaljuk, élvezzük, illetve botránkozunk rajta, sőt mivel valóságos botrány nincs elég, még mesterségesen is kitalálunk, vagy a meglévő tízszeresére nagyítjuk, mert magunk is látjuk, hogy a való nem elég megbotránkoztató. Ellenben a kommunizmus alatt ki botránkozott rajta, ha párttitkárt látott mulatókban a pénzt szórni vagy kétes nők társaságában szórakozni?

Mikor Pongrácz Kálmán, a főváros Ganz-gyári munkásból lett polgármestere közpénzen vett villát a szeretőjének, ez se volt akadálya, hogy továbbra is polgármester maradjon, sőt akár csak bárki felelősségre vonja. Nezvál, szintén munkásból lett igazságügy-miniszter pályáját se törte ketté nemcsak az, hogy felesége mellett szeretői is voltak, hanem még az se, hogy a megvesztegetést rábizonyították (attól magától hallottam, hogy rábizonyította). Ez utóbbi miatt nagy nehezen akkor lemondatták ugyan, de az 1956-os szabadságharc után, mert érdemesebb ember akkor nem vállalta, újra igazságügy-miniszterré tették, úgy látszik azért, mert „okultak" az „ellenforradalmon" és mert – mint ígérték – kiküszöbölték hibáikat. Ki botránkozott Sztálin, Dobi, vagy akár Nyikita Hruscsov alkoholizmusán? Hiszen még Sztálin megalomániáját, tömeggyilkosságait s a tárgyalásokra előkészítő kínzásait és vádlottkikészí-

téseit is természetesnek, s a rendszer természetes függvényének találták addig, míg élt, s így büntetlenül nem lehetett támadni.

Azt is gondolják sokan, hogy a papi nőtlenség az egyházi vagyon féltése miatt van. Ha ugyanis a papok házasodnának, nem lehetne megakadályozni, hogy gyermekeik közt szét ne osszák.

Ez még együgyűbb megokolás, mint az előbbi. Először is az egyházi vagyon nem papi, hanem egyházi vagyon, s annak a papok gyermekei közt való szétosztásáról épp úgy nem lehetne szó akkor sem, ha lennének papi gyermekek és azok törvényesek is volnának, mint ahogyan nélkülük nincs szó róla. Uradalmai egyébként is csak a püspököknek, káptalanoknak és egyes szerzetesrendeknek vannak, illetve voltak, a püspökök és szerzetesek pedig akkor se házasodhatnának, ha a papi nőtlenséget esetleg eltörölnék vagy be se hozták volna. A püspökök és a szerzetesek ugyanis még a görögkeleti egyházban se házasodhatnak (de természetesen még ott se azért, hogy a vagyon az egyházé maradjon).

Az egyháznak vagyonra, pénzre is szüksége van ugyan, hogy hivatását teljesíthesse, mert ez abból, hogy a földön van és emberek számára van, szükségképpen következik, nagyon tévednek azonban az egyház azon ellenségei, akik azt hiszik, hogy ez a vagyon az egyház életében annyira meghatározó szerepet játszik, mint ők gondolják, s mint az ő életükben játszik. Az egyháznak nem annyira fontos a vagyon, hogy miatta írná elő papjainak a cölibátust.

Ilyen emberfeletti önmegtagadást vagyon miatt nem is lehetne előírni, annál kevésbé megvalósítani. Még Isten és a mennyország miatt is nehéz, hát hitvány vagyon miatt! Csak a vagyon miatt ennyire terhes jármot még a jámbor és alázatos papság se tűrne el. Aztán hol van ma már az egyházi vagyon? Hazánkon kívül úgyszólván sehol se volt már a kommunizmus előtt se. A legtöbb államban már egy évszázaddal ezelőtt elrabolták. Miért van meg mégis még most utána száz évvel is a papi nőtlenség, ha csak amiatt a vagyon miatt volt rá szükség, amely már rég nincs?

Az Amerikai Egyesült Államokban nemcsak nincs, hanem nem is volt soha egyházi vagyon, de papi nőtlenség ott is épp úgy volt mindig és van ma is, mint az olyan államokban, ahol az egyháznak hajdan százezer, sőt millió holdjai voltak. Sőt a papi cölibátus ma, a vagyontalan egyházban sokkal jobban virágzik és sokkal inkább élő valóság, mint amennyire a hajdani „feudális" egyházban az volt.

A cölibátus okai lelkiek, amint hogy lélek nélkül még csak gondolni se lehetett volna életbeléptetésére. Nagy hitet, lelkes istenszeretetet, az önzetlenség és az áldozathozatal szellemét követeli meg ez az intézmény, a kereszténység pedig ezeknek az erényeknek a gyakorlásából áll. A cölibátust a papság részére azért rendelte el az egyház, mert Krisztus Urunk nem parancsolta ugyan meg, de nagyon ajánlotta mindenkinek.

A parancs megtartásához nem kell szeretet, csak félelem, de az, aki azt is megteszi, amit nem parancsolnak, hanem csak óhajtanak, az szeret. Az egyház azt akarja, hogy a papságban meglegyen a szeretetnek ez a szelleme, minden jónak és erénynek ez az éltetője s ezért többet tegyen annál, mint ami az egyszerű hívőnek is kötelessége.

Azt kívánja, hogy az a papság, mely az evangélium szellemében önmegtagadást, lemondást ajánl és hirdet a híveinek, mutasson jó példát és járjon elöl jó példával ebben a lemondásban és önmegtagadásban. Az a pap, aki hitet hirdet, mutassa meg, hogy maga is hisz: az a pap, aki a mennyország reményének megcsillogtatásával lelkesíti az önmegtagadásra híveit, mutassa meg, hogy maga is hisz ebben a mennyországban. Az egyház azt akarja a papság cölibátusával, hogy papjai legyenek egészen Istené s ne oszoljanak meg Isten és a földi szerelmüknek földi gyümölcsei között.

De van a papi nőtlenség „kényszerének" még más oka is. Ez az ok egyúttal azt is megmagyarázza, miért rendelte el az egyház minden papra kötelezően, miért oly szigorú a végrehajtásában és miért nem enged meg alóla kivételt még rendkívüli körülmények között se.

Láttuk, hogy a katolicizmus igazságvallás és hogy az igazság tulajdonságai közé tartozik a kérlelhetetlenség, a meg nem alkuvás, az engedményt és kivételt nem tűrés is. Ez az oka, hogy annak, aki tagja az egyháznak, semmiképpen se lehet elválnia, illetve elválás után újraházasodnia. Még akkor se, ha a Szentírás e tilalmának tiszteletben tartása szinte emberfeletti áldozatot követel tőle, mert szinte legyőzhetetlen a felesége iránti ellenszenve és az idegen nő iránti szerelme.

Ez a kérlelhetetlenség az oka annak is, hogy a nemi ösztön kielégítését nem lehet a fajfenntartástól elválasztani s így a házasságban nem lehet óvszert használni a további gyermekáldás ellen, annál kevésbé magzatelhajtást elkövetni még akkor se, ha már tíz az élő gyerekek száma, a jövedelem pedig mindössze 600 kommunista forint. (Ilyenkor önmegtagadással kell a gyermekáldás ellen védekezni, nem pedig óvszerrel vagy magzatelhajtással, ez a két tilos módszer mindegyike egyébként is pénzbe kerül, míg az önmegtagadás ingyenes.)

Emiatt nem lehet a természetellenes nemi hajlamnak se engedni, bármilyen beteg is az az idegrendszer, de a házasságon kívül még a természetesnek se, még akkor se, ha valaki még 35 éves korában se tud olyan helyzetbe kerülni, hogy megházasodhasson vagy férjhez mehessen.

Az egyház emiatt nemcsak a papoktól, hanem még egyszerű, akár analfabéta híveitől is sokszor majdnem emberfeletti dolgot követel, mert kénytelen követelni. Ha tanácsért hozzá fordulnak, nem mondhat nekik mást, mint csak azt, hogy muszáj. Hiszen az ember s így az emberekből álló egyház se ura a törvénynek és az igazságnak, hanem csak szolgája és hirdetője. Hogy kívánhatna azonban a már 25 éves s az addigi önmegtartóztatás miatt benne felgyülemlett érzékiségtől már majdnem felrobbanó életerős fiatalembertől, aki részint azért, mert tanulmányaival még nem végzett (ma már egy orvos, ügyvéd, mérnök még ennyi idős korában se végzett), részint mert szegény vagy esetleg szüleit kell segítenie, nem házasodhat meg, további önmegtartóztatást, mikor a pap, aki az erkölcsi rend képviselője, ugyanakkor abban a szerencsés helyzetben van, hogy házaséletet élhet és él, tehát az önmegtartóztatás alól már fel van mentve?

Hát még háború idején, mikor a hívők milliói, akik pedig nem papok, még akkor is önmegtartóztatásra vannak kárhoztatva, ha feleségük van, mert hadi szolgálatra szólították el őket mellőlük s ezenkívül még életüket is kockáztatniuk kell és a harctér minden szenvedésének, nélkülözésének és halálfélelmének is ki vannak téve, a pap pedig hivatása címén mindettől fel van mentve? Hogyan és milyen erkölcsi alapon ajánlhat az ilyen pap hívének önmegtagadást és türelmet s beszélhet neki kötelességről? Lehet-e egy egyszerű hívőtől nagyobb önmegtagadást és nagyobb kereszténységet kívánni, mint a paptól, a kereszténység és önmegtagadás hirdetőjétől és képviselőjétől?

Pedig értsük meg: a kereszténység a harctér akár nős, akár nőtlen katonájától nem kéri, hanem követeli a nemi önmegtartóztatást is, meg az állam iránti engedelmességet, tehát a harctéri szolgálatot és a vele járó szenvedéseket is.

Látjuk, hogy egyedül csak a cölebs, a nemi tisztaságban élő pap lehet az evangélium, a hamisítatlan kereszténység meg nem alkuvó képviselője.

De nincs szükség éppen háborúra, hogy ezt kimutathassuk. Békében is kívánhatná-e híveitől a tizenegyedik vagy akár csak a harmadik gyermek születésének elfogadását, vagy abortusz vagy óvszer helyett az önmegtagadást az a pap, akinek nem kell akkora önmegtagadást gyakorolnia, mert vagy sokkal több a jövedelme, mint a legtöbb hívének s ezért vállalhatja a sok gyermeket, vagy pedig mert olyan szerencsés, hogy neki akkor se születik vagy született már gyermeke, ha bűnös kézzel nem avatkozik bele a természet folyásába (egyébként pedig úgyis mindenki tudja vagy felteszi róla, hogy még így is beleavatkozik még ő is)?

Egyedül csak a cölebs, a nemi önmegtartóztatásban élő, a nőtlen pap (de természetesen csak akkor, ha úgy él, hogy cölebs volta miatt el is hiszik róla a hívei) lehet az evangélium, a hamisítatlan kereszténység képviselője és a keresztény erkölcs jogos szorgalmazója.

És milyen címen dorgálhatja meg a harctéren szenvedő fiatal férj itthonmaradt és rosszhírűvé lett feleségét az a pap, aki feleséges? A szájas menyecske ugyancsak könnyen megfelelhet neki: „Könnyű magának, tiszteletes úr! Magát nem vitték el a harctérre, de az én uramat elvitték. Magának most is van felesége, de nekem azóta nincs uram. Ha nem vitték volna el, én se jutottam volna ide. Nem tudom, hogy az én helyzetemben maga különb volna-e. Hogy kívánhatja, sőt követelheti hát tőlem, hogy én különb legyek, mint maga?"

Mint nős pap, nem tudom, mit tudnék erre az érvelésre válaszolni, de mint katolikus pap, tudom.

A homoszexuálisok azzal mentik magukat, hogy ők nem tehetnek róla, ha Isten ilyeneknek teremtette őket és a vallás nélküli irodalom s vele a társadalom is többnyire el is fogadja tőlük ezt a mentséget. A nős pap is kénytelen elfogadni, a katolikus pap azonban nem.

Arról persze nem tehetsz – feleli neki –, hogy ilyennek születtél. (Legtöbbször még erről is tehet, mert a legtöbb homoszexuális hajlamú ember bűnének elsősorban nem a vele született hajlam az oka, hanem az, hogy az eleinte bizonytalanul jelentkező természetellenességet azáltal, hogy kiszolgálta, engedte kifejlődni, megerősödni s így később egyenesen zsarnokká válni. Több homoszexuális hajlamú férfiről tudok, akiből boldog férj és sokgyermekes családapa lett.) Ne feledd azonban, hogy ha természetes hajlamú lennél, akkor se volna szabad ösztöneidet kielégíteni a házasságon kívül, tehát a házasság előtt. Te pedig a házasságon kívül vétkezel.

Az egyház a cölibátust éppen azért írta nekem elő és én is azért vállalkoztam rá, hogy az emberek láthassák, hogy nemi kielégülés nélkül is lehet élni még egész életen át is, bizonyos időtartamon át pedig (például a feleség szülése idején vagy hosszabb távolléte alatt, vagy tartósabb betegsége idején) kell is így élniük még a normális hajlamúaknak is. Ha tehát én normális hajlamom ellenére is el tudok lenni egész életemen át az ilyfajta élvezetek nélkül, te is el tudsz nélküle lenni, ha igazán akarsz. Mivel pedig a te hajlamod természetellenes és lényegében bűnös, neked egyenesen kötelességed is nemi ösztönök kielégítése nélkül ellenned.

Csak akkor nem lennél bűnös, ha a nemi élet szükségszerűség lenne földi életünkben, mint például a lélegzés vagy a táplálkozás. Ez azonban nem így van. Nem amiatt vonlak tehát felelősségre, amiről nem tehetsz, azaz, hogy miért természetellenes a hajlamod, hanem azért, hogy miért engedsz hajlamaidnak, noha akkor se volna szabad nekik engedned, ha természetesek volnának, mert azok kielégítése is csak a házasságban s ott is csak akkor megengedett, ha nem állnak ellentétben természetes céljukkal, a fajfenntartással.

Aztán ott vannak a nyomorékok, akik részint szánandó külsejük és idomtalan testük miatt, részint mert se asszonyt, se gyereket nem tudnak munkájukkal eltartani, a keresztény erkölcsi törvények értelmében szintén örökös önmegtartóztatásra vannak kárhoztatva (mint természetellenes dolog, természetesen az onánia is mindig tilos még nekik is). A nős pap ezeknek se tehet szemrehányást, ha ösztöneiket házasságon kívül vagy természetellenesen elégítik ki. Pedig mivel a keresztény erkölcs képviselője, kénytelen megfedni őket érte. A cölibátusban élő pap ellenben ezeket is joggal feddheti.

„Most már értem – felelte egy okos és nagyműveltségű protestáns, mikor egyszer mindezt elmagyaráztam neki. – Eszerint tehát a cölibátus azért van, hogy a társadalom szerencsétlenjei, az élet örömeitől megfosztottak könnyebben viseljék keserű sorsukat."

Jellemzően mutatja ezt a megjegyzés, az átlag protestáns teljesen kereszténytelen s csupán csak e világra korlátozott életfelfogását s azt az általános emberi törekvést, hogy sohase von le olyan következtetést, mely rá nézve is kötelességekkel jár vagy megszégyenülést jelent, hanem minden erkölcsi leckéről azt gondolja, hogy az másoknak szól. Ezért mind jó

ember, inkább a nyomorékokat sajnálja meg, semhogy magában vegyen észre hibát s elismerje, hogy ő a bűnös, vagy hogy legalább ő is bűnös.

A nyomorékok és az élet egyéb számkivetettjei vigasztalására is van a cölibátus, de koránt se csak az ő kedvükért, sőt nem is elsősorban az ő kedvükét. A papi nőtlenség elsősorban az emberek azon többsége kedvéért van, mely éppen nem nyomorék, hanem nagyon is normális. Ezeknek is kell ugyanis önmegtagadást gyakorolniuk s – legalább időnként – az ilyen embereknek is le kell mondaniuk az élet örömeiről, ha a becsület, tisztesség és erkölcs útján meg akarnak maradni. Ott van például a háború ideje (a mai kor emberei pedig ugyancsak sok háborút átéltek) vagy az az eset, mikor valakinek 10-15 éven át fekvőbeteg a felesége, vagy akinek megszökött a felesége stb.

A papság cölibátusa azért van, hogy megmutassa az embereknek, hogy nincs legyőzhetetlen ösztön (van ilyen is, de csak az őrültek házában), hogy nincs az a hajlam vagy szenvedély, amelyen ne lehetne s amelyen bizonyos esetekben ne lenne kötelesség is uralkodni. A cölibátus azért van, hogy ne csak a papokat, hanem mindenkit figyelmeztessen arra, hogy a földi élet nem azért van, hogy kínálkozó örömeit minél jobban és alaposabban kiélvezzük. Azért van, hogy megmutassa, hogy a lemondás, az önmegtagadás, az áldozathozatal szelleme még nem jelent boldogtalanságot, sőt savanyúságot se, hanem az érzéki örömöknél sokkal tisztább örömök forrása. (Csak azokban a papokban találunk boldogtalanságot vagy savanyúságot, akiknek le kellett volna mondaniuk az érzéki gyönyörökről, de mégse mondtak le, vagy csak részben mondtak le. Sohase láttam oly gyermetegen élvezni az élet apró-cseprő, bűntelen örömeit (például fürdés közben a vizet, vagy turistáskodás közben a forrásvizet vagy a természetet), mint éppen olyan papokban, akik példaképek voltak a papi erkölcsökben.)

De a nyomorékokon és az élet örömeiből kizártakon annyira sajnálkozni se éppen vall keresztényi gondolkodásra. Az igazi keresztény, ha meglátja őket, nem azon retteg, hogy mi lenne, ha ő lenne ilyen nyomorék, hanem szinte irigyli őket azért, hogy nekik nincs annyi kísértésük a rosszra, mint egy társaságban kedvelt, daliás, jókedélyű fiatalembernek, vagy egy hódítóan szép lánynak, s így nem forog oly nagy veszélyben az üdvösségük, mint ezeknek, vagy akár csak azoknak is, akik nem hódítóan szépek, hanem csak normálisak.

A papság házasodásának megengedése vagy akár csak megtartása alól kivételek engedélyezése annak elismerése volna, hogy vannak esetek, mikor feltétlenül szükség van a házasságra, azaz az ösztönök törvényes kielégítésének biztosítására, ha a tilos kielégítéseket el akarjuk kerülni. Mivel azonban már a házasság felbonthatatlanságának tárgyalásakor és most is felhozott sok példából is jól láttuk, hogy ösztöneink törvényes kielégítéséről nem lehet mindig gondoskodni (a házasság felbomlása, az egyik házastárs betegsége, tilos szerelem, nyomorékság, szegénység, háborúk, homoszexualitás stb.), világos, hogy a cölibátus elvetésével helyrehozhatatlan kárt szenvedne az emberiség erkölcse.

A kötelező, a kényszercölibátus elejtése annak elismerése volna, hogy a nemi ösztönön uralkodni nem lehet. Hiszen lám, még az a papság se tud uralkodni rajta, mely életét úgyszólván a templomban tölti, a kísértéseknek sokkal kevésbé van kitéve, mint a világiak, sőt egyenesen foglalkozása a lélek nemesítése és az Isten törvényein való elmélkedés. Még ha talán nincsenek is mindig tudatában világosan, valójában mégis ezért vannak annyira a papok házasodásának pártján és ezért sajnálják a cölibátus miatt az egyébként tőlük annyira gyűlölt és nekik annyira ellenszenves papokat azok, akik nem keresztény gondolkodásúak. Akaratlanul is érzik ugyanis, hogy amíg cölibátusban élő pap van, addig az ő bűneik nem menthetők.

Ha a papok is házasodhatnának, akkor „ellenállhatatlan" szerelem, beteg, vagy túlzott nemi ösztön, a házastársaknak egymástól való hosszabb távolléte, a házasságkötés bármely okból való lehetetlensége esetén az egyház is kénytelen lenne szemet hunyni a nemi bűnök felett, azaz ő is kénytelen lenne abbahagyni az evangéliumi erkölcsök szorgalmazását. De vi-

szont aki az emberi lelket ismei, azt is tudja, hogy alig lenne olyan ember, aki időnként a nemi kihágások megengedett voltát a maga életében és a maga számára meg ne állapítaná azzal a megokolással, hogy a helyzet különleges volt s önuralmat gyakorolni lehetetlen volt. Gyakorlati értelemben tehát úgyszólván az egész nemi erkölcs a cölibátuson áll vagy bukik. Sokkal fontosabb intézmény ez tehát, mint első pillanatban gondolnánk.

Ezért, bár nem lehetetlenség, mert az egyháznak végeredményben jogában állna eltörölni (de csak a parancsolt cölibátust, a tanácsoltat soha, mert az evangélium szelleméhez tartozik, s mint láttuk, az evangéliumban nyíltan ki is van mondva), mégis azt kell mondanunk, hogy nagyon elhagyná a Szentlélek az egyházat és mérhetetlenül nagy kárt szenvedne az erkölcsi rend, ha az egyház valamikor a papság kötelező cölibátusát eltörölné. Mivel pedig a Szentlélek nem szokta elhagyni az egyházat még ideiglenesen sem, a dolog megtörténte egyáltalán nem valószínű. Ezt egyébként látjuk is, mert noha a kötelező cölibátusnak az egyházban már másfélezer éves története van, eltörlése azóta sohase történt még meg, még ideiglenesen se. Ezzel még a konstanci zugzsinat se foglalkozott, pedig ez a pápai hatalmat próbálta megnyirbálni és akkoriban igen sok erkölcstelen pap is volt.

Az az ellenszenv azonban, mellyel a vallásilag művelt és buzgó katolikusok mindig kis táborát kivéve az egész emberi társadalom viseltetett és viseltetik a cölibátus iránt, nagyon tanulságos és jól mutatja, hogy gyakorlatilag mennyire fontos dolog ez a cölibátus és mennyire szorosan összefügg az egész nemi erkölcs komolyan vételével.

A cölibátus igazi okaival és értelmével valószínűleg nincs tisztában az emberi társadalom, de ez az ellenszenv, mely részéről ezt az egyház bármely más intézményénél jobban sújtja, az az általános helytelenítés, melyben része van, sőt még az a feltűnő jóakarat is, melyet e tekintetben társadalmunk a tőle egyébként annyira gyűlölt és mindig oly ellenszenvvel kísért papság sorsa iránt tanúsít, mikor oly szerető megértéssel őt is részeltetni akarja a föld örömeiben és oly részvéttel kíséri „szenvedéseit", másrészről pedig az a képmutató és mégis olyan őszintének látszó mérhetetlen felháborodás, amellyel egyes papoknak vélt vagy valóságos cölibátusa elleni bűneit kíséri, nem világos jele-e annak, hogy tudat alatt bár és akaratlanul, de a társadalom is érzi, hogy ez a cölibátus tulajdonképpen az ő nemi bűneinek elítélése s a papság cölibátusa lesz a legerősebb vádlója, mikor majd Isten ítélőszéke előtt értük felelnie kell. Csoda-e hát, ha ezt a félelmes vádlót mai vallástalan társadalmunk annyira szeretné eltávolítani az ellene szóló tényezők sorából?

A szentek és képeik tisztelete

A szentek tisztelete ma talán már nem játszik olyan nagy szerepet a protestánsokat tőlünk elidegenítő tényezők között, mint hajdan. Nem azért, mert azóta mi „haladtunk", hanem azért, mert a protestánsok haladtak (idézőjel nélkül). Ma már protestánsaink is kezdik belátni, hogy talán azért a katolikusok se olyan szánandó bálványimádók, mint ők ezt hajdan nagy szerényen feltették rólunk. Hogy mennyire nem az intelligencia jele az egyistenimádás alapján ellene lenni a képek használatának, azt mutatja az iszlám, mely már ezelőtt jó ezer évvel ilyen „intelligens" volt, noha a rabszolgatartás és a többnejűség éppen nem bántotta az „intelligenciáját". De magában a kereszténységben is már több mint ezer évvel ezelőtt is volt képrombolás, de ez is éppen annak az Izauri Leó császárnak makacs, de műveletlen fejéből indult ki, aki közlegényből lett császárrá, tehát bajosan lehetett műveltebb, mint az előtte levő és utána következő „képimádó" császárok. Így aztán nem csoda, hogy Szabó Dezső már éppen protestáns hitfelei elmaradottságára hozta fel bizonyítéknak, hogy ők még mindig azt hiszik, hogy még ma is a felvilágosultság jele, ha valaki a szentek „imádása" ellen hadakozik.

A szentekhez való imádság csak akkor ellenkeznék az egyistenhittel, ha az a hívő, aki hozzájuk imádkozik, Isten ellenében, mint Isten vetélytársaihoz, vagy mint Istentől független, vele egyenrangú lényekhez fordulna hozzájuk, vagyis ha azt hinné, hogy amit tőlük kap, azt ők a maguk erejéből, Istentől függetlenül adják, nem pedig azért, mert ők Istennek legkedvesebb teremtményei s amit ők kérnek Istentől, jobban megadja, mint amit csak mi kérünk.

Az, hogy a protestáns közvetlenül folyamodik Istenhez, a katolikus pedig többnyire a szentek által, csak azt bizonyítja, hogy a protestáns sokkal gőgösebb, sokkal kevésbé van bűneinek tudatában, mint a katolikus. Aztán meg – mint majd látni fogjuk – azt is bizonyítja, hogy a katolikus erősebben hisz az örök életben, mint a protestáns.

A katolikus valóban hiszi azt, hogy Szűz Mária, Jézus anyja, az apostolok és más jámbor régi keresztények, annak ellenére, hogy meghaltak, ma is élnek, hogy ma is szeretnek bennünket, segíteni igyekeznek rajtunk s természetesen erre módjuk is van. A protestáns mindebből nem hisz semmit. Legalábbis úgy viselkedik, mintha nem hinne. Szerintük ma már nincs Szűz Mária, nincsenek apostolok, nem él már Keresztelő Szent János, Szent Pál. Nem mondják ugyan ezt nyíltan (vannak olyan hittudósaik, akik nyíltan is mondják ezt), de eljárásukból ez következik.

Ki látott ugyanis olyan üdvözültet, aki megdicsőült ugyan, de ezáltal kisebb lett, mint azelőtt volt? Hogy lehet az, hogy mi, akik még itt a földön küzdünk, tele is vagyunk gyarlóságokkal, sőt bűnökkel, de azért mégis megértjük felebarátaink kérését, s ha jólelkűek vagyunk, segítünk is rajtuk, azok azonban, akik már megdicsőültek s mi is, ha majd megdicsőülünk, akkor már meg se értjük felebarátaink kérését s még kevésbé tudunk segíteni rajtuk? A szentekhez való imádságot haszontalannak tartani nem egyet jelent-e hát az örök életben és az örök jutalomban való nem hívéssel?

Annyi intelligenciát, hogy a szentekhez nem mint önálló és az Istentől független istenekhez imádkozzék, hanem mint Isten szolgáihoz, akik erejüket nem önmagukban és nem önmaguktól bírják, hanem az Istenhez való jó viszonyukban, ma a XX. században s kivált itt Európában igazán még a legutolsó falusi anyókáról is teljes joggal feltételezhetünk. Ezért igazán vérig sértő ránk nézve, protestánsaink részéről pedig igazán tűrhetetlen elbizakodottság és a keresztény szeretet példátlan megsértése, hogy ők még ennyi értelmességet se tudnak feltételezni rólunk. Még akkor se, ha egy Dante, egy Zrínyi Miklós, egy Ampère, egy Hadik András vagy egy Jedlik Ányos teszi, amit ők bálványimádásnak tartanak.

Isten felségét, nagyságát és egyedüli úr voltát se sérti, ha nemcsak közvetlenül, hanem szent színe látására már eljutott kedves teremtményei közvetítésével is imádjuk és kérjük, s természetesen egyáltalán nem sértené az se, ha minden imádságunk csak e közvetítők útján jutna el hozzá. Ezzel csak azt bizonyítjuk, hogy hisszük az örök életet s hisszük azt is, hogy az Isten színe látására már eljutott embertársaink is épp úgy élnek most is, mint mikor még testi szemeinkkel is láttuk őket s mikor még a levegő molekuláinak megrezegtetése révén közöltük velük gondolatainkat vagy kívánságainkat.

Hogy lenne sértő Isten egyedülvalóságára, ha kedves teremtményei által kérem, mikor mind Szűz Máriának, mind minden más szentnek minden becsülete, tekintélye és hatalma egyedül onnan származik szememben, mert ők Istent jól szolgálták s ezért előtte kedvesek? Vajon Petőfinek fájt volna-e s a maga hírnevének kisebbítését látta volna-e ha a pesti utcán járva látni lett volna alkalma, mennyire s ráadásul milyen tisztelettel köszön mindenki az ő egyszerű anyjának? Vagy ha megtudta volna, hogy még a plajbászáért is ötezer forintot fizetnek csak azért, mert hajdan az ő kezében volt?

Aki Petőfi verseiből Petőfi lelkivilágát megismerte, jól tudja, hogy Petőfi semmit se tartott volna magára nézve nagyobb dicsőségnek és semminek se örült volna annyira, mint ennek. Ahogyan Petőfi dicsőségét nem csökkentette volna s ma se csökkenti az, ami belőle anyjának, sőt még a ceruzájának is jut, sőt éppen ellenkezőleg: semmi se mutatja dicsőségét annyira, mint éppen az, épp úgy nem sérti Isten dicsőségét az a hódolat és azok a közbenjárásukat kérő imádságok se, melyek részünkről a szentekhez jutnak, sőt éppen annak bizonyítékai, hogy a katolikusok körében nagyobb a hódolat Isten iránt, mint a protestánsok körében.

Vajon ki a nagyobb Petőfi-rajongó? Az-e, aki még az anyja előtt is hétrét hajlong s még a költő plajbászáért is ötezer forintot ad, vagy az, aki veszedelmesen nagy intelligenciája következtében azt kiabálja, hogy magának Petőfinek „alle Achtung" [teljes tisztelet], de analfabéta tót parasztasszonyokhoz semmi közöm, de az egyik plajbász is nekem olyan, mint a másik plajbász. (A szentek ereklyéi ellen ugyanezzel érvelnek protestánsaink.)

Ha mi a hódolatunkat nem korlátozzuk csak magára Istenre, hanem kiterjesztjük azokra is, akik neki kedvesek, az bizonyára nem Isten iránti imádatunk csökkent voltának a jele, hanem éppen ellenkezőleg a nagyobb fokának. Aki egyedül csak Istenhez imádkozik, az hódol, de gőggel, aki a szentekhez is, annak akkora a hódolata, hogy gőgje is elhamvad, sőt önérzete is feloldódik benne. Ott imádjuk Istent, de magunkat is, itt magunk megsemmisülünk s csak Isten marad meg.

A katolikus liturgiában egyébként oly élesen ki van emelve az Isten és a szentek, azaz a teremtmények közti különbség, hogy mindenkinek észre kell vennie. „Mennybeli Atyaisten, irgalmazz nekünk!" – mondjuk a litániában. Utána pedig ezt mondjuk: „Szentséges Szűz Mária, könyörögj érettünk!" Istennek tehát az irgalmát kérjük, Szűz Máriának már csak a könyörgését. Ő csak úgy segít rajtunk, hogy könyörög. Ki látott azonban olyan Istent, vagy akár csak „pótistent", aki fennen hirdeti, hogy csak egy Isten van, akinél még a mennyek királynője is csak könyöröghet. Szintén egyik leggyakrabban előforduló fohász a katolikus istentiszteletben: „Imádkozzál érettünk (régen: Imádd Istent érettünk), Istennek szent Anyja!" Ez is csak a Boldogságos Szűz szolga voltát juttatja eszünkbe Isten mellett. Isten mellett ember nem is lehet más, mint csak szolga, ez csak természetes. De látjuk, hogy a katolikus egyház nagy Mária-tiszteletében ezt az igazságot nemcsak elhomályosítani nem akarja, hanem külön kiemeli, sőt – ami még több – természetesnek tartja.

Maga Szűz Mária is „Isten szolgálóleányának" mondta magát. Ezt is ugyancsak sokszor eszünkbe juttatja az egyház, hiszen az „Úrangyalában" minden reggel, délben, este elmondatja velünk.

Az Oltáriszentség előtt (aki Isten) térdre borulunk, a szentek vagy Szűz Mária képei, szobrai előtt még a térdünket se hajtjuk meg, hanem csak meghajolunk még bent a templomban is, sőt a legtöbbször oda se nézünk nekik. Mivel az Oltáriszentségben maga Isten van jelen minden templomunkban, ez elvonja tőlük figyelmünket. Ha maga az Úr is jelen van, nem szoktunk a szolgájával törődni, még akkor se, ha miniszterelnöki rangban van ez a szolga.

Igaz, le is térdelünk a Mária-kép előtt, de csak akkor, ha oda megyünk imádkozni. A térdelés tehát nem a képnek vagy a feszületnek szól, hanem az imádságnak. Akkor is le szoktunk térdelni, ha imádkozunk, ha nem feszület vagy Mária-kép előtt végezzük. Furcsa lenne, ha csak azért, mert Mária-kép előtt végezzük, nem térdelnénk le. Az imádság mindig Istennek szól. Akkor is, ha Szűz Mária vagy a szentek közvetítésével történik.

A kálvinista csak azért botránkozik meg a Mária-kép vagy a feszület előtt térdelve imádkozó katolikus láttára, mert az igazság az, hogy ő még az Istennek se térdel le. Tőle a legnagyobb hódolat még Isten előtt is az, hogy feláll. Mindent megad Istennek, de emberi önérzetét még Istennel szemben is megőrzi. Ez azonban már nem önérzet, hanem gőg. Csak egy létező van, Isten. Kik kívüle léteznek, az Ő jóvoltából léteznek. Istentől független lény nincs, tehát önérzet se lehet Istennel szemben, csak tűrhetetlen s egyben nevetséges gőg.

Ezt nem lehet menteni akkor se, ha valaki elhiteti magával, hogy ez részéről csak az egyisten imádatának tisztaságát és a bálványimádás, az idegen istenek elleni utálatot jelenti. Imádság közben a földre borulás helyett az állás világosan elárulja, hogy van dac a protestánsok körében éppen elég, még az egy igaz Isten ellenében is.

Ha a kálvinista a katolikust a feszület, sőt Mária-kép előtt térdelve imádkozni látja, ne azon botránkozzék, hogy ez az ember embereket, sőt – urambocsá! – a fát, a márványt vagy a gipszet „imádja", hanem inkább szégyellje magát amiatt, hogy tőle még az Egyisten se kap annyit, amennyit a katolikustól még a megváltás vagy a szentek jelképe is megkap.

Hát még micsoda rosszlelkűség, elbizakodottság és gyűlölet (esetleg talán öntudatlanul) jele az, hogyha a protestáns egy katolikust a feszület vagy Mária szobor előtt lát térdelni, akkor az jut eszébe, hogy azt a márványt vagy fát imádja, melyből azt a feszületet vagy szobrot kifaragták. Azonban mikor ő a nemzeti zászló előtti tiszteleg (a protestáns Amerikai Egyesült Államokban ez a zászló előtti tisztelgés rendszeres és az iskolában is előírt dolog), akkor még csak eszébe se jut, hogy nem a gyapot, juta vagy vászon előtt tiszteleg, melyből a zászló készült, hanem a hazája iránt fejez ki érzelmeket és tanúsít tiszteletet.

A nemzeti zászló előtt eszébe se jut, hogy az tulajdonképpen vászon. Ilyenkor csak a hazáját látja. A feszület vagy szent szobra előtt viszont az nem jut eszébe, hogy az nem fa vagy márvány, hanem Isten anyjának vagy hőseinek jelképe, jele vagy rájuk való emlékeztetés.

Ilyen vak, elfogult s egyoldalú tud lenni az ember, ha szenvedélyek vezetik és ha gyűlölethez szoktatták. Pedig ugyanez az ember egyébként úgyszólván mást se tud beszélni, mint csak azt, hogy ne gyűlölködjünk, ne tegyünk különbséget ember meg ember között vallási alapon, hiszen mindnyájan egy nemzet fia, magyarok vagyunk, s végeredményben egy Istent imádunk.

Nem értem, miért nem tudja azt valaki megérteni, hogy ha imádkozunk, okosan tesszük, ha annak tartama alatt inkább térdelünk, mint karosszékünkben terpeszkedünk, s ha tekintetünket inkább a feszületre vagy az Istenanya képére függesztjük, mint a falon függő dohányzacskóra, hőmérőre vagy akár Kossuth képre? Azért térdelünk ilyenkor vallásos kép vagy szobor elé, mert így könnyebben tudjuk magunkat abba a gondolatkörbe belehelyezni, mely az imádsághoz szükséges és imádság alatt nem vagyunk annyira kitéve elménk máshova kalandozása veszélyének, mint egyébként.

Biztosíthatok róla minden kálvinistát, hogy az így imádkozó katolikusoknak addig eszébe se jutott, hogy ők tulajdonképpen egy fadarab vagy mészkő előtt térdelnek, sőt azt „imád-

ják", míg jóakaratú kálvinista testvéreiktől ezt meg nem tudták. Nem is szabad ezen csodálkozniuk, mert hiszen a nemzeti zászlót látva bizonyára nekik se jutott még eszükbe, hogy az, ami előttük lobog, s melyet ők oly lelkesen követnek, csak egy posztó vagy vászondarab, semmi más, Kossuth képe pedig olajfestékkel fényesre mázolt papír, melynek tiszteletet adni ellenkezik az emberi önérzettel, sőt a józan ésszel.

De annak, hogy protestánsainknak csak Istenük van, de Máriájuk és szentjeik már nincsenek, különösen pedig, hogy nem imádkoznak Máriához vagy a szentekhez, a fő oka mégse ez. Az igazi ok ennél sokkal mélyebben fekvő, az, amit fentebb már jeleztem: ők tulajdonképpen nem hisznek komolyan az örök életben. Nem hisznek még akkor se, ha azt gondolják, hogy hisznek. Ha komolyan hinnének, akkor szenteket is tisztelnének s imádkoznának is hozzájuk.

Mint az Oltáriszentség esetében az átváltozás nemhívésének az az igazi oka, hogy ők hisznek a Szentírásban, de azért igazában mégse hisznek, épp úgy a szentekhez való imádság helytelenítésének is az az igazi oka, hogy ők hisznek az örök életben, de azért igazában mégse hisznek benne. Hiszik, hogy akik már megholtak, azok is élnek, de azért valójában mégse hiszik. Ezért csodálkoznak azon, hogy mi még azt is el tudjuk hinni, hogy a kenyér Krisztus testévé változik s ebből még azt a logikus következtetést is levonjuk, hogy még imádjuk is épp úgy, mintha valóban maga az Isten volna.

Épp úgy mondják, hogy ők hiszik, hogy minden ember halhatatlan, tehát Szűz Mária és a szentek is azok s így a mennyben ők ma is élnek. Azt azonban már nem hiszik el, hogy ők annyira élnek, hogy kérhetjük is őket, mert könyörgéseinket hallják és segíteni is akarnak és tudnak is rajtunk.

Pedig hát aki ezt az utóbbit nem hiszi el, hiszi-e azt, hogy van menny és ott élnek Istennek azok a szolgái, akik haláluk után üdvözültek? Mert hiszen ha a mennyország lakói tétlenségre kárhoztatva élnek, minek élnek akkor? Mi értelme van akkor az életüknek? Miben áll akkor az ő boldogságuk? Lehet-e boldog az a jó ember, aki embertársain nem segíthet? Isten közelében van, környezetéhez tartozik, de azért mégsem segíthet azokon, akiket szeret és akik őt erre kérik is?

Protestánsaink azt is hangsúlyozzák, hogy ők Szűz Mária szeplőtelen fogantatását se hiszik. Azt mondják, nem tudják elhinni. Mikor azonban azt mondják, mindjárt azt is elárulják, hogy azt se tudják, mi az. A szeplőtelen fogantatás ugyanis azt jelenti, hogy Szűz Máriára nem szállott rá az eredeti bűn, ők ellenben a Boldogságos Szűz szűzanyaságát értik rajta. Azt hiszik, hogy ez a szeplőtelenség Jézusnak Szűz Mária által történt fogantatására vonatkozik. Pedig hát nem foganás az, amiről mi beszélünk, hanem fogantatás, azaz Szűz Máriának nem a szülésére, hanem a saját maga születésére vonatkozik.

De hát nemcsak Mária eredeti bűn nélküli születését, hanem szűzanyaságát is egyaránt hinniük kellene. Az előbbit bizonyítja az, hogy maga az Isten üzente Gábor főangyallal Máriának azt, hogy ő „malaszttal teljes", azaz bűn nélküli s ezt akkor üzente neki, mikor még nem volt megkeresztelve, mert kereszténység még nem is volt, tehát az nem törölhette el az eredeti bűnét. (Szűz Máriát természetesen – éppen szeplőtelen fogantatása miatt – később se keresztelték meg.) De már a paradicsomban is, rögtön utána, hogy Éva elkövette az eredeti bűnt, megmondta Isten a kísértő kígyónak, hogy „ellenkezést vetek közéd és az asszony közé... Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba". (Ter 3,15)

Szűz Mária és aközött, aki az eredeti bűnt okozta, ellenkezés lesz tehát, sőt ő annak még a fejét is megrontja. Ha ez a bűn rá is átszállt volna, akkor a Szentírás ezt nem mondhatná róla.

A protestánsok azonban mégse hiszik „a szeplőtelen fogantatást". Ezt azonban nem azzal okolják meg, hogy ők nem tudnak eléggé hinni a Szentírásban, hanem azzal, hogy az egyház meghamisította a kereszténységet s ebben ők nem követhetik.

De ha nem az igazi szeplőtelen fogantatást, hanem amit a protestánsok értenek alatta, azaz Szűz Mária szűzanyaságát értjük, az még ennél is világosabban benne van a Szentírásban. Az evangélium ugyanis világosan megmondja, hogy a Boldogságos Szűz nem ismert férfit akkor se, mikor már a Megváltó anyja lett. Mikor már áldott állapotban volt, akkor is világosan megmondja a Szentírás, hogy ez nem Szent Józseftől volt, mert hiszen ő hűlt el miatta legjobban, mikor észrevette. (Mt 1,18-25; Lk 1,27-37)

A Szentírás egész világosan megmondja, hogy Jézus nem Szent József fia volt. (Mt 1,20) A protestánsok azonban ezt se tudják elhinni s a jámborabbak közülük a Szentírás világos szava ellenére is Szent József fiának gondolják, a cinikusabbak pedig még ennél is rosszabbakat gondolnak. Mégse azt mondják azonban se a jámborabbak, se a cinikusabbak, hogy azért váltak ki az egyházból, mert ők a Szentírást nem tudják teljesen elhinni, hanem állítólag azért, mert az egyház hamisította meg az evangéliumot.

Pedig hát aki egyben nem tudja hinni a Szentírást, az nem hiszi másban se, mert hiszen ezzel az egy hitetlenséggel is elárulja, hogy nem tartja Isten szavának. Hiszen már eddig is hét hitetlenségükre bukkantunk, nem pedig csak egyre. (A szűzanyaság, a szeplőtelen fogantatás, az Oltáriszentség, a pápai hatalom és tévedhetetlenség, a papok bűnbocsátó hatalma, a házasság felbonthatatlansága, melyek egytől egyig mind világosan benne vannak a Szentírásban.)

Azoktól a protestánsoktól, akik azt állítják, hogy ők csak a „szeplőtelen fogantatást" (a szűzanyaságot) nem tudják elhinni, azt kérdezzük: Hát Jézus feltámadását el tudják-e hinni?! Ha azt felelik, hogy azt igen, akkor azt válaszoljuk nekik, hogy akkor a szűzanyaságot is épp úgy elhihetik. Az egyik se kisebb csoda, mint a másik. Az az Isten, aki fel tudott támadni, bizonyára azt is meg tudta tenni, hogy Szűztől, tehát apa nélkül szülessék.

Ha szükségesnek tartotta, hogy legyőzze a halált, miért ne tarthatta volna szükségesnek azt is, hogy ne olyan állati módra szülessék, mint a többi ember, hanem anyjában egyesítse a két legnagyobb méltóságot: az anyaságot és a szüzességet. Ha Éva lányai ezt a két legnagyobb méltóságot egyszerre nem bírhatják, miért ne tehette volna meg Isten, hogy legalább az a nő, akit ő anyjává választott, a kettőt egyszerre bírhassa s ezzel örök s egyben elérhetetlen példaképe lehessen és maradhasson minden nőnek?

Ha pedig protestánsunk a kérdésre azt feleli, hogy ő bizony Krisztus feltámadását se bírja elhinni, annak azt felelem: Szerencsétlen teremtés! Mit bajlódik akkor maga a szeplőtelen fogantatással, illetve a szűzanyasággal s miért mondja azt, hogy csak ezt nem tudja elhinni, mikor a valóságban még a Megváltó feltámadását se hiszi, tehát még csak nem is keresztény! Mi sem természetesebb, mint az, hogy az, aki Krisztus feltámadását nem hiszi, Mária szűzanyaságát se hiszi. De akkor miért mondja magát protestánsnak vagy kálvinistának, mikor valójában hitetlennek kellene magát neveznie? Hogy egy hitetlen nem hiszi Mária szűzanyaságát, az természetes dolog.

A szentekhez is elsősorban azért nem imádkoznak a protestánsok, mert csak gondolják, hogy ők keresztények, de ha nagyon firtatjuk a dolgot, kisül, hogy bizony nem nagyon azok. Még az örök életben se hisznek komolyan, pedig ez nem is csak a kereszténység, hanem minden vallásos hit alapja. Hogy a szentek segítségül hívására nem tudják magukat rászánni, tulajdonképpen annak bizonyítéka, hogy a halál utáni életben nem hisznek komolyan és igazán. De hogy ezt ne kelljen nyíltan elismerniük, arra hivatkoznak, hogy nem ez, hanem az egyistenhit tisztaságának féltése az oka annak, hogy nem imádkoznak a szentekhez s nem részesítik őket vallásos tiszteletben.

Ha van élet a halál után is, és ha ebben a halál utáni életben van üdvözülés, tehát mennyország; ha kétségtelen, hogy azok, akik meghaltak már, ma is élnek, akkor ezek közül legalább azok, akik a másvilágon az örök boldogság jutalmát kapták, nemcsak élnek, hanem jót is tehetnek, segíthetnek azokon, imádkozhatnak értük, akiket szeretnek. Ez esetben a szentek-

ben való hit és a hozzájuk való imádkozás magától értetődő. Aki azon a véleményen van, hogy a szentekhez felesleges imádkozni, mert nem segíthetnek rajtunk, az tulajdonképpen azt állítja, hogy azok, akik már üdvözültek s Istentől elnyerték végső jutalmukat, ezzel alsóbbrendű emberekké váltak, mint amilyenek akkor voltak, mikor még a földön éltek. Akkor ugyanis még nem tudtak imádkozni azokért, tehát tudtak segíteni azokon, akiket szerettek.

Egy anya például tud imádkozni a gyermekekért, míg itt a földön él, s imádkozik is, ha jó anya. Lehetséges azonban, hogy ha meghalt és üdvözült, tehát Isten színe látására jutott, megdicsőült, akkor már nem tudja ugyanezt megtenni?

Ha így lenne, akkor az üdvözülés büntetés lenne, mert tehetetlenebbé válnánk általa, mint előbb voltunk. Ha a megholtak élnek, a másvilágon is tudnak szeretni és szeretnek, s ha üdvözültek, a szavuk még nagyobb lett Isten előtt, tehát szeretetük hathatósabb, mint földi életükben volt, mikor még gyarlók voltak s ők is csak küzdöttek az örök üdvösségért.

Világos, hogy az üdvözülteket kérni is lehet arra, hogy segítsenek bennünket s még világosabb, mert a legelemibb követelmény, hogy a mi kérésünket hallják, értik és tudomásul is veszik.

Az üdvözülés azt jelenti, hogy valaki szentté vált (mert nemcsak azok szentek, akik szentté vannak avatva). Büntetés lenne egy anya számára, ha ebben az állapotában még annyira se szerethetné a földön hagyott gyermekét s még annyira se tudna segítségére lenni, mint amennyire földi életében tudta segíteni és tudta szeretni. Milyen üdvösség, milyen boldogság lenne az, melyen még a szeretetet se lehet gyakorolni, amelyben tehát a legszentebb emberi tevékenység van megbénítva van tétlenségre kárhoztatva?

Világos tehát, hogy a szentek s általában minden üdvözült még jobban hallja a mi kérésünket, mint földi életében hallotta (ha nem így lenne, akkor nem tökéletesülés lenne a megdicsőülés, hanem eltökéletlenedés), hogy még nagyobb jóakarat van benne kérésünk teljesítésére, mint akkor volt, mikor még a földön élt (mert a szentek bizonyára jobbak, mint mi) és még nagyobb hatalmuk van kérésünk teljesítésére, mint amekkora akkor volt, mikor még földi emberek voltak.

Kétségtelen tehát, hogy lehet és érdemes a szentekhez imádkozni, s még kétségtelenebb, hogy ez istentisztelet, nem pedig Isten számára visszatetsző dolog. Hogy például a Szűz Máriához való imádságnak nincsen semmi értelme, csak az mondhatja, aki azt hiszi, hogy Szűz Mária megsemmisült halálakor, tehát ma már nem él. Ha ugyanis él, akkor bizonyára nem a kárhozatban él. Aki pedig a mennyben van, bizonyára még okosabb, még jobb és még hatalmasabb, mint amilyen földi életében volt. Ki látott már olyan szentet, aki él és megdicsőült ugyan, de tétlenségre van kárhoztatva, nem tud semmit arról, ami a földön szeretteivel történik, még kevésbé van abban a helyzetben, hogy segíteni tudjon rajtuk? Ilyen „üdvözülést" lehetetlen elképzelni, mert inkább büntetés, mint jutalom volna.

Az ilyen feltevés logikátlanságát nagyon sok protestáns teológus is belátta, s nemcsak az adventisták tanítják, hanem baptista, sőt lutheránus lapokban is többször találkoztam azzal az állítással, hogy a halállal nemcsak a test hal meg, hanem megsemmisül a lélek is és mint a testet, a lelket is majd csak a világ végén támasztja fel újra az Isten.

Eszerint tehát azért nem kell és nem is lehet se Szűz Máriához, se a szentekhez imádkozni, mert jelenleg ők nem léteznek. Majd ők is csak velünk együtt fognak újra életre kelni, feltámadni a világ végén. Ezek a protestáns teológusok tehát nyíltan elismerik, hogy ők most még nem hisznek az örök életben, annak kezdetét kitolják a világ végére. Szerintük jelenleg még nincs örök élet (tehát pokol se), hanem majd csak a világ vége után lesz.

Ez a felfogás annyiban okos és logikus, hogy megoldja azt a kérdést, miért nem imádkozik a protestáns a szentekhez, általában hogy miért nem hisz egyáltalán szentekben s miért felesleges szerinte a holtakért is imádkozni. (Érdekes, hogy e legutóbbiban is egyetért kivétel nélkül minden protestáns felekezet, pedig ugyancsak ritkaság, hogy ők valamiben egyetértse-

nek. Láthatjuk, hogy amihez nem hit, hanem hitetlenség, amihez tagadás kell, abban könnyen egyetértenek.)

Annyiban is logikus ez a magyarázat, hogy azzal is számol, hogy az örök boldogság fogalmával összeegyeztethetetlen a szentek, tehát az üdvözültek olyan elképzelése, hogy élni ugyan élnek, vannak és boldogok is, de a velünk való érintkezésre már nem képesek, nem is tudnak róla, mi történik velünk itt a földön, nekünk pedig felesleges hozzájuk folyamodnunk, mert még ha értenék is, amit kérünk tőlük, segíteni nem tudnak rajtunk, mert ha ők segítenének rajtunk, az sértené Isten egyedül való fönségét. Csak arra nem gondolnak ezek a bölcs teológusok, hogy akkor, mikor ezeket a logikátlanságokat kiküszöbölik, beleesnek egy másik logikátlanságba, az említetteknél még sokkal nagyobba.

Milyen Isten lenne ugyanis az, aki testi fogantatásunkkor a testünkön kívül megteremti a lelkünket is, aztán a testi halálunkkor a lelkünket is megsemmisíti. Mivel ugyanis a lélek – mint láttuk – természeténél fogva halhatatlan, testi halálunkkal csak úgy semmisülhetne meg a lelkünk is, ha Isten csodát tenne, azaz ismét külön beavatkozna a természet törvényeibe s azt, amit 40-70 évvel előbb közvetlen beavatkozással megteremtett, most ugyanilyen közvetlen beavatkozással megsemmisítené? Ha lerontaná előbbi alkotását, de csak azért, hogy a világ végén aztán újra megteremtse, de most már aztán végleg? Miért teremtette azonban az Isten az emberi lelket halhatatlannak, ha a halállal mégis meghal a lélek is? S ha már meghal halhatatlansága ellenére is, miért teremti meg újra, de most már végleg, halhatatlannak? Mindez se Isten végtelen bölcsességével (következetességével és logikusságával), se változhatatlanságával nem egyeztethető össze.

Láttuk, hogy az Isten tehet csodát, de nem tehet minden szíre-szóra és nem tehet ok nélkül, tehát nem tehet logikátlan csodát. Ha az Isten azt akarja, hogy a lélek örökké éljen, azaz, ha halhatatlannak teremti, akkor miért semmisíti meg halálunkkor? Ha pedig halálunkkor megsemmisít, miért teremti meg újra a világ végén?

Az érthető, hogy a test meghal, mert Isten azt romlandónak és halandónak teremtette. A test halála tehát nem következetlenség Isten részéről, mert hiszen csak az következik be általa, amit Ő, mint a testek törvényét, öröktől fogva megállapított. A lélek azonban nem természeténél fogva hal meg, azaz enyészik el, hanem természete ellenére. Azon természete ellenére, melyet Isten oltott bele. Ez tehát következetlenség, megváltoztatása annak, amit Isten előzőleg, mint véglegeset megállapított.

Mikor Isten a világ végén a testünket feltámasztja, szintén nem kell megváltoztatnia egy régebbi végleges elhatározását, mert hiszen a halállal testünk anyaga nem pusztult el, hanem csak részeire bomlott. Ezeket a feltámasztással csak újra összeszedni kell. A lélek azonban, mely egységes és nem áll alkatrészekből, nem bomolhat fel, hanem csak megsemmisülhet, ehhez pedig Isten közvetlen beavatkozása, azaz csoda kell, mert a természet épp úgy nem ismer megsemmisülést, mint ahogyan teremtést, semmiből való létrehozást nem ismer. A világ végén tehát Istennek újra csodát kell tennie, mikor a lelket újrateremti s erre az újabb csodára csak azon másik csodája miatt van szükség, melyet akkor tett, mikor a test halálával – annak ellenére, hogy halhatatlannak teremtette – a lelket is megsemmisítette. Csupa ellentmondással, csupa következetlenséggel van hát dolgunk.

Kétségtelen tehát, hogy Isten nem járhat el úgy, mint a protestantizmus gondolja. A dolog csak úgy lehetséges, ahogyan a katolicizmus tanítja.

Ha pedig Isten ezen állítólagos következetlenségének, hogy halhatatlan lelket teremt, aztán halhatatlansága ellenére is megsemmisíti, hogy később megint újra teremthesse, az okát kutatjuk, magyarázatul mást nem találhatunk, mint csak azt, hogy az emberek földi életükben ne imádkozhassanak azokhoz a lelkekhez, akik már üdvözültek, azok pedig ne segíthessenek a földi embereken. Ha ugyanis a protestantizmus elismerné, hogy ezek az üdvözült lelkek ha-

láluk után már az utolsó ítélet előtt is élnek, de viszont rajtunk mégse segíthetnek, akkor azt is el kellene ismernie, hogy az üdvözültek szelleme tétlenségre van kárhoztatva (ami ellenkezik az ő boldogságukkal) s ki van zárva a szeretet gyakorlásából (ami pedig a jóságukkal ellenkezik). Sajátságos azonban, hogy a protestánsok szerint Isten ezen a lehetetlen helyzeten nem úgy segít, hogy a menny lakóit engedi tevékenykedni és a földön küszködő embertársaik iránt a szeretetet gyakorolni, hanem ehelyett inkább megsemmisíti őket, de csak azért, hogy őket később majd újra megteremtse. Akkor ti., mikor már nem lesznek emberek a földön, akiken segíteniük lehetne.

Éppen olyan eljárás lenne ez, mintha egy gépgyár konstruktőr-mérnökei a gyár azon már legyártott mozdonyait, melyek számára egyelőre nincs foglalkoztatási lehetőség, hogy hiába ne álljanak, eladják ócskavasként, hogy majd ha újra szükség lesz rájuk, teljesen újakat gyártsanak. De ez a most ismertetett protestáns teológia szerinti isteni eljárásmód még ennél is ostobább lenne, mert hiszen azoknak a haláluk után egész a világ végéig tartó időre megsemmisített szent lelkeknek ez idő alatt nem kellene tétlenül élniük, mint a felesleges mozdonyoknak, mert hiszen látjuk, hogy a lelki tevékenységre és a szeretet gyakorlására ez idő alatt is mennyi hasznos munkát adnak nekik kéréseikkel a jámbor katolikus hívek. Mire való hát az ideiglenes megsemmisítés?

Tudvalevő azonban, hogy adventistákkal és baptistákkal nem nagyon lehet a józan ész alapján érvelni. Ők vallási dolgokban megvetik az emberi észt és egyedül csak az Írásra adnak. Nekik mindent a Bibliából kell bebizonyítanunk. Ezért hát közöljük velük, hogy amit most a józan ész alapján kimutattunk, a Biblia bizonyítja. Az evangélium ugyanis azt mondja, hogy Uruk színeváltozásakor a hegyen megjelent Mózes és Illés és az ott jelenlevő három apostol füle hallatára társalogtak vele. (Mt 17,1-8; Mk 9,2-8; Lk 9,28-36) Hogy lehet ez, ha Isten halálukkor megsemmisítette a lelküket is és majd csak az utolsó ítélet után fogja feltámasztani őket újra?

Igaz, az adventisták azt mondják, hogy az utolsó ítélet s vele a világ vége már itt is van, de hát a bajon még ez sem segít. Ha ugyanis a világ vége most már itt is van, akkor is kétségtelen, hogy 2000 évvel előbb, Krisztus Urunk idejében még nem volt itt. A Szentírásból viszont azt látjuk, hogy Mózes és Illés már 2000 évvel ezelőtt – de haláluk után ezer évre – is éltek, sőt „társalogni" is tudtak. Ha tehát protestánsaink ennek ellenére is ragaszkodnak „teológiájukhoz", csak úgy segíthetnek magukon, ha felteszik, hogy Isten Mózest és Illést kivételesen Krisztus kedvéért akkor is újra teremtette, de Urunk színeváltozásának megtörténte után, nehogy az emberek imádkozhassanak hozzájuk, újra rögtön megsemmisítette őket. Őket tehát Isten a világ végén már nem is másodszor, hanem harmadszor fogja megteremteni.

Mózes és Illés esetéből tehát láthatjuk, hogy a holtak lelke nemcsak a világ végén fog feltámadni, hanem él már most is. Nem is lehetséges az, hogy ami halhatatlan, az ne éljen mindig attól kezdve, hogy megteremtetett.

Állításunkat bizonyítja egyébként Krisztus Urunknak a dúsgazdagról és a nyomorult Lázárról mondott példabeszéde is (Lk 16,19-31), mert abból is láthatjuk, hogy mind a dúsgazdag, mind a nyomorult Lázár egyformán élt halála után is és már az utolsó ítélet előtt is. A dúsgazdag a pokolban, Lázár Ábrahám kebelén, azaz a mennyországban. S látjuk belőle azt is, hogy még ez a gonosz dúsgazdag is mennyire törődött ott a másvilágon itt a földön még élő rokonaival. Lázárt akarta visszaküldeni a földre, hogy rokonait figyelmeztesse arra, hogy van pokol s hogy óvja őket attól, hogy ők is odakerüljenek. Ezek után hogy lehet feltenni, hogy ezzel az elkárhozott dúsgazdaggal ellentétben a szentek s Jézus anyja viszont mit se törődnek velünk? Hogy őket nem érdekli már se a mi bajunk, se a mi imádságunk?

Kétségtelen tehát, hogy az örök élet helyes fogalmához szorosan hozzátartozik a szentekkel való érintkezésünk lehetősége s az a hit, hogy ők rajtunk segíteni tudnak földi életünkben.

De – mondják protestánsaink – a szentekhez való imádkozás egyenesen a józan ésszel ellenkezik. Hiszen tagadhatatlan, hogy a szentek s köztük még Szűz Mária is emberek voltak s ma is azok, ha léteznek még. Az emberek lelki tehetségei azonban végesek még akkor is, ha még oly dicső emberek voltak s ha még úgy üdvözültek is. Kétségtelen, hogy még Szűz Mária se mindentudó, tehát annak az ötven- vagy százezer embernek az imádságát, mely esténként egyszerre feléje száll és hozzá van intézve, nem értheti meg mind, mert véges emberi értelmével egyszerre ennyi dologra nem vigyázhat, ennyiféle dolgot egyszerre nem tarthat a fejében. Isten részéről ez lehetséges, de Szűz Mária vagy a szentek részéről nem.

Van ugyanis a földön 500 millió katolikus és 200 millió görögkeleti, tehát 700 millió olyan ember, aki Szűz Máriát tiszteli és hozzá imádkozik. Mivel ezek nagy része egyszerű falusi ember, e 700 millió közül legalább 400 millió feltétlenül imádkozik minden lefekvéskor. Mivel átlagban este kilenc körül fekszenek le az emberek, ez idő tájban ugyanazon időben talán egy millió ember is imádkozik Szűz Máriához és kér tőle valamit, egyik ezt, a másik azt. Lehetetlen, hogy ő erről mindről tudomást szerezzen s eszében tarthassa, ki mit akar. Nyilvánvaló tehát, hogy ezek az imádságok kárba vesznek, s így ostobák és feleslegesek.

Igaz, feleljük erre, hogy se Szűz Mária, se a szentek nem mindentudók, mert emberek, s azáltal, hogy üdvözültek, még nem váltak mindentudókká. Bölcseletileg is bebizonyítottuk már, hogy egyetlen lényen, az Istenen kívül nem is lehet más mindentudó. De a véges emberi természet egyébként se bírná el a mindentudóságot. Végtelen csak az lehet, aki maga a lét, aki azonos vele, nem pedig az, aki a Léttől a lét kisebb vagy nagyobb fokát megkapta.

Ezzel szemben azonban igaz az is, hogy az üdvözültek Istent színről színre látják, vagyis olyan szoros kapcsolatban vannak vele, amilyen csak lehetséges. Színről színre látják Isten mindenhatóságát is és mindazt, ami Istenben végbe megy. Emiatt nemcsak azokról a kérelmekről tudnak, melyeket az emberek hozzájuk intéznek, hanem még azokról is, melyek közvetlenül Istennek vagy más szenteknek szólnak. Hasonlattal talán némileg úgy lehetne megértetni ezt a dolgot, hogy ha a tükröt nézzük, mi is látunk mindent, ami a szobában történik, még azt is, ami a hátunk mögött folyik le. Magunktól nem látnánk, de a tükör lehetővé teszi számunkra, mert közvetít részünkre. Így vannak a földi világ eseményeivel azok is, akik Isten boldogító látására eljutottak. Az Isten színről színre való látása többek között ezt is jelenti számukra.

Az élet tevékenységből áll s a lélek tevékenysége az igazság élvezete (ez értelmünk tevékenysége) és a szeretet gyakorlása (akarati tevékenység). A tétlenségre kárhoztatott lélek nem lehet boldog. Hiszen még a hosszabb időn át tétlenségre kárhoztatott test is megbetegszik. Az üdvözült lelkek az Isten színről színre való látása által állandó tevékenységhez jutnak. Ez a szellemi tevékenység elsősorban Isten tökéletességeinek és igazságainak megértésében, élvezetében és szeretetében áll, de világos, hogy másodsorban vonatkozik az anyagvilág és az emberiség dolgainak ismeretére és az iránt való érdeklődésre és szeretetre is.

Isten mindentudásának szemlélete ezt lehetővé teszi az ember számára, legalábbis a föld és az emberek dolgait illetően feltétlenül. Se a teremtett világ nem végtelen ugyanis, sem az emberek száma nem végtelen. Semmi akadálya nincs tehát annak, hogy nemcsak Szűz Mária, hanem akármely más, az üdvözülés állapotában lévő ember, minden, a földön még élő ember, sőt az egész teremtett világ dolgaival is egyszerre tisztában legyen és így minden ember imádságát egyszerre tudja és értse akkor is, ha nem egymillió, hanem egybillió ember kérne tőle ugyanazon időben más és más dologban segítséget. Az egybillió se végtelen ugyanis, tehát beleférhet a véges emberi lélekbe, mikor az Istentől való megdicsőítés, tehát annak a legnagyobb jutalomnak állapotában van, melynek adományozására csak Isten képes, és világos, hogy Isten egyedül csak arra nem képes, hogy mást is Istenné tegyen, azaz, hogy még mindentudását és mindenhatóságát is megossza valakivel. Mást mindent megtehet s az üdvözültekkel meg is tesz. Hiszen meg is mondta: Olyanok lesztek, mint az istenek (Ter 3,5).

Aki az állam feje körül van, sok mindent tud, kivált, ha egy olyanfajta államról van szó, mint például a Szovjetunió vagy az Egyesült Államok. Világos, hogy aki egyenesen Isten közelében él, annak a látóköre és tevékenységi köre is ennek megfelelően méretezett. A végtelenre és a végtelen felfogására ember természetesen így se képes, de egymillió, vagy akár ezermillió ember ügyeinek ismeretre és intézésére igen. Képes ennél még többre is, csak arra nem, ami már valóságos végtelen. De láttuk, hogy valójában még a mennyiségtanban végtelennek mondott szám se igazi végtelen, csak mi mondjuk annak. A valóságban csak meghatározhatatlanul sok. Semmi lehetetlenség sincs azonban abban, hogy annak az embernek a szellemi képességei, aki nemcsak Isten környezetében tartózkodik, hanem valóságban benne él az Istenben, meghatározhatatlanul nagyok ne legyenek, azaz az Ő segítségével akár a metafizikai végtelenig is ki ne tágulhassanak. Aki tehát Istent színről színre látja, egyszerre minden emberről tudhat, mindegyiknek szavát értheti és megjegyezheti, mindegyiket szeretheti és mindegyiken segíthet. Ahogyan a bűn és szenvedély korlátozza, szűk határok közé szorítja mind szellemi képességeinket, mind szeretetünket (ezt különösen), épp úgy tágítja ezt az üdvözülés, a tökéletes szeretet állapota. Hiszen éppen ebben áll, éppen ez a lényege annak a jutalomnak, melyben az üdvözülés által részesülünk.

Amit az eszünk ilyen módon tudtunkra ad, azt megerősíti a Szentírás is. Tóbiás például (a róla nevezett szentírási könyvben) nem is Rafael főangyalhoz imádkozott, hanem Istenhez (Tób 3,16), mégis, mikor utána Rafael megjelent neki, ezt mondta: Hallottam imádságodat, mikor az Úr trónja előtt álltam (Tób 12,12-15). (Mivel Istennek nincsen trónja, hiszen teste sincs, mellyel a trónra felüljön, s mivel az angyal se állhatott a trón előtt, mert az angyalnak sincsen teste s így lábszára se, amelyen álljon (mivel az angyaloknak nincsen testük, természetesen szárnyuk sincsen), világos, hogy az antropomorfisztikus kifejezés, melyet nem lehet szóról szóra érteni, hanem azt jelenti, hogy hallottam imádságodat, mivel Istent színről színre látom.)

Tehát nemcsak Isten, hanem az angyal is tudott Tóbiás imádságáról. Az angyal is tudta, hogy Tóbiásnak mi a baja és mi a kérelme. Pedig hát ha ezt az angyal tudhatta, akkor bármely ember, aki már üdvözült, épp úgy tudhatja, mert hiszen amire egy angyal képes, arra egy ember is képes lehet. Szűz Mária egyenesen az angyalok és arkangyalok királynője.

Az angyalok épp oly véges teremtmények, mint mi, emberek vagyunk. A zsoltár azt mondja, hogy az ember csak egy kicsivel kevesebb, mint az angyal, Szent Pál azonban egyenesen azt állapítja meg, hogy mi még az angyalok felett is ítélni fogunk (1Kor 6,3). Szűz Mária tehát ember létére is lehet az angyalok királynője.

Mivel azonban Tóbiás könyve a közé a hat szentírási könyv közé tartozik, melyet a protestánsok nem fogadnak el szentírásként s így a belőle vett bizonyíték számukra nem bizonyíték, hozunk fel bizonyítékot olyan szentírási könyvekből is, melyek még számukra is bizonyítékot jelentenek, mert az ő megcsonkított Bibliájukban is megtalálhatók.

Az Ószövetségből például megtudhatjuk, hogy az akkor már meghalt, illetve mennybement Illés próféta is tudott mindent, ami azóta a földön történt. Krisztus Urunk pedig azt mondta, hogy ha egy bűnös megtér a földön, akkor nagy az öröm Isten angyalai között (Lk 15,10). A Megváltó e kijelentése világosan bizonyítja, hogy nemcsak Isten tud mindenről, ami a földön történik, hanem az angyalok is, akik jóságukban és szeretetükben rendkívül örülnek annak, ha mi itt a földön jók vagyunk vagy bűnünkből megtérünk. Ha pedig az angyalok így vannak velünk, akkor világos, hogy a már az angyalok közé került üdvözültek, a szentek is hasonlóképpen vannak.

A protestantizmus fő érve a szentek közbenjárása s ennek következtében a hozzájuk való imádság ellen az, hogy a Biblia szerint csak egy közbenjárónk van nekünk az Atyánál s ez az ő egyszülött fia, Jézus Krisztus. Világos, hogy ez is igaz, tehát olyan értelemben vett közben-

járónk, mint Jézus, senki más nem lehet. Épp oly világos azonban az is, hogy ez az igazság egyáltalán nem teszi lehetetlenné, sem helytelenné azt, hogy mellette lehessenek más, alacsonyabb rendű közbenjáróink is.

Ha nem így lenne, akkor a gyermekéért imádkozó anyát, a vőlegényéért imádkozó menyasszonyt is leinthetnénk azon a címen, hogy hagyd abba, te szentségtörő, hát nem tudod, hogy nekünk, embereknek csak egy közbenjárónk van, Krisztus? Mi címen akarod tehát te is annak feltolni magadat?! Pedig hát jól tudjuk, hogy a szegény anya és a szegény menyasszony teljesen távol áll az ilyen szentségtörő elbizakodottságtól s nincs semmi más bűne, mint csak az, hogy nagyon szeret. Hát a szentek is csak ezért és csak így közbenjáróink.

Természetes, hogy ezek az akár még a földön élő, akár már megdicsőült emberi közbenjárók egész más rendbe tartoznak mint Krisztus Urunk közbenjárása s ahhoz természetesen még csak nem is hasonlíthatók. Krisztus Urunk a mi egész üdvözülésünk forrása, az Ő kereszthalála minden ember üdvözülésének alapja és egyetlen elengedhetetlen feltétele. De azért az is tagadhatatlan, hogy ha egy jó anya szüntelenül ostorozza az eget elzüllött fia megtéréséért, azért ő is közbenjáró Istennél a fiáért, még akkor is, ha egyébként egyáltalán nem szent, hanem maga is tele van gyarlóságokkal. Az is kétségtelen, hogy csak meghibbant észjárással lehet az ő könyörgését arra magyarázni, hogy ez sértő Krisztus Urunkra, az egyedüli közbenjáróra.

Nemcsak a bűnös földi ember, hanem az üdvözült szentek is olyan messze állnak Jézus Krisztustól, amilyen messze áll Isten a teremtménytől, a végestől. De ebből az igazságból semmiképpen se következik az, hogy csak Jézusnak szabad Istent engesztelnie, nekünk nem, csak neki szabad könyörögnie, nekünk nem, csak neki szabad szeretnie, nekünk nem. Sőt mindebből éppen az következik, hogy nekünk is úgy kell tennünk, ahogyan Ő tett és tesz, tehát nekünk is nemcsak szabad, hanem kell is könyörögnünk, közbenjárnunk másokért.

Még kevésbé következik az, hogy Jézushoz, mint Istenhez és emberré lett legfőbb közbenjárónkhoz nekünk tilos más, nálunk érdemesebb emberek közvetítésével fordulnunk. Éppen ellenkezőleg. Isten előtt ez csak kedves lehet, mert alázatosság, a bűntudat jele az, ha mi jobban szeretünk hozzá nem közvetlenül, hanem édesanyja vagy más már megdicsőült s nálunk sokkal érdemesebb emberek közvetítésével fordulni.

Mind az imádkozó földi anya, mind a mennyben értünk imádkozó megdicsőült szentek, mind a Boldogságos Szűz, Krisztus végtelen értékű megváltásához s ebből folyó közbenjárói mivoltához folyamodnak, mikor valakiért közbenjárnak, mikor valaki érdekében könyörögnek. Nem Jézus közbenjárói mivoltának mellőzésével vagy lekicsinylésével történik ez tehát, hanem éppen azért, hogy ezt az Ő megváltását a magunk számára biztosítsuk s ezt a legfőbb közbenjárást a magunk számára megszerezzük. Szerintünk is csak egy közbenjáró, mert csak egy megváltó van, Jézus. Se közbenjárók, se szentek nem lehetnének, ha Jézus, ha megváltás nem lett volna. Szűz Mária, az istenanya különösen nem lehetne Jézus nélkül. Minden Jézus közbenjárásával és közbenjárásáért történik, csak az egyik közvetlenül, a másik közvetve.

Arany János kálvinista volt, de mivel jól ismerte az emberi lelket, a Toldi szerelmében még ő se magához Nagy Lajoshoz küldi könyörögni Toldi Miklós anyját bűnbe esett fiáért, hanem a király anyját kéri meg, hogy eszközöljön ki fia számára kegyelmet fiánál. Nem őrültség volna-e ebből azt következtetni, hogy ezzel Toldiné megsértette a magyar alkotmányt, mely minden hatalmat a király kezébe ad és semmit se az anyjáéba? Hát épp oly őrült okoskodás az is, hogy Jézusra, mint Istennél legfőbb, sőt egyetlen közbejárónkra sértő az, ha nem egyenesen hozzá, hanem anyjához vagy barátaihoz (így nevezte Ő maga azokat az embereket, akik Őt szeretik és híven szolgálják) fordulunk, hogy szóljanak, könyörögjenek Nála érdekünkben. Ezzel Jézus egyedüli közbenjáró volta még jobban kidomborodik, nem pedig megsérül vagy elhomályosodik.

A Bibliából se látjuk, mintha Isten rossz szemmel nézné a Jézuson kívüli, emberi közbenjárókat. Éppen ellenkezőleg. Ábrahám is közbenjárt a szodomaiak érdekében, mivel rokona, Lót is ott lakott, mégpedig sikerrel járt közbe. (Ter 18,17-33) Míg Isten először minden további nélkül el akarta pusztítani a várost, Ábrahám közbenjárására még hajlandó lett volna neki megkegyelmezni, ha jók is vannak a városban, sőt a pátriárka újabb könyörgésére még e feltétlenül kikötött jók számát is hajlandó volt mindig kisebbre leszállítani.

A Királyok Könyvében (2Kir 19,34, 20,6) így beszél az Úr: „Megvédem ezt a várost, megoltalmazom, magam miatt, s szolgámnak, Dávidnak kedvéért!" Általában igen sokszor hangsúlyozza, hogy Dávid miatt, Dávid érdeméből tesz jót utódaival. Dániel könyve 3. fejezet 35. versében pedig ezt találjuk: „Ne vondd meg tőlünk irgalmadat kedveltedért, Ábrahámért, szolgádért, Izsákért, és szentedért, Izraelért." Pedig ekkor már se Ábrahám, se Izsák, se Jákob (Izrael) nem élt. Láthatjuk tehát, hogy nemcsak Isten akaratával vagy a Szentírással nem ellenkezik Istent az Ő szentjei miatt, az ő érdemeikért, tehát az ő közvetítésükkel kérni, hanem ezt egyenesen a Szentírás ajánlja nekünk és hangsúlyozza, hogy miattuk és az ő kedvükért bocsát meg nekünk az Isten.

Még a szentek ereklyéinek a protestánsoktól annyira elítélt, sőt valósággal utált tiszteletére is hozhatunk fel bizonyítékokat a Szentírásból. Az Apostolok Cselekedeteiben (19,11-12) ezt találjuk: „Az Isten rendkívüli csodákat is tett Pál által. Így például betegekre tették az általa használt törülközőket és fejkendőket, és a betegség elhagyta őket, a gonosz lelkek meg kiszálltak belőlük."

Láthatjuk, mennyire katolikus a Szentírás és hogy az apostolok közvetlen tanítványai már mennyire olyanok voltak, mint a mai katolikusok. Az „ereklyeimádás" „babonáját" már náluk is épp úgy megtaláljuk, mint a mai pápisták körében, s láthatjuk, hogy a Szentírás ezen nemcsak meg nem botránkozik, mint egy protestáns elvárná, hanem helyesnek, sőt természetesnek tartja, Isten pedig ugyancsak a Szentírás szerint ezt a protestantizmus szerint tűrhetetlen eljárást és legsötétebb babonaságot csodákkal hagyta jóvá és jutalmazta meg.

Nem tagadható, hogy már a legelső „keresztyének" is katolikusok voltak, s hogy a Szentírás is az. A szentek tiszteletét illetően már az apostolok is teljesen úgy gondolkodtak és úgy viselkedtek, mint a középkor vagy korunk katolikusai.

A sok külsőség, szertartás

A sok szertartás, külsőség, fény, csillogás, pompa, csöngetés, gyertya, tömjén stb. se tetszik protestánsainknak a katolikus istentiszteletben. Hogy azonban ennek a nemtetszésnek fő oka az ellenszenv és az elfogultság, mutatja, hogy ugyanezen protestánsoknak viszont tetszik az a fény és pompa, melyet például a magyar nemzet fejt ki ünnepélyes alkalmakkor, sőt éppen nem ellenszenvesek neki még azok az ódon, bonyolult külsőségek, jelképek s szertartások se, melyeket az angol hivatalos- és közéletben lépten-nyomon tapasztalunk.

Pedig hát az, amit az angolok e téren művelnek, már kissé csakugyan sok a jóból. A mi Angliában járt protestánsaink mindezt mégis nemcsak le nem kicsinylik, mikor megírják, hanem egész jól látható, hogy élvezik, tetszik, sőt imponál nekik. Hogy tehát a katolikus egyház külsőségei viszont annyira ellenszenvesek nekik, hogy valósággal az idegeikre mennek, csak az lehet az oka, hogy az egyházat már eleve ellenszenvvel és türelmetlenül nézik.

Ha egy protestáns részt vesz katolikus istentiszteleten, ami legalább egyszer-kétszer életében mindegyikkel megtörténik, majdnem kivétel nélkül mindig ellenszenvvel távozik onnan. De természetének megfelelően ellenszenvét nem is fojtja magába, hanem hangos és gúnyos kifejezést is ad neki, sőt még utána évtizedek múlva is nemegyszer ezen nyargal. Az eretnekségnek ugyanis sohase szokott ismertetőjele lenni a szerénység. Az eretnek mindig fölényes, mindig különbnek tartja magát azoknál, mindig lenézi azokat, akiknek közösségétől elszakadt.

Egy református lány, mikor egyszer elment az éjféli misére, utána heteken át gúnyolódva beszélte mindenkinek: Képzeld, a pap elkezdett énekelni! (Nem tudta – szegény –, hogy Bibliája szerint, melyet állítólag olyan sokszor szokott olvasni, Dávid nemcsak énekelt, hanem még táncolt is a frigyszekrény előtt! Pl. 2Sám 6,1-21)

Egy másik protestánst (szintén nő) ugyancsak egy misén való megjelenése után élményeit elbeszélve nem győzte hangsúlyozni, hogy milyen nehezen tudta megállni, hogy hangosan fel ne nevessen, mikor a mise végén a pap már harmadszor kezdte el ugyanazt az „Üdvözlégy Mária"-t. (Nem tudta, hogy a Szentírás is egymás után háromszor is mondja, hogy „szent, szent, szent, a seregek Ura, Istene" (Iz 6,3, Jel 4,8), sőt hogy Krisztus Urunk is egymás után háromszor is mondta Szent Péternek, hogy legeltesse bárányait (Jn 21,15-17), sőt azt is mondta, hogy „szüntelenül imádkozzatok" (Lk 21,36). Azon meg viszont nem csodálkozhatnak, hogy egy szegény együgyű katolikus nem olyan nagy tehetség, mint egy értelmes kálvinista, aki ha szüntelenül imádkozik, akkor is mindig mást tud mondani.)

Egy somogyi majdnem (lehet az is, hogy valóságosan) analfabéta kálvinista parasztasszony egy olyan eldugott faluban, mely 20 kilométerre van a legközelebbi vasútállomástól, egyik katolikus rokonának temetésén a „Circumdedderunt" éneklése alatt nem győzte rángatni mellette álló katolikus rokonának szoknyáját: „Sógorasszony! Maga érti ezt? Sógorasszony, maga érti ezt? Sógorasszony, én ezt nem értem!" (Míg végül a „sógorasszony" hasonló analfabéta létére is nagyon okosan végül azt válaszolta neki, hogy „a Jóisten érti!")

A katolikus templomba néha betévedő, de a katolicizmus mibenlétét, értékét, erejét, lelki kincseit, fenséges tartalmát és megdönthetetlen igazságát természetesen nem is sejtő idegenek azt hiszik, hogy amit ott ők a szemükkel látnak, a fülükkel hallanak: a latin ének, a csengetések, a gyertya, a szenteltvíz és tömjén, a díszes szobrok és képek, az arany (vagy inkább csak aranyozott) csillogó kelyhek, ragyogó egyházi ruhák, az oltár körül sürgő-forgó sok pap (mert természetesen többnyire csak nagyobb egyházi ünnepségek alkalmával kerülnek be ezek az idegenek a katolikus templomba), az állandó hajlongások, térhajtások és kézcsókok

teszik a katolikus vallást. Nem is sejtik, hogy ilyesmit a katolikusok se látnak sokkal többször, mint ők, mert ilyen nagy ünnepségek (például bérmálás és püspöklátogatás) számukra is nagyon ritkán vannak. Egyébként pedig ezek s általában a külsőséges szertartások a katolicizmusban talán még annál is kevesebbet számítanak, mint a „puritán" kálvinizmusban.

A nagyközönség azt hiszi, hogy a papnövendékek a papnevelőben érettségi után még öt (sőt sok helyen még több) éven át mindig csak azt tanulják, hogyan kell misézni, keresztelni, temetni, hajlongani, körmeneteket vezetni, tömjénezni. Az igazság pedig az, hogy ezeket a dolgokat a papnevelő intézetekben úgyszólván egyáltalán nem is tanítják (engem legalábbis nem tanítottak rá) s az újonnan felszentelt pap azt, hogy hogyan kell temetni (mert nem minden faluban történik egészen egyformán), azt inkább ministráns korában tanulja meg, pap korában meg akkor kérdi meg a kántortól útközben, mikor pályája elején legelőször megy a kántor kíséretében a halottasházhoz.

A katolikus papnak érettségi után, ha Rómában végez, hét, ha a pesti egyetemen vagy Esztergomban, hat, de minden teológiai főiskolán legalább öt évet kell járnia. A sok tantárgy között azonban, amit ott e hosszú évek folyamát tanulnia kell, a szertartástan csak az utolsó évben kerül elő s akkor is csak heti egy órában s akkor is csak mint a legjelentéktelenebb tárgy.

Azok a szertartások és külsőségek, melyeket a kívülállók a katolicizmus lényegének gondolnak, körülbelül csak annyit számítanak az egyházban mint a Lánchíd fejénél jobbra is, balra is a kőoroszlánok. A híd építői azokat is oda tették, nem is feleslegesek ott, mert hiszen az embernek nemcsak hasznossági igényei vannak, hanem művészíek és kedélyi természetűek is. De ha a viszonyok rendkívüliekké válnak s például a kőoroszlánok egyikét vagy akár mindkettejét elbombázták onnan, de maga a híd megmaradt, akkor nem sok hiányukat érezzük.

Az egyháznak is vannak szertartásai, mert az embereknek, s különösen az egyszerű embereknek, a tömegeknek azok is kellenek, de ha a rendkívüli viszonyok akadályozzák vagy lehetetlenné teszik őket, csak miattuk még keveset kesergünk s még nem nagyon emlegetjük az egyházüldözés kegyetlenségét. Ezek nélkül ugyanis még egész jól meg tudnánk lenni.

A lutheránusok például keresztet tesznek templomukra, mint mi, istentiszteletükön gyertyát gyújtanak, mint mi, oltárképet is használnak, mint mi, az úrvacsorához is ostyát használnak, mint mi, nem pedig kenyeret. A kálvinistáknál mindezt hiába keressük, de azért a katolikus egyház egy cseppet se tartja a lutheránus felekezetet kevésbé eretneknek, mint a kálvinistát. Nem a külsőségek fontosak ugyanis, hanem a hit, a hitben pedig (illetve a hitetlenségben) nagyjából egyezik ez a két protestáns felekezet.

Az anglikán felekezetben viszont még a miseruha, a püspöksüveg, a pásztorbot, sőt a tömjén is megtalálható, még a kanonokok, prépostok és apátok is megvannak. Emiatt még nagyműveltségű protestánst is találtam, aki, mikor Amerikában volt, szentül meg volt győződve, hogy katolikus templomban volt, mikor anglikán istentiszteleten vett részt. A katolikus egyháznak azonban annyira mellékes mindez, hogy egy cseppet se tartja közelebb állónak magához az anglikán protestánst, mint a szertartás nélküli s még keresztet se használó kálvinistát. Egyik épp olyan eretnek neki, mint a másik.

Ellenben a görög és örmény katolikust nemcsak eretneknek nem tartja, hanem még azt se bánja, ha a saját hívei is az ő miséjükre járnak, akár kivétel nélkül mindig. Pedig külsőleg annyira más ott minden, hogy aki sohase látott még ilyen szertartást és járatlan a dologban, el se tudja hinni, hogy ez katolikus istentisztelet. Mégis mindegy az egyháznak, mert ő csak a belsőt, a hitet nézi, neki csak ez a fontos. A külsőségekre a katolicizmus még sokkal kevesebbet ad, mint a „puritán" kálvinisták.

Az, hogy az igazságot milyen külsőségek veszik körül, egyáltalán nem nézi a római egyház. Ha katolikus köt görög vagy örmény katolikussal házasságot, esze ágában sincs ezt vegyesházasságnak tekinteni s egyáltalán nem fáj neki, ha az utódok nem a római szertartás

(de igenis a katolikus igazság) szerint imádják majd az Istent. (Ilyenkor egyébként az a szabálya az egyháznak, hogy minden gyerek olyan szertartású legyen, mint amilyen az apa, tehát miatta még minden gyermek is lehet görög szertartású.)

A katolikus egyháznak csak azért vannak szertartásai, mert bölcs és jó emberismerő s ezért jól tudja, hogy az embernek nemcsak az eszét, a fülét és a kedélyét is kell foglalkoztatnia, ezt is le kell kötni, ha a lelkét kezében akarja tartani. Ez a szabály annál inkább áll, ha egyszerű emberekről, tehát tömegekről van szó.

A műveltek között már nagyobb számmal vannak, akiknek a szemében a külsőség felesleges, sőt köztük olyanok is akadnak, akiknek a külsőség egyenesen ellenszenves. Ezek azonban már különcök. Én magam is többé-kevésbé ez utóbbiak közé tartozom. Nem is tudok én az oltár körül forgolódni és nem is forgolódtam körülötte még soha. Ez azonban éppen nem akadálya annak, hogy ne rajongjak az egyházért talán még jobban is, mint azok, akik forgolódni is szeretnek és tudnak. Nem is kényszerít az egyház senkit arra, hogy természetével ellenkezőleg imádja az Istent.

De viszont, ha én magam különc vagyok, annyi alázatosság és józan ész azért kell, hogy legyen bennem, hogy ezen a címen ne kívánjam azt, hogy a katolikus egyház ne az átlagemberek, hanem éppen a különcök és éppen az én különcségem szerint rendezze be nyilvános életét. De a katolikus szertartások, külsőségek és szokások annyira okosak és szépek, hogy minden különcségem ellenére még nekem is nemegyszer voltak felemelő érzéseim, mikor egyes imponáló vallási szertartások és demonstrációk tanúja voltam vagy a papoknak az oltár körüli forgolódását láttam.

Egyszer a József körúton, a Jézus Szíve körmenet alatt, a hátam mögött a tömegből ez az önfeledt kiáltás hangzott fel: Istenem, de szép ez a katolikus vallás! A megjegyzés mutatta, hogy az érzelmei túláradása miatt felkiáltó egy, az egyházon kívül álló egyén volt.

Gyermekkoromnak egyik legkedvesebb emléke, hogy Nagyboldogasszony napjának estéjén, a nyári szünet vége felé mindig ki szoktunk menni a Vasvárról hazaérkező búcsúsok elé, vagy egy óra járásnyira egész a Csicseri-forrásig, ahol a Csécsék magányos háza állt. Menetközben minden két-három percben találkoztunk velünk szemben hazafelé tartó, zászlók alatt vonuló és éneklő búcsúsokkal, a mienkétől eltérő, más-más népviseletben. (Nálunk akkor már nem is volt népviselet. Édesanyám leánykorában még nálunk is volt.)

Mikor elvonultak mellettünk, mindegyik csoporttól meg szoktuk kérdezni, hová valók. (A pócsi Máriához írt verse mutatja, hogy a kálvinista Adynak ugyanilyen kedves gyermekkori élményei voltak ezek a búcsúsok, mint nekem, s hogy ezek rá épp oly nagy hatást tettek, mint rám. Pedig azok a búcsúsok, akik az ő gyerekkorát tették színessé és poétikussá, nem Vasvárról, hanem Máriapócsról jöttek, s nem magyarok, hanem oláhok voltak.)

Mindig legutoljára jöttek, mikor már besötétedett, égő gyertyával a kezükben a mieink, a szentgrótiak. Zúgtak tiszteletükre a szentgróti harangok, s mire beérkeztek a városba, már ott volt szinte az egész város, noha lakóit egyébként nem lehetett valami nagy vallásosnak nevezni. Felemelő látvány volt látni őket a messze távolban, amint a sötétben és a nagy porban, melyet felvertek, csillogtak gyertyáik. Mikor pedig a templomhoz értek, az elibük menőkkel és hozzájuk csatlakozókkal szinte mindent elsöprő mérhetetlen tömeggé nőttek.

Emlékszem, hogy az egyik alkalommal a tömeg mindent elsodró lendülete, égő gyertyáik láttára és buzgó énekük és a harangzúgás közepette az öreg Káfmony (Kaufmann) néni (aki a mi házunkban lakott) azt mondta, hogy ha zsidóüldözés lenne és muszáj lenne áttérni, ő semmi más nem lenne, csak katolikus.

De nemcsak a kálvinista Adyra, hanem a szintén kálvinista Szabó Dezsőre is igen nagy hatást tettek ezek a búcsúsok, mert cikkeiben és beszédeiben ő is sűrűn emlegeti őket, mikor a katolicizmusnak a népre való nagy hatását hangsúlyozza, pedig ő már csak tanár korában és

csak néhányszor látott ilyesmit Sümegen. Hát még Kapuvárott, a Rábaközben, hol a színmagyar népnek gyönyörű népviselete is van, milyen nagy esemény a búcsúsok hazajövetele!

A nép, a tömeg, a nagy ünnepet nagy eseménnyel akarja s szereti megünnepelni. Ezt jelenti számára húsvétkor a feltámadási és az úrnapi körmenet. Ezek a nagy vallási események színessé teszik robotoló élete egyhangúságát, változatossá, elevenné az életét. Találóan fejezte ezt ki egy katolikus faluból való legény, aki később kálvinista faluba került egy időre. Így beszélte el ottani élményeit a családi körben, mikor látogatóba hazament: Nem rosszak az emberek ott se, csak azért nem szerettem ott lakni, mert csak az újságból tudjuk meg, mikor volt karácsony vagy húsvét (mert nem volt éjféli mise karácsonykor s nem volt feltámadási körmenet húsvét előestéjén).

A Somogy megyei Inkén (de bizonyára másutt is) a kálvinisták (különösen természetesen az asszonyok) nagyhéten rendszeresen látogatják a szentsírt a katolikus templomban (de a világ minden kincséért át nem térne egyik se). Ugyanott a feltámadási körmenetre még a jó egy óra járásnyira lévő Sandról is tömegesen mennek be Inkére az ottani lutheránusok, pedig lelkészük is van helyben. Ugyancsak Inkén egy kálvinista parasztasszony, akinek egyetlen fia a harctéren esett el, állandóan azzal zaklatta a plébánost (noha a faluban kálvinista lelkész is van, sőt katolikus papot csak az első világháború után kapott a falu), hogy az ő fiáért is mondjon koporsós misét, mert ő látni akarja a fia koporsóját, melyet meglátnia neki nem adatott meg. Az egyszerű ember számára ilyen fontos a külsőség.

Ha nem lenne olyan fontos ez a külsőség, akkor kommunistáink se borították volna 1919. május elsején annyira vörösbe egész Pestet s 1945-től kezdve, második uralmuk idején se cifrázták, díszítették volna fel annyira üzemeik, hivatalaik homlokzatát, kapuit. De akkor Hitlerék se rendeztek volna állandóan tömegfelvonulásokat. Jellemző az is, hogy a protestáns Göring azt mondta, hogy az éjféli misének nagyobb a hatása, mint száz prédikációnak.

Meglepett s ezért még máig is megmaradt emlékemben egyik gimnazista korombeli, egyébként egészen különös viselkedésű, de tehetséges és az egyházzal szemben meglehetősen hideg osztálytársam megjegyzése, melyet azután tett, mikor egy adventi hajnali misén kivételesen ő is megjelent: „Még a legrosszabb akaratú ember se mondhatja, hogy ez nem szép és megható az egyházban".

Aztán még egy dologra fel kell a figyelmét hívnom azoknak, akiknek nem tetszik az egyházban a sok szertartás. Elfelejtik, hogy a kelet embere egész más, mint a nyugati ember. Sokkal külsőségesebb, sokkal szertartásosabb, sokkal inkább a formák embere, mint az. A magyar szertartásosságban és külsőségkedvelésen is a keleti eredet nyilvánul meg. De a magyar szertartásosság, tehát keleti jelleg, semmi a még keletebbre lakó kínaiak és japánok szertartásossága mellett. A keletiség az oka annak is, hogy a zsidó vallásban, a kereszténység keretei között pedig a görögkeleti egyházban még a katolikus egyházénál is több a külsőség és nagyobb a szertartásosság. Míg például nálunk tömjén csak az ünnepélyes miséken vagy temetéseken szerepel, a templomban például egy hónapban legfeljebb csak egyszer, addig görögkeleti istentisztelet vagy temetés el se képzelhető tömjén nélkül.

Ezzel szemben a protestantizmus minden felekezete nyugaton keletkezett, nyugati népek körében, sőt ráadásul még a nyugatiak között is legridegebb északi népek között. Ezért találunk náluk kevesebb szertartást, formalizmust és külsőséget, kevesebb művészetet és poétizmust. Ha tehát a protestáns furcsának találja a katolikus templomban a sok külsőséget, ha nem az elfogultság, sőt gyűlölet vezetné, hanem az intelligenciája, ellenszenv helyett egyenesen tiszteletre gerjedne, mert azt juttatná eszébe a dolog, hogy ez a vallás nemcsak négyszáz éves, és nyugati eredetű, mint az övé, hanem visszanyúlik Krisztus idejébe, aki szintén keleti ember volt és a keletieknek prédikált.

Ez a keleti származás nyomta rá a bélyegét az Anyaszentegyházra és látható még rajta ma is, noha már rég nyugati emberek egyháza elsősorban. Ez az oka, hogy bizonyos tekintetben furcsának tűnik fel az olyan nyugati ember előtt, aki nem szokott hozzá már gyermekkora óta, tehát például a protestáns nyugati ember előtt. Ennek azonban nem ellenszenvet, nem lenézést, nem alsóbbrendűnek nyilvánítást kellene eredményeznie a lelkében, hanem tiszteletet. Hiszen a régiség bélyege ez a katolicizmuson s annak bizonyítéka, hogy mint Krisztus, az egyház is keletről jött. Krisztus nemesi levele ez. Tiszteletet kíván, nem lekicsinylést.

Mikor a krajnai vagy csallóközi mocsaras vidékek golyvás embereinek gyermekei kicsúfolták a falun átmenő idegent, mert „még csak golyvája se" volt, az ő anyjuk is azzal dorgálta meg őket, hogy nem szabad lenézni a hibás, fogyatékos embert. Másutt, ahol máshoz vannak szokva, nem a golyvanélküliséget nézik le, sőt éppen a golyvát tartják fogyatékosságnak.

Az Olvasóra bízom annak eldöntését, hogy szertartások tekintetében ki a golyvás és kinek lehet dicsekednivalója vagy jogos felsőbbrendűségi érzése. A döntés egyébként nem fontos, mert a külsőség csak szokás dolga, s e tekintetben kinek-kinek az tetszik, amihez szokva van. Ha valakit csak a szertartások távolítanának el az egyháztól, azon igen könnyen lehetne segíteni. Ahogyan minden további nélkül meghagyta az egyház a kebelébe visszatérő keletieknek az övétől teljesen eltérő szertartásaik, sőt – de ezt már nem olyan szívesen – még papjaik nősülését is – épp oly szívesen vagy talán még szívesebben meghagyná (ha kívánnák) a protestánsoknak is a szertartástalanságukat, mint az ő szokásaiknak és ízlésüknek megfelelőt, ha csak ez lenne az akadálya náluk az igazság s vele Krisztus terhes, de mégis könnyű igája elfogadásának.

Egyelőre azonban – sajnos – nemcsak ez az akadály. Szégyen is volna, ha értelmes embereket ilyen csekélységek – az a külsőség, melyet éppen ők vetnek meg és kicsinyelnek le a legjobban – tartanának vissza a mindennél fontosabb igazság elfogadásától.

A latin nyelv

Ezzel se tudnak protestánsaink sehogy se megbarátkozni. De viszont ennek is sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak, mint amellyel valójában bír. Ők az ő nagy érdemüknek tulajdonítják, hogy „az anyanyelv édes zengzetével" közelednek híveik felé. Nekünk pedig ebből azt kell következtetnünk, hogy szerintük a katolikus papság még a prédikációt is latin nyelven ontja ásítva tátogató, jobb sorsra érdemes szegény magyar paraszt hívei felé, s bizonyára még a gyóntatószékben is latinul dorgálja őket.

Nem értjük, hogy általában micsoda nagy dicsőség rejlik az anyanyelv „édes zengzete" használatában. Hiszen ezen az édes zengzeten csapák be egymást honfitársaink a piacon is, ezen folytatják trágár beszédeiket az utcagyerekek, ezen vezetik tévútra a népet szájhős demagógjaink, és ezen káromolják az Istent is és ezen csábítják a bűn útjára leányait a kerítők is.

Csak természetes, hogy a katolikus pap a jóra is ezzel az „édes zengzettel" buzdítja a magyart, mert bármennyire szeretne is erre a célra valami olyan nyelvet használni, melyen csak dicsérik az Istent, de nem káromolják, de hát mit csináljon, ha egyszer a magyar nép csak ezt a nyelvet érti s latinul, azon a nyelven, melyen ma már csak imádkoznak és tudóskodnak, de már nem gonoszkodnak az emberek, hiába szólna hozzájuk.

A protestantizmusnak ez az állítólagos nagy dicsősége tehát számunkra a képzelhető legtermészetesebb dolog, s nem győzünk rajta csodálkozni, hogy még ebből is érdemet lehet csinálni. Még ha valaki szívből gyűlöli is ezt az „édes zengzetet" (bár nem tudom elképzelni, hogy melyik magyar embernek és mi oka lehetne rá, hogy gyűlölje), akkor se tehetne mást, mint hogy magyarokkal, magyarul érintkezzék, feltéve, hogy valóban érintkezni akar velük, nem pedig elefántcsonttoronyba zárkózni előlük.

Ha pedig a protestantizmus azt hiszi, hogy a katolikus egyház latinul értekezik híveivel, azaz olyan nyelven, melyet hívei nem értenek, ez csak haszon és örvendetes a protestantizmusra, mert így legalább nem tudja ellensúlyozni az ő működésüket, nem tud butítani, babonára és bálványimádásra izgatni.

A katolikus egyház a papság, nem pedig a hívek felé használja a latin nyelvet, ez pedig igen nagy különbség. Mert a papság természetesen érti is ezt a nyelvet. Mivel pedig a katolikus papság sokféle faj és nyelv között oszlik meg, nemcsak nem ostoba, hanem nagyon okos és célszerű közös nyelvet használni irányában. Hogy ez miért és hogyan sérti ki-ki nyelvének „édes zengzetét", azt nem értem. Annál jobban értem azonban azt, hogy az egyház miért használja ugyanazt a latin nyelvet szertartásaiban és a papsággal való érintkezésben. Azért, mert az igazságnak azt az egyformaságát akarja ezzel is jelképezni és egyúttal védeni is, mely oly nagy kincse és büszkesége az egyháznak.

Az igazságot lehet ugyan többféle nyelven is hirdetni, mert az igazság igazság, és egyforma akkor is, ha más-más nyelven hirdetjük és képviseljük is (hiszen az egyszeregyet se kell egy nyelven mondani azért, hogy mint igazság, minden nép között egyforma maradhasson). Azonban az egyszeregy igazsága nyilvánvaló s így nem lehet elferdíteni s ezért elferdítésétől nem is kell félni. Ellenben a vallási igazságokat el lehet ferdíteni, mert nem olyan kézzelfoghatók, mint az egyszeregy, s mivel az ember szenvedélyeivel is ellenkeznek, az ösztönös ember szükségképpen ellenségük is, tehát hajlik az elferdítésükre. Ezzel szemben az egyszeregy változtathatatlanságát nemcsak nyilvánvalósága védi, hanem ha valakinek az volna az érdeke, hogy megmásítsa, ott van üzletfele, aki résen van, mert neki meg az ellenkező az érdeke, s így gondoskodik róla, hogy üzlettársa se „tévedjen".

A vallás parancsai azonban annyira belevágnak az emberi szenvedélyekbe, mégpedig kivétel nélkül minden ember szenvedélyeibe, hogy ugyancsak megvan a veszély az elferdítésükre. A hazafias érzés is, melyet pedig a XIX. században már egyenesen a vallás elé helyeztek, annyira ellenkezik az igazság nemzetekfelettiségével, hogy egy olyan egyházat, melynek különböző nemzetiségekhez tartozó és különböző anyanyelvet beszélő tagjai vannak, majdhogynem lehetetlen évszázadokon át és végleg ugyanabban a hitben mindenütt egyformának megtartani.

Ez ellen a veszedelem ellen eleve védekezni kell (mert hiszen amely vallás igaz, annak fő törekvése kell legyen, hogy egyformaságát, azaz igazságjellegét megőrizze).

Nagyon is megokolt tehát, hogy az egyháznak eleve gondja legyen arra, hogy híveinek nemzeti egyházakra bomlását megakadályozza, s hogy e célból felhasználja azokat az eszközöket, melyek ebben segítségére vannak. Ez eszközök egyike a közös nyelv, mert megkönnyíti az eldugottabb vidékeken lakó s idegenektől alig ismert nyelvet beszélő országok népének vallási ellenőrzését és az igazság egyformaságától való esetleges elhajlásának megakadályozását. Mivel az egyház által használt latin nyelv holt nyelv, az a bántóvá és a nemzeti önérzetre sértővé válható lehetőség is ki van küszöbölve, hogy az egyház hívei egy részének anyanyelvét tegye magáévá egy másik részének anyanyelvével szemben, ami okot adhatna nemzeti ellenszenvre és többé-kevésbé jogos féltékenységre.

A latin nyelv használatára a fő ok tehát az egyformaság féltése és biztosítása. Az igazságvallásban ugyanis ez mindennél előbbre való, mert hiszen szervezet, szertartás, liturgia, külsőség, szokások, nyelv, minden ezt szolgálja, minden ennek a kedvéért van.

De a holt latin nyelv, mely már nem változik s nem megy át már átalakulásokon, mint az élő nyelvek, e tekintetben is jelképezi és szolgálja annak az igazságnak a változhatatlanságát, mely nemcsak térben, hanem időben, nemcsak a helyet, hanem az időt illetően se változhat. Minden élő, tehát tömegektől beszélt nyelv változik, új szavakat, új kifejezéseket alkot, egyes szavak és kifejezések idővel más értelmet kapnak benne s emiatt örökkévaló igazságok lerögzítésére nem alkalmas.

De azoknak a dolgoknak a szentségét s tiszteletreméltó voltát is kifejezi és szolgálja a latin nyelv, melyeket a vallás tartalmaz. Az egyház a papot és az istentiszteletnél szereplő egyéneket nem szokott köznapi ruhájukban viszi az oltárhoz, hanem külön, s csupán csak erre a célra használt öltözetet ad rájuk. Ezzel is jelezni akarja hívei előtt a vallás szentségét és annak szükségességét, hogy az ember lelkileg is kicserélődjék akkor, mikor az oltárhoz lép. Hagyja kint profán gondolatait és gondjait.

Ugyanezt még azzal is jelezni akarja, hogy azt a nyelvet is elhagyja, melyet az ember köznapi életében használ, melyen bűneit is elköveti és egy olyan nyelv használatára tér át, melyen ma már nem trágárkodnak, nem káromkodnak, nem rágalmaznak, nem esküdöznek hamisan, nem csalnak, sőt még csak üzleteket se kötnek az emberek, hanem csak a tudományt ápolják és Istent dicsőítik rajta és vele. Bizonyára az se értelem nélküli dolog s nem véletlen, hogy az istentiszteletnél a köznapitól különböző nyelv használatát a katolikuson kívül más vallásokban (zsidó, mohamedán stb.) is megtaláljuk, pedig náluk csak ez az utóbbi szerepel okként, az egyformaság féltése már nem.

Igen sokszor azonban még gyakorlati haszna is van a latin nyelvnek az egyházban. Ez a gyakorlati haszon annál nagyobb jelentőségűvé válik, minél gyakoribbá teszi a technika s vele a közlekedési eszközök fejlődése azt, hogy az ember nem annak a népnek körében éli le az életét, melyben született, s melynek nyelvét és szokásait ismeri. Az egyház latin nyelvének köszöni a katolikus, hogy ha az Egyesült Államok vagy a dél-amerikai államok valamelyikébe vagy Ausztrália vadidegen környezetébe kerül is, legalább a templomban, ott is otthon érezheti magát. Kínzó honvágya ott rögtön lecsökken, mert ott épp úgy hallja a „Dominis

vobiscum"-ot, vagy a „kyrie eleison"-t, mint otthon gyermekkorában. Azt is örömmel látja, hogy ott is épp úgy „Circumdederunt"-tal temetnek s helyezik majd őt is az idegen anyaföldbe, mint szülőfalujában. Attól meg még inkább meg kell hatódnia, hogy még messze idegen országban, sőt idegen világrészben is épp úgy tud ministrálni, mint gyermekkorában otthon.

Az első világháború folyamán Szibériában hadifogságban levő fogoly magyar tisztektől hallottam, hogy milyen ünnep volt számukra, mikor egy-egy pap (persze sohase magyar) elkerült fogolytáborukba. Milyen szép miséket rendeztek ők akkor, mennyire vetélkedtek egymással, ki ministráljon, s mennyire részt vett rajtuk mindenki, még a zsidók és a protestánsok is. Minden olyan volt, mint otthon, mert úgy érezték magukat, mintha újra otthon lennének s legszebb gyerekkori emlékeik elevenedtek fel lelkükben.

Épp oly sűrűn (illetve nem ritkábban) kerültek a táborba protestáns lelkészek is és természetesen azok is rendeztek protestáns istentiszteleteket. Mivel azonban természetesen ők épp úgy nem tudtak magyarul, mint az oda kerülő katolikus papok nem tudtak, egyszerre kisült, hogy azt se tudták, mit kezdjenek. A magyar fogoly tisztek se a prédikációjukat, se imádságukat nem értették ugyanis és istentisztelet alatt a magyar protestánsoknak éppen nem jutott eszükbe, hogy ez olyan, mint amilyen az otthoni istentiszteletük szokott lenni. Semmi régi emlék nem újult fel alatta lelkükben. Nem csoda hát, ha még a protestánsok s a zsidók is inkább a katolikus, tehát latin miséket szerették a táborban.

Egy ismerősöm, aki (még a régi egész-Magyarország idején) Pozsonyban feküdt kórházban, s mikor már lábadozni kezdett, vasárnap elment a város egyik templomába. Éppen prédikáció közben lépett be oda, de azt mondta, hogy mivel a pap németül prédikált s így egy szót se értett belőle, valósággal ellenszenvet, sőt utálatot érzett az iránt a prédikáció iránt. Lelki egyensúlyát azonban teljesen helyrehozta az utána következő mise, melyen szintén németül énekeltek ugyan, de minden olyan volt és úgy folyt le, mint otthon, s a pap „Dominus vobiscum"-a valóságos jó ismerős gyermekkori barátnak vagy családi ereklyének tűnt fel előtte. A mise utáni közös imádságot is németül mondták, de annyira tudta, mi az, hogy szinte értette is. A mise alatti német ének annál kevésbé bántotta, mert hiszen ő mise alatt énekelni otthon se szokott.

Mikor Érsekújváron lelkipásztorkodtam, gyakran előfordult, hogy a kórházban olyan beteg halt meg, aki a várostól északra fekvő tót falvak valamelyikéből való volt, és akinek a temetésre bejött hozzátartozói egy szót se tudtak magyarul. Hogy én se tudtam egy szót se tótul, a temetésen alig okozott valami bajt, mert az épp úgy „Circumdederunt"-tal, szentelt vízzel s esetleg tömjénnel ment, mintha csak a halott és hozzátartozói szülőfalujában folyt volna le.

Utána Párkányba kerültem, melynek egész környéke magyar volt. De viszont az meg akkor (1919-ben) cseh megszállás alatt volt. Mikor az aláaknázott Duna-híd véletlenül felrobbant, s a hídfőn őrségen levő egyik cseh katonát megölte, nekem kellett eltemetnem. A temetésre természetesen kivonult az ott állomásozó cseh katonaság, s mivel épp akkor erősen ki voltak élezve a nemzetiségi ellentétek, s az akkor győzelmes csehek részéről különösen nagy volt a nemzeti önérzet, egyenesen kihívás lett volna, ha én ezt a cseh katonát magyarul temettem volna. De viszont csehül meg a legjobb akarattal se temethettem, mert még ha a magyar nemzeti önérzet (Párkányban sohase volt még szláv nyelvű temetés) nem lett volna akadály, lehetetlenné tette volna az én szláv tudásom tökéletes hiánya.

Az egyház latin nyelve azonban minden nehézséget megoldott. A „Circumdederunt" és a „Kyrie eleison" a magyaroknak magyar, a cseheknek cseh volt s bár a katona cseh volt s párkányi módra temettük el, mégis épp oly temetésben részesült, mintha otthoni cseh falujában halt volna meg. Egy kis bajt, igaz, okozott az, hogy a katolikus temetés se teljesen latin, mert a Miatyánkot, melyet a néppel közösen mond a pap, a nép nyelvén mondja s Pákányban a

kántorral együtt a nép is magyarul énekelt, e temetés alatt is, de a csehek – úgy látszik – ezt se vették zokon. A csehek nem éppen vallásosak (hát még a cseh katonák!), s ha csehül kezdtem volna el a Miatyánkot és ha a kántor cseh temetési éneket kezdett volna el, aligha folytatta volna valaki. Míg a jó magyar nép magyarul folytatta, s így a dolognak az a látszata volt, mintha a temetéssel a magyar nép becsülte volna meg azt a cseh katonát, aki biztonsága fölött őrködött és hivatása áldozata lett. (Valójában a keresztény gyakorolta a felebaráti szeretetet, mely természetesen akkor is kötelező, ha a felebarát más néphez tartozik, sőt még akkor is, ha a mi fajunk ellensége.)

Kétségtelen, hogy a katolikus liturgiában használt latin nyelvnek vannak hátrányai is. Ez azonban természetes, mert a földön mindig keverve van egymással az előnyös meg a hátrányos, és bajosan lehet találni valamit, aminek csak haszna van, hátránya azonban semmi. Ezért azt, hogy mi a kívánatosabb, a gyakorlatban az dönti el, hogy több-e az előnye, mint a hátránya. Kétségtelen, hogy a latin nyelvnek hátrányai is vannak, de közel se akkorák, mint a protestánsok oly heves tiltakozása után gondolnánk.

Mint mondtuk, amit a híveknek érteniük kell, azt úgyse mondjuk nekik latinul. Például nem prédikálunk nekik latinul és azokat az imákat is, melyeket a pap közösen végez a néppel, mindig a nép nyelvén mondjuk. Láttuk, hogy ez már okozott is némi nehézséget mind az érsekújvári, mind a párkányi temetésen, kiélezett nemzetiségi viszonyok között pedig egyenesen vészes viszályok forrása és megindítója lehetett volna. Maga a szentmise azonban, melyet mindig latinul mondunk, nem imádság, hanem cselekmény, hiszen áldozat. Épp úgy nem lehet tehát se latin, se magyar, mint ahogyan valaki nem kapál, vagy nem eszik se magyarul, se latinul.

Nem azok az imádságok teszik a szentmisét, melyeket a pap mise közben mond. Ezek csak kísérői a misének, tehát a jelenlevőknek nem kell feltétlenül érteniük is őket. Kismisében (olvasott misében) ezeket az imákat a pap halkan, magában végzi, tehát ha magyarul mondaná, akkor is épp úgy nem értenék a hívek, mint így, latinul. Pedig – különösen városban (pedig az emberek mindig nagyobb arányban laknak városban) – a legtöbb ember nagymisét talán évente még egyszer se hallgat. Ha erős hangon mondaná a pap a miseimákat, akkor se értenék a hívek a magyar misét se, mert hiszen az orgona és az ének hangja elnyomná és a megértést lehetetlenné tenné. A hívek szempontjából tehát mellékes, hogy a pap a misét milyen nyelven mondja. Egyébként pedig vannak magyar misszálék, melyeket bárki megvehet (ma már minden műveltebb katolikusnak van is) s abból figyelemmel kísérheti és értheti a paptól halkan végzett latin miseimákat is.

A „nagy", vagyis énekes misékben is csak egyes részeket énekel a pap (a miseimádságnak egészen kis részét, talán még a tizedrészét se). Ilyenkor az orgona s az ének elhallgat ugyan, de a jelenlévők ezeket is alig értenék, még ha magyarul mondanánk is, mert tudvalevő, hogy annak szövegét, amit énekelnek az emberek, többnyire nehéz megérteni. Édeskeveset vesztünk tehát azzal, ha a misében a pap latinul énekel. A katolikus hívők tehát a nyomát se érzik annak az állítólagos lélektelenségnek és anyanyelv-elhanyagolásnak, ami a kívülálló, s így a dologhoz természeténél fogva nem értő protestánsoknak még helyettünk is olyan nagyon fáj. (Mit emésztik miatta annyira magukat, mikor végeredményben semmi közük hozzá?!)

Egyébként hazánkban sok helyen (például a fővárosban is) vannak olyan templomok is, ahol magyar misét is hallgathat a hívő: a görög katolikus templomokban. Tudvalevő, hogy a latin katolikus hívő is épp úgy eleget tehet misehallgatási kötelezettségének ezekben is, mint a latin templomokban. A fővárosban Pesten is van egy ilyen templom és Budán is, és mindkettő egészen kicsi.

Ha a fővárosi katolikusokat csakugyan olyan mélyen sújtaná az, hogy a miseimádságokat nem értik, s valóban oly epedve vágyakoznának a templomban anyanyelvük „édes zeng-

zete” után, akkor ez a két kis görög katolikus templom már réget szétfeszült volna a fővárosi katolikusok százezres tömegeitől.

Ezek a templomok azonban parányi létükre se zsúfoltak, sőt ismerek olyan fővárosi görög katolikust is, aki a Rózsák terére jár ugyan templomba, mert az erzsébetvárosi plébánia területén lakik, de nem a görögbe (illetve magyarba), hanem az ugyanott lévő latinba. Olyan katolikust pedig 30 éves fővárosi tartózkodásom alatt még hírből se hallottam, aki rendszeresen a görög katolikus templomba járna azért, mert ott magyarul van a mise s ő azt jobb szereti. Pedig említettem, hogy hit szempontjából ennek semmi akadálya se volna.

Olyat többet tudok, aki egyszer elment oda kíváncsiságból, hogy lássa, milyen is az a görög katolikus mise, de akinek anyanyelvének „édes zengzete” miatt annyira megtetszett volna, hogy ettől fogva végleg oda is pártolt volna, olyat eddig még egyet se hallottam.

Az egyház és a háború

Az egyház ellenségei, különösen a marxisták, állandóan azt kérdezgetik, miért engedi meg az egyház a háborút, sőt egyenesen azt mondogatták, hogy az egyház „megáldotta a háborút". Természetesen nem a háborút áldotta meg, hanem a háborúba induló katonákat, de azokat se annyira az egyház, mint inkább a tábori papok, akiknek sokkal jobban parancsolt a hadvezetőség, mint az egyház, hiszen az fizette őket, s annak törvényei alatt állnak.

Egyébként is lelketlenség lett volna meg nem áldani azokat a harctérre vagy éppen az ütközetbe induló szegény katonákat, akik nélkülözések közepette szenvedéseikbe, sőt a halálba indultak. Talán csak nem volt bűn azt kívánni, hogy Isten óvja őket minden bajtól és adjon nekik erőt rendkívül terhes állampolgári kötelességük teljesítésére?

Mindössze tehát csak arról volt szó, hogy ezeket az embereket, akiktől a haza vagy a társadalom szinte emberfeletti teljesítményeket követelt s életük feláldozására kényszerített a közért, az egyház nem hagyta magukra lelki válságukban s nem nevezte el őket tömeggyilkos gonosztevőknek, hanem részvéttel melléjük állt s bátorító szóval buzdította őket azon kötelesség teljesítésére, melyet a haza és a viszonyok tőlük követeltek. Mivel az áldás alatt természetesen fegyver is volt ezeknek a szegény embereknek a hátukon vagy a kezükben, a gyűlölet, mely mint láttuk, csak a rosszat képes észrevenni, s ha megbotránkozásra nem talál tárgyat, akkor keres, ráfogta a dologra, hogy nem az embert, hanem a náluk levő fegyvert, sőt – mint látjuk – nem is a fegyvert, hanem magát a háborút áldotta meg, s ráadásul nem is az a tábori pap, akinek a hadvezetőség parancsolt, hanem az egyház.

De ha nem is áldotta meg, legalábbis megengedte az egyház ezt a tömeggyilkosságot, vetik ellen folytatásul s felháborodva kérdik ők, mint vádlók, az egyháztól: Miért engedte meg?!

Azért – feleljük –, mert senki se kérdezte tőle, hogy megengedi-e (tehát valójában nem is engedhette meg). Én még nem láttam olyan államot, mely a háború megindítása, a mozgósítás előtt, előbb megkérdezte az egyházat, szabad-e, s csak mikor megkapta rá az engedélyt, akkor indította meg háborúját.

Mi címen beszél itt tehát valaki arról, hogy az egyház megengedte a háborút? Hiszen ha egy állam feje olyan alázatos lenne az egyház iránt, hogy előbb tőle kérdezné meg, hogy háborút indítson-e vagy ne, éppen ezek a most annyira háborgók tiltakoznának ellene a legjobban s látnák benne a nemzet szuverenitásának megsértését!

A háború mindenkori megindítói nemcsak nem kérdik meg az egyháztól, szabad-e, hanem – s éppen ezek a botránkozók tudják a legjobban – ha egy pap a már kitört háború után azt prédikálná, hogy nem szabad a harctérre menni, mert ez tömeggyilkosság, még a „legklerikálisabb" államban is azonnal vasra vernék, sőt még ha püspök lenne, akkor is letartóztatnák.

Az illető pap vagy püspök még csak a jó ügynek is alig használna bátor viselkedésével, mert azokon kívül, akik azon a prédikáción jelen voltak, meg se tudná senki a dolgot, mert az újságokban s a rádióban egy szó említés se lenne róla s az emberek még egymás közt továbbadni is legfeljebb csak a háború vége felé, mikor már lazulóban a fegyelem, mernék. Ha pedig tárgyalnák a nyilvánosság előtt, akkor a hivatalos állami hazafias hírverés hatása alatt olyan hangnemben és olyan lázító beállításban tárgyalnák, hogy az ilyen papot nem mint erkölcsi hőst magasztalnák, hanem mint elvetemült hazaárulót, megvetnék. Még akkor is, ha igaza volna s tisztán emberbaráti szeretetből szólt volna.

Mikor például a Horthy-korszak vég felé, de még a háború kitörése előtt, tehát békeidőben és a sajtószabadság oltalma alatt „A Szív" című vallásos lap szóvá tette egyes levente-

oktatók káromkodását és a fiatalságra káros viselkedését, a katonaság részéről olyan durva és fenyegető volt a válasz, hogy az illető lap rögtön kénytelen volt elhallgatni. Hogy lehetne hát az egyháznak háború idején, sőt éppen a háború megindításakor hangját hallatnia a háború ellen?

Azt is felhozták vádként, hogy az egyház annyira lelkesedett a háborúért, hogy még a harangjait is odaáldozta, csak hogy minél tovább tartson, csak hogy minél később kelljen megkötni a békét. Ismét a tökéletes elbutulást okozó gyűlölet visszataszító példája! Ez a vak gyűlölet még arról se akar tudomást szerezni, hogy akkor, mikor a háború folyt, még nem lehetett tudni, hogy a háborút így is, úgy is elveszítjük, tehát nem érdemes folytatni. Nem hajlandók megérteni, hogy akkor még megokolt volt, hogy ha már elkezdtük, igyekezzünk jól befejezni, s addig, míg nem veszett el, próbáljuk megnyerni, hogy az a mérhetetlen költség, áldozat, szenvedés és vér, melybe addig került, ne vesszen kárba.

Micsoda szenvedéseket, milyen tömeges meneküléseket, milyen állásvesztéseket s nyomort okozott a vesztett háború s az ország nagy részének idegen uralom alá kerülése! Nem volt-e hát kötelezettség addig, míg volt rá remény, mindent elkövetni a nemzeti szerencsétlenség s vele annyi egyéni tragédia megakadályozására?

Ámde ha a gyűlöletnek még azt a követelését is elfogadjuk, hogy az egyháznak és a papoknak kötelességük a jövőbe is látni s mindent előre tudni, a harangok odaadásáért igazságosan még akkor se vádolhatjuk őket, mert mindenki, aki akkor élt, jól tudja, hogy a harangokat az egyház és az egyházközségek nem önként, nem lelkesedésből adták oda, hanem kénytelenségből. Nem az egyház adta oda, hanem az állam vitte el a harangokat.

A marxista propaganda s hatására – legalább többé-kevésbé – még a magyar közvélemény is azt tartja, hogy a háború előtti Magyarországon a papok voltak az urak. (Mikszáth „Különös házasság”-ában még a békák is azt kuruttyolják a falu melletti tóban: Urak a papok! Urak a papok!) Az emberek azt hiszik, hogy akkor mindig az történt, amit a papok akartak. Ők tehát a harangjaikat is megmenthették volna, ha igazán akarták volna, de magát a háborút is megakadályozhatták volna, ha igazán a béke és a szeretet hívei lettek volna, és ha ők is olyan ellenségei lettek volna a tömeggyilkosságoknak, mint például az istentelen marxizmus. (Itt csak azt jegyzem meg, hogy a marxizmus csak a tőkés államok egymás közt indított háborúinak ellensége, de a maga uralma kivívására ugyancsak szentnek tartja a háborút. De annak tartja minden forradalom és minden szabadságharc is, hiszen mindegyik fegyverrel, azaz háborúval akarja kivívni „a szabadságot”. S hogy lelkesedik nemcsak a marxizmus, hanem a hazafiság is ezekért a maga céljai érdekében indított tömeggyilkosságokért! A napóleoni egész Európára kiterjedő és évtizedeken át tartó háborúk nem lettek volna, ha előttük a francia forradalom nem lett volna. A mi negyvennyolcunkat is kétségtelenül nem a papok robbantották ki. A mi 1919-es „dicsőséges tanácsköztársaságunkat” még kevésbé. A szovjet kommunizmusnak is több háborúja volt egész fennállása alatt, mint bármely tőkés államnak, mely valaha volt a történelemben, s erejéhez viszonyítva békeidőben is nagyobb hadsereget tartott és többet költött fegyverkezése, mint ugyanakkor bármely kapitalista állam.)

A régi Magyarországon is csak annyira voltak urak a papok, hogy Rott Nándor veszprémi püspök akkor még meglevő 50.000 holdja ellenére (melyhez még káptalanjának újabb 50.000 holdja is csatlakozott) se tudta elérni, hogy a veszprémi postafőnök az legyen, akit ő szeretett volna. Ugyanakkor a jó katolikus, de postafőnökké nem lett postafőtisztnek székesfővárosi tanár fia, noha elsőrendű pedagógus, író, tudós, szónok és jellem volt, sehogy se tudott igazgatóvá lenni. Egy, a katolikus Budapesten nála sokkal befolyásosabb pártolókkal rendelkező, kisebb tehetségű kálvinista tanártársa egyik különösen keserű hoppon maradása után megvetően oda is mondta neki: Na, elmehetsz a papjaiddal!

Mintha csak azt akarta volna mondani neki: Nézd, én nem a papokra támaszkodtam, sőt még csak anyakönyvi katolikus se vagyok, olyan tehetség és kiválóság se vagyok, mint te,

mégis többre vittem nálad a katolikus Budapesten! Te ugyanis csak tudós vagy, szónok és jellem, sőt kiváló tanár és jó szervező, tehát igazán vezető állásra való ember, de a papokra támaszkodtál és csak tehetségeddel és jellemeddel akartál érvényesülni. Nekem azonban elsősorban modorom és alkalmazkodóképességem van, de titokban a felekezetem is jobban pártol, mint téged a papok. S mint láthatod, az én felekezetem a te papjaidnál hatalmasabb is.

Olyan „nagy" volt a papok befolyása és hatalma a Horthy-korszakban, hogy abban a bizottságban, mely arról döntött, melyik filmet szabad Magyarországon műsorra tűzni s melyiket nem, volt ugyanis egy pap is, de hamarosan lemondott, mert semmit se tudott ott elérni s nem akarta azt a látszatot kelteni, mintha azoknak a disznó filmeknek az előadásához, melyeket tucatjával engedélyezett ez a bizottság, ő is hozzájárult volna.

A következő eset azonban még ezek után is meglepett, sőt megdöbbentett. Egy somogyi falusi plébános – megelőzve a nemsokára utána következő nagy kommunista „haladást" – kitanulta a mozigépészséget s hangos mozit nyitott a vasúttól húsz kilométerre fekvő faluja kultúrházában (melyet viszont egy veszprémi kanonok építtetett a népnek, szintén megelőzve a kommunistákat).

Az volt vele a célja, hogy a falu jövendő mozija jó kezekben legyen (ugyanazon faluban ugyanis, ha már van mozi, nem lehet másikat engedélyezni). A mozit azonban a Belügyminisztériumban nem engedélyezték se a plébános, se az egyházközség nevére. Ezért a plébános az engedélyt a nővére nevére kérte. Mivel azonban így számítania kellett arra, hogy nővére halála után erkölcsileg meg nem bízható kezekbe is kerülhet az a mozi, szerződést kötött vele, hogy – mivel a helyiség az egyházközség tulajdona volt – csak olyan filmeket adhat elő, melyeket az Actio Catholica filmbizottsága jóváhagyott. A Belügyminisztérium még ezt a szerződést is csak úgy hagyta jóvá, hogy ezt a kikötést törölte belőle, tehát elrendelte, hogy az egyházközség helyiségében is elő kell adni a disznó filmeket is. (Mikor aztán – például Pesten a domonkos egyházközség mozijában is – emiatt ilyen filmeket is előadtak, a közönség természetesen a domonkosokat szidta, s akkor még én is együtt botránkoztam velük, mert semmit se tudtam felhozni a domonkosok mentségére. Azóta tudom, hogy a filmkölcsönzés technikája miatt ezek vetítését még akkor se lehetne elkerülni, ha az a belügyminiszteri törlés nem lett volna. Persze, ha az egyházközségek előre tudták volna, hogy így lesz, akkor nem is nyitottak volna mozit. Mikor azonban a költségek már megvoltak, bármily savanyú arccal is, de folytatni kellett a dolgot. A hívek pedig botránkoztak s még álmában se jutott eszébe egynek se, hogy az egész dologért ne „a papokat" vádolja. Mondom, még nekem se jutott eszembe.)

Hát ilyen „urak" voltak a papok abban a régi „úri" Magyarországon, mikor még a békák is azt kuruttyolták, hogy minden tőlük függ. Ebben az országban s ezeket a papokat vádolták a szociáldemokraták, hogy miért nem tudták megakadályozni magát a háborút is! Ugyanekkor ezek a hatalmat állítólag a kezükben tartó papok még a polgári házasságot se tudták megakadályozni, pedig akkor még nem is a kálvinista Horthy, hanem Ferenc József uralkodott s azt bizonyára még a marxisták is elhiszik, hogy legalább ezt igazán megakadályozták volna „a papok", ha tudták volna.

De azért az egyháznak – folytatják ellenfeleink – mégis csak hallatnia kellett volna a szavát s el kellett volna ítélnie a háborút akkor is, ha az állam nem kérte ki külön a véleményét. Az egyház azonban ezt még békében se teszi meg, mikor minden különösebb áldozat vagy kockázat nélkül tehetné. Az egyház e tartózkodó viselkedésével szemben a közvéleménynek nagyon tetszik például a nazarénusok álláspontja, akik e tekintetben olyan hősök és következetesek, hogy fegyvert nem érintenek még háború idején sem. Inkább hagyják magukat vasra veretni, ha beválnak katonának. Ezek az igazi evangéliumi emberek – mondják –, akik szenvedni is hajlandók meggyőződésükért. De az egyház, de a papok?

Azt hiszem ez a dolog lényege, s ezért ezt a kérdést bővebben tárgyalom.

Intézzük el először a nazarénusokat. Például a kérdés szentírási oldalát. Hiszen a nazarénusok a Szentírással érvelnek, tehát velük szemben is csak a Bibliával lehet érvelni. Majd ha velük végeztünk, csak akkor következhet az ész szava.

Nagyon tévednek azok, akik azt hiszik, hogy ez a tökéletes háború-, és fegyverellenesség a kereszténység szelleme, s hogy az evangéliumot csak a háború-, sőt fegyverellenes nazarénusok tartják meg igazán. Ott vannak például az őskeresztények. Ők ugyancsak ismerhették az evangélium szellemét, hiszen őket még maguk az apostolok, vagy legalábbis olyan emberek, akik az apostolokat még személyesen ismerték, tanították meg a keresztségre. Ennek a nazarénus gondolkodásmódnak azonban még a nyomát se találjuk meg köztük.

Például Szent Sebestyén, az őskereszténység egyik legnagyobb és legtöbbet magasztalt hőse katonatiszt volt, tehát egyenesen a fegyverforgatás és a háborúskodás volt a foglalkozása (akkor az, aki katona volt, háborúskodott, tehát ölt is, hiszen mindig háború volt). Nyoma sincs annak, hogy ez a Szent Sebestyén akkor, mikor pogányból keresztény lett, abbahagyta volna „bűnös" foglalkozását. Ha egy katona az őskereszténység idejében Krisztus követőjévé vált, eszébe se jutott senkinek, hogy megtérésével együtt régi foglalkozását is el kell hagynia, mert neki most már nem csak ölnie, hanem még fegyvert megérintenie is tilos. Szent Sebestyén az evangélium vértanújává lett, mint tényleges százados. Ott van aztán az a 40 keresztény katona, aki hitéért vértanúságot szenvedni is képes volt, de abban, hogy katona legyen s fegyvert viseljen, nem látott semmi összeegyeztethetetlent kereszténységével.

Azonban a nazarénusoknak ez nem elég, mert ez nincs benne a Bibliában. Cornelius százados azonban magában a Szentírásban (az Apostolok Cselekedeteiben) szerepel, mégpedig mint igen jámbor és jó ember (ApCsel 10,1-4.22). Mivel százados volt, kétségtelenül kard volt az oldalán s hozzá is kellett nyúlnia, ha máskor nem, akkor, mikor felkötötte. Tekintve az akkori időket, s mert fiatal se volt már, egészen bizonyos, hogy harcban is részt vett már nemegyszer. Semmi nyoma sincs azonban annak, mintha az apostolok csak azzal a feltétellel vették volna be az egyházba, ha „nyugdíjba" megy s ezután fegyvert nem érint. Sőt a Szentírás szövegéből egész jól látható, hogy továbbra is épp úgy százados maradt, tehát fegyveres szolgálatot teljesített (tehát ölt is, ha szükség volt rá) mint azelőtt, pogány korában.

Aztán ott van a kafarnaumi százados. Az a derék ember, aki azt mondta: „Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj" (Mt 8,8) s akinek nagy hitét Krisztus Urunk annyira megdicsérte. Itt sincs semmi nyoma annak, hogy Krisztus Urunk – a nagy dicséret mellé – azért azt is odasúgta volna neki: De azért, fiam, ezt a ronda foglalkozásodat most már hagyd abba és még ma add be nyugdíjazási kérvényedet.

Krisztus Urunk nem botránkozott meg rajta, hogy ez a nagyhitű, kiváló ember tényleges százados volt és semmi kifogása se volt az ellen, hogy továbbra is az maradjon, tehát kardot viseljen.

Az igaz, hogy mikor Szent Péter Jézus elfogatásakor kardot rántott, a Mester azt mondta neki, hogy tegye vissza hüvelyébe a kardját, mert mindenki, aki kardot ránt, kard által vész el. (Mt 26,52) Azonban a nazarénusok együgyűsége éppen abban áll, hogy ők nem gondolkodnak, hanem csak abba a szóba (kard) kapaszkodnak bele, melyről a Szentírás azt mondja, hogy „öl" (2Kor 3,6).

De persze a betűbe csak akkor kapaszkodnak bele, ha történetesen úgy látszik, mintha mellettük szólna. Jézusnak Péterhez intézett és a kard ellen szóló szavát azonban lehet ugyan úgy is érteni, mint a nazarénusok értik, de lehet magyarázni úgy is, hogy Jézus csak a béketűrésre akarta vele inteni a tanítványait és bennünket, vagy hogy csak a maga javára nem engedett ebben az esetben kardot használni, mert hiszen éppen azért jött a földre, hogy értünk meghaljon.

Már most, hogy a háromféle értelem közül melyik helyes, azt a józan ész és a Szentírás a tárgyra vonatkozó más helyeivel való összevetése dönti el. Cornélius és a kafarnaumi száza-

dos példája azt mutatja, hogy nem lehet úgy érteni, ahogy a nazarénusok értik, mert hiszen ebben az esetben Krisztus Urunknak a kard elleni tilalma és a kafarnaumi századossal való viselkedése, úgyszintén az apostoloknak Cornelius századossal való eljárása egymással ellentmondanának. De ennél még határozottabban is meg lehet cáfolni a nazarénusok tanítását, szintén a Bibliából.

A rómaiakhoz írt levél 13. fejezetének 4. verse például azt mondta, hogy a fejedelem „nem ok nélkül hordozza a kardot". Fegyvert tehát (legalábbis a fejedelmeknek és az ő alkalmazottaiknak) nemcsak érinteni szabad, hanem még állandóan hordozni és használni is (tehát szükség esetén ölni is szabad vele, hiszen a kard elsősorban azért van). Ha kardot sohase használnánk, akkor „ok nélkül" hordoznánk.

A földi hatalom birtokosáról pedig azt mondja a rómaiakhoz írt levél, hogy nem ok nélkül hordozza a kardját. Világos tehát, hogy ha Jézus elfogatásakor Szent Péternek mégse engedte használni a kardot, az nem azt jelentette, hogy kardot egyáltalán és sohase szabad használni, sőt – urambocsá! – még érinteni se, hiszen Krisztus Urunk csak ebben a konkrét esetben nem tartotta célszerűnek a kard használatát s csak ebben az esetben tiltotta meg, nem pedig általánosságban, s egyszer s mindenkorra. Hogy abban az egy esetben Péternek miért tiltotta meg, megmondtuk.

No meg tilalmával természetesen arra is akart figyelmeztetni bennünket, hogy a jó keresztény s kivált a pap (s az egyház jövendő feje, mert Szent Péter volt az, aki kardot akart használni) nem azért van, hogy kardjával védje az igazságot vagy a maga szabadságát, hogy hozzá nem a nyers erő, nem az erőszak, nem a velejáró gőg és fölény illik, hanem az alázat, a türelem és a szellem fegyverei.

Ezzel azonban természetesen nem tiltotta meg egyúttal azt is, hogy azok, akiknek a foglalkozásuk, a hivatásuk a papokétól teljesen különböző, akik azért vannak, hogy a fegyver erőszakával védjék meg az erényt és a jó embereket a gonoszok durvaságától és fegyveres erőszakától, a kardjukat ne használhassák, ha kell. A kafarnaumi századosnak és Cornéliusnak nagy dicsérete a Szentírásban azt bizonyítja, hogy a kard használata is tiszteletreméltó foglalkozás, s hogy azok az emberek is derék keresztények lehetnek, mint azok, akik a szellem fegyvereivel küzdenek ugyanezen rossz ellen.

Szent Máté evangéliuma 10. fejezetének 34. versében még maga Krisztus Urunk is azt mondja, hogy: „Ne gondoljátok, hogy békét jöttem hozni a földre. Nem békét jöttem hozni, hanem kardot." Jézus tehát nemcsak nem tiltja meg nekünk kereken, hogy fegyvert érintsünk, hanem szerinte is vannak olyan esetek, mikor Ő maga adja kezünkbe a kardot s természetesen azért, hogy használjuk.

De még azt is egész világosan megtaláljuk a Szentírásban, hogy Isten igéjének mi a véleménye a háborúról. Azt olvashatjuk benne ugyanis, hogy mikor Keresztelő Szent János tanítani kezdett, „megkérdezték a katonák is: »Hát mi mit tegyünk?« Nekik így felelt: »Ne zsaroljatok, ne bántsatok senkit, hanem elégedjetek meg zsoldotokkal. «" (Lk 3,14)

Tehát nem szidta le őket azért, mert „harcosok" voltak, se nem fenyegette őket kárhozattal, ha továbbra is azok maradnak, még csak arra se célzott nekik, hogy jobb lenne szelídebb foglalkozást választaniuk, még kevésbé szólította fel őket arra, hogy azonnal dobják el maguktól fegyvereiket, mert azok megfertőzik őket, s ezért azokat még megérinteni se szabad, hanem csak arra figyelmeztette őket, hogy a „civileket" ne bántsák, ne zsarolják, azaz fegyverükkel vissza ne éljenek és hogy – ki hinné?! – olcsón szolgálják királyukat, vagy legalábbis fizetésemelést ne kérjenek (amitől viszont nem a nazarénusok, hanem a marxisták mennek neki a falnak).

Kétségtelen, hogy mindebben benne van az is, hogy továbbra is megmaradhatnak „harcosoknak", mint most már Krisztus követői is, sőt látjuk, hogy Keresztelő Szent János, ez a

Jézus szavai szerint még prófétánál is nagyobb ember, akinél nagyobbat anya még nem szült, ezt a lehető legtermészetesebb dolognak tartotta.

Így elbánik tehát a Szentírás azokkal a nazarénusokkal, akik állítólag legjobban engedelmeskednek a „Szentírásnak", s akikről a közvélemény azt tartja, hogy Krisztus „leghűségesebb követői"!

Először is nagy tévedés, hogy embert ölni mindig, kivételt nem tűrően tilos. Szó sincs róla! Az államnak például joga van kivégeztetni a gonosztevőt (csak erre lehet érteni a Szentírás szavát, hogy joggal viseli a kardot). Rendkívüli esetekben, mikor másképp nem lehet fenntartani a rendet és a közbiztonságot, még kisebb vétségekért is büntethetnek halállal a hatóságok, azaz, ha szükség van rá, statáriumot is joggal hirdethetnek.

De magánembernek is joga van ölni, ha rátámadnak, rendőr nincs a közelben és csak így tudja megvédeni a maga életét. Nem jócselekedet ez az önvédelemből elkövetett gyilkosság, de nem is gaztett, nem is bűn. Még az evangéliumi parancs is csak azt mondja ugyanis, szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Tehát nem jobban, mint magadat. Aki a felebarátját jobban szereti, mint magát és például még az életét is feláldozza érte, az hős. De aki ezt nem teszi meg, még nem gonosz vagy bűnös, hanem csak az önfenntartó ösztön hatása alatt álló normális ember.

Ha azonban olyan felebarátomról van szó, aki egyenesen az életemre tör, még azt se mondhatjuk, hogy jobb lett volna, ha hagytam volna, hogy ő öljön meg engem, mintsem hogy én kioltsam emiatt az életét. Aki ugyanis ilyenkor úgy gondolkodik, hogy hát inkább majd meghalok én, azt senki sem tartja hősnek, hanem anyámasszony katonának vagy gügyének.

Nem is megfontolt, tudatos önfeláldozás következménye volna ez, hanem a tehetetlenségé és a gyávaságé. A rémület, nem pedig a hősi fokú szeretet volna az, ami ilyenkor annyira megbénítaná az illető akaraterejét, hogy még a védekezés se jutna eszébe. A tehetetlenséget azonban senki se tekinti erénynek, se vonzónak vagy utánzandónak. A hősiesség ennek éppen az ellenkezője. Tehát bizonyos esetekben nemcsak ölni szabad, hanem még azt se lehet mondani, hogy jobb lett volna, ha nem öltünk volna. Aki más életére tör, az büntetést érdemel, nem pedig önfeláldozást, de különösen nem önfeláldozást éppen annak részéről, akinek életére tört.

Vannak azonban olyan esetek is, mikor embert ölni egyenesen dicséretes dolog és erény.

Tegyük fel, hogy egy rendőr, miközben szolgálata elvégzése után éjszaka a fővárosban hazatérőben van otthona felé, s a közelben puskaropogást és elhaló segélykiáltásokat hall. Rablógyilkosok garázdálkodnak a közelben. A rendőr a helyszínre siet, két gonosztevőt leterít közülük, mire a többi elmenekül.

Vagy tegyük fel, hogy egy pusztán magánosan lakó földbirtokos családját a ház ura távollétében kóbor cigányok támadják meg s az egyetlen otthon levő férfi alkalmazott szembeszáll velük, ura vadászfegyverével az ablakon át néhányat leterít közülük, mire a többiek elmenekülnek.

Mind a ketten: ő is, meg az előbb említett rendőr is gyilkosok, sőt tömeggyilkosok lettek, tettüket mégis nemcsak nem kárhoztatjuk, hanem egyenesen dicsérnünk és erénynek, hőstettnek kell nyilvánítanunk. Mindketten életüket kockáztatták ugyanis más életének és vagyonának védelmében. Mindketten bajban levő felebarátaik védelmére siettek önzetlenül, a maguk élete veszélyeztetésével.

A rendőrnek például sokkal kényelmesebb lett volna, ha úgy tett volna, mintha nem hallaná a lövéseket és a segélykiáltásokat, hiszen már nem is volt szolgálatban, fáradt is volt már s nagyon kívánkozott az éjszakai nyugalom után. Könnyű elképzelnünk, hogy még pihenten és a szolgálati idő tartama alatt se éppen kellemes dolog oda menni, ahol lövöldöznek, azok közé, akik most már mindenre el vannak szánva és halált osztogatnak. Ez a rendőr tehát csak

azért lett „tömeggyilkos”, mert jó ember volt, mert önfeláldozó volt, akinek előbbre való volt a bajban lévők megsegítése, mint a maga kényelme, sőt élete. Csak azért lett tehát tömeggyilkos, mert azért ölt, mert szeretett. Hogy nem a rablógyilkosokat szerette, hanem az ártatlanul megtámadottakat, azt is erkölcsi érzéke kívánta.

Ha ez a rendőr történetesen nazarénus lett volna, az a megtámadott család bizony a rablógyilkosok áldozata lett volna. Nazarénus ember ugyanis nem megy el rendőrnek, mert ezt a foglalkozást bűnösnek tartja, mert hiszen fegyverviseléssel, sőt sokszor fegyverhasználattal jár, a nazarénus pedig nemcsak nem süt el, hanem még csak nem is érint fegyvert, mert még azt is bűnnek tartja.

Hogy emiatt ártatlan emberek pusztulnak el, az őt nem zavarja, mert az ő korlátolt, fanatikus lelke nem a lelket, hanem csak a betűt látja. Nem veszi tudomásul, hogy a gonoszok akkor is használnak fegyvert, ha ő nem is érinti. Az ő „evangéliumi” lelkületének egész egyszerű következménye tehát az lesz, hogy csak a jók fognak elpusztulni, a gonoszok azonban megmaradnak s büntetlenül gonoszkodhatnak.

Keresztény szempontból és a józan ész szempontjából nem feltétlenül és nem mindig dicsőség fegyvert nem érinteni. Ha akarjuk, ha nem, tudomásul kell vennünk, hogy az emberek között gonoszok is vannak s azok akkor is használnak fegyvert, ha mi, a jók, nem érintjük, sőt éppen és emiatt használnak majd mindig könnyebben és gyakrabban.

A gonosztevőket csak fegyverrel lehet megfékezni, mert ők a kérlelésre, a „dumákra” nem sokat adnak, s mi lenne a társadalomból, ha mindenki olyan „jó” lenne, mint a nazarénusok? Ha mindenki oly „lelkiismeretesen” megtartaná a Szentírás szavát? Ha senki se nyúlna fegyverhez s így senki se fékezné meg őket? Nem a legundokabb farizeizmus lenne-e ez a kereszténység?

Pedig egy nazarénusokból álló társadalomban még jobban szükség lenne a gonosztevők fegyverrel való megfékezésére, mint ma, mert akkor gonosztevő is sokkal több lenne, mint ma van, mert ma – hála Istennek! – a gonosztevők mellett fegyveres rendőrök is kellő számban vannak és ezek a fegyveres rendőrök annyira „gonoszok” és „evangélium-ellenesek”, hogy ha kell, lőnek is, mégpedig nem is mindig a levegőbe.

Bizonyára annak a pusztai földbirtokosnak a házában is nem az igazi kereszténységet vagy az önzetlen felebaráti szeretetet, hanem egyszerűen csak az önző kényelem megnyilvánulását, sőt a képmutatás netovábbját jelentette volna, ha az asszonyokkal és gyermekekkel együtt otthon levő kocsis a rabló cigányokkal való fegyveres szembeszállás helyett egyszerűen kijelenthette volna, hogy ő nazarénus, megtartja a Szentírást (nem úgy, mint a papok, akik még a háborút és a fegyvereket is megáldják), s ezért fegyvert nem fog.

De mi lett volna belőlünk, ha nemcsak ma, hanem már évezredek óta mindenki vagy majdnem mindenki nazarénus lett volna s ezért „Jézus tanai iránti tiszteletből” nem lett volna hajlandó fegyvert érinteni? Akkor ma már nem lennének a földön jámbor és hasznos állatok, de ember is alig, hanem csak farkasok, hiénák, tigrisek, oroszlánok és gonosztevők. A jámbor nazarénusok is csak akkor létezhetnének, ha mellettük mindig volnának olyan „gonosz” balekok is, akik helyettük is megfognák a fegyvert s így őket is megvédenék mind a vadállatok, mind az emberi bőrbe bújt ragadozók ellen. Igazán kényelmes kereszténység!

Vegyék hát tudomásul ők is és azok is, akiknek az ő elveik annyira tetszenek, hogy fegyverre már csak az állatok elleni védekezés és a maguk táplálása miatt is szükség van. Furcsa figura az a nazarénus, aki fegyvert nem fog, mert a sátán fajzatának tartja azt, aki ilyesmit megcsinál, de a nyulat, melyet a más fegyvere ejtett el, jóízűen megeszi.

De – sajnos – nemcsak az állatok, hanem az emberek miatt is szükséges a fegyver, mert az ember olyan furcsa és átkos lelki berendezésű „állatja” az Istennek, hogy miatta nemcsak állat-, hanem emberölés nélkül se lehet ellenni a földön. Emiatt gonosznak és ostobának kell

mondanunk még azt a nazarénust is, aki legalább van annyira következetes, hogy nemcsak fegyvert nem fog, hanem bicsérdista életmódot is folytat, azaz neki az a hús se kell, melyet mások fegyverének használata szerzett neki.

Ostobák – mondom – még ezek is, mert ha a jó emberek nem fognak fegyvert, abból még nem következik, hogy ezt a gonoszok se teszik. Éppen ellenkezőleg: Ebből az következik, hogy akkor a gonoszok annál jobban megteszik ezt a tilos dolgot, mert hiszen látják, hogy büntetlenül tehetik. Gyilkolás tehát akkor is lesz, sőt több lesz, mint most. De akkor csak a jókat és az ártatlanokat fogják gyilkolni, s ráadásul büntetlenül, mert a gonoszokat senki se gyilkolja.

Ellenben, ha a jó emberek nem a nazarénusokra, hanem az egyházra hallgatnak, akkor is lesz ugyan gyilkolás a földön, de elsősorban a gonoszok gyilkolása, melyet értelmes emberek nem gyilkolásnak, hanem igazságszolgáltatásnak és közrendnek neveznek. De ebben az esetben a gonoszoknak is elmegy a kedvük a gyilkolástól, mert látják, hogy nem érdemes gyilkolniuk, tehát aránylag még így is lehet a legjobban elérni azt is, hogy még a gonoszokat se kell gyilkolni, mert alig lesznek ilyen gonoszok. A nazarénus rendszerrel ennek éppen az ellenkezőjét érnénk el.

A nazarénusok ostobasága tehát abban áll, hogy egyáltalán nem nézik azt, kit és miért gyilkolnak. Ők jó és rossz ember, támadás és önvédelem, ember és állat, okok, viszonyok és körülmények közt egyáltalán nem tesznek különbséget. Ők csak egyet hajlandók látni: a fegyvert. Szerintük a fegyver az, ami gonosz s ezért használata minden körülmények közt tilos. Nemcsak együgyűségből, hanem emberi gyarlóságból is mondják ezt. Önteltségből, hiúságból, feltűnési viszketegségből. Abban a meggyőződésben, hogy ők jobbak, különbek, példásabb keresztények, mint a többiek, hogy ők és csak ők tartják meg a parancsot, hogy „ne ölj".

Ostobaságuk és vallási hiúságuk aztán azt eredményezi, hogy ha nemcsak a társadalom néhány különcére korlátozódnának, hanem tanaik szélesebb körben elterjednének, nem kevesebb, hanem sokkal több gyilkosság történne mint jelenleg, mert a gonoszoknak a nazarénus államtól nem kellene félniük, s így szabadon garázdálkodhatnának s használhatnák azt a fegyvert, melyet a jóknak és az államnak használni akkor még ellenük is tilos volna.

Józan embernek tehát nem amellett kell agitálnia, hogy a jók ne fogjanak fegyvert (mert ennek eredménye csak az lesz, hogy csak a gonoszok fognak majd fegyvert, de ők még gyakrabban, mint eddig, mert hiszen őket jelenleg nem a Szentírás tilalma, hanem egyedül az állam fegyverétől való félelem tartja vissza tőle), hanem arra kell minden erővel törekednie, hogy a fegyvertől csak a gonosztevők szenvedjenek, ne pedig az ártatlanok.

Okos ember, ha az utcán vérbefagyott embert lát, nem egyszerűen csak azon botránkozik, milyen barbarizmus ez, hanem előbb megtudakolja, hogy ki az, aki vérbe fagyva fekszik s miért érte ez a szomorú sors. Ha megtudja, hogy ártatlan ember, sajnálatra gerjed s büntetést követel, ellenben ha arról értesül, hogy ez a vérbefagyott ember gyilkolni akart, de pórul járt, akkor is megrendül ugyan (a halál, különösen az ilyen halál, mindig megrendítő dolog), de a megrendülés mellett azért megelégedés is elfogja, mint minden embert akkor, mikor az igazság érvényesülését és a jó győzelmét tapasztalja. Így is sajnálja, ami történt, de elsősorban azt sajnálja, hogy olyan emberek is vannak, akiket csak fegyverrel lehet megfékezni, de semmiképpen se azt, hogy a megfékezés sikerült, és aki kardot rántott, karddal veszett el. Láthatjuk tehát, hogy még az a szentírási hely is, melyre a nazarénusok fegyvert nem érintésüket alapozzák, éppen a kardrántás igazságosságát hangsúlyozza. Azt mondta, igazságos dolog, hogy aki kardot ránt, kard által vesszen el. Tehát Krisztus Urunk szerint is joggal alkalmaz a hatóság fegyvert azok ellen, akik a fegyvert jogtalanul alkalmazzák.

Azt sohase érjük el, hogy a földön gyilkosok egyáltalán nem lesznek. Legfeljebb azt, hogy kevesebben lesznek. Mivel tehát fegyverre mindenképpen szükség van és szükség lesz,

mégpedig nemcsak állatok, hanem emberek ellenében is, a dolgot nem intézhetjük el úgy, hogy a jókat tiltjuk el tőle, azaz magát a fegyver használatát (tehát akár jók, akár gonoszok ellenében, akár magánosok, akár az állam részéről) tiltjuk el, hanem úgy, hogy gondoskodunk róla, hogy ha már gyilkolás nélkül nem tudunk ellenni, akkor a kard legalább a gonosztevőket gyilkolja, ne az ártatlanokat s így a magában véve se bűnös, se bűntelen fegyver csak akkor működjék, mikor igazságot szolgáltat vagy bűntényt akadályoz meg, azaz mikor jót cselekszik.

Vannak olyan emberek – még férfiak is –, akik megborzadnak minden vértől, és akik még rablógyilkosság megakadályozására se volnának képesek vért ontani. Az ilyen emberek ne gondolják azt, hogy ez bennük erény, hogy ők a jók, ők az igazi keresztények, hanem helyette ismerjék el, hogy bennük ez gyöngeség, fogyatékosság, gyenge idegzet, férfiatlanság, nem pedig erény vagy kereszténység, és hogy az a rendőr vagy más bátor férfi, aki akkor is segítségére siet veszélyben lévő felebarátjának, amikor kések villannak vagy fegyverek ropognak, tehát az az ember, aki fegyvert használ, sokszor tökéletesebb ember, jobb keresztény és nagyobb hős, mint ők.

De ezekben a fegyveres hősökben a keresztény szeretet is nagyobb, mert nemcsak simogatással, csókolgatással és nyalás-falással lehet embert szeretni, hanem karddal és puskaropogással is, és ez a férfias, ez a hősies szeretet a tökéletesebb szeretet. Írva vagyon ugyanis, hogy nagyobb szeretete senkinek sincsen, mint aki életét adja barátaiért (Jn 15,13).

Pedig hát az, aki, hogy máson segítsen, odamegy, ahol kardot rántanak és puskát ropogtatnak (s természetesen ő is ezt cselekedve megy oda, mert másképp semmi értelme se lenne annak, hogy odamenjen), az az életét kockáztatja és sokszor oda is adja az életét, noha az ő kezében is ott van a kard vagy a puska.

*

Ami már most magát a háborút illeti, ezek után már nem nehéz megmagyarázni azt se, miért nem jelenti ki az egyház kereken, hogy minden háború mindenképpen és minden körülmények között tilos. Ez a kategorikus tilalom ugyanis a nemzetek viszonylatában a jók, illetve a gyöngék kiszolgáltatását jelentené a gonoszoknak, illetve a hatalmasabbaknak. Ahogyan az egyénnél nemegyszer fordul elő, hogy mások gonoszsága miatt kénytelen ölni, mert a maga vagy szerettei életét vagy vagyonát másképp nem tudja megvédeni, épp úgy előfordulhat és elő is fordul ugyanez emberközösségekkel, nemzetekkel, országokkal, államokkal is.

Ha egy nemzetet megtámad a másik, vagy kirabolja, vagy hogy bizonyos területeket vagy természeti kincseket elragadjon tőle csak azért, mert tudja, hogy ő erősebb, vagy mert az a másik nemzet ereje jelenleg másutt van lekötve, vagy mert a támadás meglepetésszerűen éri, világos, hogy mint a megtámadott egyénnek, épp úgy a megtámadott nemzetnek is joga van védekezni. Ha az egyház kimondaná, hogy minden háború és mindenféle körülmények között tilos, akkor ilyen esetekben a védekezés is tilos volna. Ez pedig az igazság és jog, sőt a helyes felebaráti szeretet ellen volna. Az egyház ugyan csak ilyen esetekbe engedi meg a háborút, de emiatt már nem mondhatja, hogy minden háború tilos.

A háború tehát az egyház tanítása szerint épp úgy tilos, mint ahogyan ölni tilos. Mivel azonban ölni nem nazarénus módra tilos, hanem ésszerűen, tehát a tilalom a védekezést nem zárja ki, sőt ha ártatlant védünk a gonosz ellen, akkor ez az ölés egyenesen erény és érdem, épp úgy tilos a háború is, de az is ésszerűen tilos, azaz vannak olyan esetek, mikor nem tilos, mert ránk kényszerített, s mivel a résztvevők az ilyen háborúkban csak védekeznek s eközben életüket kockáztatják benne honfitársaikért, ilyenkor a háborúban való részt vevés még jócselekedet és érdem is lehet.

Ha az egyház még a védekező háborút is megtiltaná, a nemzetek közti viszonylatban is ugyanaz lenne az eset, mintha az egyének közti viszonylatban tiltanánk meg a támadó elleni védekezést, sőt még a fegyver viselését is. A gonosz lelkiismeretlen vezetőktől kormányzott népek ugyanis, akik az egyházra nem hallgatnak, akkor is épp úgy indítanának rablóhadjáratokat, mint eddig, sőt még jobban és így csak a békés nemzetek járnának rosszul. Nekik kellene békében tűrniük, hogy kirabolják őket azok, akik lelkiismeretlenek.

De hát háború esetén miért nem nyilatkozik az egyház, a papság, hogy a küzdő felek közül kinek van igaza, azaz melyik nemzet az, amelynek fiainak nem bűnös a fegyverfogása? Miért nem mondja meg, melyik oldalon áll az igazság, melyik a támadó és melyik a védekező, s miért tűri el azt a legalább az egyik fél részéről feltétlenül téves hitet, mintha mindkettőnek egyformán igaza lenne, s mintha a háborúja annak a nemzetnek is büntelen lenne, aki támadó?

Erre a kérdésre azt feleljük, hogy a legtöbb esetben az egyház nem illetékes erre a döntő nyilatkozatra, mert hogy kinek van igaza, azt ilyenkor csak az tudja eldönteni, aki be van avatva a diplomáciai titkokba, mindenről pontosan értesülve van és tisztában van mindkét fél indítóokaival. Az ügyet megvilágító titkos okmányokat azonban a felek csak utólag szokták közölni s többnyire akkor is csak úgy jutnak nyilvánosságra, ha az ellenfél kezébe kerülnek. Az ellenfél azonban többnyire csak azt szokta belőlük közölni, s annak csinál reklámot, ami rá nézve előnyös. Ezek alapján dönteni tehát szintén igazságtalan volna.

De még ha a pápa abban a helyzetben is volna, hogy tudna igazságosan nyilatkozni, akkor se sok értelme volna az ilyen nyilatkozatoknak, mert az a kormány, mely ellen nyilatkozata szólna, gondoskodnék róla, hogy alattvalói a pápai nyilatkozatról ne értesüljenek. Addig, míg a rádiót fel nem fedezték, ez többnyire tökéletesen sikerült is neki. De Hitler még a külföldi rádióhallgatást is olyan szigorúan büntette, hogy rádiókészülékeik ellenére is el tudta zárni alattvalóit a külföldi hírszolgálattól. Ilyen körülmények közt a pápa esetleges nyilatkozatának haszna alig lenne, kára azonban annál több, mert az illető kormány megtorlásul üldözné az egyházat és a hazára hivatkozva, polgárait ellene uszítaná.

Olyan országban, melyben a katolikusok csak kisebbséget tesznek, nem is titkolná el a kormány ezt a pápai nyilatkozatot, hanem éppen ellenkezőleg, reklámhadjáratra használná fel, mint a hivatását eláruló, politizáló pápa megtévelyedését. A katolikus egyház ellen már úgyis meglévő gyűlölet felkorbácsolását, mint a történelem és az élet bőségesen bizonyítja, tökéletes sikerrel tudná vele elérni.

Úgy tüntetné fel a dolgot, mint a pápa rosszakaratát az illető ország és nép ellen, az illető állam katolikus polgárai részéről pedig a pápa szavára hallgatást, mint hazaárulást és idegen érdekek szolgálatát. Egyébként pedig az egészet egyszerűen a katolicizmus „nemzetköziségével" magyarázná.

Az egyház mindezen nagy hátrányok ellenére mégis nem egyszer nyilatkozott már, mikor háború tört ki. Mikor a második világháborúban Hitler megrohanta Hollandiát és Belgiumot, a pápa azonnal hivatalosan is nyilatkozott, nyilvánosságra hozott táviratot küldött a belga királynak is, meg a holland királynőnek is és Isten áldását kérte igazságos háborúikhoz. Az egyház tehát nemcsak meg nem áldotta Hitler háborúját, hanem kérdés nélkül is egész világosan az egész világnak tudtára adta, hogy ebben a háborúban kinek volt igaza és kinek nem, ki volt az ártatlanul megtámadott védekező és ki volt a bűnös támadó.

S mi volt a haszna az egésznek? Talán szót fogadtak neki az emberek? A német protestánsok (az ország kétharmada) szidták érte a pápát és a katolikusokat, s katolikus honfitársaikról újra megállapították, hogy sohase voltak igazi németek. Ami pedig magukat a német katolikusokat illeti: a pápa erről a két táviratáról a német lapok és a német rádió természetesen nem írt s nem szólt egy szót sem. A katolikusok a dolgot csak a protestáns és állami pro-

paganda hadjáratból tudták meg. Használni nekik se használhatott azonban, mert a hívő és vallásilag művelt katolikus legfeljebb azt állapíthatta meg, hogy a pápa ebben nem tévedhetetlen s ezzel el is volt intézve számára a dolog (ha nem, akkor vértanúvá kellett volna lennie; sokan azzá is lettek), az átlagos katolikus pedig a mennyezetig ugrált dühében, hogy a pápa minek politizál!

A német tábori papok is kénytelenek voltak tovább szolgálni a német háborút akkor is, ha tudtak is Róma szaváról. Először, mert menten agyonlőtték volna őket, ha megtagadták volna a szolgálatot, s különösen, ha ezzel a megokolással tagadták volna meg. Másodszor, mert nagyon tévednek azok az emberek, akik azt hiszik, hogy a tábori pap azért van, hogy a harcra (a jelen esetben az igazságtalan, tehát bűnös harcra) lelkesítse a katonákat, vagy hogy „a fegyvereket megáldja". Nem. Egy igazi pap még akkor se ezt tekinti fő hivatásának, ha nemzeti háborújának igazságos, tehát védekező voltáról meg van győződve. A pap az ő hivatásához illőnek még igazságos, védekező háborúban is elsősorban azt tartja, hogy a halálfélelemnek, nélkülözésnek és szenvedésnek kitett szegény katonákat megpróbáltatásaikban vigasztalja, erősítse, főképpen pedig, hogy bűnbánatra hangolja, bűneik alól feloldozza, a halálra előkészítse, hogy ha elesnek, tiszta lélekkel jelenhessen meg az örök bíró előtt. Aki komolyan hisz az örök életben, annak számára ez még annál is százszorta fontosabb, hogy megnyerjük-e a háborút, vagy elvesztjük. Az ugyanis örökkévaló sorsunkat dönti el, ez pedig csak a földi sorsunkat, azt is legfeljebb néhány száz évre. A pap az örökkévalóság szolgája.

A harcra lelkesítésnél még az is inkább a pap hatáskörébe tartozik, tehát inkább hivatása a tábori lelkésznek, hogy a katonákat a felesleges kegyetlenkedésektől s általában a polgári lakosság elnyomásától visszatartsa, mint az, hogy harcra lelkesítse. Hallottam is az első világháborút végigszolgált tisztektől, hogy ha a harctéren gyóntak, a pap mindig megkérdezte őket: Hogy bánt a civil ellenséggel? Nem kegyetlenkedett-e velük? Nem rabolt-e tőlük?

Ezért van a tábori pap, nem pedig a fegyverek megáldására és a katonák harcra lelkesítésére. Ez utóbbi a tisztek feladata, nem a papoké. Ennek a papi munkának abbahagyására, azaz a tábori papi állásról való lemondásra tehát akkor sincs semmi ok, ha a háború bűnös és igazságtalan. A katona úgyse jószántából vesz benne részt s vadsága fékezésére, szenvedéseiben vigaszra és halála előtt a bűnbocsánatra az igazságtalan háborúban még jobban rászorul, mint az igazságosban. Hitler egyébként is olyan kevés tábori papot alkalmazott, hogy talán 50.000 katonára esett egy. Ezek a papok, ha tudták, hogy háborújuk igazságtalan, a katonáknak erről nem szóltak. Hiszen csak helyzetüket nehezítették volna meg vele, de segíteni nem tudtak vele rajtuk. Ha az okosság úgy kívánja, annyit megenged (sőt sokszor talán meg is követel) az erkölcstan, hogy az igazságról hallgassunk. (Hogy a hazugságot, tehát az igazságtalanságot igazságnak mondjuk, semmiképp se engedi meg.)

A papság viselkedésének bírálói legyenek meggyőződve arról, hogy egy papnak nem kell tőlük tanulnia erkölcsöt, akár katolikusok, akár más vallásúak a bírálók, akár munkások, akár földbirtokosok, akár közlegények, akár tisztek, akár műveltek, akár műveletlenek. A papoknak is vannak emberi gyarlóságaik, sőt sokszor még bűneik is, de közel se oly sok és nem oly nagy, mint azoknak, akik bírálják őket. Ne a tiszt akarja erkölcsre vagy hazafiságra tanítani a papot, hanem hogy ezt ő tanulja tőlük, az a dolog helyes rendje.

Egy éppen a második világháborúban (tehát Hitler háborújában) az orosz harctéren Hitler oldalán harcoló magyar tábori papot panaszkodni hallottam, hogy tiszttársai nem voltak megelégedve „hazafias" működésével. Angolpártisággal vádolták, mert a legénység között csak szorosan vett papi munkát végzett, lelkesítéssel azonban nem foglalkozott. Láthatjuk belőle, hogy a katolikus papok éppen nem azt a gyűlöletes szerepet játsszák a háborúban, mint amellyel a marxisták rágalmazzák őket. Hogy aztán a tisztek mindig azt hiszik, hogy ők jobban tudják, mit kíván a haza, mint a papok, a hazának mindig ez a legnagyobb tragédiája.

Mivel a vallás lényege a másvilágban való hit, célja pedig az örök üdvösség, vallásilag analfabéták, a másvilággal pedig egyáltalán nem törődők (tehát gyakorlatilag nem is hívők) azok, akik a tábori papnak az ütközet előtti szerepét nem is tudják másban elképzelni mint a katonák fegyvereinek megáldogatásában és őket a hősi halára való buzdítgatásban. A hívő embere nézve a legfontosabb az életben a halál órája, mert ez dönti el üdvösségét vagy kárhozatát. Milyen pap lenne tehát az, aki katonái figyelmét ütközet, tehát a legnagyobb halálveszély előtt egyenesen elvonná az örökkévalóságtól s ő lenne az, aki helyette földi dologra irányítaná. (A háború sikere, sőt maga a haza is földi dolog.) Ha a pap a vallási szempontokat a hazafiasok, tehát a természetfölöttieket a természetesek mögé helyezné, ezzel tulajdonképpen arról tenne tanúságot, hogy abban a másvilágban, melyet hirdet, valami komolyan ő maga se hisz.

Ha még a tábori pap is csak vagy elsősorban a győzelemről meg az ellenség gyűlöletéről beszélne a halál előtt álló katonáknak, akkor egyenesen elárulná hivatását s megkönnyítés helyett megnehezítené katona hívei üdvözülését. Hiszen ezzel az égről még ő is a föld felé terelné figyelmüket s mégis úgy viselkednék, mintha a földön, a hazán, az otthonon, a honfitársakon, az ellenségen kívül és túl már nem is lenne semmi.

A pap, még ha katonapap is, azért van, hogy a halál utáni dolgokra terelje a katonák figyelmét. Ott vannak a tisztek, akik sokkal többen is vannak, mint a papok. Ütközetre, hősiességre, az ellenfél szétszórására, azaz földi célokra ők vezessék és buzdítsák a katonát, ne a papok. Ha még a papok is csak arra buzdítják, még a halál árnyékában is, akkor ugyancsak befellegzett szegény másvilágban való hitnek.

Ha pedig valaki minderre csodálkozva azt jegyzi meg, hogy hiszen akkor a pap egyenesen akadályozza a katona hősiességét és hazafiságát, mikor mindezeket másodrendű dolognak mondja neki, és egyenesen eltereli róluk a figyelmét, azt feleljük neki, hogy nem. Amelyik katona ugyanis hitetlen vagy hitközönyös, arra a másvilágról szóló papi beszédek úgysincsenek nagy hatással, különösen mivel az ezred (sőt Hitler seregében egy egész hadtest) egyetlen papjának úgyis eltörpül a hatása a tisztek egész serege, a hadipropaganda széles gépezete és a sűrű napiparancsok közepette.

Amelyik katona viszont hívő (pedig különösen a halál árnyékában majdnem minden ember hívő), arra földi és így a haza iránti kötelességei szempontjából is jó hatással van a papnak ez a szorosan vallási keretek közt maradó működése. A hívő ember ugyanis elsősorban az elkárhozás miatt fél a haláltól s elsősorban emiatt nincs kedve ész nélkül a halálba rohanni. Neki elsősorban azért kell rettegnie a „hősi haláltól", mert ez számára könnyen a poklot jelentheti.

Ha azonban ott van a pap, akinél meg tud gyónni és akitől feloldozást tud kapni, akkor már neki mint hívőnek, nincs oka a haláltól rettegnie, tehát gyávának lennie. Egyébként pedig a kötelességteljesítés is hozzátartozik a vallásossághoz, igazságos, védekező háborúban pedig maga a katonáskodás és a hősi halál is érdem, mert hiszen tulajdonképpen felebaráti szeretet, az otthoniak szeretete egész az önfeláldozásig.

Budapesten a második világháború folyamán éppen a Nemzeti Bank tisztviselőinek lelkigyakorlata volt, mikor a lapokban az az állítás volt olvasható, hogy az olaszok a pápa befolyására váltak el Mussolinitől és a németektől. (Nem volt sokat jelentő hír, mert egész addig ezek az olaszok nem nagyon sok bizonyítékát adták annak, mintha a pápa szavára valami sokat adnának. Ha nem látták volna, hogy Mussolini katasztrófába vitte őket, most is bajosan hallgattak volna a pápa szavára. Ha a pápának engedelmeskedtek volna már eredetileg is, akkor nem is került volna hatalomra soha Mussolini, s így nem is kellett volna tőle ilyen elkésve elszakadni.)

Az egyik e lelkigyakorlaton részt vett tisztviselő, noha a bank alkalmazottai között még a legvallásosabbak közé tartozhatott, mert nemcsak részt vett a lelkigyakorlaton (amit természetesen a Nemzeti Bank nem minden tisztviselője tett meg), hanem még a gyónását is elvé-

gezte (amit szintén nem tett meg mindenki még azok közül se, akik a lelkigyakorlaton részt vettek), az újság elolvasása után annyira felháborodott, de nem az újságon, még csak nem is az „áruló" olaszokon, hanem az állítólag ezt előidéző pápán, hogy dühében, noha gyónását arra már elvégezte, a szentáldozáshoz már nem járult miatta.

„Minek politizál!" – ordította magából kikelve. Az még mint lehetőség se jutott eszébe, hogy a dolog lehet egyszerűen csak a lap rágalma is. Még kevésbé jutott eszébe az, hogy a pápa esetleg lehet okosabb ember is mint ő, és jobban értesült is, tehát hogy esetleg a pápa volt az, aki jól politizált, míg ő volt az, aki rosszul. Legkevésbé jutott eszébe természetesen az, hogy neki, mint katolikusnak, a pápát esetleg talán még a politizálásban is követnie lehetne.

„Uram, válaszoltam neki, bocsásson meg annak a szegény pápának ezért a megbocsáthatatlan bűnéért, a butaságáért. Ne feledje, hogy ma már még egy analfabéta munkásnak is joga van politizálni. Csak ez tehát az anyaszentegyház fejének se lehet olyan megbocsáthatatlan bűne. Ha pedig az a szegény pápa rosszul politizál, nem tehet róla, ha egyszer az Isten nem adott neki elég sütnivalót. Hiszen az csak érthető dolog, hogy a papok az evangéliummal való sok foglalkozástól elbutulnak s az is csak természetes, hogy a pápának még az elbutult papok közül is a legbutábbat választják meg." (Kíváncsi vagyok rá, hogy ez a tisztviselő most nem kommunista párttag-e, s hogy legalább most már belátta-e, hogy a pápa annak idején mégiscsak okosabb ember volt mint ő, tehát ha nem bírálta volna a pápát, hanem utána indult volna, még földi érvényesülése szempontjából is mennyivel előnyösebb lett volna számára a hamarosan fasisztaellenes kommunista uralom alatt.)

Tehát hívők és nem hívő marxisták szemrehányást tesznek az egyháznak, hogy miért nem szól, miért nem nyilatkozik, miért nem hallatja szavát, ha a háború igazságtalan. Mikor pedig hallatja, akkor tisztelet és engedelmesség helyett még azok is felháborodnak miatta, akik jó katolikusokként szerepelnek, hogy miért politizál és minek avatkozik olyanba, amihez „semmi köze". De azért mégis szentül meg vannak győződve, hogy ha a pápa megtiltotta volna a háborút, akkor nem törhetett volna ki. Pedig hát látjuk, hogy még azok se engedelmeskednek neki, sőt engedelmesség helyett felrobbannak, hogy egyáltalán nyilatkozni merészelt, akik még lelkigyakorlaton is részt vesznek, sőt éppen gyónás után vannak.

Ha a szovjet ellen háború törne ki, vajon szükség volna-e arra, hogy a pápa külön nyilatkozzék, hogy ki mellett áll a jog és az igazság? De ha mindezek ellenére mégis külön is tudtunkra hozná, hogy nem a szovjet mellett, vajon ki tagadná meg emiatt a szovjet tiszteknek az engedelmességet?

*

De – halljuk végül talán legerősebb érvül az egyház ellen – mikor háború van, az egyház és papjai is részt vesznek a háborús uszításban és a két szembenálló fél országai közül mindegyikben a papok is egyformán azt hirdetik, hogy nekik van igazuk, az ő ügyük az igazságos, hogy ők az a fél, amelynek oldalán harcolni nemcsak nem bűn, hanem dicsőség, hősiesség, és felebaráti szeretet. Mindkét harcoló félnek azonban egyszerre nem lehet igaza, tehát legalább az egyik ország papsága feltétlenül hazudik ilyenkor.

Mikor erre az érvre válaszolunk, először is figyelmeztetünk arra, amit már fentebb is megállapítottam, hogy az egyház szellemében működő tábori pap nem uszít még akkor se, ha valóban meg van győződve róla, hogy hazájának van igaza. Nemcsak nem uszít, hanem még csak nem is lelkesít a háborúra még ilyenkor se, mert ő elsősorban nem a hazával, hanem a rá bízott katonák örök üdvével törődik.

A pap nem a földi boldogulás, hanem a másvilág embere. A pap az örök életre vezet s emellett legfeljebb könnyet töröl le, vigasztal és fájdalmakat enyhít. Azokat a könnyeket törli le, melyeket a hazafias földi cél munkálása okoz.

Említettem, hogy a jó pap csak akkor politizál, ha a hitet és erkölcsöt kell mentenie vele, vagyis, ha a politizálásnak vallási vonatkozása is van. Annak pedig, ami miatt a háborúk kitörni szoktak, alig van valaha vallási vonatkozása, hiszen alig voltak világnézeti háborúk, kivéve akkor, ha a támadó nem Európából, hanem egy másik világrészből jött (mórok, törökök, tatárok). Ha nemzeti érdekeket kell védeni, lelkesülhet a pap is, de ő mégiscsak elsősorban az örök haza szolgája, nem a földi hazáé.

De hagyjuk ezt és fogadjuk el, hogy háborúban a papok is mindig a maguk nemzetének adnak igazat és véleményüket ők is a háború idején szokásos élességgel képviselik. Viselkedésüket még ebben az esetben is csak az tartja az egyház szempontjából védhetetlennek és a keresztény erkölccsel ellenkezőnek, aki még az erkölcstan elemeivel sincs tisztában. Aki ugyanis a katolikus morálisba csak bele is kóstolt, tudja, hogy van helyes és van téves lelkiismeret, és azt, hogy valaki bűnös-e vagy nem, sohase az dönti el, hogy az, amit tett, objektíve jó volt-e, hanem az, hogy ő jónak vagy rossznak tartotta-e.

Aki csütörtökön meg van győződve róla, hogy péntek van s mégis megeszi a húst, az épp úgy vétkezik, mintha valóban péntek lett volna, ellenben ha valaki valamely ünnepen azért mulasztja el a szentmisét, mert elfelejtette, hogy ünnep van, az viszont nem vétkezett ezzel a misemulasztással. Tehát a bűn szempontjából háború esetén se az számít, hogy objektíve melyik nemzetnek van igaza, hanem csak az, hogy kinek mi volt ebben a tekintetben a meggyőződése.

Pedig hát mindenki tudja, hogy háború idején különösen gyakori a téves lelkiismeret, azaz hogy a bűnös, a támadó nemzet fiai is szentül meg vannak róla győződve, hogy nekik igazuk van. Nemcsak az ilyenkor különösen erősen felfokozott nemzeti érzés okozza ezt, hanem az is, hogy ilyenkor az ellenpárttal szemben mindig terror van, az állam ellenvéleményt nem tűr, a sajtó-, a gyülekezési és szólásszabadság mindig fel van függesztve s mindig rögtönbíráskodás van a „kémek, hazaárulók és rémhírterjesztők" ellen.

Az állam ilyenkor mindig propaganda-hadjáratot folytat az ellenség ellen és a maga polgárai meggyőzésére és lelkesítésére. (Hát még a marxista államok!) Ha aztán mindehhez hozzávesszük még a majdnem mindenkiben amúgy is meglévő nemzeti elfogultságot, könnyű megérteni, ha még a papok nagy része is a legőszintébben meg van győződve a maga nemzetének igazságáról, még akkor is, ha a valóságban az igazság az ellenkező. De ha maga a pap meg van erről győződve, akkor nem csoda, hogy ezt hirdeti is és ez esetben bizony hirdeti még olyan pap is, aki egyébként tiszteletreméltó jellem.

Bizonyos szempontból még örülni is lehet annak, hogy az igazságtalanságot elkövető nemzet fiai is többnyire azt hiszik, hogy nekik van igazuk, mert hiszen ha tudnák, hogy nem, akkor se mernének ellenkezőleg beszélni, sőt akkor is szolgálni volnának kénytelenek a rossz ügyet, sőt kénytelenek volnának érte a harctérre is menni és ott meghalni. De ez esetben ez már bűnük volna s az értékesebb embereknek ez a helyzet bizony a testiek mellé még igen sok lelki kínt is okozna.

De többet mondok: Nemcsak az lehetséges, hogy az egyik oldalról a lelkiismeret tévessége miatt hiheti mindkét fél egyszerre, hogy neki igaza van, és hogy így nem vétkezik, mikor háborút folytat, hanem bizonyos tekintetben még objektíve is lehet mindkét félnek igaza. Különösen lehetséges ez akkor, mikor világháború folyik, mint ez napjainkban szokásos.

A gyakorlati életben a legtöbbször nem egy egészen ártatlan és egy egészen bűnös nemzet áll egymással szemben, hanem többnyire egy kisebb fokban és egy nagyobb fokban bűnös. Legtöbbször az igazságos ügyet képviselő félnek is vannak hibái és elkövetett bűnei és az ellenfél természetesen csak ezeket látja, az ő sajtója csak ezt domborítja ki. Viszont az igazságtalan háborút folytató félnek is lehet egyes részletkérdésekben igazsága is és világos, hogy az ő állampolgárai csak erről tudnak. Különösen egy világháborúban olyan sok érdek

ütközik össze és az ügy egészében olyan bonyodalmat képez, hogy szinte lehetetlenség világosan megmondani, melyik félnek van igaza.

Az első világháborúban például kétségtelenül nekünk volt igazunk, mert hiszen a szerbek gyilkolták meg trónörökösünket s ők akarták felszabadítani azokat a szerbeket, akiket mi országunkba a törökvilágban befogadtunk, de ők akarták tőlünk elszakítani azt a Bácskát és Bánságot is, mely már ezer év óta a miénk volt. Világos, hogy ez támadás volt és mi ezt nem tűrhettük volna még akkor se, ha nem a kis Szerbia lett volna az, aki ezt a merényletet elkövette ellenünk.

Hogy mi ekkor hódítani nem akartunk, arra kell-e meggyőzőbb bizonyíték, mint az, hogy nem volt Szerbiában egyetlenegy magyar falu se (noha valaha maga Belgrád neve is Nándorfehérvár volt és a mienk volt), nekünk pedig nemzetiségünk már anélkül is volt éppen elég. De Magyarország szép, szabályos alakját csak elcsúfítottuk volna Szerbia egy részének elfoglalásával. Kétségtelen tehát, hogy mi védekező háborút folytattunk, a másét elhódítani nem akartuk.

Ámde nekünk e védekező háborúkban szövetségesünk volt Németország. Mivel azonban a német-francia határ igen meg volt erősítve, míg viszont a belga-francia határ nem, mert Belgium felől, Belgium semleges lévén, nem fenyegette a franciákat veszély, Németország meglepetésként Belgiumon keresztül rohanta meg Franciaországot. Emiatt végiggázolt azon a Belgiumon, melynek semlegességéért az európai hatalmak, köztük maga Németország is, kezességet vállaltak.

Mivel ebben a kezességben az is benne volt, hogy ha Belgiumot támadás érné, ezek a hatalmak fogják megvédeni, és mivel a hatalmak sorában Nagy-Britannia is ott volt, Anglia és később Amerika is ezért avatkozott bele ellenünk a háborúba. Teljes joggal volt tehát meggyőződve arról minden angol és amerikai, hogy ebben a háborúban neki van igaza, és hogy őt e beleavatkozásra a becsület kötelezi. Mi azonban nemcsak a szerbek, hanem Anglia ellen is harcoltunk az első világháborúban, s így az angolok is és mi is egyaránt helyesen voltunk meggyőződve arról, hogy igazunk van. Láthatjuk belőle, hogy még az is lehetséges, hogy két egymással küzdő fél mindegyikének igaza legyen. (Egyiknek az egyik szempontból, a másiknak a másikból.)

Az egyház tehát elvben és kereken nem mondhatja ki, hogy minden háború tilos, és azt se döntheti el mindig, melyik félnek van igaza. Láttuk, hogy a szenvedő félnek, az igazságtalanul megtámadottnak háborút viselni, azaz egy nemzetnek magát az igazságtalan támadás ellen védeni megengedett és az egyház is csak ilyen háborút mond megengedettnek. Hogy a háborúskodó felek közül ki a védekező és ki az igazságtalan támadó, azt azonban nem mindig lehet egészen határozottan eldönteni, kivált mikor az egyház nincs is mindig beavatva a diplomáciai titkokba.

Mikor meg lehetett állapítani, az egyház nyilatkozott is, bár ilyenkor se sok értelme volt, hogy szavát hallatta. Ugyanis kedves ellenségei, sőt mint láthattuk, még kedves hívei is ilyenkor engedelmeskedés helyett rendre szokták utasítani, hogy ne politizáljon. Azt is megállapítják ilyenkor, hogy nyilatkozata, mivel nem szorosan a hit dolgáról van szó, nem tévedhetetlen, s még a legkisebb baj, ha megelégednek azzal, hogy nem engedelmeskednek neki. Legtöbbször azonban még rúgják, marják, rágalmazzák is érte.

Ami a fegyverek állítólagos megáldását illeti, az se lenne éppen kifogásolható, mert például annak a rendőrnek, aki hősi önfeláldozással a jajveszékelők segítségére és a gyilkosok megfékezésére indul, bizonyára nyugodtan meg lehetne áldani a fegyvereit, ha önfeláldozó beavatkozása előtt ideje lenne az egyház áldását kérni. De ha ezt lehet, akkor bizonyára meg lehet áldani az olyan katona fegyvereit is, aki önként, vagy legalábbis kötelességtudó önfegyelmezéssel otthagyja nyugalmát, otthonát, családját és kimondhatatlan nélkülözéseknek,

szenvedéseknek, életveszélyeknek, sőt a halálnak teszi ki magát, hogy honfitársait ki ne űzzék majd hajlékukból. (Hány magyarnak kellett menekülnie amiatt, hogy az első világháborút elvesztettük és az ország megcsonkult? A második világháborúban meg hány magyar pusztult el amiatt, hogy Budapest ostromára is sor került?)

Én azonban sohase hallottam a fegyverek megáldásáról még háború idején se. Csak hadihajó megáldásáról hallottam vízrebocsátása előtt. Ha egyszer hadihajó volt, akkor természetesen ágyúk is voltak rajta, de azt mondani, hogy az áldás nem a hajónak, hanem a rajta levő ágyúknak szólt, mégis hallatlanul nagy egyoldalúságra és elfogultságra vallana. Akik a hadihajón szolgálnak, a hazájukat védik és nagy fáradalmaknak, veszélyeknek teszik ki magukat miatta. Az áldás bizonyára nekik szól, nem a hajó ágyúinak, ők pedig bizonyára meg is érdemlik ezt az áldást s bizonyára rá is szorulnak.

Ha katolikusok még a békés lakásukat is meg szokták szenteltetni, mielőtt beköltöznek, sőt ezt minden vízkeresztkor újra meg újra megismételtetik, akkor igazán nem csodálkozhatunk rajta, ha egy hívő hadvezetőség a hajóját is megszentelteti, mielőtt a legénységet rávezényelné. E viselkedés annak is bizonyítéka, hogy meg van győződve ügye igazságáról. A kalózok nem szokták megszenteltetni hajójukat, mielőtt vízre bocsátják. Hogy a hadihajónak nemcsak páncélzata van, mely az ellenség lövegei ellen védi, hanem olyan felszerelése is, hogy ő is visszalőhessen, sőt támadhasson, az bizonyára nem lehet akadálya annak, hogy az egyház megáldja. Elvégre minden kereszténynek nem kell feltétlenül nyúlnak vagy birkának lennie, kivált, ha ragadozókkal van dolga s a kereszténység bizonyára nem azonos a tehetetlenséggel vagy gyámoltalansággal.

Miért rosszak sokszor a vallásosnak tartott emberek is?

„Láttam én csárdákban tisztább szíveket már,
Mint kit naponként lát térdelni az oltár.”
(Petőfi Sándor: A csárda romjai)

A sokat tapasztalt, jó emberismerő, bár mint istentelen, ebben a tekintetben elfogult Petőfi ír így. De éppen nem áll ebben egyedül, mert mások részéről is igen gyakran hallunk hasonló megállapításokat. Igen sokszor mondják, hogy akik a templomban úgy imádkoznak, hogy „majdnem lehúzzák a Krisztust a keresztről”, sokszor éppen azok szoktak a legrosszabbak lenni. Még páter Bíró jezsuita tartományfőnök is azt mondta, hogy ha jön hozzá valaki valamit kérni, s arra hivatkozik, hogy mindennapi áldozó, nem bizalom támad iránta lelkében, hanem már előre fél, hogy szégyent vall majd miatta.

Hogy lehetséges mindez és mit szólunk hozzá?

Először is azt, hogy akik ezt a kifogást a vallásosak ellen felhozzák, többnyire vallástalan emberek s ezért rosszakarattal és ellenszenvvel nézik a vallásosakat. Megállapításuk tehát nem lehet tárgyilagos. Mivel ugyanis ők maguk nem imádkoznak, nem járnak templomban, érdekük, hogy megállapíthassák azokról, akik náluk e tekintetben különbek, tehát külsőleg vallásosak, hogy ők se jobbak náluk és ezzel a maguk külső vallásgyakorlata elmulasztására is mentséget találjanak vele. (Páter Bíró nyilatkozata egész más elbírálás alá esik. Ő nem a mindennapi áldozók rosszaságát állapítja meg, hanem azokat, akik a pap előtt erre hivatkoznak akkor, mikor kérnek tőle valamit. Hiszen még az is könnyen lehet, hogy az illetők nem is mindennapi áldozók, hanem csak önző okokból, hazugul hivatkoznak rá. De ha igaz, amit mondanak, akkor is tagadhatatlan, hogy a pap előtt tőkét akarnak belőle kovácsolni, tehát mindenképpen a napi áldozók gyarlóbbjai közé tartoznak.)

Válaszunk második része azonban az, hogy – úgy látszik – valami igazság is van a vallásosak, illetve a vallásosaknak látszók elleni kifogásban. Katolikus cselédek például igen gyakran dicsérik zsidó vagy protestáns gazdáikat s én magam is igen sok zsidó vagy protestáns ismerősömet találtam igen jólelkűnek s így rokonszenvesnek. Pedig hát ők még anyakönyvileg se voltak katolikusok s már csak emiatt se járhattak misére. A legtöbbjük bizonyára imádkozni is alig szokott, s ennek ellenére is jólelkű volt.

Világos, hogy arról józan ésszel szó se lehet, hogy valaki azért rossz, vagy rosszabb másnál, mert templomba járni és imádkozni szokott és hogy valaki azért összeférhetetlen, irigy, önző, sőt talán még alkoholista is, mert túl sokat ájtatoskodik és gyónik.

Egyenesen képtelenség azt gondolni, hogy ha nem járna ennyit templomba, akkor összeférhetőbb természetű és jobblelkű volna. Kétségtelen, hogy még vallástalan alapon állva is legfeljebb csak annyit mondhatunk, hogy a vallásosság előnyös hatása az emberek jellemén nem nagyon vehető észre, de azt semmiképpen se, hogy a vallás az, ami jellemtelenné, gonoszlelkűvé teszi az embereket.

Ha tehát mégis tapasztalunk olyan jelenségeket, melyek ezt a látszatot keltik, a dolgot csakis a következő módon magyarázhatjuk: Valakinek a jellemét és erkölcsi magatartását a gyakorlatban elsősorban nem a vallása, nem is a maga ezen alapuló erkölcsi erőfeszítései, hanem természetes adottságai, vele született hajlamai döntik el. Láttuk, hogy a katolicizmus még az emberek természetét is meg tudja változtatni, de láttuk azt is, hogy a valóságban ez – sajnos – csak tíz, vagy talán inkább száz közül egy esetben következik be.

Kétségtelen tehát, hogy nemcsak a protestánsok vagy a zsidók, hanem még a hívő katolikus is általában nem azért megnyerő egyéniségű, és jó, ha valóban az, mert katolikus, hanem azért, mert szerencsés természettel, előnyös adottságokkal született, s mert életében nem került olyan körülmények közé, melyek mostohasága káros és antiszociális tulajdonságokat fejlesztett volna ki benne.

Statisztikailag kimutatható, hogy a zsidók és a protestánsok minden országban jobb módúak és rendezettebb anyagi körülmények közt élnek, mint ugyanazon ország katolikusai. Világos, hogy ezeknek a jobb módjuk miatt könnyebb nyugodt idegzetűnek, derült kedélyűnek, megértőnek, nem irigyeknek lenniük, mint azoknak, akik egész életükben másnak a kiszolgáltatottjai, még a betevő falatjukért is állandóan küzdeniük és aggódniuk kell, és sokszor töltenek el álmatlanul éjszakákat anyagi gondok miatt.

Az ilyen családokban a veszekedések, perpatvarok, békétlenségek és viszályok sokkal gyakoribban, az ilyen emberek gyerekei sokkal többet vannak az utcán felügyelet nélkül, több rosszat látnak, műveletlenebbek, ösztönösebbek, állatiasabbak, mint a jobb módúak gyermekei. Nem részesülhetnek ugyanis olyan gondos nevelésben, mint azok.

A zsidók és protestánsok gyakori természetes jósága, barátságossága, emberbecsülése, anyagi jómódjuk és a vele együtt járó nagyobb műveltségük a kiegyensúlyozott életmódjuk természetes következménye. Világosan bizonyítja érvelésünk helyességét az is, hogy ezeket az előnyös tulajdonságokat zsidókban és protestánsokban egyaránt megtaláljuk.

De hát a hitközönyös és nem vallásos emberek nemcsak inkább a jobb módúak közül kerülnek ki, hanem egyúttal a kevésbé terheltek közül is, és ez a kérdésben még az előbbinél is fontosabb tényező. Nemcsak a jómódú embernek kell ugyanis kevésbé a vallás, mint a szegénynek, hanem az egészséges testű és idegű ember is kevésbé hajlamos rá, mint a szenvedélyekkel terhelt.

Aki igazi egészségesnek születik, annak jó a közérzete, derűs a kedélye, sohase fél (az oktalan félelemérzet mindig a rossz idegzet következménye), jól alszik, jól eszik és jól emészt. Az ingerültség, epésség, szeretetlenség többnyire a rosszul töltött éjszaka vagy a rossz gyomor következménye.

Az egészséges és jó idegzetű embert az élet bajai és kellemetlenségei is csak futólag bántják, mert a derűs kedély és a vele járó egészséges optimizmus csakhamar túlteszi magát rajtuk. Világos, hogy az ilyen embernek eszébe se jut a halál (hiszen olyan távol áll tőle!), de annak se érzi semmi szükségét, hogy a másvilág után áhítozzék vagy akár annak csak a gondolatával is foglalkozzék. Boldog és megelégedett ugyanis azzal, ami van, nincs hiányérzete. Számára a földi élet is jó.

Világos, hogy a másik életnek a gondolata, mely majd csak ezután jön, elsősorban azt foglalkoztatja, aki ebben az életben nem boldog, nem pedig azt, aki itt is pompásan érzi magát. A másik élet elsősorban annak kell, aki ebben az életben elégedetlen, boldogtalan, de viszont az is kétségtelen, hogy elsősorban a rossz idegzetűek, a lelkileg terheltek azok, akik itt nem boldogok.

Megfigyeltem e tekintetben sportbajnok tanítványaimat. Majdnem mind jólelkűek, önzetlenek, jellemek, igazmondók, alkalmazkodók, kedélyesek, jószívűek, közvetlenek, szerények, azaz olyan egyéniségek voltak, akiket lehet szeretni. Önteltségnek, nagyzolásnak, elbizakodottságnak nyoma se volt bennük akkor se, mikor már országos nevük volt. Vallástalanoknak és erkölcsteleneknek se mondhattam őket. De viszont olyan is alig volt köztük, aki határozottan vallásosnak lett volna nevezhető.

Istenre és másvilágra ugyanis természeténél fogva annak van szüksége, aki erőtlen, gyámoltalan s ezért fél (ezért mondjuk „istenfélőnek"). Ők azonban erősek voltak s így nem volt okuk arra, hogy féljenek. Nem féltek még Istentől se. Nem hetvenkedtek vele, hogy nem fél-

nek tőle, hiszen normális ember sohase tér el az átlagtól, az átlagember pedig legfeljebb hitközönyös, de sohase hitellenes. A viselkedésük csak annyit mutatott, hogy nem érzik semmi szükségét annak, hogy a megszokottnál ájtatosabbak legyenek, de viszont nem is botránkoztattak vallástalanságukkal senkit, s ha megkérdezték efelől őket, hívőknek és vallásosaknak mondták magukat.

Egész mások az ütődöttek, a sértődékenyek, a terheltek, a szenvedélyektől megvertek, a beteg idegzetűek. Ők elégedetlenek, rossz közérzetűek, összeférhetetlenek, félénkek, különcök. Ők mindenkivel összevesznek, őket senki se szereti. Nekik minden okuk megvan arra, hogy egy másik világot várjanak, abban reménykedjenek. Ők már csak azért is kitűnnek a vallásosságban, mert az emberek átlaga nem ilyen, s nekik mindig különbözni kell az átlagtól.

A beteg idegzettel a gőg is mindig együtt jár, s az ilyenekben sokszor egyszerűen a gőg okozza a vallásosságot. Nekik különbeknek kell lenniük, mint az átlag, s mivel másban nem tudnak kitűnni felettük, az ájtatosságban tűnnek ki, s természetesen le is nézik, le is sajnálják azokat, akik nem olyan vallásosak, mint ők. Pedig az igazság az, hogy legalábbis tetteikben (melyek fontosabbak, mint a vallási külsőségek) az átlagemberek még hitközönyösen is különbek, mint ők (bár nem érdemük, mert jó idegzettel Istennek is sokkal könnyebb szolgálni, mint olyan szervezettel, mely szinte minden jót akadályoz).

De az ilyen beteg idegzetű emberek természetesen ájtatosak se tudnak tartósan lenni. Azt is hamar megunják, a papok is igen könnyen megsértik túlzott érzékenységüket s legalább egy időre ők is átcsapnak a lanyhaságba, sőt dacból sokszor a vallásellenességbe. A beteg idegzettel egyébként is együtt jár a változékonyság. Az ilyen ember az egyformaságot, az egyhangúságot nem szenvedheti. Ezért aki elsősorban azért vallásos, mert terhelt, az sohase mindig, sohase egyformán vallásos. Akit vallásossága egész életén át végigkísér, az, ha gyenge idegzetű is, sohase csak azért, sőt elsősorban nem azért vallásos, mert idegbeteg. De az ilyen ember vallásossága nem is terméketlen, nem is ellenszenves vallásosság, nem kísérik bántó tulajdonságok.

A beteg idegzettel nagy szenvedélyek járnak együtt: nem ritkán kóros alkoholizmus, túlzott, sokszor perverz nemi ösztön, túlságos önérzet és sértődékenység, összeférhetetlenség, a kitartó munkára való képtelenség, az alkalmazkodás hiánya, az engesztelhetetlen gyűlölet azok iránt, akik megsértették, a kóros hazudozás és visszataszító irigység stb.

Világos, hogy az ilyen embereket senki se szereti s ezért barátjuk sincs. Ha van is, hamar elvesztik. Ezért aztán boldogtalanok, kielégítetlenek, életuntak, állandóan arra a szeretetre vágynak, amelyet sohase kapnak meg.

Az ilyen emberek számára úgyszólván szükségszerűség a vallás, hiszen nélküle ki se bírnák az életet, s vagy öngyilkosokká kellene lenniük, vagy az őrültekháza lakójává válnának. De viszont igazi vallásosak már csak terheltségük miatt se tudnának lenni s ezért csak a távolról szemlélő látja őket vallásosaknak azért, mert a vallás külsőségeit időnként nagyon megtartják (de többnyire csak ezt tartják meg). A vallásosság lényege, a belsőség azonban senkinek se nehezebb, mint éppen őnekik, s ezért senkiben se ritkább, mint éppen őbennük. Gyóntatóik (ha ugyan szoktak gyónni), ezt nagyon jól tudják is, mert nincs nagyobb teher, mint ilyen embereket gyóntatni. Akik azonban csak templomba járásaikat és ájtatos imádságukat látják, azok erről nem tudnak, s ezért nagyon vallásosaknak gondolják őket.

Ez az oka tehát annak, hogy „a vallásos" embereket sokszor annyira ellenszenvesen gyarlóknak találjuk s előnytelenül hasonlíthatjuk őket össze a hitközönyösökkel vagy kevésbé vallásosakkal. Az egészen vallástalanokról és a vallástalanságukkal dicsekvőkről már nem mondhatjuk ugyanezt, mert ők szintén nem az átlagemberek, a normálisak, a jó idegzetűek közül kerülnek ki, hanem többnyire épp oly különcök, épp oly rossz idegzetűek, épp oly terheltek, mint ezek az ellenszenves „vallásosak".

Világos azonban, hogy ezek a terhelt, ezek az ütődött, ezek a különc vallásosak nem azért olyan gyarlók, sőt ellenszenvesek, mert vallásosak, hanem csak azért lettek „vallásosak", mert terheltek. Világos, hogy vallásosságuk nem teheti őket terheltből rögtön egészségessé is, még ha vallásosságuk még oly igazi is. Az igazi vallásosság még ezt is el tudja ugyan érni, de évtizedek, nem pedig hetek alatt. Érthető azonban, ha általánosságban az ilyen embereknek a vallásossága is ütődött, tehát sokban torz vallásosság. Hiszen semmihez se kell annyira intelligencia és erős idegzet, mint az igazi vallásossághoz.

Ha az intelligencia (vagy ennek pótlásaképp a lelki vezető iránti feltétlen engedelmesség) megvan az ilyen ütődött emberben, nagy keservesen igazi vallásossá is lehet, s ha ez sikerül, ez a siker egyúttal terheltsége és különcsége megszűnését is jelenti. Azért olyan nehéz dolog elérni, mert hiszen nem kevesebbet jelent, mint a természet megváltoztatását. Az ehhez szükséges nagy erőfeszítéseket és kitartást a beteg idegzet rendkívül megnehezíti. A hozzá szükséges alázatosság is éppen az ilyen emberekből hiányzik legjobban.

„Már előre félek, mikor látom, hogy megint elkezd templomba járni, gyónni, imádkozni, mert mindig ilyenkor kell mellette legtöbbet szenvedem", mondta valaki, akinek egész életét egy ilyen láthatóan (rángatózó) idegbeteg roncsnak a környezetében kellett eltöltenie. Noha jólelkű és vallásos lélek volt az illető, mégis még ő is a vallásosság elleni ellenszenvvel mondta ezt.

Pedig cáfolat helyett ez az eset is érvelésük helyességét bizonyítja. Abból a kifejezésből ugyanis, hogy „megint elkezd" (gyónni, imádkozni), láthatjuk, hogy ez a „túl vallásos" idegbeteg se volt igazi vallásos, mert hiszen akkor a vallásosságot nem „megint elkezdte" volna, hanem állandóan egyformán gyakorolta volna.

Azt is jól láthatjuk, hogy nem a templom, gyónás, imádság okozta viselkedése tűrhetetlenségét, hanem idegbaja, mely – mint minden idegbaj – változékony és időszakonként nyugalmi, illetve kevésbé súlyos és súlyosabb periódusok változnak benne. A beteg ebben az esetben is nyugtalansága, lelki szenvedései ellen keresett orvosságot a vallásosságban, csak azért, mert másban nem kereshetett. Világos azonban, hogy a templomba járás, az imádság, a gyónás nem varázsszer, mely olyan bűnt vagy bajt is azonnal megszüntet, melynek igazi oka a terheltség, az idegbetegség.

Ez ellen is használ az igazi vallásosság, de természetesen nem már néhány hónapos imádság vagy egy-két gyónás után. Ennyinek még nincs átalakító hatása még akkor se, ha egészséges emberrel, nem pedig idegronccsal van dolgunk. Az erény és a vele járó örök üdvösség sokkal nagyobb kincs, semhogy ilyen könnyen lehetne megszerezni.

Milyen igazságtalanság azonban a vallásosságot okolni azért, mert a beteg „kiállhatatlan". Nyilvánvaló, hogy az idegbeteg nem azért akkor a legellenszenvesebb és legnyűgösebb mikor vallásoskodik, hanem azért vallásoskodik éppen ilyenkor, mert olyankor keres a vallásosságban legjobban menedéket, mikor idegbaja miatt ennek a legjobban érzi szükségét. Nem a vallásosság az oka a nyugtalanságának s vele együtt járó ellenszenvességének, hanem a „vallásosság" is nyugtalansága egyik megnyilvánulása. Nyugtalansága, lelki kínjai miatt keres a vallásban menedéket.

Ha tehát olyan gyarló „vallásosakkal" találkozunk, ne a vallás számlájára írjuk gyarlóságaikat, sőt bűneiket, hanem helyette inkább azt az emberiségre olyan nagy szégyent jelentő, de – sajnos – igazi megállapítást tegyük meg tanulságképpen, melyet egyébként már Krisztus Urunk is megtett a királyi emberről szóló példabeszédében (Mt 22,1-14; Lk 14,16-24). Ez pompás lakomát rendezett a hozzá illő társadalmi állásúaknak, mivel azonban azok, akiket meghívott, nem jelentek meg, hogy ne maradjon üresen a terem és ne vesszenek kárba a már elkészített ételek és beszerzett italok, kiküldte szolgáit az utak mentére, hogy a vándorlókat, koldusokat, hajléktalanokat és nyomorékokat hívják meg helyettük.

Sajnos, így van ez ma is. Az egészséges testűek, lelkűek és idegzetűek (kifejtettük már, miért) ma se nagyon tolonganak az Isten kínálta lakomára. Sajnos ennél az asztalnál ma is sokszor csak azok tolonganak, a világot többnyire ma is csak azok hagyják el (ők azt hiszik, hogy Isten kedvéért), akiket a világ már úgyis elhagyott, azok, akik terheltségük miatt úgyse tudnak boldogulni a világban s nem tudják élvezni örömeit, azaz akiknek nincs mit elhagyniuk. Akiknek módjuk és lehetőségük van a földi boldogsághoz is, azaz a normálisak, csak ritkán. Ezek is legfeljebb csak akkor teszik meg ezt a lépést, mikor már megöregedtek, azaz ők is már erőtlenekké váltak, mikor már ők is betegeskedni kezdenek s az a másik világ már közeleg, a földi világ pedig már kezdi elhagyni őket. Szégyenletes dolog ez az emberiségre, de így van. Isten azonban olyan jó, hogy szolgálatunkat még ekkor is elfogadja. De hogy a jutalom érte sokkal kevesebb lesz, mint azoké, akik nemcsak azt hagyták el Istenért, ami sohase volt az övék, vagy nem csak akkor, mikor már úgyse volt az övék, az is bizonyos.

De noha többnyire inkább csak terhelteket, abnormisokat és lelki inaszakadtakat vagy elaggott lelkeket kap kiformálásra és teljesítőképessége bebizonyítására, azért a vallás nagy haszna még így is nyilvánvaló. Például azok az értékesebb, jólelkű, vonzó, egészséges idegzetű zsidók, protestánsok és katolikus hitközönyösek is, akiket előbb dicsértem, minden rokonszenvességük ellenére is micsoda messze állnak az igazi katolikusoktól! Tanulmányoztam őket külön ebből a célból és hány vált köztük egyenesen ellenszenvessé, mikor alaposabban megismertem őket! Mert annak az igen egészséges testnek és idegzetnek megvannak ám a maga hátrányai is, nemcsak előnyei!

Például az a jó gyomor, melyet előbb emlegettem, igen sokszor teszi a gazdáját egyszerűen csak ésszel bíró állattá, akinek a látóköre és vágyai nemigen terjednek túl a vegetatív élet körén. A mindig jó, mindig egészséges alvás viszont legtöbbször kapcsolatos a nyárspolgársággal, az állandó jó kedély a semmittevéssel és az egész élet elszórakozásával. Azt is szinte szabályként tapasztaltam, hogy ezek a feltűnően előzékeny, mindig jómodorú emberek, ha előzékenységük nem talál viszonzásra, különösen pedig, ha megbántásban részesülnek, úgy tudnak gyűlölni, bosszút állni és soha ki nem engesztelődni, mint kevés, természeténél fogva nyers, savanyú vagy rossz modorú ember.

Aztán meg maga a jó modor is csak ritkán fakad szeretetből s jólelkűségből. A legtöbbször célja van s érdek a forrása. S mindezeket nem is csak egyedül én, a vallásos ember veszem és vettem észre. Volt olyan protestáns tanártársam, akit kötelességtudásáért, előzékenységéért és rendkívül jó szívéért én rendkívül szerettem, mérhetetlen hiúságáért, beképzeltségéért és önzéséért viszont még protestáns vagy hitközönyös katolikus kartársai részéről is a legnagyobb ellenszenvnek „örvendett". Sőt kartársai között olyanok is voltak, akik egyenesen őt tartották a legjellemtelenebb embernek. Vallás nélkül ugyanis csak ilyen tud lenni az ember még a legkedvezőbb természeti adottságokkal is.

Ezzel szemben mennyire mások az igazi vallásosak! Hogy a katolikus egyháznak olyan nagy hatása van a híveire és a katolikus papságnak minden emberi gyarlóságai és a cölibátus elleni gyakori visszaélései ellenére is olyan nagy befolyása van a tömegekre, hogy protestánsaink (és kommunistáink) nem győznek rajta eleget csodálkozni és bosszankodni, annak ezek az igazi papok és szerzetesek az okai, ha még oly kevesen vannak is ezek az igaziak.

Ismertem köztük nem egyet, aki diákkorában még ingerlékeny, gőgös, szeszélyes, összeférhetetlen, taszító hatást keltő idegbeteg volt, s pap korára a Krisztus igazi iskolája már olyan szentet csinált belőle, hogy rajongtak érte azok, akik a közelében éltek s így alkalmuk volt lelki értékeit megismerni. Hiszen társaságukban az ember szinte a mennyország leheletét érezte.

Az ilyen papokon ugyancsak látható, hogy ők nem csak azért olyan vonzók, társaságukban lenni nemcsak azért kellemes, mert jó a gyomruk, egészségeseket alszanak, és mert egészséges idegzetükkel együtt jár a jó kedély és barátságosság, hanem ők ennél százszorta

többek: az emberi szervezet szép, de mégis csak dupla márványából egy élet munkájával és önmegtagadásával kialakított, művészi remekművek.

Hát még azok az igazi vallásosak, akik nem is inaszakadtan mentek a Krisztus lakomájára (mert világos, hogy ilyenek is vannak), hanem már a természettől is sokat kaptak s már eredetileg is úgyszólván szenvedélymentesen, jó idegzettel és a legelőnyösebb adottságokkal felszerelt nyersanyagot adtak át kiképzésre a Krisztus iskolájának! Olyanok is szolgálnak ugyanis Istennek és mennek papnak vagy szerzetesnek, igazi áldozatból, akik a világban is karriert tudtak volna csinálni s tehetségeikkel, jó fellépésükkel, vonzó egyéniségükkel, jó modorukkal már természetes adottságaiknál fogva is mindenkit meghódítanak. Xavéri Szent Ferenc például 19 éves korában a párizsi egyetem 4000 hallgatója közt még táncban is a legelső volt.

Elképzelhetjük, milyen sokra viszik az ilyenek a Krisztus iskolájában! Ezekből lesznek a szentek. Jómódú szülőktől s nemesi családból származott is a szentek legtöbbje (Xavéri Szent Ferenc is) és az egészséges, jó idegzet bizonyítékaként még az is írva maradt róluk, hogy jó kedélyűek, víg természetűek is voltak valamennyien. Istennek ugyanis nemcsak azoknak s elsősorban nem azoknak kellene szolgálniuk, akik szomorúak, azaz, akiknek az élet úgyse tud örömet adni, mert hiányzik hozzá az egészséges testalkat vagy a jó idegzet, hanem azoknak, sőt elsősorban azoknak, akiknek van miről lemondani, és akik valóban önként mondanak le a világról és örömeiről, akik nemcsak azt hagyják el, amitől már anélkül is meg vannak fosztva, s akiknek áldozata nemcsak látszólagos.

Nem véletlen, hogy Kaszap István is csinos fiú és jó sportoló volt, mielőtt Istennek szentelte életét, hogy Kis Szent Teréz is szép lány volt, hogy Assisi Szent Ferenc az assisi aranyifjúság vezére volt megtérése előtt s szent korában is mindig dalolt, és hogy (ki gondolná?) még Loyolai Szent Ignácnak is rendkívül víg volt az alaptermészete? Az a Batthyány herceg is (akinek szentté avatását is emlegették), aki tíz gyermeket nevelt, kórházat tartott fenn és egész életén át, mint szemorvos, ingyen kezelte és operálta a betegeit, de azért még ekkor is mindig szívesen ministrált az oltárnál, diák korában a fő tréfacsináló volt az iskolában, s egyszerű származású betegeit (akiknek a kórházból való távozásukkor egy, a katolikus hit igazságait bizonyító, maga írta apologetikus füzetet adott emlékbe) az ingyen étkeztetésen, ápoláson és kezelésen kívül még ingyen fel is szokta vidítani tréfáival és jó kedélyével.

(Batthyány-Strattmann Lászlót 2003. március 23-án avatta boldoggá Rómában II. János Pál pápa. – A Kiadó megyjegyzése.)

Melyik a könnyebb vallás?

A Győrben megjelent lutheránus Harangszó 1937. január 24-i számában a következő cikket közölte:

„Nehéz vallás – könnyű vallás. Valamelyik szeretet-intézményünkben (persze a Harangszó azt írja, hogy „valamelyik szeretet-intézményünknél") felvételre jelentkezett egy római katolikus asszony. Mikor megkérdezték tőle, hogy másvallású létére miért akar evangélikus szeretetházba menni, így felelt: »Azért, mert ott nem kell olyan sokat imádkozni.«"

„Nem egyszer hallunk ilyenféle nyilatkozatokat. Hogy az evangélikus keresztyénség könnyebb, mint például a római katolikus. Óriási tévedés."

„Vajon melyik könnyebb: gépiesen imákat mormolni, vagy Istent lélekben és igazságban imádni? Egymás után tíz Miatyánkot elmondani vagy úgy élni, hogy az egész élet imádság legyen, lélek nélküli szertartásokkal megnyugtatni a lelkiismeretet, avagy szorongva érezni elkárhozott voltunkat és tudni, hogy tisztára Isten szabad kegyelmében bizakodhatunk?"

„Az evangélikus kereszténység csak annak könnyű, aki nem ismeri vagy meghamisítja. Aki igazán élni akarja, az olyan nehéznek találja, hogy Isten kegyelme nélkül egy lépést se tehet benne."

„Úgy látszik azonban, hogy némely evangélikus keresztyénsége olyan felszínes és hitvány, hogy a kívülállók az mondhatják: »Íme, milyen könnyű vallás ez!«"

Szóval megtudjuk, hogy az „evangélikus" vallás – a közfelfogással ellentétben – sokkal nehezebb, mint a katolicizmus. A katolikusnak ugyanis csak „gépiesen" „mormolnia" kell az imákat, míg az „evangélikusnak" Istent lélekben és igazságban kell imádnia és ez utóbbi sokkal nehezebb az elsőnél. A katolikusnak csak „egymás után tíz Miatyánkot" kell elmondania, míg az evangélikusnak úgy kell élnie, hogy egész élete imádság legyen.

Olyanformán látszik tehát, mintha az „evangélikus" felekezeti szócső szerint a katolikusnak az imádság lélekkel való végzése egyenesen tilos volna. Szerinte a katolikusnak, úgy látszik, elő van írva, hogy imádságait gépiesen végezze. Az azonban egész kétségtelen, hogy a Harangszó szerint a katolikus egyházban a hívőnek a bensőséges, lélek szerinti imádságot még csak nem is ajánlják, ott ez teljesen ismeretlen, ott csak gépiesen lehet imádkozni. A lélekben és igazságban végzett imádságot ott egy cseppet se becsülik többre, mint a gépieset, s ezért az csak a protestáns keresztyénségben lehetséges.

Protestáns körökben – úgy látszik – magától értetődőnek tartják, hogy a katolikus embernek „egymás után tíz Miatyánkot" kell csak elmondania, illetve elhadarnia, de hogy mellette keresztény életet is éljen, azt már nem kívánják tőle. A katolikus egyházban nincs szükség keresztény életre. Ott elég az imádság s még azt is gépiesen lehet elmondani s talán még az is lehetséges, hogy egyenesen elő van írva, hogy elvégzése gépies legyen. A fő az, hogy minél több Miatyánkot mondjon el.

Milyen torzkép, sőt milyen megrágalmazása ez a katolikus egyháznak! Nem veszett ügy-e az, amelyet csak ilyen rágalmakkal lehet védeni?

Amit a felekezeti lap a katolikus vallás „könnyűségéről" mond, arra válaszul ennyi talán elég is. Mit szóljunk azonban az „evangélikus" keresztyénség „nehéz" voltához? Azt, hogy legfeljebb csak elméletben nehéz, de a gyakorlatban semmiképpen se. Kétségtelen például, hogy az „evangélikus" keresztyénnek nem kell gyónni. Pedig a gyónásnál nehezebbet és kellemetlenebbet, de viszont erkölcsileg hasznosabbat egy hivő részére el se lehet képzelni.

De olyan vallásos tényked̈st se lehet még elképzelni se, mely annyira ellenkeznék éppen a gépiességgel, sőt az egyenesen annyira lehetetlenné tenné, mint a gyónás. Gyónni egyen-

ként, egyénenként kell, a gyónásban mindenkinek a maga külön lelkét és lelkiállapotát kell feltárnia, ott mindenkinek javulást kell ígérnie, ott nem lehet Miatyánkot gépiesen hadarni.

Képzeljük csak el azt a mondhatatlanul nagy megalázást és megszégyenülést, amivel bűneink megvallása, megnevezése és egyenként való elsorolása jár, kivált mikor olyan bűnünk van, melyet titkolni szeretnénk, s eddig titkoltuk is! Gyónhatna-e egy ilyen ember gépiesen, lélek nélkül, még ha akarna is? Pedig a gyónásban mégis nem ez a legnehezebb, hanem az, hogy a bűneinkkel egyúttal szakítanunk is kell. Kétségtelen, hogy ezt a szakítást semmiképpen sem lehet „gépiesen" elvégezni (éppen ezért olyan keserves), hanem valóban önmagunkat kell legyőznünk, megtagadnunk és az életünket kell megjavítanunk vele.

A gyónás és a gyóntató egyenesen rákényszerít bennünket, hogy úgy, ahogyan az Írás mondja (Jn 4,24): „lélekben és igazságban" történjék minden, nem pedig csak külsőségesen vagy gépiesen. Ha meggyónok, köteles vagyok kibékülni a haragosommal. Másképp nem kapok feloldozást, tehát nincs is értelme, hogy gyónni menjek. Hiszen ha úgy el is megyek, hiába megyek, mert akkor nem gyóntam meg, hanem csak megkíséreltem, de nem sikerült, mert könnyűnek találtattam.

Ha bűnös viszonyban vagyok gyónáskor, meg kell ígérnem, hogy abbahagyom, sőt ha bűntársammal egy háztartásban élek, fel se oldoznak addig, amíg külön nem költöztem. Ha a gyermekáldás ellen védekezem, meg kell ígérnem, hogy abbahagyom, vagy ettől kezdve magától a nemi élettől való tartózkodással védekezem. Ha erre nem vagyok hajlandó, nem adnak feloldozást még akkor se, ha már tíz élő gyermekem van. Ezzel szemben ki kényszeríti az „evangélikust" arra, hogy haragot vagy szeretőt ne tartson, vagy hogy annyi gyereket fogadjon el, amennyit Isten ad? S egyébként is kinek mi köze ahhoz, hogy neki van-e haragosa vagy szeretője, és hogy hány gyermeke van s miért nincs több? Hiszen az ő lelkiismeretét már felszabadították. De azért természetesen mégis az „evangélikus" a nehezebb vallás?

Persze erre az „evangélikusok" azt mondják, hogy a katolikusok is csak megígérik a javulást, mikor gyónnak, de meg nem tartják, amit ígértek. Lehet, hogy legtöbbször – sajnos – így van. De azért azt se lehet tagadni, hogy aki gyakran, sőt sokszor gyónik, valami eredménye végül bizonyára mégis csak van a sok ígéretnek. Maga a gyónásban tett ígéret ugyanis kétségtelenül komoly, nem hamis. Mi értelme volna a hamis ígéretnek, mikor tudom, hogy ilyen esetben a feloldozás úgyis érvénytelen, sőt bűneimet még egy újjal, az eddigieknél nagyobbal, a szentségtöréssel is tetézem? Akinek pedig mindez nem számít, az úgyse megy gyónni. Legalább egy időre tehát minden komolyan gyónó megjavul, s mikor gyónik, akkor azt hiszi, hogy nem is csak egy időre.

Aki még olyan önmegalázásnak is aláveti magát, mellyel a gyónás jár, az feltétlenül hisz a gyónás lelki erejében és bűnei feloldozásának valóságában. Aki ott hazudni akar, az nem is megy oda. Aki azt hazudja, hogy megjavul, de komolyan esze ágában sincs, az a legostobábban járna el, ha mégis gyónni menne. Hisz az ilyen, ha akarja, akkor se hiheti, hogy nyert valamit a gyónással. Érdemes hát hiába ennyire megaláznia magát? A gyónásban hazugság tehát csak emberi gyarlóságból, hirtelen keletkezett s legyőzhetetlennek bizonyult szégyenérzetből történhet, mely utána lelkiismeret-furdalással, s a bűn jóvátételére újabb, most már őszinte gyónással jár, feltéve, hogy a gyónónak komoly hite van. De hát akinek ez nincs, az úgyse megy el gyónni egyszer se. A megjavulásra tett ígéret megszegése eddig nem is lehet előre megfontolt, hanem csakis későbbi emberi gyarlóságból eredő. Ha azonban sokszor gyónik valaki, s mindig a javulás szándékával csinálja, legalább valami eredményt előbb-utóbb látnia kell a gyakorlatban is.

Az a háztartási alkalmazott, aki gazdáját rendszeresen csalja-lopja, emellett a legszorgalmasabban járhat bibliaórákra, külsőleg a legvallásosabb „evangélikus keresztyén" lehet és az istentiszteleteken tele tüdővel énekelheti a zsoltárokat. Hiszen a bűnét senki se tudja. Egy ka-

tolikus háztartási alkalmazottnak, ha hasonló bűnei vannak, sokkal nehezebb a dolga. Ő ugyanis gyónni is kénytelen, ha vallásosnak akarja tartani magát, s ott bizony „firtatják" effajta titkait is, sőt ha nem firtatják, ő maga köteles őket előhozni. Ha pedig ez megtörténik, nemcsak azt kell elhatároznia, hogy csalásait, lopásait abbahagyja, hanem még azt is, hogy az addig okozott kárt is jóváteszi, letörleszti.

Tudok olyan fővárosi kofaasszonyt, aki kofaasszony létére is volt vallásilag annyira intelligens, hogy a gyónásban vádolta magát azzal, hogy a villamosjegyével csalni szokott. (Mivel sokat utazott, mert ez foglalkozásával járt, a kár, amit a villamos társaságnak okozott, nem volt jelentéktelen.) Érdekes, hogy mikor aztán a pap meg akarta vele ígértetni, hogy effajta csalásait ezután abbahagyja, azzal érvelve, hogy van a villamos társaságnak így is éppen elég bevétele, inkább eltávozott feloldozás nélkül.

Láthatjuk belőle, mennyire nem külsőség csupán a gyónás, mennyire még műveletlen kofáknál is húsba-vérbe vág, s mennyire meg kell javulnia annak, aki érvényesen akar gyónni. Evangélikus keresztény kofáknak effajta problémái s erkölcsi nehézségei nincsenek, ha azonban ők is olyan komoly vallási életet élnek, hogy mégis vannak, őket nem cáfolja meg senki, ha magukban ők is megállapítják, hogy elég bevétele van a villamos társaságnak így is. Az ő számukra ez végérvényes ítélet, mert az ő lelkiismeretük már felszabadult a római egyház igája alól. Hogy lehet azonban, hogy az „evangélikus" vallás mégis nehezebb, mint a katolikus? A szabad embernek csak nincs nehezebb dolga, mint a pap igája alatt nyögőnek?

De hogy a Harangszó mennyire a napot tagadja le az égről, mutatja az, hogy a protestantizmus nemcsak azáltal teszi könnyebbé, felszabadultabbá hívei „keresztény" életét, hogy nem avatkozik bele intimebb dolgaikba, mert állítása szerint nincs is joga beleavatkozni, hanem még azzal is, hogy egész nyíltan fel is menti híveit az evangélium nehezebb parancsainak teljesítése alól.

Láttuk például, hogy az evangélium semmit se mond meg olyan nyíltan, mint azt, hogy a házastársak ne váljanak el, s ha mégis megteszik, maradjanak újabb házasság nélkül. Az evangélikus keresztyénség azonban, mely úgy látszik, azért „evangélikus", mert fütyül az evangéliumra, ezzel szemben nemcsak az elválást, hanem az újraházasodást is megengedi minden olyan esetben, mikor az állam (a kommunizmus alatt a kommunista állam) azt megengedi. Hogy lehet, hogy mégis „nehezebb" vallás, mint a katolikus?!

Az Evangélium, sőt már az Ószövetség is azt mondja: Ne ölj és ne paráználkodjál! (Kiv 20,13-17) Az evangélikus keresztyénség pedig nemcsak nem avatkozik (mert nem avatkozhat) bele híveinek egykézés vagy kettőkézés közbeni magzatgyilkossági vagy paráználkodó (ha óvszerekkel követik el) manipulációiba, hanem ezeket – kivált mikor már két-három gyerek úgy is van – erkölcsileg megengedhetőnek is nyilvánítja. Csak azt nem helyesli, ha csak egy kell vagy egy se, de ezt se amiatt a gyilkosság vagy paráználkodás miatt, ami a dologgal szükségképpen együtt jár, hanem a nemzeti vagy felekezeti érdek miatt. Hiszen akkor kivesznek az adófizető evangélikus keresztyének s mindenki római katolikus lesz. Ez pedig mégiscsak tűrhetetlen!

Végül megfelelünk az ima „gépies mormolása" és az „egymás után tíz Miatyánk" mondatásával való katolikusellenes vádra is. Világos, hogy az egyház akkor, mikor bizonyos mennyiségű imádság elmondását helyesli, ezzel nem azt rendeli el, hogy az imádság gépies legyen, nem pedig lélekből végzett, hogy „mormolás" legyen, ne pedig áhítattal történjék. Bizonyára még az is minden további magyarázat nélkül világos, hogy az egyház az áhítatot és a lélekből végzett imádságot nemcsak nem tiltja, hanem kifejezetten ajánlja.

A mormolást és a gépiességet, mint emberi gyarlóságot, csak eltűri az egyház, s azt mondta, hogy azért az ilyen imádság is jobb, mintha valaki helyette pletykálkodna, trágár beszédet folytatna vagy káromkodna. Az ilyen imádságot még tűrni is csak azért tűri, mert kénytelen.

Ami ugyanis az ember belsejében történik, azt ellenőrizni nem lehet. Ha imádságot „mormol" valaki, akkor én csak azt látom, hogy Istennel foglalkozik az illető, hogy az esze is ott van-e vagy távol kalandozik, az nem esik emberi ellenőrzés alá.

De az igazi áhítat és az imádság elmélkedő jellege sokszor nem is függ attól se, aki az imát végzi. Világos ugyanis, hogy akinek önálló szellemi működésre nincs meg a szükséges kapacitása, annak hiába írunk elő elmélkedő imát. Az is világos, hogy ha a szükséges képesség meg is volna, akkor is sokszor vagyunk olyan lelkiállapotban, mely az imádságban szórakozottá tesz bennünket, például nagy bánat, nagy anyagi veszteség idején, vagy az élet olyan időszakaiban, melyek sorsunkról döntenek stb. Ilyenkor akkor se tud összeszedetten imádkozni valaki, ha még úgy akar is.

Nagyon rosszul tennénk azonban, ha az embereket ilyenkor felmentenénk az imádkozás kötelezettsége alól s még ennél is rosszabb volna, ha azoknak, akik másként, mint gépiesen, alig tudnak imádkozni, megtiltanánk az imát. Ha ugyanis jóval nem foglalkoztatjuk az ember elméjét, foglalkozni fog a rosszal, mert tétlenül természetesen nem tud lenni. A gépies és mormolt ima is jobb, mint a tétlenség s még inkább, mint ha helyette pletykálkodnának a falusi öregasszonyok, lányaik pedig a legényekkel cicáznának vagy Móricz regényekkel (persze ezeket is kálvinista szerző írta) táplálnák amúgy is érzékiséggel telített képzelőerejüket.

Az egyház nem gépies imádságot vagy imamormolást ír elő, de igenis helyesli, ha hívei minél többet imádkoznak, ha minél több időt töltenek el imádsággal. Világos, hogy ez a sok ima nem lehet mindig összeszedett, hanem tele van elszórakozással, a fantázia elkalandozásával. Egyszerű ember nemigen, vagy legalábbis ritkán tud magától imádkozni, hanem csak imakönyvből, vagy a mások szerkesztette, vagy a gyerekkorában megtanult imádságok elmondására képes. A katolikus egyházban a sok ima nem azért van, hogy már csak emiatt is gépies legyen, hanem azért, hogy a híveiknek alkalmuk legyen lelkileg is elmélyülni. Ha a Miatyánkot sokszor elmondom, hol az egyik része, hol a másik mégis csak tudatossá is válik s megtermékenyítőleg hathat lelkemre.

Aki megveti a szórakozva, gépiesen végzett imádságot, az csak akkor imádkozik, mikor figyelmesen tud imádkozni, azaz mikor kedve van az imádsághoz, tehát nagyon ritkán. Imádkozni azonban nemcsak ilyenkor kell, sőt, mikor nincs kedvünk hozzá, éppen akkor kellene legjobban, mert ilyenkor érnek bennünket a kísértések. Lehet, hogy ilyenkor a kedvetlenség, a fáradtság miatt gépiesen induló imádság a végén a leggyümölcsözőbbé válik, de ha ez nem is történik meg, akkor is megvan az a nagy haszna, hogy megóvott a kísértéstől s az időt a rossz vagy a tétlenség helyett jóval töltöttük el.

Akinek a képessége egyébként megvolna a gyümölcsöző lélekkel végzett imádsághoz, annak nincs meg hozzá mindig a lehetősége. Hányszor vagyunk kimerültek s fáradtak! Hányszor vagyunk a lelki szárazság állapotában! Hányszor vagyunk olyan gondokban vagy bánatban, hogy imádság közben is képtelenek vagyunk másra gondolni, mint a bajunkra!

Vajon ilyenkor szabad-e azt mondani, hogy jobb nem imádkozni vagy abbahagyni az imádságot azon a címen, mert úgyis száraz és gépies, mint uralkodni magunkon és ennek ellenére is Istennel foglalkozni? Ilyenkor az is jobb, ha fáradtságunk miatt csak mormoljuk az imát, mintha el se kezdenénk. Természetesen ilyen esetekben se készakarva gépieskedünk vagy „mormolunk", hanem emberi gyarlóságból, de egyúttal állandóan küzdve ez ellen az emberi gyarlóság ellen. Ilyenkor azért „mormolunk" egymás után Miatyánkokat, mert erősebb szellemi tevékenységre képtelenek vagyunk, s mert csak tíz Miatyánkkal tudjuk elérni azt a szellemi épülést, melyet máskor eggyel is el tudunk érni. Itt az ismétlés éppen a gépiesség elleni küzdelem és annak ellensúlyozása miatt történik.

Biztosítom róla az „evangélikus" Harangszót, hogy Isten előtt ez az imádság – éppen azért, mert ilyenkor kell hozzá legtöbb jóakarat, sőt áldozat – még kedvesebb is lehet, mint

az az ima, melyet jókedvünkben s ezért átérezve végzünk. A jókedv s így az átérzés se mindig tőlünk függ, de aki fáradt, kedvetlen s mégis imádkozik s az átérzés intenzitásának hiányát a hosszabb idővel pótolja, az mindig áldozat, tehát érdem az illető részéről. Katolikus és „evangélikus" között tehát e tekintetben az a különbség, hogy a protestáns csak akkor imádkozik, mikor kedve van, s mikor az lelki vigasztalást jelent számára, tehát ritkán, néha különösen ritkán. A katolikus pedig akkor is imádkozik, mikor nincs kedve vagy hangulata hozzá. Imádsága néha ezért gépies és lelki fáradtsága miatt ezért merül ki néha csak szája mormolásában. Könnyen lehet azonban, hogy imádsága éppen ilyenkor a legkedvesebb Istennek, mert hiszen többnyire ilyenkor jár a legnagyobb áldozattal.

A kereszt vallása

Ha egy másvallású vagy akár egy hitközönyös katolikus egy szent részletesebb életrajzát elolvassa, legyen az akár Kis vagy Nagy Szent Teréz, Szienai Szent Katalin, Árpád-házi Szent Margit, Loyolai Szent Ignác vagy Keresztes Szent János, úgyszintén ha aszketikus műveket elolvas, vonzódás vagy utánzási vágy helyett inkább idegenkedést érez. Egyenesen visszariad annak követésétől, amit itt tapasztal. Semmiképpen se találja kívánatosnak a maga számára azt az életet, mely ott elébe tárul és amely szerinte csak sóhajtozásokból és szenvedésekből áll. Úgy látja, hogy a szent nem tesz mást, mint csak lemond, szolgál és szenved. Az élet terhére van, várja és óhajtja a halált. Egész élete betegségek és szenvedések sorozata s mégis még újabb szenvedések után áhítozik. Önmagát valósággal gyűlöli és megveti, Loyolai Szent Ignác például még azt a kívánságát is kifejezte, hogy azt szeretné, ha halála után a holttestét a kutyák szaggatnák szét az utcán.

Pedig meg kell állapítanunk, hogy az igazi kereszténység valóban ilyesféle. Hiszen Isten maga a lét és kívüle minden más a semmi, tehát mi is az vagyunk. Mivel mindenünk, amink van, Istentől van és az Ő dicsőségére kaptuk, minden dicsőség Istené, s aki a maga számára akar valamit belőle, vét a dolgok, a valóság rendje, azaz az igazság ellen, tehát áldás vagy boldogság nem származhat számára belőle. Egyedül a hiány, a lemondás, a negatívum, a nincs, a szenvedés az, ami a mienk, tehát csak ezt adhatjuk Istennek. Aki a másét élvezi, sőt azzal kérkedik, nem pedig a magáéval, az tolvaj, aki el akarja rabolni azt, ami a más, Istené.

Azért is a legtermészetesebb dolog, hogy a vallás gyakorlása ebben a lemondásban, ebben az önmegtagadásban álljon, mert hiszen tulajdonképpen azonos a szeretet gyakorlásával. A szeretet lényege azonban az, hogy amit mi élvezhetnénk, azt másnak adjuk, és ami hátrány másnak jutna, azt mi vállaljuk. Mi más az, mint a szenvedés, a lemondás, az igénytelenség vállalása? Aki tehát tökéletes fokban gyakorolja a szeretetet, annak csak a lemondás, a nincstelenség, a hiány, a szenvedés jut. Mivel a vallások közt a legtökéletesebb a kereszténység, sőt tulajdonképpen egyedül csak ez vallás, világos, hogy az igazi keresztény élet csak ez az önmegtagadás, ez a lemondás, tehát ez a szenvedő élet lehet. Krisztus Urunk világosan meg is mondta, hogy aki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát, vegye fel keresztjét és kövessen engem (Mk 8,34, Lk 9,23). Megmondta azt is, hogy az Ő követése abban áll, hogy életünket elveszítsük (de aki életét érette veszíti el, tulajdonképpen megtalálja), tehát hogy a testi, a természetes, az ösztönös embert semmisítsük meg magunkban minden értékével, javával, kívánságával és örömével egyetemben.

A kereszténység jelvénye s egyúttal lényege is a kereszt. Márpedig kereszt annyit tesz, mint bitó, mint akasztófa, a halál, mégpedig a halál legalsóbb rendű, legszégyenletesebb, legmegvetettebb, leggyalázatosabb és egyúttal legkegyetlenebb fajtája. A keresztre feszítés olyan halálmód, mely alól a római polgár, tehát a valamire való ember fel van mentve még akkor is, ha gonosztevő volt.

A „keresztények" szó tehát annyit jelent, mint bitósok, akasztófások, szenvedők, meghalók, megvetettek, olyan emberek, akiket még halálukban se sajnálunk, hanem megvetünk. A keresztény olyan ember, akinek vágya, elve, ideálja a szenvedés, a halál, sőt a kínhalál és a megvetéssel járó halál. Hogy is lehetne a keresztény ember sorsa más, mikor még az emberré lett Istené is ilyen volt? Hiszen az ember életcélja az, hogy Istenét utánozza, boldogsága pedig abban áll, ha hozzá hasonlóvá lehet, ha nyomdokaiba léphet.

Csodálkozhatunk-e azonban, ha mindez a természetes emberre nézve elriasztó, sőt borzasztó, s ha azon emberek élete is, akik mindezt komolyan vették és életükben meg is valósí-

tották, nem vonzó, hanem ellenszenves, sőt elrettentő számára? Nagyon is érthető, ha a természetes ember riadtan kiált fel láttára: Ne ily halált adj, Istenem, ne ily halált adj énnekem! De még inkább: Ne ilyen életet! Én a szépet szeretem, ez pedig nagyon csúnya. Minden holttest csúnya, de különösen csúnya egy halálra kínzott embernek a holtteste.

Körülbelül ide tartozik a hitlerizmus kifogása is a kereszténység ellen, hogy ti. faji szempontból is káros, hiszen nem az élet, hanem a halál vallása, nem a büszke alkotásoké, hanem a lemondásé. Fajunknak, nemzetünknek az élet kell, nem a halál. A diadalmas embernek siker, élvezet és öröm kell, nem pedig lemondás, türelem, alázatosság, szolgálás. A földön csak az a nép boldogul, amely önérzetes és büszke, mely uralkodni akar és tud, nem pedig szolgálni, mint a keresztény. Keménységre és meg nem alkuvásra kell tehát nevelni és szoktatni az ifjúságot, nem pedig megalázkodásra és szolgálásra. (Ugyanezt mondja a kommunizmus is, és ebből látjuk leginkább, mennyire rokon a hitlerizmussal.)

Ebben az érvelésben csak egy hiba van. Az, hogy a Dunába önt vizet. Ez pedig ugyancsak nagy hiba, mert merő ostobaság, a munka pedig, melyet végeztet, eltékozolt. Büszkeségre, önérzetre, gőgre, öntudatossságra, nagyravágyásra, önzésre, élvezetvágyra, uralomvágyra nem kell senkit tanítani, se buzdítani, se népeket, se egyéneket. Enélkül is van belőle mindenkiben annyi, mint a Dunában a víz.

Még a mafla, a félszeg, a gyámoltalan, az ütődött, a tehetetlen ember is gőgös, nagyravágyó és élvezeteket kívánó (sőt még jobban ilyen, mint a normális ember), csak az ilyen ember, a szolgatípus, nem nyíltan, hanem titokban és sunyin az. Az ilyen emberek sunyisága és gyávasága még nagyobb kevélységet és nagyravágyást leplez, mint az egészséges, bátor és erős emberé, akiben mindez nyíltan jelentkezik. A sunyiságon és a gyávaságon nem is lehet önérzetre való buzdítással segíteni, mert a vele született alsóbbrendűségnek természetes jele és következménye.

Aki tehát mégis arra buzdítja az embereket, hogy bátran gázoljanak át másokon és mások jogain, az közönséges hízelgője fajának, nemzetének vagy a tömegeknek, s csak azért beszél így, mert tudja, hogy szavait és érveit szívesen hallgatják egészségesek és terheltek, erősek és gyengék, okosak és ostobák egyaránt, mert hiszen mindnyájan emberek, mindnyájan érvényesülni akarnak, mindnyájan áhítják az örömöket és mindnyájan utálják az önmegtagadást és a vele járó szenvedést. Az ilyen beszédekkel tehát olcsó sikert lehet elérni, könnyen lehet népszerűségre szert tenni s így érvényesülni, hatalomhoz jutni. Semmi más ez tehát, mint az emberek gyarlóságával való visszaélés, az emberek becsapása és elfajítása.

Aki egy nemzetben, egy fajban a nemzeti önérzetet, a faji gőgöt csigázza fel, szükségképpen bukásba viszi faját vagy nemzetét, mert megsérti, kihívja vele a többi fajt, a szomszédos nemzeteket, mert természetesen azokban is van önérzet, ők is többnek tartják magukat másoknál és ők is érvényesülni akarnak. De hízelgőik is vannak nekik is, akik felkeltenék az öntudatot vagy a vágyat bennük akkor is, ha nem volna meg bennük anélkül is. A Dunában is van víz akkor is, ha nem öntünk még külön is bele.

A nemzeti öntudat és a faji önérzet olyan, hogy ha kudarc éri, akkor tagjai azt érzik kötelességüknek, hogy a csorbát kiküszöböljék, ha pedig siker, akkor megmámorosodnak, elbizakodottakká válnak, nem férnek a bőrükbe. Láttuk Hitler esetében.

A halált, a kudarcot, a szolgaságot, azt, hogy utolsó legyen, még annak a népnek is keserves viselni, amelyet mindig csak alázatosságra és türelemre oktattak, s melynek mindig azt suttogták a fülébe, hogy te azért vagy, hogy másoknak szolgálj. Pedig ezt még a kereszténység is csak az egyének fülébe súgja, nem a közösségekébe. Pedig hát az se ártana, ha még a fajok és nemzetek fülébe is ezt súgnánk, mert nem kevesebbet érnénk el vele, mint azt, hogy többet nem lenne háború. Ennél nagyobb és üdvösebb eredményt azonban ki kívánhat?

De a büszkeség, az önelégültség, az önmérséklésnek ez a hiánya az egyénben még veszélyesebb, mint a közösségekben. (Már csak azért is, mert hiszen ha az egyénekben nem volna meg, a közösségekből is hiányozna.) Ha közösségekben jelentkezik, bizonyos szempontból van jó oldala is, van benne valami önzetlen is, mert hiszen az egyén nem a maga számára kívánja a dicsőséget vagy az érvényesülést, hanem a faja vagy nemzete számára (bár a dicsőséget Istentől elrabolni, akinek egyedül jár, a közösségek, tehát nemzetek részéről is tolvajlás). Ha azonban egyénekben nyilvánul meg, akkor minden szempontból helytelenség.

Ha az embereknek szerénység, alázatosság és önkritika helyett önelégültséget és büszkeséget, önmegtagadás helyett önkiélést, a szenvedés szeretete, vagy legalább megbecsülése helyett az élvezetek hajszolását ajánljuk, akkor az önérzettől duzzadó nemzet kiélt, önző, nemi beteg, gyermekeket nem nevelő (mert hiszen ahhoz áldozat, lemondás, sőt szenvedés is kell), de azért magukat titánoknak gondoló, kritikát nem tűrő, másokhoz nem alkalmazkodó, ahány ember, annyi utat járó, törvényes vezetőinél mindent jobban tudó, fegyelmezetlen egyénekből fog állni, mint ezt ijesztően látjuk a nagy anyagi kultúrájú protestáns népek művelt, jómódú ifjúságában, és a mindenütt jelentkező huliganizmusban. Éppen az ilyen nemzet a legkevésbé alkalmas nagy tettek véghezvitelére, éppen az ilyen nemzettől lehet legkevésbé várni, hogy dicsvágyát valaha kielégíthesse. Az ilyen nemzet egyenesen halálra van ítélve.

Ellenben nézzük csak azt a bitón meghalt Istent imádó s bitóját, keresztjét jelképül és eszményül választó, szenvedést és kínhalált áhító szentekkel rendelkező kereszténységet s mindjárt látjuk, mennyire ez az egyedül helyes és logikus és érvényesülést eredményező világnézet s mennyire egyedül csak azért ellenszenves előttünk, mert az igazságból következő és logikus ugyan, de áldozatokkal jár és a tucatembernek igen magas.

Ellenszenves előttünk a hétrét görnyedt a szolgaságot, sőt megvetettséget valóban életcéllá tevő és az életben meg is valósító keresztény szent, de épp úgy, sőt még jobban ellenszenves még e gyarló ember előtt is a hiú, a nagyravágyó, az egocentrikus, sőt még az az ember is, aki csak abban gyarló, hogy úgy kell vele bánni, mint a tojással, mert olyan hiú, hogy mindjárt megsértődik vagy rangjára túl sokat ad s ezért túl szertartásos. De ez utóbbiak nemcsak ellenszenvesek, hanem gyűlöletesek is előttünk akkor, ha a mi kárunkra nyilvánul meg ez a gyarlóságuk s még inkább, ha ilyen emberek alattvalói vagyunk s nekünk kell állandóan szenvednünk undok hiúságuk, gőgjük és elbizakodottságuk miatt, ha rajtunk tapos végig gőgjük vascsizmája, vagy akárcsak ha mi vagyunk kénytelenek állandóan tömjénezni és hízelegni nekik. Ezek azért ellenszenvesek, mert gyarlóságaik miatt nekünk kell állandóan szenvednünk, a szentek pedig, akik ezeknek éppen az ellenkezői, azért ellenszenvesek, mert félünk, hogy nekünk is utánoznunk kell őket ebben az emberfeletti jóságban.

Egyik volt tanítványom, aki érettségije ellenére is villamoskalauzként volt kénytelen megkeresni kenyerét, egyszer az egyik utastól, aki hanyag, sőt sértő fölénnyel felelte jegykérő felszólítására, hogy „Igazolvány", egyszer azt a választ merte adni, hogy „kérem!" (ti. azt az igazolványt). Azonban a fölényeskedő történetesen a villamos társaság egyik gőgös vezetője volt s noha a szegény kalauz, mihelyt nagy „bűnét" észrevette, nagy megalázkodások közepette rémülten kért tőle bocsánatot, s látva, hogy nem kapja meg, mert a megsértett nagyság ott a kocsi utasai előtt ordította torkaszakadtából feléje: „Majd megtanítalak én, paraszt, illemre!", utána még hivatalában is felkereste s ott a szó szoros értelmében lába elé borulva könyörgött tőle bocsánatot: „Nem bocsátok meg! Takarodj!" – volt utolsó szava.

Azok figyelmét, akiknek ellenszenves a szentek emberi féregként való viselkedése, de természetesen még ennél is ellenszenvesebb ennek a BSZKRT igazgatósági tagnak a gőgje, felhívom arra, hogy ez a gőg éppen a merő ellentéte a szentek viselkedésének. Ezek az alázatosságot, ő a gőgöt vitte túlságba, ezeknek az alázatosság az emberek szolgálata, neki az emberek feletti uralom volt az életelve. De ha a gőg annyira visszataszító, akkor az, aki ennek

merő ellentéte, az alzatosság semmiképpen se lehet annyira kívánatos, annál kevésbé ellenszenves, ha nekünk kell gyakorolni, de semmiképpen se akkor, ha ennek az alázatosságnak mi vagyunk az élvezői. Például mennyire tetszene egy villamoskalauznak, ha részvénytársaságának igazgatói lennének olyan szentek, akik alkalmazottaik szolgáinak érzik magukat s nem mint feljebbvalók viselkednének velük, hanem úgy, mintha ők lennének az ő alkalmazottaik.

Igaz, lehet a jót is túlzásba vinni épp úgy, mint ahogyan ez az igazgatósági tag túlzásba vitte a rosszat. De bizonyára nem az a helyes, ha a kettőt egyformán ellenszenvesnek találjuk. A szentek csak azért viszik túlzásba a jót, mert igen utálják a bűnt, például egyes részvénytársasági igazgatók gőgjét, és mert nagyon nem akarnak olyanok lenni, mint a gonoszok, sőt éppen ezeknek akarnak túlzásukkal példát adni. És ha a bűnnek – látjuk – vannak egészen elrettentő példái is, miért ellenszenves nekünk az, ha viszont az erénynek is vannak bámulandó hősei? Nem egyedül csak a mi hibánk-e, ha tisztelet helyett ellenszenv ébred lelkünkben e hősök iránt s ennek az ellenszenvnek egyedüli oka nem az-e, hogy attól félünk, hogy minket is felszólítanak utánzásukra, vagy azt mondják, hogy nekünk is kötelességünk így élni?

Szükség van arra, hogy ilyen, a jót túlságba vivő emberek is legyenek, mikor valójában nem is túlzásról, hanem az egyedül helyesről van szó. Attól – sajnos – úgyse kell félnünk, hogy sokan lesznek az ilyen hősök. Igaz, hogy a túlzott jó nem jó, ámde a szentek példaadása nem is túlzott jó, hanem a tökéletes, az igazságnak megfelelő jó.

Rámutattunk már, hogy minden érték, minden „van" egyedül Istené. Ha nekünk is van valami értékünk, egyedül azért van, mert kaptuk, mégpedig ingyen. Minek dicsekszünk tehát, miért vagyunk büszkék, s mi címen tartjuk magunkat többnek, mint felebarátunkat? Sőt nem fonák, nem komikus dolog-e, ha egy koldus dicsekszik s elbizakodik amiatt, mert több alamizsnát kapott, mint társa?

Nemcsak Istennel, a javak adományozóával szemben nevetséges ez a mi nagy önérzetünk, hanem még felebarátainkkal szemben is. Hiszen azokat a javakat, azt a tehetséget, azt a szerencsét, azt az egészséget, azt az életrevalóságot, azt az életszínvonalat, amit mi kaptunk, éppen úgy megkaphatta volna a felebarátunk is. Mivel nem ő kapta, hanem helyette mi, tulajdonképpen meg kellene alázkodnunk előtte miatta és kedveskednünk neki, hogy megrövidítéséért kiengeszteljük s a történt igazságtalanságot legalább némileg tegyük jóvá. (Igazságtalanság a valóságban természetesen nem történt, mert a másvilágon minden kiegyenlítődik. De éppen emiatt még alázatosabbnak kellene lennie annak, aki itt a földön szerencsés, mert hiszen ő a szerencsével tulajdonképpen csak kölcsönt kapott, mellyel el kell majd számolnia, míg mi e számadástól mentesek vagyunk. Ha szegénynek és nyomorultnak születtünk, elkövetett bűneinkért is már itt a földön is sokkal többet szenvedtünk, mint a szerencsések. A jövőtől tehát nem kell annyira félnünk, mint nekik.)

Világos, hogy könnyebb, kényelmesebb s így kívánatosabb önérzeteskedni s uralkodni, mint alázatosnak lenni, szolgálni és szenvedni, de ez nem jelenti azt, hogy jobb és helyesebb is. Ezért tisztelnünk kell a szenteket azért, hogy ők uralkodás helyett csak szolgálni akartak, mégpedig nemcsak Istenünknek, hanem az Ő iránta való szeretetből még felebarátainknak is, köztük a legkisebbeknek is, sőt azoknak legjobban.

Ha utánzásuktól mégis fázunk, ezt legalább ne úgy tegyük, mintha a kérdésben nekünk lenne igazunk, hanem tegyük alázattal s ismerjük el, hogy ellenszenvünk nem azért van, mert a szentek túlzók, hanem azért, mert mi vagyunk gyarlók, esendők, tökéletlenek.

Azoknak, akiknek személyesen van dolguk ilyen szentekkel, azokat nem is kell biztatni arra, hogy tiszteljék és szeressék őket. Azok számára ez igen könnyű dolog, mert hiszen ők maguk is élvezik azt a jót, azt a szeretetet, azt az alázatosságot, mely belőlük feléjük árad. Egyes szavaik és tetteik, melyekből különösen érezték az irántuk való megható szeretetet és szolgálatot, egész életükre szóló édes élményt jelentenek. Hatásukra sokszor még a legmeg-

rögzöttebb istentagadók is, olyanok, akiknek semmiféle apologetika nem használ, nem győz meg, sokszor egy pillanat alatt megtérnek, érvek helyett a meghatottságtól.

A szép, a jó, az áldozat, a szeretet mindenkinek szükségképpen tetszik, hát még annak, aki személyesen élvezi és haszna van belőle. Ha ugyanis ő az, akinek szolgálnak, ha előtte alázkodnak meg, ha őt tisztelik meg, ha neki köszönnek előre, ha neki bocsátanak meg följebbvalói s még csak azt se kívánják, hogy előbb bocsánatot kérjen s elismerje bűnös voltát, az mindenkinek tetszik, attól mindenki meghatódik.

Mikor Ratisbonne Alfonz, a 28 éves strasburgi zsidó bankárfiú 1842-ben megtért, egy jezsuita kolostorba ment, s ott készítette elő magát a keresztség felvételére. Utána azt írta egyik barátjának, hogy a jezsuitáknál jobb embereket még nem látott a földön, s addig, míg meg nem ismerte őket, el se hitte volna, hogy emberek között egyáltalán lehetséges ekkora jóság.

Hogy mindezek ellenére a gyarló emberre a szentek (akikkel személyes érintkezésbe nem kerül, hanem csak olvas róluk) mégis nem vonzó, hanem sokszor ellenszenves hatást tesznek olyan értelemben, hogy tetteiket még elméletben se tartja érdemesnek vagy kívánatosnak utánozni, annak csak az az oka, hogy ha külön nem is mondják neki, akkor is az jut eszébe, hogy neked is így kellene élned. Világos, hogy ezt a hangot az az ember, aki életében alig tagadta meg még magát, nem szívesen hallja, természetes, hogy ellenszenves neki.

A hanyag, a rossztanuló diákoknak is ellenszenvesek a tiszta jeles tanulók, akkor is, ha külön nem mondjuk nekik, hogy vegyenek róluk példát. Ők is ellenszenvvel nézik őket azért, mert ők nem mernek készületlenül menni az iskolába, mint ők, s természetesen azért nem mernek, mert gyávák, nem mernek diákcsínyekben részt venni s a tanárt becsapni, mint ők (abban még egy kis igazuk is van, hogy a jó tanulók többnyire valóban félénkek, visszavonulók, nem is jó tornászok). Még azt is rájuk fogják, hogy „magolnak". Nem csoda hát, hogy nem igyekeznek őket utánozni, mert a magolás diákkörökben éppen nem dicsekedni való dolog.

Ha azonban ugyanez a jó tanuló nem stréber, nem elbizakodott, nem fölényeskedik, ha jó barát, aki nem különcködik, nem irigy és nem önző, ha szívesen segít társainak, nemcsak a kisebb tehetségűeknek, hanem még a hanyagoknak is, akkor bezzeg nem ellenszenves nekik, akkor szeretik őket ezek is, sőt senki se tiszteli őket annyira, mint éppen ezek a hanyagok.

Ilyen lesz a mi viszonyunk is a szentekkel, ha gyarlóságunkból eredő önkéntelen ellenszenvünkön túltesszük magunkat, s még inkább, ha olyan szerencsések vagyunk, hogy egy ilyen igazi szenttel (ami természetesen nem éppen gyakori dolog) érintkezésbe is kerülünk, sőt éppen egy ilyen ember a feljebbvalónk s így lelki kiválóságait élvezhetjük is. Nem lesz akkor nálunk nagyobb barátja és tisztelője a szenteknek.

Ne alkossunk tehát készakarva torzképet róluk, s ne feledjük, hogy a hétrét görnyedés és a túlzott alázatoskodás csak akkor ellenszenves, ha ez félszegség, főképpen pedig ha önzésből, érdekből történik. Világos, hogy nem rokonszenves az az ember, aki tehetségtelen, lelki értékekben szűkölködő s ezt maga is elismeri, de csak azért ismeri el, mert hiszen annyira ütődött, hogy józan ésszel nem is tagadhatja, vagy ha azért viselkedik mások született szolgájaként, mert csak így tudja megszerezni a szerencsésebbek, a nagyok annyira áhított s neki annyira szükséges jóindulatát, s mert aránylag még így boldogulhat legjobban az életben.

Az ilyen alázatosság nem más, mint önzés, hiszen az alsóbbrendű emberek számára a boldogulásnak, vagy legalább az életlehetőségnek az egyik eszköze. Éppen homlokegyenest ellentéte tehát a szentek alázatosságának, melynek lényege éppen az önzetlenség. A szent nem azért alázatos, mert kénytelen, annál kevésbé, mert hasznot vár belőle, hanem lelki (és sokszor egyúttal anyagi s testi) kincsei ellenére és a haszon megvetésével. Mivel ez az alázatosság természetesen ritka, az alsóbbrendűség alázata pedig gyakori, a szentek alázatosságának megvetői abban tévednek, hogy már eleve felteszik, hogy most is az elesettek alázatosságá-

val van dolguk, vagy más természetű alázatosságot egyáltalán nem is lehet találni emberek között. Pedig éppen a szentek esete bizonyítja, mennyire lehet.

Mindenki szereti azonban azt, aki őelőtte alázatos. Hiszen ez más szóval azt jelenti, hogy finom és előzékeny és úgy viselkedik, mintha nem ő, hanem a másik volna a hatalmasabb, okosabb, tehetségesebb, sőt jobb is. Tetszik az ilyesmi mindenkinek még akkor is, ha csak társadalmi jómodor, ha a jólneveltség – mint mondani szokták – a gyerekszoba bizonyítéka. A szentek azok az emberek, akik ilyen finoman és alázatosan viselkednek embertársaikkal, de érdek nélkül viselkednek így, s ez náluk nem beléjük nevelt és elsajátított konvenció, hanem az az igazi kereszténység a gyakorlatban megvalósítva, mely mindig a más szolgája akar lenni s őszinte meggyőződése, hogy minden ember közt ő a legérdemtelenebb.

A szentek nem tettetésből viselkedtek így, hanem a legszentebb meggyőződésből. Tessék elolvasni Szent Teréz (itt most a „Nagy"-ra gondolok, de természetesen a Kis"-re, a Lisieux-ire is vonatkozik) önéletrajzát. Alig van olyan lapja, melyen ne hangsúlyozná, hogy milyen rossz, milyen nagy bűnös ő, s mennyire azt érdemelné, hogy Isten azonnal eltapossa.

De aki belemélyed az önéletrajz szellemébe, látnia kell, hogy nem affektálás ez, nem is álszerénység, hanem a szerző legszilárdabb meggyőződése. Szent Teréz magát ezt az önéletrajzot is csak gyóntatója parancsára írta meg s gyóntatója természetesen azért íratta le vele az életét, mert ő meg a szenttel ellentétben úgy látta, hogy egyedülálló erkölcsi óriással van dolga, aki mindenkinek példakép lehet.

Első pillantásra a gyarló embernek azért ellenszenves a szentek „túlzott" alázatossága, mert gyarlóságukban el se tudjuk hinni, hogy őszintén is lehessen valaki önmagának akkora megvetője, az álalázatosság pedig joggal ellenszenves. Ha azonban ugyanezeket a szenteket közelebbről megismerjük, akkor látjuk csak, hogy alázatosságuk a legőszintébb, s éppen ez az, ami egész életszentségük alapja.

Szeretettel teljes, szíves, barátságos, előzékeny, udvarias, alkalmazkodó, finom (de nem érdekből, hanem őszintén, tehát tisztán szeretetből) csak az tud lenni mindig és mindenkihez, aki tökéletesen alázatos. Másképp mesterkélt s hazug a kedvesség és az alkalmazkodás, tehát nem is lehet érdek nélküli. Világos ugyanis, hogy álnok, hazug vagyok, ha úgy viselkedem, mintha én lennék a kisebb, én lennék a gyarlóbb annál, akivel érintkezem, mikor a valóságban egyáltalán nem érzem magamat nála kisebbrendűnek. De az is kétségtelen, hogy ok, érdek nélkül senki se viselkedik úgy, hogy érdek nélkül senki se alázatoskodik. Látjuk tehát, mennyire fontos, mennyire a szeretetnek, sőt minden jónak az alapja a keresztény alázatosság, mely pedig a hitközönyös vagy aszkétikailag műveletlen embernek annyira ellenszenves.

Ha pedig azt kérdi valaki, hogyan gondolhatja valaki józan esze ellenére is őszintén, hogy ő a legutolsó és a legrosszabb az emberek között, mikor valójában a legjobbak közé tartozik, azt feleljük neki, hogy ez sokkal könnyebben lehetséges, mint gondolnánk. A szentnek igaza van, mikor magát annyira semminek gondolja s mikor nem is akar más lenni, mint semmi. Hiszen rámutattunk már, hogy egyedül csak Isten a lét, a „van", kívüle minden más és mindenki más a lét ellentéte, tehát a semmi. Hogy is lehetne más, hiszen mindenét, amilye van, Istentől kapta, mégpedig ingyen. Ezzel dicsekedni pedig fonákság, sőt bűn is, mert eltolvajlása annak a dicsőségnek, mely egyedül Istent illeti meg.

Ha valaki erre gondol s ennek tudata járja át egész lényét, annak igen könnyű alázatosnak lennie, magát semminek tartania. Ezért tud a szentek nagy alázatossága őszinte lenni.

Nem az alázatos szent tehát az, aki letér a józan valóság alapjáról, hanem a gyarló, a bűnös, de azért mégis önérzeteskedő ember, aki arra büszke, amit mint koldus, Teremtőjétől ingyen és érdemtelenül kapott s ráadásul még elszámolásra kapott, s aki lenézi azokat, akik nem kaptak vagy kevesebbet kaptak elszámolásra, mint ő.

A dolgok helyes rendje, tehát az igazság azt követelné, hogy mindnyájan olyan alázatosak legyünk, mint a szentek. Ez egyúttal minden bajt is megoldana a földön, mert akkor sohase lenne többé s a múltban se lett volna soha háború, se kizsákmányolás, de még csak egy durva szó se hangzana el soha. S nekünk mégis azok ellenszenvesek, akik erre az útra ők maguk mindjárt rá is léptek, mit sem törődve azzal, követik-e őket mások is, vagy nem?

Ha ellenszenv helyett a szentek utánzóivá lennénk, egyszerre paradicsommá változna a föld. Milyen jó is volna itt élni, ha mindenki kisebbnek tartaná magát a másiknál és nemcsak uralkodni nem törekedne mások felett, hanem a másoknak való szolgálás lenne életcélja és boldogsága? Akkor nemcsak gyűlölet nem volna az emberek között, hanem csak a finomságot, az előzékenységet, az udvariasságot, a szeretetet ismernénk, s mindez ráadásul érdek nélkül történnék, mint kötelesség, mint a legtermészetesebb dolog.

Hogy mégse így van, hanem éppen ennek az ellenkezője a valóság, annak a jogtalan önérzet, a kevélység, az alázatosság hiánya az oka. Remény se lehet addig a változásra, amíg nemcsak a gyakorlatban vagyunk távol az alázatosságtól, a szolgálat szellemétől, a szenvedés szeretetétől, hanem még elméletben is. Hiszen akikben megvalósítva látjuk, egyenesen ellenszenvesek nekünk, félünk, visszariadunk tőlük. Rájuk fogjuk, hogy eltévelyedett emberek s az okosok mi vagyunk, akik kincsnek tartjuk az önérzetet. (Kincs is, de csak akkor, ha az álnok, az érdekből gyakorolt önmegalázással szemben nyilvánul meg. Mi azonban, hogy ne kelljen gyakorolnunk, gyakran ráfogjuk, hogy minden alázatosság ilyen és őszinte alázatosság nincs is.)

A szellem, az ész, az akarat természeténél fogva büszke. Van is neki mire, hiszen láttuk, hogy a szellem az anyag ura, sőt valóságos kisisten. Ugyanaz, mint az Isten, csak az Ő végtelensége nélkül. A baj csak az, hogy csak azért tulajdonunk ez a szellem, mert kaptuk, mégpedig ingyen és az elszámolás kötelezettségével. Nem a mi dicsőségünkre kaptuk, hanem Istenére.

Aztán érthető a mi büszkeségre való hajlamunk azért is, mert a mi értékes isteni lelkünk nem egymagában birtokunk, hanem a testbe, tehát anyagba van zárva s ezért életünkben az anyag törvényeit is érezzük. Az élettel felruházott anyagnak pedig a fő törvénye, fennmaradásának fő rugója az önfenntartó ösztön, mely az életet védi s az elmúlás ellen küzd. Ennek hatása alatt állunk mindnyájan. Ez hajt bennünket állandóan önérdekünk keresésére, s ami ezzel szükségképpen kapcsolatos, a más érdekei legázolására, az előnynek, az élet meghosszabbításának (vagy erőteljesebbé tételének) biztosítására, mások kizsákmányolására, az élet vályújától való elmarására, hogy nekünk magunknak több táplálék jusson.

Ehhez az önfenntartás ösztönéhez járul még a második, hevességében mindjárt utána következő ösztön, a fajfenntartásé. Ez is önérdekünk (és fajunk érdeke) hajhászására ösztökél bennünket, mert kielégítése szintén előnyökkel, örömökkel jár, melyek után áhítozunk, tehát ismét csak önzőkké, másokat háttérbe szorítani törekvőkké tesz bennünket. Önzetlen, érdek nélküli, alázatos csak az tud lenni, aki ezt a két ösztönt háttérbe szorítani tudja és képes alárendelni a szeretetnek. Világos, hogy ehhez egyenesen emberfölötti teljesítmény kell, feltéve, hogy nemcsak néha-néha, kivételesen történik meg, hanem szokássá, szabállyá lett életünkben.

Ennek megvalósítása a keresztény tökéletesség, melyet csak az az ember nézhet ellenszenvvel vagy irigy szemmel, aki egyszerre ostoba is, meg gonosz is. Aki tudja, milyen emberfeletti küzdelmek árán lehet csak ezt elérni, az csak bámulhatja és tisztelheti azokat, akik vállalkoznak rá, még akkor is, ha ő maga nem utánozza őket. Hiszen így békét lehetne hozni a földre és megvalósítani a földi mennyországot.

Az átlagkatolikus pszichéjének fő jellemvonása a kevélység. Nem alázkodik meg még haszonért se s ez a tulajdonság még jobban meg van a szegény, az egyszerű katolikusban, mint az előkelőbben. Ezért keletkezett a parasztgőg szó. Ez az oka, hogy a katolikusok a társadalomban s a gazdasági életben többnyire csak a kuli szerepét töltik be. Ahova modor kell

(pedig minden vezető álláshoz és minden nagyobb ipari vagy kereskedelmi vállalkozáshoz az kell), ott a protestánsok vagy a zsidók jobban megfelelnek.

Ez a parasztgőg az oka annak is, hogy a munkásság már rég kikerült az egyház befolyása alól. A munkások azt várták ugyanis, hogy a papság előre köszönjön, kedveskedjék nekik, alázkodjon meg előttük, menjen közibük, alkalmazkodjék hozzájuk. A papság zöme azonban természetesen nem volt szent, s ezért nem tette meg. Annál inkább nem, mert hiszen ő is örökölte ugyanezt a paraszt- és munkásgőgöt a szüleitől. Így lettek aztán munkásvezérek a papok helyett a zsidók és az istentelenek, akik természetesen még messzebb voltak a szentségtől, mint a papság, mert az legalább volt annyira jellemes, hogy érdekből nem alázkodott meg s nem kedveskedett. Bűnhődik is érte a munkásság, mely azért, mert tőlük megkapta azt a hízelgést, melyet a papságtól hiába várt, inkább az istentelenekre hallgatott, mint papjaira.

A protestáns és nála még nagyobb fokban a zsidó psziché sajátossága az – a katolikusok paraszt-, vagy munkásgőgjével szemben –, hogy érdekből, az üzlet kedvéért megalázkodik. Ezért övék a föld javai és a hatalom. Ma már nincs is úgyszólván katolikus nagyhatalom. Az Egyesült Államok protestáns, illetve felekezet nélküli, a szovjet görögkeleti, illetve istentelen, Kína szintén ez utóbbi, Anglia protestáns. A katolikus Franciaország hatalomban nem hasonlítható hozzájuk, s egyébként is ma már alig nevezhető katolikusnak.

Régen a Habsburgok voltak a világ legnagyobb hatalma. Az ő idejükben a földi hatalom is katolikus kézben volt. Ezért voltak annyira gyűlöltek, s ez volt az egyik fő oka, hogy ma már rég megszűnt a hatalmuk.

De sajnos az ostoba katolikusok is nagyban hozzájárultak bukásukhoz, mert addig, míg hatalmat jelentettek, a katolikusok is együtt ordítottak ellenük a farkasokkal. De ezek a farkasok rosszaságuk mellett legalább annyira ostobák voltak, hogy úgy bedőltek ellenségeik szólamainak, hogy egy táborban harcoltak velük, hogy maguk alatt vágták a fát. De a Habsburgoknak is megvolt az a hibájuk, hogy érdekből ők se alázkodtak meg. Ez tiszteletreméltó tulajdonság, de gyakorlatilag hiba.

A szentek pszichéjének sajátossága az önzetlen alázatosság. Ez a kereszténység tökéletessége. A szent alázatosságnak szükségképpeni velejárója az önzetlenség, az érdek nélküli megalázkodás, sőt a kettő gyakorlatilag azonos. Önzetlenség nem lehet alázatosság nélkül, mert hiszen aki magát sokra tartja, sőt még az is, aki csak önérzetes, az szükségképpen törekszik arra az előnye, mely önérzete alapján őt igazságosan megilleti. Aki magát okosabbnak tartja, mint embertársát, az nem tessékelheti ugyanezt az embertársát önmaga hátrányára előre. Az ilyen ember felebarátját, mint nála alsóbbrendűt, csak hátra szoríthatja. Az önérzettel, az érték tudatával együtt jár az őt megillető előny követelése s a megszerzésére való törekvés.

Hogy az önzetlenség és a keresztény tökéletesség (tehát más szóval az emberi jóság) azonos egymással, kétségtelen. De kétségtelen az is, hogy megvalósítása a képzelhető legnehezebb dolog és a legnagyobb önmegtagadással jár, hiszen előfeltétele az önfenntartó és a fajfenntartó ösztön együttes legyőzése, pedig az egész földi életet ez a két oszlop tartja. A rosszmájúak egyenesen azt mondják, hogy még a szentnek is maga felé hajlik a keze, azaz, hogy igazi önzetlenség emberek között nem is létezik. Még a szentek se önzetlenek. A papokban, a szerzetesekben azonban ugyanezek az emberek már nem is vesznek észre mást, mint csak önzést.

A papok is másképp beszélnek az úrral és a gazdaggal – mondják ellenfeleik – mint a szegény emberrel, ők is igyekeznek lerázni a nyakukról a szegényt és az elesettet, míg a gazdagnak vagy előkelőnek boldogan állnak szolgálatára. Viszont a jogaikat és a jövedelmüket ők is épp úgy számon tartják, mint a többi ember s ők se csinálnak semmit ingyen.

Ez a vád így nem igaz, láttuk, hogy senki se csinál annyi mindent ingyen, mint a pap. Hogy azonban a szó szoros értelmében mindent ő se csinálhat ingyen, mert ő is pénzből tartja fenn magát, az csak természetes.

Készségesen elismerem azonban azt, hogy az önzés a papokban is bőségesen megtalálható, s aki ezt az elismerésemet örömmel veszi tudomásul, azt figyelmeztetnem kell arra, hogy nem ez az én elismerésem a feltűnő, hanem az ő papok elleni kifogása. Ha az önfenntartó és a fajfenntartó ösztön az egész testi élet alaptörvénye és fő rugója, hogy lehet akkor azt kívánni, hogy a papokból teljesen hiányozzék? Hát talán olyan könnyen megy a természet törvényeinek megváltoztatása, sőt teles kiirtása?

Aki minden paptól megköveteli, hogy teljesen önzetlen legyen (sőt, mint láthatjuk, még azt is, hogy a levegőből éljen, mert hiszen még azon is megbotránkozik, hogy megfizetteti magát), az azt kívánja, hogy minden pap olyan szent legyen, aki féregnek tartja magát, egész életében csak sápítozik és a szenvedést sóvárogja. Pedig az imént láttuk, hogy az ilyen embereket nem tartja kívánatosnak, hanem egyenesen lenézi, meghibbantnak tartja őket. Sajátságos, hogy a papoktól mégis azt kívánja, hogy ők ilyenek legyenek. (Én, mint keresztény alapon álló ember, kívánhatom tőlük, de ő nem.)

Az ilyen ember azt, amit a papok számára jónak, sőt szükségesnek tart, a maga számára visszataszítónak találja. Ő csak akkor tartaná tiszteletreméltónak a vallást, ha minden pap számára gyerekjáték lenne az élet törvényeinek legyőzése s ez mindegyiknek kivétel nélkül sikerülne is, de neki magának még csak meg se kellene kísérelnie ezt a szerinte annyira könnyű küzdelmet.

Az önfenntartó ösztön annyira elválaszthatatlan az emberi létezéstől, annyira együtt jár az emberi természettel, hogy akkor is működik, mikor nem is gondolunk rá, s kiirtása majdhogynem a test megsemmisítésével egyenlő. Krisztus Urunk is „az élet elvesztésének" (Mt 10,39, 16,25; Mk 8,35; Lk 9,24), másutt pedig testünk keresztre feszítésének nevezi. Különös tehát, hogy mikor az emberek a szentek életében látják ennek az életnek az „elvesztését", nem tetszik nekik. Mikor pedig olyan papokra találnak, akik olyanok mint a többi ember, tehát mikor nem találhatók meg bennük az élet elvesztésének és a test önkéntes keresztre feszítésének nyomai és eredményei, akkor viszont ezen botránkoznak meg s felháborodva kérdik, hogy lehetséges, és nem az egész kereszténység csődje-e az?

Elfelejtik, hogy ez a gyarlóság nemcsak lehetséges, hanem éppen ez a természetes, elfelejtik, hogy mikor ők azt hangsúlyozzák, hogy minden szentnek maga felé hajlik a keze, akkor tulajdonképpen azt állítják, hogy az igazi önzetlenség emberek között nem is lehetséges, még a szentek közt se. Miért botránkoznak akkor hát annyira egy-egy olyan papon, aki épp oly önző és épp oly gyarló, mint a többi ember, sőt mi címen csodálkoznak még azon is, ha nem mindegyik, hanem csak a legtöbb pap olyan s még köztük is csak kivételek, akik nem olyanok?

Mi se mondjuk tehát, hogy a papságban nincs önzés. Hiszen láttuk, hogy a tökéletes önzetlenség a keresztény tökéletesség legmagasabb foka és szinte csak önmagunk kiirtásával, testünk valóságos keresztre feszítésével lehetséges. Igazságosan tehát nem is kívánhatjuk mástól, mint csak a szentektől, nem pedig kivétel nélkül minden paptól. Mi csak azt furcsáljuk, hogy viszont azok, akik ezt a tökéletességet minden paptól megkövetelik, a szentekben viszont megbotránkoznak rajta s éppen nem tartják kívánatosnak. A szentekben csak a hétrét görnyedés ellenszenvességét és az önként választott szenvedés elriasztó voltát látják meg, mert a dolgot készakarva eltorzítják.

Nem tartják kívánatosnak az állandó szenvedést, önmegalázást és szolgálást, mert teljesen elfelejtik, hogy csak ezekből a nemkívánatos, sőt ellenszenves dolgokból születhet meg az a teljes önzetlenség és emberszeretet, melynek gyümölcseit, ha megvannak, olyan jólesően élvezzük és élvezik ők maguk is, hiányát pedig – kivált, ha az evangélium képviselői és hirdetői körében tapasztaljuk – olyannyira nehezményezzük, sőt miatta még maga az evangélium iránt is közönyösséget érzünk, sőt ellenszenvünket nyilvánítjuk.

Legyünk tehát tárgyilagosak és állapítsuk meg, hogy az az örökös sóhajtozás, epedés, szenvedés, önmegalázás és szolgálás, melyet a szentek életében annyira nem kedvelünk, alapja és elengedhetetlen feltétele annak az önzetlenségnek és felebaráti szeretetnek, melyet viszont az emberek, de különösen az egyháziak részéről elvárunk, hiányán pedig megbotránkozunk.

Egyébként azonban abban is nagyon tévedünk, ha a szentek életét olyan elriasztóan sivárnak és örömtelennek látjuk, hogy nem annyira vonz bennünket, mint inkább taszít. Ezek a mindig csak szenvedő, mindig csak szolgáló szentek sokkal boldogabbak, mint mi gondoljuk. Örömük is sokkal több van s így életük is sokkal vígabb, mint a mienk. Ránk például lidércnyomásként nehezedik a halál gondolata, melyről – sajnos – mindnyájan jól tudjuk, hogy nemcsak gondolat, hanem rideg, kegyetlen valóság, mely minden percben elragadhat bennünket s mely, ha nem is jön esetleg hirtelen, minden perccel, ami elmúlik, közelebb jut hozzánk. A szent az élet e legnagyobb átkától és örökös rettegésétől teljesen mentes, sőt várva várja azt, amitől mások félnek, mert neki az a születése órája.

A mi életünk másik legnagyobb átka a betegség, a szegénység, a szenvedés. Assisi Szent Ferenc viszont ugyanezt a szegénységet menyasszonyának tekintette (a szegénység – pauperitas – ugyanis nőnemű szó a latinban), de a szenvedést és a betegséget is mindig szent örömmel fogadta. Nekünk továbbá fáj, ha megbántanak bennünket, s aszerint, hogy mennyire érzékenyek vagyunk, heteken, sőt éveken át, néha egész halálunkig keserű a szánk miatta. A szentek őszintén örülnek, ha lenézik, megbántják, megrágalmazzák őket, vagy más igazságtalanság történik velük, mert ezzel hasonlóvá lesznek Mesterükhöz.

Nekünk mennyi kínt, bajt, szenvedést okoznak szenvedélyeink s az, hogy ha nem is mindig, de sokszor rabjaik vagyunk! A szentek az effajta szenvedésektől is mentek, mert nekik már rég nincsenek szenvedélyeik és mindig az ész és a szeretet alapján cselekszenek. Mennyit és mi mindentől félünk mi életünkben! A szentek semmitől se félnek, csak Istentől, attól, akitől nekik legkevésbé van félnivalójuk. Lehet-e hát szebb és boldogabb az ilyen életnél?

Végül ne felejtsük el azt se, hogy a szentek szenvedéseik és sóhajtozásaik közepette olyan vigasztalásokban és lelki édességekben is részesülnek kárpótlásul, melyekről nekünk fogalmunk sincs. A szenteknek (Nagy Szent Teréznek is, Sineai Szent Katalinnak is, Loyolai Szent Ignácnak is, de Szent Pálnak is, hiszen ő ezt maga írja) természetfölötti látomásaik, jelenéseik, közléseik, vigasztalásaik, sőt elragadtatásaik voltak, melyek olyan örömet jelentettek részükre, hogy remegtek a boldogságtól, ha rágondoltak. Ne sajnáljuk hát őket szenvedéseik közepette, hanem inkább irigyeljük őket. De ha csak szenvedés volna az életük, akkor is rokonszenves tisztelettel kellene rájuk néznünk, mert hiszen önként is értünk szenvedtek.

A nemzet hősi halottai nem részesültek természetfeletti örömökben, hanem csak szenvedésben s az ő véres holttestük se szép, sem rokonszenves, mégse nézzük őket ellenszenvvel se szenvedéseikben, se halálukban. Pedig ha csak a földi hazára gondolva és földi szempontoktól indíttatva haltak meg, rájuk égi korona se várhat érte, mert földi célért és teljesítményért nem járhat természetfölötti jutalom (tisztelőik nagy része egyébként se igen hisz vagy gondol erre az égi koronára), és amennyit ezek hősi halála használt a földi hazának, annyit a szentek szenvedése is bizonyára használ az erkölcsök világában nemcsak az örök, hanem még a földi haza szempontjából is. Miért csak a szentek kiaszott és véres teste ellenszenves az embereknek?

Protestáns torzképek a katolicizmusról

Adott alkalmakkor már eddig is rámutattunk, hogy a protestantizmus mindig úgy érvel, hogy a katolikus tant elferdíti, róla a maga gyűlölettől vezetett elképzelésének megfelelő torzképet fest, ráfogja a katolicizmusra, hogy valóban azt tanítja, amit ő gondol róla, aztán diadallal mutat rá, mennyivel jobb, okosabb és evangéliumibb az „evangélikus" tan, a katolicizmus pedig mennyire elrontott keresztyénség.

Mivel sokszor azt látja, hogy a katolikus éppen hét Miatyánkot és hét Üdvözlégyet imádkozik, rögtön megállapítja, hogy az egyház a hetes számnak babonás jelentőséget tulajdonít s bizonyosra veszi, hogy a katolikus szerint nem is lenne jó, ha például csak hatszor mondaná el azt a Miatyánkot. A lényeg szerinte a hetes számban van. De ugyanannak az imának sokszor egymás után való végzése is merő gépiesség és a léleknek úgyszólván az Isten imádásából való kizárása a szemében. Mivel látja, hogy a katolikus szenteltvizet használ, keresztet vet, esetleg megszentelt gyertyát éget, rögtön megállapítja, hogy a katolikus vallásnak ez a lényege, nem pedig az Istennek „lélekben és igazságban" való imádása. A katolicizmus tehát lélektelen formaság és külsőség, a lélek Isten előtti benső, igaz meghódolása nélkül, mely természetesen csak az „evangélikusok" körében található meg.

Mivel látja, hogy a katolikus miséket mondat, szentséglátogatásokat, keresztutat végez, böjtöl, búcsúkra jár stb., szentül meg van győződve, hogy a katolikus azt hiszi, hogy ezzel már a vallásossága, a lelki élete is el van intézve, és hogy ezekkel a külsőségekkel és a maga erejéből akarja magának megszerezni a mennyek országát, nem pedig Isten kegyelmétől várja és lelki megújulással, újjászületéssel akarja elérni. Mikor látja, hogy a katolikus a Máriaszobor előtt térdel és ott megható (neki visszataszító) áhítattal imádkozik, felháborodik e „bálványimádás" miatt, mert ő a szoborban nem tud észrevenni mást, mint csak azt a gipszet, amiből csinálták (míg az imádkozó katolikus mindenre gondol ilyenkor, éppen csak egyedül a gipszre nem) s mondhatatlanul felháborodik azon, hogy egy ember, a teremtés koronája, az élettelen anyagot részesíti imádásban még ma is, s ráadásul itt Európában. De nemcsak azt tartja tűrhetetlennek, hogy ember élettelen anyag előtt, hanem akár Mária, azaz a másik ember előtt is térdelhessen.

Ha egy vallásilag művelt katolikus egy, a katolicizmussal foglalkozó és a maga igazát bizonyító protestáns teológiai írást olvas, mindig azt kell látnia, hogy a protestánsok csak az ő képzeletükben létező rémek ellen küzdenek, írnak és beszélnek, és hogy a katolicizmus egyáltalán nem az, mint amit ők cáfolnak. Amit ők, mint katolikus tant helytelenítenek, az többnyire olyasmi, ami ellen a katolikus egyház is épp úgy küzd és épp úgy küzdött mindig, mint most ők, vagy pedig soha eszébe se jutott ellene küzdeni épp azért, mert azok a bűnök és fonákságok, amelyeket ők a katolikusok lelki életében feltételeznek, sőt természetesnek tartanak, a valóságban a katolikusoknak még csak eszükbe se jutnak soha, még köztük a legprimitívebbeknek se.

Mindez a protestantizmusnak igen nagy szégyene, mert azt bizonyítja, hogy nem tárgyilagos, elfogult és a gyűlölet vezeti. Minden dolognak épp úgy van ugyanis innenső és túlsó oldala, mint az éremnek. Ugyanaz a dolog, ha ilyen szempontból nézem, jó és tetszik, ha olyan szempontból fogom fel, rossz és ellenszenves. A protestantizmus a katolicizmust természetesen mindig olyan szempontból nézi, ami ellenszenvének megfelel, s csak azt veszi benne észre, ami ellenszenves, ami nem jó.

Ha fiúkat labdát rúgni látok, örömmel nézem, ha arra gondolok, milyen egészséges dolog ez a mozgás, elevenség és testgyakorlás, hogy még a vele járó hangosság is mennyire jó

hatással van a felnőttekre s öregekre is és mennyire illik a fiatal természethez. Aztán, hogy mennyivel jobb, ha a fiúk szabad idejüket kint a szabadban, a jó levegőn töltik egészséges testgyakorlás közepette, mintha helyette lányokkal érzékieskednének, vagy zárt helyen kártyáznának, vagy a kocsmaasztalnál szórakoznának. Ha azonban az, aki nézi őket, éppen most rossz kedvében van, vagy mert a néző a játszó fiúk egyikének nem édes, hanem mostohaapja, akkor ingerli, s csak ellenszenvvel tudja eltölteni ez a labdarúgás. Ekkor csak az jut ilyenkor eszébe, hogy a gyerek nem tanul, ruhát és cipőt szaggat, ok nélkül ordítozik, sőt még azt se tudja megérteni, hogy lehet ilyen bolondságokkal tölteni a drága időt, hogy lehet egy gólnak annyira örülni (igazi lelki törpeség jele, gondolja). Aztán az is eszébe jut, hogy a fiúk még a lábukat is hányszor eltörik vagy más baleset is milyen gyakran éri őket! Ha fát vágnának az udvaron, vagy kimennének a szőlőbe kötözni, akkor is mozognának, akkor is a jó levegőn volnának s ráadásul még hasznot is hajtanának.

A mostohaanya, ha a mostohalánya bálba megy s onnan természetesen csak éjfél után tér haza, sőt sokszor talán csak hajnal felé, mindjárt ringyózni kezdi és mostohalánya női becsületével sehogy se tudja összeegyeztetni a dolgot. Ezért egyenesen anyai kötelességének tartja, hogy közbelépjen s tovább ne tűrje lánya „züllött" életmódját. Ezzel szemben az édesanya semmi vészes vagy tűrhetetlen dolgot nem lát lánya időnkénti kimaradásában, ha pedig végül az idegenek figyelmeztetik rá, azt feleli, hogy „hiszen azért fiatal", vagy: „Hiszen nem apácának nevelem", vagy: „Mikor fiatalok voltunk, mi is csak ilyenek voltunk" stb. Ugyanazt a dolgot ennyire különböző módon lehet felfogni és megítélni aszerint, hogy milyen lelkülettel nézzük.

Az egymástól oly élesen eltérő kétféle következtetés oka az, hogy az egyik gyűlöl, a másik pedig szeret. Az egyik jóakarattal nézi ugyanazt, a másik ellenszenvvel. Akit se az egyik, se a másik nem vezet, az az érem mindkét oldalát nézi és látja, egymás után mindkettőt nyugodtan szemügyre veszi s aztán alkotja meg véleményét és nyilatkozik. Ez utóbbi az elfogulatlan, a tárgyilagos ember s ez az, amit – különösen régebben – annyira nem találtunk meg a protestantizmusban akkor, mikor a katolicizmusról nyilatkozott. Újabban már mind több nyomát találjuk a tárgyilagosságnak protestáns művekben is, de – sajnos – az újak is inkább csak abban különböznek a régeiktől, hogy kevésbé elfogultak s ma már olvasás közben csak egyszer-kétszer fordítják le a vallásilag művelt katolikus olvasót a székről, míg régen egymás után tízszer is. A régiek elfogultsága még a komikum határait súrolta, a maiaké már csak sajnálatos.

Például a svéd Giertz Bónak Ordestól 1947-ben magyarra fordított „Hitből élünk" című, a svéd hitújítás korát tárgyaló regénye már ilyen tárgyilagosságra törekvő mű. Elismeri például, hogy Gösla király (Wasa Gusztáv), Svédország protestánssá tevője, tele volt emberi gyarlóságokkal, sőt visszataszító bűnökkel. A regény főszereplőjét, egy falusi, erősen katolikus plébánost pedig tiszta életű, feddhetetlen, csak Istennek élő papnak rajzolja. Sokszor feltűnő jártasnak mutatja magát a szerző a katolikus liturgiában is (sokszor azonban feltűnően járatlannak), de a mű így is csak torzképet tud festeni a katolicizmusról.

Nem csoda aztán, ha a regény főszereplője, ez a derék pap, a végén mint meggyőződéses protestáns hal meg s megnyugvást a megtisztított kereszténységben talál. Giertz is azt hiszi még ma is, hogy a katolicizmus szerint a Miatyánkok gépies mondása, a búcsújárások és misemondatások, mint tisztán külsőséges, lélek nélkül végzett cselekedetek, szerzik meg a katolikus ember számára az üdvösséget, és hogy a katolikus nem Krisztus kereszthalálától, hanem a maga jócselekedeteitől várja az üdvösséget.

Giertz annyira jártas a katolikus teológiában, hogy még arról is tud, hogy a tökéletes, azaz a nem félelemből, hanem szeretetből való bűnbánat a pap feloldozása nélkül is eltörli bűneinket. Ebből látnia kellene, hogy mennyire nem formaságoktól függ a katolikus ember

üdvössége, és hogy a katolikus tan szerint is mennyivel nagyobb erő a bensőség, mint a külsőségek. Ámde ő a tökéletes bánat e nagy, még a pap feloldozásánál is nagyobb erejéből egyáltalán nem vonja le ezeket az annyira természetes következtetéseket. Ezekben protestáns elfogultsága megakadályozza.

Azzal üti el a dolgot, hogy az említett derék katolikus pap, mikor nincs alkalma meggyónni és így szüksége lenne a bűnét eltörlő tökéletes bánatra, egyszerűen kijelenti, hogy nem érzi magában a szeretetet, tehát nem tud tökéletes bánatot felkelteni. Arra már nem gondol, hogy se a tökéletes, se a tökéletlen bánatnak nem az a lényege, hogy érezzük (mert az érzelmeink nem függnek mindig tőlünk), hanem az, hogy akarjuk, sőt aki igen akar, az előbb-utóbb már érzi is a bánatot, illetve a szeretetet, mely a tökéletes bánathoz szükséges, de ez az ilyen esetben előbb-utóbb bekövetkező érzelem, ismételjük, nem elengedhetetlenül szükséges. Giertznek az se jut eszébe, hogy az ő „evangélikusai" is, akik üdvösségéhez viszont a hit szükséges, még jobban, vagy legalábbis épp úgy juthatnak abba a helyzetbe, hogy ki kell jelenteniük, hogy nem érzik magukban ezt az üdvözítő hitet, tehát épp oly megváltatlanul kínlódnak, mint ez a katolikus plébános. (Azt ugyanis, amit a protestánsok „hit"-nek mondanak (mely egyedül üdvözít), valójában ugyanaz, mint a mi tökéletes bánatunk. Ha tehát a katolikus juthat ilyen helyzetbe, akkor a protestáns épp úgy kerülhet olyan vigasztalan állapotba, hogy azt kell magáról megállapítania, hogy nem mondhatom, hogy éltet a hit.)

Giertz regényében a katolikus plébános, a regény főhőse lelki életében a törést, a válságot és a katolikus hitből való kiábrándulást az okozza, hogy a régi egyház érdekében indított fegyveres harc és a meggyőződés hevében ez a derék pap maga is fegyvert használt és több embert lelőtt. Utána eszébe jut, hogy ezzel a katolikus egyház törvényei szerint „irregulárissá" vált s addig semmiféle szentséget ki nem szolgáltathat, míg csak a pápa ez alól az irregulárisság alól fel nem oldozza. Mivel azonban ehhez egyedül csak a pápának van hatalma, hozzá pedig a távoli Svédországból s ráadásul a jelen zavarok közepette beláthatatlan ideig nem tud folyamodni, papi működésében, a szentségek kiszolgálásában egyelőre teljesen meg volt bénítva s emiatti elkeseredésében a vallási harcok közepette ő is egyszerű közkatonává válik s lezüllik arra a színvonalra, melyen társai, a többiek állnak.

De már előzőleg is nagy bajt okozott neki, hogy a betegek olajának edényét, melyet az utolsó kenet kiszolgálásához használt, a harcok folyamán szétlőtték, s papi működését, a szentségek kiszolgálását emiatt se folytathatta. Mindezekkel Giertz azt akarja bizonyítani, hogy az üdvözülés a katolicizmusban formaságoktól (a szent olaj edényétől, a pápával való postai érintkezéstől stb.) függ s ezek miatt teljesen lehetetlenné válhat. A protestantizmusban ilyesmi nem lehetséges, mert ott minden attól a lélektől függ, melynek működését senki se akadályozhatja meg, mert tisztán tőlünk függ. Így látta be ez a derék s azelőtt oly fanatikusan katolikus pap is, hogy a protestantizmus magasabb rendű kereszténység, mint az ő régi vallása, melyért pedig ő azelőtt még meghalni is minden percben kész volt.

Megértette ez a derék plébános, hogy Krisztus megváltása és a mi üdvösségünk nem függhet formaságoktól. „Spiritus ubi vult spirat: a lélek ott fejti ki üdvös hatását, ahol akarja", mondja az Írás (Jn 3,8). Ezek a formaságok tehát nem lehetnek mások, mint a késő századok evangéliumellenes papi találmányai, melyek nem előmozdítják, hanem akadályozzák az üdvösséget, tehát a kereszténységet meg kell tőlük szabadítani. Ez a működés tehát valóban megtisztítás.

A baj csak az, hogy egy derék katolikus pap a most kifejtett okok miatt csak regényben lehet meggyőződésből protestánssá, nem a valóságban. Még regényben is csak akkor, ha a regényt egy olyan protestáns lelkész írja, aki a katolicizmust minden ellenkező látszat ellenére annyira nem ismeri, hogy a hozzá értő nem győz rajta bámulni. Az a katolicizmus, melyet Giertz a regényben fest, csak Giertz és általában a protestánsok képzeletében él, de a valósággal homlokegyenest ellenkezik.

Az a szelence, melyben a betegek olaját tartjuk s annak szétlövése vagy szét nem lövése közel se játszik akkora szerepet a pap életében, közel se béníthatja meg működését annyira s okozhatja ennek következtében egy buzgó pap elkeseredését, mint Giertz gondolja. A harctéren különösen nem. Nem is hiszem, hogy a betegek olaját a papok a harctéren egyáltalán használnák. Ott, ahol százak és ezrek halnak meg, nincs is erre idő. De a szentkenet egyébként is a betegek szentsége. A harctéren pedig nem betegek tartózkodnak. Egyébként is minden katolikus tudja, hogy az utolsó kenet az üdvösségre nem szükséges, tehát az olajos szelence még kevésbé. A pap tehát már csak ezért se eshet kétségbe e szelence szétlövése miatt.

Az üdvösséghez az egyház tanítása szerint bánat kell és a pap feloldozása, sőt ha ez a bánat tökéletes, azaz szeretetből folyó, nem pedig csak a pokoltól való félelem okozza, akkor e bánat még a pap feloldozása nélkül is elég az üdvösségre. Nem komikus-e ilyen körülmények közt az a buzgó pap, aki kétségbeesik amiatt, hogy szétlőtték az olajos szelencéjét s így papi működése végleg lehetetlenné van téve? A katolikus hit valóban külsőségekhez volna kötve és formaságoktól függne az üdvösség, ha úgy lenne, mint Giertz gondolja. Annyira nincs így azonban, hogy a vallásilag művelt katolikus ezen csak nevethet, illetve csak sajnálkozhat azon, hogy a protestánsok ennyire torz fogalmakkal bírnak arról az egyházról, melyet hűtlenül elhagytak és amelyről azért alkotnak még ma is torz fogalmat, hogy magukat igazolni tudják.

Egy művelt katolikus azon is csak mosolyoghat, mikor azt kell látnia, hogy Giertz még a haldokló vitéz véres, összeroncsolt lábáról is lehúzatja a cipőt a buzgó, papi hivatását teljesítő pappal, mert hát az utolsó kenethez, mely nélkül üdvösség nem lehetséges, hozzátartozik az, hogy a beteg lábfejét is megkenje. Giertz nem tudja, hogy nemcsak maga az utolsó kenet nem szükséges a beteg üdvözüléséhez, hanem még az utolsó kenet érvényéhez se szükséges az, hogy feltétlenül a lábát is megkenjük a betegnek. A katolikus hit annyira nem a külsőségekben áll s annyira mellékesek benne a formaságok, hogy a szent kenetet szükség esetén a homlok egyszerű megkenésével is ki lehet szolgáltatni, a lábfej megkenését pedig nőknél, mivel a test bizonyos fokú kitakarása szükséges hozzá, tehát a szemérem miatt, rendes körülmények között is elhagyjuk, a vesék megkenését pedig, ami nehezen végrehajtható, már régóta elhagyjuk, még a férfiaknál is.

A svéd protestáns lelkész pedig azt gondolja, hogy a katolikus pap még a harctéren is annyira a külsőségek rabja, hogy még a haldokló véres és bedagadt lábáról is mindenáron le kell húznia a cipőt, mert hát kárba veszik minden működése s nem üdvözül a haldokló, ha ő a lábfejét is meg nem keni. Az igazság az, hogy a katolikus egyház annyira csak a lélekkel és a lényeggel törődik, hogy még rendes körülmények között s még ágyban fekvő haldoklóval is akárhányszor elintézettnek tartja a dolgot a homlok egyszerű megkenésével. De még magát az egész szent kenetet is csak hasznosnak s így kívánatosnak tartja, de az üdvösséghez nem szükségesnek mondja. Azt is tanítja, hogy ha fel is adja, mit se használ akkor, ha a betege eszmélete elvesztése előtt nem keltett magában, tehát a lelkében bűnbánatot. Giertz bizonyára arra akar célozni, hogy a katolikus egyház formasága még arra is képes, sőt azt is feltétlenül megkívánja, hogy a sebesültnek hasonló esetben cipője lehúzásával mérhetetlen kínokat okozzunk, mert hát ha mindkét lábát, mégpedig feltétlenül a lábfejét meg nem kenjük, akkor az a sebesült feltétlenül elkárhozik. Tehát a megkenés, mégpedig a megkenés pontosan meghatározott helyének elmulasztása miatt kárhozik el, nem pedig azért, mert nem tartott bűnbánatot. Ha az egyház csakugyan ilyen volna, akkor a formaságok egyháza volna. Ilyen katolicizmus azonban csak a protestánsok agyában van, de nem a valóságban. A valóságos egyház ennek merő ellentéte.

Giertz regénye azt is mutatja, hogy protestánsaink, úgy látszik, még azt is hiszik, hogy aki „egyházi átok" alatt van, azon már senki se segíthet, hacsak nem a pápa, s ha vele nem le-

het érintkezésbe lépni, akkor vége mindennek, az illetőnek feltétlenül el kell kárhoznia. Az igazság azonban e tekintetben is az, hogy egyházi átok nincs, hanem csak exkommunikáció, az egyházból való kiközösítés, kizárás, s ez is csak egyedül szeretetből történik, hogy egyes igen nagy bűnök elkövetésétől távol tartsuk, elrettentsük az embereket. Az effajta büntetést a Szentírásban is gyakran megtaláljuk (Szent Pál és Szent János levelei).

Hangsúlyozzuk, hogy ezek a büntetések egyedül csak a bűnös iránti szeretetből vannak s ezt a legjobban az bizonyítja, hogy mihelyt ez a büntetés a viszonyok miatt a bűnös kárára van, nem pedig előnyére, abban a pillanatban érvényét is veszti. Ezért ha az exkommunikáció alóli feloldozásért nem lehet a püspökhöz vagy a pápához folyamodni, illetve komolyan félni lehet attól, hogy mire a püspök vagy a pápa feloldozása megérkezik, arra a beteg meghal (világos, hogy a harctér haldoklóiban ezzel az esettel van dolgunk), akkor a legegyszerűbb pap is feloldozhat akárkit még olyan exkommunikáció alól is, mely a pápának specialissimo modo van fenntartva.

Az az irregularitás, melybe az a pap esik, aki embert ölt (az irregularitásba beleesik az a pap is, aki jogosan, például önvédelemből öl, vagy például autójával gázol el valakit, vagy műtétet végez, s aközben hal meg a betege, emiatt van, hogy nem végezhet pap műtétet), inkább csak formaság – tehát az exkommunikációnál sokkalta kisebb dolog – s csak az egyháznak a vértől való irtózását akarja jelképezni. Látjuk, hogy ha egy pap irreguláris, abból még az se következik, hogy egyáltalán bűnös.

Milyen nevetséges félreértésen alapul tehát ez a beállítás, mintha emiatt az irregularitás miatt annak a derék svéd papnak kétségbe kellett volna esnie s minden reményét elvesztenie arra, hogy ő ezután híveit, mint pap, továbbra is szolgálhassa! A regényben előadott helyzetben az a pap ugyanis egész nyugodtan folytathatta volna tovább a szentségek kiszolgálását. Nem azon a címen ugyan, hogy méltó rá, hiszen arra úgyse méltó még a legszentebb pap se, hanem azon a címen, hogy az irregularitás egyházi törvény, tehát emberi intézkedés eredménye, míg a felebaráti szeretet természettörvény, Istennek lelkünkbe oltott törvénye, minden törvény között a legelőbbre való, s ha ezt holmi emberi intézkedések korlátozzák, sőt lehetetlenné teszik, ezek az emberi intézkedések azonnal érvényüket vesztik.

Az egyház nem azért hozta be az irregularitás törvényét a papokra, hogy ezzel a szentségek kiszolgálását s vele az embereken való segítést, üdvözülésük megkönnyítését néha lehetetlenné tegye, hanem azért, hogy a pap ezt a hivatását szent hivatalával megfelelő állapotban, vérontástól tiszta kézzel gyakorolja. Világos azonban, hogy szent hivatását inkább kell gyakorolnia vértől beszennyezett kézzel, mint sehogyan, s emiatt az emberek az egyház segítsége nélkül haljanak meg. A szeretet és felebarátaink üdvösségének munkálása százszorta előbbre való, mint az egyházi szokások megtartása, ha mégoly tiszteletreméltók és okosak is ezek a szokások. Ha tehát nem lehet a pápával érintkezésbe lépni az irregularitás alóli feloldozás érdekében, amiatt egy katolikus pap se eshet kétségbe, s még csak eszébe se juthat az, hogy ő most már mint pap, végleg lehetetlenné van téve.

A gyóntatáshoz, a bűnök feloldozásához azonkívül, hogy a gyóntató felszentelt pap legyen, még a püspöktől kapott külön joghatóság, a jurisdictio is szükséges és ezért a jurisdictio nélküli pap feloldozása egyenesen érvénytelen. Érvénytelen a feloldozása még annak a papnak is, akinek az esztergomi érsektől van ugyan jurisdictiója, de balatoni nyaralása alatt a veszprémi püspök joghatósága alá tartozó területen gyóntat meg s oldozna fel valakit. Azonban ha haldoklóról van szó s olyan pap nincs kéznél, akinek jurisdictiója van, akkor az egyház minden papnak ad jurisdictiót. Ilyenkor még a görögkeleti pópáknak is ad (mert ők is felszentelt papok), sőt még olyan hitehagyott volt katolikus papnak is, aki jelenleg protestáns prédikátorként keresi keserves kenyerét. Ennyire a szeretet alapján áll az egyház és ennyire nincs kötve a formaságokhoz, külsőségekhez! Az egyházban ezek ugyancsak nem akadá-

lyozzák a belsőt, a lelkit, a szeretetet. Aki mindezt tudja, csak az tud igazán elképedni azon a svéd papon, aki azért lesz protestáns, mert irreguláris volt, a pápától nem tudott feloldozást szerezni, s ezért belátta, hogy nem lehet Krisztus igaz egyháza az, mely ilyen formaságok miatt megakadályoz valakit hivatása gyakorlásában, a felebaráti szeretetben. A kiugrott, megházasodott pap a pápának különös módon fenntartott exkommunikáció alatt van, de az egyházban akkora a szeretet egy-egy haldokló bűnös iránt, de magának ennek a papnak is úgy megbocsát, hogy még neki is megadja ilyenkor a hatalmat arra, hogy a haldoklón segítsen. Inkább minden rendelkezését érvényteleníti, csak hogy egy ember emiatt el ne kárhozzon. S erre az egyházra fogják rá, hogy a formaságok és külsőségek rabja, s hogy igen tud gyűlölni!

Ha semmiféle, még ilyen kilépett, méltatlan pap sincs kéznél, akkor az egész papi feloldozást pótolja a haldokló tökéletes bánata annyira, hogy még gyónás és feloldozás nélkül is üdvözülhet mindenki, még az is, aki a pápának különös módon fenntartott exkommunikációban leledzett, vagy akár a világ legbűnösebb embere volt. Kérdem: lehet-e akárcsak elképzelni is egy olyan vallást, amelyben kevesebbet számít a külsőség vagy a formaság és fontosabb a belsőség? Ahol annyira tisztában lennének vele és annyira kiemelnék, hogy nem a külsőség (nem is a pap feloldozó hatalma, annál kevésbé a pápai feloldozás az irregularitás vagy akár az „egyházi átok" alól) törli el a bűnt és dönti el a bűnös sorsát, hanem Krisztus Urunk értünk kiontott szent vére, másodsorban pedig az ember belseje, lelke, hite, bűnbánata és Isten irgalmához való folyamodása, szeretete, tehát a belsőség, a lélek?

Az egyházban első a természettörvény, tehát az erkölcsi törvény, mely az emberrel vele születik, a szívébe van oltva. Ilyen a ne ölj, a ne lopj és ne hazudj, de ilyen a szülők tiszteletének és általában a szeretetnek a parancsa is. Utána következik az a törvény, amely nem születik ugyan velünk, de benne van a Szentírásban. Ilyen, hogy a házasságot egyedül csak a halál bonthatja fel. S csak harmadsorban jönnek az emberi törvények s köztük az egyház és a pápa rendeletei és előírásai. Ha tehát az utóbbiak összeütköznek a felebaráti szeretettel, akkor érvényüket vesztik. Ilyenkor nemcsak nem kell, hanem nem is szabad őket megtartani. Mindezt tudják mindazok, akik a katolikus teológiába és erkölcstanba belekóstoltak. Giertz egész regénye tehát tisztán azon alapszik, hogy a szerzőnek még csak fogalma sincs a katolikus erkölcstanról.

A szerzetesek többek közt fogadalmat tesznek a szegénységre is. Mivel azonban a szegénység s általában a szerzetesi élet nem parancs, hanem csak egy evangéliumi tanács, az egyházban szabály, hogy szerzetbe lépniük nem szabad azoknak, akiknek szegény szüleik vannak, s eltartásukról más nem gondoskodhat, mint csak szerzetbe lépni kívánó gyermekük. Szerzetessé lenni, életét teljesen Istennek szentelni, vagyonról, pénzről, fizetésről lemondani nem kötelessége senkinek. Ezt Krisztus Urunk csak tanácsolta, de nem parancsolta. De hogy a szülőket gyermekük öregségükben eltartsa, ha rászorulnak, ez kötelesség, mert ez természettörvény, velünk születik, ez a szeretet velünk született törvénye.

Szüzességben maradni is csak tanács, nem pedig parancs. Az ellenben parancs, hogy valaki a szavát, például azt, melyben már örök hűséget esküdött valakinek, megtartsa. Aki tehát már megházasodott vagy férjhez ment, az nem léphet utána szerzetbe férje vagy felesége engedélye nélkül (ami részéről a neki tett hűségeskü feloldását jelenti). Így lenne ez még akkor is, ha az oltárnál nem esküdtek volna meg a jegyesek a holtomiglan-holtodiglanra. A szavunkat ugyanis nemcsak akkor kell megtartani, ha meg is esküdtünk rá. A házasság akkor is egész életre szólna, ha nem esküdnénk meg rá.

Világos, hogy az „egyházi átok", mely emberi intézkedés eredménye, érvényét veszti, mihelyt nem a szeretet szolgálatában áll, hanem ellentétbe kerül vele, például már nem az ember üdvözülését szolgálja, hanem akadálya neki. Ha a bűnös elérkezett élete utolsó pilla-

natához, mely üdvösségéről vagy kárhozatáról dönt, az egyház minden akadályt elhárít útjából, hogy üdvösségét megkönnyítse. Csak szeretnie kell Istent és utálni a bűnt s minden további nélkül üdvözül a bűnös még akkor is, ha a legborzalmasabb egyházi átok alatt van. Hiszen egyedül csak azért vetették ilyen „borzalmas" átok alá, hogy megtérésre bírják s így üdvözülését elősegítsék. Ha idő már nincs arra, hogy az egyházi büntetés formaságai alól külsőleg is kiszabadítsa magát az illető, az egyház, mint jóságos anya, túláradó örömmel veszi tudomásul belső megigazulását s ügyet se vet azokra a külsőségekre, melyek nagyon fontosak voltak addig, míg az illető erősnek érezte magát s gonoszságában dacolt pápa és egyház ellen, most élete utolsó pillanatában azonban, mikor Isten már úgyis megalázta, már csak üdvözülése akadálya, nem pedig előmozdítója lenne.

Annyira nem a formaságok egyháza a katolikus egyház, hogy erkölcstana még azt is megengedi, sőt előírja, hogy háború, ínség és borzalmas járványok esetében (az utóbbiakat a tudomány haladása már lényegében kiküszöbölte), ha más fehérnemű nincs, még az oltárterítőket, miseingeket is oda szabad, sőt oda is kell adni a kórházaknak és a menedékhelyeknek lepedőknek, párnáknak, hálóingnek vagy akár zsebkendőnek, vagy kötözőszernek. Ezt ugyanis ilyenkor a felebaráti szeretet, tehát az a természettörvény kívánja, mely minden törvénynek legelseje.

Az azonban, hogy a szent célra adott, erre használt és külön meg is szentelt ruhák többé profán célra nem használhatók, csak egyházi törvény, melynek engednie kell a természettörvénynek, ha az ellenkezőt parancsolja, sőt ha vele szemben is érvényesülne, egyenesen bűn volna. Nem kereszténység, hanem undok farizeizmus lenne ugyanis, ha a szegény kínlódó betegeket a piszok enné meg s ugyanakkor a templomok és kolostorok sekrestyéiben egész hegyek feküdnének a „szent" fehérneműkből. Azért tettem a „szent" szót idézőjelbe, mert ebben az esetben azáltal, hogy a felebaráti szeretet szolgálatában féltenénk őket, nem megszentelnénk, hanem megszentségtelenítenénk ezeket az egyházi felszereléseket. A szent ruhát nem szentségteleníthetjük meg akkor, ha a haldoklókat és szenvedőket takarjuk beléjük, de nem azért, mert a magunk fehérneműjét, mellyel szintén tele vannak szekrényeink, sajnáljuk tőlük, hanem azért, mert a magunkét, a profán fehérneműket már mind rég odaadtuk, de az nem elég a szükséglet fedezésére. Világos, hogy csak legutoljára és végső szükség esetén szabad ehhez folyamodnunk (ha nem emiatt történik, valóban szentségtörést követünk el), de akkor szabad, sőt kötelesség.

Ha ütközet után a csatatér tele van sebesültekkel s az aknák, ágyúlövések, tankok és repülőgépek bombái és az időjárás viszontagságai elől nem lehetne őket más fedett helyre szállítani, mint egy elég ép állapotban megmaradt közeli templomba, akkor az igazi pap nemcsak azért engedi át a templomot erre a célra is, mert úgyse állna hatalmában megakadályozni, hanem felebaráti szeretetből önként és szívesen. Mert igaz ugyan, hogy ez azt jelenti, hogy ezek a sebesültek még a szükségüket is ott a templomban fogják elvégezni, ámde a bűn megítélése szempontjából nem az a fontos, hogy mi az, amit csinál az ember, hanem hogy milyen szándékkal csinálja. Erkölcsi szempontból nagy különbség, hogy valaki azért rondít-e a templomban, hogy meggyalázza, vagy akár csak azért, mert nem tiszteli eléggé annyira, hogy a kedvéért tiszteletből néhány lépést tenne s addig kimenne onnan, vagy pedig, ha mint beteg, kénytelenségből, emberi nyomorúságból azért csinálja, mert erőtlensége miatt másként nem tehet.

A templomot nem szentségteleníti meg az a pap, aki átengedi az emberi nyomorúság enyhítésére és a felebaráti szeretet gyakorlására. Jobban megszentségtelenítené akkor, ha ilyen célra való felhasználását megakadályozná. „Lélek az Isten, és azoknak, akik imádják, lélekben és igazságban kell imádniuk." (Jn 4,24) De azt a felebaráti szeretetet magát is, melyet Isten nevében és Isten iránti szeretetből gyakorolunk, szintén nem vaskalaposan és me-

rev formaságokkal, hanem szívvel, azaz szintén szeretettel kell gyakorolnunk. Ha így gondolkodunk, akkor hasonló esetben nem fáj nekünk a templom „megszentségtelenítése", mert tudjuk, hogy valójában a templomunkat nem megszentségtelenítettük, hanem megszenteltük. Ha nem a külsőt, nem a látszatot, hanem a lelket, a belsőt nézzük, akkor valóban így van. A felebaráti szeretet gyakorlása még akkor is nagyon illik a templomhoz, ha nem valami esztétikus dolgokkal is együtt jár, s nem meggyalázza, hanem megszenteli falait, mert azt bizonyítja, hogy azok, akik jártak beléje, valóban a lelküket művelték ki általa, tehát valóban lélekben és igazságban imádták ott az Istent.

Protestánsainknak még ma is meggyőződésük az is, hogy a katolikus főképpen abban különbözik a protestánstól, hogy a katolikus nem Krisztus, hanem a maga érdemében bízik, imádságaitól, misehallgatásaitól (melyeket éppen ezért nagyon számon tart), jócselekedeteitől, tehát a maga „érdemeitől" várja üdvösségét, míg a protestánsok egyedül Krisztus érdeméből, az Ő kereszthalálától. Ez is teljesen hamis különbségtevés. A katolikus is Krisztus érdemétől, ős is az Ő kereszthalálától várja, és egyedül tőle reméli üdvösségét, nem pedig attól, ami jót ő maga tett életében. A katolicizmusnak épp úgy tana, mint a protestantizmusnak, hogy a mi bűneink, mivel Isten elleni szembeszegülések, végtelenül rosszak, tehát annak az elégtételnek is, mely Istent kiengesztelni képes, végtelenül nagynak kell lennie, tehát ezek nem lehetnek csak a mi véges értékű elégtételeink. Mi is valljuk, hogy nincs senki másban üdvösség, csak egyedül Jézus Krisztusban. Hogy tagadhatnánk vagy felejthetnénk el ezt, mikor tele van vele a Szentírás. Lényege a kereszténységnek, hogy Krisztus érdeme és kegyelme nélkül semmit se tehetünk, és hogy Krisztus érdeméből Isten adja nekünk az üdvösséget ingyen, kegyelemből s e téren a magunk erejéből semmire se mehetünk.

A különbség katolicizmus és protestantizmus között tehát nem az, hogy a protestánsnak Jézus adja a hitet s vele az üdvösséget, s így az, amit ő maga csinál, nem ér semmit és a valóságban is semmi, a katolikus pedig (elbizakodottságában és vakmerőségében) azt hiszi, hogy neki az ő jócselekedetei és imádságai révén az üdvösség jog szerint jár, mert ezt kiérdemelte a maga számára. A kettő közti helyes igazi különbség az, hogy a katolikus azt tartja, hogy Jézus érdemein kívül neki is kell valamit tennie, hogy az ő üdvössége azzal, hogy Jézus meghalt érte a keresztfán, még nincs elintézve (hiszen ha el volna, akkor minden embernek egyaránt üdvözülnie kellene), hanem Jézus érdemein kívül és az Ő érdemei felhasználásával neki is érdemeket kell rá szereznie.

Nem az a különbség tehát köztünk, hogy a katolikus mindent magának tulajdonít, a protestáns pedig semmit, hanem az, hogy a hívő protestáns csakugyan semmit se tulajdonít magának, s a meggyőződése is az, hogy az, amit ő tesz, az a szerep, amelyet ő ebben játszik, semmi, míg a katolikus abban a meggyőződésben van, hogy az ő üdvössége Krisztus érdeme ugyan, de neki is hozzá kell járulnia, Krisztus érdeme az ő hozzájárulása nélkül rajta kárba vész. Hogy maga Krisztus érdeme még nem elég, nem tagadhatja senki. Hiszen a protestánsok is elismerik, hogy sokan elkárhoznak annak ellenére is, hogy Jézus minden emberért, tehát értük is meghalt a kereszten.

Józan ésszel tehát nem lehet tagadni, hogy nekünk magunknak is kell valami érdemünknek lenni a magunk üdvözülésében. Ezt az érdemet természetesen nem mint egyenrangút állítjuk Krisztus érdeme mellé, sőt hangsúlyozzuk, hogy az Övéhez hasonlítva, mely végtelen, a mi véges kis érdemünk valóban semminek látszik. Az is kétségtelen, hogy ha Jézus kereszthalála nem történt volna meg, akkor a mi érdemünk nem csak haszontalannak látszana, hanem valóban az is volna. Jézus érdeme tehát előfeltétele annak, hogy a mi érdemünk érdem lehessen. Mivel a mi érdemünk véges, Jézusé pedig végtelen, a mi érdemünket mennyiségben is semminek kell mondanunk mellette. De hogy ez a mi semmink mégiscsak valami,

mégpedig nagyon fontos valami, azt látjuk abból, hogy az elkárhozottak csak azért kárhoznak el, mert ezt a kicsit nem tették hozzá a maguk érdeméből Krisztus végtelen érdeméhez.

A katolikus is jól tudja, hogy ha Krisztus kereszthalála meg nem történt volna, az üdvösségről ő még csak nem is álmodhatna még akkor se, ha egész élete istenszolgálatból állna. Azt is tudja, hogy még az a kicsiny jó is, amit ő tesz és amivel ő járul hozzá üdvössége megvalósulásához, egyedül Isten kegyelméből és segítségéből származik. Jézus érdeme és a mi érdemünk nem úgy állnak egymás mellett, mint az 50% az 50% mellett, hanem csak úgy, mint az egy a százezerbillió mellett, mert hiszen Jézusnak, a végtelennek a teljesítménye végtelen, míg a mienké véges, tehát mennyiségtanilag semmi (mert aki végtelennel számol, annak még az ezermilliót is semminek kell számítani). Tehát valójában mondhatjuk azt is, hogy minden Jézus érdeme, a mi érdemünk semmi.

Azonban az is igaz, hogy a mi szempontunkból és a mi életünkben az a semmi is valami, mégpedig számunkra igen is jelentős, sőt keservesen megszerezhető valami. A mi szempontunkból olyan sok ez, hogy a bűnös, gyarló ember sokszor azt hiszi róla, hogy erejét egyenesen felülmúló, emberfelettien nagy valami. A mi szempontunkból olyan sok ez, hogy a bűnös, gyarló ember sokszor azt hiszi róla, hogy erejét egyenesen felülmúló, emberfelettien nagy valami. Milyen kínokat állunk ki például igen sok esetben azért, hogy a bűnt el tudjuk kerülni, tehát azért, hogy ezt az Isten előtt semmit, számunkra azonban emberfeletti nagyot teljesíteni tudjuk! Sokszor még az életünket is megunjuk a lemondás nagy áldozatai, szenvedései közepette. Sokszor megirigyeljük miatta még az állatokat is, mely hasonló küzdelmek és teljesítmények alól fel van mentve s nyugodtan követheti ösztönét, nem kell harcokat vívnia bűn és erény, ösztönei és a hit szavai között, mint nekünk. Hogy tarthatnánk és nyilváníthatnánk hát ezt semminek? Semmi Isten szemében és a valóságban, de nem semmi a mi számunkra, azaz relatíve. Ha nem lenne számunkra mindez olyan nagy dolog, akkor nem lenne olyan kevés az Istennek szolgáló ember, de akkor Isten se jutalmazná ezt a mi „semminket" olyan nagy jutalommal.

Amint a jó nevelő gyermekésszel gondolkodik akkor, mikor tanítványaival van dolga s a jó szülő is gyermekké válik, mikor gyermekei között van, Isten is alkalmazkodik hozzánk, a mi viszonyainkat veszi tekintetbe, mikor rólunk ítél és ezért számítja Ő is olyan soknak a mi semminket, mint amilyen sok az nekünk. De hogy is számíthatná semminek ezt a mi hozzájárulásunkat üdvösségünkhöz, mikor Krisztus erkölcstana egyenesen azt kívánja tőlünk, hogy öljük meg magunkat, de azért mégis éljünk az Isten országáért. Nemcsak fajfenntartó ösztöneinket kell állandóan féken tartanunk, és ellenőriznünk (még azoknak is, akik nem fogadtak örök szüzességet), hanem még önfenntartó ösztönünket is, ami pedig gyakorlatilag azonos magával az élettel. Krisztus Urunk is tudatában van ennek, hiszen azt kívánja tőlünk, hogy „életünket" Érte, az Ő kedvéért „elveszítsük". (Mt 10,39, 16,25; Mk 8,35; Lk 9,24)

Valóban, amit Ő kíván tőlünk: ellenséget szeretni, nem hétszer, hanem hetvenhétszer megbocsátani (Mt 18,21-22), ha megütnek, nemcsak vissza nem ütni, hanem még a másik arcunkat is odatartani (Mt 5,38-39; Lk 6,29), a szenvedést nemcsak eltűrni, hanem keresni és szeretni, sohase uralkodni, sőt még csak nem is érvényesülni, hanem mindig csak szolgálni s nemcsak a feljebbvalóknak, hanem még az egyenrangúaknak, sőt alattvalóinknak is szolgálni, mind olyan dolgok, melyek ugyancsak nem semmik. De jól láthatjuk az evangéliumban, hogy maga Jézus is nagyon sokra tartja mindezt s igen nagy jutalmat ad érte. Ő maga is világosan mondja, hogy a jutalmat, az égi koronát, mindezekért, tehát a mi érdemeinkért, ezekért az Isten előtt semmikért adja.

De egyébként is már a predesztinációval kapcsolatban is kifejtettük, hogy ha a mi érdemünk egyáltalán semmit se számítana, akkor nemcsak üdvösségünknek, hanem elkárhozásunknak is egyedül Isten lenne az oka. Igazságtalanság volna egyesek elkárhozása is (pedig

hogy egyesek el fognak kárhozni, azt világosan mondja az Írás), de üdvözülése is. De még ha az ingyen adott jót el is tudjuk valahogy képzelni, az ok nélkül adott kárhozatot és örök szenvedést már semmiképpen se tudnánk összeegyeztetni az Isten szeretetével, se igazságosságával.

Kimutattuk, hogy a poklot és a pokol örökkévalóságát Isten végtelen szentsége és igazságossága kívánja, de azt a poklot, melybe érdemük, tehát bűnük nélkül jutnak a lakók, már semmiképpen se lehet Isten igazságosságával, se pedig szentségével összeegyeztetni. Pedig hát ha egyedül csak Jézus érdemeiből jutnak a mennybe azok, akik oda jutnak, akkor egyedül csak Isten akaratából, tehát a saját hozzájárulásuk nélkül jutnak a pokolba azok is, akik odajutnak. Ide jutunk a protestáns túlzással.

A protestantizmus azt tanítja, hogy az ember fenekestül bűn, piszok és szenny. Jót tehát akkor se tehet, ha akarna. Mindent, ami jó van bennünk, Isten műveli bennünk, mert az Ő kegyelme adja. Amit valóban mi teszünk, az mind csak gyarlóság, piszok és bűn. Hiszen még a jócselekedeteinket is megmérgezi az, hogy mindjárt büszkék vagyunk rá, csak a magunk érdemének tulajdonítjuk, elbizakodunk miattuk s lenézzük a többi embert, akiket magunknál gyarlóbbaknak tartunk. Ezzel aztán megmérgezzük és értéktelenné tesszük még azt a kis jót is, ami egyébként talán található lenne bennünk.

Ebben is sok igazság van, mert ez a gyarlóság valóban együtt jár önfenntartó ösztönünkkel s ha szabadon hagyjuk érvényesülni, valóban elfajítja még jócselekedeteinket is. A protestánsok azonban – úgy látszik – nem is sejtik, milyen nagy fokot érhet el az igazi keresztények, a szentek tökéletessége, mely nem kényelmesen tudomásul veszi ezt az emberi erkölcsi nyomorúságot, hanem küzd ellene és legyőzi. A vallásilag is művelt és Istenért mindenre képes katolikus ugyanis mindezt jól tudja, ezért e tekintetben is figyeli és ellenőrzi magát s ebben is védekezik a rossz ellen, mégpedig sikerrel.

Olvassuk csak el Nagy Szent Teréz vagy Kis Szent Teréz önéletrajzát, vagy Keresztes Szent János, vagy Loyolai Szent Ignác, Assisi Szent Ferenc vagy Sienai Szent Katalin iratait vagy életrajzát s látjuk, milyen sokra vitték ezek az emberek. A legfeltűnőbb élményünk azonban az lesz, hogy ők, akik a legtöbb érdemet szerezték az üdvösségre és a legtöbb jót tették az emberek között, még elbizakodottság s az önelégültség tekintetében is a legmesszebb álltak minden kifogástól s egyáltalán nem gondoltak arra, hogy ők most már megérdemelték az örök boldogságot s érdemeik címén jár nekik. Senki se várta ezt az üdvösséget tisztán Jézus érdeméből annyira, mint éppen ők, és senki se gondolta magáról – mégpedig a legőszintébb meggyőződéssel –, hogy náluk nagyobb bűnöst nem hordott még a hátán a föld. Mindebből azt kell meglátniuk protestánsainknak, hogy a mindent egyedül csak a Krisztus érdeméből várók és a maguk érdemében legkevésbé bízók éppen azok voltak, akiket a katolikus egyház a szentek sorába iktatott, vagyis akik legjobban járultak hozzá üdvösségükhöz a maguk érdeméből is. Ennyire nem katolikus tulajdonság az, hogy üdvösségünket a magunk érdeméből várjuk.

De ha mindezektől eltekintenénk is (pedig hát nem tekinthetünk el), protestánsainknak akkor is látniuk kellene, mennyire nincs igazuk. Tagadhatatlan ugyanis, hogy Isten maga is olyan végtelen nagy különbséget tesz azok között, akik maguk is tesznek valamit üdvösségükért és azok között, akik maguk nem tettek érte semmit, hogy az előbbieket a mennyországba, az utóbbiakat a pokolra predesztinálta. Az előbbieknek azt mondja (Mt 25,34): „Jöjjetek, Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot" (mégpedig azért, mert földi életetekben jót tettetek), az utóbbiaknak pedig (Mt 25,41): „Távozzatok átkozottak, az örök tűzre!" (Mégpedig azért, mert semmi jót nem tettetek.) Ha mindent egyedül csak Krisztus érdeme és kiontott vére döntene el, akkor mindenki számára csak mennyország lehetne, mert hiszen ez a szent vér minden emberért egyformán omlott. Akkor pokol nem lehetne senki számára.

Ha a mi jócselekedeteink nemcsak végtelenül kevesebbet érnének, mint Jézus érdemei, hanem egyáltalán nem is számítanának semmit, akkor a rossz cselekedeteink se számítanának semmit. Pedig hát ezek olyan sokat számítanak, hogy a pokolba juttatnak bennünket. De még ha valamit számítanának is, annyit semmi esetre se, hogy még Jézus vére érdemét is leronthassák. Pedig látjuk, hogy az elkárhozottakban még ezt is lerontják. Hogy lehet ezt protestáns alapon állva megmagyarázni?

Azt nem gondolhatjuk, hogy azok, akik a pokolban vannak (vagy lesznek), nem a maguk bűnei, hanem egyszerűen csak bűneiktől (e semmiktől) függetlenül, Isten akaratából kerültek, vagy kerülnek oda. Hol lenne ugyanis akkor az a nagy jézusi szeretet? És hol a nagy isteni igazságosság? Hiszen nem mindenki kerül oda, hanem csak egyesek. Hogy lehet, hogy vannak olyan emberek, akik tetteiktől függetlenül (mert hiszen azok semmik), tisztán Jézus érdeméből üdvözülnének, s vannak, akik szintén tetteiktől függetlenül és Jézus érdemei ellenére elkárhoznak? Hova lett tehát az ő számukra Jézus értük is kiontott szent vére? A katolikus teológia szerint értjük: azért van minden, mert ezek Jézus érdemeit lerontották bűnös cselekedeteikkel. De a protestáns teológia szerint, amelyben a mi tetteink Jézus érdemei mellett nem számítanak, semmiképpen se érthetjük.

Azt mondja a protestáns teológia, hogy a jó ember is rossz, s nem is tehet mást, mint csak csupa rosszat, mert hiszen elbizakodottságával még a jót is megmérgezi, s amit Isten kegyelmével ér el, magának tulajdonítja. Hogy lehet azonban az, hogy ez a minden porcikájában szükségképpen rossz ember mégis üdvözül, de viszont nem mindegyik, hanem közülük csak egyesek? Miért csak egyesek? Ezt annál több joggal kérdezhetjük, mert hiszen ezek az állítólag üdvözült egyesek is csak merő bűnből és piszokból álltak földi életükben épp úgy, mint azok, akik elkárhoztak azért, mert szintén merő bűnből és piszokból álltak. A sorsuk közti nagy, sőt végtelen különbség tehát nem tetteikből folyik, hanem egyedül csak Istentől származhat. De ha onnan származik, akkor Isten, aki azonos a végtelen szeretetű és értünk meghalt Jézussal, igazságtalan, mert csak egyes embereket szeret, nem pedig minden embert egyformán. Hogy lehet azonban ez, mikor köztudomású, hogy minden embert megváltott?

Minden ember merő bűn, sőt valóságos bűnbarlang. Az egyik bűnbarlang azonban (érdeme nélkül) üdvözül, a másik bűnbarlang (szintén érdeme nélkül) elkárhozik. De azért Isten mégis mindenkit megváltott és minden embert végtelenül szeret.

A protestáns teológia olyan messze megy e tekintetben, hogy Giertz Bo regénye a katolikus pap megállapítására, hogy „kell különbségnek lenni bűnös és szent között", válaszul nyíltan kijelenti, hogy „Isten előtt nincs" (175. o.). Pedig hát most láttuk, hogy mennyire van. Hiszen Isten a bűnöst – Giertz teológiája szerint is – pokolba taszítja, mégpedig örökre, míg a szentet a mennyországba viszi, mégpedig szintén örökre. Azok között, akik között állítólag nincs semmi különbség, ilyen elborzasztóan nagy különbséget tenni, kényuralom, igazságtalanság (mégpedig végtelen fokban), kegyetlenség, tehát minden, csak nem szeretet, minden, csak nem Istenhez illő.

„András (ő a derék svéd katolikus plébános Giertz regényében), nem a bűneid választanak el téged Istentől, hanem az erényeid" (75. o.), mondja neki Péter, az igazi „evangéliumi" pap, aki aztán, mint mondottuk már, Andrást végül „evangélikussá" is teszi. Azt érti Péter ezen a lehetetlennek látszó megállapításon, hogy katolikus korában megigazulását az akadályozta, hogy jó volt ugyan, de ennek nagyon is tudatában volt, önmagának tulajdonított mindent és üdvösségét a maga jóságától, nem pedig Krisztus érdemétől várta. Krisztus szent vérében kellett volna bíznia, nem pedig a maga cselekedeteiben.

Nem igaz se Giertz, se Péter állítása, mert ha így lett volna, akkor András nem lett volna jó és buzgó katolikus pap. Ugyanis nemcsak a szentek, hanem még egy valamire való katolikus se a maga jócselekedeteitől várja üdvösségét, hanem Jézus érdeméből. Ha csakugyan a

maga érdeméből várná, akkor a katolikus tan szerint se üdvözülhetne. Ilyen katolikus ember azonban a valóságban nincs is, csak a protestánsok elképzelésében. Nekik így kell a katolikust elképzelniük, mert másképp nem igazolhatnák az egyháztól való elszakadásukat. A valóságban egy katolikus vagy egyáltalán nem sokat törődik Krisztussal és a vallással, azaz hitközönyös, vagy pedig – ha vallásos – épp úgy egyedül Krisztus megváltásától várja üdvösségét mint a legpietistább protestáns.

Világos, hogy van olyan katolikus, sőt mint minden ember, minden katolikus ilyennek is születik, hogy ha jó, ezt tudja, örül is neki (ez még jó), tetszeleg is benne önmaga előtt (ez már gyarlóság), többnek is tartja magát miatta sok másnál, esetleg talán még azoknál is, akik különbek nála, mert az ember többnyire olyan, hogy más szemében a szálkát is észreveszi, a magáéban pedig még a gerendát is feledi. Ámde azok, akik tisztán maguknak tulajdonítanak minden jót, ami bennük van, Istenre és Jézus érdemeire pedig ezzel kapcsolatban nem is gondolnak, azok nem a hívő katolikusok, hanem a becsületes kommunisták és a becsületes vallástalanok közül kerülnek ki. Világos ugyanis, hogy ha talán nem is nagyon gyakran, de azért a vallástalanok közt is akadnak becsületesek.

Aki vallásosságból, kereszténységből teszi a jót és kerüli a rosszat, az elmebeteg lenne, ha mindent csak magának tulajdonítana. Aki azt hiszi, hogy jócselekedeteihez semmi köze sincs Istennek, az nem vallásos, sőt az nem is hisz az Istenben. Furcsa tehát, hogy a protestáns regény ilyennek gondolja azt a buzgó katolikus plébánost, aki tiszteletreméltóan önzetlen, imádkozik, böjtöl és gyónik, bármikor meghalna Krisztusért és olyan nagy benne a felebaráti szeretet, hogy még akkor is befogadja házába és gondosan ápolja még éjjel is Pétert, a katolikusellenes prédikátort, mikor még szívből megveti és utálja Péter meggyőződését, az eretnekséget. El lehet hát most képzelni, hogy egy ilyen pap, aki annyira szívből keresztény, hogy még az ellenségszeretetet is gyakorolni tudja és ilyen éles különbséget tud tenni az eretnekség és az eretnek ember között, olyan elbizakodott legyen, hogy Megváltóját, akiért él-hal, teljesen mellőzve, egyedül csak a maga jócselekedeteiben bízzék, üdvösségét tőlük várja, Krisztus érdemeit pedig megvesse s azért éppen az erényei legyenek azok, melyek Istentől elválasztják?

Emberek vagyunk, s így ha jók vagyunk, természetesen eszünkbe is jut, hogy azok vagyunk. Hiszen a napot nem tagadhatjuk le az égről s a jóra nem foghatjuk rá, hogy rossz, a fényre, hogy sötétség. Gyarlók is vagyunk s bizony nem egyszer az is eszünkbe jut, hogy jobbak vagyunk, mint ez vagy az a felebarátunk. Nemegyszer mást le is nézünk a bűneiért. Ha ilyesmi sohase fordulna elő, akkor tökéletesek lennénk, az pedig ember bajosan lehet, s ha igen, akkor is csak évtizedes szoktatás és önnevelés után.

Ámde az is kétségtelen, hogy ha buzgó és gyakran gyónó katolikus emberrel van dolgunk, akkor joggal feltehetjük, hogy az illető mindezen emberi gyarlóságoknak is kellően tudatában van (hiszen minden gyónása előtt lelkiismeretvizsgálatot tart), küzd is ellenük, figyeli is magát e tekintetben állandóan, s ha mégis gyarlóság nyilvánulna meg benne, csak azért lehetséges, mert a benne megnyilvánuló rossz néha elkerüli a figyelmét vagy időnként ellankad a vigyázásban és az önellenőrzésben. (Mert ez is hozzátartozik az emberi gyöngeséghez.) Itt ugyanis az önzés – ami körülbelül azonos az életösztönnel – legyőzéséről van szó, ami pedig mindaddig megmarad és megnyilvánul bennünk, míg csak az élet, a test élete megmarad bennünk. Aki azonban ezen csodálkozik, s azt hiszi, hogy ez a katolikus tanok helytelenségéből folyik, a hit hiányára vall s abban a protestánsban, aki egyedül csak a hittel törődik, mindjárt meg is szűnik ez a minden embertől, sőt minden élőlénytől elválaszthatatlan vonás, az igen nagy tévedésben van, sőt azt kell róla megállapítanunk, hogy az emberi természetet kétségbeejtően nem ismeri.

Lesznek majd olyan pietista protestáns olvasóink is, akik ezt az egész apologetikát el se olvassák, s ha igen, érvelését azzal intézik majd el, hogy a szerzőben itt semmi más nem működik, mint az evangéliummal annyira ellenkező katolikus, önmagában bízó elbizakodottság. A szerző – fogják ezek megállapítani – azt hiszi, hogy az igazságot egyedül csak ő ismeri, más mindenki téved. Önmagában, a maga eszében és belátásában bizakodik s a kárhozat fiának tart mindenkit, aki nem csatlakozik hozzá. Őt is igazán nem a bűnei, hanem „erényei választják el Istentől". Vele szemben mi – mondják – alázatosak vagyunk és maradunk, mi nem beszélünk egyedül üdvözítő hitről és egyedüli igazságról, hanem alázatosan önmagunkat is tévelygőknek tartjuk. Ezért rettegve munkáljuk üdvösségünket és egyedül csak Jézustól, a benne való hittől várjuk az irgalmat, egyedül az Ő kiontott drága szent vérében van minden reményünk. Mi nem vagyunk olyan elbizakodottak, hogy bárkire rá mernénk fogni, hogy tévelyeg, s hogy az igazságot egyedül csak mi ismerjük.

Szerénynek, alázatosnak és kereszténynek látszik ez a beszéd, csak az a baja, hogy a keresztény alázatosság ürügye alatt árulja el a keresztény igazságot. Úgy tesz ugyanis, mintha Krisztus azt az igazságot, mely üdvözít bennünket, még nem hozta volna el a földre, mintha arra még nem tanított volna meg bennünket. Végzetesen becsapják magukat ezek az alázatoskodók, mert miközben azt hiszik, hogy Jézus szól belőlük, valójában a sátán sugallataira hallgatnak. Az Írás szerint annak sajátsága ugyanis, hogy a sötétség fejedelme helyett, ami a valóságban, az igazság angyalának képében jelentkezik, s a rosszat úgy adja be, mint kereszténységet, mint még az egyháztól képviseltnél is jobb kereszténységet. A jelen esetben azzal téveszti meg áldozatát, hogy anélkül, hogy az illető észrevenné, az objektív világot összekeveri a lélek szubjektív világával.

Ez a pietista beszéd először is ellenkezik a szeretettel és az alázattal s így hangoztatói éppen azt a bűnt követik el, amely ellen hadakoznak, és amelyet azokra a katolikusokra fognak rá, akiket állítólag az erényeik választanak el az Istentől. Nem kereszténytelen elbizakodottság-e ugyanis részükről, hogy ennek az apologetikának az írójáról – csak azért, mert szilárd meggyőződése van – mindjárt az elbizakodottságot is megállapítják, azaz hogy azt gondolják, hogy a meggyőződés egyet jelent az igazság bírásából folyó elbizakodottsággal, sőt a más meggyőződésűek vagy az igazságot nem ismerők lenézésével? Nekik tehát még az is bűn, ha valakinek szilárd, biztos meggyőződése van. Valaki csak azért, mert szilárd meggyőződése van, még nem érdemli meg, hogy emiatt szükségképpen elbizakodottnak is tartsák a nála kevésbé szerencsések lenézőjének, sőt önmaga érdekében bízónak tegyék meg. A fölényes hang, amit valaki használ, nemcsak az elbizakodottság jele lehet, hanem lehet a felebaráti szeretete is, mely mindent elkövet, hogy a hihetetlent vagy kétkedőt tévedéséből, bűneiből vagy aggódásaiból megszabadítsa s azt a biztosságot, mellyel a szerző rendelkezik, másoknak is kincsévé tegye. Ez az igazságtalan feltevés bizony minden, csak nem keresztény vagy evangéliumi lelkület jele, még kevésbe a Krisztusban való üdvözítő hit tanúsága.

De a sátánt nem csak mint bűnre (a szerző igazságtalan megítélésére, lenézésére és minden áron bűnösnek való megbélyegzésére) csábítót nem veszik itt protestánsaink észre, hanem nem látják az igazság megismerésében őket megakadályozó csalafintaságot, azaz logikai baklövését se. Azzal tévesztette meg őket, hogy összekeverte a lélek szubjektív világát az igazságok objektív világával anélkül, hogy az ő eszük ezt észre vette volna. Ég és föld különbség van ugyanis aközött, ha valaki valóban igazságot hirdet, és aközött, ha valaki csak azt hiszi, hogy igazságot hirdet. Furcsa, ha a pietista olvasó azt még mint lehetőséget se tudja elképzelni, hogy e könyv szerzője esetleg a valóságban is igazat mondhat, nem pedig csak tévesen állítja azt, hogy igaza van, s ezért ezt a lehetőséget még csak megvizsgálni se hajlandó.

Mint egyedüli lehetőséget, azt teszi fel, hogy a szerző csak gondolja, hogy igaza van, de téved, s e tévedés ellenére ráadásul még oly elbizakodott is, hogy ellentétbe jut miatta a ke-

resztény alázatossággal. Eszerint tehát meggyőződéssel bírni és biztos igazságban hinni kereszténytelen dolog, ellenkezik a kereszténység, az evangélium szellemével. S ezt éppen azért állapítják meg, hogy ne kelljen tárgyilagosan megvizsgálniuk azokat az érveket, melyeket az egyház, melytől ők elszakadtak, igaza mellett felhoz azért, hogy ezt a gyászos elszakadást megszüntesse?

Hogy valakinek, aki azt állítja, hogy valamely dologban megtalálta az igazat, a helyes álláspontot, esetleg objektíve is igaza lehet, csak az tagadhatja eleve, aki mindenben kételkedik, aki intézményes szkeptikus, aki azt tartja, hogy az emberi ész az igazság biztos megismerésére nem is képes. Ámde hogy lehet éppen az ilyen ember az evangélium követője, és hogy hihet éppen az ilyen ember olyan rendíthetetlenül Krisztusban, hogy ez a nagy, a mindent elsöprő hit szinte még a jócselekedeteit is feleslegesekké, illetve magától értetődőkké teszi? És ha az ember bizonyosan még ma sem ismerhet meg semmiféle igazságot, miért jött el akkor maga az Isten a földre, hogy megtanítson bennünket „minden igazságra"?

Ha azonban vannak igazságok és azokat meg is lehet ismerni, akkor mi címen foghatja rá valakire egy „keresztyén", hogy ha azt állítja, hogy megtalálta, bírja, ismeri az igazságot, akkor ez részéről csak elbizakodottság s mások, a tévedők lenézése lehet? Éppen ellenkezőleg. Ha valaki azt hiszi, hogy birtokában van az igazságnak, nem egyenesen kötelessége-e Isten és felebarátai iránt, hogy ezzel a nagy kinccsel másokat is megismertessen? Ha a szerző munkája megírása közben elleplezte volna, hogy milyen biztos a meggyőződésében, akkor ezzel mások részére az igazságról való meggyőződést csak megnehezítette volna. Ha tehát nem leplezi, hanem hirdeti meggyőződésének fölényét, ezzel nem elbizakodottságáról és mások lenézéséről tesz tanúságot, hanem éppen ellenkezőleg, iránt uk való szeretetéről. De ugyanennek a szeretetnek bizonyítéka csupán már az is, hogy a szerző e művét megírta.

De az igazság meg is követeli azt a biztos és fölényes hangot, melyet a szerző használ, mert az igazsághoz egyedül ez a hang illik. Azt meg viszont már láttuk, hogy más vallás, mint a katolikus, egyáltalán nem is lehet igazság. Az igazság ugyanis egyforma, erőszakos, meg nem alkuvó, szabadságot magával szemben nem tűrő. A katolicizmus viselkedése ilyen, minden más vallás pedig egyenesen a szabadságot hirdeti. Vallásszabadságot hirdető vallás azonban épp úgy nem lehet igaz, mint ahogyan a kör nem lehet négyszögű, s az, ami fekete, nem lehet ugyanakkor fehér is. Ha valami igazság, akkor már nincs vele szemben szabadság, akkor már azt mindenkinek hinnie és követnie kell. Természetesen ilyenkor is megvan a lehetőség, hogy a gyakorlatban ne kövesse valaki, maga az igazság azonban semmiképpen sem mondhatja azt, hogy az elméletben is szabad, tehát hogy helyes is.

Ha attól, aki az igazság birtokában van, azt követelné a szerénység és a keresztény, csak egyedül Jézus érdemeiben bízó alázatosság, hogy bátortalanul azt gondolja magában, hogy azért talán még sincs igazam, akkor a természettudomány és az orvostudomány még ma is csak ott tartana, mint a barlanglakó ember korában, mert hiszen a találmányok, az új felfedezések csak úgy tudtak érvényesülni, maguknak utat törni és használhatókká válni, hogy a felfedezők nagyon szerénytelenek voltak, nagyon hittek a maguk „rögeszméjének" objektív igazságában és egész életüket annak szentelték, hogy meggyőződésüket, az általuk felfedezett igazságokat megismertessék, köztulajdonná tegyék, mindenkire rákényszerítsék. Ez a „kényszerítés" természetesen abban állt, hogy meggyőződésüknek az objektív igazsággal való azonosságát bebizonyították az embereknek. Sikerült volna-e azonban nekik ez, ha ők maguk se nagyon hittek volna benne?

De ez a logikátlan, tehát dekadens pietista szerénység még önmagában is ellenkezik. Hogy lehetne ugyanis valakinek olyan hite Jézusban, hogy még a hegyeket is megmozgassa, ha a keresztyén alázatosság azt követelné tőle, hogy ne bízzék túlságosan abban, hogy igaza van, mert ez az üdvösséget akadályozó káros elbizakodottság?

Luther Mártonnak nem volt igaza, s lám, mégis több ezer művet írt az „igaza" mellett s olyan erős meggyőződéssel, hogy valósággal elsöpört minden ellenvéleményt s ezért – sajnos – ugyancsak el is tudta terjeszteni „igazát", hogy bizonygatása közben az „Ochs, Schwein, Dreck" [ökör, barom, disznó, szemét] stb. csak úgy hullott ellenfelei felé s az övénél erőszakosabb s durvább stílust még nem produkált a világirodalom. Sajátságos, hogy ezt neki a pietisták mégis megbocsátják, sőt szerintük éppen ő volt az, aki ilyen viselkedéssel és stílussal megtanította az emberiséget arra, hogy mi, emberek, merő bűn és tudatlanság vagyunk s ezért a magunk igazságában nem szabad bíznunk, hanem egyedül csak a Krisztus érdemeiben s értünk kiontott drága vérében.

Az igazság az, hogy igen, szerénynek és bizonytalannak kell lennünk a magunk jócselekedeteiben és belőlük folyó érdemünkben. Ezekben ne nagyon bízzunk, s általában ne bízzunk semmiben, ami tőlünk származik s a mienk. Aki ezekben bízik, aki ezekre alapozza reményét, igen pórul járhat s igen nagy megszégyenülés érheti. De abban, ami Istené és Krisztusé, tehát az egyház dogmái igazságában és elmúlhatatlanságában, az egyház erkölcstanának helyességében, az egyház egyedül üdvözítő voltában, tévedhetetlenségében és megdönthetetlenségében minél szilárdabban és megingathatatlanabbul bízunk, annál jobb. Itt nem szabad szerénynek, itt nem szabad bizonytalannak lennünk, mert ez nem ránk van építve, nem a mi eszünk terméke s nem a mi iparkodásunk eredménye.

Ha tehát e mű szerzője azt hiszi, hogy igazságot hirdet, sőt ez a legszentebb és megingathatatlanabb meggyőződése, az nem azt jelenti, hogy elbizakodott, se azt, hogy okosabbnak tartja magát másoknál (legfeljebb szerencsésebbnek, de hogy másokat is akar a maga szerencséjében részesíteni – mert hiszen csak ezért írta meg művét –, az bizonyára nem keresztyéntelen szellemet mutat részéről), még kevésbé jelenti azt, hogy jobbnak tartja magát másoknál. Az igazság az ész dolga, a jóság pedig az akaraté, és sajnos nem mindig azok a jobbak, akik több igazságot bírnak, vagy az igazságot tisztábban látják, mint mások. Sőt az igazság birtoklása felelősséggel is jár. Aki tisztábban látja az igazságot, annak nagyobb a bűne, ha mégse követi. Azonkívül az igazság birtoklása azzal a kötelezettséggel is jár, hogy ha bírjuk, terjeszteni is kötelesek vagyunk. Felelősség, ha valaki ezt elmulasztja.

Ha tehát valakiben ellenszenvet ébreszt már az maga is, hogy a könyvnek, melyet olvasnia kellene, írója igen biztos a maga igazában, az feltétlenül rossz jel és csak a sátántól származhat. Csak a sátán fél ugyanis az igazságtól s csak neki nem tetszhet az az ember, akinek meggyőződése van s másnak is kínálgatja meggyőződésének bizonyítékait s érdeklődésre és esze használatára szólít fel mindenkit.

Igazság ugyanis van. Ha nincs, akkor Isten sincs, hiszen Isten maga az igazság. Ismerni és megtudni is lehet az igazságot. Hogy tagadhatná ezt éppen olyan ember, aki még az isteni kinyilatkoztatásban is hisz? Hiszen Isten azért jött a földre, hogy minket az igazsággal megismertessen, s mi szükség lett volna erre, ha az ember az igazságot úgyse tudja megismerni, s még annak ellenére se juthat birtokába, hogy maga Isten személyesen lett a tanítója? „Az igazság megszabadít titeket", mondta maga Krisztus Urunk (Jn 8,32). De hát hogy szabadítson meg, ha biztosan meg se ismerhetjük?

Mindenki vétkezik tehát, aki, ha a Krisztus igazságával közelítenek feléje, vágy, éhség és szomj helyett undort érez, az elbizakodottság undorát és az ellenszenvét az iránt, aki ezt az igazságot hozza, s mindezt azért, mert nem az igazságot várja tőle, hanem csak az elbizakodottságot látja benne. Az igazság felé örömmel és tisztelettel kell közeledni, megismerésének pedig elengedhetetlen feltétele, hogy az érdeklődő legyőzzön magában minden szenvedélyt, előítéletet, ellenszenvet, elfogultságot, egyoldalúságot, és ha nem örömmel, legalább tárgyilagos lélekkel közelítsen hozzá. Az érzelmeket és a szenvedélyeket pedig – akár jók, akár rosszak – csak akkor engedje felszabadulni, mikor már meggyőződött róla, hogy vagy csak-

ugyan igazságot és jót talált, melyet szeretnie, melyért lelkesednie és amelyért munkálkodnia, sőt élnie-halnia kell, vagy pedig hamisságot és az emberek csalárd megtévesztésére irányuló törekvést, amelyet cáfolnia, elutasítania, gyűlölnie és amelytől magát és az embereket óvnia és távol tartania kötelessége.

Ezt a tárgyilagosságot, ezt a szenvtelenséget kértem művem elején s csak erre van szükségem most, művem vége felé is. Csak azoktól félek, akik el se olvassák azt, amit mondani akarok nekik, mert nem is érdekli őket. Azoktól is félek, akik elkezdték, de hamarosan abbahagyták, mert nem érdekelte őket eléggé. De félnem kell azoktól is, akik végigolvassák, de már előre eltökélt állásponttal. Akik nem azért olvassák el, hogy az igazságot megismerjék, hanem azzal a szándékkal, hogy meg ne ismerjék s csak azért se lássák. Ezekről nem is igen hiszem, hogy végigolvassák. Ha mégis megtették, alighanem elfogultságuk ellenére is sikerrel fogják tenni, mert a végigolvasás annak a jele, hogy közben mégis csak győzött az igazság és felolvadt a dac. Az igazság ugyanis csak azok lelkébe száll bele, akik várják s így helyet késztenek neki lelkükben. Akik védekeznek ellene s ellenségként kezelik, azok számára könnyen legyőzhető „ellenség". Az igazság ugyanis kincs, érték, akár a közmondás sült galambja s mint az, ez se repül magától senki szájába. Hát még hogy repülhetne oda akkor, ha valaki még a száját se nyitja ki neki?

A szekták

A mai magyar szóhasználatban nem általában a protestánsokat, hanem azokat a protestáns alapon álló apró felekezeteket nevezzük szektáknak, amelyeknek nincs nálunk történelmi múltjuk, melyek csak az utóbbi időkben kezdenek terjedni, de viszont az is jellegzetességük, hogy el sohase terjednek, mert körük mindig csak a lakosság egy aránylag szűk körére korlátozódik. Fennállásuk időtartama se terjed évszázadokra, hanem mint a divat, bizonyos idő elmúltával elvesztik vonzó erejüket: elenyésznek.

Híveiket többnyire az úgynevezett történelmi protestáns felekezetektől kapják, de azért a katolikusok se immunisak ellenük. Kivált ahol a katolikusoknak már évtizedek óta lanyha papjuk van, vagy – ami nálunk sajnos elég gyakori – semmilyen papjuk sincs, például a tanyákon.

Azon kívül, hogy soha se terjednek ki a lakosság egészére, még három ismertető jelük van ezeknek a szektáknak: az első, hogy tagjaik átlag hívő, vallásos hajlamú emberek, s új hitükben jobbak lesznek, mint amilyenek azelőtt, mint kálvinisták, lutheránusok vagy akár mint katolikusok voltak. Kétségtelen, hogy a történelmileg már meghonosult vallások követőinek nem az alja csatlakozik hozzájuk, vagy ha igen, azzal a szándékkal teszi, hogy új életet kezdjen, megjavuljon.

De ha ezt a javukra szóló ismertetőjelüket el is ismerjük, másik, nem éppen hízelegő ismertetőjelként azt is hozzá kell tennünk, hogy népünknek éppen nem a legokosabbja szokott szektássá lenni. A szekták tagjai mindig az egyszerűbb nép sorából kerülnek ki s amennyiben értelmiségi is akad köztük, az ilyen a maga társadalmi rétegében nem a tehetségéről, hanem együgyűségéről szokott ismert lenni. A harmadik tulajdonságuk már bent foglaltatik a másodiban: fanatikusok. Ésszel hatni rájuk, érvekkel meggyőzni őket tévedésükről szinte lehetetlen. Csak ritka kivételképpen sikerül, akkor is inkább csak szektásságuk elején. Bizonyos tekintetben lelkileg rokonok a spiritisztákkal. A sátáni befolyás, mint rajtuk, ezeken is határozottan észrevehető.

Aki járatos a kérdésben, az éppen nem lát ellentmondást e legutóbbi megállapítás és aközött, hogy a jobbak közül kerülnek ki, sőt a szekta révén még jobbak is lesznek, mint azelőtt voltak. A sátáni működésnek ugyanis fő jellegzetessége a hazugság, álnokság és a ravasz félrevezetés. Félrevezetik – mondja az Írás (Jer 23,32) –, ha lehet, még az igazakat is. Nem a szektásokat mondom ravaszoknak s hazugoknak, hanem azt a sátánt, aki félrevezeti őket. A gonosz lélek többnyire a jó ürügyével szokta megnyerni az embereket és így terjeszti a rosszat.

Vannak, akik a szektásokról a lekicsinylés és a korlátoltságnak kijáró lenézés, s vannak, akik a dicséret hangján – mely jóakaratuknak és becsületességüknek szól – beszélnek. A lenézés – sajnos – nemcsak együgyűségüknek és korlátoltságuknak szól, hanem a körükben megtalálható nagy hitnek is, tehát nem mindig helyes forrásból származik. A rokonszenv oka a bennük átlag tagadhatatlanul meglevő jóakarat és naiv becsületesség, mely különösen a föld egyszerű népe körében sokakat megtéveszt. Nemegyszer elismeréssel, sőt bámulattal emlegeti a falu, milyen részeges volt ez meg ez, s mióta baptista lett, egy csepp szeszesitalt se iszik. Aztán dicsérik őket, hogy nem hazudnak, hogy lopásról ne is beszéljünk, hiszen lopni más tisztességes ember se szokott.

Akiket ez a szektásokban található jó megtéveszt és azon az evangéliumi alapon, hogy gyümölcséről lehet megismerni a fát (Lk 6,44), azt következtetik, hogy a katolikusoknál jobbnak kell lennie annak a hitnek, mely követőit jobbakká tudja tenni, mint amilyenek katolikus korukban voltak, azokat magyarázatul figyelmeztetjük arra, hogy az illetők akkor, mikor még katolikusok voltak, lanyhák és hitközönyösek voltak, jelenleg azonban buzgó bap-

tisták. Az pedig csak természetes, hogy egy buzgó, vallásos, állandóan bibliázó baptista lehet jobb egy hitközönyös, vallástalan katolikusnál akkor is, ha nem a baptista, hanem a katolikus vallás az igaz. A szentek katolikus létükre (sőt éppen katolikus hitük miatt) még a mi buzgó baptistáinknál is jobbak voltak.

Világos, hogy az még nem teszi jóvá vagy becsületessé az embert, ha a szülei katolikusok voltak s ezért gyermeküket is katolikusnak anyakönyvezték, s ezért, ha kérdik tőle, ő maga is azt mondja magáról, hogy katolikus, hanem az, ha az ilyen ember ezenkívül még katolikus nevelésben is részesült és a katolikus egyházra is hallgat és annak befolyása alatt áll. Melyik tanyai katolikus mondhatja azonban ezt magáról? De lesz-e jobb vagy becsületesebb, ha baptistává lesz, az a katolikus, aki katolikus korában is igen sokat imádkozott, akkor is vallásos könyveket olvasott, akkor is igen szerette a prédikációt hallgatni, akkor is jó templomba járó, főképpen pedig, ha még gyakori gyónó is volt? Bizonyára nem, eltekintve attól, hogy az ilyen katolikusok nem is lesznek soha baptisták. Baptistává csak vallásilag műveletlen katolikusok lesznek, az olyanok, akik mint még katolikusok, a papjukkal sohase voltak összeköttetésben.

Egyszerű falusi emberek nagy tisztelettel szokták emlegetni, hogy a baptista, a nazarénus vagy adventista embernek nem szabad se hazudni, se káromkodni. Hát a katolikusnak talán szabad? – válaszoljuk neki. De hát azok ezt meg is tartják, mi meg nem – felelik.

Nem?? – kérdem erre viszont én csodálkozva. Hát talán minden katolikus ember káromkodik és hazudik? Ha a faluban azt beszélik, hogy a plébános káromkodott vagy hazudott, egyszerre milyen felröffenés, milyen megbotránkozás következik! Minek a jele ez? Bizonyára nem annak, hogy a papok káromkodni vagy hazudni szoktak. Pedig hát bizonyára a papok is katolikusok, sőt ők a fő katolikusok.

De természetesen nemcsak a papok közt találunk olyan katolikusokat, akik sohase káromkodnak és sohase hazudnak. Bajosan káromkodnak vagy hazudnak például azok, akik gyakori gyónók és mindennapi áldozók. Ha ezeknél is előfordul ilyesmi, csak azért, mert nemrég kezdték csak el a mindennapi áldozást s így nagyobb vallásosságuknak még csak az elején tartanak, vagy pedig mert a gyónás és áldozás csak egyszerű formaság náluk. Ezekre azonban senki se mondja, hogy igazi katolikusok, hanem képmutatóknak tartja őket mindenki. Azt azonban talán azért mégse mondhatjuk, hogy a gyakori gyónók és áldozók többsége ilyen?

Könnyű elérni a szektákban, hogy az ő híveik nem káromkodnak és nem hazudnak, sőt esetleg még csak nem is pipálnak. Hiszen minden faluban csak néhányan vannak és ezek is csak néhány éve lettek szektások s csak azok csatlakoztak hozzájuk, akikben felébredt a hit és a lelkiismeret és elhatározták, hogy Istennek szolgálnak, és akiket, mivel az Isten egyházával való szakítással egyidejűleg határozták ezt el, a sátán is többnyire békében hagy, mert az ilyen nem-káromkodókra, az ilyen igazmondókra és az ilyen nem-pipálókra nem haragszik, mert látja rajtuk, hogy az Istennel egyidejűleg neki is szolgálnak.

Négy-öt igazi jámbor ember a falu 1000-1500 lakosa közül mindig van minden faluban, s ha vallásilag műveletlenek, kényelmes papjuktól padig nem kapják meg a lelki táplálékot és a vezetést, az ilyenek baptisták lesznek, ha álpróféták keresik fel a falut. Hogy ez mennyire nem bizonyítja az egyháztól való elszakadás helyes voltát, mutatja az, hogy ha nem nazarénusok vagy adventisták jönnek a faluba, hanem az öreg és lanyha plébános helyett egy buzgó, szentéletű, fiatal, új pap, még sokkal nagyobb lelki megújulás jön létre a faluban, mint amit a szektások működése okoz. Sőt még az öreg és lanyha plébános mellett is nem egy ember újul meg lelkileg s lesz káromkodóból s iszákosból példás keresztény, ha néhány szentéletű és jó szónok szerzetes jön a faluba, ott csak egy hetes népmissziót tartani.

Lenne azonban az egész falu, vagy akár csak fele szektássá, majd bezzeg hazudnának, káromkodnának, részegeskednének és pipálnának ott a baptisták is bőven, s akkor mindjárt

nem lenne ennek ellenkezője a baptista tulajdonság. Akkor a hívők zöme náluk is csak névlegesen lenne baptista, épp úgy, mint az évszázadok óta és teljes egészében katolikus falu katolikusainak többsége is csak névleges katolikus és általában bizony káromkodik is, hazudik is, pipál is. Nem az okozza tehát a baptista jámborságot, hogy a baptista vallás jobb a katolikusnál, hanem egészen más.

De az ellanyhuláshoz még arra sincs szükség, hogy az egész vagy a fél falu szektássá legyen. Bekövetkezik ez azzal a négy-öttel is, aki kivételesen lett szektás, csak azt kell megvárni, míg az első lendület, a kezdeti felbuzdulás és szent hév után néhány évtized elmúlik. Ekkor a kutya se emlegeti már a faluban a hajdan oly nagy port felvert baptistákat, s csak az öregasszony, vagy – még ritkábban – az öregember tart ki még a fiatalabb korban oly lelkesen felkarolt eszmény mellett, de a gyerekekre és unokákra már nem tudnak hatni. Azok újra a falu többségének lanyhaságával tartanak.

De a jó katolikusok még a kezdő szektások buzgóságával is kiállják a versenyt. Ne egy olyan falu katolikus híveit hasonlítsuk ugyanis velük össze, melynek papja már 80 éves, beteges aggastyán, vagy amelynek papja nem tud, mert nem is igen akar a híveire hatni, hanem egy olyanét, melynek példaadó, buzgó és tisztelt papja van. Aztán a szektások, akik a falu legjóravalóbb protestánsaiból kerültek ki, tehát a protestánsok színe-javát alkotják, ne a katolikusok átlagával, tömegével, hanem szintén a javával hasonlítsuk össze, például egy jól vezetett Mária-kongregáció tagjaival, vagy valamely papnevelő intézet vagy egy karmelita, jezsuita vagy lazarista szerzetesház lakóival.

Ha ezek életét nézzük, mindjárt nem jut senkinek se eszébe, hogy baptistává vagy nazarénussá kell lennie, ha nem akar káromkodni vagy hazudni. Pedig hát bizonyára ezek a valódi katolikusok, nem pedig azok a katolikus tanyaiak, akik csak három évig jártak iskolába, akkor is csak akkor, ha nem volt nagy sár vagy hó, jó időben pedig állatokat őriztek iskola helyett, hittant utoljára nyolcéves korukban tanultak, de akkor is a tanító tanította, nem a pap, de esetleg az is többnyire részeg volt. Mitől lehettek volna ezek az emberek katolikusok, mikor most felnőtt korukban is csak egy évben kétszer mennek templomba: karácsonykor meg húsvétkor, olvasási körük pedig – ha ugyan tudnak egyáltalán olvasni – nem terjed túl a kalendáriumon vagy a Friss Újságon, vagy Szabad Népen?

Jellemző a katolikus és a szekta-erkölcsök közti nagy különbségre, hogy még ezek között a túlzó szekták között sincs egy se, mely legalábbis gyakorlatban az elválást s utána az újabb házasságkötést meg ne engedné, melyet pedig a katolikus egyház még a legutolsó hívétől se tűr el, mert a Szentírás se tűri el. Hát még az örökös tisztaság, melyet az egyház férfi- és női szerzeteseinek tízezrei valósítanak meg, sőt az egyház kivétel nélkül minden papjától is megkíván! Hol vannak ettől a szektások? S milyenek lennének az ő erkölcseik, ha felekezetük őket is ilyen kívánalmak elé állítanák!

A tiszta hithez és az igazi erkölcshöz, tehát az igazi katolicizmushoz a jóakaraton kívül intelligencia is kell. Láttuk, hogy éppen ez hiányzik a szekták tagjaiban. Ezért ez – minden jóakaratuk ellenére – meg is látszik erkölcseiken. Nemi botrányos visszaélések, kicsapongások mind a történelem, mind a jelen tapasztalatai alapján igen gyakoriak a rajongó szekták között, sőt sokszor vallásos kultuszt csináltak belőlük. De akik alapjában véve feddhetetlen életűek is, azok is tele vannak gyarlósággal. Ez egyébként természetes is, mert szentek még a katolikus egyház vezetése alatt se teremnek minden bokorban s különösen analfabéták között nem. Hogy teremnének hát a tévtanokat valló és az egyház iránt elvből engedetlen szekták tagjai között?!

„Káromkodni, az igaz, nem káromkodik, nem is pipál, de a földemet, azt elszántotta", mondta nekem baptista szomszédjáról az első világháború alatt egy sebesült kórházban egy tanyai magyar. Ellenben az én diákkoromban, Zalaapátiban élt egy igen vallásos, jó katoli-

kus, sokat imádkozó, és jó templomba járó asztalos, akiről az egész környéken beszélték, hogy családja nincs, mert nőtlen, mégis olyan szegény, hogy majdnem éhen pusztul, mert attól való félelmében, hogy megcsalja, kiuzsorázza megrendelőit, mindig olyan keveset kér munkájáért, hogy sokszor neki magának többe kerül, mint amennyit fizettet érte. Ez az ember baptistaság nélkül is tudott tehát egész a butaságig jó és becsületes lenni.

A szektások sokat olvassák a Bibliát. Miért nem figyelik hát meg, hogy azok a szent emberek, akiket a Szentírás magasztal, sose szegültek szembe a zsidó papsággal és mindig megtartották azokat a vallási előírásokat, amelyeket az a hivatalos vallási közösség előírt, melyben éltek? Jézus is megkívánta, hogy az emberek a farizeusok és írástudók tanításaira hallgassanak, noha ezek a farizeusok és írástudók voltak legalább annyira gyarlók, mint a mai katolikus falusi papok salakja. Mikor Jézus a bélpoklost meggyógyította, akkor is ezt mondta neki: „Menj, mutasd meg magad a papnak, és ajánld fel a Mózes rendelte áldozatot bizonyságul!" (Mt 8,4), nem pedig izgatott a papok önzése és pénzharácsolása ellen. Tehát a Biblia szerint is csak a pap állapíthatja meg, hogy a bélpoklos valóban meggyógyult-e, s így most már mentes azon tilalmak alól, melyeknek addig alá volt vetve, s ráadásul még azt is helyesli, hogy ezért a megállapításért még fizessen is az a volt beteg a papnak. Ennyire tiszteletben tartotta Jézus azoknak a papoknak a jogát és pénzbeli járandóságát, akiket pedig bűneikért ostoroznia kellett. Vajon az Isten embere, tehát az a szektás, aki régi papjára most már nem hallgat, s még abból a nyájból is kilép, melyet Jézus a papra bízott, s helyette más utakon keresi üdvösségét?

A szektások fő bűne a kevélység, a főbűnök elseje, minden bűn ősoka. Ebből folyik dacuk, önteltségük, mely elhiteti velük, hogy ők mindent jobban tudnak, mint az a pap, akit Isten rendelt tanításukra. A Bibliát is csak ők értik meg és csak Ők tartják meg. A pap, sőt még az egyház se ért hozzá, de a pap sokkal rosszabb is annál, semhogy tiszteletben tartaná a Bibliát, még akkor is, ha értene hozzá. Ez az elbizakodottság teszi a szektásokat fanatikussá. Pedig ha józanul gondolkodnának, látniuk kellene, hogy lehetetlenség, hogy éppen csak az ő szektájuk képviselje Krisztus igaz tanítását, s csak az értse tanainak helyes értelmét.

Jézus már kétezer évvel ezelőtt jött a földre. Vajon össze lehet-e egyeztetni az Ő istenségével, hogy az Ő helyes tanait csak most, az Ő tanítása után kétezer évre kezdik megismerni egyes emberek, s még ma is csak egyes szerencsés és kiváló fehér hollók? Milyen jelentéktelenek például a szekták az egyház és az emberiség életében, s még e jelentéktelen szerepük is csak milyen rövid életű! A katolikus egyház tanítása és szelleme azonban az egész társadalmat átjárta s az egész társadalom szelleme lett, s az ma már évezredek óta. Vajon melyiket könnyebb tehát elhinni: azt-e, hogy a katolikus egyház tanítása Krisztus tanítása, vagy azt, hogy a szektáké?

Krisztus tanítása a katolikus egyházban már kétezer éve és az egész földön hirdettetik. Lehetetlenség, hogy azok a szekták képviseljék Isten kinyilatkoztatását, melyek csak kétezer éves megkéséssel s még így is csak időnként és itt-ott jelentkeznek. Ezek mellett a szekták mellett csak a rajongás és a fanatizmus szólhat, mely háttérbe szorítja a józan megfontoltságot. Feltéve, hogy Jézus csakugyan Isten volt s Isten természetesen ma is tanai igaz képviselője, csakis a százmilliós tömegeket már évezredek óta átjárt és ma is hatása alatt tartó katolikus egyház lehet, a szekták pedig nem tekinthetők másnak, mint a Krisztus békés aklában garázdálkodó ragadozó farkasoknak. Hogy bárányok álarcában jelentkeznek, csak megerősíti ezt a feltevést, hiszen Krisztus Urunk még ezt is előre megmondta (Mt 7,15).

Ha nem így lenne és az evangéliumot illetően az igazság csak most, Krisztus után kétezer év múlva kezdene derengeni, de még ma is csak egyes kivételek fejében, akkor a világ még ma, az emberiség megváltása és a sátán uralmának megdőlte után évezredek múlva is ugyanezen sátán uralma alatt állna, tehát lehetetlen lenne elhinnünk, hogy a Megváltó már ezelőtt kétezer évvel járt a földön, s hogy ez a Megváltó maga az Isten volt.

De hát ennek a belátásához és még inkább: az ennek megfelelő viselkedéshez önuralom, szerénység, alázatosság, engedelmesség szükséges, s éppen ez az, ami annyira hiányzik a szekták követőiből. Ők jámborak, illetve jámborkodók, nagyjából becsületesek, nem hazudnak, nem káromkodnak és nem pipálnak, épp oly jellegzetességük azonban az is, hogy semmiképpen se alázatosak vagy engedelmesek. Ők mindenre képesek, csak erre nem. Nem tudnak például ellenni különcködés, feltűnési viszketegség és a közvélemény figyelmének magukra hívása nélkül. Szolgálhattak volna ők Istennek, mint katolikusok is, meg is javulhattak volna így is és természetesen a káromkodást, hazudozást és a pipálást is abbahagyhatták volna így is. Ámde ha ezt mint egyszerű katolikusok tették volna, akkor az ő megtérésüket legfeljebb csak családjuk tagjai vették volna észre, meg talán a szomszédok. Mint szektások azonban, nem pipálásukkal és nem káromkodásukkal az egész falu figyelmét magukra vonják. Így élik ki nagyravágyásukat.

Lehet, hogy mindezt nem mesterségesen, előre kiszámítva csinálják, de kétségtelen, hogy ha öntudatlanul is, de kevélységüket, feltűnni vágyásukat, szereplési viszketegségüket élik ki akkor, mikor nem az egyház szárnyai alatt, nem úgy, mint a többség és az átlag teszi, nem a közösségben, nem plébánosuk vezetésével, nem neki engedelmeskedve, mint a többi egyszerű egyháztag, nem csöndben, szerényen, ismeretlenségben akarnak Istennek szolgálni, hanem különlegesen, mindenki figyelmét magukra vonva, extra módon. Hogy aztán ebből a kis emberi gyarlóságból milyen nagy bajok keletkeznek, hogy gyarlóságuk miatt megbontják az egyház egységét, hogy miattuk emiatt az egyházon kívül és az egyház mellett más „egyházak" keletkeznek Krisztus leghatározottabb tilalma ellenére, s az Ő szíve nagy bánatára, az egy helyett több akol lesz és több pásztor, hogy ez mennyire ellenkezik Jézus akaratával, de a józan ésszel és az igazság elengedhetetlen tulajdonságával, az egységességgel is. Azt az ő kis eszük nem veszi észre, de kevélységük, nagyravágyásuk és szerénytelenségük nem is akarja észrevenni. Ők nem tudnak s nem is akarnak úgy szolgálni Istennek, mint a többi ember. Nekik ki kell tűnni a többi közül, hogy beszéljenek róluk. Ők azt akarják, észrevegyék és bámulják őket, mint Krisztus mintakövetőit.

Ők nem úgy akarnak ünnepelni, mint a többiek, vasárnap. Ők okosabbak mint a többi és mint a pap. Ők megállapították a bibliájukból, hogy a szombat az Isten akarta ünnep s ragaszkodnak ehhez a szombathoz makacsul, akár még életük árán is. Mert hát a jó ember Isten igéjét többre becsüli, mint akár az életét. Ők pedig természetesen nagyon jó emberek. Ez természetesen nagy szerényen azt is jelenti egyúttal, hogy az ünnepet eddig vasárnap tartó egész kereszténység egész eddig ostoba is volt és gonosz is, és ezt a három elemit végzett falusi anyókák és bácsikák olvassák rá az egyház, és az egyháznak falujukban való képviselője, a plébános úr fejére.

Kis szellemi kapacitásukkal nem veszik észre, hogy tulajdonképpen nem jó emberek ők, hanem farizeusok, akik a szúnyogból csinálnak elefántot, és a lényeg helyett a betűkhöz ragaszkodnak. Kétségtelen ugyanis, hogy teljesen mellékes, hogy a hetedik napot, melyen munkaszünetet tartunk, szombatnak nevezzük-e vagy vasárnapnak, hanem az, hogy minden hetedik napon csakugyan munkaszünetet tartsunk. Egyébként is ki tudja azt eldönteni, hogy azóta, hogy Isten megszűnt teremteni, valóban a mai szombat-e ez az annyira fontos hetedik nap?

Azt se tudják ezek a szombatosok, hogy Krisztus Urunk az Ószövetségből csak a hitet és az erkölcsi törvényeket hagyta meg, de a zsidó szertartási előírások az Ő halálával megszűntek, mert az Ő kereszthalálával egy új világ, az Újszövetség lépett életbe, melynek külsőségei már mások, mint a régi világéi voltak. Hiszen az Ószövetség nemcsak a szombati naphoz való ragaszkodást, hanem a fiúk körülmetélését, a disznóhústól való tartózkodást, a rituális mosakodásokat és számtalan más, nekünk ma már teljesen idegen s tőlünk már teljesen elfeledett szertartást is előír, melyek a Szentírásban épp úgy benne vannak és épp oly kötelezően

elő vannak írva, mint a szombat, de amelyeket ma már az adventisták se tartanak meg. Ha azonban a többi zsidó külsőség meg nem tartása nem bűn, miért bűn az, ha magunknak a zsidóktól való megkülönböztetésére nem szombaton ünnepelünk, hanem vasárnap, kivált mikor a lényeget, a munkaszünetet, sőt még azt is, hogy ez minden hetedik napon legyen, megtartjuk?

A szektások továbbá nem akarnak olyan keresztség által válni az egyház tagjaivá és üdvözülni, melyet rájuk is – úgy, mint a falu többi lakójára – gyermekkorukban s a templomban adnak fel s ezért már oly megszokottá vált, hogy alig figyel rá valaki. Ők felnőtt korban és a folyóban keresztelkednek, fehér ruhában, nagy kíváncsi néptömeg jelenlétében és zeneszó mellett. Persze állítólag ennek se feltűnési viszketegségük az oka, vagy az idegbeteg, különc és dacos embernek az a vágya, hogy mindent másként csináljon, mint a többiek, hanem ismét csak Krisztus szent igéje, mely nem ismer leöntéssel, hanem csak alámerítéssel való keresztséget s amely a keresztséghez hitet kíván, amit egy csecsemőben hiába keresünk.

Elbizakodottságuk és makacsságuk miatt hiába figyelmeztetjük őket, hogy Isten igéjében (az Apostolok Cselekedetei című szentírási könyvben, 16,19-34) az is megtalálható, hogy Szent Pál a börtönben keresztelte meg a börtönőrt és családját, a börtön falai között pedig csakis leöntéssel való keresztelésről lehetett szó, hiába a figyelmeztetés, mert ehhez már nemcsak Biblia kell, hanem a Biblia mellé még gondolkodás is, a szektások pedig azt hiszik, hogy ha ők bibliaolvasás közben még gondolkodnak is, akkor megfertőzhetik a Bibliát. Ezért mivel a Biblia csak azt mondja, hogy az apostol a börtönőrt börtönben keresztelte meg, de arról nem beszél, hogy hogyan, ők ezzel még nem látják megcáfolva szektás hiedelmüket.

A betegeket az őskeresztények is csak leöntéssel keresztelték meg alámerítés helyett, pedig ha a leöntéssel való keresztelés nem lenne jó vagy elég, akkor a betegeknél se lehetne így elintézni a dolgot. Ami az egészséges számára érvénytelen, az nem lehet érvényes a beteg számára se.

Ha továbbá Isten igéje azt mondja, hogy Szent Pál ott a börtönben nemcsak magát a börtönőrt, hanem „egész családját" keresztelte meg, akkor a józan ész azt is mondja, hogy kisgyerekek is voltak köztük, mert az „egész családját" kifejezés arra vall, hogy nemcsak egy gyermeke volt, s mivel börtönőröknek nem aggastyánokat szoktak alkalmazni, a családtagok nem lehettek még mind nagyok.

A legnagyobb érvünk azonban nem ez, hanem az, hogy a baptisták és az adventisták ezen, a keresztség kiszolgáltatására vonatkozó tanait semmiképpen se lehet összeegyeztetni a kereszténység isteni eredetével, amit pedig ők is hisznek. A jelenleg a földön élő vagy egymilliárd keresztény közül ugyanis legfeljebb 30-40 millió az, aki alámerítéssel és csak felnőttet keresztel, de ők is csak 100-200 év óta. A kereszténység azonban már 2000 éve megvan és az alámerítéssel való keresztelés az ősidőkben is csak néhány száz éven át volt szokásban. Jézus istenségével azonban nem lehet összeegyeztetni, hogy tanításának és kereszthalálának csak annyi haszna volt, hogy még most, utána 2000 évre is, követőinek 97%-a még csak azt se tudja, hogyan kell keresztelni, s ezért 97%-ban érvénytelenül keresztel. Érdemes volt ezért az Istennek emberré lenni és kínhalált halnia? Ha emberi intézmények alapítóival ilyen keserű csalódások és kudarcok elő is fordulnak, semmiképpen se fordulhat elő ugyanez magával az Istennel. Ha még az Isten is mindent hiába csinál, az azt jelenti, hogy a sátán még Nála is nagyobb úr. De hát akkor Isten-e az Isten és érdemes-e neki szolgálni?

A valóság azonban nemcsak elméletben, hanem gyakorlatban is az, hogy a kereszténységnek csak 3%-a különcködik és áldozza fel gőgjének a kereszténység egységét, ezelőtt 500 évvel azonban még ez a 3% se.

Ellenben a szektákban és követőikben minden jámborkodásuk, sőt sokszor tiszteletreméltó buzgalmuk ellenére is határozottan észrevehetők a sátániság nyomai.

Volt például egy tanítványom, aki érettségi után, mikor már befolyásom alól kikerült, adventistává, sőt adventista prédikátorrá lett. Lépése annyira meggyőződésből folyt, hogy volt osztálytársait valósággal elárasztotta leveleivel, hogy őket is adventistává tegye. Természetesen egyik se lett az, hanem nevettek rajta. Azt mondták: Jó gyerek volt szegény, de buta volt egész életében. Valóban olyan nagyfokú volt az együgyűsége, hogy még nekem is azzal a szándékkal írt, hogy megtérítsen. Azt nem merte kimondani, hogy ez a célja, de nyilvánvaló volt. Mikor azonban nem vagyok elfogult s a rosszban is meg tudom látni a jót, sajnálatom mellett azért meg is szerettem az illetőt. Annyira látszott ugyanis mindazon, amit írt, a jóság, az önzetlenség, a szeretet és a meggyőződés.

Rá vagy tíz évre aztán az újságból tudtam meg, hogy valutacsempészés bűntette miatt, melyet nyereségvágyból űzött, mint már adventista lelkész, letartóztatták. Hogy ez az eredetileg jó és csak Istenért élő ember hogy tudott ide jutni, ma is talány előttem. Azt mindenesetre bizonyítja, milyen talmi az a jóság, amely a katolikus egyház elleni küzdelemmel kapcsolatos még akkor is, ha jóhiszeműen történik.

Egy baptista tanártársamat még a kommunista kormányzatnak is alsóbb iskolába kellett áthelyeznie büntetésből, mert családi házat épített és a pénzt hozzá meg nem engedett módon teremtette elő, hitelezőit becsapta stb. Ez a baptista tanár eleinte szintén rendkívül rokonszenves volt előttem megnyerő, jóságos egyéniségéért s kivált eleinte tanítványai is nagyon szerették.

Mindkét esetet azzal magyarázom, hogy a szektások a sátán szolgái még akkor is, ha ők maguk jóhiszeműen, sőt tele lángoló buzgalommal működnek. Idő múltával ezért válnak ők maguk is sokszor tudatos bűnössé, de ez utóbbinak így se kell szükségképpen mindig bekövetkeznie, mert az embernek a sátánnal szemben is megvan a szabad akarata s a jóhiszemű szektás és a jóhiszemű spiritiszta is szolgálhat Istennek, ha jóhiszeműen teszi azt, amit tesz. Erkölcsi megítélés szempontjából sohase az számít ugyanis, mit teszünk, hanem az, hogy mi a szándékunk, mit mond a lelkiismeretünk. Ha annak engedelmeskedünk, nincs bűnünk. Egész más eset természetesen az, ha valaki a sok bűn miatt már a lelkiismeretét is meg tudja hamisítani s már maga is elhiszi, hogy a bűn nem bűn.

Sátáni hatás nélkül azt a különös jelenséget is bajos megérteni, hogy ezek a rajongó és a bibliát szinte imádó szekták a bolsevista uralom alatt még hamarabb és még jobban megalkudtak az ateizmussal és a materializmussal, mint a kálvinisták, és Dr. Kiss Ferenc orvostanárral élükön, aki tudós létére is szektás lett (de természetesen csak azért, mert azelőtt kálvinista volt), egyenesen felkínálták magukat nekik még a Mindszenty-ellenes hírverésre is.

Mikor a még szabad Mindszenty elvi okokból a katolikus istentiszteletek közvetítését a rádióban megtiltotta (hogy az akkor még meg nem tört magyar közönséget meg ne tévesszthessék a vallás iránti állítólagos jóakaratukkal), ezek a rajongó szekták nagy diadalmámor és a kommunizmus felé teljesített nagy hízelgések közepette foglalták el ott a katolikus misék és prédikációk helyét, természetesen csak addig, míg a kommunista propagandaterv szolgálatuk elfogadását szükségesnek tartotta s később onnan őket is ki nem tessékelte. Ők maguk azonban semmi furcsát vagy tilosat nem láttak abban, hogy a materializmussal, tehát az istentelenség legnyíltabb és legtúlzóbb fajtájával jóban legyenek.

A katolikus egyháznak nem tudták és a jövőben se tudják soha megbocsátani, hogy a heti ünnepet nem szombaton, hanem vasárnap tartja, de a kommunizmusnak rögtön megbocsátották azt, hogy se szombatja, se vasárnapja, se Istene nincs, bibliai „legendákat" emleget és a magyar népet egyenesen rákényszeríti a heti munkaszünet megszegésére és a magyart nemcsak szombaton, hanem még vasárnap is dolgoztatja. Ez nekik nem fájt.

Esztergomban ismertem egy kőműves mestert, aki olyan vallásos volt, hogy a misén mindennap ott volt s mikor később egy gyárban dolgozott, a felhangzó déli harangszóra a

gyárudvar közepén térde borult s nem törődve a munkások gúnykacajával (ez természetesen még a kommunizmus előtt volt), tüntetően térdelve mondta el ott előttük az Úrangyalát. Nagy „vallásossága" mellett azonban megvolt az a két különcsége is, hogy nyáron olyanforma elegáns fehér ruhában járt, hogy aki nem ismerte, tengerész- vagy hajóstisztnek nézte, és hogy emellett azért szeretett mezítláb is járni (még a templomba is). Jó pszichológus e különcségeiből már előre sejthette volna, hogy vallásossága aligha lehet, mert a különcség idegbetegség jele, a feltűnési viszketegség pedig a kevélységé, mely egyébként szintén együtt szokott járni az idegbetegséggel.

Vallásossága nem megbízható volta hamarosan nyilvánosságra is jött, mert a jó mezítlábas és buzgó, Úrangyalát imádkozó kőművesmester beleszeretett egy elvált asszonyba, s mikor plébánosa a tudtára adta, hogy Isten nem engedi meg, hogy elvegye, mert írva vagyon, hogy amit Isten egybekötött, ember el ne válassza, kijelentette, hogy lehetetlen, hogy Isten olyasmi iránt keltsen az emberben vágyat, amit ugyanő megtiltott s ettől kezdve többet nem járt templomba, még vasárnap se. Az eszébe se jutott, hogy ezt a szerelmet nem az Isten, hanem az ördög vagy egyszerűen csak a test, az emberben lakozó állat keltette fel benne s a földi élet célja (ezért próbaidő) éppen az, hogy a sátán és a test ellen küzdjünk s effajta sikeres küzdelmeink jutalma az örök üdvösség.

Milyen kár, hogy ez a „vallásos" kőműves mester nem került adventista körökbe! Egész bizonyos, hogy ha megismerkedett volna tanaikkal, tagjaik közé lépett volna, mert éppen nekik való embertípus volt. Ha így történt volna, nem kellett volna vallástalansággal elintéznie a problémát, hanem elintézhette volna a katolikusnál állítólag még nagyobb adventista vallásossággal. Két jellegzetes tulajdonságát: a feltűnési viszketeget és a különcséget így nem kellett volna megtagadnia, hanem egyenesen neki szentelhette volna életét. Ő is elkezdett volna tehát szombaton ünnepelni, mezítlábossága mellé még a nem pipálást, nem hazudást és nem káromkodást is hozzátette volna (bár lehet, hogy ezeket már katolikus korában is gyakorolta), de viszont annak, hogy elvált szerelmével egybekeljen, semmi akadálya se lett volna. Ott elfogadták volna szerelmes érvelését, hogy Isten nem olt belénk olyan vágyat, melyet nem szabad kielégítenünk. Csak ilyen ugyanis az a híres szektás vallásosság. A mi esztergomi kőműves mesterünk azonban, mivel megmaradt az egyház kebelében, ma már, mikor e sorokat írom, nem különcködik, nem jár mezítláb, régen kijózanodott már tilos szerelméből is, ellenben szorgalmasan dolgozik és minden vasárnap az Úr asztalához járul szerényen, minden feltűnéskeltés nélkül.

A hozzáértő még a jobb szektásokon is azonnal észreveszi a talmi vallásosságot, vagy legalábbis annak az igazi alázatosságnak a hiányát, mely erénnyé teszi az erényt s mely Krisztus igazi követőinek annyira vonzó tulajdonsága. A dac, a különcség, az öntetszelgés és az önmagával való megelégedettség az a gyarlóság, hogy különbnek gondolja magát másnál, és hogy tetteiben inkább a gyűlölet vezeti, mint a szeretet, minden szektásban megtalálható.

Eltört keretű szemüvegem megcsináltatására a minap szombaton ünneplő szektás optikust ajánlottak.

„Én nem optikus vagyok, hanem órás" – mondta, mikor előadtam neki kívánságomat s közöltem vele, hogy őt ajánlották. „De hát azért mégis megcsinálom, mert ez a keresztény szeretet", mondta végül. Tehát még itt is megnyilvánult a fölény és az öntetszelgés, mert kisült, hogy nem ő köszöni meg, hogy munkát adtam neki, hanem ő gyakorolt irántam keresztény szeretet, hogy a munkát elvállalta. Természetesen nem kért érte olyan nevetségesen keveset, mint az említett zalaapáti katolikus asztalos, aki nem szokott tetszelegni az ő nagy felebaráti szeretetében, sőt egy fillérrel se kért kevesebbet, mint más kért volna.

De azért, mikor elkészült, újra hangsúlyozta, hogy milyen különlegesen jól megcsinálta, és hogy ez az ő részéről mennyire bizonyítja a felebaráti szeretetet. Úgy látszik, arra akart cé-

lozni, hogy ő egy papnak a szemüvegét egyáltalán meg se csinálná, ha nem lenne benne olyan különlegesen nagy az ellenségszeretet. A szemüveget természetesen hamarosan újra csináltatni kellett, de hogy újabb nagyképűsködésre ne adjak alkalmat, most már máshoz vittem, olyanhoz, akiben nem ilyen nagy a felebaráti szeretet.

Egy baptista asszony Baranyában (szerb uralom alatt) odaadta a katolikus szomszédasszonynak elolvasásra szektája füzeteit. Mikor az illető visszaadta őket, megkérdezte tőle, mit szól hozzá? „Hát én már azért csak megmaradok abban a hitben, amelyben születtem" – felelte az egyszerű asszony. „Hát hiszen a pokolnak is bé köll tellni", válaszolta a csak félig visszatartott dühtől elfehéredett szájszéllel a „jámbor" szomszéd.

Még a legjámborabb szektásnak is megvan az a fogyatékossága, hogy nem elég értelmes és nem elég alázatos. Jóra törekszik, a szándékai általában alapjában véve nemesek, de nem tud felemelkedni az igazi keresztény tökéletesség magaslatára. Nem találjuk meg benne a szentek minden gyarló mellékzöngétől mentes tiszta felebaráti szeretetét, és főképpen nem vonzó alázatosságát. Ők nem tudnak öntetszelgés nélkül ellenni, s nem tudják a jót csendben, szerény észrevétlenségében, érte jutalmat egyedül csak Istentől várva cselekedni. Sajátságos, hogy állandóan a Bibliát búvják, mégse veszik észre benne a fontos tanácsot: Ne tudja a bal kezed, mit cselekszik a jobb (Mt 6,3).

Ők nagyon is tudatában vannak annak a jónak, amit cselekszenek, s azért járnak külön utakon, mert különbnek tartják magukat, mint a többi. Ők azt hiszik, hogy ez bennük nem különcség, annál kevésbé hiúság és feltűnési viszketegség, hanem a Szentlélek erejének megnyilvánulása és az Isten igéje iránti alázatos engedelmesség. Pedig hát éppen az a kevélység bennük, hogy azt hiszik, hogy őket a Szentlélek jobban megvilágosította, mint másokat, nem véve ki közülük a plébános urat se, s hogy ők nemcsak okosabbak, hanem jobbak is nála és azoknál, akik továbbra is megmaradtak a régi akolban, s az egyház vezetőinek engedelmeskedve várják üdvösségüket.

Pedig hogy mennyire együgyűek ezek az öntelt szektások, arra íme, egy érdekes bizonyíték.

A Jelenések Könyvében (13,18) az áll, hogy a „vadállat"-nak, mely a gonoszt jelenti „az ő száma hatszázhatvanhat". Napnál világosabb, hogy ez a hatszázhatvanhatos szám, ha a görög szöveg szerint igazodunk, akkor a Római Birodalmat, ha pedig a hébert, akkor Néró római császárt (tehát lényegében ugyanezt) jelenti.

Az adventista összejöveteleken mégis nagy titokzatossággal, hittel és fanatizmussal azt állapítják meg, hogy ez a hatszázhatvanhat senki mást nem jelent, mint a római pápát. Őt nevezi tehát a Szentírás a megtestesült gonosznak.

A pápa – mondják bizonyítékul – hármas koronát visel a fején s arra ez van ráírva:

VICARIVS FILII DEI (az Isten fiának helytartója). Ha itt összeadjuk azokat a betűket, melyek számot is jelentenek (5, 1, 100, 1, 5, 1, 50, 1, 1, 500 és 1) pontosan kijön a borzalmas 666. Kell-e ennél több egy amúgy is kótyagos adventista koponyának, hogy egész életére ádáz ellensége legyen a római pápának s minden papjának?

Pedig hát a pápai tiarára természetesen nincs és sohase volt ráírva a fenti mondat, sőt nemcsak ráírva nincs, hanem az egyházban soha nem is hívták vagy címezték a pápát így. Az egyház fejét Krisztus földi helytartójának hívjuk, nem pedig az Isten fia helytartójának. Maga a pápa pedig tudvalevőleg SERVUS SERVORUM DEI-nek, Isten szolgái szolgájának írja magát, ebből pedig 666 helyett 1521 jön ki. (A Krisztus földi helytartójából – VICARIUS TERRESTRIS CHRISTI-ből pedig csak 215.)

De ha a pápát az egyházban valóban „az Isten fia", nem pedig Krisztus helytartójának hívnánk s a „földi" szót is kihagynánk belőle s a tiarájára is az lenne ráírva, hogy VICARIUS FILII DEI, az se okozna semmi bajt, legalábbis normális észjárású ember számára nem. A józan, felvilágolt ember ugyanis nem babonás és nem is keresztrejtvényekből formálja meg s

nem azokra alapítja a hitét. Normális ember szemében az, hogy ki Isten barátja és ki Isten ellensége, nem ilyen véletlenségek, érdekességek vagy titokzatosságok döntik el, hanem egészen más és sokkal komolyabb dolgok.

Akinek kedve és türelme van hozzá, arra húzhatja rá ezt a borzalmas 666-ot, akire akarja. Nekem például sikerült megállapítanom, hogy a magyar király az a gonosz, akire a Biblia céloz. A magyar király REX A DEO APOSTOLICVS (az Istentől való apostoli király).

A száma tehát pontosan 666 (10, 500, 50, 1, 100, 5).

Megállapítottam aztán azt is, hogy Horthy Miklós volt ez a veszedelmes vadállat. Ő ugyanis DEI GRATIA GUBERNATOR INCLITAE GENTIS HUNGARIAE (Isten kegyelméből a nemes magyar nemzet kormányzója) volt. Ez is pontosan 666-ot (500, 1, 1, 5, 1, 100, 50, 1, 1, 5, 1) ad.

Nem is olyan nehéz az effajta művelet. Csak arra kell vigyázni, hogy „M" ne legyen benne, mert az ezret jelent s így akkor a 666-nak már eleve vége. „D" legyen benne, mert az 500-at jelent, de viszont a „D"-ből is csak egy legyen. Az „I"-ből, „V"-ből és „L"-ből és „C"-ből viszont annyi legyen, hogy éppen 166 jöjjön ki. Egyik huncut tanítványom például azt is megállapította, hogy én vagyok az a 666-os szörnyeteg, de ő, mivel latinul nem tudott, magyarul állapította meg: Pezenhoffer Antal, a Vas utca hittudósa.

Ilyen könnyű tehát ezt a kérdést elintézni. S a szegény óadventistákra mégis milyen megbűvölő hatással van!

Gyakorolhat-e az egyház kényszert?

Inkvizíción az eretnekek üldözését és államhatalmi büntetését értjük, tehát a vallási türelmetlenség legnagyobb fokát. Ma már divat elítélni, s akárhány egyházi író is van, aki nyíltan kimondja, hogy az inkvizíciós szellem tévedés volt az egyház részéről s azzal magyarázzák meg a dolgot, hogy az egyház ilyesmiben nem tévedhetetlen, mert az csak a hit és erkölcs elméletére vonatkozik, az inkvizíció pedig nagyon is gyakorlat. Az egyház tévedhetetlensége nem azt jelenti, hogy bűn nem lehet és nincs az egyházban, és hogy egyes hívei, papjai, sőt vezetői nem lehetnek gyűlölködők, türelmetlenek vagy szeretetlenek, vagy hogy egyes korokban a bűn ne burjánozhasson jobban és ne lehessen általánosabb, mint a másikban.

Én azonban ezt az okoskodást bajosan tudom összeegyeztetni azzal a katolikus dogmával, hogy az egyház Krisztus (tehát maga a megtestesült jó) képviselője a földön. Tagadhatatlan, hogy az egyház, mint ilyen, helyeselte az inkvizíciót, ha pedig az inkvizíció maga a megtestesült gyűlölet, kegyetlenség, igazságtalanság, főképpen pedig a felebaráti szeretet lábbal taposása, akkor lehetetlenség, hogy az az egyház, mely az inkvizíciónak mind elméletben, mind gyakorlatban híve volt, a kereszténységnek egyedül törvényes képviselője, sőt egyenesen annak a Krisztusnak a jegyese lehessen a földön, aki azt mondta, hogy követőit arról fogják megismerni az emberek, hogy szeretik egymást. (Jn 13,35) Én se ezzel, se azzal, hogy a Szentlélek vele van és vele marad mindig az egyházzal (az a Szentlélek, aki maga a szeretet s még Istenben is magának a szeretetnek a jelképe és megszemélyesítője), de azzal se tudom összeegyeztetni, hogy az egyház a kereszténység, tehát a szeretet képviselője és hirdetője a földön. Az ilyen egyházban ekkora eltévelyedés lehetetlenség.

Hivatkoztunk már arra, hogy noha az egyház csak szorosan a hit és erkölcs dolgában s még ebben is csak az egyetemes zsinaton vagy az „ex cathedra" tett pápai nyilatkozatokban tévedhetetlen s ez a tévedhetetlenség különösen nem vonatkozik a pápa, a püspökök, a papok vagy a hívek magánéletére vagy erkölcseinek tisztaságára, mégis szót kell fogadnunk nekik, mert nyugodtan utánuk mehetünk, sőt illik és kell is szerintük igazodnunk bármely más olyan ügyben is, amelynek a vallással bárminő vonatkozása van. Pedig hát az inkvizíció bizonyára kapcsolatban van a vallással. Lehetetlenség tehát, hogy az egyház az inkvizícióban tévedett volna, sőt hogy éppen a helyesléssel merőben ellenkező álláspontot foglalt volna el és helytelen gyakorlatot folytatott volna évszázadokon át.

Az inkvizíciót a közvélemény minden törvényszék és bírói eljárás legkegyetlenebbjének tartja. Mivel azonban papokra volt bízva s mindenért, ami ott történt, a papok, az egyház felelős, semmiképpen se tarthatom az egyházat Krisztus egyházának, vagy ha igen, nem tarthatom fenn Krisztus istenségében való hitemet akkor, ha a tőle annyira szeretett és tőle annyira féltett egyháza éppen Krisztus legfőbb parancsa, a szeretet tekintetében ilyen vészes eltévelyedésre volt képes s ráadásul hosszú évszázadokon át. Ha a papság kegyetlenségben túltesz még a középkor poroszlóin is, akkor nem lehetett Krisztus képviselője a földön, s ha igen, akkor Krisztus nem lehetett az, akinek a kereszténység gondolja, nem lehetett maga az emberré vált Isten.

Előre megállapíthatjuk tehát, hogy az egyház az inkvizíció tekintetében se tévedhetett, és ha valaki katolikus, sőt katolikus pap létére is azt állapítja meg róla, annak a jele, hogy az illető nem tudja kivonni magát az egyházellenes közvélemény hatása alól, nem gondolkodik már keresztény módra és a hite se eleven, igazi, következetes hit.

Azt mondják, hogy a hitet nem lehet és nem is szabad kényszeríteni. Annak önkéntesnek kell lennie és szívből kell jönnie. De minek ezt annyira hangsúlyozni, mikor magától értető-

dő, sőt az ellenkező még csak nem is lehetséges? Nem azért volt inkvizíció és az egyház nem azért büntetett, illetve nem azért büntettette az állammal az eretnekeket, mintha annyira ostoba lett volna, hogy azt hitte, hogy valakinek karhatalommal meggyőződést vagy hitet tud adni, hanem azért, hogy megakadályozza, hogy az a tévedés, az a métely, mely egyesek lelkében akár tudatlanságból, akár gőgből és a dacolás szelleméből keletkezett és meggyőződéssé vált, szabadon terjedhessen és egyes ostobák és fanatikusok százezreket zavartalanul vezessenek tévútra.

Azért volt inkvizíció, mert az egyház tudta, hogy az ember természeténél fogva rosszra hajló, hogy a bűn sokkal jobban vonzza, mint az erény. Tudta, hogy ahogyan a kertben vagy a szántóföldön a hasznos növények a gazoknak és a dudváknak nem velük egyforma életképességű ellenfelei, éppen úgy az Anyaszentegyházban is (melyet Krisztus Urunk maga hasonlított a szántóföldhöz), ha szabadon hagyom burjánozni a tévelyt, az önfejűséget és az egyház iránti engedetlenséget, ha nemcsak a hitre és a jámborságra adok benne szabadságot, hanem az emberi rosszaságra és cinizmusra is, akkor hamarosan az lesz az eredmény, hogy az egész parcellán nem is lesz más, mint csak dudva és gaz, az emberek lelkében pedig ostoba tévedések, elbizakodottság, tévely, kétely s cinizmus. (Természetesen lesz azért más is, mert okosak, jók és alázatosak is mindig voltak és lesznek is, de ezek olyan kevesen lesznek, s egyébként is olyan csendesek, visszavonulók és szerények, hogy aki külön nem figyeli őket, észre se veszi, hogy ők is vannak.)

A hitnek, a lélek e nemes palántájának, épp úgy istápolásra van szüksége, ha azt akarjuk, hogy tenyésszék, s ő éljen a földből, ne a gazok, mint a kultúrnövények. Ha nem oltalmazzuk, ha ellenségeik ellen nem védelmezzük őket, ezek se tenyésznek. Még elképzelni se tudok nagyobb képmutatást, a gyakorlatban pedig nagyobb rombolást, mint azt az álláspontot, hogy az egyháznak vissza kellene, és már a középkorban is vissza kellett volna utasítania az állam segítséget kínáló kezét és az eretnekségek ellen csak lelki fegyverekkel kellett volna küzdenie.

Annál furcsább ez az álláspont, mert – nem is szólva a kommunizmusról, mely egyedül üdvözítőnek képzelt tanait (noha tanai az emberi szenvedélyeknek hízelegnek s így ugyancsak dudva-természetűek) mégis a képzelhető legnagyobb terrorral, kémrendszerrel, a leggondosabban s úgyszólván minden térre, sőt lehetőleg még az emberek gondolataira is kiterjedő ellenőrzéssel védte és terjesztette (de ugyanakkor milyen felháborodva ítélte el az egyház inkvizícióját!) – ma már minden modern állam (még a legdemokratább és az emberi jogokat legjobban tiszteletben tartó Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok is) magától értetődőnek tartja, hogy azt, ami jó és helyes és a haladás követelménye, polgáraira rákényszerítse, mégpedig azok teljes helyeslésével, akik az egyháznak annyira nem tudják megbocsátani az inkvizíciót. (Az érvelésemen most még esetleg megbotránkozó olvasót figyelmeztetem arra, hogy most csak magának az inkvizíció intézményének, tehát az eretnekség tilalmának elméleti helyesléséről van szó, nem pedig az inkvizíció szigorának vagy kegyetlenségének helyesléséről. Ez utóbbi külön kérdés, melyet külön tárgyalunk majd meg, mégpedig olyan alaposan, amilyent megérdemel. Most csak arról van szó, helyes-e, hogy ha az egyház testi, anyagi, erőszakos eszközökkel is védi hívei hitét és erkölcsét a tévedés és a rosszaság ellen.)

Találunk-e olyan modern államot, melyben nem kötelező a gyermekek iskoláztatása? (A középkorban ezt a szülők jogait sértő, tűrhetetlen kényszernek tekintették.) Ma már nincs tehát olyan modern állam, amelyben ne kényszerítenék rá gyermekekre és szülőkre egyaránt azt, ami helyes és hasznos.

Hol van ma már az az állam, melyben nem választják el a fertőző betegségben szenvedő gyermeket szülőjétől, a szülőt gyermekétől s nem szállítják, ha kell, karhatalommal járvány-

kórházba? Miért? Mert az egészségeseket védeni kell a megbetegedéstől, s mert a megbetegedés rossz.

Hol van ma már olyan ország, melynek útjain és utcáin mindenki úgy közlekedhet, ahogyan akar, nem pedig, ahogyan elő van írva, és ahogyan okosabb, és ahogyan a köz érdeke követeli?

A fejlettebb kultúrállamokban az asszonyoknak már arra sincs szabadságuk, hogy otthon, a családi körben és a megszokott környezetben szüljenek, hanem a klinikára kell menniük. A mai művelt államokban az emberek százezreit kényszerítik rendszeresen arra, hogy magukat szűrővizsgálatoknak, vagy kellemetlen, sokszor nagy lázzal, kivételesen még halállal is járó oltásoknak vessék alá.

Az például, hogy minden újszülöttnek a gonococcusokat megölő szert kell a szemébe csöppenteni, ma már minden országban kötelezően elő van írva. Csupa kényszer tehát mindenütt, de el kell ismerni, hogy okos kényszer. Csak épp ezért, mert okos ez a kényszer, a sok felvilágosult kultúrember egyikének se jut eszébe, hogy helytelenítse azt, hogy mindenkinek aszerint kell igazodnia, amit az állam tart helyesnek és senki se tehet úgy, ahogyan neki tetszik. Minden művelt ember tudja ugyanis, hogy abban, amiben kényszert gyakorol, az államnak van igaza, és hogy az, ami kötelezően elő van írva, javára van mind az egyénnek, mind a köznek. Aki tehát ellenszegül, az csak ostobaságáról, nyakasságáról, összeférhetetlenségéről tesz tanúságot, s az ilyen egyéni „jogokhoz" azonban a művelt közvéleménynek nincs érzéke, sőt ő maga követeli meg, hogy az ilyen embernek húzzák el a nótáját.

Ha tőle függne, a közvélemény még szigorúbban elbánna velük, mint az állam törvényei. Mindenki természetesnek tartja ugyanis, hogy az igazság előbbre való, mint az egyén kérelme, ha pedig meggyőződését emlegeti, mindenki inkább szeszélyre s összeférhetetlenségre vagy bolondos különcségre gondol. Ezek tiszteletben tartására pedig kevésbé van érzéke, mint az emberek kényelme méltánylására. Mindenki egyetért abban, hogy a helyes, az okos, az igaz előbbre való, mint az emberi kényelem, s azt, ami a józan ész követelménye, az állam előírhatja akkor is, ha ezzel alattvalói kényelmét vagy szabadságát sérti.

Látjuk tehát, hogy minden egyedül azon fordul meg, hogy csakugyan helyes és igaz-e az, amire az állam kényszerít bennünket. Ha igen, mindenki elismeri a jogot arra, hogy kényszerítsen bennünket. Helyes is, ha él ezzel a jogával, sőt a XX. század művelt közvéleménye ezen az álláspontón van, hogy ilyen esetben egyenesen kötelessége az államnak, hogy kényszerítsen.

Mi az oka tehát, hogy azt, hogy hajdan az egyház is kényszerített a szerinte igazra és jóra (illetve az állam az egyház javára és a hit tisztasága érdekében is gyakorolt az alattvalókra bizonyos kényszerítést és az egyház ezt a szolgálatot tőle szívesen fogadta, sőt el is várta), a mai közvélemény mégis olyan helytelennek, sőt megbotránkoztatónak tartja? Ez bizonyára azért is van, mert a középkori kényszerítés módja rendkívül durva, sőt kegyetlen volt. Mivel azonban hangsúlyoztuk már, hogy a kérdésnek ezt az oldalát külön tárgyaljuk, egyelőre ezt ne keverjük bele a kérdésbe. Annál inkább ne, mert hiszen kétségtelen, hogy a mai közvélemény nemcsak az inkvizíció kegyetlenségét ítéli el, hanem magát az intézményt elméletben is, tehát akkor is helytelenítené, ha kegyetlenségével nem mocskolta volna be magát. A mai közvélemény bármily kényszert elítél, ami a hitbeli meggyőződés terén történik, tehát a szelíden alkalmazott kényszert is.

A régi és a mai gyakorlat között a szigor fokától eltekintve csak az a különbség, hogy a régi állam nem azt tartotta fontosnak, hogy például minden gyermek megtanuljon írni-olvasni, hanem azt, hogy higgyen, mégpedig ugyanabban az egy hitben higgyen és üdvözüljön. Mi az oka, hogy a mai ember ezt a hitbeli kényszert és az ugyanazon hitre való kényszerítést elítéli, míg az írás-olvasásra való tanulási kényszerítést helyesli?

Más okot nem találhatunk, mint csak azt, hogy a ma embere már nemcsak nem tartja se fontosnak, se igaznak azt a vallási meggyőződést, amelyet a középkori ember és állam még fontosnak és igaznak tartott, hanem egyenesen ellenszenvvel viseltetik iránta. (Ha pedig valaki katolikusnak tartja magát, de azért mégis helyteleníti az egyház állami védelmét, annak az az oka, hogy hisz is, meg nem is, hogy következetlen és logikátlan, hogy nem tud önállóan gondolkodni, hogy még abban se tud önálló véleményt elfoglalni, ami állítólagos meggyőződéséből logikusan folyik, hanem katolikus létére is azt szajkózza, ami csak hitetlen vagy hitközönyös álláspontón állva lenne logikus.)

Tegyük fel, hogy egy öngyilkosjelölt a szemem láttára kiugrani az ablakon. Világos, hogy igyekezetét nem nézem tétlenül, hanem tettét igyekszem megakadályozni, mert tudom, hogy amit ő magára előnyösnek gondol, az valójában rá nézve káros. Ha az illető nem hagyja magát s mégis erővel le akar ugrani, világos, hogy ekkor erőszakra vetemedem ellene, sőt még birokra is kelek vele, az is lehet, hogy ennek az erőszaknak nyomai még hetek múlva is meglátszanak a testén. Mikor ugyanis életre-halálra megy a dolog, az ember ilyen „csekélységekkel" nem nagyon szokott törődni. Ha aztán valaki később ezeket a véraláfutásokat meglátja rajta és megkérdi tőle, ki volt az a brutális ember, aki ezzel a szegény, ártatlan emberrel, aki a légynek se árt, ilyen kegyetlenül bánt, bizonyára megváltoztatja rólam alkotott elítélő véleményét, mihelyt megismeri a tényállást, sőt kegyetlen helyett egyenesen önfeláldozó, jó embernek tart. Pedig hát én egészen a kék foltokig menő erőszakot gyakoroltam ellene, s ráadásul csak azért, mert az öngyilkosjelölt meggyőződése más volt, mint az enyém. Ő azt hitte, hogy jobb számára, ha meghal, én meg azt tartottam, hogy ez a rosszabb számára és a meggyőződésemet rákényszerítettem, illetve mivel meggyőződést nem lehet kényszeríteni, erővel értem el, hogy úgy cselekedjék, ami az én meggyőződésem szerint helyes, ne pedig úgy, ahogy az ő meggyőződése követeli.

Nemcsak erőszakot alkalmaztam, hanem brutális erőszakot, mégse ítél el érte senki, sőt éppen e brutalitás címén tart nemes lelkű, jó, önfeláldozó embernek. Miért? Mert ez esetben a közvélemény meggyőződése és erkölcsi felfogása nem az öngyilkosjelölt, hanem az én meggyőződésemmel egyezik, az én erkölcsi felfogásomat helyesli. Újabb bizonyíték arra, hogy minden egyedül csak azon fordul meg, kinek van igaza. Az igaznak, a helyesnek a kényszerítését, sőt brutális erőszakolását a mai ember felfogása is helyesnek, szükségesnek, dicsérendőnek tartja. Az inkvizíció elítélésének tehát csakis az lehet az oka, hogy nem a katolikus vallást, hanem az eretnekséget tartja helyesnek, illetve azon a véleményen van, hogy vallási téren nincs biztos igazság s ezért korlátoltság jele a kényszer.

Tudvalevő, hogy elsősegélynyújtó életmentő tanfolyamokon a fuldoklónak a vízből való kimentése esetére azt az eljárást szokták ajánlani, hogy mikor a fuldokló megmentésére a vízben feléje közeledünk, munkánkat azzal kell kezdeni, hogy olyan ütést mérjünk rá, hogy elveszítse eszméletét és csak utána kezdjünk a mentéshez. Ha ugyanis ezt elmulasztjuk, a fuldokló az életösztön hatására úgy belénk csimpaszkodik, hogy vele együtt mi is elpusztulunk, mert miatta még önmagunkat se tudjuk a víz felett tartani.

Itt sincs másról szó, mint csak arról, hogy a fuldokló másképpen akar menekülni, mint ahogyan mi akarjuk megmenteni. Mivel annak kifejtésére, hogy a mi álláspontunk a helyes, nincs idő, s mivel haláltusáját vívó embernek már úgyis hiába érvelnénk, érvelés helyett úgy kényszerítjük rá a mi meggyőződésünket, hogy egyszerűen leütjük. Ha megmentésére csak ez a mód célravezető, a közvélemény még ezt a brutalitást is megbocsátja, sőt egyenesen ezt írja elő. Az egyedüli ok itt is az, hogy igazunk van s ez olyan mentség, hogy mindent szentesít. Ha az, hogy igazunk van, nem szentesítene mindent, akkor operációval se segíthetne rajtunk az orvos, mert hiszen az is fáj, sőt sokszor emberfeletti kínokkal jár. Mivel azonban ezek is kisebb bajt jelentenek, mint a halál, helyeseljük a kegyetlen eszközt, sőt magasztaljuk

érte az orvost. Nem ellenkezik ez a felebaráti szeretettel, hanem éppen a szeretet az, ami kívánja tőlem, s ha brutális módszeremet végrehajtottam, egyenesen mint a felebaráti szeretet hősét magasztalnak.

Hogy tehát az inkvizíció kérdésében is helyeseljük-e az egyház erőszakos eljárását vagy elítéljük, az is tisztán csak attól függ, hogy dogmatikai téren az egyháznak volt-e igaza vagy az eretnekeknek. Mert hiszen a felhozott sok példán világosan láttuk, hogy ha az erőszakoskodónak igaza van, akkor minden józan eszű ember (s a modern ember talán még jobban, mint a középkori) helyesli, sőt még a brutalitást is. A közvélemény csak azt kívánja meg, hogy ne jelentéktelen, csip-csup dolgok miatt erőszakoskodjunk, hanem annak az igazságnak jelentősége, ami miatt erőszakosságot fejtünk ki, arányban legyen azzal a kellemetlenséggel, melyeket miatta az embernek okozunk. Jellemző azonban, hogy modern közvéleményünk még azt is, hogy az írni-olvasni tudás gyorsabban terjedjen, tartja olyan fontosnak, hogy miatta egyébként tisztességes szegény embereket még börtönbe is zárjon. És a proletárdiktatúra is így bánik a szegény emberrel.

Ha tehát az egyháznak is igaza van, vagyis Ő valóban az egyedüli üdvözítő egyház s az az egyetlen vallás, amely igazságot hirdet, ha igaz az, hogy van pokol, s azok, akik az egyházzal dacolnak, oda jutnak, akkor nemcsak jogos, hanem az egyház számára egyenesen kötelező, hogy ha módjában van, tanait az emberekre rá is kényszerítse, különösen pedig, hogy ne tűrje ölbe tett kezekkel azt, hogy egyes megtévedt, fanatikus emberek ezrek, sőt milliók lelkéből irtsák ki ezt a hitet vagy ferdítsék el ravasz, tetszetős jelszavaikkal.

Ha az egyháznak igaza van, akkor ez a kényszerítés sokkal jobban kötelessége, mint az írni-olvasni tanulás kényszerítés kötelessége a „haladó" államnak, sőt még annál is sokkal kötelezőbb, mint hogy az öngyilkost erőszakkal is megakadályozzuk tette végrehajtásában, vagy hogy a fuldoklót abban, hogy önmagával együtt bennünket is a halálba rántson. Itt ugyanis nem a halálról, hanem az örök halálról van szó, s ráadásul százezrek örök haláláról. A halált ugyanis egy ember se kerülheti el, tehát csak arról lehet szó, hogy előbb vagy utóbb következzék-e be. Az örök halált, az elkárhozást azonban minden ember elkerülheti, aki akarja, s mindenkinek kötelessége, hogy embertársainak ebben segítségére legyen.

Az inkvizíció tehát semmi mást nem bizonyít, mint csak azt, hogy a középkori közvélemény valóban komolyan hitte az egyház tanításának igazságát s meggyőződése volt, hogy csak ezek alapján lehet üdvözülni. Csak nem ez az a nagy bűn tehát, amit az egyháznak annyira szégyellenie kell? Ennek a hitnek ugyanis logikus következménye volt az inkvizíció épp úgy, mint ahogy a modern állam részéről annak a tudósnak, hogy a fertőző betegségeket bacilusok okozzák, logikus következményei mindezek a rendszabályok, melyek az ilyen betegek elkülönítésére vonatkoznak, még akkor is, ha az az egyének kényelmére hátrányos.

Vajon el lehet-e hinni, hogy komoly vallásos meggyőződése van annak, hogy komolyan hisz a másvilágban vagy az egyedül üdvözítő egyházban az, aki azon az álláspontón van, hogy más téren helyes ugyan az állami kényszer, de vallási téren semmiképpen se szabad alkalmazni. E tekintetben hagyni kell az embereket nemcsak abban, hogy ők maguk üdvözülni akarnak-e vagy sem, és hogy milyen módon akarnak üdvözülni, hanem még abban is, hogy a tömegeket szabadon félre is vezethesse az, aki akarja. Vallási téren csak kérni, buzdítani, oktatni szabad és kell az embereket a helyesre és az igazra, de ha a kérésre nem hallgatnak, az oktatást nem szívlelik meg, akkor imádkozni kell értük, de erőszakot alkalmazni, börtönbe vetni, különösen pedig halállal büntetni őket érte, vagy akár csak megütni is miatta, semmiképpen se szabad.

Hogy lehet az, hogy ha valaki az ablakon akar kiugrani, akkor megköveteli tőlem a társadalom, hogy birkózzam is vele, ha a szó nem használ. Ma pedig a birkózás helyett letérdelek mellette és imádkozni kezdek, hogy le ne ugorjon, sőt még csak nem is kiáltok segítségért

(miért is kiáltanék, hiszen másnak épp úgy tilos vele szemben kényszert alkalmazni, mint nekem), akkor mindenki röhög rajtam, sőt talán még hivatalos eljárást is indítanak ellenem miatta, s hosszú börtönbe zárnak azért, mert a kötelező segélynyújtást elmulasztottam. Viszont ha ugyanennek az embernek az örök üdvösségéről van szó, ha az forog kockán, hogy üdvözül-e vagy elkárhozik, akkor nem szabad vele szemben semmi kényszert alkalmaznom, az államnak is tétlenül kell néznie még azt is, hogy rossz emberek szabadon félrevezethessék még akkor is, ha nekem olyan erős a hitem és olyan biztosan tudom, hogy ez számára (az ablakon való kiugrás) a halálát jelenti? A papoknak ugyanis s különösen tudós, jámbor és vallási kérdésekkel igen sokat foglalkozó papoknak sokkal biztosabb az egyház igazáról való meggyőződésük, mint az avatatlanok gondolják! Hogy lehet ennek ellenére azt kívánni tőlük, hogy a kárhozatukba rohanó emberekért ők is csak imádkozzanak, csak papoljanak nekik, de a feléjük áramló métely ellenében „adminisztratív" eszközöket (a kommunisták szokták ilyen finoman kifejezni az ő erőszakukat) ne alkalmazzanak, sőt akkor se fogadják el, ha az állam maga kínálja nekik?

Hogy lehet, hogy a mentőtanfolyamokon arra tanítanak, hogy a szegény vízben fuldoklót még kupán is kell vágnom, sőt egész felebaráti szeretető beavatkozásomat ezzel kell kezdenem, ellenben akkor, mikor nemcsak arról van szó, hogy a felebarátom most haljon-e meg vagy 20 évvel később, hanem hogy örökre el ne kárhozzék, akkor csak kérnem és imádkoznom szabad, de hozzányúlnom már nem, sőt még parancsoló szót se szabad használnom? Arról, aki így viselkedik, ki hiszi el, hogy komolyan hisz a pokolban és az egyház egyedül üdvözítő voltában, és ha igen, ki hiszi el róla, hogy szereti a felebarátját?

Vajon el lehetett volna-e hinni a középkori egyház képviselőiről, hogy komolyan hiszik is, amit tanítanak és aminek tanításából egyúttal élnek is, vagy hogy szeretik is a híveiket, nem pedig csak a pénzükre pályáznak, ha ők is így jártak volna el?

Az egyház eljárása az inkvizícióval kapcsolatban nemcsak érthető, hanem magától értetődő, ha az egyház papjai nemcsak formaságból voltak katolikusok, ha működésük nemcsak külsőségekben merül ki, vagy csak megélhetési mód volt számukra, hanem ők maguk is hitték és átélték, amit hirdettek. Viszont az inkvizíción való botránkozás és nagy felháborodás csak akkor érthető, ha a másvilágban, illetve az egyház tanaiban vagy nem hiszünk, vagy pedig lélekben azokkal az eretnekekkel tartunk és azok igazában hiszünk, akiket az egyház „adminisztratív eljárás" alá vont, ha azt gondoljuk, hogy az egyház sötétségével szemben ezek az eretnekek a haladást képviselték.

Tehát az inkvizíciót valójában azért ítéljük el, állítólagos kegyetlenségét azért színezzük ki és nagyítjuk fel, mert azt gondoljuk, hogy nem az igazságot, hanem az elmaradottságot védte és a haladást akadályozta erőszakos eszközökkel. Ha jónak és helyesnek tartanánk azt, amit képviselt, akkor rokonszenvünk erőszakossága ellenére is mellette volna s akkor nem sajnálnánk áldozatait.

Kétségtelen, hogy ez az igazság, de ezzel már el is ismertük, hogy elméletben az inkvizíciós egyháznak volt igaza, azaz, ha csakugyan a jót képviselte és védte volna, akkor joga, sőt kötelessége lett volna „adminisztratív eszközökkel" is védeni. (Embertelen kegyetlenséggel természetesen akkor se lett volna joga védeni, de – ismétlem – ez egy más kérdés, illetve ez a kérdésnek a másik fele, amellyel majd külön foglalkozunk, egyelőre tehát ezt ki kell kapcsolnunk.)

Ha magát az egyház tanait tartjuk helyteleneknek és kultúraelleneseknek, akkor világos, hogy ezek erőszakos, azaz állami „adminisztrációs" eszközökkel való védelmét, az inkvizíciót is helytelenítenünk kell és el kell ítélnünk. De akkor ne őröljünk más malomban és akkor ne az inkvizíció, hanem az egyház téves tanai, vagy elmaradottsága, vagy a kereszténység ellen mennydörögjünk s akkor mindjárt megértjük egymást. Ne az egyház és papjai türelmet-

lenségét, erőszakát és kegyetlenségét kifogásoljuk akkor, mikor ez a türelmetlenség és erőszakosság a maguk szempontjából teljesen megokolt és logikus volt s egyedül csak ezeknek a papoknak komoly hitét és szilárd meggyőződését bizonyítja. Ha ezeknek a papoknak igazuk volt, akkor türelmetlenségük és erőszakosságuk csak felebaráti szeretetüket bizonyítja. Ez esetben a szeretet kívánta tőlük a szigort.

Az egész inkvizíció elleni ádáz gyűlölethadjárat azt a benyomást kelti, mintha a mai közvélemény azt tartaná az egyház legnagyobb bűnének és azt tudná legkevésbé megbocsátani a papoknak, hogy biztosan igaznak tartják azt, amit ellenfeleik tagadnak és egész bizonyos igazságként merik hirdetni azt, amit ők nem hisznek, vagy amiben legalábbis kételkednek. Az háborítja fel őket, hogy hogy mer még ma is létezni olyan vallás, amely egész komolyan veszi azt, amit tanít, mely nem elégszik meg azzal, hogy csak családi hagyomány legyen vagy csak a kedélyre és érzelmekre hasson s mint ilyen, mindenkinek jelentéktelen magánügye legyen, hanem olyan öntudattal, olyan meg nem alkuvóan lép fel, mint ahogyan a mindent elsöprő és mindennél előbbre való biztos igazságok szoktak.

*

Mikor az egyház tanításának igazságát az egyszeregyhez hasonlítjuk, vagy mikor ez igazságnak az emberekre való rákényszerítését az iskoláztatás, a járványok elleni védekezés, az öngyilkosok vagy vízbefúlók kényszerítésének helyességével akarjuk megmagyarázni, azt a választ kapjuk, hogy a kettő egészen más dolog. Miért lenne más? – kérdezzük.

A két dolog csak a hitetlenek vagy a hitközönyösök számára más. De mi címen kívánhatja valaki azt, hogy a középkor hívő papja a hitetlenek vagy hitközönyösök okoskodása alapján álljon és járjon el?

A mai hitközönyös ember csak az egyszeregyben meg a bacilusokban hisz, másvilágban vagy egyedül üdvözítő, tehát igazságvallásban nem. Azokról tudja, hogy igazak, de ezekről nem hajlandó ugyanezt tudomásul venni. De viszont milyen címen kívánja, hogy mivel ő nem hisz bennük, azért a papoknak se szabad komolyan hinniük bennük, sőt már a középkorban se volt ez nekik szabad, s mivel ő – éppen azért és egyedül azért, mert nem hisz bennük – természetesen nem is kényszerítene rájuk senkit, milyen címen követeli azt, hogy a papok se kényszerítsenek rájuk senkit, noha ők hisznek bennük?

Én magam s velem együtt minden képzett és jellemes pap vagy katolikus hívő ma, a XX. század második felében is, épp olyan bizonyosak vagyunk a vallási igazságokban, mint azokban a természettudományi törvényekben, melyeken a közegészségügyi és más mindenkitől elfogadott állami rendszabályok alapulnak. Maga az egyház pedig még nálunk, papoknál is bizonyosabb bennük. Aki már évtizedek óta benne él az egyházban, tanulmányozza a dogmáit, elmélkedik róluk, abban az emberben ezek helyessége és igazsága az egyszeregy bizonyosságával vetekedik. Mivel pedig ez a meggyőződés a középkorban nemcsak a papokban volt meg, hanem a társadalom legszélesebb rétegeiben is, tehát közmeggyőződés és közbizonyosság volt, világos, hogy akkor az eretnekséggel és a hitetlenséggel épp úgy bántak, mint jelenleg a gonosztevőkkel vagy a közegészségügyi rendszabályok megszegőivel bánnak. Hogy lehet azt kívánni, hogy a középkori állam e rendszabályainak alkalmazását éppen az az egyház helytelenítse, mely helyes voltukat a legvilágosabban látta?

Ilyen kívánni éppen olyan volna, mintha ma éppen a kultuszminisztertől vagy a tanfelügyelőktől kívánnánk azt, hogy tiltakozzanak a gyermekeik iskoláztatását elhanyagoló szülők megbüntetése ellen, vagy hogy éppen a tisztiorvosok szorgalmazzák a fertőző betegek elkülönítésének megszüntetését.

Aki csak egy cseppet is ért a tömeglélektanhoz, tudja, hogy a jót az emberekben istápolni kell, mert másképp kivesz belőlük, vagy egy egészen kis rétegre szorítkozik. Így azonban ép-

pen nem alkalmas arra, hogy az emberekben kedvet ébresszen maga iránt. Ha az állam teljesen magára hagyja a vallást és ez tanai hirdetésében és terjesztésében csupán szellemi és erkölcsi fegyverek használatára szorítkozik, olyan állapotok következnek be, mint amilyeneket Franciaországban vagy az Egyesült Államokban látunk. Vallásos emberek itt is vannak, sőt rendkívül vallásosak is, maga a társadalom azonban nem vallásos és ebből éppen az államnak van legnagyobb kára. Az ilyen államban a vallásos emberek valóban csak azt a „kisded nyáját" jelentik, melynek Krisztus az Ő követőit az evangéliumban mondja (Lk 12,32), a többség azonban vallás nélkül él, sőt hamarosan oda jut, hogy még a gyermekeit se kereszteltesse meg. Ahol azonban az állam, mint a vallás pártfogója szerepel s a vallást a maga ügyének, közügynek tekinti, ott a vallás hatása magára a társadalomra terjed ki s legalább külsőleg csak egy kis töredék a vallástalan. Az ilyen államban közszellem a vallásosság, melynek az önálló véleményt és álláspontot alkotni nem tudó tömeg állandóan a hatása alatt áll.

Nagyon téved az is, aki azt gondolja, hogy az így elérhető vallásosság csak formai vagy érdekvallásosság s nem sokkal többet ér, mint a hitközönyösség. Igaz ugyan, hogy vallási téren hátránya is van az állami támogatásnak, ezen azonban nem csodálkozhatunk, mert hiszen a földön alig képzelhető el olyan jó, melynek a gyakorlatban hátránya is ne volna, de olyan rossz is alig, melynek ne lenne előnye is. Ez azonban nem lehet komoly érv a jó ellen (vagy a rossz javára), mert hiszen a hátrány (illetve az előny) elenyészik az előny (illetve a hátrány) mellett.

Az egyházat támogató államban csak annak a vallásossága lesz formaság vagy érdekvallásosság, aki – hogy úgy mondjam – a rosszra van predesztinálva, tehát természeténél fogva gonosz és csak ritkán s akkor is csak rendkívüli fáradsággal téríthető meg. Ilyen ember azonban aránylag épp oly kevés van, mint ahogyan a rendkívüli jó ember is kevés. A nagy többség minden társadalomban a közepesekre esik, akik átlag jóakaratúak, de befolyásolhatók és a vallási igazságok tekintetében közönyösek s így az államtól magára hagyott s a közéletben alig észrevehető egyház számára alig észrevehetők. Ezek vallástalan vagy hitközönyös közszellemben maguk is azzá lesznek, olyan társadalomban azonban, mely hívő és vallásos, és amelyben hátrány vallástalannak lenni, ők is vallásosak lesznek. (Nem becstelen emberek ezek, csak középszerűek, mert nem gonoszság ez, hanem csak emberi gyarlóság.)

Ezért van szükség állami támogatásra. Ezért hasznos még a legtisztább vallásosság szempontjából is, ha maga az egyház is hatalmat képvisel a közéletben és az anyagi világban is. Az átlagembernek, azaz a tömegnek ugyanis csak ez imponál, arra csak ezzel lehet hatni, neki a jót csak ilyen módon lehet lelki kincsévé tenni, a tömeg csak e réven lesz vallásos. Később azonban azok közül is, akiket csak ilyen gyarló eszközökkel lehet a vallásossággal megismertetni, sokan felemelkednek az igazi vallásosság magaslatára. Az átlagembernél tekintélyre van szüksége és előtte csak az anyagi hatalom és befolyás ad tekintélyt, csak az bír irányító hatással. A fiatalságra ez különösen áll, pedig hát a legtöbb ember számára fiatal korában dől el, vallásos lesz-e, vagy hitközönyös, vagy vallástalan.

Milyen hirtelen átalakult például a diákság lelkülete, mikor „népi demokráciánk" eltörölte a kötelező hittant és behozta a fakultatív hitoktatást. Először úgyszólván kivétel nélkül mindenki jelentkezett hittanra, tehát hívő és a vallás iránt jóakaratú volt ez az ifjúság, még az állam ellenében és így hátrányok vállalásával is. Annyira tökéletes azonban természetesen nem volt, hogy ezeken az önkéntesen vállalt hittanórákon, melyeken már nem támogatta az állam a hitoktatót, fegyelem is lett volna. Nem is volt tanácsos a hitoktatónak szigorúan fellépnie vagy büntetnie, mert világos, hogy ezzel sokakat elidegenített volna a hittantól. Rossz hittanjegy adásával se serkenthetett a tanulásra, mert ezzel megint csak csökkentette volna a hittant kívánók számát. Viszont ha fegyelem nincs, nem tanul a diák, sőt hamarosan az órákra se jár. Milyen hamar elmaradt a diákok részéről az utcán a papok iránti tiszteletnyilvánítás is (annak ellenére, hogy a kommunisták elleni dac megmaradt), sőt még a templom előtt való

tisztelgés is, sőt néhány egész rövid év alatt a gimnáziumokban teljesen megszűnt a hitoktatás, pedig elméletben meg lett volna rá a lehetőség. Annál feltűnőbb mindez, mert hiszen az 1956-as szabadságharc megmutatta, mennyire „reakciós" volt a magyar diákság. Ugyancsak élesen láthatjuk belőle, milyen befolyásolható a fiatal, s hogy vallásilag mennyire fontos az, milyen viszonyban van a közéletet irányító állami hatalom a vallással.

Micsoda veszedelmes teoretikus tehát az, aki vallási szempontból feleslegesnek tartja, sőt károsnak mondja az állami támogatást, s ezért nemcsak kívánatosnak nem tartja, hanem kerülendőnek. Világos, hogy a dolognak káros oldala is van, ebből azonban még nem következik, hogy a káros oldal jelentősebb, mint a jó. Pedig még a papok között is vannak olyanok, akik (kivált a fiatalabbak között) nem helyeslik, ha például a gyónás a magasabb iskolákban is kötelező s például gyónócédulák beadásával kell bizonyítani elvégzését. A francia papság, mely már teljesen elszokott az állami támogatástól, ezt egyenesen tűrhetetlennek gondolja. Úgy megszokta már a maga siralmas állapotát, hogy azt hiszi, ez a jó.

A valóság azonban ezen a téren az, és én ezt harminc álló éven át tapasztaltam 15-20 éves fővárosi, többnyire kültelki fiúk között a kötelező iskolai gyónások alkalmával, hogy kénytelenségből gyóntak, s ha nem lett volna kötelezés és nem lett volna ellenőrzés, talán a fele is elmulasztotta volna ezt a gyónást, így azonban, hogy az elmulasztásért iskolai büntetés járt volna, mindenki elvégezte, mégpedig – mivel vagy egyharmada nálam végezte el – tudom, hogy olyan hittel és őszinte töredelemmel, hogy hatásukra mindig ezek a napok voltak életem legboldogabb napjai. Ilyen felemelő hatással voltak rám ezek az állítólagos kényszergyónások, annyira látszott ezeken a kényszergyónókon, mennyire nem kényszerből, nem is csak formaságból, hanem hitből és szívből gyónnak.

Világos, hogy az ilyen gyónásra való kényszerítésnek nem sok értelme, sőt egyenesen káros hatása lenne ott, ahol nem kapcsolatos alapos és eredményes hitoktatással, mely hitet tudott adni a fiatalembernek és tiszteletet és bizalmat öntött bele a pap iránt. Ezért nem helyes például a gyónásnak mindenkire való rákényszerítése katonaságnál vagy rendőrségnél. De még itt is okosabb a szigorúság, mint a túl nagy enyheség, mert annyi becsület átlag még vallásilag elhanyagolt emberekben is van, hogy ha egyszer már elmennek gyónni, még ha nem is egészen önként mennek el, akkor meg is vallják minden bűnüket s ezt a megjavulás szándékával teszik. Ha nem, a legtöbb ezt meg is mondta a gyóntató papnak s így legalább érvénytelenül nem oldozza fel őket. Világos, hogy kivételek is vannak, de ezek nagyrészét a viselkedéséről úgy is meg lehet ismerni s így el lehet őket tiltani az áldozástól.

Magára a kényszerítésre azonban még vallásilag művelt és hívő diákoknál is szükség van, mert ha a hit és a bűnbánatra való készség ezekben meg is van, épp úgy, vagy még ennél is jobban megvan bennük az emberi gyarlóság (mely fél az önmegalázástól, vagy húzza-halasztja a bűnnel való szakítást) vagy egyszerűen a kényelemszeretet, s e ennek hatására a gyónást talán még a fele is elhagyná, azzal nyugtatva meg magát, hogy majd később ő is elvégzi. De természetesen a később is a mindig későbbre halasztódnék, sokszor végleg el is maradna s legjobban éppen azoknál, akiknek a gyónásra a legnagyobb szükségük lett volna. Ugyanezek azonban akkor, ha a gyónás elmulasztása iskolai büntetéssel jár, mind vagy majdnem mind elvégzik gyónásukat az előírt időben, mégpedig jól végzik el és sokszor maradandó élménnyel.

*

Az átlagemberben szabálynak mondhatjuk, hogy csak akkor és csak addig vallásos, amíg feljebbvalója, azaz az erő és a hatalom szintén vallásos. Ha ezt nem tapasztalják, akkor ők se vallásosak. Még akkor se, ha tudják, hogy a feljebbvalóik titkon vallásosak. Ha ugyanis csak titkon azok, akkor már nem a hatalom az, ami vallásos. Az a vallásosság, melyet titkon kell

gyakorolni, nem vonzó az átlagember számára. Az átlagembernek nincs se olyan intelligenciája, se olyan lelkiereje, hogy a közszellemmel tudjon szembeszállni.

Hány volt buzgó hazafit, sőt buzgó és meggyőződéses katolikust láttunk épp oly buzgó és meggyőződéses kommunistává válni, mikor ez lett a hivatalos és az államtól képviselt felfogás! S nem is mindig jellemtelenségből, hanem sokszor csak szimplicitásból és könnyű befolyásolhatóságból történt a nagy pálfordulás. Az átlagember – legalábbis tartósabban – képtelen ellenzéki lenni s ezért előbb-utóbb az uralkodó irányzat mellé áll. Nemcsak haszonlesésből, hanem elsősorban azért, mert nincs önálló véleménye és nincs ellenálló ereje.

Az evangélium hirdetőjének „a világ" az ellenfele, ezen a kifejezésen pedig az evangélium a rosszat, a sátánt, a testet, az anyagot érti és mindazt a vonzóerőt és csábítást, amit az képvisel. Nemcsak a közéletben, nem is csak egy falu életében, hanem még egy iskolai osztályban is (természetesen nem az elemi iskolát értve, bár a felsőbb osztályokban már itt is) mindig ott van a sátán egy-két erőszakos, vakmerő, kihívóan rosszlelkű ember, illetve diák személyében, aki szinte hivatalból a hittan és a hit, a pap, illetve a hitoktató ellenfelének gondolja magát, a háta mögött gúnyt űz minden szavából, cinikus megjegyzéseivel lerontja hatásukat, megmérgezi az egész közhangulatot, s mivel erőszakos s többnyire testileg is az erősek s nem is a legbutábbak közül való, terrorizálja a nem rosszakaratú, de önállótlan és többnyire gyáva tömeget s lekicsinyelve, gúny tárgyává téve a jókat, valósággal katakombába kényszeríti őket még olyan államban is, melyben az állam hivatalosan támogatja a vallást. Működésével olyan közhangulatot teremt ugyanis, melyben rossznak és vallástalannak lenni dicsőség, jámbornak lenni pedig félszegség és lenézett dolog.

Ha a papnak ezekkel szemben csak az imádság, a kérés, a türelem és az alázat fegyverével kell és lehet harcolnia, ez azt jelenti, hogy munkájának és energiájának 90%-a kárba vész. De ha a papnak a sátánisággal szemben rendelkezésére állnak az ellenfeléhez hasonló eszközök: a megfélemlítés, karhatalom, szabadságvesztés, anyagi károsodás, diákok közt a megbuktatás, igazolatlan óra, rossz magaviseleti jegy adása, esetleg az iskolából való kicsapás stb., de ezeket készakarva és tüntetőleg elhárítja magától azon a címen, hogy ezek nem illők az evangéliumhoz, sőt összeegyeztethetetlenek vele (a bűnösök megbüntetése, mégpedig az elkövetett bűnnel arányban álló megbüntetése összeegyeztethetetlen az evangéliummal?), akkor önmaga teszi tönkre munkája eredményének 90%-át.

Én magam 30 hosszú év alatt sohase csapattam ki az iskolából senkit, meg se buktattam soha senkit, mert természetszerűleg idegenkedtem ezektől az eszközöktől s jobb szeretem a lelki eszközök mellett maradni, meg a gonoszokat is sajnáltam megfosztani attól, hogy a hitoktatás áldásában továbbra is részesülhessenek, mert bíztam benne, hogy ha most még nem is, de később nekik is használ. Nekem – gondoltam – megtérítenem kell őket, nem pedig úgy megbüntetnem, hogy éppen én tegyem lehetetlenné ezt a megtérést, s úgy okoskodtam, hogy éppen azoknak, akiket ki kellene csapatni, azoknak van a legnagyobb szükségük arra, hogy minél tovább tanuljanak hittant. De hogy helyesen tettem-e ezt, mert hiszen miatta túl sok energiát kellett a rend fenntartására és a hittan eredményességéhez szükséges légkör biztosítására elpazarolnom s a legtöbbször bizony nem is teljes eredménnyel, az már más kérdés.

De az eredményt nagyrészt így is annak köszönhetem, hogy még így is élveztem az állam kardjának támogatását, mert ha ezt a kardot nem is használtam, a garázdálkodók tudták, hogy nekem ilyen hatalom van a kezemben, s tisztán tőlem függ, mikor folyamodok hozzá. Tehát a gyakorlatban igen, de elméletben így se csak lelki eszközök álltak rendelkezésemre az evangélium hirdetése közben s az eredmény tekintélyes részét bizony ennek köszönöm. Időm és energiám vagy 40%-a így is elveszett e mindig jelenlévő sátánok miatt, de a végén, négy év leforgása alatt, mégis többnyire meg tudtam győzni és kereszténnyé tudtam tenni még azokat is, akik eleinte ezt a sátáni szerepet játszották társaik körében.

Én tehát alig vettem igénybe az állam támogatását, mégis még az én esetem is e támogatás helyességét bizonyítja, mert ha legalább mint lehetőség nem állt volna hátam mögött az állam kényszerítő hatalma és kényszeríteni tudó ereje, azok, akiket rosszakaratuk ellenére is meg tudtam győzni, önként, maguktól még csak meg se jelentek volna óráimon s az órák alatt és a tanév folyamán még csak annyi önmérséklést se tanúsítottak volna, mint amelyet így tanúsítottak.

Egy államvasúti tanonc-iskolában, ahol maga a vallásos katolikus főfelügyelő intézte az iskola ügyeit s minden óhajom parancs volt számára, működésemet azzal kezdtem, hogy megmondtam a fiúknak, hogy soha senkit nem fogok megmondani a főfelügyelő úrnak, s így egész őszinték lehetnek hozzám és szabadon tehetnek ellenvetéseket.

A vasárnapi misehallgatás ellenőrzésekor aztán egytől egyig mindenki mindig azt mondta, hogy nem volt misén. Még kivételesen se fordult elő, hogy valaki misét hallgatott volna. Később azonban mikor már a hittan hatására mind többen megtértek, többen bevallották, hogy ők már eleinte is voltak misén, de a többiek miatt akkor még nem merték az osztály előtt nyilvánosan azt mondani, hogy igen. Tehát annak az ígéretnek, hogy nem fogok kényszert alkalmazni, az lett a gyakorlati eredménye, hogy helyettem az ellenfél, a sátán alkalmazta ugyanazt a terrort, melyet én nem alkalmaztam.

Nem egyensúlyi állapot, hanem az evangélium tudatos háttérbe szorítását eredményezi tehát az, ha a hit hirdetője elvből elutasít minden, legkisebb kényszert vagy befolyásolást a jóra. Először, mert a jónak már az a természete, hogy sokkal jobban rászorul a támogatásra, mint a rossz. Másodszor pedig, mert a rossz már természeténél fogva mindig kényszerrel, mindig erőszakkal dolgozik s egy ilyen ellenféllel szemben elvből védtelenül, sőt meztelenül vinni a jót a küzdelembe, egyenesen őrültség vagy árulás.

A rossz, mint a most felhozott példából láthatjuk, még akkor is tud kényszert alkalmazni, mikor látszólag védtelen, sőt üldözött. Ez a tanonciskolai eset ugyanis 1919 őszén történt Budapesten, a Verseny utcai műszaki kocsijavító műhelyben, tehát rögtön a kommunizmus bukása után, mikor a fehérterror üldözte a kommunistákat. A vallási szempontból olyan mérhetetlenül romboló hatást kifejtő francia Enciklopédia is akkor jelent meg, mikor még nem volt sajtószabadság, hanem cenzúra volt és ez a sajtócenzúra olyan állam kezében volt, melynek fő célja volt az egyház és a tőle tanított hit és erkölcs védelme. Az enciklopédisták mégis milyen nagy lelki rombolást tudtak végezni!

Isten tűri a bűnt, mert másképp nem lenne érdem az erény, és mert Ő tűrhet, mert megvan a lehetősége az igazságszolgáltatásra a másvilágon. De az állam nem tűrheti, mert neki nincs másik világa. Isten azért adta kezébe a fegyvert, tehát a kényszerítés eszközét és lehetőségét, hogy a jó védelmére és a rossz megakadályozására és megbüntetésére valóban felhasználja. Ha nem teszi, kötelességet mulaszt és vétkezik.

De az egyház is vétkezik, ha azt mondja az államnak, hogy fegyverével csak a testet és a vagyont szabad védenie, de a lelkünket s az örök üdvösségünket nem, mert ezt csak lelki és szellemi fegyverekkel szabad védeni. Mi lesz a jóból és az igazságból, ha a rossz és a valótlan a szellem és az erőszak fegyvereivel egyaránt küzd ellene, de neki csak szellemi és lelki fegyverekkel szabad visszalőnie. Ezek a fegyverek a gyakorlati világban amúgy is gyöngék, a gonoszakra pedig semmi hatással sincsenek, mert meg se hallgatják őket, sőt azt is megakadályozzák, hogy legalább a jók meghallgathassák őket. A papnak tehát, akár püspök, akár hitoktató, kötelessége az állam kínálta anyagi fegyverekkel is élnie az evangélium védelmére, ha abban a szerencsés helyzetben van, hogy ezek a fegyverek is rendelkezésére állnak, s ha nem állnak rendelkezésére, kötelessége arra is törekedni, hogy rendelkezésére álljanak, tehát olyan emberek kezébe juttatni az állam vezetését, akik az egyházat a rossz elleni szent harcában támogatják. Ezért kell a jó papnak és a kereszténynek politizálni is.

Nincs jogom erőszakkal kiütni az öngyilkosjelölt kezéből a méregpoharat? Talán nincs jogom akár erőszakkal is megakadályozni, hogy valaki káromkodjék, bosszúszomját kielégítse vagy botrányosan viselkedjék? Nincs, de mégis van, sőt nemcsak jog ez, hanem még kötelesség is. Képzeljük csak el, hogy ha van másvilág s ha valaki ott azért jutott a pokolba, mert a pap szigorúan lelki téren maradt s vigyázva vigyázott arra, hogy híveit erőszakkal ne befolyásolja és a rossztól erővel ne tartsa vissza, noha meglett volna hozzá a lehetősége, vajon megbocsátja-e majd ezt neki ott az illető s elfogadja-e tőle majd mentségnek azt, hogy ő hivatásánál fogva a lélek, nem pedig a fegyver embere volt s a kényszerítés nem az egyház, nem a pap hatáskörébe tartozik?

Ez a mentség bizony annak a jele volna, hogy vagy maga az a pap se hitt komolyan a pokolban, vagy kényelmes volt, vagy a kellő felebaráti szeretet nem volt meg benne. Bizonyára az öngyilkosokkal birkózni se kellemes dolog, kivált gyenge izomerejű embernek, de azért mégis mindenki elítéli azt, aki alkalomadtán az ilyen birkózást meg se próbálja s ezért a szerencsétlen embert már vérbe fagyva látja az utca kövezetén. Aki ezt megakadályozhatta volna s mégse tette, bizonyára nem azzal fogja magát védelmezni, hogy úgy érezte, nincs joga embertársával szemben erőszakot alkalmazni, még kevésbé azzal, hogy felebaráti szeretete nem engedte, hogy birokra keljen vele.

De az se felebaráti szeretet az egyháztól, ha nem vállalja az inkvizícióval járó ellenszenvet még akkor se, ha az állam kínálja neki a karhatalmat, börtöneit és hóhérjait. De bizonyára az se, ha a hitoktató nem hajlandó kicsapatni azt a diákot, aki mételyező viselkedésével tönkreteszi egész munkáját. Ha tehát az egyházban van élő hit mindannak igazságában, amit hirdet s van benne felebaráti szeretet is és sajnálat is a bűnös ember iránt, ha van benne egyúttal élettapasztalat, emberismeret, ítélőképesség, azaz ha józan, akkor világos, hogy munkájához az állam segítő kezét – mely természetesen államról lévén szó, csakis adminisztrációs eszközöket jelenthet – nemcsak elfogadja, hanem meg is kívánja az államtól, hogy az evangélium hirdetése közben segítő kezét feléje nyújtsa.

A Pest megyei lutheránus tót Maglódon a Ferenc József-i kor végén tömegesen lettek lutheránussá a katolikusok az egyházi adó miatt. Évtizedek múlva, mikor már elcsendesedtek az izgalmak s ezek a hajdani hitehagyottak közeledtek már a sír felé, egy buzgó katolikus férfi felkereste őket s igyekezett őket a visszatérésre s az egyházzal való kibékülésre rávenni. Többeknél sikerrel is, de többen azt felelték neki: Már miért térnénk vissza, hiszen most már még az ország kormányzója is a mi hitünkön van!

A gyarló, önző emberi lélek számára az állam támogatása: az, hogy talán még valami haszna is lesz abból, hogy katolikus, ugyanazt a szerepet tölti be, mint a hasznos növény mellé tűzött karó, mely védi a szél ellen. Sokszor örülnünk kell, ha így megkarózva is viszi valamire és terem gyümölcsöt, hát még karó nélkül! Milyen ember tehát az, akinek mikor a lelki életéről van szó, nemcsak a karó nem kell, hanem egyenesen haragszik rá, szégyenletesnek, károsnak tartja? Aki követeli, hogy ne fogadjuk el, ne alkalmazzuk, ha pedig már megvan, dobjuk el?

Abban igaza van, hogy szégyellenünk kell az ilyen nyilvánosságot (az is szégyen, ha a hasznos növénynek magában nincs elég ereje), de hát mit csináljunk, ha Ádám ivadékai csak ilyen hasznos növények? Meg kell állapítanunk továbbá azt is, hogy még ez a vallásosság is jobb, mint a vallástalanság, a teljes közöny vagy az egyházzal való nyílt szembenállás. Még szégyennek is csak akkor találjuk, ha az éremnek csak az egyik oldalát nézzük. A másik oldala ugyanis azt mutatja, hogy az ember lelkületét a veleszületett eredeti bűn igen megrontotta. Csupa gyarlóság, csupa esendőség azóta az ember, s ha már így áll a dolog, ezt mint tényt, kénytelenek vagyunk tudomásul venni.

A józan gondolkodás legelemibb feltétele, hogy a valóságot számításainkba belevegyük. Aki a valóságot elhanyagolja, ostoba ember. Ahogyan senki se tartja tűrhetetlennek azt, hogy

a kultúrnövények ápolásra, kapálásra, gyomlálásra, öntözésre, karózásra, a kártevők elleni védelemre szorulnak, s csak így tarthatók életben, sőt egyenesen a józan ész kívánja, hogy mindezt tudomásul vegyük és eszerint járjunk el, épp úgy tudomásul kell vennünk azt is, hogy az emberek se könnyen vállalkoznak önuralomra, önmegtagadásra, áldozatokra, szenvedésre, sokgyermekes családra, tiszta életre, az egyház iránti engedelmességre, alázatra, felbonthatatlan házasságra, gyónásra, hanem legalábbis bizonyos szelíd kényszer is kell ahhoz, hogy vállalkozzanak rá, s különösen, hogy ezen az úton egész életükön át is kitartsanak.

Az állami támogatás nem lealacsonyítása a vallásnak, hanem csak tudomásulvétele az emberi gyarlóságnak, főképpen pedig okos felebaráti szeretet. Mindenki egyetért abban, hogy a gyereket nem lehet magára hagyni, hanem ellenőrizni is kell és szigort is alkalmazni, pedig hát a szigor a kényszerrel egyenlő. Mindenki tudja azt is, hogy a felnőttel is így kell bánni. Kényszeríti is az állam a felnőtteket is, hiszen a rendőrség és a csendőrség csak ezért van. De a modern állam – nem tudom milyen logika alapján, de a közvélemény teljes helyeslésével – a felnőtteket már csak a szorosan vett állami kötelességeikre kényszeríti. Hitre és erkölcse már nem. Pedig itt sokkal szükségesebb lenne a kényszer, mint a közelfekvő földi, tehát az emberi önzéssel szorosabban összefüggő célok tekintetében. Bizonyára az embereknek való hízelgésből van ez (ne feledjük, hogy a modern államok forradalmak szülöttei), no meg hát természetesen azért is, mert a mai állam és a mai közvélemény már nem vallásos és a vallás tanaiban, fenyegetéseiben s ígéreteiben már nem nagyon hisz. Világos azonban, hogy nem helyezkedhet erre az álláspontra az az egyház, mely nagyon is hisz, sőt bizonyosan tudja, hogy amivel ő fenyegeti az embereket, az mind ijesztő valóság, s amely ezért elárulná hivatását, ha az embereknek ő is csak hízelegne, s ha nem kívánná meg tőlük azt is, ami számukra terhes.

Az anya is cukorral veszi rá gyermekét arra, ami elsősorban a gyermek érdeke és neki hasznos, de viszont kellemetlen számára. De a felnőtt ember ugyanilyen gyarló, s ezért vallásosabb akkor, ha vallási kötelességei teljesítésében és a hitben az állam is támogatja, ha vallásosságából előnye is származik. Ezért a hitnek és a vallásosságnak logikus következménye az, hogy a vallás érdekében politizáljunk is és a közéletben olyan emberek érvényesülését pártoljuk, akiknek programja az egyház állami támogatása.

Láttuk a Rómaiakhoz írt levélből, hogy az állam Isten akaratából bírja az anyagi és vele a fegyveres hatalmat. De ha a fegyvert felhasználhatja vagyonunk, testi életünk, becsületünk, sőt kényelmünk védelmére, miért ne használná fel, s miért ne volna kötelessége is felhasználni hitünk s vallási igazság és örök üdvösségünk és üdvözülésünk védelmére is, sőt elsősorban éppen erre? Az állam e kötelességét csak az tagadhatja, akinek nincsen hite, aki nem ismer vallási igazságot s nem hisz sem üdvösségben, sem örök életben. Az ilyen embertől nem is várjuk, hogy az inkvizíciót helyeselje, de az ilyen ember ne az inkvizíció, hanem a vallás ellen beszéljen.

Világos azonban, hogy az egyház s mindenki, aki az örök életben való hit alapján áll, kénytelen helyeselni a hit és a hit tisztaságának állami támogatását, a vallástalanság és eretnekség állami üldözését, tehát az inkvizíciót, s legfeljebb a módját s esetleges kegyetlenségét kifogásolhatja. Ismételten kiemeltük azonban már azt, hogy itt csak elméletről van szó, nem pedig a gyakorlatról, s hogy az inkvizíció kegyetlenségével külön foglalkozunk, mégpedig bővebben, mint az elmélettel. A hit védelmét, tehát az inkvizíciót, mint intézményt, csak az kifogásolhatja, akinek nincs vallási meggyőződése, hanem csak vallási érzelmei, hangulata és vallásos családi szokásai vannak; melyeknek nem kell egyformáknak lenniük s egyébként se olyan fontos dolgok, hogy miattuk halált vagy börtönt osztogassunk.

Ha azonban valaki helyesli, hogy halállal büntessék azt, aki mást életétől megfoszt, tarthatja-e sérelmesnek, ha az állam hajdan nemcsak a gyilkosokat fosztotta meg életüktől, ha-

nem azokat is, akik tévtanok hirdetésével a hitüktől és örök életüktől fosztottak meg másokat, sőt egész vidékeket? Elsősorban nem is a bűn büntetése akart ez lenni, hanem annak megakadályozása, hogy a többiek lelkét mételyezni, rossz útra vezetni lehessen. Ugyanakkor ez az állam eszmei egységének a védelme is volt. Akkor a vallást még a legfontosabb közéleti tényezőnek tekintették, az is volt, s aki egy állam alattvalóit hitében megosztotta, végeláthatatlan belső harcok magvát vetette el, mely az állam erejét rendkívül meggyöngítette. Svájc a vallásszabadság hazája volt, mégis több olyan kantonja is van, melynek katolikus és protestáns része még politikailag is különvált egymástól és ma is külön-külön államot alkot. Ha tehát ma már vallástalan alapon állunk is, akkor is el kell ismernünk, hogy régen a vallás olyan fontos tényező volt a közéletben és egy állam életében, hogy a hitegység megőrzése, tehát az új tanok elleni szigorú védekezés az egyik legfontosabb állami feladat volt. Hogy mondhatta volna tehát éppen az egyház, hogy inkvizícióra nincs szükség? Hogy mindenki az igaz hitet, tehát ugyanazt a hitet higgye, az csak az állam érdeke, az egyházé nem? Ez annak elismerése lett volna, hogy az egyház lemond igazáról.

*

Még háborút indítani és ennek megfelelően ölni is szabad a hit védelmében, sőt a rómaiakhoz írt levelében emlegetett kardnak szebb szerepét el se lehet képzelni, mint éppen ezt. Az helytelen, hogy egy már évszázadok óta hitetlen vagy eretnek népet karddal támadunk meg azért, mert szép szóra nem akar megtérni. A támadó háború ugyanis mindig tilos és az egyház sohase terjesztette a hitet karddal. Ez az evangélium lényegével ellenkezik. A hitet csak védeni lehet karddal, de azt kell is, ha igaz. Az inkvizíció mindig csak ezt csinálta. Katolikus államokban állított fel törvényszékeket a hit védelmére, a hit ellenségei kikutatására, leleplezésére és megbüntetésére s ezzel további működésük lehetetlenné tételére. Az inkvizíció a hit egységét védte a támadás, az új tanok ellen egy már régóta katolikus államban. Az inkvizíció működése például sohase irányult a keresztények között lakó zsidók vagy mohamedánok ellen. Ezeket sohase büntették egyházi jóváhagyással, sem nem kényszerítették rájuk a kereszténységet erőszakkal.

Az inkvizíció mindig csak eretnekek ellen irányult, tehát olyanok ellen, akik az egyház hívei közt garázdálkodtak vagy (Spanyolországban) olyan, már megkeresztelkedett zsidók vagy mohamedánok ellen, akik titkon továbbra is zsidók és mohamedánok maradtak s a kereszténység ellen aknamunkát folytattak. Az eretnekek mindig támadó felek, hiszen ők a kezdeményezők s ők akarják megbontani a keresztény egységet. Ha akár pogányok, akár hitetlenek, akár eretnekek üldözik az igazságot vagy az igazság követőit (s a gonoszok mindig üldözők, ők mindig támadásban vannak, ők nem tudnak sem szelídek, sem türelmesek lenni, gondoljunk például csak a kommunizmusra vagy a törökre), velük a küzdelem felvevése mindig védekező háború, tehát a kereszténység szellemének megfelelő, sőt ennél szentebb háború el se képzelhető.

A hitet és a hívőket védi az ilyen háború azok ellen, akik hadjáratot indítottak ellene és üldözik (például a kommunizmus ugyancsak üldözte a hitet, még az imádkozást és a templomba járást, sőt a gyerekek megkeresztelését, sőt a halottak egyházi áldással való eltemetését is). Ha azonban egy nemzetnek szabad védekező háborút indítania azért, hogy egyes területeit vagy gazdasági kincseit a szomszéd népek támadásai ellen megvédje, mennyivel inkább szabad védekező háborút indítani nem anyagi értékekért, hanem lelkiekért, Isten jogaiért, a hit igazságáért és a Krisztustól alapított Anyaszentegyház szabad működéséért. Ez egyenesen kötelessége és egyúttal legszebb hivatása is az állami fegyvernek.

Aki ezt a fegyvert kezében tartja, nagyot vétkezik, ha csak önző céljai vannak vele, s ha csak pénzt és anyagiakat hajlandó vele megvédeni, de lelki kincseket és az igazságot már

nem, ha csak a földi életet védi vele, de az örök életet már nem. Pedig ha az Isten az, aki a fegyvert a hatalom birtokosának kezébe adta, bizonyára inkább adta a lelkiek, mint a testiek védelmére.

Nagy szofizma [álokoskodás] lenne azt állítani, hogy a szellemieket csak szellemi fegyverekkel szabad védeni. Hát talán a pénz, az anyag, az érdek, a rossz emberei csak anyagiakkal és csak fegyverrel védik érdekeiket s nem használják fel maguk mellett a szellem fegyvereit is? S ha ők mindkét fegyverrel küzdenek ellenünk, nekünk csak egyféle fegyverrel szabad védekeznünk ellenük? S mi, emberek, akikre Isten a földön e kincsek védelmét bízta, nem testből és lélekből egyformán álló lények vagyunk-e, sőt nincsenek-e ránk egyenesen erőteljesebb hatással a test, mint a lélek fegyverei? Ha mi, akik nemcsak lélekből, hanem testből is állunk, csak a szellem fegyvereivel védenénk szellemi javainkat, csak fél kézzel védenénk őket, sőt még annyira se, mert itt a földi életben a szellemi fegyver sokkal gyöngébb a testinél.

Az ellenfél, a rossz, ugyancsak mindkét kézzel, sőt kézzel-lábbal harcol s a testi és szellemi fegyvereket egyaránt használja. Mi magunk is anyagi javainkat is nemcsak testi erővel és fegyverrel védjük, hanem érveléssel, észokokkal, sőt a rabulisztika [okoskodás] minden fegyverével is. Milyen undok képmutatás volna hát olyan álláspontot képviselni, hogy akkor, mikor szellemi kincsekről van szó, az anyag és a testi erő ne avatkozzék be a harcba?

A szellemi fegyver magasabb rendű ugyan és maradandóbb hatású, mint a testi, de viszont ez utóbbi – legalábbis rögtön és közvetlenül – sokkal hatásosabb, mert erőszakosabb. Hiszen a testi fegyver még halált is okozhat s így az embert szellemi fegyverei használatától is megfoszthatja s így örökre elnémíthatja. Az evangéliumot a legszebben és legfennköltebben hirdető, nagy tehetségű és szent életű embert, az igazságot a bírói székben a legnagyobb elmeéllel és lenyűgöző bátorsággal védelmező spártai jellemet egy kardcsapással vagy egy jól irányított golyóval azonnal és örökre el lehet némítani.

A jó a rosszal való harcában ugyanis előnytelen helyzetben van, mert számára a bűnös eszközök használata még a jó érdekében is tilos, támadólag vagy a támadás megelőzésére se használhatja fegyverét (amit a rossz állandóan tesz), s ezt az amúgy is előnytelen helyzetet még egyenesen megtoldjuk azzal, hogy neki még védekezés céljából is eltiltsuk a fegyvert, sőt még a fenyegetést, sőt még az anyagi eszközökkel való fegyelmezést is?

Maga az anyag nem rossz, ha pedig a jó és az igazság szolgálatában áll, egyenesen jóvá válik. Mi úgyse lőhetjük vagy gyilkoltathatjuk le a bűn képviselőit vagy hirdetőit, de törvényes úton ártalmatlanná tehetjük és ez – ha a hozzá szükséges eszközök rendelkezésünkre állnak – kötelességünk is. Nem azon kell tehát sopánkodnunk, hogy az igazság megvédése érdekében is folyt már háború és ömlött már vér, és hogy az evangélium érdekében is működött már törvényszék és lépett már sorompóba kincstárral és rendőrséggel rendelkező államhatalom, hanem inkább azon, hogy ez olyan ritkán történt meg az emberiség történetében. Legalább 90%-ban csak az emberi önzés, bosszú, gőg, nagyravágyás, nemzeti büszkeség vagy faji gyűlölet érdekében történt fegyverfogás, de az igazság és a jó érdekében csak alig valaha. Hiszen még a vallási háborúk is tulajdonképpen nemzeti vagy anyagi háborúk voltak.

Azon se botránkozzék meg senki, hogy én állítólag még ma, a XX. században is visszakívánom az inkvizíciót, mert világos, hogy nem középkori alakjában kívánom vissza, még kevésbé abban az alakjában, amivé még a középkori inkvizíciót is csak a gyűlölet rágalmazása torzította. A botránkozásra annál kevésbé van ok, mert hiszen kétségtelen, hogy ezt az eltorzított inkvizíciót is egyedül csak azért gyűlölik oly féktelenül ellenfelei, mert azt hiszik, hogy akkor, mikor az egyházi ortodoxiát védte, valami rosszat, idejétmúlt dolgot védett. Mert hiszen a helyeset, a jót, az igazi haladást szerintük is védheti erőszakkal is az állam, sőt szerintük is kötelessége így is védeni.

Elvi ellentét tehát tulajdonképpen nincs is közöttünk. Amit helyesnek és igaznak tart, annak védelmére korunknak is van inkvizíciója, mert hiszen ez a szó semmi többet nem jelent, mint nyomozást, kutatást, bírói ellenőrzést. Korunk és a középkor közt csak az a különbség, hogy ma már csak a gyilkosok, tolvajok (és ellenforradalmárok) után nyomoznak, régen pedig a hit megrontói, az eretnekek után is (de ha nem a katolikus hit, hanem a kommunista ortodoxia ellenségeiről, például a „revizionizmusról" van szó, akkor ma is nyomoznak). Tehát mindössze csak az a különbség, hogy régen fontosnak tartották a hitet, ma meg már sikerült elhitetni a közvéleménnyel, hogy mellékes. Nekünk tehát csupán az a bűnünk, hogy mi most is fontosnak tartjuk még a hitet, hogy mi nemcsak a vagyonunkat féltjük a tolvajoktól és a becsületünket a rágalmazóktól, hanem a hitünk tisztaságát is az eretnekektől. Természetesen nem az a célunk, hogy az állammal újra törvényszékeket állíttassunk fel ezek kinyomozására és megbüntetésére, hanem csak az, hogy a középkori állam, illetve egyház ezen intézményét a rágalmak ellen megvédjük s kimutassuk, hogy akik ezt hajdan felállították, se olyan ostobák, se olyan gonoszak nem voltak, mint ma már egyesek (sőt még maga a közvélemény is) gondolják. A botránkozás már csak azért is felesleges, mert attól igazán nem kell félni, hogy felvilágosításunk olyan eredménnyel jár, hogy a pénz, az erőszak, a fegyver mostantól fogva már nem az emberi önzést és szenvedélyeket, nem a nemzeti büszkeséget, faji gőgöt vagy a nemzetközi kommunizmust fogja szolgálni, hanem ezután majd újra az erkölcsi elvek, eszmények s a vallás szolgálatába fog állni.

Ettől annál kevésbé kell félnünk, mert a hatalom régen se állt annyira az egyház szolgálatában, mint gondolnánk. Az ellenreformáció tisztán szellemi és erkölcsi mozgalom volt, az egyház legalábbis csak ezt csinálta. Hogy háborúk is lettek belőle, azt már tisztán csak az emberi önzés csinálta. A protestánssá lett főurak és fejedelmek meg akarták szerezni és meg is szerezték az egyház vagyonát, illetve nem akartak belenyugodni abba, hogy az ellenreformáció idején a már megszerzett vagyonnak egy részét újra elveszítsék (a katolikus részről harcolók ellenben nem a vagyonért, hanem elvekért és eszményekért harcoltak, mert hiszen ha győztek volna, a vagyon nem az övék lett volna, hanem az evangéliumé, az egyházé). A katolikus Franciaország is azért állt a protestánsok oldalára fegyverével, mert neki a hatalom, melyet a Habsburgoktól akart elhódítani, fontosabb volt, mint a hit. Az ellenreformáció korában egy vallásháborút se katolikusok robbantottak ki. Ők csak az egyház jogai és vagyona védelmére keltek a protestáns támadók ellen. Nézzük csak például a mi vallásháborúinkat. Bocskai, Bethlen (egymás után háromszor), Rákóczi György, Thököly ragadott fegyvert, nem pedig a katolikus Habsburg király. Ő csak védekezésül vette fel a fegyvert akkor, mikor már kénytelen volt.

De ha mégis megtörténnék a csoda és újra üldözné az állam a hitetlenséget, az egyház szellemével ellenkező viselkedést, az iránta való engedetlenséget (azaz az eretnekséget) és nyomozna utána, világos, hogy ez a XX. századi inkvizíció akkor is egész más lenne, mint a XIII. századi volt, tehát nem a római jog (mely előírta a kínvallatást), illetve a középkori (mely durva volt), hanem a mai büntető törvénykönyv elvei, szabályai s perrendtartása szerint járna el, tehát testi fenyíték nélkül és a XX. század szellemének megfelelően.

*

Azt is mondják, hogy az egyháznak az eretnekeket meggyőznie kellett volna, nem pedig meggyilkoltatnia. Az evangéliumi mesterség lett volna, de ez annak éppen az ellenkezője.

Így is történt, feleljük. Az egyház csak az eretnekek meggyőzésével foglalkozott, bebörtönzésükkel és kivégzésükkel pedig az állam. (Látni fogjuk azonban, hogy ezek a kivégzések nem mentek olyan könnyen és közel se voltak olyan tömegesek, mint az egyház ellenségei

gondolják.) Hogy pedig az egyház miért fogadta el az állam effajta szolgálatait, azt már éppen eléggé kifejtettük.

Ez az ellenvetés úgy állítja be a dolgot, mintha az egyház csak gyilkoltatta vagy csak nyomoztatta és bebörtönöztette volna az eretnekeket, de szellemi és erkölcsi fegyvereket nem is használt volna. Ha így lett volna, csakugyan jogos lenne a szemrehányás, mert az egyház hivatása valóban a térítés, a meggyőzés és a buzdítás, nem pedig a rendőri nyomozás és ártalmatlanná tevés. Látni fogjuk azonban, hogy az egyház csak akkor folyamodott rendőri eljáráshoz, illetve csak akkor fogadta el az állam segítségét e téren, mikor szellemi fegyvereit és a szeretet eszközeit évtizedeken át már eredménytelenül használta, sőt az eretnekek elbizakodottsága s fanatizmusa csak növekedett. De az egyház szerepe akkor is csak lelki szerep maradt, mikor már felállították az inkvizíciót. A papok és a szerzetesek börtöneikben is felkeresték a kinyomozottakat és ott is csak szellemi fegyverekkel, csak felvilágosítással és jósággal akartak rájuk hatni, s többségüknél nem is eredménytelenül. Az ilyenek aztán csak penitenciát, tehát lelki büntetést kaptak feloldozásukkor, az állami karhatalom kezébe csak azok kerültek, akiknek a szellemi fegyverek még ekkor sem használtak.

Aki csodálkozik rajta, hogy ilyenek is voltak, és hogy mindenkit nem lehet megtéríteni, az úgy tesz, mintha sohase lett volna dolga emberekkel. Az ilyen tapasztalatlanokat csak arra figyelmeztetjük, hogy a farizeusokat s általában ellenségei nagy részét maga Krisztus Urunk se tudta megtéríteni, sőt nem tudta ezt elérni még a zsidó nép többségével se, de ezek a meg nem térők az Ő csupán lelki fegyvereivel szemben ugyancsak felhasználták az anyagi fegyvert és Megváltójukat a bitóra juttatták.

Úgy látszik, az inkvizíció ellenségei azt szeretnék, ha ez még a középkorban is így lett volna. Volt is így akkor is és lesz is így mindig. Például a középkorban is – hogy csak a híreseket említsem – meg kellett halnia Nepomuki Szent Jánosnak Csehországban, Szent Kázmérnak Lengyelországban, Szent Gellértnek Magyarországon, Beket Szent Tamásnak Angliában stb., de világos, hogy minden józan eszű s nemesen gondolkodó embernek örülnie kell annak, hogy a középkorban már a szabály nem ez volt, hanem az, hogy a bűnösök bűnhődtek s a jók csak kivételesen lettek már vértanúk. Minden tisztességes ember élete célja az kell legyen, hogy így is legyen és maradjon.

Igaz, hogy Krisztus Urunk ellenségei fegyveres erőszakával és bitójával szemben is megelégedett a tisztán szellemi fegyverekkel, az is igaz, hogy a hasonló eljárásra ezzel nekünk is példát adott, de ez a példa csak a magunk személyére vonatkozik, de nem arra az államra, melyet a közjó védelmére alkotunk. Krisztus példája nem azt jelenti, hogy az az igazságtalanság, ami Vele történt, társadalmi rendszer legyen, azaz hogy a keresztény társadalomban is mindig keresztre kerüljenek a Megváltók, a gonoszok pedig a fegyverükkel diadalmaskodjanak.

Jézus magánemberként élt a földön, alattvalónak született s meg is marad annak haláláig. Ha Isten fejedelmi hatalommal ruházta volna fel és milliók sorsáért tette volna felelőssé mint embert is, akkor bizonyára nem így tett volna, hanem azt tartotta volna kötelességének, hogy megbüntesse a bűnt és megvédje az ártatlanságot, azaz, hogy a karddal, mellyel rendelkezett, védje a jót és az igazságot.

Akkor nem azt mondta volna Szent Péternek, hogy tegye vissza hüvelyébe a kardját, hanem Ő vezényelt volna neki, hogy rántsa ki, s akkor Ő gondoskodott volna arról, hogy ha sok a gonosz, akkor az Ő emberei kezében is minél több és minél jobb kard legyen. Ekkor ugyanis Ő lett volna a felelős azért, hogy a jók fegyvere legyen túlsúlyban a gonoszokén, mert hiszen másképp a gonoszok uralmának kellett volna következnie a földön, s ha ennek a bekövetkeztét ölbe tett kezekkel nézte volna, az Ő bűne lett volna. Az egyház se magánszemély, hanem testület, a hatóság, mely milliók sorsáért felelős. Ő is bűnben lett volna részes, ha az

eretnekségek burjánzása és a hozzájuk küldött térítők eredménytelensége esetén nem kérte volna az állam fegyverének segítségét, mely rendelkezésére állt és nem helyeselte volna az inkvizíció felállítását, amely azokkal szemben is eredményes volt, akik a „papolásra" mit se adtak.

A Szentírás szerint az állam, a hatóság kezében azért van kard, hogy büntesse vele a bűnt és védje az erényt. Ha tehát azt a kardot olyan ember se használja, akinek a közösség életének irányítása a feladata, és bárgyúságában nemcsak azokat a bántalmakat tűri békében, mellyel az ő személyét árasztják el (mert ez még erény volna), hanem azokat a bántalmakat is, melyekkel az ő kezére és oltalmára bízott alattvalóit sújtják s az egyházat, a hitet, a közerkölcsöket teszik tönkre, azt bizonyára nem példás kereszténynek tartjuk, hanem egy tehetetlen, nyám-nyám fráternek, aki semmire se való, de vezető s mások lelkéért felelős állás betöltésére különösen nem. Az ilyen viselkedés ugyanis nem meghatja s megtéríti a gonosztevőket, hanem csak felbátorítja, elbizakodottá s még gonoszabbakká teszi, s ha ő nem használja ellenükben a fegyverét, annál jobban használják ők s a büntetlenséget látva sokan még azok közül is banditává lesznek, akik másképp nem lettek volna azok.

Az egyház nemcsak üldöztette, hanem térítette is az eretnekeket, sőt ő maga egyedül csak ezzel foglalkozott. Nem is szívesen és nem is könnyen folyamodott az állam segítségéhez. Eleinte még csak eszébe se jutott, hogy ahhoz folyamodjon. Mivel azonban látnia kellett, hogy csak a tévedést lehet érvekkel eloszlatni, de nem a gyűlöletet és a rosszaságot, s az ilyen emberek fanatizmusa ellen nincs más orvosság, mint csak az erőszak, hogy ne ronthassák, ne mételyezhessék a többit, hívta segítségül az állam fegyverét. Nemcsak nem ellenkezett ez hivatásával és az evangélium szellemével, hanem ezt is ugyanez az evangélium kívánta tőle, no meg a józan ész és a könnyen befolyásolható, könnyen félrevezethető egyszerű emberek iránti szeretet.

Nem igaz tehát, hogy az egyház ahelyett, hogy megtérítette volna az eretnekeket, hóhérkézre adta őket, mert az egyház csak azokat adta hóhérkézre, akiket nem lehetett megtéríteni. Hogy ilyenek mindig voltak, vannak és lesznek is, azt tudja mindenki, akinek emberismerete van, de bizonyítja a zsidók Jézussal szemben való viselkedése is. Igaz, hogy Ő ezeket ennek ellenére se bízta hóhérkézre, sőt még börtönbe se juttatta őket, de Ő nem is volt hatósági személy, akinek az ilyesmi kötelessége. Magánember számára az egyház is ezt a türelmes viselkedést írja elő, s mivel nem változik, ezt írta elő és gyakorolta már a középkorban is. Akinek a kezében azonban hivatalos hatalom van, az nem viselkedhet így, mert felelős alattvalóinak lelkéért és életéért.

Nemcsak az egyház, hanem az állam se azért van, hogy alattvalói számára börtönöket tartson készen s akasztófákat állítson, hanem azért, hogy becsületes állampolgárokat neveljen. De mivel azt nem lehet elérni, hogy gonosztevők ne legyenek, ezért börtönei és akasztófái is vannak a hivatalos hatalom minden birtokosának. A térítés és a szerzetesek munkája, az imádság, a prédikáció, a gyónás, a példamutatás és a bűnbocsánat mellett ezért volt szüksége az egyháznak inkvizícióra is.

*

A józan ítélőképességű hívők így gondolkoztak már a kereszténység legelső századaiban is. Alighogy 313-ban a római birodalom üldözése alól felszabadult a kereszténység, Konstantin császár már 316-ban rendeletet ad ki, hogy a donatista eretnekek templomait el kell venni, javaikat el kell kobozni, akik pedig továbbra is makacskodnak közülük, száműzni. A 325-ös első egyetemes zsinat, ahol a résztvevők testén még láthatók voltak azok a sebek, melyeket hitükért szenvedtek, nemcsak elítélte Ariust s követőit, hanem őt és két ilyen püspököt száműzetéssel is sújtotta. Theodozius császár a manicheusokat jelentette ki becsteleneknek és állampolgári jogaiktól megfosztottaknak. 382-ben pedig már azt is elrendelte, hogy ki kell őket

végezni. Ugyanekkor elrendeli, hogy Praetorio prefektus inkvizítorokat állítson kinyomozásukra. Tehát egy fél évszázaddal a kereszténység felszabadulása után már az inkvizíció szó is előfordul az egyház történetében. De nemcsak a császárok, hanem az egyház és tanítói és szentjei is hasonlóképpen vélekedtek már ez időben is.

A 430-ban meghalt Szent Ágoston is már az eretnekek büntetése mellett volt, bár régebben még más volt a véleménye. Tehát az az egyház, mely a pogány római állam véres üldözéseit évszázadokon át szenvedte, azonnal maga is üldözte az eretnekeket, mihelyt módja volt rá. S ez természetes is, mert kissé talán mégis furcsa okoskodás volna az, hogy mivel az igazságot és a jót üldözni bűn, azért a tévelyt és a rosszat üldözni is épp úgy bűn. Vagy hogy mert minket üldöztek a gonoszok, álljunk rajtuk bosszút úgy, hogy mi viszont nem üldözzük őket akkor se, mikor már megvan hozzá a kellő hatalmunk. Ez keresztény dolog egyén, magánember részéről, mert példaadó és megható ellenségszeretet bizonyítéka, nem szabad és nem lehet azonban így eljárni a közösség nevében. Az állam nem szeretheti a gonoszt, nem szeretheti a közösség ellenségeit, hanem kötelessége büntetni őket s megakadályozni azt, hogy kárt csinálhassanak. Ha a kisebb büntetés nem használ, kötelessége akasztatni is őket.

De hiszen – hangzik az újabb ellenvetés – köztudomású és már e műben is volt róla szó, hogy ha valaki eretnek, abból még nem következik, hogy bűnös, tehát az se, hogy elkárhozik. Láttuk, hogy az egyház tanai szerint is minden a lelkiismerettől függ. Aki lelkiismerete szavára hallgat, az jó ember és üdvözül, aki arra nem hallgat, az a bűnös ember s csak az kárhozik el (ha nem tart érte bűnbánatot). Ha tehát valakinek, mint eretneknek, téves a lelkiismerete és csak azért ragaszkodik eretnek felfogásához, mert az a meggyőződése, hogy ezzel szolgálja Istent, így nyeri el az örök üdvösséget, akkor az illető éppen akkor nem üdvözülhetne, ha vélt igazságáról lemondana és hallgatna, hogy békében hagyják és ne zaklassák. Neki éppen az lenne a bűn, ha meggyőződését érdekből vagy a szenvedésektől való félelemből megtagadná. Az inkvizíció tehát éppen a derék, lelkiismeretes, meggyőződésükért áldozatot hozó embereket üldözte és küldte máglyára, mert hiszen azok, akik a halált is vállalták meggyőződésükért, csak tiszteletreméltó emberek, sőt hősök lehettek.

Erre a megdönthetetlennek látszó érvre ez a válaszunk:

Azt a különbséget, melyre ez az érv rámutat, az egyházjog „a forum internum" és a „forum externum" közti megkülönböztetéssel fejezi ki. Akinek a házassága érvénytelen ugyan, de viszont Szent József- (vagy Szent Elek-) házasságban él élettársával (különösen idősebb korban eléggé előfordul), az „in foro externo", azaz a külső látszat szerint bűnös viszonyban, ágyasságban, paráznaságban él, de „in foro interno", azaz lelkiismerete szerint, tehát Isten előtt és a valóságban bűntelen. Nem az egy fedél alatt élés tilos ugyanis, hanem a házassági viszonyban élés. A kettő rendszerint egyet szokott jelenteni, tehát a forum internum meg externum többnyire egyet jelent, de világos, hogy lehetnek esetek, mikor a kettő eltér egymástól, s a látszat csal.

Egy pesti nő, akinek férje elvált ember volt s így csak polgári házasságban éltek, egyszer vidéki nyaralása alatt szülőfalujában, ahol természetesen mindent tudtak róla, egyszer a szentmise után arra kért fel a sekrestyében, hogy megáldoztassam. Ő polgári férjével, mondta, már nem él házaséletet s ezért lelkiatyja mindig fel is oldozza, mikor gyónik. Megengedi neki az áldozást is, de azzal a kikötéssel, hogy ez üres templomban történjék, hogy mások, akik úgy tudják, hogy bűnös viszonyban él s így megbotránkoznának rajta, hogy mégis áldozik, ne lássák. Ez a nő „in foro externo", tehát az emberek szemében bűnös volt, de „in foro interno", lelkiismeretben, tehát a valóságban nem volt az. Ezért nyilvánosan nem áldozhatott, de titkon igen.

Az az eretnek is, aki jóhiszemű s csak azért ragaszkodik eretnekségéhez, mert meg van róla győződve, hogy az az igazság s így ehhez ragaszkodni Isten iránti kötelessége, s ha meg

tudnák győzni felfogása helytelenségéről, szívesen követné is jobb meggyőződését még áldozatok árán is, in foro externo eretnek, de in foro interno nem. A bűn és az üdvözülés szempontjából azonban ez az utóbbi számít. A két eset között csak az a különbség, hogy a nő példájában is, amit a forum interum mondott, az volt az objektív igazság, míg a jóhiszemű eretnek esetében a forum externum képviselte az objektív igazságot. (Feltéve természetesen, hogy az illető nő nem csapta be a gyónásban lelkiatyját. Ennek feltételezésére azonban semmi ok sincs, mert hiszen csak önmagát csaphatta volna be. Az embereket nem csaphatta be, mert hiszen így is csak titokban áldozhatott.)

A forum internum soha hivatalos bíróság elé nem kerülhet, még egyházi bíróság elé se, mert hiszen az egyházi bíróság is földi bíróság. Jogi szabály ugyanis, hogy „de internis nom judicat praetor, ami az ember belsejében lakozik, arról nem ítélhet a bíró". Nem, még az egyházi bíró se, arról majd csak az égi bíró ítél. A jóhiszemű, vagy ha tetszik: a hős eretnek (ha ugyan ilyen eretnek nemcsak elméletben, hanem a gyakorlatban is létezik) az utolsó ítéletben majd igazságot kap és elnyeri majd hősiessége jutalmát. Kárpótlást is kap majd a földön igazságtalanul elszenvedett bántalmakért.

A földi törvényszék azonban (tehát az inkvizíció is) csak arról ítélhetett, hogy objektíve eretnekség volt-e az, amit ő hirdetett? Óvni kellett-e tőle a híveket s így őt meg kellett-e akadályozni abban, hogy faluját, esetleg az egész vidéket, amelyen lakott, mételyezze? Hogy lelkiismeretében milyen elbírálás alá esett, arról az inkvizíció nem ítélhetett. Honnan tudhatta az inkvizítor, ki a meggyőződéses, tehát jóhiszemű eretnek és ki a gonosz eretnek? A földi bíró csak annak alapján ítélhet, ami külsőleg nyilvánult meg s csak azt döntheti el, hogy objektíve mi eretnekség, a többi annak a dolga, aki a szíveknek és a veséknek is vizsgálója. Ezzel a képességgel földi bíró akkor se rendelkezik, ha egyházi ember ez a földi bíró, sőt ha egyenesen szent ember.

De egyébként is azért, mert valaki jóhiszemű eretnek, nem szűnik meg a társadalomra károsnak lenni és mételyt jelenteni. Éppen ellenkezőleg: ezek a meggyőződéses eretnekek veszedelmesek csak igazán, mert hiszen ők a legfanatikusabbak s éppen meggyőződésük miatt ők vannak legnagyobb hatással az emberekre. A hitvány, a meggyőződés nélküli eretnek nem vonz s ezért sokkal kevésbé tud mételyezni, mint az, aki meggyőződésből beszél.

Az egyház az inkvizíciót elsősorban nem azért állította fel, hogy az eretnekeket megbüntesse, hanem azért, hogy a többi hívőt megvédje tőlük. Hogy megszűnjék a métely, ne tudják az egész társadalmat megfertőzni. Világos azonban, hogy ezt a célt elsősorban a meggyőződéses eretnekek ártalmatlanná tételével tudta elérni. Mételyezés szempontjából ugyanis ezek sokkal veszedelmesebbek voltak, mint a jellemtelen eretnekek.

Ha tehát az inkvizítor bizonyosan tudta volna is, ki a meggyőződéses eretnek és ki nem, az inkvizíciónak akkor is büntetnie kellett volna a meggyőződésest is. Igazságtalanságot se követett el vele, mert hiszen in foro externo bűnös volt az illető, a bíró számára pedig egyedül csak ez az irányadó. A forum iternum, azaz a lelkiismeret szerint való ítélés az égi bíró dolga s éppen ezért van szükség az utolsó ítéletre is, mert a földi ítéletek nem vehetik tekintetbe az ember belsejét s így nem szolgáltathatnak végleges igazságot.

De az az állítólagos meggyőződés se annyira szent ám, mint a közvélemény gondolja, vallási téren pedig különösen nem szent! Alig van ugyanis olyan ember, aki meggyőződése ellenére cselekednék akkor, mikor rosszat tesz. Aki ugyanis ezt elismeri, az azt ismeri el, hogy ő becstelen. Ezt pedig melyik ember ismeri el? A bűnösök nem szoktak se annyira alázatosak, se annyira tárgyilagosak lenni. Mire valaki végleg rosszá válik, arra már gondoskodik arról is, hogy meggyőződésből tegye a rosszat, azaz, hogy elvei, életfelfogása és világnézete is olyan legyen, amilyenek a cselekedetei. Például a mi alföldi betyárjaink is annyira hangoztatták, hogy ők a szegény embert nem bántják, csak a gazdagot, különösen pe-

dig a gonosz gazdagot. Ha pedig ezt hangoztatták, akkor – legalábbis nagyjából – így is cselekedtek. Már csak azért is, hogy a vidék szegény népe előtt népszerűek legyenek, elsősorban azokat a földbirtokosokat fosztották ki, akiket a nép nem szeretett, mert keményen bántak jobbágyaikkal. Így azonban szükségképpen bizonyos erkölcsi öntudatnak, a becsület tudatának is kellett kifejlődnie az ilyen betyárban, tehát még ő is meggyőződésből betyárkodott s elhitte, hogy nem gonosztevő, hanem a szegény nép megbosszulója, a gazdag bűnösök megbüntetője.

A minket 1945-ben „felszabadító" orosz kommunisták zabrálásai közben is nemegyszer előfordult, hogy mikor szegényebb asszonyok könyörögtek, hogy ne fosszák ki őket, a fosztogató nemcsak nem vitt el tőle semmit, hanem – nagylelkűen és tüntetve nagy jóságával – még adott is neki a már összezabrált zsákmányból. Jól látható tehát, hogy még ő is meg volt róla győződve, hogy ő sokkal jobb ember, mint azok a burzsujok, akiket kifosztott. A középkori eretnekségek is ilyen kommunista jellegű szocialista eretnekségek voltak. A papok bűnei és gazdagsága ellen is irányultak és ezek is épp úgy meg voltak győződve az igazukról, sőt missziójukról, mint a becsületesebb magyar betyárok, vagy bolsevik zabrálók.

Ahhoz, hogy valaki elismerje, hogy bűnös, alázatosság kell, ezt pedig legkevésbé arról az eretnekről tételezhetjük fel, akinek a fő bűne éppen a kevélység. Hiszen ez az, ami nem engedi meg neki, hogy az egyháznak engedelmeskedjék, emiatt tartja magát okosabbnak a papságnál s emiatt nem jár ő is azokon az utakon, melyen a többség, melyen egész addig mindenki járt. Világos, hogy az ilyen embernek meggyőződése is az, hogy neki van igaza, az ilyen ember meggyőződésből eretnek. Lehet, hogy e meggyőződéséért még áldozatot is hoz s lemond az élet kényelméről. Hogy aztán ez a meggyőződés tárgyilagos és valóban a jó és igazság szeretetéből folyik-e vagy pedig csak dacból s gőgből, s hogy nem az-e az oka, hogy az illetőnek anyagiak nem kellenek ugyan, de ennél egy sokkal nagyobb hibája, a gőg, a kevélység, az önfejűség, a makacsság áldozata, s hogy e tekintetben meg ne kelljen törnie magát, nem azért alakította-e ki magában lassacskán az eretnek meggyőződést, az már más kérdés.

Mindenesetre annyit megtudhatunk belőle, hogy egyedül valóban csak Isten tudja eldönteni, kit ment a meggyőződés és a tiszta lelkiismeret tudata, s ki az, akinek a meggyőződését csak a bűn iránti elkötelezettség alakította ki. Minden fanatikus ember meggyőződésből cselekszik s ugyanakkor mindegyiket a gyűlölet, a gőg, az elbizakodottság vezeti s meggyőződését is ezek a rossz tulajdonságai hozták létre. Világos, hogy ezt a meggyőződést nem lehet tisztelni s ezt a meggyőződést Isten se fogja mentségként elfogadni az objektíve rossz cselekedetek mentségére.

Hogy mennyire álnok az a felháborodás, mely az esetleges meggyőződéses eretnekek elítélése miatt botránkozik, láthatjuk abból is, hogy az állam, mégpedig a modern állam, hasonló, de az egyháznál sokkal ridegebb eljárását azok, akik az egyházon botránkoznak, a legtermészetesebbnek tartják. Hát vajon a hitleri állam csak a jellemtelen és csak az érdekből kommunistát büntette, pusztította és gyötörte, a meggyőződésest és a fanatikust nem, sőt azt nem a többinél is sokkal inkább? És vajon a kommunisták is csak olyan nyilast és ellenforradalmárt büntettek, aki nem meggyőződésből volt kommunistaellenes, hanem csak érdekből vagy bosszúból? Épp ellenkezőleg: akik a politikai helyzet megváltoztával azonnal megtagadták elveiket, nem vették-e be még a pártba is, míg azokat, akik ekkor is megmaradtak meggyőződésük mellett, nem üldözték-e csak annál hevesebben, s elsősorban nem éppen ezeket akasztották-e?

Vajon a királygyilkos anarchisták is nem meggyőződésből cselekszenek-e? Éppen ellenkezőleg: nem kell-e nekik különösen jellemeknek lenniük, mert hiszen majdnem mindig bizonyos a bűnhődésük, sőt többnyire még a kivégzésük is, tehát tulajdonképpen életüket áldozzák az elveikért? S vajon tiszteli-e ezeket az elveket, ezt a meggyőződést akármely ál-

lam s akármelyik tisztességes ember? Egyáltalán ki szereti, ki tiszteli a fanatikus embereket? Aki rossz ügyért, bűnös elvekért hoz áldozatot, általában aki elveit dühvel képviseli és gyűlölettel hirdeti, azt fanatikusnak szoktuk hívni, nem pedig hősnek, tisztelet pedig csak a hősöknek jár, de nem a fanatikusoknak. Ezek a mai társadalmi felfogás szerint is ellenszenvet és büntetést érdemelnek.

Egy helyütt utaltam már arra, hogy a jóhiszemű eretnekség sokkal ritkább, mint gondolnánk. Láttuk, hogy az eretnekség azt jelenti, hogy valaki szakít azzal a vallással, mely igazságként viselkedik s annak igényével lép fel s áttér a csak érzelmi, a csak hangulati alappal bíró s csak családi tradíciókat jelentő talmi vallásosságra. Csak ez az utóbbi lehet ugyanis többféle, csak ez lehet új a Krisztus alapította egyházzal szemben. Ha ugyanis több vallást is elismerünk, nem pedig csak egyet, s ha megengedjük, hogy az evangélium magyarázatában nem kell az egyháznak engedelmeskedni, hanem mehet mindenki a maga feje után, akkor már a vallást semmiképpen se tarthatjuk igazságnak, hanem változóvá tesszük.

Az ilyen ember szükségképpen azt kívánja a vallástól, hogy ne követeljen az ember részéről feltétlen engedelmességet és alávetést, ne legyen egyforma, ne legyen változatlan (például időben), ne legyen kíméletlen, tehát tulajdonképpen azt követeli, hogy ne legyen igazság. Ami ugyanis igazság akar lenni s azt akarja, hogy igazságnak tekintsék, annak igazság módjára kell is viselkednie. Ezért történt, hogy noha az egyháztól a XVI. században elszakadt protestánsok akkor még szintén igazságvallást akartak, mégis a mai, az igazság öntudatát már elvből elhagyó protestantizmusba torkolltak. Addig azonban, amíg ők is igazságvallást akartak, ők is épp oly türelmetlenek voltak a katolikus egyházzal, sőt egymással szemben is, és épp úgy küldtek vallásuk miatt, sőt még amiatt is, hogy nem ehhez, hanem ahhoz a protestáns felekezethez tartoztak, még vérpadra is embereket, mint a középkori inkvizíciós egyház.

Minden eretnekség lényege tehát a logikátlanság és az értetlenség, de éppen emiatt a dac és az önfejűség is, melynek a maga esze és maga akarata előbbre való még akkor is, ha megtévedt eszéből és minden áron való dacából az következik, hogy magának a vallásnak az alapjait semmisíti meg vele. Az a vallás ugyanis, mely magával szemben szabadságot ad, csak legfeljebb tárgyi alap nélküli szubjektív érzelmi dolog, vagy csak családi vagy faji ismertetőjel lehet, de objektív igazságnak már természeténél fogva se tekinthető. Hogy lehetne igazság, mikor egyénenként változik, megalkuszik a tévellyel, szabadságot enged az embereknek stb.?

Az igazság bírása nagy kincs, de megkívánja tőlünk azt az áldozatot, hogy alávessük neki magunkat annyira, hogy ne akarjon ki-ki magának házi „igazságot". Minden lehet ugyanis házi, egyéni, csak az igazság egyedül nem. Ha tehát igazságvallást akarunk, akkor a tanító egyháznak engedelmeskednünk kell. Csak így lehet az igazság mindenki lelkében egyforma és csak így lehet az igazság az úr, mi pedig a szolgái. Ahol megfordítva van a dolog, ott igazságról nem lehet szó, legfeljebb érzelmekről, hangulatról, nosztalgiáról, családi büszkeségről, főképpen pedig önfejű elbizakodottságról, mert ez utóbbiak csak ilyen alapra helyezkedve pótolhatják az elhagyott igazságot.

Az igazság iránti fő kötelesség a megalázkodás és az engedelmesség. Minden eretnekség sem több, sem kevesebb, mint ennek megtagadása. Minden eretnekség lényege az, hogy nem fogadok el egyházat, melynek engem joga van tanítani. S miért nem fogadok el? Mert dacos vagyok, mert elbizakodott vagyok, s mert azt hiszem, hogy én mindent jobban tudok, mint az egyház, mert én még az egyháznál is okosabb vagyok. Igaz, hogy az egyházat a Szentlélek vezeti, de én vagy nem is hiszek ebben a Szentlélekben (noha azt állítom, hogy a hitem még erősebb, mint az egyházé), vagy pedig mert még a Szentléleknél is okosabbnak tartom magamat. Ez pedig a gyakorlatban már a teljes hitetlenséget, sőt a sátániságot jelenti. Az eretnek-

nek valóban csak egy istene van, a gőgje. Egyedül ezt imádja. Ennek feláldoz mindent, még magát a vallást is, mert mihelyt annak igazságvoltával szakítunk, azaz mihelyt többfélévé és megalkuvóvá tesszük, már magával a vallással is szakítottunk. Családi hagyományok nem pótolhatják az igazságot, ha még olyan nagy tiszteletben tartjuk is őket. Ezek csak valláspótlékok, mégpedig mivel az igazságot próbálják pótolni, nagyon hitvány pótlékok.

Tisztelhetjük-e ezek után az eretnek „meggyőződését" s feltehetjük-e róla, hogy tulajdonképpen hős, aki a meggyőződéséhez való hűséges ragaszkodásáért s az érte hozott áldozatokért a másvilágon majd jutalmat kap, ha az inkvizíció máglyára ítélte is? Fanatikusnak lenni, rögeszmékhez ragaszkodni, makacsnak lenni, inkább mindent feláldozni, mint megalázkodni, engedelmeskedni s elismerni, hogy tévedtünk, s hogy bennünk is lehet és van hiba, nem erény nem hősiesség, nem tiszteletreméltó tulajdonság, hanem emberi gyarlóság, mely, mivel a legfontosabb dolgokkal, az örökkévaló igazságokkal ellenkezik, nemcsak gyarlóság, hanem egyenesen végzetes gonoszság, sátániság. Ezért is kapcsolatos mindig gyűlölettel, mely az igazságnak sohase velejárója.

Mikor az eretnek azt hiszi, hogy még az egyházzal szemben is neki van igaza, akkor már valójában nemcsak eretnek, hanem hitetlen is, mert vétkezik azon Jézus ellen, akit tulajdonképpen szolgálni vél. Az egyházzal való dacából ugyanis az következik, hogy Jézus egyháza tévedett, ez pedig Jézus istenségével, a Szentírásnak az egyház tévedhetetlenségére vonatkozó világos ígéreteivel semmiképpen se egyeztethető össze. Ha az egyház tévedett, akkor az egész kereszténységnek is vége. Ha pedig a kereszténységnek vége, akkor vége a vallásnak is, mert azt bizonyára nem lehet például a buddhizmussal vagy az iszlámmal pótolni.

Az eretnek tehát valójában bálványimádó. Bálványa az elbizakodottsága és önfejűsége. Azért bálványa, mert ennek feláldozott mindent: Krisztust, egyházat, sőt még magát a vallást is. Amelyik vallás ugyanis nem igaz, sőt nem is akar igaz lenni, az nem vallás. Amelyik vallás pedig nem egyforma, hanem alanyi, tehát nem mindenki számára egyforma, az már lemondott arról, hogy igaz lehessen.

Azok az eretnekek, akik még a kínpad és a máglya ellenére is kitartottak meggyőződésük mellett, nem jobbak, nem becsületesebbek, nem hősebbek voltak, mint azok a társaik, akik hagyták magukat meggyőzetni, vagy akár csak megijeszteni, hanem csak fanatikusabbak, makacsabbak, hiúbbak, gőgösebbek voltak náluk. Azt mondtam, hiúbbak is. Tévedünk ugyanis, ha azt hisszük, hogy az eretnek akkor, mikor a végsőkig ragaszkodik tévedéseihez, csak a meggyőződéséét hoz áldozatot. Ezt az áldozatot a gőgjének, a dacának hozza, nemcsak a meggyőződésének. De a hiúságának is (éppen úgy, mint a daccal, tehát bátran meghaló kommunisták), mert hiszen a vérpadon is arra gondol, hogy eretnektársai megvetették volna, ha megalázkodott volna és „meggyőződéséből" engedett volna. Ha azonban a vérpadon is kitart mellette, magasztalni, bámulni és dicsérni fogják érte mindörökké.

Farkas Sándor „Csepreg mezőváros története" című művében olvasom (188. o.), hogy 1648. július 13-án egy Bertók Ádám nevű legény a nevezett városban Érsek Mihály 15 éves leányán erőszakot követett el, de úgy, hogy fojtogatásaitól a lány három hét múlva meg is halt. A gonosz legény tehát nemcsak parázna, hanem gyilkos is volt és ezenkívül még apját, Bertók Balázst is kegyetlenül összeverte két alkalommal is. Mikor aztán a város törvényszéke elé állították, noha már meg volt láncolva, mégis „a becsületes bírákat bestia kurafiaknak szidta és több éktelen káromkodást vitt végbe előttük".

Ha ez lehetséges volt, nem lehetséges-e az is, hogy egy eretnek se azért ijedt meg még a kínpad, sőt még a máglya előtt se, mert igen nagy volt a meggyőződése, és mert igen nagy hős volt, hanem egyszerűen csak azért, mert túlságosan is gonosz volt, s mert épp úgy tombolt benne a gőg és a szenvedély, mint ebben a Bertók Ádám nevű hajdani csepregi legényben, akiről tudjuk, hogy se hős, se becsületes nem lehetett, de kétségtelenül nagyon „bátor" volt.

Nézzük például csak Luthert (pedig hát aligha tehetjük fel, hogy az inkvizíció névtelen hős eretnekjei hősebbek lettek volna nála). A műveiből származó izzó meggyőződéssel és a wormai birodalmi gyűlés előtt tanúsított bátorsággal milyen hihetetlen gyarlóságok tudtak benne megférni! Hesseni Fülöpnek például megengedi, hogy egyszerre két feleséget tartson, s mikor kitudódik a dolog, felszólítja, hogy tagadja le a dolgot. Egyik levelében meg ezt írja nejének: „Ich fresse, wie ein Böhme und saufe, wie ein Deutscher, dass sei Gott gedankt". (Hála legyen Istennek, zabálok mint egy cseh és részegeskedem, mint egy német.) Nem lehetett valami nagyon tiszteletreméltó hős még ő se, mert hiszen még az egyházellenes Meyer-lexikon is ezt írja róla: „VIII. Henrik angol király és később Braunschweigi Henrik elleni vitairatában alkalmasint a lehető legnagyobb teljesítményt produkálta a durvaság terén és a több mint bocsánatkérés, melyre leereszkedett, mihelyt kilátás volt arra, hogy az előbbit a hitújításnak megnyerje, határozottan élete gyengéihez tartozik."

Ha ilyen bűnökben leledző emberekben és akik ilyen émelyítően tudnak a hatalomnak hízelegni, ha elveik és meggyőződésük mellett kitartanak, hősiesség és lelki nagyság helyett sokkal inkább önfejűségre, hiúságra és dacra kell gondoljunk, mint okra. Kivált mikor a nagy meggyőződést maguk is meghazudtolják, hiszen Luther például azt írja: „Ó, én azelőtt mindazt hittem, amit a pápa és a szerzetesek nekem mondottak, s íme, most azt sem képes elmém elhinni, amit Krisztus mond, aki pedig nem hazudhat."

Mikor pedig Musa Antal, rechlitzi prédikátor megvallotta neki, hogy nem hiszi azt, amit a népnek prédikál, ezt felelte: „Hála Istennek, hogy mások is így éreznek, mert én azt hittem, hogy egyedül csak magam érzek ekként." Pedig egyébként Luther műveiből csak úgy árad a meggyőződés. Elbizakodottság, hetvenkedés van tehát az eretnekekben, nem pedig meggyőződés, ha a még ennél is rosszabb esetet (az álnokságot) nem tételezzük fel róluk.

Ne feledjük el azt se, hogy Lutherért százezrek rajongtak (Husz Jánosért szintén, sőt ő egyenesen csak nemzeti hős volt), s nemcsak nekik, hanem minden eretnek vezérnek voltak rajongói. Az ő „hősies" kitartásuk tehát egyszerűen önérzetük következménye volt. Ha meginogtak volna, ezrek átkozták volna őket érte, tehát már csak hiúságuk miatt se inoghattak meg, a hiúságuk se engedhette meg, hogy tévedésüket belássák. Ilyen híressé vált embernek az önérzete követeli meg, hogy azon az úton, mely híressé tette, kitartson. Hogy tanait visszavonja és az egyház iránt engedelmességre visszatérjen, ahhoz alázatosság, az emberi tekintetek megvetése, a hiúság megtörése, tehát sokkal nagyobb hősiesség kellett volna, mint a makacskodáshoz. Ez utóbbit megkönnyítette a százezrek tapsa, de tévedésük belátását és a keresztény alázatosságot itt a földön nem méltányolják a tömegek, sőt elítélik érte. Az alázatosságnak csak olyan országban van becsülete, mely nem evilágból való. Ehhez tehát igazi hit és Isten iránti önzetlen szeretet kellett volna.

Ezt a hiúságot, dicsőségvágyat, a nagyravágyást, mely sokszor egyenesen a törpe lelkek sajátosságában, a nagyzolásban nyilvánul meg, egész jól észre lehet venni az eretnekségek szerzőiben. Például már arról a Tanchelinről, aki a XII. században azoknak az eretnekeknek az egyik vezére volt, akik ellen az egyház az inkvizíciót létesítette, az van megírva, hogy állandóan több ezer főnyi tömeg kísérte s mikor faluról falura ment hirdetni tanait, maga előtt hatalmi jelvényeket vitetett (!).

Hogy lehet ilyen embertől elvárni, hogy alázattal elismerje, hogy tévedett?! Mit szóltak volna akkor rajongó hívei? Tőle elvei megtagadása lett volna hősiesség, nem pedig a mellettük való makacs kitartás. Ha már felkapaszkodtunk az uborkafára, az onnan való önkéntes leszálláshoz kell önmegtagadás, sőt hősiesség, nem pedig a makacs ottmaradáshoz. Ha valaki azt állítja magáról, hogy ő próféta, bizonyára nem hősiességből, még kevésbé önzetlenségből, hanem emberi gyöngeségből tart ki állítása mellett, kivált mikor a tömegek is elhitték már neki. Akkor lenne hős, ha elismerné, hogy tévedett, sőt vétkezett, mert hiú volt és dicsőségre

vágyó s ezért nyilvános vezeklést is vállal (az inkvizíció ezt követelte a megtérő eretnekektől), de nem akkor, ha továbbra is kitart próféta volta mellett és élvezi a tömeg rajongó tiszteletét.

A kálvinista Eötvös Károly, a tiszaeszlári zsidók védőügyvédje, „A nazarénusok" című művében a legnagyobb rokonszenvvel, mint keresztény hősről ír Hencsei Lajosról, a magyar nazarénusok apostolává lett Zala megyei katolikus parasztgyerekről. De életszentségének és állítólag megható keresztény jámborságának nagy magasztalása közepette azért elkottyantja azt is, hogy mikor ez a Hencsei Lajos, már mint nazarénus, hazament szülőfalujába látogatóba, ott feltűnést keltett az öltözékével. Az akkori protestáns lelkészek és teológusok jellegzetes kalapját viselte. Az egyszerű, tanulatlan parasztgyereknek tehát jól esett, hogy ismerősei, volt gyerekkori játszótársai közé úgy térjen vissza, mint a magasabb iskolát járó diákok, sőt a tudósok szoktak. Hozzáértő ember számára azonban Hencsei ezzel elárulta, milyen gyarló egy „apostol" volt. (Eötvös Károly természetesen nem vette észre.)

A teológuskalapban fontoskodó Hencsei aztán a nazarénus tanokat természetesen szülőfalujában, a tiszta katolikus Szentpéterúrban is terjesztette, s bár kimutattuk már, mennyire ostobák és Szentírás-ellenesek ezek a tanok, világos, hogy akadtak jámbor hallgatói, akiknek tetszettek Hencsei érvei és „jámbor" élete. Könnyű belátni, milyen áldozat lett volna ezek után Hencsei számára lemondani a nagy dicsőségről és újra egyszerű falusi hívővé válni, aki nem oktat, vezet és tanít, és nem visel vaskalapot, hanem éppen olyan egyszerű hívő, aki a plébánosra hallgat, mint a többiek.

Hencseit senki se üldözte eretnekségéért. De ha nálunk is még a XIX. század elején is lett volna inkvizíció és Hencsei a börtönbe került volna, ha „hősiesen" ellenállt volna s egész a máglyáig kitartott volna elvei mellett, könnyű belátni, hogy ez inkább makacság és elbizakodottság lett volna tőle, mint a szent meggyőződéshez való ragaszkodás egész a haláláig.

Az egyház elleni ellenzékiség mindig rosszaságból fakad, a mellette való makacs kitartás pedig mindig a gonoszság jele.

Egyik tiszta jeles tanuló volt tanítványomról érettségi után azt hallottam, hogy egyházellenes kijelentéseket tesz. Az anyja is írt, hogy a fiának vallási kételyei vannak. Mikor aztán találkoztam vele s megkérdeztem tőle, mi az, amiben nem hisz vagy amiben kételkedik, s így felvilágosításokra szorulna, meglepett a felelete: „Épp úgy hiszek most is és épp úgy nem kételkedem semmiben, mint diákkoromban. Tisztelendő úr úgy bebizonyított mindent, hogy mint józan és intelligens ember, nem kételkedhetem benne soha. Hanem azóta elromlottam, elócskásodtam. Ez a baj, nem pedig az, hogy a hitemben kételkedem."

Azt hiszem a történelem eretnekjeinek is ezt kellett volna mondaniuk, ha lett volna vallási műveltségük, tárgyilagos önismeretük, és hozzá szükséges alázatosságuk. (Láttuk, hogy legalább egyes önfeledt pillanataiban Luthernek néha volt.)

Arról, hogy a Habsburg gyűlölet tulajdonképpen semmi más, mint a katolikus életfelfogás gyűlölete, tehát ha meggyőződéses katolikus is osztozik benne, az önálló gondolkodás hiányának a jele, tehát szellemi szegénységi bizonyítvány, nem tudtam mindig minden tanítványomat meggyőzni. A kérdéssel ugyanis hosszabban és alaposabban nem foglalkozhattam, mert a tulajdonképpeni hittant nem akartam elhanyagolni miatta, röviden viszont nem lehetett a dolgot elintézni, hiszen tanítványaim mindig és mindenütt az ellenkezőjét hallották s így e téren telítve voltak gyűlölettel s elfogultsággal.

Persze többnyire csak olyanokat nem tudtam meggyőzni, akik makacs és hetvenkedő hajlamúak voltak, de viszont tanulni lusták. Dicsekedtek vele, hogy nem értenek velem egyet, de kérdezősködni s fejtegetéseimet meghallgatni nem volt idejük vagy kedvük. Feltűnt azonban, hogy mikor (két esetre is emlékszem) ezek az ellenzékiek valami más lelki behatás alatt vallásilag magukba szálltak és bűneikkel szakítottak, minden külön magyarázat vagy kérdezősködés nélkül egyszerre a magyar történet felfogása tekintetében is egyetértettek ve-

lem. Megtudtam belőle, hogy nem a meggyőződés, annál kevésbé a hazaszeretet tette őket velem szemben eleinte késhegyig menő ellenzékké, hanem csak a dac és a lázadás szelleme, sőt az erkölcstelen élet. Mihelyt ebben megváltoztak, mindjárt megváltozott meggyőződésük és hazafiságuk is. Ma már nem lep meg, ha ilyesmit tapasztalok, de akkor még jobban hittem az emberek „szent" meggyőződésében. Az inkvizíció elé kerülő eretnek „szent" meggyőződése is csak ilyen lehetett.

Az eretnekeke elítélése tehát akkor is jogos és igazságos lett volna, ha ők lelkiismeretükben tiszteletreméltóak lettek volna. Földi törvényszék ugyanis sohase ítélhet a lelkiismeret titkairól, hanem egyedül csak az objektív, tanúkkal vagy bűnjelekkel, tárgyi bizonyítékokkal igazolható valóságról. Az inkvizíciótól elítéltek pedig egytől egyig valóságos és társaikat mételyező eretnekek voltak. Láthatjuk azonban, hogy még a belső, lelkiismereti tiszteletreméltóság mellett is milyen kevés valószínűség szól.

Hát még ha mindehhez hozzávesszük azt is, hogy az eretnekségeknek csírájukban való elfojtása a középkorban nemcsak vallási, hanem állami és társadalmi érdek is volt. A vallási megosztottság ugyanis még ma is gyöngíti az államhatalmat, hát még régen, mikor a vallás volt a nyilvános élet fő irányítója s fontosságban felülmúlta még a nemzeti s gazdasági kérdéseket is! Tűrhette-e hát az állam ölbe tett kézzel, hogy ebben az akkor legfontosabb társadalmi kérdésben a nemzeti egységet és a társadalmi békét megbontsák? Milyen véres és milyen hosszantartó háborúk voltak régen vallási okokból! Nem volt-e kötelessége az államnak, hogy ezeknek elejét vegye néhány, vagy akár néhány száz ember idejében való ártalmatlanná tételével? Nem vethetünk tehát követ az inkvizíció intézményére még akkor se, ha nem állunk vallási alapon.

Ma már nem fontos a vallás, vagy legalábbis véres háborúk és a nemzeti életet megmérgező nyugtalanságok nem törnek ki miatta. Régen azonban fontos volt és kitörtek miatta, s ha maga a vallás miatt nem, csak e háborúk és nyugtalanságok elkerülése miatt is kénytelen volt az állam az eretnekeket úgy kezelni, mint manapság a kommunistákat kezelik a kapitalista vagy szabad demokratikus államok, s mint ahogyan a reakciót, azaz a régi vallásos felfogást, illetve a tőkés rendszerre való visszatérést kívánó embereket kezelik azok az államok, melyek már áttértek „a szocializmus építésére". Az eretnekek büntetése a középkorban ugyanezt jelentette s ennél egy cseppet se volt se lelketlenebb, se ostobább.

Minden eretnekség forradalom is egyúttal, mert tekintélyromboló és felforgat évszázadok óta szentnek tartott és tisztelt ősi intézményeket. Melyik állam tűr azonban ölbe tett kezekkel forradalmakat akár ma, a felvilágosult XX. században is? De tűrte-e az ellenforradalmakat akár csak a kommunizmus is? Sokkal kevésbé, mint a középkori egyház vagy az állam az eretnekségeket. Hogy mást ne mondjunk, azok a katarok és valdiak, akik ellen az egyház az inkvizíciót eredetileg életbe léptette, még a házasságnak is ellene voltak azon a címen, hogy az emberi test a sátán eszköze, tehát életben tartani, sőt szaporítani megbocsáthatatlan bűn. Pedig hát a család az egész társadalom alapja. Ezek az eretnekek tehát veszedelmesebb felforgatók voltak, mint az anarchisták. Pedig ez a házasságellenesség annyira lényege volt az akkori eretnekségnek, hogy – mint az inkvizíció megmaradt aktáiból kitűnik – az inkvizíció bírái a vádlottak megtérése legbiztosabb jelének azt tekintették, ha megházasodtak. Amelyik ezt megtette, annak elhitték, hogy már szakított eretnekségével. (Érdekes, hogy míg a középkorban az eretnekek házasságellenesek voltak, az újkor eretneksége, a protestantizmus, éppen ellenkezőleg, túlságosan is házasságpárti.)

Műveletlen, félállati színvonalon álló tömegekről lévén szó, ez a házasságellenesség a gyakorlatban természetesen ezeknél az eretnekeknél nem szüzességet jelentett, hanem perverzitásokat és nemi elfajulásokat. Mi lett volna Európából az elvek elterjedésével és megszilárdultával?

Igazán mérhetetlen egyházgyűlölet kell hozzá, hogy társadalmunk rokonszenve mégis nem a velük szemben erőszakkal is fellépő egyház irányában nyilvánul meg, hanem ezek mellett a lelki betegek és félőrült rajongók mellett van s ártatlanul üldözötteket, sőt hősöket csinál belőlük.

*

De még ha el is fogadnánk, hogy ezekben az üldözött középkori eretnekekben nem a hiúság, a dac és a makacsság működött, hanem valóban a legszentebb meggyőződés, és még ha hamis is lenne az a jogi elv, hogy „de internis non judicat praetor", az inkvizícióra még akkor is csak rosszakarattal foghatnánk rá, hogy a vallási meggyőződés volt az, amit üldözött. Ha ezeknél az eretnekeknél csak belső meggyőződésről lett volna szó, akkor sohase kerülhettek volna az inkvizíció elé s annál kevésbé börtönbe vagy máglyára. Ha ugyanis megmaradtak volna csak a belső meggyőződés mellett, honnan tudhatták volna meg az inkvizítorok, hogy mi a meggyőződésük és milyen érzelmeket táplálnak lelkükben?

Ha mégis nyomozni kellett vagy lehetett ellenük, annak más nem lehetett az oka, mint az, hogy belső meggyőződésüket terjesztették is, beszéltek is róla, s érzelmeiket, különösen pedig az egyház, a papság (és a házasság) elleni gyűlöletüket nyilvánosságra is hozták, sőt hirdették és terjesztették is, tehát másokat is magukhoz hasonlókká akartak tenni. Ez és csak ez az, amit az egyház üldözött, hiszen mást nem is üldözhetett, hiszen azt, ami csak benső, tehát titkos meggyőződés volt, nem is üldözhette, mert nem is tudhatott róla.

Ha van testi méreg s azt az államnak kötelessége távoltartani alattvalóitól s például emiatt nem szabad szagtalan gázt gyártani világításra, akkor van lelki méreg is és erre még jobban vigyáznia kell, mert az csak a testet öli meg, ez pedig a lelket s az azt csak ideiglenesen, ez ezt örökre. Az csak sietteti azt a halált, melytől végeredményben úgyse menekülhet meg senki, ez azt a lelki halált idézi elő, mely örökké tart és amelyet mindenki elkerülhet, ha óvakodik a lelki mérgektől.

Az inkvizíció működése tehát nem támadás volt a meggyőződés ellen, amely természeténél fogva nem is eshetett bírói ítélet és ellenőrzés alá, hanem a tömegek védelme a helytelen meggyőződés hirdetése, terjesztése, a társadalom megrontása és félrevezetése ellen, azok részére pedig, akik vallástalan alapon álltak és állnak, egyszerűen csak a nemzeti egység védelme volt. Ha az inkvizíció „áldozatai" megmaradtak volna csak meggyőződésük belső világa mellett s nem léptek volna az agresszió terére, sohase kerültek volna az inkvizíció elé.

Elesik tehát az az érv, hogy az inkvizíció úgyse használt a bűnösnek, csak ártott, mert hiszen ha az eretnek azért tagadta meg elveit, hogy ne bántsák, megtérése Isten előtt nem volt érdem. Az inkvizíció eszerint tulajdonképpen bűnre vezette az eretnekeket s csak kárhozatukat okozta. Ha pedig nem sikerült megtörnie és bűnbánatra bírnia a bűnöst, akkor működése még hiábavalóbb volt.

Hamis ez az érvelés – mondom –, mert az inkvizíció célja nem az eretnekek megbüntetése, hanem a társadalom megvédése volt a lelki mételytől. Célját teljesen el is érte, mert a középkori társadalmat sikerült egységesnek megtartania a vallásában, sőt ahol ez az inkvizíció még az újkor folyamán is tovább működhetett, mint Spanyolországban vagy Itáliában, ott a népet a protestantizmustól is teljesen meg tudta óvni és a hitvitáktól és a vallásháborúktól is teljesen megmentette. A katolikus Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban nem voltak vallásháborúk. A skandináv államokat is a protestáns inkvizíció tartotta meg egész a mai napig teljesen protestánsoknak. E fontos társadalmi vagy nemzeti eredmény mellett egészen mellékkérdés és magánügy az, hogy az a néhány eretnek, aki ezekben az államokban az inkvizíció elé került, valóságban megtért-e vagy pedig csak képmutatóskodott, vagy makacskodott s így elkárhozott.

Mint látni fogjuk, az inkvizíció, mivel a felebaráti szeretet vezette, még ezzel a magánüggyel is törődött s maguk az eretnekek egyéni megtérésére és e megtérésének minél őszintébbé tevésére is mindent elkövetett. Nem is eredménytelenül, mert hiszen az emberek többsége nem fanatikus és nem makacs, csak gyarló, nemcsak a rosszra, hanem a jóra is befolyásolható, s mihelyt vallásos befolyás alá kerül és az egyház érveit hallja, többnyire kijózanodik és észre tér. De az egyház az inkvizíciót természetesen nem ezért alapította. Az inkvizíció célja az eretnekségek terjesztésének megakadályozása volt.

A protestáns inkvizíció

A kommunisták hírverésében azt találtam a legfelháborítóbbnak, sőt ezt sokszor már nem is felháborodva, hanem csöndes derűvel szemléltem, hogy mennyire kikeltek, ha a nyugati országokban tapasztalták azt, aminek száz-, sőt ezerszeresét ők maguk követték el. Például hogy felháborodtak, hogy Spanyolországban Franco a munkásokat büntetni merészeli a sztrájkolásért (mikor a kommunista állam a sztrájknak még a gondolatáért is eltiporta volna a munkást), hogy Franciaországban egyes kommunista képviselők mentelmi jogának felfüggesztését kérte a kormány (ami teljesen törvényes dolog, ellenben nálunk mentelmi joguk felfüggesztése nélkül hurcoltatta el a kormány a kisgazda képviselőket (Kovács Bélát egyenesen Oroszországba), mikor a nemzet akarata ellenére áttért az egypártrendszerre), milyen felháborodva közölték, hogy ez meg ez a francia kommunista mit írt levelében a köztársasági elnöknek börtönéből (a levelet az összes francia lap közölte), melyben felsorolja, milyen vérlázító törvénytelenségeket követtek el ővele, mikor nálunk, a kommunista uralom alatt, egy politikai fogoly nemcsak levelet nem írhatott Rákosinak vagy Kádárnak (hogy effajta panaszos levélnek a lapokban való közléséről ne is beszéljünk), melyben vele elkövetett törvénytelenségeket emleget, hanem még legközelebbi hozzátartozói se tudták, hol van, sőt hogy egyáltalán él-e. Még Mindszenty hercegprímásról és Meszlényi Zoltánról, az esztergomi segédpüspökről se tudta ezt senki, még az anyja se, bár ez utóbbinak mostohaanyja ugyancsak sűrűn járt ez ügyben Rákosihoz tudakozódni. (Illetve dehogy járt, mert színe elé egyszer se tudott jutni. Utólag aztán ki is sült, hogy a püspök már régen nem is él.)

Hogy a kommunisták az ő bűneiknek talán legfeljebb csak egy századrészét elérő állítólagos nyugati visszaéléseket mertek hánytorgatni, mikor jól tudták, hogy az olvasók vagy rádióhallgatók mindnyájan jól tudják, hogy ők ugyanakkor százszor akkorákat követnek el anélkül, hogy bárki tiltakozhatott volna ellene, csak úgy magyarázható meg, hogy vagy ők teljesen tisztában voltak a való helyzettel, de jól tudták, hogy szólni s az igazságra figyelmeztetni úgyse meri őket senki, viszont lesznek sokan olyanok, akik az állandó hangoztatás és a cáfolatok hiánya miatt végül el is hiszik azt, amit állandóan hallanak és olvasnak, vagy pedig az állandó gyűlölet és egyoldalúság hatása alatt már ők maguk is oda jutottak, hogy az érem másik oldalát már akkor se látták, ha józan ésszel nemcsak látni lehetett, hanem úgy ordított már mindenki fülébe, hogy valósággal megsüketült tőle.

A protestánsoknak a katolikus egyház inkvizíciója tekintetében való viselkedésmódja teljesen ilyen. Annyit és annyiszor emlegetik, hánytorgatják, írnak és beszélnek róla, botránkoznak, háborodnak rajta, hogy talán végül már maguk is elhiszik, hogy joguk van hozzá, mert a katolikus egyház e kegyetlenségével szemben ők teljesen feddhetetlenek.

Mennyit halljuk a magyar történelem folyamán is a Habsburgok és a katolikus főpapság „vallásüldözését", a „gályarabokat", s milyen őszinte átérzéssel és felháborodással! Minden magyar protestáns szentül meg van róla győződve, hogy ő mártírok unokája, és hogy az őseit a múltban tűrhetetlen sérelmek és mondhatatlan bántalmak érték és természetesen mindig a törvények és az alkotmány sérelmével. Az állandó hangoztatással már rég elérték, hogy ma már nemcsak a protestáns egyháztörténelem, hanem a hivatalos magyar történetírás is ilyen szellemben íródik, emiatt még a magyar katolikusok is protestáns „vallásüldözésről" beszélnek és még ők is sokkal jobban tudnak a gályarabokról, mint a kassai vértanúkról s természetesen még a rokonszenvük is nem a katolikus „üldözők", hanem a protestáns „üldözöttek" oldalán van.

Az igazság pedig mindössze az, hogy a Habsburg király nálunk időnként egy-egy bátortalan kísérletet tett egy-egy szabad királyi városban (melyben addig katolikus papnak még

egy éjszakát se volt szabad eltöltenie, hanem a város kapuinak esti bezárása előtt ki kellett onnan vonulnia) egy-egy protestáns kézbe került hajdani katolikus templomnak újra katolikus kézbe való adására. Vagy egy-egy ifjú katolikus főúr vagy főpap a földesúri jog alapján néha megpróbálta egy-egy falunak néhány évtizeddel előbb ugyanezen földesúri jog alapján protestáns kézbe került templomát visszaadni a régi egyháznak.

A gályarabok pedig a Wesselényi-összeesküvésben vettek részt, az országot a török hűbérévé akarták tenni és e hazaárulás büntetéséül kapták néhányan a megérdemelt halál helyett a gályát, de ez se tartott még egy évig se és ezt is maguk választották, mert még ezt is elkerülték volna, ha kötelezték volna magukat, hogy lelkészi vagy iskolamesteri állásukról lemondanak s a népet többet nem lázítják. Ők azonban makacskodtak, hősi babérokra pályáztak. Hogy volt hozzá kedvük, az is csak azt mutatja, hogy a börtönben se nagyon sanyargathatták őket.

A kommunisták politikai foglyai – köztük kálvinista volt dzsentrik, főhivatalnokok, katonatisztek – például a bőrükből ugrottak volna ki örömükben, ha szabadon bocsátásuk ellenében tőlük is csak azt kívánták volna rabtartóik, hogy vándoroljanak ki külföldre (hiszen ez volt vágyaik netovábbja!), vagy hogy mondanak le birtokaikról (már régen elvették tőlük) vagy nyugdíjigényükről (már régen megfosztották tőle őket). Ilyen különbség volt tehát egy „gályarab" meg egy „ellenforradalmár" között. S mégis hány volt nagy magyar kálvinista hazafi szolgálta ezt a kommunista rendszert!

De a kommunisták sokkal okosabbak voltak mint az egyház. Ők nem engedték külföldre áldozataikat, mert tudták, hogy ott rossz hírüket költik. Az egyház és a Habsburgok lelkiismerete azonban nyugodt volt, nekik nem volt félnivalójuk a rossz hírtől (arra jóhiszeműségükben nem gondoltak, hogy rágalom is van a világon s hazaárulók és törökkel cimborálók erre is könnyen kaphatók). Ezért ők maguk kívánták, hogy „áldozataik" külföldre menjenek. A vége aztán az lett, hogy az „ártatlanul" üldözöttek úgy agyonrágalmazták őket, hogy egész Európa a magyar protestánsok hazaárulása helyett a „vallásüldözésen" botránkozott. Pedig hát mindössze csak 20-30-an kerültek gályára, bitóra pedig senki.

Ugyanaz a magyar protestantizmus pedig, mely évszázadokon át kesergett és panaszkodott Lipót vallásüldözése és alkotmányellenessége miatt, az összes magyar vallásfelekezetek között éppen legszínmagyarabb felekezetében elsőnek „egyezett meg" és állt szolgálatába annak a kommunizmusnak, melyben templomba járni, sőt a párttagok számára még a halottat pappal eltemettetni és a gyereket megkeresztelni is tilos volt s mely hazánknak szomszédaitól elrabolt részeiből még azt is szó nélkül adta vissza a cseheknek, szerbeknek és románoknak, melyeket, mivel színmagyar lakosságúak voltak, csak nemrég kaptunk vissza, s amely rendszer nemcsak a hajdani magyar nemességet forgatta ki teljesen birtokaiból és gyötörte halálra, hanem még a parasztságot is, ha nem volt nincstelen.

A magyar kálvinizmus ugyanekkor meggyőződéssel bizonygatta nyugati hitfeleinek, hogy a kommunista kormány alatt hazánkban szabadság, jólét, béke, megelégedettség és legteljesebb vallásszabadság van. A magyar kálvinizmus vallásüldözést, törvénytelenséget és alkotmánytiprást csak Lipót uralkodása alatt tudott észrevenni.

Nemcsak mártírgesztusokban tetszelgő protestánsaink, hanem még az ő hírverésüktől orruknál fogva vezetett együgyű katolikusaink se veszik észre, hogy Lipót alatt nálunk nem a protestáns meggyőződést büntették, hanem a törökkel cimborálást, fegyveres összeesküvést, de még ezt is csak azzal, hogy ha a felbujtók lelkészi vagy tanítói állást töltöttek be, hogy a népet tovább ne mételyezhessék és ha egyébként is külföldről szakadtak ide (a lutheránus lelkészek és iskolamesterek között igen sokan voltak ilyenek), menjenek vissza oda, ahonnan jöttek, ha pedig magyarok voltak, itthon maradhatnak, de legalább állásukról mondjanak le. Néhány (éppen nem mindegyik) katolikus földesúrnak pedig mindössze abban állt a „vallás-

üldözése", hogy katolikus létére nem volt tovább hajlandó protestáns prédikátort fizetni s visszaadta a katolikus egyháznak azt a templomot, melyet az öregapja elvett tőle.

Ugyanakkor azonban, mikor nálunk csak ennyi történt, Hollandiában azok a protestánsok, akik vallásszabadságot hirdettek és az inkvizíciót felháborodva ítélték el, egyáltalán nem tűrtek országukban nyilvános katolikus istentiszteletet még olyan tartományokban se, melyek lakossága akkor még 99%-ban katolikus volt, de még ma is 90%-ban az, mint pl. Noord-Brabant vagy Limburg. Mikor aztán egy katolikus elkeseredésében meggyilkolta Hallgató Vilmost, a protestáns vezért, látni fogjuk majd, hogy bosszújukban milyen fanatikus, ádáz kegyetlenséggel tiporták ki a beleit a szerencsétlennek.

Angliában Erzsébet és az utána érdekből protestánssá lett Stuartok uralma alatt űzött vad volt minden katolikus pap (nálunk a protestáns lelkészek sohase voltak azok még az ország Ausztriával határos nyugati részein se), akiknek a „priest-hole"-okban, a paplyukakban kellett rejtőzniük s őket, ha kézre kerültek, csakugyan azért végeztek ki, mert papok voltak. Igaz, rájuk is ráfogták, hogy hazaárulók, de az ő hazaárulásuk nem a törökkel, hanem csak a pápával való cimborálásban állt, tehát az ő „hazaárulásuk" valóban a vallásukból folyt s egy cseppet se volt több, mint a vallásukhoz való ragaszkodás. De vajon a törökkel való szövetkezés, a hozzá való követküldözgetés és az ország hűbérül való felajánlása is hozzá tartozik-e a protestáns tanokhoz?

Angliában még hivatalosan is csak abban állt a katolikusok „felségsértése", hogy nem ismerték el a királyt az egyház fejének. Látni fogjuk majd, hogy a kivégzéseknek még a módja is milyen kegyetlen és vérlázító volt, s hogy velük szemben még a kínpad használata is, melyről pedig protestánsaink azt hiszik, hogy csak az inkvizíció sajátossága volt, divatban volt.

Az angolok nagy büszkesége, hogy náluk sohase volt kínpad, kivéve a felségsértési eseteket. Mivel azonban a katolikusok bűne felségsértés volt, az igazság az, hogy az angolok sohase használtak kínpadot, csak a katolikusok ellen, azaz vallásüldözés céljából, a katolikus vallásos meggyőződés kiirtására.

Bajosan hihetjük el, hogy a protestánsaink minderről semmit se tudnak, mert hiszen mindennel lehet őket vádolni, csak tudatlansággal, műveletlenséggel nem. Angliával pedig vallási okból mindig szoros összeköttetésben voltak, lelkészeik között mindig sokan voltak, akik ott tanultak s mindig egész a naivságig menően érdekelte őket minden olyan dolog, ami Angliára vonatkozott. Hogy lehet tehát, hogy mégis volt kedvük és volt arcuk ilyen egyoldalú és ilyen heves propagandát csinálni az inkvizíció ellen? Nem adhatunk a kérdésre más választ, mint csak azt, hogy az ok és a szándék náluk is ugyanaz volt, mint a kommunistáknál a maguk propagandájában.

Az a protestantizmus, mely oly őszinte felháborodással kíséri a mi inkvizíciónkat és olyan büszke arra, hogy ő hozta a földre a lelkiismereti és vallásszabadságot, szintén ölt meg tisztán a hitük miatt embereket, mégpedig nemcsak olyanokat, akik a római egyházhoz ragaszkodtak, hanem még olyanokat is, akik épp úgy elszakadtak az egyháztól, mint ők, csak az volt a bűnük, hogy az eretnekségnek nem azt a fajtáját választották, amelyet ők, hanem egy másikat. Áldozataikat még ők maguk is ugyanazzal a „megbélyegző" szóval illették, mint a római egyház: az „eretnek" szóval.

Angliában ez mindennapos dolog volt, mert hiszen a nonkonformistákon itt nem a katolikusokat, hanem a protestáns, de nem anglikán felekezetűeket értjük. Protestánsok részéről protestánsüldözés előfordult azonban másutt is.

Häusser „Geschichte der rheinischen Pfalz" című művében (a II. kötetben a 45. oldaltól kezdődően) olvashatjuk, hogy az 1572. szeptember 28-án a heidelbergi piactéren a reformátor Olevian ösztönzésére a szintén protestáns Syvau zu Landenburgot, akinek foglalkozása

„inspektor" volt, a Szentháromság dogmájának tagadásáért lefejezték. (Egyébként ugyanezt maga Kálvin is megtette Servet Mihállyal.)

Herzog „Real-Enzyklopädie für protestantische Theologie"-ja XIX. kötetének 552. oldalán (tehát szintén protestáns forrásból) viszont azt tudhatjuk meg, hogy 1566-ban Königsbergben Funk lelkészt azért végezték ki, mert a protestantizmus Osander-féle árnyalatához ragaszkodott. De ugyanezen Königsbergben, mely ma is tiszta protestáns német város (a „má"-n természetesen nem a jelenlegi helyzetet értem, mikor a Szovjetunióhoz csatolták és a németeket kitelepítették belőle), még 1636-ban is lefejeztek egy Johann Adelsgreiff nevű prédikátort (sőt lefejezése után még a holttestét is elégették úgy, mint a középkori inkvizíció kivégzettjeiét) csak azért, mert Rómához nem ragaszkodott ugyan, de eltért az ortodox lutheránus tanoktól.

Vajon melyik Habsburg végeztetett ki valaha csak egyetlenegy magyar protestáns lelkészt is azért, mert a Szentírást másként magyarázta mint ő? De katolikus hitük miatt még nálunk, a Habsburgok Magyarországában is egész sereg papot öltek meg a protestánsok, például Thököly hajdúi, sőt a három kassai vértanút Bethlen, illetve vezérének, Rákóczi Györgynek a katonái. Úgy látszik, ezért lett nemcsak Bethlen Gáborból, hanem később még magából Rákóczi Györgyből is a magyar vallásszabadság hőse, még a magyar katolikusok szemében is!

Vagy ott van egy másik „Real-Enzyklopädie für protestantische Theologie", és ez nem Herzogé, hanem Haucké és Leipzigben jelent meg 1902-ben.

Itt a XI. kötet 88. oldalán azt tudjuk meg, hogy a „kriptokálvinista" (vajon miért csak kriptában mert kálvinista lenni, ha protestáns hazájában vallásszabadság volt s ráadásul még ő maga is protestáns volt?) Crell kancellárt e nagy bűnéért Drezdában 10 álló esztendőn át tartották siralmas állapotok közt börtönében s végül 1601-ben le is fejezték. Mi volt ehhez képest ugyanez időben nálunk a kálvinisták elnyomása? Kellett-e nekik is ennyit szenvedniük a felekezetükért a katolikus Habsburg királytól? Nálunk senkinek se kellett kriptokálvinistának lennie, mert egész nyíltan is lehetett az mindig. Eleinte volt idő, mikor nem, de akkor se annyira a katolikusok miatt nem, hanem a lutheránusok miatt.

S nálunk Bocskai mégis majdnem ugyanakkor ragadott fegyvert a kálvinisták elnyomása miatt, mikor Drezdában Crell kancellárt lefejezték azért, mert lutheránus helyett, ami elő volt számára írva, titkon kálvinista volt. Vajon miért nem ragadtak fegyvert elnyomásuk miatt a kálvinisták Drezdában is? Hisz – látjuk – több okuk lett volna rá, mint Magyarországon. Azért nem, mert Drezdában nem katolikus, hanem lutheránus uralom volt, s ezért ott igazi elnyomás volt, s ezért ott nem volt érdemes fegyvert ragadni (mint ahogy nem volt érdemes fegyvert fogni a templomba járás vagy a hittanra való beiratkozás „szabadsága" miatt a „népi demokráciában" sem). A Habsburgok alatt azonban csak olyan elnyomás volt, hogy ott érdemes volt, sőt a harc még sikerrel is járt.

Mikor e szerencsétlen drezdai „kriptokálvinistának" a hóhér bárdja alatt lehullott a feje, az ügyész (Scharfrichter) – hogy a többi kriptokálvinista is rettegjen – ezt kiáltotta: „Ez kálvinista sakkhúzás volt. Vigyázzanak ördögi segítői, mert most már egyikük számára se lesz irgalom."

Genfben Anthoine Miklós prédikátort 1632-ben – tehát mikor már a kegyetlen és fanatikus Kálvin János már rég nem élt – nem is lefejezték, hanem máglyán égették meg, mert állítólag zsidó lett. A francia szerző (Biographie generale, Paris, 1854., II., 775. o.) azt mondja, nem érti, hogy lehetett az illető zsidóvá. Mi értjük, hiszen nálunk többen is voltak ilyen csodabogarak. Mi tudjuk, hogy nem zsidó, hanem szombatos lett, mai néven pedig adventista. Ezeket nálunk, illetve Erdélyben is üldözték, sőt ki is irtották, de természetesen nem a katolikus egyház inkvizíciója, mert az Erdélyben sohasem volt, s kivált 1600 körül különösen nem,

hanem ugyanaz a kálvinista szabadsághős, Rákóczi György, akinek katonái Kassán mind a három katolikus papot meggyilkolták.

A szombatosok kiirtása nálunk történt, nem külföldön, de azért nálunk se tud róla senki, vagy alig valaki. Ha tudja is, akkor se botránkozik rajta. Mivel ezt ugyanis nem az inkvizíció csinálta, hanem a kálvinisták, azért nem szokás botránkozni rajta. Még a katolikusoknak se, mert ők is protestáns szemüvegen át nézik a világot, vagy legalábbis hazájuk történelmét.

Svédországban a Stargardból származó Baniert fejezték le azért, mert olyan gonosz és vakmerő ugyan nem volt, hogy pápista merészelt volna lenni, de a megigazulás tanát illetően nem értett teljesen egyet Lutherral.

Hogy nem voltak tömeges kivégzések, csak azért van, hogy nem akadtak tömegével olyanok, akik mertek volna Lutherrel nem teljesen egyetérteni, illetve akik nem törődtek volna az ilyesmivel. Mi lett volna azonban akkor, ha egyenesen a pápista bálványimádáshoz ragaszkodtak volna sokan?!

A ma is tiszta protestáns Lübeckben még 1687-ben is lefejezték Günthert, mert unitárius tanokat vallott, azaz nem hitte azt a Szentháromságot, melyet a lutheránusok akkor még hittek és fontosnak tartottak. Az akkor még aránylag kis lakosságú, akkor még tiszta protestáns, de ma is protestáns többségű Nürnberg birodalmi városban csak az 1577-től 1627-ig tartó fél század alatt 356 személyről tudunk, akit eretnekség vagy varázslás miatt kivégeztek és további 345-ről, akit ugyanezért a bűnért megvesszőztek vagy megcsonkítottak. (Bernards Repertorium, 2. Jahrgang, 302. o.) Világos, hogy Nürnberg nem volt e tekintetben kivétel s nagyjából ilyen állapotok uralkodtak ez időben a többi protestáns német városban is.

„Az angol magas-egyház álszentessége – írja Servinus, a protestáns történetíró – tetszelgett abban, hogy a protestantizmust büszkén a szabadság anyjának nevezze. Anglia szabadsága azonban katolikus gyermekei iránt olyannak bizonyult, mint az a dajka, aki vértől csepeg."

A quakerek felekezetéhez tartozó William Penn kiszámította, hogy az angol börtönökben rövid idő alatt 5000 ember sínylődött halálra vallási okok miatt. Mackintosh angol történetíró pedig megállapította, hogy Angliában csak az 1660-tól 1685-ig terjedő 25 év alatt mintegy 25.000 embert vetettek börtönbe vallási okok miatt és 15000 családot tettek tönkre ugyanezen okok miatt. Hol volt ettől a Habsburgok magyar „vallásüldözése"? Pedig mindez annyira igaz, hogy bármely, az angol történelemmel foglalkozó könyv elolvasásával bárki meggyőződhet róla még akkor is, ha azt a könyvet a legelfogultabb katolikusgyűlölő protestáns (a katolikusgyűlölet az angoloknál egész a legújabb időkig igen gyakori volt) írta.

Eleinte még Amerikában is így viselkedtek a protestánsok. Azok a puritánok és presbiteriánusok (tehát kálvinisták), akiket otthon Angliában üldözött a másik, az uralkodó protestáns felekezet, az anglikán „magasegyház", csak annyit okultak a maguk szenvedésein, hogy ők meg kint New-Englandben, ahol ők voltak az urak, az úgynevezett „blue laws"-t hozták, melyben minden katolikus papra, aki partra száll, halálbüntetést szabtak. De ugyanők a quakereket is akasztófára ítélték s alkotmányukban a vallási vétségekre még a legenyhébb büntetés volt a száműzetés vagy a bűnös nyelvének tüzes vassal való átszúrása. (Spalding: Miscellanea comprising Reviews, Lectures and Essays, Louisville, 1885., 355-380. o.)

Joggal kérdem: ezek után miért csak a katolikus egyház inkvizíciójáról tud a mi társadalmunk? Helyette miért nem inkább a régi világ vallási fanatizmusáról beszél az irodalom, katolikusoknál és protestánsoknál egyaránt, s miért nem hangsúlyozza azt is, hogy a régi világon nem is csak a középkort kell érteni, hanem az egész 1700-ig, sőt 1750-ig terjedő időt? S miért nem teszi még hozzá azt is, hogy a fanatizmusról csak a protestánsok részéről lehet szó, mert hiszen fanatikus az, aki gyűlöletből cselekszik, s emiatt szembe kerül a józan ésszel és a szeretettel, a katolikus pedig, akinek egyedül üdvözítő igazságvallása van, csak a

józan ész és a szeretet alapján járt el akkor, mikor ezt az egyedül üdvözítő hitet kényszerítette, mert az ilyen hit kényszerítését valóban a józan ész és a szeretet kívánja. Ami pedig a kegyetlenséget illeti, az a kor sajátja volt s nemcsak a vallás ellen vétkezők bűnhődtek akkor ilyen kegyetlenül, hanem a tolvajok s a rágalmazók is. Az inkvizíciónak tehát e tekintetben csak az a bűne volt, hogy kora gyermeke volt. Aki azonban csak belekóstolt is a történelembe, tudja, hogy aki a történelmi eseményeket a mai kor szemüvegén át nézi és ítéli meg, az történelmi analfabéta.

Dániában még 1779-ben (!) is elrendelték, hogy az országban partraszálló katolikus szerzetest halállal kell büntetni. (Reuters Theologische Repertorium 70. kötet, 168. o.)

Svédországban régebben halállal büntették a lutheránus felekezetből való kilépést, később már „csak" száműzetéssel és vagyonelkobzással és az örökösödési jog elvesztésével. (Hol volt ettől a Habsburgok protestánsüldözése?) A lutheránus Svédország még 1854-ben is megtette, hogy 7 nőt, köztük 6 férjes nőt száműzött az országból azért, mert katolikusok lettek s nem voltak hajlandók e „nagy bűnüket" jóvátenni.

Hogy Hollandiában a XVII. században minden katolikus templomot és minden iskolát elvettek a kálvinisták, azt már említettem, de hogy ugyanekkor hivatalviselésre is képteleneknek nyilvánították őket, azt még nem. Ugyanekkor a mi „protestánsüldöző" Habsburgjaink alatt protestáns nádorokat választottak, tehát ők még azt is eltűrték, hogy a legfőbb hivatalt is protestáns töltse be, sőt mikor az ország rég katolikus többségűvé vált, a nádori méltóságra akkor is két katolikus és protestáns jelöltet állítottak.

A katolikusok Angliában csak 1829-ben (!) kapták vissza hivatalviselési jogukat. Hollandiában ez a kegy korábban jutott újra osztályrészükül, de ez érthető is, mert ott nem sikerült a régi egyház követőit úgy kiirtani, mint Angliában. Brunn „La eitable religion Hollandis" című, 1675-ben Amszterdamban megjelent művében ezt az intézkedést úgy magasztalja, mint a kormány különös „jámborságának" jelét.

Láthatjuk tehát, milyen szégyenletesen félrevezették e tekintetben a közvéleményt. Hiszen az még ma is, még katolikus részben is, szentül meg van győződve, hogy a vallásos meggyőződést csak a középkori katolikus egyház inkvizíciója üldözte, de az aztán annál kegyetlenebbül. Láthatjuk azt is, hogy a lelkiismeretlen propagandát nem a kommunizmus találta ki. A protestantizmus is tudott épp oly lelkiismeretlenül rágalmazni s a rágalmazó propagandának a katolikusok is már évszázadok óta épp úgy áldozatául estek, mint a kommunista államoknak a külföldtől vasfüggönnyel elzárt lakói.

Mivel a világ halad, ma már a művelt protestánsok is kezdik megtudni mindazt, amit eddig elmondtam. Ezek most, saját szégyenük tudomásulvétele után, már csak így érvelnek:

Elismerjük, hogy a gyakorlati életben a múltban a protestánsok is sokat és nagyot vétkeztek a vallási türelem ellen, sőt épp úgy üldözték a vallásilag más véleményen lévőket, mint a katolikus egyház. Az azonban mégiscsak örök dicsősége marad a protestantizmusnak, hogy ő hozta a földre a vallási türelmet, mely nehezen tudott ugyan utat törni magának még a protestánsok között is, de végül mégiscsak utat tört, sőt ma már a közélet általánosan elismert törvénye még a katolikus államokban is.

Mikor a régi protestánsok ezen elvvel ellenkezőleg jártak el, ők mint rossz protestánsok cselekedtek, mert vallásuk alapelveivel ellenkezőleg jártak el. A rosszat tehát nem vallásukból kifolyólag, tehát nem protestantizmusuk miatt, hanem annak ellenére tették. Ellenben a katolicizmusnak elve a türelmetlenség (s ezt éppen a jelen mű bizonyítja legjobban), a türelmetlenség a katolicizmus lényegéből folyik, vele szükségképpen együtt jár. Ami bűnt tehát a katolikusok a történelem folyamán e téren elkövettek, azt nem visszaélésképpen, nem katolicizmusuk ellenére, hanem miatta tették. A vallásüldözés protestánsok körében visszaélésképpen, a protestantizmus meg nem értése következtében fordult elő, míg a katolicizmusban

szabályként elvből, tehát szükségképpen. Protestáns részen a protestáns vallási elvek érvényesülése szüntette meg a türelmetlenséget és az üldözést, a katolicizmusban azonban ez a szellem csak magának a katolicizmusnak a megszűnésével szűnhetne meg. A türelmes katolicizmus már nem katolicizmus.

Erre a hatásosnak látszó érvre azt feleljük, hogy ez a kiemelt különbség nemcsak nem enyhíti a protestantizmus bűnét, hanem éppen ellenkezőleg: nagyobbítja, csak még ellenszenvesebbé és elítélendőbbé teszi. A katolikus ugyanis éppen azért, mert vallását igaznak s így egyedül üdvözítőnek tartja, tulajdonképpen kötelességét teljesíti, tehát jót cselekszik, a felebaráti szeretetet gyakorolja, mikor a tévedőket erőszakkal is vissza igyekszik tartani a tévelytől, illetve erőszakkal is meg akarja őket akadályozni abban, hogy tévelyüket terjesszék. Az ő erőszaka csak arra irányul, hogy hívei az objektív igazságot (mely semmiképpen se lehet többféle) el ne hagyják, vele ne szakítsanak s helyette ne alakítsanak ki a maguk számára külön-külön alanyi „igazságokat", melyek nem is lehetnek már igazságok, hanem legfeljebb érzelmi és hangulati dolgok. Érzelmeink ugyanis bűnösökké válnak akkor, ha igazságokkal szegülnek szembe s velük szemben érvényesülnek, tehát az ilyen vallásos érzelmek is bűnösek.

Az egyház tehát akkor, mikor türelmetlen, mikor kényszert gyakorol, a maga szempontjából épp oly helyesen jár el, mint az az állam, mely a gyermekek iránti szeretetből (értsük meg: nem gyűlöletből) bünteti az iskoláztatásukat elhanyagoló szülőket, vagy az az ember, aki az öngyilkossal birkózva okoz neki szeretetből véraláfutásokat, vagy az az életmentő, aki a vízben fuldoklót ismét csak szeretetből vágja úgy kupán, hogy elájuljon tőle, mielőtt segítene rajta. Láttuk, hogy ez az eljárás az egyháztól még akkor is jócselekedet volna, ha tanai igazságát illetően tévedne, mert hiszen a bűn vagy erény szempontjából nem az számít, hogy objektíve jó-e az, amit teszünk, hanem az, hogy mi annak gondoljuk-e és jó szándékkal tesszük-e.

Mit szóljunk azonban annak a protestantizmusnak az imént bebizonyított kegyetlen vallásüldözéseihez, vagyonelkobzásaihoz, kínpadjaihoz, vérpadjaihoz és máglyáihoz, mely hosszú évszázadokon át e rémségekkel annak ellenére sújtotta ellenfeleit, de különösen az igazságvallásban hívő katolikusokat, hogy ő maga a hitet alanyinak, érzelmi eredetűnek, tehát változónak gondolja, emiatt szabadnak, az egyén felfogásától függőnek tartja, mely azt hirdeti, hogy objektíve igaz vallás nincs, hanem mindenki részére az az igaz, amit ő annak gondol. Ha az ilyen vallás üldöz, mégpedig oly kegyetlenül, épp oly tömegesen és épp oly hosszú évszázadokon át, mint az igazságvallás, azt már csakugyan nem lehet semmivel se menteni, azon már csakugyan meg kell botránkozni, az ilyet már csakugyan meg kell vetni. A protestantizmus ugyanis egy cseppet se hagyta korábban abban a más valláson lévők üldözését, mint a katolicizmus.

A protestantizmus elvben csak azért lehet türelmes, mert valójában nincs meggyőződése, nincs komoly, igaz hite. Türelmes ugyanis csak így lehet valaki. Aki ugyanis igaznak gondolja a maga vallását, az semmiképpen se mondhatja azt, hogy azért a más vallását is tiszteli és ugyanolyan jogokkal ruházza fel, mint a magáét, azaz az igazságot. A protestantizmus tehát semmiképpen se dicsekedhet elvi türelmével, mert az igazságot nem ismerni, vallási meggyőződéssel nem bírni, bizonyára minden, csak nem érdem vagy dicsőség. (Akkor volna az, ha csakugyan biztosan lehetne tudni, hogy igaz vallás nincs.) Ez ugyanis tulajdonképpen a vallás megszűnését jelenti, ez pedig csak nem lehet dicsőség egy vallásra?

A protestáns türelmi elv a vallásnak a sejtelmek, a hangulatok, a nosztalgiák, az ésszel, meggyőződéssel és akarattal semmi összefüggésben nem levő szokások és faji sajátosságok körébe való utalása, tehát valójában megdöntése. De egy vallásnak bizonyára nem lehet dicsősége, hogy megdöntötte a vallást, de azért továbbra is vallás marad, azaz olyan, mit sem

érő pótlék, mely becsapja az embereket, mert továbbra is vallásnak nevezi magát, noha a vallás fogalmából nem tartott meg semmit, csak a nevet, hogy a hívők ne vegyék észre a változást, mely kiábrándulást jelent.

Az ilyen vallásnak csak egy haszna van, s ez az, hogy valóban megszünteti a vallási türelmetlenséget. Haszon-e ez azonban? Csak az igazság az ugyanis, amely szükségképpen türelmetlen, de az érzelmek, szokások, nosztalgiák nem szükségképpen türelmetlenek, sőt nem is volna szabad türelmetlenül fellépniük. Ha azonban a vallási türelmetlenséget csak úgy tudjuk megszüntetni, ha vele együtt magát a vallást is megszüntetjük, vajon hasznos működés-e ez?

Mit szóljunk azonban, mikor azt kell látnunk, hogy a protestantizmus szakított az igazsággal, elszakadt tőle, megelégedett azzal, hogy a vallásosság csak élmény, érzelem, szokás és nosztalgia legyen, de viszont még az ilyen, lényegében már nem is létező vallásnak azzal az egyetlen előnyével se dicsekedhet, hogy emiatt legalább mindig türelmes volt, soha senkit a vallásáért nem üldözött, fegyvert vallási okokból nem ragadott, türelmetlenségével szenvedést sohase okozott? Mert az, hogy ma már nem okoz, nem lehet érdeme, mert ma már a katolicizmus se okoz.

Mit szóljunk ahhoz, hogy a protestantizmust elvei arra utalják, hogy a más véleményűek iránt türelmes és megértő legyen, a gyakorlatban azonban ennek ellenére mindig legalább olyan türelmetlen volt és a másvéleményűeket mindig üldözte legalább annyira, mint az elvből türelmetlen katolicizmus, tehát az a vallás, melynek a józan ész alapján kellett türelmetlennek lennie. Mit szóljunk hozzá, hogy a protestantizmus még ma is türelmetlenebb, mint a katolicizmus, mert még ma is van több olyan protestáns ország, ahol van államvallás (például Angliában is), tehát a vallások nem rendelkeznek egyenlő jogokkal, sőt sok protestáns országban a jezsuita rend még most se telepedhet le (például még a „szabad" Svájcban se, noha 43%-a katolikus), pedig hát ez bizonyára nem vallásszabadság és noha katolikus állam egy sincs a világon, amelyből a protestáns lelkészeknek bizonyos fajtája ki lenne zárva.

Akinek nincs meggyőződése, annak legalább az az előnye megvan, hogy a meggyőződése miatt nem gyűlöl, nem üldöz senkit. Milyen szégyen, hogy a protestantizmusnak elvből nincs vallási meggyőződése, de azért mégis mennyire gyűlölte és mennyire üldözte régen még a más protestáns meggyőződésűeket is, a katolikust pedig mindig! Pedig hát az ilyen ember gyűlölete és üldözése csakugyan bűn, mert nem mentheti a helyes vagy akár téves meggyőződés.

A protestánsok szerint a katolikus egyháznak az a legnagyobb bűne, hogy a nagy meggyőződése miatt inkvizíciót csinált. A protestantizmusnak pedig szerinte az a dicsősége, hogy ő is csinált ugyan üldözést és inkvizíciót, de ő legalább nem meggyőződésből csinálta, hanem annak ellenére. Vajon érdem s dicsőség helyett nem a képzelhető legnagyobb szégyen-e ez?

Gyakorlatban lehet türelmes az is, aki – mert az igazság birtokosa, vagy legalább annak gondolja magát – elméletben nem lehet az. Sőt, aki méltó birtokosa az igazságnak, csakis türelmes lehet, mert tele van szeretettel, és mert „justitia et pax osulati sunt: az igazság és a béke összecsókolóztak", mondja a Szentírás (Zsolt 85,11). Az igazság birtokosa kénytelen erőszakot alkalmazni, de – mivel ezt is a szeretet kívánja tőle – az erőszakot mérséklettel, szeretettel alkalmazza. Úgy, ahogy az anya alkalmazza gyermeke javára. Ellenben elméletben csak az lehet türelmes, csak az hirdetheti azt, hogy mindegy, hogy vallásilag hogy vélekedik valaki, vagy legalábbis effajta vélekedéseiben senkit sem kell és nem is szabad zavarni, aki nem érzi magát az igazság birtokában lévőnek.

Mivel a régi protestánsok még komolyan hittek (de azért képmutatóan igazi kommunista módra, azért már akkor is vallásszabadságot hirdettek), hiszen a katolicizmus nevelte még őket, vagy legalábbis a szüleiket, de ezek a még hívő protestánsok nem is voltak türelmesek.

Ők a hitbeli és lelkiismereti szabadságot – igazi kommunista rosszhiszeműséggel – csak propagandaszólamnak használták az egyház ellen, de komolyan nem vették egyáltalán, még elméletben se. Ők épp úgy tűrhetetlennek tartották a pápista bálványimádást, mint amilyen tűrhetetlennek tartotta és tartja az egyház az eretnekséget. Tűrhetetlennek tartották a másik protestáns felekezetet is, sőt vele szemben épp úgy használták még az „eretnek" kifejezést is, mint az egyház. Így is kellett viselkedniük, ha egyszer volt vallási meggyőződésük. Vajon mondhatja-e egy orvos arra a kezelési módra, melyet helytelennek, károsnak, sőt végzetesnek tart, hogy azért az se baj, ha valaki ezzel gyógyít?

Luther akkor, mikor már régen felszabadította magát a romlott pápista kereszténység hatása alól, azokról a zsidókról, akiknek a vallását tévesnek tartotta, mint „fiatal, a pokoli kárhozatra való ördögökről" ír. A kereszténységet pedig felszólítja, hogy „a zsidók zsinagógáit gyújtsák fel, és aki teheti, szórjon rájuk ként és szurkot is". Tiltsák el – írja – istentiszteleteiket, és ha ez se használ, „mint a veszett kutyákat", kergessék ki őket az országból. Sajnos, ez már nemcsak elméleti türelmetlenség, mint a római egyházé, hanem ugyancsak gyakorlati türelmetlenség, és éppen nem látjuk benne a kereszténység éltető szellemét, az igazság és a béke csókolózását. (Luthers Werke, Walch-féle kiadás, XX. kötet, 2478-2500. o.)

A 82. zsoltár magyarázata közben ugyanez a Luther azt a kérdést veti fel, „vajon kötelesek-e a világi elöljárók az ellentétes tanokat hirdetőket vagy eretnekeket (Ketzer) távol tartani és megbüntetni"? Azt válaszolja rá, hogy kétféle eretnek van. Először azok, akik felforgatók, mint az újrakeresztelők. Ezek minden kétségen kívül megbüntetendők. Aztán vannak olyan eretnekek is, akik „a hit valamely nyilvánvaló tétele ellen tanítanak". Ezeket se szabad tűrni, hanem mint nyilvános gonosztevőket, meg kell büntetni… Mózes a törvényében megparancsolja, hogy az ilyen gyalázkodókat, sőt minden téves tanítót meg kell kövezni. Tehát itt se kell sok feleselést csinálni (nicht viel Disputierens machen), hanem minden meghallgatás vagy válaszadás nélkül az ilyen nyilvános gyalázkodást elkárhoztatni… Ha valaki prédikálni vagy tanítani akar, bizonyítsa be, hogy parancsa vagy hivatása van rá, mely hajtja és kényszeríti (vajon Luther ezt mivel bizonyította be magáról?) vagy pedig maradjon csöndben. Ha nem akar (csöndben maradni), a hatóság az ilyen kölyköket bízza a megfelelő mesterre, akinek János (Meister Hans, a hóhér) a neve. (Luthers sämtliche Werke, erlangeni kiadás, XXXIX. kötet, 250-256. o.)

Látjuk tehát, hogy van még elméleti türelmetlenség is a protestáns tanokban is, nemcsak gyakorlati türelmetlenség protestáns emberek körében. Nemcsak Lutherből és Kálvinból, hanem még a szelídnek tartott Melanchtontól is idézhetnénk hasonló kijelentéseket. Hogy a mai protestantizmusban már csak gyakorlati türelmetlenség van, elméleti már nincs, csak azért van, mert a mai protestantizmus már Luther, Kálvin és Melanchton hitétől is igen messze csúszott. A mai protestantizmusban ma már csak alapítóinak gyűlölete él, de nem a hite. És éppen ez a legnagyobb szégyen.

Magát Kálvint azonban érdemes még külön is megemlítenünk. Genfben az ő uralma idején olyan, az egész világtörténelemben párját ritkító rémuralom volt, hogy három hónap alatt (február 17-től május 15-ig) harmincnégy kivégzés volt ebben az akkor még egész kis (sőt ma se éppen nagy) városban: lefejezés, máglya, akasztófa, felnégyelés stb., s a kivégzés előtt még többnyire borzalmas megcsonkítások. Gruet Jakabot, csak azért, mert Kálvint gyalázta (pedig ugyancsak volt okra rá szegénynek), ismételt kínpadra vonás és megkínzások után lefejezték.

M. Philippsohn „Westeuropa in Zeitalter von Philipp II. Elizabeth und Heinrich IV." (Berlin, 1882) című művéből (I. kötet, 26. o.) közlöm a következőket:

„Négy év alatt az akkori Genf 15.000 lakója közül 800-900 letartóztatás történt, 76 számkivetést és 58 halálos ítéletet hajtottak végre részben olyanokon, akik ellen a legborzal-

masabb kínpadra vonás ellenére is csak a gyanú volt meg. Ha a felnőtt férfiak számát 5000-re tesszük, akkor ez alatt a négy esztendő alatt a genfi polgároknak egyhatod részét letartóztatták, egy 37-ed részt pedig száműzték vagy kivégezték. Rosszabb arány, mint a francia forradalom rémuralma idején." Csak azt teszem hozzá, hogy mindezt protestáns történetíró állapítja meg.

Hol van ettől a spanyol inkvizíció „kegyetlensége"? Ma már tudjuk, hogy az inkvizíció kegyetlensége csak a mesék világába tartozik, mert a modern történetírás már rég megcáfolta a régen hitt rémségeket. Kálvin genfi kegyetlenségét azonban éppen a modern történetírás alaposssága és tárgyilagossága állapította meg. S ráadásul protestáns történetírók, mint ahogyan az inkvizíció ellen szórt rágalmakat is a protestáns történetírók cáfolták meg.

Lelketlen volt-e a katolikus inkvizíció?

Az emberek az inkvizícióval összekevernek két dolgot és ez a logikátlanság az oka, hogy olyan nehéz őket e tekintetben meggyőzni és tisztánlátáshoz segíteni. Egész más dolog ugyanis maga az inkvizíció, azaz az egyház azon eljárásának helyeslése vagy elítélése, hogy az eretnekeket egyáltalán nyomozta és büntette, és teljesen más kérdés, hogy ezzel a jogával a keresztény szeretet szem előtt tartásával járt-e el, vagy pedig még azzal a móddal is vétkezett, mellyel ezt az állítólagos jogát, sőt kötelességét gyakorolta.

Az egyház ellenségei magát az inkvizíció intézményét is helytelenítik és az evangélium szellemével összeegyeztethetetlennek tartják, de az ellen a mód ellen is külön fel vannak háborodva, mellyel az egyház ezt a vélt jogát gyakorolta.

A kérdés első részét megtárgyaltuk s világosan kimutattuk, hogy az egyháznak nemcsak joga volt az inkvizíció felállításához, hanem a lelkek üdve szempontjából ez egyenesen kötelessége is volt. Minden egyedül azon fordul meg, hogy az egyháznak joga van-e, vagy legalább az igazáról meg van-e győződve. A jó erőszakolása nem ellenkezik a szeretettel, sőt éppen a szeretetből következik. Huszonötöt kellene verni arra a papra, aki komolyan hiszi az örök életet és azt is biztosan tudja, hogy csak azokkal a feltételekkel lehet a mennyországba jutni, melyeket az egyház állít fel s mégis visszautasítaná az állam felajánlott segítő kezét az emberek üdvözítésének megkönnyítésére s az erőszakos, mindig támadó, s nemcsak szellemi, hanem anyagi fegyvereket, sőt még bűnös eszközöket (rágalmazást, támadóháborút) is felhasználó rossz ellen szigorúan csak szellemi fegyvereket használna. Az ilyen eljárás gyakorlatilag az egész, úgyis már természeténél fogva rosszra hajló s magát inkább csak anyagi fegyverekkel befolyásolni hagyó emberi társadalom prédául dobását jelentené a rossznak.

A türelmetlenség nem szégyene az egyháznak, hanem igazságának és igazságában való szilárd meggyőződésének természetes és szükségszerű folyománya. Csak az olyan vallás lehet türelmes, mely csak ködös és határozatlan érzelmekre szorítkozik és családi hagyományokban merül ki, de megdönthetetlen és örök igazságokkal azonban semmi közösséget nem érez. Ott, ahol életről és halálról, különösen pedig örök életről és örök halálról van szó, ott nem lehet szó egyúttal türelemről is. E téren a türelem lelketlenség és megbocsáthatatlan vétek a szeretet ellen. Minden jólelkű ember azonnal türelmetlenné válik, mihelyt egy ember életéről van szó. Hogy lehetne hát a makacssággal szemben türelmes egy olyan jólelkű ember, akinek azt kell látnia, hogy türelmétől vagy türelmetlenségétől milliók üdvözülése vagy kárhozata függ?

Effajta érveink azonban azért nem használnak az inkvizíció ellenségeinek, mert miközben mi a kérdésnek ezt az oldalát tárgyaljuk, ők a másik oldalát tartják szemük előtt, s csak arra gondolnak, hogy az egyház milyen lelketlenül gyakorolta ezt az egyébként rá nézve kötelező türelmetlenséget, azaz nem a jogot, sőt a kötelességet nézik, hanem azt a bűnös módot, mellyel e kötelességét az egyház gyakorolta. Ők, mikor az inkvizíciót hallják, csak a kínpadra és máglyák lángjaira gondolnak, s világos, hogy ez utóbbiak helyeslésére nem kapnak annak kimutatására feleletet, hogy az eretnekek bűnösök voltak, nem pedig hősök, makacsok, gőgösek, meg hiúk, nem pedig a haladás képviselői s ezért az egyház kénytelen volt a híveit megvédeni tőlük. Ők csak arra gondolnak, hogy a bűnösöket se szabad gyűlölni s különösen nem a szeretet egyházának, s ha kegyetlen jogosan senki se lehet, különösen nem lehet Krisztus egyháza.

Most végül elérkeztünk a probléma eme részéhez, azaz annak a kérdésnek a megtárgyalásához, hogy az az egyház, melynek joga, sőt kötelessége volt az eretnekek ellen fellépni és

őket büntetni, e joga s kötelessége gyakorlása közben nem vétkezett-e a móddal, mellyel e jogát és kötelességét gyakorolta? Nem szegte-e meg közben a felebaráti szeretetet, nem feledkezett-e meg az önmérséklésről? Nem volt-e a bűnösökhöz kegyetlen, nem volt-e szigorúbb, mint amennyire szükséges volt? Kétségtelen ugyanis, hogy a jó ember, ha kötelességből büntet is, akkor is a szükségesnél enyhébben, mint szigorúbban büntet, s hogy ő is így járjon el, ha valakitől, akkor elsősorban Krisztus földi képviselőjétől kell elvárnunk.

Reméljük, hogy miközben az inkvizíció irgalmas voltát bizonyító adatainkat feltárjuk, nem lesz az a sorsunk, hogy az egyház ellen ingerelt olvasó most, mikor végre már az eretnekek büntetésének módjáról lesz szó, azzal bújik ki majd adataink meggyőző ereje elől, hogy most meg majd mikor mi a büntetés módjáról beszélünk, ő a kérdés első oldalára irányítja a figyelmét s azt hánytorgatja majd magában, hogy akár kegyetlen volt az inkvizíció, akár nem, egyszerűen maga az inkvizíciós kereszténység, azaz a vallási meggyőződés erőszakolása, börtönnel és máglyával való terjesztése (láttuk, hogy az egyház ezzel nem terjesztette, hanem csak ezzel védte tanait) volt helytelen s így nem menthető még akkor se, ha ezt az üldözést kíméletesen gyakorolta. Lehetséges ez sajnos, de akinek akkor, mikor az elvről volt szó, csak a módon járt az esze, mikor pedig a módról volt szó, akkor meg csak az elvre gondol, az – sajnos – azt is el tudja érni, hogy se az egyik, se a másik bizonyításunk nem éri el célját s így mind a két tekintetben lehetséges lesz számára eredeti téves felfogásának megőrzése. Az ilyen embereken természetesen nem segíthetünk.

Amilyen egyszerű annak bebizonyítása, hogy az egyháznak tiltania és büntetnie kell az eretnekséget, illetve helyeselnie, hogy az állam bünteti, ha a maga igazáról biztos meggyőződése van, épp oly világosan megállapítjuk már „a pirori" azt is, hogy az egyháztól felállított és az Ő vezetés alatt álló törvényszék nem lehetett kegyetlenebb más, akkori törvényszékeknél, sőt szükségképpen enyhébbnek kellett lennie azoknál. Ha ugyanis az egyház bosszúállóbb és kegyetlenebb, mint a többi ember, ha a papok szívtelenebbek, ha kisebb bennük a felebaráti szeretet, mint azokban, akiknek ezt tőlük kellett volna megtanulniuk, azt kell megállapítanunk, hogy maga a kereszténység, maga az evangélium, maga Krisztus tanítása a rossz. Hiszen a pap a kereszténység képviselője, hirdetője és gyakorlati bemutatója a földön. Nem lehet jó az a kereszténység, melynek a szívtelenség, a kegyetlenség s a bosszúállás a gyümölcse, ha képviselőinek ez az ismertetőjelük. Milyen egyház az, mely nem e világból való, azaz nem a nyers erőn alapszik, mint a földi államok, de ha módja van rá, ugyanezt a nyers erőt, az erőszakot, mégis sokkal kegyetlenebbül gyakorolja, mint az az állam, melynek természetes eszköze ugyanez!

Ezért nem is hiszem, hogy akadna olyan ember, aki (még a vallástalanok között se) ha választhatna, hogy olyan törvényszék előtt feleljen-e bűneiért, melynek bírái, börtönőrei és hóhérai papokból állnak, vagy pedig olyan bíróság előtt, mely állami alkalmazottak vezetése alatt áll, ne inkább az egyházit választaná abban a biztos reményben, hogy ott nagyobb igazságot, nagyobb megértést, nagyobb kíméletet fog találni még akkor is, ha az államon egy modern kultúrállamot értünk, nem pedig egy hitlerista vagy kommunista államot. Ha mégis van olyan ember (mert bizonyára azért akad), aki mégis jobban félne a paptól, mint az állam embereitől, csak azért van, mert a papságot csak rágalmakból ismeri, de tényleges összeköttetésbe sohase került vele.

Azt szokták gondolni, hogy a papi kegyetlenség oka az, hogy a világiak, mert ők a papoknál átlag bűnösebb emberek, sokkal megértőbbek a bűnösök iránt, ők nem utálják, nem vetik meg, nem gyűlölik őket annyira, mint a papok, akiket a bűn iránti gyűlölet sokkal kíméletlenebbekké, sőt kegyetlenebbé tesz, mint a gyarlóbb erkölcsű átlagembert. Így érthető aztán az inkvizíció kegyetlensége is. Hogy azonban még ez is mennyire helytelen feltevés, elég csak a „jus asili"-re figyelmeztetnünk, azaz arra az éppen a középkori szentéletű szerze-

tesektől életbe léptetett szokásra, mely az állam közegeitől üldözött gonosztevőknek, rablógyilkosoknak, tolvajoknak, paráznáknak védelmet és büntetlenséget biztosított az állami karhatalom elől, ha valamely templomba vagy kolostorba tudtak menekülni, mert oda fegyverrel nem lehetett bemenni utánuk.

Láthatjuk belőle, hogy azok a szentéletű középkori papok és szerzetesek mennyire embernek tekintették és mennyire szerették még az államtól üldözött gonosztevőket is (akik között pedig a középkorban igen nagy százalékot tettek ki azok, akik csak az egyház ellen és az erkölcs ellen vétkeztek, például a papgyalázók, káromkodók, házasságtörők stb.). Mennyire megsajnálták azok a fanatikusnak gondolt középkori szerzetesek még ezeket is. A „jus asili" ugyancsak fényesen megcáfolja azt a feltevést, hogy a papok a bűn elleni utálatuk miatt legalábbis a bűnös embereket megvetették és gyűlölték. A jó pap – látjuk – nem úgy gyűlöli a bűnt, hogy ne tudna különbséget tenni a bűn és a bűnös ember között. Minél jobb pap egy pap s ezért minél jobban gyűlöli magát a bűnt, annál jobban különbséget tud tenni maga a bűn és azon ember között, aki elkövette. Az utóbbit bűne ellenére is szereti, s mivel bűne miatt nem gyűlöli, hanem sajnálja s azt is jól tudja, hogy még üdvözülhet, sőt az üdvösségben még nagyobb dicsősége is lehet, mint neki lesz (sőt ő még a pokolba is juthat), még a többi embernél is jobban szereti. Ezzel egyébként tele van az evangélium is.

I. Lipót uralkodása alatt egyszer Kőszegen éppen akkor kísért börtöne a karhatalom egy bigámiával vádolt férfit, mikor az úrnapi körmenet haladt a város utcáin. A vádlott felhasználta a jó alkalmat s őrei közül villámgyorsan beszaladt a körmeneten résztvevők soriba és az Oltáriszentséget baldachin alatt vivő pap közelébe bújt. Őrei azonban oda is utánamentek, kiráncigálták onnan és magukkal vitték.

A papok, akik még az elvált és újra férjhez ment asszonyt se hajlandók feloldozni, akármennyire sír, és ezért bizonyára minden más kőszeginél jobban „gyűlölték" ezt az elvetemült bigámiást, mégis nemhogy elégtétellel nézték volna elhurcolását, úgy felháborodtak rajta (érdekes, hogy nem a bigámiáson, hanem őrein), hogy utána az egész kőszegi papság nem restellt egy külön memorandumot szerkeszteni s azt Bécsbe, a király elé terjeszteni és kérni annak a karhatalomnak a megfékezését, mely felháborító módon fegyveresen merészelt behatolni az imádkozó tömegbe s egyenesen a legméltóságosabb Oltáriszentség közeléből hurcolta el az egyház védelme alá menekült üldözöttet. (Mint látjuk, a papságot az nem is érdekelte, hogy az üldözött bűnös volt.)

Természetesen Lipót is teljesen a papoknak adott igazat, hiszen ő is „vakbuzgó" volt (sőt „szabadsághőseink" úgy enyelegtek róla, hogy „a papok dajkálták") s így ő se a bigámián háborodott fel, hanem azon, hogy őrei ezt a züllött embert jobban gyűlölték, mint amennyire az Oltáriszentséget tisztelték.

Vagy itt van egy még jelentősebb példa, mely viszont magának a pápaságnak a „bosszúszomját" éppen abból az időből bizonyítja, mikor egész történelme folyamán a legnagyobb volt a világi és politikai hatalma s melyet ellenségei azzal vádolnak, hogy egész történelme folyamán egyedüli célja világhatalmának megtartása volt.

Alig van közismertebb epizódja a világtörténelemnek, mint Becket Tamás, canterburyi érsek, az egyház és a papság jogai rettenthetetlen védőjének esete, akit, hogy II. Henrik angol királynak kedvében járjanak, négy angol nemes példátlan kegyetlenséggel egyenesen az oltár lépcsőjén gyilkolt meg, s akit a pápa hamarosan utána szentté avatott.

A pápa Becket Szent Tamással kapcsolatban az angol királyon olyan győzelmet aratott, hogy II. Henrik utána mezítláb ment vezekelni a szent sírjához, meztelen hátát megvesszőztette a szerzetesekkel s utána teljes 24 órán át imádkozott szent ellenfelének sírboltjában étel és ital nélkül, a négy gyilkos nemest pedig, az országban az ő legodaadóbb híveit, Rómába küldte a pápához megbüntetésre.

Ezt az esetet használták ki legjobban a világtörténelemben az egyház és a papság féktelen uralomvágyának bizonyítására (IV. Henrik német király canossajárása mellett). Senkinek még csak eszébe se jutott, hogy az angol király bűnbánatát és vezeklését önként csinálta. Ma is mindenki azt hiszi, hogy kénytelen volt, mert akkor még a papoknak és a pápának ilyen nagy volt a hatalma, a papok és a pápa ugyancsak kíméletlenül éltek is meglevő hatalmukkal és porig alázták ellenfeleiket még akkor is, ha királyok vagy császárok voltak.

Ahogyan azonban mindenki, aki csak belekóstolt a világtörténelembe, tudja II. Henrik angol király e példátlan megalázását s természetesen a papi uralomvágy bizonyítékát látja benne, épp oly kevéssé tudják azt is, hogy az a III. Sándor volt ekkor a pápa, aki állítólag Barbarossát, a német dicsőség és önérzet egyik legbüszkébb képviselőjét is úgy megalázta, hogy legnanei veresége után a pápa kengyelvasát féltérdre ereszkedve kellett tartania, mikor az elválásuk után a pápa lóra szállt. (Világos, hogy Barbarossa is önként, meggyőződésből és bűnbánatból csinálta, amit csinált, s a pápa csodálkozott rajta legjobban, mikor látta.)

Mivel ez a négy angol nemes tettéért bűnbánatot tartott (a történtek után könnyű elhinni, hogy őszinte volt a bűnbánatuk, hiszen egyébként is a középkor legvallásosabb századában éltek), noha gyilkoltak, papot gyilkoltak, érseket gyilkoltak, szentet gyilkoltak és a templomban, sőt az oltárnál gyilkoltak (megannyi olyan bűn, amely a legrémesebb egyházi „átokkal" járt), az állítólag olyan végtelenül gőgös pápa, nemcsak kínpadra nem vonatta, máglyára vagy vérpadra nem küldte őket, hanem még csak börtönbe se. Csak azt a penitenciát szabta ki rájuk egyedüli büntetésül, hogy zarándokoljanak Jeruzsálembe Krisztus kínszenvedése tiszteletére. Ez magyarul azt jelenti, hogy a pápa minden büntetésüket elengedte, hiszen – tekintve az akkor kezdetleges rendőri és közlekedési viszonyokat – még azt se lehetett ellenőrizni, hogy a bűnösök utána legalább ezt a zarándoklást elvégezték-e.

A történelem tudja, hogy elvégezték, sőt a négy közül három ott, Palesztinában halt is meg, a negyedik pedig onnan visszatérőben. Kétségtelen azonban, hogy a pápa, aki ezt a vezeklést rájuk szabta, nem tudhatta előre, hogy így is lesz, s mivel szívükben nem olvashatott, azt se tudhatta, hogy bűnbánatuk ennyire őszinte volt. Ők a lelkiismeret-furdalástól, az általános megvetéstől, mely személyüket abban a vallásos korban kísérte s az önként magukra vett nagy vezeklástől haltak meg. A közvélemény azonban – mely természetesen akkor se állt az ellenségszeretet oly magas színvonalán, mint maga a pápa – ezzel annyira nem látta még elintézettnek a dolgot, hogy otthon, Angliában, II. Henriket még hosszú évek múlva is vádolták azzal, hogy Becket Szent Tamás szentségtörő és elvetemült gyilkosait nem büntette meg maga. Miért bízta megbüntetésüket – hányták a szemére – a papokra. Tudhatta volna, hogy ha megbüntetésüket a papokra bízza, nem fognak úgy bűnhődni, mint megérdemelték.

Annyit mindenesetre jól láthatunk az esetből, mennyire „bosszúállók és fanatikusok" a papok. Ne feledjük ugyanis, hogy ezek a középkori papok egy szentnek a gyilkosaival és a templom megszentségtelenítőivel akkor bántak ilyen megbocsátó irgalommal, mikor az állam még a lopást is nemegyszer halállal büntette s mikor a kerékbetörés, a megvakíttatás, orr- vagy fülcsonkítás mindennapi volt s ez utóbbiak még a kisebb büntetések közé tartoztak.

De nagyszerűen mutatja a középkori papság igazi keresztény lelkületét alázatosságát és türelmét (valamint hogy mennyire tudatában volt annak, hogy a mennyek országa nem e világból való, hogy nem erőszakkal kell terjeszteni, hogy az eretnekek ellen is elsősorban nem erőszakkal kell védekezni, sőt még megvetni s elítélni se szabad őket, hanem az ő irányukban is alázatosaknak kell lennünk) a papságnak éppen az inkvizíció felállítása előtt való viselkedése. Feltűnő, hogy a papság milyen nehezen szánta rá magát az eretnekek elleni „adminisztratív" fellépésre még akkor is, mikor már az állam kínálta a segítséget, a hívek pedig követelték a fellépést.

A középkor első felében, mikor az egyháznak még kevesebb baja volt az eretnekséggel, egyedül lelki eszközökkel küzdött ellenük. (Az ellenkezőre még felhozott bizonyítékok még

a középkor előtti időkből valók s egyébként is csak szórványos véleményeket és indítványokat jelentenek, melyek nem is léptek életbe.) Az egyház ugyanis, ahogyan nem e világból való, nem is szereti az evilági eszközöket igénybe venni a maga céljaira. Ehhez csak végszükség esetén folyamodik, akkor, mikor a tévely vele szemben már rég erőszakhoz folyamodott a maga terjesztésére, s mikor emiatt az a nagy kár, melyet a hívek körében már okozott, szeretetből az egyházat is keményebb fellépésre kényszerítette.

Mikor a XI. századtól kezdve a katarok és valdiak képében tömegestől kezdtek jelentkezni az eretnekek, mégpedig erőszakos és az egész társadalomra veszélyes alakban, a papságnak eleinte még csak eszébe se jutott, hogy ellenük az állam segítségét is lehetne kérni, vagy legalább elfogadni. Egészen megható, ahogyan a papság először ebben a kérdésben viselkedett. Nem volt okos viselkedés, mert a püspök állhatatossága, hogy megmarad a tisztán szellemi fegyverek mellett, igen nagy károkkal járt, de kétségtelenül szép és evangéliumi volt. (De később, mikor inkvizíciót állított fel, az is evangéliumi cselekedet volt, mert okosnak lenni is evangéliumi és Jézus tüzet és kardot is hozott a földre, nemcsak megbocsátást és szeretetet. „Legyetek okosak, mint a kígyók" – mondta (Mt 10,16). A kereszténység a szeretet, nem pedig a tehetetlenség vagy gyagyaság vallása. Sokszor a szeretet az, ami kívánja a szigort. Másképp nem szeretet, hanem gyagyaság.)

A chalonsi egyházmegyében már 1004 körül nyilvánosan fellépett egy Leutard nevű egyén, aki a házasságot bűnnek, a papságot pedig feleslegesnek nyilvánította, az embereket lázította, hogy a papoknak ne fizessék meg a tizedet (tehát akár 48-ban a „hazafiak"), a szentképeket és feszületeket pedig forradalmilag viselkedő hívei élére állva összetörte. (Tehát már a XI. században olyan felvilágosult volt, mint amilyenné a protestánsok csak a XVI. század folyamán lettek.)

(Mind Lutherék, mind a 48-asok hogy meg voltak győződve, hogy amit ők tesznek, az felvilágosultság s haladás. Lám, Leutard felforgatói már a legsötétebb középkor közepén ugyanilyen felvilágosultak voltak.)

Leutard a chalonsi püspök, Gébuin elé került üzelmeiért, aki azonban csak azt állapította meg róla, hogy bolond s büntetlenül elbocsátotta.

De a bolondokat se szabad szabadon működni hagyni, mert hallgatóik között is sok a „bolond". Így történt aztán, hogy 1034-ben Rogernek, az akkori chalonsi püspöknek az idejében már úgy elterjedtek Leutard „bolondságai", amelyek hívői – a szokásos eretnek szerénységgel – ekkor már kataroknak (tisztáknak) nevezték magukat, hogy Roger püspök, aki épp olyan jó és evangéliumi volt, mint elődje, kétségbeesésében Vazon liégi püspökhöz fordult tanácsért. Ez azonban ismét csak épp oly jámbor és evangéliumi volt, mint a chalonsi püspök, sőt még náluk is evangéliumibb – nem is csoda, mert hiszen neki még nem volt dolga eretnekekkel – és így válaszolt neki:

„Isten nem akarja a bűnös halálát, hanem megtérését." (2Pt 3,9) (De azt is akarja, hogy a pásztor megvédje a nyáját a métely tól, s ha szellemi eszközökkel ezt nem tudja elérni, világos, hogy megvédésükre köteles minden megengedett eszközt felhasználni. Az állam segítségének elfogadása, sőt akár kérése pedig bizonyára nem meg nem engedett eszköz, mert ha az eretnekeket börtönbe zárjuk, vagy akár halállal büntetjük, bizonyára nem igazságtalanságot követünk el, nem ártatlant büntetünk. Az eretnekeket csak az tarthatja kisebb bűnösnek a gyilkosnál, aki az egyház tanainak igazságában nem hisz. Aki hisz benne, annak szemében az eretnek a lélek gyilkosa, tehát nagyobb s különösen veszélyesebb bűnös annál, aki csak a testet tudja megölni. Ha Krisztus Urunk még arra is biztat bennünket, hogy „facite vobis amicos de mamona iniquitatis" (Lk 16,9), vagyis hogy még a mammont is tegyük barátunkká, hogy üdvözülhessünk és másokat is üdvözíthessünk, akkor bizonyára a törvényes állam törvényes segítő kezét is felhasználjuk és fel is kell használnunk arra, hogy felebarátaink üdvözülésé-

nek akadályait eltávolítsuk az útból.) „Vajon Krisztus nem a szelídség példáját adta-e nekünk az eretnekek iránt, mikor, noha mindenható volt, eltűrte a zsidók gyalázkodásait, kegyetlenségeit s végül a kereszt gyalázatát?"

(Igen, de az eretnekeket nem azért büntetjük, mert minket gyaláznak, hanem azért, mert felebarátainkat rontják meg és vezetik félre. Vajon ezt is tűrnünk kell, ha rendelkezésünkre állnak az eszközök megakadályozására? Krisztus tűrte az inzultusokat, mert azért jött a földre, hogy értünk meghaljon, s hogy nekünk példát adjon azon bántalmak békés elviselésére, melyek ellenünk irányulnak. Egész más dolog azonban mások rosszra csábítását tűrni. Ez nem dicséretes béketűrés, hanem bűnös nemtörődömség, sőt cinkosság a bűnben. Különösen nem szabad ezt tűrniük a pásztoroknak, akik felelősek nyájukért. Igaz, hogy a lelkipásztoroknak elsősorban lelki fegyverekkel kell védeniük a nyájukat, de az is igaz, hogy nem szereti eléggé nyáját és hanyagságban bűnös az a pásztor, aki csak szellemi fegyvereket használ nyája védelmére akkor is, mikor a farkasok nem szorítkoznak csak szellemi fegyverekre és mikor látnia kell, hogy csak a szellemi fegyverek nem elégségesek s neki, ha akarja, a testi fegyverek is rendelkezésére állnak, a farkasok pedig fütyülnek a szellemi fegyverekre.)

„Mikor pedig példabeszédében azt tanácsolta, hogy hagyjuk a konkolyt együtt nőni a búzával egész az aratásig (Mt 13,24-30), nem azt adta-e tudtunkra, hogy a rosszaknak együtt kell élniük a jókkal egészen Isten ítéletéig, aki majd elválasztja őket?"

(Jézus ebben a példabeszédében nem azért mondja, hogy ne tépjük ki a konkolyt a búza közül, mintha a kitépés helytelen vagy bűn volna, hanem csak arra figyelmeztet bennünket, hogy akármit csinálunk, azt úgyse tudjuk elérni, hogy a búza között gaz ne legyen, illetve az egyházban a jók között rosszak is ne legyenek. Csak azt akarja mondani, hogy se az egyház, se az állam azt soha el nem fogja érni, hogy itt a földi társadalomban (tehát még a földi egyházban is) rosszaság, eretnekség, bűn ne legyen. Ez mindig lesz. Ebből azonban nem következik, hogy mind az egyháznak, mind az államnak ölbe tett kezekkel kell néznie a búza között a konkolyt, s ha tudja is, hogy tökéletes munkát nem tud végezni s azt nem is tudja elérni, hogy hitetlenség, eretnekség, bűn az emberek között egyáltalán ne legyen, nem kell legalább arra törekednie, hogy minél kevesebb legyen, s ha már van és lesz is mindig, a híveknek, a jóknak, minél kevesebbet árthasson. Ezért lett végül Wazon püspök tanácsa ellenére is inkvizíció, tehát nagyon okosan és helyesen és az evangélium szellemében lett.)

Wazon püspök azonban még ennél is tovább ment: „Azok – mondja –, akiket a világ ma gyomnak tekint, meglehet, hogy majd eljön az aratás, Isten gabonaként raktározza majd el a csűrében… Azokat, akiket mi Isten ellenségeinek tekintünk, lehet, hogy Isten fölibénk helyezi majd a mennyországban."

(Ebben is igaza van Wazon püspöknek, hiszen mi is kiemeltük már, hogy Isten előtt nem az számít, hogy objektíve jó-e és igaz-e, amit mondunk vagy teszünk, hanem az, hogy mi minek gondoltuk, azaz, hogy lelkiismeretünk szava szerint jártunk-e el. A jóhiszemű eretnek tehát valóban kedvesebb Isten előtt, mint a képmutató igazhitű. Világos azonban, hogy ha ezt el is ismerjük, ebből még egyáltalán nem következik, hogy az egyháznak nem kötelessége az objektív igazságot védenie, e védelméhez az állam segítő kezét is elfogadnia, s ha módjában áll, a hívektől az ártalmat adminisztratív eszközökkel is távol tartani. Az, amire Wazon püspök céloz, a forum internum. Ez csak Isten s esetleg talán még az illető érdekelt ember előtt ismeretes. Az egyház és az állam azonban, mint hatóságok és földi intézmények, csak a forum externumot, tehát az objektív valóságot tarthatják számon, csak ennek ügyében intézkedhetnek, csak ezt védhetik, de ezt kötelességük is védeni. Aki a társadalmi rendért és ezrek lelki üdvéért felelős, teljesen híjával volna a helyes ítélőképességnek, ha Wazon püspök elvei szerint járna el. Hiszen egyenesen rászabadítaná a társadalomra akár a jóhiszemű, akár a rosszhiszemű mérgezőket. A méreg, a téves tan akkor is fertőz, s akkor is halálos, ha jóhisze-

műen adják be, ha jólelkű beadója bizalmat kelt maga iránt, s megszünteti gyanúnkat, sőt úgy fellelkesít bennünket, mintha méreg helyett jótékony vitamint adott volna. Nem lenne-e hát egyenesen őrültség az ilyen jólelkű méregkeverőket szabadon működni hagyni?)

E Wazon-féle jámbor, de ostoba okoskodások mellett nem csoda, hogy 1049 októberében a mindjobban terjedő eretnekségek miatt már zsinatot kellett tartani Reimsben. Olyan nagy jelentőségűvé vált már a dolog, hogy a zsinaton IX. Leó pápa személyesen elnökölt. De a papság még itt is és még ekkor is annyira egyedül csak a szeretet alapján állt s lelkülete annyira egyezett Wazon püspökével, hogy a zsinat még akkor is megelégedett tisztán lelki védőeszközzel, az eretnekeknek az egyházból való kiközösítésével. Még később még II. Sándor pápa is azt írja Guiffred narbonnei érseknek, hogy „mind az egyházi, mind a világi törvények tiltják az emberi vér kiontását", tehát nemcsak nem buzdít, hanem egyenesen óv az erőszakos fellépéstől s egészen megfeledkezik arról, hogy a gonosztevők kivégzését (tehát a lázadókét is) se az egyházi, se a világi törvények nem tiltják.

1112 körül az utrechti egyházmegyében egy Tanchelin nevű eretnekvezér okozott nagy zavarokat, sőt felfordulást. A lotaringiai herceg, tehát egy nem papi egyén fel is lépett ellene, de maga a püspök most is megelégedett Tanchelin kiközösítésével. 1144-ben a chalonsi egyházmegyéből már annak a liège-i püspöknek az egyházmegyéjére is átterjedt az eretnekség, aki mint fentebb láttuk, oly feltűnően megmaradt az aszketikus szeretet alapján, mikor püspöktársa a tanácsát kérte. De a liège-i papság se használt erőszakot, sőt a nép dühe ellen egyenesen megvédte az eretnekeket, bár ez a népdüh ekkor már olyan nagy volt, hogy a védelem csak nagy üggyel-bajjal sikerült. (Fredericq: Cordus documentorum inquisitionis haereticae pravitatis Neerlandicae, I., 15. és köv. oldalak)

Szent Bernát, aki prédikálva bejárta az eretnekségtől megfertőzött területeket, ezt írta akkor, mikor a nép egyes eretnekeket dühében már meg is ölt: „Helyeslem a buzgóságot, de nem tanácsolom utánzásra a cselekedetet. Az embereket hitre bírni érvekkel kell, nem fegyverekkel."

Szent Hildegard pedig a keresztény fejedelmeknek ezt írja ugyanezen időben: „Zárjátok ki az eretnekeket az egyházból, de meg ne öljétek őket. Épp úgy Isten képére teremtettek ugyanis, mint mi."

(Hát talán a lázadók, rablógyilkosok vagy hazaárulók nem Isten képére teremtettek? Azokat miért szabad mégis megölni? Annyiban azonban igaza van a szentnek, hogy csak akkor szabad a bűnöst halállal büntetni, ha más orvosság már nincs. Különösen igaz ez az olyan emberekre, akiknek az eretnekség a bűne. Ezeket tulajdonképpen még hamarabb és még alaposabban el kellene némítani, mint a test gyilkosait vagy az állami rend tönkretevőit, de mivel benső, lelki dolgokat veszélyeztetnek s olyan ország ellen támadnak, mely nem e világból való, az e világ fegyvereit csak akkor kell felhasználni ellenük, ha ők is használják ugyanezen fegyvereket, s ha a lélek fegyverei haszontalanoknak bizonyulnak ellenük.)

Nemcsak a nép, hanem a fejedelmek is előbb büntették az eretnekeket halállal, mint a papság, s a papság erre őket eleinte nemcsak nem kérte, hanem egyenesen megdorgálta érte. A papság ellenállása velük szemben csak akkor tört meg, mikor kénytelen volt belátni, hogy az egyház érvei az irgalmasság mellett csak elméletben jók, de a gyakorlatban csődöt mondanak. Az eretnekek ugyanis szinte parancsra hazudtak, s még esküjüket is, hogy nem eretnekek vagy hogy megjavulnak, szemrebbenés nélkül szegték meg.

Jámbor Róbert francia király (pedig mint a jelzője mutatja, nem lehetett éppen kegyetlenségre hajló ember) már 1017-ben megégettetett 13 eretneket és Vilmos, poitiers grófja és Aquitania hercege is hamarosan követte példáját. III. Henrik császár is többeket felköttetett közülük 1052-ben, mégpedig – mint az egykorú írás mondja – „consensu cuncterum" (mindenki helyeslésével).

A papság azonban még ekkor se csatlakozott az adminisztratív eszközök alkalmazásához s „mindenki helyeslésével" szemben még ekkor kitartott különvéleménye mellett. A „Gesta episcoporum Leodiensium" szerzője például azt írja ezzel kapcsolatban, hogy ha élt volna az ő püspöke (Wazon), az nem engedett volna meg ilyesmit. „És ezt megmondjuk fennhangon – teszi hozzá –, nem mintha védeni akarnánk az eretnekséget, hanem mert az effajta elítélések nincsenek összhangban Isten törvényével." (Láttuk, hogy mennyire összhangban vannak.)

Érdekes, hogy nemcsak a derék uralkodók (mint Jámbor Róbert francia király) léptek fel keményen az eretnekek ellen már akkor is, mikor az egyház még nem lépette fel, sőt a fellépést helytelenítette, hanem az a Godffroy lotaringiai herceg is, akit az egykori krónika simóniásnak és az egyház üldözőjének mond. Ez egyébként érthető is, mert hiszen az önmérsékléshez és a türelemhez épp úgy igazi vallásosság kell, mint ahogyan igazi vallásosság jele a hit önzetlen és erélyes védelme is. Minden attól függ, hogy valaki az érem azon oldalát nézi-e elsősorban, mely az igazság szolgálatára kötelez, vagy pedig azt, mely az evangélium előírta türelmet és szeretetet nézi. Ez utóbbiak azonban akkor elfelejtették azt, hogy csak a személyük elleni bántalmakat kell békével tűrniük, de nem az Isten és az egyház vagy a hit elleni bántalmakat. Ezeket nemcsak nem kell, hanem nem is szabad tűrnünk.

1040-ben Heribert, milánói érsek, szintén nem megölni, hanem megtéríteni törekedett Girard eretnekvezért, de a milánói polgári hatóságok (civitatis huius majores laici) egy nagy keresztet állítottak fel a piacon és vele szemben a piacon egy nagy máglyát. Oda hurcolták Girardot és társait, felszólították őket, válasszanak, melyik kell. Mivel tévedéseiket még ekkor se akarták visszavonni, a máglyára dobták és megégették őket. Landulps, a krónikás külön hangsúlyozza, hogy ez a püspök ellenére történt.

Guibert de Nogent még 1114-ből is hasonló esetet beszél el Soissonból. Itt – írja – Lisiard püspök őrizetbe vette az eretnekeket. Mivel püspöktársai éppen Beauvaisban tanácskoztak, elment hozzájuk tanácsot kérni, hogy mit csináljon velük. Vele volt Guibert is, a krónika szerzője. A nép azonban otthon, Soissonban – felhasználva a püspök távollétét – megrohanta a börtönt (ahol az eretnekek, mint a következmények megmutatták, valóban csak „védőőrizetben" voltak), máglyát rakott és beledobálta őket.

A krónikaíró azzal okolja meg a nép tettét, hogy nem akarta tovább tűrni a papi puhaságot (clericalem verens mollitiem). Attól féltek, hogy ha megvárják, míg püspökük tanácsaival hazaérkezik, az eretnekek nem kapnak majd semmi büntetést.

Lièges-ben 1135-ben három eretneket vettek õrizetbe. Mivel még ekkor is a házasság ellen nyilatkoztak, nemi promiszkuitást hirdettek és még a keresztséget is szükségtelennek tartották, a nép úgy felháborodott ellenük, hogy azonnal meg akarta őket égetni. Tíz évvel később ugyanitt a tömeg kezébe kaparintott néhány eretneket s szintén azonnal meg akarta őket égetni. A város papsága, mely inkább megtéríteni szerette volna őket, alig tudta a véres tettet megakadályozni. (Hos turba turbulenta raptos incendio tradere deputavit, sed nos Deo favente misericordia pene omnes ab instanti supplicio de ipsis meliora spreantes vix eripuimus.)

Még rosszakarattal se lehet tehát tagadni, hogy az egyház az eretnekekkel való viszonyát nem az inkvizícióval kezdte. Nem könnyen, nem ok nélkül és éppen nem szívesen folyamodott ehhez az erőszakos eszközhöz később se. Szó se lehet róla, hogy alkalmazásával megfeledkezett volna arról, hogy ő lelki hatalom és hogy országa nem e világból való. Amit tett, egyedül csak azért tette, mert ebben a világban kellett hivatását betöltenie, hívei pedig nagyon is rosszra hajló, gyarló emberek, akiknek átlagára a tisztán csak szellemi és erkölcsi fegyverek nem nagyon hatnak. Hitük megvédésére tehát bűn lett volna elhanyagolni azokat az adott helyzetben egyedül hatásos eszközöket, amelyeket az akkori állam segítsége lehetővé tett.

Nagy eretneküldöző volt az ifjú VII. Lajos francia király is, akinek testvére volt Henrik reimsi érsek. Ez Flandria grófjával együtt üldözni kezdte a katarokat, akik a pápához fordultak ellene panasszal. Nem is eredménytelenül. A pápa írt mindkettőjüknek és nagyobb szelídségre intette őket. „Többet ér – írta a pápa az érseknek –, ha a bűnösöket feloldozzuk, mint ha ártatlanok életére törünk. A megbocsátás jobban illik az egyházi férfiakhoz, mint a keménység." Figyelmeztette a Szentírás szavára is (Sir 4,22): „Noli nimium esse justus", ne légy túl igazságos önmagaddal szemben.

Bizonyára az volt a szebb, amit a pápa írt, de kérdés, hogy nem az érsek eljárása volt-e okosabb, s hogy a pápa is nem ugyanúgy tett volna-e, ha ő is a helyszínen élt volna és így jobban ismerte volna a helyzetet. Láthatjuk ezt abból a levélből is, melyet erre az érsek testvére, a király, a pápának válaszul írt:

„Testvérem, a reimsi érsek, a minap bejárván Flandriát, a manicheusok eretnekségéhez ragaszkodó, a leggyalázatosabb tanoktól félrevezetett embereket talált. A tapasztalat bebizonyította, hogy még sokkal rosszabbak annál is, mint amilyennek látszanak. Ha felekezetük terjedése tovább folytatódik, igen nagy baj lesz belőle a hitre. Bölcsességed fordítson különleges figyelmet erre a pestisre és nyomja el, még mielőtt megerősödhet. A keresztény hit tiszteletéért könyörgök, adjon teljes szabadságot ebben az ügyben az érseknek. Hadd semmisítse meg azokat, akik így felkelnek Isten ellen! Igazságos szigorúságát dicsérni fogják mindazok, akiket ezen a vidéken valódi jámborság lelkesít. Ha másképpen cselekszik, nem egykönnyen lehet majd elhallgattatni a zúgolódásokat és a közvélemény heves szemrehányásait kelti fel a római egyház ellen."

A király e levele 1140-ben kelt és belőle is láthatjuk, hogy az inkvizíciót valósággal úgy kellett kikényszeríteni a pápából. Nem is az szokott lenni az egyház hibája, hogy túl szigorú vagy hogy agresszív, hanem éppen ennek az ellenkezője, a túlságos türelem. A spanyol inkvizíció elítéltjei is nemegyszer fellebbeztek a pápához. Ezt aligha tették volna, ha nem gondolták volna irgalmasabbnak, mint azt az intézményt, melyre a spanyol államnak is nagy befolyása volt, sőt elsősorban talán inkább az állam, mint az egyház rendelkezése alatt állt.

IV. Sixtus pápának a spanyol uralkodó párhoz intézett szép levelét ez ügyben egyenesen Llorentétől tudjuk meg s olvastára megértjük, miért égette el ez az egyházüldöző renegát az inkvizíció aktáinak nagy részét:

„Mivel a kegyesség az, amely – már amennyire az emberi természet számára ez lehetséges – az embert hasonlóvá teszi Istenhez, a mi Urunk Jézus Krisztus szelíd irgalmára kérjük a királyt és királynét, sőt esedezünk hozzájuk, hogy utánozzák őt, akinek jellegzetessége az irgalom és elnézés és kíméljék Sevillának és a sevillai egyházmegyének polgárait."

E pápai levél olvastára ne hozza fel senki ellenvetésül, hogy mi szükség volt erre a pápai intelemre, mikor látni fogjuk majd, hogy a spanyol inkvizíció úgyse volt kegyetlen. Mi ugyanis csak azt állapítjuk majd meg, hogy a spanyol inkvizíció 330 éves fennállása alatt csak évi átlagban volt feltűnően kevés a kivégzések száma. Világos azonban, hogy ezek a kivégzések nem egyenletesen voltak elosztva, hanem lehetett idő, mikor talán 50 évig se volt kivégzés egy se, máskor viszont tömegesebb kivégzések voltak. De ne feledjük azt se, hogy a pápa csak az eretnekek hozzá érkezett panaszára írta ezt a levelet, ő maga azonban nem ismerhette alaposan a spanyol állapotokat. Sőt, mivel a panaszok után ítélt, szükségképpen egyoldalúan ítélt.

Ezzel szemben természetesen nem akarjuk állítani azt se, hogy az inkvizítorok között oly sok évszázad folyamán pap létükre is nem akadhatott néhány, a megokoltnál szigorúbban eljáró ember is. Hogy akadt ilyen is, azt józan ésszel nem is tagadhatjuk, hiszen a papok, még a kifogástalan papok is, nem abban különböznek a többi embertől, hogy ők velük szemben mindig bűntelenek vagy abszolút jók, hanem csak abban, hogy rendszerint kevésbé bűnösök

náluk. Világos, hogy kivételképpen még az is előfordulhat, hogy egyenesen elvetemültebbek náluk. Hiszen a közmondás is azt mondja: Corruptio optima pessima: legjobb, ha elromlik, legrosszabbá válik. X. Leó pápa 1519-ben még kiközösítéssel is sújtotta a toledói inkvizítorokat.

IX. Gergely Robert de Bougre francia inkvizítort először annyira dicsérte, hogy eljárása követését még más inkvizítoroknak is ajánlotta. Később, mikor arról értesült, hogy méltatlan arra a tisztre, melyet betölt, nemcsak elmozdította, hanem még életfogytiglani börtönre is vettette. Akadt tehát még ilyen inkvizítor is. De tegyük hozzá mindjárt azt is, hogy csoda lett volna, ha nem akadt volna.

*

Nagy tévedés azonban azt hinni, hogy maga az inkvizíció, vagy hogy akár a kegyetlenségükről hírhedt inkvizítorok voltak kegyetlenek, például Torquemada Tamás vagy Arbues Péter. Nem, őket csak az egyház elleni gyűlölet és a rágalmazás tette meg szörnyetegeknek. Torquemada alatt volt sok kivégzés, de nem igazságtalanul és nem bűnös kegyetlenséggel, s a kivégzettek száma alatta is csak egyötöde volt annak, amit Llorente „kiszámított". A halálos ítéletek nagyobb számát ez időben érthetővé teszi az, hogy Torquemada működése a spanyol inkvizíció elejére esik. Ekkor tárgyalták le és intézték el azt a nagy bűnanyagot, mely előtte évtizedeken át felhalmozódott és magának az intézménynek felállítását is szükségessé tette.

Meg kell itt – mint az inkvizíció és az inkvizítorok kíméletességének és az eretnekek iránti jóakaratának egy jelét – azt is jegyeznünk, hogy ha egy vidéken az inkvizíció felállítását elhatározták, a készülő eseményt már jó előre kihirdették, aztán szerzetesek seregét küldték az illető vidékre. Ezek buzgó, jámbor és a lelkekért élő-haló emberek voltak, az eretnekek meggyőzésén, nem pedig kényszerítésén fáradoztak, érveltek, buzdítottak, prédikáltak, csak lelki eszközöket használtak, cáfolták az ott elterjedt eretnek tanokat, szeretettel fogadták a tanácsot, felvilágosítást kérő híveket, gyóntattak és feloldoztak, tehát bőséges alkalmat adtak mindenkinek arra, hogy meggyőződésből térhessen meg.

Az inkvizíció felállítására, tehát az eretnekek kinyomozására csak ezután került sor, de a törvényszék még akkor se kezdte meg működését mindjárt, hanem az eretnekek önkéntes megtérésére újabb határidőt szabott, s csak mikor már ez is lejárt, akkor kezdték meg az „adminisztratív" eljárást. De látni fogjuk, hogy még akkor se volt késő a bocsánat, mikor már le volt tartóztatva az illető. Aki csak ekkor tért meg, már keményebb vezeklést kapott, de a büntetések még ekkor is csak lelki természetűek voltak, s nem különböztek azoktól, melyeket az egyház akkori, a mainál szigorúbb gyakorlata szerint minden megtérő nagyobb bűnös kapott.

Így volt ez még a spanyol inkvizíció életbeléptetésekor is. 1478-ban kapta a királyi pár IV. Sixtus pápától az engedélyt az inkvizíció felállítására, de felállítói aligha lehettek túlságosan „vérszomjasak", mert mégis 1481-ig vártak, míg valóban felállították, de még ekkor is csak egyedül Sevillában léptek a tettek mezejére. De az inkvizíció még itt is azzal kezdte meg „működését", hogy egyelőre még nem működött, hanem tudtára adta a lakosságnak, hogy újabb 60 napot engedélyez a bűnösöknek az önkéntes megtérésre. Mikor aztán a 60 nap letelt, újabb haladékot adtak, sőt még utána is újabb haladék következett.

A vérre szomjazók, a bosszút lihegők nem így szokták csinálni. Ők – éppen ellenkezőleg – előbb szokták kezdeni munkájukat, mint a törvény megengedi. Ők nem tudnak uralkodni gyűlöletükön. A spanyol inkvizítorok – látjuk – azt se tudták, hogyan halogassák mindig tovább azt az időt, mikor lelkiatyából kénytelenek lesznek átváltozni bírákká.

Ugyanezen szellem bizonyítéka az is, hogy egész működése alatt még a spanyol inkvizíció se idézett maga elé s annál kevésbé büntetett meg zsidókat vagy mohamedánokat azért, mert zsidók vagy muzulmánok voltak, nem pedig keresztények. Csak a maránokat és a

moriszkókat nyomozta és büntette, azaz az olyan zsidókat és mohamedánokat, akik megkeresztelkedtek, de lélekben mégse lettek keresztényekké, akik álnokul becsapták a keresztény társadalmat, akik álnokul kémeknek férkőztek be a keresztények sorai közé, s mint már külsőleg keresztények is, régi vallásukat, illetve fajukat szolgálták. Nem az volt tehát a bűn, ha a zsidó vagy muzulmán nem tért meg, hanem csak az, ha álnokul tért meg, ha visszaélt azzal, hogy az egyház a tagjai közé fogadta, azaz, ha gonosz, rosszlelkű világcsaló volt.

Tanulságos, hogy az egyházgyűlölet Torquemada mellett éppen Arbues Pétert kiáltotta ki a legvérszopóbb, tehát leggonoszabb inkvizítornak. Még a festőművészet is megörökítette ezt az aljas rágalmat, mert Kaulbach festménye mint vérszomjas öreget ábrázolja, sőt személyében egyenesen a vérszomjas fanatizmus megtestesülését akarja ábrázolni. Arbues Péter mindössze csak egy évig volt inkvizítor s mégis azt híresztelték róla, hogy 2000 áldozata volt. (Láttuk, hogy az igazság az, hogy 330 év alatt összesen volt a spanyol inkvizíciónak 4000 áldozata.) Arbues Péter tovább csak azért nem gyilkolhatott, mert a nép tovább nem volt hajlandó tűrni kegyetlenségét s a templomban meggyilkolta.

Az egész meséből mindössze annyi igaz, hogy valóban meggyilkolták azok az eretnekek, akiket neki kellett volna kivégeztetnie. Az egyházgyűlölet ebből következtette azt, hogy neki kellett lennie a legkegyetlenebb inkvizítornak. Mert hát világos, hogyha egy inkvizítort meggyilkolnak, azt csak kegyetlenségéért gyilkolhatják meg, tehát gyilkosai csakis olyan emberek lehettek, akik nem tudták már tovább tűrni a gonoszságot. Az igazság pedig az, hogy Arbues Péter az igazság vértanúja és olyan szentéletű pap volt, hogy szentté is van avatva. Nemcsak kegyetlen nem volt (ki látott már kegyetlen szentet?), hanem olyan szelíd, mint a szentek szoktak lenni. A legkisebb bizonyíték sincs arra, hogy inkvizítorsága alatt akár csak egyetlenegy eretneket is kivégeztek volna.

Azt ellenben az ő szomorú esetéből, illetve dicső vértanú-halálából jól láthatjuk, hogy azok az eretnekek, akiket a spanyol inkvizíció üldözött, nem lehettek azok a tiszteletreméltóan jó és áldott emberek, amilyeneknek az egyházellenes hírverés beállítja őket. Jó emberek ugyanis nem szoktak gyilkolni. Nem szoktak még inkvizítorokat sem. Még akkor sem, ha csakugyan olyan gonoszok azok az inkvizítorok, amilyeneknek az egyház ellenségei gondolják őket. Pedig nemcsak Arbues Pétert, hanem kívüle még sok más inkvizítort ért ez a sors és ez egyúttal azt is bizonyítja, mennyire szükség volt arra az óvatosságra, hogy az inkvizíció a feljelentők és a terhelő tanúk nevét a vádlottak előtt eltitkolta.

Arbues Péter egész élete folyamán a legnagyobb tiszteletnek örvendett jámborsága és életszentsége miatt és rövid tartamú inkvizítori tisztét is a legnagyobb bölcsességgel, szelídséggel és lelkiismeretességgel töltötte be. 1484. szeptember 19-étől 1485. szeptember 14-éig abban a kerületben, ahol ő volt az inkvizítor, egyetlenegy kivégzés se történt, márpedig ő 1484-ben lett inkvizítor és 1485. szeptember 14-éről 15-ére virradó éjszaka rohanták meg a templomban a felbérelt gyilkosok. Az is jellemző rá, hogy gyilkosainak még gyilkolni is a templomba kellett menni utána, mert még az éjszakát is a templomban töltötte. Bizonyára ez se vérszopó dühöngők szokása.

De Arbues Péter szent élete és szelídsége éppen nem kivétel a spanyol inkvizítorok sorában. Még az angol Buckle is ezt írja „A civilizáció története Angliában" című művében (a német kiadásban: I. kötet, I. rész, 16. o.):

„Hogy az inkvizítorok (Spanyolországról beszél) valóban hajlíthatatlan és megvesztegethetetlen becsületességükkel tűntek ki, sokféle módon és különböző, egymástól független forrásokból bizonyítható. Llorente, az inkvizíció nagy történetírója (ebből is láthatjuk, mennyire nem az egyház embere Buckle; egyébként régi író, azért nem tud még Llorente leleplezéséről) és legelkeseredettebb ellenfele, hozzájuthatott legtitkosabb irataikhoz, s annak ellenére, hogy minden rendelkezésére állt a tájékozódáshoz, egyszer sem utal még csak egy panaszra

se az inkvizítorok erkölcsi jelleme ellen. Mialatt az eljárás kegyetlenségétől elborzad, nem tagadhatja szándékuk tisztaságát."

Buckle itt zárójelben megjegyzi, hogy Llorentét nem egyszer látható zavarba is hozza, hogy az okmányokat közölve ő is csak az inkvizítorok javára kénytelen bizonyítékokat felhozni.

1792-ben „Journey through Spain" címen Londonban egy anglikán lelkész műve jelent meg s a szerző, aki bizonyára az inkvizíció elleni előítéletekkel eltelve utazott Spanyolországba, kiemeli, hogy Barcelonában az inkvizítorok mindnyájan tiszteletreméltó férfiak voltak és a legtöbbjük éppen emberszeretete által tűnt ki.

Ha elolvassuk a jezsuiták alapítójának, Loyolai Szent Ignácnak az életrajzát, abból is láthatjuk, mennyire más volt az inkvizíció „szigorúsága" még Spanyolországban is, mint gondoltuk volna. Tudvalevő ugyanis, hogy Loyolai Szent Ignác is volt az inkvizíció börtönében s nem is egyszer. Ez nem az inkvizíció szégyene, hanem Szent Ignác ellenségeié, akik az inkvizíciónál többször is feljelentették. Az azonban már az inkvizíció javára szól, hogy mindig felmentették, sőt elégtételt adtak neki.

Az is az inkvizíció mellett szól, hogy az első alkalommal, mikor elfogták, a börtönben aranyélete volt s tisztelői is seregestől járhattak hozzá oda látogatóba. Nem lehetett tehát az a börtön olyan borzalmas földalatti lyuk, lakóinak élete se lehetett olyan siralmas. A második alkalommal már csakugyan piszkos volt a börtön és bilincseket is raktak rá, de hát akkor minden börtön piszkos volt és minden rabon bilincsek voltak. (Népi demokráciánk „szabadsága" még 1958-ban is megbilincselve vitte a tárgyalásra még azokat az ellenforradalmárokat is, akiknek ügye felmentésben végződött s a vizsgálati fogságban olyan volt a táplálékuk, hogy mindkét ismerősömnek, aki oda jutott, már hónapok alatt kihullottak a fogai, noha nem voltak még öreg emberek.) Az azonban már határozottan az inkvizíció becsületére válik, hogy Szent Ignác életéből azt is láthatjuk, az ő börtönei nem mindig voltak piszkosak, sőt néha a raboknak aranyéletük volt bennük. Ezt az állam akkori börtöneiről bajosan mondhatjuk el.

Ámde éppen ebben a piszkos és sok kifogás alá eső börtönben történt meg Szent Ignáccal az, hogy az egyik éjszaka összes rabtársa megszökött s reggelre már csak egyedül ő maradt a börtönben. Láthatjuk belőle, milyen gondos őrizet alatt tartotta az inkvizíció (és éppen a spanyol inkvizíció) a rabjait, s hogy milyen könnyű volt azokból a borzalmas bilincsekből megszabadulni, melyeket rájuk raktak. Azt ugyanis csak nem tehetjük fel, hogy éppen csak Szent Ignác bilincsei voltak olyan borzalmasak, rabtársaié már nem.

Az inkvizíciót éppen kegyetlenségéről híressé egyedül csak a pap- és egyházgyűlölet és az ebből folyó mesterséges hírverés és rágalomhadjárat tette. Az inkvizíció hírverői azt a végzetes hibát követték el, mely azonban részükről semmiképpen se volt csak tévedés vagy tudatlanság, hanem feltétlenül rosszakaratból folyt, hogy nem a kora, a középkor szemüvegén át nézték és ítélték meg (ami a történelmi tárgyilagosság legelemibb követelménye lett volna), hanem a mai kor emberének nézőpontjából.

Tudvalevő, hogy régebben sokkal könnyebben osztogathatták a bíróságok a halált, mint ma. S régebben nemcsak a kivégzés volt sok, hanem a bűnösök kivégzésekor se arra törekedtek, hogy a bűnös minél kevesebbet szenvedjen, mint ma törekszenek rá, hanem éppen ellenkezőleg, arra, hogy minél többet szenvedjen. Ezzel akarták a mainál akkor még sokkal nyersebb és az állati szenvedélyektől sokkal jobban vezetett tömeget elriasztani a bűntényektől. Ezért a kivégzéseket nem titokban s zárt helyen hajtották végre, hanem nyilvánosan, minél nagyobb néptömeg jelenlétében és előtte nagy hírverést csaptak. A börtönök se voltak egészségesek, mint ma és a rabok élelmezése se volt kielégítő. A bűnügyi tárgyalások nem voltak nyilvánosak, mint ma (akkor csak a kivégzések voltak nyilvánosak) s a vádlottak nem kaptak úgy védőket, mint ma.

Ezek mind a régi korral járó fogyatékosságok voltak, nem pedig az inkvizícióé, de mint ilyenek, ezek se voltak olyan nagy hibák, mint amilyeneknek mai szemmel nézve látszanak. Az ember mindig hajlamos az egyoldalúságra s szinte mindig elfelejti, hogy minden éremnek két oldala van. Ez a megállapítás a régi bíróságokra is áll. Azok csak azt nézték, hogy nekik a bűnt utálniuk és büntetniük kell. Ők csak arra gondoltak, hogy az igazságszolgáltatás fogalma azt jelenti, hogy a bűnnek el kell nyernie büntetését s az emberek kedvét el kell venni a bűnözéstől. Az erre való törekvés aztán teljesen elfeledtette velük, hogy a részvét és az irgalom a bűnöst is megilleti, tehát a jót is lehet szeretettel csinálni, és így is kell csinálni. Igaz, hogy ők is szeretetből voltak szigorúak, hiszen szigorúságukkal a rosszra hajlókat akarták visszaszorítani a bűnözéstől s így ezzel nemcsak a jövőbeni esetleges gyilkosokat és tolvajokat szerették azzal, hogy erős, bűntől elriasztó indítékaikról gondoskodtak számukra, hanem szerették vele azokat a jó embereket is, akik ezeknek a jövendő gyilkosoknak és tolvajoknak egyébként áldozatul estek volna. Ámde mégse lett volna szabad elfelejteniük, hogy azért legalább valamennyire ezeket a már gyilkossá vagy tolvajjá vált gonosztevőket is szeretniük és sajnálniuk kellett volna.

Amennyiben azonban tényleg igaza is volt a régi törvényszéknek akkor, mikor a mainál sokkal szigorúbb volt és elvből híve volt a testi fenyítésnek, hogy neki nem olyan emberekkel volt dolga, mint a mai törvényszékeknek az európai kultúrállamokban. Még az én gyerekkoromban is azt tartották, hogy a katonának érzéstelenítéssel fogat húzatni szégyen, de akkor még az is, aki nem volt katona, csak akkor húzatott injekcióval fogat, ha igen gazdag volt. Ma már a legutolsó cigánynak is érzéstelenítéssel húzzák. De a katonákat se kényszerítik arra, hogy ilyenkor katona voltukról tegyenek tanúságot.

A mai kor elkényeztetett, félénk, gyenge idegzetű. A középkor embere még nyers volt és kötélidegzetű. Amilyen helytelen lenne a mai nagyvárosok embereivel is úgy bánni, mint a középkor embereivel, épp oly helytelen lett volna és rendkívül káros következményekkel járt volna, ha azokkal is olyan kesztyűs kézzel bántak volna, mint ezekkel. A középkor emberével durvábban, keményebben kellett bánni, mint a ma emberével.

Egy újabb bűne az inkvizíció-ellenes hírverésnek, hogy nem a régi igazságszolgáltatás, hanem csak az inkvizíció kegyetlenségéről beszél s ezáltal azt a látszatot kelti, mintha még a középkorban is csak az inkvizíció lett volna kegyetlen, vagy legalábbis sokkal kegyetlenebb lett volna, mint ugyanakkor a világi törvényszékek. Tagadhatatlan ugyanis, hogy a közvélemény – még a katolikus is – csak az inkvizíció borzalmas kegyetlenségeiről tud, és hogy az emberek azt hiszik, hogy csak az inkvizíció tartotta foglyait nedves, egészségtelen, földalatti lyukakban, mintha csak az inkvizíció alkalmazta volna a vallatásoknál a kínpadot, sőt az ilyenkor a beismerő vallomások kicsikarására alkalmazott kínzószerszámokat egyenesen ő találta volna fel, mintha csak az inkvizíció alkalmazta volna az elevenen való elégetés borzalmas halálnemét.

Ha ma, a XX. században is lenne inkvizíció és az állam egészséges, villanyvilágításos, központi fűtéses celláival szemben most zárná földalatti lyukakba szerencsétlen áldozatait, ha az állami raboknak a tudomány előírta napi kalória mennyiségével szemben koplalnának az inkvizíció rabjai, ha az állami rabokkal szemben szigorúan tiltott testi fenyítékkel szemben (amely tilalom a hitleri és bolsevista állam kivételével szemben ma már nemcsak előírás, hanem valóság is) kínozná őket és vallatná kínpadokkal és spanyolcsizmákkal, az valóban szégyen és megbotránkoztató volna. Az átlagembernek valóban ilyenfajta fogalmai is vannak az egyház inkvizíciójáról, mert annak „kínzásait” és máglyáit a mai kor emberséges igazságszolgáltatásával összevetve szemléli és ítéli el.

Az igazság azonban az (de ezt az egyházellenes propaganda gyűlölete nemcsak nem hangsúlyozza, hanem teljesen elhomályosítja), hogy mindössze csak arról van szó s az egy-

háznak és papjainak mindössze annyi a szégyene, hogy mivel ezelőtt 700 évvel az emberek még sokkal szigorúbbak s durvábbak voltak, mint ma, az akkor élt papok is körülbelül ugyanilyen lelki berendezésűek voltak mint a többiek s ezért az ő inkvizíciójukban is körülbelül ugyanaz volt a perrendtartás, eljárási mód, körülbelül ugyanolyan volt a keménység, mint az ugyanazon időben működő más, nem az egyház irányítása alatt álló törvényszéken. Csak „körülbelül" – mondom –, mert azért (mint ez illik is) az inkvizíció valamivel, sőt sok tekintetben sokkal is enyhébb, irgalmasabb és megértőbb volt a bűnösök iránt, mint ugyanakkor a világi törvényszék. Ennek bizonyítására számtalan adatot hozunk majd fel, mert a közvélemény – sajnos – éppen az ellenkezőjét gondolja.

Most kérdem: Szégyen-e az, hogy ezelőtt 700 évvel a papok is koruk gyermekei voltak (mikor kétségtelenül minden ember kora gyermeke), tehát ők is úgy gondolkoztak, úgy jártak el, úgy szolgáltattak igazságot, mint ahogyan az akkori emberek szoktak és tartottak jónak? Ez magától értetődő dolog s ezért nem is lehet szégyen. Ez legfeljebb a korra lehet szégyen, de nem az akkori papokra. Korukat meghaladni és a XIII. században már úgy gondolkodni, mint a XX. században szokás, csak lángelmék szoktak és tudnak. Teljes képtelenség azonban, hogy egy egész testület, tehát a papság mint ilyen, haladja meg több mint fél évezreddel a korát. Ilyen követelmény felállításához valóban elképesztő gyűlölet és elfogultság kell.

Ha itt az inkvizítorok részéről bűnről lenne szó, akkor értenénk a követelményt s hiánya miatt a felháborodást, mert bűnök tekintetében a papság akkor se követheti korát, ha azok a bűnök a kor bűnei. Itt azonban nem bűnről van szó, hanem csak arról, hogy a régi felfogás szigorúbban járt el a bűnösökkel, mint a mai. Azonban a bűnösöket büntetni, sőt még hozzájuk szigorúnak lenni is, nem bűn, sőt bizonyos körülmények között (például nagy erkölcsi elfajulás vagy a közbiztonság ijesztő megromlása esetén stb.) egyenesen kötelesség. Továbbá az is vitathatatlan, hogy durva lelkű, keményebb bánáshoz szokott emberrel ennek megfelelően is kell bánni. A középkor emberei pedig ehhez voltak szokva s ez is volt megfelelő számukra, mert ennek megfelelő volt a lelki alkatuk s idegzetük is. Egy mai intelligens szülő például sohase üti meg a gyermekét, a középkori szülők pedig még akkor is naponta botoztak vagy botoztatták őket, ha hercegek vagy királyok voltak. Akkor a szülők is és a bírák is kötelességüknek tartották a szigort.

A mai kor szemüvegén át nézve teljesen téves felfogás ez, sőt mondhatjuk, hogy abszolúte is téves, de azt se lehet tagadni, hogy a régi felfogás is igazságon alapult. Hány ember tulajdoníthatja például egész tönkrement életét annak, hogy szülei s nevelői nem voltak hozzá olyan szigorúak, mint szükséges lett volna? Viszont ha egy szülő vagy egy nevelő abban téved, hogy keményebb, szigorúbb volt neveltjéhez, mint megokolt lett volna, mert a gyermek finomabb, érzékenyebb lélek volt, mint az átlag szokott lenni, ha szigorsága nem gyűlöletből vagy ellenszenvből folyt, hanem abból a téves meggyőződésből, hogy a gyerek számára ez a szigorúság szükséges építés helyett bármily rombolást okozott is a gyermek lelkében, a nevelőnek mégse beszélhetünk bűnéről, hanem csak tévedéséről vagy tudatlanságáról, mely – sajnos – nagyon is gyakori. (De – különösen újabban – még gyakoribb az ellenkező, mikor a nevelő szinte cimborája a tanítványának és sokkal többet elnéz neki, mint szabad volna.)

Világos, hogy tévedése a középkori papságnak is lehetett és minden kor papságának lehet. Hiszen a papság is emberekből áll, ha mindjárt olyan emberekből is, akik, mivel állandóan az evangéliumon elmélkednek, erkölcsileg magasabb színvonalon állnak és okosabbak is, mint az átlagember. Ha pedig a papság tévedése a kor tévedése (például egy kor igazságszolgáltatásának módjában), akkor szinte szükségszerű, hogy korával együtt a papság is tévedjen, mert köztudomású, hogy kora megelőzésére csak lángelme képes, az pedig szükségképpen kivétel.

Ha tehát valaki egy szót se szólna arról, hogy akkor még egész más világ volt, mint ma, és hogy a bűnösökhöz való szigorúság: a kezdetleges börtönök, a kínvallatás és a rafinált halálnemek nemcsak az inkvizíciónak, hanem a régi kornak sajátsága és általános tévedése volt és a borzalmas börtönök, a máglyahalálnak, a kínpad kínjainak kiszínezésével és az áldozatok iránti szánalom felkeltésével az egyház és a papok ellen kelt hangulatot, az történelmi analfabéta ha népbutító, ha jóhiszeműen teszi, amit tesz, viszont ravasz egyházellenes agitátor és lelkiismeretlen rágalmazó, ha tudatos gyűlöletből csinálja.

A pápa csak akkor rendelte el, hogy az inkvizíció a bizonyítás eszközeként a kínpadot is felhasználhatja, mikor az állam ezt a vallatási módot már rég alkalmazta. A kínpad behozása akkor haladásszámba ment, mert a római jog felélesztésével s alkalmazásával járt. Úgy fogták fel a dolgot, hogy ez megkönnyíti a bűnperekben az igazság kiderítését, ezért elhanyagolását nemtörődömség, felületesség jelének tartották. A pápa csak azt akarta vele, hogy a bűnös ártatlansága vagy bűnössége kiderítésében az egyházi törvényszék se maradjon el lelkiismeretességben a világi bíróság mögött.

Ha erre valaki azt mondja, hogy a kínpad, mint bizonyító eszköz a vádlott bűnös vagy bűntelen volta megállapítására egyenesen a józan ésszel ellenkezik, azt felelem neki, hogy valóban így van. A testi kínokhoz hozzászokott, erős idegzetű ember még a kínpad kínjai közt is képes arra, hogy ne ismerje el azt a bűnt, amit elkövetett, míg az elkényeztetett vagy rossz idegzetű ember ilyenkor azonnal elismer akármit, s még az anyagyilkosságot is vállalja, hogy kínzását abbahagyják.

Mivel azonban józan eszük az embereknek régen is épp úgy volt, mint nekünk van, ezért lehetetlen feltennünk, hogy a középkori kínvallatás úgy folyt volna le, mint ma az együgyűbbek gondolják. Ez csak gonosz, bosszúálló vagy szadista hajlamú emberekről tehetjük fel. Ilyenek – de természetesen csak kivételképpen – a bírák közt is akadhattak. Társas bíróságokban azonban az egyes ember kegyetlensége nem érvényesülhetett. A fontosabb ügyeket azonban régen is társasbíróságok intézték. Hogy a kínvallatásokat nem végeztették olyan együgyűen, mint nagyközönségünk gondolja, azt majd látjuk akkor, mikor az inkvizíció perrendtartását ismertetjük. Lehet, sőt valószínű, hogy a világi bíróságok nem voltak olyan irgalmasok, mint a papiak, de mivel a kínvallatás, mint egyszerű bizonyító eszköz, a józan ésszel ellenkezik, egész nyugodtan feltehetjük, hogy ők se esztelen módon alkalmazták, s hogy ők is tekintetbe vették azt, hogy ha a vádlott a kínpadon vall, az még nem bizonyítéka annak, hogy azt, amivel vádolják, el is követte. Ebből azonban az is következik, hogy nem mindig s nem minden bűnöst vetettek alá kínzásnak, s ha igen, annak is megvoltak a maga korlátai és szabályai, amelyek igyekeztek kiküszöbölni azokat a szükségszerű hátrányokat, melyekkel az ilyen eljárás járt.

A negyedik lateráni zsinat III. Ince alatt csak 1215-ben állította fel az inkvizíciót, de Barbarossa Frigyes, a német császárok egyik legnagyobbika és akiért éppen az egyházellenesek rajongnak legjobban, már jóval ezelőtt jogtalanoknak nyilvánította és vagyonuk elkobzásával sújtotta az eretnekeket. A máglyahalált se az inkvizíció találta ki, hanem 1224 márciusában II. Frigyes sújtotta vele először az eretnekeket s rendelkezését 1231-ben is megújította. Az a II. Frigyes volt ez, aki szinte állandó ellenkezésben volt a pápával és az egyházzal, a történelem azt tanítja róla, hogy abban a sötét középkorban már hit szempontjából körülbelül épp oly közönyös, sőt cinikus volt, akár egy mai kultúrember. (Korát tehát e tekintetben egy félezer évvel meghaladta. Az eretnekek máglyahalállal való büntetésében viszont – mint látjuk – még sötét koránál is sötétebb volt.)

Említettük már 1648-ban Csepregen azt a Bertók Ádámot, aki még a törvényszék előtt állva is káromkodott, trágárkodott és becsmérelte bíráit. 1648-ban hol volt már a középkor s Csepreg ráadásul akkor még protestáns is volt. A tanács mégis azzal büntette, hogy a hóhér-

nak – felakasztása előtt – „bokában" (csuklóban) le kellett vágnia a kezét, aztán kitépnie a nyelvét (a káromkodás és a bírák gyalázása miatt), mikor pedig már megtörtént a felakasztás, elégetnie a holttestét.

De Bertók Ádám, mint láttuk fentebb, legalább igazi gonosztevő volt s így rászolgált a szigorúságra. Azonban Hollandiában a katolikus Gerard Boldizsár a kálvinisták vezérének, Hallgató Vilmosnak gyilkosa csak politikai bűnös volt. Láttuk fentebb azt is, milyen igazságtalanul elnyomta a holland katolikusokat ez a Hallgató Vilmos és ezenkívül még protestáns történetírók is kiemelik, hogy jellemileg is sok fogyatékossága volt s így ugyancsak messze állt az ártatlanságtól. A kálvinista Hollandia azonban mégis így ítélte halálra ezt a szerencsétlen katolikus Gerard Boldizsárt:

A jobb kezét le kell égetni tüzes vassal (mert azzal követte el a gyilkosságot), a húsát hat különböző helyen le kell szaggatni csontjairól harapófogóval, ki kell vájni a beleit, fel kell négyelni, szívét a melléből kitépni, aztán a pofájához vágni s mikor már mindez megtörtént, végül lefejezni. Az ítéletet természetesen ugyanígy végre is hajtották. Ez már aztán csakugyan gyűlölet, pedig nem katolikusok csinálták s nem is a sötét középkorban, hanem protestánsok és a XVII. században. Ez már csakugyan szégyen, de ki hallott valaha a protestantizmus e szégyenéről? Mi ugyanis csak az inkvizíció „borzalmairól" tudunk. A katolikus egyház ugyanis nem foglalkozott sohase hírveréssel s ellenfeleit nemcsak rágalmazni nem szokta, hanem – mint láthatjuk – még tényleges bűneiket se szokta híresztelni.

Angliában számtalan katolikust, akit VIII. Henrik lánya, Erzsébet és a protestánssá lett Stuartok alatt csak azért, mert a pápának az egyház fejéül való elismerését felségsértésnek nyilvánították, kivégeztek, és akik ellen, mint már említettük, a kínpadot is alkalmazták, szintén a következő „kíméletes" módon küldték a másvilágra: a vallási fanatizmussal tele tömeg gúnykacaja között talyigán vitték őket a városon végig a vesztőhelyre, ott a hóhér felakasztotta őket, de rögtön utána, tehát még élve levágták a kötélről, megcsonkították, kivájták a beleiket, aztán az áldozatok arca előtt elégették. Utána a szívét vették ki, s azt is a tűzbe dobták. Aztán a holttestet felnégyelték, lefejezték, végül a fejét és a teste negyedét a város különböző helyein kitették a lakosság okulására és az ég madarainak táplálékul. Testrészeik még hónapok múlva is ott lógtak. Minden felségsértőt (tehát minden vallási okból kivégzett katolikust) így bűntettek, mint bárki, bármely angol történelem alapján meggyőződhet róla. Ha mint protestáns szerzőktől származók ilyen nyíltan és részletesen nem tárgyalják is a dolgot, de legalábbis céloznak rá. Pedig ezek is a művelt protestáns Angliában s nem a középkorban, hanem a XVII. században történtek.

Akik annyira botránkoznak az inkvizíció kegyetlenségén, ne feledjék, hogyan irtotta ki a mi Róbert Károlyunk, ez a nagy és felvilágosult király Zách Feliciánt és minden néven nevezendő ivadékát és atyjafiát. Pedig hát Zách merénylete nem is sikerült, hanem csak kísérlet volt.

Aztán ne feledjük el azt se, hogyan állt bosszút a magyar nemesség Dózsa Györgyön és milyen kínhalált eszelt ki számára. Aztán hogyan nyúzatta meg elevenen éppen a jámbor, tehetetlen „Dobzse" Ulászló Prágában azokat a cseheket, akik egy utcai összetűzésben a király kíséretében lévő magyar katonák közül egyeseket megöltek. Pedig verekedés közben (s többnyire részegen) elkövetett gyilkosságért ma legfeljebb 1-2 évi börtönt adnak. Mátyás (az „igazságos") is elevenen nyúzatta meg Kolozsvárott azokat a közrendű embereket, akik az ellene ott szőtt összeesküvésben részt vettek, mikor az ugyanezen összeesküvésben részt vett főurakat és főpapokat meg sem büntette, hanem még hízelgett és kedveskedett is nekik, mert őtőlük félt akkor még.

A mi dicső kuruc Rákóczi Ferencünknek, ennek az egyik legideálisabb lelkületűnek tartott magyarnak, aki már a XVIII. században szerepel, mégis volt szíve azt az Okolicsányit, aki az ónodi gyűlésen ellenzéke volt (tehát csak a legelemibb nemesi jogát gyakorolta, s aki

nem halt meg a rendek kardjától, mint Rakovszky) sebesülten is kivégeztetni, sőt kivégeztetése előtt kínpadra vonatni, s kivégzés előtt tüzes vassal sütögettetni; Rakovszky holttestét pedig temetetlenül otthagyni az ég madarainak és a kutyáknak. Hogy lehet ezek után még az inkvizíció kegyetlenségén botránkozni? Ha Rákóczi ezek ellenére is lehet dicső és eszményi, II. Ulászló pedig „dobzse", miért elvetemült gonosztevők az inkvizítorok?

Angliában VIII. Henrik egyik törvénye szerint a mérgezéssel elkövetett gyilkosságot elevenen való megfőzéssel kellett büntetni, s több adatunk van rá, hogy a törvényt végre is hajtották. Például 1532. március 17-én Smithfieldben egy David Margit nevű lányon. Hol van ettől kegyetlenségben az inkvizíció máglyája, melyen – mint majd látni fogjuk – éppen azért alkalmaztak nedves szalmát és szurkot, hogy annak nagy füstje elkábítsa, eszméletlenné tegye, megfojtsa az áldozatokat, mire a testük valóban égni kezd.

Nálunk még a kuruc-labanc korban is mindennapi volt még a karóba húzás is. Régen a kerékbetörés is egész gyakori büntetés volt, s abban állt, hogy az áldozatokat szorosan kötötték hozzá egy kerékhez, odakötözött tagjait fejszecsapásokkal összetördelték és otthagyták kínlódni, míg a szerencsétlent a halál meg nem váltotta szenvedéseitől. Franciaországban például csak a forradalom törölte el hivatalosan ezt a halálnemet, s addig egyszerű gyilkosság büntetéseként is alkalmazták. Poroszországban csak 1841-ben törölték el.

Ilyen körülmények között tehát és ilyen történelmi korban még egy gyerektől is több történelmi érzéket kellene követelnünk annál, semhogy az inkvizíciótól azt kívánhassa, hogy ha nem is éppen villamosszékben, de legalábbis fájdalom nélkül végeztesse ki elítéltjeit, börtönei pedig megfeleljenek a modern higiénia és az orvosi tudomány előírta helyes táplálkozás követelményeinek.

Maga a máglyahalál is szokás volt az inkvizíción kívül is. A boszorkányokat például ezzel büntették mind Angliában, mind Németországban, mind nálunk, például Kőszegen is. Pedig nálunk sohase volt inkvizíció, tehát nem az egyház foglalkozott a boszorkányok ügyével. Az 1532-ben életbe léptetett Lex Carolina a pénzhamisítókra szabta ki ugyanezt a büntetést. Franciaországban a mérgezés rendes büntetése volt a máglya. Az azonban nem igaz, hogy az inkvizíció rendes kivégzési módja a máglya volt, mert ott ezt a halálnemet csak kivételesen alkalmazták. Az inkvizíció legtöbb halálraítéltjét előbb felakasztották, csak holttestét égették el. Husz János máglyán való elégetése már a XV. században, tehát a középkor végén volt; ez már nem a középkor, hanem az egyházzal akkor már szakított reneszánsz kor szellemét tükrözi s jellemző, hogy még az a zsinat is, mely máglyára ítélte, szakadár, törvénytelen zsinat volt s a rajta elnöklő pápa is ellenpápa volt, nem pedig törvényes pápa.

*

Ami az inkvizíció áldozatainak számát illeti, az közel se volt olyan nagy, mint az egyház lelkiismeretlen rágalmazóinak a közvéleménnyel már elhitetni sikerült. Ezek a rosszindulatú, téves adatok Llorentének, egy hitehagyott spanyol papnak az inkvizícióról írt hírhedt és teljesen megbízhatatlan művén alapulnak. Ő adatait olyan rosszakaratú és ostoba valószínűségszámítással kapta, hogy egyenesen nevetnie kell rajta annak, aki a kiszámításban alkalmazott módszert megismeri. Mivel azonban a XVIII. század utolsó éveiben ő maga is a spanyol inkvizíció alkalmazottja volt s kezében voltak az inkvizíció eredeti jegyzőkönyvei, egyházellenes körökben régebben egyenesen megfellebbezhetetlen tekintélynek tartották a kérdésben s még a mi Pallas-lexikonunk is így kezelte.

Llorente egyébként pap létére is szabadkőműves volt és hazájából hazaárulásért száműzték. Művét nem történelmi, tudományos célból, hanem propagandairatként írta meg, tisztán azért, hogy az így szerzett jövedelemből külföldön a megélhetését biztosítsa. Ezért reklámozta magát úgy, hogy ezt a művet egy olyan pap írja, aki maga is az inkvizíció alkalmazottja volt

s így áttanulmányozhatta összes jegyzőkönyveit. Az inkvizícióról szóló műve megírása előtt egyébként – szintén megélhetési célból – frivol regényeket írt. Egyébként maga írja művében, hogy a madridi inkvizíció iratainak nagy részét ő maga égette el. Ez tudományos szempontból egyenesen megdöbbentő. Ki látott már olyan történetírót, aki az igazság bajnokaként lép fel, de maga égeti el azokat a kútfőket, melyekből az igazságot meg lehet állapítani?!

Llorente személyét, jellemét, művét és műve alapján a felfogását ismerve egészen kétségtelen, hogy az elégetett jegyzőkönyvek csak az egyház igazát bizonyították. Ha az egyház ellen szóltak volna, Llorente diadallal közölte volna tartalmukat, szóról szóra idézte volna őket s éppen ő lett volna az, aki legjobban vigyázott volna arra, hogy az eredeti kútfők fennmaradjanak. A madridi inkvizícióra nagyobb dicséretet még elképzelni se lehet annál, hogy Llorente jobbnak látta, ha jegyzőkönyveit elégeti s megakadályozza azt, hogy azokat kívüle más is elolvassa.

Azokat a számokat, melyeket Llorente az inkvizíció áldozataiként kihoz, még a protestáns Legge is nevetségeknek találta a Scottish Review-ban közölt értekezésében (1891. áprilisi szám). De azért a mi jó Pallas-lexikonunk még 1895-ben is azt írja, hogy „1834-ben jelentek meg Madridban az I. törvényszék hivatalos jegyzőkönyvei, melyek szerint 1481-1808-ig 34.658 ember halt meg a máglyán, 288.214 pedig más büntetéssel, gályarabsággal, avagy vagyon- és becsületvesztéssel lakolt állítólagos (!) eretneksége miatt".

Az olvasónak tehát józan ésszel még csak kételkednie se lehet a közölt számok pontosságában, hiszen az inkvizíció „hivatalos jegyzőkönyvei" állítólag már nyomtatásban is megjelentek, a kimutatás azok alapján történt, s láthatjuk milyen pontosak a számok: 34.568 a halálos és 288.214 (sem több, sem kevesebb) a kisebb büntetés. Igaz, hogy ez utóbbiakban már azok is benne vannak, akik csak „becsületvesztéssel" bűnhődtek, ami pedig magyarul azt jelenti, hogy semmi tényleges büntetést se kaptak, s az is könnyen meglehet, hogy a 288.214-ből csekély 288.000 éppen ezekre esett.

Ki gondolná azonban, hogy ezek a hivatalos jegyzőkönyvek nem Madridban, hanem csak Párizsban „jelentek meg" s egy hazaáruló és a szabadkőművesektől kitartott, erkölcstelen életű pap tollából? Hogy ugyanez a pap is egyedül csak a madridi inkvizíció jegyzőkönyveit látta, tehát okmányok alapján legfeljebb csak ezekből közölhetett volna adatokat, nem pedig az egész spanyol inkvizícióra vonatkozólag, és hogy ő még ezekből is csak azt a néhányat közölte, melyeket előre kitűzött céljára, az egyház befeketítésére alkalmasnak gondolt, a többit pedig mindjárt el is égette, nehogy valaki még majd ugyanezen jegyzőkönyvek alapján megcáfolhassa azt, amit ő már megállapított?

Hogy Llorente, sőt a Pallas-lexikon óta is mennyit haladt már a történetírás és hogy mennyire az inkvizíció és az egyház előnyére haladt, azt jól láthatjuk, ha a Pallas után csak húsz érvre megjelent Révai-lexikon megfelelő kötetét elővesszük. Itt az „inkvizíció" címszó alatt végeredményként ez a megállapítást találjuk: „A spanyol inkvizíció áldozatainak száma egész fennállása alatt 4000-re tehető." Csekély húsz esztendő elteltével tehát már ennyire olvad le a 34.586 és a 228.214! S mint láthatjuk, a pontos számokkal való nagyképű dobálózást is mennyire abbahagyták. Most már csak kerek számot mondanak, nem olyan pontosakat, mint még Llorente.

A nagy változás annál feltűnőbb, mert egyébként a Révai-lexikon annyira azonos a Pallasszal, hogy azokat a cikkeket, melyek tekintetében a tudományos felfogás nem változott, szóról szóra veszi át a Pallasból. Az inkvizíció tekintetében azonban olyan sokat haladt a tudomány húsz év alatt, hogy a Révainak már homlokegyenest ellenkezőt kellett írnia azzal, amit a Pallas még mint a tudomány megállapítását tárta az olvasó elé. Hogy a nagy változás nem az egyház iránti jóindulat, hanem egyedül csak tudomány haladása miatt történt, láthatjuk abból is, hogy még a Révai is az inkvizíció áldozatairól beszél. Az inkvizíciónak

nem voltak áldozatai, mert ezen a szón ártatlan elítélteket értünk. Az igazságszolgáltatásnak nem áldozatai szoktak lenni, s biztosíthatjuk róla az egyház minden ellenségét, hogy az inkvizíció volt olyan igazságos törvényszék, mint bármely más bíróság a világtörténelemben s irgalmasabb is volt, mint bármely más, vele egykorú törvényszék.

De még a jelzett 4000 áldozat is sokkal kevesebbet jelent, mint az olvasó első pillanatra gondolja, mert ne feledjük, hogy ez a 4000 ember „csekély" 330 év alatt esett az inkvizíció áldozatául, egy évre tehát átlag csak vagy 13 esik, tehát kevesebb, mint amennyit akár a bolsevizmus, akár a Horthy Miklós kis Csonkamagyarországa a másvilágra küldött s Horthy nem az úgynevezett „fehérterror", a bolsevizmus pedig nem uralomra jutása első éveiben vagy az 1956-os szabadságharc megtorlásakor, hanem „legszelídebb" békeéveiben. Ha tekintetbe vesszük, hogy Spanyolország kétszer akkora, mint amekkora a régi Nagymagyarország volt, s lakossága se lehetett kevés, hiszen az inkvizíció fennállása idején népesítette be egész Dél- és Közép-Amerikát, s ha azt se feledjük el, hogy az inkvizíció elé ebben az országban nemcsak az eretnekségek, hanem más bűnök, például a boszorkányperek is tartoztak, egészen hihetetlenül kevés ez az évi mindössze 13 kivégzés. Hiszen ugyanezen időben az európai protestáns államok, ahol nem volt „kegyetlen" inkvizíció, évente a boszorkányok százait küldték máglyára.

Még ha a Révai-lexikon adatát a kétszeresére emeljük, a kivégzettek kicsi száma még akkor is bizonyítja az inkvizíció rendkívül irgalmas voltát, tehát a közhittel homlokegyenest ellenkező valóságot. Pedig hát ne feledjük, hogy azt még a közhit is tudja, hogy az inkvizíció sehol se volt annyira kegyetlen, mint éppen Spanyolországban.

A történelmi adatok „a posteriori" ugyancsak megerősítik azt az „a piori" megállapításunkat, hogy az a törvényszék, melyet papok vezettek, semmiképpen se lehetett kegyetlenebb más törvényszékeknél. Látjuk, hogy a spanyol inkvizíció olyan kevés embert végeztetett ki, hogy szinte alig lehet elhinni. Ne feledjük ugyanis, hogy a spanyol inkvizíció olyan időben végzett ki egész Spanyolországban évente átlag csak vagy 13 embert, melyben még egy juhtolvajlásért is halál járt.

Az is köztudomású, hogy a spanyol inkvizíció csak félig volt egyházi intézmény s ügyei intézésébe az állam is erősen belefolyt. Hányat végeztek volna ki hát akkor, ha minden csak a papoktól függött volna?

Ezt a spanyol papi irgalmasságot csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha azt az időt, melyben megnyilvánult, összehasonlítjuk más államok jogviszonyaival, ahol nem működött inkvizíció. Láttuk már, hogy nálunk, Magyarországon, még egyik legkisebb megyénkben, Hontban is és még 1782-ben, tehát a francia forradalom előtt mindössze hét évvel is, így a „felvilágosultság" korának kellős közepén 42 embert végeztek ki (cigányokat emberölés vádja miatt, pedig hogy a vád mennyire alaptalan lehetett, sejthetjük onnan, hogy egyúttal azzal is vádolták őket, hogy áldozataikat meg isették; aki a cigányokat ismeri, tudja, hogy a kultúra bármilyen alacsony színvonalán állnak is, de embert azért nem esznek). Hogy „csak" 42 volt az áldozat, azt is csak annak köszönhetjük, hogy a jó értelemben is felvilágosult II. József alatt nem volt alkotmány s így hatalmi szóval közbelépett s megakadályozta a további törvényes vérengzést.

De hogy nemcsak magyar bűn vagy elmaradottság volt ez a rideg kegyetlenség, azt láthatjuk például Hamiltonnak „History of Quarter Sessions form Elisabeth to Anne" című műve 31. oldaláról, mely szerint egyedül csak Devonshire grófságban az ott működő két törvényszék és négy negyedes bíróság, igaz, hogy nem 1782-ben, hanem ennél jóval régebben, 1598-ban 74 személyt akasztatott fel, köztük többet csupán egyszerű juhlopásért. Mivel Anglia 40 grófságból állt, még ha egyre-egyre évente csak a devonshire-inek a felét, évi 20 kivégzést veszünk is, az egész országban, melynek területe kisebb, mint a történelmi Ma-

gyarország volt, akkor is évi 800 kivégzést kapunk. Csak ilyen összehasonlítások után tudjuk igazán értékelni a kegyetlenségéről leghírhedtebb spanyol inkvizíció évi átlagos 13 kivégzését. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy irgalmas szeretetet lehet tanulni az inkvizíciótól, nem pedig kegyetlenséget, és hogy a világtörténelem egyik legmegdöbbentőbb és legvisszataszítóbb rágalomhadjárata kellett ahhoz, hogy az inkvizícióból szörnyűséget csináljon. S mennyire azt tudott csinálni!

Mackay „Corious Superstitions" című művéből (237. o.) pedig azt tudhatjuk meg, hogy Mary királynőnek a boszorkányok üldözésére kiadott törvénye óta (melynek azonban nem ő, hanem a fanatikus kálvinista Knox a tulajdonképpeni szerzője) egész I. Jakab trónra léptéig a kis Skóciában 17.001 boszorkányt égettek meg. Angliában ugyanezek számát 1600–1680-ig 40.000-re teszik. Annak a „hosszú parlament"-nek a pár éves uralkodása alatt, mely kitűnt protestáns fanatizmusával és a katolikusok fanatikus üldözésével, 3000-re lehet tenni a mágyán elégetett boszorkányok számát. Mivel az egyház sem a maga érdekeinek reklámozásával, sem ellenfelei bűneinek nyilvánosságra hozatalával nem szokott foglalkozni, látjuk, hogy a közvélemény mennyire éppen az igazsággal ellenkező meggyőződésen van!

*

Azon is botránkozik az egyháznál és a papoknál magát jobbnak gondoló közvélemény, hogy az inkvizíció az eretnekek kivégzéséből valóságos népünnepélyt csinált, az „autodafé"-ket, s hogy gyönyörködjenek az eretnekek kínjaiban és halálhörgésében, odacsődítette a királyi udvart (a legnagyobb udvari díszben), az állam magas rangú képviselőit és az egyszerű népet egyaránt. Láttuk, hogy emiatti megbotránkozását Renan még a tőle megírt „Jézus élete" c. művébe is belevette, mert ezt az ember lelki élete egyik legnagyobb elfajulása jelének vette s ennek alapján azt állapította meg, hogy a pogány Pilátus sokkal jobb lélek volt, mint a spanyolok magukat „katolikusok"-nak nevező királyai és az egyház papjai és szerzetesei. A középkori egyház és papság nemcsak kínhalállal büntette az eretnekeket, hanem a kínhalálukban való gyönyörködésből egész kultuszt csinált. Az akkori „jó" katolikusok számára ünnepszámba ment az ilyesmi végignézése.

A megbotránkozásra először is azt feleljük, hogy olyan nagy jócselekedetnek vették az eretnekek kivégzését és haláltusájuk végignézését, hogy lehet, hogy mégis olyan feltűnő keveset végeztek ki közülük, tehát olyan ritkán engedték meg maguknak ezt az annyira érdemszerző vallásos élvezetet? Ha Hont megye felerészben protestáns táblabíráira, vagy a devonshire-i tisztán protestáns angol bírákra fognák rá ezt a vádat, értenénk, de ha a spanyol királyok és papok ellen emelik, akkor sehogy se értjük.

A vád annyira alaptalan, hogy azok, akik az egyházat és a papságot ezen az alapon rágalmazzák, még csak azt se tudják, mi az az „autodafé". A királyi udvar, a papság és a jámbor néptömeg az autodafékon az eretnekek halálhörgésében annál kevésbé gyönyörködhetett, mert soha, semmiféle autodafén se volt egyetlenegy kivégzés se. Az autodafékra azért csődítették oda a papok a királyi udvart s a népet, hogy a volt eretnekek megtérésén és Istennel való kibékülésén örvendezzenek, nem pedig a halálhörgésén.

Említettük, hogy a papság az inkvizíció korában is nemcsak, sőt elsősorban nem az eretnekek megbüntetésével, hanem megtérítésével foglalkozott. Akiknek munkája sikerrel járt, azok kedvéért rendezték az autodaféket. A megtért eretnekek tették le ilyen nagy nyilvános ünnepély keretében a katolikus hitvallást, ezek kapták meg ilyen nagy örvendezés közepette az egyház bocsánatát és az eretnekségért járó exkommunikáció alól való feloldozást. Ezt tekintette a papság és a hívő spanyol nép olyan nagy és örvendetes eseménynek, hogy fényes ünnepet csinált belőle s ezt tartotta még a királyi udvar is annyira fontosnak, hogy még ő is részt vett rajta.

Nem az eretnekek gyűlöletét, hanem éppen ellenkezőleg: meghatóan nagy szeretetét bizonyítják az autodafék. Igazán az evangélium szellemének megfelelő nagy szeretetet mutatnak ezek a nagy ünnepélyek, mely fontosabbnak tart egy elveszett, de megtért bűnöst, mint kilencvenkilenc igazat (Mt 18,12-13; Lk 15,3-7), mely nemcsak a szegényt nem nézi le, hanem még a bűnöst se, még az állítólag annyira utált és gyűlölt eretnekeket se. Ha ezek, a társadalom söpredéke, visszatérnek a jó útra és az elhagyott akolba, kivonul az egész spanyol nép, élén királyával, örömére.

Mihelyt a vádlott elismerte bűnös voltát és hajlandó volt megtérni az inkvizítor, az egyházi bíró azonnal átváltozott pappá, tanítóvá, lelki orvossá, meg gyóntatóatyává és hosszabb oktató, felvilágosító munka után és a bűnbánati idő leteltével nagymise, Te Deum, a fényes egyházi örömünnepség keretében a nyilvánosság előtt vették vissza a volt eretnekeket az elhagyott egyházba s részesítették őket újra szentáldozásban.

Ennek örül annyira a spanyol udvar és a közélet, ez volt az a „hírhedt" autodafé, melyet az egyház ellenségeinek sátáni gyűlölete megbocsátásból és örömünnepből a halálhörgésben való gyönyörködéssé torzított. Az „auto da fé" szó annyit tesz magyarul, mint „a hit ténye", „a hit aktusa" (érdekes, hogy nem is spanyol, hanem portugál kifejezés, mert spanyolul úgy kellene mondani: „autodafé"). A neve is bizonyítja tehát, hogy semmi köze se volt a hóhérmunkához.

Természetesen voltak olyan eretnekek is, akiket nem sikerült megtéríteni, akik gőgösebbek voltak annál, semhogy elismerték volna bűnös voltukat, sőt még azt se voltak hajlandók elismerni, hogy tévedtek, hanem fanatikusan megmaradtak amellett, hogy az egyház téved, nem pedig ők. Ezeket is felvonultatták az autodafékre (mindig aránytalanul kevesebben voltak a megtérteknél) s miközben a megtérőket visszavették az egyházba, feloldozták és megáldoztatták, a makacsokat megbüntetésre akkor adták át a világi hatóságnak, mert az egyház testi büntetéssel nem foglalkozik, neki nincs karhatalma, nem is kell neki, mert az ő országa nem e világból való.

Tudvalevő, hogy átadáskor még akkor is mindig kérték, hogy halállal ne büntessék őket, mert „eccelesia abhorret a sanguine", azaz az egyház irtózik a vértől, nem is illik hozzá s a papok egyébként is irregulárissá váltak volna, tehát már másnap nem is misézhettek volna, ha kérték volna a kivégzésüket, azaz ha halálukat okozták volna.

Nem minden makacs eretneket végeztek ki. De voltak tömegesebb kivégzések is, míg utána aztán esetleg évtizedekig nem volt egy kivégzés se. Természetes ugyanis, hogy az évi 13 kivégzés nem volt évente egyenletesen elosztva. A kivégzések azonban sohase az autodafék színhelyén voltak s többnyire nem is az autodafék napján. Az autodafék ünneplő néptömege és a királyi udvar tehát nem is láthatott kivégzést.

Az autodafék nem az inkvizíció kegyetlenségét mutatják, hanem éppen ellenkezőleg, szeretetét. Hol van még egy olyan törvényszék, ahol a bűnösnek csak vallania kell, csak el kell ismernie, hogy vétkezett és kijelentenie, hogy megbánta bűnét s már el is van engedve a büntetés, legalábbis a büntetés állami része: a vagyonelkobzás, a börtön, a testi fenyíték a kivégzés? Például ezt is ki gondolta volna? Azok, akik annyira botránkoznak az inkvizíció kegyetlenségén, egész bizonyosan nem gondolták. Világos, hogy kínpadra még kevésbé vonták az ilyeneket. Aki tehát félt a spanyolcsizmától, egész könnyen elkerülhette. Csak el kellett ismernie azt, amire az inkvizíciónak már voltak bizonyítékai s mutatnia kellett, hogy megbánta s már el is volt intézve minden, legalábbis a testi fenyíték és a halál. Ezekben legfeljebb csak azoknak volt részük, akik maguk akarták. De így aztán nem is csodálkozunk azon, hogy az inkvizíciónak még Spanyolországban is olyan feltűnően kevés halálos áldozata volt s átlag egy évre csak 13 esik.

De halálra, vagy legalábbis elevenen való megégetésre, még a makacs eretnekeket se ítélték, hanem legfeljebb csak azt, aki „relapsus", azaz visszaeső eretnek volt, olyan, akinek

egyszer vagy talán már többször is volt dolga az inkvizícióval s akkor elhitték neki, hogy nem bűnös, vagy hogy megbánta bűnét, most pedig kisült, hogy a törvényszéket előbb becsapta, szavára tehát semmit se lehet adni, állítólagos bűnbánata csak képmutatás.

Hogy azonban ennek az ellenkezője is megtörtént s az inkvizíció ártatlanokat ítélt el, arról igazán bajosan beszélhetünk. Hiszen még az egyház ellenségei is csak úgy értik az inkvizíció „áldozatainak" ártatlanságát, hogy szerintük maga az eretnekség azonos az ártatlansággal. Szerintük az eretnekek voltak a jók, a hit állítólagos tisztaságáért küzdő papok pedig a gonoszok, illetve, hogy mindegy az, ezt vagy azt hiszi-e valaki s a gonoszság éppen abban áll, hogy valakit a hitbeli felfogásáért üldözünk. Ez az álláspont azonban – mit már ismételten rámutattunk – már a vallás igazságával való szakítást jelenti, mert csak érzelmi, hangulati, alanyi vallás esetében tartható. Ha a vallás igazság, akkor egy és változhatatlan, s akkor mindenkinek ezt az egy vallást kell hinnie, mégpedig legalább a dogmákat illetően minden legkisebb eltérés nélkül.

Ha az eretnekeknek lett volna igazuk, vagy legalább az lenne az igaz, hogy a vallási igazságot biztosan tudni nem lehet, s így mindenkinek joga van ahhoz, hogy a maga vallási véleményéhez ragaszkodjék, akkor valóban helytelen az eretnekek nyomozása s büntetése, sőt akkor nincsenek is eretnekek. Ámde ha ezen az álláspontón állunk, akkor az eretnekek makacskodását is épp úgy el kell ítélnünk, mint az inkvizítorokat, mert akkor igazán felesleges volt vallási okok miatt magát valakinek gyötörtetnie. A makacs eretnekek viselkedése azt mutatja, hogy e tekintetben az ő gondolkozásuk is egyezett az inkvizíciót vezető papokéval, mert ők is az igazságvallásban hittek, melyből engedni nem szabad s mely nem léphet egyezkedésre a tévellyel. Kétségtelen azonban, hogy ez esetben sokkal logikusabb, sőt egyedül logikus a Krisztus egyházának tévedhetetlenségében hinni s így a tőle eltérő makacsok üldözését szorgalmazni, mint valakinek a maga egyéni meggyőződését tartani az egyedül üdvözítő igazságnak s amellett tartani ki életre-halálra.

Az egyház ellenségei szemében mindenki jó, aki az egyházzal szembe kerül, tehát a középkori eretnekek is jók voltak. Világos tehát, hogy megbüntetésük rossz volt. Ebből a rögeszméből folyik az inkvizíció egész elítélése és mindaz a túlzás, rágalom és kiszínezés, melyhez ebből kifolyólag gyűlöletükben folyamodnak. Az ugyanis bizonyára nem bűne az egyháznak, hogy hitt a maga igazában, s hogy – mert ez az előbbinek logikus következménye – nem tűrte az övével ellenkező felfogást. Igazságtalanságot azonban csak akkor követett volna el az inkvizíció, ha különböző ürügyek alatt olyanokat is eretnekként üldözött és büntetett volna, kik nem voltak eretnekek. Ezt azonban még az inkvizíció ellenségei se állítják.

Ha előfordult, hogy valakit rosszakaratból ártatlanul jelentettek fel az inkvizíciónál, mi sem lett volna könnyebb, mint az illetőnek tisztáznia magát s a vádat megcáfolni. Hiszen még az se kapott állami büntetést, aki tényleg eretnek volt, de megbánta és szakított bűnével. Hogy lehetett volna hát baja annak, aki gyónással, áldozással és a katolikus hit gyakorlatával bebizonyította, hogy az ellene szóló vád hamis. Ha csak néhány megbízható tanú állította volna például, hogy az illető rendesen szokott templomba járni és gyónni, már ez maga mindent elintézett volna. Az ugyanis, hogy valaki nem jár templomba s nem gyónik, még nem bizonyítja, hogy eretnek is egyúttal, vagyis hogy hitközönyös viselkedésének egy téves hitbeli felfogás az oka. Ha azonban valaki még templomba is jár, sőt gyónni is szokott, az már kétségtelen bizonyítéka annak, hogy nem eretnek. Említettük már, hogy az inkvizíció nem a belső lelkületet büntette, azt nem is büntethette, mert nem esett ellenőrzése körébe, hanem a tévtanok hirdetését, a többiek mételyezését.

A középkorban azonban, sőt még az utána következő századokban is, tisztán a vallási kötelességek elmulasztását is büntették (ezt büntetni lehet, mert ellenőrizhető dolog) s büntették a protestánsok is épp úgy, mint a katolikusok. Például Thurzó György, a protestáns nádor is

börtönbe záratta azokat a jobbágyait, akik nem vettek részt a vasárnapi protestáns istentiszteleten (mert hiszen az ő birtokain csak protestáns istentisztelet lehetett) s természetesen büntetett akkor is, ha a jobbágy azért nem vett részt a protestáns istentiszteleten, mert katolikus volt.

*

Ami az inkvizíció állítólagos nagy kegyetlenségét illeti, igaz, hogy nemcsak a spanyol, hanem a tisztán egyházi inkvizíciónál is szokás volt, hogy akire halála után bizonyult rá, hogy eretnek volt, annak még a holttestét is nagy hűhóval kiásták sírjából, minél nagyobb feltűnést keltve a vesztőhelyre hurcolták s még teste maradványait is elégették. Ezt valóban fel lehet fogni visszataszító kegyetlenségnek és olyan vérlázító bosszúvágynak, melyet még a halál se tudott kiengesztelni. Világos, hogy az egyház ellenségei az inkvizíció eljárásában csak ezt látták s ma már az ő hírverésük hatására a közvélemény is csak ezt látja benne. De fel lehet fogni a dolgot egészen másképp is, úgy, hogy éppen ellenkezőleg, az inkvizíció emberélet kímélését kell látnunk benne.

Először is jegyezzük meg, hogy mint említettük, e korban kezdték feleleveníteni a római jogot, s ez akkor az újat, a haladást jelentette. A római jog volt az, mely büntette a bűnöst még a halála után is és mint a kínpad, így került be a holttestek elégetése is az inkvizíció perrendtartásába. Azok a feltűnő, színházias külsőségek azonban, melyeket az inkvizíció az eretnekek holttestének a temető megszentelt földjéből való kiásásával és elégetésével, az eretnekek lakóházainak felgyújtásával, illetve lerombolásával megrendezett, egyúttal azt is mutatják, hogy az inkvizíciót ezekben nem annyira az eretnekek iránti gyűlölet, hanem az a szándék vezette, hogy az eretnekségtől veszélyeztetve élőket megrettentse, az idegeikre hasson, felébressze bennük a tévhit elleni borzalmat s így mentesüljön attól a számára legkellemetlenebb kénytelenségtől, hogy élőket legyen kénytelen halállal sújtani.

A katarok és valdiak fanatizmussal dolgoztak, tehát eretnekségük hatását hasonló, de az ellenkező irányban működő fanatizmussal kellett ellensúlyozni s a híveket tőle visszariasztani. A lakóház felgyújtása és lerombolása semmi egy emberélet kiontásához képest. A holttestnek se fáj az, ha kiássák és elégetik, de viszont az élőknek, akik mindezt végignézik, nagyon sokat használ, mert megfélemlítésükre ugyancsak alkalmas. Láttuk, milyen feltűnően kevés volt az a kivégzés, melyet az inkvizíció foganatosított, ha tehát viszont a halottak megbüntetése gyakoribb volt, azt csakis ezzel az élőket kímélni akaró törekvéssel lehet magyarázni. Ha gyűlöletből, nem pedig az élők iránti szeretetből kegyetlenkedtek volna a halottakkal és a lakóházakkal, akkor nem lehettek volna olyan elnézők az élő eretnekekkel. Akkor velük még kegyetlenebbül kellett volna bánniuk.

Maga az elv, hogy még a halottakat is büntetni kell, valóban visszataszító, de ez, mint rámutattunk, nem az inkvizítoroktól, hanem a jó római jogból származik. Az inkvizítoroktól csak az a jóakarat származott, mely a terrort, melyre céljuk elérésére szükségük volt, a római jog rendelkezéseinek felhasználásával inkább a holttesteken és az élettelen tárgyakon, mint az élőkön igyekeztek gyakorolni.

*

De még az inkvizíció legnagyobb szégyenét, a kínpad használatát illetően is úgy viselkedett a papság, ahogyan a szeretet vallása hirdetőihez illik. Nem a történelem, hanem a mesék országába tartoznak mindazok a borzalmak, melyeket a közvéleménnyel erre vonatkozólag elhitettek. A legtöbb ember azt gondolja, hogy az inkvizícióban addig kínozták az áldozatot, míg csak el nem ismerte, amit kívántak tőle. Képeket láthattunk, melyeken csuhás barátok sürögnek-forognak a hóhérok között, irányítják munkájukat és buzdítják őket a minél alaposabb munkára. Sajnos, a világi törvényszékek lehet, hogy néha ilyenformán járnak el. Például

a kőszegi városi tanácstól boszorkányságért máglyahalálra ítélt Schue Jánosné Dierntal Katalin ismételt kínpadra vonása és eközben való faggatása valóban ilyenformán folyt le s kézzelfogható szinte, hogy a vádlott csak azért vallott, mert nem bírta a kínokat s szinte nyilvánvaló, hogy nemcsak boszorkány nem volt, hanem még talán ördöggel cimboráló spiritiszta se. Őfelette ugyanis nem az inkvizíció ítélkezett, hanem egy német ajkú magyar város protestáns bírái. (De jutalmul, hogy mindent bevallott és bűnét megbánta, őt is előbb lefejezték és csak a holttestét tették máglyára.)

Láttuk, hogy az inkvizíció 1252-ben csak azért hozta be a kínpadot, mert az akkori felfogás szerint elmaradottságot jelentett volna, ha egy törvényszék enélkül (tehát – mint akkor gondolták – alapos kivizsgálás nélkül) hozta volna meg ítéleteit. Olyan ritkán, olyan nagy megszorításokkal, olyan kímélettel használta azonban az inkvizíció a kínpadot, hogy kíméletével valóban kitűnt az akkori, nem egyházi törvényszékek között.

Egyébként teljesen nem is lehet helyteleníteni a kínpadot, mert ha olyan egyén tagad, akiről egész bizonyos, hogy bűnös (s még gyalázza a bíráit, mint a csepregi Bertók Ádám esetében láttuk), vagy még a bíróság előtt is kihívóan hirdeti forradalmi tanait, annak bizony nem árt, ha egy kissé szerénnyé teszik, s ha a fölénytől elveszik a kedvét. Az ilyen elbizakodott emberekkel pedig másképpen ezt nem lehet elérni, mint csak kemény eszközökkel. Azt ugyanis – ha csak magát az ügyet, melyet képvisel, nem akarja elárulni – egy bíróság se engedheti meg, hogy jelenlétében a vádlott lehessen a bíró s ő bírálja, pirongassa, sőt gyalázza a bíróságot.

Egyes fővárosi szülők (hangsúlyozom, hogy fővárosi, mert a falusi szülők e tekintetben tudvalevőleg még sokkal keményebbek), akiknek fiait hittanár koromban érettségi előtt néhány héttel csapták ki az iskolából azért, mert az iskola WC-jében ismételt tilalom ellenére is dohányoztak, testi fenyíték alkalmazása pedig tilos volt, méltán írták a kultuszminiszterhez intézett és a sajtóban is közzétett nyílt levelükben, hogy sokkal jobban szerették volna, hogy ha a tanár urak a dolgot a törvény tilalma ellenére is néhány jól irányzott pofonnal intézték volna el, nem pedig így.

Nem a vádlott testi bántalmazása tehát az, amin a jólelkű ember megbotránkozik, hanem a vádlott igazságtalan vagy oktalan bántalmazása. Senki se sajnálhat olyan vádlottat, aki még a bíróság előtt is hetvenkedik s ő ad oktatásokat bíráinak. A testi fenyíték eltörlését csak azért helyesli minden művelt ember, mert visszaélésekre ad alkalmat, nem pedig akkor, ha megérdemelten és csak végszükség esetén alkalmazzák. (Én azonban mint tanár és nevelő, sohase alkalmaztam.) Kétségtelen azonban, hogy ha már megengedjük a testi fenyítéket, legjobb lelkiismerettel éppen egy olyan bíróságnak engedjük meg, mint az inkvizíció, melyet lelkiismeretes és jólelkű papok vezettek, tehát legkevésbé kellett félni visszaélésektől.

Hogy az inkvizíció az akkor általános és törvényesen megengedett testi fenyítések alkalmazása terén hogyan járt el, azt ma már egészen bizonyosan tudhatjuk. Llorente kezén ugyanis csak egyedül a madridi inkvizíció aktái voltak s így csak ezeket semmisíthette meg. A madridin kívül azonban még sok inkvizíció működött Spanyolországban és Franciaországban is és ezek jegyzőkönyvei igen sokszor megmaradtak. Ezenkívül nem egy inkvizítor eljárási szabályokat, perrendtartást is írt és tanácsokat ad társai számára. Ezek is megmaradtak és kezünkben vannak. Az intézkedéseket és az eljárás szabályait előíró pápai bullákból is igen sokat megtudunk. Az inkvizítorok eljárását illetően tehát semmit se kell képzeletből feltennünk, hanem mindent szabatosan tudni lehet. Lea, az inkvizíciónak teljesen egyházellenes szellemben író francia történetírója a dél-franciaországi toulouse-i inkvizíció 636 jegyzőkönyvét tanulmányozta át s ezek közül csak egyben talált említést arról, hogy kínpadot is alkalmazásba vették. A fennmaradt bizonyítékok alapján ugyanis kíméletet állapíthatunk meg a többi inkvizíciós törvényszék eljárásáról.

Jellemző Leára, hogy ő ebből a tényből nem azt a következtetést vonja le, hogy az inkvizíció eljárásában alig szerepelt a kínpad, hanem azt, hogy az inkvizítorok ezt a jegyzőkönyvekben elhallgatják.

Először is azt feleljük neki, hogy ez a tárgyilagos és tudományos módszerekkel dolgozó történetíró azt, amiről nincs kútfői bizonyíték, nem tarthatja történelmi ténynek, tehát nem is beszél róla. Ha a kínpad csak a jegyzőkönyvekben nem szerepel, de a valóságban annál jobban szerepelt, ezt a történetíró csak az esetben állíthatná, ha bizonyítékai lennének rá. A bizonyítékok pedig egyedül csak azok a jegyzőkönyvek lehetnek, melyek kínpadról nem beszélnek. Nem beszélhet tehát róla a történetíró se, mert a feltevésekkel nem dolgozhat, különösen nem olyan feltevésekkel, melyek a történelmi kútfőkkel ellentétben állnak. Egyébként a feltevéseket is bizonyítani kell akkor, ha nem mesét írunk, hanem történelmet. A történelmi kútfők kínpad alkalmazásáról csak egészen kivételes esetekben (ezer közül két esetben) tudnak, világos tehát, hogy a történettudomány is csak ennyiről tud. A többi mese, illetve gyűlölet, rágalom és ferdítés.

De az a feltevés, hogy az inkvizítorok készakarva, rossz lelkiismeretük tudatában, bűneik leplezésére, a bűnjelek eltüntetésére hagyták ki a jegyzőkönyvekből a kínpad alkalmazását, egyébként is teljes lélektani képtelenség. Ezt csak akkor tehetjük föl, ha az egész középkori papságot bűnszövetkezetnek gondoljuk; ha azzal vádoljuk, hogy mindennapi kenyere volt a bűnözés s ezért a bűnjelek eltüntetése is hozzátartozott tevékenységéhez.

Láttuk, hogy még protestáns utazók is milyen dicshimnuszokat zengenek a spanyol inkvizítorok jelleméről, különösen emberbaráti szeretetéről és arról a köztiszteletről, melyben a lakosság részéről részesülnek. De akik a róluk szóló rémmeséket kitalálták és elterjesztették, még azok se állítják azt, hogy az inkvizítorok gonosztevők voltak, akik épp úgy tudatában voltak annak, hogy amit tesznek, rossz, mint a rablógyilkosok, hanem sötét fanatikusoknak, akiknek az eszét elvette a gyűlölet és a babonákban kimerülő vallásosság. Világos, hogy egy ilyen ember a kínpad alkalmazását is jónak, sőt kötelességének tartja, s nem hagyja ki a jegyzőkönyvekből akkor, mikor írásba fekteti azt, amit tett. A középkori papságot hivatásos gonosztevők testületének tartani, mely olyasmiket csinál, amiknek nyomait tanácsos eltüntetni s azért ezt gondosan mindig meg is teszi, még annál sokkal nagyobb gyűlölet jele, mint az inkvizítorokat csak fanatikusoknak gondolni.

Másodszor lélektani képtelenség ez a feltevés azért, mert hiszen az inkvizíció idején a kínpad alkalmazásában nem volt semmi szégyen vagy tilos, tehát nem volt benne semmi titkolni való se. Akkor a kínpadot nem törvénytelenül, nem visszaélésképpen alkalmazták, miért kellett volna hát titkolni s a jegyzőkönyvekből kihagyni, ha alkalmazták? Hiszen a pápa maga rendelte el, illetve engedte meg az alkalmazását s természetesen nem is titkos bullában. (Titkos bullát egy pápa se adott ki.) Ha szégyen volt a kínpad alkalmazása, miért találjuk meg akkor egész nyíltan a világi bíróságok jegyzőkönyveiben? Ők miért nem szégyellték? Miért nem szégyellték például a kőszegi bírák még a XVIII. század közepén lefolytatott imént említett boszorkányperben se?

Hogy lehet, hogy olyan bíráknak, akik nem papok, még csak eszükbe sem jut, hogy ilyesmit szégyellni lehet, sőt egyenesen dicsekszenek vele, mint a törvény megtartása és lelkiismeretességük bizonyítékával, ellenben a papok már előtte félezer évvel is annyira felvilágosultak, humánusok és finom lelkületűek, hogy ugyanezt annyira szégyellik, hogy még jegyzőkönyveikből is gondosan kihagyják, de azért mégis gyakorolják, mégpedig sokkal gyakrabban és sokkal kegyetlenebbül, mint a kőszegi vagy bármely más, nem papi bírák. Lehet-e mindennél nagyobb lélektani képtelenséget elképzelni?

De az inkvizíciós törvényszékek fennmaradt perrendtartásai is világosan bizonyítják, hogy kínpad náluk csak kivételesen szerepelhetett, a megmaradt jegyzőkönyvek teljesen fedik az igazságot s nem kellett azokból semmi se kihagyni.

Óriási tévedés azt gondolni, hogy az inkvizíció azzal kezdte munkáját, hogy a befogottat azonnal kínpadra vonatta, hogy terhelő adatokat szerezzen tőle, s hogy ugyancsak könnyen szerezhetett is özönnel, mert hiszen a szerencsétlen megkínzott azt vallotta be, amit kívántak tőle. Szó se lehet róla. A kínpad nem tartozott az inkvizíció rendes bizonyító eszközei közé, hanem az itt csak mint egész rendkívüli, csak végszükség esetére fenntartott eszköz szerepel. Szigorúan meg volt szabva, hogy csak olyan esetben szabad alkalmazni, melyben a vádlott bűnössége már bizonyítva van, de ő mégis tagad.

Az előírás szerint legalább két határozott és megbízható tanúvallomás kellett ahhoz, hogy valakit el lehessen ítélni. Ha valakinek esetében egy ilyen tanúvallomás már volt, a másodikat is pótolta az, hogy a falu közfelfogása eretneknek tartotta az illetőt, de ő mégis makacsul tagadott, ekkor volt csak megengedve, hogy bűnössége eldöntésére a kínpadot is alkalmazásba vegyék beismerő vallomása kicsikarására. Azonkívül még akkor is meg lehetett ezt tenni, ha a már meglévő egy megbízható tanúvallomáson kívül mégis bizonyította a vádlott bűnösségét, hogy szökést kísérelt meg. Láthatjuk tehát, hogy bajosan volt lehetséges, hogy az inkvizíció valakit ártatlanul vont kínpadra s az illető csak azért ismerte el azt, ami nem volt igaz, hogy kínjaitól szabaduljon.

Még ilyen rendkívüli esetekben is igen megnehezítette azonban a kínpad alkalmazását az, hogy még így is a püspök külön beleegyezése kellett hozzá, sőt a kínpad alkalmazásakor a püspöknek, vagy legalább a helytartójának személyesen is jelen kellett lennie. Látjuk ugyanis, hogy az inkvizícióban a kínpad alkalmazása olyan nagy és körülményes dolog volt, hogy ha mégis megtörtént, a jegyzőkönyvből mindent ki lehetett volna hagyni, csak azt nem, hogy a kínpad is szerepelt.

Így egyúttal most már azt is teljesen értjük, miért szerepelt a kínpad 636 ügy között csak egyetlen egy esetben. A püspök ezelőtt 700 évvel olyan nagy úr volt (az egyébként még ma is), hogy már csak amiatt se lehetett túl sokszor kínvallatás, mert az ő idejét nem lehetett állandóan igénybe venni, de erre sokszor bizonyára még kérni se merték. Az, hogy minden egyes esetben kérni kellett az engedélyét, külön mutatja, hogy a kínpad alkalmazása nem rendes, nem mindennapi, hanem egészen különleges, egészen ritka volt az inkvizíciós bíráskodásban. Ha valamelyik inkvizítor szadista hajlamú lett volna, már csak amiatt se tehetett eleget e hajlamának, mert félt zaklatni a püspököt.

Jellemző azonban az egyház elleni feneketlen gyűlöletre, hogy azt is, hogy a püspöknek jelen kellett lennie a kínpad alkalmazása alatt, azzal magyarázták, hogy a püspök s a papok (mert a püspöknek természetesen mindig van kisebb-nagyobb papi kísérte) azért voltak jelen a kínpad alkalmazásakor, hogy élvezzék az eretnek kínjait és gyönyörködjenek benne. Világos, hogy éppen ellenkezőleg, a püspök engedélye azért kellett, hogy ne alkalmazhassák túl gyakran és felelőtlenül, jelenléte pedig ellenőrzésképpen azért, hogy ne alkalmazhassák túl sokáig vagy túl kegyetlenül.

A hitleristák, majd utána a kommunisták politikai foglyainak kínzását, sőt még megütését is tiltotta a törvény, de a gyakorlatban mégis szinte szabály volt a kínvallatás és a testi fenyítés. Ez, mivel tisztán a vallatást végző állami közegek visszaélése volt, világos, hogy mivel épp emiatt titokban történt, alkalmazásmódja is tetszés szerinti lehetett. Az is a legtermészetesebb dolog, hogy ezek nyomait hiába keressük a felvett jegyzőkönyvekben. Az inkvizícióban azonban, éppen azért, mert törvényes és megengedett volt, semmi ok se volt arra, hogy a felvett jegyzőkönyvekből kihagyják, mert ott nem törvénysértő, lelkiismeretlen és felelőtlen szadista banditák alkalmazták, hanem kötelességtudó, becsületes, az igazság kikutatására törekvő emberek s még ők is felsőbb engedéllyel, kivételesen és a felsőbbség ellenőrzése alatt.

Nem is csak a püspök engedélye és jelenléte volt szükséges a kínpad alkalmazásához, hanem ezenkívül még az úgynevezett „consiliarii jurati” vagy „familiares” beleegyezése és

jelenléte is. Ezek olyanforma testület voltak, mint a mai esküdtszékek, sőt annak a francia forradalmat 500 évvel megelőző alakja, melyet a középkori papság lelkiismeretessége, igazságérzete és demokratizmusa hozott létre. Amit nemcsak maga a püspök, hanem vele együtt egy egész testület rendelt el és ellenőriz, az már természeténél fogva se lehet olyan kegyetlen, mint az, ami titokban történik, törvénytelenül (tehát hitvány emberek hajtják végre) és egyetlen embertől függ, aki lehet esetleg bosszúálló, kegyetlen, szadista hajlamú vagy olyan egyén is, aki éppen aznap bal lábbal kelt fel.

A consiliarius juratusok vagy familiarisok a város tekintélyesebb és közbecsülésben álló polgárai közül kerültek ki, számuk néha még a félszázat is elérte s minden olyan városban, melyben inkvizíció működött, azért szervezték meg őket, hogy részint a városban az inkvizíció bíráinak támasza legyenek az eretnekek fondorlatai vagy bosszúja ellen, részint hogy általuk biztosítsák az inkvizíciós eljárás józanságát és tárgyilagosságát. Ami tehát a francia forradalom óta meghonosult mai esküdtszékben helyes és jó gondolat, azt az egyház már a középkorban megvalósította, sőt maga az eszme is tőle származik.

Mivel az inkvizíció elé került vádlottak sorsa, de főképpen a kínpadra vonása, annak módja és tartama egy egész sereg becsületes, köztiszteletben álló és józan embertől, családapáktól, akik között feltétlenül voltak igen jószívű, sőt puha emberek is, és akik a vádlottakat személyesen is ismerték, sőt esetleg még a vádlottak hozzátartozóinak befolyása alatt is állottak, legalábbis olyan értelemben, hogy azok könyörögtek neki a vádlott érdekében, az inkvizíciós eljárás természeténél fogva még akkor se lehetett volna kegyetlen, ha akart volna.

A „kínvallatás" is egészen másképp folyt le, mint a nagyközönség gondolja. Amíg tartott, a vádlottól nem is volt szabad mást kérni, mint csak azt, hogy vallja be az igazat. Azt tehát nem lehetett szájába adni, hogy mit valljon be. Mihelyt a vádlott kijelentette, hogy vallani hajlandó, a kínvallatást azonnal abba kellett hagyni. Magának a vádlottnak a kihallgatása, tehát annak meghallgatása, hogy mit akar vallani, csak később, külön, tehát a kínvallatástól egészen elválasztva történt. Az inkvizíciós eljárásban tehát nem is lehet beszélni kínvallatásról, mert ilyen nem volt. Ha ugyanis vallattak, akkor nem kínoztak. Ha kínoztak (de láttuk, hogy ez még 500 eset közül se fordult elő egyszer), akkor nem vallattak.

Ha a vádlott gyönge vagy beteges volt, a kínpad alkalmazása előtt még külön orvosi vizsgálat is elő volt írva s elrendelése ettől volt függővé téve. Ezenkívül szabály volt, hogy a kínpadot úgy kell alkalmazni, hogy a vádlott testén maradandó nyomokat ne hagyjon. Az igazság tehát nem az, hogy a kínpadot egyedül csak az inkvizíció alkalmazta a vádlottak ellen, hanem éppen ellenkezőleg, az, hogy sehol se alkalmazták olyan ritkán, olyan kíméletesen, olyan gondos ellenőrzéssel és óvatossággal, mint éppen az inkvizícióban. A kínpaddal kapcsolatban tehát nem szégyenkeznie, hanem dicsekednie kell az inkvizíciónak. Hogy alkalmazta, nem lehet szégyene, mert hiszen a kor igazságszolgáltatásához hozzá tartozott, s azt, hogy a XIII. században a XX. század perrendtartása szerint járjon el, azaz, hogy korát 500 évvel meghaladja, még egy olyan kiváló testülettől se kívánhatunk meg, mint amilyen az egyház papsága. De hogy sokkal ritkábban, sokkal kíméletesebben, sokkal okosabban és az elképzelhető legnagyobb ellenőrzés alatt alkalmazta, az már határozottan büszkesége lehet az egyháznak. Hogy ennek ellenére mégis még ma is az inkvizíción egy az átlagosnál sokkal kegyetlenebb intézményt értünk, az bizonyára szintén nem az egyház szégyene.

*

Azt is kifogásolják az inkvizíció ellenségei, hogy eljárása titkos volt. A feljelentők, vádlók, terhelő tanúk nevét nem közölték a vádlottal úgy, mint ma közlik, hanem eltitkolták előtte. Sőt, hogy ezek kilétét meg ne tudhassa, még a vádiratból is kihagyták a neveket, mikor felolvasták előtte.

Ez az eljárás igazságtalannak és kegyetlennek látszik és merőben ellenkezik a mai bírói gyakorlattal. A mai bírói eljárásnak, mely az emberi haladás vívmánya, egyik legfőbb jellegzetessége, hogy az egész ügy lefolytatása nemcsak a vádlott tudtával, hanem egyenesen a nagy nyilvánosság előtt történik, és célja az, hogy a bíró számára szinte lehetetlenné váljék az igazság meghamisítása, a kivételezés vagy pártoskodás.

Ha azonban alaposabb vizsgálat alá vesszük a dolgot, akkor most is ugyanazt tapasztaljuk, amit az inkvizícióval kapcsolatban eddig is tapasztalunk: minden vád és megbotránkozás alapja itt is az, hogy mindent elfogultan néznek és mindig a képzelhető legrosszabbra magyaráznak.

Az emberek azt hiszik, hogy az inkvizíció azért titkolózott, mert gonosz bűnszövetkezet volt s eljárásmódja nem bírta ki a napfény nyilvánosságát. Titkolózni ugyanis csak a bűnözők szoktak, mert azoknak van rá szükségük. A helyesen eljáró ember (kivált a vallástalan „jó" ember) egyenesen reklámozza a cselekedeteit, tüntetően kiteregeti, a nyilvánosság ellenőrzése alá bocsátja. A naptól csak az szokott félni, akinek vaj van a fején. Igen, feleljük, de azért titkolózni is az igen jók szoktak. Ők szerénységből s azért, mert tetteikre csak Istentől várnak jutalmat. Jézus élete is azzal van tele, hogy egymás után teszi a jót és gyógyítja meg a betegeket, de mindenkinek azt mondja, légy csöndben és senkinek el ne mondd. A gyanakvó, a rossz ember, aki nem tud senkiről jót feltételezni, Jézusról is azt gondolta volna emiatt, hogy biztos valami tilos, bűbájos eszközzel dolgozott s azért nem akarta, hogy beszéljenek róla, mert féltette a gyógyítás titkát és nem akarta, hogy mások is eltanulják. Tudjuk, hogy Jézus titkolózásának az oka az volt, hogy csak arra akart nekünk vele példát adni, hogy ne a mienk, hanem egyedül Istené legyen minden dicsőség.

Az inkvizíció bírái se azért titkolóztak, hogy ártatlanokat is a halálba kergethessenek s üzelmeiket, kegyetlenségüket elleplezzék, mert hiszen „üzelmeik" egyedül az igazság és a jó védelmében álltak, s amit tettek, azt is szeretettel csinálták, hanem azért, mert jól tudták, hogy a leggonoszabb, a legbosszúállóbb és mindenre képes emberekkel van dolguk, egy veszedelmes bűnszövetkezettel, s ezért azokat, akik eretnekek ellen tettek tanúvallomást, titoktartásukkal a bosszújuktól igyekeztek megvédeni.

Az eretnekek körülbelül ugyanazok voltak akkor, mint a kommunisták jelenleg: nagyon tudtak gyűlölni, bosszút állni, rémíteni és terrort kifejteni. Azok a katarok, akik ellen az inkvizíciót fel kellett állítani, fanatizmusukban és osztálygyűlöletükben még a mai kommunistákon is túltettek. Spanyolországban pedig azok az álnokul kereszténnyé lett, de titkon továbbra is régi hitfeleikhez húzó marannusok (titkos zsidók) és moriszkók (titkos mohamedánok), akik ellen az inkvizíciót felállították, óriási hatalmat és befolyást képviseltek (a sok pénzük miatt), tehát nemcsak a bosszúálló lelke, hanem a lehetőség is megvolt számukra azok megbosszulására, akik feljelentették őket vagy ellenük vallottak.

Például Torquemada 1484-ben az inkvizíció szabályaiban ezzel okolja meg a titkosságot: „Köztudomású, hogy a tanúk személyére és vagyonára nagy kárt és veszélyt jelentene, ha nyilvánosságra hoznánk a nevüket, mint a tapasztalat megmutatta, sőt mutatja még ma is, mert nem egyet közülük megöltek, megsebesítettek vagy összevertek az eretnekek." Említettük már, hogy ez a sors nem egy inkvizítort is elért, többek közt éppen a legszentebbet és legkegyetlenebbet is, Arbues Pétert. A becsülete és hírneve pedig még mai is mindnek tönkre van téve s éppen legjobban ezé a szent Arbues Péteré.

Látjuk tehát, hogy a titkosságnak is vannak előnyei s az inkvizíció nemhiába titkolózott. Mindjárt hozzátehetjük aztán azt is, hogy a titkosság hátránya éppen az inkvizíciónál voltak a legkisebbek, tehát itt volt legkisebb igazságtalanság lemondani a nyilvánosságról. Korunkban a forradalmak hatása alatt az emberek hajlamosak arra, hogy mindent a nyilvánosság előtt kell csinálni, s akkor már ki is vannak küszöbölve az igazságszolgáltatásból a visszaélé-

sek. Érthető tehát, ha ilyen felfogásmóddal az az inkvizíció, mely valóban jobban titkolózott, mint más törvényszék, igazságtalanabbnak is tűnt fel azoknál. Pedig az inkvizíció éppen azért titkolózott, hogy igazságosabb lehessen. Ne feledjük ugyanis, hogy a nyilvánosságnak is van igen sok hátránya, mégpedig olyan hátrányai, melyek akadályozzák a bűn kiderítését és így az igazságos ítéletet.

Ha a vádlott és a tanúk nyilvánosan vallanak, kiteszik magukat a vádlott hozzátartozói és elvbarátai, tehát az inkvizíció esetében az eretnekek vagy marannusok és moriszkók bosszújának. Mivel emiatt sokan nem merik megmondani az igazat, elhallgatnak sok mindent, amit tudnak, sőt talán még hamisan is vallanak, a nyilvánosság nagyban akadályozza az igazság kiderítését, a bűn leleplezését és megbüntetését.

A nyilvánosságnak ez a káros hatása még akkor is megvan, ha a tanúnak nem véres bosszútól, hanem csak a vádlott és hozzátartozói neheztelésétől kell félnie. Legalább ez az eset pedig mindig fennforog. Hiszen általában véve nemcsak az egyszerű emberek, hanem tapasztaltam, hogy még a középosztálybeliek is egyszerűen kötelességüknek tartják, hogy per esetén jóbarátaik vagy kartársaik mellett valljanak, nekik segítségükre siessenek, őket mentsék. Hogy a tanúkihallgatások nem ezért vannak, hanem az igazság kiderítésére s csak ezt, vagy legalábbis elsősorban ezt, nem pedig a részvétet kell ilyenkor nézni, az még csak eszünkbe se jut. Természetes, hogy maguk a vádlottak még inkább elfogultak ebben a tekintetben, s aki ellenük vallott, azt egész életükre ellenségüknek tekintik s fűnek-fának panaszkodnak, hogy ez nem volt szép tőle. Hogy azt nézzék, hogy igaz volt-e, amit mondott, eszükbe se jut.

Ha valaki már le van tartóztatva vagy állásától már megfosztották, s tudni lehet, hogy már elveszett ember, akkor követ dob rá mindenki s akkor nem kerül áldozatba a tárgyaláson ellene vallani. De ha még nem dőlt el a dolog, a vádlott szabadon van s az ügy még felmentéssel is végződhet, akkor egész más a helyzet. A legtöbb embert ilyenkor már az maga is visszatartja olyan terhelő dolog megemlítésétől, melyről tudomása van, ha a vádlott az ő jóbarátja vagy feljebbvalója. Ilyenkor kötelességének tartja, hogy mellette valljon.

Hát még a pusztai műveletlen uradalmi cselédek például az uraság vagy az intéző úr perében! Hogy ezek hogy vallanak, úgyszólván tisztán attól függ, hogy az uraság vagy intéző jó ember-e s velük hogyan bánik, főképpen pedig, hogy a per előtt hogyan kedveskedik nekik. Világos, hogy értékes, jellemes lelkű uraság vagy intéző ilyenkor nemcsak kedvezményben nem részesíti azt, akinek a vallomásától a per kimenetele függ, hanem a tárgyalás előtt még a társaságukat is kerüli, hogy ne befolyásolja őket. Világos azonban az is, hogy ilyenkor nem is fognak mellette vallani, kivált, ha az uraság vagy intéző egyébként is zárkózottabb természetű, tehát nem barátságos ember. Pedig emiatt lehet még igen értékes. Aki azonban ilyenkor a tenyerén hordozza azokat, akiket tanúknak megidéztetett perében, előre bizonyos lehet a kedvező vallomásokban s mindazok elhallgatásában, melyek megemlítése számára nem kívánatos.

Annak a sok panamának, közpénzekkel való visszaéléseknek, melyek korunk közéletének legnagyobb rákfenéi, itt a fő oka. Ezért nem jelentik fel őket, s ha kivételesen mégis megtörténik, ezért végződik az ügy felmentéssel igen sokszor akkor is, ha a feljelentés ugyancsak alapos volt. A kihallgatott tanúk ugyanis vagy mentegetnek, vagy legalábbis hallgatnak. Hallgatásuknak fő oka pedig az, hogy a tárgyalás nyilvános. Aki ellen szól, illetve aki mellett szól a vallomás, az is jelen van és hallgatja, másnap esetleg még az újságban is benne van s mindenki olvashatja, ki, hogyan vallott.

Már kétszer vettem részt olyan perben, melyet hivatalfőnök indított beosztottja ellen hatóság előtti megrágalmazásért, azért, mert az visszaélésekkel vádolta meg. Ilyenkor ugyanis a megvádolt kénytelen megindítani az effajta pert. A leleplező se volt különb ember egyik esetben sem, mint megvádolt főnöke. Nem is meglepő ez, mert hiszen egy ilyen per olyan iz-

galmakkal, annyi kockázattal és munkával jár, hogy értékes, békeszerető ember alig vállalkozik rá, sőt a bakafántoskodók is csak egyéni bosszúból szokták csinálni.

Én a vádló mellett vallottam, mert a hivatalfőnök tettei valóban nagy kifogások alá estek. Feltűnt azonban, hogy a tanárok (mert ez a hivatalfőnök egy középiskola igazgatója volt) csodálkoztak az én állásfoglalásomon. Furcsállották, hogy a feljelentő tanár mellett vagyok, mert köztudomású volt, hogy az illető jellemileg talán legértéktelenebb tagja volt az illető tanári testületnek. Én még náluk is jobban csodálkoztam azon, hogy egy olyan rendkívül nagy műveltségű, sőt részben országos hírű tagokat is számláló és jellemileg is kiváló testület, mint ez a tanári kar volt, nem azt tartotta fontosnak, sőt egyedül irányadónak, hogy igaz-e a vád (mert azt, hogy igaz, mindenki tudta és bizalmas körben el is ismerte), hanem azt, hogy a vádló egyébként nem éppen tiszteletreméltó ember. Én az igazat mondtam meg a tárgyaláson s egyedül csak ezt néztem akkor, mikor a bíró kérdéseire feleltem, nem pedig azt, hogy a felés alperes közül kivel rokonszenvezek s melyiküket tartom értékesebb embernek.

Kívülem azonban úgyszólván senki se viselkedett a tárgyaláson így, hanem mindenki az igazgatót mentette, aki a tárgyalás előtt természetesen nagyon hízelgett a tanároknak, sőt bizonyosra veszem, hogy külön kérte is jóindulatukat.

Ezt onnan következtetem, mert még hozzám is egymás után küldte a puhatolózókat és közbenjárókat, sőt a tárgyalás előtt való nap (látszik, hogy erre nehezen szánta rá magát) személyesen is beszélt velem, s bár azt természetesen nekem nem merte mondani, hogy mellette valljak, de annyit igen, hogy ha mást nem nézek, nézzem azt, hogy ő családapa.

A per természetesen felmentéssel végződött, mert úgyszólván csak én egyedül voltam a terhelő tanú s természetesen én is igen higgadtan, sőt mérsékelten. A tanárok az elhallgatásokért, sőt még a valósággal is ellenkező vallomásokért azzal nyugtatták meg lelkiismeretüket, hogy a vádló tanárnak legalább annyi van a füle mögött, mint a megvádolt igazgatónak. Ebben igazuk is volt, csak az volt a baj, hogy a perben nem erről volt szó. Tőlem is kérdezték utána, miért „haragszom" az igazgatóra. Az még ezeknek a nagyműveltségű embereknek se jutott eszükbe, hogy egy bírósági tárgyaláson nem szeretünk valakit vagy haragszunk valakire, hanem ettől függetlenül, sőt szeretetünk vagy ellenszenvünk ellenére és legyőzésével megmondjuk az igazat. Én ezt tettem, nem pedig „haragudtam".

Még olyan tanár is azt vallotta, hogy ő nem tud semmiről, aki a tárgyalás előtt egy fél évvel tűrhetetlennek mondta előttem a helyzetet, s azt mondta, hogy mikor akad már végre egy bátor ember, aki ez ellen a „gazember" (az igazgató) ellen végre fellép. A tárgyaláson aztán nemcsak semmi visszaélésről nem tudott, hanem a leghatározottabban a „gazember" mellett vallott. Gondolhatta ugyanis, hogy az igazgató marad felül, s mivel neki feljebbvalója volt, igyekezett nála érdemeket szerezni. Pedig ez a tanár egyébként nem volt jellemtelen ember. Tanítványai nagyon tisztelték. Elsősorban ugyanis nem jellemtelen érdekből tette, amit tett, hanem sajnálatból, s mert meghatotta az igazgató akkori alázatos viselkedése irányában.

Egyenesen megdöbbentett azonban, hogy még a tanári karnak az a tagja is, akit tanár és tanítvány és én is az egész testület legjellemesebb tagjának tartottam, szintén szemrebbenés nélkül esküdött meg a tárgyaláson arra, hogy nem tud semmit és nem hallgatott el semmit, mikor jól tudtam, hogy mennyi mindent tudott és mennyi mindent elhallgatott.

Bizonyára úgy értette a dolgot, hogy ő ebbe a gyűlöletes ügybe nem akar beleavatkozni. Csak azt felejtette el, hogy a tárgyaláson nem azt kérdezték tőle (s mivel vallomására meg is esküdtették, bizonyára nem arra esküdött meg), hogy bele akar-e az ügybe avatkozni vagy nem, hanem arra, hogy megmondott-e mindent, amit tud, és amit mondott, igaz volt-e vagy nem. Esküje tehát hamis volt. De ha még olyan kiválóságok is, mint amilyen ő volt, hamisan esküdtek a bíróság előtt, gondolhatjuk, hogyan esküdnek analfabéták s gyönge jellemű egyének, mikor hasonló ügyekben az igazság kiderítésére kihallgatják őket.

Ide jutott tehát a XX. század bírósága, mely mindent a legnagyobb nyilvánosság előtt bonyolít le azért, hogy a bűnt ne leplezhesse a sötétség. A nagy napfény, melyet az igazságra lövellünk, éppen az ellenkezőjét eredményezte annak, mint amit a forradalmak, melyek a haladás e nagy vívmányát kivívták, elérni akartak. Ha tárgyalásaink titkosak lennének, igaz, hogy a bíráknak maguknak több alkalmuk nyílna a visszaélésre, de ennél a hátránynál nem lenne-e sokkal nagyobb az az előny, hogy az olyan tanúk, akik tudnák, hogy a vádlott sohase fogja megtudni, ki vall mellette és ki ellene, sőt ezt még a tanúk egymás közt se tudják meg és a nagyközönség se tudja meg, sokkal őszintébben meg mernék mondani az igazságot, főképpen pedig sokkal kevesebb igazságot hallgatnának el, mint ma a nyilvánosság és a vádlott jelenlétében tett vallomásukban.

Igaz, hogy titkosság esetén a tanúk lelkiismeretlenségére is sokkal tágabb tér nyílna s azok, akik csak bosszúból feketítenek be valakit, így sokkal gonoszabbul mernének hazudni, mint a nyilvánosság előtt és a vádlott jelenlétében, azonban kétségtelen, hogy ez a hátrány sokkal kisebb, mint az előny. Egyrészről kétségtelen ugyanis, hogy az ilyen bosszúból tett terhelő vallomások rosszhiszeműségét a bírók a többi vallomásokkal való összetevésből s az illető tanú viselkedéséből többnyire könnyen le tudnák leplezni, másrészről pedig ne feledjük, hogy ennyire sötét lelkű, elvetemült ember kevés van, sőt ritkaság, sőt – mint láttuk – általános dolog s még nagyműveltségű és jellemes emberek se kivételek alóla, mert nem gonoszság, hanem csak emberi gyarlóság kell hozzá. Ezt az emberi gyarlóságot váltja ki az emberből, sőt tenyészti és teszi általánossá a tárgyalások nyilvánossága.

Aztán milyen nagy hátrányai a mai bírói tárgyalások nyilvánosságának, hogy a válóperek legintimebb ügyei is közbeszéd tárgyai lehetnek, hogy a rablógyilkosságok hátborzongató részei és a csalások, tolvajlások és betörések legravaszabb fortélyait gyerekek tárgyalják széltében az utcán és sokszor ezek adják az ötletet szélhámosságokra, pénzhamisításra, betörésekre azoknak, akik ilyesmikre természetüknél fogva hajlamosak.

Hogy még azt is, ami a bírói tárgyalások nyilvánosságában valóban hasznos, mennyire ki lehet játszani, annak iskolapéldáit láttuk a bolsevik Oroszország, sőt a mi „népi demokráciánk" színésziesen megrendezett politikai pereiben, ahol a vádlottak úgyszólván bűnbánó férgekké változtak még akkor is, ha azelőtt bámulatos jellemhősök voltak (például Mindszenty, de azzá változott a kommunista Rajk is), mindig azt mondták amit azok akartak, akik bíróság elé állították őket, s közben nem győzték hangsúlyozni még azt is, hogy mindent önként mondanak, mert börtönükben egyenesen megható gyöngédséggel bánnak velük (például Bozsik, a pap politikus) és dicshimnuszokat zengtek vádlóikra és kínzóikra.

Ennyire meg lehet tehát hamisítani az igazságot akkor is, ha a legnagyobb nyilvánosság előtt folyik le minden! (Régen a leveleket is úgy cenzúrázták, hogy felbontották s utána a hadvezetőség rányomta a bélyegzőt, hogy „cenzúrázva". Ma, mivel cenzúrát csak a régi „elnyomó" világ ismert s ma már alkotmányunk a teljes szabadságot biztosítja mindenkinek, nem bontják fel a leveleket, annál kevésbé nyomják rá hivatalosan, hogy felbontották és elolvasták, hanem vegyileg vagy titkos sugarakkal felbontás nélkül világítják át, sőt csinálnak róla még másolatot is. A különbség tehát csak az, hogy régen becsületes és egyenes zsarnokok voltak, ma pedig csaló, szélhámos és hazug zsarnokok.)

Az orosz határállomáson is azt mondták 1958-ban a Moszkvába utazó magyaroknak, hogy bőröndjeiket nem kell felnyitniuk, mert nincs vámellenőrzés, de szíveskedjenek a raktárban elhelyezni s majd másnap kivihetik onnan. Világos, hogy mindenki köteles volt ezt megszíveskedni, mert ekkor és ott és így vizsgálták át a bőröndöket.

A bőröndvizsgálatot illetően megkíméli a modern technika az utast, de a bírói tárgyalások modern nyilvánossága annál jobban meggyötri szegény politikai bűnöst, akarom mondani a gonosz ellenforradalmárt és elvetemült háborús uszítót. Arra, mire a tárgyaláson alázatos

féreggé változik s dicshimnuszokat zeng azon dicső eszmék magasztalására, melyekkel való ellenszegülése miatt bírói eljárás alá került, borzalmas gyötréseken kell átmennie. S mindezt csupán csak azért, mert a bolsevik bíróság nem titkos, nem sötétben dolgozik, mint a papok aljas inkvizíciója, hanem hogy ország-világ láthassa, hogy valóban igazságot szolgáltat, mindent a nyilvánosság előtt bonyolít le. (Igaz, hogy a vallatások s általában az egész rendőrségi eljárás most is teljesen titkos, de hát utána nyilvános tárgyalás következik s ott bárki megkérdezheti a vádlottat, megütötték-e s általában hogyan bánnak vele s a rádió és az összes újság a tanú rá, hogy még egyszer se fordult elő, hogy a vádlott ne a legjobbakat mondta volna erre vonatkozólag is.)

A nyilvánosság a bírói eljárásban csak akkor fontos, ha a bíróság erkölcsi színvonala olyan alacsony, hogy önként és magától, tehát a nyilvánosság ellenőrzése nélkül nem képes tárgyilagosságra és becsületes, pártatlan eljárásra. Jellemző a forradalmakra, hogy ők ezt, mint természetes dolgot, teszik fel. Mi se mondjuk, hogy ez a feltevés helytelen. Mi is elismerjük, hogy az ember rosszra hajló s evvel a törvények hozatalakor és az előírások megállapításakor számolni kell. Láttuk azonban, hogy milyen nagy hátrányai is vannak egyúttal ennek a magában véve helyes dolognak, s láttuk azt, hogy ma már ez se segít a bíróságok lelkiismeretlensége ellen, sőt még annak is csak a szegény vádlottak isszák meg a levét, hogy a lelkiismeretlen bíróság önreklámból nem mond le a nyilvánosság fitogtatásáról s ma már a vérlázító igazságtalanságról is be tudja bizonyítani, hogy a legtárgyilagosabb igazságszolgáltatás.

Azt mondtuk, a titkosságnak is vannak előnyei és vannak hátrányai, de a hátrányai éppen az inkvizícióban voltak a legkisebbek. A nyilvánosságra ugyanis csak a bírák befolyásolhatósága és gyarlósága miatt van szükség, kétségtelen azonban, hogy egy olyan bíróságban, mely papokból áll s célja a hit tisztaságának megvédése, a legkevésbé lehet ilyen gyarlóságról szó. Az eljárás titkossága itt volt a legkevésbé veszélyes. Itt lehetett legjobban biztosítani a tanúk nyugodt igazmondását nevüknek a vádlott előtti eltitkolásával anélkül, hogy attól kellett volna félni, hogy ezzel a bíróság visszaél, s nem az igazság kiderítésére, hanem elkenésére használja fel. A titkosság nem szégyenfoltja tehát az inkvizíciós eljárásnak, hanem ez is inkább előnye.

Hát még ha azt is hozzávesszük, hogy teljes titkosságról az inkvizíciónál nem is lehetett szó. Minden a consiliarii jurati vagy familiares, tehát a középkori esküdtszék ellenőrzésével és tudtával történt. Az inkvizítorok se tehették tehát azt, amit akartak, ők is ellenőrzés alatt álltak, egy kisebb nyilvánosság ellenőrzése alatt, mely azonban ellenőrzés szempontjából sokkal többet jelentett, mint a mai nagy nyilvánosság. Ma ugyanis a nagyközönség nem szólhat bele egy per vitelébe. Legfeljebb a sajtóban helyezhet el nyilatkozatot vagy feljelentést tehet, ha szabálytalanságot tapasztal. Ezek a középkori s az inkvizíció mellett működő consiliarius juratusok azonban hatóságok voltak, tagjai az inkvizíciónak, rögtön felszólalhattak, ha törvénytelenséget vagy igazságtalanságot tapasztaltak. Hisz láttuk, hogy nélkülük nem is lehetett se elrendelni, se lebonyolítani egy kínvallatást (mely, mint láttuk, valójában nem is volt kínvallatás).

Az inkvizíciós eljárás tehát nem volt titkos. Nyilvánossága szűkebb körű volt ugyan, mint a mai törvényszéki tárgyalások nyilvánossága, de ez a visszaélések lehetetlenné tétele szempontjából sokkal előnyösebb és hatékonyabb volt, mint a mai nagy nyilvánosság. Ez ugyanis, mivel a dologhoz semmi közelebbi köze nincs, száz eset közül 99 esetben nem is figyeli ezeket a tárgyalásokat. Részt vehetne rajtuk, de nem vesz részt (ha részt is vesz, akkor is csak kíváncsiságból, de nem ellenőrzés szempontjából), nem is tud róluk, hozzájuk szólni is alig van joga, mert hiszen nem ismeri az ügy részleteit és vonatkozásait. A középkori esküdtek azonban hivatalból voltak érdekelve, ismerték a helyzetet, kötelességük is volt, hogy

ismerjék, jogaik is voltak a beleszólásra, tehát ellenőrzés szempontjából sokkal többet értek, mint a mai nagy nyilvánosság.

IV. Ince pápa egy 1254. július 11-i keltezésű bullája a párizsi Domonkos-rendi priorhoz, mint Poitou és Languedoc inkvizítorához, előírja, hogy a tanúkihallgatások legalább két másik tanú ellenőrzése mellett történjenek, „mert – mondja – ily fontos ügyben a legnagyobb óvatossággal kell eljárni".

Látjuk tehát, hogy valóban csak a tanúk védelme és félelmük legyőzése céljából, tehát az igazság kiderítése miatt volt titkos az inkvizíciós eljárás, nem pedig elvből vagy más okok miatt. Éppen ellenkezőleg: az inkvizíció egyenesen törekedett a mások beavatásával történő ellenőrzésre. A consiliarius juratusok intézményét is ez a pápai bulla írja elő. Jellemző azonban, hogy már a bulla megjelenése előtt is javában működtek. A pápai bulla tehát a csak már meglévő gyakorlatot írta törvényileg is elő.

Bernard de Caux és Jean de Saint-Pierre inkvizítorok például már a pápai bulla kiadása előtt is „communicato multorum praelatorum et aliorum bonorum virorum consilio" (sok főpap és más becsületes ember tanácsának kikérése után) ítélkeztek csak. Ezeknek a consiliarius juratusoknak a száma (akiket – mint a nevük mutatja – még fel is esküdtettek, amire nem lett volna szükség, ha a tanúvallomásokat nem ismerték volna, és ha az ügyek menetére nem lett volna nagy befolyásuk) az idők folytán mindig nagyobb lett. A nyilvánosság kiterjesztésére való törekvés tehát nyilvánvaló. Douais olyan inkvizíciós jegyzőkönyveket idéz, melyek 25, 27, 32, 45, sőt 51 ilyen „esküdt" jelenlétében és véleményének meghallgatása után hozott ítéleteket tartalmaznak, köztük mindig ott volt az illetékes püspök, aztán szerzetesek, jogászok, a városi tanács tagjai és a világi törvényszék bírái is.

Még az egyházellenes Lea is elismeri (Histoire de l'Inquisition, 494. o.), hogy „mikor VIII. Bonifác az egyházjogba felvétette a szabályt, hogy a neveket el kell hallgatni, kifejezetten buzdította a püspököket és inkvizítorokat, hogy e tekintetben tiszta szándékkal járjanak el és hogy ne hallgassák el a neveket akkor, mikor közlésükből nem származik veszély és fedjék fel őket, mikor elmúlt már a közlésükből származó veszély".

1299-ben a spanyol titkos zsidók Rómában panaszt tettek Bonifácnál, hogy vádlóik és tanúik nevét az inkvizítorok eltitkolják előlük. A pápa azt a választ adta, hogy „a zsidók, noha nagyon gazdagok, így mégis védtelenek volnának és azok is, és hogy nem volna szabad kitenni őket az elnyomásnak és annak az igazságtalanságnak, mely abból az eljárásból származik, ami miatt panaszkodnak". A dolog vége aztán az lett, hogy a spanyol titkos zsidók meg is kapták, amit kértek.

A tanúkat illetően annyira nem volt teljes a titkolózás, hogy ugyanezen Lea szerint még a vádlottaknak a tanúkkal való szembesítése is nem egyszer előfordult. 1319-ben például Bernard Délicieux esetében a 40 kihallgatott tanú közül 13-at még szembesítettek is a vádlottal. A gyakorlat tehát nem egyezett a szigorú előírással, s mivel az előírás oka is egyedül csak a tanúk védelme volt az eretnekek bosszúállásával szemben, a bírák pedig lelkiismeretes papok voltak, az természetes is. Papoknak sohase eretnekektől vagy hitetlenektől kellett felebaráti szeretetet és igazságot tanulniuk. Egyébként maga a titkosságot elrendelő bulla is olyan szövegezésű, hogy az ellenkező gyakorlat éppen nem jelentett a bulla iránti engedetlenséget, sőt éppen ez felelt meg a pápai bulla szellemének.

„Ipsorum nomina – mondja a bulla – non publice, sed secrete, coram aliquibus personis providis et honestis, religiosis et aliis ad hoc vocatis, de quorum consilio ad sententiam vel condemnationem procedi volumus, exprementur." Ezt IV. Orbánnak „Licet ex omnibus" kezdetű 1261-ben március 16-án kiadott bullája mondja. Láthatjuk belőle, hogy a titkolózás közel se volt olyan nagyfokú, mint az inkvizíció elítélői gondolják. A tanúk nevét csak a vádlottak előtt kellett titokban tartani (a már kifejtett okok miatt), de az esküdtekkel közölték a

nevüket. Látjuk, hogy ezek az esküdtek részint szerzetesek, részint világi emberek voltak, akik a per menetébe és az ítélet kimondásába is beleszólhattak. Az inkvizíció vádlottai tehát egyáltalán nem voltak kiszolgáltatva az inkvizítor önkényének, de önkényről – papokról és szerzetesekről lévén szó – egyébként is bajosan beszélhetünk.

Douais (L' Inqusition, 178. o.) az inkvizíció jegyzőkönyvei alapján még azt is megállapítja, hogy „a vádlottat felszólították, hogy közölje, vannak-e halálos ellenségei. Ha igenlően válaszolt, ezt be kellett bizonyítania, meg kellett mondani, hogy miért ellenségei az illetők és közölni a nevüket. Ezeket azonnal kihagyták az „ügyből". Látjuk tehát, hogy a vádlottak nem tudhatták ugyan, hogy ki vall ellenük, de viszont az inkvizíció gondoskodott róla, hogy azok, akik a vádlottak személyes ellenségei voltak, ne tanúskodhassanak. Ez egyébként magától értetődő. Világos ugyanis, hogy az inkvizítorok mindent elkövettek, hogy minden eretneket kinyomozzanak és ártalmatlanná tegyenek, annak azonban semmi értelme se lett volna, hogy a nem eretnekekre is rábizonyítsák az eretnekséget s ezeket is büntessék.

Még az egyházellenes Lea is azt írja, hogy „ha lelepleztek egy hamis tanút, épp oly szigorúan bántak vele, mint az eretnekkel". Mindenféle megalázó szertartások után „rendszerint életfogytig tartó börtönre vetették. Narbonne-ban 1328-ban négy hamis tanút különösen bűnösnek tartottak, mert a vádlott személyes ellenségei bujtották fel őket. Kezükön és lábukon megláncolva, kenyéren és vízen való örökös börtönre vetették őket. Pamiersben egy 1329 januárjában tartott autodafé alkalmával a szakértők tanácskozása úgy döntött, hogy a hamis tanúkat nemcsak börtönre kell vetni, hanem még kártérítést is kell fizetniük". (Lea, I., 499. o.)

*

Az inkvizíció bírálói azt is felháborítónak tartják, hogy a vádlottnak még csak védőügyvédje se lehetett, sőt egy pápai bulla kereken megtiltja az ügyvédeknek, hogy az eretnekeknek védelmét elvállalni merészeljék. Ezt a tilalmat azonban csak az tarthatja megbotránkoztatónak, akit irányzatosság vezet s ezért ebben a tilalomban csak azt hajlandó észrevenni, ami a pápa ellen szól. Először is ne feledjük, hogy nem a XX. században, hanem a középkorban vagyunk, mikor még nem állítottak a törvényszékek minden vádlott mellé hivatalból ingyenes védőt. A pápai bulla nem az igazság kiderítését vagy a vádlott védekezését akarta megakadályozni, hanem a gazdag vádlottak előnyösebb helyzetét a szegényekével szemben.

Másodszor, rá kell mutatnunk, hogy a hivatalos védőügyvéd hiánya közel se jelent olyan rosszakaratot, mint ma gondoljuk. A régi kor embereinek is volt ugyanis józan eszük, lelkiismeretességük, igazságérzetük és felebaráti szeretetük, sőt még jobban volt, mint a mai kevésbé vallásos embereknek. A mi Batthyány Lajosunk hűtlenségi perét nem a középkorban, hanem 1849-ben tárgyalták, mégse volt neki védőügyvédje a perében, mert ezt a hadbírói gyakorlat még akkor se ismerte. Nagyon tévedünk azonban, ha azt gondoljuk, hogy ez azt jelentette, hogy nem védte senki. Akkor az volt az előírás, hogy az ügyész (tehát a vádló), a vizsgálóbíró és a védőügyvéd ugyanaz a személy legyen. Batthyány perében például Lauzendorf töltötte be ezt a hármas hivatalt s a per történetének képzelhető legalaposabb feldolgozója, a függetlenségi érzelmű, sőt kálvinista Károlyi Árpád is külön kiemeli, hogy mint védőügyvéd is olyan tevékeny és lelkiismeretes volt, hogy Batthyánynak egy cseppet se lett volna könnyebb dolga, mint ha akár egy egész sereg külön védőügyvéd működött volna mellette.

Ez a Lauzendorf, aki vádlója létére volt egyúttal Batthyány védőügyvédje is, annyira sokkal inkább volt védő, mint vádló, hogy egyenesen elájult akkor, mikor Batthyány kegyelmi kérvényének elutasításáról értesült. Lauzendorf ugyanis egyenesen a Batthyány család megfizetett embere volt. De még ha ezt a legutóbbi állítást – noha igen sok bizonyíték van mellette – nem is vesszük kétségtelenül bizonyítottnak, annyit mindenesetre megállapíthatunk az esetből, hogy ha régen egy vádlottnak nem volt külön védőügyvédje, az még egyálta-

lán nem jelentette azt, hogy igazságtalanok voltak hozzá s szinte lehetetlen volt tisztáznia magát a vádak alól. Annyiban még igazságosabb is volt a régi rendszer a mainál, hogy régen a gazdagok nem lehettek a szegények fölött annyira előnyös helyzetben, mint ma.

Egyébként az annyira kegyetlennek elrágalmazott inkvizíció éppen abban különbözött a régi kor világi törvényszékeitől, hogy védőügyvédet is adott a vádlottak mellé, mégpedig nemcsak a tisztán egyházi, hanem még a spanyol inkvizíció is. Említettük már, hogy több olyan perrendtartás maradt fenn, melyet inkvizítorok írtak inkvizítorok számára. Ezek közül az egyik leghíresebb Eymeric „Directorium"-a. Ebben például ezt az előírást is megtaláljuk: „Defensiones juris sunt ei concedendae et nullatenus denegandae. Et sic concedentur sibi advocatus" etc. Tehát a képzelhető legvilágosabban előírja, hogy a vádlottaknak nemcsak lehet védőügyvédjük, hanem kell is lenni.

Eymeric Directoriuma, mely a XIV. századból – tehát a VIII. Bonifác utáni időből – való, világosan bizonyítja, hogy a VIII. Bonifác erre vonatkozó tilalma nem perrendtartásszerű intézkedés, hanem elvi kijelentés. Csak azt akarja megtiltani, hogy valaki az eretnekséget és az eretnekeket védelmezni, tehát velük közösséget vállalni merészeljen, de természetesen nem azt, hogy valaki egy olyan embert, akit eretnekséggel vádolnak, védjen, azaz bizonyítani próbálja, hogy az illető nem eretnek. Nemcsak Eymeric Directoriuma, hanem a fennmaradt inkvizíciós jegyzőkönyvek is bizonyítják, hogy a vádlottaknak volt védőügyvédük. VIII. Bonifác tilalma tehát nem ezt tiltotta meg. Tárgyilagosan nem lehetett a pápai bullát így értelmezni, mert képtelenség, hogy egy pápa, a keresztény szeretet és igazságosság képviselője és védője, azt tiltotta meg, hogy egy vádlott bebizonyíthassa ártatlanságát. Ennek lehetősége a legelemibb jogok közé tartozik, melyeknek a pápa védője, nem pedig ellensége.

Hogy egy konkrét bizonyítékkal is szolgáljunk, Arnaud Asslahit perének jegyzőkönyveiben szó van a védőügyvédek (tehát ezek még többen is lehettek) tiszteletdíjáról. (Magistris Guillelmo de Pomaribus et Franco Dominici advocatis pro labore et patrocinio ipsorum.) Sőt azt látjuk, hogy alig néhány évvel VIII. Bonifác állítólagos tilalma után Rymond Amielnek, egy eretnekség miatt perbe fogott szerzetesnek az ügyében Guillaume Lombard, a magától XII. Benedek pápától kirendelt inkvizítor, mikor a vádlott védőügyvéd kirendelését kérte, teljesítette a kérést. Mikor tehát nem az eretnekség bűne iránti iszonyatot, hanem az érem másik oldalát, a vádlott iránti méltányosságot nézték, a csak az imént kibocsátott bulla ellenére még csak eszébe se jutott senkinek, hogy a pápa tilalma a vádlottat e jogától akarná megfosztani. Nem is juthat az eszébe másnak, mint csak az egyház ellenségének.

*

Borzalmakat írtak és gondolnak az emberek az inkvizíció börtönéről is. Mivel az inkvizíciós jegyzőkönyvek a börtönre ítélést „immuratio"-nak, az életfogytiglani börtönre ítéltet pedig „perpetuus immuratus"-nak nevezik, az egyház és szerzetesei elleni ádáz gyűlöletet az inkvizíció részéről örökre való „befalazás"-t emleget. A járatlanok e szó hallatára borzalmas éhhalálra, a kivégzések talán leghajmeresztőbb módjára gondolnak. Nem is gondolhatnak másra, mert hiszen befalazáson magyarul ezt értjük. A kissé tapasztaltabbak azonban (például a Pallas-lexikon cikkírója is) mégis hagynak a börtönben egy kis nyílást is, ahol ezeknek a szerencsétleneknek a penészes kenyeret és poshadt vizet beadják. A valóság azonban az, hogy a borzalmas „immuratio" szó semmi mást nem jelent, mint csak a börtönt, a szabadságvesztést.

Az bizonyára nem valószínű, hogy az ezelőtt 700 évvel alkalmazott börtönök nem voltak olyan egészen egészséges helyiségek, mint a maiak s talán az élelmezés se volt mindig az élet és a testi erő fenntartása szempontjából annyira elégséges, mint ma. Ez azonban a kor bűne volt, nem az inkvizícióé. Abban azonban egészen bizonyosak lehetünk, hogy ha az inkvizíció

börtönei különböztek az akkor szokásos börtönöktől, akkor csakis előnyösen különbözhettek. Lehetetlen, hogy a szerzetesek keményebbek, sőt lelketlenebbek voltak, mint a világi bírák vagy poroszlók. (Azt természetesen megengedjük, hogy kivételek lehettek, s bizonyára voltak is. Világos, hogy a legjobb szívű világi bíró jobb volt, mint a legkeményebb szívű szerzetes, de bizonyára az is igaz, hogy annak a fogolynak, akinek sorsát papok intézik, jobb dolga van, mint akiét nem papok irányítják.)

Azt még Llorente is kénytelen elismerni, hogy akkor már, mikor ő volt az inkvizíció alkalmazottja, tehát az 1700-as évek legvégén, az inkvizíció börtönei „jól boltozott, jól kivilágított és száraz szobák" voltak és „elég tágasak ahhoz, hogy testmozgást is lehessen végezni bennük". Vajon elmondhatjuk-e, hogy például a magyar nemesi megye börtönei „szobák" voltak ez időben, mégpedig ilyen tágas, világos és egészséges szobák? Pedig ugyanezt a spanyol inkvizíció börtöneiről az inkvizíció legnagyobb ellensége állapítja meg.

De – nem hiába papok intézték ügyeiket – az inkvizíció rabjainak sok tekintetben még a mai kultúrállamok rabjainál is jobb dolguk volt, sőt az inkvizíció jóságos papbírái olyan gyakorlatot honosítottak meg, hogy még mai szemmel nézve is egyenesen mesebeli állapotnak látszanak s még a mai kriminalista is egyenesen mosolyogni kénytelen rajtuk, mint paradicsomi állapoton. Azt a borzalmas „befalazást", sőt „örökös befalazást" ugyanis ezek a jó papok egész rendszeresen átváltoztatták egy-egy szentföldi zarándoklatra. Pedig hát az akkori rendőri és közlekedési viszonyok között ennek megtörténtét ellenőrizni alig tudták s a legkisebb bizonyítékuk se lehetett arra, hogy az elbocsátott rab csakugyan el is megy a Szentföldre.

Ha az elítélt már öreg volt vagy beteges és ilyen nagy útra nem vállalkozhatott, ez se volt akadály. Még az ilyenek is átváltoztathatták „befalaztatásukat" zarándoklatra, melyet azonban öregségükre vagy betegségükre való tekintettel az inkvizítorok mindjárt át is változtattak bizonyos pénzösszeg befizetésére. Ha melléje még szegények is voltak, akkor mindössze néhány garas jelképes megfizetésére.

Akik olyan nagy bűnösök voltak, hogy börtönbüntetésüknek e vezeklésre való átváltoztatását nem kaphatták meg, azok – ne tessék nevetni! – a börtönből időnként szabadságot kaptak, melyet otthon övéik körében tölthettek el, például még azon a címen is, hogy közeledtek az ünnepek. Ilyen volt az inkvizíció „örökös befalazása"! Ma ilyesmit nem ismer a büntető igazságszolgáltatás, pedig most sokkal kevésbé kellene attól félni, hogy a szabadságolt fogoly megszökik, mint az inkvizíció idejében. S lám, a mai bíráknak, akik nem papok, ilyesmi még Amerikában sem jutott még eszükbe. Azoknak az állítólag olyan szívtelen, sőt kegyetlen középkori papbíráknak eszükbe jutott, sőt ezt is rendszeresen gyakorolták, már ezelőtt 6-700 évvel.

A már említett Eymeric „Directorium"-a mellett egy másik ismert inkvizítor-útbaigazító Bernard Gui „Practica"-ja. Ebből még azt tudhatjuk meg, hogy noha IV. Ince bullája a pápának tartotta fenn azt a jogot, hogy a jogerősen elítéltek büntetését teljesen elengedje, az inkvizítorok ennek ellenére mégis egész rendszeresen engedték el ők maguk még a teljes büntetést is. Bernard Gui az inkvizítorok egyik legszigorúbbjának hírében állt, Practicájában mégis még formulát is közöl az inkvizítorok számára ilyen teljes büntetés elengedésre. Éppen csak azt a megjegyzést fűzi hozzá, hogy az inkvizítor ne éljen vissza vele sűrűn. Így aztán nem csodálkozhatunk, hogy ha a teljes elengedések talán nem is, de a könnyítések és a büntetés átváltoztatások zarándoklatra annyira mindennaposak voltak, hogy ezt még az egyházellenes Lea is kénytelen megállapítani és ő is közöl rá több esetet is.

Például 1328-ban Carcassone-ban egyetlen nyilatkozattal egyszerre 23 fogoly nyerte vissza szabadságát, akiknek börtönbüntetését vagy zarándoklatra, vagy egyszerűen csak ruhájukon kereszt viselésére változtatták. Ugyancsak Carcassone-ban már a következő évben (1329) ismét egyszerre 10 fogoly kapta vissza szabadságát, köztük báró Montréal is. (Lea:

Historie de l' Inquisition, I., 558. o.) De Lea a szigorú Gui részéről is említ hasonló eseteket s azt is megjegyző, hogy „ez a jóindulat nem volt csak a toulouse-i inkvizíció sajátossága".

Minő szívjóság nyilvánul meg például az inkvizítornak abban a cselekedetében, mely 1256. június 27-én történt, és amelyben az elítélt „örökös befalazását" átváltoztatták szentföldi zarándoklatra, de rögtön utána megállapították azt is, hogy a bűnös öregsége miatt (propter senectutem) nem képes erre és ezért a zarándoklatot is átváltoztatták 50 sousból álló, tehát fillérnyi pénzbírságra. Milyen jól látható, hogy ennek a szegény öregnek pap volt a bírája.

1250. április 16-án Bernard Raymond elítéltet Carcassone-ban életfogytig tartó „befalazása" ellenére egyszerűen hazaeresztették, mégpedig nem is bűnbánatára vagy jó viseletére való hivatkozással, hanem „propter infirmitatem", azaz betegsége miatt. Pedig hát ilyen megokolást bizonyára nem ismer a büntető törvénykönyv, s hogy egyedül csak erre hivatkoznak, azt sejteti, hogy Bernard Raymond betegsége ellenére se valami nagy bűnbánatot mutatott, mert ha így lett volna, bizonyára inkább erre hivatkoztak volna.

Ugyanezen év augusztus 9-én a Villarzel-en-razesi illetőségű Bernard Mourguessel tették meg ugyanezt, de nála azzal a feltétellel, hogy meggyógyulása után nyolc nappal visszatér börtönébe. E feltétel (mely az előbbi esetben nem szerepel) arra enged következtetni, hogy ennek a Mourguesnek a betegsége nem is lehetett valami súlyos. De abban is láthatjuk a jó szívet, hogy magára a hazaeresztett bűnösre bízták az önkéntes jelentkezést, tehát annak megállapítását is, hogy mikor gyógyult meg. Így szinte lehetetlen volt megbüntetni még akkor is, ha meggyógyulása után se tért hamar vissza. Hiszen még az utasítás se mondta azt, hogy meggyógyulása után rögtön térjen vissza. Nyolc napig még eszerint is kint maradhatott már egészségesen is. Ismét csak olyan jóakarat, mely arra vall, hogy ezt az utasítást papok adták ki.

Tudvalevő, hogy a hatóságok, vagy legalábbis ezek írásbeli rendeletei és kötelezvényei elméletben mindig rendkívül szigorúak szoktak lenni s jogokról alig van bennük szó, csak kötelességekről. A beavatottak azonban azt is tudják, hogy a gyakorlatban nem feltétlenül szükséges az írás betűjét mindenben meg is tartani, mert az elmélet mindig többet követel, mint amennyit a gyakorlat elvár. Mit szóljunk azonban ahhoz az inkvizícióhoz, mely a rabot nemcsak hazaereszti börtönéből, hanem még azt is rábízza, hogy mikor jöjjön vissza, de ekkor se kívánja tőle, hogy azonnal jöjjön, hanem azt is előre megengedi neki, hogy azt az édes szabadságot egy ideig még egészségesen is élvezhesse?

Ugyanezen év május 14-én (tehát látjuk, hogy rendszerről, nem pedig kivételekről van szó) a couffoulensi illetőségű Armand Brunet, augusztus 15-én pedig a caunesi Arnaud Miraud kapott ilyen kedvezést ugyanezen inkvizíciótól. A következő év (1253) március 13-án a „befalazott" Bernard Borrel kapott engedélyt a családja körébe való hazatérésre szintén csak „propter infirmitatem". Neki úgy szólt az utasítása, hogy gyógyulása után nem is nyolc nap, hanem csak két hét múlva kellett visszatérnie. Augusztus 17-én Raine, a coufoulensi Adalbert felesége ment haza a börtönből engedéllyel „quousque convaluerit de aegritudine sua" (míg betegségéből fel nem épül). De ugyanezen év augusztus 5-én a canecaudei Bonnafou, 17-én a ville-moustaussoui Cafiére Vilmos, szeptember 2-án a montreali Caillavel stb. kapott hasonló engedélyt, 1254. november 18-án egy Rixende nevű asszony, Hualgnier Vilmos felesége, gyermeke megszülése céljából (csak nem a börtönébe járhatott be hozzá az ura házaséletet élni?!) kapott távozási szabadságot a börtönéből és a szülés után csak egy hónap múlva kellett visszatérnie még előírása szerint is.

Az, hogy az inkvizíció börtöneiből betegszabadságot lehetett kapni, annyira általános gyakorlat volt, hogy egyenesen jogi szabály lett belőle. 1244-ben tartott gyűlésükön a narbonnei érsek, a carcassonei, d'elnei, maguelonnei, lodévei, d'agdei, nimesi, d'albi és béziersi püspökök és a saint-gillesi, saint-aphrodiesi, béziersi és d'agdei apátok közösen

mondták ki, hogy „si forte per incarcerandi absentiam evidens mortis periculum immineret liberis vel parentibus, obviare curetis pericolum, provideri talibus faciendo, si potestis aliunde, aut carceris paenitentiam prudenter in aliam commutetis; oportet enim in tali articulo rigorem mansuetudine mitigare".

Tehát nemcsak akkor lehetett kiereszteni börtönéből az elítélteket, ha ők maguk voltak betegek, hanem akkor is, ha a fiatalabbaknak szüleik, az idősebbeknek gyermekeik voltak betegek és így ezeknek szükségük volt az elítélt segítségére. Nemcsak megengedik a püspökök, hogy lehetővé tegyék az inkvizítorok, hogy az elítéltek övéik körébe ilyenkor visszatérhessenek, hanem még buzdítják is őket erre. „Ilyen esetekben ugyanis – okolják meg a Mesterük tanításához hű főpásztorok – a szigort szelídséggel kell mérsékelni."

Az egyház püspökeinek tehát nem Llorentétől, Leától, vagy a Pallas-lexikontól kell irgalmat vagy kereszténységet tanulniuk, mert ők még a büntetésüket töltő rabokkal is úgy bántak, hogy hasonló még a XX. század kriminalistáinak se jutott eddig eszükbe. Pedig már csak azért is eszükbe juthatott volna, mert hiszen ezt ma már nekik nem kitalálniuk kellene, hanem csak utánozniuk az inkvizítorokat. Még a legszigorúbbnak tartott inkvizítorok egyike, Bernard is megtette például 1246-ban akkor, mikor Sabatiert, mint makacs és visszaeső eretnekeket „örökös befalazás"-ra ítélte, hogy az ítéletbe mindjárt azt is elevette, hogy mivel az elítélt apja jó katolikus, de öreg és beteges, a fia egyenlőre maradjon csak otthon mellette addig, míg apja él, hogy ápolhassa. Az elítéltnek tehát még csak meg se kellett kezdenie büntetését csak azért, mert apja öreg és beteges.

Pedig ápolhatta volna azt a beteges öreget valamelyik másik gyermeke, vagy ha nem volt, ennek az elítélt Sabatiernek a felesége is (bizonyára alkalmasabb is lett volna erre a tisztre, mint az ura). Érdekes, hogy az ítélet nem is hivatkozik arra, hogy az elítélten kívül nincs is más ápolója a betegnek. Vajon az inkvizíción kívül hol találunk még ilyen irgalmas elítélteket?

De a középkori papi jó szív olyan nagy volt, hogy az inkvizíció börtöneiből még betegség vagy a hozzátartozók betegsége esetén is lehetett szabadságot kapni, mégpedig nem is csak kivételesen. A carcassonei püspök 1250. szeptember 13-án egy Alazia Sicre nevű elítéltnek engedélyt adott „exeundi carcerem, ubi erat immurata pro crimine haereticae pravitatis (hogy elhagyhassa börtönét, melybe az eretnekség bűne miatt volt befalazva) egész Mindenszentek ünnepéig (tehát több mint hat hétig), „quod posit esse extra carcerum ubicunque voluerit" (s addig ott tartózkodhat, ahol akar). Szinte nem egyenes felszólítás-e ez a szökésre? Azt is láthatjuk, hogy itt szó sincs se magának a vádlottnak, se hozzátartozóinak a betegségéről. Enélkül is lehetett tehát a börtönből hathavi szabadságot kapni, mégpedig rendőri felügyelet és ellenőrzés nélkül. Még csak azt se szabták meg neki, hol kell tartózkodnia.

1252-ben a capendui Sabatier Vilmos kapott ilyen szabadságot öt hétre, egész pünkösdig, május 9-ig. Ugyanezen évben ugyanekkor a villar-en-vali Volguier Raymund kapott ilyen távozási engedélyt, de ő május 20-ig. De – úgy látszik – azt is kevesellte, mert aztán még meg is hosszabbították neki június 27-ig. Hogy mennyire nem kivétel volt az ilyesmi, mutatja, hogy ugyanezen 1251. évben Pagane, a preixani Pons Arnaud özvegye is kapott június 15-től egész augusztus 15-ig tartó szabadságot. Így sínylődtek halálra az inkvizíció „földalatti", „sötét" és „nedves" odúiba „örökre befalazott" szerencsétlenek.

Amiket itt elmondtunk, azok – mint látható – a tisztán egyházi inkvizíció emberségét mutatják. Ami az ennél kegyetlenebbnek tartott spanyol inkvizíciót illeti, arról Dr. Ernst Schäfer protestáns történetíró „Beitrage zur Geschichte des der spanischen Protestantismus und der Inquisition im 16. Jahrhundert" című 1902-ben megjelent háromkötetes művében találunk bőséges adatokat.

A második kötet a barcelonai, logronói, valenciai, saragossai, cordobai, cuencai, granadai, llorenai, toledói és sevillai protestáns egyházközség történetére vonatkozó kútfőket kö-

zöl, a harmadik kötet pedig a valladolidi protestánsok történetével foglalkozik. A szerzőnek tehát alkalma volt eredeti források alapján megismerni a spanyol inkvizíció történetét jobban, mint bárki másnak. (Llorente például csak a madridi inkvizíció iratait látta.) A szerzőnek az inkvizíció elleni protestáns előítéletei nem is oszlottak el teljesen, de protestánsaink sokat tanulhatnak mindabból, amit közöl, de még mi is.

„Az inkvizíció radikális ellenségei – írja – igen könnyen fellépnek azzal az állítással, hogy az inkvizíció minden porcikájában hazugságokra alapított intézmény. Miért higgyünk hát a jegyzőkönyveknek?! És valóban nem ritkán találkozunk effajta állításokkal különösen Llorenténél. Ámde ez a felfogás csak azok számára lehetséges, akik a kútfőket egyáltalán nem ismerik vagy irányzatosan kezelik." (I., 64. o.)

„Különösen evangélikus körökben gyakran találkozunk azzal a nézettel, hogy az inkvizíciós eljárás nem arra szolgált, hogy a helyes tényállást, tehát a mi esetünkben a protestantizmust megállapítsa, hanem inkább arra, hogy a vádlottból bármely iszonyatos, soha el nem követett bűnténynek elismerését kipréselje és hite megtagadására késztesse. Ez a nézet teljesen hamis." („Diese Ansicht ist grundfalsch.") (64. o.)

„Az embereknek különösen Montanus leírása alapján a XVI. század inkvizíciós foglyainak életéről a legborzalmasabb elképzelései vannak: a foglyok állítólag nyomorult, sötét, büdös lyukakban vannak összezsúfolva nyomorúságos, csak kenyérből és vízből álló táplálkozás mellett, ágy és gyakran a szükséges ruházat nélkül, foglalkozás és könyvek nélkül és a börtönőrök durva bánásmódja mellett. Ez az előadásmód bejutott a legtöbb inkvizícióról szóló és a spanyol reformációról szóló munkába. Kútfőink azonban azt mutatják, hogy Montanusnak, az Artes Inquisitionis szerzőjének tollát egyedül csak az őt üldöző intézménynek szenvedélyes gyűlölete vezette."

„Mindenesetre el kell ismerni, hogy a középkori, sőt még az újabbkori börtönök is általánosságban emberiességi szempontból a maiakhoz hasonlítva már magukban véve is nagy büntetést jelentettek a letartóztatottakra, a (spanyol) protestáns kútfőkből azonban kitűnik, hogy a spanyol inkvizíciónak már a vizsgálati fogságai is koruk legjobban berendezettjei közé tartoztak, míg az úgynevezett carcer perpetuus, a büntető-fegyház a mai fogalmak szerint egyáltalán alig nevezhető börtönnek." (Tehát éppen az „örökre befalazottaknak" volt a legjobb dolguk.)

„...Hogy a börtönök nem lehettek sötét, szűk lyukak, még abból is kitűnik, hogy bennük a terhelteket nemegyszer írással és olvasással foglalkozva találjuk, ami bizonyára nem történhetett volna meg egy lőrésszerű ablakocska világánál… De hogy a foglyok a saját piszkukban pusztultak volna el, az is hamis, mert nem egy kihallgatási jegyzőkönyvből tudjuk, hogy az inkvizíció fogházának udvarán külön illemhelyek voltak." (Az, hogy a fogoly szüksége elvégzésére mindig végigsétálhatott a börtön bizonyára tágas udvarán – mert hiszen a börtönök bizonyára nagy épületek voltak, nagy épületnek pedig nem lehet kis udvara –, mai szemmel nézve szintén hallatlan dolog, csak nem rossz, hanem jó értelemben véve. A foglyok részére ugyanis oly nagy mozgási szabadságot ad, hogy a börtönélet egyik legnyomasztóbb terhét, a bezártságot szinte kiküszöböli.)

„Teljességgel nem lehet kétségbe vonni, hogy lehettek egyes földalatti cellák is, amelyekben a különösen makacs foglyokat egy ideig tartották, hogy megpuhuljanak, azonban Montanus leírásán kívül erre semmi egyenes bizonyíték nincs (Montanus pedig féktelen elfogultsága miatt nem bizonyíték), az azonban általánosságban kétségtelen, hogy a spanyol inkvizíció „carcares secretas" magánzárkái vagy titkos börtönei többé-kevésbé (einigermaßen) tágas, tiszta és az írás és olvasáshoz elegendő világossággal ellátott helyiségek voltak." (83-88. o.) Látjuk tehát, hogy a rémmesék egyedül csak a név alapján (titkos, elkülönített börtö-

nök) keletkeznek, a tisztán a név alapján kitalált meséket azonban a történelmi kútfők kereken megcáfolják.

„Nem kevésbé kedvezően voltak a foglyok a szükséges bútorzat és élelmezés tekintetében is ellátva. A letartóztatottak ágyat és ruhákat bevihettek magukkal (tehát a foglyok még azt a kényelmet is megengedhették maguknak, hogy a börtönben is otthoni, megszokott ágyukat használhatták). Montanus állítása, hogy rothadt szalmán kellett feküdniük, már csak azzal is megcáfolható, hogy több esetben olyan ágyládákról (Bettladen) van szó, amelyek alatt valamit el lehetett rejteni (ennyit lehet tehát adni egyházellenes emberek szavára, sőt írására még ekkor is, ha maguk is az inkvizíció foglyai voltak s azzal vernek hírt könyvük mellett, hogy saját tapasztalataikat írják le!), aztán dézsáról és gyékényszőnyegről is említés esik a fogolycellák leltáraiban. Az a tény pedig, hogy a foglyok írásban készítették el védelmüket, a cellákban valami asztalszerű tárgy jelenlétét is eléggé bizonyítja. Hogy az élelmezés valami különös fényes lett volna, már csak a spanyoloknak az északiak számára alig érthető étel-italbeli igénytelensége miatt is alig állíthatjuk, épp oly kevéssé azonban azt, hogy nyomorúságos volt, mint Montanus állítja. Legalábbis Leonor de Eisenerosnak abban a kérdőívében, melyet a vallisoletani inkvizíció felülvizsgálója neki feltett, kenyéren és vízen kívül még egész más dolgok is fel vannak sorolva, mint hús, bor (!), gyümölcsök. (Mintha az inkvizítorok még a vitaminokról is tudtak volna már.)

„Hogy az inkvizíció azokat, akiket előreláthatólag vagyonelkobzásra fog ítélni, kenyéren és vízen tengette volna, mint Montanus beszéli, már ez a tény is megcáfolja, még inkább azoknak a (természetesen protestáns) lelkészeknek a jegyzéke, akiket a XV. század közepén Sevillában elítéltek, valamint vagyonuk elsorolása, amely szerint például Garcia Arias élelmezésére a vagyonából négy év alatt 67.953 maravédit költöttek el, tehát naponta átlag 45 maravédit, ami a mai fogalmak szerint mindenesetre nem nagy összeg, de az akkori viszonyok között szerény élelmezésre feltétlenül elég." (88-89. o.)

Majdnem általános az a nézet, hogy a kínpad alkalmazása teljesen az inkvizítor kényétől-kedvétől függött (ha így is lett volna, még ez se jelentett volna olyan rosszat, mint a XX. század detektívjeinek „kénye-kedve", hogy a GPU-ról, Gestapóról vagy a mi ávónkról ne is szóljunk), hogy az a vádlottat vallomások elérése céljából bármikor minden további nélkül kínpadra feszíthette, és hogy a kínpad főképpen arra szolgált, hogy a vádlottból oly bűntények elismerését csikarja ki, amelyeket sohase követett el. Mindez teljesen hamis (alles das ist grundfalsch).

De az a nézet se felel meg semmiképpen a kútfők bizonyította tényeknek, hogy minden inkvizíciós fogollyal szemben kínpadot alkalmaztak. A kínpadot nem lehetett tetszés szerint mindent megelőzőleg itt vagy ott alkalmazni, hanem csak akkor, mikor az előbb vázolt módon való bizonyítási eljárás eredménytelen volt, azaz sem a vádlott bűnössége, sem bűntelensége nem tűnt ki világosan. (Láttuk, hogy valójában csak akkor, mikor a vádlott annak ellenére tagadott, hogy bűnössége majdnem egészen bizonyos volt már.)

„Eszerint, még a vádemelés előtt soha nem alkalmaztak kínpadot azért, hogy a vádlottból vallomásokat csikarjanak ki, mint az ide vonatkozó fejezetek beállításából Llorente előadásából következtetni lehetne és ahogyan Montanusnak nagyon félrevezető előadása is elhitetni alkalmas. Már a kínpad célja magában véve is lehetetlenné tett ilyen tetszés szerinti alkalmazást. Ha egy vádlottat kínpadra kellett vonni, akkor az ügyész indítványának, melyet ez már előzetesen a vádirat végén megtett, úgy adtak helyet, hogy tanácskozást tartottak a püspökkel és a konzultorokkal, amelyen a jelenlévők mindegyike leadta teljes érvényű szavazatát. Ezért, hogy a püspök és a konzultorok az ügy állásával megismerkedhessenek, a per úgynevezett »vista«-jának, azaz az egybegyűltek előtt az összes periratok felolvasásának kellett

megelőznie a kínpad alkalmazására vonatkozó döntést, legalábbis a »tormentum in caput proprium« esetében mindig."

„A »vista« nagyon terjedelmes periratok esetén nagyon soká tarthatott, mint például Dr. Arquer perében nem kevesebb, mint 24 ülés volt szükséges a végrehajtására."

Kérdem, melyik világi bíróság, különösen pedig melyik istentelen (például kommunista) bíróságnak lett volna mindehhez türelme? Mint látjuk, a papoknak volt. De ha egy-egy kínpadra vonás elrendelése az inkvizítorok számára ilyen fáradtsággal járt, akkor még ha papok fáradtságáról volt is szó, akkor is joggal feltehetjük, hogy az ügyész már csak emiatt se könnyen szánta rá magát arra, hogy kínvallatást kérjen. Nem csoda hát, hogy ugyanezt a feltevést a jegyzőkönyvek is igazolják. Milyen őrült elfogultság, tudatlanság, főként pedig gyűlölet kell tehát ahhoz a feltevéshez, hogy a kínpadról csak azért nincs szó a jegyzőkönyvekben, mert az inkvizítorok igyekeztek eltitkolni kegyetlenségüket?

„Ha a per állásából az sül ki, hogy a bizonyítás nem kielégítő, akkor nem mondták ki rögtön a döntést, hanem felvetették azt a kérdést, nem szükséges-e a kínpad alkalmazása, amire vonatkozólag aztán egyenként leadták szavazatukat. Ha a szavazattöbbség a kínpad mellett szólt, akkor a legközelebbi tárgyaláson újabb intések kíséretében ezt tudtára adták a vádlottnak, egyúttal kijelentették, hogy nem az inkvizíció lesz bűnös abban, ha a vádlottnak makacs tagadása miatt testi kára származik. A spanyol inkvizíció kínpadja azon az alapelven nyugodott, hogy a delikvensnek a lehető legnagyobb kárt okozza testi sértés vagy kártevés által."

„A kínzásnak csak három fajtája volt: a csavaró kínzás, a vízzel való kínzás és a garruca, a nyújtással való kínzás… A kínzókamrában a vádlottat, ha szükségesnek látszott, mindenekelőtt az inkvizíció orvosa vizsgálta meg, hogy képes-e a kínzás kiállására. A kínzás minden újabb erősítése előtt felszólították a kínzottat, hogy az igazat mondja. A vezető inkvizítor szájából más szó alig jött ki. (Láttuk, hogy nem „alig", hanem szigorú előírás volt, hogy más ne jöjjön ki.) Teljesen téves tehát az a hiedelem, hogy az inkvizíció a vádlott szájába adta, hogy mit valljon. Éppen ez volt az, amit a leggondosabban elkerültek… Azon szemrehányásoknak, melyeket az inkvizíciónak a kínpad alkalmazásában követett eljárására vonatkozólag tesznek, egyik legsúlyosabbika az, hogy a consejo rendeletét, hogy egy ügyben csak egyszer szabad kínpadot alkalmazni, álokoskodással kijátszotta, és hogy annyiszor kínzott, ahányszor jónak látta. Ennek a szemrehányásnak is, mint olyan sok másnak, Llorente a szerzője, aki azonban állítása mellett semmiféle bizonyítékot se hoz fel. Én a kútfők alapján az előadásához semmiképpen se csatlakozhatom." (137-147. o.)

A protestáns Dr. Schäfer szerint ugyan „másként vélekedőknek hitük miatti üldözése akár bibliai keresztények, akár mórok, akár zsidók legyenek, a kereszténység szellemének tökéletesen ellentmond".

(Láttuk, hogy nem mond ellent, sőt ha ez a keresztény hit komoly, egyenesen a keresztény szeretet kívánja ezt az üldözést. A bibliai keresztények mi vagyunk, katolikusok, mert a mi hitünk van a Bibliában, nem pedig a protestantizmus. Zsidót vagy mórt pedig sohase bántott az inkvizíció, hanem csak álnokul megkeresztelkedett zsidót vagy mórt, tehát nem azért, mert zsidó vagy mór volt, s így nem hitt Jézus istenségében, hanem éppen azért, mert hazugul úgy viselkedett, mintha hitt volna benne.)

De azért Schäfer a spanyol inkvizíciónak a XVI. század protestáns „eretnekjei elleni eljárásából az eredeti kútfők alapján" azt is megállapítja, hogy „akár szubjektíve, akár objektíve tekintve a dolgot, nem lehet el nem ismerni az inkvizíció részéről egy külsőleg korrekt (gerecht) eljárásra való törekvést, és hogy az az állítás, hogy tökéletes igazságtalansággal járt el a vádlottakkal szemben, vagy tudatlanságon, vagy a tények félreértésén alapszik, ha ugyan nem (mint sajnos a többség (!) esetében, akik tárgyunkkal foglalkoztak) gyűlöletből, fanatizmusból származik". (181-182. o.)

Látjuk tehát, mi lett a modern tudomány kutatásai alapján az egyház szégyenfoltjából még akkor is, ha a katolikus egyháztól idegen, sőt vele ellentétes elvi alapon álló tudósok végezték is el ezt a kutatást. Pedig még ma is még nem egy pap is úgy beszél s ír, mintha az inkvizíciót menteni nem is lehetne.

Az inkvizíció nemcsak elméletben válik becsületére az egyháznak, mert hiszen semmi mást nem bizonyít, mint csak azt, hogy az egyház és vezetői komolyan hisznek abban, amit tanítanak, hanem ha a középkor viszonyait is tekintetbe vesszük – pedig hát történelmi analfabéta lenne az, aki ezeket nem venné tekintetbe –, majdhogynem azt mondhatnám, hogy még a végrehajtás módjában, tehát a gyakorlatban is becsületére válik az egyháznak. Sokkal igazságosabban és irgalmasabban bánt ugyanis a bűnösökkel, mint ugyanakkor mások, korunkban pedig a hitlerizmus és a kommunizmus csinálta, sőt emberiességben még több olyan vonás is megtalálható benne, ami még a mai modern igazságszolgáltatásnál is humánusabb lélekre vall.

Ellenben az a féktelen gyűlölet és fanatizmus, az a lelkiismeretlen és becstelen rágalomhadjárat és uszítás, mely ezt az inkvizíciót az egyház ellenségei részéről már egy fél évezredév óta kíséri, annál nagyobb szégyene az egyház ellenfeleinek. Nem is magyarázható vagy érthető meg másképp, mint csak annak szem előtt tartásával, hogy a katolikus egyház csakugyan annak a Krisztusnak a képviselője a földön, akit szintén annyira halálra rágalmaztak, hogy bitófán fejezte be életét, akire „feszítsd meg!”-et kiáltottak (Lk 23,21; Jn 19,6) s aki tanítványairól is azt mondta: „Nem nagyobb a szolga uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak”. (Jn 13,16; 15,20) Ahogyan maga Jézus „jel” volt, „amelynek ellene mondanak” (Lk 2,34), láthatjuk, hogy az egyház is mennyire ilyen „jel”: milliók rajongó szeretetének, de ugyanakkor milliók féktelen gyűlöletének is tárgya, aki ellen „minden rosszat mondanak”, mégpedig – mint Ő maga mondta – Őmiatta. (Mt 5,11)

A papok

Az egyház papságáról is azt kell megállapítanunk, amit az inkvizícióval kapcsolatban állapítottunk meg. Szinte érthetetlen az a féktelen gyűlölet, amely a katolikus papságot és működését mindenütt és mindig követi. Olyan bizalomnak, tiszteletnek és szeretetnek senki se örvend a földön, mint egy katolikus pap. Rámutattunk már, hogy milliók tárják ki előtte lelkük legtitkosabb redőit s avatják be őket olyan titkaikba, melyeket még hitvestársuk előtt is gondosan rejtegetnek, utasításaikat pedig úgy követik, mintha Isten maga adná őket, és nincs az az ádáz kommunista rágalomhadjárat, amely ezt a bizalmat és szeretetet a tömegekben meg tudná ingatni. Ámde míg egyrészről ez is igaz, másrészről igaz az is, hogy nincsenek még emberek a világon, akiket olyan gyűlölet, ellenszenv és ebből folyó rágalomhadjárat kísérne, mint éppen a katolikus papságot. Tisztelik és szeretik, de gyűlölik is. Azt hiszem, tagadhatatlan azonban, hogy a jók azok, akik szeretik és a rosszak azok, akik gyűlölik.

Előfordult már velem a pesti utcán (még a Horthy-kor elején), hogy öltözete után értelmiséginek látszó nő, mikor elment mellettem, odaszólt: Népcsaló. Lehet, hogy az elmebetegség határán álló idegbeteg volt az illető, de az embernek elmebeteg korában se más a rögeszméje, mint amit józan korában még ellenőrizni tudja magát annyira, hogy ami a lelkében lakik, nem hozza nyilvánosságra ilyen gátlástalanul.

De az is előfordult már velem (szintén a „keresztény kurzus" idején), hogy mikor egyik este napi sétámból hazaértem pesti lakásomba, a télikabátom háta közepén egy olyan nagy undok köpés volt, mely tökéletesen kifejezte annak nagy undorát a papság iránt, akitől származott. Pedig aki ezt tette, az már bajosan lehetett elmebeteg. Az pedig egészen bizonyos, hogy se az egyik, se a másik inzultus nem a rossz papnak szólt, hanem a papnak, illetve a papi ruházatnak, hiszen egyikük se tudhatta, ki és milyen pap az, akit inzultált.

De az is előfordult már velem, hogy volt tanítványom ugyanakkor, mikor közölte velem, mennyire hívővé vált érveim és nevelésem hatása alatt, noha azelőtt istentelen volt, és hogy papi egyéniségem iránt is milyen elismeréssel viseltetik, azt közölte egyúttal, hogy előadásaimat mindig a legnagyobb ellenszenvvel hallgatta.

Egy másik olyan bizalmat tanúsított irántam, amelynél nagyobbat nem is lehet, mert olyan titkát tárta fel előttem írásban és neve aláírásával, melyet senki emberfia nem tudott s bizonyára nem is fog soha megtudni, de ugyanebben az írásban azt is tudtomra adtam, hogy kevés embert gyűlölt még valaha annyira, mint engem.

Egy harmadik nyílt lapon csókolta a kezemet és árasztott el olyan dicséretekkel, hogy utána szégyelltem magam a postás előtt, arra gondolva, hogy hátha elolvasta, de később ugyanő vallotta be, hogy előtte olvasóját, imakönyveit és szentképeit a tűzbe dobta dühében, érettségi tablójáról kivágta az arcképemet s azt is tűzbe dobta, sőt még iskolai értesítőjéből is kivágta a hittan szót és azt is tűzbe dobta. Hogy aztán utána mindezt éppen nekem vallotta bűnbánóan és az a hízelgő levelezőlap, melyet utána írt, mutatja lelke érmének második felét.

Bár nem ilyen vad dolog, de jellemző erre vonatkozólag az is, amit az egyébként visszataszítóan papgyűlölő s egész az együgyűségig, vagy talán inkább az eszelősségig kálvinista Eötvös Károly beszél el (Tünemények, 237. o.):

„Volt Pápán a negyvenes vagy ötvenes években (természetesen az 1840-50-es években) egy derék, szeretetreméltó plébános: Koroncz László, aki később Veszprémben, mint köztiszteletben álló kanonok élt és halt meg, lelkében igaz hittel és testében nagy kövérséggel. Mikor ez Pápára került, tagja akart lenni a Kaszinónak. Minden ember szerette, minden kaszinó-tag bevenni óhajtotta, s kétségtelen, hogy a kaszinó-választmány egyhangúlag fogja tit-

kos szavazattal megválasztani. Azonban szavazásra kerülvén a dolog, minden választmányi tag azt gondolta: Adta plébánosa, legalább ne bízza el magát, legyen egy fekete golyója is és ekként minden ember fekete golyót vetett az urnába. Nosza, lett ebből nagy nevetség. Hiába vették aztán be egyhangú szavazattal, Koroncz úgy megneheztelt, sohase lett tagja semmiféle kaszinónak, el nem vállalta volna a tagságot istenért sem." (A tiszaeszlári zsidók kálvini védőügyvédje tehát még itt is káromkodik. S Istent természetesen épp úgy kis betűvel írja, mint a kommunisták.)

De hagyjuk ezt és foglalkozzunk csak a dolog érdemével. Ha egy város, és különösen katolikus város (mert Pápa természetesen az) plébánosa belép a város kaszinójába, az a legtermészetesebb dolog. Hiszen a plébános a város első embere (kivált ha csak egy plébános van), vagy legalábbis a város legelső emberei közé tartozik. Ha nem lépne be, sértő lenne a város értelmiségére, tehát a kaszinóra, s egyébként is különc zárkózottság jele lenne. Hogy megválasztják, mégpedig egyhangúlag választják meg, az is magától értetődő, hiszen ez részére nem kitüntetés, hanem természetes dolog.

Nem értem tehát, miért félt Pápán minden választmányi tag, hogy a plébános az egyhangú választás miatt „elbízza magát"? Hiszen elbizakodottságról legfeljebb akkor lehetett volna szó, ha nem kaszinó-tagnak, hanem a város díszpolgárának választják meg.

Aztán mi címen akarták a pápai urak azt, akit kaszinójukba bevettek, mindjárt nevelésben is részesíteni az esetleges elbizakodottság ellen s miért akarták ezt éppen a plébánossal megtenni, akinek egy kissé bizonyára több oka és joga lett volna hozzá, hogy ő részesítse nevelésben őket, nem pedig megfordítva? S miért csinálták ezt, ráadásul még „adtá"-zások közepette, tehát mérgesen? Hiszen nyoma sincs annak, hogy a plébános erre valamivel rászolgált volna! De különösen miért csinálták ezt és miért oly mérgesen éppen egy olyan plébánossal, aki még Eötvös Károly szerint is (pedig ugyancsak nagy szó, ha egy pap ellen még Eötvös Károly se tud más kifogást felhozni, mint csak azt, hogy kövér; Eötvös Károlynál kövérebb egyébként bajosan lehetett) „derék", „szeretetreméltó" és „köztiszteletben álló" volt, tehát a pápai kaszinó-tagok nevelése nélkül se mutatott semmiféle hajlamot az elbizakodásra.

Nem is szólva arról, hogy igazán korlátolt egy embernek kellett volna lennie annak a plébánosnak, aki még azért is elbizakodik, mert a kaszinóba egyhangú szavazattal veszik be.

Ezt a furcsa pápai kaszinói esetet se lehet mással magyarázni, mint csak azzal, ami például a kültelki vagányok rendőrgyűlöletét okozza. A tolvaj, a rabló, a duhaj ember előtt gyűlölt és ellenszenves ember a rendőr. A ki-kikapó, beugró, a feleségét megcsaló kaszinótag előtt pedig ellenszenves a plébános, természetesen akkor is, ha „derék", „szeretetre méltó" és „köztiszteletben álló", sőt éppen ekkor a legjobban. (Hiszen a kültelki vagányok se haragszanak az olyan rendőrre, aki nem sokkal különb náluk.) Mivel pedig Pápán a kaszinótagoknak talán még a fele is kálvinista, a derék plébánosnak a kaszinóból való véletlen kigolyózásában bizonyára szerepet játszott az ő szégyenletes és ocsmány katolikus-gyűlöletük is. Hogy miért szégyenletes, azt nem kell magyaráznom, de a szégyenletes mellett még ocsmánynak is azért mondtam, mert külsőleg a protestánsok a katolikus plébánoshoz még nyájasabbak és udvariasabbak szoktak lenni, mint a saját katolikus hívei.

Érthetetlen ez a nagy papgyűlölet, vagy legalábbis ellenszenv, mely épp úgy megvan a katolikusban is, mint a protestánsban vagy a zsidóban (mert hiszen Pápán se csak a protestánsok szavaztak a plébános ellen fekete golyóval, hiszen az első szavazáson állítólag egyetlen fehér golyót se kapott), de még érthetetlenebb, hogy a gyűlölet és az ellenszenv mindig csak a katolikus pap ellen nyilvánul meg, de még olyanokban is megnyilvánul, akik ezt nem tudatosan teszik, mert ők maguk sokszor észre sem veszik.

Milyen szörnyeteget csinált például ez a gyűlölet az inkvizícióból és például VI. Sándor pápából! Hogy kik voltak az inkvizítorok, most láttuk. „VI. Sándor meg Luther" című mű-

vemben pedig kimutattam, hogy VI. Sándornak még annyi bűne se volt, mint Luther Mártonnak, akinek viszont – a pápával ellentétben – egyedül csak a kiválóságait és erényeit veszi észre a történelem, a bűneit nem. Erre a VI. Sándorról szóló művemre azt a kifogást tette egy ismert nevű zsidó származású katolikus írónk, hogy VI. Sándor éppen egyik legnagyobb bűne az a természetellenes hajlama, hogy a lovak üzekedését szokta nézegetni, nincs megemlítve. Az igazság azonban az – felelem erre a kifogásra –, hogy VI. Sándornak erre a „természetellenes" hajlamára csak egyetlen egy adatunk van, az, hogy mikor egyszer a kordéikkal a téren ácsorgó két öszvér egymásra ugorva üzekedni kezdett, VI. Sándor a Vatikán ablakából nevetve nézte.

Kétségtelen, hogy nem éppen pápához illő cselekedet volt, de az is kétségtelen, hogy száz pesti ember közül kilencven legalább ilyen gyarlóan viselkedett volna az adott helyzetben. Mi az oka, hogy a pesti embereket emiatt azért még senki se tartja lelkileg elfajultaknak s különösen nem természetelleneseknek. Ami a pesti emberekben természetes, az egy papban megbotránkoztató és természetellenes, undorító hajlam jele. Miért? Mert az egyiket megértően, a másikat ellenszenvvel s elfogultan nézi a közönség. Ezért aztán az egyetlen eset alapján az emberek már – mint a már említett ismert katolikus írónk példája mutatja – azt is bizonyosra veszik, hogy VI. Sándor szinte egész élete hasonló dolgok perverz nézegetéséből állt.

Ugyancsak VI. Sándornak egyik komoly tudományos alaposságú történetírója, aki tárgyilagosságát is feltűnően fitogtatja, egyenesen emberi szörnyetegnek tartja ezt a pápát és lelkiismeretlensége és megvesztegethetősége egyik legkiválóbb bizonyítékának a mi II. Ulászló királyunk Mátyás özvegyével, Beatricével kötött házasságának érvénytelenné nyilvánítását tartja. Mi azonban, akik mint magyarok, az esetet jobban ismerjük (a kérdéses történetíró olasz), jól tudjuk, hogy ha volt valaha érvénytelen házasság, akkor ez az volt, és ha volt valaha házasság, melynek érvénytelenné nyilvánítása nem volt visszaélés, akkor ez volt az. II. Ulászló királlyá választásának ugyanis egyik legnagyobb akadálya a Mátyás özvegye kezén lévő sok erős vár s a birtokában lévő, férjétől ráhagyott sok kincs volt. Ezeket Beatrice csak abban az esetben bocsátotta volna Ulászló rendelkezésére, ha elveszi, de Ulászló erre nem volt hajlandó. Végül Bakócz, hogy a polgárháborút elhárítsa, azt a lelkiismeretlen tanácsot adta Ulászlónak, hogy látszólag vegye el az özvegy királynét, de ugyanakkor állítsa ki írásban, hogy ez csak színlelt házasság az országban a királyválasztás okozta zavarok megszüntetésére. Így bizonyítani tudja majd, hogy házassága érvénytelen. Világos, hogy így tudta is ezt bizonyítani, s mikor utána VI. Sándor teljesítette a kívánságát, teljesen kifogástalanul járt el. A rómaiak azonban (még a VI. Sándor környezetében élő papok is), akik a helyzetet nem ismerték, meg voltak róla győződve, hogy a pápa pénzért bontotta fel a magyar király házasságát s itt a világ egyik legnagyobb erkölcsi panamája történt.

Ulászlót lehetne Beatrice becsapásával, a házasság szentségével való visszaéléssel és hamis esküvel vádolni és érte elítélni (mert hiszen a házassági komédiakor hamisan esküdött, sőt már írásba is fektette, hogy az eskü, amit le fog tenni, hamis lesz). Ez azonban még csak eszébe se jutott senkinek, hiszen ő csak király volt, nem pedig pap vagy pápa, s ráadásul még jóságos, „dobzse" király. Ellenben a pápa „bűne" miatt mindenki botránkozik, noha ő ebben az ügyben a bűnnek még az árnyékát se követte el, hiszen a házasság érvénytelenné nyilvánításával kapcsolatos volt ugyan, de amely bűnben a pápa nemcsak részt nem vett, hanem akkor, mikor elkövették, nem is tudott róla, tehát meg se engedhette.

Bakócz bűnén, aki a tanácsot adta, már botránkozik a történetírás, mert ő pap volt. Őt nem is lehet menteni, s ezért az egyház is hitvány főpapnak tartja. De ha magát Bakóczot nem is lehet menteni, annál jobban mutatja a papság magas erkölcsi színvonalát, hogy Bakóczot olyasmi miatt vetjük meg, amit a királyban fel sem teszünk, egy ügyvédben pedig egészen természetesek tartunk. (De azért az ügyvédek maguk is ugyancsak megbotránkoznak

ilyen esetben a papokon.) S Bakócznak milyen nagy érdemei vannak a művészetpártolás terén! Szegény rokonait is hogy szerette s milyen úrrá tette őket! Tehát még az olyan hitvány pap is, amilyen Bakócz volt, egyszerre kiválóvá válik, ha a nem papokhoz, kortársaihoz, az özvegy királynéhoz, az új királynéhoz vagy a mindenkori ügyvédekhez hasonlítjuk.

Ízléstelen dolog, de mégis elmondom, mert igen tanulságos, hogy kisdiák koromban Keszthelyen széltében-hosszában azt beszélték, hogy az apát úr vadászat alkalmával nagy szelet eresztett s azt mondta hozzá, hogy ez azoké, akik a perselybe tesznek! A legjellegzetesebb azonban az, hogy ezt akkor a városban az egyszerű nép körében mindenki elhitte és senkinek se jutott eszébe, hogy esetleg talán még az is lehet, hogy kitalálás az egész és semmi se igaz belőle. Pedig hát ilyesmi legfeljebb részeg állapotban volna lehetséges, de azt még Keszthelyen se beszélte soha senki, hogy az apát úr valaha is ittas lett volna.

Ez a nagy hiszékenység annál jellemzőbb, mert az apát úr nemcsak mindig józan, hanem egészen különlegesen finom úriember volt (nemesi előnévvel). De a dolog lélektanilag is képtelenség, mert még ha csakugyan olyan cinikus ember is lett volna, mint amilyennek „jámbor" hívei elképzelték, akkor is bajos feltenni, hogy egy pap éppen azok iránt tanúsítson megvetést, akik abba a perselybe tesznek, amely állítólag neki biztosít kényelmet. De még ha így is lett volna, akkor is bizonyára nem éppen neki biztosít kényelmet. De még ha így lett volna is, akkor is bizonyra nem éppen neki volt érdeke, hogy ezt híveinek is tudtára adja.

A keszthelyi köznép körében azonban akkor senkinek se volt annyi esze, hogy ilyen egyszerű lélektani fejtegetésekre képes lett volna, mert a pap iránti általános és mindenkori ellenszenv ezt számára lehetetlenné tette. A legérdekesebb azonban az, hogy közben nem is sejtette senki, hogy benne pap iránti ellenszenv van. Mindenki azt hitte, hogy mikor botránkozik, tulajdonképpen az egyház iránti rokonszenvéről tesz tanúságot, mert az egyházat védi a rossz papja ellen. Az se jutott eszébe senkinek se, hogy az az apát úr, ha esetleg talán jobb nem is, de olyan, mint ő, talán mégis lehet.

Egy technológiai tanítványom viszont kész lett volna megesküdni, hogy a Horánszky utcai reáliskolában egyik tízpercben a hittanár egyszer pénteken tízóraira vele hozatott magának szalonnát. Látszott az illetőn, hogy az eset erkölcsileg olyan romboló hatással volt rá, hogy még a halálos ágyán is zavarni fogja a hitében. Mikor az illető hittanár nevét kérdeztem, azt is megmondta. Az illető pappal én akkor egy asztalnál étkeztem s kifogástalan papnak tartottam.

Mikor elmondtam neki a dolgot, még magát mentegetni se tartotta szükségesnek, s nem szólt rá semmit, csak úgy mosolygott, mint ahogyan ostobaságokon szokás. Ezek után én magam is sértőnek tartottam volna, ha felszólítottam volna az illetőt, hogy magyarázza meg a dolgot. Azt hiszem, hogy tényleg igaz volt az eset, hogy az illető pap elfelejtette, hogy péntek van (ezért nem is emlékezett az esetre). A helyes dolog tehát az lett volna, ha az illető diák nem megbotránkozott volna a dolgon, hanem figyelmeztette volna a hittanárát, hogy ma péntek van, vagyis kötelessége lett volna a jobbik esetet feltételezni s természetesnek tartani, hogy véletlenül akar pénteken szalonnát enni, nem pedig készakarva. Ha egy csepp esze lett volna, illetve ha az eszét nem szorította volna háttérbe az öntudatlanul is mindig működő papellenes indulat, akkor legalább annyit megállapíthatott volna, hogy ha ő a papját cinikus hitetlennek is gondolja, legalább annyira ostobának mégse lett volna szabad gondolnia, hogy hitetlenségét és vallástalanságát még nyíltan is hirdeti és ráadásul fiatal, tapasztalatlan tanítványai előtt.

A józan ész alapján tehát minden amellett szólt, hogy papjáról a jobbat, a feledékenységet tételezze fel, ennek lehetősége azonban még eszébe se jutott. Pedig hát láttam, hogy rosszakarat nem volt ebben a diákban. Egyébként is olyan fiatal volt még akkor, mikor ezen annyira botránkozott, hogy már csak emiatt is bajosan lehetett rosszakaratú. De akkor már

annyit hallotta a felnőttektől, hogy ilyen meg olyan rosszak a papok s annyira természetesnek tartotta, hogy a papokat bírálni kell, mégpedig elítélően, nem pedig tisztelni, hogy bármennyire is nem tartotta a dolgot természetesnek, az a lehetőség nem merült fel az agyában, hogy a pap nem tudatos rosszaságból, hanem esetleg tévedésből teszi azt, amit tesz.

Megnyugtatom hát ezeket a jóhiszeműen hasonló dolgokon botránkozókat, hogy egész nyugodtak lehetnek afelől, hogy a papok maguk is hiszik és megtartják azt, amit hirdetnek, mégpedig nemcsak azért, hogy híveiket meg ne botránkoztassák, hanem akkor is, ha nem látja és tudja senki. Legyenek hát egész nyugodtak, hogy a papok nemcsak nyíltan, hanem még titokban se eszik meg pénteken a húst. Én mikor e sorokat írom, már 44 éve vagyok pap, de olyan pappal mégse találkoztam soha, akiről olyan gyanút táplálni okom lett volna, hogy titkon pénteken is húst eszik.

Arról (de csak egyszer) már hallottam, hogy mikor egy zsidó földbirtokos család vacsorán látta vendégül a falusi plébánost és éppen péntek volt, a vacsora után a háziasszony megbotránkozva vagy inkább diadallal hívta fel a vallásos katolikus nevelőnő figyelmét, hogy „látja, hogy megette a kacsát!"

Én ezt nem tartom feltétlenül rossz jelnek a plébánosra, mert azt hiszem, hogy a dolog inkább félénkségből, bátortalanságból, szerénységből történt, mint vallástalanságból. A háziasszonynak ezen ugyanis utólag nem megbotránkoznia kellett volna, hanem előtte kellett volna olyan finomnak lennie, hogy ha papot hív meg pénteken vacsorára, akkor nem húst készít neki. (Pedig, mint utólag viselkedése bizonyítja, nagyon is tudatában volt annak, hogy péntek van, és hogy akkor a katolikusok nem esznek húst.)

A „bűnös" plébános azonban sokkal jobb lelkű volt, mint rajta megbotránkozó háziasszonya s azt hitte, hogy ezek véletlenül vagy tudatlanságból késztettek neki húst s nem akarta őket megsérteni azzal, hogy tüntetőleg nem eszik belőle.

Valóban kínos is lett volna, ha a vendég nem eszik s ezzel hallgatva is tudtára adja házigazdájának, milyen neveletlen volt vele szemben. Ezt kellett volna észrevennie és megbánnia a háziasszonynak, nem pedig a vendég finomságát arra magyarázni, hogy ez a pap tulajdonképpen maga se hiszi vagy tartja meg azt, amit tanít s otthon is mindig megeszi pénteken a húst.

Mondom, eddig már elég hosszú életemben én még nem találkoztam olyan pappal, akiről okom lett volna feltételezni, hogy csak akkor nem eszi meg pénteken a húst, ha látják. Olyan pappal azonban már találkoztam, aki böjtben mindig mérlegre tette a húst, sőt még a kenyeret is, nehogy véletlenül csak egy unciával is több legyen, mint amennyi engedélyezve van az erkölcstanban.

Egy másik tanítványom pedig egyszer azzal a kérdéssel állt elő: Mikor tegnap egyik református osztálytársam társaságában hazafelé mentem az iskolából, egy tisztelendő úrral is találkoztunk. Én „dicsértessék"-kel köszöntem neki, ő azonban így fogadta el: „Szerbusz, fiam!"

Református osztálytársam erre nagy diadallal jegyezte meg: „Látod, ilyenek a ti papjaitok!"

És te mit szóltál neki? – kérdeztem.

Erre bizony én azt a papot nem tudtam semmivel se menteni, csak szégyelltem a dolgot – felelte a diák.

Ez esetben ugyanaz a dolog ismétlődött meg, ami a diákját pénteken szalonnáért küldő pap esetében.

A „dicsértessék a Jézus Krisztus" köszöntés egyszerre kettőt is jelent. Köszöntést, tehát tisztelet kifejezését a pap iránt, és imádságot, az Isten dicsérését is egyúttal. A szóban forgó pap a személyének szóló köszöntést igen szívesen vette és barátságosan akarta fogadni és ezért kissé ridegnek és hivatalosnak találta „mindörökké" alakjában való elfogadását s ezért helyette barátságosan azt válaszolta: „Szerbusz, fiam". De a barátságosságra való törekvés

közben megfeledkezett arról, hogy ez a fiú nemcsak neki köszönt, hanem Jézust is dicsérte s ezért neki az imádságot is viszonoznia kellett volna, nemcsak a köszöntést. A helyes válasz tehát az lett volna: Mindörökké, ámen. Szerbusz fiam!

Hogy a válasz elejét, tehát az imádság viszonzását elhagyta, annak az lehetett az oka, hogy vagy esetleges kísérőjével való társalgásba volt elmerülve, vagy a maga gondolataiba merült el s a köszönés hirtelen riasztotta fel. Bizonyára ezért válaszolt rövidebben, mint kellett volna, s bizonyára nem is volt tudatában annak, hogy a válasz első, vallásos része elmaradt.

Igazán sátáni szerep volt tehát református osztálytársa részéről erre azzal bujtogatni papja ellen katolikus barátját, hogy ilyenek (ilyen vallástalanok) a ti papjaitok. Ha ugyanis ő nem éppen a legrosszabbat tételezte volna fel a katolikus papról, akkor az „ilyenek"-en legfeljebb azt érthette volna, hogy ilyen barátságosak, vagy legfeljebb ilyen szórakozottak, ilyen feledékenyek a ti papjaitok. Ez pedig vagy jót jelent, vagy legalább nem többet, mint csak emberi fogyatékosságot.

A kálvinista osztálytárs azonban olyan féktelen gyűlölettel viseltetett a katolikus pap iránt (noha ő ennek egyáltalán nem volt tudatában, sőt, ha figyelmeztették volna rá, kereken tagadta volna), hogy viselkedését csak a lehető legrosszabbra tudta magyarázni, arra ti., hogy a pap nem szereti, ha úgy köszönnek neki, hogy egyúttal az Istent is dicsérik vele. Az ilyen köszönést ő el se fogadja, jobb szeretné, ha „jó napot"-ot mondanánk neki. Ettől pedig már csak egy lépés az a feltevés, hogy ez a pap talán nem is hiszi azt a Jézust, akit én dicsérek neki.

A legszomorúbb azonban az, hogy még a romlatlan s még az előtte ismeretlen papot is tisztelettel „dicsértessék"-kel köszöntő katolikus fiú is lényegében épp úgy gondolkodott, mint református barátja s ő is csak a legrosszabbat tudta feltételezni papjáról, mert barátjának „ilyenek a ti papjaitok" megjegyzésére egy szó mentsége se volt papja számára. Neki se jutott eszébe, hogy a pap viselkedését nem kell feltétlenül arra a rosszra magyarázni, amelyre kálvinista társa magyarázta. Pedig látjuk, hogy szerette volna jobbra magyarázni, mert hiszen hozzám fordult ez ügyben. De magától – sajnos – nem talált semmiféle jobb magyarázatot. Az a közszellem, melyben a papról csak rosszat lehet hallani, mely megszokta, hogy a papot akkor is ellenszenvvel nézze, ha erre külön nem törekszik, szinte lehetetlenné tette ezt számára. Ahelyett, hogy református társát utasította volna rendre, vagy rámutatott volna, milyen rosszakarat és ellenszenv jele részéről ez a megjegyzés, egyetértett vele s azt gondolta, hogy ezt a papot legfeljebb csak én tudom majd menteni, sőt bizonyára azt hitte, hogy még én sem.

Ha nem magával a sátánnál akarjuk magyarázni az értelemnek ezt a sajátságos elhomályosulását, akkor csak a közszellemmel magyarázhatjuk. Akkor okául azt kell megjelölnünk, hogy annyira benne van még a levegőben is a papság iránti akár tudatos, akár öntudatlan ellenszenv vagy rosszakarat, hogy még a romlatlan és hívő s minden papnak köszönő fiatalok is áldozatául esnek. Azt hiszik magukról, hogy ők paptisztelők, de azért mégis a pap minden cselekedetéről mindig a legrosszabbat teszik fel s még az ő lelki beállítottságuk is olyan, hogy nem példaképnek veszik a papot, akitől tanulni akarnak, hanem bírálják őket, mert magukat jobbnak gondolják nála.

Papnövendék koromban akárhányszor szemembe nevettek a pesti utcán, mikor nővérem kíséretében mentem, pedig ahogyan mellette mentem, azt igazán nem lehetett udvarlásra magyarázni, se nővéremnek nem volt se a viselkedése, se az öltözete olyan, hogy gyanút kelthetett volna. Mikor pedig a technológián az egyik tanteremben egy véletlenül elsült puska egy diákot megölt és temetésére vidékről feljött pap bátyja és nővére pár napon át karonfogva voltak egymással láthatók a pesti utcán (ez természetesen nem volt okos dolog, de talán a nagy bánat miatt történt, melyben voltak), úgyszólván egész Pest ezt tárgyalta, mert természetesen senkinek se jutott eszébe, hogy ezek esetleg még testvérek is lehetnek. Nekem is többen szóltak akkor miatta.

A József körúton a technológia épülete előtt virágot áruló egyik kofa csípőre tett kézzel utánuk fordult s kihívóan mondta: „Még ez is lehet?" „Hiszen keresztény kurzus van!" – válaszolta neki az éppen arra menő postás. (Hamarosan az első világháború után történt ugyanis a dolog.) Egész Pesten olyan szenzáció és olyan tömegfelháborodás lett a dologból, hogy szerencse volt, hogy végül megvolt a temetés és a „botrányos" pár végül eltűnt a pesti utcákról.

Ugyanilyen okok miatt a görög katolikus papoknak (akik Pesten borotválkoznak s külsőleg olyan megjelenésűek, mint a latin, tehát nőtlen papok) meg kellett volna tiltani, hogy a feleségükkel az utcán karonfogva menjenek. Furcsa dolog ez a tilalom, de hát ilyenkor senkinek se jut eszébe, hogy görög katolikus papok is vannak a világon s azok házasodnak, hanem mindenki azt gondolja, hogy ő jobb, mint a papok s most neki természetesen most is egy hitvány pappal van dolga (egyébként is majdnem mind hitvány), tehát kötelessége legalábbis bensőleg megvetni s megvetésének természetesen utána heteken át minden ismerőse előtt kifejezést adni. Azt hiszi, hogy ő ezzel az erkölcsöt és a vallást védi (mert azt természetesen a papokkal szemben is neki kell megvédenie), mikor valójában a papság tekintélyét teszi tönkre s vele sajnos a vallást is. Ezenkívül a felebaráti szeretet ellen is vétkezik, mert könnyelműen ítél, megszól és rágalmaz, és éppen azokat, akik iránt Krisztus csak tiszteletet követel tőle, nem bírálatot.

Egyik szintén jóravaló tanítványom falusi papjuk legnagyobb bűnei között azt említette, hogy az oltárt mise közben sohase csókolja meg, hanem csak úgy tesz, mintha megcsókolná. Megtudhatjuk belőle, hogy a hívek még ezt is figyelik s természetesen ezt is mindig a legrosszabbra magyarázzák: arra, hogy a pap nem tiszteli az oltárt s talán magát a misét se hiszi, hanem csak kenyérkeresetből mondja. Az eszükbe se jut, hogy az oltár megcsókolása ugyancsak mellékes része a misének. Semmi szükség sincs arra, hogy a pap mise közben nagy cuppantásokat csináljon, s egyenesen az volna a baj, ha azt hinné, hogy ez a misében a legfontosabb.

Mikor egy papnak ezt a panaszt megemlítettem, azt válaszolta: Bizonyára nem volt elég tiszta az oltárterítő és ezért nem volt kedve a szájával érinteni. De az is lehet, hogy egyes papok éppen azért nem csókolják meg az oltárterítőt fizikailag, mert olyan alázatosak, hogy a szájukat nem tartják olyan tisztának, nem tartják arra méltónak, hogy az oltárterítőt vele érintsék. Lelkükben tehát éppen az ellenkezője megy végbe annak a folyamatnak, melyet, mint egyedüli lehetségest, a hívők feltételeznek róla.

Megnyugtathatom azonban ezeket a híveket, hogy ha a papjuk tényleg olyan rossz, mint ők feltételezik akkor se az a baj, hogy hitetlen vagy maga se veszi komolyan azt, amit hirdet, hanem csak az, hogy ő is csak olyan gyarló, bűnös ember, mint a hívei s ezért ő se sokkal jobban érzi magát a templomban és szentmise közben, mint híve nagy része. De a hit még az ilyen papban is többnyire sokkal nagyobb mint őt elítélő híveiben, s ha csapások érik, betegségek figyelmeztetik a közelgő halálra és másvilágra, hamarabb és őszintébben kezd újra Istennek szolgálni, mint ők.

Az is előfordult már, hogy a hívek feljelentésükben papjuk „bűnei" között még azt is felsorolták, hogy „azt a krédót pedig hun mondja, hun nem mondja". Pedig hát éppen az a szabály, hogy „hun mondani kell, hun nem".

Tudvalevő, hogy az adventi időben hajnali misék vannak, s mivel adventben négy vasárnapnak kell lenni, aszerint, hogy a karácsony hétfőre esik-e (azaz rögtön vasárnap után-e) vagy szombaton (azaz majdnem egy hétre a vasárnap után) az ádventi idő néha majdnem egy héttel hosszabb, mint máskor. Mikor Pestszenterzsébet idős plébánosa nyugdíjba ment, véletlenül a legrövidebb volt az ádvent, mikor pedig a következő évben új, fiatal utóda először tartotta a hajnali miséket, éppen a legkorábban kezdődött az ádvent. A jó híveknek feltűnt a dolog s azzal magyarázták, hogy „az öreg" lusta volt felkelni s azért a hajnali miséket egy

héttel később kezdte meg s ők ezt csak most vették észre, mikor az új plébános már megtartotta az előírást.

Tehát a „jó" hívek most se arra gondoltak, hogy ehhez ők nem értenek úgy, mint a plébánosok, tehát nem tudják, mi az oka, hanem most is nemcsak hozzáértőbbnek gondolták magukat, mint a plébános, hanem jobbnak is. Ismét megállapították tehát plébánosuk bűneit és hibáit (nem a magukéit, amire egyedül lettek volna illetékesek). Pedig hát ezek még a jámbor (hajnali misékre járó) hívők voltak. Vajon milyen érzelmekkel viseltettek papjuk iránt azok a pestszenterzsébeti katolikus tízezrek, akik csak karácsony napján mennek el a templomba?

Tehát még a legjámborabb hívők is a legrosszabbat tették fel „az öreg"-ről, még ők is úgy viselkedtek vele, ahogyan a gyűlölködők szoktak: rosszakarattal, úgy, ahogyan az ellenséggel szokás. Pedig hát igen nagy szégyen és igen rossz jel éppen Krisztus képviselői iránt viselkedni önkéntelenül is ellenszenvvel és rosszakarattal. Krisztus papjának már csak ez a sorsa, s úgy látszik, ez is lesz mindig. „Nem nagyobb a szolga uránál. Ha engem üldöztek, titeket is üldözni fognak." (Jn 13,16; 15,20)

Ez a közszellemmel járó rosszindulat igen sokszor még azt is rosszra magyarázza a papban s még amiatt is botránkozik benne, ami miatt a papot egyenesen tisztelni kellene. Szülőhelyemen egyszer volt egy olyan káplánunk, aki Rómában végzett a Germanico Hungaricumban. Itt érettségi után még hét évig tart a kiképzés és az ottani jó jezsuita nevelés hatása alatt jámborság szempontjából is rendkívül kiválók szoktak lenni az onnan kikerült papok.

Mivel a pap erényét ezer veszély fenyegeti, ez a mi káplánunk – bizonyára a római kollégiumban kapott tanács hatására – a szobalánnyal egy időben sohasem tartózkodott a szobájában, hanem míg az takarított, addig ő kiment, sőt még a reggelit se engedte neki behozni, hanem kopognia kellett az ajtón s erre ő ment ki és kivette a kezéből. Mikor utána az üres edényért jött, szintén ő ment ki, ő vitte ki neki kopogás után.

Az új káplán megérkezése után már napok múlva mindenki ezt beszélte a kisvárosban, de – jellemző! – nem helyeselték, hanem megbotránkoztak rajta. „Hiszen a cseléd is ember!" – mondogatták rosszalló fejcsóválások közepette. Az tehát senkinek se jutott eszébe, hogy ez a fiatal pap nem azért jár el így, mert lenézi a szolgálót. Hanem mert óvatos és vigyáz a papi erényére s meg akarja kímélni híveit a pletykálkodási lehetőségektől. A káplánnak bizonyára az nem jutott eszébe, hogy viselkedését a cseléd lenézésére is lehet magyarázni, a hívőknek meg az nem, hogy azt, amit a káplán tesz, esetleg azért is csinálhatja, mert igen jó pap és az is akar maradni.

Ha egy pap megbotlik, hívei felrobbannak a felháborodástól, dühösen ordítoznak, hogy többet nem mennek misére (gyónni természetesen eddig se jártak már), mert a hányás fogja el őket, ha „ezt a gazembert" az oltárnál meglátják. Persze ilyenkor is a képzelhető legrosszabbat teszik fel s a papban csak a cinikus, a hitetlen bűnöst látják. Arra sose gondolnak, hogy esetleg azt a papot, még ha a tény, a bűn igaz is, még jobban bántja a lelkiismeret, mint őket a felháborodás, és amit tett vagy tesz, nem jókedvéből, se nem hitetlenségéből, hanem csak emberi gyarlóságból és önmagával vívott nagy küzdelmek közepette teszi épp úgy, sőt még sokkal jobban, mint az, aki a nap bűnein megbotránkozik s akinek legjobban kellene tudnia az önmaga eseteiből, hogy nem olyan könnyű bűntelennek lenni.

S erre természetesen az se cáfolat, ha az ilyen pap viselkedésén éppen nem látszik a lelkiismeret-furdalás vagy bűnbánat, mert az ilyesmit csak képmutatók szokták a nyilvánosság elé vinni. Még az se gonoszság, hanem általános emberi gyarlóság, ha valaki ilyenkor a nyilvánosság előtt úgy viselkedik, mintha a lelkiismeret-furdalással éppen ellenkező lenne a lelkülete.

Így viselkednek a hívek akkor, ha papjuk megbotlik. Ha pedig papjuk tiszteletreméltóan vigyáz magára, s előre kerül minden alkalmat, ami nála botlást idézhetne elő, akkor megint

csak megbotránkoznak rajta, mert csak azt hajlandók látni belőle, hogy a pap lenézi a cselédet, nem pedig az erényére vigyáz.

Pedig hasonló esetek éppen nem ritkák. Magam is tapasztaltam hasonlót. Pesten évtizedeken át egy jó öreg tót származású néni volt a mosónőm, aki, mikor jött, bement a hálószobámba, s maga szedte ki a helyéről a szennyest. Egy időben azonban beteg lévén, egy húsz év körüli rokonlányt küldött maga helyett. Nem akartam feltűnősködni s ezért hagytam, hogy ez is bemenjen a hálószobámba s maga szedje ki a helyéről a szennyest. Mivel azonban egyszer este kilenckor jött (igaz, hogy nem egyedül, hanem egy kisfiú társaságában) s akkor már az ágy is meg volt vetve, megelégeltem a dolgot, s mikor legközelebb újra jött, megmondtam neki, hogy ne jöjjön be, mert majd én szedem össze az elviendőket. Ezt ez a leány is (noha tüdőbeteg volt) csak a személye vagy egyszerűsége lenézésére magyarázta, vagy talán a rossz hajlamtól se egészen volt ment, mert kihívóan azt felelte, hogy „a múltkor már bent voltam". Mintha csak azt akarta volna tudtomra adni, hogy már elkéstél, mert már kompromittáltad magadat.

Neki se jutott eszébe, hogy eljárásom nem az ő lenézése, hanem papi hírnevem védelme akart lenni. Ő csak a maga megalázását látta benne, bár epés megjegyzése már rosszabbat sejtetett. A hívők tehát azt se szeretik, ha a papjuk igen kifogástalan. Jobb szeretik, ha az is csak olyan, mint ők, azaz gyarló. De miért viselkednek s beszélnek mégis úgy, mintha csak a pap lenne gyarló, ők nem, vagy mintha a pap még gyarlóbb lenne, mint ők?

Diákkoromban egyszer a vasúti kocsiban egy falusi asztalos az egész utazás alatt egy plébánost szidott útitársainak. Az egész hosszú gyűlöletáradatból az illető plébános más bűnét nem lehetett megállapítani, mint csak azt, hogy bútort csináltatott az illetővel s a megrendeléskor alkudott. Hát nem felháborító?! Hát nincs annak úgyis elég pénze?! De persze a szegény embertől még azt a keveset is irigyli, ami van neki. Általában nálunk akkor még az volt, sőt talán még ma is az az általános felvetés, hogy a papokat felveti a sok pénz. Aki pap, az mind feltétlenül gazdag ember s a pénzt ráadásul munka nélkül keresi.

Sajátságos, hogy a papság iránti ellenszenv, ez a tudat alatti papgyűlölet, annyira a levegőben van, hogy még bennünk, papokban is megtalálható. Még mi is, papok, állandóan a papokat rágjuk, még mi is minden tettüket rosszakarattal kiélezzük s még mi is rosszra magyarázzuk bennük azt, amit másképpen is lehetne, tehát kellene is magyarázni.

Mikor felszentelésem után Érsekújvárott elfoglaltam első kápláni állásomat, nemsokára megjelent nálam egy úrhölgy, a volt gimnáziumi igazgató özvegye, sok vallásos egyesület elnöknője s egy kívánatos, szép friss cipót tett le az asztalomra. Kérdő tekintetemre megtudtam tőle, hogy itt bizony a káplánok meglehetősen éheznek, mert a plébános olyan fukar, hogy a káplánok kosztját a jobb úri családok szokták pótolni.

Ezek után én a cipót olyan kelletlenül fogadtam, hogy többet nekem nem is hoztak semmit soha. De természetesen hamarosan kisült, hogy nem is volt rá semmi szükség. Az igaz, hogy a koszt fényesnek semmiképpen se volt mondható (de a papoknál fényes kosztra nincs is szükség, mert ellenkezik az evangélium szellemével), nélkülözésről és kivált éhezésről azonban természetesen szó se lehetett.

Ez az eset mindjárt a papok jómódjára is választ ad. Érsekújvár akkor 20.000 lakosú tisztán katolikus és jómódú város volt s nemcsak egyetlen plébániába tartozott az egész, hanem azon kívül még egy ezer lakosú, szintén tiszta katolikus falu és egy több száz lakosú puszta is tartozott hozzá. A plébánosnak az ezekből származó jövedelmén kívül még egy 160 holdas külön majorja is volt s az érsekújvári földek ráadásul elsőrangúak is. S ez a gazdag plébános ugyanazt az egyszerű kosztot ette, mint káplánjai. Bor nem volt soha asztalnál, még karácsonykor vagy húsvétkor se és ünnepeken a néha jobb ebédnek senki se örült annyira, mint maga a „gazdag" plébános.

Ezek után mindenki azt gondolná, hogy fukar volt és a pénz rabja. Az igazság az, hogy nemcsak semmi vagyona nem volt, hanem még pénze is annyira nem, hogy mikor a takarék azt határozta, hogy minden igazgatósági tagnak legalább ennyi meg ennyi részvényének kell lennie, a plébános kénytelen volt bejelenteni, hogy kilép az igazgatóságból, mert nem volt pénze ahhoz, hogy akár csak egy részvényt is vehessen, így aztán vele kivételt tettek s részvény nélkül is tagja maradhatott az igazgatóságnak. Hogy a plébános miért volt ennyire vagyontalan, az okok felsorolása messzire vezetne. A fő ok azonban az volt, hogy gyarlóságai ellenére is igazi pap volt s az Isten fiainak még akkor sincs tehetsége vagy hajlama ahhoz, hogyan kell nagy, sőt akár csak elegendő jövedelemre szert tenni, ha a lehetőség meg volna hozzá.

Ez a korrekt érsekújvári plébános azonban, noha a nép igen vallásos, a plébános pedig papi feddhetetlensége mellett még igen jó szónok is volt, mégse volt a városban szeretett ember. Mindenki fukarnak tartotta, s abban, hogy a városban az a hír volt, hogy a káplánok „éheznek", kétségtelenül ezek a káplánok is hibásak lehettek, mert ha ők nem panaszkodtak volna a kosztra, ennek híre nem terjedhetett volna el. Részint az emberben általános megszólási hajlamból történhetett ez, részint, mert azok a kívánatos friss cipók természetesen ízletesebbek voltak, mint a plébániai barna kenyér. Azt azonban, hogy ők a plébános asztalánál nem lakhatnak jól, szívesen elhitték nekik a városban, sőt azt hitték, hogy egyenesen a papság iránti szeretetüket fejezik ki vele, ha elhiszik. Az is lehet, hogy nem is annyira maguk a káplánok panaszkodtak a rossz koszt miatt, mint a hívek adták ezt a panaszt a szájukba (mint nekem is az az úrhölgy) s a káplánok maguk csak abban hibáztak, hogy nem cáfolták meg őket s nem tiltakoztak a felvetés ellen. Az emberi természet ugyanis olyan, hogy a nagyobb rangú és nagyobb jövedelmű egyén (jelen esetben a plébános) iránt az alacsonyabb rangúak és kisebb jövedelműek (jelen esetben a káplánok) javára többnyire ellenszenvvel viseltetik. A fiatalokat is többnyire jobban szeretik az emberek (kivált a nők), mint az idősebbeket.

Ugyanennek a korrekt érsekújvári plébánosnak a halála után (aki után semmi vagyon és semmi pénz nem maradt) még az esperes is azt a sokat jelentő megjegyzést tette az elhunyt rokonai előtt, hogy „a perselypénz elszámolása nincs rendben". Pedig én, aki harmadfél évig voltam mellette, bizonyíthatom, hogy az illető plébános kezén soha egy fillér közpénz nemcsak el nem kallódhatott, hanem pénz tekintetében azóta is kevés olyan embert ismertem, aki nála lelkiismeretesebb és megbízhatóbb volna.

Ugyan őt a hívei rendkívül goromba embernek is tartották s féltek tőle. Pedig csak elkényeztetett gyerek volt és ideges ember, de rendkívül jólelkű. Mikor ebéd utáni félórás szendergésében megzavarták (pedig hát nagyon gyakran megzavarták, noha 75 éven felül volt, s ha nem pap lett volna, már régen nyugdíjban élvezte volna a nyugalmat), elkeseredve rontott neki az illetőnek, hogy evés után még a baromnak is van pihenője, csak neki nincs. A legtöbb zavarója ilyenkor úgy megijedt, hogy elszaladt. Pedig a „goromba" „nagyságos úr" egyébként olyan szelíd és alázatos ember volt, hogy ha az ijedtükben elszaladt emberek megvárták volna, míg ingerültsége lecsillapszik (igen hamar lecsillapodott), még bocsánatot is kért volna tőlük. Azok az ijedtükben elszaladt emberek azonban mind azt hitték s talán még most is azt hiszik, ha élnek, hogy ha el nem szaladtak volna, talán még meg is ette volna őket.

Az egyik ferencvárosi gimnázium tanári szobájában egyszer az egyik tanár keserűen panaszolta tanártársainak (köztük a hittanárnak, aki azonban nem én voltam), hogy a felesége panaszkodott neki, hogy az egyik káplán (természetesen a nevét is mondta s a tanárok ismerték is az illetőt személyesen) szerelmével üldözi. Persze a tanári karban érthető módon általános volt a felháborodás a pap ellen s mikor az illető hittanár ezt papi társaságban is elmondta, természetesen ott is hasonló volt a felháborodás. Se nekem, se a többieknek még csak eszünkbe se jutott, hogy a vád esetleg még hamis is lehet. Mindnyájan azonnal pálcát törtünk

paptársunk fölött, csak egy, a legöregebb, tette azt a halk megjegyzést, hogy „én nem hiszem el ezt őróla".

Vagy egy év múlva ugyanaz a tanár ugyanabban a tanári szobában közölte, hogy tegnap elkergette a feleségét, mert ledér viselkedése már tűrhetetlen volt. Megtalált levelezéséből azt is megállapította, hogy nem a káplán üldözte szerelmével a feleségét, hanem megfordítva, mégpedig a pap korrektsége miatt sikertelenül.

Teológus koromban még szemináriumi tanáraink is megvetéssel, sőt valóságos gyűlölettel emlegették előttünk az egyik környékbeli plébánost (mégpedig az anyagilag egyik legjobb plébánián), mert hát az illetőnek gyereke van. Egyik kispap-társam néhány év múlva hozzá került káplánnak s utána nem győzte magasztalni ezt a plébánost. Káplánját ugyanis nemcsak egyenrangú paptársának tekintette és a vagyon adta jólét minden előnyében részesítette, hanem még gyónni is a káplánjánál szokott, mégpedig minden héten pontosan és rendesen. De nemcsak ezt az emberi jóságot találta meg nála, hanem nemi tekintetben is a legkorrektebb papi életet.

Azt mondja, hogy mikor ő, mint új káplán megérkezett, bemutatta neki háza nagy személyzetét. Ott előtte tudtul adta nekik, hogy a káplán urat épp úgy tiszteljék, mint őt; épp úgy rendelkezhet velük mindenben, mint ő. A bemutatáskor mindnyájan kezet is csókoltak a káplánnak, még a gazdasszony is. Nem kell nagy lélektani ismeret annak megállapításához, hogy amelyik gazdaasszony bűnös viszonyban van a plébánossal, az nem szokott kezet csókolni még a káplánnak is. Volt ugyan ennek a gazdasszonynak egy 20 év körüli lánya is, akit a plébános úgy mutatott be, mint a gazdaasszony „segítőjét" (ez a lány is kezet csókolt a fiatal káplánnak), de hogy ez a lány egyúttal a plébános lánya is lett volna, annak a káplán semmi jelét se vette észre. Parasztosan is volt öltözve. De ha így is lett volna, akkor is csak azt jelentette volna a dolog, hogy a plébános egyszer, még évtizedekkel előbb megtévedt, de bűnéből már rég kilábolt és azt százszor jóvátette.

Láthatjuk belőle, hogy még olyan esetekben is, mikor igaz, hogy a papnak gyereke van, az a pap nem szükségképpen az az elvetemült gazember, mint ahogyan utálkoznak miatta azok, akik pletykálnak róla. Ha nem a sátáni gyűlölet, hanem a józan tárgyilagosság, sőt – mint illenék – a lelkipásztoruk iránti szeretet vezetné azokat, akik ilyenkor botránkoznak rajta, sőt ezzel okolják meg templomba nem járásukat, akkor semmi szükségük se volna felháborodásra, hanem csak annyit állapíthatnának meg, hogy lelkipásztoruk is majdnem olyan gyarló ember, mint ők. Az a megtévedt plébános azonban, akiről itt van szó, erkölcsileg még így is toronymagasan állt felettük. Tudvalevő, hogy Nyírő, az ismert író is hitehagyott székely pap, azt írja önéletrajzában, „Isten igájában" című regényében, hogy káplán korában őt úgy koplaltatta a plébánosa, hogy éhségében a templomban a szentostyákat „ette meg".

A gonoszságon kívül, amit mutat, egyenesen nevetséges állítás. „Éheztetni" még egy gyereket se lehet, ha van magához való esze, nem egy felnőtt embert és felszentelt papot. Mikor én káplán voltam, inkább a plébános alkalmazkodott hozzám, mint én őhozzá. Pedig – mint láttuk már – állítólag ő is „éheztette" a káplánjait. Nyírő állítása tehát nem vehető komolyan. De ha csakugyan lett volna valami a dologban, akkor Nyírő, a káplán, egész sereg értelmiségi vagy jobb módú paraszt-családot talált volna faluban, akik megtisztelésnek vették volna magukra, ha uzsonnájukat vagy vacsorájukat elfogadja.

Az igazság az lehetett, hogy Nyírő (mint művészekben és tehetségekben gyakori dolog) felfuvalkodott, különcködő, összeférhetetlen, senkihez nem alkalmazkodó ember volt. (Lehet, hogy a plébános is hasonló lelki alkatú volt és ezért nem fértek össze.) Megsértődhetett tehát valami miatt és úgy állt bosszút a plébánoson, hogy nem jelent meg az étkezésénél. Így természetesen éhes maradt. Akinek azonban ilyenkor az jut eszébe, hogy éhségében az Oltáriszentséghez nyúljon, az egészen beteglelkű ember vagy már végleg a sátánnal cimborál. Hí-

vő és normális embereknek ilyesmi eszébe se jutott volna soha. Egyébként se volt semmi értelme a dolognak, mert az áldoztató kehelyben található ostyákkal ugyan jól nem lakhatott.

A közszellem hatása alatt még mi is, papok, rosszabbnak tartjuk egymást, mint amilyenek vagyunk a valóságban. Nekem magamnak is hányszor kellett már önmagam előtt szégyenkeznem, mert a híre után magamban elítéltem olyan papot, akit később, mikor közelebbről alkalmam volt megismerni, becsülnöm kellett.

Mikor mint káplán, egy járási székhelyen (Párkányban) voltam állásban, ott hamarosan hallottam, hogy a bátorkeszi plébános részeges és hogy hívei már torkig vannak vele. Mikor aztán bejött a városba s bemutatkozott, én egyenességemben azt mondtam neki, hogy hírből már ismerem. Természetesen nem sértésként s nem is rosszakaratból mondtam ezt neki, de – sajnos – el kell ismernem, hogy mikor a „hírét" emlegettem, csakugyan a rossz hírére gondoltam. Mivel azonban az emberek a maguk rossz híréről nemigen szoktak tudni, vagy ha igen, akkor se szokták azt minden további nélkül tudomásul venni, meglepett a plébános válasza: „Ugye, hallotta már a rossz híremet?" Mivel anyagilag tekintélyes állásban volt, korban pedig az apám lehetett volna, meglepett válaszának szerénysége és alázatossága. Egyszerre mérhetetlen rokonszenv ébredt fel bennem iránta s megállapítottam, hogy még ez a botránykeltő, „részeges" plébános se lehet semmiképpen se annyira rossz ember, mint amilyen hírét költötték. Én nem ilyennek, sokkal rosszabbnak képzeltem el a „részeges" bátorkeszi plébánost. Hibámat még tetéztem azzal, hogy részint meglepetésemben s zavaromban, részint, mert a hízelgés vagy a kedveskedés túlságosan is nem természetem, a nagy ragaszkodásból, melyet válaszára éreztem, semmit se mutattam neki. Válaszára még ekkor se szóltam semmit s ezért úgy látszott, mintha jóváhagytam volna megjegyzését.

A következő eset pedig azzal a pappal történt, aki engem is, szüleimet is, sőt még a nagyapámat is keresztelte, olyan sokáig volt egyfolytában a szülőhelyemen plébános. Én akkor még nem éltem, csak édesanyámtól hallottam (egyébként a plébánost én is ismertem, mert tízéves koromban halt meg), hogy mikor a postamestert (akit öreg korában szintén ismertem) fiatal korában oda helyezték, hamarosan feltűnően jóban lettek a plébánossal. Mindennapos lett a plébánián és az utcán is mindig együtt lehetett őket látni. Ez aztán elég volt ahhoz, hogy a kisvárosban egyszer csak azt kezdték beszélni, hogy ez az ifjú postamester fia a plébánosnak. Ez hamarosan mindenki számára annyira köztudomású és általánosan elfogadott dolog lett, hogy már nem is tárgyalták többet.

Vagy húsz évre rá meghalt a plébános és halála után vagy húsz évre a postamester egyszer csak magához vette a szüleit, akik aztán ott is haltak meg (én is ismertem őket). Csak ekkor tudták meg azok, akik a plébános kortársai közül még éltek, hogy hát mégse a plébános fia volt az a postamester. Akik azonban ezen botránkoztak, a legtöbben már nem érték meg a rágalmazás cáfolatát. Csak a másvilágon tudhatták meg a dolgot, de ott bizonyára kellő dorgálások közepette a lelkipásztor iránti tiszteletet illetően.

Egy időben a jászladányiaknak is igen sok kifogásuk volt a papjuk ellen az egyik tanítónővel kapcsolatban is, de a plébános bűnlajstromában többek közt az is szerepelt, hogy több mint száz holdas a javadalma s mégis még azt a kis lisztet is, ami az ostyasütéshez kell, felszámítja az egyházközségnek, tehát a híveivel fizetteti meg. Lehet, sőt valószínű, hogy sok tekintetben jogos volt a hívek panasza, de a kifogásolók itt is bajosan lehette különben kifogásolt lelkipásztoruknál, mert a sok kifogás közepette az egyiküknek se jutott eszébe, hogy viszont abból meg a jászladányiak bűnére és hitványságára következtessen, hogy tízezren vannak, 30.000 hold határuk van s az mind az övék, mert nagybirtok ott sose volt s mégis még azt a kis lisztet is, ami évente az ostyasütéshez kell, sajnálják az Istentől, s azt várják, hogy még azt is a plébános ajándékozza az egyházközségnek a maga száz holdjából.

A szentmise ugyanis a hívek, az egyházközség áldozata Istennek, úgy illik tehát, hogy költségeit is a hívek viseljék, mint ahogyan a templomban égő gyertyákat is a hívek veszik, nem pedig a plébános. De ha a plébános olyan kiváló ember volna, hogy minden fillérjét Isten dicsőségére áldozza, akkor se volna helyes, ha az istentisztelet költségeit a hívek helyett ő maga viselné. A pap ugyanis nem azért van, hogy híveit anyagias önzésükben kiszolgálja, hanem azért, hogy híveit Istennek lélekben és igazságban való imádására, áldozathozatalra, önzetlenségre nevelje.

Egy másik falusi plébános olyan aszkéta volt, hogy szinte zörögtek a csontjai s a szél majdnem ledöntötte a lábáról. Annyit imádkozott, hogy mikor reggel a legelső ájtatos öregasszony megjelent a templomban, ő már rég ott volt, és mikor az utolsó elhagyta a templomot, ő még mindig ott volt. Paptársai, akik ismerték, szentnek is tartották. Mivel azonban ő megmagyarosította a nevét, a háztartását vezető nővére azonban nem, „jámbor" hívei kételkedni kezdtek benne, hogy valóban testvére-e, s hogy nincs-e valami suskus a dologban. Egy kicsit sok lett volna ilyen emberrel szemben, ha a „papkisasszonyt" bűntársának gondolják, de hogy a névkülönbségen ennyire megakadtak, mégis csak ezt a gyanút jelentette. Ha ugyanis valaki egy idegent testvérének hazudja, annak okának kell lennie. (Ebben igazuk is volt, de miért tették fel még ilyen szent papról is, hogy hazudik?)

*

Hogy ez részint tudatos és egészen sátáni, részint önkéntelen, tudatalatti papellenes érzület oka elsősorban az, hogy a katolikus pap az igazság és az erkölcs hivatalos képviselője, annak kétségtelen bizonyítéka az a sajátságos jelenség, hogy ez az ellenszenv egyedül csak a katolikus papság ellenében nyilatkozik meg, mégpedig katolikusok és másvallásúak részéről egyaránt csak velük szemben.

Ki látott már olyan zsidót, akinek minden rabbi ellenségnek számít és gyűlöletes egyszerűen csak azért, mert rabbi? Ki látott már olyan reformátust, aki minden református lelkészt, csak azért, mert református lelkész, elvből gyűlöl és rosszakarattal néz akkor is, ha őt sohase bántotta, s akit közelebbről nem is ismer, tehát nem is tudhatja, milyen ember? De ezzel szemben ki nem látott már akár tömegestől is olyan katolikusokat, akik a katolikus papok iránt ellenszenvvel viseltetnek, őket rágják? Hiszen különösen régebben, ha munkások, katonák, iparossegédek, gyári munkások együtt voltak, a leggyakoribb beszédtéma úgyszólván szabály szerint a papok szidása és gúnyolása volt. De viszont nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok és a zsidók is a katolikus papokat gyűlölik, csak őket tartják rossznak ők is, az ő bűneiket tartják tűrhetetleneknek, nem pedig a saját rabbijaikét vagy prédikátoraikét.

Az is a lehető legnagyobb ritkaság, hogy mikor a katolikus papokat ezek a másvallásúak gyalázzák, rágalmazzák, gúny tárgyává teszik, valamelyik jelenlevő katolikus a papjai pártjára kelne. Nemcsak becsületből, hanem még csak dacból se teszik meg ezt, mert effajta dac nem lakik bennük. Inkább ők is megtoldják a gyalázást. Természetes, hogy zsidóval és protestánssal is sokszor előfordul, hogy haragszik a papjára, de ez sohase elvből és általánosságban történik, mint a katolikus papsággal szemben, hanem mindig egyéni sérelemből. Ők azonban, mikor katolikusok kifogásolják az ő papjukat, sokszor még egyéni sérelmeik ellenére is pártjára kelnek, ha másért nem, felekezeti dacból.

Tiszasason egy gazdag kálvinista családba egy katolikus vő házasodott be. Mikor egyszer anyósára igazságtalanul nagy egyházi adót vetett ki a felekezet, s veje azt mondta neki, hogy ne fizesse meg, az öregasszony, noha addig ő maga méltatlankodott a legjobban az összeg nagysága miatt, egyszerre dacosan így válaszolt: Mi köze magának ahhoz?! Azért én megfizetem!

A Horthy-korban az egyik egyetemi bajtársi egyesületben nagyban írják a meghívókat egyik nyilvános ünnepélyükre. Az egyik címnél a kálvinista vezér (noha katolikus reverzális-

sal kötött házasságot az illető) odaszól a meghívókat író katolikus kulinak: „Te, ezt szépen írd, mert ez a papomnak megy!" Hogy hasonló helyzetben katolikus részről forduljon elő ilyesmi, sokkal ritkább, mint a fehér holló, mert még ha buzgó katolikusról lenne is szó, még az is titkolná a pap iránti rokonszenvét (mégpedig nemcsak kálvinisták, hanem katolikusok előtt is), mert szégyellené tudtukra adni, hogy ő „papcseléd". Mert hogy valaki katolikus papot tiszteljen, azt társadalmi terror tiltja (a terrort gúnnyal fejtik ki) és a „papcseléd" megtisztelő jelzővel jár.

Pedig hát ez a kifejezés sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint csak azt, hogy katolikus papot csak érdekből vagy csak szolgalelkűségből lehetséges pártolni, elvből, őszintén vagy önzetlenül nem. Ha azonban egy protestáns pártolja a lelkészét, azt mindenki természetesnek tartja. „Hiszen református!" – adják magyarázatul. „Természetes, hogy mindenki a maga felenyájához húz."

Egyik somogyi faluban a kálvinista lelkész általános ellenszenvnek „örvendett". Először is, mert nagyon anyagias volt, valóságos kupec. Minden árverésen mindig ott volt, s ő volt a főlicitáló. (A vidéki élet ismerői jól tudják, hogy ilyesmi kálvinista lelkészek részéről éppen nem ritkaság.) Ha valaki házát, vagyonát dobra verték, s mások nem tartották illendőnek hozzájárulni a tönkretételéhez, s megvenni az ősi jószágot, azt többnyire ő vette meg s éppen ezért többnyire rendkívül olcsón. De emellett összeférhetetlen is volt. Alig volt ember a faluban (akár a maga felenyájából, akár a katolikusok közül került ki), akivel legalább egyszer már össze ne veszett volna. A felesége – saját megokolása szerint – azért nem járt templomba, mert éppen eleget hallja az urát otthon s így örül, ha nem hallja.

Aztán a törvényesek mellett volt törvénytelen gyermeke is és ez ráadásul még katolikus is volt, mert az anyja az volt. Mikor azonban ezt mondtam ott valakinek, az azzal igazított helyre, hogy van neki azért kálvinista törvénytelen gyereke is.

Világos, hogy ezt az embert hívei se szerették, nem is szerethették. Mikor azonban katolikusokkal beszéltek s azok a lelkész bűneire terelték a szót, mégis még őt is mindig pártul fogták: „Annak legalább szép gyerekei vannak" – hozták fel mentségére egyéb híján. (Törvényes gyermeke is több volt ugyanis, sőt az egyik lányát egyenesen egy báró vette el.) Ugyanebben a faluban volt pap az említett zörgő csontú aszkéta katolikus-plébános, aki olyan szent volt, hogy az egyedüli ember volt a faluban, aki még ezzel az összeférhetetlen kálvinista lelkésszel se veszett össze soha, de aki őt meg se szólta, sőt még magában se volt róla rossz véleménnyel.

A potrohos kálvinista bíró a plébános cselédjétől mégis nem egyszer kérdezte incselkedve, nem járnak-e menyecskék a plébános úrhoz. S mikor a szolgáló felháborodott az aljas – mert ő tudta a legjobban, mennyire alaptalan – feltevéstől: „De csak ismerd el – mondta neki –, tudom én azt, hogy az ember végre azt megkívánja." (Arról, úgy látszik, a bíró úr már nem hallott (hol is hallhatott volna?), hogy az ember a vérén is uralkodni tud, s mi is lenne belőle, ha sohase uralkodnék? A pap pedig azért van, hogy az embereket megtanítsa s nekik rá példát adjon.)

Pedig hogy az olyanfajta protestáns lelkészek, mint ez a somogyi, nem is olyan nagy ritkaságok, azt láthatjuk Szabó Dezső lesújtó véleményéből az erdélyi kálvinista lelkészek erkölcsi színvonalát illetően (melyet később majd idézni fogunk s melyet Szabó Dezső nem egyes személyekre kivételképpen, hanem egész Erdélyre általánosságban mond).

Láthatjuk ugyanezt Földy Jánosnak „Világostól Josephstadtig" címen kiadott naplójából a negyvennyolcas nagy hazafiságuk miatt várfogságra ítélt protestáns lelkészek erkölcseire vonatkozóan (magyar történelmemben idézem), továbbá abból is, hogy például Haypál budai kálvinista lelkész (a híres Benő fia) házasságtörését a Horthy-korban még a lapok is tárgyalták. (De természetesen ezt se gyűlöletből és uszítva tárgyalták, mint a katolikus papság bűne-

it szokták.) Dezséry, a később kommunista szolgálatba állt lutheránus „püspök" pedig még az én Vas utcai tanítványaim egyik lutheránus osztálytársának feleségét is elcsábította.

Még abban az egyetlen debreceni kálvinista naptárban is, mely egyszer kezembe került, az egyik cikkben, mely a városi tanács régi aktáit ismerteti, ott találtam az egyik kálvinista lelkész fajtalanság miatt való elítélését is. Mi az oka mégis, hogy a közvélemény nem a protestáns, hanem a katolikus papságot tartja erkölcstelennek s mindig csak ez utóbbiakon botránkozik?

Somogyban az imént említett rossz kálvinista lelkész parókiájával határos másik faluba új plébános érkezett. Mikor protestáns „kartársánál" bemutatkozó látogatáson volt, az arra kérte, hogy támogassák egymást a nép erkölcsi felemelésében. A plébános – kapva a jó alkalmon – rögtön felajánlotta segítségét az egyke elleni küzdelemben. „Csak azt ne!" – vágott közbe rögtön protestáns „kollégája". Meg kell vallanom, hogy ebben magam is benne vagyok. Olyan jövedelemből, mely nekem van, nem tarthatok el nagy családot. Az illető lelkésznek természetesen a jövedelme is nagyon szép volt, bőségben és úri módban élt, sőt mint kálvinista szomszédjának (mert ő kivételesen lutheránus volt), neki is volt még törvénytelen gyermeke is (szintén katolikus), pedig a fajfenntartásnak ez a módja költségesebb, mint az erkölcsös fajfenntartás. Az állami iskolaigazgató beszélte ugyanis nekem, hogy mikor egyik gyerektől a beiratkozás után megkérdezte, ki fia vagy, azt felelte: az x-i papé. Ez is katolikus gyerek volt, de x-ben akkor még nem volt más „pap", csak lutheránus.

Viszont a szomszédos másik faluban meg a kálvinista pap lányának született gyereke a kálvinista káplántól. Természetesen utólag házasság lett belőle. Az ifjú lelkész pedig a botrány miatt kivándorolt Amerikába. A hívek azonban annyira nem vették tőle zokon ezt a „botrányt" (mert ilyesmi úgy látszik csak katolikus pap részéről megbocsáthatatlan), hogy mikor később meghalt a lelkészük, éppen ezt az Amerikába távozott vejét választották meg helyébe. Igaz, hamarosan megbánták a dolgot, de közel se erkölcsi érzékük miatt, hanem mert a választáskor nem gondoltak arra, hogy az előírás szerint az új lelkész költözködési költségeit nekik kellett fizetni, ez pedig, mivel Amerikából költözött haza, kissé bizony túl sokra ment.

Végül a harmadik szomszédos faluban pedig egyik, a környékről való pesti tanítványomnak, mikor átkerékpározott a falun, az úton egy ott a porban alvó részeg embert kellett kikerülnie, sőt már majdnem átgázolt rajta. Érdeklődésére, hogy ki az, azt a választ kapta, hogy az ottani református lelkész. De ezenkívül még igen sok hasonló esetet tudnék elsorolni. Felesleges azonban, mert hiszen nem a protestáns lelkészeket akarom ócsárolni, vagy azt állítani, hogy mind, vagy akár csak a többség is ilyen volna, hanem mert csak azt kutatom, mi lehet az oka, hogy annyira rossz hírük mégis csak a katolikus papoknak van. Nem támadok itt tehát, hanem csak védekezem.

Eötvös Károlynak, ennek a nekem talán legellenszenvesebb magyar írónak a műveiből nem sok lapot lehet elolvasni, hogy egy-egy papgyűlölő vagy papgúnyoló megjegyzésére ne akadjunk. De természetesen csak a katolikus papokra. Eötvös kálvinista volt s egész bizonyosan megesküdött volna, hogy a felekezeti békének nála nagyobb híve nincs Magyarországon, de azért előadja, hogy az ő hajdani tudós pápai tanára szerint Szent Istvánnál többet alig ártott a magyarságnak valaha valaki. (Világos, hogy magának Eötvös Károlynak is ez a véleménye, csak a közvélemény kímélése miatt adja elő ilyen ravaszul a véleményét.) Például „Szent Istvánnak fiát, a szenteskedő (!) Imrét" (tehát nem Szent, hanem csak szenteskedő Imre volt az), elképesztő gyűlölettel és kihívó vakmerőséggel már nem is csak a pápai tanára, hanem a maga nevében mondja egyszerűen „hülyének". (Eötvös Károly: A balatoni utazás vége, 115. o.)

„Tünemények" című kötetében a 308. oldalon azt írja, hogy a XIX. század elején magyar nemesi körökben azt tartották, hogy „az ürgebőrsüveg ellenállhatatlanná teszi a férfit. Minden

asszony beleszeret. Ürgebőrsüvegben el nem fárad a férfi. Se ha vadászik, se ha asszonnyal enyeleg. Tapasztalt dolog. Csodaszer ez." De a következő lapon már ezt írja: „Gyerekkoromban kezdett kimenni a divatból (ti. ez az ürgebőrsüveg). Azután még sokáig hordták, de csak a papok, a kanonokok". (Milyen röhögéssel olvashatták ezt az olvasók! Így lehet valakiből kedvelt, népszerű író. S még a papok se perelhették be osztályelleni izgatásért vagy becsületsértésért, mert hiszen semmi rosszat nem írt róluk. De az egyház egyébként se szokta a papság rágalmazóit vagy sértegetőit perelni.)

„A Bakony" című művében (I. kötet, 188. o.) azt írja, sehol sincs annyi hazugság, mint a királyok és papok szavában, s mivel ugyanakkor nekünk királyunk volt, hazánkban pedig állítólag papi uralom, hogy a dolog mégse legyen olyan nyíltan sértő, hozzáteszi még azt is, hogy „a szerelmi vallomásokban, a lakomák felköszöntőin és a sírfeliratokban" is, tehát nemcsak a királyok és papok hazugok, hanem ez utóbbiak is.

Az „Utazás a Balaton körül" című műve II. kötete 69. oldalán azt a könnyed megjegyzést teszi, hogy „a manó élne tovább a világon, ha a papnak és a kritikusnak mindig igaza lenne". Érdekes és jellemző, hogy e megjegyzés után rögtön ez következik: „Ott várt bennünket János (Ranolder) püspök rokona és főembere, az én jó keresztkomám, mostan pedig vendégváró, szíves házigazdánk." A szíves vendéglátás természetesen „János püspök" számlájára történt. A vendég pedig – mint láthatjuk – a legtermészetesebbnek tartja, hogy bármily szíves is volt a vendéglátás, mégis a papok elleni csipkelődések, sőt inzultusok között számoljon be róla.

De hogy a kálvinista Eötvös Károly azokon „a papokon", akik iránt olyan leplezhetetlen ellenszenvvel viseltetik, egyedül csak a katolikus papokat érti, azon nem lehet vita. Mert hogy a zsidó papokat, sőt még a sakterokat is mennyire szerette, azt ugyancsak megmutatta a tiszaeszlári pörben való viselkedésével. Hogy pedig a kálvinista papokat mennyire szereti, arról lépten-nyomon tanúságot tesz műveiben, melyekben ugyancsak szerepelnek kálvinista papok, de sohase elismerés vagy dicsérő jelző nélkül. Kiadója, az öreg Révai, azt írja, hogy művei nagy keletének elsősorban az az oka, hogy ő erősen kálvinista író s így hitfelei becsületbeli kötelességüknek tekintették, hogy műveit megvegyék.

Még szülőfalujának prédikátora (valami Bózsa nevezetű) is tetszik neki, mégpedig éppen ő talán a legjobban. Mikor ugyanis 49-ben Kossuth proklamációját a szószékről felolvasta, Eötvös Károly szerint egy nagyszerű „hazafias" imát fűzött hozzá, melyben megfenyegette Istent, hogy ha most meg nem hallgat bennünket, vegye tudomásul, hogy akkor Ő tőle (a lelkésztől) több imát az életben nem kap. Akkor ő többet már nem fog hozzá imádkozni.

Tudjuk, hogy Isten ennek ellenére olyan vakmerő mert lenni, hogy Bózsa nagytiszteletű urat akkor mégse hallgatta meg, mert hiszen utána rövidesen következett Világos és Arad. Hogy aztán a lelkész imádkozott-e mégis, arról már természetesen nem szól Eötvös krónikája. Azt hiszem, imádkoznia kellett, hiszen azzal kereste kenyerét, s Eötvös nem említi, hogy nyugdíjba ment vagy pályát változtatott volna. Ha azonban megtartotta szavát (mint olyan kiváló magyar jellemtől, mint Bózsa lelkész volt, feltétlenül elvárjuk), akkor hogy maradhatott továbbra is lelkész, az író annak megválaszolásával is adós marad. Úgy látszik, hogy – jellem ide, magyar önérzet oda – Eötvös Károly a lelkész imáját annyira csak színészies póznak tartotta hatás elérése céljából, hogy még csak eszébe se jutott, hogy az ő hőn tisztelt lelkésze Istenével, illetve a magyarok Istenével (hiszen ilyen Isten egyébként se létezik) komolyan beszélt akkor, mikor azt a szép „hazafias" imát elmondta.

De viszont ennek ellenére vagy éppen ezért ezzel a „hazafias" imával ez a Bózsa – ismét csak Eötvös Károly szerint – olyan hatást ért el, hogy a faluban lakó egyik katolikus nemes, Bárdossy nevezetű, a fehérvári püspök sógora, aki természetesen mint jó katolikus, a felekezeti egyetértés nevében szintén jelen volt a kálvini épületes és hő magyar istenkáromló „istentiszteleten", utána felutazott Fehérvárra és összeveszett sógorával, a püspökkel.

Értsük meg, nem Bózsa főnökét, a kálvinista szuperintendenst kereste fel s azzal veszett össze, hanem a saját sógorával, a katolikus püspökkel. Bizonyára szemére hányta, hogy miért nincsenek nekünk, katolikusoknak is ilyen „hazafias" papjaink! Gratulálunk a katolikus püspök-rokonnak, ugyanakkor őszinte részvétünket fejezzük ki a magyar katolikus egyház iránt. De egyúttal nagy hitünket is kifejezzük isteni eredetében és nagy bizalmunkat a neki megígért isteni segítségben, hogy még ilyen hívek mellett is létezni tudott és tud.

Mikor azonban az 1831-as kolerát írja le Eötvös Pápa városában, még az ő felekezetimádó szíve is kénytelen megemlíteni, hogy ezek az annyira színmagyar, annyira tehetséges, annyira hazaszerető, annyira jó és annyira emberséges magyar kálvinista lelkészek nemcsak vigasztalni és úrvacsoráztatni nem jártak el a betegekhez, hanem kényelmükben vagy a haláltól való rettegésükben (úgy látszik, hogy a magyarok istenétől a másvilágon már nem sokat vártak) még eltemetni se merték őket.

Ugyanez az Eötvös Károly kénytelen megállapítani, hogy a pápai katolikus papság ugyanakkor becsülettel teljesítette kötelességét. Eötvös szerint még nóta is keletkezett akkor miatta, de nem a katolikusok, hanem a reformátusok között:

> Ösztövér a mi vallásunk (de a nyakuk annál vastagabb),
> Mert ha eljön meghalásunk,
> Se papunk nincs, se gyónásunk,
> Készen van elkárhozásunk.
> (Eötvös Károly: A Bakony, II. 295. o.)

Érdekes, hogy ugyanez a panasz már Kálvin idejében is felmerült. Akkor nem Pápán, hanem Genfben. Ott is dögvész volt (régen nem volt az ilyesmi ritkaság) s Genf akkori városi jegyzőkönyvei bizonyítják, hogy a prédikátorok (annak ellenére, hogy Kálvin volt a felügyelőjük) nem voltak hajlandók a betegeket felkeresni. Ha hívták őket, azt felelték, hogy nem tehetnek róla, ha Isten nem adta meg nekik az önfeláldozásnak ezt a kegyelmét. A tanács végül kénytelen volt megállapítani, hogy most már egyedül csak magát Kálvint kérhetné fel erre a hősi felebaráti szeretetre (jó papot nem kell erre kérni, mert az magától megy). Szegeden a kommunizmus idején, 1945-ben, két pap (egy jezsuita és egy világi pap) is meghalt kiütéses tífuszban a foglyok lelki ellátása miatt, pedig a kommunisták bajosan üzentek értük, ezt azonban nem tehetik, mert Kálvin életére szüksége van a köztársaságnak. A jó Kálvin belátta érvelésük helyességét s ő se ment, hogy megőrizze drága életét a köztársaság számára.

Eötvös Károly természetesen a kolerával kapcsolatosan mégis védelmére kel a pápai kálvinista papságnak. Pedig hát ugyancsak oka lenne rá, hogy felháborodjék ellenük, mert a katolikusok előtt ilyen szégyenbe hozták az ő imádott felekezetét. Kényelmességük, önzésük, gyávaságuk miatt se háborodik fel, mint ilyenkor a katolikusok szoktak az ő papjaik ellenében s mint ő maga is, ha katolikus papok a bűnösök. A kálvinista írónak a saját papjai számára most is van mentsége, de viszont a pápai önfeláldozó katolikus papok viselkedésében még most se talál semmi dicsérnivalót. Így ír:

„A római katolikusok egészen jól megvoltak (a kolera idején). Volt azoknak annyi papjuk, barátjuk és káplánjuk, templomuk és kápolnájuk, amennyi csak kellett. A jó pápista népség úgyis jámbor, türelmes, istenfélő, áhítatos és elég biztonságban érzi magát a túlvilági jövendőkre nézve."

Milyen lekicsinylése ez a jámborságnak, istenfélelemnek, áhítatosságnak s általában „a jó pápista népség"-nek! Neki az nem is nép, hanem népség. A nagy fölény közepette, melyet velük szemben magában érez, észre se veszi, hogy mindaz, amit itt mond, épp az ellenkezőjét bizonyítja annak, mint amit elérni akar. Ha ugyanis az a szedett-vedett pápista népség úgyis

túlságosan jámbor, elég biztonságban érzi magát „a túlvilági jövendőkre nézve", akkor papjai éppen ezen a címen sokkal nyugodtabb lelkiismerettel hagyhatták volna magukra őket akkor, mikor meg kellett halniuk, s nem kellett volna miattuk életüket veszélyeztetni.

A sok templom és kápolna emlegetése pedig éppen úgy fest itt, mint a csizma az asztalon. Talán csak nem azzal akarja megmagyarázni Eötvös a pápai katolikus papok nagy önfeláldozását, mert Pápán sok volt a katolikus templom és kápolna, a kálvinista lelkészek önzését és gyávaságát pedig csak nem abból eredezteti, hogy nekik Pápán csak egy templomuk volt? Ha Pápán négyszer annyi a katolikus, akkor egyébként is természetes, hogy négyszer annyi templomuk is van. Pedig hát Pápán nem is volt négy templom, tehát a katolikusoknak még annyi se volt belőle, mint amennyinek kellett volna lenni református méretekben.

A papok száma már jobban összefügg a kérdéssel, mint a templomoké és káplánoké, de Eötvös Károlynak természetesen ebben sincs igaza. Pap se volt Pápán aránylag több, mint kálvinista lelkész, sőt még annyi se. Igaz, voltak bencések, de csak kevesen, mert gimnáziumuk akkor még csak algimnázium volt. A bencések egyébként is gimnáziumi tanárok voltak, akik sohase jártak beteghez, annál kevésbé temetni, mert hiszen mindkettő plébániai feladat és jogkör. Mivel a kolera miatt az iskolák be voltak zárva, a járvány idejére bizonyára a tanárok se maradtak Pápán.

Igaz, irgalmasok is vannak Pápán, ámde tudvalevő, hogy ők nem felszentelt papok, tehát a betegeknél nem volt több keresnivalójuk, mint akármely más keresztényeknek. Mivel a kolerásokat elsősorban az ő kórházukba vitték, volt nekik otthon is éppen elég kolerásuk, semmi idejük se maradt arra, hogy még azokkal is ők foglalkozzanak, akik a lakásukon maradtak. Az egyetlen plébánián kívül tehát csak a ferencesek lehettek azok (mert nekik is volt kolostoruk Pápán), akik betegekhez járhattak. De ferences felszentelt pap kettőnél vagy háromnál több semmiképpen se volt a pápai kolostorban.

Ezzel szemben a kálvinistáknak volt akkor Pápán nagy, népes kollégiumuk és teológiai főiskolájuk, amivel a katolikusok ott nem rendelkeztek. A kálvinisták kollégiumában volt legalább húsz tanár, s aki járatos a dologban, tudja, hogy ezek majdnem mindegyikének (a gimnáziumi tanároknak is) lelkészi oklevele is volt. Aztán ott volt a teológusok nagy serege. Tudvalevő, hogy a protestantizmusban közel se olyan elengedhetetlen a papi felszentelés, mint a katolicizmusban. A kálvinista lelkésznövendékek rendszeresen jártak falvakra istentiszteleteket végezni s ezzel keresték meg azt a pénzt, melyhez pályájuk megindításhoz szükségük volt.

Miért nem özönlötték el most ezek a teológusok a falvak helyett a kolerás betegeket? Csak azért nem, mert ezért nem járt fizetés? Temetni meg talán csak nem azért nem mentek, mert a kolerás temetéseken úgyse volt közönség s így az ő szép dikcióiknak úgyse lett volna elég hallgatója? Kolerásokat temetni csakugyan csak felebaráti szeretetből lehetett volna. Ezért nem akadt gazdájuk ezeknek a temetéseknek. Milyen sokat jelent azonban, hogy a katolikusoknál viszont még Eötvös Károly megállapítása szerint is akadt. Nem igaz azonban, hogy azért, mert katolikus pap és barát volt sok, a kálvinistáknak viszont igen kevés volt a lelkészük.

Ne felejtsük el aztán azt se, hogy a kolera, mint minden járványos betegség, elsősorban a kevesebbet tisztálkodó, zsúfoltan lakó és gyengébben táplálkozó szegénységet pusztította, tehát a jámbor pápista népségből aránylag sokkal több volt a kolerás beteg, aki vigasztalásra, és halott, amely temetésre szorult, mint a vastagnyakú, vagyonosabb, öntudatosabb kálvinisták köréből. Hiszen a palóc népdal is így panaszkodott a kolera miatt: „Sem urakat, sem papokat, csak a szegény parasztokat." Még feltűnőbb tehát, hogy Pápán a sok katolikus kolerásnak mégis volt bőven vigasztalója és eltemetője, míg a náluk aránylag is sokkal kisebb számú kálvinistáknak mégse volt.

Ha a kolerások közti lelkipásztorkodás nem lett volna életveszélyes vagy gyakorlása közben is lehetett volna szónoki sikereket elérni, lett volna akkor mindjárt éppen elég szereplő kálvinista részről is. Én még nemigen láttam olyan falut, ahol a kálvinistáknak aránylag kevesebb lelkipásztoruk lett volna, mint a katolikusoknak, de tudok olyan falut Somogyban (Németlad), ahol egy plébánián kilenc kálvinista lelkész működik, noha a kilencnek együttvéve sincs annyi híve, mint az egyetlen katolikus plébánosnak. Így van és így volt Pápán is. Ott a kálvinista lelkésznek még akkor is volt káplánja. De ha nekik is volt, akkor katolikus káplánnak négynek kellett volna lennie, pedig még jelenleg is csak kettő van.

Az öntudatlan katolikus papgyűlöletnek egyébként is az is egyik megnyilvánulási módja, hogy a katolikus papok számát mindig túl soknak tartja. „Minek az a sok pap?!" – mondják katolikusok, protestánsok, zsidók és a napilapok egyaránt, de mindig csak a katolikus papok nagy számára értik. Ki hallotta már kifogásolni a protestáns lelkészek vagy a rabbik nagy számát?

Pedig hogy a panasz mennyire jogtalan, megtudhatjuk a Központi Statisztikai Hivatal kiadásában megjelenő Statisztikai Közlemények 96. kötetéből. Eszerint az 1930-as népszámlálás adatai szerint a „lelkészek, segédlelkészek, káplánok és hitoktatók" száma Budapesten 167 katolikus részről, protestáns részről pedig 74 (46 kálvinista és 28 lutheránus). Mivel ugyanekkor a fővárosban a katolikusok száma (a görög katolikusok nélkül) 60,8%, a protestánsoké pedig 17,1%, tehát az előbbiek száma az utóbbiaknak 3,55-szorosa volt, Budapesten 74 protestáns lelkészre nem 167, hanem 263 katolikus papnak kellett volna esnie. Budapesten tehát 96-tal kevesebb pap van, mint kellene lennie, ha a katolikus pap is olyan sok lenne, mint a protestáns. Sajátságos, hogy mégis mindenki a katolikus papok számát sokallja.

Az egész országban ugyanekkor 2553 volt a katolikus és 1719 a protestáns (1359 kálvinista és 360 lutheránus) lelkészek száma. Mivel a lakosságnak 64,9%-a volt katolikus (a görög katolikusokat szintén nem számítva) és 27,0%-a protestáns, 1719 protestáns lelkészre 4126 katolikus papnak kellene esnie. Az országban tehát 1778-cal kevesebb katolikus pap van a kelleténél. Ahogyan az antiszemitáknak még fél százalék zsidó is „nagyon sok", az, hogy nálunk mégis mindenki a katolikus papok számát sokallja, nem az antiklerikalizmus, azaz a papellenesség, a katolikusellenesség bizonyítéka-e?

Eötvös Károly azt, hogy a pápai kolera idején a katolikusok nem panaszkodtak papjaikra, nem papjaik önfeláldozásával, hanem a „pápista népség" türelmével, jámborságával és ájtatosságával, míg a kálvinisták papjaik viselkedésével való elégedetlenségét nem papjaik kényelmességével és bőrük túlságos féltésével, hanem azzal magyarázza, hogy a kálvinista nép „tiszta magyar, nyakas okoskodó, maga eszén járó, szókimondó".

Furcsa okoskodás! Eltekintve attól, hogy itt a jámbor katolikus népség újabb lekicsinylésével, illetve a kálvinista kiválóság újabb sértő kiemelésével van dolgunk, igazán érdekes ez az észjárás. Eszerint a jámborságnak, a türelemnek és az ájtatosságnak nem a vallástalanság, türelmetlenség és rosszaság az ellentéte, hanem a színmagyarság. De megtudjuk azt is, hogy mikor Eötvös, a kálvinista ügyvéd, a pápai pápista népséget jámborozza és istenfélőzi, valójában lenézését fejezi ki iránta. Látjuk, hogy azt érti rajta, hogy jöttment és az igazi magyar számára testestől-lelkestől idegen. (Ezt a lenézést egyébként a „nép" helyett a „népség" szó használata is bizonyítja.)

Eszerint a pápistaellenesség azonos a nyakassággal és a jámborság ellentétével, sőt utálatával, ez pedig a színmagyarsággal azonos és belőle folyik, nem pedig a vallástalanságból vagy rosszaságból. Pedig hát én színmagyarok között még sohase tapasztaltam olyan konok önfejűséget, makacsságot és gőgöt, mint amilyent svábokról hallottam, akik például, ha a saját udvarukban vagy földjükön állnak, még a papjuktól is elvárják, hogy az köszönjön nekik, mert a saját telkükön – mondják – nem ismerhetnek el maguknál nagyobb urat. Ami pedig a jámborságot és az ájtatosságot illeti, az ősgermán származású hiencekről „Az Osztrák-Ma-

gyar Monarchia írásban és képben" című mű mint faji tulajdonságot emeli ki, hogy hitbelileg kételkedésre hajlók.

Gyerekkoromban szülővárosomban lakott egy öreg kőműves, aki sváb volt s mindenki csak úgy hívta, hogy „Szepi bácsi". Még akkor is élt és szorgalmasan dolgozott, mikor már én is öreg voltam. Agglegény volt és igen jó ember volt, munkájában mindig megbízható, igényeiben mindig szerény, senkinek se ártott, mindenki szerette. De templomban soha senki nem látta s még a halálos ágyán se tudták rávenni a gyónásra azok a jólelkű nők, akiknek az ő örök üdvösségére is volt gondjuk. Ekkor se szólt semmi vallásellenest, csak az látszott rajta, hogy a nógatás igen kellemetlen neki. Magyarul sohase tanult meg rendesen, s a vezetéknevét senki se tudta. Mivel érdeklődtem, hallottam egyszer-kétszer, de annyira furcsa sváb név volt, hogy én se tudtam megjegyezni. S Eötvös Károlyék azt hiszik, hogy a hitbeli dachoz színmagyarság kell, sőt ez annak a legbiztosabb ismertetőjele!

Eötvös Károly tehát semmi különös dicsérnivalót nem talál a pápai katolikus papokban és semmi különös megrónivalót nem lel az ottani kálvinista lelkészekben, hiába keletkezett róluk éppen kálvinista ajkakon még gúnyvers is. Ő a lelkészeit még saját hitfeleivel szemben is annyira pártul fogja, hogy nem tud bennük észrevenni semmi kivetnivalót.

„Tóth Ferenc volt a kálvinisták főpapja – írja. – Püspök, tudós, jeles történetíró (nagy „jeles"-sége s történetíró volta ellenére ki hallott valaha róla?), nagy szónok s bizony nem fiatal ember." (Tehát ez is mentsége pedig nem hiszem, hogy a katolikus plébános fiatalabb volt nála. Nem is mondja ezt Eötvös se.) Most tudjuk meg, hogy a kálvinista lelkész egyenesen „püspök" volt. Gondolhatjuk tehát, hogy nemcsak egy káplán lehetett körülötte, hanem milyen sokan lehettek a környezetében azok, akik a kolerások vigasztalására, vagy legalább temetésére ráértek volna.

„Volt ugyan egy káplánja, de nem is több" (Pápán még ma sincs több 2000 kálvinistánál, s lám, Eötvös mégis mennyire kevesli az egy káplánt; az én szülőhelyemen 7000 katolikus volt s nem is egy helyen, hanem hat faluban elszórva s mégis nemegyszer előfordult, hogy még az egy kápláni hely se volt betöltve) „s magának se ideje" (hogy is lett volna ideje?), „se ereje ahhoz, hogy a betegeket látogassa, a halottakat kísérje s a temetőben elbúcsúztassa."

Hej – sóhajtunk fel –, ha a katolikus papsághoz is ilyen megértőek lennének a kálvinisták, vagy legalább a katolikusok! Pedig hát Eötvös maga se mondja, hogy öreg, annál kevésbé, hogy beteg lett volna ez a „püspök". A mellette levő egész fiatal káplánról pedig, noha megállapítja, hogy volt, egészen elfelejti, hogy ő is volt. Hát miért nem ment legalább ő azt a kevés pápai kálvinista kolerást vigasztalni s eltemetni? Hogy a kollégiumi tanárok és a teológusok is segíthettek volna, az még mint lehetőség se merül fel Eötvös Károlyban, de hogy a sok barát, akinek nem is szabad a plébános külön engedélye nélkül temetni, betegeket látogasson és temessen, azt magától értetődőnek tartja.

*

Nem hiába tárgyalom ilyen bőven a kérdést. Aki emberek közt forog, jól tudja, hogy milyen nagy az elégedetlenség a papság ellen katolikusok körében is. Mindig őket szidják, rágják, gyalázzák. Hogy nem vallásosak, nem járnak templomba, nem gyónnak, a papok bűneivel okolják meg.

Gyerekkoromban a szülőhazámban (Zalában) még valóban igen alacsony volt a papság erkölcsi színvonala. Emlékszem, hogy Zalaszentgróton, ahol születtem, és Keszthelyen, ahol nyolc éven át gimnáziumba jártam, az emberek majdnem állandóan a papokat rágták. Ez utóbbi helyen a papokat és a „fehérpapokat" (a premontrei gimnáziumi tanárokat) egyaránt. Sokszor eszembe jutott akkor: Istenem, csak a papok lennének jók, mindjárt jók lennének az emberek is!

Pap koromban aztán Érsekújvárott olyan helyre kerültem, ahol a papok úgyszólván majdnem mind jók voltak. Meglepett azonban, hogy az emberek itt is majdnem olyan rosszak voltak, mint Zalában. Ott az emberek azzal okolták meg rosszaságukat, hogy a papok is rosszak (illetve az „is"-t nagy szerénységükben nem is tették hozzá, mert csak a papokat tartották rosszaknak, magukat nem), Érsekújvárott meg olyanformán viselkedtek, mint aki azt tartja, hogy ha a pap visszavonult életet él és erkölcsös, az magától értetődő. Még csak az kellene, hogy még a papok is erkölcstelenek legyenek! Azért erről nem beszéltek, hanem ők maguk épp úgy játszották kisded játékaikat, mint Zalában. Sőt, mivel a papokon kifogásolható természetesen azért Érsekújvárott is akadt (ha nem akadt, akkor kerestek s természetesen találtak is), a papokat ott is bűnösöknek tartották.

A fővárosban a papság „erkölcstelen" élete nem olyan nagy probléma, mert itt az emberek élete nem folyik annyira a nyilvánosság előtt, mint vidéken. Esztergomban, ahova idősebb koromban kerültem (de az olvasó valahogy azt ne higgye, hogy kanonoknak), s ahol engem annyira meglepett a papság kifogástalan élete, sőt nagy buzgósága, hogy meggyőződésem lett, hogy nem Magyarországon, hanem talán az egész világon sehol sincs ilyen derék papság, meglepetve, sőt felháborodva vettem észre, hogy a közfelfogás velem éles ellentétben ezt a papságot is nagyon romlottnak tartja.

Esztergomban az emberek a kommunizmus alatti szenvedéseiket szinte általánosan azzal magyarázták, hogy Isten a papok bűnei miatt büntet ennyire bennünket. (Ez a vallásos életfelfogás is bizonyítja az esztergomi papság kiválóságát és munkája eredményét.) Ennél kirívóbb farizeizmust még gondolni se mertem volna. Az emberek tehát még Esztergomban is annyira bűnösöknek tartották a papokat, hogy szerintük egyenesen az ég villámait zúdítják szegény, ártatlan, mindenben csak Istennek szolgáló híveikre.

Ennek hatására beláttam, hogy teljesen kár a gőzért, mert az elfogult és rosszakaratú embernek sohase lehet kedvére tenni. Hiszen annak idején maga Krisztus Urunk se tudta az embereket kielégíteni. Kortársai még az Ő életével se voltak megelégedve, sőt mint imposztort és gonosztevőt, egyenesen a bitóra juttatták.

Érdekes, hogy az nem jutott az esztergomiak eszébe, hogy esetleg talán nem is annyira a papok, mint inkább az ő bűneik az okai Isten büntetésének! Úgy látszik, itt is mindenki szentül meg volt győződve, hogy ő jobb, mint a papok, vagy legalábbis, ha ő volna pap, ő sokkal jobb volna náluk.

Pedig hát ha igazuk lenne azoknak, akik a papság életét olyan tűrhetetlennek tartják, az az egész kereszténység csődjét, magának a keresztény vallásnak a haszontalanságát jelentené. Ha ugyanis az a pap, aki a vallás sáfára, Krisztus követője és képviselője a földön, aki legjobban tisztában van Krisztus tanításával, legjobban ismeri szellemét, mert hiszen legtöbbet foglalkozik vele, szükségképpen és mindig rossz lenne, s éppen azért lenne rossz, mert pap, akkor kétségtelen, hogy magának az evangéliumnak, magának a kereszténységnek kellene rossznak lennie. Másképp ez a jelenség megmagyarázhatatlan lenne.

Aki tehát a papok erkölcseinek tűrhetetlenségét hirdeti, valójában az evangélium haszontalanságát és csődjét hirdeti. A kommunista okos és logikus, mikor azért, mert a vallást butaságnak, sőt a nép számára méregnek tartja, állandóan propagandával, sőt akár rágalmazással is a papság befolyását megtörni, becsületét elvenni, tekintélyét lejáratni törekszik. De hogy az, aki vallásosnak tartja magát s úgy beszél, mint aki a kereszténységet védi, miért cselekszi ugyanezt, azt semmiféle logikával nem lehet megérteni.

Világos, hogy a papság körében akadnak hibák, sőt bűnök is, és aki ezek kiküszöbölésére, vagy legalább ritkítására törekszik, hasznos, építő és keresztény munkát végez. De aki csak pletykázza a papokat, aki csak botránkozik a bűneiken s ezért minduntalan erről beszél, vajon mit használ vele a jónak?

Segíteni nem segít vele, mert hiszen nem illetékes rá. Azokra a papokra sincs hatással, akiket megjavítani szeretne, mert hiszen szemükbe nem mondja meg, csak a hátuk mögött beszél. Fel se jelenti őket soha ott, ahol illetékesek a javításra. Ha kivételesen ezt is megteszi, akkor is névtelen levélben s olyan hangon, melyből csak úgy ordít az, hogy aki ezt írta, csak gyűlöl vagy bosszút akar állni, de nem segíteni akar.

A kára azonban óriási ennek a pletykálásnak és műfelháborodásnak, mert meggyűlölteti a papságot, tönkreteszi a tekintélyét, lejáratja a vallást, leszoktatja az embereket vallási kötelességeik teljesítésétől s leszoktatja őket attól, hogy a maguk bűneivel foglalkozzanak s azok megjavítására törekedjenek. Pedig igen könnyű megszokni az ilyesmit, mert nagyon könnyű és kényelmes. Hova jut azonban az olyan nyáj, melyben minden birka okosabbnak tartja magát, mint a pásztorát, és amelyben közhit, hogy a pásztor méltatlan a tisztére?

Egy logikusan hívő ember legfeljebb csak azt tarthatja lehetségesnek, hogy a pap kivételképpen, vagy legalábbis a hívőkénél ritkább esetekben vagy náluk kisebb fokban papi mivolta ellenére is lehet rossz. Ha azonban ilyen esettel találkozik, ez neki mindenképpen kellemetlen és elszomorító, tehát nem szívesen gondol rá, annál kevésbé szeret róla beszélni. A szomorúsággal, a szégyennel mindig a szótlanság jár együtt, s az az óhaj, hogy bár senki se tudna a dologról, csak más se hozná szóba a dolgot. Aki pedig nemcsak szomorkodik, hanem még szégyenkezik is, az egyenesen titkolózni szokott, mert hiszen a szennyesét senki se szokta az ablakba kitenni. Aki az egyház tagjának tartja magát, aki együtt érez vele, az az egyház szégyenét a maga szégyenének tekinti, tehát hallgat róla, s ha beszélnie kell, bizonyára nem örömmel, annál kevésbé kárörvendően beszél, tehát nem pletykálkodik róla.

De aki nemcsak elméletben keresztény, hanem a gyakorlatban is, és az Üdvözítő parancsait is követi, annak számára nincs is rossz pap, tehát miatta való szomorúság se, mert hiszen az csak a maga bűneiről tud, másokét, de különösen feljebbvalóiét, mint amelyekhez semmi köze, mert neki azokat bírálnia nincs is joga, észre se veszi, tehát nem is szomoríthatják el. Egy papnak észre kell vennie hívei bűneit, mert a pásztor felelős a juhaiért s azért van, hogy őket vezesse, azaz a rossztól visszatartsa, de a juhot még senki se vonta felelősségre azért, mert nem ellenőrizte a pásztorát.

De a mi katolikusaink nemcsak vigyáznak a pásztorukra, hanem még olyan bűneiket is észreveszik, amelyek nincsenek. Nekik úgyszólván a főfoglalkozásuk a pásztoruk életének a figyelése. S hogy ezt mennyire nem szeretetből teszik, mutatja, hogy szinte csillog a szemük, ha papi botrányról hallanak. S milyen kárörömmel adják tovább, s hogy tárgyalják heteken át! Hangjukban ilyenkor minden van, csak szomorúság, kedvetlenség, vagy szégyen nem. Gyűlölet annál több. Ők az Eötvös Károly-féle ócskaságokat se felháborodva, hanem élvezettel olvassák.

Milyen gyermek az, aki, ha az apját sikkasztásért letartóztatják, rögtön házalni indul s örömtől csillogó szemmel újságolja el mindenkinek? Vagy akár csak olyan gyermeket is ki látott, aki ugyanezt nagy erkölcsi felháborodással ugyan, de mégis mindenkinek újságolja, s nem nyugszik addig, míg mindenkiből ki nem váltja apja ellen a megérdemelt felháborodást? A jóérzés, de legfőképp a gyermeki szeretet ilyenkor elnyomja a felháborodást és hallgatást parancsol. Hallgatni is igen könnyű ilyenkor, mert hiszen a beszédhez, annál kevésbé a szomszédoláshoz ilyenkor úgy sincs kedvünk. Pedig hát a pap lelkiatya, hívei pedig neki lelki gyermekei. Nem sokkal jobb lenne tehát, ha ilyenkor nem azt állapítanák meg, hogy milyen rossz az a lelkiatya, hanem azt, hogy milyen rossz az ilyen lelkigyermek?

Vajon milyen testvér az, aki örül annak, hogy nővére megesett vagy prostituált lett? Ilyenkor még a legrosszabb testvérnek is van annyi esze és becsülete, hogy szégyenkezik miatta s minden gondja arra van, hogy minél kevesebben tudják meg, és hogy minél kevesebbet és kevesebben beszéljenek róla. Miért? Mert szereti a nővérét. Ha pedig nem szerette már előtte se, akkor legalább azért hallgat, mert nővéréről van szó, s így annak szégyene az övé is.

A hívőknek is így kellene tenniük a papok bűneivel, ha értékes hívők lennének, azaz ha Krisztus ügyét a maguk ügyének tekintenék, tehát ha nemcsak anyakönyvileg lennének katolikusok, hanem lélekben is. Az ilyen viselkedéshez még csak az se szükséges, hogy papjaikat szeressék. Elég lenne csupán az is, hogy közösséget vállalnának Krisztussal s nemcsak anyakönyvi, hanem tényleges tagjai is lennének az egyháznak, ha annak ügyét a maguknak tekintenék. Ha azonban ennek éppen az ellenkezője történik, az nem annak kétségtelen bizonyítéka-e, hogy ők nemcsak a papnak, hanem annak az evangéliumnak is ellenségei és gyűlölői, amelyet az a pap hirdet s melynek ő törvényes képviselője.

Mivel azonban kétségtelen, hogy a pletykálók többsége közösséget vállal az evangéliummal és a papok életét éppen a kereszténység nevében kifogásolja, viselkedésüket lehet-e mással magyarázni, mint csak azzal, hogy viselkedésük tulajdonképpeni oka a saját lelkiismeretfurdalásuk s ezt akarják elintézni a saját életük megjavítása helyett – mert ez nehéz és kellemetlen dolog – azzal, hogy bebeszélik maguknak, hogy az evangélium hirdetői se különbek mint ők, sőt még olyanok sincsenek.

Azt a jóleső megelégedettséget, mellyel a papi pletykákat továbbadják, no meg azt, hogy a papokról minden rosszat egyszerű gyanúra rögtön kritikátlanul elhisznek, valóban csak ezzel lehet magyarázni. A diákok is milyen kárörömmel veszik tudomásul s tartják utána örökre számon tanáraik hibáit (például amelyik tanár néha bemegy egy-egy „fröccsre", arról mindegyik diák azt tudja, hogy „alkoholista"). Hát még a csirkefogóknak milyen megtisztelő fogalmaik vannak a rendőrökről! A hívek is csak azért hisznek el papjaikról minden rosszat s azért tárgyalják meg maguk között olyan örömmel, mert tulajdonképpen magukat akarják vele menteni.

Milyen megértő tud lenni az ember azok iránt, akiket szeret! Például az anya a gyermeke iránt! Viszont milyen igazságtalanságokra képes ugyanez az ember akkor, ha gyűlöl! A papnak még akkor is járna tőlük a szeretet, ha idegen volna számukra, sőt még akkor is, ha ellenségük volna, mert hiszen ellenségeinket is szeretnünk kell. Milyen visszataszító azonban a cselekedete annak, és milyen büntetést érdemel az, aki éppen azok ellenében éli ki gyűlöletét és rosszakaratát, akik az evangéliumot közvetítik számára, akik az egyház tagjai közé felvették, akik bűneit megbocsátották, s akik számára Krisztus képviselői a földön?

Így aztán éppen nem lehet meglepő, hogy ha a saját erkölcseiket nézzük, sokszor éppen azok az utolsók, akik a papok bíráiul tolják fel magukat, és akik az ő életükön legtöbbet és legjobban botránkoznak. Szabó Dezső például a sümegi plébánosra (ahol éveken át volt tanár) egyik írásában ezt a kifejezést használja, hogy „koslat". (Hogy élvezte ezt a kifejezést egyik protestáns tanártársam!) Látni fogjuk majd, hogy ugyanez a Szabó Dezső ott, Sümegen, ahol állítólag a plébános „koslatott", egyik akkori tanítványa elbeszélése szerint milyen mélységesen erkölcstelen, fajtalan életet élt! (Azóta ugyanezt önéletrajzában maga Szabó Dezső is megírta.)

Celldömölkön történt, hogy egy katolikus nő a lutheránus orvos kedvéért, aki feleségül vette, maga is lutheránus lett. Utána egyik volt barátnője keserű szemrehányást tett neki, hogy ezt azért mégse tette volna fel róla. A nő a papok bűneivel mentette lépését. Többek közt arra hivatkozott, hogy őt egy pap el akarta csábítani. Mivel barátnője ezt nem akarta neki elhinni, kénytelen volt megnevezni az illető papot (nem könnyen szánta rá magát). Mikor barátnője kijelentette neki, hogy ez lehetetlen s ezt őneki ne merészelje mondani, mert azt a papot ő is ismeri, mégpedig egy kissé alaposabban, mint ő, a barátnő visszakozni kezdett, s azt mondta, hogy nem mondom, hogy nyíltan csábított, de egész viselkedése arra vallott. Mivel barátnője ezzel se elégedett meg, a vége már az lett, hogy hitehagyott barátnője ezzel vált el tőle: „Édesem, ne krenkold [izgasd] magad! Nyugtasson meg, hogy ti nem sokat vesztettetek velem, a lutheránusok pedig nem sokat nyernek." De ha így állt a dolog, miért kezdte az illető azzal, hogy őt egy katolikus pap el akarta csábítani?

Egyik volt tanítványom gazdag üzletasszony anyja (özvegy) szintén lutheránus lett s elhagyott katolikus vallása iránt olyan utálattal viselkedett, hogy fiát, akinek az iskolában katolikus hittanra kellett járnia, a háznál egy lutheránus lelkésszel külön protestáns hitoktatásban is részesíttette. Ő maga fia előtt hitehagyása okául azt hozta fel, hogy ő volt Rómában s látta, hogy milyenek ott a papok. (Sajátságos, hogy mások is járnak Rómába s azok meg megerősödnek ott hitükben.) Mindjárt látjuk, hogy ővele miért éppen az ellenkező történt.

A fia nekem elbeszélte, hogy anyuka igen jó asszony, csak egy nagy gyengéje van, hogy férfi nélkül még most se tud ellenni. Többek közt nagyon szerelmes egy nála 20 évvel fiatalabb, züllött, református férfiba (még a nevét is közölni tudnám), akit pénzel, de aki még így se bírja ki vele hosszabb ideig. Néhány hónap múlva mindig eltűnik. Anyuka ilyenkor először lúgkövet ivott bánatában s ennek következményeként azóta nem is tud nyelni, hanem mindig közvetlenül a gyomrába önti bele egy külön e célra készített csövön át a táplálékot. A züllött udvarló természetesen nemsokára visszajön, mert neki kell a pénz, s mikor utána újra eltűnik, anyuka mindig újra megmérgezi magát. A méregtől (valószínűleg morfiumtól) napokon át eszméletlenül fekszik, de aztán mindig magához tér. (Végül később annyit vett be, hogy nem tért többé magához.)

Jellemző azonban, hogy ez a nő hitehagyott lett, mégpedig azért, mert volt már Rómában, s ott látta, milyenek a papok. Hogy ő milyen, azt úgy látszik, se Rómában, se Pesten nem látta, mert lelki vak volt és látvány se látott.

A gyakorlati életben az emberek úgyszólván mindig a papokkal kapcsolatban hoznak fel kifogást az egyház ellen. Legtöbbször az ő bűneikkel okolják meg az egyháztól való elszakadásukat vagy a maguk gyakorlati vallástalanságát. A középkori eretnekek is már a papok jómódja ellen emeltek kifogást s később a protestantizmus is a papok miatt szakadt el az egyháztól. Azzal vádolja a papságot, hogy nemcsak nem élte az evangéliumot, hanem még a hit tisztaságát is meghamisította. Ennél logikátlanabb megokolást el se lehet képzelni. A kereszténység nem emberek eszén, kiválóságán vagy jellemén alapszik. Nagyon gyenge építmény volna, ha csak azon alapulna. Átkozott, aki emberekben bízik, mondja a Szentírás (Jer 17,5). Az is átkozott tehát, aki a papokban bízik s a maga vallásosságát attól teszi függővé, hogyan viselkednek a papok.

Krisztus Urunk az ő ügyét a földön emberekre bízta, hiszen másokra nem is bízhatta. Ha azonban emberekre bízta, akkor már előre adva van, hogy méltatlanokra bízta. Ezzel ő tulajdonképpen már eleve azt is tudtunkra adta, hogy azok, akik őt a földön képviselik, nem lesznek mindig méltók hivatalukra s emberi gyarlóságok, vétkek, bűnök, sőt botrányok is elő fognak fordulni közöttük.

Ezek teljes elkerülése csak úgy volna lehetséges, ha az Isten csodákat tenne az egyház kedvéért. Hogy pedig ez mennyire nem volt szándékában, Jézus ugyancsak megmutatta azzal, hogy Júdást is apostolai közé választotta és Szent Péter gyáva megtántorodását is megengedte. Pedig hát ezek megakadályozására nem lett volna éppen csodára szükség. De ilyen botrányok után, melyek az egyház vezetőiben – mint láthatjuk – már Krisztus Urunk életében is előfordultak, lehet-e számunkra még egyáltalán meglepetés?

Azóta már az egyháznak 2000 év alatt volt több millió papja, több százezer püspöke, sőt pápái száma is már a 300 felé jár. Hogy lehet tehát azt kívánni, hogy ezek között mégse legyen egy se méltatlan, kivált mikor azóta már az egyház nemcsak pápái és püspökei, hanem még egyszerű papjai számára is az örökös tisztaság szinte emberfeletti ideáljának megvalósítását parancsolólag írja elő s ezért még a felbonthatatlan házasságot is megtiltja nekik? Milyen csoda lenne hát az, ha 2000 év alatt mégse lett volna méltatlan közülük egy se?

Egyszer mezei sétám közben egy rejtettebb, védett helyen összeült parasztsuhancok csoportjára bukkantam. Mikor hozzájuk értem, dicsérték ugyan a Jézus Krisztust, de olyan kény-

szeredetten, elpirult arccal s olyan feszes, kínos viselkedéssel, hogy erősen feltűnt. Mikor tovább mentem s már messze voltam tőlük, oda hallatszott hozzám trágár énekük, káromkodásuk, obszcén kifejezéseik és holmi pap-gazdaasszonyokra vonatkozó hangos mondásaik.

Ebből megértettem mindent. Ezeket a fiúkat én ott a mezőn fajtalankodás közepette leptem meg. Lépteim neszére gyorsan abbahagyták, eltüntettek minden nyomot, de viszont a szégyent, amit át kellett élniük, ezzel bosszulták meg rajtam.

Az eset nagyszerűen mutatja, mi az oka minden papszidásnak. Az, ami a fiúk velem való viselkedésének volt az oka, s többnyire olyan erkölcsű egyének részéről is jön, mint ezek a suhancok voltak. Ezek is akkor és azért hozták elő a pap-gazdaasszony históriákat, mikor és mert ők voltak a fajtalanok, s hogy a papon álljanak bosszút azért, mert akarata ellenére is megszégyenítette őket bűnükben. Vajon ezek a suhancok elhitték-e azt, amit a pap-gazdaasszonyokról kiabáltak, s ha igen, nem csak azért hitték-e el, mert maguk csinálták mindazt, amit a papokról énekeltek? A papok bűnein rágódó felnőttek ugyanilyenek.

Csoda nélkül, természetes eszközökkel teljes lehetetlenség, hogy például a pápai szék betöltése 2000 év leforgása alatt sose váljék a Rómában dúló pártharcok játéklabdájává. Ha éppen ilyenkor ürül meg a pápai szék, szinte lehetetlen, hogy ne az legyen az új pápa, akit az akkor uralmon levő párt akar, ha pedig Rómában épp akkor történetesen nőuralom van, ne ezektől az uralmon lévő nőktől függjön, ki legyen az új pápa. Régen ugyanis még nem voltak bíborosok, a pápaválasztás nem volt szabályozva s az, hogy kit választanak meg, egyszerűen csak a római néptől függött. Éppen ennek szomorú tanulsága miatt alapították később a bíborosi intézményt s állapították meg pontosan a pápaválasztás szabályait.

Könnyű például megérteni, hogy ha Rómában a pápai szék megürülése idején kommunizmus, akarom mondani: népi demokrácia lett volna, ha formailag talán nem is, de a valóságban kétségtelenül a kommunisták döntötték volna el a pápaválasztást, tehát reakciós (azaz hívő katolikus) semmiképpen se lehetett volna a megválasztott, hanem a „békepapok" közül kellett volna kikerülnie. Pedig hát ezzel szükségképpen együtt jár a gyenge hit, az ennek megfelelő gyenge, esetleg botrányos erkölcsök és haszonlesés is.

Vajon milyen igazság lett volna az, ha a hívek emiatt az egyházra haragudtak volna vagy a papokra, nem pedig azokra, akik az egyházat szabadságuktól megfosztották s a papság salakját kényszerítették a nyakára? Józan ítélőképességű és jólelkű ember csak sajnálta volna emiatt az egyházat, s ezért csak még jobban szerette volna (mert akit sajnálnunk kell, azt még jobban szeretjük), mert végeredményben az egyházzal is csak az történt volna, ami magával Krisztussal: Kicsúfolták, megpofozták, leköpték. De nem mondta-e meg ezt előre Jézus s lehet-e ezen csodálkozni, sőt nem a megcsúfolókra, hanem helyette az egyházra vagy a papságra haragudnia annak, aki ismeri az evangéliumot?

Világos, hogy nemcsak az egyházra, hanem a papokra se haragudhatunk miatta, még akkor se, ha a gyászos eseményben papok is részt vettek. Mert mi se természetesebb, hogy ilyen papok is vannak és mindig lesznek is és mikor az is kétségtelen, hogy a szégyenletes dolgot mégis elsősorban nem a papok csinálták, hanem az istentelen emberek és politikájuk.

Ha jó katolikus vagyok, szeretem az evangéliumot és az egyházat, akkor ilyenkor nem vihogok a nagy élvezettől, hogy lám, milyen emberből lett pápa, s nem kérdem kárörvendve, hogy lehetséges-e még ezek után is, hogy az egyházat csakugyan Krisztus alapította vagy lehet és szabad-e ilyen embert Krisztus földi helytartójának tekinteni, s mint ilyet, tisztelni, hanem természetesnek tartom, hogy ha magát Krisztust meg lehetett gyalázni, akkor egyházát is meg lehet, sőt a földön ez természetes. Nekem, a kereszténynek, a Krisztust követőnek pedig nem lehet itt más szerepem, mint a sajnálat, a részvét, a még nagyobb szeretet és az engesztelés. Az egyház isteni alapításában nem kételkedem miatta, hanem inkább megerősödöm benne általa. Ráismerek a hasonlóságra, mely Krisztus és az egyház között van, s csodálkozom

azon a nagy isteni erőn, mely az egyházban van, hogy a pokol kapui még ennyi gyalázat ellenére se tudnak rajta erőt venni.

Azt se élvezem tehát, hogy volt idő, mikor egyszerre három pápa is volt, akik kölcsönösen kiátkozgatták egymást. Tudom ugyanis, hogy először is a pápák nem átkoznak, hanem kiközösítenek. Másodszor tudom, hogy három pápa sohase volt, nem is lehetett, hanem csak egy. Lehettek azonban mellette (és néha voltak is) bitorlók. Hogy a pápa ezeket a bitorlókat kiközösítette, természetes. Hogy ezek a bitorlók is próbálták kiközösíteni a másik bitorlót, sőt még a törvényes pápát is, azon se csodálkozik az, aki ismeri az emberi gyarlóságot. Éppen ezek a kölcsönös kiközösítések bizonyítják, hogy legalább elméletben mennyire egy pápa volt akkor is, mikor hárman tartották magukat annak.

Ebben a zavaros helyzetben sokan nem láttak tisztán s még kiváló emberekkel is előfordult, hogy a bitorlót gondolták a törvényes pápának. Ma már azonban a történelmi adatok világánál olyan kétségtelenül meg lehetett állapítani, melyik volt a törvényes pápa és kik voltak csak bitorlók, hogy még a francia egyháztörténet-írók is elismerik, hogy a francia nemzeti pápák csak bitorlók voltak, s VI. Orbán, majd V. Márton volt az egyedüli törvényes pápa. Pedig hát ennek elismerése ugyancsak nagy áldozat volt a francia nemzeti gőgre. Nem volt tehát sohase két, illetve három pápa, hanem csak olyan idő volt, mikor a pártszenvedély elhomályosította az emberek józan ítélőképességét, köztük még sok jóakaratú emberét is és így sokan nem a törvényes pápát, hanem a bitorlót gondolták az egyház fejének.

Nem az egyház egységével és szentségével vagy isteni alapításával összeegyeztethetetlen botrány volt az, hanem az emberek között nagyon is emberi dolog: nemzeti, egyéni és pártvetélkedés. Okos ember hitét azonban mindez nem gyengíti, hanem inkább megerősíti, mert tagadhatatlan, hogy az egyház mindezek ellenére is van, ma is egységes és szent, szentebb és egységesebb, mint valaha, csak egy pápája van, s tekintélye és az iránta való engedelmesség nagyobb, mint akár a középkor legvallásosabb korszakában. Hogy előfordult az, ami előfordult, természetesnek kell tartanunk, ha ismerjük az embereket és az országok és népek történelmét. De hogy az egyház ilyen diadalmasan kiheverte még az ilyen nagy válságokat is, az már közel se olyan természetes.

Hogy a papság, mint emberi testület, alá van vetve kora szellemi áramlatainak, hogy dekadens korokban neki is több a szennyese, mint rendes körülmények között, hogy olyan korokban, melyek hitetlenségre hajlók vagy túlságosan élvezetvágyók (mint például a reneszánsz korban vagy a „felvilágosultságnak" a francia forradalmat megelőző idején), a papságban is észrevehető a hit gyöngülése és ott is több a kételkedő, a cinikus vagy akár a hitetlen, mint máskor, annál semmi se természetesebb. Éppen nem természetes azonban ebből azt a következtetést levonni, hogy az egyház nem Isten alapítása, és amit hirdet, nem igaz.

Mivel az egyház nem e világból való, hanem lelki hatalom, melynek se ágyúi, se hadserege, se rendőrei, se börtönei sohase voltak, s pénze is csak akkor, ha hívei szeretete és becsülése adott neki, ebből természetszerűleg következik, hogy az egyes államokkal való összeütközések vagy súrlódások idején mindig ő húzza a rövidebbet. Az állam, illetve az állami hatalom birtokosai könnyen leigázhatják, erőszakkal beavatkozhatnak ügyeibe, elvehetik vagy megcsorbíthatják szabadságát. Ezért volt hosszú évszázadokon át szinte szabály, hogy az egyház kormányzóit (a püspököket) a pápa nem jelölhette ki szabadon, hanem az állam, a királyok erőszakolták rá a maguk embereit, akiken igen sokszor nagyon meglátszott, hogy nem a lélek emberei, hanem a testéi és véréi.

Mikor aztán ennek következtében a történelem méltatlan püspököket is feljegyez, megint mindenki csak azon botránkozik, hogy volt lehetséges ez, nem pedig azon sajnálkozik, hogy az egyháznak az állam például (éppen az ő hazája) még annyi szabadságot se engedélyezett, hogy a maga vezetőit maga válassza meg. Egy idegen hatalom, az állam erőszakolja rá az

egyházra az embereit, akik legfeljebb az állam szempontjából feleltek meg hivataluknak, de nem az egyház szempontjából, tehát vallási és erkölcsi szempontból. Világos ugyanis, hogy aki jó államférfiúnak, diplomatának, hadvezérnek, kancellárnak vagy udvaroncnak, az nem szükségképpen jó egyúttal papnak is, sőt az ilyen ember papnak bizony legtöbbször nem is való. A méltatlan püspök láttára az egyház szabadságát, a pápa püspökkinevezési jogát kellett volna visszakövetelni (annál inkább, mert ezzel a haza is csak nyert volna), nem pedig az egyházon botránkozni.

Ha valaki itt arra hivatkozik, hogy a pápák is neveztek ki méltatlan püspököket, azt arra figyelmeztetjük, hogy ez magától értetődő és a legtermészetesebb dolog, mert nemcsak tévedni emberi dolog, hanem még gyarlónak lenni is. Ami emberekre van bízva, ami emberektől függ, az sohase lehet tökéletes, hanem mindig magán viseli az emberi gyarlóság nyomait s ez természetesen így is van akkor is, ha az az ember pápa. Ebben az esetben legfeljebb kevésbé van így, mint más emberek esetében. Az erre való hivatkozás tehát semmi más, mint kísérlet arra, hogy a lényegről eltereljék a figyelmet.

A lényeg az, hogy ha az állam érdekei szempontjából válogatja ki egy ember (a király) a püspököket, akkor azok nem lehetnek olyan alkalmasak és annyira méltók, mintha kiválogatásuk magától az egyháztól függne. Kétségtelen, hogy ebben az esetben a visszaélések nem az egyház szégyenei s nem az egyház természetétől folyók. Itt visszaélésről, az egyház szabadságának és függetlenségének megcsonkításáról van szó. Ilyenkor ez a felelős, tehát ezt kell vádolni mindenért. Ilyenkor a visszaélésekért nem az isteni eredetében kell kételkedni, hanem meg kell szüntetni a visszaéléseket és gondoskodni az egyház szabadságáról, azaz arról, hogy alkotmányának és természetének megfelelően működhessen.

Ha egy sportkör vezetőségét a gyorsírókör jelöli ki, és a csapatok tagjait is az válogatja ki, akkor tárgyilagos ember nem a sportkörre haragszik, ha a sportkör dicstelenül szerepel. Legfeljebb talán azért haragudhatunk, hogy a sportkör miért tűri el mindezt. Az egyházra azonban emiatt nem haragudhatunk, mert az államnak erőszakos eszközei vannak, míg az egyház csak lelki fegyverekkel rendelkezik, amelyre fütyülnek a fegyverek és a pénz emberei. Ha tehát az egyház kényszert kénytelen tűrni és idegenek rendelkeznek benne, akkor nem az egyházra kell haragudnunk, hanem azokra, akik ezt eltűrik s nem gondoskodnak az egyház szabadságáról. S vajon kik ezek? Nem ugyanazok-e, akik az egyházra haragudnak, akik az egyházon botránkoznak?

De ha az egyház egészen szabad (a valóságban egészen szabad sohase volt s talán nem is lesz soha) s belügyeibe az állam semmit se avatkozik bele, józan ésszel még akkor is csak azt várhatjuk, hogy kevesebb lesz a visszaélés, de nem azt, hogy egyáltalán nem lesz. Aki emberek közt tökéletességet lehetségesnek tart, az álmodozó, aki pedig meg is követeli, hogy így legyen, az épp oly rosszakaratú, gyűlölködő vagy elfogult, eszelős, mint az a tanfelügyelő, aki az alája tartozó tanítók mindegyikétől megkövetelné, hogy kivétel nélkül minden tanítványuk minden tantárgyból kitűnő legyen. Aki ezt nem éri el, azt elcsapja mint tehetségtelent, állására alkalmatlant, kényelmeset és kötelességmulasztót.

Ha minden püspök szent volna (pedig ez is csak elméletben lehetséges, nem a gyakorlatban), akkor is kerülnének be azok közé, akiket ez a püspök papnövendékeknek felvesz, méltatlanok, mert hiszen a szíveket és veséket ember nem tudja vizsgálni, az emberek megítélésében tehát még a szent ember is tévedéseknek van kitéve. De ha minden püspök ezzel a természetfeletti adománnyal is fel lenne ruházva, akkor se lehetne elérni, hogy a papok közt rosszak is ne legyenek. Ha valaki ugyanis 18 éves korában, mikor papnövendéknek felveszik, angyal, abból még egyáltalán nem következik, hogy 45 éves pap korában is még mindig ilyen angyal lesz. Hány, de hány pap van, aki terhére van az egyháznak és püspökének, és botránkozására a híveknek, de aki fiatal korában még épülésére szolgált mindenkinek! Az

ördög ugyanis nem alszik, s különösen a papok körül nem alszik, s az Írás is azt mondja, hogy „aki magát állni gondolja, vigyázzon, hogy el ne essék” (1Kor 10,12). Ez természetesen a papokra is vonatkozik, sőt rájuk még jobban, mint másokra.

Az, hogy valaki 45 éves korában rosszabb, mint 18 éves korában, egyenesen lélektani szabály. Az ember ugyanis általában fiatal korában ideális, a jóra lelkesedő és önzetlen, férfikorában azonban reális, mindent az érdekei szerint néző, ingyen semmit nem csináló, öreg korában pedig már kényelmes, a gondot és fáradságot kerülő és gyenge. Nem azon kell tehát csodálkoznunk, sőt botránkoznunk, ha a természet e törvényét nagyjából a papokon is érvényesülni látjuk, hanem inkább azon örvendeznünk, hogy a papok közt milyen sokan vannak, akik a jóban sohase fáradnak el, idősebb korukban is fiatalosan lelkesedők, buzgók, ártatlanok (sőt naivak) és állandó önneveléssel és önfegyelmezéssel az emberi gyarlóságokat többékevésbé ki tudják küszöbölni életükből.

Hogy tehát ezer évvel ezelőtt Rómában Theodóra és lányai befolyást tudtak gyakorolni a pápaválasztásra (hogyne tudtak volna, mikor ők voltak Róma urai?!), hogy a középkorban sok püspök is olyanforma volt, mint azok a főurak, akiknek egyébként is fiai vagy testvérei voltak, tehát erőszakosak, ellenségeiket eltiprók és szenvedélyesek, hogy minden papnak nem sikerült az erkölcsi tisztaság megvalósítása, sőt sokan talán nem is valami nagyon törték magukat utána, hogy a reneszánsz kor hitetlenkedő hajlama, erkölcstelensége, ledér beszédei és írásai bizony a papságon is meglátszottak, hogy a francia forradalomban papok is akadtak, akik bedőltek koruk eseményeinek (melyek közt természetesen jók is voltak). Hogy a „népi demokrácia” idején „békepapok” is voltak, akik nem tudták magukat kivonni a kommunista propagandának hatása alól, melyet állandóan láttak, hallottak és olvastak, vagy talán inkább csak félelmükben hódoltak be neki: nem botrány, hanem csupa természetes dolog, melyet csak úgy lehetett volna elkerülni, ha Isten már itt e földön is csodákkal kormányozná az egyházat. Miért csodálkozunk, sőt botránkozunk hát azon, mikor látjuk, hogy nem csodákkal kormányozza, s így romlottabb korokban a papok is romlottabbak, mint más, jobb korokban? Miért várunk mindennapi csodákat, mikor a csodának már a neve is arra vall, hogy csak kivételesen történik meg? Hiszen másképp nem csodálkoznánk rajta.

Ha csodákra akarta volna alapítani Krisztus az egyházat, akkor nem hagyta volna keresztre feszíteni önmagát se, sőt megkorbácsoltatni és elárultatni se. Akkor nem mondta volna, mikor kérdezték tőle, hogy mikor lesz a világ vége, hogy azt csak az Atya tudja (Mt 24,36; Mk 13,32). Akkor nem hasonlította volna az egyházat olyan szántóföldhöz, amelyen a búza mellett gaz is mindig van (Mt 13,24-30), és hogy ezen mi, emberek, nem is segíthetünk. Akkor nem mondta volna, hogy szükséges, hogy itt e földön botrányok is legyenek (és ugyanakkor nem fenyegette volna meg azokat, akik által történnek). Akkor nem tűrte volna meg még legbelsőbb tanítványai közt is Júdást, s azt se engedte volna meg, hogy még az az apostol is megtagadja, akit az egyház fejévé szemelt ki s különösen nem erősítette volna meg Szent Pétert e tisztségében azután is, mikor már ez a tagadás megtörtént.

Nem értem, miért csodálkoznak, sőt miért botránkoznak annyira az emberek, ha rossz papot is látnak? Ha azon csodálkoznának, hogy nem látnak, azt sokkal inkább érteném, mert az valóban csodálatos volna, ez a nagy csodálkozás feltétlenül az egyház és a papság javára szól, mert azt bizonyítja, hogy ők Krisztus papságát még sokkal magasabbra értékelik, mint maga Krisztus értékelte, ők még többet várnak tőle, sőt többet követelnek meg tőle, mint maga Jézus.

Látjuk tehát, hogy se az nem lehetséges, hogy a papok közé más, mint feddhetetlen, ne jusson, se az, hogy a kezdetben feddhetetlenek mindvégig azok is maradjanak. Ez csak akkor lehetne, ha nem emberek, hanem angyalok közül kerülnének ki a papok, sőt még akkor se, mert hiszen az angyalok közül is sokan ördögökké váltak, hiszen minden ördög angyal volt

eredetileg. Milyen példátlan rosszakarat jele tehát, hogy szinte minden ember, akár katolikus, akár az egyházon kívül álló, egyenesen megköveteli és hite és egyháziassága feltételéül állítja fel, hogy kivétel nélkül minden pap angyali életű legyen. Tehát pappá csak ilyen embereket lehet szentelni, s akit felszenteltek, azok el ne romolhassanak. Pedig hát az evangéliumok egész mást bizonyítanak. Szerintük Krisztus egész másképp gondolkodott. Ő Júdás-féle embereket is választott apostolaivá, és Péter-féléket egyháza fejévé. Azok a feltételek, melyeket a papok életével elégedetlenek felállítanak, teljesen lehetetlenek, felállításuk tehát tudatos rosszakarat jele, s nem tekinthetők másnak, mint csak ürügynek a kereszténységgel szemben való állásfoglalásra és az egyház iránti kötelességek nem teljesítésére.

Ezek az emberek Istentől egyenesen csodákat követelnek e tekintetben, Isten pedig világosan megmondta, hogy ezen a téren nem tesz csodát, mint ahogy rendszeresen semmiféle téren se tesz csodát ebben a földi életben. Céltalan is lenne, hiszen a földi élet a megpróbáltatások ideje. Itt szenvedés, csalódások és kiábrándulások, sőt egyenesen botrányok közepette kell élnünk, és éppen e megpróbáltatások közepette tanúsított állhatatosságunkkal és soha meg nem rendülő erős hitünkkel nyerhetjük csak el célunkat, az örök boldogságot. Ha emberi gyengeségünket állandóan csodák támogatnák, akkor mit jutalmazhatna rajtunk az Isten? A földi élet, melyet az evangélium úgy hív, hogy „a világ", lényegében a rossznak, a bűnnek a világa. Ebben az életben nem az „Isten fiai" uralkodnak, hanem e világnak a fiai, akik sokszor még üldözik is a jókat. Szintén hozzátartozik az evilági élethez az is, hogy Isten ezt eltűri. Világos, hogy ugyanezt az egyház életében is tapasztalhatjuk.

Tagadhatatlan például, hogy még az egyházban való vezetésre se alkalmas az, aki nem tud parancsolni, nem tud a hatalommal okosan élni, pedig hát az is tagadhatatlan, hogy a jók ehhez nem értenek, sőt nem is akarnak érteni. Hiszen ők az evangélium szerint azért vannak, hogy akkor is szolgáljanak, ha ők a nagyobbak. Vajon alkalmas-e a vezetésre az olyan ember, aki, ha az alattvalója megüti a jobb arcán, nem büntetéssel sújtja, hanem odatartja neki a balt is? (Mt 5,39)

Kevés az olyan egyszerű ember, aki az ilyen viselkedés láttára megszégyenül és bocsánatot kér, de annál több az olyan, aki visszaél vele, s annál jobban osztogatja a pofonokat. A legtöbb ilyenkor még azt is megállapítja, hogy az ő főnöke bolond. Pedig hát Krisztus Urunk még azt is megparancsolta, hogy ugyanezt ne is hétszer, hanem hetvenhétszer tűrjük el (Mt 18,21-22), s természetesen nemcsak az alattvaló, hanem a feljebbvaló is, sőt elsősorban az tegyen így.

De kérdem, való-e az ilyen ember a vezetésre és a hatalom gyakorlására, a rend fenntartására, a bűnösök megbüntetésére akár csak abban az egyházban is, melynek országa nem e világból való? Az egyházban is rendet kell ugyanis tartani, ott is meg kell büntetni például a rossz papokat.

Serédi Jusztinián bíboros esztergomi érsekről mondta egyik udvari papja, hogy olyan alázatos, hogy szinte bocsánatot kér az embertől, hogy létezik. Vajon alkalmas-e az ilyen ember vezető állásra? Krisztus legérdemesebb követői észre se veszik mások hibáit, mert mindenkiről mindig a legjobbat tételezik fel és senkit se tartanak rossznak, csak magukat. Ezek egyébként is könyörögnek, hogy ne adjanak hatalmat a kezükbe, mert szolgálni akarnak, nem parancsolni. („Aki nagyobb közöttetek, legyen a ti szolgátok." – Lk 22,26) De az ilyen szent embereket egyébként se igen szokták kínálgatni a hatalommal, mert hiszen értékeiket nem is igen ismerik. Olyan csendben vannak ugyanis, hogy észre se igen veszik az emberek, hogy vannak, s mit se kerülnek inkább, mint a szereplést, a hírnevet, vagy a kitüntetést.

Mikor a kalocsai érsekségre a pápa jelöltje Zichy Gyula volt, a magyar kormány viszont mindenáron Vass Józsefet akarta és a pápa akarata teljesült, a kálvinista Bethlen István miniszterelnök bizalmas körben kárörömmel beszélte, hogy mikor Zichy Gyulával együtt volt, az szótlanul ült s még beszélgetni se tudott vele (bizonyára mert nem voltak rokonlelkek,

színlelni pedig az érsek nem tudott, de nem is akart). „Hát ha a római egyháznak – mondta – ilyen érsekek kellenek, én nem vesztek vele. Sőt nekem, mint kálvinistának, szintén jobb így."

Valóban, van valami igazság a dologban, mert az evangélium szellemét megvalósító emberek ilyenek, s szerénységük, visszavonultságuk, a szerepléstől való idegenkedésük, a hatalommal való nem élésük az egyháznak nagy kárára van. Mégis kisebb kár azonban, mint amennyit használ neki a Vass Józsefek esze, energiája és nagy tehetsége a vele kapcsolatos nagy gyarlóságok kíséretében. Ezért az egyház még püspöki székeiben is szívesebben látja a gyámoltalan jóságot, mint az erkölcsi gyarlóságokkal kapcsolatos nagy tehetséget. A rosszakarattal szemben azonban semmi sem használ. Ha a Zichy Gyulák képviselik az egyházat, akkor hallgat róluk (könnyű is hallgatni róluk, mert hiszen ők maguk se beszélnek), ha pedig a Vass Józsefek, állandóan őket tárgyalja, de természetesen nem a nagy tehetségüket, hanem csak a gyarlóságaikat, melyekből elefántokat, sőt ragadozó vadállatokat csinál.

*

Tudomásul kell tehát vennünk, hogy arról, hogy bűnös pap egyáltalán ne legyen, szó se lehet. Egyedül csak azzal a kívánsággal léphetünk fel, hogy a papok közt kevesebb legyen a gyarló, a bűnös, a nagyon is emberi, mint az egyszerű hívek között, a püspökök között pedig kevesebb mint az egyszerű papok között. Ennél többet józanul nem lehet kívánni, de hogy ez a valóságban meg is van, azt – azt hiszem – nem is tagadhatja senki. Hisz rámutattunk már, hogy ha nem így lenne, akkor maga a kereszténység lenne az, ami rossz. Mivel közmondás az, hogy „corruptio optimi pessima" (a legjobb, ha elromlik, legrosszabbá válik) az is lehetséges, hogy egy-egy pap kivételesen valóságos sátánná válik az életmódja és hivatala közti ellentét büntetéseként. De hogy a papság általában jobb, mint azok a hívei, akik a papság bűnein legjobban botránkoznak, az minden vitán felül áll. Ezt éppen ez a nagy és állandó botránkozás bizonyítja legjobban. Hiszen annak jele, hogy a papok bűnei nem olyan gyakoriak, hogy az emberek kétezer év óta meg tudták volna őket szokni.

Tanítványaimnak ezt szoktam mondani: A papoknak is vannak bűneik, mégpedig sokkal több és nagyobbak, mint nektek, mivel még fiatalok s így tapasztalatlanok vagytok, gondoljátok. Nagy pirulni és szégyellnivalójuk is van, de csak Isten s a tőle felállított erkölcsi rend előtt. A híveik, az emberek előtt azonban nem, mert ők náluk sokkal jobbak. Emberek előtt nincs pirulnivalójuk, mert azoknál sokkal különbek. Hát még azoknál az embereknél, akik rágni szokták őket! Semmi se lenne olyan hasznos az egyház ügyére, mint ha fel lehetne találni olyan gépet, mely elárulná, mi lakik az emberek belsejében. Sok papra igen kellemetlen volna, de általában sokkal jobb sülne ki róluk, mint az emberek gondolják. Hiszen most is ilyen gépek nélkül is ellenségeik elsősorban azok közül kerülnek ki, akiknek papot közelről ismerni még alig nyílt alkalmuk.

Mikor tehát a papok emberi gyöngeségeit mi is elismerjük, sőt hangoztatjuk, akkor ezt nem úgy kell érteni, hogy a papok a munkásoknál, parasztoknál, városi vagy falusi átlagembereknél, iparosoknál, kereskedőknél, ügyvédeknél, tanároknál, orvosoknál, tudósoknál rosszabbak, vagy gyarlóbbak, s mintha hozzájuk hasonlítva állapítanánk meg bűnös voltukat. Nem. Hozzájuk hasonlítva a papok nem bűnösek, hanem nagyon is jók. Ezzel nem is kicsinyeljük le a felsorolt társadalmi osztályokat vagy foglalkozásokat, mert hiszen az, amit megállapítottunk, magától értetődő, s illik is, hogy úgy legyen. Ha az orvosok jobbak, mint a papok, az szégyen a papokra, de ha a papok jobbak, mint az orvosok, az nem szégyen az orvosokra.

Természetesen a reneszánsz kori papság romlottságát se úgy kell érteni, hogy ebben a korban rosszabbak voltak a papok a híveiknél, hanem csak azt, hogy rosszabbak voltak a mai papoknál. Akkori híveiknél, különösen az olyan híveiknél, akik ugyanazon társadalmi körök-

ben éltek, melyekben ők, a reneszánsz kori papok is sokkal jobbak voltak. Romlottságukból csak annyi igaz, hogy a kor pogánysága és ledérsége rajtuk is meglátszott. Ez pedig annyira természetes dolog, hogy tulajdonképpen nem is kellene róla beszélni, mert hiszen csoda lenne és a természet törvényeivel ellenkeznék, ha nem úgy volna. Ha tehát azt mondjuk, hogy a reneszánsz kori papság nem volt rossz, épp oly igazat mondunk, mint mikor azt állapítjuk meg, hogy rossz volt. Attól függ, milyen szempontból nézzük a dolgot. Furcsa tehát, hogy mindenki csak arról tud, hogy a papság ez időben romlott volt.

Az is nagyon téved, aki azt gondolja, hogy a hitújítás korának (azaz a reneszánsz kornak) papsága bűnösebb volt, mint Luther, vagy általában azok a hitújítók, akik bűneit oly felháborodva ostorozták. A hitújítók is csak olyanok voltak, mint azok, akik ma pletykálják vagy ostorozzák a papok bűneit. Ezt egyébként kézzelfoghatóan bebizonyítottam „VI. Sándor meg Luther" című művemben. Lehet, hogy Luther és hitújító társai szentül meg voltak győződve arról, hogy a pápa és a bíborosok sokkal rosszabbak mint ők, de csak azért gondolták ezt, mert gyűlölet vezette őket (ez egyébként csak úgy ordít is a műveikből).

Éppen olyan volt a lelkületük, mint a mai marxista munkásoké. Ezek is szentül meg vannak róla győződve, hogy minden munkás jó és kizsákmányolt és minden földbirtokos, gyáros, tőkés kapitalista maga a megtestesült gonoszság, melynek vérében van és a foglalkozásával jár a dölyf, az elbizakodottság, a pénzéhség, a telhetetlenség, a kizsákmányolás. Hogy a munkásnak is a vérében van, hogy minél kevesebb és minél kényelmesebb munkájáért kapja a fizetését, az nem jut eszükbe. Pedig hát ez épp olyan emberi gyarlóság, mint amilyen az, hogy a tőkés viszont minél több munkát akar minél kevesebb fizetésért. Ha ez a tulajdonság nem volna meg a gyárosban, egy gyár se prosperálna, sőt fel se épült volna egyik se, viszont ha ugyanez a tulajdonság (ti. hogy maga felé hajlik a keze) nem volna meg a munkásokban, akkor nem volnának Ádám ivadékai.

Ahogyan a marxista munkást gyűlöletre nevelték munkaadója iránt, s ezért nem tud irányában tárgyilagos lenni, mert azt hiszi, hogy kötelessége a gyűlölet, épp úgy voltak a papság irányában a hitújítók is, és így van mai közvéleményünk is. Azt hiszi, hogy ő a jót, sőt az egyházat védi, mikor a papok bűneit elítéli. Közben a maga bűneiről teljesen megfeledkezik s arról is, hogy a papok illetékesek az emberek bűneinek ellenőrzésére, de ők nem azokéra. De ha illetékesek volnának is rá, akkor is tárgyilagosan, sőt szeretettel kellene csinálniuk, nem pedig kárörömmel s egyoldalú elfogultsággal.

Milyen emberi bőrbe bújt szörnyetegnek tették meg kortársai például VI. Sándor pápát. Orgyilkosságokat, a saját lányával való fajtalanságot feltették, sőt bizonyosra vették róla, s személyét olyan féktelen gyűlölettel kísérték, hogy még a szerzetes krónikaíró is, mikor halála hírét közli, rögtön hozzáteszi: „et sepultus est in inferno" (és eltemettetett a pokolban). Pedig emberileg bizonyosra vehetjük, hogy VI. Sándor nem került a pokolba. VI. Sándornak semmi más bűne nem volt, mint csak az, hogy pápa volt, de erkölcsei nem voltak pápához méltók. A „bűneinek" háromnegyed része költemény. Ha nem lett volna pápa, a költemények, a rágalmak elmaradtak volna, s róla mint egy átlag reneszánsz fejedelemről tudnánk, akinek a bűneit bőségesen megmagyarázza a kor, melyben élt, de akinek meghatóan szép tulajdonságai is voltak. Például egy cseppet se volt erkölcstelenebb vagy lelkiismeretlenebb, mint például a mi Mátyás királyunk, de az utóbbiról a mi történetírásunk, mint „nemzeti királyunk"-ról, csak a jót emeli ki, míg VI. Sándorról csak a rosszat, azt is hatványára emelve és hajmeresztő rágalmakkal tetézve. Így aztán nem csoda, hogy az egyikből emberi bőrbe bújt szörnyeteg lett, a másikból pedig nemzeti büszkeség.

Világos, hogy a VI. Sándor korabeli egyház papjairól ugyanezt kell mondanunk. Világos, hogy ezek nem voltak olyan rosszak, mint VI. Sándor, hiszen ő volt köztük a díszpéldány. A papság átlagáról tehát azt kell mondanunk, hogy rosszabbak voltak más korok, s

köztük a mi korunk papságánál, de feltétlenül magasabb erkölcsi színvonalon álltak koruk értelmiségénél. Ahogyan ma alkoholista, házasságtörő, megvesztegethető, sőt közpénzekért sikkasztó emberek olyan meggyőződéssel tudnak botránkozni a papok bűnein, mintha ők különbek lennének náluk (egyik nagy erkölcsbíró tanártársam például szemrebbenés nélkül fogadta el az egyik tanítványa apjától neki küldött fél disznót), épp úgy tetszelegtek a főpapok és papok elleni pletykákban a reneszánsz kor felsőbb körei és írói.

Igazuk volt, mert abból, amit írtak, bizonyára volt sok olyan is, ami való volt s e kor papsága kétségtelenül nagy kifogások alá esett. De épp oly joggal mondhatjuk azt is, hogy nem volt igazuk, mert ők úgy beszéltek és úgy írtak, mintha e korban csak a papság lett volna romlott, noha éppen az ő írásaikból és abból a frivol és a papok állítólagos erkölcstelenségét oly nagyon élvező hangból, melyen mindezeket előadják, tudhatjuk meg, hogy ők maguk sokkal rosszabbak azoknál a papoknál, akiket kifogásolnak, s náluk szabály az a rossz, ami a papoknál kivételképpen fordul elő. Éppen azért csapnak vele olyan nagy hűhót, mert egy pap részéről rendkívüli, s ezért feltűnő, megbotránkoztató dolog az, ami egy értelmiségi ember részéről természetes.

Mátyás király például kétszer is házasodott, mégis volt törvénytelen gyermeke. Machiavellista is volt és céljai elérésére bűnös eszközöket is használt legalább olyan fokban, mint VI. Sándor pápa. Alattvalóit pedig úgy kizsákmányolta, hogy az ember haja az égnek mered tőle, mikor olvassa. Három-négyszer annyi adót hajtott be, mint amennyit az országgyűlés megszavazott neki, s ráadásul fényűzésre költötte.

De a mi történetírásunk a kizsákmányolást elhallgatja róla, fényűzésével pedig egyenesen dicsekszik, mert nemzeti dicsőségnek tartja. Mátyás emellett bosszúálló volt és eltiporta azokat, akik hibái és törvénytelenségei ellen felléptek. Bezáratta még a nagybátyját is, pedig vele szemben Szilágyi Mihálynak volt igaza, ő állt a törvény alapján, nem Mátyás, és hálára is lett volna iránta kötelezve, mert hiszen neki köszönhette, hogy király lett. Törvényellenesen vetette börtönbe Vitéz Jánost és Váradi érseket is (Árva voltál, árva vagy és Árvában fogsz meghalni), pedig Szilágyi Mihály után az előbbinek köszönte királlyá választását. Azt mondja az egykori krónikaíró, hogy ha megmérgesítették, olyan rémesen ordított, mint az oroszlán. VI. Sándor pápáról azonban az van megírva, hogy sohase volt mérges és haragot tartani és bosszút állni se tudott.

Az egyháznak a reneszánsz korban is voltak Savonarolái (nálunk pedig önzetlen és érsek korában is barátcsuhában járó Tomori Páljai), s hogy a szentéletű papok akkor se voltak kivételek, feltűnően mutatja például az, hogy mikor Savonarola Firenzében – a reneszánsz kor legromlottabb városában! – megalapította azt a San Marco kolostort, melyben az aszkézis és a szigorú fegyelem még a vallásos középkor kolostorait is felülmúlta, ennek a kolostornak hamarosan sok százra rúgott a lakója.

Ugyanezt még maga Luther is bizonyítja. Ő is ebben a romlott reneszánsz korban volt ugyanis szerzetes, mégis azt állítja, hogy „komoly szerzetes voltam. Szüzességben és önmegtagadásban éltem. El nem vettem volna egy fillért se a prior engedélye nélkül. Imádkoztam szorgalmasan, éjjel-nappal". Ez a vallomás azonban egyúttal azt is bizonyítja, hogy legalább nagyjából a többi szerzetes se lehetett más. Luther ugyanis részint maga se mondja, hogy társai vele ellentétes életet éltek, részint úgy élni, mint Luther mondja, nem is lehetett volna egy elfajult kolostorban.

Említett művemben bebizonyítom, hogy még VI. Sándor, az egyháznak az örök szégyenfoltja (mert valóban az) is kiállja a versenyt erkölcsi tekintetben még Lutherrel, a papi bűnök akkori legvéresebb szájú ostorozójával is. Kell-e ennél meggyőzőbb bizonyíték arra, hogy a papok relatíve, azaz mindenkori híveikhez s még inkább ostorozóikhoz viszonyítva sohase voltak bűnösök. Még akkor se, mikor olyan romlottak voltak, hogy bűneik égbe kiáltottak

bosszúért. Ugyanígy vagyunk nemcsak a tisztán vallási, hanem az egyéb forradalmak szereplőivel is. Azt például ma már minden történetíró elismeri, hogy a francia forradalom vezető férfiai: Mirabeau, Danton, Robespierre, Marat stb. erkölcsileg sokkal alantabb álltak, mint a „zsarnok" (XVI. Lajos), akivel szemben a „nép" jogait kivívták. Hiszen a két elsőről (s még egy egész sereg forradalmi vezetőről) még az is kétségtelenül bizonyítva van, hogy titkon az udvarral tartottak fenn összeköttetést s óriási összegeket fogadtak el tőle. Ma már az is köztudomású, hogy az a Marie Antoinette, akinek „erkölcstelen orgiáit" tárgyalta és hitte egész Párizs, valóságban sokkal tisztább erkölcsű volt, mint az akkori Párizs asszonyai.

Mikor a papok erkölcsein botránkozókkal szemben arra szoktam hivatkozni, hogy a papok, akik teljes nemi megtartóztatásra vannak kötelezve, ennek ellenére se vétkeznek e téren annyit, mint amennyit a nős férfiak, akiknek rendelkezésükre áll a feleségük, még a feleségük megcsalásával is vétkeznek, még sohase fordult elő, hogy akiknek ezt mondtam, e feltevés ellen tiltakoztak volna. Sőt egyenesen feltűnt, hogy ebben mindenki mindig mennyire egyetértett velem. De ha ezt mindeni elismeri, akkor mit akarunk még többet? Nem a legfényesebb elismerése-e ez a papok erkölcsi színvonalának? Aki még ezzel az eredménnyel sincs megelégedve, az a szó szoros értelmében azt kívánja, hogy minden pap angyal legyen, azaz lehetetlent kíván. Hogy lehet annyira felháborodni azon, hogy ez a lehetetlenség természetesen nem valóság?

Azt senki se tudhatja, hogy a papok hány százaléka vétkezik és mily fokban. Erről valakinek tapasztalatai alapján csak véleménye lehet, de nem biztos tudása. Látjuk azonban, hogy még a papok életén botránkozóknak is az a véleményük, hogy a nemi kihágások köztük nincsenek olyan gyakoriak, mint házas férfihíveik körében a házasságtörések. Ez pedig magyarul azt jelenti, hogy híveik még egy nővel se tudnak úgy megelégedni, mint papjaik a nemi életről még teljesen lemondani is tudnak. De azért mégis ők panaszkodnak papjaikra, botránkoznak rajtuk, sőt azt állítják, hogy az ő bűneik miatti felháborodásukban nem mehetnek gyónni s nem járhatnak templomba!

Igazán farizeusi ez a felháborodás. Isten például, aki maga a szentség, közel se olyan szigorú a papjaihoz, mint ezek a házasságtörő férfiak. A Szentírás például (a zsidóhoz írt levél) mint a legtermészetesebb dolgot állapítja meg, hogy a főpap először mindig a maga bűnei kiengesztelésére mutatja be az áldozatot és csak azután a nép bűneiért (Zsid 7,27), s megállapítja, hogy csak egy pap volt, aki erre nem szorult rá, Krisztus (de Ő is csak azért, mert ő nem volt soha ember). A mi házas férfiaink pedig, még akkor is, ha ők maguk házasságtörők, meggyónásuk és rendszeres templomba járásuk elengedhetetlen feltételeként megkövetelik, hogy a katolikus pap, mind, egytől egyig, ember létére is maga legyen a Krisztus, akit senki se feddhetett meg a bűnről. Ha pedig mégis kivételt talál, felrobban a felháborodástól, sőt a dühtől és kijelenti, hogy ezek után már tőle se Isten, se ember nem kívánhatja, hogy templomba járjon.

Tanítványaim nagyon sokszor szokták tőlem azt kérdezni, szabad-e ezt vagy azt tenni egy tisztelendő úrnak. Azt szoktam rá felelni, hogy amit neked szabad, azt a papnak is szabad, és ami a papnak tilos, az neked is tilos. Nincs és nem is lehet külön erkölcstan vagy külön tízparancsolat a papok és külön a nem-papok számára. Legfeljebb azt mondhatjuk, hogy úgy illik, hogy a pap szigorúbb erkölcsű és feddhetetlenebb legyen, mint az átlagember, s illik, hogy egyes olyan szórakozásoktól is tartózkodjék, melyeket az átlagembereknek megengedünk.

Ez azonban csak illik, de nem kötelesség, mert hiszen ami a híveinek nem bűn, az a papnak se lehet bűn, ha pedig valami a papnak bűn, akkor bűnnek kell lennie más számára is. Legfeljebb arról lehet szó, hogy ugyanaz a dolog a papnak nagyobb bűn, mint másnak.

Még az se igaz, hogy a papnak nem szabad megházasodni, míg másnak szabad, mert hiszen a papnak is szabad. A pap is megházasodhatott volna, ha akart volna, mert hiszen nem volt köteles pappá lenni. Ha azonban kötelezte magát az erkölcsi tisztaságra, akkor már a

nem-papnak is épp úgy nem szabad utána házasságot kötnie, mint ahogy a már felszentelt papnak nem szabad. A fogadalmát vagy esküjét ugyanis nemcsak a papnak kell megtartania, hanem mindenkinek. Akinek pedig nincs felesége, a nemi teljes önmegtartóztatás épp úgy kötelező rá is, mint a papokra.

Legfeljebb tehát csak azzal lehet érvelni, hogy a papoknak mégis jobban uralkodniuk kellene magukon, mint az egyszerű hívőknek, mert hiszen nekik még a példaadás is kötelességük. Ez azonban már sokkal szerényebb beszéd, ennek közel sincs olyan vérlázító éle a papok ellen, ezen a címen közel se lehet olyan átütően érvelni s a magunk vallástalanságát megokolni. Kivált mikor azt még a felháborodók se tagadhatják, sőt még ők is kénytelenek kifejezetten el is ismerni, hogy ugyancsak van elég pap, aki példát is ad.

Ezt egy papgyűlölő se tagadhatja, sőt egyenesen azt kell megállapítanunk, hogy ahogyan a rossznak gondolt papokat sokkal rosszabbaknak tartják, mint amilyenek, a jóknak gondoltakat meg jobbaknak tartják, mint a valóság. Azoknak a bűneiket túlozzák, ezeknek az erényeiket. Az embernek ugyanis már csak ilyen a természete. Hogy azonban a valóságban is mindig bőven vannak ilyen szent papok is, azt bizonyítja a papságnak az a nagy befolyása, melyet a népre gyakorol, s amelyet még a sok valóságos és kitalált papi pletyka se tudott és tud lerontani. Egy vallás papságának bűneit se hánytorgatják annyit az emberek, mint a katolikus papságét, még sincs egy vallás papságának se akkora befolyása híveire, mint a katolikus papságnak. Ha nem volnának bőven jó papok, ez megmagyarázhatatlan volna.

Ha a papok és a szerzetesek valóban annyira rosszak, mint Luther óta (tehát már majdnem ötszáz éve, állandóan halljuk), hogy lehet az, hogy az emberek ezt a papi rosszaságot még most se szokták meg?

Ki csodálkozik például azon, hogy a kutya ugat? Hiszen azért kutya, hogy ugasson és mióta emberek ellenőrizni tudják, mindig ugat. Ha a papok mind rosszak (természetesen a többséget értem), de már 500-1000 éve azok, hogy lehet, hogy még mindig csodálkozunk rajta, sőt felháborodunk miatta? Hogy lehet, hogy éppen ezt a mindennapi dolgot nem tudtuk megszokni még ma se? Ha a papok már évszázadok óta általában mást se tesznek, mint csak részegeskednek, fajtalankodnak, pénzt gyűjtenek és lustálkodnak, hogy lehet, hogy az emberek mindezt még ma se tartják természetesnek? Az orvosokról senki se tartja azt, hogy zsarolják a betegeiket, de ha találkoznak ilyen orvossal, mégse csodálkoznak vagy botránkoznak rajta annyira, különösen pedig nem szidnak miatta minden orvost, mint ahogyan minden papot szidnak akkor, ha pappal történik meg ilyesmi, pedig hát a papokról állítólag köztudomású, hogy nem élnek úgy, mint kötelességük volna.

Ha egy pap botrányt csinál, miért olyan nagy a feltűnés, a szenzáció, a megbotránkozás és miért oly kedves csemege a társaságokban? Bizonyára nem azért, mert ez megszokott dolog. Az olyan étel, melyet már megszoktunk és meguntunk, nem szokott csemege lenni, annál kevésbé csinálunk hűhót belőle. Ha tehát valaki egy pap bűneit hozza elő, miért nem intjük le az illetőt, s miért nem mondjuk neki unottan, hogy újságot mondj, ne pedig olyasmit, amit úgy is mindenki tud? Miért nem figyelmeztetjük, hogy hiszen pap, tehát miért várs tőle mást?

Autók csak alig 50 éve járnak a pesti utcákon, mégis ugyancsak nagyot nézne például a Liszt Ferenc tér 11. sz. ház házmestere, ha a felesége lélekszakadva kiáltana be hozzá az utcáról: Apjuk, apjuk, gyere gyorsan! Na mi az? Egy autó megy erre! Ez bizony nem kevesebbet jelentene, mint azt, hogy az anyjuk meghibbant. Ellenben mikor a Zeppelin látogatott el Budapest fölé, akkor érthető volt a „gyere gyorsan"-ozás, mert az csakugyan egyszer volt a magyar főváros felett s így érthető volt a kíváncsiság és a csodálkozás.

Ki tagadhatja tehát, hogy a papi botrány még ma is Zeppelinnek számít Pesten is és mindenütt, nem pedig autónak, annak ellenére, hogy ilyen „Zeppelinek" már évszázadok óta száll-

nak s Luther már 500 évvel ezelőtt megállapította őket az égen, hűhózott is nekik, de egyúttal azt is már akkor megállapította, hogy már akkor is hosszú évszázadok óta tudott dolog volt.

Pár évtizeddel ezelőtt Londonban valaki azt írta egy katolikus papról, hogy csókolózott. Mivel a pap rágalmazásért beperelte az illetőt, per lett belőle. Ez a csirkepör, ez a jelentéktelen dolog azonban abban a Londonban, melyben a katolikusok száma még a tíz százaléktól is messze jár, s ahol hivatalosan nemlétezőnek tekintik a katolikus papságot, olyan nagy jelentőségűvé vált, hogy több ezer kilométere onnan még nálunk is többhasábos cikket közölt róla „Az Est". S az annak ellenére történt, hogy a pap megnyerte a pört, tehát a csókolózás nem volt igaz. Mi lett volna hát akkor, ha a pap szégyent vallott volna ebben a perben?

De ha a papok Luther, sőt már Krisztus óta mást se tesznek, mint csak erkölcstelenkednek és részegeskednek, hogy lehet az, hogy ha csak egyetlenegy nem is erkölcstelenkedik, hanem csak csókolózik közülük, vagy nem is csókolózik, csak megrágalmazzák vele, hogy csókolózott, olyan nagy világszenzációnak számít, hogy még messze fekvő idegen ország sajtója is azzal van tele, mert hát az ilyen csók, még ha csak kitalált is, akkorát csattan, hogy még Pestre is ide hallatszik? Kellene ennél csattanósabb bizonyíték a papok jó erkölcseire még akkor is, ha az a csók ebben az egy esetben valóban elcsattant volna? Hát még így, hogy az sült ki, hogy még ez is csak vaklárma, illetve az egyház ellenségeinek óhaja volt? A hívekhez mérten milyen jóknak kell lenni ezeknek a papoknak!

A mi Pestünk például közel sincs olyan erkölcstelen város, mint London s mégis elég egy sötétebb utcán csak egyszer végigmenni estefelé s már is tanúi lehetünk olyan csókolózásoknak, melyeket előttünk nem lehetne letagadni s melyről mégis még csak azt se tartjuk érdemesnek, hogy annak, akivel utána találkozunk, megemlítsük. Annyira nem újság ugyanis.

Milyen nagy szenzáció lenne például egy részegen dülöngélő pap az utcán! Egy így dülöngélő törvényszéki bíró vagy gimnáziumi tanár se mindennapi dolog talán, de egészen kétségtelen, hogy akkora szenzációt semmiképpen se keltene s a járókelők csodálkozását s megbotránkozását semmiképpen se keltené fel annyira, mint egy hasonló állapotban látható pap, még akkor se, ha róla is épp úgy tudnánk, hogy bíró vagy tanár, mint a pap ruhájáról látjuk, hogy pap. Kell-e ennél meggyőzőbb bizonyíték arra, hogy a papok még a legbecsültebb társadalmi osztályokhoz tartozóknál is sokkal különb erkölcsűek?

Mi értelme van hát ilyen körülmények között annak, hogy mégis állandóan a papok bűneiről beszéljünk? S ha mégis mindig arról beszélünk, nem akaratlanul is a magunk meg nem felelő erkölcseiről teszünk-e vele tanúságot? Miért nem gondolunk hát rá, hogy ilyenkor a papok helyett a magunk becsületét tesszük tönkre azok előtt, akik kissé gondolkodni is tudnak s ez a ránk nézve kedvezőtlen gondolatmenet – sajnos – akkor is lejátszódik agyukban, ha mi nem is sejtjük, mert az illetők olyan finomak, hogy nem szégyenítenek meg bennünket, mert gondolataikat nem adják tudtunkra.

Az is érdekes, hogy senki se reszket annyira a félelemtől és idegességtől, ha például házassága előtt vagy a halálos ágyán mégis kénytelen meggyónni, mint éppen azok, akik azt hangsúlyozzák, hogy azért nem gyónnak, mert a pap éppen olyan bűnös ember, mint ők, sőt nagy szerényen azt kiabálják, hogy „több bűne van annak, mint énnekem!" Vajon, ha csakugyan hiszi is azt, amit mond, miért annyira kényelmetlen akkor neki a gyónás s miért vesz rajta szinte természetellenesen erős fokban erőt a szégyenérzet? Hiszen, ha csakugyan úgy gondolkodik, ahogyan beszél, akkor egyenesen büszkén gyónhatna, ilyenformán: Látod, pap, hogy nekem milyen kevés bűnöm van?! Mennyivel kevesebb, mint neked! Én életemben csak egyszer-kétszer rúgtam be, te pedig naponta. Én csak legénykoromban paráználkodtam, akkor is ritkán, te meg pap létedre vagy valóságos nőcsábász. Nekem sohase kellett a másé, te pedig még a perselypénzt is elsikkasztod stb.

Ilyenkor azonban az a nagy remegés és idegesség (mely sokszor olyan nagyfokú, hogy az ember szinte megsajnálja a gyónót) éppen az ellenkezőt bizonyítja. Az ilyen ritkán gyónók gyónásából a pap éppen ellenkezőleg arra kénytelen következtetni, hogy ez az ember, aki húsz éve nem gyónt már, a papot talán kissé inkább túlságosan is jónak és bűntelennek gondolja s ezért szégyelli magát annyira előtte. Hiszen még ha azt gondolná, hogy ami bűnt neki meg kell gyónnia, azt a pap, akinek meggyónja, szintén épp úgy elköveti, mint ő, akkor se kellene magát előtte semmit se szégyellenie, mert hiszen ha valaki csak olyan rossz, mint a papja, az már büszke lehet.

Sőt még akkor se kellene magát túlságosan szégyellenie, ha csak azt tenné fel, hogy ezeket a bűnöket a pap, ha most már nem is, de legalább akkor, mikor még ő is világi ember volt, tehát pappá szentelése előtt követte el. Nagy idegessége azonban azt mutatja, hogy még ezt se teszi fel a papról. Őt fiatalember korában is jobbnak gondolja, mint amilyen ő jelenleg.

Azt szokták mondani, hogy az ördög fél a szenteltvíztől. A papok iránti ellenszenv se más, mint a sátán idegeskedése attól a szenteltvíztől, melyet a papság számára jelent. Hogy ez az ellenszenv a jó álarcában jelentkezik s úgy tesz, mintha az erkölcsök nevében és az egyház érdekében szólna, az szintén a sátáni működés megnyilvánulása, mert hiszen álnokság. Hogy nem tudatos álnokság, az is csak ezt bizonyítja.

Nem igaz az, hogy a papság romlottsága az emberek őszinte meggyőződése. Senki se tagadhatja, hogy az ifjúságnak nem a salakja megy papnak, hanem a java. Ha tehetség tekintetében nem is mindig, de erkölcsi tekintetben feltétlenül. Még kétségtelenebb, hogy a papnevelőben ez az erkölcsileg már amúgy is válogatott ifjúság még jobbá válik. Hiszen növendékévei alatt a vallással foglalkozik, azt tanulmányozza, róla elmélkedik. Naponta többször is templomba jár, hetenként gyónik, szinte kivétel nélkül naponta áldozik, minden este prédikációt hallgat, amit este (azért este, hogy még álmában is azon járjon az esze) hallott, azon minden reggel egy fél óráig elmélkedik, évente kétszer lelkigyakorlatot tart, azaz teljesen elvonul a világtól, még társaitól is és szilenciumban, hallgatásban s egyedül csak Istennel és lelkével foglalkozva tölti idejét. Társaságára, szórakozásaira is vigyáznak, egyedül még az utcára se eresztik ki, a nyári szünetben is ellenőrzik (írást visz magával plébánosához, melyet a papnevelőbe való újra bevonulásakor magával visz kitöltve arról, hogy viselkedett, nem hanyagolta-e el vallási kötelességeit). Mindez öt-hat éven át folyik, sőt mivel a legtöbben az ötödik gimnáziumtól kezdve papnövendékek, tulajdonképpen 9-11 éven át.

De felszentelése és önállóvá válása után is minden ok megvan arra, hogy jobb legyen a világiaknál. Legalább minden héten egyszer prédikációra készül, melytől, mivel másokat a jóra oktat benne, maga is jobb lesz. Ideje tekintélyes részét az iskolában, az ártatlan gyerekek közt tölti. Mivel őket is az evangéliumra oktatja, ettől is csak jobb lehet maga is. Aztán keresztel, gyóntat, a haldoklók utolsó sóhajait fogja fel, temet, tehát napról napra látja az emberi mulandóságot s ettől megint csak mindig jobbnak, mindig komolyabbnak kell lennie.

Hivatásából kifolyólag mindig, állandóan példát kell adnia, az emberek szeme mindig rajta van. Az egyház is külön törekszik rá, hogy az emberek szeme előtt legyen s egy percre se feledhesse el, hogy ő pap. Már papnövendék korában külön ruhában kell járnia, hogy ne vegyülhessen el észrevétlenül a tömegben, hogy az emberek ellenőrizhessék, mit csinál, és hogy a megkülönböztető ruha neki magának is könnyebbé tegye az önuralmat és a kísértések legyőzését. Tilos neki kereskedni, sőt püspöke engedélye nélkül még a politikai életbe keverednie is. Külön engedély nélkül még egyetemi tanulmányokat se folytathat és a bírósághoz se fordulhat.

Felszenteléskor – láttuk – az egyház szinte felszólítja minden papjelöltjét, hogy lépjen vissza a felelősségteljes pályáról. Figyelmezteti, hogy még van idő, elmehet. Felszentelése elhalasztására mindig szívesen ad neki engedélyt, ha ezt kéri, és még arra is vigyáz, hogy

meglegyen a kellő kora és ébersége, mielőtt a nagy lépést megteszi s így tisztában legyen azokkal a nehézségekkel, melyek legyőzésére vállalkozik. 24 évesnél fiatalabb férfit csak külön kérvényezésre lehet felszentelni, 23 évesnél fiatalabbnak felszentelésére pedig ma már nem is kerülhet sor, mert a teológiai érettségi után legalább öt évig tart. Az egyház gondosságában még azt is előírja, hogy 40 évesnél fiatalabb házvezetőnőt nem alkalmazhat, nőket zárt helyen nem gyóntathat, annál kevésbé a szobájában. Apácák gyóntatója pedig csak akkor lehet, ha ő maga elmúlt már 40 éves.

A felszentelt papok számára is rendez az egyház összejöveteleket évente többször is, ahol aszketikus előadásokat kell hallgatniuk. Ilyenkor közös papi gyónás is van. Ezenkívül legalább minden három évben legalább három napon át tartó, hallgatásban töltött, napi legalább három prédikáció és utána félórás elmélkedésből s a végén gyónásból álló lelkigyakorlaton is részt kell venniük s ennek megtörténtéről a püspöknek írásbeli bizonyítékkal kell szolgálniuk. Az esperesek is minden évben információt adnak a püspöknek az alájuk tartozó papok erkölcseiről és viselkedéséről.

Ha még ezek után és ezek ellenére is akadnak rossz papok, tudomásul kell vennünk, hogy ezen – sajnos – nem lehet segíteni, mert ami hiba még így is előfordul, az az emberi természettel jár. Okos ember számára nem is lehet meglepetés, mert hiszen minden értelmes gazda tudja, hogy a szelelőrostán áteresztett, sőt szelektorozott s csávázott maggal bevetett földön is van azért gaz és konkoly. Nem is az a cél, hogy ne legyen (mert ez lehetetlen), hanem az, hogy minél kevesebb legyen.

Teljesen felesleges dolog tehát a papok bűneiről tárgyalni (kivált a híveknek tárgyalni). Ha apostol csak tizenkettő volt, mégis volt köztük Júdás (sőt kívüle még Krisztust is megtagadó Péter is), pedig őket maga Krisztus Urunk válogatta össze, lehet-e hát újság, ha a mai papok között is van, s mivel azok ma már nemcsak tizenketten, hanem még a Csonka-Magyarországon is vagy 3000-en vannak, köztük még az apostoli erkölcsök szerint mérve is vagy 300 gonosz van. Ez ugyancsak sok, de mégis feltűnően kevés, mert még így is csak annyi, amennyi maguk az apostolok között volt. Pedig Pétert még nem is számítottuk. Ha őt is számítjuk gonosznak, akkor 500-nak kellene lennie, márpedig hogy a valóságban még ennél is több van, azt talán még az egyház legvakabb ellenségei se merik állítani.

Mi szükség van tehát a csodálkozásra s különösen mi a felháborodásra? Csodálkozni legfeljebb azon lehetne, hogy csak ennyi van, azaz nem több, mint az apostolok között volt. Ne feledjük ugyanis, hogy az apostolok annak ellenére voltak ilyen „bűnözők", hogy maga Jézus szemelte ki őket és személyesen ismerték Jézust, látták jó példáját, a mai papok pedig nem látnak, csak hisznek.

De a papok bűnein való botránkozás vagy azoknak hánytorgatása nemcsak céltalan s így felesleges, hanem nem is előnyös azokra, akik hánytorgatják őket. Ha ugyanis olyanok előtt hánytorgatják, akik vallásilag műveltek s így tisztában vannak a helyzettel – márpedig mindig több lesz az ilyen ember –, csak önmaguknak ártanak vele, mert ha talán nem is mondják nyíltan a szemükbe, de magukban kénytelenek arra gondolni, hogy vagy a ördög idegeskedik ebben az emberben a szenteltvíztől, mert hiszen tudvalevő, hogy annak kellemetlen a szenteltvíz, vagy pedig csak egy bűnös emberrel van dolguk, aki azonban a maga bűnét a papban veszi észre és abban utálja, nem önmagában. Azért jár el így, mert ezáltal erkölcsi érzékéről is tanúságot tesz s a bűnnel való szakítás rendkívül terhes művelete alól is fel van mentve. Azért hangsúlyozza annyira a papok bűneit, mert a maga lelkiismerete nincsen rendben. Ahhoz azonban épp úgy fél hozzányúlni, mint ahogyan valaki a meggyűlt, infekciót kapott, fájdalmas ujját félti az orvosi műszerektől, a felvágástól.

Még olyan rosszat se szabad terjesztenünk felebarátainkról, ami igaz, mert ez is ellenkezik a szeretettel. De akinek ez szokása, az igen sokszor rágalmaz is, mert közel se mindig

igaz az, amit igaznak gondolunk. Hát még ha ellenszenv is van bennünk az illető iránt! De ha egy kereszténynek mindenkit kell szeretnie, még ellenségét is, milyen visszataszító bűn, ha megszólásai (s igen sokszor rágalmai) tárgyává éppen azokat választja, akiket hivatalból tisztelnie kellene, hiszen az üdv közvetítői és Krisztus hivatalos képviselője számára. A papok tették kereszténnyé, ők oktatták az evangéliumra, ők békítették és békítik ki Istennel, ha vétkezett vagy vétkezik, ők mutatják be érte naponta az áldozatot, ők eskették meg élete párjával, ők lesznek utolsó vigasztalói és ők fogják kihűlt tetemét a sírba kísérni. Vajon mire magyarázzuk, ha ennek ellenére mégis azt kell látnunk, hogy mégis éppen ők ellenszenve tárgyai és éppen ezek állítólagos bűnei az ő legkedvesebb csemegéi?

Pedig hát nemcsak a felebaráti szeretet és a papoknak járó tisztelet ellen vétkeznek ezek a papot pletykálók, hanem még azokat is botránkoztatják és hitükben megingatják, akik effajta beszédeiket hallgatják. Nincs semmi köze a kereszténység igazságához azok bűneinek, akik hirdetik, s legfeljebb gyermekektől fogadhatjuk el bűneik indító okául a pap méltatlan viselkedését. Sajnos mégis tény, hogy a maguk hibái mentségére még felnőttek, sőt még értelmiségi felnőttek is, elsősorban a papok bűneire hivatkoznak. Pedig hát száz eset közül legfeljebb talán tízben látták ezeket a bűnöket ők maguk, kilencven esetben ők is csak hallották. A papok bűneit terjeszteni, kárörvendően kiélezni, gúnyolva emlegetni, kiszínezni, megtoldani, mindig a legvégzetesebb következményekkel járó lélekmérgezés.

Pedig maga a vád is hányszor, de hányszor valótlan! Még magamnak is igen sokszor kellett már magamat magam előtt szégyellenem amiatt, hogy paptársaimról az első szóra elhittem olyan rosszat, melynek valótlanságáról később alkalmam volt meggyőződni. De még mikor igaz is volt, akkor is a legtöbbször azt kellett megtudnom, hogy az igazság sokkal kisebb fokú volt, mint amit elhittem. Valahányszor közös papi lelkigyakorlaton vettem részt s láttam ott paptársaim viselkedését és őszinte meggyőződésből folyó ájtatoskodását, mindig az jutott eszembe, hogy nem is gondoltam, hogy ilyen jók a papok.

Egyik fővárosi politizáló, nagy befolyású és talán emiatt is (még papi körökben is) általánosan gyűlölt főpap plébánosról, akiről előttem egy fővárosi főtisztviselő, mint közismert dolgot közölte, hogy gyereke van (magam ezt papi körökben sohasem hallottam róla), egyik papismerősöm meglepetve újságolta, hogy egyszer a templomban, mikor nem is sejthette az illető, hogy valaki látja, olyan buzgó áhítattal látta imádkozni, hogy önkéntelenül is az jutott eszébe, hogy ez az ember semmiképpen se lehet annyira anyagias és önző, mint amilyennek elhíresztelték.

Egy másik fővárosi főpap-plébánosól, akiről semmi rosszat nem tudtam, s hallani is csak egy esetben hallottam, de viszont valami különösebb buzgóságot se vettem észre rajta soha (egyébként ez volt az, aki az iskolában egyszer állítólag szalonnát hozatott pénteken egyik tanítványával), egyik tanítványom, aki híve volt, beszélte, hogy mikor Budapest 1944-45-ös ostroma alatt sort álláskor az öccsét aknaszilánk érte s ezért a papért mentek a plébániára, noha több káplánja volt, mégis ő maga személyesen ment olyan aknatűzben és életveszélyben, hogy a házban az emberek nem győztek eléggé csodálkozni, hogy mégis elment. Mikor pedig látta, hogy a sebesült menthetetlen, távozása előtt még azt is felajánlotta, hogy ha meghal, csak értesítsék, s temetni is el fog menni (el is ment). Pedig a temetést életveszélyben is elvégeznie nem lett volna kötelessége. A pásztornak híve örök üdvösségéért (például meggyóntatásáért) kötelessége az életét is kockáztatni, de eltemetéséért nem. Az élők előbbre valók, mint a halottak.

Ugyanilyen bátor, hősies viselkedést hallottam a főváros ostroma alatt egy harmadik főpap-plébánosról is, akinek pedig tudtam egy szégyenletes bűnéről.

Egy másik, falusi papról, akik a teológián iskolatársam volt, azt hallottam, hogy annyira részeges, hogy sokszor még az oltárnál is dülöng. A hír nem is lehetett egészen alaptalan,

mert fiatalon nyugdíjba is küldték. A napokban összekerültem egy olyan kántortanítóval, aki hosszabb időn át mellette működött. Mikor kérdeztem tőle, milyen ember volt a plébános úr, valósággal elérzékenyült és mélyen meghatva a meggyőződés és szeretet hevével hangjában, ezt felelte: „Egész rendkívülien jó ember volt!"

Szép volt ettől a kántortól, hogy mivel azt hitte, hogy az illető plébános fogyatékosságáról én nem tudok, ezt egy szóval sem említette s csak a jót mondta el róla. Milyen ritkaság azonban az ilyen kántor, sőt még az ilyen katolikus hívő is! Mikor aztán a plébános alkoholizmusa felől külön is érdeklődtem, csak akkor mondta, hogy „igen, ez a hibája megvolt neki s ezért kellett elmennie, de – tette hozzá – énhozzám és mindenkihez egészen különlegesen jó volt". Láthatjuk belőle, hogy még egy „disznó" (mert előttem valaki e néven emlegette) is lehet jó, sőt olyan rendkívül jó ember, hogy a meghatódottságtól elfátyolosodik a hangja annak, aki emlegeti. Minden attól függ, gyűlölettel nézzük-e vagy szeretettel?

Ha egy fiatalabb papot gyakran látjuk csinos nő társaságában, akkor ezt már másra nem is tudjuk magyarázni, mint csak bűnös viszonyra. Abban igazunk is van, hogy felnőttek esetében az ilyesmi többnyire ezt is jelenti. 18-20 évesek esetében azonban éppen nem. Fiataloknál még nem megy olyan könnyen a bűnös viszony. Ne feledjük azonban (mert az emberek ezt mindig elfelejtik), hogy szerelmi téren egy pap, még ha tényleg lecsúszik is, általában körülbelül csak úgy 40 éves korában tart ott, ahol azok, akik megbotránkoznak rajta, 20 éves korukban tartanak. Egy pap esetében egy nővel való együttlét, még akkor is, ha tényleg vonzalom forog fenn, nem jelent olyan hamar és olyan gyakran bűnös viszonyt, mint olyan férfiak esetében, akik nem papok.

Tudok egy alföldi káplánról, aki minden szabadidejét a falu egyik olyan családjánál töltötte, ahol csinos nagylány volt, s bizalmas együttlétben is sokat látták őket. Persze az egész falu majdnem felrobbant a felháborodástól, mindenki a legrosszabbat vette egészen bizonyosra s hittanóra alatt a káplán és a lány viszonyáról még az iskolás gyerekek is „disznókat" rajzolgattak. Úgy látszik, még Egerbe is feljelentés ment, mert a káplán egyszer csak hivatalos levelet kap, hogy „ad audiendum verbum" jelenjék meg az érsek előtt. A káplán – látszik, mennyire gyerek volt még – erre úgy megijedt, hogy nem is mert Egerbe menni, hanem eltűnt a faluból, s hogy mi történt, csak abból tudták meg, hogy hamarosan levelet írt a lánynak, hogy kilépett s megkérte, legyen a felesége. A lány igent mondott, egybe is keltek, de a pap a lelkiismeret-furdalások hatása alatt hamarosan alávetette magát az ilyenkor szokásos büntetéseknek s a kiszabott vezeklési idő elteltével Kanadába ment lelkipásztornak s utána szinte az eszelősségit menően bűnbánó életet élt.

Ahogyan az egri levél megérkezése után viselkedett, még én is szinte meg mertem volna esküdni arra, hogy ezek között már bűnös viszony volt. Ő azonban egy papnak (a későbbi Czapik érseknek) megtérése után is azt mondta – s ennek az akkor már bűnei miatt önsanyargató embernek csak elhihetjük, hogy igazat mondott?! –, hogy akkor, mikor az érsek őt maga elé idézte, közte és a lány között nem volt bűnös viszony, hanem még csak egy csók sem volt. Pedig hát az, hogy kilépett és utána megkérte a kezét, a köztük levő bűnt még azok előtt is bizonyította volna, akik eddig nem tették fel róluk. S lám, mint láthatjuk, még ilyen esetben se bizonyos a „bizonyos". A falu lakossága tehát olyan pap „bűne" miatt botránkozott és háborgott, aki akkor még erkölcsileg százszor magasabban állt, mint azok, akik botránkoznak rajta.

A papellenes közvélemény egy pap és egy nő egymás iránti érdeklődése esetén nemcsak mindig és szükségképpen a legrosszabbra, tehát bűnös viszonyra gondol, hanem csak ennyivel még meg nem elégedve, a pap viselkedéséből egyenesen azt a következtetést vonja le, hogy ez a pap nem is hiszi már azt, amit hirdet. Emiatt aztán sokan, azt, hogy ők nem hisznek már és nem gyakorolják vallásukat, szintén ugyanezzel okolják meg. Pedig biztosíthatom

őket róla, hogy én olyan papot, aki nem is hiszi azt, amit hirdet, majdnem fél évszázados papi életemben talán még nem is láttam.

Egyszer egyik nagyon romlott tanítványom azzal okolta meg, hogy nem hisz, hogy hiszen a papok se hisznek. Mikor kérdeztem tőle, miből gondolja ezt, azt felelte, hogy ha hinnének, akkor nem élnének úgy, ahogyan élnek. Hiába figyelmeztettem, hogy ha valaki hisz, abból még nem következik az, hogy teszi is azt, amit a hite előír. Ahhoz ugyanis a hiten kívül még önuralom, önzetlenség, nemeslelkűség, sőt hosszú gyakorlat, próbálkozás, önfegyelmezés, szoktatás és önmegtagadás is szükséges, sőt erősebb szenvedélyekkel megvert emberek esetében valóságos hősiesség kell, hősök pedig nem teremnek minden bokorban. Ha egy pap nem él paphoz illő életet, az lehet hitetlenség jele is, de lehet egyszerűen csak túl erős rossz hajlam következménye, melynek legyőzéséhez szükséges hősiesség magas neki. Ha ugyanis valaki pap lett, abból még nem következik szükségképpen, hogy hős is lett, bár soknál ez is megtörténik. Akinél nem történik meg, attól Isten természetesen számon fogja kérni, mert nemcsak minden papnak, hanem minden kereszténynek is kötelessége hőssé lenni.

Tanítványomat azonban nem sikerült meggyőznöm. Ő ezt a hősiességet hitbeli meggyőződés esetén magától értetődőnek tartotta. Ő nem tudta elképzelni, hogy valaki komolyan higgye, hogy van pokol és mégis vétkezzék. Ha Tisztelendő Úr – mondta – engem meg tudna győzni a katolikus vallás igazságáról, például a másvilág létezéséről, biztosítom róla, hogy akkor én a vallásom parancsait is megtartanám.

No – mondtam neki – akkor téged kétszeresen is érdemes lesz meggyőzni. Meg is győzlek majd negyedikre (akkor elsős volt), mert hiszen eddig Isten segítségével majdnem mindenkit meg tudtam győzni (a „mindenkin" olyan nagyobb diákokat értek, akiket az állam négy éven át rákényszerített arra, hogy előadásaimat hetenként kétszer meghallgassák).

Valóban őt is sikerült meggyőznöm. Onnan tudtam meg, hogy érettségi után felkeresett és tudtomra adta, hogy most már nemcsak hiszi, hanem tudja is, hogy van másvilág s általában teljesen meg van győződve a katolikus vallás igazságáról. Kijelentette, hogy minden szavammal egyetért, de ugyanakkor elismerte azt is – ez utóbbi elismeréséhez nagy alázatosság kellett, de ebből láttam még jobban, hogy az esze mennyire le van már igázva –, hogy az élete most talán még bűnösebb, mint mikor három évvel előbb beszélt velem. „Most magamon látom – mondta –, hogy nem olyan könnyű jónak lenni, mint régebben gondoltam, s hogy milyen nehéz a logikus következményeit is levonni annak, amiről az ember esze már meggyőződött."

Világos azonban, hogy aki már ide eljutott s különösen már olyan lelki magaslatra is emelkedett, hogy a következetlenségnek ezt a szégyenét nem úgy intézi el, hogy csak azért is letagadja, hogy hisz, hanem elismeri, hogy milyen ostoba és tapasztalatlan volt akkor, mikor kötötte az ebet a karóhoz, jelenleg pedig mennyire meggyőződése ellenére cselekszik, annak már félig nyert ügye van s csak idő kérdése, hogy élete is összhangban álljon meggyőződésével és esze diktálásával. Mivel ugyanis az ember életében mégis csak az ész az irányadó, akinek az esze már a katolicizmus mellett van, annak – ha Isten időt ad neki hozzá, ami éppen nem bizonyos – előbb-utóbb az élete is katolikus lesz, nem csak az esze.

Ez a tanítványom is már érettségije után egy-két évre baleset áldozata lett s így – sajnos – kérdéses, hogy volt-e elég ideje arra, hogy rossz hajlamait az esze uralma alá gyűrje vagy pedig Isten megbüntette azért, mert nem szolgált neki azonnal, hanem élete megváltoztatását húzta-halasztotta. Világos ugyanis, hogy azzal, hogy a rossz papokat védtem előtte, nem azt akartam neki mondani, hogy azoknak nem bűnük az, hogy hisznek ugyan, de az életük nem olyan, mint amilyent a meggyőződésük előír, hanem csak arra mutattam rá, hogy a bűnös élet még nem bizonyítéka a hitetlenségnek. Tehát a papokról a megokoltnál rosszabbat tesznek fel azok, akik bűnös életükből mindjárt hitetlenségükre s ezzel együtt járó képmutatásukra is

következtetnek. Világos azonban, hogy az erkölcstelenség hitetlenség nélkül is bűn s éppen elég az elkárhozásra még az egyszerű hívőben is, nem egy felszentelt papban.

Egy jezsuita egy Balaton menti faluban tartott lelkigyakorlatban arra az ellenvetésre, hogy a gyónást a papok találták fel, így felelt: ha ők találták fel, kár volt nekik feltalálni, mert biztosíthatlak róla benneteket, hogy lesz a pokolban éppen elég pap.

A híveknek természetesen ez tetszett a legjobban az egész lelkigyakorlatban. „Ez legalább megmondta az igazat" – állapították meg jólesően. Mert természetesen a más bűne megállapítását mindenki szívesebben hallja, mint a magáét, hát még a papokét, akiknek bűneiről – a tekintélytisztelet kedvéért – nemigen szoktunk beszélni.

Arról is biztosíthatok mindenkit, hogy a papok félnek is ettől a pokoltól. Jobban félnek, mint a híveik. Nem azért, mert nekik több bűnük van, hanem azért, mert nagyobb a hitük, többet foglalkoznak üdvösségükkel, nagyobb az önismeretük, alázatosságuk s így a bűntudatuk, finomabb a lelkiismeretük, mint híveiknek. Hiszen a hívők közt is jobban félnek a pokoltól a jók, mint a gonoszok. A jók éppen azért nem kerülnek oda.

Ismertem olyan papot, aki annyira cinikus volt és annyira viccet csinált mindenből, hogy még nekem is az jutott az eszembe, hogy talán nincs is hite. Ezért, mikor nagybeteg lett, azon egyén előtt, aki engem mindig ennek a papnak a bűneivel traktált, azt a félelmemet fejeztem ki, hogy talán még gyónás nélkül fog meghalni. De az illető, aki ezt a papot sokkal közelebbről ismerte, mint én, nagy meglepetésemre ezt felelte: „Attól sose féljen! Sokkal jobban fél a pokoltól!"

S csakugyan nemcsak meggyónt, mégpedig nagy töredelemmel és bűnbánattal, hanem utána még össze is csókolta annak a papnak a kezét, aki meggyóntatta. Ugyancsak bebizonyította, hogy a hitben még nála se volt hiba.

Pedig de sok pesti diák okolta meg a maga vallástalanságát ennek a papnak a bűneivel!

A legérdekesebb azonban az, hogy az a pap, aki meggyóntatta és akinek utána a kezét összecsókolta, a testi-lelki jó barátja volt. Ezek után már abban is kételkedni kezdek, hogy csakugyan olyan bűnös volt-e ez az olyan sokat megbotránkoztató pap. Nagy bűnösök ugyanis nem szoktak a jó barátjuknál gyónni.

Ez a pap főként azzal botránkoztatta tanártársait és diákjait, hogy mindenből, még a szent dolgokból is viccet csinált. A vicces, a jókedvű emberek azonban nem szoktak olyan gonoszok lenni, mint amilyennek mutatják magukat, sőt – mivel idegzetük jó – többnyire jó emberek is. Még jobban elképedtem azonban akkor, mikor az a jó barátja, akinél meggyónt, utána az mondta róla: „Igen sokat vesztett vele az egyház!"

Én s velem együtt minden ismerőse azt gondolta, hogy nyereség volt az egyházra, hogy megszabadult tőle s tovább már nem botránkoztatja az embereket. Igazán talány a dolog, de annyi bizonyos, hogy az a „botrány", amit a papok okoznak, sokszor nagyobb bűn azok részéről, akik botránkoznak, mint a pap részéről, aki botránkoztatja őket, mert tulajdonképpen az egész botrányt azok okozzák, akik a papot eleve rosszakarattal nézik s ezért azt is rosszra magyarázzák benne, amit tárgyilagos szemmel nem kellene mindjárt annak nézni. Ha valaki állandóan víg kedélyű és folytonos derűt sugároz maga körül, s mint ilyen, papokra, sőt hitbeli dolgokra is kiterjeszti ezt a derűt, akkor se szükségképpen gonosz ember. Ellenkezőleg, sokkal valószínűbb, hogy alapjában jó ember, csak gyarlóságai vannak (az, hogy lelki derűjébe a szent dolgokat is belevonja). De az ilyen ember egyébként áldás a környezetére s jót is tesz vele, mert hiszen azt a rosszkedvet űzi el, mely számtalan bűn forrása. S lám, a pap elleni rosszakarat ebben csak a cinizmust, csak a „gazemberséget", sőt csak a hitetlenséget látta!

Egy falusi plébánosról, akinek erkölcsileg szintén igen rossz híre volt, akkor változott meg a véleményem, mikor egyik szomszédja, akit kartársai szentéletű papnak tartottak, az ezüstmiséjét tartotta s utána ő is odament hozzá áldásra s ennek a nála jóval fiatalabb paptár-

sának a kezét ő is összevissza csókolta. E cselekedetével először is bebizonyította, hogy mennyire hisz az egyházban s a benne található papi hatalomban. De másodszor azt is megmutatta, hogy ha vétkezik, nem cinikusan, hanem bűnbánattal vétkezik. Csak emberi gyarlóságból, nem gonoszságból. Sőt e tette tulajdonképpen nyilvános bűnvallomás volt: annak elismerése, hogy a paptársa nála sokkal méltóbb ember. Aztán megható alázatosság is volt ez tőle, megvallása annak, hogy mennyire tiszteli a jót másban s mennyire fáj neki, hogy önmagában nem tisztelheti.

Sajnálni kell a rossz papot, nem gyűlölni. A jó keresztény imádkozik érte, nem pedig pletykázza. Éppen elég baj az egy papnak, ha rossz. Mivel ugyanis a hite erősebb, az esze katolikusabb, mint átlag híveié, ő sokkal jobban érzi azt az ellentmondást, mely a meggyőződése és az élete, az elmélet és a gyakorlat között van. Sokkal jobban szenved is tehát az ebből folyó tragédia miatt. De ha olyan rossz ember lenne, hogy ezt magától nem érezné, gondoskodnak róla a kedves hívei, hogy érezze; ugyancsak világosan és sokszor tudatára adják neki gyűlöletüket és megvetésüket.

A papság iránti gyűlölet elsősorban az irigységen alapul. Irigylik tőle a földi örömöket, melyekhez szerintük nincs joga, s amelyekről való lemondása fejében kapja a hívektől a tiszteletet. A földi, az anyagi hatalmat is irigylik tőle. Ezért olyan szálka az emberek szemében az egyházi vagyon is és ezért gyűlölik elsősorban a politikai hatalommal bíró papokat.

Milyen sátáni gyűlölet kísérte például Vass Józsefet, míg élt! Hogy rágták, rágalmazták szinte az eszelősségig minduntalan és mindenütt! Pedig alig volt más hibája, mint a gőg, amit viszont enyhített az, hogy viszont ugyancsak volt mire gőgösnek lennie: több volt a fejében, mint akármelyik kortársának. Annak pedig örülni kellene, ha politikai hatalom pap kezében van, mert igaz ugyan, hogy a legtöbb ilyen pap jellemén és életében ez alaposan meglátszik, mégpedig természetesen nem előnyösen, de még így is kétségtelen, hogy a közre előnyösebb, mintha ugyanaz a hatalom nem pap kezében van. Még így is kevesebb ugyanis a visszaélés.

Korniss államtitkárt is (aki tudvalevőleg a piarista rend tagja volt) feneketlen gyűlölet kísérte. Pedig ő alig volt pap. Egyetemi tanár volt, mégpedig nem teológiai szakon, a reverendában úgyszólván még soha senki se látta. De azért még ő is különb volt, mint a nem papok, akár mint tanárt, akár mint politikust nézzük. Azt háza személyzetétől tudom, hogy a pénzzel mennyire nem törődött, egy protestáns úrtól pedig, aki vele szemben lakott, hogy mennyire szelíd életmódot folytatott, milyen korán lefeküdt és éjszakáit mennyire mindig otthon töltötte.

Viszont Molnár apát, a hajdani „klerikális" néppárt egyik alapítója és oszlopa, nem csak korrekt, hanem egészen szent életű volt. Ennek ellenére (illetve éppen ezért) akkoriban olyan sokat támadott, annyira kifigurázott, annyit rágalmazott ember nem is volt az országban, mint ő. Végrendeletében meg is hagyta, hogy a komáromi temetőben az útra temessék. „Mindenki rajtam taposott – okolta meg különös kívánságát –, hadd tapossanak rajtam halálom után is!" Pedig hát tőle igazán nem kellett irigyelni a hatalmat, mert nálunk akkor még nem is volt valami nagy ez a „klerikális" politikai hatalom, másodszor pedig, mert ami hatalma, mint politikusnak, és vagyona, mint kanonoknak volt, mind az egyház, illetve az emberek javára fordította.

De ne irigyeljék a papoktól a szerelmi gyönyörüket se. Úgyis gondolhatják, hogy azon papok poharába, akik tilosan ezt élvezik, éppen elég üröm is vegyül ahhoz, hogy elmenjen tőle a kedvük és megkeserítse életüket.

Egy burgenlandi származású papnövendék, akit ismertem, azért hagyta ott a papi pályát felszentelése előtt, mert egyik nyári vakációban jelen volt szülőfaluja öreg plébánosának halálos ágyánál teológus korában. A beteg plébános eszméletlenül feküdt, a papnövendék pedig ott-tartózkodott a beteg szobájában. A haldokló egyszer csak magához tért (előtte vette fel a szent kenetet és végezte el a gyónást) és ez a keserűséggel és undorral teli sóhajtás hagyta el: „Csakhogy már vége van ennek a hitvány életnek!"

Ez a sóhaj felkeltette a papnövendék gyanúját, mert addig ártatlanságában semmi rosszat se tudott a plébánosáról. Érdeklődni kezdett s megtudta, hogy a haldokló papnak gyereke is volt. Utolsó órái ugyancsak megmutatták, hogy kár volt tőle irigyeli az embereknek azokat a tilos gyönyöröket, melyeket az számára életében jelentett. Volt azokban az örömökben elég üröm.

De az se helyes következtetés, amit ilyenkor az emberek levonni szoktak, hogy ti. miért nem engedik meg hát nekik a nősülést. Úgysincs értelme a tilalomnak, mert hiszen úgyse tartják meg.

Először is láttuk már, hogy megtartják, feleljük. Ha nem tartanák meg, az emberek már rég megszokták volna s nem botránkoznának még ma is annyira, ha egy papnak gyereke van. Láttuk már, hogy azt is mindenki elismeri, hogy a papok nem vétkeznek olyan gyakran a teljes erkölcsi tisztaság ellen, mint amilyen gyakran vétkeznek a nős férfiak a feleségük mellett és ellen. Hát ebből talán az következik, hogy töröljük el akkor a házasságot és mikor a papok számára behozzuk a házasságot, a világiak számára engedjük meg a szabad szerelmet?

Az ember földi élete azért van, hogy egy másik, jobb életet érdemeljen meg vele, nem pedig azért, hogy tisztán élvezetekben töltse, mintha végcélja a földi élet lenne. A pap pedig éppen azért van, hogy az embereket erre figyelmeztesse és nekik a másvilágra vonatkoztatott életre példát adjon. Hogy ebben a küzdelemben, ebben a harcban sebesültek, sőt halottak is akadnak még a papok között is, az nem megbotránkoztató, hanem természetes dolog s minden következhet belőle, csak az nem, hogy emiatt hagyjuk abba magát a harcot is, sőt el se kezdjük. A mi eszményünk és Megváltónk „a szenvedések férfia" (Iz 53,3) volt, a szenvedés és a lemondás illik tehát földi képviselőihez is, nem pedig az örömök és az élvezetek.

Az élvezetek férfiai persze jobban szeretnék, ha maguk a papok is abbahagynák ezt a mennyekért folyó küzdelmet, mert akkor nekik se kellene félniük amiatt, mert ők már abbahagyták, sőt talán el se kezdték. Ha azonban a papok hallgatnának a csábításra, ez végeredményben mégiscsak az emberek becsapása volna. Mert ha kellemetlen is, de azért a nem papok számára is hasznos az, ha nemcsak papi hőstettek, hanem papi bukások és a vele járó papi szenvedések is figyelmeztetik őket arra, hogy mi a földi élet igazi célja. Hisz az Isten annyira jó, hogy még azzal is megelégszik, ha valaki legalább élete utolsó órájában belátja, hogy nem úgy kellett volna élni, ahogyan ő élt s legalább akkor megbánja elhibázott életét.

Ne gyűlöljük és ne tartsuk mindjárt sátánnak azt a papot, aki e harcnak nem hőse, hanem sebesültje, sőt talán halottja, hanem nézzünk rá olyan szerető emberi részvéttel, amilyennel sebesültekre és halottakra nézni szokás. De viszont ne feledjük el azt se, hogy nemcsak a szakaszvezetőnek, azaz a papnak, hanem a közlegénynek, tehát a nem pap hívőknek is harcolniuk kell ebben a földi harcban s nem szabad azt várniuk, hogy mindent a szakaszvezetőjük végezzen el helyettük. Ha pedig azt kell látniuk, hogy még az se harcol, nem vonhatják le belőle azt a következtetést, hogy hála Isten, most már nekünk se kell harcolnunk, most már mi is fel vagyunk mentve a küzdelem alól, örvendezzünk hát rajta és a nekünk kedvező hírt beszéljük el minél több embernek, hogy a harcot ők is abbahagyhassák.

Nemcsak a vezetőnek kell harcolnia, hanem a közlegénynek is, sőt ha a tisztje már otthagyta a zászlót, abból se következik még az, hogy a közlegénynek is ott kell, sőt még az se, hogy ott szabad hagynia. Ami a papra kötelesség, a hívőre is az, ami a pap számára parancs, a hívő számára is az, ami a papnak tilos, a hívőnek is az.

De a szeretet és az igazság azt is megkívánja, hogy ha a papról annyit tudunk, hogy szenvedélye őt is elragadta, akkor se szabad ráfognunk mindjárt azt is, hogy egyúttal hitetlen is és nem próbálhatunk ezen a címen mentséget találni arra, hogy vallási kötelességeink teljesítését elhanyagoljuk. De ha azt halljuk vagy akár tudjuk, hogy egyszer, például tíz évvel ezelőtt vétkezett valamelyik pap, ebből ne állapítsuk meg, mint természetes dolgot, hogy ma is vét-

kezik, sőt egész élete bűnből áll. Gondoljunk arra is, hogy közben lehettek lelkiismeret-furdalásai is, sőt a megtérése is bekövetkezhetett már. Ekkor az a rossz, amit tudunk róla, mindjárt nem lesz olyan gyűlöletes előttünk és nem lesz ránk olyan romboló erkölcsi hatással.

*

Külön meg kell emlékeznünk arról is, hogy a papságnak nemcsak erkölcstelen, hanem anyagias híre is van. Az a vád ellene, hogy semmit se csinál ingyen, sőt a zsákja „feneketlen". Ez a bűne annál ellenszenesebb, mert úgy is gazdag már, hogy azt se tudja, hova tegye a pénzét. Mindenki úgy tudja továbbá, hogy a katolikus papsággal szemben a protestáns papság szegény, de az mégis ingyen temeti még azokat a katolikus halottakat is, akiket – mert szegény hozzátartozóik nem tudnak fizetni – a katolikus pap nem temet el.

Hát ami a protestáns lelkészek „evangéliumi" szegénységét illeti, én csak annyit tudok, hogy mikor a Pesti Hírlap házassági apróhirdetés rovatában református lelkész keres menyasszonyt „protestáns vagy kitérni hajlandó katolikus nő" személyében, feltűnt, hogy mindegyik hirdetés mennyire hangsúlyozza, hogy a vőlegény jelölt állása milyen gondtalan jólétet biztosít a maga és jövendő családja számára. De mikor a „Lelkészegyesület" című lapjukban állást cserélni akarnak s emiatt sorolják fel járandóságaikat, akkor is feltűnik, milyen nagyok ezek a járandóságok.

Mikor egyszer a Vas megyei Bobán jártam, feltűnt, milyen sok kúriaszerű szép lakóház van a faluban. Mikor kérdeztem kié, ilyen válaszokat kaptam: az x-i lelkészé, hogy ezé meg ezé az özvegy papnéé.

De mikor az öcsém orvostanhallgató volt a Pázmány Egyetemen, valamennyi kartársa között akkor is egy alföldi kálvinista lelkész fia volt a leggazdagabb.

Abban a kis statisztikai kiadványban pedig, melyben Budapest legnagyobb adófizetői voltak felsorolva, ezek között a nagykapitalisták között ott volt található Ravasz László, a fővárosi kálvinisták „szegény" püspöke is évi 36.000 pengő (tehát körülbelül 720.000 mai kommunista forint) bevallott jövedelemmel (mindenki tudja, hogy a bevallott jövedelem nem azonos a ténylegessel, hanem annál mindig sokkal kevesebb). Katolikus pap egy se érte el a kálvinista püspök jövedelmét, legalábbis a fővárosiak között nem. A legnagyobb budapesti adófizetők között katolikus pap nem is szerepelt más, csak egyedül Ernst Sándor, aki azonban politikus volt s egyébként is azt állította, hogy ő tévesen került ebbe az irigyelt névsorba. Egyébként róla még maga a kimutatás is azt jelezte, hogy vagyona nincsen.

De hogy csak a papjainknál maradjunk, kétségtelen, hogy a régi „feudális" egyházban is egyedül csak a püspöknél és a kanonokok egy részénél lehetett szó nagyobb gazdagságról, illetve nagyobb jövedelemről, mint a más felekezetű lelkészeknek van. Ámde ezek száma az egész országban összesen se volt több száznál, tehát az összes katolikus pap vagy 3%-ánál. Amely testületnek 3%-a gazdag, azt a testületet gazdagnak nevezni csak nagy elfogultsággal lehet.

Pedig még a kanonokok összességére se használjuk a gazdag jelzőt, mert például mikor egy kassai kanonok hangsúlyozta előttem, hogy milyen kevés az ő jövedelmük s azt mondta, hogy az övé még csak tűrhető, mert neki 600 pengője van s én azt válaszoltam rá, hogy abból már meg lehet élni, azt a meglepő feleletet kaptam, hogy igen ám, de nem egy hónapra, hanem egy egész évre szól ez a 600 pengős és még a tűrhetőbbek közé tartozó kanonoki jövedelem. (Az illető csak azért tudott belőle megélni, mert egyúttal a papnevelő rektora is volt s így ingyen kapott lakást, élelmezést és fűtést, illetve ezt se ingyen, hanem ezért a másik állásért kapta.) Voltak azonban évi 160 pengős jövedelmű kassai kanonokok is, akiknek természetesen szintén más állást is be kellett tölteniük, hogy egyáltalán létezni tudjanak.

Magyarország papságának a Horthy-korban több mint a fele káplán vagy hitoktató volt, tehát értelmiségi egyéneket véve a papság több mint fele a lehető legkisebb jövedelmű egyé-

nek közé tartozott. (Magam is ezek közé tartoztam egész életemen át.) A papságnak legfeljebb csak egyharmada plébános. Róluk se mondhatjuk, hogy több jövedelmük volna, mint a protestáns lelkészeknek vagy rabbiknak. Pedig ez megokolt lenne, mert nálunk ott, ahol kisebb falvak vannak, csak 3-4 falunak van egy plébánosa, míg a protestánsoknál minden falu külön parókia, akármilyen kicsi is az a falu, illetve a benne lakó protestánsok száma.

Hogy a papság ennek ellenére mégis általában rendezett anyagi viszonyok közt él, annak nem a nagy jövedelme, hanem visszavonult életmódja, jó beosztása, igénytelensége, szenvedélymentessége, a szórakozásokról való lemondása, takarékossága és családtalansága az oka. Az apácák is ezért tudták egymás után felépíteni gyönyörű épületeiket minden államsegély nélkül, tisztán önerejükből. De hogy ebből az aránylag nem nagy papi jövedelemből mégis sokkal, de sokkal több jutott jótékony célra, mint másoknak hasonló vagy még nagyobb jövedelméből, arról azt hiszem, nem lehet vitatkozni.

Ha koldusok és más kéregetők papot látnak az utcán, nála mindig kísérletet tesznek. Többször előfordult velem, hogy ha a pesti utcán valamely pap-ismerősömmel találkoztam és megálltam vele beszélgetni, hamarosan azért kellett elköszönnünk egymástól, mert nem volt nyugtunk a szinte percenként odajövő újabb meg újabb kéregetőktől. Ha ezeknek az embereknek addigi tapasztalatuk az lett volna, hogy elutasításban részesülnek, tehát ha kísérletük nem szokott volna eredménnyel járni, már régen abbahagyták volna ezt a szokásukat, hogy elsősorban papokkal kísérletezzenek, illetve e szokás ki se fejlődött volna köztük.

Vajon mi az oka, hogy sokkal szívesebben szólítanak fel papokat, mint még olyan előkelően öltözött urakat vagy hölgyeket? Ez a szokás még a „népi demokrácia" kitörése után 5-6 évvel is javában dívott, pedig hát akkor már bajosan alapulhatott azon a hiten, hogy a papok igen gazdagok. Mikor a papok jövedelme (köztük a kanonoké is) már alig érte el még a segédmunkásokét is, az ínségesek még akkor is elsősorban tőlük reméltek legtöbb pénzt és legmegértőbb szívet.

Jedlicska Pál „Kiskárpáti emlékek" című művében Pozsony és Nyitra megye egy részének minden falujából elbeszéli a templomok, kápolnák, kastélyok, várak, kulturális létesítmények, egyesületek, útszéli keresztek, alapítványok történetét. Feltűnő a műben, hogy a vidék majdnem minden kápolnáját, útszéli keresztjét, vallásos emlékét papok, plébánosok emeltették, hogy majdnem minden vallásos vagy kulturális célt szolgáló alapítványát ők létesítették. Mivel azonban úgyszólván minden alkotásuk vallásos célt szolgál, jól láthatjuk belőle, mennyire hittek ezek a papok maguk is abban, amit hirdettek.

Az egyik például olyan falu népe vallásosságának ápolására tett megható alapszabályok alapján alapítványt, ahol ő évtizedekkel előbb rövid ideig, mint plébános működött és a hívek rosszasága miatti elkeseredésében vált meg állásától, hogy szeretetére méltóbb nép körében működjék tovább. Végrendeletében mégis éppen ezekre a rossz emberekre hagyta a vagyonát, mert mint lelki szegények, ők szorultak rá a legjobban.

Akik a papok esetleges bűneiről arra következtetnek, hogy maguk se hiszik azt, amit hirdetnek, azok kísérjék figyelemmel a papok végrendeletét. Láthatjuk belőlük, milyen nagy gondjuk van ezeknek a papoknak arra, hogy a lelki üdvükért minél több misét mondjanak. Ha nekik életükben a misemondás csak kenyérkereset lett volna, mint ellenségeik rájuk fogták, sőt cinikusan azt hitték, hogy titokban ők maguk is lenézték azt az együgyű népet, mely misepénzeivel az ő nagy hasukat hizlalta, akkor ez a dolog érthetetlen volna. A papi végrendeletek azt mutatják, hogy senki se hisz annyira abban, hogy érdemes pénzt misemondatásra fordítani, mint éppen a papok.

Arra az elterjedt vádra pedig, hogy a pap semmit se tesz ingyen, azt felelem, hogy ki az, aki valamit ingyen tesz? Melyik király, melyik köztársasági elnök, melyik miniszter, melyik párttitkár, melyik munkásvezér csinálja a dolgát ingyen, hogy az orvosokról, ügyvédekről,

taxisokról, cipészekről, lakatosokról, asztalosokról ne is szóljunk? Ezek után csakugyan már csak az van hátra, hogy azt hányjuk szemére a papnak, hogy miért eszik ő is?

Pedig hát, igenis, a pap sok mindent ingyen is csinál, s nincs még egy olyan foglalkozás, melyben annyi mindent csinálnak ingyen, mint a papi foglalkozásban. Például a beteghez mindig ingyen megy a pap, még szakadó esőben és hóviharban is és éjszaka is. Ez a legterhesebb, leghosszabb ideig tartó szolgálat a papi hivatásban, s éppen ezt minden pap ingyen teszi. Előfordult velem, hogy tanyára éjszaka egy kocsin vittek az orvossal. Az – pedig igen jó ember volt – száz koronát kért, ami legalább 2000 kommunista forintnak felel meg, tőlem pedig meg se kérdezték, mit fizetnek, de ha kérdezték volna, akkor se felelhettem volna mást, minthogy semmit. Igaz, hogy a papnak a hívektől van rendszeres járandósága, de az egyedül a plébánosé. Én káplán voltam s így e címen se kaptam semmit. Amit a temetésért fizetnek, az is teljes egészében a plébánosé akkor is, ha a temetést a káplán végzi.

Mikor engem érsekújvári káplán koromban Anyalapusztára vittek az uraság kocsiján beteghez vagy temetni, nemcsak mindig ingyen végeztem a több órás kiszállást, hanem még nekem került két koronámba (ötven kommunista forintba), mert ennyi borravalót szoktam mindig adni a kocsisnak. (Mégis nemegyszer vettem észre annak jelét, hogy fukarnak tartanak.)

A régi világban falun a hitoktatásért is csak ott kapott díjazást a pap, ahol állami volt az iskola. A katolikus iskolákban mindig ingyen kellett végezni a hitoktatást. Tehát a pap, de csak ő, valóban dolgozik ingyen is. Éppen róla mondhatják az emberek legkevésbé, hogy semmit se csinál ingyen. Mégis éppen róla mondják.

Ami pedig az annyit emlegetett papi naplopást illeti (vagy nevezzük akár csak kényelmes életmódnak), igaz, hogy az én érsekújvári plébánosom beteghez sohase ment, kocsira se ült sohase azért, hogy két leányegyházában: Andódon és Anyalán a híveit meglátogassa, mert ide mindig két káplánja járt felváltva: az is igaz, hogy temetni is csak akkor ment, mikor „hárompapos" volt a temetés (de az is volt évente vagy húszszor s többnyire 2-3 órás sétát jelentett, sokszor szakadó esőben), de másrészről az is igaz, hogy ez a plébános már főpap számba ment, egyébként is jóval felül volt már a hetvenen, tehát olyan korban volt, mikor a nem papok már régen nyugdíjban vannak és ingyen kapják a teljes fizetést.

Azonban ő is maga végezte el az egész 20.000 hívős plébánia összes irodai munkáját (anyakönyvek, számadások), ő végezte még a másolásokat is, még az évente vagy 800 születtet, 600 halottat s vagy 300 esketést tartalmazó anyakönyvek másodpéldányban való elkészítését is. Nemcsak ő anyakönyvezte, hanem kivétel nélkül mindig ő végezte az évi vagy 300 esketést is. Érsekújvárott külön állami anyakönyvvezető volt, aki ezen és a polgári esketések elvégzésén kívül semmi mást se csinált, a már öreg főpap munkájának tehát csak egy része volt egy állami hivatalnok egész munkája. Ezen kívül minden vasárnap és ünnepnap legalább két, de volt olyan eset is, hogy öt prédikációt tartott s minden vasárnap rendszeresen gyóntatott is. Így fest tehát a papi „semmittevés".

Hát a falusi papok, akik télen a jéghideg templomokban egyfolytában órákat ülnek a gyóntatószékben (egy pesti papnak, akinek templomában olyan gyóntatószék volt, hogy csak az egyik oldalon lehetett gyónni s így a papnak mindig ugyanarra az oldalra kellett hajolnia, néhány év múlva már észrevette a szabója, hogy az egyik oldala vastagabb, mint a másik, pedig itt abban az időben még fűtötték a templomot).

Vannak nálunk olyan falusi plébániák is, hogy tíz leányegyház is tartozik hozzájuk s ezekbe télvíz idején is kell misézésre, hitoktatásra (s ráadásul, ha csak kivételesen nem állami volt az iskola, ingyen), beteghez vagy temetni járni többnyire esőben, mert a paraszt a lelkiekre csak ilyenkor ér rá. Somogyban az egyik plébánián előfordult, hogy szombaton beteghez vitték a káplánt, de olyan nagy hóvihar volt, hogy hazamenni már nem tudott miatta. A plébános ágyban fekvő beteg volt, emiatt másnap, vasárnap, neki kellett volna felkelni prédi-

kálni és a fárasztó énekes misét elmondani. Szerencsére azonban az utolsó pillanatban mégis megérkezett a káplán. Alig kezdte azonban meg a misét, kocsi jön a leányegyháztól, szintén betegellátás céljából s így a beteg plébánosnak a misemondás helyett, ami még könnyebb lett volna, szintén kocsira kellett ülnie. Megérkezett szerencsésen, de a beteg meggyóntatása után maga is összeesett, úgyhogy le kellett fektetni a beteg mellett levő másik ágyba. Pedig hát a legtöbb falusi plébánián még káplán sincs, hanem a plébánosnak egymagának kell mindent elvégeznie nemcsak otthon, hanem még a leányegyházakban is és télvíz idején is.

Az is általános vélemény, sőt közhit volt például Budapesten a Horthy-korban, hogy a katolikus pap a szegényt nem temeti el ingyen s ezért ilyenkor a reformátusokhoz kell menni, mert azok ingyen is eltemetik a halottat. Ennek a hitnek az elterjedését igazán bajosan lehet sátán nélkül megmagyarázni. Az igazság ugyanis ugyanekkor az volt, hogy mikor egyik tanítványomtól, aki „főministráns" volt a józsefvárosi plébánián (tehát az egész országban az egyik legnagyobb plébánián, egyébként pedig kálvinista apa fia volt), kérdeztem, hogy mennyi jövedelmet jelent ez számára, nagy kedvetlenül azt felelte, hogy nagyon keveset, mert a temetéseknek úgyszólván fele „grátisz" megy, mert hát – mondta elkeseredve – a prépost úrnak csak egy kicsit sírni kell s akkor már ingyen temet. (Ez természetesen a sekrestyésnek és a ministránsoknak is veszteség. A kántornak nem, mert az ilyen ingyen temetésen nincs ének.)

Ugyanezen időben történt az is, hogy egy munkásból lett tanítványom (mert a munkások – természetesen – akkor is tanulhattak már és tanultak is), akiből sokkal nagyobb katolikust tudtam – Isten segítségével – csinálni, mint a fiatalabbakból (mert aki érettebb és tapasztaltabb fejjel hallgatja az egyház tanítását, arra nagyobb és maradandóbb hatással is van), találkozott az utcán egy volt munkástársával, aki azóta megházasodott, de csak polgárilag. Kérdésére, hogy miért csak polgárilag, azt felelte, hogy esküvőre nincs pénzük.

Nem is kell ahhoz pénz, mondta neki s azonnal el is ment az illetékes plébániára s megkérdezte, hogy megesketik-e az illetőt ingyen.

Hogyne esketnénk, válaszolta a plébános, hiszen majdnem mindenki ingyen esküszik. Mindjárt elő is vette neki azt a jegyzéket, ahova a jelentkezéskor be szokta írni a jegyeseket s mutatta neki, hogy nézze, ez is ingyenes, meg ez is, meg ez stb. Az a kifogás tehát, hogy ingyen nem esketnek vagy nem temetnek, csak ürügy szokott lenni az emberek részéről. Fő ok az, hogy még annyira se akarják magukat megalázni, hogy az ingyenességet legalább kérjék (az ingyenes temetést még inkább, mert azt akkor még nagy botrány nélkül bajosan lehetett volna pap nélkül elvégezni). A fő ok azonban az, hogy az esküvő előtti gyónás az, ami igen kellemetlen számukra. Ezt a szóban forgó munkást is – noha, mint látszik, még a jóravalóbbak, főként pedig a kevéssé dölyfösek közé tartozott – csak úgy tudta tanítványom a gyónásra (s így a templomi esküvőre) rávenni, hogy ő maga is meggyónt vele együtt.

Akik elhitték a rágalmat (pedig de sokan elhitték!), hogy a pap a szegénységet nem veszi tudomásul, s ha fizetni nem tud, akkor azt kívánja tőle, hogy az egyház áldása nélkül temesse el halottját, azoktól azt szoktam kérdezni: Ha maga lenne pap, akkor eltemetné a szegényt fizetés nélkül is? Természetesen, hangzott mindig a felelet.

Hogy meri hát – válaszoltam neki – azt gondolni, hogy a pap rosszabb, mint maga?! Vegye tudomásul, hogy a pap sokkal jobban eltemeti, mint az ő helyében maga eltemetné. Csak nem gondolja, hogy egy katolikus pap magához fog menni felebaráti szeretetet vagy önzetlenséget tanulni?!

Ha tehát ezzel szemben mégis azt hallja, hogy a katolikus halottat református lelkész temeti el „ingyen", akkor legyen róla meggyőződve, hogy ennek a szomorú dolognak nem a hozzátartozók szegénysége, nem is a pap önzése és anyagiassága vagy a kálvinista lelkész nagyobb önzetlensége az oka, hanem olyan esettel van dolgunk, melyben Ön még keményebben viselkedett volna, mint ahogyan a pap viselkedett.

Először rá kell mutatnom arra, hogy már az maga is mesebeszéd, hogy valaki, akinek halottja van, nem tud fizetni.

Az ilyen ember bizonyára nem fényűzően, hanem egyszerűen temet. A legegyszerűbb temetés díja azonban annyira csekély, viszont maga a temetés, még a legegyszerűbben is annyira drága (sírhely, koporsó, szemfedő, gyászkocsi, sírások stb.), hogy teljes lehetetlenség, hogy valakinek erre mindenre legyen pénze, csak a pap stólájára nem.

Bizonyára a még a legszegényebb temetés is belekerül ezer kommunista forintba, de az is bizonyos, hogy a pap díja az ilyen temetésnél 50 forintnál alig több. Pedig hát ennek is csak talán a fele a papé, a másik fele a kántoré (vidéken), sekrestyésé és a ministránsoké. Ezek fizetésének elengedése pedig egyenesen lelketlenség a plébánostól. Pedig ha a maga járandóságát elengedi, akkor egyúttal azokét is elengedi. Már most kérdem: Hogy lehet az, hogy a temetésre minden szegénynek van ezer forintja, de ezerszáz forintja már sehogy sincs egyiknek se. Annyira nincs, hogy emiatt a hiányzó száz forint miatt feltétlenül a reformátusokhoz kell folyamodnia. Kérdem: Mi itt az igazi ok? A száz forint hiánya-e vagy pedig a vallástalanság és a dac? S mégis mennyire elhiszi mindenki, hogy csak a száz pengő, csak a szegénység, illetve a pap pénzvágya és kíméletlensége az ok.

Az ember arra nem fizet szívesen, amit nem becsül. Amit értékel, amit fontosnak tart, arra mindig van pénze. Egy igazi katolikus tehát sokkal szívesebben fizet a papnak, templomnak, sekrestyésnek, ministránsoknak (azaz olyan gyerekeknek, akik az utcán való rosszalkodás helyett inkább vallási ténykedéseket végeznek), mint a sírásóknak, koporsócsinálóknak vagy a sírhelyért, vagy azokért a lovakért, melyek a holttestet kiviszik, mert annak az egyház áldása mindennél előbbre való, vagy legalábbis az említett dolgoknál előbbre való.

A papok azonban – sajnos – már rég elszoktak attól, hogy olyan nagy igényűek legyenek, hogy elvárnák híveiktől, hogy így viselkedjenek. Ők már rég megszokták azt, hogy az ő áldásuk az utolsó s ezért az emberek magától értetődőnek tartják, hogy az ő fáradságuk ezért ingyen legyen. Egészen bizonyos tehát, hogy csak emiatt még nem tagadják meg egy halottól se az áldást. Legfeljebb az lehetséges, hogy a szegénységgel való érvelést (mely oly nyilvánvalóan hamis) nem fogadják el azonnal, hanem megpróbálják, hogy az illető hívőt a fizetésre rábírják.

Nem anyagiasság ez, hanem csak normálisság épp úgy, mint azt se tartja senki anyagiasnak, aki nem akar valamiért húsz forintot fizetni, mikor 1-ért is meg tudja kapni, s aki inkább azt a mosónőt hívja, aki 50 forintot kér, mint azt, aki 60-at. Már csak azért is meg kell próbálnia a plébánosnak, hogy hívét fizetésre bírja, mert aki az embereket ismeri, jól tudja, hogy aki nem így tesz, annak alig van jövedelme. De láttuk, hogy itt nem is csak a plébános jövedelméről van szó, hanem más, nála szegényebb emberekéről is.

Velem előfordult káplán koromban, Párkányban, hogy egy nánai ember jött bejelenteni halottját. Azt nem kérte a plébánostól, hogy ingyen temesse, mert az egyébként is csak fillérekbe került (s a plébános ismerte s tudta, hogy nem szegény), de kérte éntőlem, akinek a temetést kellett végezni s akit kocsin kellett Nánára kivitetnie, hogy menjek ki gyalog, mert ő nagyon szegény ember, nem tud kocsit küldeni. Megsajnáltam, kimentem gyalog s utána megtudtam, hogy az egyik leggazdagabb ember volt Nánán.

Egy somogyi plébánossal pedig megtörtént, hogy cigányasszony hozta megkeresztelni gyermekét. Cigánynak nem szükséges mondani, hogy szegény, mert úgy is tudjuk, s ha fizetni nem akar, aligha akad ember, aki pénzt tudjon venni rajta. Itt a dolog vége az lett, hogy délután már az egész falu a plébános úron röhögött, mert a cigányasszony hangos dáridó közepette azt ordította a falu kocsmájában: Így kell elbánni a pappal! Én nemcsak nem fizettem a keresztelőért, hanem még a pap fizetett érte nekem!

Akinek ilyen tapasztalatai vannak – s minden idősebb papnak vannak hasonló tapasztalatai –, az a legjobb akarattal se hatódhat meg, mikor ingyen temetést kérnek tőle. A pesti pap-

gyűlölők hiába fogják rá, hogy szívtelen. Ő ilyenkor egész másra gondol: arra, hogy igaz-e az, amit az ő „szegény" híve mond s nem szélhámos áldozata lesz-e, akin nevetni szoktak, ha hisz és meghatódik.

De ha ennek a pap és hívő közötti alkunak az lesz a vége, hogy a reformátusok temetik el a katolikus halottat, akkor semmi se annyira bizonyos, mint az, hogy ez nem a katolikus hívő szegénysége miatt történik. Ez legfeljebb azért fordulhat elő, mert az állítólag szegény hívő nem kéri az ingyen temetést, hanem követeli. Például mihelyt a plébános érvelni kezd, hogy dehogyisnem tudja megfizetni, a „hívő" azonnal azt vágja a szemébe, hogy akkor majd eltemetik a reformátusok. Ezt persze azért mondja, mert abban bízik, hogy a plébános azt fogja mondani, hogy ezt a szégyent azért mégse tegye meg. Inkább engedje meg kegyesen, hogy ő temethessen ingyen. Így aztán a hívő nem fizet s megaláznia se kell magát, plébános pedig ingyen temet s még meg is alázkodik melléje.

De természetesen nem minden plébános egyforma típus. Például én se ebbe a típusba tartozom. Igaz, hogy az alázatosság erény, de nem az, ha valaki a hitványság, önzés és egyházgyűlölet előtt alázkodik meg. Igaz, hogy mindennek az a szegény holttest issza meg a levét, amely nem hibázott s ilyen szempontból véve még ez a papi megalázkodás is helyes. Ámde a temetés és a holttest beszentelése nem fontos dolog. Aki bűntelenül vagy kellő bűnbánattal halt meg, az üdvözül és örökké áldja, hogy megszületett akkor is, ha a holttestét a kutyák szaggatják és marcangolják is, ellenben aki bűnben halt meg, elkárhozik, s örökre átkozza azt a napot, melyen megszületett, még ha a holttestét maga a római pápa tömjénezte is meg 600 püspök segédletével.

Arra a plébánosra se vethetünk tehát követ, aki azt a hívét, aki a reformátusokkal való fenyegetőzéssel követeli tőle, hogy ingyen temessen, abban a pillanatban kidobja s többet szóba se áll vele. Az anyaszentegyház képviselője ugyanis nem alacsonyodhat le annyira, hogy valaki kalmárnak nézze, akit azzal lehet fenyegetni, hogy ha nem adja a portékáját olcsóbban, akkor elmennek egy másik boltba, ahol olcsóbban szolgálnak ki. A katolikus temetés és a vele járó áldás kitüntetés. Aki nem veszi annak, nem érdemli meg, hogy részesüljön benne. Lám, az eretnek, az öngyilkos és a meg nem tért nyilvános bűnös (tehát a csak polgári házasságban élő is) nem részesülhet ebben a kitüntetésben még akkor se, ha tízszer annyit hajlandó érte fizetni, mint amennyi meg van szabva.

Ismétlem, ennek a más bolttal való fenyegetőzésnek az esetében fékezheti a pap méltó felháborodását az a meggondolás, hogy hiszen nem azt a gonoszt fossza meg az egyház áldásától, aki így fenyegetőzik, hanem azt a szegény halottat, aki nem gorombáskodott és nem fenyegetőzött semmivel. De hát már rámutattunk arra is, hogy ez a beszentelés nemcsak nem fontos dolog, hanem elsősorban nem is a halott, hanem a temetésen megjelent élők miatt van. Ha a közönségnek tudtára lehet adni, hogy miért (azaz, hogy a hozzátartozók bűne miatt) temeti eretnek lelkész a katolikus halottat, ennek a szomorú dolognak építő jellege volna.

Ez azonban nem történik meg, sőt a sátán, mint láthatjuk, gondoskodni tud róla, hogy az emberek éppen az ellenkezőt gondolják és azt higgyék, hogy ennek a papok (tehát nem is csak ennek az egy papnak az) önzése és visszataszító anyagiassága az oka, mert hát a hozzátartozók szegények, fizetni nem tudnak, a pap pedig – az a pap, akit úgyis felvet már a sok pénz – ingyen nem volt hajlandó eltemetni. Még külön növeli a botrányt, hogy a reformátusok viszont hajlandók. De lehet-e igaza annak a katolikus vallásnak, melynek papjai ennyire önzők és pénzvágyók, s nem nyilvánvaló-e, hogy jobb vallás a református vallás, melynek papjai viszont ingyen is temetnek, még katolikusokat is?

Bajosan fordulhat elő az az eset, hogy egy katolikus halottat azért legyen kénytelen másvallású lelkész eltemetni, mert hozzátartozói nem tudtak a papnak fizetni. Ha ugyanis a papnak nem tudtak fizetni, akkor az asztalosnak, a temetkezési vállalkozónak, a sírásóknak és a

sírhelyért még kevésbé tudtak, mert ehhez még több pénz kell s így a halottat a református lelkész se temethette volna el még az ő állítólag igen nagy felebaráti szeretetében sem (az pedig még nagyobb lehetetlenség, hogy az egész temetésen mindenki mindent ingyen csinált, ingyen adott, csak a pap volt az, aki ennek ellenére is ragaszkodott a maga járandóságához).

Az igazi ok ilyenkor mindig az, hogy a halott méltatlan hozzátartozói nem becsülték meg ezt a katolikus temetést, mindenért hajlandók voltak fizetni, csak az egyház szolgálatáért nem, azt legfeljebb csak ingyen lettek volna hajlandók elfogadni, de kérni még így se voltak hajlandók, sőt kihívó viselkedésükkel ezt a plébános számára egyenesen lehetetlenné tették. Aki az egyház szolgálata iránti megvetését fitogtatja, azt az egyház akkor se szolgálhatja ki, ha megfizet érte, mert az egyház ezzel lealacsonyítaná önmagát.

Hogy Pesten a Horthy-korban vagy Ferenc József korában a „szegény" katolikusok református temetését valóban ilyen okok idézték elő, azt könnyű elképzelni. A szociáldemokrata szakszervezetekben akkor még rendszeresen butított és szóban és írásban állandóan a papság elleni gyűlöletre lázított fővárosi munkást végtelenül bosszantotta, ha a halottja eltemetése miatt meg kellett jelennie a plébánián, a tőle oly ádázul gyűlölt pap előtt.

(Az első világháború előtt a Népszava külön füzetet adott ki „A csuhások" címmel, a címlapon egy undok fekete pappal és „Papzsák feneketlen" jeligével. A „népi demokrácia" idején már nem ért volna el hatást az ilyesmi, mert akkor már nem a papok, hanem a munkásvezérek parancsoltak Magyarországon s a munkások már látták, milyen cserét csináltak. De előtte még igen nagy hatása volt az ilyesminek s akkor még minden munkás úgy esküdött a Népszava szavára, mint mi a Szentírásra.)

Olyan daccal, olyan puskaporosan ment, hogy a legkisebb ürügy is elég volt, hogy azonnal felrobbanjon. Bántotta, hogy neki, aki papjával eddig semmiféle összeköttetésben se volt, egyházi adót sohase fizetett (Pesten azt akkor még senki se fizetett, az egyedüli fizetés esküvőkor meg temetéskor volt), templomba már évtizedek óta nem volt, most neki mégis el kell mennie a plébániára.

Sötét, komor képpel, mint a halálos ellenséghez szokás, állított be tehát, talán egyenesen köszönés nélkül, vagy úgy köszönve, hogy inkább volt inzultus, mint köszöntés. Utána első szava az volt, hogy „fizetni nem tudok"! Nem kért ingyen temetést, hanem kijelentette, hogy a pap áldása neki legfeljebb ingyen kell s ezt olyan hangon és olyan modorban tette, mely vérig sértő s szinte ordítja, hogy fizetni nem nem tud, hanem nem akar, mégpedig megvetésből nem akar, s tulajdonképpen csak azt akarja tudtul adni, hogy a papi áldás, melyet népbutító hókuszpókusznak tart, neki nem is kell. (A Népszavában akkoriban egy-egy elvtárs temetésekor szinte naponta így fejeződött be a tudósítás: „A temetésen pap nem alkalmatlankodott".)

Igazán nagy alázatosság kellett tehát ahhoz, hogy a pap mindehhez jó képet vágjon s úgy tegyen, mintha nem is sejtené, mi lakik ebben az emberben s ezért azt válaszolja: „Jól van, majd eltemetjük ingyen." Sőt az is kérdéses, okos volt-e az ilyen alázatosság. A pap kényelme szempontjából s az előrelátott rágalmak elkerülése szempontjából feltétlenül ez volt az okos, de hogy erkölcsileg ez volt-e a helyes, az már más kérdés. Az ilyen műveletlen, eldurvult ember ugyanis nem meghatódik a pap türelmétől és alázatosságától, hanem csak még elbizakodottabb lesz tőle s elvtársai előtt utána egész élete végéig azzal dicsekszik, hogy ő tudja, hogyan kell elbánni a pappal. Abban igaza is van, hogy a pap engedékenysége itt nem alázatosság vagy felebaráti szeretet, hanem gyávaság, félénkség, vagy legfeljebb kényelemszeretet volt, mely inkább nyel egy kicsit, hogy későbbi kellemetlenségektől magát megkímélje. A kényelmes ember ugyanis nem szeret harcolni. De a kényelemszeretet se nem jóság, se nem alázatosság.

De még ha nem dacból, hanem csak anyagiasságból kérik ingyen a pap szolgálatát, akkor se célszerű a túlságos engedékenység. Az emberek ugyanis olyanok, hogy ha a kisujjunkat

mutatjuk nekik, akkor csakhamar már az egész karunkat követelik, s ha hozzászoktatjuk őket, hogy mindent ingyen adunk nekik, akkor emberfia legyen, aki újra hozzá tudja őket szoktatni a fizetéshez. Amelyik pap könnyen elenged, az csakhamar oda jut, hogy még a legjobb javadalmú plébánián se tud megélni. S jót se tesz vele a híveivel, mert elszoktatja vele őket attól, hogy az egyházat nekik kell fenntartaniuk és hogy érte áldozniuk is kell. Ezért még az igénytelenséget és az apostoli szegénységet gyakorló pap is sokkal jobban teszi, ha mindent, ami jár, szigorúan behajt s aztán ajándékozza vissza a falu szegényeinek vagy más jótékony célra azt, amit fizettek neki. Ez erény és okosság, az puhaság és tehetetlenség (esetleg hiúság is lehet, hogy dicsérjék érte), melynek csak káros hatása lehet.

Egyszer egyik volt tanítványom, akit mint ipari tanulót tanítottam, mikor összetalálkoztam vele az utcán, szintén panaszkodott, hogy mikor nemrég meghalt az anyja, a pap (ez görög katolikus, tehát családos pap volt) nem volt hajlandó addig eltemetni, míg a koporsó körül álló gyászoló közönség körében össze nem gyűjtötte a temetésért járó összeget. Ugyanez az ember, mikor lakásomról távozott, olyan erős parfümillatot hagyott maga után, hogy még egy hét múlva is lehetett érezni. Illatszerre tehát férfi létére is volt pénze, az anya temetésére nem. Illetve arra is volt, mert kellett lennie, csak a papnak nem jutott már belőle. Amit illatszerre elköltött, éppen elég lett volna rá.

Ami pedig a reformátusok ingyentemetéseit illeti, ezek bizony szégyene a magyar kálvinizmusnak, nem pedig dicsősége. Még ha el is fogadnánk azt a képtelenséget, hogy a református lelkész csakugyan mindig önzetlenebb, mindig jobbszívű és mindig jobban pártolja a szegényt, mint a katolikus pap, még akkor se tarthatnánk lehetségesnek, hogy ő mindig ingyen tegye azt, amit a katolikus pap állítólag nem tesz meg ingyen. Igaz, hogy a református lelkészek hívei úgyszólván kivétel nélkül mindig gazdagabbak a katolikus pap híveinél s így eltartásához nagyobb arányban tudnak hozzájárulni, másrészt azonban igaz az is, hogy a kálvinistáknál minden kis falunak külön-külön lelkésze van, míg katolikus részen, ha a falvak kicsinyek, öten-hatan alkotnak egy plébániát, s míg a katolikus papnak a fővárosban tíz, húsz, harminc, negyven, sőt ötvenezer híve is van, addig ugyanott a kálvinista lelkészek három, négy ötezer hívőből élnek. Sőt a fővárosban még azt se nagyon mondhatjuk, hogy gazdagabbak a katolikusoknál.

Egy református lelkész számára tehát évente sokkal kevesebb temetési lehetőség adódik, mint a katolikus pap számára, az ingyentemetés fényűzését tehát sokkal kevésbé engedheti meg magának, mint az. Pedig hát a református lelkésznek még felesége és gyermekei úri öltözködéséről, a gyerekei taníttatásáról és lányai férjhez adásáról is gondoskodnia kell, míg a katolikus papnak mindezekre nincs gondja. Érthetetlen tehát, hogy kínálhatja mégis annyira az ingyentemetéseket.

Az előbb láttuk, hogy a feleséges és szintén kevés hívővel rendelkező görög katolikus pap még azt is megtette, hogy addig meg se kezdte a szertartást, míg a stólát a gyászoló közönség körében össze nem gyűjtötték. (Egy görög katolikus pap azonban, akinek az esetet megemlítettem, felháborodva utasította vissza még a gondolatát is annak, hogy hasonló dolog megtörténhetett. Azt állította, hogy ez a volt tanítványom nekem hazudott.) Hogy az egyszerű fővárosi katolikusok mégis széltében elhitték, hogy nálunk ingyentemetés nem lehetséges, a reformátusok azonban bárkit eltemetnek ingyen is, ahhoz éppen olyan bámulatos jóakarat szükséges a református lelkészek iránt, mint amilyen hihetetlen rosszakarat, gyűlölet a saját papjuk ellenében.

Az egyik fővárosi állami gimnáziumban a Horthy-korban tüdővészben meghalt egy egészen szegény sorsú, fiatal kora miatt akkor még ki nem nevezett s ezért az ilyenkor járó temetési segélyekben se részesülő tanár, akinek csak egyetlen hozzátartozója, özvegy anyja annyira szegény volt, hogy még fia temetéséről is az iskola tanári kara és diáksága gondosko-

dott. Az a katolikus tanár, aki a temetést intézte, rendkívül meglepődött, mikor a Kálvin téri lelkészi hivatalban, ahol a megfelelő megokolás kíséretében ingyen temetést kért, azt felelték neki: „De kérem, hogy gondolhat ilyet?! Hiszen ebből élünk!"

Ez a katolikus tanár is annyira osztozott az együgyű és saját papjaik ellen öntudatlanul is rosszakaratú katolikusok közhitében, hogy ő is bizonyosra vette, hogy a reformátusok ingyen temetnek és csak a katolikus plébánosok anyagiasak, hogy a lelkész válasza rendkívül meglepő volt részére. (A végén természetesen mégis ingyenes lett a temetés, mert a tanár nem volt hajlandó fizetni, s azzal érvelt, hogy a tanári kar és a diákság is anyagi áldozatot hoz ezzel a temetéssel, tehát hozzon a lelkészi hivatal is.)

Azzal természetesen nem érvelhetett volna, hogy ha nem temetnek ingyen, akkor elmennek a katolikusokhoz, mert a katolikus pap a református halottat akkor se temethette volna el, ha fizettek volna érte. Ez nálunk nem pénzkérdés, hanem elvi kérdés. Az egyház áldása csak annak jár, aki az egyház tagja volt és hitte azt, amit az egyház tanít. A felebaráti szeretet csak azt kívánja, hogy sajnáljam az illetőt, esetleg (kivált ha ismertem is) imádkozzam is érte, temetéséhez is hozzájáruljak a pénzemmel, ha ismerősöm volt, a temetésére is elmenjek, dögvész idején, ha nincs más, akár én magam vigyem ki a hátamon a temetőbe és ássak neki sírt (mint Borommei Szent Károly csinálta).

Mindebben nem lehet akadály az, hogy a halott református volt, abban azonban, hogy mint az egyház hivatalos képviselője, az egyház áldásával is ellássam, már akadályoz, mert nem téveszthetem meg az embereket, s nem viselkedhetek úgy, mintha mellékesnek tartanám azt, hogy valaki katolikusként hal-e meg vagy az egyház elleni lázadóként. Láttuk, hogy még így is üdvözülhet valaki, de csak a valósággal ellenkező jó lelkiismerete címén. A pap azonban, aki a lelkében senkinek nem olvashat, a szertartást, mely külsőség, szintén csak a meghalt külső viselkedése után igazodva végezheti el. Az emberek is csak az után igazodhatnak. Ezért a pap ellenkező cselekedete félrevezethetné őket, mert azt a következtetést vonnák le belőle, hogy nem baj az, ha valaki életében eretnek volt és úgy is hal meg. Az igazság ugyanis az, hogy ez baj, mégpedig igen nagy baj. Aki tehát figyelmezteti rá embertársait, nem szeretetlen, hanem éppen ellenkezőleg, a szeretetet gyakorolja irányukban.

De a református lelkész még jobban rá van szorulva a pénzre, mint a katolikus pap. Hogy lehet tehát, hogy azokat a katolikus halottakat, akiknek hozzátartozói ez ügyben őhozzájuk fordulnak, azzal a megokolással, hogy szegények, s ezért a katolikus pap elutasította őket, mégis ingyen eltemetik. Tagadhatatlan ugyanis, hogy ez többnyire megtörténik. Nohát éppen ez az, ami a református lelkészre szégyen. (Nem is mondom, hogy mindegyik ilyen, mert ezt sértő volna a református lelkészek egészéről feltételezni.)

A dolog lélektani magyarázata a következő:

Az a katolikus, aki a saját papjánál sértően és kihívóan viselkedett s emiatt a katolikus plébánián kénytelenek voltak kidobni, akkor, mikor emiatt – mivel akkor még a kommunistákhoz nem mehetett a temetés ügyében – a református lelkészségre megy, ott már egész másképp viselkedik. Azzal állít be, hogy szégyellem, hogy katolikus létemre kénytelen vagyok idejönni, de hát a saját papom így meg így bánt velem stb. Most már természetesen szívesen fizetne is, mert hiszen eddig se az volt az igazi ok, mert szegény volt, hiszen láttuk, hogy a temetési költségeknek a stóla egyébként is csak egy kis töredéke s ezt ő csak addig látta olyan kifizethetetlenül nagy összegnek, míg a saját papja elleni gyűlölet megzavarta a józan eszét. Mivel azonban azt állítja, hogy a katolikus plébánián való elutasítására a szegénysége volt az ok, most nem cáfolhatja meg önmagát s nem kínálhatja a pénzt.

Egy tiszteletreméltó református lelkész (s egész bizonyos, hogy volt és van ilyen is) azt felelné, hogy ugyan édes barátom, ne beszéljen nekem ilyeneket, hiszen a plébános urat én is ismerem. De ha nem is ismerném, ilyen lelketlenséget akkor se volna szabad róla elhinnem.

Ön bizonyára tiszteletlenül viselkedett a plébános úrral. Talán nem is kérte, hogy a maga ügyében ingyen fáradjon, hanem egyszerűen kijelentette neki, hogy nem fizet, illetve csak akkor kell a szolgálata, ha ingyen végzi.

Nekem a maga halottjához semmi közöm, az Ön kívánságának teljesítése pedig sértő volna a plébános úrra s ezért nem is teljesíthetem. Menjen csak vissza hozzá, viselkedjék vele úgy, ahogy egy hívőnek a papjával illik s legalább csak félig olyan udvariasan, mint most itt velem viselkedett, s meglátja, hogy a halottját nemcsak eltemeti, hanem ha csakugyan oka van rá, még ingyen is eltemeti, sőt lehet, hogy ezek után büntetésből nem is fogja magától elfogadni a pénzt még akkor se, ha kínálja.

Nem szégyen-e azonban, ha a református lelkész ehelyett a hitvány katolikus hívő minden szavát elhiszi, megörül neki, hogy a katolikus pap olyan rossz ember, ő pedig – természetesen – olyan jó. Természetesen ezt az ő nagy jóságát nem cáfolhatja meg azzal, hogy megkérdi tőle, mit tud fizetni, különösen mikor úgy is tudja, hogy ha ingyen temet, azt már másnap az egész környék tudni fogja s ezzel mind a maga, mind felekezete becsülete nagyban emelkedik általa.

Így lesz aztán ingyentemetés hiúságból a más vetésébe, illetve konkolyába való belekaszálásból. Ezért szégyene az ilyen temetés a református lelkészségnek, nem pedig dicsőség, ha az alantas tömegek még oly dicsőségként emlegetik is.

A református lelkész, ha nincs eltelve a maga jóságával, és ha katolikus kartársa iránt nem viselkedik sértő lekicsinyléssel, akkor csakis arra gondolhat, hogy egy olyan katolikus ember, akit a katolikus pap elutasít, csak a katolikusok söpredéke lehet. Kell tehát akkora felekezeti önérzetének lennie, hogy áldását ne azokra pazarolja, akiket a katolikus kertből mint gazt dobtak ki. Ha nem így viselkedik, hanem elhiszi a rosszat a katolikus papról (de azért természetesen igen nagy híve a felekezeti békének) és a gazt tárt karokkal fogadja, az mindent jelent, csak azt nem, hogy nála mellékes a pénz, vagy hogy ő jószívű és nem anyagias.

Katolikus részről s általában az egész magyar közvélemény részéről az öntudatlan papgyűlölet még azt is sérelmezi, hogy a papok adót szednek (nem is egyházi, hanem papi adónak nevezik), hogy a templomban perselyeznek s hol erre, hol arra az egyházi célra gyűjtést rendeznek. Szerintük ez mind a papi pénzvágy megnyilvánulása. Szerintük a papnak pénzzel egyáltalán nem volna szabad foglalkoznia. Legalábbis az evangélium igazi szelleme ezt kívánná.

Pedig hát az evangéliumból többek közt azt is megtudhatjuk, hogy Krisztus Urunknak olyan egy darabból szőtt értékes köntöse is volt, hogy hóhérai sajnálták elszabdalni, mikor ruháit kiosztották maguk között s ezt kivételesen úgy sorsolták ki maguk közt egyben. (Jn 19,23-24) Ugyancsak az evangéliumból tudjuk meg, hogy pénze is volt még Jézusnak is. Igaz, hogy csak annyira becsülte, hogy Júdásra bízta s eltűrte, hogy az lopkodja is, de hát hiszen az emberek ma is éppen eleget lopkodják a papok pénzét, tehát még ebben is megvan az egyezés a krisztusi időkkel.

Szent Pál leveleiből, tehát ugyancsak a Szentírásból azt is láthatjuk, hogy ő maga is rendezett a hívek közt gyűjtéseket, sőt erről olyan hosszan és körülményesen tárgyal leveleiben, mintha a lelkipásztorkodásnak ez volna egyik leglényegesebb része. (Sajnos, az egyház földi életében fontos is, mert hiszen itt a földön majdnem minden az anyagiaktól függ, aki tehát ezeket az anyagiakat készakarva elhanyagolja, maga akadályozza meg lelki munkája eredményét.)

„Mutasd meg magadat a papnak!" – mondta Jézus (Mk 1,44; Lk 5,14) a tőle meggyógyított bélpoklosnak s ezzel (és más ehhez hasonló kijelentéseivel) azt is világosan tudtunkra adta, hogy a papok hatáskörét és járandóságai megfizetését (a papnak ugyanis fizetni is kellett azért, amiért megállapította a bélpoklos megtisztulását) fontosnak és helyesnek tartotta. Sőt külön még azt is hozzátette, hogy fizesd is meg a papnak azt, ami ezért jár neki. Az ószövetségi Szentírásban olyan esetek is le vannak írva, mikor a zsidó papok egymással veszekszе-

nek hatásköri és pénzbevételi súrlódások miatt, s a Szentírás ezen nemcsak nem botránkozik, hanem mint a legtermészetesebb dolgot beszéli el. Az Istentől sugalmazott Szentírás tehát akár anyagi, akár hatalmi tekintetben közel se olyan szigorú bírája a papság gyöngéinek, mint a mai papgyűlölők.

Az Isten szava nem követeli a papoktól azt a lehetetlenséget, hogy mindnyájan angyalok legyenek s ne csak bűnöket, hanem még gyarlóságokat se találjunk bennük. Nem is léphet fel ilyen követelésekkel más, mint csak az, akit gyűlölet vezet, s így meg van fosztva józan ítélőképességétől. Milyen rossz jel azonban az, ha valakit éppen Krisztus követei iránt vezérel gyűlölet s nem az irántuk való szerető rajongás, hanem a rosszakarat térít le az arany középútról.

*

Feltűnő, de hitetlen vagy rosszasági szempontból éppen nem logikátlan dolog az se, hogy amennyire szigorú, sőt kegyetlen a mi közvéleményünk az olyan papok bűneinek megítélésében, akik még papok, épp oly túlságosan megértő és megbocsátó az olyan papok iránt, akik már elhagyták Krisztus zászlaját, szakítottak már papi mivoltukkal, kiléptek a papságból, megházasodtak, hitehagyottak lettek. Az ilyen papokat közvéleményünk jellemesnek tartja, mert abbahagyják a képmutatást, becsületesen levonták felfogásuk, illetve életmódjuk következményeit s volt erejük lemondani arról a jólétről, kényelemről és tiszteletről, melyet papi mivoltuk biztosított nekik, melyet azonban nem érdemeltek meg. Ugyanez a közvélemény azonban kérlelhetetlen azon papok iránt, akik bűnös életükhöz is ragaszkodnak, meg ahhoz a kivételes bánásmódhoz és tisztelethez is, mely a papi mivolttal jár s ezért egész életükön át folytatják a jellemtelen képmutatást és a nép becsapását.

Úgy látszik, mintha ez a felfogás az igazság és a becsület képviselője volna, pedig dehogy az. Először is meg kell állapítanunk, hogy teljesen hitetlen, illetve katolikusellenes. Jellemről, becsületről beszél olyan emberrel kapcsolatban, aki hitehagyott lett, nyíltan elhagyta a Krisztus ügyét és ezt olyan ember bocsátja meg neki ilyen könnyen, sőt csinál belőle egyenesen jellemességet, akinek egyébként a fő elve az, hogy becsületes ember nem változtathatja vallását és aki, mikor az ellenkező történik és egy zsidó vagy protestáns lesz katolikussá, megvetően úgy emlegeti az illetőt, mint „hitehagyottat", ha egy katolikus pap lesz protestánssá, az tiszteletreméltó jellem, vagy legalábbis sokkal különb azoknál, akik végig megmaradnak papoknak.

Pedig hát a papságból kilépett pap nemcsak hitvány hitehagyott, hanem még esküszegő is, aki nemcsak a nemi élvezetektől való tartózkodásra kötelezte magát szabad akarattal, ünnepélyesen és visszavonhatatlanul, hanem a püspökének való engedelmességre is és a katolikus hitvallásra ismételten esküt tett, mikor pappá szentelték. Most esküit sorozatosan és nyíltan megszegi (s ráadásul éppen ezáltal lesz jellemmé), világos, hogy ilyen álláspontra csak akkor helyezkedhetünk, ha magát a katolikus vallást és a nemi élvezetekről önmegtagadásból és példaadásból való lemondást tekintjük kárhozatos dolognak, mert hiszen csak a bűnös dologgal való szakítás nem bűn még akkor se, ha előzőleg esküt tettünk rá. Csak az ilyen szakításhoz kell jellem. Pedig sokan azt gondolják, hogy ha már valaki megesküdött, még ha esküjét rosszra is tette le, még ez esetben is meg kell tartania.

Az ilyen pap mentségére az se érv, hogy hiszen ezt az esküt már kilépése előtt is megszegte. Ez igaz, de ekkor még csak a nemi élvezetektől való tartózkodásra tett esküjét szegte meg a még ki nem lépett rossz pap (erre pedig esküt nem is tett, csak eskü nélkül kötelezte magát rá), de a katolikus hitvallásra letett esküjét még nem szegte meg. Az igazság tehát az, hogy az úgynevezett „sunyi" papok még akkor is kisebb bűnösök, mint a kilépő és más vallásra térő papok, ha az életük egyébként papi szempontból tűrhetetlen.

A kétféle rossz pap között ugyanis ugyanaz a különbség, mint az olyan férj között, aki időnként ugyan megcsalja a feleségét, de titokban csinálja, azaz szégyelli, amit tesz, tehát elismeri bűnös voltát és elméletben elismeri felesége jogait is és az esküvő alkalmával letett esküje szentségét és kötelező voltát is, gyermekei sorsára és érdekére tekintettel van, csak gyakorlatilag gyenge kötelességei megtartására és aközött a férj között, aki se esküjével, se felesége jogaival, se gyerekei érdekével, se az eskü szentségével mit sem törődve, feleségét nyíltan elűzi vagy otthagyja s ország-világ előtt együtt él bűntársával.

Ebben az esetben is mind a két férj bűnös. Az egyik azonban csak „sunyi" bűnös, mert külsőleg kifogástalannak mutatja magát, elismeri az eskü szentségét és őt kötelező voltát, szégyelli is a bűnét, viselkedése is azt bizonyítja, hogy a bűn még nem vált egyeduralkodóvá lelkében. Gyarló, sőt bűnös ugyan, de a hidat, mely visszavezet a jóra, még nem égette fel maga mögött, ballépéseit csak ideigleneseknek tekinti s még vissza akar térni az erkölcs és a becsület útjára. A másik ezzel ellentétben már végleg a rossz mellett döntött, már végleg leszámolt feleségével, sőt még azt se ismeri el, hogy amit tesz, az rossz, ő maga pedig bűnös, akinek szégyelleni valója van. Erényt csinál a bűnből, vagy legalábbis jogot.

A kilépő rossz papot a ki nem lépő rossz pappal szemben szintén csak az dicsérheti, aki már szakított a keresztény világnézettel, aki előtt adott szó, fogadalom vagy eskü már nem számít, a katolicizmus nem érték szemében, vagy azt az életet, melyet az egyház papjaitól megkíván, gyakorlati szempontból lehetetlennek tartja. De aki az ilyen lépést helyesli, nemcsak a katolikus, hanem az általános erkölcsről is lemondott már. Ha ugyanis az evangélium hirdetéséről és a keresztény életre való példaadásról való nyílt és végleges lemondást még azokban is helyeseljük, akik már elkötelezték rá magukat, vagy legalábbis ezt a nyílt és végleges lemondást többre értékeljük, mint ugyanennek az evangéliumnak és keresztény erkölcsnek gyarló vagy akár bűnös képviseletét, akkor arról teszünk tanúságot, hogy mi ezzel az evangéliummal és keresztény erkölccsel is szakítottunk már, sőt talán már egyenesen ellenséges szemmel nézünk rá.

A ki nem lépő rossz pap csak azok szemében ér kevesebbet a már kiugrott papnál, akiket maga a papság ellen vezet gyűlölet, ezért nem tudják megőrizni tárgyilagosságukat, s mint a gyűlölet szokta, a pappal szemben mindig csak a legrosszabb eshetőségre tudnak gondolni. Igaz, hogy lehet és bizonyára van is olyan pap is, aki épp oly gátlástalanul vétkezik, épp úgy nem bántja érte a lelkiismeret és épp úgy esze ágban sincs megjavulni, mint akár egy már kiugrott papnak (bár még a kiugrottak között is szép számmal vannak, akik jóváteszik bűnüket) s valóban csak azért nem lép ki, mert így kényelmesebb az élete s talán olyan jellemtelen már, hogy az állása és az életmódja közötti kiáltó ellentét tűrhetetlenségét már nem is érzi.

Ez azonban a legrosszabb eset és semmiképpen se mondhatjuk, hogy gyakori. A papgyűlölőnek eszébe se jut (részint, mert a gyűlölet lehetetlenné teszi számára a tárgyilagosságot, részint, mert ő maga is ilyen jellemtelen típus és ezért gondolja azt, hogy a pap is ilyen), hogy – legkivált nemi tekintetben és különösen egy papnak – nemcsak hideg önzésből vagy cinizmusból lehet vétkezni, hanem emberi gyöngeségből is, sőt – a tapasztalatlanság miatt – sokszor még előre nem látott véletlen miatt is történhet az elromlás. (Pedig a papok igen sokszor tapasztalatlanok ilyen kérdésekben.)

Az se jut eszébe, hogy a pap nem szükségképpen olyan tág lelkiismeretű, hitbelileg nem olyan közönyös, nem annyira tisztán csak ennek a világnak és az élvezeteknek élő életfelfogású és lelkiismeret-furdalásoktól se annyira mentes, mint ő, hanem egy papnál inkább az a szabály, hogy ha vétkezik, nem azon jár az esze, hogy mikor vétkezhet majd újra, hanem belső nyugtalanság, szégyen, bűnbánat fogja el miatta s minden igyekezete arra irányul, hogy a bűn hálójából minél előbb kikeveredjék. Szó sincs tehát róla, mintha azért maradna meg bűne ellenére továbbra is papnak, mert jellemtelen és a papi állás előnyeit a hátrányai vállalása

nélkül akarja élvezni, hanem egyedül azért, mert gyarlóságai ellenére is szentül meg van győződve mindannak igazságáról, amit hirdet és amelynek képviseletére felesküdött, főként pedig azért, mert jelenlegi bűnös állapotot nem tartja véglegesnek, hanem csak emberi gyengeségből folyónak, melyen később majd segíteni fog.

A papokon botránkozó nem gondol arra, hogy a pap, akit ő önző, cinikus, jellemtelen bűnözőnek gondol, bűne elkövetése után talán egész éjszaka álmatlanul hánykolódik ágyában és könnyeivel öntözi párnáját. Pedig ez még akkor is könnyen lehetséges, ha külső viselkedése ennek éppen az ellenkezőjét mutatja. Tudvalevő ugyanis, hogy az emberek, kivált a férfiak, benső lelki világukat nem szokták a nyilvánosság elé vinni, hanem a kíváncsi szemek elől leplezni szokták.

Előttem igen sokan tárták fel már lelküket s emiatt mily sok cinikusnak látszó bűnözőről tudtam meg, hogy nem cinikus! Pedig ezek nem is voltak papok! Már most hogy lehet arra gondolni, hogy egy pap csak azért, mert bűnbe esett s abból rögtön nem is tud kikeveredni, rögtön szakít egész papi mivoltával is, sőt még azzal a kereszténységgel is, melynek igazsága legszentebb meggyőződése s melynek szolgálatára elkötelezte magát, s ha nem így tesz, akkor képmutató? Ezt a bűnös paptól csak olyan ember teszi fel, akinek, mivel ő már végleg a bűn fia, jól esnék, ha még a papok is a cinizmusát és erkölcsi nihilizmusát erősítenék meg viselkedésükkel. A papi bűnökből és botlásokból nem az következik, hogy a papok is dobják sutba végleg a jót és nemeset, hanem az, hogy tartsanak bűnbánatot, hagyják abba a bűnt és kezdjék meg újra szenvedélyeik és a rossz elleni küzdelmet.

Teljesen hamis beállítás és torzkép az is, mintha egy papnak a papságból való kilépéséhez önzetlenségre volna szükség, mintha a kilépő előnyöket hagyna ott, mintha kilépésével a becsület oltárán hozna áldozatot, vagy mintha a bent maradó rossz papban az önzés és a papi állás előnyei lennének azok, amik miatt a végső „becsületes" lépés megtevésétől tartózkodik.

Jólét elhagyásáról szó se lehet, hiszen nem püspökök és nem kanonok szoktak „kiugrani", hanem fiatal papok, többnyire káplánok, hitoktatók vagy fiatal szerzetestanárok. E legutóbbiak nemcsak kilépésük után is épp úgy megmaradhatnak középiskolai tanároknak, mint pap korukban voltak, hanem olyan feltűnően nagy számban lesznek belőlük igazgatók, hogy a fővárosban még a „klerikális" Wolff-párt uralma alatt is a középiskolai igazgatók hihetetlenül nagy arányban kerültek ki közülük. Ezek, ha megmaradtak volna szerzetespapnak, már csak paphoz nem illő életmódjuk miatt se lehettek volna soha igazgatókká, nem is szólva arról, hogy nem élhettek volna a főváros ragyogásában, hanem egy-egy vidéki kisvárosban kellett volna leélniük életüket állandó ellenőrzés és dorgálások közepette. Ezek voltak tehát azok a papi állással együtt járó „előnyök", melyekről ők már kilépésükkel „önzetlenül" lemondtak? De káplánokat és hitoktatókat se tudok, akik kilépésük után rosszabb anyagi viszonyok közé kerültek volna, mint amilyenek közt pap korukban éltek. De olyanokat, akik jobb viszonyok közé kerültek, seregestül tudok. Hát még akik vagyonos nő miatt léptek ki?!

Az se igaz, hogy a kilépő pap kényelmes életet hagy el. Ha a pap élete annyira kényelmes, mi az oka, hogy erre a kényelmes életre mégis olyan kevesen jelentkeznek akkor is, mikor még Magyarországon állítólag a papok uralkodtak? Hogy az egyház állandóan (mégpedig majdnem minden országban) paphiánnyal küzd? (Láttuk, hogy hazánkban ezrekkel kevesebb pap van, mint amennyinek kellene lennie például a református lelkészek nagy számához arányítva.) Sajátságos jelenség, hogy az embereknek sehogy se kell a kényelmes élet, sőt még azok is menekülnek előle, akik ezt a kényelmes életet már megtapasztalták.

Ami pedig a tekintélyt és a papnak kijáró befolyást és tiszteletet illeti (amelyről a kilépő pap állítólag önzetlenül lemond, míg a többit a hozzá való ragaszkodás tartja a papságban), láttuk, hogy nincs olyan foglalkozás vagy társadalmi osztály, melynek a nagy tisztelet mellett olyan nagy gyűlöletben és ellenszenvben is része volna, mint éppen a katolikus papságnak.

Világos, hogy ez az ellenszenv elsősorban a nem papi módon élő papokat sújtja, de gondolhatjuk, hogy viszont a tiszteletből éppen ezeknek jut a legkevesebb. Mit beszélünk hát áldozatról és önzetlenségről az ő részükről, ha kilépnek? Egy számukra lehetetlen helyzetet hagynak el s éppen attól a megvetéstől akarnak vele szabadulni, mely sújtja őket. Azért lépnek ki, mert látják, hogy helyzetük lehetetlen, de belőle nem erkölcsi felemelkedéssel próbálnak szabadulni, hanem végleges és a gyakorlati térről még az elvek terére is átcsapó végleges lesüllyedéssel.

Az olyan papnak, aki már oda jutott, hogy reverendája levetéséről gondolkodik, éppen nem nehéz arról a tiszteletről lemondania, mely őt, mint papot övezte, hanem éppen ellenkezőleg: elmondhatjuk, hogy a kilépéseknek a nemi élet utáni vágyon kívül az a fő oka, hogy az illetők menekülni igyekeznek a közvélemény nyomasztó ellenőrzése, a rosszmájúság, az állandó gyanúsítás, pletyka és megvetés elől, amelyben részük van és ami elkeseríti napjaikat. Hiszen még azt a papot is meggyanúsítják, akiről azok, akik közelebbről ismerik, tudják, hogy feddhetetlen s ezért mikor gyanúsítást hallanak róluk, felháborítja őket. Képzelhetjük hát, milyen tisztelettel adózhatnak az emberek az olyan pap iránt, akinek valóban vaj van a fején?! Láttuk, hogy titkon még elemi iskolás tanítványai részéről is inzultusoknak volt kitéve még olyan pap is, aki csak látszatra volt bűnös.

Nem nehéz tehát eldönteni, ki nagyobb bűnös: az a pap-e, aki időnként botlik, de azért ennek ellenére is hirdeti tovább az evangéliumot, képviseli a kereszténységet s ha nem is mindig sikerrel, de azért arra is törekszik, hogy az élete is megfeleljen annak, amit hirdet, aki küzd szenvedélyei ellen, bár nem mindig sikerrel, de a bukásai miatt viseli is azt a sok kellemetlenséget, izgalmat, gyanúsítást, sőt megvetést, mellyel nem feddhetetlen élete szükségképpen együtt jár, s mindezt abban a reményben teszi, hogy egyszer csak majd neki is sikerül olyan életet megvalósítani, mely összhangban áll hivatásával és meggyőződésével; vagy pedig az a pap, aki a nehézségek közepette azonnal abbahagyja a harcot, mert elveszti önbizalmát, aki nem csak a valóságban nem él papi életet, hanem azt se hiszi el, hogy ez lehetséges és ezért nem is törekszik rá, aki otthagy csapot-papot, evangéliumot, kereszténységet, hivatást, becsületszót, kötelességet, esküt, hitet, mindent s vagy az ellenkezőjét hirdeti annak, aminek eddig a képviselője volt, vagy ha ezt nem is teszi, ettől kezdve életét egyszerűen csak a kenyérkeresetnek, az élvezeteknek és ösztönei kiszolgálásának szenteli?

Kétségtelen, hogy az előbbi csoportba tartozóknak kell adnunk az elsőbbséget még akkor is, ha azok közé tartoznak, akik mint papok, inkább kevésbé, mint többé képviselik és élik a kereszténységet. Ha az ilyen pap attól, amit jellemnek nevezünk, távol áll is, de bizonyára mégse áll tőle olyan távol a kilépő pap. Aki tízszer, sőt ötvenszer is megkísérli a Himalája megmászását, de mindig eredménytelenül, bizonyára érdemesebb ember (még ha az egyes megmászások közti időben tétlenkedik, sőt jókat mulat is), mint az, aki csak egyszer próbálta meg a dolgot, de látva a nehézséget, rögtön végleg otthagy mindent, kijelenti, hogy a dolog egyszerűen lehetetlen s bolondok még azok is, akik erejüket, idejüket és energiájukat ilyen haszontalanságokra pazarolják. Nem jellem, nem becsület jele tehát, ha egy pap kilép.

*

Befejezésül még csak három jellemző esetet említek meg. Az első a papgyűlölők sátániságát bizonyítja, mégpedig nemcsak a sátán rosszaságát, hanem okosságát, ügyességét, szellemességét is.

Egyik tanítványom egy budai villamos-átszállóhelyen találkozott egy munkássá lett volt elemi iskolai osztálytársával.

– Hová mész?

– A farkasréti temetőbe.

– Kinek a temetésére?

– Egy öreg tisztelendő halt meg, akit ismertem.

– Minek mégy te annak a temetésére ingyen, mikor az senkinek a temetésére se ment ingyen, hanem mindig megfizettette magát?

A legtöbb ember ilyen érvekre nem tud válaszolni, sőt úgy látszik neki, mintha az effajta cinizmus nemcsak gyűlöletén, hanem bizonyos igazságon is alapulna. Pedig hát a valóságban ádáz gyűlölet az egész, az igazságból még egy szemernyi sincs benne.

Rokonai, barátai, ismerősei, szomszédai, kartársai temetésére a pap is épp úgy ingyen és tisztán szeretetből megy el, mint más ember, sőt, náluk többnyire sokkal jobban. A kifogás éppen olyan, mint ha valaki egy orvosnak, aki az úttesten vérbe fagyva fekszik, azzal a megokolással nem segítene, sőt beszélne le még másokat is a segítségről, hogy az illető, mint orvos, mindig megfizettette magát, sohase tett ingyen embertársainak hasonló szolgálatot.

Én egyébként harminc álló éven át működtem a fővárosban, mint pap, de ez idő alatt egyetlenegyszer se temettem, tehát egy temetésre se mentem pénzért. Hitoktató voltam ugyanis és a fővárosi papok több mint fele hitoktató. A hitoktatók legfeljebb akkor temetnek, ha tanítványuk hal meg, de azt természetesen ingyen temetik. Fizetni akkor is kell, de nem annak, aki a temetést végzi, hanem a plébániának. A hívek ugyanis csak ilyenkor fizetnek a papnak. (Az egyházi adó nem a plébánosé, hanem az egyházközségé s az dönti el, mire fordítja. A fővárosban azonban egész az első világháború végéig egyáltalán nem is volt egyházi adó, s mikor ettől kezdve lett, a nagy többség számára akkor is mindössze egy pengő volt egy évre.)

Én papi működésem első három évében, mikor még nemcsak hitoktató voltam, hanem káplán is, talán ezer embert is eltemettem, de én bizony még ezért az ezer temetésért se kaptam soha egy fillért se, tehát én még akkor is ingyen mentem mindenki temetésére (sőt említettem már, hogy többször egyenesen még én fizettem azért, mert a halottat ingyen eltemethettem). A temetés díja ugyanis teljes egészében a plébánosé akkor is, ha magát a temetést nem ő, hanem a káplán végzi. (A fővárosban valami díjazást a káplán is kap, de vidéken nem és én mind az ezer halottat vidéken temettem, Érsekújvárott.)

Ahogyan ez az első példa azt bizonyította, milyen sátáni a papgyűlölet, a következő azt mutatja, milyen gyarlók a papoknak még azok a kifogásolói is, akik nem egészen sátánok.

Egy katolikus gimnázium internátusába egyik évben 14 olyan nagydiákot vettek fel, akik papnak készültek s ezért taníttatásukat legalább részben egyházközségük fizette. Mivel a dolog a kommunizmus alatt történt, azért küldték őket katolikus gimnáziumba, hogy vallásosabb szellemben nevelkedjenek. A tanév végén azonban mindnyájan kijelentették (természetesen nem hivatalosan, hanem csak maguk között), hogy egyikük se lesz pap, mert „jól laktak a papokkal".

Hagyjuk most azt, mennyiben volt jogos a panaszuk a papokra. Fogadjuk el, hogy jogos volt. Feltéve, hogy ezek a diákok azért akartak papok lenni, hogy Istennek szolgáljanak, s azt a hitet, mely bennük lobogott, embertársaikba is beleoltsák, a méltatlan papok láttára mit kellett volna mondaniuk? Azt-e, amit tényleg mondtak, vagy pedig ezt: „Istenem, mélyen elszomorít, hogy a te felkentjeid ilyenek. De ha még ők se szolgálnak Neked, annál jobban szolgállak majd én. Ha eddig is pap akartam lenni, most százszorta inkább az leszek, hogy jóvá tegyem azt is, amit ezek elrontanak, s hogy megmutassam az embereknek, hogy vannak jó papok is, akik csak Neked szolgálnak és önzetlenül.

Ezek a diákok azonban ehelyett a szó szoros értelmében megörültek annak, hogy a papok csak olyanok, mint amilyenek, mert ezáltal feljogosítva érezték magukat arra, hogy ők is abbahagyhassák az önmegtagadást és ezután ők is a világnak, a pénznek és ösztöneiknek éljenek.

Nekik a papokon nem megbotránkozniuk kellett volna, hanem elszomorodniuk s ez utóbbiból nem az következett volna, hogy mi se leszünk papok, hanem az, hogy mi annál jobban papok leszünk és annál jobb papok leszünk. Hogy ők azt a következtetést vonták le a dologból, amit levontak, az csak annak a bizonyítéka, hogy ők se voltak különbek, mint azok

a papok, akiken megbotránkoztak. Jó is, hogy letettek a pappá levés szándékáról, mert belőlük se lett volna különb pap, mint azokból lett.

Aki abból, hogy rossz papokat kell látnia, azt a következtetést vonja le, hogy emiatt ő se lesz pap, arról tesz tanúságot, hogy tulajdonképpen ő se hisz, hogy neki se kell a Krisztus és a vele járó önmegtagadás s csak az ürügyet keresi, hogy ezt kijelenthesse. Ha én azért akartam pap lenni, mert hiszem, sőt tudom, hogy az evangélium jó és igaz, akkor, ha azt látom, hogy ezt a jót és igazat senki sem követi, bizonyára nem az következik számomra, hogy akkor én se követem, hanem éppen az ellenkező, hogy még jobban követem, mert látom, hogy még nagyobb szükség van rám, mint gondoltam.

Ezeknek a papjelölteknek nem a papok rosszaságával kellett volna megokolniuk, hogy nem lesznek papok, hanem becsülettel és alázattal el kellett volna ismerniük, hogy a hiba bennük van, nekik gyönge a hitük, ők gyöngék a vele való áldozatokra. Ők nem gonoszok voltak, csak gyarlók, de az már bennük is sátáni megnyilvánulás volt, hogy magukban semmi hibát se találtak, hanem mindent „a papokra" fogtak. Azt hitték, hogy nem ők azok, akik Istennek nem szolgálnak és ügyét magára hagyják, hanem csak a papok azok.

Pedig, mivel a dolog a kommunizmus alatt történt, az az evangélium, melyet ők oly gyáván cserbenhagytak, sohase szorult rá annyira az önzetlen munkásokra, mint éppen akkor, mikor tombolt és állami támogatásban részesült az istentelenség. Azt se lett volna szabad szem elől téveszteniük, hogy az, hogy a papok viselkedése nekik nem tetszett, részben szintén ennek az államilag képviselt istentelenségnek a következménye volt. Az a katolikus gimnázium ugyanis, melybe ők jártak, csak azért nyílhatott meg s működhetett, mert vezetői engedményeket tettek az istentelen államhatalomnak. Ha ez nem történt volna meg, akkor ők nem is járhattak volna papi gimnáziumba. Nekik tehát olyan papokkal volt dolguk, akik nem voltak szabadok, s akiknek nemcsak az egyház parancsolt, hanem az egyházellenesség is.

De hogy még ezek a papok is különbek voltak, mint ők, azt bizonyítja a harmadik eset, amit még elmondok. Ugyanezen papi gimnázium egyik szerzetes tanára egy lány kedvéért kiugrott. A botrányt még növelte, hogy most már mint nős ember, továbbra is ottmaradt a városban, s mint tornatanár működött tovább, mint boldog szerelmes. Nemsokára jött az 1956-os, kommunizmus elleni magyar és keresztény szabadságharc. Ez a kiugrott, tehát a papság salakját tevő, volt pap egyszerre a legideálisabb önzetlenséggel vetette bele magát a küzdelembe a hit és haza mellett, mikor pedig a mozgalom bukása után börtönbe került, erkölcsileg még magasabbra emelkedett: Egész életét felajánlotta engesztelésül elkövetett bűneiért, a bírósági tárgyaláson még a mások bűneit is magára vállalta, nemhogy a magáét tagadta vagy mentette volna (kapott is nyolc évet), „feleségének" pedig megüzente, hogy őrá ne várjon, vele ne törődjön, hanem menjen csak férjhez (amit a „hűséges" „feleség" rendkívül hamar meg is tett). A „férj" biztatása megfelelt a katolikus erkölcstannak és a bűnös bűnbánatának, mert az a nő neki nem felesége volt, hanem a bűntársa, s így világos, hogy férjhez mehetett.

Ilyen volt tehát még azon papok legrosszabbika is, akinek a bűnei miatt a papjelöltek lemondtak a papságról s közben szentül meg voltak győződve arról, hogy nem ők a bűnösök vagy gyarlók, hanem a papok, egyedül csak a papok. Az is hozzátartozik a képhez, hogy mikor ez a szerzetes tanár a botrányt csinálta, az egész város azt tárgyalta, tehát mindenki tudott róla, mindenki botránkozott rajta, mindenki meggyöngült a hitében miatta. Hősiessége és felemelő bűnbánata azonban sokkal kevésbé lett köztudomásúvá. Erről alig beszélt valaki. Botránkozni tehát hajlandók voltak miatta az emberek, épülni rajta azonban már kevésbé. Talán csak nem azért, mert az a rossz, amit tett, ritkaság a papok életében, tehát joggal lett belőle szenzáció, az a hősiesség azonban, mellyel bűnét jóvátette, olyan mindennapos a papok életében, hogy beszélni nem is érdemes róla, mert közhely? Bűne miatt tömegestől mondtak le az ifjak a papi pályáról, de vajon volt-e akár csak egy is, aki viszont példaadó bűnbánata miatt szánta rá magát arra, hogy pap legyen?

A főkegyúri jog

Az állam mindig és mindenhol beleszólt s beleszól ma is a püspökök kinevezésébe, de akkora „jogai" e téren kevés helyen voltak, mint éppen minálunk. A magyar állam, illetve a magyar király ezt a „jogát" hívjuk főkegyúri jognak. Világos, hogy ez a főkegyúri jog az egyház szabadságának megsértését, az egyház szolgaságát jelenti. Ahogyan ugyanis egy gyorsírókör nem tűrheti, hogy vezetőségét a sportkör tagjai jelöljék ki, épp úgy az egyházra is tűrhetetlen, hogy az államtól függjön, melyik papból legyen püspök, azaz, hogy az állam döntse el, melyik pap alkalmas arra, hogy főpap legyen, azaz hogy az egyházat kormányozza.

A sport és gyorsírás közti viszonylatban ilyesmi még gondolatnak is képtelenség, az állam és az egyház közti viszonylatban azonban ez annyira valóság volt mindig s annyira valóság ma is, hogy majdnem mindenki egyenesen azt gondolja, hogy ez a helyes állapot.

A gyakorlat azért alakult ki ilyen értelemben, mert az egyháznak csak lelki hatalma van, az államnak pedig anyagi és fegyveres hatalma, a kettő közti küzdelemben pedig a földön érthetően az utóbbi győz.

E téves és lehetetlen gyakorlatból nálunk azért lett egyenesen jog, mert aki erősebb, annak tapasztalat szerint mindig igaza is van, mert a hatalom birtokosával csak egyes lelki sasok mernek szembeszállni, de természetesen azok is elbuknak s a hatalom és fegyver birtokosa arról is gondoskodni tud, hogy ezekről a sasokról és küzdelmükről az emberek ne beszéljenek, s ha igen, őket mint dögkeselyűket emlegessék, sőt az anyagi hatalom birtokosa arról is gondoskodni tud, hogy olyan művek jelenjenek meg, melyek még a tudomány fegyvereivel is bebizonyítják, hogy a hatalomnak nem azért van igaza, mert hatalom, hanem azért, mert a tényleges igazság is az ő oldalán áll.

Pedig az egyháznak ez az állami rabszolgasorsban való tartása nemcsak az egyház szabadságára sértő s így jogtalanság, hanem gyakorlatilag is rendkívül káros, mégpedig nemcsak az egyházra, hanem az államra is. Természetes ugyanis, hogy az állam a püspöki méltóságot a papoknak nem egyházi, hanem állami szolgálatokért adja. De még ha az állami hatalom kivételesen olyan ember vagy emberek kezében is van, akik a püspökök kinevezésekor egyedül csak az egyház érdekeit nézik, akkor is kétségtelen, hogy a püspökkijelölés így nem lehet olyan megfelelő, mintha a dolog maga az egyház, illetve az egyháziak kezében van.

A királyok elsősorban olyan papokból csináltak püspököket, akik nekik államkormányzásban vagy diplomáciai téren, vagy mint kancellárok vagy fiaik nevelői tettek jószolgálatokat. Ezáltal nagyobb tehetségű, széles látókörű emberek kerültek ugyan a püspöki székekbe, de semmiképpen sem a papság erkölcsi vagy jellemi kiválóságai. Politikus vagy diplomata nem is lesz olyan papból, aki igazi pap, mert az tulajdonképpeni hivatását a világ minden kincséért se cserélné el semmiféle más hivatással. Az igazi pap, ha nagy tehetség is, akkor is elsősorban a hit és erkölcs világában akar használni a milliónak, nem pedig földi téren.

Láttuk, milyen gyarlók és bűnösök sokszor még a papok is. Milyen bűnösök hát átlag a királyok és egyéb hatalom birtokosai! Hogy jár tehát a szegény egyház akkor, mikor egy mulatós, részeges, szeretőtartó, hízelgőktől körülvett, szeszélyes király jelöli ki az egyház püspökeit, esetleg talán éppen szeretője befolyására!

Az a társadalom, mely a főkegyúri jogot helyesli és az állam harcában mindig az állam mellett volt és van, már eleve lemondott arról a jogáról, hogy az egyháznak egyes méltatlan főpapok miatt (akiket többnyire ő erőszakolt az egyház nyakára) szemrehányást tehessen. Pedig annyira tesz, hogy úgyszólván egész élete ebből áll.

Akik például a reneszánsz kor romlott főpapjain botránkoznak, gondoltak-e csak valaha is arra, hogy annak, hogy botrányos főpapok is voltak, elsősorban az állami befolyás volt az oka? Nem lehettek volna ilyen főpapok, legalábbis ilyen nagyszámmal nem, ha az egyház szabad lett volna, ha megőrizhette volna függetlenségét az állammal szemben, s ha tőle, nem pedig az uralkodótól függött volna, melyik papból lesz püspök. Pedig – mivel fejétől büdösödik a hal – a rossz püspök egyúttal rossz papságot is jelent.

Ma már az államnak az egyházra való befolyása nem uralkodói szeszélyt, nem is udvaroncok vagy szeretők uralmát jelenti, hanem helyette a politikai befolyását, a pártok szerepét s ez a befolyás egy cseppet se tűrhetőbb vagy előnyösebb, mint a régi, mert ebben épp úgy nem az egyház érdekei a döntők, mint régen nem azok voltak. A régi királyok legalább többnyire hívő emberek voltak még akkor is, ha bűnösök voltak, a mai pártvezérekről azonban még ezt is bajosan mondhatjuk. Nálunk a kommunizmus alatt az istentelenség döntötte el (az ugyanis azonos a marxizmussal), melyik papból lehet püspök. Az egyház legfeljebb csak annyit tudott elérni, hogy nem püspök, hanem csak apostoli kormányzó volt a neve.

Az egyházban lévő visszaéléseknek fő oka mindig az volt, hogy az egyház nem volt független, hogy sohase volt meg az a joga, hogy sorsát maga és a maga céljainak megfelelően intézze, püspökeit az evangélium szerint válogassa ki.

A laikus invesztitúra, azaz a püspököknek az állam fejétől való kinevezése volt az oka a középkori egyház úgyszólván minden bajának, s ennek kiküszöbölésére vívták a pápák a félszázadokon át tartó invesztitúraharcot. Elszomorító, hogy benne a papság a világhatalomért küzdött a császársággal, azaz mintha a papság e harca, a földi, a világi, az anyagi hatalmat is ki akarta volna ragadni az államfőjének kezéből.

Világos, hogy ilyen beállításban minden történelemolvasó csak a császár pártján lehet, s a pápa harcát a császár ellenében egyenesen az evangélium szelleme elhagyásáért, sőt meghamisításáért kell elítélnie.

Pedig hát egészen kétségtelen, hogy az egyház ebben a harcban egyedül csak a szabadságért küzdött, mégpedig a legelemibb szabadságért. Az evangélium szellemét akarta vele fenntartani, mert az evangéliumi szellem meghamisítása volt, hogy a papok világi érdemekért lehettek püspökök, nem pedig evangéliumi érdemekért.

A pápa ezért vívott invesztitúraharcot, mert ő akart rendelkezni az egyházban, s ez bizonyára nem volt túlkapás tőle, annál kevésbé világuralomra való törekvés. A pápa a legelemibb jogáért küzdött, s az indítóoka is a legszentebb volt, mert hiszen tagadhatatlan, hogy elsősorban a laikus invesztitúra miatt lettek méltatlan papokból püspökök, a méltatlan püspökök pedig bajosan nevelhettek méltó papokat, tehát az egyház lelki megújulása laikus invesztitúrával nem volt elképzelhető.

A történetírók és a történetolvasók tehát akkor, mikor az egyházban található visszaéléseket ostorozzák és egyes méltatlan püspökökön botránkoznak, ugyanúgy tesznek, mint az az ember, aki gúzsba köt valakit, aztán szidja, gúnyolja, sőt pofozza, hogy miért nem áll fel, miért nem tud moccanni, miért nem tud magán segíteni. Mikor pedig az illető próbál kiszabadulni bilincseiből, ezen még jobban felháborodik, s ráfogja, hogy világuralomra tör.

Történetírásunk azt gondolja, hogy ha a papság megnyerte volna az invesztitúraharcot és a püspökök kinevezésének jogát vissza tudta volna szerezni, tekintettel az akkori püspökök óriási uradalmaira, ezek alapján kiállított nagyszámú bandériumára és arra a nagy világi befolyásra is, melyet akkor egy püspök jelentett, valóban, még az államban és anyagi téren is nagyobb szava lett volna a pápának, mint a királynak.

Ha elfogadjuk, hogy mindez igaz, akkor se cáfoltuk meg azt, hogy a püspökök kinevezésének joga az egyház szabadságának legelemibb feltétele. A pápának tehát ehhez ragaszkodni nemcsak joga volt, hanem kötelessége is. Ettől függött, hogy az egyház püspökei, azaz

tanítói és vezetői példaadó, apostoli férfiak lesznek-e vagy pedig udvaroncok, diplomaták, politikusok és hadvezérek, akiknek úgyszólván már a hivatásukkal jár, hogy a püspöki méltóságra kevésbé alkalmasok.

Az egyház számára élethalálharc volt ez a küzdelem és az eredményes működéséhez szükséges elengedhetetlen feltétel, nem pedig világuralomra való törekvés.

Ha e harc megnyerése egyúttal a világuralmat is jelentette a pápa számára és ez az államnak nem volt kívánatos, akkor miért adta az állam a nagy vagyont és a világi befolyást a püspököknek? Mert hiszen kétségtelen, hogy ezt ő adta. Ezt a püspökök nem kaphatták az egyháztól vagy a pápától.

Lehetetlen kívánság azonban, hogy mivel a püspökség világi hatalmat, sőt még katonai erőt is jelentett, ezen a címen az egyház a lelki hatalommal való rendelkezést is engedje át az államnak. Ha a kettőt az adott helyzetben nem lehetett egymástól elválasztani, világos, hogy mivel a lényeg a lelki hatalom volt, a püspökök kinevezésében ennek kellett irányadónak lenni.

A püspökök a vagyont és a világi befolyást lelki hatalmuk kedvéért, az iránta való tiszteletből kapták. Lehetetlen követelés volt tehát az állam részéről, hogy azért, mert a püspökség világi hatalmat is jelentett, most már ne a lelki hatalom legyen az irányadó a püspök kinevezésében, hanem az a vagyon és világi befolyás, melyet a lelki hatalom kedvéért, annak emelésére és hatékonyabbá tételére adtak, s mivel ezt az állam adta és adja, emiatt most már a lelki hatalmat is ő adja. Ez nem a püspökök erkölcsi tekintélyének emelésével, hanem tönkretevésével volt egyértelmű.

Ha minden püspök legalkalmasabb és mindig a legméltóbb volna, akkor ma is az egyház kezében lenne a világhatalom, mert a társadalom az ilyen egyházat és az ilyen papságot annyira tisztelné és úgy ragaszkodna hozzá, hogy mindenben az ő utasításai szerint járna el. Ez esetben nagy többségükben az állam vezetői is vallásos emberek lennének, vagy legalábbis külsőleg ilyennek mutatnák magukat, mert a nép más vezetőt nem tűrne meg.

Az egyház ellenségeinek azonban ettől sose kell félniük, mert az egyháznak emberekkel és emberek közt lévén dolga, ezt sose tudja elérni. Ha azonban el tudná érni, csak örülhetne neki mindenki, mert a pápának ez a világuralma az evangélium uralma, az Isten országa, az erény, a becsület, a szeretet uralma lenne a földön. Ha nem így volna, a pápa világuralma hamarosan összeomlana, mint a kártyavár, mert nemcsak a rosszak nem tűrnék, hanem még a jók is kiábrándulnának belőle. Kár tehát az egyház „világuralmától" annyira rettegni.

Ha VII. Szent Gergely győzött volna az invesztitúra-harcban, lehet, hogy az egyház világi uralma is elkövetkezett volna, de ez csak addig tartott volna, míg olyan szent pápái lettek volna, mint VII. Gergely volt, s mivel állandóan természetesen nem lettek volna ilyenek a pápák, a világuralom nem is tartott volna sokáig. Kétségtelen azonban, hogy még a VII. Szent Gergelynél gyarlóbb pápák világuralma is sokkal jobb és kevésbé zsarnoki lett volna, mint bármely más világi uralom. Miért kell tehát annyira félni a pápák világuralmától?

Az azonban egészen kétségtelen, hogy VII. Szent Gergely nem ezért a világuralomért, hanem az egyház legelemibb szabadságáért küzdött. (A pápa kivívott „világuralma" természetesen nem azt jelentette volna, hogy a királyok helyett minden európai országban ő lett volna a király, hanem csak azt, hogy a királyok alkalmazkodtak volna az egyház előírásaihoz, vagyis nem züllhettek és nem zsarnokoskodhattak volna szabadon. Kár volt tehát ettől annyira megijedni!)

Az egyház az invesztitúraharcban nemcsak a „világuralmat", hanem még a szabadságát se tudta kivívni. Egészen hiába azonban mégse küzdött, mert legalább annyit mégis elért, hogy ettől kezdve legalább ő is beleszólhatott abba, hogy ki legyen a püspök. Azt nem tudta elérni, hogy az állam ne szóljon bele továbbra is.

Az eredmény az lett, hogy elméletben egyforma lett a király és a pápa beleszólási joga, a gyakorlatban azonban így is megmaradt az uralkodói döntő szó, mert hiszen az állam beleszólási joga mögött ott van nyomatéknak a hadsereg és az anyagi erő, míg a pápának csak elméleti természetű volt a beleszólási joga anyagi és fegyveres nyomaték nélkül. Világos tehát, hogy minden jóra törekvő embernek az egyház törekvését kell támogatnia, nem pedig az államét, azaz a Dunába hordani vizet.

Hazánkban, ahol Zsigmond idejétől kezdve az úgynevezett főkegyúri jog alakult ki, a pápa beleszólása a főpapi kinevezésekbe még elméletben is kisebb volt a király jogánál, s mindössze annyiban állt, hogy a király, mielőtt valakit püspökké kinevezett, előbb megkérdezte a pápát, nincs-e az illető ellen valami kánoni kifogás. Egyéni kifogása tehát a pápának nem is lehetett, hanem csak kánoni, azaz csak akkor emelhetett a királyi kinevezés ellen óvást, ha a jelölt az egyházjog valamely törvénye alapján alkalmatlan volt a püspöki méltóságra. Például eretnek érzelmű volt, vagy gyermeke volt, az utóbbi azonban a gyakorlatban alig lehetett bizonyítani. Ha a pápának ilyen természetű bizonyítékok nem voltak a kezében a jelöltek ellen, a király kinevezését még elméletben sem akadályozhatta meg.

A pápa tehát nálunk nem léphetett fel a püspökök kinevezését illetően kezdeményezőleg (legfeljebb a királyhoz intézett kérés alakjában, melyet azonban a király legfeljebb nagy ritkán, kivételképpen teljesíthetett, ha azt nem akarta, hogy „joga" elévüljön). A pápa tehát nem mondhatta azt, hogy ő kit akar püspöknek, csak azt mondhatta meg, kit nem akar, illetve még ezt se, hanem csak azt, hogy az egyházjog előírásai szerint kit nem lehet kinevezni.

Ha azonban a király vallástalan vagy erőszakos hajlamú volt, akkor még ebben is szembeszegülhetett az egyházzal. A pápa kezében nem volt más fegyver, mint a tiltakozás, de a kormány háborús időkben vagy diktatúra idején még arról is gondoskodni tudott, hogy a pápa tiltakozása nyilvánosságra ne jusson. A pápa maga se igen merte tiltakozását nyilvánosságra hozni, mert ha a királyt magára haragította, abból csak az egyháznak volt kára. (Épp így nem merte uralmát hangoztatni a kommunista kormány ellenében sem, mert annak is csak az egyház itta volna meg a levét, mégpedig sokkal keservesebben, mint a rossz királyok alatt.)

Szomorú vallási műveletlenségre és a katolikus öntudat lehangoló hiányára vall, hogy nálunk a főkegyúri jogot, mint a nemzet jogát, mint nemzeti kincset tartották nyilván (sokszor még papok is), melynek örülni kell, hogy van s melyből nekünk nemzeti szempontból semmiképpen se lehet engedni. Közszellem volt (de ebben természetesen már nem vettek részt papok), hogy a pápát és a nemzetet úgy fogtuk és fogjuk fel, mint két ellenséget, melyek érdekei egymással ellenkeznek s akik közt magyar embernek természetesen csak a nemzet oldalán lehet a helye.

Hogy az egyházat szabadságától megfosztani jogtalanság, sőt gonoszság, hogy az ilyen gúzsba kötött egyház elsősorban a nemzetre és a magyar népre káros, mert hiszen a rossz papokból neki éppen olyan kára van, mint az egyháznak, hogy így lehetetlenné tesszük az egyház számára, hogy hivatását betölthesse, hogy így szinte mesterségesen tenyésztjük ki a rossz papokat s hogy ilyen körülmények közt a képmutatás és a farizeizmus netovábbja az egyházat szidni miattuk: arra senki se gondolt. Mindenkinek csak a „hazára" volt gondja s így – igazán sátáni módra – a haza nevében tettük tönkre a hazát és a magyar népet.

Mi csak abban voltunk szorgalmasak, hogy főpapjaink hibáit gondosan számon tartsuk, megbotránkozzunk rajtuk, sőt robbanjunk miattuk. De hogy azáltal, hogy nem engedtük meg, hogy ezeket a főpapokat az egyház feje, a pápa nevezze ki, az egyházat még legelemibb szabadságától is megfosztottuk s így szinte lehetetlenné tettük, hogy kilábaljon a bajból és lelkileg megújhodjon, magunk voltunk és magunk vagyunk az okai mindannak, amit az egyházban kifogásolunk, azt nem akartuk meglátni. Nem tetszett nekünk az egyház vörös képe s állandóan kifogásoltuk, sőt csúfoltuk miatta, s nem vettük észre, hogy éppen a tőlünk kapott pofonoktól volt vörös.

Igaz, hogy a főkegyúri jog a Habsburgoknál nem volt éppen rossz kézben, hiszen például azt is nekik köszönjük, hogy Pázmány Péterből esztergomi érsek lehetett. Azonban ez csak szerencse, mely még nem teszi jóvá azt, ami lényegében rossz.

Nem tagadhatjuk, hogy a magyar királyoknak nem kell szükségképpen olyan jó katolikusoknak lenniük, mint még a Habsburgok között is a legjobb II. Ferdinánd, Pázmány korabeli királyunk volt, mert például II. József és II. Lipót Habsburg létére se volt jó katolikus.

1867 óta azonban még a Habsburgok egyháziassága se sokat segíthetett a főkegyúri jog lényegében rossz (mert az egyház függetlenségét és szabadságát sértő) voltán. Alkotmányos államban ugyanis már nem a király kormányoz, már nem ő maga intézi a kinevezéseket, hanem a miniszterelnök és az illetékes miniszter. Ezeknek azonban alkotmányunk értelmében nemcsak jó katolikusoknak nem kell lenniük, hanem még csak anyakönyvi katolikusoknak se.

Valóban, Magyarországon 1867 óta jóval hosszabb időn át voltak protestáns, mint katolikus miniszterelnökök. Mikor pedig forradalmi úton a király helyett más ember kezébe került Magyarország kormányzása, az egy Rákóczi Ferencet kivéve, egyik se volt még anyakönyvi katolikus se. (Bocskai, Bethlen, Rákóczi György, Horthy és Dobi István kálvinisták, Kossuth, Görgey és Szakasits Árpád lutheránusok, Tildy Zoltán egyenesen kálvinista lelkész, Rákosi Mátyás pedig zsidó, illetve felekezet nélküli. Igaz, hogy ezeket nem illette meg a főkegyúri jog, de ezt ők is követelték a maguk számára, Bethlen Gábor országgyűlése pedig ki is mondta, hogy a püspököket ezután a kálvinista Bethlen nevezi ki. Még a kommunista Magyar Népköztársaság elnöki tanácsa is kimondta, hogy a főkegyúri jogokat ő gyakorolja.)

De ha eltekintünk a forradalmi viszonyoktól s csak az alkotmányos állapotok mellett maradunk, akkor is kétségtelen, hogy ha a főkegyúri jog az egyházra régen csak sérelmes volt, 1867 után már teljességgel tűrhetetlenné vált. Hiszen ez a „jog" az alkotmányos államban a király helyett a valóságban olyan emberek kezébe tette le a püspökök kinevezésének jogát, akik az egyház halálos ellenségei voltak. Hiszen amelyik miniszterelnök nálunk protestáns volt, az már egyúttal többnyire felekezete egyházkerületi felügyelője is volt s egészen bizonyos, hogy nem arra törekedett, hogy a katolikus egyháznak használjon a püspöki kinevezéssel, hanem, hogy ártson.

Olyan jelölt kinevezését például, akivel a katolikus egyház igen sokat nyert volna, ha titokban is, de egész bizonyosan megakadályozni törekedett. Hogy ezt nem hirdette, sőt, ha szemére hányták, letagadta, csak azért történt, mert a saját maga és felekezete érdeke így kívánta. Azt azonban, hogy itt még a püspökök kinevezésében is ne Róma, hanem magyar ember parancsoljon – természetesen akkor is, ha az a magyar ember egy kálvinista lelkészivadék (Horthy), vagy istentelen materialisták gyülekezete volt (mint a Magyar Népköztársaság elnöki tanácsa) –, egész nyíltan is lehetett és lehet hirdetni.

Ferenc József volt annyira katolikus és volt annyira művelt is vallásilag, hogy mindezt észrevette és 1867-ben, az alkotmányos korszak megkezdésével, a fenti okok alapján – valószínűleg egyházi tanácsra – kísérleteket is tett, hogy az apostoli király főkegyúri joga maradjon meg ezután is a király személyi jogának, tehát hogy legalább ezt ne kelljen a felelős minisztérium útján gyakorolnia. Tekintettel arra, hogy a felelős minisztérium tagjainak a magyar alkotmány szerint nem kell éppen katolikusoknak (annál kevésbé hívő, jó katolikusoknak) lenniük, ugyancsak méltányos kívánság is volt ez. A katolikus Deák azonban Eötvös Károly szerint meggyőzte a királyt arról, hogy téved. A főkegyúri jog a magyar nemzet joga volt, nem pedig a királyé. Hiszen még Hunyadi János is gyakorolta kormányzó korában (evvel érveltek Horthy főkegyúri joga mellett is).

Hunyadi János kormányzó korában még abba se egyezett bele, hogy V. Miklós pápa akár csak az esztergomi Szent Tamás-hegy prépostjává önállóan nevezhessen ki valakit. Igaz, hogy az a valaki, akit a pápa kinevezni akart, nem volt magyar ember, de Hunyadi nem ezen

a címen tiltakozott, hanem nyíltan azzal érvelt, hogy magyar ember kinevezésébe se egyezett volna bele. Ezt írta a pápának: „Úgy vagyok elhatározva és mindeneknek akarata az, hogy amaz eklézsiába inkább ellenség jusson, mint ilyen vendég, mert ha vége lesz az ország szabadságának, legyen vége magának az országnak. Ha tehát Szentséged Magyarországot hűnek és engedelmesnek óhajtja, tűrnie kell, hogy szabad legyen." „V. Miklós római pápa – írja Eötvös Károly – e levélre elismerte Hunyadi nézetének jogosságát."

Teljesen írástudatlan beszéd, feleljük. A pápa nemcsak Hunyadi Jánosnak, mint az ország kormányzójának, hanem még a magyar királyoknak se ismerte el soha semmi ilyesféle jogát. Legfeljebb talán magának Szent Istvánnak apostoli érdemeiért, de hogy ez a jog nem járt egyúttal Szent István utódainak is, mutatja, hogy ezt a jogot az Árpádok még nem gyakorolták, hanem csak Zsigmond uralkodásától, tehát a XV. századtól kezdve vált szokássá, de természetesen csak azért, mert akkor már a reneszánsz korban, az egyház elvilágiasodásának és tekintélye tönkremenésének korában vagyunk.

A magyar püspökök soha se származtatták a magyar királytól püspöki méltóságukat. Mindig így írták alá magukat: X. Y., Isten kegyelméből és az Apostoli Szentszék kegyéből X-i püspök. A királyt tehát még csak meg se említették s még csak azt se ismerték el, hogy a pápa és a király közös kegyéből lettek püspökök. S mindezt akkor tették, mikor még a király trónján ült. Ezek a püspökök a valóságban a királytól kapták püspöki kinevezésüket, azonban így juttatták kifejezésre, hogy egy visszaélés, nem pedig a magyar királyt törvényesen megillető jog alapján történik.

Világos, hogy minden magyar katolikusnak is így kell gondolkodnia és beszélnie. Annál inkább, mert ez tőle sokkal kisebb áldozat, mint azoknak a püspököknek a részéről, akik ezzel a királyt magukra is haragították volna, ha maga a király is nem lett volna jó és vallásilag művelt katolikus, s így nem lett volna irántuk megértő.

Természetesen a királyi kinevezés után a püspökök csak akkor kezdhették meg működésüket és csak akkor vehették át híveik lelki kormányzását, mikor már a kinevező pápai bulla megérkezett s ezt a székesegyház szószékéről felolvasták, de ezeket a bullákat a pápa többnyire csak azért adta ki, mert kénytelen volt.

Az ilyen püspökkinevező pápai bullák se ismerték el soha még azt se, hogy a királynak akárcsak társkinevezési joga is lenne. A Csernoch Jánost esztergomi érsekké kinevező pápai bullában például (mint papnövendék, jelen voltam, mikor az esztergomi bazilika szószékéről felolvasták) az volt, hogy a pápa az, aki Csernochot érsekké kinevezi. Csak annyit ismer el, hogy azért nevezte ki őt, mert „kedvelt fiunk, I. Ferenc József, Ausztria császára és Magyarország apostoli királya, akit ez a jog megillet, vagy legalább egyeseknek úgy látszik, mintha megilletné" ajánlotta kinevezésre. Tehát még azt se ismeri el, hogy az apostoli királynak akárcsak püspököt ajánló joga is lenne.

Nem igaz, hogy a magyar királyok ezt a jogot a pápától valamikor megkapták. A pápai bullák nem tudnak és sohase tudtak királyi kinevezésekről, hanem csak királyi ajánlásokról. Csak erről ismerték el, hogy a magyar királyokat megilleti. Azaz dehogy ismerték el akárcsak ezt is. Még erre is csak azt mondták, hogy vannak, akik szerint ez a jog megilleti a magyar királyt, de legjobb, ha erre fátylat borítunk, mert igen kellemetlen és szomorú dolgok jutnak vele kapcsolatban eszünkbe. Az igazság az, hogy ezt a „jogot" a magyar királyok az egyháztól az anyagi és fegyveres erő alapján, sőt sokszor az egyháztól való elszakadással való fenyegetőzéssel (mint például az „igazságos" Mátyás, sőt – mint éppen most láttuk – már az apja is, pedig az nem király volt, hanem csak kormányzó), úgy csikarták, úgy erőszakolták ki.

Szent István közvetlen utódai, az Árpádok, azért nem neveztek ki még püspököket, mert akkor, a vallásos középkor első, felében az egyház lelki hatalma még olyan nagy tiszteletben állt, hogy a királyok nem mertek vele erőszakoskodni. A nép felháborodása miatt ugyanis ne-

kik is épp oly könnyen trónjukba került volna, mint Földnélküli János, angol királynak. A főkegyúri „jog"-ból azért lett csak Zsigmondtól kezdve jog, mert ekkor már a XV. században vagyunk, az ellenpápák és a huszitizmus korában, mikor már könnyű volt a pápával elbánni, mert nem álltak mögötte a tömegek.

Hunyadi János is ekkor élt, ő is e megcsappant vallásosságú kor gyermeke volt. Ezért írt így a pápának s a pápa ezért nem mert vele szembeszegülni. De azt, hogy „elismerte" volna Hunyadi igazát, csak Eötvös Károly egyházjogi analfabétizmusa írhatja. A pápák ekkor se ismertek el semmit, mert az igazság akkor is igazság és a túlkapás akkor is túlkapás volt. Csak tűrték a jogtalanságot, lenyelték az erőszakosságot, de természetesen csak azért, mert kénytelenek voltak.

Ma azonban már nem így van, mert ma már kevesebben vannak a zsarnokok (bár mint láttuk, a Bethlen Gáborok, sőt a Dobi Istvánok is azok, ha tehetik) s ma már a tömegek (legalábbis a művelt Belgiumban, Hollandiában, Svájcban, Ausztriában, Németországban, Olaszországban s nálunk is) már eléggé az egyház oldalán állnak. Az országnak körülbelül egyharmada már nálunk is a „klerikális" pártra szavazna, ha szabadon élhetne szavazati jogával (bár nálunk ezt a klerikális tábort a kommunista nevelés a fiatalok körében újabban erősen megfogyasztotta).

Hunyadi János korában az ellenpápák már úgy lejáratták az egyház tekintélyét, hogy még Hunyadi is, aki bizonyára nem tartozott a kor legvallástalanabb emberei közé, és aki a török elleni harcában ugyancsak rászorult a pápa aranyaira és a már megkapottakért ugyancsak hálával tartozott volna neki, milyen nyíltan mer vele fenyegetőzni. Inkább ellenség legyen – írja neki – a szenttamási prépost, mintsem olyan barát, akit a pápa nevezett ki.

Azt is nyíltan megírja Krisztus földi helytartójának, hogy elsősorban nem azért tiltakozik, mert a tőle kinevezett egyén idegen, hanem azért, mert ezt az idegent a pápa nevezte ki. Hogy is tiltakozhatott volna amiatt, hogy a pápa jelöltje nem volt magyar, mikor később éppen az ő „igazságos" fia nevezett ki nem prépostnak, hanem egyenesen az ország prímásává nemcsak egy idegent, hanem egyenesen egy idegen gyerkőcöt. S Mátyás király közel se csak esztergomi érsekké tett meg idegent, hanem még más püspöki székekre is idegeneket nevezett ki. Hunyadi azt írta a pápának, hogy neki még az ellenség is jobban kell, mint az a testvér, akit a pápa nevez ki.

Pedig hát Hunyadinak annyira nincs itt igaza, hogy ha a kormány csakugyan egyet jelentene a nemzettel, a nemzet pedig (s így kormánya is) tisztán katolikusokból, sőt csupa jó és vallásilag is művelt katolikusokból állna, még akkor is tűrhetetlen lenne, hogy a püspököket a nemzet nevezze ki. Krisztus Urunk nem így intézkedett s ezért az ilyen püspökkinevezés ellenkezik az egyház alkotmányával. A nemzet alkotmányát a nemzeti életben lehet, sőt kell használni, az egyházi életben azonban csakis az egyház alkotmánya lehet irányadó. Krisztus Urunk az egyház kormányzását Szent Péterre bízta, az egyházban a kulcsok hatalmát neki adta, de az apostoloknak is világosan megmondta, hogy „nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket" (Jn 15,16). Mi címen akarta tehát Hunyadi vagy a magyar nemzet maga választani a püspökeit?!

Aztán milyen álnok is Hunyadi okoskodása! A nemzet szabadságához tartozónak mondta, hogy az legyen itt főpap, akit a nemzet (az állam) akar, nem pedig az, akit a pápa. Mintha bizony a nemzet szabadsága az egyház szolgaságba hajtásával volna egyértelmű. Ha a magyar nemzet szabad, akkor szabadnak kell benne lennie a magyar egyháznak és a magyar papságnak is (hiszen mindkettő a nemzet része), tehát vezetőségét nem erőszakoskodhatják kívülről a nyakára.

Ha a magyar szabadság biztosította egy magyar számára, hogy alispánját és egyéb tisztviselőit maga válassza, akkor ugyanezen magyar szabadságnak bizonyára biztosítania kell a magyar katolicizmus számára is, hogy püspökeit az egyház dogmái és Krisztus rendelése ér-

telmében kapja meg, de hogy semmiképpen se erőszakolják rá kívülről. Szabad-e az az egyház, melyben nem egyházi, hanem politikai vagy akár hazafias érdemekért osztogatják a püspökségeket s az ilyen szolgaegyház esetén nem éppen a nemzet issza-e meg a levét annak, hogy emiatt sokszor méltatlan emberek azok a főpapok, akiknek kezébe a nemzet erkölcseinek és tagjai jellemének alakítása van letéve? Hát még micsoda képmutatás, ha aztán még e méltatlan főpapok és papok miatt is magát az egyházat és a papokat szidjuk, nem pedig Mátyás királyt, vagy Hunyadi Jánost, a kormányzót!

Teljesen hamis aztán Deák s Eötvös Károly azon érvelése is, hogy a pápa Hunyadi kormányzó tiltakozása és érvei alapján elismerte a főkegyúri jogot. Ugyancsak kétségbeejtően gyenge szellemi tehetségekkel kellett volna ugyanis rendelkeznie annak a pápának, aki még ilyen együgyű érveket se tudott volna megcáfolni.

Az igazság csak az, hogy a pápa Hunyadi fenyegetései hatására elállt akaratától s eltűrte, hogy az illető egyházi javadalmát Hunyadi töltse be. Ez azonban csak a fenyegetésnek való engedés volt s annak belátása, hogy az egyház szabadságát a nyers hatalommal és önkénnyel szemben nem tudja megvédeni. A pápa engedéséhez hozzájárult még az is, hogy a mellékkérdésben Hunyadinak volt igaza, mert a pápa akkor idegent nevezett ki, ami nem volt helyes. A pápa részéről azonban ez se volt olyan nagy hiba, mint gondolnánk, mert hiszen ebben a korban ez szokás volt, s egyébként is egy egészen jelentéktelen állás betöltéséről volt szó. (Mátyás, a legnemzetibbnek tartott magyar király, ugyanezt a hibát – hogy nem magyarokat nevezett ki – ugyanebben a korban nemcsak alantasabb egyházi méltóságoknál, hanem még a legtekintélyesebb főpapi kinevezések esetében is rendszeresen elkövette.)

A pápa csak azért engedett Hunyadinak meggyőződése ellenére is, mert ha ragaszkodott volna az egyház jogaihoz, beláthatatlan következményű ellenségeskedés tört volna ki az egyház és az állam között, s abban a korban bizony közel se volt az egyháznak híveire olyan befolyása s a papságnak olyan tekintélye, hogy remélni lehetett volna, hogy a küzdelemből az egyház kerül ki győztesen.

Hunyadi János fia, Mátyás, mikor sógorának, a gyerek estei Hippolitnak esztergomi érsekké való botrányos kinevezését erőszakolta Rómában, már egész nyíltan meg is írta az eleinte ellenállni próbáló pápának, hogy ha nem enged, a magyar apostoli kettős keresztet átalakítják hármassá (ami azt jelentette, hogy a magyar nemzet elszakad az apostoli szentszéktől és egy új szakadár egyházhoz csatlakozik). Világos, hogy ennél sokkal kisebb baj, ha egy kilencéves, idegen, sőt magyarul nem is tudó gyerek lesz az esztergomi érsek, sőt ennél még az is kisebb baj, ha minden magyar püspököt a király nevez ki.

Ezt „látta be" a pápa, nem pedig Mátyás vagy Hunyadi érvei helyességét. A magyar királyoknak nem megadta a főkegyúri jogot, hanem, mivel a magyar király terrort alkalmazott az egyház ellen, az egyháznak pedig nem volt kellő ereje ahhoz, hogy ennek a terrornak a siker reményében ellenállhatott volna, a nagyobb rossz elkerülésére eltűrte (de nem helyeselte vagy elfogadta) a kisebb rosszat. Elfogadni ugyanis a kisebb rosszat se szabad.

A „népi demokrácia" idején a magyar katolicizmus még azt is kénytelen volt eltűrni, hogy a püspök pecsétje az ateista állam megbízottja kezében legyen s így az egyházkormányzást ne a püspök, hanem a melléje beosztott istentelen, papgyűlölő kommunista egyházügyi hivatal intézze. Ezen az alapon most utólag talán csak nem azt mondjuk ki, hogy az egyház akkor is belátta a kommunisták érveinek igazságát? Mert hiszen a kommunisták is mindent érvek alapján csináltak, többek közt azon érv alapján, hogy a főkegyúri jog most őket illeti s így most már ez is hozzátartozik a magyar nemzet azon „szabadságához", melyet a nagy Hunyadi János a pápával szemben oly „erős" érvekkel védett.

Ezért nagyon csodálkozom, hogy Deák Ferenc „érvelésére" még Ferenc József is belátta, hogy a főkegyúri „jog" csakugyan a nemzet „joga", nem pedig a királyé s így belenyugodott

abba, hogy ezt is épp úgy csak a magyar felelős minisztérium által gyakorolhatja, mint egyéb királyi jogait. A „csodálkozás" azonban itt is felesleges, mert az igazság itt is csak az, hogy Ferenc József is csak azt látta be, hogy itt az erő és a hatalom nem az ő kezében van, hanem az akkor még teljesen hitközönyös, sőt „antiklerikális" magyar „hazafiakében" s így hiába van igaza, s hiába követelne az egyház s vele a nemzet érdeke is mást, neki engednie kell, mert másképp nem történhet meg a kibékülés nemzet és király között.

Mire támaszkodhatott volna például Ferenc József, ha kitart jogai mellett, melyek ez esetben az egyházra előnyösebbek (illetve kevésbé hátrányosak) voltak, mint a „nemzeti" követelések? (Azt ugyanis, hogy teljesen lemondjon főkegyúri jogairól, még kevésbé tűrte volna el tőle a „nemzet".) Hisz akkor még lámpával kellett keresni egy-egy gerinces és vallásilag is művelt katolikust! Hiszen akkor még ez a vallásilag teljesen műveletlen Deák Ferenc is még a legjobb katolikusok közé tartozott. Akkor még az igazi katolikust nem katolikusnak, hanem klerikálisnak, ultramontánnak, reakciósnak és a haladás ellenségének mondták s mindenki riadtan tiltakozott ellene, hogy közibük számítsák.

Az igazság az, hogy nemcsak a nemzetnek, hanem még az apostoli királynak se volt soha főkegyúri joga, hanem ezt csak az évszázados és tisztán csak az erőszakon alapuló gyakorlat tette joggá. De ez a gyakorlat is egyedül csak a király személyének, nem pedig a nemzet képviselőinek adott jogot, s ha még mint ilyen is, nagy katolikus sérelem, a katolikus hívek részére pedig átok volt, milyen átok lett akkor, mikor tulajdonképpen nem is a mindig katolikus és majdnem mindig jó katolikus király joga volt már, hanem azé a nemzeté, mely ekkor már hivatalosan is kimondta, hogy ő nem katolikus és nem is akar az lenni s számára a katolikus vallás egy cseppet se több, mint például az unitárius vallás.

Az egyházra sokkal kisebb sérelem és a magyar népre sokkal kisebb erkölcsi kár, ha a magyar püspököket az a király nevezi ki, aki a magyar alkotmány szerint se lehet más, mint csak katolikus, mintha kinevezésük attól a magyar képviselőháztól függ, amely kisebb vagy nagyobb részben (sőt eddig még mindig többségében) az egyház ellenségeiből állt.

Ezért volt katolikus érdek és az igazság követelménye, hogy ha már főkegyúri jog van, akkor már a gyakorlása ne alkotmányosan, hanem közvetlenül a király által történjék. Ha nem az országgyűlés, hanem a király lett volna protestáns vagy egyházellenes (például, ha a királyi ház protestáns lett volna), akkor az egyházias álláspont inkább a magyar alkotmányhoz, mint a király személyi jogaihoz való ragaszkodást követelte volna a magyar katolikusoktól. A magyar országgyűlés ugyanis, ha nem is katolikus, de azért nem is protestáns s nem is hivatalból egyházellenes, hanem csak részben vagy többségében az. Az egyházra való illetéktelen befolyása tehát nem lett volna olyan káros, mint egy olyan királyé, aki protestáns volt vagy egyházellenes érzelmű. (Például Bethlen Gábor, s még inkább egy kommunista elnöki tanács.)

Mivel azonban a főkegyúri jog keletkezésének igazi oka az volt, hogy az egyháznak nem volt elég ereje ahhoz, hogy a magyar király vagy akár csak a magyar kormányzó hatalmával szembeszálljon, világos, hogy 1867-ben, mikor ugyanez a hatalom a király kezéből a nemzetébe jutott s mikor ez éppen olyan időben történt meg, mikor a liberális érzelmű értelmiség, azaz a nemzet vezetősége úgyszólván egytől egyig „antiklerikális" volt, az egyháznak még kevésbé volt ereje ahhoz, hogy évszázadok óta hiányzó szabadságát visszaszerezze, s meg tudja akadályozni, hogy a nemzet képviselete a többi alkotmányos joggal együtt a főkegyúri „jogot" is kezébe ne kerítse.

Az nem lehet érv, hogy ez csak a király joga volt, mert hiszen láttuk, hogy nem volt ez joga még a királynak se, nem kapta meg ezt a jogot az egyháztól még az apostoli király se soha. De az se, hogy ha a király bírhatta jogtalanul is, miért ne bírhatta volna akkor a nemzet is? Ha a király erőszakkal szerezte meg, miért ne szerezhette volna meg erőszakkal, jog és

méltányosság ellenére a nemzet képviselete is? A világ ugyanis halad, és ami hajdan lehetséges volt, az ma már nem az.

A mai kor felvilágosult és jogtisztelő katolikusainak feladata, hogy az egyház szabadságát hazánkban visszaszerezzék, hogy az egyháznak is megadják az a szabadságot, melyet egy kultúrállamban minden csoportosulás élvez (hogy magát önmaga igazgassa), hogy megszüntessék azt a lehetetlen állapotot, hogy az egyházat szidjuk azért (a rossz papok miatt), amit mi idéztünk és idézünk elő.

Ahogyan régebben az egyház volt kénytelen – minden jog ellenére – engedni a király erejének, épp úgy volt kénytelen engedni 1867-ben a király – szintén minden jog ellenére – a nemzet nála nagyobb hatalmának, a népképviseletnek. Egyik esetben se a jog vagy az érvek, hanem az erő döntött.

Felmerülhetne itt az az ellenvetés is, hogy azt értem, hogy a nemzet, illetve vezetői 1867-ben nem engedtek a főkegyúri jogból, mert hiszen most mondtuk, hogy akkor általános volt az egyházellenség s a nemzet egyébként se volt teljesen katolikus: 40%-a az egyházon kívül állott, semmiképpen se értem azonban azt, miért ragaszkodtak ehhez a jogtalan és az egyházra annyira káros „jog"-hoz évszázadokon át mindig még az erősen katolikus Habsburgok is?

A válasz sokkal egyszerűbb, mint gondoljuk. Hát talán Hunyadi Jánost nem tartottuk eddig szintén rendkívül vallásosnak? Miért írt tehát mégis ő is úgy a pápának, mint láttuk? S ha valaki erre azt válaszolja, hogy ezek után már nem is tarthatjuk Hunyadit olyan nagyon vallásosnak, mint eddig gondoltuk s valóban rá is mutattunk már, hogy a kor, melyben élt, éppen nem volt nagyon vallásos, azt feleljük neki, hogy a Habsburgok nem is írtak olyan hangon a pápának, mint Hunyadi s így a Habsburgok nála valóban vallásosabbak voltak.

Hogy a főkegyúri jogból mégse engedtek még ők se, annak az az oka, hogy egy király elsősorban arra gondol, hogy neki királyi jogait nem szabad megcsorbítani engedni, hanem kötelessége utódai számára megtartani mindazt, amit elődeitől örökölt. Igaz, hogy a rosszat nem, ámde ők a főkegyúri jogot nem is tartották rossznak. Minden emberben – még a jókban is – megvan az a gyarlóság, hogy azt gondolják, hogy ők jobban teljesítik kötelességüket, mint más. A Habsburgok meg voltak róla győződve, hogy a püspökök kinevezési joga náluk éppen olyan jó kezekben van, mint a pápánál. Ők jó katolikusok, s mikor püspököt neveznek ki, akkor elsősorban nem az állam, hanem az egyház érdekeit nézik. Valóban el is mondhatták, hogy az a püspöki kinevezés, a Pázmányé, mely talán a nemzet egész ezeréves történelme folyamán az egyházra a legelőnyösebb volt, nem a pápától származott, hanem tőlük.

Aztán – sajnos – arra is joggal hivatkozhattak akkor még, hogy a pápa se mindig a legelőnyösebben válogatta meg a kinevezendők személyét. Ő is sokszor jutalmazott vele egyéni szolgálatokat, meg aztán, hogy a magyar viszonyokat a magyar királyok jobban ismerhették, mint a távol lakó és az egész egyház érdekeit szemmel tartó s így egy-egy ország ügyeivel annyira törődni nem tudó pápa.

Valóban régen, mikor a püspököket még a nálunk többnyire rendkívül buzgó katolikus király nevezte ki, s mikor még a pápai kinevezésekben is sokkal több emberi gyarlóság volt még, mint ma van, még közel se volt nálunk olyan káros az egyházra a főpapi kinevezésekbe való idegen, laikus részről jövő beavatkozás, mint ma, mikor már egyházi részről (legalábbis a jóakaratot illetően, mert a gyakorlatban természetesen mindig lehetséges lesz az egyházban is tévedés s így baklövés) csakugyan tisztán csak az egyház érdeke, a hívek megszentesülése az irányadó, viszont az állami hatalom már nem egyének, hanem testületek (a parlamentek) kezében van, melyek épp ezért kizárólag nem is lehetnek katolikusok.

Ha a jövőt és az elvet nézték volna, akkor már a múltban is minden jó katolikusnak a püspökök pápai kinevezése mellett kellett volna lennie, tehát még maguknak a Habsburgok-

nak is, mert ha az ő kezükben átlag jó helyen volt is a dolog, semmi biztosíték se volt arra, hogy ez tartósan és a jövőben is így lesz.

A királyi kinevezés legfeljebb egyes esetekben lehetett gyakorlatilag épp oly jó, mint a pápai. De a jövőt is kell nézni, nemcsak a jelent, sőt igazi bölcs előrelátással még arra is kellett volna gondolni, hogy királyok uralma helyett jöhet majd népuralom is s ekkor milyen káros lesz, ha a püspökök kinevezése egy nálunk nem is tiszta katolikus és egyházellenes forradalmároktól felizgatott nép kezébe kerül! Aztán nemcsak az egyháznak érdeke, hogy méltó püspökei legyenek, hanem a királynak és a nemzetnek is, mert hiszen a jó püspökök következménye a jó, törvény- és felelősségtisztelő nép is egyúttal.

A püspökök kinevezése a pápa kezében véglegesen biztosítja az egyház szabadságát is és e szabadság előnyeit is a nemzet részére, ellenben ugyanez a jog a király vagy a nemet kezében időnként lehet igen jó helyen, időnként azonban, például Bocskai, Bethlen, Kossuth, Horthy, Kun Béla, Rákosi Mátyás, Tildy Zoltán vagy Dobi István kezében lehet az egyházra egyenesen meggyalázó állapot is.

De akkor is fonák állapot ez, mikor jó kezekben van, mert az egyházra üdvös módon való gyakorlása ekkor is csak esetlegesség. Hiszen még a katolikus és később annyira jámborkodó Rákóczi Ferenc is egyenesen azon dolgozott, hogy a görög katolikusok fölé görögkeleti püspökök kerüljenek, tehát egyházellenes irányban. (Azért tette, mert görög katolikusnak lenni akkor Habsburg-pártiságot jelentett, no meg azért is, hogy ezzel az erdélyi románságot megnyerje, illetve megtartsa magának, főként pedig, hogy vele a cár kegyeit, akit szövetségesül szeretett volna, megszerezze.)

A főkegyúri jog igazságossága és jogossága mellett az a fő érv, hogy nálunk a püspökök óriási uradalmak birtokosai, emellett hajdan még megyéjük örökös főispánjai is voltak, tehát közjogi méltóságot is betöltöttek, még ma is felsőházi tagok, tehát törvényhozók. Vétkeznék tehát a nemzet saját maga és legelemibb érdekei ellen, ha szótlanul tűrné, hogy az, hogy kik legyenek e nagy anyagi és politikai hatalommal járó méltóságok viselői, egy tőle idegen hatalomtól függjön. A püspökségnek, mint lelki hatalomnak betöltése, az egyház joga, de a püspöknek, mint feudális nagyúrnak, örökös főispánnak és felsőházi tagnak a kijelölése a nemzet hatáskörébe tartozik.

Erre az érvre először is azt feleljük, hogy már első pillanatra is látható, hogy nem áll tárgyilagos alapon. Egyházellenes vagy legalábbis az egyháztól idegen lelkület jele, ha valaki a pápát úgy kezeli, mint „idegent". A pápa minden magyar katolikusnak apja, s mivel Magyarország lakosságának kétharmadánál is több a katolikus, a magyar nemzetnek is apja. Az atyját pedig senki se szokta idegennek nevezni vagy tartani. A pápa csak a nemzet egyharmadának idegen, de ha ez az egyharmad rész a nemzet nevében beszél, az sértő az igazságra és a nemzet nagy többségére.

Ha mi katolikusok mondjuk a pápát a nemzet kétharmada helyett egyszerűen a nemzet atyjának, helyesen beszélünk s nem sértünk senkit, mert a nemzet kétharmada tényleg a nemzet, amire a nemzet kétharmada szavaz, amit a nemzet kétharmada akar, az mindig az egész nemzetre kötelező. Ha azonban azt mondjuk, a pápa a nemzet számára idegen: ez hamis, álnok és a nemzet többségére sértő beszéd. Itt a nemzet töredéke sajátítja ki a maga számára a „nemzet" szót és a többséget veszi nemlétezőnek.

Ha nemzetünknek nem kétharmada, hanem csak egy töredéke lenne katolikus, akkor nem lenne hamis beszéd „idegen" pápáról beszélni, de mint idegen hatalmat emlegetni, melytől a nemzetnek félnie kell, akkor is hamis és tudatosan megtévesztő beszéd lenne. A pápa ugyanis, ha idegen is, nem hatalom, legalábbis nem anyagi, annál kevésbé fegyveres hatalom, tehát nem olyan hatalom, amilyet a politikai életben értünk. Nem az állami hatalommal párhuzamba vagy ellentétbe állítható, vele homogén hatalom.

Mikor „idegen hatalomról” beszélünk, akkor államhatalmat, azaz anyagi, fegyveres erőt értünk, a pápa pedig tisztán lelki hatalom s az is volt mindig. Mert mikor állama is volt, az is mindig kicsiny és jelentéktelen volt, amióta pedig nálunk főkegyúri jog van, azaz Zsigmond óta, a pápa már különösen nem számított semmit fegyveres hatalom szempontjából. Ránk már csak tőlünk való távolsága miatt is mindig veszélytelen volt ebből a szempontból. Hiszen éppen azért tudott a főkegyúri jog meggyökeresedni s „joggá” válni annak ellenére, hogy a pápa ezt a magyar királyoknak nemcsak soha meg nem adta, hanem mindig ellene volt.

A pápának a magyar királyokkal szemben sohase volt fegyveres hatalma, még azzal a Zsigmonddal szemben se, akit a magyar főurak – akiknek fegyveres bandériumaik voltak – egyszerűen lecsuktak és még azzal a tehetetlen II. Ulászlóval szemben se, aki olyan szegény volt, hogy „parasztfolttal csapta nyakon csizmáját a varga”. (Petőfi)

Az egyház sohase adta meg a magyar királynak a főkegyúri jogot (nem is adhatta meg, mert hiszen önmagát senki se kötheti gúzsba), mégis jog lett a főkegyúri gyakorlatból, melyet királyaink évszázadokon át háborítatlanul gyakorolhattak éppen azért, mert a pápa velük szemben a gyakorlatban nem volt politikai hatalom, mert e jog jogos tulajdonosának nem volt ereje ahhoz, hogy a bitorlást megakadályozza még azzal a Hunyadi János kormányzóval szemben se, aki nem is király volt, hanem csak ideiglenes kormányzó és aki egyébként is egy, a töröktől szorongatott és pártviszályoktól belül is megoszlott országot kormányzott, s akit a török ellenében is a pápa pénze tartott fenn.

Az államnak sohase kell az egyháztól félnie, mert a fegyver mindig az állam kezében van s a fegyver pillanatnyilag mindig fölényben van a lélek, az eszme fölött. Az államnak nem félnie és védekeznie kell a lelki hatalom ellen, hanem örülnie kellene, hogy ez a lelki hatalom van s fegyveres hatalmával támogatnia kellene, mert „minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs”, ennek forrása pedig a lelki hatalom.

Gazdaságilag és katonailag bármily erős is a magyar állam, mindig szüksége van lélekre, eszményekre, hitre és szilárd erkölcsökre, mert ha ezeket elhanyagoljuk, sőt az anyagi hatalmat velük szembefordítjuk, diadalmaskodhatunk, sőt egyelőre feltétlenül diadalmaskodhatunk is, de ha nem években, hanem évszázadokban gondolkodunk (a nemzetek életében pedig így kell gondolkodni, mert nem nemzet az, mely csak évekig él), akkor nem hanyagolhatjuk el a lelket, tehát nem nyomhatjuk el a lelki hatalmat se.

A lelki értékek a kereszténységből áradnak a nemzet felé s természetesen elsősorban akkor, ha ez a kereszténység szabad, és ha olyan méltó, képzett és hivatásuk magaslatán álló emberek képviselik és vezetik, akik át is vannak hatva eszméitől, akik nemcsak hirdetik, hanem teszik is azt, amit hirdetnek. Ezt biztosítja részükre a szabad egyház, azaz az a kereszténység, melyet valóban az kormányoz, akit Jézus ezzel megbízott, nem pedig királyok vagy miniszterek, akik lehetnek az egyház ellenségei is, de ha nem is azok, akkor is egészen mások a céljaik és szempontjaik, mint az egyházéi.

Teljesen hamis és ostoba dolog tehát ettől a lelki hatalomtól félni, mely semmi más, mint maga az evangélium, s úgy beszélni róla, úgy óvni tőle, mintha az orosz cár kozákjaival, Hitler SS-eivel, vagy Sztálin Vörös Hadseregével volna azonos fogalom, s mintha azok, ez is erőszakot hozna ide evangéliumi erkölcs és igazság helyett s halált élet helyett.

A pápát „idegen”-ezni s mint olyan ellenséget festeni a falra, aki ellen éppen nemzeti szempontból kell védekezni, egyenesen a vallásszabadság megtagadása. De ráadásul még felháborító hitványság is, mert hiszen éppen azt a vallást gyalázzuk meg vele, mely a magyar nemzet ezeréves vallása, „avita, haereditaria et constutionalis religio”-ja. Ennek a katolikus vallásnak ugyanis annyira lényege a pápai hatalom, hogy protestánsaink egyenesen „pápista vallásnak” hívják. Katolicizmus pápaság nélkül valóban nem képzelhető el s nemcsak a

„csúfnevében", hanem a hivatalos nevében is benne van a „római". Az a katolicizmus, melyben nem a pápa parancsol, nem katolicizmus.

Csodálkozhatunk-e hát, ha ennek a mi főkegyuras katolicizmusunknak olyan sok fogyatékossága volt? A katolicizmus már akkor is római volt, mikor őseink felvették, onnan jött hozzánk, onnan kértük. Őseink nem féltek tőle, ők nem tekintették „idegen"-nek, pedig akkor még sokkal jobban volt számunkra idegen, mert valóban idegenből hoztuk és idegenek hozták (magyarok nem hozhatták), idegenek védték és – sajnos – magyarokkal (Koppányékkal) szemben.

De láttuk már, hogy az, hogy a vallás egy ember kormányzása alatt álljon, mindenütt való egyformaságának, tehát igazságjelének is elengedhetetlen feltétele. A pápa püspökkinevezési joga elleni izgatás tehát egyenlő a katolikus vallás ellen való izgatással, ez pedig minden igazságvallás elleni dacolással (mert igazságvallás természetesen csak egy lehet), de egyúttal a vallásszabadság alkotmányban biztosított jogának megtagadásával is.

Mivel a pápa, mint ember, csak egy meghatározott nemzetből származhat, nem pedig egyszerre mindegyikből, csak egy nemzet területén székelhet, nem pedig egyszerre mindegyikében, a pápa ellen azon a címen izgatni, hogy nem magyar, s mert nem a mi országunkban van a székhelye, tulajdonképpen azt jelenti, hogy nem kell olyan vallás, melynek minden ország és nép számára ugyanaz a vezetője van, nem kell az olyan vallás, mely mindenütt egyforma és az egész világon ugyanaz: végeredményben tehát nem kell igazságvallás. Azt jelenti, hogy csak nemzeti vallást tűrünk meg, tehát csak olyat, melynek az igazsághoz nincs és nem is lehet köze, de az evangéliumhoz se, mely bizonyára egyformán szól minden népnek és nemzetnek. Azt jelenti, hogy nekünk csak érzelmi vallás kell, mely nemzetek szerint változik, sőt melyet ki-ki tetszése szerint foghat fel és alakíthat ki magának.

A pápát „idegen"-ezni tehát nemcsak azt jelenti, hogy éppen hazánk ezeréves és ma is az ország nagy többségét tevő vallásától tagadjuk meg a vallásszabadságot, hanem egyúttal azt is, hogy vallásszabadságot csak olyan vallásoknak vagyunk hajlandók adni, melyek az igazságalapról már letértek és megelégszenek azzal, hogy ki-ki számára különböző érzelem, hangulat, családi tradíció vagy faji ismertetőjelek legyenek. Ilyen alapon állva lehet csak a komoly, az ember eszére támaszkodó és akaratát követelő igazságvallás idegen, sőt ellenség a magyar tájakon és a magyar lelkekben.

Világos, hogy ez a felfogás, ha még oly hazafias mezben jelentkezik is, valójában a nemzet legnagyobb ellensége és a magyarság elárulása. Jellemeket és soha meg nem rendülő, szilárd erkölcsöket ugyanis nem családi hagyományok, érzelgősségek vagy hangulatok eredményeznek, hanem megmásíthatatlan dogmák igazságában való szilárd meggyőződés, az igazság, az olyan vallás, melyhez, mivel igazság, nekünk kell alkalmazkodnunk s melytől eltérnünk semmiképpen se szabad, nem pedig olyan, melyet ki-ki maga alakít ki a maga számára s időnként igényeinek megfelelően megmásít.

Ha a katolikus püspöknek lelki hatalmán kívül még uradalmai is vannak és közjogi befolyása is van, ez semmiképpen se lehet oka arra, hogy kinevezését ezen a címen kivegyük az egyház kezéből és az államra bízzuk. Mindig a lényeg ugyanis az irányadó, nem pedig az, ami mellékes, s a püspöki méltóságban bizonyára nem a püspöki vagyon, nem is az örökös főispánság, nem is a felsőházi tagság a lényeg, hanem az egyházfői mivolt. Enélkül nincs püspök, de földek, főispánság és felsőházi tagság nélkül lehet s van is.

Őseink azért adták püspökeinknek a nagy vagyont és melléje még a közjogi befolyást és hatalmat is, mert a római egyház püspökét igen sokra tartották, annak lelki hatalmát akarták megtisztelni s kiemelni anyagilag is. Az ő kezükben látták legjobb kézben azt a közjogi, politikai hatalmat is, mely a magyarok személyi és anyagi ügyeiben dönt. Azért tették mindezt, hogy ezzel is növeljék a püspökök lelki hatalmának súlyát és előmozdítsák érvényesülését.

Anyagi eszközökkel is növelni akarták tekintélyüket s áldásos befolyásukat. Tudták, hogy a tömeg gyarló, az csak az olyan hatalomra ad, mely nemcsak lelki, hanem anyagi is egyúttal.

Ha tehát most ezen anyagi erő és közjogi hatalom miatt, melyet éppen a lelki hatalom díszítésére és előmozdítására kapcsolt a magyar alkotmány a püspöki méltósághoz, tönkretesszük, vagy legalábbis elhomályosítjuk s bizonytalanná tesszük a lényeget, a lelki hatalmat és az anyagi hatalom birtokosától, az államtól tesszük függővé annak eldöntését, hogy ki legyen a lelki hatalom birtokosa és az evangélium magyar földön való képviselője, nem pedig megfordítva, akkor feje tetejére állítjuk a dolgot és őseink szándékának éppen az ellenkezőjét valósítjuk meg. Akkor abból, amit ők a lelki hatalom előmozdítására és megtisztelésére szántak, mi ugyanannak gúzsba kötőjét, sőt tönkretevőjét csináljuk.

Ha az egyház tudta volna, hogy a hatalomnak, vagyonnak és közéleti befolyásnak ez lesz az ára, akkor soha el se fogadta volna ezt a vagyont és közéleti hatalmat. Mert igaz ugyan, hogy ezek is hozzájárulnak a lelki hatalom tekintélyéhez és nagyban megkönnyítik az egyház hivatásának eredményes teljesítését, hiszen ezek révén azokat is keresztényekké lehet tenni, akik másképp nem volnának az egyház részére hozzáférhetők, de olyan fontosak azért még sincsenek, hogy az egyház ezek kedvéért szabadsága megbénításába is beleegyezhetett volna.

Most is kisebb kár lenne az egyházra, ha vagyonát elvesztené, mint az, hogy püspökeit nem ő, hanem az állam jelöli ki, sokszor egyenesen protestáns vallású miniszterek által. Az igazság azonban az, hogy az egyháznak a szabadság is jár, meg a vagyon is: az egyikre is szüksége van és a másikra is, bár nem egyforma szempontból s nem egyforma fokban.

A vagyont s a közjogi befolyást a nemzet, illetve alkotmányunk adta az egyháznak, de nem azért, hogy e révén leigázza és működését megbénítsa, hanem éppen ellenkezőleg, azért, hogy szabadságát annál jobban érvényesíteni és megvédeni tudja az anyagi hatalom támadásai ellen. A vagyonnal és a közjogi befolyással őseink csak függetlenebbé, tiszteltebbé akarták tenni az egyház képviselőit.

Tudták, hogy a papoknak a gonoszság mindig ellenségük lesz, az anyagi erővel pedig többnyire a rosszak rendelkeznek, mert hiszen az anyagi erő már természeténél fogva erőszakra csábít. Hogy az egyház védekezni tudjon ellene, igyekezett neki is minél többet adni ebből az anyagi erőből.

Jó őseink azt is tudták, hogy az átlagembernek nem imponál az, aki erőtlen s gyenge s ezért az egyháznak ajándékozott vagyonnal és közéleti befolyással az volt a céljuk, hogy lelki befolyása kifejtését megkönnyítsék s a gyarló tömegek számára is eredményessé tegyék. Igazán nagy tragédia, hogy ebből a nemes szándékból az lett, hogy nem a lélek tudta e révén befolyásolni az anyagi erőt, hanem az anyagi erő sajátította ki magának és nyomta el a lelket.

E bajnak természetesen nem az az orvossága, hogy tegyük tehát újra szegénnyé az egyházat és vegyük el tőle a közéleti befolyást, hogy megmaradhasson lelkinek. Nem. Így lelki marad ugyan, de működése csak a nemzet vagy a társadalom csak egy egész kis részére terjed ki: azokra a kevesekre, akiknek nem kell a vagyon, nem kell a hatalom, nem kell az erő, nem kell a test. De hány embernek nem kell ez?

A helyes megoldás az, hogy ne irigyeljük az egyháztól az anyagi eszközöket, s miattuk ne kössük magát az egyházat is az anyag igájába, hanem hagyjuk, hogy azok az anyagi eszközök, melyeket mások, dicső eleink már a lélek szolgálatába állítottak, valóban maradjanak is meg a lélek szolgálatában.

Az egyház és a szociális kérdés
A „feudális” egyház

Mikor a lutheránus Gömbös Gyula, mint magyar miniszterelnök, Rómában járt és természetesen a pápánál is tisztelgett, Budapesten mindenki azt beszélte, hogy azért jelent meg a pápa előtt, hogy megkérje, hogy az egyház ossza ki a vagyonát a szegények között. Még egy tekintélyes testület nagyműveltségű tagjai is a legkomolyabban elhitték ezt a híresztelést s engem is megkérdeztek, igaz-e?

Azt feleltem nekik, hogy nem tudom, mert sem Gömbössel, sem környezetével nincs összeköttetésem. Mivel azonban egy pápai kihallgatáson Gömbös részéről ilyen kérést, ha nem cinizmusnak, akkor együgyűségnek tartanák, Gömböst pedig se az egyik, se a másik feltevéssel nem sérthetem meg, egész bizonyosan kijelenthetem, hogy nem ezért járult a pápa elé.

Gömböst szerintem az intelligenciája egész bizonyosan megakadályozta abban, hogy a pápa előtt ilyen kéréssel előhozakodjék, de mint katolikusgyűlölő protestáns (mert hogy ilyen volt, arról meggyőződtem), egész bizonyos, hogy előhozta volna ezt a dolgot a pápának, ha nem tudta volna, hogy komolytalanná teszi magát vele és katolikusellenes érzelmeit is elárulja. Ez pedig egy politikustól igen nagy hiba lett volna. Ha azonban mégis megtette volna s én lettem volna az a pápa, akihez ezt a kérést intézte volna, feleltem volna neki:

Nem értelek, fiam. Kérésed teljesítése ugyanis csak két esetben volna részemre lehetséges. Vagy akkor, ha az egyháznak a földi vagyon felesleges (még inkább, ha egyenesen ártalmas), vagy pedig, ha vagyonra ugyan szüksége van céljai elérése vagy ennek megkönnyítése szempontjából, de abban reménykedik, hogy megengedheti magának ezt a fényűzést és a magyar földnélküliekkel ezt a nagy jótéteményt, mert magyar hívei vannak olyan vagyonosak s az egyház feje iránt vannak olyan nagy tisztelettel, földnélküli honfitársaik iránt pedig akkora szeretettel, hogy az egyháznak vagyona felosztásával elvesztett jövedelmét egyházi adójuk felemelésével s általában az evangélium céljaira adandó adományaikkal pótolni tudják és akarják.

Ami a második eshetőséget illeti, azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy erről szó se lehetne. A magyar egyház hívei nem vagyonosak. Igaz, hogy a legnagyobb vagyonú mágnások mind katolikusok, de a földnélküliek és a proletárok is azok, viszont a bankárok, gyárosok és kereskedők között alig van katolikus. Márpedig mindenki tudja, hogy az igazi nagy jövedelmek nem a mágnásoknál, hanem ez utóbbiaknál vannak. Egyébként az adóbevételek zöme sose a néhány gazdagtól, hanem mindig a kisemberek millióinak forintjaiból folyik be. Sok kicsi ugyanis sokra megy és sok lúd disznót győz.

A kisemberek körében azonban az egyház híveinek zöme sokkal szegényebb, mint nemcsak a zsidók és a lutheránusok (e két elsősorban kapitalista vallás) hívei, hanem még a kálvinistáknál is. Tessék csak utánanézni, hány százalék a katolikus például a fővárosban az egyszobás lakások bérlői és hány a két-, három- és négyszobások között; vidéken pedig mennyi a katolikus a földnélküliek és mennyi a tíz holdnál vagyonosabb gazdák között; mennyi a bányászok és mennyi a bányamérnökök között; mennyi az uradalmi cselédek és mennyi a gazdatisztek között; mennyi az önálló iparosok és az iparossegédek és gyári munkások között? Ekkor mindjárt tisztában leszünk azzal, hogy hazánkban a katolikus egyház sokkal kevesebbet várhat anyagiakban híveitől, mint akár a zsidók, akár a lutheránusok, akár a kálvinisták.

A szegénység az oka annak is, amire fentebb már hivatkoztam, hogy a protestánsoknál minden falunak külön papja van, nálunk pedig csak átlag három-négy falunak egy. Nálunk egy 500 lakosú falu nem tud külön papot eltartani, sőt sokszor még az ezer lakosú se. Azt kívánni tehát, hogy az egyház a hívein hajtsa be még azokat az anyagiakat is, melyeket földjei szétosztásával elvesztene, képtelenség, de hívei szegénységét tekintve, még lelketlenség is volna.

A Dunántúlon például szabály, de szabály a Duna-Tisza közén is, hogy a katolikus plébánosok hívei elsősorban uradalmi cselédekből és más nincstelenekből állnak, míg a kálvinisták jómódú kisgazdákból. A Vas megyei Bobán az 500 lutheránus mellett 300 katolikus is van, de talán még a 300-nak együtt se volt tíz hold földje. Még háza is csak kivételképpen volt egynek-kettőnek, de ezek is iparosok. A katolikusok a lutheránus gazdák háza végében laktak egy-egy kis lyukban, melyért a gazdának évi 20-30 ingyen napszámmal fizettek. Ezektől akarnánk megszerezni az egyház elmaradó, sőt nagylelkűen a szegényeknek ajándékozott jövedelmeit? Hiszen eddig is a szegények elmaradó egyházi adóját pótolták az egyház vagyonának jövedelméből.

Csallóközaranyoson egyenesen 800 katolikus van a 900 kálvinista mellett, sőt ma már több katolikus, mint kálvinista, de ezek között akkor, mikor hallottam róluk, még olyan se akadt egyetlen egy se, akinek legalább egy lova lett volna. Világos, hogy papjuk nincs, hanem a szomszéd községből kell kihozatniuk, ha szükségük van rá. Az egyik szegény katolikus asszony éppen a református gazdáknál házalt, hogy valamelyikük ingyen napszám fejében (persze 5-10 napszám is kell ahhoz) kocsit adjon, hogy tüdővészben utolsó napjait élő férje számára a papot kihozassa, mikor az arra járó kálvinista lelkész – szokás szerint – barátságosan megszólította.

Mikor megtudta, mi járatba van, nagylelkűen felajánlotta, hogy majd ő „meggyóntatja" az urát. A szegény asszony – csoda-e ilyen szegénységben s a vele együtt járó vallási tudatlanságban?! – nem győzött hálálkodni neki a nagy szívességéért. A katolikus népben tehát nincs mód és tehetség ahhoz, hogy nagylelkűen vállalhassa az egyháznak az ingyen földosztás miatt kieső jövedelmét.

Ami pedig a hajlamot és a szükséges jóakaratot illeti, lehet-e egyáltalán jóakarata annak, akinek még a hajléka és a napi kenyere sincs biztosítva? De egyáltalán hol tanulhatta volna meg ez a nép a nagylelkűséget, mikor gyerekei a korai napszámba járás és a téli cipőhiány miatt iskolába se járhattak, s ha járnak is, szegénységük s vele az egyház szegénysége miatt református iskolába s ott református hittanra járnak, mert az ő szüleik nem tudják számukra fenntartani, sőt még megépíteni se azt a katolikus iskolát, melyet felépülte után az államsegély már fenntartana.

Az eddiginél nagyobb egyházi adó fizetésének fényűzését még akkor is, ha a jóakarat meglenne hozzá, csak az engedheti meg magának, akinek feleslege van, de hol vannak a falusi katolikus milliók a feleslegtől? A katolikus hívek igen tekintélyes részének egyházi adóját már csak amiatt se lehetne felemelni, mert egyházi adójuk nem is volt soha, s hogy nem volt, azt az egyházi vagyon tette lehetővé. Még a fővárosi katolikusok se ismerték az egyházi adót egész az első világháború végéig, de több mint háromnegyed részüknek még a Horthy-korban is 1 pengő volt az egész évi egyházi adójuk.

Az a katolikus pedig, akinek lett volna miből, szitkozódni kezdett még az egyházi adó említésekor is. Neki az egyszerűen csak papi adó volt, a papoknak pedig – mondta – van éppen elég pénzük. Pedig hát a fővárosi papok egyikének se volt birtoka, mert Pesten se püspökök, se kanonokok nem voltak soha. Hogy szitkozódnának azonban ezek a hívek, ha a pénzt s az eddiginél több pénzt azért kérnék tőlük, mert a papok azt a vagyont, mely volt nekik, szétosztották a szegények között!

Én még ilyen hülyéket nem láttam, mondanák. Van vagyonuk, de azt kiosztják, s aztán hozzám jönnek koldulni, hogy helyette fizessek nekik én. Csak nem ettem szeget?! Ha nincs szükségük pénzre, akkor ne kérjenek. Ha azonban szükségük van rá, akkor miért osztogatják el? De azt kívánni, hogy én fizessek azért, mert ők osztogatnak, az már mégis sok.

S valljuk be: nem lenne igazuk, ha így beszélnének?

Kétségtelen tehát, hogy Gömbös Gyula józan ésszel csak akkor kérhette volna a pápát az egyház vagyonának a szegények közti szétosztására, ha a felállított alternatívából az elsőt választanánk, tehát azt, hogy talán egyenesen káros számára. Ámde ez a lehetőség még nagyobb képtelenség, mint az előbbi. Tagadhatatlan, hogy a vagyonnak van káros hatása is az egyházra, illetve az egyháziakra, a papokra, ámde a vagyontalanság, az anyagi eszközök hiánya még a vagyonnál is sokkal károsabb ugyanarra az egyházra.

A vagyon hátrányait nem oly módon kell kiküszöbölni, hogy magát a vagyont dobja el az egyház magától, hanem úgy, hogy a lehetőség szerint gondoskodunk róla, hogy az egyház csak a vagyon előnyeit élvezze, hátrányait pedig ne érezze. Ahogyan az eunuchnak nem érdeme az, hogy erkölcsös, de igen annak, aki vétkezhetne, mert erős, egészséges, fiatal, sőt hódítóan szép és mégis példás erkölcsű, épp úgy a földi javak (a szemek kívánsága) tekintetében is nem a nyomor, a szegénység az érdem, mert ahhoz elég a tehetségtelenség, a tehetetlenség, a lustaság vagy a kényelem is, hanem az, ha a papság a nagy egyházi vagyon mellett is tud szegényen (boldogok a lelki szegények, azaz a lélekben szegények), igénytelenül, aszkétikusan élni és a vagyont egyedül az evangélium terjesztésére és a szegények nyomora enyhítésére használni.

Az egyház nem e világból van, de e világon van, ebben a világban kénytelen működni. Ebből pedig az következik, hogy pénz nélkül, anyagiak nélkül még mukkanni se tud. Pénz nélkül itt a földön még az evangéliumot se lehet hirdetni. Fedél kell ugyanis azok részére, akik hallgatják, ezt a fedelet pedig pénzért adják. De aki hirdeti, annak is enni kell és a hideg ellen be is kell magát takarni, ha azt akarjuk, hogy energiát tudjon kifejteni. De mind a táplálékot, mind a ruhát, megint csak pénzért adják.

Ha az egyháznak ötvenezer embere van a missziókban s ezeknek a kiutazási költsége fejenként csak 5000 kommunista forintba kerül, ez maga 250 millió ilyen kommunista forintot jelent. Pedig hát ez magában véve még semmi, mert hiszen ezt az 50.000 embert nemcsak a helyszínre kell küldeni, hanem élelmezéséről, ruhájáról, hajlékáról ott is állandóan gondoskodni kell. Ha ugyanis kenyérkeresettel kell tölteniük idejüket a misszióban, akkor felesleges volt őket olyan messze elküldeni, mert ezt itthon is megtehették volna. De az se elég még, ha a misszióban levő személyzetet fenntartjuk, hanem még templomok, iskolák, emberbaráti intézmények emelésére és fenntartására is kell nekik pénzt küldenünk, mert enélkül munkájuk csak nagyon sovány eredményeket hozhat.

Az egyháznak tehát nem vagyont kell osztania, hanem minél nagyobb és több vagyont, pénzt kell szereznie, hogy hivatását kellőképpen betölthesse. Ennél persze sokkal fontosabb a lelkület, mert enélkül a templomok, iskolák és árvaházak mit se érnek, de az is tagadhatatlan, hogy maga az apostoli lelkület még nem elég, hanem ha az egyház látható eredményt akar elérni, ahhoz nem elég a láthatatlan apostoli lelkület, hanem a szintén látható anyagiak is szükségesek. Az egyháznak még több vagyont kellene szereznie, mint ami van, illetve volt, mert ugyancsak kevés volt, ha az egyház ellenségei még annyira sokallották is.

Említettem, hogy a kálvinistáknál minden faluban, ahol csak néhány száz hívük van, van lelkészség és iskola. Például van még abban az egyébként is kis Tihanyban is, ahol mindössze csak egyszáz kálvinista van (nem család, hanem személy). Ellenben a katolikus egyházban bizony még a 2400 katolikus hívőt számláló és óriási határú Szilasbalhásón (újabb neve Mezőszilas) is csak a Horthy-korban szervezkedtek a katolikusok külön egyházközség-

gé, a Keszthely melletti, de tőle 8-10 kilométere levő tiszta katolikus Cserszegtomajon 2000 katolikusnak azonban még ma sincs külön papja, sőt még temploma se. És az a koldus katolikus egyház, amely még ennyi hívőjének se tud még ma se papot adni, mely anyagi eszközeinek hiánya miatt híveit lelki kenyérrel nem tudja ellátni, ossza ki testi kenyér alakjában még azt a vagyont is, amellyel rendelkezik, azaz tegye híveit lelkileg még szegényebbekké?

A Nagykanizsa környéki, de már Somogy megyében lévő Inkén van 2000 katolikus és 500 református. Ennek az 500 reformátusnak mindig volt papja, temploma és felekezeti iskolája. A 2000 katolikusnak csak a XX. században lett (de katolikus iskolája akkor se), de a XX. században is csak azért, mert volt egyházi vagyon s egy veszprémi kanonok, aki hajdan a környéken volt plébános és a nép lelki nyomorát ismerte, erre áldozta egész élete jövedelmét.

Ha papjuk és templomuk nem is, de legalább iskolájuk az inkei katolikusoknak is volt hajdan, de az idők folyamán összedőlt s mivel a csupa földnélküliből álló egyházközség nem tudott helyette újat építeni, az állam épített helyette újat, de persze nem katolikust, hanem államit. A falu református ifjúsága tehát református iskolába járt, a katolikus gyerekek pedig állami iskolába, ahol az egész az első világháborúig tartó liberális korban a gyerekeknek „Dicsértessék"-kel köszönni és az általános iskolában imádság közben keresztet vetni szigorúan tilos volt. (Ezt az engedményt az állami iskolákban csak az első kommunizmus tanulságai után következő „keresztény kurzus" hozta meg részünkre.) Mivel azonban állami iskolában nem kell szükségképpen minden tanítónak katolikusnak lennie, Inkén abban az iskolában, melybe egy református gyerek se járt, évtizedeken át a református kántortanító felesége volt az egyik tanító, sőt később hosszú időn át egyenesen ő volt az iskola igazgatója.

Ilyen megalázott, szégyenteljes helyzetben volt tehát a katolikus egyház csak azért, mert aránylag nem volt annyi pénze, mint a reformátusoknak. Ellenségei azonban kellőleg gondoskodtak róla, hogy mindenki úgy tudja, hogy az egyház vagyona nem kevés, hanem túlságosan is sok s ezért nem több vagyont követeltek számára, hanem azt, hogy azt a túl sokat, amivel rendelkezik, ossza ki a szegények között.

Pedig hogy ezek az inkei-féle esetek nem kivételek, mutatja, hogy Somogy megyének ugyanabban a járásában, melyben Inke van, van Belezna is. Ez egy 1500 lakosú tiszta katolikus község. Mikor én születtem, még ennek se volt külön papja, az iskolájával pedig úgy járhatott, mint az inkei katolikusok, mert itt is állami volt az iskola, nem katolikus.

A beleznai állami iskolában viszont, melybe szintén nem járt egy protestáns gyerek se, a szomszédos Surd község lutheránus lelkipásztorának leánya volt az egyik tanító (remélem (mert nem tudom), hogy talán belőle azért mégse lett igazgató is ugyanitt).

Így nevelkedtek tehát az iskolában „Dicsértessék" és keresztvetési tilalommal, „katolikus" szellemben a beleznai katolikus gyerekek is. Ismét csak az egyház szegénysége miatt.

Aztán ott van még Inke közvetlen szomszédságában Vése is, hol a katolikusok száma egyenlő a lutheránusokéval (900-900), de a községben szintén csak lutheránus lelkész, egyedül csak lutheránus templom s egyedül csak lutheránus iskola volt. Itt még állami iskola se volt a katolikusok részére, hanem az ő gyermekeik is a lutheránus iskolába jártak. Gondolhatjuk tehát, milyen katolikusok lettek belőlük.

Mivel a katolikusok itt is földnélküliek s így kocsit nem tudtak küldeni a hitoktató káplánért Nemesdédre (sőt régebben – mivel Déden akkor még szintén csak református lelkész volt, noha a katolikusok száma háromszorosa a reformátusokénak – még Dédnél is messzebb levő Nemesvidre), a vései katolikus gyerekek még hitoktatásban se részesültek, illetve ők is lutheránus hitoktatásban részesültek. Ez is mind az egyház szegénysége miatt volt.

Kell-e hát nagyobb komikum annál, ha Magyarország közvéleménye (köztük természetesen a katolikusok is) mégis feleslegesen soknak tartja a katolikus egyházi vagyont és a lutheránus Gömbös Gyulát azért utaztatja Rómába, hogy kérje meg a pápát, hogy az egyház

vagyonát ossza ki a szegények között. Ez az osztás természetesen valláskülönbség nélkül legyen, mert hisz világos, hogy bármily gazdag is a protestáns parasztság, földnélküliek azért köztük is akadnak és a XX. században már nem lehet vallási alapon tenni különbséget magyar meg magyar között.

Érvelésünkre semmiképpen se helytálló ellenvetés, hogy az egyház miért nem gondoskodott róla, hogy az egyházi vagyont ne a püspökök s kanonokok élvezzék, hanem a katolikus hitélet és a kultúra. Ne tessék ugyanis elfelejteni, hogy Gömböst a magyar közvélemény nem azért küldte Rómába, hogy az egyházi vagyont ésszerűbben használják fel s ne a püspököké és kanonokoké legyen, hanem katolikus plébániákat, templomokat és iskolákat építsenek rajta, hanem azért, hogy a szegények közt osszák ki.

Ez az, amin én annyira felháborodtam s ami miatt ezt a közvéleményt oly kétségbeejtően együgyűnek és cinikusnak találtam. Ha Gömböst a magyar közvélemény azért küldte volna Rómába, hogy az egyházi vagyon célszerűbb elosztását és gazdaságosabb kihasználását üsse nyélbe, én lettem volna az, aki a legnagyobb örömujjongással üdvözöltem volna a tervet.

Másodszor hangsúlyoznom kell azt is, hogy ennek az okos tervnek a megvalósítása is csak csökkenthette volna a magyar katolikus egyháznak szegénységéből folyó bajait, meg azonban semmiképpen se szüntethette volna. A nagy egyházi vagyon ugyanis csak annak a néhány püspöknek és kanonoknak sok, de nem a hatmilliós katolikus népnek. Ha minden kanonok minden jövedelmét plébániaalapításra s templom és iskolaépítésre adná, egy-egy akkor is csak egy (összesen tehát egy emberöltő alatt csak vagy száz) falu lelki ínségén tudna segíteni. Magyarországon azonban (még a csonkaországban is) nem száz, hanem több ezer falu van, hova egyházi létesítmény volna szükséges.

Továbbá ne feledjük el, hogy Inke jótevője veszprémi kanonok volt, olyan gazdag kanonokok azonban, mint Veszprémben, csak legfeljebb még Egerben és Esztergomban vannak (Nagyvárad már nincs a csonkaországban) s nem is él olyan sokáig mindenki, mint ez az Inkével jót tevő kanonok (ő is fél tüdővel élt ilyen soká). Ha nem nyolcvanas, hanem hatvanas éveiben halt volna meg, az ő terve se tudott volna megvalósulni.

Harmadszor ne feledjük el, hogy a püspökök és a kanonokok eddig se költötték magukra azt a jövedelmet, melyet a közvélemény rosszmájúságában sokkal többnek gondol, mint amennyi a valóságban. Elmondhatjuk, hogy a fényűző püspök vagy kanonok legalább félszáz éve már a legritkább kivétel, de még ezek a kivételek is jövedelmük tekintélyes részét juttatták egyházi vagy jótékony célra. Egy püspök pedig, még ha akarna, se igen lehetne fényűző, mert annyi szinte már kötelezőnek tekinthető kiadás terheli, hogy a jövedelem nagyobb részét semmiképp se költhette magára vagy adhatta rokonainak.

Hogy a főpapok mennyire nem magukra költötték az egyházi vagyon rendelkezésükre álló jövedelmét, jól mutatja például a hercegprímások példája. Ma már a közvélemény nyomása miatt egy püspök még akkor se építtethetne magának fényes palotát, ha egyébként a hajlam meglenne benne hozzá. Ezt Hitler és Sztálin megtehette, de egy püspök ma már nem.

A mi püspökeink azonban nem tették ezt akkor sem, mikor még a közvélemény természetesnek tartotta volna. Magyarország hercegprímásai az első világháború előtt még 100.000 hold föld s majdnem ugyanannyi értékpapír jövedelmével rendelkeztek, mégis miután a XIX. század elején Nagyszombatból visszatértek Esztergomba, a prímások nemcsak pozsonyi palotájukat adták el (Nagyszombatban sohase volt fényes palotájuk), hanem Esztergomban is több mint fél évszázadon át megelégedtek egy egyszerű egyemeletes lakóházzal.

Csak Simor építtette meg a palotát, de azt is inkább nagy könyvtára, képtára, a levéltár és az érseki hivatal és tisztviselői elhelyezésére, mint a maga számára. A fővárosban azonban egész a mai napig egy egyszerű, alacsony, ódon egyemeletes házban lakik Magyarország hercegprímása. A régi gyarlóbb főpapoknak is (például Simornak) nem az volt a hibája, hogy

magukra költötték a pénzt, hanem hogy majdnem annyit költöttek tisztán kulturális célra (mecénáskodásra, képtárra, műgyűjteményekre stb.), mint egyházi célokra (látszott, hogy az állam szemelte ki őket méltóságukra, nem pedig a pápa). Ma azonban még gyarlóbb főpapokkal se fordulhat már ilyesmi elő.

Ha azonban a püspökök s a kanonokok az egyházi vagyonból csak szerény, de tisztességes fizetést kaptak volna s a többi mind szigorúan egyházi célra ment volna, a katolikus hívek lelki nyomora akkor is csak egy árnyalattal lett volna kisebb a mainál, nem pedig megszűnt volna. Az a segély, melyet a katolikus egyház az államtól évente kapott, noha aránylag kisebb volt, mint a protestáns felekezetek államsegélye, mégis aránytalanul több volt, mint az összes püspök és kanonok összes bevétele. Pedig láttuk, hogy ebből az államsegélyből csak azok a papok kaptak a hitoktatásért, akik állami iskolákban tanítottak. Az ennél sokkal nagyobb számú katolikus iskolákban az egyház szegénysége miatt ingyen kellett munkájukat végezniük. A lelkipásztorkodó papságnak vasúti féljegye se volt, a tanítórendek államsegélyt se kaptak, az apácák is sokkal kevesebbet kaptak, mint a világi tanerők fizetése volt, iskolaépítkezéseiket pedig úgyszólván teljesen önerejükből kellett fedezniük.

A katolikus egyházi vagyon jövedelme ennek ellenére is csak egy töredéke volt annak az összegnek, amit az egyház az államtól évente támogatásul kapott. Szó se lehet tehát arról, hogy az egyház vagyona túl sok volt. Ha e vagyon jövedelmének minden fillére szorosan egyházi célra ment volna, akkor is csak egy kis töredékét tudta volna fedezni a szükségletnek. Aki tehát még ezt is a szegényeknek akarta volna kiosztani, az vagy egyáltalán nem volt tisztában a helyzettel, vagy pedig csak az irigység és a gyűlölet beszélt belőle.

Ha azok az egyházi földek annyira szükségesek a földnélkülieknek, akkor ki lehetne őket osztani, de természetesen csak úgy, hogy az árukat az egyháznak megfizetik. Az egyház maga ingyen nem oszthatja ki őket, mert önmagát tenné vele tönkre. Ingyen elvenni tőle viszont rablás lenne, ami egyúttal szentségtörést is jelentene, mert olyan vagyon elrablása lenne, melyet mások, nálunk derekabb őseink, Istennek s az evangéliumnak adtak. Pedig amíg lesz evangélium, addig erre a vagyonra is szükség lesz.

Ezt a vagyont tisztességes utódok legfeljebb gyarapíthatják, de el semmiképpen se orozhatják. Még a szegények számára se. A szegényt tisztességes ember nem úgy sajnálja, hogy a másét adja neki oda nagylelkűen. De még ez esetben is mindenki másét inkább lehetne odaadni, mint az Istenét, aki nem csodákkal, hanem a mi áldozatainkkal akarja igéjét terjeszteni és az embereket megszentelni.

*

Az imént tárgyaltuk a főkegyúri jogot. Nemcsak a főkegyúri jog van azonban, hanem a kegyúri is. Ez azt jelenti, hogy nemcsak királyok akadályozhatták az egyház szabadságát a püspökök kinevezésében, hanem a földesurak is a plébánosok kijelölésében. Amelyik plébániának kegyura van, ott nem a püspöktől függ, ki legyen az egyházközség plébánosa, hanem a kegyúrtól, a földesúrtól. A püspök legfeljebb akkor utasíthatja vissza a földesúr jelöltjét, ha ki tudja mutatni, hogy az illető méltatlan (például erkölcstelen, iszákos, vagy nincs plébánosi vizsgája stb.), de azon a címen már nem, hogy erre az állásra sok nála méltóbb pap is van.

Világos, hogy ez a kegyúri jog is rendkívül káros az egyházra, mert nem minden földesúr nézi egyedül azt, hogy minél méltóbb és alkalmasabb papot adjon falujának, hanem sokszor gyermekei nevelőjét akarja benne megjutalmazni, vagy a szellemes társalgót, vagy az iránta való nagy udvariasságot, vagy egyszerűen azt nézi, hogy legyen a faluban olyan ember, akivel ő franciául társaloghat. Elsősorban tehát az a fontos nála, hogy az új plébános neki legyen rokonszenves, nem pedig hogy a népnek alkalmas és a hitélet szempontjából hasznos.

Hát még mi történik akkor, mikor dobra kerül a birtok (ami éppen nem volt ritkaság) és megveszi egy protestáns vagy egy báró Ohrenstein (ez utóbbi nagyon sokat megvett). Ekkor ugyanis ugyanez a jog protestáns vagy zsidó kezébe kerül. Ilyenkor ezek döntik el, ki legyen a falu plébánosa.

A földesurak kegyúri jogaikat úgy szerezték, hogy őseik létesítették a plébániát, ők építtették a templomot, paplakot, ők adták a plébánia földjeit és kegyúri joguk ellenszolgáltatásaként ma is megvan még az a kötelességük, hogy a templomot és paplakot nekik kell karbantartaniuk, ha pedig leég, földrengés vagy az idő összedönti, nekik kell helyette egy legalább ugyanolyant építeniük. Sok helyen még gabonát, tüzelőt is adniuk kell a plébános szükségletére.

Hogy milyen nagy szerepe van a pénznek az egyház életében és hivatása betöltésében, láthatjuk abból, hogy azt a nagy hátrányt, hogy a kegyúri jog a falvak buzgó lelkipásztorokkal való ellátását nagyban akadályozza, el lehetett volna kerülni, ha az egyháznak, illetve a hívő népnek magának is lett volna annyi pénze, hogy a maga erejéből fedezze mindazt, amit a plébániák alapítása és a templomok felépítése terén a kegyurak adtak és adnak.

Az egyház még most is könnyen megszüntethetné a kegyúri jogot, ha legalább azokról a szolgáltatásokról le tudna mondani, melyet a kegyurak jelenleg adnak. A kegyuraknak ugyanis olyan drága az a jog, hogy a plébános kinevezése tőlük függ, hogy a legtöbben szívesen lemondanának róla, ha az egyház ezt a lemondást elfogadná, azaz, ha kegyúri kötelességeik teljesítése alól felmentené őket (ezeket a kötelességeket ugyanis még végrehajtóval is be lehetett hajtani a kegyurakon).

Az egyház azonban mégse fogadhatja el ezt a lemondást, sőt ő az, aki kénytelen ehhez a rá nézve hátrányos helyzethez ragaszkodni hívei szegénysége, sokszor nemtörődömsége s áldozatkészségének hiánya miatt. Az új egyházi törvénykönyv csak annyit mert kimondani, hogy újabb világi kegyuraságok már nem keletkezhetnek (mert természetesen vannak egyházi kegyurak is s ez is egyik fő csökkentője a püspökök és káptalanok jövedelmeinek).

Teljesen azonban nem mondhat le az egyház a kegyúri jogról, mert azok a hívek, akiktől utána e kegyúri terhek viselését kérné, azt válaszolnák, hogy ha a püspök levette ezt a terhet a gróf válláról, ám jó, de akkor fizesse ő, de ne várja azt, hogy a gróf helyett mi fizessünk. Hogy a templom ne a gróf temploma, hanem a falué, és a pap a falu papja, nem pedig a grófé és hogy birtoka arányában ezután is hozzájárul a terhekhez a gróf is, ez nem jut eszükbe, s ha a püspök eszükbe juttatja, akkor azt felelik, hogy a grófnak van miből fizetni, de nekik nincs.

Pedig hát aki akar valamit fizetni, annak mindig van miből, és hogy nekik még jobban is van, mint a grófnak, azt láthatjuk abból, hogy grófot számtalant látunk, akinek a birtokát és vele még a kastélyát is elárverezték (a földesurak fele erre a sorsra jutott már a kommunizmus előtt is), de olyan falut még nem láttunk, amely kénytelen volt máshová költözni, mert az egész határt elárverezték. Ott csak egyeseknél, kivételképpen fordul elő ilyesmi, de azok birtokát is a falu veszi meg. (Sokszor még a grófét is az veszi meg, legalábbis annak tekintélyes részét.)

Nincs tehát igaza a falunak. De azért annyiban neki is igaza van, hogy szegény embertől nem nagyon lehet kívánni, hogy elvekért áldozatokat hozzon, de a szükséges lelki emelkedettség se lehet nagyon meg benne hozzá. Nem engedik ezt benne kifejlődni az élet bajai. De mikor az egyháznak éppen azért, mert annyira nem elegendők az anyagi erőforrásai, olyan nagy anyagi eredetű nehézségei vannak, hogy miattuk még a szabadságát is kénytelen feláldozni, azzal állni elő, hogy miért nem ossza ki a szegények közt még azokat az anyagi javakat is, melyekkel rendelkezik, egyenesen a cinizmus határait súrolja.

Említettem, hogy a hitoktatást csak az állami és községi iskolákban fizeti az állam, illetve a község, de a katolikus iskolákban erre az egyháznak nincs pénze. Itt is óriási hátránnyal

jár az egyház szegénysége, mert világos, hogy az ingyen oktatás sohase ér annyit, mint amelyért megfizetnek, de amelyet – éppen azért, mert nem ingyen történik – meg is követelhetnek. Hányszor elmarad például az ilyen ingyenhittan a pap egyéb elfoglaltsága, temetés, betegellátás miatt, ha pedig az iskola nem az anyaegyházban van, a rossz idő, nagy sár, hófúvás stb. miatt! Az állam sokszor csak a tényleg megtartott órák után fizet. Világos, hogy ilyen helyen alig marad el óra.

Tudok olyan Pest környéki népes községet, ahol az iskolában heti 36 hittanóra volt, tehát annyi, hogy még akkor is sok lett volna egy embernek (a falu plébánosának), ha ezenkívül semmi más dolga nem lett volna, azaz ha nem lett volna ugyanő ezenkívül még a népes falu plébánosa is. Ebben a faluban a plébános mellé két önálló hitoktatói állást kellett volna szervezni. Ha az iskola állami lett volna, meg is lehetett volna csinálni, de katolikus iskola mellett nem, mert ki fizeti akkor a hitoktatókat? Vagy a püspök, vagy az egyházközség. A váci püspök éppen nem gazdag, de gazdag püspök se tehette volna, mert az alá sok száz katolikus iskola tartozik, a birtokain lévő iskolákat úgyis ő maga építteti és a bennük működő tanítókat teljesen maga fizeti, ezenkívül vagy ötven templomnak kegyura is, aztán a püspöki hivatalt is neki kell fenntartania, a papnevelő intézetet is, s ezenkívül egyházmegyéje minden templom és iskola építésekor adományt kér tőle, mégpedig nagyot.

A hitoktatást tehát csak az egyházközség fizethette volna, az azonban hallani se akart róla. Ingyen viszont csak a plébános végezhette volna, de ő még csak meg se próbálta. Nem is lehet tőle zokon venni. Így aztán évtizedeken át szinte hittan nélkül nőttek fel a gyerekek ezrei a katolikus iskolában (a tanítók foglalkoztak velük úgy-ahogy).

Ilyen körülmények között szabad csodálkozni azon, ha alig van meggyőződéses és vallásilag is művelt katolikus? Ha alig vannak olyan hívők, akik együtt éreznének az egyházzal, és akiknek szintén fájna az, ami az egyháznak fáj? Az embereket, legalább azokat, akik már katolikusnak születtek, lélekben is katolikusokká tenni ugyancsak evangéliumi s így az egyház kötelességei közé tartozó feladat, s lám, mennyire szorosan összefügg a pénzzel s annak a hiánya mennyire lehetetlenné tudja tenni!

Milyen katolikus tehát az, aki mégis azt kívánja, hogy az egyház pénzt (földet) ingyen osszon híveinek, nem pedig azt, hogy sokkal több pénzt szedjen, kérjen a híveitől, mint amennyit eddig kért?

Régebben a szemináriumi tanárokat is az egyház fizette s ezért egész a legutóbbi időkig (míg az állam fizetésüket magára nem vállalta) a szemináriumi tanárság anyagilag sokkal rosszabb állás volt, mint például a középiskolai hittanárság (hol az állam vagy a főváros adta a fizetést). Ez az állapot is rendkívül hátrányos volt az egyházra, mert emiatt egész fiatal, tapasztalatlan papok irányították a növendékpapság nevelését, mert az idősebb, tapasztaltabb s értelmesebb emberek igyekeztek máshol elhelyezkedni. (Az pedig, hogy a teológiai tanárok fizetését az állam adta, a kommunizmus alatt bosszulta meg magát, mert emiatt az állam, illetve az ateista párt rendelkezett velük s meg nem alkuvó papokat nem tűrt meg köztük. Hogy ez aztán milyen hatással volt a jövendő papság erkölcsi színvonalára, könnyű elképzelni. S mint láthatjuk, a baj oka megint csak a pénz volt.)

Nincs aztán (s különösen régebben nem volt) szánadóbb teremtménye Istennek a nyugalmazott papnál. Egy tanító, aki szolgálati éveinek betöltése után ment nyugdíjba, a teljes fizetését kapta s így valóságos nábob volt egy olyan rokkant paphoz képest, akinek a nyugdíjából kellett élnie. Emiatt még félholt, nyolcvan éven felüli aggastyán, idegkimerült, gyomorbajos, éjszakákat átkínlódó s ezért utána egész nap ingerült, goromba papok is kénytelenek voltak tovább szolgálni a hívek és a hitélet nagy kárára.

Világos, hogy ilyen lelkipásztorok alatt pangott a hitélet, egyesületi élet nem volt, a prédikáció unalmas és ásításba fúlt, a gyerekek a templomban rakoncátlankodtak, hitoktatásban

pedig az iskolában gyakorlatilag akkor se részesültek, ha formailag volt hittanóra. Ez is mind a pénz miatt volt, de természetesen nem azért, mert sok volt belőle. Úgy látszik, ezért kívánják az egyház ellenségei azt, hogy még azt is ossza ki a szegények közt, ami van neki.

Pedig hát a papok még ilyen nyomorúságos nyugdíjat is csak úgy tudtak kapni, hogy a püspökök az akkori jó pénzen százezreket adtak a papi nyugdíjalapnak. Nem is olyan régen még úgy volt, hogy egy beteges, öreg pap csak úgy és csak akkor mehetett nyugdíjba, ha várt addig, míg a már nyugdíjasok közül egy meghal. Meg volt ugyanis szabva, hogy a rendelkezésre álló pénzből hány nyugdíjasra telik.

Látjuk tehát, mennyire nem lehet el az egyház pénz nélkül, és hogy az anyagiakkal mennyire szorosan összefügg az evangélium ügye s az a lehetőség, hogy annak szelleme az embereket átjárhassa. Nem az a baj, ha az egyháznak sok van belőle, hanem az, ha kevés, s a pénznek egyébként se az a természete, hogy nem tudjuk, mire költsük, hanem az, hogy soha sincs belőle elég.

Különösen így van ez az olyan intézményben, mint az egyház, mely anyagi szükségleteit nem biztosíthatja magának végrehajtókkal, vagy ha igen, nem tanácsos, mert természetével ellenkezik, hogy ezzel a lehetőségével éljen is.

A pénz és az anyagiak nemcsak szükségesek az egyház hivatása betöltéséhez, hanem működése enélkül egyenesen lehetetlen még akkor is, ha működése a legszigorúbban csak a lelkiekre terjed ki. Azt kívánni tehát, hogy az egyház mondjon le az anyagiakról, azt jelenti, hogy mondjon le hivatása teljesítéséről, azaz szűnjön meg. De az talán egy kissé mégis furcsa lett volna, ha Gömbös ezt kérte volna a pápától! S lám, mennyire helyesnek tartották volna ezt a kívánságot még egyes jó katolikusok is!

Az se lenne helyes megoldás, hogy fizesse a papokat az állam és az egyház minden szükségletéről az gondoskodjék. Az állam ugyanis nem katolikus. Az állam olyan iskolákat és intézményeket tart fenn, melyek törődnek népműveltséggel, közegészségüggyel, nemzeti és gazdasági kérdésekkel vagy akármivel, de nem a lélek üdvösségével és a hittel. Egyébként pedig azon a pénzen, amit vagyona szétosztása fejében egy nem istentelen alapon álló állam kárpótlásul az egyháznak adna, ugyanilyen fáradsággal földet is vásárolhatna össze a földnélkülieknek s így is elérhetné azt a célt, melyet most a naivak vagy rosszmájúak az egyházi vagyon szétosztásától várnak. Pénzért ugyanis mindig tetszés szerinti mértékben lehetett földet venni és osztani, mert mindig volt éppen elég eladni való nagybirtok.

De ez az állami fizetés azért is tűrhetetlen lenne, mert teljesen az állam szolgájává tenné az egyházat. Ebben az esetben az egyháznak még az a szabadsága is elveszne, melyet a kegyúri jog még meghagyott. Köztudomású ugyanis, hogy aki fizet, az parancsol. Annak a papságnak, melynek fizetését az állam adja, az állam parancsol még akkor is, ha elméletben nem parancsol, azaz, ha a törvény akkor is biztosítja az egyház és a papság függetlenségét.

Hogy ez a gyakorlatban valóban mit jelent, azt alkalmunk volt látni „népi demokráciánk" idején, mert hiszen a vallásszabadságot állítólag az is biztosította. Mikor már az emberek csak titokban mertek templomban megesküdni, sőt gyermekeiket megkereszteltetni vagy egy pap társaságában a nyilvánosság előtt mutatkozni, nálunk az alkotmány még akkor is mindenki számára „biztosította" a vallásszabadságot, sőt még ennél is többet tett, mert még akkor is rendületlenül fizette a papokat.

De egyébként is a mi őseink az egyházi vagyont nem a szegényeknek adták, hanem az egyháznak, azaz az evangélium terjesztésének a megkönnyítésére. Amennyiben a szegényeknek is szántak belőle, nem magát a vagyont, hanem jövedelmének egy részét szánták a szegényeknek, de ezt is úgy, hogy a papság legyen az, aki ezt a szegényeknek adja. A hagyományozók ezzel akarták jelezni, hogy az ő vagyonukból sohase jutott volna semmi a szegényeknek, ha ők az alamizsnálkodást a papoktól meg nem tanulták volna.

Ezt a Krisztus országának a földön való terjesztésére szánt vagyont mi, késői utódok, csak akkor adhatjuk oda a szegényeknek, ha elismerjük, hogy az a világnézet, melyben őseink még éltek, ma már rég meghaladott dolog, azaz, ha az a véleményünk, hogy evangéliumra ma már nincs szükség, más szóval, ha az örök életben ma már senki se hisz, még az egyház se.

Csak ez esetben kívánhatjuk tőle, hogy adja az evangélium terjesztésére kapott vagyont a szegényeknek vagy adja közoktatásra, közegészségügyre vagy kulturális célokra, ő maga pedig csendben szüntesse meg működését. Ebben az esetben valóban logikus a kívánság. De ha e hős földosztás után és ellenére azért hívők és katolikusok maradunk továbbra is, akkor ez a földosztás az elmezavarral egyértelmű.

Hogy az egyház vagyonának a földnélküliek közti felosztásának eszméje annyira népszerű a mi társadalmunkban, az annak a jele, hogy ennek a társadalomnak komoly hite és vallása tulajdonképpen már nincs, de viszont annyira logikátlan és következetlen, hogy ennek ellenére is el tudja magával hitetni, hogy ő hisz, sőt jó katolikus s csak az egyházat és a papságot akarja felemelni arra az erkölcsi magaslatra, melyen ő van, s melyre ő természetesen nem az egyház és nem a papok segítségével emelkedett.

*

De azt mondhatná valaki (illetve mindenki ezt mondja): Hogy lehet az, hogy az egymillió hold földdel s annak minden jövedelmével rendelkező magyar katolikus egyháznak ennyire nem volt pénze, míg a köztudomásúlag szegény protestáns felekezeteknek nála sokkal jobban van?

Ennek sok oka van, feleljük. Az első, hogy az egyház közel se volt olyan gazdag, mint elhíresztelték. Abban az egymillió hold földben ugyanis (mely egyébként is több százezer holddal kevesebb volt egymilliónál) például a Balaton nagyobb része és kopár, legfeljebb csenevész cserjékkel fedett sziklahegyek ezer holdjai is benne vannak. Például az esztergomi érsekségnek a csonkaországban megmaradt 36.209 hold földjéből mindössze 6245, az egri érsekség 40.269 hold földjéből pedig csak 6208 hold volt szántóföld. Mivel pedig a közvélemény „föld”-ön szántóföldet ért (hiszen kiosztani csak ezt érdemes), az igazság az, hogy mind az esztergomi, mind az egri érsekségnek csak 6-6000 holdja volt, nem pedig 36, illetve 40.000. Nagyjából ennek megfelelően kell leszállítani az egész magyar egyház egymillió holdját is, mely – mint említettük – egyébként is jóval kevesebb volt egymilliónál.

Aztán aki ért a dologhoz, azt is tudja, hogy a nagybirtok, ha szántóföld, akkor se hoz akkora jövedelmet, mint ugyanakkora kisbirtok. A nagybirtok jó gazdálkodás mellett és tőkeerős tulajdonos kezében se hoz többet, mint értékének 5-6%-át, sokszor pedig semmit se jövedelmez, sőt ráfizetéssel jár. Mikor én 1903-tól 1911-ig gimnazista voltam Keszthelyen, a Festetich herceg ottani tízezer holdas uradalma évente átlag 500 koronát jövedelmezett. Az egyházi birtok a maga patriarchális gazdálkodásával, tőke és vállalkozó kedv nélkül, főként pedig olyan emberséges földesúri viselkedéssel, mint amilyen az egyházhoz méltó, a birtokban fekvő érték egy-két százalékánál többet alig jövedelmezett. Nagyon könnyű azonban nagybirtokon ráfizetéssel is dolgozni s nagyon téved az, aki azt gondolja, hogy csak olyan földbirtokosok mennek tönkre, akik kártyáztak és dőzsöltek.

Tudok olyan 5000 holdas özvegy grófnét, akitől a kommunisták 1945-ben már nem tudtak elvenni egy holdat se, mert már nem volt neki. Pedig még autót se tartott soha s az egész környéken gyűlölt volt a „fukarsága” miatt. Tudok 10.000 holdas bárót, aki a fiára már csak 5.000 holdat tudott hagyni (ezt vették el tőle a kommunisták), pedig ő se tartott autót, még Pestre is csak ritkán utazott, minden káros szenvedélytől mentes volt és szorgalmas is, aki mindennek személyesen járt utána.

Viszont tudok olyan dzsentrit, aki éppen ellenkezőleg, azért ment tönkre, mert nagyon is modernül és okszerűen gazdálkodott s birtoka az egész környéken arról volt híres, hogy való-

ságos kis földi paradicsom. Elszámította ugyanis magát s az első világháború után, mikor eleinte még a gazdasági terményeknek igen jó áruk volt, birtokán nagyobb befektetéseket tett és erősebb gépesítést hajtott végre, mint amennyit a birtok az áraknak hamarosan utána következő leszállta után is megbírt.

Ugyanekkor rossz számítás okozta veszteség következtében az egri főkáptalan is (mely holdjai számát illetőnek az ország hercegprímását is felülmúlta már akkor is, mikor még az esztergomi érsekségnek megvolt a 100.000 holdja) milliós adósságok terhe alatt nyögött.

Egy további ok, amiért az egyház életében gyakorlatilag nem látszik meg eléggé a nagy vagyon, az, hogy őseink a nagy földvagyont nem átlagban az egyháznak, hanem az érsekeknek és püspököknek adták ezek fejedelmi eltartására, a káptalanoknak pedig tagjaik javadalmazására. Ezért jogilag még azt se lehetne kifogásolni, ha a püspökök és a kanonokok minden jövedelmüket magukra költenék. Javadalmaik jövedelme ugyanis az övék, nem pedig az egyházé, nem kötelesek belőle se templomok építésére, se plébániák alapítására, se katolikus iskolák építésére és javadalmazására, se káplánok és hitoktatók fizetésére adni. Ha megteszik, ez részükről jótékonyság, tehát teljesen önkéntes.

Ilyen körülmények között igazán bámulnunk kell, hogy a püspökök és a kanonokok mégis mennyire jótékony célra adják és adták már a múltban is jövedelmüket. Hogy ennek a jótékony célnak egy része régebben nem egyházi, hanem kulturális célokra és magángyűjteményekre ment, annak az az oka, hogy a társadalom csak ezt méltányolta s csak ezt méltányolja nagyrészt még ma is. Mivel pedig se a püspökök, se a kanonokok kinevezése nem az egyháztól, hanem az államtól függött, inkább az ilyen nagystílű, nem pedig jámbor, aszkéta papokból lettek nálunk püspökök és kanonokok.

Hogy mennyire nem tisztán az egyházé ennek a püspöki és káptalani vagyonnak a jövedelme, mutatja az is, hogy végrendelet hiánya esetén annak a vagyonnak, melyet az egyházi javadalmas (püspök, kanonok, plébános) hátrahagy, hivatalosan is csak egyharmada illeti az egyházat, egyharmada a szegényeket, egyharmada pedig az elhunyt pap rokonait.

Ha pedig végrendeletben rendelkezik vagyonáról az illető, akár az egész vagyont is, melyet az egyházi vagyon jövedelméből szerzett, joga van a rokonaira vagy bárkinek s bármely célra hagyni.

Az egyházi javadalmak tényleges jövedelmét nagyon csökkentette ezenkívül még a túl sok kegyúri teher is. A kegyúri terhek még a világi nagybirtokosoknak is sokkal többe kerültek, mint az avatatlanok gondolnák.

A Balaton északi partján fekvő és Árpád-kori templomáról nevezetes felsőőrsi prépostságnak 4000 holdja volt s ráadásul jó Fehér megyei földben (bár ebből is sok esett a Velencei-tóra, de viszont ott meg a nád jövedelmezett sokat). A kiváló erkölcsű prépost a 4000 hold kézhezvételekor élete céljának a műemlék templom rendbehozatalát tekintette. Elég hosszú időn át bírta a javadalmat, mégis úgy kellett meghalnia, hogy a maga elé tűzött életcélt nemcsak be nem fejezte, hanem még csak el se kezdte.

Mivel maga is szégyellte ezt, nyomtatásban nyilvánosságra hozta, mire költötte a jövedelmét. Mint a részletes kimutatásból látható, elment az mind olyan kötelező kiadásokra, melyek még a templom restaurálásánál is előbbre valók és kötelezőbbek voltak. A birtok olyan kötelezettségekkel járt, hogy tulajdonosának semmi se maradt a jövedelméből. Ezt az illető prépost pontos számokkal mutatta ki.

Gróf Wenckheim Frigyes, aki fővárosi hittanárból lett ezer holdas jáki apát, szintén azt mondta, hogy hitoktató korában több pénze volt, mint jáki apát korában.

Én magam is ismertem ezt a felsőőrsi prépostot s így én is bizonyítani tudom, hogy 4000 holdas javadalma ellenére is egy falusi plébános színvonalán és igényeivel élt. Mégse tudott semmit se alkotni, vagyon se maradt utána, pedig jövedelme volt, mert hiszen a birtok bérbe

volt adva s a bért minden évben megkapta. (Ha maga gazdálkodott volna, akkor már éppen nem lett volna bizonyos a jövedelem.) Az avatatlan azonban azt hitte volna, hogy mindent magára költött.

Mindezt tekintetbe véve azt kell mondanunk, hogy Magyarországon tulajdonképpen nem is volt más, szorosan véve egyházi célt szolgáló birtok, mint csak a vallásalap s a tanulmányi alap uradalmai. (Még ezek tekintélyes részét is felemésztették a kegyúri terhek.) Csak e két alap vagyona szolgált plébániák alapítására, templomok építésére és iskolák felállítására és fenntartására. Ezzel a két alappal viszont az állam rendelkezett, nem pedig az egyház. Katolikus célra fordította ugyan, de a minisztertől függött, hogy mire, sőt 48-ban Kossuth állama még azt is megtette, hogy protestáns teológusok külföldi tanulására is adott belőle.

A protestáns felekezeti szükségletek azért vannak jobban ellátva a mieinknél, mert míg a mi híveink a rosszakaratú egyházellenes hírverés hatása alatt azt hiszik, hogy az egyháznak úgyis annyi a pénze, hogy azt se tudja, mit csináljon vele, s így nem akarnak a Dunába vizet hordani, addig a protestánsok – egy éppen ellenkező hírverés hatására – úgy tudják, hogy az ő felekezetük – a római egyházzal éles ellentétben – szegény, s ezért nekik kell fenntartaniuk. De nekik felekezeti ügyekbe nagyobb beleszólásuk is van, mint az egyházban a laikusoknak s ezért felekezetük ügyeit ezért is jobban a magukénak vallják, mint a katolikus világiak annak az egyháznak az ügyeit, melyet az apostolok utódai Krisztus akaratából az ő beleszólásuk nélkül kormányoznak.

Még ennél is fontosabb ok azonban, hogy nálunk csak a mágnások voltak gazdagok (de a földbirtok csekély jövedelmezősége miatt jövedelmük még a rangjuk megkívánta főúri élethez és bőkezűséghez se volt elég), de a tömegeik nagyrészt nincstelenekből állnak, akikre anyagilag egyáltalán nem lehet számítani. De akik nem voltak nincstelenek, azok családjában is egész a legutóbbi időkig annyi volt a gyerek, hogy ők is nehezen éltek. A protestánsok zöme ellenben jómódú kisgazdákból és önálló kisiparosokból állt kevés gyerekkel, akik vállalni tudták a felekezeti terheket.

Végül az egyházi birtokok aránylag kis jövedelmezőségének az is oka, hogy az egyházi birtokos sohase lehet alkalmazottaihoz olyan kíméletlen és sohase állhat velük szemben olyan rideg üzleti alapon, mint egy világi birtokos s különösen egy bérlő. Amelyik birtokból egy ügyes és szerencsés bérlő meggazdagszik (azonban bérlő is igen sok ment tönkre), ott az egyházi birtokos többnyire csak teng. De nemcsak a kíméletlenség hiánya az oka a kis jövedelmezőségnek, hanem a rátermettségé is. Akinek a lelkek világa a munkatere és elsősorban a másik világért él, az nem lehet annyira otthon az anyag világában s nem érhet el olyan sikereket e téren, mint az, aki a földnek s a pénznek él.

Az egyház és az egyháziak természetszerűleg, hogy ne mondjam: szükségszerűen rossz üzletemberek és – ha talán nem is ennyire nagy fokban – rossz gazdák is. Ezért abból, amit igénytelenséggel és önmegtagadással megszereznek, óriási összegeket herdálnak el hozzá nem értésük és nemtörődömségük miatt. E téren legtöbb sikerre még a jezsuiták tekinthetnek vissza. De hogy az egyháziak e hibájában azért ők is osztoznak, mutatja például az, hogy egy észak-franciaországi gyáros, akinek egyetlen fia jezsuita lett, azért nem szándékozott vagyonát a rendre hagyni, mert ott – mondta – úgyis elpazarolnák.

Amelyik pap e szabály ellenére is vagyont szerez (pedig tagadhatatlan, hogy sokan szereztek), azt takarékossággal, igénytelenséggel, a papi mivolttal együtt járó visszavonult életmóddal szerzi meg, nem pedig azért, mert túl nagy a jövedelme, annál kevésbé spekulációval vagy ügyes gazdasági és üzleti tevékenységgel.

Én magam sohase bírtam egyházi javadalmat. Még plébános se voltam soha, hanem egész életemet hitoktatásban töltöttem el, tehát olyan állásban, és olyan kis fizetéssel, amilyent a nemzetnek senkitől se irigyelt „napszámosai" kaptak, sőt az én fizetésem – olyan

okok miatt, melyekre itt nem akarok kitérni – egy kissé még a többiekénél is kevesebb volt. Az anyagiakkal való nemtörődés vagy hozzá nem értés miatt, az első és második világháborút követő két infláció is minden megtakarított pénzemtől megfosztott. Ennek ellenére 1945-ben – természetesen tisztán csak takarékosság, önmegtagadás által – már egy olyan földbirtokot tudott tőlem elvenni a kommunizmus, mely évi 700 mázsa búzabérért volt bérbe adva.

Az én esetem ugyancsak mutatja, hogy a püspököktől és kanonoktól nem irigyelni kellene a nagy jövedelmet s az egyház minden szükségletének fedezését tőlük várni, hanem arra gondolni, hogy én is meg tudom tenni azt, amit a püspök vagy kanonok állítólag nem tesz. Láthatjuk, hogy egy hitoktató is (tehát minden nőtlen értelmiségi egyén, mert hiszen annyi fizetése, mint neki, mindegyiknek van) tudná az egyházat támogatni annyi anyagival, mint egy 50.000 holdas püspök, mert évi 700 mázsa búzánál többet egy ilyen püspök se adhat évente jótékony célra. Ha Isten a kommunizmus által ki nem ragadja kezemből a vagyont, én hosszú évtizedeken át minden évben egy új plébánia alapítását vagy új templom vagy új katolikus iskola építését tudtam volna – egyszerű hitoktató létemre – lehetővé tenni.

Nem szégyene a papságnak, hogy a vagyonnal nem tud bánni, mert hiszen annak a jele, hogy a pap valóban a lélek embere. Kétségtelen azonban, hogy ez káros az egyházra és sikereit az evangélium terjesztésében nagyon akadályozza. (Végeredményben azonban mégis csak előmozdítja, mert annak a jele, hogy a pap nem a földnek él, hanem megvan benne az evangéliumi szellem. Pedig hát kétségtelen, hogy bármilyen fontos is a pénz, a legfontosabb mégis ez utóbbi.)

Egyszer a Belsőjózsefvárosban Pesten estefelé megszólít egy fiatalember, aki valószínűleg egy új szellemű, derék katolikus falusi tanító volt, és azt kérdezte tőlem, hol kaphatna ő éjszakára olcsó szállást.

Mondtam neki, hogy a Lujza néni itt a szomszédban ilyen vendéglátásból él (mégpedig jólétben), de az ő kiadó szobái mindig foglaltak s egyébként se olcsók. Ilyesmivel foglalkozó katolikus intézmény azonban az egész fővárosban nincs. Itt van azonban a szomszédban a KIE (Keresztyén Ifjak Egyesülete). Ez már sokkal olcsóbb, mint a katolikus Lujza néni és sokkal nagyobb szabású is nála, s így itt nem kell attól félni, hogy minden ágy foglalt. De ez protestáns intézmény. Ha azonban szállásra hozzájuk megy, az talán mégse lesz bűn.

De hát egész Pesten nincs egyetlen ilyen katolikus intézmény – mondta szinte elhűlve s megbotránkozva – s az ember kénytelen protestánsokhoz menni? Nem szégyen ez a katolicizmusra?

De igen, feleltem. De nemcsak szégyen, hanem bizonyos tekintetben dicsőség, illetve jó jel is. Ha mi olyan jó üzletemberek és vállalkozók is lennénk, mint az egyház ellenfelei, akkor már régen eljött volna Isten országa a földre, de természetesen csak akkor, ha a vállalkozó szellem a lelkiséget se csökkentette volna.

A kettő elméletben egyáltalán nem zárja ki egymást, sőt az lenne az igazi, ha életrevalóságunkat is az evangélium szolgálatába állítanánk. Ha üzletemberek is lennénk, de nem a magunk hasznára, hanem Krisztus kedvéért. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a kettő nem jár együtt. Aki Istennek él, az rendszerint félszeg, ügyetlen, félénk, passzív; aki pedig tevékeny és ügyes, az nem Istenek, hanem magának ügyeskedik és tevékenykedik. A kivételek a szentek, azok azonban nem teremnek minden bokorban.

Az a pap, aki az átlagot nem haladja meg az istenszeretetben, talán jobb is, ha olyan intézmények létrehozására, melyekhez nagy pénzek kellenek és így gazdasági tevékenységre van szükség, nem vállalkozik. Ha ugyanis mégis megteszi, hamarosan úgyis belebukik, ez pedig – mivel a hitelezők megkárosításával jár s ezt az emberek az egyháztól sokkal nehezebben viselik el, mint az üzletemberektől – sokkal rosszabb, mintha semmit se csinált volna. Beválni ugyanis csak olyan gazdasági vállalkozás szokott, melynek vezetője csak a gazdasá-

gi ügyeknek, csak a pénznek él (vagy pedig életrevaló is és egészen hősies fokban lelki ember is).

Egy pap nem élhet csak a pénznek, egy papnak nem lehet minden gondja, minden idegszála, éjjele-nappala a pénzé, a gazdasági vállalkozásé; azért papnak ilyen foglalkozás nem is való. A jó üzletember azonban ilyen, az a pénznek él s természetesen azért él neki, azért szenteli neki éjjelét-nappalát s minden gondolatát, mert a haszon az övé s természetesen közintézményt is csak akkor vezethet ekkora gonddal, ha a haszon akkor is az övé, vagy legalább az övé is.

Ezért sülnek ki ilyen intézményeknél olyan sokszor sikkasztások. Az olyan pap, aki az átlagot megüti, annál természetesen magasabb lelkiségű, hogy sikkasszon, de a legtöbb természetesen nem olyan hőse a felebaráti szeretetnek, hogy minden gondolata a rábízott intézmény anyagi ügyeié legyen. Ezért aztán alantasait se hajszolja, velük is megértő, köztük is tűri a kényelmes szellemet, mely tisztán csak a meglévő jövedelmek adminisztrálására szorítkozik. Így azonban csak bukás, vagy legalábbis pangás lehet az eredmény.

Ezért tulajdonképpen nem is volna szabad vagyont az egyházra vagy a papokra bízni, mert nem való nekik, mert nem tudják megbecsülni. Ebből tulajdonképpen az következik, hogy legjobb volna tőlük elvenni s azoknak adni, akik élvezik, akik neki élnek, s mivel kedvük van hozzá és oly sokra értékelik, értenek is a kezeléséhez és gyarapításához.

Végeredményben azonban mégse járhatunk el így, mert hiszen láttuk, hogy a vagyonról s annak kezeléséről való lemondás gyakorlatilag tulajdonképpen az evangélium hirdetésének megszüntetésével volna egyértelmű. Mivel a földön a lélek csak anyagi eszközökkel érvényesülhet (hiszen még maga a lélek se tud működni agyvelő, tehát anyag nélkül): az egyház akármennyire is nem ért hozzá s emiatt a nagy munkával, fáradsággal és önmegtagadással szerzett vagyont sokszor bármily nagy mérvben pazarolja is el, mégse tehet mást, mint hogy a küzdelmet újra meg újra kezdje s a híveket mégis állandóan arra buzdítsa, hogy anyagi javaikból minél többet bocsássanak rendelkezésére. Ha ez a vagyon elvész, nem annak a bűne, aki adta. Annak akkor is kincs marad, melyet visz magával a másvilágra, mert hiszen nagyobb jót senki se tehet itt a földön, mint hogy az anyagot, mellyel rendelkezik s mellyel földi örömöket szerezhetne magának, Istennek adja.

Mivel a lélek emberei nem értenek a pénz kezeléséhez s így részben elpazarolják, annál jobban szükséges, hogy a jók minél többet adjanak belőle. Bányászatban és az ipari termelésben is a gép termelte értékes energiának csak egy részét tudjuk hasznosítani, a többi kárba vész, elillan, de emiatt senkinek sem jut eszébe, hogy akkor tehát hagyjuk abba az egészet és azt a keveset, amit felhasználni tudunk, azt se hasznosítsuk. Ha a mechanikában tudomásul tudjuk venni, hogy így is jól van, mert jobban nem lehet, akkor tudomásul kell vennünk a szóban forgó ügyben is s azon a címen, hogy az egyház úgyse ért a kezeléséhez s emiatt sok elveszik belőle, nem tagadhatjuk meg tőle pénzforrásainkat.

Nem szabad elfelednünk, hogy tulajdonképpen minden pénzünket az egyháznak kellene adnunk, mert hiszen Istentől kaptuk s minden teremtmény, tehát az anyag is Istené. Úgyis itt kell hagynunk előbb-utóbb, mert magunkkal nem vihetjük a másvilágra, mely már nem az anyag, hanem a lélek világa. De azt, amit Istennek adtunk belőle, most már mint érdemet, valóban visszük magunkkal a másvilágra.

Az anyag és a szellem törvényei oly élesen ellenkeznek egymással, hogy éppen nem megokolt dolog azon botránkoznunk, hogy a papság nem ért az anyagiak kezeléséhez. Ezt mint a legtermészetesebb dolgot kell tudomásul vennünk. Gazdasági szempontból akármilyen rossz kezekben van is az anyagi jó az egyháznál, mégis csak ott kell lennie, mert mindennek a lelket, mindennek az Istent kell szolgálnia. A földi életben a lelki tevékenységnek is a test, az anyag az alapja. Erő, egészség nélkül apostolkodni se lehet és könyvet se le-

het írni. Aki tehát a pénzt, az anyagi lehetőségeket elvonja az egyháztól, az közvetve bár, de mégiscsak az egyház lelki működésének akadályozója, mert az élet lehetőségét vonja el tőle.

Hogy az egyház az anyagiak gyümölcsöztetéséhez nem ért, abból nem az következik, hogy anyagiakat ne adjunk neki, sőt, amit mások már neki adtak, azt is vegyük el tőle, hanem az, hogy éppen emiatt többet adjunk neki, főképpen pedig, hogy segítsünk neki a jobb kezelésben, a gyümölcsöztetésben.

A pénzre, a vagyonra el se lehet képzelni nagyobb kitüntetést, mintha Istent és az örökkévalóságot szolgálhatja s így megnemesülhet. Azok az emberek pedig, akik értettek a vagyon megszerzéséhez s ezért rendelkeznek vele s megszerzése közben bizony többnyire sokat vétkeztek is, úgy szerezhetik meg legjobban bűneik bocsánatát, ha ennek a sikerrel megszerzett átkozott pénznek legalább egy részét Isten szolgálatába bocsátják. Múló, silány dolog az anyag és a pénz, de ha az el nem múlónak szolgálatába állítjuk, nagyon értékessé válhat.

Az egyházi vagyon akkor, mikor 1945-ben elkommunizálták, már csak a fele volt az eredetinek. Nemcsak azért, mert az első világháború után a földreform idején vagy húsz százalékát már felosztották, hanem főként azért, mert az évszázadok folyamán már ennél sokkal többet adtak el belőle és az ára, ami pénzben és értékpapírokban volt, az első világháború utáni pénzromlásban már semmivé vált.

Ebből azt a tanulságot is le kell vonnunk, hogy az egyházi vagyon, ha nem akarjuk, hogy teljesen semmivé váljon, nem lehet másban, mint csak a biztos, de a legkisebb jövedelmet hozó földvagyonban.

A készpénz ma már nem biztos. Vállalatokba se fektetheti az egyház, mert ezek papok kezébe nem valók. Még a legtűrhetőbb befektetési módok lennének a házak, de ma már a bombák és állandó világháborúk korában ezek se biztosak s az évek múltával egyébként is állandóan csökken az értékük, mert a régi ház már nem ér annyit, mint az új.

Mikor mi ragaszkodunk ahhoz, hogy az egyháznak vagyona legyen, ez nem azt jelenti, hogy földje legyen. Az is igaz azonban, hogy ha nem földben van, akkor gyakorlatilag előbb-utóbb sehol és semmiben nincs.

A földvagyonnak azonban nemcsak az a haszna van, hogy a legbiztosabb, hanem az is, hogy ennek birtoklása jelent a tömegekre legnagyobb befolyást, a legnagyobb hatalmat. Ezért is irigylik annyira az egyháztól. A föld jövedelme csekély (különösen az olyan földé, melyet tulajdonosa nem maga művel), de igen sok embernek ad kenyeret, tehát tulajdonosa igen sok emberre van befolyással: igen sok ember függ tőle.

Az egyháznak már csak emiatt is ragaszkodnia kell ahhoz, hogy – ha csak ez nagy nép vagy nemzetgazdasági kárral nem jár – a vagyona lehetőleg földvagyon legyen. Azt pedig, hogy a nagybirtok a népre káros, azt nekünk, akiknek a kommunizmus 20 éven át állandóan azt bizonyította, hogy a földet csak nagyban lehet jól és modernül megművelni, mert a kisbirtok életképtelen és akadályozza a parasztság életszínvonalának emelkedését, ma már kár bizonygatni. A kommunizmus földosztást ígért, mikor pedig a hatalmat megszerezte, nemcsak a nagybirtokokat nem osztotta ki, hanem még a kisgazdáktól is elvette azt a földet, mely ezer éve az övék volt.

Azon kijelentésemen azonban, hogy az egyháznak a vele járó hatalom miatt kell ragaszkodnia a földvagyonhoz, bizonyára most is sokan megbotránkoznak. Már rég sikerült ugyanis elhitetni a közvéleménnyel, hogy a nemzetre egyáltalán nem kívánatos ez az egyházi befolyás és hatalom, sőt még azt is, hogy éppen az egyházra és a hitéletre a legkárosabb az, ha az egyház anyagi hatalmat képvisel, ha közéleti befolyása is van.

Egyenesen átok ez az egyházra – mondják. Ez volt minden eddigi bajának fő oka s ezért az egyháznak nem ragaszkodnia kellene hozzá, hanem menekülnie kellene tőle. A vagyon-

hoz s vele járó hatalomhoz való ragaszkodást mindig úgy fogta fel a történetírás, mint a főpapok emberi gyöngeségét, sőt elfajultságát, önzését, mely nem az egyház javára és a hitélet érdekében érvényesült, hanem éppen annak ellenében. Az egyház feudális hatalma a főpapok számára volt kívánatos, de nem az evangélium szellemének – mellyel merőben ellenkezik – érvényesítésére és a hitélet fokozására.

Nincs igazuk. A főpapság, mint emberekből álló testület, gyarló ugyan, de közel se volt soha annyira gyarló s közel se nézte csak a maga érdekeit annyira, mint a közvélemény gondolja.

Az való, hogy nem csak az egyház, hanem még minden igazi keresztény is tehernek kell tekintse a maga számára a vagyont, mert azt kell látnia, hogy a papságot lelkiségben, az egyént a tökéletességében és örök üdvössége elérésében nagyban akadályozza. Krisztus Urunk azonban nem azt mondta, hogy boldogok a szegények, hanem azt, hogy boldogok a lelki szegények, a lélekben, a lelkületüket illetően szegények (Mt 5,3), azaz azok, akik nem csüngnek a pénzen, nem a pénznek élnek, annál kevésbé vétkeznek a pénz miatt.

Lehet tehát igen gazdag ember is lélekben szegény, ha pénze ugyan van bőven, de nem rabja neki s nem esik nehezére, ha meg kell válnia tőle. Viszont a tényleg szegény ember lehet lélekben nagyon is nem szegény, ha – mint a legtöbb szegénynek – minden álma, minden vágya s egész életcélja a vagyon, a gazdagság, s mivel élete ez egyetlen vágya csak nem akar teljesülni, elkeseredett, kedvetlen, zúgolódó miatta.

Az ilyen szegénynek igazán nem érdeme, hogy szegény, s azon a címen, hogy szegény, még igazán nem üdvözülhet könnyebben, mint az a gazdag ember, aki nem rabja a pénzének. A legtöbb tényleges szegény gondolkodás nélkül adná oda még az örök üdvösségét is a jólétért, tehát csak a valóságban szegény, de nem lélekben az.

Ha tehát az egyház vagyontalan vagy szegény lenne, abból még igazán nem következnék, hogy papjai lelkületükben is szegények lennének, tehát azok közé tartoznának, akiket Jézus boldogoknak mondott. De ha ez igaz, akkor igaz az ellentéte is: ha az egyház gazdag, azért még éppen nem kell a papjainak lélekben, lelkületileg is gazdagoknak lenniük. Tehát az egyház gazdagságából még egyáltalán nem következik, hogy az úgynevezett feudális egyház papsága a pénznek élt s életcélja az anyagiakban s a velük járó hatalomban és élvezetekben merült ki. A pénz ezt csak lehetővé tette és tenné számukra, de nem szükségszerűvé.

Éppen ellenkezőleg. A papság csak úgy tudja igazán megmutatni, hogy a lelkülete evangéliumi, ha lelkületében akkor is szegény, mikor módja volna a vagyon előnyeit élvezni. Ez az, amit a jó papságban a nép becsül, de az olyan papban, aki azért nyomorog, mert kénytelen, nincs mit becsülni. Az ilyen papon és sorsán legfeljebb szánakozni lehet.

Az is igaz, hogy lélekben szegény is könnyebben tud lenni az, aki a valóságban is szegény, mert a jólét nem éppen alkalmas közeg arra, hogy csak Istennek és a léleknek éljünk. De ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a papság egyedül csak akkor tudja ezt a kívánatos lelki állapotot elérni, ha szegényen hagyjuk, ha vagyont nem adunk a kezébe, akkor teljesen félreértjük a kereszténységet és az egész keresztény aszkézist, de magát a papságot is nagyon lekicsinyeljük.

Igaz, hogy a legtöbb ember, sőt talán még a legtöbb pap is, nem bír annyi lelkierővel, hogy ha vagyon és hatalom birtokában van, ne élvezze, ne csüngjön rajta s ne használja fel a maga előnyeire, kényelmére, hiúsága és hatalomvágya kielégítésére. Ne feledjük el azonban, hogy az is épp oly igaz, hogy a szegény ember is épp oly élvezetvágyó, mint a gazdag, sőt a pénz után még jobban sóvárog az, akinek nincs módja, mint az, aki benne születik. S ha az ember az, aki ilyen, világos, hogy ilyen a papi ember is. A szegény ember – tehát a szegény pap is – átlagban még önzőbb, mint a gazdag, mert hiszen, ha a gazdag önzetlenkedik, csak kevesebbje lesz, de ha a szegény engedi meg magának az önzetlenséget, az megkoplalja. S

aki azért, mert szegény, idegen embereken nem uralkodhat, helyette igyekszik uralkodni – ha uralomvágyó hajlamú – a feleségén, gyermekein, társain és szomszédjain.

A vagyonnal természetszerűleg együtt járó kísértéseken és a belőle folyó erkölcsi bajokon tehát nem úgy kell segíteni, hogy a papságot megfosztjuk a vagyontól s így a vele járó hatalomtól azon a címen, hogy ha vagyont adunk a kezébe, akkor nem tud a vele járó kísértéseknek ellenállni, hanem úgy, hogy evangéliumi, aszketikus, keresztény szellemben neveljük és hogy felélesztjük lelkében a krisztusi szeretet tüzét és az „aki nagyobb köztetek, legyen a ti szolgátok" (Mt 20,27; Mk 10,43) evangéliumi szellemét.

Annál inkább ez és csak ez lehet e téren az egyház kötelessége, mert hiszen kétségtelen, hogy ha ehelyett a papságot a vagyontól és a vele járó befolyástól fosztjuk meg, akkor az egyházat fosztjuk meg tőle, erre pedig semmiképpen se törekedhet a keresztény ember.

Neki – éppen ellenkezőleg – arra kell törekednie, hogy az egyház befolyása minél nagyobb és szélesebb körű legyen és az evangélium céljaira minél több anyagi álljon rendelkezésére. Mikor ugyanis azt mutattuk ki, hogy az egyház anyagiak, azaz pénz nélkül úgyszólván semmit se tehet, egyúttal azt is kimutattuk, hogy közéleti befolyás nélkül se tehet semmit. A kettő ugyanaz.

A vagyon az, ami a hatalmat és a befolyást adja, még az államét is, mert hiszen a fegyveres erő is egyedül vagy legalábbis főképpen az állam pénzügyi, gazdasági erején alapszik. Pénzért, egyedül csak pénzért lehet fegyvert venni. De ugyanezért a pénzért még embereket is lehet venni, akik ezt a fegyvert érdekükben használják.

„Nem féltem az egyházat" – mondta az Izrael nemzetségéből származó Balogh „páter" az egyházi vagyon 1945-ös kommunizálásakor.

Eltekintve attól, hogy e kijelentése éppen nem bizonyítja még azt se, hogy ő maga is hitte azt, amit mond, hiszen olyan terror volt, hogy ha akart volna, se beszélhetett volna másképp: mi is csatlakozunk hozzá, mert természetesen mi sem féltettük az egyházat, mert tudtuk, hogy megsemmisülni nem fog miatta. Sohase mondtuk s nem is gondoltuk, hogy az egyház léte attól függ, hogy meddig lesz vagyona.

Igaz, hogy anyagiak nélkül nem létezhetne egy pillanatig se, mert hiszen ennie még a böjtölő papnak is kell, ruha is kell neki akkor is, ha rongyokban jár s a vallási kultusz fenntartásához akkor is pénz kell, ha pajtában vagy a föld alatt tartják a misét és fakelyhet használnak hozzá, ámde a kommunizmus nem is fosztotta meg az egyházat teljesen az anyagiaktól, például nem tiltotta meg, hogy a hívek, ha akarnak, egyházi adót fizessenek, de ha megtiltotta volna vagy megtiltaná, akkor is mindig lennének jó lelkek, akik ennek ellenére is az egyháznak szentelnék pénzüket, sőt még a betevő falatot is elvonnák szájuktól, csak hogy papjaikat táplálhassák és ruházhassák, templomokat építhessenek és azokat karban tartsák, sőt akkor is selyemben és bársonyban mutatnák be az áldozatot, az Úr szent vére pedig akkor is aranyedényben ragyogna, mert akkor is lenne, aki pénzét erre áldozná.

Ismétlem tehát, hogy az egyház létét én se féltem, ha még úgy kirabolják is. Balogh azonban azt, hogy nem „félti" az egyházat, nem úgy értette, hogy esetleg megsemmisül földbirtoka elkobzása miatt, hanem azt akarta mondani, hogy földbirtoka elvesztéséből lelkileg nem lesz még a legkisebb kára se az egyháznak. Ebben azonban már semmiképpen se értek vele egyet, bár – mint említettem – könnyen lehet, hogy ezt ő maga se őszintén mondta.

Kára, mégpedig szorosan vett lelki kára mindig bőségesen van az egyháznak vagyona elvételéből, márpedig nekünk nem csak arra kell törekednünk, hogy az egyház meg ne semmisüljön (erre egyáltalán nem is kell törekednünk, mert hiszen isteni ígéretet kaptunk rá, hogy nem fog megsemmisülni, de ez külön ígéret nélkül is következik magából a dolog természetéből), hanem arra is (illetve csak arra), hogy működésének a lelki haszna minél nagyobb legyen, működése minél szélesebb néprétegekre és minél hathatósabban kiterjedjen.

Egészen kétségtelen azonban, hogy ebben valóban akadályozza az egyházat vagyona elrablása. Működését ugyanis ez szűkebb térre szorítja és sok olyan eszköztől fosztja meg, mellyel a vagyon és a vele járó befolyás révén az emberek olyan tömegeihez is hozzáférhetett, akiktől vagyona elvesztése miatt el lesz zárva (például az egyházi vagyonból felállított és fenntartott zárdák, kolostorok, alsó, közép és felső iskolák, kórházak és emberbaráti intézmények és azoknak az új plébániáknak az elmaradásával, melyeket a jövőben ebből a vagyonból fel tudtak volna állítani).

Ennek egy jó keresztény nemcsak nem örülhet, hanem végtelenül sajnálkoznia kell miatta. Igaz, hogy a hívek áldozatkészsége és buzgalma mindezt pótolhatja, de nem szabad elfelejtenünk, hogyha pótolhatja, abból még egyáltalán nem következik, hogy a valóságban is pótolni fogja. A „lehet" meg a „van" között kissé túlságosan is nagy a különbség. Sőt még a lehetőség is csak eleinte van meg, mert a tekintélyétől, közéleti szereplésétől és anyagi forrásaitól megfosztott, katakombákba szorított egyház befolyása alól mindig jobban kicsúsznak a tömegek, annak működése mindig láthatatlanabbá válik, a hívek mindig kisebb csoportjára szorítkozik, világos tehát, hogy buzgalmuk anyagi megnyilvánulása is mindig jelentéktelenebb lesz.

Teljesen hamis érv tehát, hogy a hívek adományai majd csak akkor indulnak meg erőteljesebben, ha már az egyházi vagyon elveszett s így a szegénnyé vált papság lelkileg megújult, erkölcsileg felemelkedett és a hívek szeretetének tárgyává lett. Lelkileg megújult és a hívek rajongó szeretetét élvező papság a kommunizmus, tehát az egyház vagyonának elvétele előtt volt, nem pedig utána.

Kétségtelen, hogy a katolikus hitélet hazánkban 1945-ben hasonlíthatatlanul nagyobb volt (különösen a városi népet és az értelmiséget illetően), mint például száz évvel előtte. Mindez nem következhetett volna be, ha az akkor még gazdag egyházban a papság csak kényelmének élt volna. Hol van az megírva, hogy a papság csak akkor tud lelkileg szegény lenni, ha a vagyont már erőszakkal elvették tőle? De hol van megírva az is, hogy a ténylegesen szegény papság lélekben is szegény lesz, megújul és csak Istennek fog élni?

Csak a vagyon elvételének ilyen hatása nem is lehet, mert egy tisztán az anyagiakra korlátozódó művelet nem eredményezhet lelki pluszt, lelki többletet. Az egyház földvagyonának elvételével még csak azt a célt se lehet elérni, hogy a papság aránylag szegény legyen. Az Amerikai Egyesült Államokban például sohase volt az egyháznak földvagyona, Hollandiában pedig négyszáz éve nincs, papsága mégis sokkal gazdagabb és aránytalanul nagyobb jövedelemmel rendelkezett mint az egymillió holdas magyar papság vagy egyház.

Ha a papság csak akkor tud lélekben megújulni és lélekben szegény lenni, ha az anyagi valóságban már szegény lett, az a legszomorúbb szegénységi bizonyítvány lenne a papság számára. Az ilyen papságot legjobb lenne azonnal szétverni, mert előre tudhatjuk, hogy akkor se lesz evangéliumi lelkületű, ha szegény lesz. Az evangéliumból, ha nem is betűje, de a szelleme szerint joggal idézhetjük a papság fejére: Ha csak akkor tudtok lélekben szegények lenni, azaz a vagyontól elszakadni, ha már a gonoszok elvették tőletek ezt a vagyont, vajon miféle érdemetek van? Vajon ezt nem tudják-e a pogányok is megtenni?!

Kell-e tehát ehhez kereszténység? Nem csapjátok-e be tehát magatokat, ha azt várjátok, hogy ez a fontos lépés majd csak akkor következik be (de akkor bekövetkezik), majd ha a vagyont elvették tőletek? Nagyon csalódtok, mert ti lélekben is épp oly anyagiasak, épp oly kényelmesek és épp oly önzők maradtok, mint eddig voltatok. Lelki eredmények eléréséhez, lelki felemelkedéshez lelki eszközök kellenek, nem pedig a vagyon elvétele.

Nem a tényleges szegénység az érdem (az nem érdem, hanem szerencsétlenség), hanem a szegénységet szerető, vagy legalábbis a gazdagságot nem kívánó lelkület, s ez éppen abban van meg, aki nem kénytelenségből, hanem önként és a mennyek országáért szakadt el a pénztől.

A papság nem azzal bizonyítja be evangéliumi lelkületét, hogy megállapítja magáról, hogy addig nem tud lélekben szegény lenni, amíg a valóságban gazdag, s ezért nem fáj neki, hogy ellenségei az egyház vagyonát a szegények közt osszák ki (bár a történelem folyamán még eddig sohase fordult elő, hogy az egyháztól elrabolt földvagyon valóban a szegények kezébe jutott volna, mert a hitújítás idejében a fejedelmek és a főurak kezébe jutott, a bolsevizmus idejében pedig még azt is visszavették a szegényektől és kolhozosították, amelyet ideiglenesen neki adtak, sőt még azt is, ami már ezer éve az övé volt), hanem úgy, hogy a vagyon jövedelmét nem magára, hanem az egyház javára fordítja.

Mindenki tudja, mennyi ilyen főpap és pap volt eddig is. Aki nem akarja tudni, menjen el Esztergomba, Egerbe, Kalocsára, Győrbe, Veszprémbe, Nagyváradra, Pécsre, Vácra. Ami szépet és impozánsat ott lát (pedig ugyancsak bőven lát), azt mind olyan érsekek, püspökök, kanonokok csinálták, akiknek mindazt a pénzt, amit ezekre elköltöttek, joguk lett volna önmagukra is elkölteni. Az a Széchenyi György és Eszterházy Károly, akik legtöbbet költöttek az egyházra, úgy éltek, mintha falusi plébánosságnál nem vitték volna többre. Széchenyi György után például alig maradt néhány rozoga bútor és kopott ruha.

De hogy várhatunk az egész papság körében megújulást annak az egyházi vagyonnak az elkobozásától, melyet a több ezer főnyi magyar papságból egyébként is mindössze csak vagy százan élveztek? Hogy lehet arra számítani, hogy a plébánosok, káplánok és hitoktatók újulnak meg majd attól, hogy a püspökök és a kanonok jövedelmét vették el? Ettől legfeljebb csak maguk a püspökök és kanonok újulhatnának meg. De kifejtettük már, hogy csak ettől még ők se.

Az az ember, aki csak akkor tud az anyagiaktól lélekben is elválni, mikor tényleg már elvált tőle, mégpedig csak azért, mert erre erőszakkal rákényszerítették, arról már ki is van állítva a lelki szegénységi bizonyítvány; tehát attól senki semmiféle felemelőt nem várhat.

A tényleges szegénység inkább akadályozza a lelki szegénység kialakulását, mint elősegíti. Különösen vonatkozik e megállapítás arra, aki gazdagból lett szegény. Az ilyen ember átlag egész életén át az elvesztett vagyont sóvárogja vissza, tehát még messzebb lesz a lelki szegénységtől mint gazdag korában volt. Az ilyen, a régi jót visszasóvárgó lélek többnyire fásult, energiátlan, kedvevesztett ember, akitől éppen emiatt nem lehet semmit se várni s amely lelkület szintén mindennek mondható, csak evangéliuminak nem.

Önzetlennek lenni, a meglévő vagyon előnyeiről lemondani, gazdagon is szegénynek lenni, a pénzzel úgy bánni, „sicut stercora", olyan nagy lelki tökéletesség jele, melyet csak állandó és sírig tartó önneveléssel, önmegtagadással és lelki küzdelemmel lehet elsajátítani, nem pedig egy csapásra és minden egyéni küzdelem nélkül birtokába jutni azzal, hogy véletlenül az a szerencse ért, hogy kiraboltak bennünket. De azok a hívek is, akik majd csak akkor kezdik el az egyháznak való adakozást, ha majd az egyházat kirabolták és püspökei és kanonokjai is már szegények, eleve bizonyosra vehetjük, hogy nem fognak adakozni soha. Ha pedig kérnek tőlük, ezek fogják legjobban azt válaszolni: volt nekik elég, miért ajándékozták el.

*

A „népi demokrácia" éveiben, sőt – legalább kívánság alakjában – már a Horthy-kor vége felé is, egyes modern s – úgy látszik – magukat igen önzetlennek tartó fiatal papok részéről is szinte mindennapos dolog volt annak az elvnek a hirdetése, hogy nincs szükség egyházi vagyonra, sőt ez az egyházra egyenesen káros. Egyenesen jót tettek tehát az egyházzal azok, akik e terhétől megszabadították.

Azonban ezek a papok csak látszottak önzetleneknek. A valóságban inkább irigyek (addig, míg a nagyjavadalmasok vagyona megvolt) vagy kárörvendők (mikor az egyházi vagyon elrablása már megtörtént) voltak még akkor is, ha ennek nem voltak tudatában. Kétségtelen

ugyanis, hogy az egyházi vagyont nem tőlük vették el, ők tehát az elkobzással nem vesztettek semmit. Ők csak azt fogadták örömmel, amit a püspököktől és a kanonokoktól elvettek; annak örültek, amit mások vesztettek el, nem ők.

A más kárát örömmel venni, a más kárának örülni sohase volt önzetlenség vagy az evangéliumi lelki szegénység jele, hanem bizony csak az irigység és a káröröm megnyilvánulása. Mivel pedig kétségtelen, hogy abból a püspöki és kanonoki vagyonból, amit elvettek, az egyháznak és az evangéliumnak is volt néminemű haszna, mert még az is bizonyítva van, hogy az illetőkben nagyobb volt az irigység vagy a káröröm, mint az egyház iránti szeretet.

Ha erre ők azt felelik, hogy ők ennek a vagyonvesztésnek akkor is épp úgy örülnének, ha a károsultak ők maguk lettek volna, azt válaszoljuk nekik, hogy beszélni sokkal könnyebb, mint tenni s ezért ezt a beszédet alig hiszi el valaki. Egyébként nincs is itt szükség semmiféle hitre, mert a dolog próbáját könnyen megcsinálhatjuk, ha az illető modern fiatal papnak nem a beszédét, hanem a tetteit nézzük.

A lélekben szegény evangéliumi lelkületet nemcsak a püspök és a kanonok, hanem a hitoktató és a káplán is gyakorolhatja, sőt neki ezt épp úgy kötelessége gyakorolni mint a püspöknek vagy a kanonoknak. A káplán és a hitoktató is élhet szegényebben és igénytelenebbül, mint amilyenhez módja lenne.

Ha evangéliumi lelkületű, akkor szobája soha sincs túlfűtve, sőt néha olyan hideg, hogy látogatói megsajnálják. Akkor szőnyegei nincsenek, foteljei se, taxit sohase használ, még villamoson se jár annyit, mint gyalog, nem iszik, nem dohányzik, szórakozni nem jár (én így gyűjtettem össze az előbb említett vagyont), hanem minden nem feltétlenül szükséges jövedelme az evangélium céljaira és a szegényeknek megy.

Kétségtelen, hogy az olyan ember, akinek a pénz és a vagyon – mint az evangélium kívánja tőle – teher, az feltétlenül így viselkedik nemcsak akkor, ha főpap, hanem akkor is, ha az „alsópapság" tagja. Mert az evangélium bizonyára nemcsak a főpapokat, hanem az alsópapságot is kötelezi, sőt – legalábbis a szegénység és igénytelenség – ezt még jobban, mint azokat.

Hozzátehetjük mindjárt azt is, hogy – ha evangéliumi módra él – még anyagilag is segíthet az egyházon a káplán vagy a hitoktató is akár annyit is, mint egy püspök akkor, mikor még megvan az 50.000 holdja. A segítéshez ugyanis nem pénz és föld kell, hanem akarat, s mint láthatjuk, ez vagyon nélkül is felér 50.000 hold földdel.

Ha egy pap maga is van annyira evangéliumi lelkületű, mint amilyent a püspököktől és a kanonokoktól megkíván, akkor világos, hogy ennek gyakorlását elsősorban magán kezdi. (Másokon még csak nem is folytatja, mert az is írva vagyon, hogy „ne ítéljetek, hogy meg ne ítéltessetek" (Lk 6,37). Hát még feljebbvalóinkat mennyire nem szabad megítélnünk akkor, ha evangéliumi lelkületűek vagyunk.)

Kezdheti is magán, mert most mutattunk rá, hogy a vagyontalan alsópapság is mennyire lehet szegényebb lelkületű s így igénytelenebb, mint amilyent fizetése megenged neki. Ha tehát nem káröröml örül neki, hogy a vagyont egy főpaptól elvették, mert ő, ha főpap lett volna, önként is odaadta volna, miért nem áldozza fel Krisztus oltárán ő is mindazt, amit tényleg bír s amit feláldozhatna? Miért nem mond le a szegénység szellemében ő is mindarról a feleslegről, amelyről lemondhatna?

A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy azok a modern fiatal papok, akik örülnek annak, hogy az egyház szegény lett, akik minden jövedelmüket elköltik, mert utálják a „zsugori" embert, s akik a vagyongyűjtést még akkor is bűnnek tekintik, ha az egyháznak gyűjti valaki, éppen ellenkező módon szoktak élni. Nekik igényeik vannak. Ők abban is modernek, hogy szeretik a szép, úri lakást, a süppedő szőnyegeket, a művészi bútorokat és festményeket, szeretik a zenét, operába járnak és szeretik az autót. Ők társadalmi életet élnek (ami pedig sok

pénzbe kerül), ők utazni szoktak, nyáron pedig nyaralni, színházba, moziba, meccsekre járnak (civil ruhában, ami külön kiadás); ők egyik cigarettát a másik után dobják el s természetesen nem kapadohányt szívnak; alkoholt is rendszeresen fogyasztanak (de természetesen sohase a legolcsóbb alkoholt, de nem is mértéktelenül, már csak azért sem, mert az nem intelligens dolog).

Fel lehet tenni, el lehet hinni az ilyen emberről, hogy ha püspöki vagy gazdagabb kanonoki jövedelme lenne, akkor ő minden feleslegét jótékony célra adná, illetve hogy maradna feleslege jótékony célra? Az ilyen modern fiatal papokkal szemben, akik egyébként „tárgyilagosan" a marxizmusból is elismerik, ami jó, nem jogos alappal bír-e az a feltevés, hogy ha ők lettek volna azok a főpapok, akiknek ők jelenleg oly szigorú bírái, az egyházi vagyonból még annyi se jutott volna jóra, mint amennyi a „feudális" főpapok után jutott?

Ha pedig ezek között a modern fiatal papok között valóban vannak olyanok is, akik kifogásolják ugyan a feudális főpapság viselkedését és helyeslik az egyházi földvagyon elvételét, de ők maguk valóban az életükben is megvalósítják mindazt, amit a hajdani főpapságban hiányolnak, akkor tisztelem ugyan evangéliumi életmódjukat és elismeréssel adózom ugyan önzetlen s hősi lelkületüknek, de – sajnos – akkor is kifogásolnom kell tapasztalatlanságukat, ítélőképesség-hiányukat. Akkor is meg kell róluk állapítanom, hogy híjával vannak a négy sarkalatos erény egyikének, az okosságnak, s emiatt alkalmatlannak kell őket tartanom az egyházban vezető állásra. Nagy kárt csinálnának ugyanis amiatt, mert ha öntudatlanul is, de sokban ők is az egyházellenes hírverés hatása alatt vannak, s ha ők maguk nem irigyek is, mégis az e világ fiai irigységének szolgálatában állnak, mert nem veszik észre, hogy elveiken csak álruha a kereszténység és az evangéliumi lelkület. Nem látják, hogy a sátáni lelkület jelentkezik itt az evangélium és a krisztusi szeretet álarcában.

Ha ugyanis én, a magánember el is ajándékozhatom a magam vagyonát, sőt szép és helyes dolog is, ha megteszem, abból még egyáltalán nem következik, hogy egy közösség, például az egyház is ugyanígy tehet a maga vagyonával és így ő is átadhatja egy, az övénél ráadásul alsóbbrendű, de népszerűbb s ezért a társadalom részéről jobban méltányolt célra (a szegényeknek).

Még kevésbé helyeselhető, ha olyan egyének akarják ezt megtenni, akik nem a maguk, hanem az egyház vagyonával akarnak a társadalomnak kedvében járni s vele népszerűvé válni. Ha a magam vagyonának olyan célra való elajándékozásával szerzek népszerűséget, melyet a társadalmi közfelfogás helyesel, tettem érdemszerző voltát akkor is csökkenti az a hiúság, mely belekeveredik. Ha azonban éppen az egyház vagyonának elajándékozásával akarok népszerűséget szerezni, az már vagy lelkiismeretlenség vagy együgyűség.

Különösen együgyűség, ha azt hiszem, hogy nemcsak magamnak, hanem még az egyháznak is használok vele. Hiszen láttuk, hogy az egyház akkor is nyer a vagyonnal és veszt, ha elveszik tőle, ha a szellem annyira krisztusi, szent és önzetlen, amilyen emberek közt csak elképzelhető. Pénz nélkül még a szentmiseáldozatot se lehet bemutatni. Hiszen láttuk, hogy a jászladányiak még az ostyasütéshez szükséges nullásliszt is felhánytorgatták plébánosuknak, hogy miért fizetteti a híveivel (pedig azoknak is együtt 30.000 hold földjük volt).

Egy gonosz cinikus vagy egy hitetlen, aki az egyházat feleslegesnek, sőt esetleg egyenesen kárhozatosnak tartja, logikusan jár el, amikor örül annak, hogy az egyházat kirabolták és azt mondja rá: jól tették! De, ha ugyanezt egy hívő keresztény, sőt esetleg talán egy pap mondja, annak a keresztény lelkületében igen nagy baj van, vagy ha nem, szellemi képességei iránt kell kifejeznünk lenézésünket.

Részéről épp olyan eljárás ez, mintha egy szegény, tüdővészesek részére épült és gazdag jótékony adományokkal ellátott szanatórium igazgatójának az lenne a szíve vágya, hogy bárcsak veszne el a szanatórium vagyona és alapítványai, mert mennyivel szebb és felemelőbb

lenne, ha a benne működő orvosok és ápolók rongyosan és korgó gyomorral, tehát igazán a szenvedő betegek iránti szeretetből teljesítenék hivatásukat, nem pedig, mint jelenleg, jólétben.

Maga a lelkület ebben az esetben is helyes, a belőle folyó törekvés tehát tiszteletreméltó volna, mégis menyire ostoba, sőt őrült!

Épp így helyes az a kívánság is, hogy az egyház és a papok legyenek szegények és éljenek máról holnapra az evangélium igaz szellemében, de épp úgy őrült is s épp úgy az egyház munkájának eredménytelenségét jelentené egyúttal, mint ahogyan ennek a „nemes lelkű" főorvosnak a szanatóriuma is hamarosan becsukná kapuit s a szegény betegeket nemcsak igazi önzetlen szeretetből éhesen és rongyosan nem ápolná és nem gyógyítaná senki, hanem még önérdekből se, tehát betegei ápolás és gyógyítás nélkül maradnának. A szanatórium orvosai és ápolói ugyanis máshol keresnének alkalmazást, ahol úgy, mint eddig csinálták, rongyosság és korgó gyomor nélkül szolgálnák az egészségügyet, az eddigi szanatóriumi kezelésben részesülő betegek pedig otthoni nedves lakásukban, hiányos táplálkozásban és orvosi ellenőrzés nélkül pusztulnának el.

Ugyanígy járnának azok a szegény emberi lelkek is, akiknek gazdag egyházából, mely éppen gazdagsága miatt kegyelemeszközeivel és hitoktatásával hozzájuk is eljutott, az egyház ez ostoba jóakarói egy olyan szegény „evangéliumi" egyházat csináltak, mely szegény és evangéliumi ugyan (bár egyáltalán nem bizonyos, hogy csak azért, mert szegény, egyúttal evangéliumi is lesz, mert a kettő éppen nem jár szükségképpen együtt, sőt a közmondás – éppen ellenkezőleg – azt mondja, hogy paupertas maxima meretrix, a szegénység a legnagyobb kerítő, de éppen szegénysége miatt alig látható valahol s szegénységével a tömegekre (azokra, akiket üdvözítenie kellene) inkább elriasztó, mint vonzó hatással van.

Nyomorgó papok mellett nyomorba kerülne a hívek lelke is, mert lenne ugyan néhány tiszteletreméltó hős pap, de a többség gyatrább lelkületű lenne, mint jelenleg. A papok száma is rendkívül megcsappanna, mert papnak alig menne valaki. De hamarosan szükség se igen lenne rájuk, mert az emberek zömének nem is kell az olyan vallás, melynek papjai éheznek és rongyokban kénytelenek járni.

Ha az egyháztól elvesszük a vagyont és a vele együtt járó hatalmat, szintén nem az lesz az eredmény, hogy az eddig lanyha papok egyszerre buzgókká, az eddig hideg hívek egyszerre nagylelkűekké és adakozókká válnak. A magas erkölcsiségre való törekvésben a nélkülözés, nyomor és az anyagi biztonság talán még jobban akadályoz bennünket, mint a jólét.

A végeredmény tehát az, hogy a szegény egyházban a papság erkölcsi színvonala maradna a régi, sőt a nélkülözések és az élet küzdelmei okozta fásultságban ez a színvonal kissé még le is szállna, a papok száma azonban feltétlenül kisebb lenne, mert csak hősök mennének papnak, a hősiség pedig nem tömegtermék. De ha sokan jelentkeznének is papnak, az egyház akkor se tudná őket kiképezni, mert hiszen nem lenne miből.

Tehát nemcsak arra volna szükség, hogy hősök menjenek papnak, hanem ráadásul még jómódú hősök. Olyan ifjak, akiknek szülei fiuk eltartási és nevelési költségeit érettségi után még öt-hat évig fedezni tudják. De még a hős papoknak se lenne tekintélye, legalábbis a tömegek előtt nem. Az emberek átlagának nem imponál a szegénység és a nélkülözés. Az átlagembernek csak az olyan egyház vonzó, amelytől várhat valamit s ezen a valamin természetesen csak anyagiakat, csak érvényesülést ért.

Az egyház vagyonának elvesztése után tehát mi is hamarosan oda jutunk, ahol a francia katolicizmus van, mely már kétszáz éve elvesztette vagyonát vagy az Egyesült Államok, ahol sose volt az egyháznak vagyona s ahol a híveknek, illetve a volt híveknek csak vagy 20%-a tekinthető már kereszténynek; ahol pénzért kell eladni még a templomi ülőhelyeket is és ahol a szószéken sokkal gyakrabban hallható a „dollár" szó, mint Jézus szent neve.

De nem is lehet másként, mert dollár nélkül nincs pap, nincs kántor, nincs sekrestyés, de nincs templom se; nincs a templomban villany, nincs benne fűtés, nincs gyertya, nincs örökmécses, szóval semmi sincs, mert ha mindezek hiányoznak, akkor hitélet se lehet.

Nemcsak pénzre van tehát szüksége az egyháznak, hanem a vele járó befolyásra és hatalomra is, mert mindent, tehát az átlagembernek a pénz, a hatalom és befolyás iránti gyengéit is fel lehet és fel kell használni az evangélium s vele az örök üdvösség érdekében. Ha az evangélium képviselője azt látja, hogy a Krisztustól még távol álló, lélekben még nem keresztény átlagembert csak úgy lehet az evangéliumnak megnyerni, ha az imponál neki, ha felkelti érdeklődését és tiszteletét (de az ő számára ezt egyelőre még csak az olyan egyház kelti fel, mely hatalmat és befolyást jelent), akkor nem kötelessége-e, ha ezt is igyekszik megszerezni és az embereket ezzel is igyekszik Krisztus evangéliumához közelebb hozni, de csak ezért, nem pedig a maga kényelme szolgálatára.

Ez csak akkor volna tilos, ha a pénz, a hatalom és a befolyás magában véve is rossz lenne. Bűnös eszközöket ugyanis keresztény embernek szent célok elérésére se szabad használnia. De a pénz, a hatalom és a befolyás nemcsak nem rossz, hanem határozottan jó. Csak a velük járó visszaélés, a helytelen felhasználásuk a rossz.

Maga a papság ne éljen a pénz, a hatalom, a befolyás előnyeivel a maga hasznára, mert ez evangéliumellenes. Mivel azonban a test törvényével, az önfenntartó ösztönnel együtt jár az s így elkerülhetetlen, hogy bizonyos mértékben mégis éljen vele, állandóan figyelje és ellenőrizze e tekintetben önmagát. Ha aztán a vagyon ellenére is, mellyel rendelkezik, igénytelenül és szegényen él, akkor lesz tekintélye és lesz becsülete a tömegek előtt, de nem akkor, ha csak azért igénytelen, mert mint szegény ördög, kénytelen is. Akkor legfeljebb lenézik ezt a szegény papságot, hasonlóan szegény egyházától pedig menekülnek.

Krisztus papjának arra kell törekednie, hogy az anyag és a pénz és a vele együtt járó erő is az evangélium szolgálatában álljon, azt szolgálja. Nemcsak azért, mert a pénz és a hatalom is Isten teremtménye, s mint ilyennek, Isten szolgálatában kell állnia, hanem azért is, mert mint eszköznek a felhasználása nélkül lehetetlen a nagyobb mérvű, az egész emberi társadalomra kiterjedő evangelizáció. A földön az anyagi világban lehetetlenség eredményt elérni az anyag nélkül, az anyag kikapcsolásával.

A tömegek, az átlagember olyan, mint a gyerek: imponálni kell neki, ha érdeklődését s rokonszenvét fel akarjuk kelteni. Enélkül nem lehet rá hatni, másképp nem lehet nevelni. Még bűntető erőre is szükség van, ha nevelni akarjuk. Még a gyermekkel szemben is, hát a nála sokkal büszkébb s önfejűbb felnőttel szemben!

Az erőszakot, a fenyítést – éppen azért, mert merő ellentéte mindannak, ami lelki – az egyháznak – ha módja van is rá – csak csínján szabad használnia, mert másképp az eredmény az lesz, hogy az engedelmesség csak külső, azaz szintén anyagi, testi lesz, a lelket pedig egyenesen elidegeníti magától és elveszti. Erőszakot tulajdonképpen nem is szabad használnia.

Arra azonban feltétlenül szüksége van, hogy a háttérben ott legyen az erő is, hogy a gonoszok, akiknek csak az erő imponál, s akik csak attól félnek, féken tarthatók legyenek, mert nem tudhatják, hogy a pap nem nyúl-e ehhez is. Ha tisztán rosszaságról van szó és a rossz a jó botrányára van, a gyakorlatban is hozzányúlhatunk, sőt hozzá is kell nyúlnunk, mint az egyház is megtette az inkvizícióval. Természetesen ezt is helyesen csinálta, mert a lelkek iránti kötelességét teljesítette, amikor alkalmazta.

Az olyan pap, aki koldus és senki, az olyan pap, akit büntetlenül rúghat meg akárki, mert a társadalom kivetettje, csak egyes nagy lelkek szemében lehet tiszteletreméltó, de nem a tömegek, nem annak a társadalomnak a szemében, melynek megtérítésére volna hivatva. Az egyház célja azonban az, hogy az egész társadalmat, az emberek összességét, vagy legalábbis

többségét nyerje meg az evangéliumnak. Ezeket csak úgy tudja megnyerni, ha tekintélye van, ha hatalmat képvisel. Egyenesen vétkezne, tehát az egyház s maga akadályozná célja elérését, ha a vagyont, hatalmat és befolyást készakarva elvből eldobná magától.

Nem véletlen s nem is emberi eltévelyedés tehát, hogy a katakombákból felszabadult egyház államegyházzá, hatalmat, befolyást, anyagi erőt is képviselő egyházzá alakult át. Az sajnálatos, hogy ezzel az evangéliumi lelkület megcsappanása és az elvilágiasodás is járt, de semmiképpen se meglepő s ezért nem is megbotránkoztató. Az embert a test lefelé húzza akkor is, ha szegény, mert hiszen ez a természete. Ha tehát a felszabadulással nem járt volna együtt az egyház meggazdagodása, a gyarlóságokba való süllyedés akkor is bekövetkezett volna, ha nem, akkor megmaradt volna továbbra is csak kovásznak, kis mustármagnak, de viszont akkor nem is tudta volna az egész társadalmat kereszténnyé tenni.

Az egyháznak sohase volt annyi igazán evangéliumi papja és szerzetese, mint a XI. és XII. században, tehát akkor, mikor a leggazdagabb volt, legnagyobb volt a földi befolyása és hatalma. Ez a gyakorlatban is bizonyítja, hogy a gazdagsággal és hatalommal nem szükségképpen jár együtt az egyház elvilágiasodása. Ellenben egy kommunista uralom alá jutott vagy egy egyházellenes kormány alatt lévő dél-amerikai állam nyomorult katolicizmusa és értéktelen papsága ugyancsak világosan bizonyítja azt is, hogy a hatalom elvesztése, a szegénység, megvetettség és üldözés még nem jár szükségképpen együtt a hősiességgel és a magas erkölcsiséggel.

Nem a vagyont és a vele járó hatalmat kell tehát mint rosszat elvetnie magától az egyháznak, hanem a tényleges rosszat: az önzést, az anyagiasságot és az élvezetvágat. Nem a szegény pap tiszteletreméltó, hanem az olyan pap, aki gazdagon is szegény, aki szereti a szegénységet a maga számára, de kívánja a gazdagságot s a vele járó hatalmat és a tekintélyt az egyház számára, mert tudja, hogy az evangélium szelleme csak úgy tudja az egész társadalmat átjárni, ha a papság az anyagi eszközök, befolyás és hatalom birtokában is szegény lélekben és így is épp olyan szerény fellépésében és az emberekkel való bánásmódjában, minthogyha anyagi eszközök híján lévő és védtelen volna.

Nélkülöző és mezítlábas, a gonoszok erőszakosságával és gúnyjával szemben védtelen papság csak a társadalom egy kis számú elitje szemében lesz példakép, világító fáklya és követendő eszmény, de nem az átlagember, nem a tömegek szemében. Jézus azonban nemcsak egyes kiválasztottakat, hanem a tömegeket, a társadalmat, az emberiséget váltotta meg, az ő számukra alapította meg az egyházat. Jézus mindenkit üdvözíteni akar.

Nem elfajulás volt tehát az egyháztól, ha úgy rendezkedett be, hogy erre az átlagemberre legyen hatással. Akkor hibázott volna nagyot, ha megvetette volna a gyarló átlagembert s elvetette volna magától a vagyont, hatalmat és befolyást, mellyel rá hatással tud lenni, ha az áljók gyarló gőgjében csak a társadalom krémjét (lelki értelemben) tartotta volna szem előtt, ha csak velük foglalkozott volna.

Ez történt volna akkor, ha a pénzt és a közéleti tekintélyt megvetette volna, ha akkor is pajtákban és fészerekben tartotta volna istentiszteleteit, mikor már hatalmat jelentett s az evangélium lényegének a mezítlábat és a görcsös botot tartotta volna.

De hogy az egyház a mezítlábból és a görcsös botból is megtartotta azt, ami benne evangéliumi – mert természetesen sok van benne abból is –, és hogy ezt mennyire össze tudta egyeztetni azzal a vagyonnal és hatalommal is, melyet célja elérésére megszerez és megenged magának, azt mutatják Loyolai Szent Ignác jezsuitái és a Manzoni Jegyesek c. művében látható kapucinusok, akik a feudális egyházban is és a százezerholdas püspökök mellett is mindig gyalog mentek rendeltetési helyükre még akkor is, mikor az száz, sőt ezer kilométerre volt s ugyanakkor nem lázítottak a százezer holdas főpapok ellen, hanem térdre borultak előttük s úgy kérték áldásukat.

A pénz és a vele járó hatalom nemcsak nem rossz, hanem egyenesen jó akkor, ha a jó szolgálatába állítjuk. Vajon nem bizonyítja-e ezt számtalan példával az egyház kétezer éves története? Hiszen mindig számtalan olyan pap volt, aki vagyon és hatalom közepette is tudott példát adni, mert a vagyont és a vele járó hatalmat nem a maga kényelme és önzése eszközének tekintette, hanem az evangélium szolgálatába állította.

De amennyiben nem így történik, mi okosabb? Úgy segíteni-e a bajon, hogy eltiltom az egyházat és az azt vezető papságot a vagyontól és így kiragadom kezéből a vele járó hatalmat is, mert sokkal cinikusabb vagyok annál, semhogy elhihetném, hogy emberi vagyon és hatalom birtokában is lehessen lélekben szegény, fellépésében pedig szerető szívű és alázatos a pap, vagy pedig az, hogy meghagyom az egyház kezében a vagyont és a hatalmat, sőt igyekszem még többet szerezni belőle, mint ami már van, de állandóan gondom van arra, hogy a papságot figyelmeztessem azokra a hátrányokra, melyeket a vagyon és a hatalom jelent számára és még a vagyon és a hatalom megtartásánál és megnövelésénél is sokkal, de sokkal fontosabb dolognak tartom a papság evangéliumi szellemének megtartását és állandó növelését?

Kétségtelen, hogy az utóbbi a helyes eljárás. Nemcsak azért, mert ha készakarva lemondunk arról, hogy az egyháznak nagy vagyona és vele járó hatalma és közéleti befolyása legyen, akkor magunk tesszük lehetetlenné azt, hogy az egész társadalomnak, a nép összességének vezetője és irányítója legyen, hanem azért is, mert ha azon az álláspontón vagyunk, hogy a papság nem tud lélekben szegény lenni, ha valójában gazdag és nem tud szerényen viselkedni s szeretetével fellépni akkor, ha hatalom birtokában van, akkor semmiképpen se vagyunk keresztény gondolkodásúak.

Így csak azok beszélhetnek, akik se az emberi jóságban, se az isteni kegyelemben nem hisznek, és akik azt tartják, hogy az emberek rosszra való hajlamát nemcsak teljesen kiirtani nem lehet, hanem még lényegesen csökkenteni se, még egy olyan fenséges testületben se, mint az apostolok utódai. Pedig az ilyen felfogással bizonyára homlokegyenest ellenkezik az a kereszténység, mely azért van, hogy az embereket szentté tegye, és amelynek Megváltója annyira szerette s olyan sokra becsülte az embereket, hogy érdemesnek tartotta életet adni az ő megszentelésükért és üdvösségükért, s aki örök kárhozattal sújtja azokat, akik nem uralkodnak rossz hajlamaikon. Vajon tehetné-e ezt, ha az ember szükségképpen és az önuralom lehetősége és a megjavulás reménye nélkül lenne átkozottan és javíthatatlanul rossz hajlamú?

Mikor Jézus tanítása nyomán azt imádkozzuk a Miatyánkban, hogy „jöjjön el a Te országod", akkor azt kérjük ugyan, hogy az evangéliumi szeretet s lélekben való szegénység uralma jöjjön el a földre, de ez nemcsak azt nem zárja ki, hogy itt a Krisztus földi egyházának anyagi és közéleti tekintélye is legyen és hogy az emberek pénze is az evangéliumot szolgálja, hanem egyenesen éppen ez az, amit a Miatyánkban kérünk.

De aki azt, hogy a papság lelkileg szegény legyen, úgy akarja elérni, hogy testileg teszi szegénnyé, azaz elveszi tőle az anyagi lehetőségeket, az a kereszténység szellemével éppen ellenkező módon jár el. Hiszen nem is csak az evangélium, hanem már az Ószövetség is azt mondja, hogy boldog az az ember, aki vétkezhetett volna s még nem vétkezett, tehetett volna rosszat s még nem tett. (Sir 31,10)

Ezek a szegény egyházat követelők nemcsak az átlagemberről, hanem még a papságról se hiszik el, hogy ezt a már az Ószövetségben is hangoztatott ideált meg tudja valósítani. Vagy nem hiszik el tehát még a papságról se, hogy vagyon birtokában is tud szerényen élni és a hatalom birtokában is tud „szelíd és alázatos szívű" (Mt 11,29) lenni, vagy pedig nem a lelkület, nem a lelki szegénység a fontos nekik, hanem a tényleges, az anyagi szegénység. Együgyűségében azt hiszik, hogy ha valakit koldussá tettünk, akkor már lelkileg is szegénnyé tettük, azaz a pénzhez való ragaszkodást, a pénz áhítását is kiirtottuk szívéből s egy csapásra a keresztény tökéletesség csúcsára emeltük.

Rámutattam már, hogy Európa és a tömegek sohase voltak igazában és őszintébben keresztények, mint a középkor azon részében, melyben az egyház a leggazdagabb volt és leghatalmasabb közéleti befolyása a legnagyobb volt. Igaz, hogy e gazdagság és hatalom következménye volt később az elvilágiasodás is, de az is kétségtelen, hogy ezt nemcsak az egyház vagyona s hatalma okozta, hanem a fejedelmi invesztitúra is (bár ehhez se ragaszkodtak volna a fejedelmek annyira, ha a püspökség nem jelentett volna egyúttal nagy vagyont s közéleti befolyást is).

De hogy az elvilágiasodás mennyire nem szükségképpen jár együtt a vagyonnal és hatalommal, és hogy ez utóbbi befolyását az emberi jóakarat mennyire vissza tudja szorítani, mutatja az, hogy az elvilágiasodás akkor se azonnal következett be, hanem csak hosszú évszázadok múlva s okos intézkedésekkel ekkor is meg lehetett volna akadályozni.

De még a reneszánsz kor elvilágiasodott, tekintély nélküli, irigyelt, de egyúttal lenézett és ugyanakkor vagyonos és nagybefolyású papsága idején is nagyobb volt a tömegek vallásossága és az egyház akkor is sokkal jobban irányította a közszellemet, mint ma, hogy az Egyesült Államok felerészben még csak meg se keresztelt vagy a kommunista államok teljesen elistentelenedő lakosságáról ne is beszéljünk. Pedig itt is, ott is megvalósult a szegény és befolyás nélküli egyház.

Jézus nemcsak megengedte, hanem egyenesen meg is parancsolta, hogy „facite vobis amicos de mamona iniquitatis" (Lk 16,9), azaz szerezzetek magatoknak barátokat még a mammonból, a pénzből is. Az egyháznak nemcsak szabad, hanem kell is hát törekednie arra, hogy hatalma, befolyása, pénze, vagyona is legyen, ha ez megkönnyíti azt, hogy a társadalmat átjárja az evangélium szellemével. Mivel pedig tagadhatatlan, hogy a tömegekre pénz és hatalom nélkül nem lehet hatni, illetve, ha már hatottunk rájuk, enélkül nem lehet őket a kereszténység hatókörébe továbbra is megtartani, világos, hogy az egyház vétkezne, ha a hatás ezen eszközeinek megszerzésére és alkalmazására nem törekedne, sőt egyenesen az volna a célja, hogy a hatás ezen eszközei ne álljanak rendelkezésére.

Ellenben ha olyan szándékkal szerzi a befolyást és a vagyont, hogy a lelkeknek használjon vele és ebben az értelemben él vele, az evangéliumot szolgálja vele. Ez esetben nemcsak nem gyarlóság ez tőle, hanem evangéliumi okosság, céltudatosság, Isten és ember iránti szeretet, az Isten országának szolgálata, a pénz, a vagyon és a hatalom megszentelése.

Azok a gazdatisztek, iparosok és cselédek, sőt még azok a bérlők is, akik az egyházi vagyonból élnek, azok a tanítók, tanárok, akik katolikus iskolákban működtek: már hivatalból is az egyház befolyása alatt állnak, a kenyérkeresetük is kötelezi őket, hogy az evangélium szellemében éljenek. Ezek csak az egyház törvényei szerint köthetnek házasságot s gyermekeik is katolikus iskolában tanulnak, ha ez külön nincs is nekik előírva.

Igaz, hogy a lelket ilyen kényszerrendszabályokkal vagy a kenyérkeresettel összekötve még nem lehet megnemesíteni s ezért így is lehetnek belőlük az egyház ellenségei és sokszor lesznek is, de mégiscsak kétségtelen, hogy igen sok ember van, aki az egyházi vagyonnak köszöni, hogy katolikus érzelmű és meggyőződésű (másképp nem járt volna egyházi iskolába, sőt sokszor még katolikus se lehetne, mert a szülei csak azért kötöttek reverzálist, mert apja állásával már ez együtt járt).

Az ilyen szülők gyerekeiben a jó csírák, hajlamok, papi hivatások is jobban kifejlődhetnek, mintha az a birtok, mely apjuknak kenyeret adott, nem az egyházé lett volna, ha az az iskola, melybe jártak, nem létesült volna az egyházi birtok jövedelméből.

Az egyház a katakombákban is megél ugyan, sőt mint mindennek, lehet még haszna annak is, hogy katakombákba kényszerül, de az is kétségtelen, hogy az ilyesminek sokkal több a kára, mint a haszna, és aki készakarva törekszik arra, hogy az egyház katakombákba kényszerüljön, bizonyára nem jótevője az egyháznak. Aki ezt tartja keresztény szellemnek megfelelő állapotnak, az se emberismerettel, se élettapasztalattal nem rendelkezik.

Az egyház célja nem lehet a földi hatalom, s ha rendelkezik vele, tudnia kell, hogy ez csak eszköz céljai elérésére s még csak nem is a legfontosabb eszköz. Még azt se szabad elfelejtenünk, hogy egyenesen veszéllyel is jár az effajta eszközöknek az evangélium szolgálatába állítása. Nemcsak bűnnek nem szabad tartanunk a jó célra való felhasználásukat, hanem mint a tömegekhez való hozzájutás egyik fontos eszközét, mindig is be kell vennie az egyház eszközei közé.

Ha az egyház a vagyont, a hatalmat és a befolyást elvből elhárítaná magától, azt a látszatot keltené, mintha a pénz vagy a hatalom önmagában lenne rossz, ami pedig nem igaz. De egyúttal kishitűségről is tanúságot tenne, mert arra engedne következtetni, hogy papsága csak akkor tud az anyag csábításainak ellenállni, ha teljesen távol tartja magától s még lehetőséget se ad neki arra, hogy megkísértse. Szabad-e azonban annyira félnie tőle, önmagában pedig annyira nem bíznia, hogy miatta inkább lemond arról a nagy előnyről, mellyel a vagyon és a hatalom az evangélium terjesztését és az emberek lelkéhez való hozzáférést illetően jár? Minden lenne ez, csak evangéliumi lelkület nem.

Ha az orvostudomány csak olyan orvosszerekkel gyógyítana, amelyek helytelenül adagolva és az előírások pontos meg nem tartása esetén se árthatnak a betegnek, akkor úgyszólván alig használhatna gyógyszert. Épp ily ostoba eljárás lenne azonban az egyházat is eltiltani a vagyontól és a vele járó befolyástól és hatalomtól csak azért, mert rosszul használva ez is árthat az evangéliumnak.

Az orvos – kellő előkészítés és figyelmeztetések után – még tudatlan falusiaknak is rendel ilyen veszélyes orvosságokat. Mi címen nézzük le tehát a papságot, a kereszténység vezetőségét annyira, hogy éppen csak az ő eszében vagy önuralmában nem bízunk és éppen őt tiltjuk el minden olyan eszköz használatától, melyet rosszul és így ártalmasan is használhat a gyarló vagy ostoba ember?

Ha már az emberek annyira gyarlók, hogy csak a vagyon, a pénz és a hatalom bír tekintéllyel előttük s még az erény és az igazság is csak akkor, ha párosul velük s ha ezek nyomatékot adnak neki (márpedig kétségtelen, hogy az emberek ilyen gyarlók), nem lenne-e akkor bűn az egyháztól, ha mégis készakarva elkerülné, hogy e révén is hatással lehessen rájuk, ha tehát nem kellene neki a hatalom még akkor se, ha sok embert csak ennek segítségével közelíthet meg?

Isten országa akkor jön el a földre, ha minden, amit Isten teremtett, az Istent szolgálja. Elsősorban az anyag s az anyag törvényei azok, melyek megszentülésünkben és az Isten szolgálatában gátolnak bennünket és a sátán eszközei. Az anyagot és az anyagi erőt a legnehezebb az Isten szolgálatába állítani. Ebből azonban nem az következik, hogy az egyház zárja ki a pénzt Isten szolgálatából és ne is engedje meg, hogy még az anyag, még a pénz, még az anyagi hatalom, még a fegyveres erő is Istent szolgálja (ez utóbbi akkor szolgálja őt, ha megbünteti azokat, akik gyilkolnak, vagy ha háborút indítanak, vagy a jót üldözik), ha nem éppen az a legnagyobb diadala Istennek, az evangéliumnak és a léleknek a földön, ha még azok a teremtett dolgok is, melyek eddig a sátán eszközei voltak s melyekkel és melyek miatt eddig vétkeztünk és Isten országát akadályoztuk, a jó eszközeivé válnak, mert aki rendelkezik velük, nem a maga, hanem Isten céljainak szolgálatába állítja őket.

A Szentírás is felszólítja még a fagyot és a sötétséget (Dán 3,69.72) is, hogy Istent áldja, Istent szolgálja. Az lesz a legnagyobb diadala a léleknek a földön, ha még az anyag is az Isten szolgálatába áll. Mert nemcsak az egyházi vagyonnak – adja Isten, hogy minél több ilyen vagyon legyen! – kellene Istent szolgálnia, hanem minden vagyonnak. Nemcsak az egyház kezében lévő anyagi hatalomnak, hanem minden hatalomnak.

A földi hatalmat az anyag szolgáltatja, de a lélek az, mely ezt a jó vagy rossz szolgálatába állítja. Csak a lélek bír hatalommal, ezért csak a lélek büszke. Tehát a lelkünk is csak ak-

kor szolgál igazában Istennek, ha a kezünkben lévő pénzt és fegyveres erőt is Isten szolgálatába állítjuk. A mi hatalmunkat is vissza kell adnunk annak, akit egyedül illet, Istennek. Az egyház kezében lévő hatalom Őt szolgálja. Azok a papok, akik a maguk számára is felhasználják – bűnösen és ellenszenvesen –, de (sajnos) emberi módon csak némileg elhomályosítják ezt az igazságot, de meg nem szüntetik.

Hogy az embernek éppen az egyháznak ez az anyagi hatalma és befolyása olyan ellenszenves és gyűlöletes, annak az az oka, hogy a gonoszok, sőt még a gyarlók is csak egyedül az anyagi hatalmat értékelik s ezért elsősorban ezt irigylik az egyháztól, erre féltékenyek. Ők az egyháztól azt kívánják, hogy maradjon meg csak a lélek, a szellem világában, az anyagot, a földi hatalmat pedig engedje át teljesen nekik. Igazuk van e kívánságukban? Semmiképpen se.

Mivel a földön még a lelket, a szellemet, magát Istent és az erkölcsi világot is csak az anyag révén és közvetítésével tudjuk szolgálni, mert hiszen még szellemi lelkünk se tud még moccanni se itt a földön az anyagi agyvelő nélkül, s ha testünk megsemmisül, földi életünk is megsemmisül, pedig testünk megsemmisülését csak úgy tudjuk elkerülni, illetve elodázni, ha megszerezzük számára a létéhez szükséges anyagi feltételeket: tulajdonképpen az egyház tétlenségét, sőt megsemmisülését kívánja az, aki azt követeli tőle, hogy ne csak a lelket szolgálja csupán, hanem hogy még azok az eszközök is, melyekkel szolgálja, csupán szellemiek legyenek. Az egyház munkája gyakorlatilag egyenlő lenne a semmivel, ha az anyagiakat, a pénzt, a vagyont, a hatalmat, a politikai befolyást elhanyagolná, sőt mint bűnös dologtól, egyenesen óvakodna tőle.

Nem a vagyon és a hatalom a rossz (mert hiszen akkor maga az az Isten is, aki elsősorban birtokosa a hatalomnak, és aki az anyagot is teremtette, rossz lenne), hanem a vele való visszaélés. Ha az anyag és az anyagi hatalom a jót szolgálja, akkor egyenesen maga is jóvá válik. Ez történik meg, ha az egyház kezébe kerül és ha az egyház szolgái helyesen birtokolják, azaz nem a maguk előnyére, hanem Isten dicsőségére használják és a lélek és a jó szolgálatába állítják.

Az az egyház, mely még eszközeiben is szorosan a lelkiekre szorítkozik, mert az anyagot céljaira felhasználni meg nem engedettnek tartja, csak szánalmas hamupipőke szerepet játszhat a földön, melyet az emberek többsége lenéz és lekicsinyel, sőt – ami még ennél is rosszabb – észre se vesz, hogy van. Az egyházi vagyon annál a hatalomnál fogva, ami vele jár és amit jelent, még akkor is nagy érték az egyház célja, az evangélium terjesztése szempontjából, ha a rossz gazdálkodás miatt jövedelmet nem is hozna. (Az alkalmazottakra való befolyása ugyanis akkor is megvan.)

Hol van az megírva, hogy az anyagi vagyonnak csak az emberi önzést, hatalomvágyat, szenvedélyeket és élvezetvágyat szabad szolgálnia és csak azok kezében szabad összpontosulnia, akik csak neki és szenvedélyeiknek élnek? Éppen ellenkezőleg: mivel arra úgyse törekedhetünk, hogy pénz és anyag és a vele járó erő ne legyen, mert tagadhatatlanul van, célunk csak az lehet, hogy ne csak a sátán, hanem Isten fiai kezében is legyen. Mivel bűnök forrása is egyúttal, s még a jók kezében is kísértéssel jár a rosszra, ezt természetesen állandóan szem előtt kell tartanunk s a lelket élesztenünk kell azokban, akik kezébe az egyházi vagyon kerül.

Mivel itt a földön, az anyagi világban testtel bíró emberek élnek s rájuk akarunk hatással lenni, ha az eszméket egyedül csak az eszmékkel és csupán eszmei síkon akarjuk köztük szolgálni s mindent, ami anyagi, teljesen száműzünk magunkból, akkor valójában senkit és semmivel se szolgálunk, mert hiszen munkánkat gyakorlatilag mi magunk tesszük semmivé vagy szorítjuk egyenesen nevetségesen szűk térre.

Hogy ennek az egyházi vagyon elleni, mint láttuk, magában véve olyan logikátlan izgatásnak a közvéleményben mégis oly nagy népszerűsége van, annak az a fő oka, hogy a dolgot összekapcsolják a szociális kérdéssel, a földnélküli magyarok százezreinek földhöz juttatásá-

ra való törekvéssel. Említettük azonban, hogy évente akár százezer hold számra is lehetett volna földet összevásárolni a földnélküliek számára, ha szántak volna rá pénzt, viszont jogállamban és rendezett viszonyok között ingyen az egyháztól se lehetett volna elvenni semmit, sőt említettük már, hogy ezt ma már az egyházéval mégúgy se lehet megtenni, mint a földbirtokosok földjével. Az egyház mögött ugyanis tömegek állnak, de ki áll a földbirtokosok oldalán a tízparancson s így az egyházon kívül?

Ha azonban a tömegek érdekében mindenképpen még az egyház földvagyonára is szükség van, ám vegyük el a földet tőle, de ne azon a címen, hogy minek „a papoknak" a vagyon, még kevésbé azon a címen, hogy az egyház térjen vissza arra az evangéliumi alapra, melyet bűnösen elhagyott (mintha bizony ellenkeznék az evangéliummal, nem pedig belőle folyna, hogy a mammont is Krisztus szolgálatába állítsuk), hanem azon a címen, hogy akadályozza a föld népének anyagi boldogulását. Ebből természetesen nem az egyházi birtokok elkobzása következik, hanem a földvagyon átváltoztatása más célvagyonra. Az ugyanis sehol sincs megírva, hogy az egyház vagyonának mindenképpen földben kell feküdnie.

Igaz, hogy az egyházra még ez az átváltozás is káros lenne, mert láttuk, hogy a földvagyon a legbiztosabb vagyon. Az olyan vagyon, mely bérházakban és részvényekben vagy más értékpapírokban feküdne, az egyház kezén hamarosan elolvadna, mindig kisebb, végül semmi lenne. Az egyháznak a lelkekre való befolyása is megcsökkenne ezáltal, mert láttuk, hogy a föld kisebb jövedelemmel jár ugyan, mint más természetű vagyon, de a legtöbb embernek ad kenyeret s így a legszélesebb néprétegekre van erkölcsi befolyással.

Ha azonban az egyház vagyonának más természetű vagyonra való kicserélésével csakugyan meg tudnánk oldani a magyar földnélküliek kérdését, akkor a vagyoncserének mégse lennénk ellene, mert a kár sokkal kisebb lenne, mint a haszon. Ha tömegei jómódúak lennének, az egyház anyagilag is jobban járna, mint egymillió holdjával, de koldus hívekkel, akikre nem támaszkodhat.

A földosztás azonban közel se oldana meg annyira minden szociális bajt, mint a hírverés hirdeti s mint a közvélemény elhiszi. Nézzük csak például a magyarországi kommunizmus 1945-ös földosztását. Ekkor e tekintetben a képzelhető legkellemesebb helyzetben volt az állam, mert hiszen rablás által, tehát ingyen szerezvén meg nemcsak a földeket, hanem még a rajtuk levő épületeket, állatállományt és gazdasági felszerelést is, ő is ingyen adhatta volna tovább a földnélkülieknek.

Ennek ellenére az első években mégis alig volt földhöz juttatott, aki ne azt hirdette volna, hogy mint uradalmi cselédnek jobb dolga volt, mint most. Később pedig azon a címen vették el nemcsak az újonnan juttatottaktól, hanem még az ősi birtokosoktól is a földet, hogy a kisbirtokon való gazdálkodás nem kifizetődő, és csak nagybirtokon lehet okszerűen gazdálkodni, mert gépeket csak ott lehet használni.

Tehát húsz évvel előbb mindenki arra esküdött, hogy Magyarország népén csak a nagybirtok felosztásával lehet segíteni, s alighogy „segítettek" rajta, rögtön megállapították, hogy a boldogulás útja egyedül az, ha még azokból a földekből is nagybirtokokat csinálunk, tehát még azokat is elvesszük tulajdonosaiktól, melyek eddig kisbirtokok voltak.

De nemcsak ez az egy példa van előttünk. Amit állítunk, bizonyítja az első világháborúra következő Nagyatádi-féle földosztás is. Ekkor is több millió holdat osztottak ki, de ez a kiosztás egyenesen olyan példátlan nyomorba döntötte a falusi népet, hogy hatására a földosztó hírverés egész komolyan azt volt kénytelen híresztelni, hogy az urak készakarva csinálták a dolgot ilyen rosszul, hogy bebizonyítsák, hogy a földosztás mennyire nem segít a népen.

Pedig hát dehogy csinálták készakarva rosszul! Csak abban hibáztak, hogy becsületesek voltak és valóban a földnélkülieknek adtak földet és igyekeztek mindenkinek adni, tehát megpróbálták megadni azt és úgy, amit és ahogyan a demagógok a népnek ígértek. Termé-

szetes azonban, hogy így egynek-egynek csak egy-két hold föld jutott s bár senki se tagadhatja le, hogy elsősorban a faluhoz közel fekvő, tehát legértékesebb földeket osztották ki, mégse lehetett elkerülni, hogy szép számmal ne legyenek olyan kiosztott földek is, melyek a falutól tíz kilométerre is voltak. Világos, hogy az új birtokosok így kapott földjüket nemcsak trágyázni nem tudták, de még megművelni se, mert állataik és gazdasági felszerelésük nem volt, pénzért szántatni pedig (kivált trágyázatlan földbe) egyet jelent a ráfizetéssel.

A bajt tetézte még az is, hogy a földosztás rögtön a háború után volt, tehát olyan időben, mikor a föld a legértékesebb volt, mert a terményeknek igen nagy értékük volt (ezért fájt a földosztás annyira a földbirtokosoknak). Utána azonban rögtön jött az a gazdasági pangás, mikor egy tehenet 50 pengőért lehetett kapni, a búza ára pedig oly alacsony lett, hogy még a termelés költségeit se fedezte, s hogy minden gazda teljesen tönkre ne menjen, az államnak „bolettával" kellett pótolnia a veszteség egy részét. A bajhoz és az országos nyomorhoz járul aztán még az is, hogy a kiosztott földek százezer holdjairól elbocsátott volt gazdasági cselédek is elvesztették állásukat s ott voltak kenyér nélkül. Az a két-három hold föld ugyanis, melyet helyette kaptak s melyet megművelni alig tudtak, nem pótolta azt a biztos megélhetést, melyet miatta elvesztettek.

A kommunisták másképp csinálták. Nekik könnyebb is volt a dolguk, mert se isteni, se emberi törvény nem kötötte őket, kíméletet pedig már csak azért se ismerhettek, mert hiszen az volt a céljuk, hogy a hajdani urakat minél jobban tönkretegyék és minél jobban meggyűlöltessék. Ők nemcsak a földet, hanem a gazdasági felszerelést és az állatállományt is elvitték s ezt is teljesen ingyen, sőt amelyik földbirtokos titkon eladott belőle valamit, azt „a nép vagyonának" elorzása címén börtönbe vetették és ott megkínozták. A kommunizmus alatt természetesen a Horthy-kor gazdasági pangása és 50 pengős tehenei se jelentkeztek, mert kommunista rendszerben soha sincs túltermelés s így felesleg. Ott sohase az a baj, hogy nem lehet eladni a búzát, nem veszi meg senki a tehenet, a disznót, hanem mindig az, hogy nincs búza, nincs tehén, nincs disznó, tehát nagyon kapós. Mégis még a kommunisták is szükségesnek tartottak visszacsinálni még így is mindent és visszahozni a nagygazdaságokat. (Vagy ha ez nem is volt szükséges, de tagadhatatlan, hogy még a hajdani kisgazdaságokból is nagyokat csináltak.)

*

Feudális egyháznak szeretik nevezni az uradalmakkal rendelkező egyházat. S mint ilyet, mint valami rendkívül gyűlöleteset és evangéliumelleneset állítják pellengére. Nem veszik észre, hogy csak akkor van igazuk, ha marxista, azaz kommunista alapra helyezkednek és magát a vagyont, a tőkét és egyik embernek a másiktól való foglalkoztatását már magában véve is erkölcstelennek tartják. De a „feudális egyház" felett még ebben az esetben se törhetünk pálcát, mert ha az állam dolgoztathatja az embereket, csak a magánember nem, mert ha ezt az állam teszi, akkor már nem kizsákmányolás, hanem csak akkor, ha magánember teszi, akkor bizonyára akkor se kizsákmányolás, ha ezt az egyház teszi, mert az egyház épp úgy közösség, mint az állam. Mikor az emberek az államnak dolgoznak, állítólag maguknak dolgoznak. De ha így van, akkor kétségtelen az is, hogy aki az egyháznak dolgozik, az is magának dolgozik. Az első anyagi boldogulásáért, az utóbbi a lelki üdvösségért, a maga és embertársai lelki felemelkedéséért, megnemesüléséért. Hogy ezt az utóbbi célt se lehet anyagi dolgok, tehát testi munka nélkül elérni, már kifejtettük.

Ha a kommunizmus azt hirdeti a dolgozóknak, hogy nem a kommunista funkcionáriusoknak, nem a munkásvezéreknek dolgoznak, hanem a közösségnek, tehát önmaguknak, mert hiszen övék az ország, a föld, a gyár, akkor mi címen mondhatja valaki azt, hogy viszont „a feudális egyházban" az egyházi birtokokon a papoknak dolgoznak az emberek, azok

kizsákmányolták őket, nem pedig Istennek dolgoznak és önmaguk és felebarátaik lelki üdvösségéért? Talán csak nem azon a címen, mert a főpapok sokkal szemtelenebbül élvezték a föld javait s vettek részt az anyagi jólét adta életörömökben, mint a Sztálinok, Hruscsovok, Rákosi Mátyások, Vas Zoltánok, Marosánok, Nezválok és Pongrácz Kálmánok? Hiszen még a legvilágiasabb pápáknak és a főpapoknak is csak az a bűnük, hogy a reneszánsz művészet remekeit létrehozták (azok ugyanis az ő „fényűzésük" és „pazarlásuk" termékei).

Aztán az államkapitalizmus és a kommunista feudalizmus azért is sokkal veszélyesebb az egyházinál, mert a kommunista államnak épp úgy van anyagi hatalma, pénze, nyers ereje, hadserege, sőt – minden hangos „békehadjárata" ellenére – épp úgy van neki is még atombombája is, mint az „imperialistáknak", sőt a világon éppen neki van a legnagyobb hadserege, a legtöbb tankja és állítólag a legnagyobb atombombája. Neki is épp úgy (dehogy: sokkal jobban) van rendőrsége, titkosrendőrsége, börtönei és hóhérai, megengedett és meg nem engedett nyomozóeszközei és eljárásai, tehát az emberek kizsákmányolására és a függetlenek vagy lázadók letörésére minden elképzelhető eszköze, mint a régi kizsákmányoló államoknak. Az egyház ellenben mindezekkel nem rendelkezik, ha csak az állam nem bocsátja rendelkezésére.

De ha a marxizmus a pénzt és a vele járó hatalmat olyan veszélyesnek, az embert viszont lelkileg annyira gyöngének tartja, hogy az anyagi hatalmat még a pápa és a főpapok kezében is gyanakodva nézi, mert nem hiszi el, hogy a kizsákmányolás csábításának ellen tudnának állni, hogyan lehet, hogy viszont a munkásvezérek tökéletességében annyira bízik, hogy nekik nemcsak mellékcélként, hanem mint a kommunista rendszer lényegét, kezükbe meri adni még a képzelhető legnagyobb államhatalmat is, egy olyan állam hatalmát és anyagi eszközeit, melyben minden a közösségé, tehát az államé, melyben mindenki ennek az államnak dolgozik, de amely államnak vezetőit, a munkásvezéreket nemcsak anyagi hatalom nem korlátozhatja, hanem még a lelkiismeret s még az Isten se, mert annak létét is tagadják.

Hogy lehet, hogy az az anyag, hatalom és erő, melyet a velük természetszerűleg együtt járó nagy rosszra való kísértés miatt, még a papok kezébe se mernek odaadni, a kommunista állam vezetőire szerintük semmi veszélyt se jelent? Hogyan, hogy itt még csak eszükbe se jut az a lehetőség, hogy ezt a kezükben levő anyagi hatalmat ezek a munkásvezérek is kihasználhatják kizsákmányolásra és a maguk önző érdekeire?

Mert őket állandóan ellenőrzik a dolgozók, a nép, felelik erre büszkén a kommunisták.

Nálunk még csak 20, Oroszországban csak 50 évi tapasztalat áll mögöttünk s mégis hogy megcáfolják, sőt nevetségessé teszik ezt az elbizakodottságot a tények! Éppen a kommunista államok ugyanis azok, melyekben a dolgozóknak – a „kizsákmányoló" kapitalista államokkal oly éles ellentétben – sehol sincs beleszólásuk az állam ügyeinek vitelébe, melyekben még a kereskedelmi szerződések feltételeit se hozzák nyilvánosságra, melyben nem tűrnek meg más pártot, mint csak azt, amely a hatalmat már kezében tartja, ahol bírálni ugyan szabad, sőt egyenesen könyörögnek, hogy bíráljanak, de magát az uralkodó pártot bírálni nem szabad vagy csak annak szabad, aki a kommunizmust egyedül üdvözítőnek tartja s bírálatát annak hangsúlyozásával kezdi, hogy ő ortodox kommunista, ahol még kivételképpen se fordult elő soha, hogy a még uralmon levő vezető bűneire valaki rámutatott volna.

Addig, míg Sztálin élt és uralmon volt, ezt vele szemben még az a Hruscsov se kísérelte meg soha (hanem ő is egyenesen csatlakozott az udvarlók és hízelgők seregéhez), aki Sztálin halála után minden elképzelhető rosszat, még tömeggyilkosságokat és emberek törvénytelen, sátáni megkínzását is megállapította róla.

A kommunizmus mindenütt egyenesen diktatúrát létesített, tehát olyan kormányrendszert, melyben magával a rendszerrel szemben nem lehetett bírálat (sőt mint láttuk, még a rendszer uralmon levő vezetőivel se), mely ellenzéket nem tűrt, melyben egypártrendszer

volt, melyben szavazni csak az uralmon levő pártra lehetett (de arra kötelező is volt, noha magában a törvényben nem volt kötelező), melyben még a sajtószabadságot is megszüntették (bár a törvényben ezt is meghagyták), nehogy bírálni lehessen őket és hibáikra rámutatni.

Ha az emberi gyarlóság miatt lehetetlen, hogy a hatalom birtokosa vissza ne éljen hatalmával, ha ez még akkor is lehetetlen, ha a hatalom birtokosai erkölcsileg a legmagasabban álló emberek (mint az egyház főpapjai), akkor bizony nemcsak lehetséges, hanem egyenesen szükségszerűség, hogy egy olyan rendszerben, mint amilyent a kommunizmus megvalósított, az állam vezetői visszaéljenek hatalmukkal, tehát kizsákmányolók legyenek.

Ellenben mivel az egyház hatalma atyai hatalom (potestas paterna) és nem is lehet más, mivel hadserege, rendőrsége, börtönei, hóhérai nincsenek, az államhoz (kivált a minden hatalmat magában elnyelő kommunista államhoz) képest pénze is csak elenyésző van még akkor is, ha leggazdagabb (mert hiszen az ad neki, aki akar), ott effajta visszaélésekről a legkevésbé lehet szó, tehát az egyháztól az emberi gyarlóság miatt hozzátapadó visszaélések miatt a legkevésbé kell féltenünk a vagyont és a vele járó hatalmat.

Vagy talán azért olyan gyűlöletes előttünk a feudális egyház, mert birtokainak uradalmi cselédsége félállatsorban élt? A nagybirtok cselédségének valóban sokkal alacsonyabb volt az életszínvonala, mint például a városok gyári munkásaié vagy a bányászoké. Ámde ez nem a kiuzsorázásból, nem abból folyt, hogy a tulajdonos a jövedelméből aránytalanul kis részt engedett át azoknak, akik földjeit művelték, azaz túl nagy haszonra dolgozott, hanem abból a közismert tényből, hogy a mezőgazdaság mindig a legalacsonyabb életszínvonalat biztosító foglalkozás volt.

Nemcsak az uradalmi cselédeknek, hanem a kisbirtokosoknak is alacsony az életszínvonaluk, sőt vagyona értékéhez viszonyítva még magának az uraságnak is. Az imént mutattunk rá, hogy mikor a földosztás révén az uradalmi cselédek tízezreiből önálló törpebirtokosok lettek, életszínvonaluk leszállt, s míg azelőtt csak ruhára nem telt nekik, most már a jóllakásra se. Míg azelőtt fűtött szobájuk volt, most fáztak, míg azelőtt lakásuk volt, most hajléktalanok lettek, illetve a maguk összetákolta kalyibákban laktak.

Egy jól menő fővárosi üzlet tulajdonosának nagyobb jövedelme volt, mint egy ezer holdas nagybirtokosnak. Volt olyan tanítványom, akinek öt testvére volt, mégis nevelőnőik voltak s a legnagyobb jólétben éltek anyjuknak egy olyan üzletéből (a Deák tér közelében), amely kívülről egy igénytelen kis butiknak látszott (belül nem láttam).

Egy másik tanítványomnak, akiknek virágüzletük volt, sajnálkozva mondtam egyszer, hogy a ti szakmátok nagyon rossz, mert amelyik virág nem kel el, azt hamarosan ki is dobhatjátok.

Akkor még meglepett a válasza: „Azt annak az árába, amit eladunk, belekalkuláljuk."

Vajon a földbirtokos mibe „kalkulálja bele" azt a kárt, amit a száj- és körömfájás, árvíz, jégverés, szárazság vagy talajvíz okoz neki? Pedig neki (hacsak tízezer holdjai nincsenek) a földje még akkor is csak szerény megélhetést ad, ha elemi csapások nem érik.

De régen, mikor jobbágyrendszer volt, tehát valóban feudális világ volt, a mainál nem rosszabb (mint a közvélemény gondolja), hanem sokkal jobb volt a föld megművelőinek helyzete. Akkor még minden jobbágynak megvolt a maga 32 holdas jobbágytelke s a robot, tized, kilenced és egyéb szolgáltatások, melyekkel a telek fejében uraságának tartozott, sokkal, de sokkal kevesebbet tettek ki, mintha azt a 32 holdat ma bérben vagy a termény fele ellenében bírná. Pedig ma egyenesen eszményi állapotnak tekintenénk a föld népe részére, ha minden magyar földnélkülinek egy 32 holdas örökbérletet tudnánk biztosítani házzal, állatokkal s gazdasági felszereléssel együtt. Pedig a jobbágynak ez mind megvolt s mellette még az uraság vizein is halászhatott.

Ezenkívül a jobbágyot még mind az állammal, mind a szomszéd nemesekkel szemben még védelemben is részesítette hatalmas földesura.

Milyen késhegyig menő harcokat vívtak például a mi földesuraink az országgyűléseken az adóemelések ellen, pedig – mert hiszen a nemesség adót nem fizetett – ott nem az ő, hanem jobbágyaik adójának emeléséről volt szó! A jobbágy a disznait is az uraság erdeiben makkoltathatta, állatait az uraság legelőjére hajthatta, sőt még a pásztorokat is az uraság fizette, s ha cselédeiről van szó, fizeti még ma is. Mindez természetesen nem járna együtt egy mai 32 holdas örökbérlettel.

Mi az oka tehát mégis annak, hogy a ma embere a jobbágyságot s vele a feudalizmust oly feneketlenül gyűlöli, annyira borzalmas elnyomásnak és kizsákmányolásnak tartja? Egyedül az ellenséges hírverés. A régi forradalmárok ugyanis hatalomhoz akartak jutni s mivel ügyes propagandisták voltak s irigységet, gyűlöletet egyébként is könnyű az emberekben felkelteni, s nem a maga, hanem a mások bűneiről mindenki (még az értelmiség is) szívesen hall és természetesen szívesen el is hisz mindent: ezek a propagandisták valóban hatalomhoz is jutottak.

Belőlük már régen ki is ábrándultunk, de a földesurak dölyféről és jobbágyaik lelketlen kizsákmányolásáról még ma is szentül meg vagyunk győződve. Ezért tartjuk olyan nagy bűnnek, hogy az egyház is részt vett ebben a feudalizmusban és ő is „kizsákmányoló" volt. Csoda-e aztán, ha egy kis logikai bakugrással ebből azt a következtetést vontuk le, hogy az egyháznak nem szabad vagyonának lenni s az, hogy mégis volt, az egyház eltévelyedése volt?

A marxizmus nyíltan hirdeti, hogy a dolgozókban mesterségesen kell szítani az elégedetlenséget, az urak ellen pedig mesterségesen kell szítani bennük a gyűlöletet (mivel a vallás maga is méreg, az egyházi munkaadók ellen kétszeresen), a „jó" cél érdekében ezeket még rágalmazni is szabad előttük, mert másképp szótlanul tűrik a jármot s belenyugszanak sorsukba. Ezért lett aztán olyan sok „szánandó jobbágy" (akinek százszor jobb dolga volt, mint egy mai munkásnak) és olyan gyűlöletes a „dölyfös" földesúr. Mert természetesen más földesúr nem volt, mint csak dölyfös és más jobbágy nem is volt, mint csak kizsákmányolt s ártatlanul szenvedő.

Nem igaz, hogy a feudális kor pokol volt a kisemberek számára. De hogy az egyházi birtokok jobbágyainak még az átlagjobbágyoknál is jobb dolguk volt, az a dolog természetéből következik. De bizonyítja a középkori mondás is, mely szerint jó dolog a „görbe bot" (a pásztorbot) alatt szolgálni.

De mutatja ezt az is, hogy a középkorban, vagyis abban az időben, mikor a közéletet még valóban az egyház irányította, sokkal kevesebb volt még a robot és az adó és sokkal több a jobbágy joga, mint a középkornak már elvallástalanodni kezdő második felében s még inkább, mint az újkorban, mikor már a protestantizmus, később pedig a „felvilágosultság" korának uralma volt. Mikor a magyar jobbágyok lázadoztak (ez nem is fordult elő előbb, mint csak a középkor utolsó századában), mindig régi (nálunk még „a szent királyoktól" kapott), tehát a vallásos középkorban élvezett jogaik és szabadságaik visszaadását követelték.

Bizonyítja állításunkat még Dickens is, mégpedig a szinte eszelősen egyházellenes „Child's History"-jában, hol a hitújítás korát s az egyháznak ekkor történt kirablását meséli el (mert a regényíró Dickens e művében valóban mesét mond, nem pedig történelmet).

„Hogy milyen gazdagok voltak a kolostorok – írja (II., 108-109. o.) –, következtethetjük abból a tényből, hogy mikor valamennyit feloszlatták, évente százharmincezer font – abban az időben mérhetetlen összeg – jutott a kincstár birtokába (nem csoda hát, ha a kincstár megkívánta). Mindez nem történt – folytatja – anélkül, hogy a nép körében nagy elégedetlenséget ne okozott volna… Nagy lázadások törtek ki Lincolnshire-ben és Yorkshire-ben. Ezeket borzalmas kivégzésekkel nyomták el, amely elől a barátok maguk se menekülhettek meg." (Úgy látszik, az volt a bűnük, hogy kirabolták őket. Pedig hát láthatjuk, hogy még ezt a kirablást is milyen jóleső megelégedéssel állapítja meg az egyébként máskor mindig jólelkű Dickens.)

Láthatjuk, mennyire ugyanúgy jártak el már ekkor is a papsággal, mint a bolsevizmus négyszáz évvel később a régi urakkal. Nekik is már ezelőtt félezer évvel nemcsak mindenüket elrabolták, hanem még gyűlölethadjáratra is uszítottak ellenük. Ha a nép mégis nem ellenük, hanem mellettük kelt fel, azt is épp úgy az ő bűnüknek tulajdonították és épp úgy őket büntették érte, mint jelenleg a bolsevikok.

Dickens ezeket a lázadásokat és általában azt, hogy a nép a szerzetesek pártján volt, ezzel okolja meg: „A szerzetesek jó földesurak voltak és az utasok vendégszerető megvendégelői. Az is megszokott dolog volt, hogy gabonából, gyümölcsből, húsból és más terményekből jókora részt (a great deal) elajándékoztak."

Tehát az egyház iránt olyan ellenséges ember, mint amilyen Dickens volt, állapítja meg, hogy a valóságban milyen jó volt ez az egyházi „feudalizmus" és hogy mennyire nem volt „kizsákmányolás".

Pedig hogy mennyire igaznak kellett lennie annak, amit itt még Dickens is kénytelen megállapítani, mutatja az a példátlan elfogultság, sőt kajánság (a jólelkű Dickens részéről), amellyel rögtön utána ezt a dicséretet igyekszik megfosztani erejétől (igazán sajnálhatjuk, hogy a mi Arany Jánosunk is ebből a „Child's History"-ból merítette angol történelmi tudását s a középkori egyházat ő is ennek alapján szemlélte).

A gyűlöletnek és elfogultságnak ugyanis az a tulajdonsága, hogy a gyűlölt személy részéről feltételezni csak rosszat képes s ezért, ha akarata ellenére jót is kénytelen megállapítani róla, akkor legalább céljában nyilvánítja rossznak ezt a tárgyilag jót. Dickens is azt adja itt magyarázatul, hogy a szerzetesek a népet túlságos jóságukkal elkényeztették, elszoktatták a munkától s most, mikor az állam elvette a vagyonukat, sőt teljesen fel is oszlatta őket, a nép azért lázadt fel érdekükben, mert „kellemesebb volt nekik dologtalanul élni, mint megélhetésükért dolgozni".

Az egyház ellensége állapítja meg tehát, hogy a középkori feudalizmus állítólagos jobbágy sanyargatása valójában a nép elkényeztetése volt. Az egyház ellensége állapítja meg, hogy különösen az egyház emberei úgy „zsákmányolták ki" akkor a jobbágyaikat, hogy munkanélküli élethez, dologtalansághoz szoktatták őket, azaz munka nélkül, ingyen adták nekik a ruhát, az élelmet, meg a tüzelőt. Mindenesetre különös egy „kizsákmányolás".

Látjuk, hogy az egyházi feudalizmus – legalábbis Dickens szerint – olyan paradicsomot varázsolt a földre, hogy a nép, az a nép, melyet most „dolgozóknak" hívnak, dolog nélkül élhetett. Akkor a nép – legalábbis Dickens szerint – munka nélkül is megél a kolostorok alamizsnáiból, ingyen adományaiból. Látjuk, hogy a középkori egyház egyenesen túlzásba vitte a ki nem zsákmányolást, az ellenség azonban ennek ellenére is gondoskodni tudott arról, hogy a mai közvélemény azt higgye, hogy kizsákmányolt népet sanyargatott és deresre húzott.

Igaz, hogy a nép dologtalanságának is vannak hátrányai, de azért mégiscsak jobb az a gazdasági rendszer, mely munka nélkül is tud megélhetést adni a népnek (mégpedig nemcsak a „dolce far niente" hazájában, hanem még az északi Angliában is), mint a mai bolsevizmus, melyben nemcsak az apának, hanem még az anyának is dolgoznia kell, hogy családjukat el tudják tartani, de még így is hivatalosan elő kell mozdítani a magzatelhajtást, mert a szülők kettős erőfeszítése is csak egy-két gyermek eltartásáról tud gondoskodni vagy a hiányzó lakás miatt esetleg még egy gyermek se lehet.

A feudális kor jobbágyainak kedvező szociális helyzetéről egyébként bőségesen bő adatok találhatók „A magyar nemzet történelme" című művem kilencedik kötetében.

Hogy lényegében véve mennyire rokon volt a XVI. század egyházellenes lázadása, a protestantizmus, a XX. század egyház- és társadalomellenes lázadásával, a bolsevizmussal, láthatjuk abból, hogy mindkettő jobblétet („felszabadulást") ígért a tömegeknek, e célból mindkettő elvette a másét (az első csak az egyházét, a második már mindenkiét). Amit azon-

ban elvett, egyik se adta oda a tömegeknek, hanem magának tartotta meg. (A bolsevizmus odaadta, de csak lekenyerezésül néhány évre, s mikor odaadta, már akkor is olyan álnok szándékkal adta oda, hogy rövidesen visszaveszi.)

A nagy hangon megígért „felszabadítás" pedig mindkettőben abban nyilvánult meg, hogy megszüntették a régi „naplopást" és „kényelemszeretetet" és a „dologtalan" népet munkához, sőt munkaversenyekhez szoktatták. A családanyák konyhai naplopását és egész napos gyermekeikkel való játszadozását is megszüntették s őket is bekapcsolták a „termelő munkába".

Az egyház „kizsákmányolása" idején szégyen volt egy férfira, ha felesége is dolgozni volt kénytelen s ő is házon kívüli munkával pénzt keresett. Ma az szégyen, ha csak a férfiú keres. Régen szégyen volt vasárnap és ünnepen dolgozni. Ma ez is dicsőség, s ha egy pap a vasárnapi munka ellen merészelne mennydörögni, azonnal internálnák. Nem is merte ezt tudtommal egy pap se megtenni. Pedig törvénybe van iktatva a vallásszabadság, tehát a vasárnap és más ünnepnapi munka elleni prédikálás szabadsága is. A rádió például 1953 márciusában mint botrányt és tűrhetetlen dolgot jelentette, hogy 22-én, vasárnap, egész Zala és Vas megyében csak egyetlenegy traktor dolgozott és hogy a kapuvári termelőszövetkezetben még mindig csak három feleség kenyérkereső. 1958-59-ben már nem is lehettek effajta panaszok, noha azóta 1956-ban híres nagy „ellenforradalom" is volt Magyarországon s ebből a kommunista vezetők állítólag igen sokat „tanultak".

És ez a kommunizmus szidta azt a feudális gazdasági rendszert, melyben – Dickens a tanú rá! – a nép úgy el volt kényeztetve, hogy nemcsak a nők, hanem még a férfiak is egész szépen megéltek dolog nélkül is, mégpedig a „feudális" egyház jóvoltából. Nem csoda aztán, hogy a nép akkor épp úgy az egyház üldözői ellen lázadt fel, mint nálunk 1956-ban, „felszabadítói" és a „saját" állama és uralma ellen.

Ha azonban valaki mindezek ellenére mégis helytelennek tartaná, hogy a kolostorok a középkorban a népet dologtalanságra szoktatták, azt csak arra figyelmeztetjük, hogy sohase féljen senki az olyan dologtalanságtól, amely mellett annyi a gabona, hús és a gyümölcs, hogy százezreknek lehet osztogatni ingyen. Amit ugyanis kiosztottak, az munka nélkül nem keletkezhetett, ha csak azt nem hisszük, hogy azok a középkori szerzetesek nagy jámborságuk miatt csodával varázsolták elő ezt a sok földi jót, amely hittől azonban se protestáns, se kommunista részről nem nagyon kell félni. Ha a nagy tömegek dologtalanul éltek, tekintettel arra, hogy akkor még gépek se dolgoztak az ember helyett, vajon ki termelte mindazt, amit ingyen kiosztottak? Dologtalanság mellett csak gazt és bojtorjánt terem még a legjobb föld is, nem pedig húst, gyümölcsöt és gabonát, az északon fekvő angol föld pedig sohase volt híres éppen a termékenységéről.

De viszont az is igaz, hogy azok mellett az egészen dologtalanok mellett, akiket az angol kolostorok ingyen tartottak el, még azok is, akik dolgoztak (mert láttuk, hogy ilyeneknek is kellett lenniük), szintén olyan kényelmesen éltek, hogy a vasárnapokon kívül még a karácsonyt, húsvétot és pünkösdöt is nem is két, hanem három nap ünnepelték egyfolytában (így volt ez mindenütt egész a XVIII. század második feléig), karácsonytól egész újévig szinte minden nap ünnep volt (Szent István első vértanú napja, Szent János apostol napja, Aprószentek napja, Szilveszter és újév) és mindig volt közben még egy vasárnap is.

Akkor még mind a tizenkét apostol napját külön-külön piros betűs ünneppel ünnepelték meg, a Mária-ünnepek száma is sokkal több volt, mint ma, úgyhogy átlagban minden hétre esett a vasárnapon kívül még egy ünnep is, tehát élő valóság volt, amit a kommunizmus csak az egészségre veszélyes munkahelyeken tudott nagy reklámozások közepette megvalósítani, hogy a hét napjából csak ötön dolgoztak. A kommunizmus azonban ekkor is kikötötte, hogy a termelésnek legalább ugyanannyinak kell lennie, mint addig volt. A papok középkorában nem ismertek ilyen kikötést.

Nem csoda hát, ha a középkor dolgozói éppen nem teszik kizsákmányolt emberek benyomását, hanem egészségesek, pirospozsgásak, életvidámak, dalolnak, tele vannak tréfás mondásokkal és szellemes közmondásokkal. Akkor minden falunak szinte külön népviselete volt, mert ráértek és kedvük is volt csinosítani magukat s ruháikat órákon át hímezni.

De a gyerekkorában Dickensbe belénevelt egyház-, pap- és szerzetesgyűlölet és a belőle folyó elfogultság nem elégedett meg csak annyi következetlenséggel, melyre eddig már rámutattunk. Ha ugyanis el is fogadjuk, hogy a szerzetesek jótékonysága dologtalanságra szoktatta a népet, mégiscsak tagadhatatlan, hogy ha rosszat eredményezett is, mégis csak jóakarat és a nép iránti szeretet volt ez a szerzetesek részéről. Az angol „child"-ekben azonban, akik részére Dickens ezt a „history"-t írta, semmiképpen se volt szabad ilyen téves és a szerzetesek iránt esetleg még rokonszenv felkeltésére is alkalmas felfogást elültetni.

Ezért Dickens megmagyarázza nekik, hogy a középkori szerzetesek ezt a néppel való jótéteményt nem azért gyakorolták, mert jólelkűek voltak és a népet szerették, hanem azért, mert „abban az időben nehéz volt a termelt javakat pénzre átváltani, mert út kevés volt és ezek is nagyon rosszak voltak, a szekerek és más szállítóeszközök pedig a legkezdetlegesebbek. Vagy el kellett tehát ajándékozniuk azon javak egy részét, melyeket példátlan mennyiségben bírtak vagy tűrniük kellett volna, hogy tönkremenjenek és elrothadjanak".

A szerzetesek jósága tehát mindössze csak abban állt, hogy inkább elajándékozták, mintsem a nyakukon rothadni engedték volna ezeket a terményeket. Végtelenül csodálom, hogy Dickenst (s vele együtt bizonyára még a mi Aranyunkat is) a felekezeti elfogultság annyira vakká tudta tenni, hogy még csak azt se veszi észre, hogy ha a szerzetesek – a dologtalanságnak ezek a terjesztői – ilyen óriási mennyiségben termelték a föld javait, akkor kortársaik, az angol lordok is legalább ilyen bő mennyiségben termelték és ha a szerzeteseket ezek értékesítésében megakadályozták a rossz utak és a kezdetleges szekerek, akkor ezeket az akkori lordokat is épp úgy megakadályozták. Hogy lehet tehát, hogy a lordoknak mégsem kellett elajándékozniuk terményeiket, hogy a nyakukon ne rothadjanak, hanem csak a szerzeteseknek?

Pedig hát Dickens előadásában is egész kétségtelen, hogy a király és a lordok nem ajándékozgattak. Ha ugyanis tőlük is úgy kaptak volna a tömegek ingyenlisztet, húst és gyümölcsöt, mint a szerzetesektől, akkor bizonyára nem rendeztek volna elkeseredésükben véres felkeléseket csak azért, mert a kolostorok addigi földjei a király és a lordok kezébe kerültek. De hát a szerzetesek természetesen mégis egyedül csak azért osztogattak ingyengabonát, húst és gyümölcsöt, mégpedig óriási mennyiségben a „dologtalan" tömegek között, mert másképp a nyakukon rothadt volna.

Csak ilyen okos tehát a világ egyik legnagyobb s – hozzátehetjük – más tekintetben egyik legjobb lelkű írója. Az egyházhoz és a papokhoz csak ennyire tárgyilagos! S itt akaratunk ellenére is megint csak a protestantizmus és a kommunizmus hasonlósága jut eszünkbe. Annakidején ugyanis a kommunista sajtó és rádió is többek között úgy izgatott az egyház ellen, hogy a falvakon „kivetkőzött" apácák járnak-kelnek és izgatják a szabotálásra a dolgozó parasztokat (addig nem is tudtuk, hogy még nem dolgozó parasztok is vannak). Nagy volt ugyanis akkor az élelmiszerhiány. A kenyérért valósággal verekedtek az emberek és már hajnalban sorba állt az, aki néha egy kis húst is szeretett volna enni. Igen könnyű volt tehát őket „izgatni".

Nemcsak ez volt azonban a szegény apácák bűne, hanem mint láthatjuk, még az is, hogy „kivetkőztek". Pedig hát ki hiszi el, hogy ezeknek a szegény „kivetkőzött" apácáknak éppen akkor kedvük és merszük lett volna faluról falura járni és a parasztokat arra izgatni, hogy ne dolgozzanak. De még ha ezt el is hinnénk, legalább azt már csak mégiscsak mindenki tudta, hogy ezek az apácák nem maguktól „vetkőztek ki", hanem azok a kommunisták vetkőztették ki őket, akik most mégis még azt is szemükre hányják, hogy már nem apácák, hanem „kivetkőzött" (tehát megvetésre méltó) apácák. (Szegény apácák!)

Dickens ugyanilyen gonosz és álnok. Ő is még azt is szemére hányja az angol szerzeteseknek, hogy terményeikben igen nagy feleslegük volt és ezt a nép közt kiosztották. Rájuk fogta, hogy feleslegük azért volt, mert a népet dologtalanságra szoktatták, terményeket pedig azért osztogattak, mert a dologtalanság ellenére is oly sok volt nekik belőle, hogy másképp a nyakukon rohadt volna. Megannyi őrült ellentmondás!

*

Különösen zsidó és protestáns történetíróink alkalomadtán kárörvendező diadallal mutatnak rá, hogy sokszor éppen az egyházi birtokokon voltak a parasztlázadások vagy éppen azokon nyugtalankodtak és panaszkodtak legtöbbet a jobbágyok. Ha első pillanatra talán furcsának látszik is, mégis azt mondom, hogy még ezek az egyházi birtokon való lázadások vagy nyugtalankodások is az egyházi földesuraknak a világiakénál jobb voltát bizonyítják. Nem is bizonyíthatnak mást, mert azt talán kissé mégiscsak sok volna feltenni, hogy a papok kegyetlenebb földesurak voltak, mint a világi főurak.

Egész kétségtelen, hogy az ember sokszor azért nyugtalankodik s panaszkodik, mert el van kényeztetve, azaz mert igen jó a dolga. Hogyan nyugtalankodtak például a tisztviselők Ferenc József meg Horthy idejében, ha csak a legenyhébb sérelem vagy kedvezményelvonás készült is ellenük. Pedig mai helyzetükhöz képest – ezt igazán ellentmondás nélkül állíthatjuk – milyen arany dolguk volt és milyen kiváltságos helyzetben voltak!

Mikor azonban a „népi demokrácia" – legalábbis egyelőre (de sokukat végleg) – nyugdíj nélkül dobta ki őket az utcára, mikor a már nyugdíjasoknak felére szállította le a nyugdíját, sokuktól pedig teljesen megvonta, mikor a ténylegeseknek megszüntette kedvezményeiket, fizetést pedig majdhogynem kisebbet adott nekik, mint a munkásoknak, mikor egész rendszeresen ingyen túlórákra kötelezte őket stb.: ekkor mégse nyugtalankodtak, hanem hallgattak, mint a sír. Talán azért történt így, mert most jobb dolguk volt, mint előbb? Talán az egyházi birtokokon való parasztlázadások eszerint bizonyítékai az ottani parasztelnyomásnak?

A munkások se sztrájkoltak se a kommunizmus alatt, de a Horthy-kor nagy gazdasági válsága és munkanélkülisége idején se, pedig legalábbis ez utóbbi alatt nem a terror akadályozta meg őket benne, mert hiszen legalább ekkor sztrájkolhattak volna, ha akartak volna. Ekkor azonban örült, aki dolgozhatott, ha még oly kevés bérért is. Ellenben ugyanakkor, mikor nálunk, a mi „népi demokráciánkban" soha, még kivételképpen se volt sztrájk, az Egyesült Államok munkásai, akik a mieinknél hasonlíthatatlanul magasabb életszínvonalon éltek, egymás után kezdték tömegsztrájkjaikat, többek közt a sztrájkok történetében leghosszabb ideig tartó acélsztrájkot és nyomdászsztrájkot is.

Vajon „a nép államának" értelmisége azért volt-e a kommunizmus alatt annyira csöndben, mert igen jó dolga volt, és Ferenc József és Horthy korában azért elégedetlenkedett-e s kívánt-e mindig többet, mert a helyzete elnyomott volt? Az Egyesült Államok jól kereső munkássága azért sztrájkolt-e, mert éhezett, a kommunista államok munkássága viszont azért nem sztrájkolt soha, mert igen sokat keresett? Éppen ellenkezőleg. Panasz és sztrájk azért volt Amerikában és Németországban, mert ott megvolt hozzá a lehetőség és a nyugtalankodók igényei nagyok voltak, a kommunista rendszer munkásai ellenben a szabadság hiánya miatt voltak csöndben, s mert ott az emberek már lemondtak igényeikről s örültek, ha békén hagyták és éjszaka folyamán nem hurcolták el őket családjuk köréből.

Rákosi Mátyás országában a Ganz Vagongyárban a fiatalabb munkások szájtátó ámulata közepette dicsekedtek az öreg munkások azzal, hogy Ferenc József idejében az első világháború előtt minden héten egy húszkoronás aranyat kerestek és hogy az akkor olyan nagy pénz volt (ha aranyban fizetnének, ma is olyan nagy pénz volna), hogy egy szombat este még ellumpolni se lehetett. „De azért – tették hozzá csendesen – mégis mindig sztrájkoltunk!"

Ugyanitt kell keresnünk az okát annak is, hogy a múltban éppen egyházi birtokokon hallunk sokat a jobbágyok nyugtalanságáról. Nem a nagyobb elnyomás miatt volt ez, hanem a nagyobb szabadság és a nagyobb igények és az elkényeztetés miatt.

Egyik volt tanítványom a katonaságnál elítélte a Horthy-tiszteket és megsajnálta a babákat amiatt a durva bánásmód miatt, melyben részesültek, s elhatározta, hogy majd ha ő is tiszt lesz, ő majd másképpen bánik velük.

Mikor aztán ő is tiszt lett, megértésének, türelmének és baráti bánásmódjának az lett az eredménye, hogy ő még azt is kénytelen volt megérni, amit a tőle elítélt tisztektől sohase tapasztalt, hogy még hivatalos vizsgálatot is kapott a nyakába a legénységgel való durva bánásmód miatt. Ő ugyanis egyszer még azt is megtette, hogy még egy tisztest is felpofozott s az panaszra ment ellene. Pedig még ma se bánta meg ezt a pofont, mert az a tizedes – mondja – bőségesen megérdemelte, sőt viselkedésével őt erre egyenesen rákényszerítette. Természetes ugyanis, hogy a feljebbvaló jó bánásmódjának nemcsak jó, hanem hátrányos következményei is vannak.

Ugyanez történt a Ganz Gyárban az én öcsémmel is, akit a kommunizmus alatt dorgálásra ítéltek s vezető állásra alkalmatlannak nyilvánítottak, mert a régi tőkés világ idején egyszer egy munkást megpofozott.

Mikor megtudtam, nem akartam elhinni, hogy igaz, mert jobb, türelmesebb, szelídebb, szerényebb, alázatosabb embert alig láttam még nála. Ez a munkás is elismerte – még a kommunista vizsgálóbizottság előtt is –, hogy megérdemelte azt a pofont, úgyszintén azt is, hogy műhelyfőnök öcsém az akkori tőkés világban is rögtön bocsánatot kért tőle érte. Vissza is tették később öcsémet vezető állásba még a kommunisták is, noha politikailag ugyancsak nem alkudott meg velük soha.

Az egyházi birtokok elleni szociális panaszok is ilyen eredetűek még akkor is, ha olyan tények nyernek bizonyítást, melyek magukban véve nem menthetők. Hiszen az én tanítványom és öcsém részéről se volt menthető a megpofozás.

Frankl (a későbbi Fraknói) Vilmos „Pázmány Péter és kora" című műve III. kötetében (a 267-269. oldalon) olvashatjuk, hogy mikor Pázmány Morvaországban uradalmat vásárolt, a jobbágyok, akiket előbbi világi földesuruk keményen megterhelt (lehet, hogy még ez se igaz, hanem a jobbágyok csak azt a szerencsét próbálták kihasználni, hogy világi helyett egyházi földesúr uralma alá kerültek), kijelentették Pázmány megbízottainak, „hogy inkább örökre elhagyják az uradalmat, mintsem a régi feltételekkel tovább dolgozzanak".

Vajon hogy lehet az, hogy a világi földesúr alatt nem lázadoztak, nem mertek követelésekkel fellépni, mihelyt azonban egy érsek jobbágyai lettek, mindjárt tűrhetetlennek tartották sorsukat?

Mikor Pázmány megbízottja, Ürményi János meghívta őket a várba tanácskozásra, még azt a vakmerőséget is meg merték tenni, hogy egyszerűen meg se jelentek. (Egy világi földesúr abban az időben még aligha ült volna le velük tárgyalni, az egyházi földesúrral pedig – mert ő hajlandó lett volna – ők nem ültek le.)

Pázmány is tudatában volt annak, hogy egy egyházi földesúr – még akkor is, ha a birtok nem egyházi birtok, hanem egy egyházi nemes ember magántulajdona – nem lehet olyan kíméletlen, mint egy világi, mert az írta ebben az ügyben Dietrichstein bíborosnak, hogy „ha egyházi állásom nem tartana vissza, könnyen megfékezném a csekély számú pórokat, de ezt nem teszem". Látjuk, hogy ezt a morva pórok is előre tudták a főpapról, noha nem is ismerték, a magyarokat pedig – de bizonyára csak akkor, ha nem főpap képviselte őket Morvában – nagyon is vad, durva népnek gondolták, akikkel nem tanácsos kikezdeni. (Pázmánynak ezt az esetét bővebben magyar történelmemben közlöm: A magyar nemzet történelme 9. kötetében.)

Tudvalevő, hogy az uradalmak – kivált azok, melyeknek igen nagy kiterjedésű rétjeik vannak – a környék kisgazdáival szokták a szénát lekaszáltatni és összegyűjtetni. E munkájukért a széna bizonyos hányadát kapják. A kaszálók érdeke, hogy azok a petrencék, melyeket az összegyűjtött szénából csinálnak, egyformák legyenek, mert ha egyik kisebb mint a másik, akkor a gazdatiszt természetesen azt fogja mondani osztozkodáskor, hogy ez a kicsi lesz a magáé.

Soha nem hallottam, hogy azokban az uradalmakban, melyek környékén a nép életét ismertem, az osztozkodáskor emiatt valaha baj lett volna, mert hiszen ha valaki kisebb petrencét kapott, annak egyedül csak ő volt az oka, hiszen csak tőle függött, hogy mekkorára csinálja.

Egyik tanítványom gazdatisztnek tanult s az egri főkáptalan tiszapolgári uradalmában lett gazdasági gyakornok. Mindjárt működése elején az egyik, a falutól messze-messze fekvő tanyán (a tiszapolgári határ 60.000 hold) a szénapetrencéknek a kaszások között való ezen elosztása is munkakörébe tartozott. Azt mondja, hogy olyat, amit ő ott látott, még sohase hallott. A petrencék nemcsak egyformák nem voltak, hanem egyik még kétszer akkora is volt, mint a másik. Napnál világosabb volt, hogy nem véletlenül történt a dolog, hanem készakarva. Az emberek természetesen azért csinálták így, mert biztosra vették, hogy a kétszer akkora lesz az övék, a kicsinyek pedig az uradalomé.

Az én tanítványom, mint kezdő s így lelkiismeretes ember, természetesen úgy járt el, ahogyan kötelessége volt s a legkisebbekre mutatott, hogy ezek a maguké. Az illetők nem mondhatták azt, hogy ez kisebb, mint a többi, mert hiszen tőlük függött, hogy mekkora lett. Ha kicsi, miért csinálták kicsire.

A dolgot csak úgy lehet megmagyarázni, hogy ezen az egyházi birtokon már szokásjoggá lett, hogy a gazdatisztek összejátszottak a néppel. Sokkal kellemesebb ugyanis egy olyan nép körében élni, melynek jóindulatát megszereztük magunknak s így szeret bennünket, mint amelyet az uradalom érdekeinek meg nem alkuvó képviseletével magukra haragítottunk. Ezért hosszú évek óta állandóan elnézték, hogy ezek a részes kaszások megkárosítsák az uradalmat és a szénának sokkal nagyobb részét kapják munkájukért, mint amennyi járt, és mint amelyet a kaszások máshol mindenütt kaptak, s melyért másutt még így is hálásak voltak az uradalmaknak, mert a széna (a tejtermelés és a marhanevelés miatt) igen fontos dolog egy kisgazda életében.

Hogy valóban így volt, azt bizonyítja nemcsak az, hogy az emberek nem mertek volna ilyen egyenetlen petrencéket csinálni, ha pórul jártak volna már miatta, de még inkább bizonyítja az, hogy az én tanítványom igazságos viselkedése nemcsak hogy meglepetés volt az emberek számára, hanem úgy felháborította őket, hogy majdnem lázadás, sőt gyilkosság lett belőle. Az emberek követelték tőle, hogy károsítsa meg kenyéradóját, a készakarva nagyra csinált petrencéket ossza ki nekik, s a kicsinyek legyenek az uradalomért, s mivel ő erre nem volt hajlandó, úgy felháborodtak, hogy azt mondja, meg is ölték volna, ha a végső pillanatban csendőrjárőr nem tűnik fel a láthatáron.

Ha a csendőrök a végső pillanatban nem csinálnak rendet s ha nagyobb szabású lett volna a dolog, ez az eset is mint parasztlázadás szerepelne a történelemben, s mivel ez is egyházi birtokon történt volna, egész bizonyos hogy azt a következtetést vonták volna le belőle, hogy az egyház még kíméletlenebb volt a jobbágyokhoz, mint a világi földesurak, mert azok birtokain nem lázadtak fel a parasztok s „jogos” elkeseredésükben nem ölték meg gazdatisztjeiket, de az egyházi birtokon igen.

Pedig hát jól láthatjuk, hogy csak azért történt volna a lázadás éppen egyházi birtokon, mert ott túl jók voltak a föld népéhez, túlságosan elkényeztették, túl sokat megengedtek a parasztságnak, s ezért, mikor új gazdatiszt jött, aki ilyen visszaélésekhez nem volt még hozzá-

szokva s az egyházi birtokon is ugyanolyan rendet akart csinálni, mint máshol mindenhol volt, az emberek egyszerre vérlázító parasztelnyomást láttak benne, kapával-kaszával keltek fel ellene, sőt vérét ontották kiszipolyozóiknak, akik természetesen papi parancsot (pedig láttuk, hogy maguk a papok mennyire ártatlanok voltak e dologban) hajtottak végre ezen „antiszociális" eljárásukkal.

Hogy hasonló esetek éppen nem lehettek ritkák, láthatjuk a Budai Nagy Antal vezette erdélyi parasztlázadásból is a XV. század folyamán, melyet Koós Károly, kálvinista lelkész, drámává is feldolgozott s melynek a kommunista rendszer olyan nagy hírverést csapott, s ami miatt úgy meg tudta gyűlöltetni a magyar ifjúsággal és a magyar közönséggel Lépes püspököt s vele az egész magyar főpapságot.

Pedig hát még a költői dráma szerint is csak azért tört ki ez a parasztlázadás is, mert Lépes püspök gazdatisztjei éppen olyanok voltak mint az egri főkáptalanéi Tiszapolgáron.

Ezek is a jobbágyok kímélése miatt éveken át nem szedték be a török elleni védekezésre megszavazott adót, s mikor aztán évek múlva a püspök vagy a jószágigazgató végül rákényszerítette őket s azt egyszerre több évre visszamenőleg kellett megfizetniük, ez a jobbágyoknak természetesen nem tetszett. Részint, mert úgy látszik, már biztosra vették, hogy az adót elengedik vagy a püspök fizeti majd helyettük, részint mert egyszerre több évi hátralékot megfizetni mindig teher és kellemetlen, még akkor is, ha igazságos, részint mert – legalábbis a színdarab szerint – az elmúlt években rossz, értéktelen pénz volt forgalomban, éppen akkor azonban, mikor a több évi hátralék behajtására került a sor, új pénzt hoztak be, melynek értéke sokkal nagyobb volt, mint a régi rossz pénzé.

A dráma földbirtokos- és egyházellenes hírverése azt állítja, hogy az adót éppen azért nem szedték be több éven át, mert akkor a pénz értéke kevés volt s a beszedést azért rendelték csak el később, mert ekkor már értékes volt a pénz. Azonban egész nyilvánvaló, hogy erről a tényleg kiszipolyozó jellegű tudatosságról szó se lehet. Eltekintve attól, hogy egyébként is nem püspöknek, sőt nem is az egyháznak járó, hanem hazafias fizetésről volt szó, éppen egy püspök nem viselkedhetett ilyen lelketlenül még akkor se, ha a hozzá szükséges rosszaság meg is lett volna benne. Már csak az állása miatt se tehette volna.

Látjuk, hogy Erdély akkori világi földesurai nem is tették ezt, mert a parasztlázadás csak a püspök birtokain tört ki.

Ha azonban Lépes püspök még erre is képes lett volna s még világi főúrtársainál is pénzéhesebb vagy hazafiasabb lett volna, hogy lehet józan ésszel még akkor is elhinni azt, hogy a püspök már évekkel előbb tudta, hogy később jó pénz lesz és mikor lesz ilyen jó pénz. Ilyesmit még maga a király, sőt még a mai pénzügyminiszterek se tudnak évekkel előre bizonyosan, s ha terveznek is pénzügyi reformot, nem tudhatják, hogy valóban sikerül-e és valóban jobb, nem pedig rosszabb lesz-e tőle a pénz. Egyébként is mindenki, aki ilyen dologban járatos, tudja, hogy mi sem nehezebb, mint ilyen terhes dolgokat a népen behajtani.

Itt csak egy dolog bizonyos: Az, hogy Lépes püspök birtokán éveken át nem hajtották be a jobbágyokon az adót, tehát – mint ez már szokás – a jobbágyokkal kíméletesebben, esetleg hanyagabbul bántak, mint más birtokokon, s az is bizonyos, hogy a jobbágyok, mivel nem követelték tőlük, éveken át nem is fizettek semmit, noha tudták, hogy jár, s hogy ennek a farsangnak böjtje lesz. (Ha csak arra nem gondoltak, hogy egy püspökkel még azt is meg lehet tenni, hogy egyáltalán nem fizetnek, illetve hogy majd a püspök fizeti meg helyettük az adót.) Másképpen a jobbágyok zöme kérés nélkül is fizetett volna, mert tudta volna, hogy egyszerre több évet fizetni keserves lesz s csak a hanyagok, mondjuk, az összesség legfeljebb egynegyed része engedte volna a tartozást felgyűlni.

Aki nem fizet akkor se, mikor a pénznek kevés az értéke, tehát könnyű fizetni, az akaratlanul is arról tesz bizonyságot, hogy igen jó ura van, hogy igen el van kényeztetve. Ha a püs-

pököt vagy jószágkormányzóját először olyan gazdasági lángelmének tartjuk, hogy még azt is előre ki tudta számítani, mikor lesz pénzreform s másodszor annyira pénzéhesnek és kegyetlennek, hogy azt is bizonyosra vette, hogy neki egyszerre több évi adóját s ráadásul jó új pénzben is sikerül majd az „éhező" jobbágyokon utólag egyszerre behajtania s e kegyetlen bánásmód semmi hátrányát nem fogja érezni utána a jobbágyok munkakedvének hiányában és bosszújában, akkor jobbágyai többségéről is mindenképpen fel kell tennünk legalább annyi józan észt, hogy ilyen kegyetlen elöljáró mellett nem hagyott több évi adót felgyülemleni a maga hibájából, hanem – felhasználva a pénz értéktelen, tehát könnyen szerezhető voltát – ha nem követelték, akkor is bevitte esedékes adóját.

Azt ugyanis nem tehették volna meg vele, hogy a pénzt nem fogadták volna el tőle, arra gondolva, hogy majd akkor kérjük, majd ha meglesz a jó pénz. Egyébként is, ha a püspök ennyire pénzéhes és ennyire kegyetlen volt, azt jobbágyainak kellett a legjobban tudniuk, mert ezt már évek óta a saját hátukon érezték volna. Akkor a jobbágyok biztosan tudták volna, hogy a nemfizetésnek keserves következményei lesznek, s nem hagytak volna több évi hátralékot felgyűlni, mégpedig éppen olyankor, mikor a pénz értéktelensége miatt gyerekjáték lett volna fizetni.

Minden amellett szól tehát, hogy Erdélyben is ugyanaz volt a baj oka, mint később Tiszapolgáron, azaz a túlságos jóság, a túlságos engedékenység. Egyébként tárgyilagos emberek között arról bajosan lehet szó, hogy a feudalizmus az egyház kezében egyenesen rosszabb lett volna, mint a világi földesurak kezében, sőt, mint igazságot, azt is bizonyára nyugodtan kimondhatjuk, hogy a föld népének ekkor is csak haszna lehetett abból, hogy az egyház volt a földesura.

Talán nem felesleges megemlítenünk azt se, hogy ez a kommunizmus alatt a magyar diákokkal annyira meggyűlöltetett Lépes püspök utána el is esett azokban a török elleni harcokban, melyekre jobbágyaitól a törvényesen megszavazott adót behajtotta, illetve megpróbálta behajtani, tehát a magyar haza hősi halottja volt. Amiért ő jobbágyaitól csak pénzt kért, azért ő maga az életét is odaadta.

*

Egyházellenes érzületű írók útirajzaikban vagy újságokban közölt riportjaikban majdnem mindig botránkozva emelik ki, hogy az úgynevezett papi városokban, melyekben nagy templomok és egyéb díszes egyházi épületek vannak, például Esztergomban, Pannonhalmán, Zircen, Tihanyban stb., ezek a büszke templomok és fényes paloták milyen éles és bántó ellentétben vannak a közvetlen közelükben lapuló sárból rakott, nádfedelű, ütött-kopott szegényes vityillókkal, melyekből csak úgy ordít a nyomor.

Csodálkoznak, hogy miért nem veszik észre a kiáltó ellentétet ezeket a büszke épületeket lakó papok is, miért nem jutott eszükbe, hogy talán mégse kellett volna a maguk jóléte és alkalmazottaik nyomora közti ellentétet annyira élesen megnyilvánulni hagyni. Nekik maguknak talán megfelelt volna egy kissé kisebb szabású és kevésbé fényes vagy kevésbé művészi épület is, alkalmazottaik pedig, akiknek verejtéke adta végeredményben nekik is a jólétet, talán szintén megérdemeltek volna tőlük egy kissé egészségesebb lakást és emberibb életmódot.

Válaszunk az, hogy a szemrehányás bizonyára nem a fényes templomokat akarja kifogásolni, hanem csakis az érseki palotára, illetve a kolostorra vonatkozhat, mely a szerzetesek, illetve a főpap lakása. Illik ugyanis, hogy az Isten háza fényesebb legyen, mint az embereké. A fényes templomok nem a papok önzését, hanem éppen ellenkezőleg, önzetlenségét és élő hitét bizonyítják. Ha a papoknak fényes templomokra van pénzük, az sohase szolgálhat szégyenükre.

De persze a papgyűlölő s többnyire nem is katolikus újságírónak vagy utazónak Isten dicsősége iránt nincs érzéke. Neki kidobott pénz az, amit templomokra költenek. Ilyenkor még műveltségével együtt járó művészi érzéke is háttérbe szorul. Ezzel aztán el is árulja igazi énjét, mert egyébként mindig úgy tesz, mintha ő nemcsak a nagyszabású művészi alkotásokat, hanem még magát a vallást is becsülné, csak a papok önzését és bűneit kifogásolná s csak a papságot szeretné visszavinni – milyen kedves! – az evangéliumi egyszerűségre és szegénységre.

Ami már most a papok lakását, a püspöki palotákat és a kolostorok fényes épületeit illeti, ha elfogultságukban nemcsak az érem egyik oldalát látjuk, akkor a közelükbe levő viskókat egyenesen a papok javára is magyarázhatjuk, ha akarjuk. Ha ugyanis nem püspököké, kanonokoké és szerzeteseké lennének azok a fényes paloták, akkor azok a nyomorult viskók valóban nem éktelenkedhetnének ott a közvetlen közelükben, mert a nem pap nagyurak nem tűrték volna meg, hogy ezek a szegény emberek az ő közvetlen közelükben építkezzenek, mutogassák rongyaikat és vigyék közelükbe a járványokat.

Ha pedig már ott találták őket, már rég eltelepítették volna őket onnan s palotáik környékén olyan szép parkokat és sétahelyeket létesítettek volna, hogy még a szocialista utazónak, riporternek vagy újságírónak is megtetszhettek volna. Nem szégyen tehát a papok szociális érzékére, hogy ők ezeket a szegény viskókat megtűrték közelükben, hogy őket nem bántotta a közelségük, hogy őket nem bántotta az, hogy látják azt, ami igaz: a nyomort.

De miért nem segítettek rajta? – mondják erre. Könnyebb ezt mondani, mint megtenni, feleljük nekik. De ehhez egyébként is gazdasági tehetség kellene, s az imént mutattunk rá, hogy a papság átlag gazdasági ügyekhez nem nagyon ért, mert az ember lelke, nem pedig gazdasági jólétének megalapozása tartozik hatáskörébe.

Aztán az érem túlsó oldalának még egy másik része is van, melyet a bírálók elfogultságukban szintén nem vesznek észre. A fényes épületek emeltetői kulturális és művészi teljesítményt is végeztek, sőt szociálisat is, mert építkezésükkel sok embernek adtak kenyeret, fejlesztették az ország iparát és művészetét s vele nemzetük kultúráját is, ők maguk pedig bebizonyították, hogy nagyműveltségű kultúremberek voltak. Máskor milyen nagyra vannak ilyesmikkel ezek a bírálók. Hogyan hogy most mit se számít nekik?

Akiket szeretünk (mint például Mátyás királyt), azokban a fényűzésnek csak ezt a kulturális oldalát és nemzeti dicsőségét látjuk s ezért csak bámulni és magasztalni tudjuk őket érte. A papok emelte fényes épületekben viszont nem hagyjuk magunkat gyönyörködtetni, mert nem a művészi alkotásokat látjuk, hanem csak a mellettük lévő viskókat s csak azok bántanak bennünket. A kérdéssel is rögtön készen vagyunk: Miért nem laknak a papok is ilyen viskókban vagy miért nem emeltek a nép számára is palotákat, vagy legalább egyszerű, de egészséges családi házakat?

Aztán nagy naivság kell ahhoz is, hogy valaki azt higgye, hogy ha a kolostor vagy püspöki palota építtetői lemondtak volna kényelmükről is, művészi igényeikről is és építésükben csak a legszükségesebbekre szorítkozva az így megmaradó pénzösszegeket a népnek, a jobbágyoknak adták volna egészséges házak építésére, akkor most a palota vagy a kolostor körül csupa szép, tágas és higiénikus lakóház állna.

Eltekintve attól, hogy annak az egyházi birtoknak annyi jövedelme nem volt, hogy belőle az egész környék népét jóléthez juttathatta volna, ne feledjük, hogy egy népet nem azáltal lehet jóléthez juttatni, hogy mindent úgy ajándékozunk neki oda. Ha így történt volna, már régen elherdált volna mindent, mert így csak az élhetetlenséget és a lustaságot lehet éleszteni és kifejleszteni, nem pedig a szorgalmat, az ügyességet és a törekvést.

Az emberek átlag nem szokták megbecsülni azt a vagyont, melyhez ingyen vagy véletlenül jutnak. Én már igen sok olyan jómódú gazdával vagy sok segédet foglalkoztató iparossal beszéltem, aki szegényen kezdte, az apja még nincstelen volt, s aki természetesen semmit se

kapott ajándékba, de olyan emberrel még nem beszéltem, sőt olyanról még nem is hallottam, aki jelenleg gazdag ember s vagyonosságának alapját az az összeg vetette meg, melyet sorsjegyen vagy lottón nyert. Pedig olyan embert eleget tudok, aki nyert.

Azoknak a nyomorult viskóknak a lakói, akik akár egyházi paloták tövében, akár másutt láthatók, először is közel se olyan boldogtalanok, mint amilyeneknek sajnálóik gondolják őket vagy amilyenek e sajnálók tényleg lennének, ha nekik kellene bennük lakniuk. Különösen pedig nem voltak olyan boldogtalanok még akkor, mikor lakóik még a papokra hallgattak és szorgalmasan járogattak misére a szomszédjukban lévő fényes templomokba, s mikor még a népámítók nem keltették fel bennük a nagy igényeket és a sárga irigységet, s nem ölték még ki belőlük a másvilágban való hitet.

Az ember boldogságát nem az teszi, mennyije van, hanem az, hogy mennyihez van szokva, milyenek az igényei s milyen könnyen jutott hozzá ahhoz, amije van. Milyen fényes sorsa volt például a mai értelmiségnek néhány évtizeddel ezelőtt a maihoz képest! De talán akkor megelégedett volt, és ha újra vissza tudja majd szerezni régi jó hírét és kedvezményeit, talán megint boldog és megelégedett lesz?!

Ahhoz, hogy a népet magasabb életszínvonalhoz és általános jóléthez segítsük, nem elég a vezetők iparkodása és erre irányuló nemes törekvése, hanem szükségesek bizonyos gazdasági lehetőségek is, a népben pedig bizonyos természeti adottságok és képességek, melyeket fejleszteni is lehet ugyan, de lényegében mégiscsak vele születnek a néppel, mert faji jellegzetességek s kifejlesztésükhöz is nemzedékek kellenek. Azoknak a jobbágyoknak ivadékai, akikben megvolt ez az istenadta tehetség, szorgalom és iparkodás, megfelelő szellemi képességeik is voltak s – mert ez is szükséges – szerencséjük is volt hozzá, már rég nem laknak viskókban, még ha hajdan azokban is laktak, hanem már régen jómódú iparosok, kereskedők, értelmiségiek, nemesek, sőt egyesek közülük egyenesen főnemesek.

Az én őseim is jobbágyok voltak, mégpedig mind apai, mind anyai ágon, mégis már az ükapám is jómódú volt. A fényes templomok és kolostorok tövében megbúvó nyomorult viskókban olyan emberek laknak, akik maguk is kényelmesek és tehetségtelenek (ha nem azok, nem sokáig fognak ott lakni) és eleik is ezek voltak. De találhatók köztük olyanok is, akiknek elei még kúriákban laktak, csak már lecsúsztak, akár a maguk hibája, akár a sors csapásai miatt történt ez.

A föld népének tekintélyes része akkor se épít magának kényelmes házat, ha kezébe adják az árát. Ha azt akarjuk, hogy ilyen házban lakjék, nekünk magunknak kell számukra fel is építenünk s őket beléje költöztetnünk. (Az „ütődöttek" ilyenek, pedig a szegények között igen sok ilyen ütődött ember van.) De egy évtized múlva már ki is költöztetik őket belőle a hitelezők, ha a ház független uraivá tesszük őket. De az ilyen nyáj-embereknek nincsenek is ilyen igényeik, nem is erőltetik magukat, hogy szép házuk legyen. Jobb szeretnek inkább máról holnapra élni, s ha időnként több pénzhez jutnak, azt élvezni. Ha pénzhez jutnak, nem azon jár az eszük, hogy lehet még többet szerezni hozzá, hanem azon, hogyan lehetne minél előbb és minél élvezetesebben elkölteni. Belgiumban, Hollandiában, a Rajna mentén vagy Westfáliában, vagy akárcsak a bajor vagy osztrák Duna mentén nincsenek viskók a kolostorok és székesegyházak körül, hanem itt a nép is jómódra való házakban lakik és jó ruhában jár, mert itt germán nép lakik, mely természetesen akkor is szorgalmas, igyekvő, tehetséges és igényes, ha kolostorok tövében lakik.

Nagy elfogultság és rosszakarat kell tehát hozzá, hogy sokan még abban is a papok bűnét vagy evangéliumi szellemük hiányát látják, ha a fényes templomok és egyházi épületek mellett olyan viskókat látnak, mintha még ma is jobbágyok laknának bennük. A nyáj-emberek természeti fogyatékosságai miatt a föld népének okos nevelése azt is megkívánja, hogy szigorúak legyünk hozzá, kötelességei teljesítését kérlelhetetlenül megköveteljük, mert másképp csak

még több baj s végeredményben a Dickenstől annyira elítélt naplopás lesz belőle, nem pedig szociális fellendülés. A papok, mint a jobbágyok gyakori elégedetlensége bizonyítja, úgyse tudtak olyan szigorúak lenni, mint mások voltak és mint amilyeneknek nekik is kellett volna lenniük.

Aztán arra is fel kell hívnom a figyelmet, hogy a hatalmas kolostorban lakó szerzetes és a mellette levő kunyhóban magát meghúzó szegényember között jólétben, kényelemben közel sincs akkora különbség, mint amilyet az épületek különbözősége (melyekben laknak) mutat, s mint az ellentétről beszámoló újságíró felteszi. Ezek a beszámolók elfelejtik, hogy azokban a fényes kolostorokban szerzetesek laknak, akik ott nem úgy élnek, mint ahogyan azok az újságírók élnének helyükben, akik a palotát annyira irigylik tőlük. Mindegyiknek csak egy szobája van ugyanis (legfeljebb a gimnáziumi tanár bencéseknek, ciszercitáknak, premontreieknek, piaristáknak volt kettő, akiknek már csak könyveik elhelyezésére is szükségük van tágasabb lakásra).

Afelől is megnyugtathatjuk ellenségeiket, hogy pénteken még titokban se esznek húst (amit a viskólakókról többnyire csak akkor mondhatjuk el, ha nincs rá pénzük), a középkorban pedig, mikor azok a fényes épületek épültek, lakóik még szigorú böjtöket is tartottak. Az is egész bizonyos, hogy alkoholt se fogyasztanak annyit, mint a düledező viskók lakói (ez is egyik oka annak, hogy azok a viskók düledeznek), nem is szólva a szerelem gyönyörűségeiről, melyek a papi embereknek tilosak, de a viskók lakóinak nem tilosak s amelyeket a viskók lakói élveznek igen sokszor még akkor is, mikor tilosak. A büszke kolostorok, sőt a fényes püspöki paloták irigyelt lakói azonban még erről is lemondtak s még az aljuk is csak lopva, becstelenül és állandóan rettegve élvezheti azt, amit a viskók lakóinak nem kell rejtegetniük.

Ne mondjuk ugyanis azt, hogy a szerelem gyönyöreiről a kolostorok lakói se mondanak le. Rámutattunk már, hogy még Luther is – pedig ő olyan kor gyermeke volt, melyben legalacsonyabban álltak erkölcsileg a fényes kolostorok lakói – mennyire lemondott róluk mindaddig, amíg kolostorban lakott!

De amelyik pap vagy szerzetes kivételesen nem mond le a neki tilos örömökről, az meg úgy is eléggé megbűnhődik érte már itt a földön is. Mennyit kell bujkálnia, titkolóznia, a hívek részéről elítélést, lenézést, megvetést, feljebbvalója részéről megszégyenítést, büntetést, „üldözést" tapasztalnia miatta! Abban az időben, melyben a kolostor épült, bizony még halállal is büntették miatta a szerzetest, ha rábizonyult.

A ferencesek, domonkosok, pálosok, jezsuiták, sőt külföldön még a ciszercitáák és premontreiek is, tehát azok az emberek, akik ezekben a fényes épületekben laknak, még a szobájukat is maguk takarítják, moziba, színházba, szórakozni nem járhatnak, tehát még olyan szabadsággal se, amilyennek már egy 15 éves fiú is rendelkezik, ha viskóban lakik. De a rosszakarat mindezt természetesen nem látja, hanem csak azt, hogy a kolostor nagy, magas és művészi, míg a viskó alacsony, düledező és piszkos.

De még a püspöki palotákban sincs és általában nem is volt soha olyan fényűzés és olyan jólét, mint amilyen akkor lenne, ha azok az utazók, azok a riporterek és újságírók laknának bennük, akik a püspököktől és kanonokoktól annyira irigylik őket, főképpen pedig, ha a püspök jövedelmével ők rendelkeznének. A püspökök többsége is szegény lélekben és az volt a középkorban is. Az az Eszterházy Károly, aki Egerben azokat a fényes épületeket emelte, és aki nemcsak püspök volt, hanem gróf Eszterházy is s mint ilyen „Dominus Papae" (de természetesen nem az egyház fejének volt ura, hanem csak Pápa városának), lélekben különösen szegény volt.

Hogy régen voltak fényűző püspökök is, az nem lehet szégyene az egyháznak abban a Magyarországban, melyben Mátyás királyra éppen emiatt vagyunk büszkék s mikor ilyen püspökök is sokkal kisebb számban lettek volna, ha kinevezésük nem a magyar király, ha-

nem az egyház kezében lett volna, s ha nemzetünk nem ragaszkodott volna annyira ahhoz a „jogához", hogy kinevezésük ne az egyház kezében legyen.

*

Mikor a közvélemény annyira ellensége az egyházi vagyonnak, a fő tévedése az, hogy az egyházi vagyont azonosítja a földvagyonnal. Ha mi azt állítjuk, hogy az egyháznak szüksége van vagyonra, ezzel még nem állítjuk azt, hogy feltétlenül földvagyonra van szüksége, mert az kétségtelen, hogy hivatását földvagyon, uradalmak birtoklása nélkül is betöltheti. Az egyháznak joga van ahhoz, hogy vagyona legyen, sőt kötelessége is, hogy minél több vagyont szerezzen s még inkább, hogy a már meglévőhöz ragaszkodjék s ne engedje át ellenségei prédájául.

Aki valamely célra törekszik, annak kötelessége azon eszközökről is gondoskodni, melyek célja eléréséhez szükségesek. Az emberek evangelizálását azonban anyagi erőforrások nélkül nem lehet elérni.

Hogy az egyháznak vagyona legyen, az ellen legfeljebb az tiltakozhat, akinek szemében maga az egyház is felesleges, sőt egyenesen nemkívánatos tényező a modern társadalomban. De az ilyen ember beszéljen nyíltan és őszintén és ne az egyházi vagyon, hanem az egyház ellen tiltakozzék. Világos ugyanis, hogy ha maga az egyház káros, vagy legalábbis haszontalan, akkor a kezén levő vagyon is káros, vagy legalábbis felesleges.

Ez esetben logikusan lehetünk az egyházi vagyon ellen, mert minél szegényebbé tesszük az egyházat, közéleti befolyását annál jobban csökkenthetjük. De – ismétlem – ez esetben maga az egyház ellen beszéljünk. Gonoszak vagyunk ugyan ez esetben is, de legalább logikusak, főképp pedig ez esetben nem vagyunk legalább álnokok.

Arról azonban, hogy földbirtokokban legyen-e az egyház vagyona vagy inkább vállalatokban, részvényekben, értékpapírokban, érdekeltségekben, bérházakban vagy készpénzben, már lehet beszélni akkor is, ha az egyház hívei vagyunk és munkáját értékeljük. Arról is lehet beszélni, hogy a püspökök maguk és közvetlenül rendelkezzenek-e az egyház vagyonának jövedelmével vagy pedig egy külön erre a célra az egyháztól létesítendő testület.

Még inkább lehet és kell beszélni arról, hogyan kellene kezelni, hogyan lehetne jobban gyümölcsöztetni az egyház vagyonát. Mivel a püspökök az egyháznak Krisztustól rendelt kormányzói, világos, hogy az egyház vagyonával is csak ők rendelkezhetnek. Mivel azonban az ő szakmájuk nem az anyagiakkal való foglalkozás s ezért ehhez rendszerint nem is értenek, s mivel az egyházban az anyagiaknak – ha még oly fontosak is – mindig csak az eszköz szerepét kell játszaniuk, de sohase lehetnek cél: az egyház alkotmányával éppen nem ellenkezik, ha az egyházi vagyon közvetlen kezelését kivesszük a püspök kezéből s egy olyan testületre bízzuk, melynek ez a szakmája, tehát elsősorban nem papok, hanem világi emberek testületére.

Ha Gömbös Gyula erről tárgyalni ment volna Rómába és a pápának ilyen értelemben hozta volna elő ezt a kérdést, akkor bizonyára senki se nevetett volna a szemébe, sőt még csak feleslegesnek se tartotta volna lépését. Igaz, hogy Gömbös lutheránus, mégpedig minden idegszálával lutheránus ember volt, s így a katolikus egyház vagyonához semmi köze se volt, de mivel egyúttal Magyarország miniszterelnöke volt, mint magyar közéleti kérdéshez, mégiscsak volt ehhez köze. Egyébként mint okos tanácsadókat, kivált anyagi ügyekben, melyekhez ők az egyháznál jobban értenek, mindig szívesen elfogad az egyház rajta kívülálló embereket is. Nem azt nézi, ki adja a tanácsot, hanem hogy milyen az a tanács. Okos ember az ellenségétől is tanulhat és tanul is.

Azt már láttuk, hogy föld helyett másba fektetni az egyház vagyonát, hátrányos az egyházra, mert a vagyon az anyagiakhoz nem értő, azokat okosan gyümölcsöztetni nem tudó egyház kezén könnyen elsikkad akkor, ha nem földben, hanem vállalatokban van. Nem is szólva arról, hogy az egyházhoz és egyháziakhoz nem is illik üzleti ügyekbe bonyolódni. Hi-

szen az egyház vagyona ezer év alatt – arra, mire a kommunisták elvették tőle – az eredetinek még így is már a felére olvadt. Amit ugyanis eladott belőle, annak az ára már a kommunizmus előtt elveszett a pénzromlásban. Ha tehát az egyházi földvagyon pénzvagyonná változik át, valószínű, hogy hamarosan az egész ugyanezen sorsra jut.

De ha ez nem is történne meg, az egyház akkor is igen sokat vesztene a változással, mert addig, míg vagyona földben volt, tízezreknek adott kenyeret, tízezrekre volt tehát közvetlen befolyása. E tízezrek számára az önérdek meg az evangélium előírása szerint berendezett élet emiatt egybeesett. Láttuk azt is, hogy a nincstelenek érdekében se volt szükség az egyház vagyonának felosztására, mert annyi nagybirtok, amennyit az állam a nincstelenek problémájának orvoslására anyagi eszközeihez mérten összevásárolni tudott volna, mindig volt eladó, kényszerkisajátításra alig lett volna szükség.

Egyébként is – láttuk – nagyon kétséges, hogy a falusi nép szociális problémáinak megoldására a fölosztás-e a helyes eljárásmód. Ha ugyanis minden nagybirtokot felosztunk, mindenki földhöz juttatásához („mindenkin" természetesen csak azokat értem, akiknek a földművelés a foglalkozásuk) akkor sincs elég föld. Másrészről abban is sok igazság van, hogy a nagyüzemi kezelés előnyösebb, mint a kisparcellákra osztás, hogy az egy-két holdas törpebirtokok hátrányairól ne is beszéljünk.

A falu szociális kérdéseit nem földosztással, hanem az ország iparosításával kell megoldanunk. (A kommunizmus alatt is ez szüntette meg a falusi nyomort.) Nem is kell a föld annak a falusinak, aki már bányász vagy ipari munkás lett, mert így többet keres és könnyebben is keresi kenyerét, mint a föld túrásával. Az a nagy földosztó láz tehát, mely a mi értelmiségünket már évtizedek óta annyira foglalkoztatja, tulajdonképpen csak a nagybirtokosok vagyonának és befolyásának irigylésére vezethető vissza, elsősorban a zsidóság részéről (annak kezében volt a közvéleményt irányító sajtó és a munkásmozgalom, de aránylag még legkisebb részben volt kezében a föld) és az egyház iránti ellenszenvre.

Láttuk, hogy az egyháznak már az első világháború előtt is már mintegy fele részben nem földben, hanem pénzben és értékpapírokban volt a vagyona, mely aztán az első világháborút követő pénzromlás idején mind el is veszett. Láttuk azt is, hogy ami megmaradt, a föld, nagyrészt nem szántóföldben volt, amit fel lehet osztani, hanem erdőkben, kopár hegyvidékekben, Balaton- és Duna-medrekben, mely a földosztáskor nem jöhet számításba.

Az esztergomi főkáptalan izsai (Komárom megye) 1737 holdas uradalmából 398, nánai (párkánynánai) 4037 holdjából pedig 837 hold volt a Duna-meder. A veszprémi káptalan balatonszabadi 4627 holdjából 3865, a Katolikus Tanulmányi Alap balatonkenesei 6511 holdjából 5212, a piaristák akali 6120 holdjából 4349, a tihanyi apátság tihanyi 3405 holdjából 2705 esett a Balatonra. A veszprémi káptalan palóznaki 1007 holdjából egyenesen csak 13 hold volt szántóföld és 759 hold Balaton. A veszprémi káptalan balatonudvari 2391 holdjából egyenesen 2376 hold volt a Balaton, s a hiányzó 15 hold se szántóföld volt, hanem nádas. A magyar földosztók azonban tájékozatlanságukban ezeket az ezer holdakat is úgy irigyelték, mint a szántóföldeket s természetesen ezeket is a tőlük oly hőn szeretett kisgazdák közt akarták kiosztani s szép cserepestanyákkal ellátni!

A mi földosztóink akkor akarnak földet adni a falusiaknak, mikor ők maguk már tömegestől menekülnek a földtől a városba, mert a földet túrni ma már nem divat és nem is nagyon érdemes.

Igen ám – feleljük nekik –, de akkor egy-egy családnak legkevesebb tíz holdat kellene adnotok, annyi pedig nem jut és kell hozzá adnotok nekik állatállományt, gazdasági felszerelést, az első évre takarmányt és vetőmagot is, aztán házat és gazdasági épületeket is kell nekik építenetek, sőt egész új falvakat kell telepítenetek. S vajon a mindehhez szükséges pénzt miből veszitek?

Még ha kamat nélkül adtok is mindent s a tőkét is 25 éves törlesztésre, még akkor is olyan nagy összeg esik a törlesztése havonta 25 keserves éven át, amit az a tíz hold akkor se bír meg, ha a gazdája csupa értelmes és magát agyondolgozó ember lesz.

Ha az ország érdeke akkor, mikor marxisták uralkodtak rajta, az volt, hogy a föld ne kisparcellákban legyen, hanem nagyüzemileg kezeltessék, vajon nem az-e akkor is, ha nincs marxizmus és a föld az ország érdekeivel együtt az egyház érdekeit is szolgálja?

Hangsúlyozzuk azonban, hogy ha csakugyan olyan nagy haszna lenne annak, hogy a nagybirtok annak a népnek kezébe kerülne, amely megműveli, akkor a magyar egyház szívesen alárendeli érdekeit a néptömegek érdekeinek, annál is inkább, mert hiszen a földnélküliek elsősorban éppen az egyház híveiből kerülnek ki, s mert láttuk, hogy az egyháznak milyen nagy kára van abból, hogy hívei földnélküliek s így az egyház szükségleteinek fedezéséhez szegénységük miatt nem tudnak hozzájárulni.

Ha ezek a katolikus földnélküli százezrek jobb módba kerülnének, ezzel az egyház olyan sokat nyerne, hogy bőségesen kárpótolva lenne azzal a hátránnyal szemben, hogy vagyona nem a biztos földvagyonban, hanem a könnyen elúszó ingó vagyonban lenne. Még nagyobb nyereség lenne számára az, hogy a jómódú kisgazda nép sokkal hívőbb és erkölcsösebb is, mint a szegény, sokszor lakhelyét évenként változtató, megbízhatatlan cselédnép.

A történelmi jog és a telekkönyv szerint az egyházi vagyon és jövedelme az illető érsekségeké, püspökségeké, káptalanoké, szerzetesrendeké. Őseink nekik adták, nem pedig az összegyháznak vagy az egész magyar egyháznak. Kétségtelen azonban, hogy olyan óriási vagyont, amilyen nálunk némely püspökség kezében volt, maga a püspök csak akkor tudná megfelelően kezelni, ha az lenne az egyedüli gondja és foglalkozása.

Az egyháznak igen fontos érdekei fűződnek ahhoz, hogy vagyona ne olyan nevetségesen keveset jövedelmezzen, mint eddig. Ez egyúttal köz- és államérdek is, mert hiszen egy-egy uradalomtól egész vidékek gazdasági virágzása és jóléte függ. Modern, jó gazdálkodáshoz tőke is kell, ami egy – különösen újonnan kinevezett – püspök esetében ritkán található meg.

De nagyobb beruházásokat egyébként is csak akkor érdemes eszközölni, ha az, aki a tőkéjét befektette, évtizedek múlva is az uradalom birtokában lesz, mert hiszen nagyobb szabású befektetések és gazdasági vállalkozások hasznának lerakásához hosszabb időre van szükség. Mivel a legtöbb püspök ilyen hosszú időre nem számíthat, nem is érdemes ilyesmikre vállalkoznia. (Ha csak az egyház érdekét nézi, érdemes, ámde annyi gyarlóság még a legérdemesebb és legönzetlenebb emberekben is van, hogy ha nem magának, hanem az egyháznak gazdálkodik is, mégis azt akarja, hogy az alkotás az ő nevéhez fűződjék. Aki mindenét odaadja azért, hogy más tehessen az egyházzal jót, az a tökéletesség legnagyobb foka, mely emberben igen ritkán található.)

Ezért annak ellenére, hogy Krisztus rendelkezésének az felelne meg, hogy az egyház vagyonával is azok rendelkezzenek, akik az egyházban tanítanak, kötnek és oldanak, az egyház érdeke azt kívánja, hogy a püspökök csak a jövedelem elosztásába szóljanak bele, de a vagyon kezelését ne ők intézzék, hanem egy gazdasági bizottság, melynek olyan tőke áll rendelkezésére, amekkora a jövedelmező gazdálkodáshoz szükséges. Olyanformán, mint a bankok csinálják birtokaik, gyáraik és más vállalataik kezelésével. Ha azok tudnak jól gazdálkodni, miért ne tudna egy az egyház szolgálatában álló hasonló testület is? Az egyház anyagi bajain így kell segíteni, nem pedig azzal, hogy a vagyont elvesszük tőle.

Az egyházi vagyon nem elvevésre, nem is kiosztásra szorul, hanem gyarapításra és jó kezelésre és emiatt sürgős és alapos gazdasági reformokra. Ezekkel az egyház és az állam, a papság és a nép egyaránt nyerne. Ezt azonban bizonyára nem az egyház ellenségeinek, hanem barátainak kell megcsinálniuk, s világos, hogy azoknak se az egyház ellenére vagy jóváhagyása nélkül.

E reform célja nem az, hogy az egyház eddigi állítólag nagy befolyása megszűnjön, hanem hogy még nagyobb legyen. Őseink ebből a célból adták az egyháznak a nagy vagyont s nekünk az a kötelességünk, hogy ezt a célt el is érjük. Kötelességünk nekünk ezt a vagyont megbecsülni s rajta lenni, hogy a magyar életet kereszténnyé tegye és az evangélium szellemét a magyar nép minél szélesebb köreiben elterjessze.

Épüljön e vagyon jövedelméből minden faluban templom, paplak, katolikus iskola (mert ezek bizony igen sok faluban az alatt az ezer év alatt, mely Szent István óta eltelt, még mindig nem épültek fel), állítsunk fel belőle minél több közép- és felső iskolát (mert eddig aránylag közel se volt belőlük annyi, mint amennyi például az egyházi vagyon nélküli protestáns felekezeteknek volt), létesítsünk belőle minél több tehetséges katolikus szegény gyermek részére ösztöndíjat, tegyük vele lehetővé, hogy ne legyen hátrány Magyarországon katolikusnak és vallásosnak lenni, sőt hogy ez előny legyen, hogy így a gyarló és gyenge jellemű átlagemberek részére is megkönnyítsük a kereszténységet.

Ha velük magukkal nem is sokat nyerünk, legalább a gyermekeikből és unokáikból még nagy katolikusok és szentek is lehetnek.

Az a nagy hanyagság, melyet eddig az egyház a vagyon terén tanúsított, ha van is szép oldala, mert azt mutatja, hogy az egyház valóban nem e világból való, mégiscsak helytelenség, sőt bűn, mert kötelességünk mindent elkövetni abban az irányban, hogy az egyház e tekintetben is versenyezni tudjon e világ fiaival nem azért, hogy elfordítsa szemeit az égről, hova az embereket vezetnie kell, hanem hogy Krisztus parancsának megfelelően a mammonból barátot szerezzen magának az örök üdvösség elérésére, a magyar nép fiainak az égbe való vezérlésére.

Ha az egyház vagyonát rosszul kezeljük, vétkezünk vele őseink ellen is, mert ők e nagy vagyont nem azért adták, hogy mi elherdáljuk, hanem hogy gyümölcsöztessük.

Az egyház és a népjólét

Nagyon fontos ez a kérdés, mert katolikus-protestáns viszonylatban a protestáns tömegeknek a katolikusoknál sokkal magasabb életszínvonala, ami legjobban megerősíti protestáns vonzalmukban azokat, akik az egyházban megromlott kereszténységet látnak. Erre alapítják azt a meggyőződésüket, hogy a maguk protestáns világnézete jobb annál, mint amelyet a katolikus egyház képvisel.

Dickens katolikusellenességének is ez volt a fő oka. Ő és általában minden protestáns, sőt hitközönyös katolikus is, mikor katolikus országokban utazik (például az angol Dickens a katolikus Itáliában vagy Spanyolországban), ha tetszik, sőt egyenesen imponálnak is nekik a múlt és a művészet itt látható nagy emlékei és e téren elismerik is a római egyház fölényét és tagadhatatlanul nagy teljesítményeit, a sivár jelen egyenesen visszataszítóan hat rájuk, mert kénytelenek lenézni azt a széles körű írástudatlanságot, melyet a tömegek körében tapasztalnak. Lehangolja őket az ő honfitársaikéhoz képest hihetetlenül alacsony életszínvonal és igénytelenség, az utcákon és a lakásokban a nagy piszok és bűz, a dologtalan ingyenélők tömege, az ipar és általában a fejlettebb gazdasági élet hiánya, s az, hogy ha ilyesmi van is, akkor se katolikusok csinálják s birtokolják, hanem zsidók vagy protestánsok.

Érthető tehát, hogy mindebből mindjárt le is vonják a következtetést, hogy nem lehet a vallási igazság és a jó képviselője az az egyház, melynek uralma alatt a nép ilyen szegény és ilyen elmaradott lett. Ez az oka a protestáns gőgnek is. Ezért tartja magát minden protestáns többnek a katolikusnál, s még ha érdekből alkalmazkodik is hozzá, például esetleg még reverzálist is ad, lelkében azért marad meg akkor is protestánsnak és szégyelli engedékenységét egész életén át.

Pedig hát egész nyilvánvaló, hogy téves és hamis ez az okoskodás, tehát a nagy önérzet is, mely belőle következik, alaptalan. Tagadhatatlan, hogy az evangéliumnak, azaz a lélek szolgálatának és a másvilágért való élésnek nem lehet logikus és természetes következménye a gazdasági jólét, a magas életszínvonal, a nagy kereset, a nagy szappanfogyasztás, jó táplálkozás, jó öltözködés, szép lakás, nagy gazdasági érzék és ügyes kereskedői szellem, gyárak, bankok keletkezése és virágzása.

Pedig hát a nagyipar és a világkereskedelem az, ami a gazdasági jólétet és a magas életszínvonalat létrehozza. Csak ezek révén lehet jól keresni, nem pedig földműveléssel. A gazdák közül is az lesz jómódú, aki a föld szorosan vett túrásán kívül mással is foglalkozik, aki ügyes kereskedő is egyúttal, aki azt, amit megtermel, jó áron el is tudja adni.

Az ügyetlen, visszavonultan élő gazda sokszor egy boreladáson többet veszt, mint amit egész évi munkájával meg tud keresni. Előfordul, hogy ha csak egy hónapig várt volna, kétszer annyit kapott volna. Sokszor meg azon veszt ugyanennyit, mert várt. Az elevenség, az ügyes kereskedői szellem, a kupecség pedig mindenből folyik és mindentől függ, csak a vallásosságtól nem. Illetve nagyon is függ tőle, de kedvezőtlen irányban. A vallásosságból nem a kupecséget, hanem a kupecség abbahagyását tanulja meg az ember.

Tisztességes foglalkozás a kereskedés is, de kétségtelen, hogy nem a legjámborabb és nem a legszolidabb emberek szoktak rá hajlammal és tehetséggel bírni, és hogy bizonyos fokú álnokság, színesség, képmutatás, tehát hazugság nélkül szinte elképzelhetetlen. Jó kereskedő lehet-e például az, aki ha véletlenül nagyon olcsón jutott hozzá valamely áruhoz, ezt a vevő előtt nem titkolja? Aztán, akinek a szeme az égen van, aki állandóan az önzést irtogatja magából, aki sohase a maga, hanem mindig Isten és a felebarát érdekét nézi, lehet-e annak fő életcélja az, hogy hol és hogyan lehet legtöbbet keresni?

Igaz, hogy lehetne mindezt jó és vallásos szándékkal is tenni, mert hiszen a megkeresett pénzzel igen sok jót lehet tenni a vallás érdekében is, sőt egy virágzó gyár létrehozása a környék népe részére is valóságos jótétemény, s aki azt a gyárat megalapítja, ezzel az önzetlen jó szándékkal is csinálhatja a dolgot, nem pedig csak a maga jövendő hasznára gondolva. Ámde mindenki jól tudja, hogy a gazdasági lángelmék nem ilyen szándékokkal dolgoznak, s aki igen, ritkán alkot gazdasági téren nagyot és maradandót.

A gazdasági sikerhez az szükséges, hogy az alapított gyár vagy bank ne elsősorban egy nagyobb erkölcsi cél érdekében létesített másodrendű eszköz, hanem az alapító fő célja, minden figyelmének, energiájának, gondjának, álmának, percének egyedüli tárgya legyen, amelyért éjjelét-nappalát feláldozza. Akinél az anyagi nyereség csak másodrendű cél, sőt nem is cél, hanem csak eszköz, az nem tudja magát neki tökéletesen átadni s így nem is fog elérni nagy sikert.

Nagyot csak azok tudnak alkotni, akik fanatikusai annak, amit alkotnak. Gazdaságilag nagyot tehát csak azok, akik a pénz és a vagyon fanatikusai. De lehet-e pénz fanatikusa, rabszolgája egy vallásos ember, akinek gondolatai egyedül Isten és a másvilág körül forognak? Az ilyen ember fő gondja nem azon van, hogy vállalatát fejlessze, s minél többet keressen, még kevésbé azon, hogy valakit megkárosítson s többet számítson fel neki, mint amennyi megengedett.

Ezzel aztán már ki is mutattuk, hogy a protestantizmusra, mint vallásra, egyenesen rossz jel híveinek ez a katolikusokkal ellentétben megnyilvánuló nagy anyagi jóléte. Azt bizonyítja, hogy részint már a hitújítás idején is elsősorban azok csatlakoztak hozzá, akik a pénz és a földi érvényesülés emberei voltak, akik pedig akkor még nem voltak ilyenek, új vallásuk miatt azokban is erősen kifejlődött az anyagiasság és az evilági érvényesülésre való törekvés szelleme. Ha modern társadalmunk nem lenne olyan hitközönyös és szelleme nem volna annyira anyagias, akkor a katolikus népeknek a protestánsokkal szembeni nagy szegénységéből és gazdasági elmaradottságából nem a katolicizmus szégyenére, hanem evangéliumi szellemére vonna le következtetéseket.

Mikor Keresztelő Szent János tanítványai megjelentek Jézusnál és mesterük nevében megkérdezték, hogy ő-e a Megváltó, Jézus többek közt azzal bizonyította nekik, hogy ő az, hogy „a szegényeknek az evangélium hirdettetik" (Lk 7,18-22). Nem a gazdagok lelke tehát az, mely jó talaja az evangéliumnak, hanem a szegényeké. Krisztus helyes követelésének tehát nem a gazdagság és az életszínvonal felemelkedése az ismertetőjele vagy eredménye, hanem egész más: az anyagiak, a pénz a gazdagság megvetése, a szegénységnek pedig a megszeretése, tehát az igénytelenség, az ezzel együtt járó lelki béke és boldogság.

Márpedig, hogy a katolikusoknak megmaradt népek nemcsak szegényebbek, hanem sokkal vígabbak, derűsebb lelkűek is, mint a protestánsok, ezt épp úgy tapasztalja minden utazó, aki köztük jár, mint a szegénységet és az igénytelenséget. Ez aztán már valóban dicsősége a katolicizmusnak, s ha nem is tagadhatjuk, hogy ebben a lelki derűben bizonyára annak is része van, hogy Európában a katolikus népek a melegebb délen, míg a protestánsok a hideg északon laknak, mégis kétségtelen, hogy eközött a derű és lelki béke és vallásuk között nagyobb logikával kereshetünk összefüggést, mint a protestánsok gazdasági érzéke, jó módja és vallásuk között.

Ha tehát a protestáns gazdag hazájából eljut katolikus országokba és ott feltűnő szegénységet tapasztal (de egyúttal lelki derűt s boldogságot is, mert kétségtelen, hogy mind Itáliában, mind Spanyolországban ezt is tapasztal), akkor, ha igazi keresztény volna, nem lenézést érezne emiatt a katolicizmus iránt, hanem tiszteletet, mert az evangéliumi jelleget fedezné fel benne.

Akkor ottjártában az jutna eszébe, hogy itt valóban „a szegényeknek" hirdettetik az evangélium és a szegények azok, akiknek az evangélium kell, míg az ő hazájukban a gazdagoknak hirdettetik, de hiába hirdettetik, mert eszük ágában sincs komolyan törődni is vele.

Annál inkább eszébe juthatna ez, mert hiszen ezekben a katolikus országokban nemcsak szegénységet lát, hanem látja a lélekben való szegénységet, az igénytelenséget és megelégedettséget, sőt a szegénységben való boldogságot is. Bebizonyíthatjuk majd ezt Manzoni: „A jegyesek" és Dickens „Copperfield Dávid" című regényalakjainak összehasonlításával is.

Olaszország is, Spanyolország is a dal, a derű, a jókedv hazája. De a germán német faj katolikus része (Ausztria, Bajorország, a Rajna-mente) is a kedélyesség hazája s a nép itt is sokkal udvariasabb, közlékenyebb, kedélyesebb, barátkozóbb, mint protestáns német féltestvérei. A szeretet jele ez és a lelki békéé s kell-e ennél biztosabb ismertetőjel az igazi kereszténységre? Pedig ezek a katolikus németek még életszínvonalban is vetekedhetnek protestáns fajtestvéreikkel.

A statisztikusok előtt az is közismert dolog, hogy a szegény, de ennek ellenére is boldog népű katolikus országokban az őrültek száma is sokkal kevesebb és az életet is sokkal kevesebb ember dobja el magától boldogtalanságában, mint a gazdag protestáns országokban. (Erre vonatkozólag közlünk majd pontos adatokat is.)

De hogy a katolikus déli népek nem a tehetetlenségük, nem a maflaságuk, nem a korlátoltságuk miatt szegények, hanem valóban a pénzt nem sokra becsülő lelkületük miatt, azt bizonyítja az a sok lángelme is, mellyel az emberiséget megajándékozták, de bizonyítják az utazók tapasztalatai is, akik körükben jártak. A kálvinista Szabó Dezső is az olaszokat, franciákat, spanyolokat tartotta tehetségeseknek a germánokkal szemben, akiknek egész kultúrája és anyagi jóléte szerinte a fukarságon és a „Sitzfleisch"-en [nem tud egy helyben maradni] alapul. Azért gazdagok, mert szeretik és bírják a kitartó, egyhangú munkát. Ez azonban nem a tehetséges emberek sajátja szokott lenni.

Ugyanezt a véleményt hallottam olyan magyar mágnásoktól is, akik még a régi világban igen sokat utaztak. Egyikük például azt emelte ki, hogy Londonban a szállodai szolgát nem lehet megbízni ügyek elintézésével, sőt még telefonálással se, mert mindez neki magas, de bezzeg az olasz szállodai személyzet mindent a legnagyszerűbben elintéz, ha megbízták vele.

Régen egyszerűbb vasutasok is utaztak külföldön, mert szabadjegyet kaptak hozzá. Külsejük és viselkedésük után ezek is egészen korlátolt, buta embereknek találták az angol kikötőkben őgyelgő rakodómunkásokat és naplopókat nekem tett nyilatkozataikban.

Azok a magyar leventefiúk is, akiket az oroszok elől Németországba hurcoltak s alkalmuk volt közelebbi összeköttetésbe kerülni a német parasztokkal, egyáltalán nem szereztek róluk előnyös benyomást. Azt mondták, a magyar paraszt sokkal értelmesebb és műveltebb náluk. Az egyik például a Schleswig-Holstein-i parasztokat kicsinyelte így le előttem, pedig azok kivétel nélkül protestánsok.

Egy helsinki egyetemi tanár meg a finnek értelmi színvonalát szólta le előttem. Többek között azt mondta, hogy Helsinkiben az egyetemi tanároknak úgyszólván a többsége külföldi, többnyire a balti államokból való (akivel én beszéltem, az meg erdélyi német volt). Azt mondta, finn irodalom alig van. Mikor hivatkoztam előtte arra, hogy mindenki tud írni-olvasni, azt felelte, igen, de csak írni-olvasni tud, mást nem. Azt mondta, hogy egy finn paraszttal nem lehet értelmesen elbeszélgetni, mint például egy magyar paraszttal, mert az mást se tud a kérdésre válaszolni, mint csak azt, hogy igen vagy nem. Azt mondta, hogy Nurmi, az akkori világhírű finn futóbajnok épp ilyen. Beszélgetni azzal se lehet.

Hogy mennyire nem a „tiszta evangéliumból" folyik az a híres protestáns műveltség, életszínvonal és gazdasági jólét, azt még tisztábban látjuk, ha vizsgálódásainkat e tekintetben nemcsak a katolikusokra, hanem a zsidóságra is kiterjesztjük. Kétségtelen, hogy semmiféle

protestáns: sem az angol, sem a jenki, sem a svéd nem vetekedhet a zsidókkal se műveltségben, se életszínvonalban, se gazdasági jólétben. A zsidók nemcsak a katolikus országokban tűnnek ki e téren, hanem az Egyesült Államok, Anglia, Hollandia, Németország protestánsai közül is messze kimagaslanak vagyonban, jólétben, életszínvonalban.

Ha tehát valaki a protestantizmust azért becsüli s vele szemben a katolicizmust azért kicsinyli le, mert a protestáns országok gazdaságilag fejlettebbek és a lakosság általános életszínvonala sokkal magasabb, lakóik műveltebbek, igényesebbek, jómódúak, mint a másikéi, el kell ismernie, hogy akkor a legbüszkébb mégiscsak a zsidó lehet „a vallására" s e tekintetben a vele való versenyre még a protestantizmus se gondolhat. Maguk közt büszkék is erre a zsidók, mert hiszen ők is épp úgy vagy még jobban csak a pénzt, a jólétet és a műveltséget értékelik, mint a protestánsok.

Ha azonban így fogjuk fel a dolgot, akkor nekünk, kereszténveknek, meg kell állapítanunk, hogy Jézusnak egész felesleges, sőt elhibázott dolog volt a földre jönnie, mert a zsidó vallás sokkal jobb és magasabb rendű vallás annál, mint amit ő hozott a földre. Akkor az ő Újszövetsége nem tökéletesítője volt az Ónak, hanem elsilányítója, sőt megrontója. Akkor a kereszténység a zsidó vallással szemben visszafejlődést, hátrányt jelent az emberiség kultúrájában s ezt a nagy kárt az a protestantizmus is, mely másfélezer éves késéssel bár, de végre mégis megjelent, csak részben tudta helyrehozni.

Ezzel a megállapítással természetesen nem a gazdasági elmaradottságnak, tehetetlenségnek, naplopásnak és a belőle folyó tömegnyomornak akarok hírverést csinálni, mert kétségtelen, hogy ha a gazdagság és igényesség káros a lelki tökéletességre, épp oly káros rá a nyomor és analfabétizmus is s ezért már csak vallási okokból is mindkettőt ki kellene küszöbölni.

Aki nem tud írni-olvasni, az vallási szempontból is igen sok kincstől és lelki tartalomtól van megfosztva. De ugyanilyen sorsa van annak is, akinek még betevő falatja sincs vagy a megélhetés gondjai teljesen lekötik s ezért nem ér rá olvasni, télen pedig a hideg miatt nem is tud. Tudatlanságban és nyomorban még Istennek se lehet szolgálni, mert miatta félállattá válik az ember. Ugyancsak érzi is ennek hátrányát az egyház igen sok katolikus államban. Igazi keresztény csak az tud lenni, akinek legalább szerény megélhetése biztosítva van és bizonyos fokú műveltséggel rendelkezik.

Ezért vallási szempontból és az örök élet szempontjából is nagy jót tesz az, aki széles néptömegeket tud felemelni az állati színvonalról és a szolgaságból, mentesíteni tudja őket az éhség, a fázás, a fedélnélküliség terhétől vagy félelmétől és így lehetővé teszi számukra az emberi életet, azt, hogy ne csak testi, hanem lelki életet is élhessenek.

Mi itt csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy nem a vallás az a tényező, melynek ez a szerep a hatáskörébe tartozik, vagy amely ez egyébként kívánatos dolognak nem megvalósítására, hanem akárcsak előmozdítására is alkalmas volna. Sőt a vallás azáltal, hogy a figyelmet az anyagiakról az égiekre, az önzésről az önzetlenségre, a pénz féltéséről elajándékozására, a nagylelkűségre irányítja, anyagi felemelkedés szempontjából még egyenesen káros is. (Világos ugyanis, hogy az, ami a lélek országát építi, nem lehet mindig és feltétlenül előnyös egyúttal a test és anyagi boldogulás szempontjából is.)

Annak, ami a léleknek jó, nem kell szükségképpen jónak lennie a test számára is. De egyébként is a földön még elképzelni se lehet olyan jót, melynek minden tekintetben csak előnye volna, hátránya azonban semmiképpen se lehetne.

De mégse a vallás, mint ilyen okozza hívei szegénységét. Mert ha a kereszténység azáltal, hogy a földi és anyagi értékek háttérbe szorításával az égre és a lelkiekre irányozza az emberek figyelmét, bizonyos fokban akadályozza is a gazdasági fellendülést, az is tagadhatatlan, hogy az igazi vallásossággal együtt jár a szenvedélymentesség, az önuralom, az igénytelenség, a takarékosság, a lelkierő, a kitartó munka, a pénzpazarló szórakozásoktól való

tartózkodás is, melyek mindegyike előnyös az anyagi jólét megszerzésére s a már megszerzettnek megtartására is.

A katolikus országok népeinek szegénységét tehát elsősorban nem katolicizmusuk s evangéliumi szellemük, hanem az okozza, hogy délen vannak, ahol télen fűteni se szokás, ruhára is alig van szükség, a szervezetük olyan erős táplálkozást se igényel, mint északon, a buja vegetáció viszont munka nélkül is ad annyit, amelyből ilyen szerény körülmények közt az életet fenn lehet tartani. Mindezek, melyekhez még az ember testét elernyesztő meleg is járul, szinte predesztinálják az embert a könnyelműségre, kényelmességre és a dologtalanságra.

Még ha elismerjük is, hogy az északi és a déli népek közti nagy gazdasági különbségnek esetleg a vallási különbség is oka lehet, akkor is vitathatatlan az, hogy semmiképpen se lehet ez a fő oka. Hívei gazdasági elmaradottságából a legnagyobb kára éppen a katolicizmusnak van, mert nyomorban élő és analfabéta tömegek éppen nyomoruk és műveletlenségük miatt a vallásosságnak csak bizonyos kezdetleges módjára képesek, s katolicizmusuk sok tekintetben torz katolicizmus. (A protestáns vagy hitközönyös katolikus utazók, akik a katolicizmust csak külsőségeikben ismerik, azt hiszik, hogy amit ők a déli katolikus államokban az utcán látnak, az a katolicizmus.)

Az ilyen tudatlan és kezdetleges körülmények közt élő tömegeket az izgatók is igen könnyen félre tudják vezetni, amit egyébként a déli éghajlattal s meleggel együtt járó lobbanékony vérmérséklet is elősegít.

Ez az oka a közép- és dél-amerikai és a dél-európai sok forradalomnak, ami szintén egyik oka az itteni szegénységnek és elmaradottságnak. Ezek a forradalmak – melyek mindig egyházellenesek – az államok katolicizmusának épp úgy ártanak, mint gazdasági életének.

Ha a gazdagsága miatt elbizakodott protestantizmust a zsidóság példájára figyelmeztetjük, azonnal le kell szállnia az uborkafáról és szerényebbé kell lennie. Látnia kell ugyanis belőle, hogy a jólét, a gyakorlatiasság, az ügyesség és az életrevalóság, főként pedig az üzleti szellem (mert a protestáns államok jóléte is elsősorban ezen az üzleti szellemen alapul; elég e tekintetben Anglia és Hollandia példájára utalnunk) a faj számára lehet ugyan értékes tulajdonság s így dicsekvés tárgya, de arra a vallásra, melyet az illető faj követ, semmiképpen se.

Pedig – noha elsősorban faji tulajdonságokból folyik – kétségtelen, hogy az üzleti szellem azért a zsidó vallással is összefügg. A zsidó vallás a Megváltó eljövetelével, de ugyanakkor a Megváltó megtagadásával, mint vallás, elvesztette minden célját és értelmét. Hiszen a zsidó vallás lényege a Megváltó utáni várakozás volt (még ma is közmondás, hogy várja, mint a zsidók a Messiást), viszont ma már egy zsidónak a Megváltót várni egyenesen képtelenség és prófétáik jövendölésével is ellentétben van, mert kimutattuk már (a II. kötetben), hogy azok Jézusban teljesültek.

Nem is várják a zsidók ma már a Megváltót s ezért vallásuk – melynek ez volna a lényege – gyakorlatilag már rég megszűnt. A zsidó vallás ma már csak a vallási külsőségekben, a faji büszkeségben, más fajok és vallások lenézésében, a gondolkodásnak a másvilágról erre a világra, Istentől a pénzre való áthelyezésében és a földi mennyország megvalósításában áll. Ebben kerestek és találtak kárpótlást a zsidók a Messiás elmaradásáért.

Bizonyára ez az oka annak is, hogy Marx és egyéb zsidó társai a munkásságnak is földi mennyországot ígérnek és kicsúfolják előttük a papok mennyországát, melyet szívesen át is engednek a papoknak s azoknak az idiótáknak, akik még hisznek benne. Ezért nem akadálya a vallás az átlag zsidóban annak, hogy faji tudatlanságaiban rejlő és evilági gondolkodásával járó elevenségét és üzleti szellemét megvagyonosodására gátlástalanul felhasználhassa.

Ugyanezt a folyamatot látjuk a protestantizmusban is. Eleinte nemcsak elméletben volt vallás, hanem a gyakorlatban is, bár csak azért, mert akkor még hívei a régi egyház nevelésének hatása alatt álltak. Ezért hitt akkor még a protestáns is komolyan abban, hogy az ő fele-

kezete az igazi kereszténység, ezért védekezett aggódva a római egyház „bálványimádása" ellen s hitte gondolkodás nélkül a Szentírás minden betűjét.

Ma azonban már nem ebben áll a protestantizmus. Ma már ők is egy fajjal, az északi germán fajjal azonosítják magukat, melyhez tartozni, melyből származni a legnagyobb büszkeség számukra (azt azonban, bármennyire is kijózanító számukra, el kell ismernünk, hogy a zsidó faj még az övékénél is kiválóbb), ők is egyedül csak a földnek élnek, mint irodalmuk és homoszexualizmusuk bizonyítja, ők is épp oly buják, mint a zsidók, s ma már nem arra büszkék, hogy ők jobbak a katolikusoknál, hanem csak arra, hogy gazdagabbak és műveltebbek, sőt a föld irányítása és a hatalom az ő kezükben van, nem pedig a katolikusokéban.

Pedig régebben mennyire másképp volt. Akkor még a Habsburgok voltak a legnagyobb hatalom a földön s ekkor még az erőben, hatalomban mindjárt utánuk következő Franciaország is katolikus hatalom volt. Igaz, hogy tömegükben ma már a katolikusok is zsidó és protestáns módra gondolkodnak, de az ilyen katolikusok nem is éreznek együtt az egyházzal, vallási öntudatuk sincs, sőt épp úgy nincsenek megelégedve az egyház működésével ők se, akár a zsidók vagy a protestánsok nincsenek. Ellenben az ugyanilyen lelkületű zsidók és protestánsok a legerősebb felekezeti öntudattal bírnak, szívvel-lélekkel zsidóknak, illetve protestánsoknak vallják magukat s vallásukra épp úgy büszkék, mint fajukra. Ez a lényegi különbség a két tábor között, s világosan mutatja, hogy a katolicizmus ma is a lélek és az ég vallása, míg a zsidó vagy a protestáns a földé és az anyagi javaké.

Ez a gyakorlati és önző hajlam és üzleti szellem, mellyel természetesen együtt jár a szellemi frissesség, de az önérzet (amiatt a jólét miatt, mely vele jár) és intelligencia is, nem a protestantizmusnak, hanem az északi germán fajnak (meg a zsidónak, japánnak és csehnek) tulajdonsága, de viszont ez a faji tulajdonság ellentéte az önzetlenségnek, az idealizmusnak, a szellemi és erkölcsi javak kellő megbecsülésének, vagy legalábbis az anyagiak elé helyezésének. Ezért nem kellett a zsidóknak az a Jézus, aki nem evilágból való országot jött alapítani, ezért nincs a japánoknak úgyszólván még vallásuk se (mert csupán az ősök tiszteletében merül ki, az pedig még nem vallás) és ezért nem kellett sohase a cseheknek se a katolicizmus s csak azért vannak benne – inkább csak külsőleg – az egyházban, mert a Habsburgok oda visszapofozták őket.

Ez az oka annak is, hogy az egyház elleni protestáns lázadás is elsősorban anyagi okok miatt történt, a gazdag püspökségek és apátságok vagyonának elkobzásával volt kapcsolatos és ezért sikerült az új hitet az ellenreformációnak legkevésbé az anyagias északi germánok körében visszacsinálni. Az a vagyon ugyanis, melyet protestánssá válásukkal szereztek, az ő szemükben sokkal többet nyomott a latban, mint más országok népe körében.

Valóban igen nagy önmegtagadás lett volna erről lemondaniuk azoknak, akikben ezeknek a földi javaknak a hasznosítására olyan nagy tehetség volt. Az pedig már csak természetes, hogy ha már olyan nagy tehetségük volt a hasznosításukra, a maguk, nem pedig az egyház számára hasznosították.

Ezért kérte Bethlen Gábor is II. Ferdinándtól Erdélyen kívül Magyarország gubernátorságát is, ezért kérte, hogy ő rendelkezhessék az ország egész jövedelmével, hogy szabadon intézkedhessék gazdasági téren, hogy minden jövedelem az ő kezéhez folyjon, stb. S hogy fegyveres felkelésével mennyire ez volt neki a legfontosabb, nem pedig a tiszta evangélium megvédése, mutatja, hogy ennek fejében lemondott volna még magáról a protestantizmusról is, pedig hát állítólag tulajdonképpen emiatt fogott fegyvert. Ennek fejében nemcsak reverzálist adott volna főhercegi menyasszonyának, hanem még azt is kilátásba helyezte, hogy maga is katolikus lesz. Meg is üzente Bécsbe, hogy Habsburg felesége annyi papot, jezsuitát, németet hozhat Erdélybe, amennyit akar.

Egész bizonyosak lehetünk benne, hogy ha megkapta volna anyagiakban azt, amit kívánt, meg is tért volna. Természetesen nem szívesen. Lélekben is katolikus talán nem is lett volna soha, mert lelke belsejében „a pápista bálványimádást" mindig megvetette volna. Az is bizonyos azonban, hogy Magyarországot „gubernálni" jobban tudta volna, mint a vallásos II. Ferdinánd.

Németországban Gusztáv Adolf is lényegében ugyanaz a lelki típus volt, mit nálunk Bethlen, sőt magyar történelmemben (A magyar nemzet történelme c.) az adatok tömkelegével bizonyítom, hogy tulajdonképpen minden magyar szabadsághős ilyen volt (még Rákóczi György, a buzgó kálvinista is), csak a mi történetírásunk lelki arculatuknak ezt az oldalát nem domborította ki, sőt egyenesen elleplezte.

Bethlen és társai még kétségtelenül hívő protestánsok voltak, nem olyanok, mint a mai angolok, jenkik, hollandok, svédek vagy poroszok, s lám, mindezt mégis össze tudták egyeztetni protestáns hitükkel. Kell-e ennél nagyobb bizonyíték arra, hogy a katolicizmus iránti ellenszenv és lenézés lényegében semmi más, mint a praktikus ész és gyakorlati tehetség, a földnek és a hatalomnak éles lenézése a lelki ember, az idealizmus ellen és (lehet, hogy csak tudat alatti) ellenszenve azok irányában, akik csak imádkozni és sápítozni tudnak, csak böjtölnek és a nyakukat vékonyítják ahelyett, hogy tennének, tevékenykednének s ügyesen megtermelnék és élveznék a föld javait és vele járó örömeit, mely vastagítja a nyakat. A tucatemberek ezt evés-ivás, szerelem és más élvezetek alakjában érik el, a nagystílű Bethlen Gáborok és Gusztáv Adolfok, meg Nagy Frigyesek viszont a hatalom, a parancsolás, hír és dicsőség élvezetének alakjában.

Nem azért öntudatosak, gyakorlatiasak, életrevalók, vállalkozó szelleműek s mindezek következményeként magas életszínvonalúak a germán népek, mert katolikusból protestánsok lettek, hanem éppen azért lettek katolikusokból protestánssá, mert ilyen gyakorlatiasak, tevékenyek s életrevalók voltak már a hitújítás idején s elsősorban faji adottságaik következtében. Ezért ismertük el, hogy a germán népek nemcsak germánságuk, hanem protestantizmusuk miatt is gazdagabbak a katolikus román vagy görögkeleti szláv népeknél. (Elsősorban nem azért, de kétségtelen, hogy azért is.)

Tudjuk, hogy a kommunizmus is „idealista" világnézetnek nevezte a hívő világnézetet a maga materialista világnézetével szemben. Most láthatjuk, hogy már a hitújításkor is ez a két világnézet ütközött össze.

A kereszténység, melynek olyan Istene van, aki hagyta magát megölni, aki a föld javait és velük járó örömeit másoknak engedte át és egyenesen a keresztet, tehát a bitót választotta eszményképévé és jelvényévé, nem felel meg és nem is felelhet meg olyan népnek, mely a földnek él, nem pedig az égnek, az anyagnak, nem pedig a léleknek, amelynek életcélja nem a másvilág, hanem az itteni látható és megfogható világ, amely önérzete miatt kényes arra, hogy a maga lábán járjon, ne pedig a papok kommandérozzák s amelynek fő büszkesége az öntudat, fő törekvése a jólét és a vele járó hatalom.

Ezért nem kellett a kereszténység a zsidóknak s ezért rázta le magáról az életrevaló germánság (s akarták lerázni az ugyanilyen csehek is), mihelyt alkalmuk nyílt rá. Nekik nem az alázat, nem a lemondás, nem a mások helyett való szenvedés, nem a kereszt, hanem az érvényesülés, a vagyonszerzés és az uralkodás kellett. Ennek, de csak ennek érdekében szívesen megalázzák ők a gőgjüket is.

Ezért olyan jó üzletember a fajára egyébként annyira büszke zsidó. De a gőgös angol se keríthette volna kezébe a világkereskedelmet, ha mint üzletember is gőgös lett volna. Ellenben a spanyol szegény maradt, mert Isten és az Egyház előtt alázatosak ugyan, de pénzért és haszonért sohase alázkodott meg senki előtt. Nemcsak a gazdag és előkelő spanyol grandok

ilyenek, hanem ilyen a spanyol paraszt és a cselédlány is. Ezért szegény és gazdaságilag fejletlen az egész ország.

Nem a protestantizmusnak, hanem a germán fajnak a folyománya tehát a gazdasági jólét, a magas életszínvonal, a közműveltség és öntudat. Nem is a vallásos, hanem inkább a vallással ellenkező tulajdonságok hozták ezeket létre. Ezért nem tetszett a katolicizmus azoknak a fajoknak, melyeknek az anyagiasság a jellemvonása. Hogy tetszhetett volna az ilyen lelkületű embereknek az a kereszténység, mely a szelídeket, a tisztaszívűeket, a békességeseket és az igazságot éhezőket és szomjúhozókat, nem a gazdagokat, hanem a szegényeket, nem az élvezetekben vigadókat, hanem a szomorúakat, nem a hatalom birtokosait, hanem azokat tartja boldogoknak, akiket a hatalom birtokosai üldöznek? (Mt 5,1-12)

Hogy tetszhetett volna nekik az az evangélium, mely jajt mond a dúsgazdagra s általában azokra, akik a lelkiek helyett az anyagnak, az ég helyett a földnek élnek? Szerencsétlen! – mondja az ilyen embereknek Krisztus. – Bármely pillanatban meghalhatsz „és amit gyűjtöttél, kié lesz”? (Lk 12,20)

Furcsa tehát, hogy ha egy keresztény vallás, mint ilyen, dicsekszik azzal, hogy az ő hívei milyen jól tudnak vagyont gyűjteni; mennyire a földnek és a föld javainak élnek, hogy mennyire nincs semmi okuk arra, hogy szomorkodjanak és hogy el tudnak bánni azzal, aki őket üldözni merészelné! Krisztus azonban a fájdalmak férfija volt és Őt büntetlenül lehetett üldözni. Sajnos így van ez ma is a követőivel.

A protestantizmus tehát azzal dicsekszik, hogy ő mennyire nem olyan emberekből áll, mint amilyeneknek Krisztus követőinek kellene lenniük, hogy az ő követői anyagi sikerekben majdhogynem vetekednek még azzal a néppel is, mely ezt a Jézust, az ő égiekről papoló megváltóját a keresztre juttatta.

Olasz, spanyol, portugál nincs, aki protestáns volna, Franciaországban azonban vagy két százaléka az, s Svájcban is él félmillió francia protestáns. De ezek a protestáns franciák épp oly jómódúak, épp oly fejlett gazdasági életük van, akár a germán protestánsoknak. A kétszázmillió szlávból is mindössze csak félmillió protestáns van, de említettük, hogy a csehek is protestánsok lennének, ha a Habsburgok hatalma vissza nem kényszeríti őket az egyházba.

Vajon véletlen-e, hogy ezek a csehek is olyanok, mint a germánok? Hogy épp oly műveltek és épp oly jómódúak, mint azok, sőt egyenesen a szlávok zsidóinak szokás őket hívni? Sajátságos azonban, hogy e tulajdonságaik, s ami ezzel együtt jár: magas életszínvonaluk és gazdasági jólétük azért katolikus létükre is megmaradt, megvan ma is, sőt a Habsburgok kifejtette katolikus vallási kényszer óta fejlődött csak ki igazán. Világos tehát, hogy a faj, nem pedig a protestantizmus adja ezt a jólétet. De hogy ez a cseh faj minden áron protestáns akart lenni, mutatja, hogy azért a vallással is összefüggésben van a dolog.

Még ugyanazon ország keretei között is azt látjuk, hogy a népnek az a része fordított inkább hátat az egyháznak és vonzódott jobban a protestantizmushoz, melynek jobb dolga volt itt a földön, mint az illető nép katolikusnak megmaradt részének. Még itt is bebizonyult, hogy „az evangélium a szegényeknek hirdettetik” (Mt 11,5; Lk 4,18). Svájcban például a havasi kantonok népe, mely a földi javaktól, a föld termékenységétől megfosztva igénytelenségben élt égbenyúló hegyei között, megmaradt katolikusnak, de a síkabb vidékeken fekvő, termékenyebb földű s így jobb módú kantonok lakossága protestáns lett.

Hazánkban is jobban protestáns lett a gazdag alföldi vidékek lakossága, mint a hegyek közt lakó, s ezért katolikusok a szegényebb, de szintén magyar palócok. (Ma már az Alföld is katolikus ugyan, de telepítés és beszivárgás útján jutott ott is többségre a katolikusság. Az őslakosság azonban többnyire ma is kálvinista még.)

A székelyek közül is a legszegényebb, a legkevesebb művelhető földdel rendelkező csíkszékiek maradtak csak meg teljesen katolikusoknak, de például a termékeny Háromszéki me-

dence lakossága már kálvinista lett. A felvidéki tótok közt is a termékeny túróci síkság jó módú tót népe lutheránus, de a trencséni hegyek földhöz ragadt, drótosságból, házalásból élő tótsága megmaradt katolikusnak.

De annak bizonyítékául, hogy ha csak a vallási különbség lenne a gazdasági és műveltségi különbség fő oka, akkor sokkal kisebb lenne ez a különbség katolikusok és protestánsok között, mint tényleg látjuk, a faji különbségen kívül ott van magyarázatul még az éghajlati különbség is. A túlságos zord éghajlat érthető okokból nem alkalmas nagyobb kultúra és jólét létrehozására. De viszont a meleg éghajlat se, mert itt se lakásban, se táplálkozásban, se ruházkodásban, se fűtés tekintetében nem lévén nagyobb gondja vagy vesződsége az embereknek, természetszerűleg könnyelműségre, kényelemre, dologtalanságra szoknak miatta, a melegnek egyébként is lustító hatásáról nem is szólva.

Márpedig Európa katolikus országai nemcsak nem germánok, hanem ráadásul még a meleg délen is fekszenek. Hogy a földrajzi fekvés, az éghajlat milyen nagy szerepet játszik a katolikus népek elmaradottabb, kezdetlegesebb gazdasági állapotában, mutatja, hogy mihelyt egy katolikus ország nem fekszik egészen délen, annak is mindjárt fejlettebb a kultúrája s népének mindjárt magasabb az életszínvonala.

Mutatja ezt Franciaország, Ausztria, Csehország, Belgium példája, de még magában Olaszországban és Spanyolországban is észrevehető a különbség. Szicília és általában Dél-Olaszország népe sokkal szegényebb és elmaradottabb, mint például az északon fekvő Lombardia lakossága, hol fejlett gyáripar van s a földművelés belterjessége is párját ritkítja a világon. Sehol se tudják úgy kihasználni a föld termőerejét és tudnak vele annyi embert eltartani, mint itt. Az itteni fejlett gyáripar pedig annál nagyobb érdem, mert Olaszországnak szene nincsen.

Spanyolországban is sokkal fejlettebb a gazdasági élet az északi baszk vidékeken vagy Barcelonában, mint Dél-Spanyolországban, például a bájos Andalúziában a gyáripar és a gazdasági jólét Franciaországban is északon összpontosul, míg a délieket piszkosságukért és elmaradottságukért maguk a franciák nézik le legjobban.

Aztán hogy lehet az Észak-Amerika és Dél-, illetve Közép-Amerika közt megnyilvánuló kiáltó gazdasági és kulturális különbséget egyszerűen csak a vallási különbségnek tulajdonítani? Hiszen az előbbi germán, az utóbbi pedig a spanyolon, illetve a portugálon kívül indiánokból, négerekből, meszticekből, mulattokból, kreolokból áll, s míg az előbbi a kultúrára legkedvezőbb mérsékelt égöv alatt fekszik, az utóbbi nagyrészt egyenesen a trópusok alatt? Aztán mi köze van a valláshoz annak a Golf-áramnak, mely nélkül Anglia és a Skandináv államok gazdaságilag jelenleg virágzó protestantizmusa még mukkanni se tudna, hiszen télen befagynának a kikötőik, melyektől egész kereskedelmük függ?

Aztán lehetett volna-e Anglia és Németország kimeríthetetlen mennyiségű és elsőrendű szene, Svédország pedig az érce nélkül azzá, amivé valóban lett? Pedig hát ezek a természeti kincsek csak nincsenek összefüggésben a protestantizmusukkal?

És mi címen tulajdonítjuk Spanyolország elszomorító hanyatlását katolicizmusának, sőt éppen inkvizíciójának, mikor éppen az inkvizíció felállítása után lett Spanyolország a világ vezető állama mind gazdaságilag, mint kultúrában s maradt utána még egy teljes évszázadig s mikor utána bekövetkezett hanyatlása szorosan összefügg azzal, hogy minden népét elszívta a meghódított és tőle benépesített Közép- és Dél-Amerika, melynek felfedezése az ő érdeme?

Aztán, ha a mai szegény Spanyolországot nézzük, azt se szabad elfelejtenünk, hogy ennek a hajdan dicső országnak még erdői sincsenek, és hogy földje is terméketlen. (Mindez egyébként Olaszországra is áll.) Emellett éppen az okozta Spanyolország lesüllyedését, mert túlságosan is nagyot tett. Ezen ország esete azt bizonyítja, hogy egy népre az is káros, ha túl nagy eredményeket ér el és túl gazdaggá válik.

Aztán Anglia világuralmának és világkereskedelmének megvalósulásához bizonyára kissé több köze van szigetország jellegének, mint protestantizmusának. Viszont ott van a világ másik végében párja, Japán, meg ott van az ókorban Görögország. Ez utóbbi bizonyára nem azért lett szintén híres és ugyancsak nagy sikerekkel dicsekvő kereskedőnéppé és az ókori kultúra hordozójává, mert Aphroditében vagy Zeuszban hitt, hanem mert szigetekből állt.

Bizonyára Japán se vallási okokból szárnyalta túl a nála sokkal hatalmasabb és ősi kultúrájú Kínát és lett hatalomban és gazdasági kultúrájában az európai államokkal egyenrangúvá. A spanyolok és portugálok csak félsziget országban laktak s katolikus létükre mégis micsoda teljesítményekre voltak képesek a tengeren!

Érdekes azonban, hogy mind Hollandiában, mind Németországba katolikusok csak a tengertől távol, az ország belsejében laknak s tengerük csak a protestánsoknak van. Érthető tehát, ha a kereskedelem és a vele járó jólét és anyagi előnyök is az övék lettek, nem pedig a katolikusokéi.

Úgy látszik egyébként, hogy az egyes európai népeknek még az anyagi virágzása és az anyagi kultúrája is szorosan összefügg kereszténységükkel, mert aszerint jutottak időben előbb vagy utóbb a virágzás legnagyobb fokára, ahogyan előbb vagy utóbb vették fel a kereszténységet. Itália, mely leghamarabb ismerkedett meg a kereszténységgel, már a középkorban vezetett anyagi kultúrában és műveltségben.

Viszont az is szabály a népek életében, hogy örökké nem lehet vezetni, örökké nem lehet a csúcson maradni, hanem virágzás és hanyatlás váltogatják egymást. Hullámhegy után a népek életének tengerén is hullámvölgy következik. Ezért történt, hogy a XVI. század folyamán a vezetés Itália után annak az Ibériai félszigetnek a kezébe került, mely a kereszténység felvétele szempontjából időben Itália népe után következett. A spanyoloktól és portugáloktól a XVII. század folyamán Franciaország népe vette át ezt a vezető szerepet, mely a kereszténység felvételének idejében is utánuk következett. Csak utána, a XVIII. század folyamán jött Anglia s végül a skandináv népek, melyeknek a kereszténysége is sokkal későbbi keletű.

Németországban magában is a hamarabb kereszténnyé vált Dél-, Nyugat- és Közép-Németország már a középkorban vezetett kultúrájával és anyagi jólétével, ellenben a középkorban még félpogány német-szláv keverék poroszok és szászok csak legújabban jutottak el virágzásuk tetőpontjára.

Eszerint tehát az, hogy jelenleg éppen többnyire a protestáns északi államok vezetnek anyagi jólétben, hatalomban és kultúrában, tisztán esetlegesség, illetve annak a következménye, hogy kereszténységük későbbi eredetű a déli, katolikus államokénál.

Hogy kultúrájukat, anyagi jólétüket nem protestantizmusuktól kapták, mutatja, hogy a hitújítás után még két teljes évszázadig katolikus államok (a XVI. század folyamán Spanyolország és Portugália, a XVII. században Franciaország) vitték a vezető szerepet anyagi jólétben és kultúrában is és csak a legutolsó két évszázadban törtek az élre a protestáns északi államok.

Így ez az oka, hogy jelenleg éppen őket kell irigyelniük a múlt dicsőségéből élő katolikusoknak. Világos azonban, hogy nem lesz ez mindig így. Az élet tengere nemcsak a múltban hullámzott, hanem ma is hullámzik és a jövőben is hullámozni fog. Kár tehát elbizakodniuk s minden sikert egyedül a maguk erejének tulajdonítaniuk azoknak, akik jelenleg a hullámhegyen vannak.

Láttuk, hogy az evangélium parancsainak lelkiismeretes megtartása és az evangéliumi lelkület, mely az ember figyelmét a lelkiekre és a másvilágra tereli és alázatosságra, szerénységre, igénytelenségre, megelégedettségre, inkább a szolgálatra, mint az uralkodásra buzdít, bizonyos tekintetben akadályozhatja is az anyagi jólétet. Láttuk azonban azt is, hogy más tekintetben viszont még az anyagi jólét tekintetében is előnyös a vallásos élet.

Hogy ez utóbbi állításunk is igaz és hogy a gazdasági elesettséget éppen nem a katolicizmus, mint ilyen okozza, hanem éppen ellenkezőleg: nemcsak összefér az anyagi jóléttel, hanem a katolicizmus is az anyagi kultúrában és rendezett gazdasági viszonyok között érzi magát jól, látható abból, hogy ezekben a jelenleg gazdaságilag elesett és szánandó katolikus államokban nemcsak a gazdasági élet, hanem a katolicizmus is sínylődik s nemcsak nem hatalom, hanem egyenesen üldözésben van része. Annyi üldözésben részesült ezen államokban már a múltban is, hogy egyenesen az jut eszünkbe, hogy anyagi süllyedésüket is ennek tulajdonítsuk. Ellenben Spanyolországban és Portugáliában akkor, mikor lakói gazdagok, sőt a világ urai voltak, a katolicizmus volt az úr s az élet irányítója.

Nemcsak a közép és dél-amerikai államokban és nemcsak Franciaországban, mely éppen erről közismert, hanem még Spanyolországban, Portugáliában és Olaszországban is már vagy kétszáz éve sokkal hosszabb időn át volt egyházellenes, mint az egyház iránt jóindulatú kormányuralom. Az egyházi vagyont e katolikus államokban mindenütt már réges-rég teljesen elrabolták (s ennek ellenére vannak jelenleg mégis olyan siralmas gazdasági állapotban). A püspökségek egész sorát szüntették meg, a kolostorok százait törölték el s maga az állam volt a leghevesebb egyházellenes izgató.

Móricz Zsigmond egyik tárcájában félig megbotránkozva, félig cinikus kárörömmel írja, hogy Olaszországban olyan moziban volt, mely hajdan templom volt s a vászon, melyen a filmben a házasságtörést elkövették, éppen ott volt, ahol hajdan a pap a misét mutatta be. Olaszországban még kötelező hittan se volt (sőt az állami iskolákban még fakultatív se) már kétszáz éve. Ha az egyházüldözés ezekben a katolikus államokban már 200 éve folyik, mai siralmas állapotaikat sokkal logikusabb lenne egyházüldözésükből eredeztetni, mint abból a katolicizmusukból, mely körükben már rég nincs, illetve csak újabban kezd újra lenni.

Az a Spanyolország és Portugália, melyről mi azt hisszük, hogy nagy katolicizmusa miatt olyan szegény és elmaradott, már ezelőtt 200 éve hajóra rakatta összes jezsuitáját s kitette őket az egyházi állam partjaira, mondván: Itt vannak! Gyönyörködj bennük, pápa, nekünk azonban nem kellenek. De ezek a jezsuiták még a szerencsések közé tartoztak, mert Portugáliában közülük sokan piszkos és nedves földalatti börtön mélyén rothadtak el, köztük magyar nemesi családok tagjai, például Fáy is.

Móricz Zsigmond viselkedése azt is mutatja azonban, hogy a mi közvéleményük mennyire nem ismerte, illetve mennyire félreismerte a helyzetet. Ő ugyanis előbb említett novellájában úgy ír, mintha a papok önként adták volna oda vagy talán pénzért adták volna el templomaikat a mozik céljaira. Az a hang és megbotránkozás ugyanis, melyet használ, csak így érthető. Úgy látszik, Móricz azt hitte, hogy mivel Olaszországban a pápa és a papok uralkodnak a buta népen, templomból mozi csakis az ő beleegyezésükkel lehetett. Mivel protestáns kormányzat sohase üldözi a protestantizmust, azt hiszi, hogy ez a katolikus egyházzal is így van. Igazán nagy tragédia, ha valakinek szenvednie kell s ráadásul még nem is áldozatnak, hanem bűnösnek tekintik. Azt hiszik, ő a kínzó, nem pedig a megkínzott. Papot és egyházat ugyanis más szerepben el se tudnak képzelni ellenségei.

A Református Lelkészegyesület 1937. január 16-i számában olvasom, hogy „Mexikóban néhány évvel ezelőtt még 3000 katolikus pap működött, ma pedig már csak 197-nek van működési engedélye. A 9000 katolikus templomból 500-at eddig már teljesen leromboltak (!), 2500-at átalakítottak színházzá vagy középületté és alig 5000 templom épülete van még meg, amelyekben azonban istentiszteletet tartani nem szabad."

Megjegyzem, hogy az a 3000 pap, aki Mexikóban néhány éve még működött, már szintén az állandó egyházüldözések eredményeként megcsökkent szám volt, mert Mexikóban nem 3000, hanem 15.000 katolikus papnak kellett volna működnie.

Milyen elfogultság kell tehát ahhoz, hogy valaki olyan államban, ahol így bánnak az egyházzal, az egyházat okolja az elmaradottságáért, nyomoráért és elesettségéért, sőt még azért is, ha a hajdani templomban mozit látnak. Ellenben ha az egyház üldözésének tulajdonítjuk azt a nagy elmaradottságot és kulturálatlanságot, mely például Mexikóban uralkodik, már kevésbé erőltetett a következtetésünk. A nyomorban élő és kulturálatlan katolikust bizonyára könnyebb is a saját egyháza és papjai ellen uszítani, mint a rendezett anyagi viszonyok közt élőt és műveltet.

Ezzel szemben ugyancsak a Református Lelkészegyesület 1937. június 23-i számában ezt olvasom: „A finn kormány minden esztendőben négy külön általános hála-, bűnbánati és imádságnapot rendel el, amelyre az istentiszteleti igehirdetés alapigéit is a finn köztársasági elnök szabja meg. Az alapigéket a köztársaság hivatalos lapja közli minden alkalommal a köztársasági elnök kiáltványával együtt. Az 1937. évre a kiáltvány az Isten szerint való szomorúságról és a Krisztusban megjelent vigasztalásról szól a jövőért aggodalmaskodó emberhez."

S mindez abban a Finnországban történik, melyben vagy a szociáldemokrata párt van uralmon vagy e párt a kormányhatalomnak legalábbis egyik legjelentősebb tényezője! Az ugyancsak szociáldemokrata uralom alatt álló Svédországban is mindig a protestáns lelkész imájával nyitják meg az országgyűlést (természetesen Finnországban is). Ezzel szemben ugyanezen időben, hogy tajtékzott a vallásgyűlölettől minden katolikus állam szociáldemokrata pártja! Spanyolországban például ugyanekkor még olyan kötelezvényeket is aláírattak a pártba belépő tagokkal, hogy nem fognak templomban házasságot kötni, nem fogják magukat pappal eltemettetni s a halálos ágyukhoz nem fognak papot odaereszteni.

Hogy lehet, hogy ugyanaz a párt protestáns államban bibliai igéket suttogtat az államelnökkel még az országházban is, katolikus államban pedig szinte a szája habzik a dühtől már akkor is, ha egyházról vagy papról beszélni kell.

Ugyanezen időben egyik tanítványom Párizsban olyan filmet látott egy kültelki moziban, melyben többek közt egy, a négerek között tartott egyházi körmenet is megjelent a vásznon. A proletárokból álló nézőközönség erre elkezdett ordítozni, hogy a vetítést azonnal hagyják abba. Nem akart papokat, palástokat és egyházi zászlókat még filmen se látni.

S mi ilyen államokban az egyházat hibáztatjuk a műveletlenségért és a nyomorért? Azt azonban világosan láthatjuk a hasonló esetekből, hogy a hitetlenség és az erkölcstelenség valóban ellenségének tekinti a katolicizmust s dührohamokat kap még említésére is, de a protestantizmusban éppen nem lát ellenséget, sőt csókolózásra is könnyen kész vele.

Hogy ezek a sátáni gazságok, ez az ádáz pap- és vallásgyűlölet és majdnem évenkénti forradalmak és felfordulások a protestáns államokban ismeretlenek és csak katolikus államok sajátságai, abban bizonyára része van a meleg, sőt (Közép- és Dél-Amerikában) a forró éghajlatnak és a déli népek ezzel együtt járó heves, lobbanékony vérmérsékletének, Közép- és Dél-Amerikában pedig – ahol a leggyakoribbak – az egészségtelen fajkeveredések is. Kétségtelen azonban, hogy a dolog a vallással is összefügg.

Nem lehet az se véletlen, hogy aközött a hét dinasztia között, amely keresztény államokban még trónon van, már csak egy a katolikus, a belga, de az is protestáns eredetű. Tehát a katolikus országok már mind elkergették katolikus (és egyházvédő) uralkodójukat, ellenben a protestáns Anglia, Hollandia, Dánia és Svédország ma is szépen megvan velük. Ezeknek a protestáns országoknak a népe nem haragudott és ma se haragszik királyára. Ugyanaz a Hollandia azonban hogyan gyűlölte királyát akkor, mikor királya a katolicizmushoz húzott (II. Károly és utána II. Jakab)! Akkor Anglia még királyt lefejezni is tudott.

Nemcsak katolicizmusa miatt gyűlölte ugyan királyát se Anglia, se Hollandia, se Franciaország, de aki történelmüket ismeri, jól tudja, hogy ezért is, mégpedig jelentős fokban ezért. III. Jakab például csak ezért nem kellett az angoloknak, mert hiszen más rosszat nem

tudhattak róla, mint csak azt, hogy katolikus. Más rossz uralkodói tulajdonságát nem is ismerhették, mert hiszen ez egyetlen veszélyes tulajdonsága, a katolicizmus miatt soha nem is tudott trónra kerülni.

Mindezt nem tudom csak azzal magyarázni, hogy ezek a gyűlölt katolikus uralkodók abszolutisták voltak, a szeretett protestáns uralkodók pedig voltak olyan okosak, hogy még idejében önként megosztották uralkodói jogaikat a néppel. Nem egy uralkodó volt ugyanis szeretett önkényuralma ellenére is (például milyen népszerű nálunk Mátyás király s milyen népszerű Napóleon a franciák körében!), viszont XVI. Lajosnál, akit katolikus alattvalói dühükben egyenesen a vérpadra küldtek, sőt az iránta való nagy gyűlölet miatt oda küldték még a feleségét és testvérét (madame Elisabethet) is s még kisfiát is a halálba üldözték, demokratikusabb, engedékenyebb, alkalmazkodóbb, alázatosabb és jobb lelkű uralkodót még elképzelni se lehet. Hiszen egyetlen hibájának barát és ellenség egyaránt a túl nagy jóságot tartja.

A mi utolsó Habsburgunknál, IV. Károlynál jobb akaratú és engedékenyebb embert szintén még el se lehet képzelni. Mégis elkergettük. Ellenben az erőszakos és ugyancsak abszolutista hajlamú Napóleon ma is nemzeti hős a franciák szemében, nem pedig zsarnok. Mivel ugyanis kielégítette alattvalói nemzeti büszkeségét s az egész világ figyelmét rájuk terelte, zsarnokságát megbocsátották és ma is megbocsátják neki.

Hitlerrel is meg voltak elégedve a németek (sőt még a magyarok is), Sztálinnal is az oroszok, pedig ugyancsak nem a hatalomnak a néppel való megosztása volt uralkodói jellemvonásuk, az utóbbiról pedig maga a kommunista párt állapította meg az egész a gyilkosságig, sőt a kínzásig menő zsarnokságot. Hitlernek az akkori német nép százezrek tudatos kiirtását is megbocsátotta.

Nem abszolutista hajlamaik miatt gyűlölte tehát a nép annyira a katolikus uralkodókat se s egyébként is bajos elképzelni, miért lenne éppen mindig csak a katolikus király zsarnoki hajlamú s miért éppen a protestáns mérsékelt, engedékeny, hatalmát a néppel szívesen megosztó?

A kettejük közti éles különbségtevésre az igazi ok csak az lehet, hogy a protestantizmus ellen tömeghangulat sohase volt. Protestantizmusuk miatt tehát sohase gyűlölhetett meg a nép uralkodókat. Ellenben az egyházat védeni, a papokkal tartani már ugyancsak mindig ok volt a gyűlöletre a forradalmi érzületű nép körében.

A katolikus dinasztiák elleni gyűlölet mindig magának az egyháznak szólt s legalábbis mindig együtt járt az egyház elleni gyűlölettel. Minden forradalom sátáni eredetű ugyanis, hiszen azonos az első lázadónak, a sátánnak szellemével. Ez a lázadó szellem az egyházat még a trónnál is jobban gyűlöli. Az a trón, mely már szakított az egyházzal, sőt mint protestáns, már az egyház egyenes ellensége, nem lehet gyűlölt forradalmi tömegek előtt. Protestáns uralkodó alattvalói között nem keletkezik forradalom, s ha igen, az a forradalom sohase vallásellenes. Hiszen maga a protestáns vallás is forradalom terméke s akkor is azonos vele, ha ennek ő maga nincs tudatában.

Nemcsak azért nem volt gyűlölt Napóleon katolikus létére se, mert lángelméje elkáprázta tta alattvalóit, hanem azért is, mert az anyakönyvön kívül édeskevés köze volt a katolikus egyházhoz, sőt egyenesen a pápa fogva tartója volt. Mátyás is azért volt olyan kedves vagy lett utólag olyan kedves a magyar nép előtt, mert katolicizmusa alig nevezhető komolynak, és mert éppen nem volt nevezhető a főpapok barátjának se, a nép pedig az ő idejében már közeledett a hitújítás forradalma felé.

Bethlen, Rákóczi György, Thököly is ilyen zsarnoki hajlamú volt, s milyen könnyen sutba dobta az alkotmány betűjét, mégis milyen népszerűek még a katolikus magyarok között is! Ők is távol álltak ugyanis az egyháztól. Ezért nem folytatott ellenük senki propagandát. Ezért tűrték volna meg szívesen Kossuthot is még a diktátori székben is 49-ben a szabadsá-

gért egyébként annyira lelkesedő magyarok. Ezért volt olyan népszerű ugyanebben a szerepben Mussolini is az olaszok, Hitler a németek és Sztálin az oroszok előtt.

Igaz, hogy mindegyikük népszerűségének oka az is volt, hogy mindnyájan gondoskodtak a kellő hírverésről is maguk mellett, ellenvéleményt pedig nem tűrtek, úgyszintén az is, hogy kemény és lelkiismeretlen emberek voltak s ezért nem nagyon volt tanácsos kikezdeni velük, míg az egyház emberei erkölcsileg nemcsak nem gátlástalan, hanem még kegyetlen vagy kíméletlen se lehet senkihez. De ez utóbbi már azonos a fő okkal, azaz hogy sikerük fő titka az, hogy végeredményben ők maguk is épp oly lázadók voltak Isten s az egyház ellen, és épp oly szabadosak hitben és erkölcsben, mint azok a tömegek, melyek lelkesedtek értük. Similis simili gaudet (hasonló a hasonlónak örül), s önmagának senki se lehet ellensége.

Harc, küzdelem, tehát belső harc, forradalom is csak ott lehet, ahol van ellenfél, aki ellen küzdeni kell vagy lehet. A protestáns országokban ez az ellenfél már a XVI. században elvérzett, s mint láttuk, ugyancsak véres törvényekkel gondoskodtak arról, hogy többet fel ne támadhasson és a küzdőtéren meg ne jelenhessen. Ezért van ezekben az országokban azóta csend és nyugalom, s ezért nem izgatnak ott ma már a felfordulásra vagy az uralkodó ellen. Hiszen lényegében véve maguk az illető uralkodók is épp oly lázadók, mint alattvalóik. De ugyanezen okból olyan ádáz a küzdelem a hatalom birtokosai és az alattvalók között ott, ahol még áll a katolicizmus és áll a katolicizmust védő és pártoló trón is.

Az, hogy – sajnos – szinte természetszerűleg együtt jár vele a küzdelem s így a megosztottság, hátránya a katolicizmusnak. Hiszen mint az árnyékot hordja magával a lázadásnak, az engedetlenségnek, a forradalomnak őt annyira gyűlölő szellemét, mely azonnal kirobban, mihelyt megvannak hozzá a szükséges feltételek, melyek pedig igen könnyen megvannak.

Hátrány ez, de végeredményben mégis előny, mert mégiscsak annak a jele, hogy katolikus államokban a rossz még ellenfelet érez maga ellen. Dicsőség is, mert annak bizonyítéka, hogy az egyház csakugyan Krisztus egyháza, mert mint Krisztus maga, ő is jel, melynek ellene mondatik (Lk 2,34), és mert már az apostolok idejében észrevették a pogányok, hogy a kereszténységnek érthetetlenül sok ellensége van és feltűnően ellenszenves mindenki előtt. (ApCsel 28,22)

Szent Pálról is már rögtön megtérésekor – e lépésének legtermészetesebb következményeként – azt mondta Krisztus Urunk, hogy „megmutatom majd neki, mennyit kell nevemért szenvednie". (ApCsel 9,16) A protestáns vagy csak névleg katolikus uralkodókkal éles ellentétben a ténylegesen katolikus uralkodóknak is ez a földi sorsuk. De mégis irigylendőbb a sorsa a katolikus uralkodóknak, mint a protestánsnak. Ez utóbbinak földi trónja sokkal biztosabb ugyan, mint katolikus „kartársáé", de annál bizonytalanabb számára az égi trón, amely pedig teljesen megdönthetetlen.

A katolikus uralkodókat a gyűlölet miatt, mely sújtja őket, annál kevésbé kell sajnálni, mert hiszen ha akarnak, könnyen segíthetnek magukon: csak le kell szállniuk a katolicizmus magaslatáról s mindjárt nyert ügyük van. Ha mégse szállnak le onnan, nem sajnálni, hanem tisztelni kell őket, sőt még irigyelni is lehet. Bizonyára Szent Pált se sajnálja senki azért, mert megtért. Pedig hát láttuk, hogy ez az üldözést, az ellentmondást, a szenvedést jelentette számára s Mestere nem is biztatta semmi mással.

Aki Krisztussal tart, azt gyűlölik. Aki nem tart vele, azt szeretik, vagy legalábbis békét hagynak neki. „Ha evilágból valók lennétek, szeretne benneteket a világ, mivel azonban nem e világból valók vagytok, gyűlöl benneteket a világ", mondta Jézus apostolainak (Jn 15,19).

A katolikus országok elmaradottságának tehát az is egyik oka, hogy ezekben állandóan harc folyik Krisztus és Beliál között és ez, mint minden harc, folyton pusztít, rombol, gyilkol testet és lelket egyaránt.

De – sajnos – a lelket még sokkal jobban, mint a testet. Ha nincs másvilág, akkor jobb, ha ez a harc már négyszáz évvel ezelőtt végleg eldőlt, mert így legalább nyugalom lép a harc helyébe. De ha a halállal nincs vége az életünknek, akkor ennek a harcnak minden hátránya ellenére is örülnünk kell, mert mégis az életet jelenti és a halál csődjének ellentéte.

Ha egy nemzeti szabadságharc elbukik, akkor is béke és nyugalom váltja fel az addigi zajt, harcot és szenvedést, de ki örül ennek a békének és nyugalomnak? Igaz, hogy béke és nyugalom ez is, de a reménytelenség nyugalma. Békének nem is nevezhetjük, mert csak külsőleg, csak látszólag béke. Belül, a lelkekben tovább is dúl a harc. „Non est pax impiis." Nincs békességük a gonoszoknak. (Iz 57,21)

A beteg is jobb szereti, ha az orvos még mindig jár hozzá (noha minden látogatásától retteg, mert kezelése rendkívül fájdalmas), mintha lemond róla s feleslegesnek találja a további látogatásokat és kínlódásokat.

Még a már csak néhány évig tartó és szenvedésekkel teli élet is jobb, mint az azonnali halál. Pedig a test életében csak a halál némi elodázásáról van szó, de a lelkek világában, az eszmék harcában a harc küzdelmek és a velük járó hátrányok és szenvedések jutalma az örök béke és az örök boldogság.

De még csak azt se mondhatjuk, hogy az eredmény majd csak a másik világon lesz élvezhető, mert egészen bizonyos, hogy a kereszténység már ezen a világon is előnyökkel jár. Ezt egyelőre nem nagyon tapasztaljuk még, mert hiszen minden azt mutatja, mintha itt a földön a protestáns államokban virulna az élet, nálunk pedig a halál uralkodik, vagy legalábbis a sínylődés. Ne feledjük azonban, hogy azok az eszmék, melyeket az egyház képvisel a földön s az az áldás is, mely velük jár, hosszú lejáratú dolgok. Ha velük van dolgunk, évezredeken kell számolnunk, vagy legalábbis évszázadokban.

De még csak azt se mondhatjuk, hogy az eredmény majd csak a másik világon lesz élvezhető, mert egészen bizonyos, hogy a kereszténység már ezen a világon is előnyökkel jár. Ezt egyelőre nem nagyon tapasztaljuk még, mert hiszen minden azt mutatja, mintha itt a földön a protestáns államokban virulna az élet, nálunk pedig a halál uralkodik vagy legalábbis a sínylődés. Ne feledjük azonban, hogy azok az eszmék, melyeket az egyház képvisel a földön s az az áldás is, mely velük jár, hosszú lejáratú dolgok. Ha velük van dolgunk, évezredekben kell számolnunk, vagy legalábbis évszázadokban.

A germán népek józansága és hideg vérmérsékletével járó mérsékeltsége elejét tudja venni a szabadság, engedetlenség, önimádás, gőg és anyagiasság túlzásainak, s ebben segítségére van az az okosság is, mely az anyagi jóléttel együtt járó műveltségnek is sajátja. De hogy mindebből végeredményben mégiscsak a halál következik még a földön is, mutatja az egyke, mely a protestantizmus terméke és sajátja, s melyről látjuk, hogy a magyarság életfáját is elsősorban protestáns részében rágja (a zsidókat természetesen még jobban).

De hogy az egyén is mennyire nem találja meg azt a boldogságot, melyet az életben keres és amelyet életszínvonala, szappanfogyasztása, fürdőszobákkal való ellátottsága és a technika fejlettsége alapján mér fel, mutatja az elmebetegség és az öngyilkosság statisztikája, legújabban pedig az ifjúság válsága és életuntsága elsősorban éppen ezekben a művelt és jómódú északi protestáns államokban.

A gazdag, fölényes, kultúrájára büszke és az élet örömeit az élvezetekben kereső protestáns tehát végeredményben sokkal boldogtalanabb már ebben az életben is, mint az a szegény katolikus, akit ő annyira lenéz és igénytelenségében sajnál. Nemcsak a másvilágon van tehát haszna az evangéliumnak, hanem már a földi életben is.

Pedig nemcsak az egyének életuntságát és a kultúrfajok kipusztulásának csíráit hordja magában ez a protestáns vagy hitközönyös „kereszténység", hanem a gőg, a túlzott öntudat és engedetlenség szelleme miatt az államok és társadalmak pusztulását is.

Mivel a protestáns államokban a hatalom nem szövetségese az egyháznak, s így a tömegek ádáz dühét ellene nem tapasztaljuk, nincsenek náluk forradalmak. Ámde ez éppen nem jelenti azt, hogy nincs és nem készül semmi baj. Az idült baj, mely lassan érik, sokkal veszélyesebb, mint a heveny betegség, mely ijesztő rohamok alakjában jön és nagy fájdalmakkal jár ugyan, de hamarosan el is múlik, mert a szervezet életereje még töretlen. Az a szervezet azonban, melyet titkos, lassú betegség rombol s nem védekeznek ellene, mert észrevétlen, nem bír már életerővel. Tessék tehát várni még egy évszázadig s majd meglátjuk, mit eredményezett a protestáns vagy ateista jólét és kultúra.

*

Nem akadályozza a katolicizmus az anyagi jólétet és az anyagi kultúrát sem, sőt olyan jó barátságban van vele, hogy azt kell mondanunk, hogy valóságos életeleme. Míg ugyanis azok az államok, melyekben szegény és elmaradott a katolikusság, többnyire egyházellenes kormány irányítása alatt állnak (vagy álltak még nemrég), mert ez az elmaradott nép inkább csak az anyakönyvben vagy legfeljebb külsőségeiben katolikus, de nem a valóságban (ebben ugyanis alacsony kultúrája és félállati életszínvonala is akadályozza), addig a művelt és gazdag államok kulturált és magas életszínvonalon élő katolikussága nemcsak külsőleg, hanem lelkében is katolikus, sőt sehol se találunk olyan eleven katolikus hitéletet, mint éppen ezekben a kulturált, technikailag fejlett és jómódú államokban.

A világ legiparosodottabb, legsűrűbb vasút- és telefonhálózattal rendelkező, kis területen legtöbb embert eltartani tudó és mezőgazdasági fejlettségben is a legelső, vagy legalábbis a legelsők közé tartozó állama Belgium, több mint 99 százalék katolikussal. Belgiumnak még zsidósága sincs, mert a hiányzó kis százaléktöredék se rájuk, hanem inkább a protestánsokra esik.

Vajon véletlen-e, hogy a latin-amerikai államokkal ellentétben, ahol szinte egy teljes évszázadon át az egyház ádáz ellenségei voltak a hatalom birtokában s vannak részben még ma is és ahol olyan nagy a katolikusok elmaradottsága és szegénysége, Belgium, a világ legkulturáltabb állama, nemcsak katolikus lakosságú, hanem csak úgy nyüzsögnek benne a kolostorok, papok és szerzetesek, míg a dél- és közép-amerikai, elmaradottságukról hírhedt katolikus államok éppen arról nevezetesek, hogy csak vagy tízezer katolikusra jut bennük egy pap? S míg e déli és közép-amerikai államokban az egyház ellenségei uralkodnak, Belgiumnak még a kormánya is kimondottan „klerikális" és az volt már a múltban is évtizedek óta.

De Hitler fellépése előtt így volt ez a művelt és kulturált Németországban is, ahol az országnak csak jó egyharmadát tevő katolikusok úgyszólván a legnagyobb, de mindenképpen legszilárdabb, legbiztosabb alapokon nyugvó politikai párttal, a Centrummal rendelkeztek, tehát „klerikálisok" voltak s nélkülük semmit sem lehetett a birodalomban tenni.

Ugyanígy van ez a művelt Svájcban, Ausztriában és még inkább Hollandiában, ahol úgyszólván minden katolikus „klerikális" is egyúttal, tehát politikailag is katolikus s pártjuk a legjobban megszervezett, legbiztosabb alapokon nyugvó, mert legöntudatosabb táborral bíró politikai párt az egész világon. Egy pártnak se olyan bizonyosak a szavazatai, mint ennek, s egynek se kell kevésbé félnie új választások alkalmával meglepetésektől, mint ennek.

És ezek között a jómódú, felvilágosult, öntudatos katolikusok között bámulatosan kedvező talajra találnak a szerzetesrendek. Ma már ugyanis nem a szegény Spanyolország vagy Itália a kolostorok hazája vagy a papoké, hanem Hollandia, Belgium, Anglia és az Egyesült Államok. Míg Dél- és Közép-Amerikában öt, sőt tízezer hívőre jut egy pap, addig Angliában, Hollandiában, Belgiumban már négyszáz katolikusra, az Egyesült Államokban se sokkal többre, s Hitler garázdálkodása előtt így volt ez a Német Birodalomban is.

Az is jellemző, hogy jelenleg a jezsuita rend tagjainak majdnem fele egyenesen a protestáns angolszász országokból kerül ki. Angliában, Írországban, az Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában és Új-Zélandban majdnem annyi jezsuita van, mint a világ összes többi országaiban együttvéve.

Ha sok az eső, buják a rétek és legelők. Ez azt bizonyítja, hogy a sok csapadék előnyös a rétek és legelők fejlődésére. Ha tehát azt látom, hogy a magas életszínvonalú, nagy technikai kultúrájú, művelt, öntudatos és szellemileg nagy igényű országok katolicizmusa sokkal virágzóbb, elevenebb életet élő, öntudatosabb és sokkal inkább meggyőződésen alapuló, hogy a papok számának megnövekedésére előnyösebb, s szerzetesrendek, katolikus intézmények keletkezésére alkalmasabb, mint az igénytelen, szegény és elmaradott országok katolicizmusa, akkor józan ésszel nem gondolhatok arra, hogy az egyház akadálya az életszínvonal emelkedésének, a jólétnek, a művelt emberi öntudatnak, műveltségnek vagy technikai kultúrának, hanem éppen az ellenkező következtetésre kell jutnom.

Egy 1959-es holland forrás szerint egy pap esett:

Guatemalában	18.400	hívőre,	Ecuadorban	3.420	hívőre,
Dominikában	12.800	hívőre,	Chilében	3.120	hívőre,
Hondurasban	8.800	hívőre,	Uruguayban	2.740	hívőre,
San Salvadorban	8.690	hívőre,	Portugáliában	1.620	hívőre,
Haitiban	8.000	hívőre,	Jamaicában	1.140	hívőre,
Kubában	7.890	hívőre,	Németországban	1.000	hívőre,
Brazíliában	6.470	hívőre,	Spanyolországban	970	hívőre,
Peruban	5.880	hívőre,	Ausztriában	940	hívőre,
Panamában	5.770	hívőre,	Guyanában	750	hívőre,
Bolíviában	5.620	hívőre,	Itáliában	690	hívőre,
Venezuelában	5.590	hívőre,	Franciaországban	620	hívőre,
Nicaraguában	5.130	hívőre,	Írországban	560	hívőre,
Mexikóban	5.080	hívőre,	Belgiumban	530	hívőre,
Costa Ricában	4.650	hívőre,	Nagy-Britanniában	530	hívőre,
Argentínában	4.210	hívőre,	Hollandiában	490	hívőre,
Paraguayban	4.070	hívőre,	Luxemburgban	490	hívőre,
Columbiában	3.560	hívőre,	Svájcban	440	hívőre.

Látjuk tehát, hogy Svájcban, Hollandiában, Luxemburgban, Belgiumban, Nagy-Britanniában aránylag legalább tízszer annyi pap van, mint az elmaradott Latin-Amerikában s ugyanezekben a „protestáns" kultúrállamokban a papok száma még a spanyol-, sőt az olaszországiaknak is kétszerese.

A jezsuita rend tagjainak összes száma 1946-ban 28.062 volt s ebből 10.734 esett az előbb említett angolszász államokra.

Láttuk, hogy a protestáns államok népének jóléte és nagy technikai fejlettsége hitközönyösségének, anyagiasságának és evilágra való beállítottságának is eredménye ugyan, de elsősorban mégis más, fentebb kifejtett, nem vallási jellegű tényezők következménye. A protestantizmussal való összefüggés elsősorban nem okozati, hanem esetleges. Az a kétségbevonhatatlan jelenség azonban, hogy ugyanezekben a fejlett kultúrájú, többnyire protestáns többségű államokban a katolicizmus sokkal virágzóbb, elevenebb és egyháziasabb, „klerikálisabb" mint a szegény és elmaradott katolikus országokban, egészen kétségtelenné teszi, hogy a magasabb értelmi színvonal, jólét és emberi önérzet nemcsak összefér a katolicizmussal, hanem egyenesen jó termőtalaj számára. A kettő egymással egyenesen olyan okozati összefüggésben van, mint a sok csapadék a vegetáció üdeségével.

Ugyanezt a jelenséget hazánkban is tapasztaljuk. Szatmárban kálvinista a magyarság. De a megye délnyugati részében van egy tucatnyi, gróf Károlyi Sándortól betelepített, ma már magyar anyanyelvű, de sváb eredetű katolikus község. Azt mondják az azon a vidéken lakók (nekem gróf Károlyinak egy gazdatisztje mondta), hogy mikor kocsin mennek az országúton s hol magyar, hol sváb falun megy keresztül az út, szinte kirívó élességgel tűnik szembe a kettő közti nagy különbség mind a tisztaságban, mind a jómódban, mind a rendszeretetben, mind az okszerű gazdálkodásban. Természetesen a katolikus volt svábok javára.

A germán faj fölénye ez szorgalomban, kitartásban, gyakorlatiasságban és anyagiasságban a magyar faj fölött, noha itt a vallási hovatartozás fordított: itt a germán a katolikus és a nem germán a protestáns. Jól láthatjuk tehát, hogy az északi népek kultúrája és jómódja nem a protestantizmus, hanem a germán faj velejárója és dicsősége. Hamis érvelés tehát protestáns dicsőséget csinálni belőle.

Ezek az öntudatos, jómódú, haladó és kulturált szatmári svábok azonban nemcsak katolikusok, hanem talán egyész Magyarország legvallásosabb népe is egyúttal. Szinte az egész országot elárasztják papokkal, mégpedig mind intelligenciában, mind erkölcsökben és jellemileg is elsőrendű papokkal.

Ez egyenesen azt bizonyítja, hogy a földi, anyagi értékek nemcsak nem ellenkeznek, hanem a legjobb barátságban vannak azzal a katolicizmussal, melyre olyan kedvteléssel szokták ráfogni, hogy akadályozza hívei öntudatra ébredését, vagyonosodását, gazdasági előrehaladását.

Az a jómód és vele együtt járó önérzet, mellyel ezek a sváb eredetű szatmári katolikusok rendelkeznek, rendes körülmények közt faji gőggel is szokott járni. Jól láthatjuk ezt az erdélyi szászokon, kik fajilag mindig elzárkóztak a magyarságtól, sőt mindig egyenesen magyargyűlölők voltak. Még nagyműveltségű papjaik se érdemesítették a magyar nyelvet (majdnem ezer éve hazájuk nyelvét) arra, hogy megtanulják. Ilyen faji gőg katolikus német részéről elképzelhetetlen volt.

A Szatmár megyei művelt és vagyonos svábokat a katolicizmus annyira távol tudta tartani a faji gőgtől, hogy már az 1910-es népszámláláskor is annyira magyar anyanyelvűeknek vallották magukat, hogy a statisztikai közlemények után indulva falvaikat színmagyar falvaknak gondolta az avatatlan, s ami a legfőbb, még Hitler fajimádatának és sváb felkarolásának sikerei és a német világuralom kilátásai se tudták őket megtéveszteni.

Az, ami minden németet lázba hozott a világon, őket hidegen hagyta. Nekik ekkor se kellett a Volksbund, noha németül ekkor még mindnyájan tudtak. Náluk az értelem, a felvilágosultság és a jólét csak az Istenhez való szárnyalást és lelki kultúrát szolgálta, nem pedig az összeférhetetlenséget, forradalmi hajlamot vagy a faji gőgöt, gyűlöletet.

Ennek a fajnak egy testileg, lelkileg egyaránt értékes példányára az ötvenes években a kommunizmus uralma alatt még a Szatmár megyétől ugyancsak távol eső esztergomi papnevelőben is rátaláltam. Értelmes, jellemes, fejlett, szép fiú volt az illető, akinek pirospozsgás arcáról és tiszta szemeiből egyszerre sugárzott a férfiasság is és az ártatlanság is s legfeljebb az mutatta, hogy nem színmagyarral van dolgunk, hogy inkább szőke volt, mint barna. A neve is magyar volt már. Rákóczi azon híveinek nevét viselte, akit a fejedelem tett kálvinistából katolikussá Rodostóban.

Nemcsak az bizonyítható azonban, hogy a germán faj előnyös gazdasági képességeit nem rontja le a katolicizmus (Németországban is a katolikus Rajna-vidék a legvirágzóbb gazdaságilag) és hogy gazdaságilag a katolikus germán is előnyben van a protestáns magyar felett, hanem még ugyanazon faj, például a magyar, keretei között is tudunk felhozni példát a katolikus kulturális és gazdasági fölényre akkor, ha az a katolikus igazán katolikus.

A magyar katolicizmus színe-java Sopron-Moson-Győr megyében összpontosul. Itt (a győri egyházmegyében) volt az ország legműveltebb és erkölcsileg legfeddhetetlenebb papsága s itt lakott a legvallásosabb katolikus nép. De itt tudtak az országban legtöbben írni-olvasni is, itt végzett legtöbb falusi gyerek középiskolát s egyetemet, itt gazdálkodtak a parasztok legokszerűbben és az országgyűlési választásokon mindig itt választottak legtöbb „klerikális" (néppárti, később kereszténypárti) képviselőt. A katolikus folyóiratok és újságok előfizetői is innen kerültek ki legnagyobb számban.

A Horthy-korban a kálvinista Milotay István, mint az akkori Magyarország című lap szerkesztője, cikksorozatot közölt az ország különböző vidékein a magyar falusi nép körében szerzett tapasztalatairól, melyet „Az ismeretlen Magyarország" címen a Genius kiadásában könyv alakjában is megjelentetett (Bp., 1930).

Milotay tárgyilagos író volt, de volt azért annyira kálvinista, hogy ha eltért az igazságtól, feltétlenül a maga felekezete javára tért el. De az, amit a katolikus és színmagyar Rábaközben tapasztalt, mégis elragadtatott dicshimnuszokat csalt ajkára.

Ezzel szemben a kálvinista Tiszántúlon szomorú dolgokat tapasztalt. A tárgyilagosság kedvéért meg kell azonban említenünk, hogy a Tiszántúl és a Rábaköz nagy különbsége kulturális és gazdasági téren nemcsak a katolicizmus érdeme, hanem elsősorban annak következménye, hogy a Rábaköz Nyugat-Magyarországon van, a Tiszántúl pedig Kelet-Magyarországon.

Sopron és Győr megyében a protestánsok is sokkal magasabban állnak, mint a Tiszántúlon. Egészen bizonyos azonban, hogy a rábaközi katolikus magyar nép fajegészségében és nagy gazdasági kultúrájában a katolicizmus és az ottani kiváló papság is igen fontos tényezőt jelentett. Azt pedig a Rábaköz mindenképpen bizonyítja, hogy a katolikus népnek éppen nem kell szegényebbnek vagy elmaradottabbnak lenni, mint a protestáns népnek, még akkor sem, ha ugyanazon fajú néppel van dolgunk.

A kálvinista Tiszántúlon Milotay ilyeneket tapasztalt: „Böszörmény egészséges, hatalmas mezőgazdasági város szinte ideális birtokmegoszlási viszonyokkal (ezzel szemben a katolikus Rábaköz igen tekintélyes része az Eszterházy hercegi hitbizományhoz tartozott) és az agrárproletáriátus mégis ijesztő mértékben növekszik. Kimegyünk az úgynevezett Boda-telepre, a zeleméri erdők alá, ahova ennek a böszörményi szegénységnek egy része menekült, miután Amerikába nem menekülhetett. Ahhoz több útiköltség kellene."

„Kipusztult, nyomorult szőlők közt, sivár homokkertekben mintegy ezer lélek verődött itt össze. Meghúzzák magukat a roskadozó, elhagyott pajtákban vagy maguk tákolnak össze, ahogy tudnak, valami viskófélét maguknak. Napszámból, erdei munkából tengetik életüket, télen seprűt, kosarat fonnak s azzal házalnak Böszörményben vagy a debreceni piacon. Naponta tíz-tizenöt kilométert kell menniük, hogy egy pengő árut eladhassanak belőle."

„Szabó tanító úr kalauzol bennünket, havas esőben végigjárjuk a házakat, közben csatlakozik hozzánk Görgey Márton, vármegyei főjegyző úr, megyeszerte a szegénység barátja és istápolója. Gorkij Maxim nyomorképei színtelen vázlatok ahhoz képest, ami itt egy-egy hajlékban elénk tárul. Egy kunyhóban, amely egyetlen földes lyukból áll, az egész bútorzat egy rozoga ágy, minden ágynemű nélkül, törekszalmával megtömve és egy sárból tapasztott tűzhely. És itt lakik és itt él egy négygyermekes család és alszik a puszta földön rongyaiba takarva. Mikor megkérdezzük, mikor ettek húst, úgy révednek a levegőbe, mintha valami fantasztikus szót hallanának. Utána gondolnak a szónak, mint egy történelmi dátumnak, amely oly régen volt, hogy nehéz előkotorni az emlékezetből. Hisz nekik már a kenyér is nagy dolog, az is sokszor napokon át hiányzik. Hús? Egy évben talán egyszer valami hihetetlen véletlen folytán."

„Tizenöt-húsz vityillót bejárunk, még szegényebbeket, vagy jobb módúakat, de mindenütt ugyanez a kép, olyan változatokkal, amelyek elállítják a szívet és torkon ragadják az embert némaságukkal. És mindenütt tömérdek gyermek: négy-öt-hat-nyolc." (Tudvalevő, hogy keleten, tehát a Tiszántúlon is még a kálvinisták se voltak ekkor még egykések, de annyi gyerekük azért ott se volt nekik, mint az ottani katolikusoknak, de különösen az ottani előbb említett jómódú sváboknak. Ők ugyanis nemcsak kulturáltak és jómódúak, hanem katolikusok is.)

„Sok helyen úgy szedik elő a kicsinyeket a padkáról, az ágy alól, a láda mögül, mint a nyúlfiakat. És hullanak is, mint a nyúlfiak. Ahol tíz volt, ott már csak öt van, ahol tizenkettő, ott négy, esetleg három, a nyomorúság minden elkorcsosító következményeivel. Húsz esztendős fiúkról azt hiszed, hogy a nyolcadikat járják, és hatévesekről az arcuk után ítélve azt, hogy a harmincadikat tapossák. A tanító úr iszonyú adatokat mond el szellemi képességeik elhanyatlásáról. Talán száz jelentkezett közülük katonának a toborzáskor, és kettő vált be a százból. Ezer embernek nincs egyetlen tehene."

„És ez nem egy klinikai telep, nem egzotikum, nem egyetlen a maga nemében. Debrecen maga körös-körül ilyen proletár telepekkel és kertségekkel van övezve. A város határa százhatvanezer hold, abból nyolcvanezer hold a városi birtok és ki tudja és ki hinné el, hogy Debrecen az Alföld legproletarizáltabb városa? Ezekben a kertségekben és ezeken a telepeken legalább tizenöt-húszezer ember él a bodaiéhoz hasonló vagy azokénál csak hajszálnyival emberibb életfeltételek között. Jól ismerem képviselő koromból a szegénységnek e gyűjtőhelyeit."

Milotay aztán arra mutat rá, hogy a katolikus Szeged és Kecskemét (de arra ő természetesen nem mutat rá, hogy ezek katolikusok) mennyivel okosabban bánt a Debrecenihez hasonló nagyságú földtulajdonnal: kisbérletekben kiosztotta nincstelenjei között s így emberibb viszonyok közé juttatta őket.

A tiszta kálvinista Bihar megyei Okányban Milotay megkérdi a boltostól: „Van-e hitel?" „Csak volt, kérem" – feleli. „De rajta vesztettünk. Nem bízhatunk a szegénységben ötven fillér erejéig sem. Nem azért, mintha nem akarnák megfizetni az adósságukat, mindig adtunk nekik felírásra. De most olyan állapotba jutottak, hogy az ötven fillért se tudják előteremteni." (Ezek az állapotok a Nagyatádi-féle földosztás utáni években jelentkeztek hazánkban. Milotay ekkor tette útját.)

Ezzel szemben ugyanezen országjáró útjában a katolikus Dunántúlon s még ott is a legkatolikusabb Sopron megyében Milotay ilyesmiket tapasztalt:

„Milyen más ez a Dunántúl az Alfölddel szemben! (Milotay maga is Szatmár megyei, tehát tiszántúli ember.) Van valami nagy egység a színeiben, az ég kékjében, a dombos vidékek zöldjében, vonalaiban és mégis tele helyi, egyéni változatokkal… és milyen mások ezek az északnyugati részek, Sopron, Vas, Moson a kövér föld gazdagságával, az intenzív nyugati mezőgazdaság színeivel, sok helyen a hollandus bőség képeivel, a cukorrépaföldekkel, csatornákkal, vízimalmokkal, kövérre hízott pirostarka csordákkal, a napfényben ragyogó tiszta falvakkal a sok frissen fedett piroscserepes épülettel, a jó karban tartott kastélyokkal és parkokkal, a szeszgyárak és malmok égre törő kéményeivel, az ápolt, gondosan festett templomokkal, a polgárosult parasztság típusaival, büszke, pompázó vasárnapjaival. Földrajzilag pár száz kilométeres távolság a déltől (a Dunántúl déli részétől). Kultúrában évszázadok és világtájak különbsége."

„És most tegyünk néhány látogatást Rábakecölön" (mely már nem is 90, mint átlag Sopron megye, hanem száz százalékában katolikus magyar falu). „Tipikus uradalmi község, határából 2500 uradalmi birtok, 600 hold uradalmi erdő, a lakosságnak van 1150 holdja, ebből 90 hold erdő. A falunak legelője nincs s van 1500 lakosa. 1845-ben, az örökváltságkor, mikor a földet megosztották, ugyanezt az 1150 holdat kapta négyszázötven lakos. A falu népessége háromnegyed század alatt megháromszorozódott, az 1150 hold azonban csak 1150 hold

maradt. Száz évvel ezelőtt négyszázötvenen osztoztak rajta, most 1500 lélek dulakodik érte. Bekopogtatunk a Sós István uram portáján, aki egyike a legmódosabb gazdáknak. Tágas, széles porta az övé, négyökrös szekérrel meg lehetne fordulni az udvarán. Pedig itt az első udvar mögött még a második, a gazdasági udvar következik, ahol az istállók vannak és harmadikul még a szérűskert szalma- és szénakazlakkal."

„Micsoda rend van itt, micsoda szemet-lelket gyönyörködtető tisztaság! A jószág számára külön téli és szellős nyári istálló. A falak ragyogó fehérre meszelve, a hídlás friss alommal felhintve. Gyönyörű pirostarka tehenek, borjak bekötve, szám szerint tizenhárom darab, két pompás hámosló, pedig Sós uram az idén eladott már két csikót, két ökörborjút és egy tehenet. A disznóólban Yorkshire-i malacok fülelnek, rózsaszín bőrük majd kireped."

„A 26 holdból 8 holdon búzát, kettőn rozsot, hármon árpát termelt a gazda az idén, két holdat kapások alá használt, a többit takarmányra. El is dicsekszik vele, hogy jó esztendőben búzában 16-18 mázsás átlagtermései vannak, rozsban átlag 12 mázsa, árpában 16. A hercegi uradalom se viszi többre, mondja büszkén, nem maradunk mi el semmiben mögöttük. Akárhányszor elnyerjük előlük a díjakat az állatkiállításokon. Itt helyben is az uradalomnak csak kétszáz szarvasmarhája van a maga 2500 holdján, a polgároknak van 574 az ezer holdas határ mellett. Az uradalom tart 48 lovat, a községnek van 120 darab."

„Bemegyünk a házba, az első nagyszobába és Sós Istvánné, derék, kedves arcú menyecske még ma is, boldogan és büszkén mutogatja a családi fényképeket. Hét gyermekük van, hat fiú és egy leány. A Sós uram testévre, Páter Sós, egyik vezető embere az amerikai katolikus magyarságnak. Mutatják mindjárt az ő fényképét is és előszámolják hirtelen, hogy eddig csak az ő tudomásuk szerint tizenkét pap és öt apáca került ki a családból. A fiúk közül is az egyik, aki már hetedik gimnáziumba jár, jezsuitának készül, egy tanító, három növendék fiú, sudár növésű barna arcú levente gyerekek, otthon segítenek a gazdaságban. Hát a hatodik fiú? – kérdezzük. Mire a gazda nagyot sóhajt: az kérem Kanadában van. Most már jól megy a sora. Eleinte bizony sokat küszködött, de most már 300 holdon gazdálkodik."

„Hát hogy került oda Kanadába?"

„Hja, nem ő az első, nem is az utolsó innen."

„Mindjárt megszólal a sarokban egy magas, barázdás arcú, már kicsit őszbe csavarodó szép férfi, Sós Béla, a házigazda testvére:

Én is kint voltam nyolc esztendeig. Ami vagyonom van, ott szereztem. Úgy jöttem haza."

„Sokan mentek ki már a faluból?"

„Egy kicsit elgondolkodnak, aztán azt mondják:

A mi emlékezetünk óta kimentek már talán kétszázan is. S ha szabadon mehetnének – teszik hozzá elkeseredve –, talán a falu fele mindjárt kimenne. Mit csináljanak itt, mikor minden háznál nyolc-tíz gyerek van s az az ezerszáz hold határ úgy eloszlik a nép között már most is, hogy semmiféle mesterkedéssel nem lehet tovább osztani. Mert Sós István uram 26 holdja a legnagyobb gazdabirtokok közé tartozik. Ilyen alig van egy pár, a többiek háromnégy, hat, nyolc holdon húzódnak meg a hat-nyolc gyerekkel. De a legtöbbnek, igen soknak, csak épp a kis portája van." (Ilyen körülmények között mi is elismerjük, hogy szükség van az uradalmi birtokok megnyirbálására s ilyenkor természetesen ahhoz se ragaszkodunk, hogy az egyház vagyona is földvagyon maradjon. Bár az is igaz, hogy a bajon földosztással úgy se lehet segíteni, hanem iparosítással. A gyerekek ne maradjanak meg parasztnak, hanem menjenek ipari vagy kereskedő pályára.)

„A szegénység kubikolni jár, ha ugyan munka akad. Mennének sokszor napszámba a módosabbak is, de mint Sós Béla mondta, nincs szívük a szegény elől elvenni a kenyeret. Pedig mit kezdjenek négy-öt felnőtt fiú mellett a tenyérnyi gazdasággal? Akármilyen gondosan, intenzíven művelik, forgatják is, nem tudnak annyi munkát beleölni, amennyi egy-egy ilyen

népes famíliától kitelik. Sokszor csak lógunk, kérem, nem tudunk magunkkal mit kezdeni. Föld nincs, szerezni nem lehet. Ha valaki „megbukik", húszan is lesnek a pár holdjára."

„Sós István uram barnapiros arcával, sötétholló bajuszával, szúrós kék szemével, ha sisakot tennének a fejére, elmehetne a hét vezér között. S mennyi értelem, mennyi nyugodtság, mennyi szív és belátás abban, amit mond! És ennek az erőnek, ennek a szaporaságnak, ennek az értelemnek, vallásosságnak és tisztelettudásnak, ennek a szaporaságnak, a magyar értelmiség ilyen forrásának, a honvédelem alapjának, ezeknek az embereknek Kanadába vagy Brazíliába kell menniük!"

„Süttörön (szintén száz százalékban katolikus magyar falu) ülünk öreg Mentes Mihály uraméknál, a hátsó szobában, ami az öregeknek dukál, akik már nyugalomban vannak. Lehetnek is, mert Mentes Mihály nyolcvanhetedik esztendejét tölti a Mindenható jóvoltából. Felesége a hetvenhetediket. Egész életük munka, törődés és küzdelem. A bácsika, aki nem látszik hetven évesnél többnek, panaszkodik, hogy egész nap nincs egyéb dolga, csak a legyeket csapkodja a hosszú bőrcsapóval és a Bibliát olvasgatja. (Nem a Bibliát ugyan, hanem a Szentírást, de a rábaköziek csakugyan olvassák a Szentírást is, nemcsak az imakönyvet.) A nénike meg csak a csirkékkel bajlódik, pedig még kenyeret is tudna sütni."

„Nyolc hold földön neveltek fel hat gyereket. Ma harmincegy unokájuk és nyolc dédunokájuk van. Tavaly ülték meg gyémántlakodalmukat hatvanegy élő családtaggal. Ott volt közülük a legidősebb fiúk, Mentes Mihály dr., a kitűnő teológiai tanár és igazgató. Mentes Domokos fertőrákosi plébános, egy harmadik fiú, aki művezető, egy negyedik aki géplakatos és a többiek. Hallgatjuk ennek a falusi Matuzsálemnek csöndes, nyugodt, jóízű beszédét és úgy nézünk fel rá, mint Arany János vén gulyására a fiatalok."

„Csakugyan Arany János magyarjai ezek. Az életszemléletnek ugyanazzal a józan derűjével, a becsület és a munka ugyanazon romlatlanságával, a szív és az értelem ugyanazok adományaival. Az egyik unoka, egy szép eladó lány, a faji szépségnek és szerénységnek ugyanazzal a bájával, mint Toldi Piroskája, ahogy a kisebbik húgának kenyeret szel, ahogy székkel megkínál bennünket, és ahogy a háttérből kissé mosolyogva, odaadóan hallgatja az öregek beszédét. És kívül-belül az egész ház ragyog, mint a pohár."

„Ezek, ha lehet, még kitűnőbb gazdák, mint a kecöliek. Lovuk, marhájuk, disznójuk mind tiszta fajtenyésztés, istállóik, mint egy lakás. Az első szobában, a pitvarban olyan modern, emeletes tűzhely, amely kemence, sütő, húsfüstölő egyben. És véges végig az egész falu, széles utcasorával, mint az Andrássy út, csupa ilyen büszke, kőből rakott népes, derűs porta. Nincsen ház, amelyik tűz ellen ne lenne biztosítva és nincsen egy hold föld, amelyet a fagykár ellen ugyanígy biztosítás ne védene."

„Mikor azt kérdezzük, sok-e az ilyen öreg ember a faluban, azt mondják, van vagy hat kilencven éven felüli. Beteg embert meg nem is igen tudunk, kérem. Mikor azt kérdezzük, hány zsidó van, nevetve, de szinte sértődötten mondják: Mit keres az itt! Egy volt, évekkel ezelőtt annak a házát is megvette a falu. A gazdáknak magukban van itt szövetkezeti boltjuk, a kocsma és mészárszék is ötvenkét kisgazda részvényesé. Van gazdaolvasókör, van nagyszerű templomi énekkaruk. Mutatják a helybeli leventecsapat fényképét. Olyan arcok, mintha egy régi békebeli huszárezred tisztikara ült volna a gép előtt."

„Nem lehet felemelőbb látvány, szívdobogtatóbb valami, mint mikor a templomból vasárnap kijönnek, a falusi hierarchia katonai rendjével és alakulataival, külön az öregek, az asszonyok és férfiak, külön a legények, a hajadon leányok, külön a leventék, az iskolások, az apróságok beláthatatlan sora és mindnyájukon a szép ünneplőruha, az arcukon az egészség, a tisztaság. Pár száz embert adtak a hazának a háborúban és hetven hősi halottjuk nevét írták fel a készülő emlékre."

„Amerre mégy, amit kérdezel, amit látsz, az mindenütt a megromlatlan élet, ez a nagy magyar álom, amelyet a népről és a faluról mindnyájan álmodunk a maga épségével, egészségével, erejével. Szinte megijedsz tőle, hogy ez lehetséges, szinte nem jól esik, olyan tökéletes. Keresnél egy foltot rajta, egy hibát, hogy azon át nagyszerűbbnek lássad, de csak újabb erőt, nagyságot és egészséget találsz."

Ilyen teljesítményt végzett a magyar nép körében a katolicizmus kálvinista megállapítás szerint.

„Istenem, micsoda út ez, micsoda távolság a szatmár-szabolcsi vagy borsod-zempléni (ez utóbbi is igen jelentős arányban kálvinista) megszállt falvaktól, a sötét, gond sújtotta házaktól, az utcákon sűrű rajokban kószáló, boltban, korcsmában, malomban, faraktárakban, vasútállomásokon rongyos apróságoktól, a szemre húzott kalappal, melyet a pipaszár támaszt alá, az ajtófélfának támaszkodó rongyfoltos gazduramtól, s lovakat csépelő káromkodástól, a kiéhezett, ganéjjal lepett tehéncsordától, a soványan sivalkodó disznókondáktól, a rosszul meszelt papi házaktól a modern, vakolatját hullató községházától, az utcán felgyűlő, bűzhödt pocsolyalétől, a faluvégén kubikgödrök közt fagylódó FAKSZ-házaktól vagy a hajdúvárosok sivár, gondot, szociális nyomort és lázadást ásító utcáitól, a csongrádi falvak és proletárvárosok zegzugos kültelkeitől (ez utóbbiakban már többnyire katolikus magyarok laknak, de üres templomokkal és a papokra való hallgatás helyett papgyűlölettel; nem is kerül itt ki egy családból hat pap, mint a Rábaközben, s itt nem jezsuitának készülnek a serdülő fiúk) mindettől a másik magyar élettől idáig, a csonkaország egyik határától a másikáig."

„Íme, a korcsmától, zsidótól, lezüllött vagy lezüllő uraságtól, a zsaroló bérlőtől, a nadrágos demagógiától, a krajcáros szocializmustól megrontatlan magyarság, mely ilyen lett és ilyen tudott maradni és idáig tudott tökéletesedni, egy roppant latifundium malomköve alatt, saját erejéből, ezer éven megtartott és kifejlesztett képességeiből."

„Itt a földárakat már nem holdakban, mert azt ki sem lehetne fejezni, csak négyszögölekben számítják, mint Budapesten, a belvárosban vagy Hollandiában. Ezerkétszáz szarvasmarhájuk van és nincs egy talpalatnyi legelőjük."

Mivel Milotay a Hortobágyon tavasszal járt, tanúja volt, mikor a jószágot kihajtották a pusztára. Kálvinisták jószágai voltak ezek s mégis milyen hátrányosan különböztek a nemcsak katolikus, hanem határozottan klerikális rábaközi magyarok jószágaitól:

„Hajtják a jószágot a Hortobágyra. Nemcsak Debrecenből, de körös-körül a nagy pusztával határos hajdúsági gazdavárosok: Nádudvar, Szoboszló, Böszörmény, Kaba, Hajdúszovát, Balmazújváros (ezek mind még kálvinistábbak, mint maga Debrecen) lábasjószága, a módosabb állattartó gazdák tehene, lova, birkája a hosszú böjtös istállózás után vándorol és áramlik az ígéret földjére."

„A gyep még alig serked ugyan, legfeljebb a juhnyájak ha haraphatnak rajta valamit, hideg is van, a gyenge borjúra, bárányra pusztító idő, de nincs mit enni odahaza."

„Borzasztó tele lehetett errefelé a jószágnak. Ló és szarvasmarha egyaránt olyan siralmas állapotban van, hogy az embernek megesik a szíve rajtuk. A hosszú téli szőrt még le sem vetették, de az alól is kilátszik egész csontszerkezetük. Csípőcsontjaikra tarisznyát lehetne akasztani és oldalbordáikat messziről megszámlálhatod. Akárhánynak jártányi ereje sincsen, nem bírja már az utat s a szekérbe emelve cipelnek tovább egy-egy szegény disznót vagy tehenet. A kisborjúk remegve bújnak az anyjuk alá, a báránykák keservesen bégetnek. Az első hűvös éjszaka után, amit a fagyos, alig felengedett földön töltenek, úgy fognak ezek hullani, mint a legyek. Mennyi újabb kár a hosszú tél sok szenvedése után!"

A Dunántúl északnyugati részének nagy kultúrája, magas életszínvonala, gazdasági fejlettsége, okszerű, modern gazdálkodása, műveltsége kétségtelenül bizonyítja, hogy mindezeknek a földi jóknak nemcsak nem akadálya a katolikus vallásosság, hanem egyenesen

istápolója, előmozdítója. A kettő között egyenesen okozati összefüggést kell megállapítanunk. Nemcsak az országnak, hanem még a Dunántúlnak is ez a legkatolikusabb része ugyanis, s ami a fő, nemcsak statisztikailag, számarányban, hanem a lélek belsejét illetően is.

A győri egyházmegyéhez tartozik ez az országrész és köztudomású, hogy a győri egyházmegye papsága a legműveltebb és legfeddhetetlenebb életű az országban. E vidéken van legjobban ellátva nép katolikus plébániákkal és templomokkal, itt maradtak meg legjobban az egyház kezében a népiskolák és itt vannak szerzeteskézben legjobban a középiskolák. Itt legtemplombajáróbb a nép, itt gyónnak legtöbben, itt a legnagyobb a papság befolyása a népre.

Ez a vidék volt legjobb talaja a keresztény, vagy mint az egyház ellenfelei mondják: a klerikális politikának. Ez a nép az országgyűlésbe többnyire „klerikális" képviselőket küldött. A hajdani Néppártnak egyes tót kerületek mellett itt volt mindig legbiztosabb a győzelme.

Hogy ez a nép és ez a kultúra mennyire át van szőve a katolicizmustól, hogy mennyire az élteti, és hogy mennyire belőle táplálkozik, még a kálvinista Milotay tapasztalataiból is láthatjuk. Mind a két rábaközi gazdának, akit meglátogatott és akiktől egyenesen el volt ragadtatva, Sósnak is és Mentesnek is, ismert nevű pap-, illetve szerzetes testvére van, családjukban csak úgy nyüzsögnek a papok és az apácák, a családjukban az egyik fiú most is egyenesen jezsuitának készül már 17 éves korában.

Hogy az angol, a svéd vagy az észak-amerikai kultúra és jólét a protestantizmus okozata, bajosan mondhatjuk, de hogy ez a rábaközi magyar kultúra és jólét, melytől a kelet kálvinista magyarjai úgy el van ragadtatva, hogy azt írja, hogy szinte álomszerű és annyira tökéletes, hogy szinte mesébe illő, egyenesen többet mutat a valóságban, mint amilyenről akár csak álmodni is tudunk, a katolikus egyház létesítménye és a katolikus papság, a klerikalizmus munkájának eredménye, az tagadhatatlan.

Még bámulnivalóbb, hogy míg a dolgok természetes rendje szerint a nagy kultúrával, magas életszínvonallal és igényességgel mindig együtt jár a faj dekadenciája, mert hiszen tudvalevőleg csak a szegény, a nincstelen, az elmaradott, az igénytelen nép szapora s szaporasága mindjárt megszűnik, mihelyt kiművelődik és igényesebb lesz s ezt ugyancsak látjuk a jómódú protestáns északi államokban: Angliában, Skandináviában és Észak-Amerikában, de látjuk a magyar Hódmezővásárhelyen és a szintén kulturált dunántúli vagy kisalföldi kálvinista magyar parasztság körében is (sőt itt egyenesen ijesztő fokban), addig a Rábaköz és általában az egész győri egyházmegye (Sopron, Moson és Győr megye) jómódú és kulturált katolikus népe egyesíteni tudja magában a tüzet meg a vizet, a két összeférhetetlen elemet: a jólétet és a fajegészséget, a műveltséget és a vele együtt járó igényességet meg a szaporaságot.

Láthatjuk Milotay leírásából, milyen sok gyerek van ezekben a művelt és igényes rábaközi katolikus magyar parasztcsaládokban! Olyan kevés a földjük, hogy ugyancsak lehetetlen, hogy még tovább aprózódjék, de azért itt mégse félnek a sok gyerektől, itt nem teszi az embereket paráznákká vagy magzatgyilkosokká az a félelem, hogy feloszlik a családi vagyon, noha ez a vagyon feloszlás nélkül is kevés már.

A statisztikai kimutatásokban, ahol a születések arányszámát ezer lélekre szoktuk számítani nem jut eléggé nyilvánosságra a győri püspökség katolikusainak ez a példátlanul nagy dicsősége. Ezekben a születési arányszámokban a győri püspök hívei messze elmaradnak az ország legészakkeletibb megyéje, a csak felerészben katolikus Szabolcs megye mögött.

Ennek azonban nem az az oka, hogy a győri egyházmegyében, az országnak ebben a legműveltebb részében kisebb a szaporaság mint Szabolcsban, az ország legelmaradottabb megyéjében (pedig ha így volna, mennyire természetes volna), hanem az, hogy a művelt, az osztrák határon fekvő megyékben a nyugaton szokásos műveltség és nagyobb igények következtében aránylag falun is sok az agglegény, ennek következtében az öreg lány, a lakosság-

nak tehát sokkal nagyobb része nem vesz részt fajfenntartásban, mint a még patriarchális viszonyok között élő Kelet-Magyarországon.

Akik megházasodnak és férjhez mennek, azok se 18-22 éves korukban kezdik meg a házaséletet, mint ott, hanem a lányok 25, a legények 30 éven felül s így négy-öttel kevesebb gyerekük születhet csak már, mint a szabolcsiaknak. (Láttuk, hogy még Mentes Mihály is tíz évvel idősebb volt a feleségénél, tehát ő is már későn házasodott, pedig most már innen-onnan száz éve lesz hogy házasodott.)

A Központi Statisztikai Hivatal néhány évtized óta már egy-egy férjes nőnek összesen született (és még külön a jelenleg is életben levő) gyermekeiről is közöl már kimutatást, mert észrevették, hogy az effajta számítás a családok termékenységének sokkal megbízhatóbb útmutatója, mint a lakosság ezrére számított születési szám.

Ennek az újabb számításmódnak alapján Sopron megye népe nem marad el a szabolcsi mögött még az ő többnyire későn kötött házasságai ellenére se, mert – szerencsére – különösen régebben, inkább csak a legények házasodtak későn, de a lányok 25 éves korukig többnyire férjhez mentek, márpedig a gyerekek számát elsősorban az anya kora befolyásolja, nem pedig az apáé. Ötven-hatvanéves férfinak is lehet és van utóda.

Tekintettel arra az általánosan ismert szabályra, hogy a művelt és jómódú néposztályok szaporasága a jómódjukkal arányosan csökken, a magyar faj e legkulturáltabb és legjobb módú (s még fajilag is egyik legszebb) ágának fajegészsége egyedül „klerikalizmusának" köszönhető (melyet pedig „hazafias" irodalmunk olyan nagy átoknak tart, kezdve Petőfin és Aranyon, folytatva Jókain és Mikszáthon és befejezve egyelőre Adyn, Móricz Zsigmondon és József Attilán).

Nem mondhatunk mást, mert hiszen itt a szaporaság, a fajegészség homlokegyenest ellentétes tényezők: a jólét és műveltség ellenére érvényesül. Tehát nemcsak nem természetes tényezők találkozása az, ami létrehozta, mint például az északi államok kultúráját és gazdasági fejlettségét, hanem e vidék népén a katolikus hatása éppen az ellentétes tényezők ellenére, azok hatását kiküszöbölve és az ellenkezőre fordítva érvényesül.

Az egyház és az életöröm

A derűs világnézet, életöröm és boldogság (melyet fentebb a jólétben élő protestánsokkal szemben a szegény és gazdaságilag elmaradott katolikus országok népe körében megállapítottuk) se magyarázható meg egyszerűen a derűs olasz ég kékségével vagy Andalúzia napsütésével vagy déli éghajlatával. Mert például a katolikus írek ugyancsak északon laknak és ugyancsak kevés napsütésben részesülnek közmondásosan ködös hazájukban, s mégis vígak, derültek, sőt bohémek. A katolikus németek kedélyessége Münchenben, Tirolban, Stájerben vagy Bécsben szintén bizonyára nem annak a „déli" fekvésnek és enyhe éghajlatnak a következménye, mely alatt nem laknak s melyet a szélességi fokok miatt se foghatunk rájuk, de különösen nem égbenyúló hegyeik miatt, melyek messze nyúló árnyéka és köde még annyi napsütést se enged meg nekik, amennyit a szélességi fok megengedne.

A szegény katolikus országoknak szegénységben vagy mostoha viszonyok közt élő lakói közel se bolondulnak meg olyan sűrűn, mint a gazdag protestáns országok lakói, főként pedig boldogtalanságukban vagy nyomoruk miatt sokkal ritkábban unják meg annyira az életet, hogy eldobják maguktól. Hogy ez nem magyarázható meg egyszerűen csak azzal, hogy primitívek, arra szintén hazánkból lehet felhozni szinte elképesztő bizonyítékokat. Adataim, igaz, régiek, századunk legelső évtizedéből valók (1900-1910), ámde erre vonatkozó országos, de községenként részletező adatok nem is jelentek meg azóta, tehát újabbakat senki se közölhet.

Az is lehet, sőt valószínű, hogy az azóta eltelt fél évszázad alatt már meg is csökkent a magyar katolicizmus e téren való nagy teljesítménye és vele járó dicsősége, de hát egyenesen csoda lenne, ha meg nem csökkent volna. Felháborító farizeizmus lenne ezen csodálkozni akkor, mikor az állam ezalatt a fél évszázad alatt egymás után alakította át felekezet nélküliekké a katolikus iskolákat s onnan – mint rámutattam már – eleinte még a keresztvetést és a „Dicsértessék Jézus Krisztus"-t is kitiltotta, mikor az állandóan a klerikalizmus ellen harcoló, a papokat nyíltan vagy leplezetten gúnyoló szépirodalom (mely aljasan hazug, a történelmi igazsággal szemtelenül ellenkező „Különös házasság"-okkal mesterségesen rágalmazta papságunkat), mikor a napi sajtó, színház, mozi és rádió vette át az egyház kezéből a nép nevelését, köztük az a mozi, melyben – mint láttuk – a belügyminiszter még a paptulajdonost is rákényszerítette a frivol és katolikusellenes filmek bemutatására már akkor is, mikor Magyarország állítólag még a papok Magyarországa volt, végül mikor már több mint félszáz éve már a templomi esküvőt és a gyermek születését és megkeresztelését is állami törvénnyel tették feleslegessé vagy legalábbis nem fontossá (polgári házasság, állami anyakönyvek). Micsoda farizeus az, aki még ezek után is azt kérdi, miért nincs az egyháznak még ma is akkora befolyása a népre, mint hajdan s még 1900-ig is volt és egyke, elválások és öngyilkosságok tekintetében miért nincs még ma is olyan különbség katolikus és protestáns magyar között, mint még 1900 előtt volt?

Az 1900-1910-ig, tehát a polgári házasság és állami anyakönyvezés behozatala után következő első évtizedben, mikor a rádió még ismeretlen volt és a mozi is még újság volt s a napilapokat se igen olvasták még falun, még bámulatosan nagy az egyház befolyása és nagyok áldásai. A most következő adatokat „A demográfiai viszonyok befolyása a nép szaporodására" című, 1922-ben megjelent művemből veszem. (Közli őket a Statisztikai Közlemények 46. kötete.)

Zala megyének (mely ekkor még nem volt megcsonkítva) ez időben legkatolikusabb járása volt a megye délnyugati részében a Muraközben lévő perlaki járás, melynek lakosságából 1910-ben 99,3% volt katolikus. Legprotestánsabb pedig a Balatontól északra erősen keletre kinyúló sáv, a balatonfüredi járás volt, ahol a protestánsok 40,4%-ot tettek. A perlaki járásnak 43.916 lakosa volt s területén 1900-1910-ig tíz év alatt mindössze 14 öngyilkosság történt. (Ugyanez a perlaki járás ugyanekkor példátlanul szapora is volt.)

A balatonfüredi járásnak csak 12.317 lakosa volt, viszont itt ugyanebben az időben 42-en lettek öngyilkosok. Százezer lakosra átszámítva tehát a perlaki járásban tíz év alatt 32 öngyilkosság volt, a balatonfüredben pedig 341, tehát több mint tízszer annyi. Ámde láttuk, hogy a balatonfüredi járásban is csak 40% volt a protestáns. Vajon milyen arányszámot kapnánk akkor, ha a megadott arányszámot nem csökkentené le a 60% katolikus, hanem egyedül a protestánsokról tudnánk arányszámot közölni?

Az csak természetes, hogy az öngyilkosoknak ez a Zala megyei járása egyúttal a fajpusztítóknak is járása, és hogy nemcsak az életuntságban s boldogtalanságban, hanem a szaporátlanságban, a fajirtásban is a balatonfüredi az első járás Zala megyében s természetesen még itt is elsősorban a 40% protestáns az, aki a legegykésebb.

Magyar szempontból külön elszomorító, hogy a perlaki járás horvát (egyetlen magyar falu sincs benne), míg a balatonfüredi magyar. Nemzeti és faji szempontból milyen kár, hogy a hitújítást éppen magyarok közt tudták elterjeszteni s látjuk, milyen hamis szirénhangokat hallatnak azok a hazafias könyvek, melyek a reformáció elterjedését a magyarságra örvendetes dologként üdvözlik. (Például a katolikus Szerb Antal irodalomtörténetében azt írja, hogy ha Szent István idejében a magyarság megkeresztelkedett, akkor a XVI. századi hitújítás a bérmálás volt számára.)

Zala megye az ország egyik legkatolikusabb megyéje, tehát – szerencsére – nemcsak a Muraköz horvátjai katolikusok. A balatonfüredi járás kálvinistái kivételt képeznek területén. Van azonban a megyében egy másik kivétel is, mégpedig a keleti fekvésű balatonfüredi járással ellentétben ez a második kivétel nyugaton van, az alsólendvai járásban. Egész kicsi ez a másik kálvinista sziget, csak néhány községből áll, de mind az öngyilkosságok, mind az egyke tekintetében ezek is élesen kivirítanak abból a nagy katolikus tömegből, mely körülveszi őket, s ez annál feltűnőbb, mert az őket körülvevő katolikus tömeg is épp oly magyar, mint ők, sőt a magyarság ugyanazon fajtájához is tartozik, mert e kis kálvinista sziget lakossága se más vidékről települt ide.

Az alsólendvai járás katolikus magyar községeiben 2 öngyilkos a maximum. Ennél több öngyilkosság nem történt tíz év alatt még a járás székhelyén, a városias Alsólendván sem. Ugyanakkor az 1179 lakosú, ekkor még nagy többségében kálvinista, ősi magyar nemesekből álló és fenékig egykés Szentgyörgyvölgyön 5, a mindössze 234 lakosú, de még Szentgyörgyvölgynél is kálvinistább Kerkapéntekfalun 2, a még nála is kisebb, szintén tiszta kálvinista Felsőszenterzsébeten szintén kettő. E két utóbbi kis falu is szörnyen egykés is egyúttal. Ezekben a parányi kis falvakban tehát ugyanannyi öngyilkosság történt, mint a 12-14-szer akkora katolikus Alsólendván, a járás kulturális központjában.

Egészséges, földművelő foglalkozást űző, a természet ölén és nagyon is rendezett anyagi viszonyok közt élő kálvinista falusi emberek tízszer akkora arányban életuntak, mint annak a katolikus városnak iparos, kereskedő, értelmiségi és proletár lakói, ahova ezek a falusiak művelődni és bevándorolni járnak. Lehet-e józan ésszel azt mondani tehát, hogy nem valláserkölcsi eredetű ez az éles különbség, mikor még a vaknak is látnia kell, hogy azok az egyéb tényezők, melyek az öngyilkosságra (és az egykére) befolyással bírnak, éppen az ellenkezőt eredményeznék, tehát a katolicizmus egyenesen a városiasság, a kultúra ellenére hozta létre ezt a bámulatos erkölcsi teljesítményt.

Baranya megyében nem ennyire kiáltó a különbség, de természetesen itt is megvan. Itt a legkatolikusabb járás a pécsi (94,6%), a legprotestánsabb pedig éppen a vele szomszédos siklósi (45,1%). Mivel itt se oly nagy távolságról, se oly faji különbségről nincs szó, mint a perlaki járás összehasonlításakor és a két összehasonlított járás között a vallási különbség se annyira éles, nem találunk tízszeres különbséget, de azért itt is találunk éppen elég nagyot.

A pécsi járásban tíz év alatt 61-en lettek öngyilkosak, a siklósiban 139-en. Százezer lélekre számítva ott 153, itt 369 esik, tehát a különbség itt is jóval több, mint kétszeres. De itt se tiszta katolikus járást hasonlítottunk össze egy tiszta protestánssal, hanem egy katolikust egy félig kálvinistával. A kisebb különbség oka is az lehet, hogy itt már a katolikus járás is egykés. A kálvinistákat tehát már elromlott katolikusokkal vetettük össze.

Veszprém megyében csak katolikus magyart vetünk össze protestáns magyarral. A pápai járás népes katolikus magyar falvaiban feltűnő kevés az öngyilkos. A 2105 lakosú Ugodon, a 2126 lakosú Vaszaron és az 1441 lakosú Marcaltőn csak egy-egy öngyilkosság történt tíz év alatt (e három községen kívül nem is igen van tiszta katolikus magyar község a járásban), ellenben a még felerészben se protestáns (lutheránus) Lovászpatonán (2343 lakos) 7, a többségében protestáns 1421 lakosú Mezőlakon 5, a még kálvinistább Tapolcafőn (1410 lakos) 6, Dákán (941 lakos) 4, sőt a csak 382 lakosú Alsógörzsönyben is 4. Tehát a katolikus Ugodon vagy Vaszaron százezer főre 47, a protestáns többségű Alsógörzsönyben 1047 (tehát hússzor annyi) öngyilkos esik, de Mezőlakos meg Tapolcafőn is 352, illetve 426, tehát tízszer annyi.

Győr megyében inkább lutheránusok a protestánsok és a sokoróaljai járásban tömörülnek. Noha az egyke nálunk inkább kálvinista, mint lutheránus bűn s a lutheránusok öngyilkosságok tekintetében se olyan romlottak átlag, mint a kálvinista falusi nép (jobb lenne, ha fordítva lenne a dolog, mert a csonkaországban háromannyi kálvinista van, mint lutheránus és sokkal színmagyarabbak is, mint ezek) a sokoróaljai járásban Csíkvándon 6 öngyilkosság történt 980 lakos között, az 1532 lakosú Felsőpécen tíz (lutheránus falvak) ellenben az 1067 lakosú Tényőhegyen 1, Csanakhegyen (1160 lakos) szintén 1, a 806 lakosú Bábacsécsényben pedig tíz év alatt egyetlenegy öngyilkosság se történt (katolikus falvak).

Vas megyében szintén elsősorban lutheránusok képviselik a protestantizmust és a kemenesaljai járásban (Berzsenyi Dániel hazájában) vannak a legtöbben. Itt is élesen különböznek egymástól az egyformán földművesekből álló, egyformán magyar és körülbelül egyformán művelt és jómódú katolikus és lutheránus falvak. A lutheránus többségű községekben: Kemenesmagasiban (1833 lakos) 10, Nagysimonyiban (1709 lakos) 9, Csöngén (1145 lakos) 6, Vönöckön (1223 lakos) szintén 6 az öngyilkosságok száma, ellenben a tiszta katolikus Pápócon (1395 lakos) csak 2, Nemeskeresztúron (868 lakos) és Kemenesszentpéterben (983 lakos) pedig senki se lett tíz év alatt öngyilkos.

Sopron megyében a Milotaytól imént magasztalt Rábaközben, a kapuvári járásban, a parányi Edvét és Vásárosfalut kivéve csak Beleden, Mihályiban és Kisfaludon vannak protestánsok (lutheránusok), de ezekben is csak felesen a katolikusokkal. A tízezer lakosú járási székhelyet kivéve, sehol sincs a járás katolikus községeiben kettőnél több öngyilkos, de Beleden van 7, Mihályiban 4 és Kisfaludon is 4. A szintén 90%-ban katolikus csornai járásban a cseppnyi (305 lakos) lutheránus Potyondon több öngyilkosság történt (4), mint a tizenegyszer akkora 3252 lakosú, de tiszta katolikus Szanyban, mert ott csak 3 öngyilkosság történt tíz év alatt.

A Tolna megyei Sárközben a magyar falvak között csak Báta katolikus, a többi falu feles. Bátán csak 3 az öngyilkosok száma (pedig ez is ugyancsak egykés), Decsen ellenben 8, Őcsényben 9, noha a három község közt Báta a legnépesebb.

Komárom megyének ma már elszakított udvardi járásában a 4308 lakosú, tiszta katolikus, magyar és rendkívül szapora Naszvadon 7 öngyilkosság történt, a szomszéd járásban lé-

vő csak 1817 lakosú, fenékig egykés kálvinista Hetényben ugyanennyi, a még Heténynél is kisebb, szintén kálvinista és szintén egykés Martoson 8. Ugyanezen megyében a szintén elszakított színmagyar csallóközi járásban a töméntelen határú és népű (8917 lakosú) tiszta katolikus Gután 11, a szomszédos, csak 1782 lakosú, de többnyire kálvinista Nemesócsán 8, a szintén kálvinista többségű 1832 lakosú Csallóközaranyoson pedig 12.

Esztergom megyének ma már szintén elszakított, de a megmaradt részénél sokkal magyarabb párkányi járásában lévő néhány vegyes vallású vagy kálvinista többségű községében: Kisújfaluban (881 lakos) 4, Bucsun (1584 lakos) 13, Dunamocson (1897 lakos) 15 öngyilkosságot találunk és ezek a falvak szaporátlanságban is elütnek a megye katolikus községeitől, melyek egyébként épp oly magyarok, mint ők. Velük szemben a tiszta katolikus Magyarszőgyénben (1998 lakos) csak kettőt, Kémenden (1812 lakos) csak egyet, Németszőgyénben pedig (mely természetesen szintén magyar) egyet se, pedig ennek is 1576 lakosa van. Még a járás székhelyén, a 3079 lakosú városias Párkányban is mindössze három az öngyilkos, tehát csak egynegyede a falusias és kálvinista bucsi vagy mocsi öngyilkosoknak. Ellenben az egészen falusias és Párkánnyal egyenlő népességű Bátorkeszin már kilenc öngyilkost találunk, mert itt már vannak kálvinisták is, bár csak a falu egyharmada.

Bars megye fajpusztító kálvinista magyar községei se találják meg boldogságukat abban a vagyonban, melynek kedvéért fajukat pusztítják. A kis 316 lakosú Alsóváradon 3, a 760 lakosú Garamvezekényben 7, az 572 lakosú Kissáron szintén 7 öngyilkosság történt tíz év alatt. Ezek ilyen kis községben elrémítően nagy számok, hiszen százezer lélekre számítva ezeket, Kissáron egyenesen másfélezret jelentenek. Ugyanezen megyében Óbars és Újbars két összeépült község. Óbars szapora, Újbars egykés. Óbarson tíz év alatt senki se lett öngyilkos, Újbarson hatan.

Pest megyében, az ország szívében, egymás mellett fekszik (már amennyire óriási határuk megengedi) Kiskunfélegyháza, Cegléd és Nagykőrös. Mind a három ismert, törzsökös, színmagyar népű, alföldi mezőgazdasági város, nagy tanyavilággal. A legnépesebb köztük Kiskunfélegyháza. És majdhogynem száz százalékban katolikus. Itt 97 öngyilkosság történt, tehát katolikus viszonylatban igen sok. Ceglédnek fele katolikus, fele kálvinista. Itt már 165 öngyilkost találunk. A legkisebb a három között Nagykőrös, de viszont a legkálvinistább, mert ennek már kétharmada az. Itt már 201 az öngyilkos, majdnem ugyanannyi, mint az óriási, de háromnegyed részben katolikus Kecskeméten, mely szintén szomszédos vele. Ugyancsak Pest megyében van a tiszta katolikus Kecel és az éppen nem tisztán, de mégis abszolút többségében kálvinista Kunszentmiklós. Mind a kettő magyar, mind a kettő földművelő és nagyjából egyforma nagyságúak. Kecelen heten lettek tíz év alatt öngyilkosok, Kunszentmiklóson 43-an.

Ugyancsak Pest megyében a Duna mellékén, tehát a megye nyugati szélén egymás mellett van a tiszta katolikus Pereg és a többségében kálvinista Kiskunlacháza. Peregnek 2626 lakosa volt 1910-ben, Lacházának 4980. Peregen négy öngyilkos volt, Lacházán 24, az aránylagos 7-8 helyett.

A megye keleti szélén pedig a Tisza mentén egymás mellett van Ókécske és Újkécske (ma már egyesítették is őket Tiszakécske néven). Míg Baranya megyében az „Ó" jelzésű falu volt a katolikus és az „Új" jelzőjű kálvinista, ott fordítva van a dolog: Újkécske a katolikus és Ókécske a kálvinista, de ez utóbbi természetesen szintén nagy katolikus kisebbséggel is bír. Ókécskének csak 3100 lakosa van, Újkécskének azonban 8359 s mégis a hatalmas, de katolikus Újkécskén csak 9 öngyilkosság történt, ellenben a kis, de kálvinista Ókécskén 29.

Természetesen szaporodás tekintetében is hasonló különbség van közöttük. Hajdan a kálvinista Ókécske volt a nagyobb, sőt – mint a jelzője mutatja – hajdan katolikus Kécske még nem is volt. A katonatérképen ma is nagyobbnak látszik ez a 3000 lakosú falu, mint 8000 la-

kosú szomszédja. Ezek ugyanis a feleslegből felszaporodott nincstelenek, míg Ókécskén a kálvinisták mind hatalmas portával, telekkel, belsőséggel rendelkeznek.

Csongrád megyében a kálvinista abszolút többségű Hódmezővásárhelyen majdnem annyi az öngyilkos, mint a kétszer akkora és sokkal városiasabb Szegeden. A tiszta katolikus Csongrádon 56 öngyilkosság történt, tehát tekintve tiszta katolikus voltát, itt is nagyon sok. Azonban a nála nem sokkal népesebb és csak fele részben kálvinista Szentesen már 208, tehát Csongrádon mégis feltűnő kevés. Itt azonban legalább azt felhozhatjuk Szentes mentségére, hogy sokkal városiasabb, mint Csongrád.

Borsod megyében az ózdi járás a legkatolikusabb, de a legszaporább is és öngyilkosság is itt történt természetesen a legkevesebb. Köztudomású, hogy az ország egyik legiparibb jellegű s így legszedett-vedettebb népű vidéke, ami mind a kisebb szaporaság, mind a több öngyilkos mellett szólna. Hiszen az elégedetlenebb, a nyugtalanabb elemek szoktak inkább vándorolni s más vidéken szerencsét próbálni. Mind e tényezők azonban befolyásban – úgy látszik – eltörpülnek a katolikus és protestáns erkölcs különbségének befolyása mellett.

Ami a megye délibb részét illeti, ahol mindenki földművelő: Mezőcsáton kétszer annyi (21) öngyilkosság történt, mint a háromszor akkora, de tiszta katolikus Mezőkövesden (11). A Mezőkövesd szomszédságában levő, szintén ref. abszolút többségű Mezőkeresztesen is több (12) az öngyilkos, mint a vegyületlen katolikus, de négyszer olyan népes Mezőkövesden.

Heves megyében csak a déli, a Tisza túlsó partjára is átnyúló tiszafüredi járásban vannak kálvinisták. Természetesen itt is a megye ezen járása a legszaporátlanabb is és öngyilkosság is itt történt a legtöbb. De még ebben a járásban is élesen elütnek egymástól a katolikus és a református magyarok, mégpedig mind a szaporaság, mind az öngyilkosságok terén. A kálvinista községekben: Poroszlón 21, Tiszaszöllősön 8, Tiszaigaron 6 öngyilkosság történt, ellenben a katolikus községekben: Nagyivánban 3, Tiszaörsön 2, Sarudon 1. A tiszafüredi járáson kívül csak egy kálvinista falu van az egész megyében: Átány, a hevesi járásban. Ez is kitűnik szaporátlanságával is és öngyilkosai nagy számával is. A járás népes székhelyét, Hevest kivéve sehol sincs annyi öngyilkos, mint Átányban. Még Kiskörén van a legtöbb, de ott is csak 5, míg Átányban 10, noha Kisköre népesebb, mint Átány.

Békés megyében két szomszédos népes magyar község: Öcsöd és Békésszentandrás. Öcsöd egészen kálvinista (mert hiszen a Tiszán túl vagyunk), míg Békésszentandrás katolikus észrevehető kálvinista kisebbséggel. Öcsöd alig nagyobb, mint Szentandrás, mégis ott 51, itt csak 9 öngyilkosság történt.

Ugyancsak Békés megyében egészen egymás mellett épült az egyformán magyar, hatalmas Gyoma és a még hatalmasabb Endrőd, melynek határában volt a híres kondorosi csárda. Endrőd katolikus, Gyoma protestáns (kálvinista, de lutheránusai is vannak) s itt – noha a Tiszántúlon vagyunk – Endrőd még tisztábban katolikus, mint amennyire Gyoma protestáns. Említettem, hogy Endrőd nagyobb, mint Gyoma, mégis míg Gyomán 77 ember lett tíz év alatt öngyilkos, addig Endrődön csak 15. Szaporodás tekintetében a két község ugyanilyen ellentétet mutatott (ma ebben már nem).

Az ország szívében fekvő Jász-Nagykun-Szolnok vármegye legkatolikusabb járása a 97,5%-ban katolikus jászsági felső járás. Legkálvinistább a tiszai felső járás. Az eddigiek után már csak természetes, hogy legkevesebb az öngyilkos az elsőben (az egész népes járásban csak 35) és egyik legtöbb (202) az utóbbiban. Százezer lélekre átszámítva ott 82, itt 404 esik.

E megyében a tiszai járás megbontja a szabályszerűséget, mert noha nem kálvinista többségű, mégis még több (224) benne az öngyilkos, mint a kálvinista többségű tiszai felsőben. De hogy ennek a szabálytalanságnak mennyire nem a katolikusok az okai, mindjárt látjuk, ha községenként is megnézzük a dolgot. Az 1012 lakosú, református többségű Tiszaugaron pél-

dául 4 öngyilkosság történt, a kétszer akkora, de katolikus Mesterszálláson csak 2, az 1537 lakosú és tömeges arzéngyilkos mérgezései miatt az egész világon hírhedtté vált, szintén kálvinista többségű (hajdan tisztán kálvinista) Nagyréven 7, a katolikus többségű, nála sokkal népesebb (2268) lakosú Tiszavárkonyban, 4, az 5252 lakosú katolikus Cibakházán 15, a 8880 lakosú, protestáns többségű Tiszaföldvárott 56, az 1565 lakosú református többségű Vezsenyben 11, a kétszer akkora, tiszta katolikus Szelevényben ugyanannyi, az 1674 lakosú, a járásban a legtisztábban kálvinista Tiszasason húsz, a több mint kétszer akkora (3525 lakosú) tiszta katolikus Csépán 11, az 1081 lakosú református többségű Tiszainotán 7, a négyszer akkora katolikus Rákóczifalván 5.

Egyke tekintetében ugyanilyen különbség van ennek a járásnak katolikus és kálvinista falvai között. A járás egyébként arról nevezetes, hogy éppen az Alföld és az egész magyar nyelvterület szívében fekszik. Innen vannak legmesszebb a hegyek, de innen laknak legmesszebb az idegen ajkúak is.

Tudnivaló, hogy a jászok katolikusok, a kunok ellenben, mégpedig mind a kiskunságiak, mind a nagykunságiak kálvinisták voltak eredetileg, ma azonban már a Nagykunságban csak kétharmad részt, a Kiskunságban azonban mindössze egynegyed részt tesznek a kálvinisták. Mint faji életképességben, öngyilkosság tekintetében is épp oly éles különbség van az egyaránt földművelő, egyaránt jómódú, egyaránt színmagyar, sőt egyaránt alföldi két magyar fajta között.

A 30.000 lakosú katolikus Jászberényben csak 37 öngyilkost találunk. E tekintetben az egész jászkun terület katolikus fővárosát még a Nagykunság legkisebb, de legreformátusabb városa, a 7584 lakosú Kunmadaras is felülmúlja (39 öngyilkosával). A 11.000 lakosú, tiszta katolikus Jászapátiban 26 az öngyilkos (katolikus, főként pedig jászsági viszonylatban tehát nagyon sok), ámde a sok mindjárt kevéssé válik, ha látjuk, hogy a 13.000 lakosú, tehát nála alig nagyobb nagykunsági Kisújszálláson 66 öngyilkos van. A 13.000 lakosú tiszta katolikus Jászárokszálláson csak 10 öngyilkost találunk, de az ugyanakkora, de 90%-ában kálvinista nagykunsági Túrkevén 103-at. A 9000 lakosú, tiszta katolikus Jászladányban tíz év alatt csak 9 magyar vetett véget életének, az ugyanakkora, de kálvinista Kunhegyesen 67. Kiskunságban a 8000 lakosú vegyesvallású Kunszentmiklóson 43 az öngyilkos: a kétszer akkora, de tiszta katolikus jász eredetű Kiskunmajsán csak 29. A legkisebb, de legkálvinistább kiskunvárosban, Kiskunlacházán 24, a jóval több, mint háromszor olyan népes, szintén jász eredetű, vegyületlenül katolikus Kiskundorozsmán 25. (Lacháza 4980, Dorozsma 17.719 lakosú.)

Hajdú megyében csak két tiszta katolikus község van: Hajdúdorog, mely görög szertartású és a Tisza menti Egyek, mely latin szertartású katolikus. Hajdúdorog szomszédos a nála valamivel kisebb Hajdúhadházzal. Dorogon 13 öngyilkosság történt (10.468 lakos), a kálvinista Hadházon (9821 lakos) 35. Az 5174 lakosú és példátlanul szapora Egyeken tíz év alatt egyetlenegy öngyilkosság se történt s így, tekintve nagy népességét, bizonyára e tekintetben az ország legelső községe. Esete annál feltűnőbb, mert alföldi község s mint az eddig közölt adatokból láthattuk, az alföldi magyarok közt különösen sok az öngyilkosság. Magában Hajdú megyében a legkisebb községben, a mindössze ezer lakosú tiszta kálvinista Alsójózsán is 4 öngyilkosság történt, a megye Egyekkel egyforma nagyságú községében, Földesen ellenben, mely természetesen szintén tiszta kálvinista, 38.

Fajunk messze keletre szakadt ágában, a székelyek között is ugyanazt a jelenséget tapasztaljuk. A három székely megye: Csík, Udvarhely és Háromszék között a tiszta katolikus Csíkban a legkevesebb az öngyilkos (222), a szomszédos, ugyanakkora népességű, de vallásilag megoszlott Háromszékben 541. Udvarhely megye tiszta katolikus híres nagy székely falvai is kitűnnek az öngyilkosok kevés számával (Zetelaka, Oroszhegy, Lövéte).

A kálvinista magyarok törzshazájában, Biharban, az öngyilkosság szinte epidemikus [járványos] jelleget ölt. Ez annál feltűnőbb, mert falusi, jómódú, egészséges földművelő életet folytató népnek se az idegzete nem lehet rossz, se a nyomor vagy betegség nem lehet az, ami halálba kergetné. Az egész megyében csak egy tiszta katolikus és magyar község van, az 1531 lakosú Bélfenyér. Itt tíz év alatt egy öngyilkosság se történt. Csak kettő történt az 1808 lakosú és katolikus többségű, de már nem tiszta katolikus Szentjobbon is, ellenben a kálvinista falvakban: a szalárdi járásban Biharvajdán (765 lakos) 6, Hegyközszentirén (1236 lakos) 10, Kismarján (2476 lakos) 12, Jákóhodoson (1093 lakos) 6, Paptamásiban (1074 lakos) 7.

A sárréti járásban Bárándon (4022 lakos) 16, Szerepen (2487 lakos) 9, Bihartordán (1739 lakos) 7, Sárrétudvariban (4771 lakos) 23, Biharnagybajomban (4313 lakos) 25.

A berettyóújfalui járásban Berettyószentmártonban (1541 lakos) 6, Berettyóújfaluban (8579 lakos) 32, Csökmőn (3626 lakos) 20, Zsákán (3331 lakos) 16.

A központi járásban Biharon (3027 lakos) 1, Biharpüspökiben (3550 lakos) 14, Hegyközszáldobágyon (851 lakos) 13.

A nagyszalontai járásban Árpádon (1686 lakos) 9, Kötegyánban (2951 lakos) 12, Nagyszalontán (15.943 lakos) 44, Sarkadon (9569 lakos) 32.

A biharkersztesi járásban Ártándon (1364 lakos) 5, Berekböszörényben (3313 lakos) 15, Biharkeresztesen (3560 lakos) 17, Borson (1289 lakos) 7, Komrádiban (8570 lakos) 44, Mezősason (1666 lakos) 11 öngyilkosság történt.

Ezekkel szemben katolikus alföldi magyar falvak, melyeket még nem említettünk: Heves megye alföldi részében: Erk (1568 lakos) 0, Kömlő (3028 lakos) 1, Pély (2895 lakos) 0, Tarnaméra (2006 lakos) 0, Tarnaszentmiklós (1771 lakos) 0, Barnazsadány (1772 lakos) 1, a fővárost dinnyével ellátó Csány (4438 lakos) 1, a Horthy-család nevét adó Hort (4104 lakos) 1, Nagyfügéd (2251 lakos) 1, Adács (3627 lakos) 0, Nagyréde (2446 lakos) 0, Detk (1754 lakos) 0.

Jász-Nagykun-Szolnok megye még nem említett szinte száz százalékban katolikus falvai: Tiszasüly (2763 lakos) 2, Jászfelsőszentgyörgy (2529 lakos) 2, Jászalsószentgyörgy (4867 lakos) 2, Alattyán (2423 lakos) 0, Nagykörű (3422 lakos) 2, Jánoshida (4243 lakos) 2, Jászszentandrás (4558 lakos) 2.

Aztán Bácska nagy katolikus községei: Kishegyes (6135 lakos) 6, Jánoshalma (12.676 lakos) 16, Magyarkanizsa (17.018 lakos) 25.

Pedig a természetes tényezők alapján Bihar kálvinista falvai azok, melyekben kevesebb öngyilkost kellene találnunk. Bihar ugyanis a még romlatlan erkölcsű Kelet-Magyarországon van s messze a főváros mételyező hatásától. Sőt a bihari kálvinista magyarok szomszédságában már a primitív természetéletet élő oláhok laknak, míg a velük összehasonlított katolikus magyar falvak a Tiszán innen sokszor egész a főváros közelében találhatók és lakóik mindennaposak a pesti aszfalton.

Ezért aztán a Tiszán inneni, tehát az előbb felsorolt katolikus falusi magyarokkal egyformán romboló erkölcsi behatások alatt álló kálvinista alföldi magyarok még ijesztőbben elütnek tőlük, mint a bihariak. Íme még néhány, eddig még nem említett Pest megyei kálvinista vagy – mert Pest megyében tiszta kálvinista falvak nem nagyon vannak – legalább kálvinista jellegű község. Zárójelben mindegyik után ugyancsak Pest megyei, ugyancsak magyar és épp oly népességű tiszta katolikus községet teszek:

Apostag 18 öngyilkossal (Boldog 0, Kartal 0, Verseg 2, Dány 2, Valkó 2, Zsámbok 1 (nem Zsámbék), Miske 2, Pálmonostora 1, Úri 1), Szalkszentmárton 26 öngyilkossal (Bátya 2, Fajsz 2, Szank 2), Dömsöd 28 öngyilkossal (Újszász 3, Akasztó 2), Dunavecse 38 öngyilkossal (Zagyvarékas 1), Dunapataj 32 öngyilkossal (Tápiógyörgye 1).

De nemcsak a katolikus falusi magyarok, hanem még a Pest külvárosaiban lakó, a nagyvárosi kültelki élet minden erkölcsi mételyének kitett proletár katolikusok is messze felülmúlják a jómódú, egészséges falusi életet élő kálvinista parasztokat. 1910-ben az akkor még Erzsébetfalvának nevezett Pestszenterzsébetnek 30.970, Kispestnek 30.212, Rákospalotának 25.147 lakosa volt s lakosságuk majdnem 80%-ában katolikus volt. Budapest a külvárosaival nagyságban körülbelül egyforma volt Mezőtúr, Nagykőrös és Szentes, mindegyik protestáns többségű alföldi parasztváros. Az öngyilkosok száma Pestszenterzsébeten 50 volt, Kispesten is 50, Rákospalotán 36. Ellenben Mezőtúron 199, Nagykőrösön 201 és Szentesen 208. Ezekben a híres színmagyar, jómódú alföldi kálvinista parasztvárosokban tehát 4-5 gazda is felakasztja magát addig, míg Budapest külvárosaiban egy-egy katolikus gyári leány szerelmi bánatában vagy nyomora miatt mérget vesz be.

Jellemzésül még csak azt közöljük, hogy az egész, 90%-ában katolikus Árva vármegyében tíz év alatt nem történt annyi öngyilkosság (53 történt), mint egyetlen magyar alföldi kálvinista faluban, a 9000 lakosú Kunhegyesen (itt 67 történt).

Pedig a katolikus Árva megyében még ennek az 53 előfordult öngyilkosságnak is a fele arra az alsókubini járásra esik, ahol a megye mindössze 8,5% lutheránusának a lakóhelye van. Ellenben ugyanebben az Árva megyében a katolikus tresztenai járásban, ahol a katolikusok 97,5%-ot tesznek, s melynek a kérdéses időben 23.077 lakosa volt, mindössze csak 6, azaz hat öngyilkosság történt, kevesebb, mint a Bars megyei Kissáron, ahol csak 572 ember él, de akik magyarok és kálvinisták és egykések és akik közül heten lettek öngyilkosok.

Zala megye és az egész ország legkatolikusabb (99,3%) járásában, a 43.916 lakosú perlakiban, tíz év alatt nem lettek annyian öngyilkosok (csak 14-en lettek), mint Esztergom megye egyetlen gazdag, fajpusztító kálvinista magyar községében, az 1897 lakosú Dunamocson.

Az egész magyar birodalom legkatolikusabb megyéje volt Varasd Horvátországban (99,0%). Az öngyilkosok száma e megyében olyan minimális volt, hogy a 13.000 lakosú, 90%-ában kálvinista Túrkevén tíz év alatt többen emésztették el magukat (103-an tették meg), mint ebben a 300.000 lakosú, tehát meglehetősen népes egész vármegyében, ahol ezt csak 93-an cselekedték meg. (Az arány harmincszoros.)

A vallási különbség befolyása az öngyilkosságok számának alakulására olyan nagy, hogy még földrajzi fekvés, faji különbség, műveltség, városi vagy falusi környezet, szociális viszonyok ellenére is érvényesül, illetve befolyása ezek bármelyikénél nagyobb.

Szedjük például össze Nagymagyarországnak az 1910-es népszámlálás szerint nyolc legkatolikusabb járását és nézzük meg ezekben az öngyilkosságok arányszámát, azután az ország nyolc legprotestánsabb járását és ezek öngyilkosságait:

I. A legkatolikusabb járások:

A járás neve:	A katolikusok arányszáma	Százezer lélekre öngyilkos:
1. Perlaki (Zala megye)	99,3%	32
2. Letenyei (Zala megye)	98,7%	93
3. Gyöngyösi (Heves megye)	98,4%	88
4. Kisucsaújhelyi (Trencsén megye)	98,3%	55
5. Csáktornyai (Zala megye)	98,0%	45
6. Privigyei (Nyitra megye)	97,9%	46
7. Csacai (Trencsén megye)	97,8%	38
8. Pétervásárai (Heves megye)	97,8%	84

II. A legprotestánsabb járások:

A járás neve:	A protestánsok arányszáma	Százezer lélekre öngyilkos:
1. Miavai (Nyitra megye)	89,6%	144
2. Sárréti (Bihar megye)	88,6%	427
3. Békési (Békés megye)	87,2%	345
4. Ratkói (Gömör megye)	85,7%	162
5. Derecskei (Bihar megye)	82,8%	236
6. Hajdúszoboszlói (Hajdú megye)	81,9%	447
7. Szeghalmi (Békés megye)	80,7%	478
8. Fehérgyarmati (Szatmár megye)	80,7%	155

Látjuk, hogy mivel a csoportosításban egyedül a vallás volt az irányadó, a legkülönbözőbb földrajzi fekvésű és népfajú járások kerültek össze. Mindkét csoportban vannak északi (katolikus részen a kisucsaújhelyi, privigyei, csacai, protestáns részen a miavai és ratkói) járások, vannak déliek (a perlaki és a letenyei katolikus és a békési és a szeghalmi járás protestáns részen) és vannak az ország szívében fekvők (a gyöngyösi és pétervásári a katolikus csoportban, a sárréti, derecskei és hajdúszoboszlói a protestánsban). Mindkettőben vannak magyarok (katolikus részen a letenyei, gyöngyösi és pétervásári járás), de vannak idegen ajkúak is (a katolikus csoportban a perlaki és a csáktornyai járás horvát, a kisucsaújhelyi, privigyei és csacai tót, míg a protestáns részen a ratkói és a miavai járás tót) és a protestánsok részéről nemcsak a kálvinisták, hanem a lutheránusok is képviselve vannak (ez a most említett két tót járás).

Világosan láthatjuk, hogy – ami természetes – az öngyilkosság nemcsak attól függ, hogy katolikus vagy protestáns-e valaki. Katolikus részen a perlaki és a letenyei járás határos egymással, s egyformán tiszta katolikusok s az egyikben mégis majdnem háromszor annyi az öngyilkos, mint a másikban.

Úgy látszik, a magyar faj sokkal hajlamosabb az öngyilkosságra, mint a horvát. Az is lehet, hogy inkább talán a kulturális különbség teszi a dolgot, bár a letenyei járás magyarjai is a legutolsók közé tartoznak fajtestvéreik között kulturális színvonal tekintetében.

Ugyanezt tapasztaljuk a tótokat illetően is. A tiszta magyar pétervásári járás épp úgy a Felvidéken és hegyek közt van, mint például a csacai, mindkettő egyformán katolikus és mégis több mint kétszer annyi az öngyilkos a magyar járásban, mint a tótban.

Ugyanezt a jelenséget a protestánsok körében is tapasztalhatjuk, bár nem ennyire élesen. A tót miavai és ratkói járásban sokkal kevesebb az öngyilkos, mint a hasonló protestáns magyar járásokban, de viszont van két magyar protestáns járás is (a fehérgyarmati és a derecskei), amely alig mutat több öngyilkost, mint a tót protestáns járások.

Kétségtelen azonban, hogy az öngyilkosok számának alakulását elsősorban mégis az dönti el, hogy katolikus-e a nép vagy protestáns. E tekintetben ez sokkal fontosabb dolog, mint a faj, a kultúra, a szociális helyzet, a városi vagy a falusi környezet (miliő). A többi tényező együttvéve is csak legfeljebb háromszoros különbséget tud okozni. Ennél nagyobb különbséget nem találunk se a katolikus, se a protestáns csoport keretei között. Katolikus részen a legkisebb szám 32 (a perlaki járásban), a legnagyobb 93 (a letenyei járásban), tehát nincs egészen háromszoros. Protestáns részen a legkisebb 144 (a lutheránus tót miavai járásban) és a legnagyobb 478 (a szeghalmi magyar járásban), tehát a különbség itt se sokkal több a háromszorosnál.

Ha azonban a katolikusokat vetjük össze a protestánsokkal, a különbség már ötszörös. Érdekes, hogy akkor is ugyanezt a különbséget találjuk, ha a legjobb katolikus járást vetjük össze a legjobb protestánssal, és akkor is, ha mindkét részen a legrosszabbat vetjük össze. Jól látható tehát, hogy nem véletlen találkozással van dolgunk. A legjobb katolikus járás tíz év alatt 100.000 lélekre 32 öngyilkossal a perlaki, a legjobb protestáns járás 144 öngyilkossal a miavai. Az egyik majdnem ötszöröse a másiknak. A legrosszabb katolikus járás 93 öngyilkossal a letenyei és a legrosszabb protestáns járás 478 öngyilkossal a szeghalmi. Szintén ötszöröse itt is az egyik szám a másiknak.

Láthatjuk, hogy a katolikusok közt még a legrosszabb járás is jobb, mint a protestáns részen a legjobb járás. Katolikus részen még a legrosszabb járás öngyilkosai se érik el a százat, a protestáns részen még a legjobb járás öngyilkosai is messze meghaladják ezt a számot.

„A demográfiai viszonyok befolyása a nép szaporodására" című, 1922-ben megjelent művemben ugyanazokat az elképesztően nagy különbségeket katolikus és kálvinista falusi magyarok között nemcsak az egyke és az öngyilkosságok, hanem a házassági elválások, tehát a magyar családok szétzüllése terén is megtalálja az olvasó.

A protestantizmus, az anyagi jólét és a hatalom birtoklása közti okozati összefüggés

Anglia kimeríthetetlen szénbányáit és Svédország híres ércét bizonyára nem protestantizmusának köszöni, tehát lakói jólétét és kultúráját se vagy legfeljebb csak kis részben. Kereskedőnép is bizonyára azért lett az angol és a holland, mert az egyik szigetország, a másik meg valósággal a tengerben fekszik, nem pedig azért, mert mindkettő protestáns s így vállalkozó szellemű (az volt a katolikus portugál is). De a színmagyar kálvinista falvakban a sok öngyilkosságot elsősorban bizonyára magának a kálvinista vallásnak kell tulajdonítanunk. Az érc meg a szén, no meg a Golf-áram csak szerencséje Angliának, illetve Svédországnak, de ez a sok falusi öngyilkos már nemcsak szerencsétlensége, hanem szégyene is a magyar kálvinizmusnak.

De mégis el kell ismernünk, hogy azért nemcsak az angol és svéd jólét, életszínvonal és kultúra, hanem a magyar protestáns nép jóléte, életrevalósága és műveltsége is (mely majdnem minden protestáns faluban megnyilvánul) van némi okozati összefüggésben a protestantizmussal is. Ha tárgyilagosak vagyunk, nem tagadhatjuk ezt, mert nemcsak nálunk, hanem úgyszólván minden államban megnyilvánul ez a katolikusok és protestánsok közti gazdasági különbség, mégpedig mindig a protestánsok javára. Magában az Amerikai Egyesült Államokban, aztán Németországban, Svájcban, sőt Franciaországban is egyaránt gazdagabb, műveltebb, életrevalóbb az ország protestáns, mint katolikus része. Emiatt jobban érvényesül is ez a protestáns rész, mint a katolikus, több kerül belőle vezető állásokba, több szerez magának tudományos hírnevet. A német egyetemek tanárai között – kivált régebben – aránytalanul több protestáns volt, mint katolikus.

Ha egyes vallásos katolikusok megbotránkoznak az e tények hatása alatt tett engedményemen, azokat figyelmeztetem arra, hogy nem a katolicizmus szégyene ez, hanem az evangéliumi szellem s a vele járó alázatosság, szerénység, visszavonultság és igénytelenség természetes következménye. Nem véletlen, hogy a bencés szerzetes magyar Jedlik Ányos fedezte ugyan fel a dinamót, de nemcsak a belőle folyó haszon lett protestánsoké, hanem a felfedezés dicsősége is egy protestánsé lett, mert Jedlikről csak mi magyarok tudunk, de nem a nemzetközi tudományosság. Jedlik, a katolikus és a szerzetes megelégedett ugyanis azzal az örömmel és elégtétellel, melyet egy új igazság felfedezése az emberi lélek számára jelent. Természetesen volt dicsőségvágy őbenne is, hiszen ez általános emberi tulajdonság s Jedlik Ányos természettudós volt, nem pedig szent, aki a gyarlóságnak még a csíráját is kiirtotta magából.

Annyira keresztény azonban Jedlik is volt, hogy azt, hogy a dicsőséget és az anyagi hasznot még ügyesebb ember el ne ragadja tőle, nem tartotta annyira fontosnak, s azért nem is tudott érte annyira küzdeni, mint az ő helyében egy protestáns, egy zsidó vagy egy kommunista tudott volna. Igaz, hogy egy magyar embernek – kivált akkor még – ettől eltekintve is nehezebb volt a tudományos élettel állandó és gyors összeköttetésben lenni, mint egy németországinak, kétségtelen azonban, hogy a fő ok nem ez volt, hanem a katolikus élhetetlenség és a szerzetesi szerénység és visszavonultság.

Nem a protestáns hit és vallásosság okozza az életrevalóságot és azokat a képességeket, amelyek az érvényesülést előmozdítják, hanem a hitközönyösség, a másvilágban való komoly hit hiánya és az emberi cselekedetek evilági beállítottsága. Az evangéliumból már kö-

zölt idézeteken kívül bizonyítja ezt – mégpedig egész kétségtelenül – a zsidóság példája is, mely még a protestánsoknál is ügyesebb, életrevalóbb, érvényesülni tudóbb.

Mivel a zsidók nem protestánsok ugyan, de gyakorlatilag épp oly hitközönyösek s életük épp oly nem a másvilág vagy az örök üdvösség elérésére van irányítva, mint a protestánsoké, vagy még náluk is kevésbé kétségtelen, hogy ebben van az érvényesülés és az életrevalóság titka, nem pedig abban, hogy protestáns-e valaki, vagy katolikus, azaz, hogy gyónik-e vagy hisz-e az Oltáriszentségben vagy nem.

Lehet-e józan ésszel azt kívánni, hogy aki megveti, vagy legalábbis mellékes dolognak tartja a pénzt, sőt még a dicsőséget is – márpedig az evangélium szellemében élő ember kétségtelenül így csinál mindkettővel –, az Isten áldásaként azért még a pénz és dicsőség szerzéséhez is jobban értsen, mint az, akinek – legalábbis gyakorlatilag – a pénz vagy a dicsőség az istene, élete egyedüli vagy legalábbis legfőbb célja?

Tudom s elismerem, hogy tulajdonképpen a katolikus ember életének fő célja is a pénz, különösen a már hitközönyössé vált katolikusé.

Ámde e természetes emberi hajlammal való szembeszegülés, az ellene való küzdelem már ősei megszámlálhatatlan generációin át van vérébe oltva. Világos tehát, hogy a pénzért és dicsőségért való harcán ez akkor is meglátszik, ha meggyöngült hitével ma már szabadulni szeretne ettől a kellemetlen másvilági beállítottságtól. Ezért a pénzért, dicsőségért, hírnévért való harca nem lehet olyan eredményes, mint azé a protestánsé, akinek ősei a komoly hittel már 400 éve szakítottak s különösen mint azé a zsidóé, akinek ősei már kétezer éve áttértek az evilágért való, tehát az anyagi javakra és az élvezetekre beállított életre.

Az evangélium alázatosságot, az élet anyagi javaiért való küzdelemtől való visszavonulást, szerénységet, önzetlenséget, befelé vonulást, a másvilág és az Isten dolgain való állandó elmélkedést, a föld javainak megvetését, a kíváncsiság legyőzését, a siker, a hír, a dicsőség és jólét másoknak való átengedését a szolgálatra, nem pedig az érvényesülésre való törekvést hirdeti és ajánlja. Így azonban szinte lehetetlenség, hogy mégis az evangélium követői legyenek a földön a gazdagok, az ügyesek, az érvényesülők, a dicsőségszerzők, a sikereket aratók, a hatalommal és nagy jövedelemmel járó állások birtoklói és élvezői.

Hogy lehessen gazdag ember az, aki nem akar gazdag lenni, sőt fél tőle? Hogy lehessen a tömegek ura, és hogy játszhasson jelentős politikai szerepet az, aki – mint maga Jézus is – nem arra törekszik, hogy neki szolgáljanak mások, hanem arra, hogy ő szolgálhasson másoknak? Hogy szerezhessen dicsőséget az, aki a maga dicsőségét Isten dicsősége megrablásának tekinti s ezért úgy fél tőle, mint a tűztől?

Olvastam olyan középkori jámbor szerzetesről, aki szabad idejében festegetett magányos cellájában s mikor egy nagy mester meglátta a képeit és világhírt jósolt neki, egy álmatlanul töltött éjszaka után, melyben átélte a földi dicsőséget, cellája ablakán kidobta festőfelszerelését az ablak alatt zúgó hegyi patakba s többet soha nem vette kezébe az ecsetet.

Kétségtelenül evangéliumi tökéletesség volt tőle, amit tett, de az is kétségtelen, hogy így nem lehet szaporítani a hívő lángelmék számát a hitetlenek, hitközönyösek vagy protestánsok felett, de gazdasági jólétet se lehet így szerezni hazája s népe számára. Gazdasági téren csak az tud nagyot alkotni, aki minden idegszálával a gazdaságnak él, nem pedig az, aki Krisztust akarja követni. Világhírrel bíró nagy emberré se válhat az, aki nem is akar az lenni.

Szabad-e csodálkozni (sőt egyenesen megbotránkozni) hát azon, hogy akik elsősorban a pénznek vagy a dicsőségnek, az érvényesülésnek élnek, akiknek több a pénzük, nagyobb a dicsőségük és jobban érvényesülnek, mint azok, akiknél ez csak másodrendű dolog, hogy azokról ne is szóljunk, akik mindennek egyenesen ellene dolgoznak.

Pedig az evangélium egyenesen az utóbbit írja elő, s akik teljesen engedelmeskednek neki, azok így is csinálnak. Hogy lehet azt kívánni, hogy az, aki egy másik világnak él (pedig

minden vallásnak az a lényege, hogy annak éljünk), mégis ezen a világon érvényesüljön, mégpedig azoknál is jobban, mint azok, akik egyedül csak ennek a világnak élnek?

Ne felejtsük el továbbá azt se, hogy a vallásos ember érvényesülés tekintetében még annyiban is hátrányban van a vallástalan vagy hitközönyös emberrel szemben, hogy se a meggazdagodásban, se az érvényesülésben nem használhat akármilyen eszközöket. Nem csalhat például akkor se, ha a csalás olyan természetű, hogy fel nem fedezhető s így nem büntethető. Az igazi keresztény nem szerezhet vagyont olyan módon és olyan eszközökkel, mint például a kálvinista magyar szabadsághős, I. Rákóczi György szerzett, s akinek effajta bűneit új magyar történelmemben tárom fel. (Lásd: A magyar nemzet történelme 2., 6., 7. kötetek)

Igazi keresztény ember az ellenfeléről rágalmakat se terjeszthet, hogy ő maga politikailag érvényesülhessen, s azt, aki ebben akadályozza, lejárassa és tönkretegye. Igazi keresztény a maga érvényesülésére olyan kíméletlen, sőt véres eszközöket se használhat fel, mint amilyeneket például Bocskai, a másik kálvinista magyar szabadsághős felhasznált, de olyan ravasz és olyan mesteri színlelő se lehet, mint amilyen Bethlen Gábor, a harmadik buzgó kálvinista magyar szabadsághős volt.

Egyáltalán nem véletlen tehát, hogy a 48-as magyar szabadságharcot is protestánsok (Kossuth, Petőfi és Görgey) csinálták ugyan, de katolikusok haltak meg érte (aradi vértanúk) és hogy protestáns szabadsághőseink (Bocskai, Bethlen, Rákóczi György) mind meggazdagodtak szabadságharcaikból, míg a katolikus magyar szabadsághősök vagy koldusbotra jutottak tőle (Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós) vagy pedig a vérpadra (Zrínyi Péter, Nádasdy, Frangepán, Martinovics, aradi vértanúk).

Világos, hogy az igazi keresztények nem érvényesülhetnek s még a félkeresztények se fognak soha úgy érvényesülni, mint azok, akiknek egyáltalán nincsenek lelkiismereti aggályaik és holmi erkölcsi tilalmaktól egyáltalán nem hagyják magukat zavartatni. Hiszen éppen ebben áll az az áldozat, mely a vallásos élettel jár és éppen emiatt kell a vallásossághoz önzetlenség. Éppen ezért érdem is a vallásosság és ezért jár érte másvilági jutalom.

Ha a vallásos ember még itt a földön is jobban meggazdagodhat, jobban hatalomhoz juthat és nagyobb dicsőséget szerezhet, mint a vallástalan, akkor nem értem, miért kell éppen őt jutalmazni még a másvilágon is. Ha a jutalom nemcsak a másvilágon következnék, akkor a vallásosság nem lehetne önzetlen. Ha a vallásosság már itt a földön is haszonnal járna s már itt a földön is érvényesüléshez juttatna, akkor meg lenne mérgezve az egész, mert hiszen önzetlensége és másvilági jellege csak üres, sőt hazug szólam lenne.

Világos, hogy itt nem azt mondom, hogy minden protestáns szükségképpen a pénznek él s csak az érvényesülés, a hatalom vagy a dicsőség a célja. (Ezt még minden zsidóra se mondhatjuk. Ismertem olyan zsidót is, aki még azt is bűnnek tartotta, hogy a kölcsönadott pénzért kamatot kérjen.) Természetesen épp oly kevésbé állítom azt, hogy minden katolikus önzetlen és a másvilágnak élő (én tudom a legjobban, hogy mennyire nem így van). Jól tudom s el is ismerem, hogy tíz közül kilenc katolikus még az üdvösségét is feláldozná a pénzért, jólétért és érvényesülésért. Ez egyébként természetes is, mert hiszen ha nem így lenne, minden katolikus hős lenne. Minden katolikus tudja azonban, hogy a hősök kivételek s a katolikusok között is azok.

A katolikus és protestáns lelkivilág közötti különbség lényege tehát csak az, hogy a protestánst (természetesen a zsidót még jobban) már a családi körben ránevelik arra, az már ott olyan szellemet szív magába, hogy a fő az érvényesülés és az élet azért van, hogy javaiból minél többet szerezzünk meg magunknak. (A vallásosabb családokban ezt természetesen nem a vallás törvényei ellenére mondják, hanem csak azok kevésbé való hangsúlyozásával, az elméletnek a gyakorlattól való elválasztásával.)

Belenevelik azt is, hogy az embereknek kedveskedni kell, ha azt akarjuk, hogy szeressenek bennünket (hogy ehhez színészkedés s álnokság is kell, azt figyelmen kívül hagyják). Azt mondják neki, hogy ezt természetesen akkor is meg kell tenni, ha belsőnkben nem szeretjük és nem becsüljük őket (mert hiszen ha valóban becsüljük és szeretjük őket, akkor a kedvesség magától értetődő, tehát nem kell rá tanítani), tehát valójában üzleti modorra nevelnek.

A katolikus gyerekek a családi körben átlag nem részesülnek ilyenfajta nevelésben s ezt szüleik részéről a gyakorlatban se látják. Sajnos, a katolikusoknak is a pénz az életcéljuk s ők is a maguk érvényesüléséért küzdenek. Az azonban már kivétel köztük, aki ezt színészkedéssel éri el, s aki emiatt az iránt is kedvesen viselkedik, akit nem becsül. Katolikusok közt kivétel az olyan, aki az érvényesülésért meg is alázkodik s ezért kedveskedik azoknak, akiket nem becsül. A katolikus ember nemigen köszön előre, nem hajlong nagy alázatossággal csak azért, hogy haszna legyen belőle, például hogy valaki inkább az ő üzletébe menjen, mint a máséba. Ezért a katolikus ember rossz üzletember s ezért többnyire nincs is üzlete, ami miatt hajlongania kellene.

De ugyanez a katolikus ember elsőrendű balekja az üzleti modorú embereknek (többnyire zsidóknak és protestánsoknak), akik érdekből megalázkodnak előtte és szívesek, barátságosak hozzá. A legtöbb katolikusnak ez végtelenül jól esik, mert a maga egyenességében eszébe se jut, hogy ez a barátságosság még nem őszinte is lehet. Ezért volt a katolikus városi munkásság is annyira kész prédája a zsidó marxista munkásvezéreknek. A pap ugyanis, aki ugyanabból a fajtából való, mint a munkás maga, nem hajlongott neki és nem alázkodott meg előtte csak azért, hogy ő juthasson politikai hatalomhoz általa.

Ha a dolgot gyakorlati érvényesülési szempontból nézzük, ez a viselkedésmód értelmi alsóbbrendűség jele a katolikusban (ezért is hívják parasztgőgnek), de erkölcsileg tekintve a dolgot, határozottan magasabbrendűség, melyért aztán szegénységgel, kulisággal kell megbűnhődni. Jellem és erkölcs szempontjából nem szégyen az, ha valaki érdekből nem alázkodik meg, ha színészkedni nem tud és nem is akar. A zsidó és a protestáns azonban ennek az ellenkezőjét tudatosan, okosságból teszi, mert tudja, hogy haszonnal jár s neki a haszon előbbre való, mint az önérzete. Jól tudja ugyanis, hogy annak a vagyonnak az eredményeként, melyet így szerzett, végeredményben mégiscsak a katolikusnak kell majd őelőtte megalázkodnia.

A katolikus anyagi alsóbbrendűségnek másik oka, hogy természetesen azért a katolikusok se annyira jók, hogy az erkölcsi törvények ellen ne vétkeznének, s például fiatalságukat tisztaságban élnék át (természetesen nem nőkről van szó, hanem férfiakról). Ehhez ugyanis akkora vallásosság kellene, amilyen csak legfeljebb egyénekben található meg, de nem tömegekben. A katolikus és a protestáns (s még inkább a katolikus és zsidó) között tehát gyakorlatilag az a különbség, hogy nemi tekintetben mindketten bűnösök, de a protestáns (s még inkább a zsidó) – természetesen mindig megengedve a kivételeket – nemileg úgy vétkezik, hogy utána nemigen izgatja magát miatta, nem gyötri magát, nem dúlja fel vele a lelki békéjét. Ő minden gátlás és lelkiismeret-furdalás nélkül élvezi a test azon örömeit, melyekkel a bűn jár s ezért ösztönei kielégítése megnyugtatóan hat idegeire s növeli szellemi teljesítőképességét, munkakedvét, életrevalóságát.

Ezzel szemben a hívő katolikus agyongyötri magát miatta, állandó gátlásai, félelmei, nyugtalanságai vannak (kivált mikor éppen emiatt a már évszázadokra visszamenő átöröklődés folytán már őseitől is rosszabb idegzetet, nagyobb izgékonyságot, félelemérzetet örökölt). Ez nagyon károsan hat idegzetére, félénkké, habozóvá, tanácstalanná, gyámoltalanná, bátor kezdeményezésekre képtelenné, bizonytalan fellépésűvé teszi. Mind megannyi olyan tulajdonság, ami mindenre jó, csak érvényesülésre vagy nagyobb és kitartóbb szellemi munkateljesítményre nem.

Ennek következménye az is, hogy a katolikusnak ifjúkori nemi bűnei sokkal nagyobb arányban merülnek ki onániában, mint átlag egy protestáns vagy zsidó ifjúé. Ezek sokszor már tizenhárom éves korukban lányokkal vétkeznek, szerelmi kalandjaik vannak (melyek szintén kifejlesztik bennük a bátorságot, biztos fellépést és a lelki megelégültséget), vagy legalábbis udvarolnak és lányok körül forgolódnak, míg a katolikus fiatalemberek sokszor egész megházasodásukig csak az onániánál tartanak, ami, mivel természetellenes és magános bűn, különösen diszponál a félénkségre, az inerciára, a nyilvánosságtól való félelemre, azaz az érvényesülés és az emberekkel való bánni tudás és üzleti érvényesülés ellentétére.

A katolikus ifjút tiltja a lelkiismerete, hogy lányok körül forgolódjék, ha pedig ő maga nem lenne ilyen lelkiismeretes, nem tűrik ezt tőle szülei, testvérei, tanítói, papja. Tiltja a lelkiismerete természetesen az onániát is, de viszont ha ebben bűnös, azt mások nem tudják, nem látják s ennek éppen a visszavonultság és a magány a táptalaja. A legtöbb katolikus természetesen nem áll az erkölcsi tökéletesség akkora fokán, hogy az onániától is tartózkodni tudna. Annyira tud jó lenni, hogy a rosszat nem keresi s ezért bűnös ismeretségei nincsenek, és hogy bordélyba se tudna belépni, de annyira már nem, hogy az érzékiség legalább magányosságában időnként erőt ne vegyen rajta. Ösztönei effajta kielégítése azonban mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy a férfiasságot növelje benne, hogy önbizalmat adjon neki, vagy hogy jó modorúvá s biztos fellépésűvé legyen.

Egész más a természetes, a lányokkal végzett nemi bűn hatása. Ehhez elevenség, vállalkozási kedv, önbizalom, társaságba járás, jó modor, társalgás, rábeszélési készség, aktivitás, bátorság, férfiasság szükséges, azaz csupa olyan dolog, ami az érvényesülést is nagyban elősegíti. Zsidóknál és protestánsoknál a nemi élet már fiatal korban is gátlástalanul történik, tehát nem jár lelkiismeret-furdalással s ezért az idegzetre is hasznos, mint minden olyasmi, ami megelégedéssel tölti el az embert. (Világos, hogy az idegzetre csak az esetben hasznos, ha nem jár se nemi betegséggel, se törvénytelen utód alakjában következménnyel, mert ezek éppen elég keserűséget, gondot, bajt okoznak és azok az éjszakázások se éppen előnyösek az idegrendszerre, melyekkel a természetes nemi bűnök együtt járnak, amelytől viszont az onanizálók meg vannak kímélve. De az egészséges idegzetű, tevékeny emberek részére még egy-egy átmulatott éjszaka is növeli az életrevalóságot és a tetterőt, feltéve, hogy nem túl gyakran ismétlődnek egymás után. Ne feledjük, hogy az egészséges idegzetnek az is sajátossága, hogy mértéket tart, hogy semmit sem visz túlzásba.)

Zsidó és protestáns fiatalemberek körében többnyire így folyik le a nemi élet. Volt olyan zsidó származású tanítványom (akit pedig egész könnyen tudtam később igazi katolikussá tenni), akit az anyja már 12 éves korában rajtakapott a cseléddel. Jellemző, hogy egész dorgálása abban állt, hogy „erre ráérsz majd 16 éves korodban". 16 éves korban tehát ilyesmi még az anya szemében is természetes s akkor már egy szót se szól miatta. Egy igen előkelő kálvinista diák anyja pedig úgy próbálta elintézni s megszüntetni 17 éves fia onániáját, hogy pénzt adott neki, hogy menjen prostituáltakhoz, s ráadásul az anya mindezt – mint a legtermészetesebb dolgot – az iskola igazgatójának beszélte el, az meg persze a tanároknak adta tovább.

A katolikus fiatal állandóan azt hallja, hogy ezt se szabad, azt se szabad, hogy ez is bűn, az is bűn, ezért is jaj lesz, meg azért is. Így aztán nem csoda, hogy mindig fél. Ha lelkiismeretlen, csak a szüleitől és nevelőitől fél, ha vallásos hajlamú, még Istentől és önmagától is. Nem csoda aztán, ha ez az állandó félelem, ez a tetteiben való állandó bizonytalanság, habozás és tanácstalanság egész életén át meglátszik rajta, nincs önbizalma, gazdasági téren se mer vállalkozni, ott se önálló, ebben is passzív s ezért legfeljebb olyan állások betöltésére alkalmas, ahol sablonos munkákat kell végezni (ezeket jól és lelkiismeretesen el is végzi).

De ha önálló (iparos vagy kereskedő), akkor is a sablonos, kitaposott utakon jár, melyen legfeljebb a már meglévő vagyont lehet megőrizni vagy takarékossággal esetleg lehet némit

még hozzá is szerezni, de nem új vállalatokat, gyárakat, bankokat lehet létrehozni s virágzó állapotban tartani. Sok pénzt keresni, akár ipari, akár kereskedelmi téren, nagy vállalatokat létrehozni csak elevenséggel, kezdeményezési készséggel, bátorsággal, félelem nélküliséggel, jó modorral és állandó optimizmussal lehet. A katolikus emberben azonban fiatal korában mindennek éppen az ellenkezője fejlődik ki.

Voltak olyan tanítványaim (természetesen katolikusok, mert világos, hogy nem azt akarom bizonygatni, hogy bátor, jó modorú és optimista emberek katolikusok között nem is lehetnek), akikben az iskolába a tehetségnek semmi nyomát se vettem észre, de még a jó idegzetnek se, gazdaságilag mégis nagyot alkottak. Az egyiknek a maga szakmájában a legnagyobb üzlete lett Pesten, a másik egy jól jövedelmező takarító vállalatot létesített, a harmadik Budapest legnagyobb szállító vállalatának tulajdonosa lett. Nem is diákom, hanem szobainasom volt (négy elemivel), akinek cipőgyára lett. Ezekben ész nem volt, csak elevenség, bátorság és optimizmus (ezért a cipőgyár hamarosan meg is bukott).

Ha ezekhez a tulajdonságokhoz szerencse járul, így is lehet gazdaságilag nagyot alkotni, de az ilyenek később többnyire újra elszegényednek, mert ítélőképességük már nincs s ezért helyesen számítani nem tudnak. Városban, ahol az egyház befolyása az emberekre kisebb, s ahol a családokban sincs meg az a keresztény szellem, melyet falun még megtalálunk, katolikusokban is sokkal jobban találunk jó modort, elevenséget, üzleti szellemet és bátor fellépést. A mi fővárosunkban ennek talán az is oka, hogy itt igen sok az olyan keresztény ember, akiben zsidóvér is van. Mivel a falu népe is mindjobban elkereszténytelenedik, a katolikus és zsidó-protestáns psziché közti különbség s vele a katolikusok gazdasági elmaradottsága is mindig jobban csökken.

Természetesen azért földi szempontból is vannak a katolikus erkölcsi gátlásoknak jó következményei is és a gátlástalan bátorságnak is megvannak a földi élet szempontjából is a rossz következményei. Világos ugyanis, hogy akinek minden szabad és így ösztönеit is szabadon éli ki, az sokkal gyakrabban és könnyebben lesz vérbajos és később ennek következtében a bolondok háza lakója, nagy élettragédiák is könnyebben és gyakrabban történnek vele és a teljes elzüllés útjára is gyakrabban jut, mint az, akit fiatal korában mindentől óvnak, és akit a maga lelkiismerete is sok mindentől visszatart. Ennek tagadhatatlan és a magyar nép körében elképesztő bizonyítékait éppen most (az előbbi fejezetben) láttuk. Egy-egy öngyilkosság ugyanis ilyen lelki csődök következménye. Viszont a szolidság és lelkiismeretesség, ha sokszor félszeg és gyámoltalan is, mégiscsak hasznos még földi szempontból is, mert az igénytelenség, a szerénység, visszavonultság is vagyongyűjtő tényező. Az az alázatosság is, melyet az egyház ellenségei gyámoltalanságnak néznek és mindenáron igyekeznek kinevelni fiaikból, a valóságban éppen nem ezt jelenti, hanem a hányavetiség, elbizakodottság, különcség, túlérzékenység, önteltség kinevelését az emberből, amely rossz tulajdonságok éppen azokban szoktak legtúlzóbb fokban meglenni, akik egyébként gyámoltalanok és külsőleg nagyon is szerényeknek és alázatosaknak látszanak.

Az igazi evangéliumi alázatosságnak tehát a földi érvényesülés szempontjából is megvan a maga nagy haszna. Ez is elősegíti a jó modort. Optimista és biztos fellépésű is ki lehet jobban, mint az az ember, akinek sziklaszilárd hite és nyugodt lelkiismerete van? A félszeg vallásos ember tehát nem azért félszeg, mert vallásos, hanem vallásossága ellenére ilyen azért, mert rossz idegzetű és éppen emiatt a vallásossága is nagyon gyarló. Az igazi vallásosság még a rossz idegzeten is segíteni tud, de ehhez már akkora vallásosság kell, amelynek magaslatára kevés ember tud eljutni. (Kivált ha még rossz idegzete is akadályára van.) De mindenki, még a rossz idegzetűek is el tudnának jutni még ide is, ha igazán akarnának, s ha a kezdetben jelentkező nehézségek miatt nem hagynák kishitűen azonnal abba a küzdelmet.

Az előzékenység és az udvariasság is alázatosság s abban különbözik az üzleti alázatosságtól, hogy a kereszténység nem érdekből, hanem önzetlenül, szeretetből történik. Az átlagkatolikusok tehát (pedig világos, hogy a katolikusok zöme csak ilyen katolikus) nem azért nem tudnak érvényesülni, mert az életük nagyon katolikus, hanem éppen ellenkezőleg, azért, mert csak félig az s emiatt – büntetésül és szerencsétlenségükre – vallásosságuknak éppen csak a hátrányait érzik, előnyeit pedig meghiúsítják. Tehát még a vagyonszerzés és a földi érvényesülés szempontjából is több a vallásosság előnye, mint hátránya. Keresztény üzletember ugyanis minden üzletfeléhez lehetne már csak azért is tisztelettudó és udvarias, mert nem a mások, hanem a maga hibáit szokta észrevenni és elítélni.

Volt olyan tanítványom, aki mint postatiszt került az Alföld egyik nagy protestáns városába (Nagykőrösre) s akinek tisztán jóságáért és szolidságáért (no meg csinosságáért is) a város egyik legnagyobb hozományú kálvinista leánya ajánlotta fel kezét, vagyonát s vele még a katolikus egyházba való visszatérését is. (Ő azonban annyira önzetlen volt, hogy mégse őt vette el, hanem egy pesti szegény leányt, akire az hívta fel a figyelmét, hogy mikor szabadságát otthon szüleinél töltötte, mindennap látta áldozni.)

Ezzel szemben volt egy anyakönyvileg katolikus állatorvos ismerősöm, aki Pesten tanuló orvostanhallgató egyetlen fiát teljesen szabadjára hagyta s szinte elárasztotta pénzzel, mert azt tartotta, hogy a magukat kiélő fiúkból lesznek a legéletrevalóbb, érvényesülni legjobban tudó emberek. (Ezt az apa nekem fejtegette, mikor egyszer együtt utaztam vele.) Az eredmény aztán az lett, hogy fia, mint fiatal orvos, sok éjszakázás közben szerzett tüdőbaja miatt már 27 éves korában kénytelen volt búcsút mondani az életnek.

Még mielőtt életrevalósága előnyeit élvezni kezdhette volna, ott halt meg apja házában hosszú betegeskedés után. A temetésén a pesti „menyasszonya" is megjelent, s amint talpig gyászba öltözve fájdalmas Niobeként, egész külön, egyedül lépegetett a koporsó után, nagy feltűnést és részvétet keltett a kisváros lakói között.

Mindenki őt sajnálta legjobban, de a sajnálatba bizonyos tisztelet is vegyült, mely a nagy fájdalomnak szólt. Csak az egyik fiatal orvos, a meghalt barátja, nem osztozott az általános tiszteletben, mert neki a „vőlegény", mikor a halálos ágyán egyszer a menyasszonyát említette előtte, megvetően legyintett vértelen kezével s azt mondta: „Menyasszony?! Csak azért lett belőle „menyasszony" hogy pofája legyen a dolognak!"

A tanulság az esetből az, hogy a túl megértő és túl modern szülők és nevelők gondoljanak az erkölcsi gátlástalanság hátrányaira is, a konzervatív katolikus szülők és nevelők pedig a jóság és jámborság hátrányaira. Ez utóbbiak okos előrelátással ugyanis elérhetik, hogy még földi szempontból is csak a vallásosság előnyeit láthatják érvényesülni gyermekeikben, hátrányai nélkül.

Ne feledjük, hogy a keresztény nevelés nem azt jelenti, hogy az önérzetet, az önállóságra törekvést, az elevenséget, a kezdeményezőkészséget, a fellépés biztonságát vagy a bátorságot öljük ki a gyermekből azon a címen, hogy a fiatal szerény, ne szóljon bele a felnőttek társalgásába, ne legyen leányismerőse, ne kísérgessen senkit, annál kevésbé udvarolgasson. Ez mind igaz és helyes, ámde mindezt nem fenyegetéssel és nem félelmi alapon, hanem a szeretet útján kell elérni. A gyerek ne félelemből, hanem meggyőződésből, szeretetből cselekedjék.

Isten, szülei és embertársai iránti szeretetből. Az Istentől is elsősorban nem félni kell, hanem őt is szeretni s ezzel el van intézve minden bűn. Félni is kell tőle, de csak az alantasabb embereknek, s éppen azért nevelünk, hogy neveltjeink ne ilyen alantas emberek legyenek.

Világos azonban hogy a félelem alapján nevelni sokkal könnyebb, mint a szeretet alapján. Pofonokat lekenni sokkal könnyebb és különösen sokkal gyorsabb ütemű nevelési mód, mint meggyőzni, ellenőrizni, érvelni, azaz szeretni. Ezért használják az emberek inkább ezt a

gyorsabb és rövidebb nevelési eszközt, különösen az egyszerűbb emberek, akik nem érnek rá és akiknek nincs türelmük, mert kifáradtak az élet küzdelmeiben.

Nem a lányokkal való érintkezést kell eltitkolni a serdülő fiúknak, hanem a velük való visszaélést s a nem illő, túl bizalmas érintkezést. A serdülők problémáit nem lehet gyors, ideges és ellentmondást nem tűrő parancsszóval, annál kevésbé ütéssel elintézni, hanem a fiatalok gondos és türelmes meggyőzésével és ellenőrzésével.

Csak a túlhajtásokat kell üldözni s irtani, nem pedig a vízzel együtt a gyereket is kiönteni, azaz nemcsak magát az erkölcstelenséget, hanem a bátorságot, önállóságot, elevenséget, jókedvet, életörömet (mely mindig az egészség, tehát az érvényesülési tehetség jele), lelemény is kiirtani. Hiszen ezzel neveltünknek nem a javát szolgáljuk, hanem az élet örömeitől fosszuk meg és érvényesülésében akadályozzuk.

Csak a lányokkal való foglalkozás, séta, tánc elfajulásait kell megakadályozni, nem pedig az érintkezést, mely nem szükségképpen káros, sőt sokszor egyenesen az érzékiség bűn nélküli levezetését szolgálja. Majdnem minden serdülő onanizálása csökken, sőt esetleg meg is szűnik, aki elkezd lánytársaságba járni. Vannak ugyan bőven kivételek, de mégis szabályként mondjuk ki, hogy amely fiú eleven és lányokkal érintkezik, az nem önfertőző, legalábbis nem nagy fokban az. De jobb, ha nemcsak egy lánnyal társalog, hanem többekkel. A modora, társalgási készsége és fellépése is így fejlődik ki, mert mindig ugyanazzal a lánnyal s kivált még ha szerelmesek is vagyunk bele, nem művészet beszélni tudni és félénknek nem lenni. A magános, a visszavonult, a félénk fiúk az onanizálók. Természetesen azok se mind. A sápadtság se bizonyítja ezt. Ismertem sápadt fiúkat, akik nem voltak onanisták és pirospozsgás, az egészségtől majdnem kicsattanókat, akik nagyon azok voltak. (Az is feltűnt, hogy a pirospozsgás, szép, tisztabőrű fiúk feltűnően sokszor szervi szívbajban szenvednek.)

Azt is tapasztaltam, hogy a különösen rossz fiúk, a jellegzetes rosszcsontferkók, akik minden diákcsínyben benne vannak, sőt sokszor még hazulról is megszöknek s a tanárok és szülők ijesztő példaként hozzák fel őket a többiek előtt, nemileg nem ritkán teljesen ártatlanok s e tekintetben a legjobbak valamennyi fiú között. Olyat is ismertem, aki valóságos bolondja volt a táncnak, de ez nemi szempontból nemcsak rossz hatással nem volt rá, hanem még azt se volt képes megérteni, hogy lehet a tánc valakire érzékileg izgató hatással.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ez az egész életen át így marad, hanem azt, hogy a serdülő korban még sokszor így van. Ez természetesen nem jelenti azt se, hogy ez a fiú egészséges idegzetű volt, mert hiszen a nagy izgékonyság, ez a táncnak, a ritmikus mozgásnak ezt a túl nagy szeretete éppen a túl érzékeny idegzet ismertető jele. Az egészséges idegzetű ember nyugodt, tehát nem bolondja az ugrálásnak.

Az okos szülőnek az arany középúton kell járnia, gyermekét hívővé, vallásossá, lelkiismeretessé, önuralommal bíróvá és önzetlenné kell nevelnie, de éppen ezzel és emiatt nyugodttá, bátorrá, elevenné, jó és biztos fellépésűvé és jó modorúvá is. Nem félelemben kell tehát tartani s félelemmel nevelni, hanem türelemmel, szeretettel és meggyőzéssel. Nem a félelmet kell belenevelni, hanem a meggyőződést, a szeretetet és az okosságot. A keresztény az Istent szereti, nem pedig fél tőle. Nem azért nem vétkezik, mert fél a pokoltól vagy a nemi betegségtől, hanem azért, mert neki olyan Istene van, aki kínhalált halt érte, tehát ezt neki is hasonlóval kell viszonozni.

Félni is kell, mert pokol is van. Aki tehát fél tőle, okosan fél tőle. De ez az igazság erkölcsi életünkben ne az első vonalban álljon, ne a fő indítóok legyen, hanem csak tartalékul szolgáljon olyan esetekre, mikor a kísértés olyan nagy, hogy a természeténél fogva gyengéd és gyenge szeretetet durván félrelöki az útból.

A katolikusok átlaga tehát nem azért félénk és gyámoltalan, mert ezek a tulajdonságok szükségképpen együtt járnak a vallásossággal és a másvilági beállítottsággal, hanem azért,

mert vallásosságuk alacsony rendű és mert szüleik (már az őseik is), sőt többnyire még a papjaik is, már évszázadok óta a nevelés könnyebb és egyszerűbb módját választották s csak parancsoltak s ütöttek, tehát ijesztettek, nem pedig türelemmel és szeretettel neveltek. A nevelésnek ezt a több türelmet kívánó módját korunkban s a jövőben annál könnyebb lesz gyakorolni, mert most már úgy sincs egy családban tíz vagy akár hat gyerek, akik mindegyikével nagyon nehéz behatóbban foglalkozni.

Ez az évszázadok óta beléjük nevelt félelem rontotta el a katolikusok idegrendszerét s tette a mai katolikus nemzedéket félénkké, félszeggé, passzívvá és gyámoltalanná. A vakmerőség is baj (gazdasági szempontból is) és a túlzott gátlástalanság is az, de a félénkség és az ideges aggályosság, az állandó habozás is az. Csúnya, sőt visszataszító a körmönfontság és a gátlás nélküli érvényesülés, de a modortalanság és a parasztgőg is csúnya. A jó modor ellenben, ha nem az önzés az indító oka s nem az álnokság az eszköze, hanem a szeretet a forrása is és az eszköze is, a legszebb erény, a szeretet megnyilvánulása.

Nem véletlen, hogy Pázmány is protestáns szülőktől származott és Eszterházy Miklós nádor is, sőt – legalább fele részben – még a legelevenebb és a legalkotóbb Habsburg királynőnk, Mária Terézia is. Ferenc József okos anyja, Zsófia is, sőt még Kanter Károly, a szentéletű pesti pap is. De az a Haynau is, aki 48-at olyan vad energiával tiporta el.

Legyünk egészen katolikusok, ne pedig félig. Gyermekeinket is neveljük ilyenekké s akkor angyalokká tesszük őket testben anélkül, hogy egyúttal félénkké és gyámoltalanokká is tennénk őket. De természetesen az is igaz marad, hogy inkább legyünk és maradjunk félszegek és gyámoltalanok, mintsem túlságos és bűnös életrevalóságunk és bátorságunk miatt örök életünket is elveszítsük.

Protestáns vallásosság, katolikus vallásosság

Azt mondtam, hogy a katolikus nemzetek gazdasági elmaradottsága, szegénysége, igénytelensége, sőt írástudatlansága nem lehet szégyene a katolicizmusnak, mint ilyennek, mert Krisztus Urunk nem gyárakat alapítani vagy pezsgő gazdasági életet teremteni, sőt még csak az embereket írni-olvasni tanítani se küldte az apostolokat, hanem egyenesen azt mondta, hogy az evangélium elsősorban a szegényeknek való. Ha tehát a katolikus nemzeteket szegényeknek és igényteleneknek, de ugyanakkor mégis boldogabbaknak és jobbaknak találjuk a protestáns nemzeteknél, akkor a katolicizmusra nem szégyent állapítunk meg, hanem a legnagyobb dicsőséget s annak bizonyítékát, hogy valóban itt van az igazi, a tiszta evangélium.

Hogy valóban így is van, ezt kimutattuk már az öngyilkosok számában és más valláserkölcsi vonatkozásokban statisztikailag. Mivel azonban a vallásosság és erkölcs tulajdonképpen nem mérhető számokkal, egy más módot is felhasználunk annak megállapítására, hol nagyobb, hol feltűnőbb az evangélium hatása: a katolikus vagy inkább a protestáns társadalmakban-e, és hogy melyikben kereszténybb lelkületűek az emberek.

Kétségtelen, hogy az írók ismerik legjobban az emberi lelket, azt a társadalmat, melynek körében élnek s minél nagyobb író valaki, annál jobban ismeri. Túl bőven nem ereszkedhetünk bele ebbe a témába, mert untatnánk vele az olvasót, azért csak egy híres protestáns angol író, Dickens és egy híres katolikus olasz író, Manzoni, egy-egy világhírű regénye: a Copperfield Dávid és a Jegyesek (I Pomessi Sposi) alapján hasonlítjuk össze az angol és az olasz népéletet s vizsgáljuk meg, mennyire volt vallásos és jó az egyik és mennyire a másik.

Mindkét író a legnagyobbak közé tartozik a világirodalomban. Az emberi lelket bámulatosan ismeri mindkettő, nagyjából kortársak is voltak, mert mindketten a XIX. század első felében éltek. Az olasz regény tárgya – sajnos – a XVII. században játszódik, míg Dickens a maga korának angoljait ábrázolja, de ez az összehasonlításban nagyobb zavart nem okoz, mert Dickens korában is – legalábbis külsőségeiben – még teljes fokban érvényben volt a régi vallásosság (például a regényekben még az orvos is a legrendszeresebben látogatja a vasárnapi protestáns istentiszteletet, amit a mai angol (vagy olasz) orvosokról már semmiképpen se mondhatnánk), másrészt pedig kétségtelen, hogy minden író akkor is a saját élményeit írja le, tehát kortársai megfigyelése alapján festi le az embereket, ha olyan kort rajzol, mely nála két évszázaddal korábbi.

A két író abban is hasonlít egymáshoz, hogy mindketten hívő, vallásos emberek. Dickens hívő és felekezete iránt jóindulatú protestáns, az állameggyház tagja, Manzoni is hívő és vallásilag is művelt katolikus. A XIX. század első fele – közvetlenül a francia forradalmat követő idő – az írók s általában a művelt elemek elvallástalanodásának kora, de ez a vallásellenesség egyedül csak a katolicizmus ellen irányult s nálunk nemcsak a protestáns Kossuthban és Petőfiben, hanem még a katolikus s egyébként jóindulatú Széchenyiben, Deákban és Eötvösben is megtalálható (még ők is ellene voltak az egyedül üdvözítő egyháznak). Ellenben ez a kor protestánsellenes egyáltalán nem volt, sőt egyenesen a protestantizmus ázsiójának emelkedésével járt.

Manzoni, mint nagy szellem, függetleníteni tudta magát tőle s katolicizmusa annál nagyobb lett, minél idősebb lett (ugyanezt Deákban, és Széchenyiben is tapasztalhatjuk). De mivel mindenki korának gyermeke, Manzoni se volt akkora katolikus, mint amekkora lenne, ha ma élne. Annyi egészen bizonyos, hogy Manzoni nem katolikus irányregényt akart írni s nem mesterségesen festi jobbnak, vallásosabbnak és erkölcsösebbnek azt az olasz társadalmat, melyet regényében lerajzol, mint amilyen valójában volt, vagy mint amilyennek ő gon-

dolta vagy tapasztalta. Épp ily kétségtelen azonban az is, hogy Dickens se festi se jobbnak, se rosszabbnak a protestáns angol társadalmat annál, mint amilyen valójában volt vagy amilyennek ő látta.

A „Copperfield Dávid"-ban a regény szereplőinek életében a vallás alig szerepel, irányítása alig vehető észre. Csak egy-egy elejtett szóból lehet megtudni, hogy vasárnap mindenki rendszeresen jár a protestáns istentiszteletre (mint említettem már, még az orvos is), de az is egész jól látható, hogy ennek s általában a vallásnak, az emberek életére semmi befolyása, semmi irányító hatása nincs. A Dickens rajzolta angol társadalomban a jók természetüknél fogva, általános emberi jólelkűségből jók, jóságukat vagy erkölcsüket sohase hozzák kapcsolatba Istennel vagy vallásosságukkal. Az nem ebből folyik.

Copperfield Dávid maga aprólékosan leírja lelki életét, gyermekkori élményeit, de hogy néha-néha imádkozott volna, hogy bajaiban Istenhez folyamodott volna, vagy hogy a vallásból merített volna vigasztalást vagy onnan kapott volna bajaiban erősítést, annak alig van a regényben valami nyoma.

Halálesetek is fordulnak elő a regényben, például Barkisé, az egyszerű fuvarosé és Dávid fiatal anyjáé, de hogy például halálos ágyukhoz papot hívattak volna, vagy akár csak hogy Istenhez sóhajtoztak volna, vagy hogy egyáltalán gondoltak volna a másvilágra akár csak ekkor is, annak semmi nyomát nem találjuk a regényben.

Leírja Dávid diákkorában az internátusi életet is, mégpedig két helyen is (a „Salem Hous"-ban és később Anglia egyházi székhelyén, Canterburyben), de ott imádkozásról, istentiszteletről, vallásosságról, hitről soha sincs szó. Egész bizonyos, hogy a diákok jártak rendszeresen istentiszteletekre, egész bizonyos, hogy voltak közös imádságaik is, néha futólag a regény is céloz rájuk vagy említi őket, de hogy ezek Copperfield Dávid lelki kifejlődésére a legkisebb hatással is lettek volna, vagy hogy ezek neki megemlíthetőbb lelki élményt jelentettek volna, annak semmi nyoma.

Pegottyéknál, ennél az egyszerű vidéki halászcsaládnál, Dávid heteket töltött, aprólékosan le is ír mindent, ami ott történt, de hogy ott valaha imádkoztak volna, vagy hogy ott valaki valaha a vallással összefüggő vagy belőle folyó dolgot említett volna, arra a regényben soha sincs utalás.

Soha nem fordul elő vallási kérdés vagy a hitnek valami nyoma az egyébként jólelkű Micawbernél, sőt még Dávid egész a meghatottságig jólelkű iskolatársánál, Tommy Tradleynél se. Ő egy vidéki protestáns lelkész sok lánya közül az egyiket veszi el, de a vallásosság se az ő, se felesége, se sógornői életében nem szerepel. A vallás legfeljebb csak mint apósa állása, megélhetése kerül szóba.

Nem látunk semmi vallásosságot még a nőszereplők körében se. Hogy az előkelőbb Steerforth gőgös anyja és nagynénje nem vallásosak, az talán még nem feltűnő. Megértenénk ezt még Dávid különc s szintén jómódú nagynénje, Miss Betsey részéről is, de hogy Dávid korán elhunyt s annyira jóságos anyja életében se volt a vallásnak semmi szerepe, hogy nem volt az Micawbernél, sőt még Nóra idős öregkisasszony nagynénjénél se, az már mégis különös. Nem találjuk a vallásosságnak semmi nyomát még Pegottyban, Dávid jóságos és annyira önzetlen dajkájában se, aki testvére volt a férfi Pegottynak, a szintén rendkívül jó, de a vallásosság semmi jelét se mutató halásznak.

Hogy külsőleg vallásosak voltak, csak azokról mondja Dickens regénye, akik Dávid életének a legellenszenvesebb szereplői: Urias Heepről és Mr. Murdstone-ról (érdekes, hogy csak férfiakról). Mindkettő a képzelhető legellenszenvesebb alak.

Nevelőit Dávid vagy egészen aljas gazembereknek mondja, mint a Salem Hous igazgatóját, vagy jóknak, mint dr. Strongot, a canterburyi intézet igazgatóját, vagy Mr. Mellt, a Salem Hous éhező segédtanárát, de ezek is sok tekintetben gyarlók s ezek se vallásosak. Ez termé-

szetesen nem azt jelenti, hogy vallástalanok, mert akkor még Angliában vallástalan emberek nem tölthettek be nevelői állásokat, hanem azt, hogy a vallás külsőségeinek teljesítése náluk csak kötelesség vagy becsületből folyó természetes dolog, de Isten, hit, másvilág egyébként alig jutott nekik eszükbe, a vallás életükre a legkisebb irányító hatással sem volt. Ezért még szenvedésükben se kerestek benne vigasztalást, annál kevésbé támaszt és erőt. Ez még a kis Dávidnak se jutott eszébe még akkor se, mikor elhagyatva, pénz nélkül egyedül vándorol az országúton és éjszakára nincs hová a fejét lehajtsa.

Még Mr. Dick, az őrült se vallásos. Természetesen az istentiszteletekre szorgalmasan jár, de vallással kapcsolatos dolgokat egyébként ő se hoz elő soha. A regény legértékesebb szereplője, Ágnes, a jó, de alkoholista ügyvéd lánya, Nóra halála után Dávid felesége s egész életében jó szelleme. Őt Dickens vallásosnak mondja, de nem mond róla semmi olyant, ami ennek jele volna, vagy ezt bizonyítaná. Még róla is azt kell megállapítanunk, hogy mint katolikus s mint nő, a katolikus egyházban még ő is a legkevésbé vallásosak közé tartozott volna.

Hogy az a kép, melyet vallási szempontból a Copperfield Dávidból szerzünk, mennyire általános protestáns kép és hogy mennyire nem is csak Angliára vonatkozik, mutatja az, hogy én a szülőhelyemet, Zalaszentgrót környékének paraszt népét sohase tartottam vallásosnak. Mikor gimnáziumba Keszthelyre kerültem, feltűnt, hogy még a keszthelyi nép is vallásosabb nála (hát még mennyire vallásosabbnak találtam az érsekújvárit!), mégis mikor egy más vidékről származó kálvinista gazdatiszt ismerősöm egy kis füzetet írt róluk, nagy meglepetésemre azt tudtam meg, hogy ő a Szentgrót környéki népet „egész a bigottságig vallásos"-nak találta. A kálvinista falusi néphez képest, úgy látszik, még ez is ennyire vallásos volt. Jellemző, hogy a balatonfüredi kálvinista asszonyok is úgy pletykázták az akkor még a Paloznakról hozzájuk járó katolikus káplánt, hogy: „Ez pap?! Hiszen ez még nálunk se felelne meg!"

Természetesen Dickens egyéb regényei is ugyanazt a szellemet lehelik és vallási szempontból ugyanazt a képet adják az angol emberekről, mint a Copperfield Dávid. A mai angol írók, akiket több mint száz év választ el Dickenstől, már vagy egészen hitetlen alapon állnak (Shaw vagy Maugham), vagy pedig nyíltan visszatérnek a katolicizmusba (mint Chesterton). Shaw nyíltan lenézi a kereszténységet s már rég meghaladott dolognak tartja. Természetesen elsősorban a protestáns kereszténységet nézi le, mert hiszen ő azt ismeri, azt látja. Az az angol ember, akit ő fest műveiben, már külsőségeiben se vallásos, mint Dickenséi még azok. Shaw embereinek vallástalansága nem is lep meg bennünket, de annál inkább meglepett az, hogy alapjaiban véve már Dickens korának angoljai is már ugyanilyen vallástalanok voltak, noha akkor még nem látszottak annak és ők maguk vallásosaknak tartották magukat.

Maugham nem hirdette annyira a vallástalanságot, mint Shaw, mert ma már nem divat és nem dicsőség ezt hirdetni. „The Summing Up"-jában azonban egészen nyíltan kimondja ő is, hogy se Istent, se másvilágot nem hisz. Ez annál feltűnőbb, mert nagybátyja és gyámja lelkész volt. Nyilatkozata szerint azonban ez nemcsak nem volt akadálya annak, hogy lélekben szakítson a hittel, hanem inkább hozzájárult.

Hogy e tekintetben merre halad azonban a világ, mutatja, hogy az a Maugham, aki nemcsak a valóságban, hanem még a külsőségek tekintetében is már vallás nélkülinek festi az angol embert, ha vallásról ír, mert néha ír, a katolicizmust dicséri s iránta való tiszteletét árulja el. Mint a „The Summing Up"-ban láthatjuk, már diákkorában imponáló volt számára egy heidelbergi katolikus diákmise, melyen részt vett.

Lássuk most, hogy azzal szemben, amit a vallásosságukról és különösen a vasárnap megszenteléséről akkor még híres angoloknál Dickens alapján tapasztaltunk, mint festi le az olasz katolikus népéletet és annak a katolicizmussal való összefüggését a Jegyesekben Manzoni.

Ebben a regényében olyan nagy a vallásosság, és a nép mindennapi élete, beszéde, sőt egész gondolkodásmódja annyira a katolicizmus jegyében áll s annyira tőle irányított, hogy

még engemet is meglepett. Különösen meglepett azonban az, hogy még az egyszerű s ráadásul háromszáz évvel ezelőtti olasz nép vallásossága is mennyire intelligens, mennyire bensőséges és lelki, mennyire nem csak külsőségekben kimerülő.

A főszereplő, Lucia, a menyasszony, igazán ideálja a menyasszonyoknak s általában annak a lánynak, amilyennek minden nemes lelkű fiú a jövendő menyasszonyát elgondolja. Ilyen nők láttára valóban lehet tisztelni a nőket s őszintén lehet lovagiasnak lenni. Tiszta, mint a liliom, önfeláldozó, önzetlen és álnokság nélküli, amit csak kívánni lehet s annyira csupa szeretet, csupa szerelem, csupa nő, mint amennyire ez csak elképzelhető. Hol van őtőle a Dickens Ágnese, pedig Ágnes úrilány, Lucia pedig még írni-olvasni se tud s Ágnest Dickens is földi angyalnak akarja festeni.

Lucia jósága és ártatlansága nem természetes női jóság, hanem természetfeletti, tisztán a katolicizmusból folyó, aminthogy olyan jóság és olyan testi-lelki ártatlanság, mint az övé, nem is lehet csak természetes.

Luciának minden gondolata Isten, Jézus és Szűz Mária, minden napja, sőt minden pillanata a vallás jegyében áll és mindent aszerint tesz, ahogyan lelki atyja, a szerzetes mondja és parancsolja neki. És hogy ez a Lucia nemcsak képzeletbeli alak, hanem valóban az olasz népélet valóságából vette a szerző, mutatja, hogy a regény többi szereplői is nagyjából ilyenek. Még mindennapi s közönyös dolgokról folyó beszédeikben is minduntalan beleszövik: Misericordia! (Irgalom! S ezt természetesen Istentől kérik.) Így csodálkoznak: Por amor del cielo! Por amor di Dio! (Az Isten szerelmére! Az ég szerelmére!) Oh Santa Maria! Santissima Vergine!

Ez egyébként még a zalai, az imént nem elég vallásosnak mondott (de a kálvinista idegentől annál vallásosabbnak talált) népben is megtalálható. Azok is olyan gyakran használják beszédjükben a „Jézus, Mária, Szent József!" felkiáltást, hogy gyerekkoromban még a köztük élő zsidó nőket is nem egyszer hallottam így csodálkozni. Pedig a zsidók akkor még teljesen elkülönülve s vallási szertartásukat szigorúan megtartva éltek a keresztények között.

Luciának a jósága nemcsak veleszületett jóság, mint Dickens jólelkű szereplőié, hanem vallásosságából folyik. Minden tette, minden szava, minden gondolata, minden álma vallásos alapon áll, a vallásából folyik. Mindig az örök üdvösség, Isten és parancsai, Jézus, az Isten anyja és szentjei vannak a szeme előtt. Egyedül csak azt nézi, mit kíván tőle Isten, de ezt se maga dönti el, hanem mindent lelki atyjától kérdez meg. Amire Padre Cristoforo azt mondja: szabad, azt teszi, amire azt mondja, nem szabad, mert bűn, azt nem teszi.

Kellemetlen neki, hogy szüzességi fogadalmat tett, mert hiszen ez a jegyeséről való lemondást jelenti számára, de hiába érvelnek neki, hogy a fogadalom kényszer hatására, tehát nem teljes szabad akarattal történt s így nem kötelez, addig nem hajlandó férjhez menésre gondolni se, míg Padre Cristoforo maga nem mondta neki, hogy nem bűn, ha férjhez megy.

Copperfield Dávid életének szereplői között még a legjobbnak se jut eszükbe soha, hogy még ellenségszeretet is van a világon s azt meg is lehet, sőt Krisztus parancsából meg is kell valósítani. Az analfabéta Lucia nemcsak tud róla, hanem gyakorolja is. Nála még ez is élő valóság.

A vőlegény, Renzo (Lorenzo, Lőrinc), természetesen már nem olyan tökéletes, mint menyasszonya. Neki már vannak gyarlóságai. Egyszer például be is rúg, s ebből következik élete minden baja. Rajta is annyira látható azonban az egyház és papjainak hatása, hogy magas erkölcsi színvonalán majdnem jobban csodálkoznunk kell, mint Luciáén. Szövőlegény s ő már tud egy kicsit olvasni is, noha írni már alig. Önérzetes, indulatos, de alapjában ő is maga a megtestesült becsület. De az ő élete is teljesen a vallás jegyében áll. Az ő számára is szent P. Cristoforo minden szava.

A „Copperfield Dávid"-ban soha nem fordul elő, hogy valaki a cselekvés előtt latolgatná, mit mond a vallás, bűn-e, ha megteszem vagy nem. A „Jegyesek"-ben mindenki ezt latol-

gatja. Renzo azért szedi fel az utcán talált kenyereket, mert előbb megállapítja, hogy lelkiismeretileg megengedett, illetve mert csak oly mértékben szándékszik felhasználni, amennyiben megengedett.

Küzd a bosszú gondolata ellen. (Ilyenfajta lelki küzdelmeknek a „Copperfield Dávid"-ban nyomát se találjuk!) Megtéríti az okozott kárt, természetesen szintén vallási alapon. A megholtakért is imádkozik. Copperfield Dávidnak – láttuk – még ekkor se jut eszébe az imádság, mikor hajléktalan. Természetesen Renzo is gyűlöli az ellenségeit, akik neki annyi keserűséget és bajt okoztak s akik annyira gyűlöletre méltók voltak. Bosszút is forral ellenük, de P. Cristoforo nagyon megdorgálja érte s végül őt is sikerül felemelnie még az ellenségszeretet magaslatára is.

„Copperfield Dávid"-ban nincs egyetlenegy pap szereplő. Dávid iskolai életéből se említ egy lelkészt se. Velük kapcsolatban nincs egyetlen élménye, nem maradt egyetlen maradandó benyomása. A „Jegyesek"-ben úgyszólván minden tettet a papok irányítanak, a két főszereplő úgyszólván minden tette, minden elhatározása P. Cristoforótól függ. És ez a Padre Cristoforo annyira emberfelettien tökéletes alak, hogy a jegyesek iránta való bizalma teljesen megokolt és sohase éri őket lelki atyjukkal kapcsolatban csalódás még a legkisebben se. Ez a nagytehetségű fiatal szerzetes soha el nem árulja az igazságot s ezért az egyszerű két fiatalért és igazukért képes mindent kockára tenni.

Így aztán nem is csodálkozhatunk, hogy nemcsak Lucia életének vezércsillaga, hanem még Renzo szeretetében is a lelkiatya egyenlő helyet foglal el szerelmével, Luciával. Mikor menekül és éjszakára egy elhagyott kunyhóban vonja meg magát, de álom természetesen igen nehezen jön a szemére, két ideál ad neki erőt elhagyatottságában: Una treccia nera e una barba bianca: Padre Cristoforo ősz szakálla és Lucia fekete haja. A kettő tehát egyforma kedves volt előtte. S mindez nem is egy lány, hanem egy erőtől duzzadó és szerelemtől lángoló fiatalember lelkében volt így.

Ilyen erő és hatalom volt az olasz nép életében, még az olasz szerelmes legények életében is a katolicizmus és a katolikus papság. Nem lehet kivételről szó Renzo esetében, mert a regényírók (kivált a nagy regényírók) típusokat szoktak rajzolni, nem kivételeket, az emberi lelket, egy társadalmat általánosságban szoktak ábrázolni.

Annyira általános dolog az, hogy egy vallási nevelésben részesülő katolikus fiatalember lelkében nemcsak a XVII. században, hanem ma, a XX. század második felében is döntő tényező a lelkiatya, hogy 1948. május másodikán – tehát akkor, mikor már negyedfél éve volt kommunizmus (de a kötelező iskolai hittan még megvolt) – érettségije és az iskolából való távozása előtt nekem is ezt írta egy kültelki (kőbányai) proletár származású, húszéves, hatalmas orgánumú birkózóbajnok tanítványom (kezemben van a levele s onnan írom szóról szóra):

„Most, mikor az asztalhoz ülök, valami örömteljes érzés fut végig a testemen, hogy a második Atyámnak (így, nagybetűvel) négy éven át tartó fáradhatatlan, de eredményes munkájáért és hozzám való jóindulatáért köszönetet mondjak."

„Négy év hosszú idő. Elsős koromban nem tudtam még érezni, mit is jelent a hittan. Mikor bekerültem az iskolába, az agyam a csúnya istenkáromló szavak, a nemi élet bűnös gondolatának a raktára volt. Ha valami nem sikerült, mindjárt az Istent káromoltam, hogy Ő az oka mindennek. E gondolatok között éltem az iskolánk falai között és a rossz fiúk társaságában."

„Az idő elteltével lassan kezdtem ráeszmélni, hogy mi értelme van az Istent káromolni, hiszen Ő nem bántott engem, Ő csak jót akart nekem és én mégis ostromlom a bűnös szavak seregével s ő mégis megbocsát. Nagy lelkiismeret-furdalást éreztem. Mindezt a két éven át kapott heti két hittanórának köszönhettem."

„Mikor kirándulni mentünk a hegyekbe, hol a zöld pázsit palástként takarta a földet és a nap arany sugarait vetítette reánk, letelepedtünk egy fa nagy kiterjedésű lombozata alá. Egy-

szer csak megjelentek a láthatáron a kecsesen lépkedő virágszálak. A hirtelen öröm szalmalángként gyulladt meg szívemben, hogy megismerkedünk velük. Barátaim fel is álltak az indulásra, de én nem bírtam jóformán felkelni. Valami mintha nyomott volna lefelé. A fülemben csengett valami furcsa hang, ami idáig nem fordult velem elő. Mereven magam elé néztem a csodálkozástól s egy alakot láttam magam előtt, aki azt mondotta: »Mihály, maradj a helyeden, mert barátaid a lejtőre léptek.«"

„E hang oly ismerős volt, de nem tudtam volna megmondani, hogy kinek a hangszálai rezegtették meg a friss levegőt. Az agyam a második osztályos nemi előadásokra koncentrálódott. Eszembe jutottak Atyám szavai, melyek távol tartottak a nemi élettől. Megkönnyebbülést éreztem, hogy még van valaki, aki minden lépésemet, cselekedetemet figyeli. Boldog voltam. Nem egyedül éreztem magam. Örültem, hogy elbeszélgethetek úgy magamban a lelki atyámmal és ez volt az a fordulópont, amely megmentett egy boldogtalan élettől. Ugyanis a barátaim, akikkel már nem beszélek, valójában megindultak a lejtőn és megállni nem tudnak, mert lopnak, csalnak, hazudnak és pénzüket a szennyes lányokra költik. Engem – hála az Istennek – lelki atyám nem engedett erre az útra rálépni s büszkén mondhatom, hogy mióta a Vas utcai kereskedelmibe járok, megkomolyodtam, de mindezt a vallás útján szereztem meg."

„Lelki atyám, tessék nyugodt lenni, hogy most, mikor átléptem az iskola küszöbét az élet felé, az eddig szerzett lelki táplálékot és az önuralmat nem fogom elfelejteni és másodrendű dolognak tartani." Stb.

Sajnos, még se tudok nyugodt lenni és sokszor eszembe jut, vajon mi lehetett azóta szegény Mihályból. Annak azonban igen örülök, hogy mikor ott a kiránduláson megbizsergett a vére, de tiltó hangomat is rögtön meghallotta, ez a hang nem ingerültséget, annál kevésbé ellenszenvet vagy gyűlöletet keltett benne a tilalom miatt, hanem „boldog" lett tőle és „örömöt" érzett miatta. Ez a Mihály nem úgy tett, mint a „Nyugat" költője, aki megharagudott Krisztusra azért, mert tiltólag állt melléje, mikor „derekam már átkarolta izmos, ifjú kedvesem".

Annyira nem kivétel az egyház és a papság ezen eredménye és az érdekeltektől szívesen is fogadott tiltó közbelépése, hogy ugyanezen időből (1946. március 21-i) itt van egy másik hasonló írás is.

Ezt egy Gábor írta s nem is érettségikor, hanem másodikos korában:

„Most pedig elmondok egy történetet, melyet a legnagyobb gonddal titkolok még a legjobb barátom előtt is. Kérem, ne vessen meg érte és kérem, ne gondolja, hogy olyan nagyon rossz vagyok."

„Vasárnap történt. Délután több barátommal elhatároztuk, hogy este lemegyünk táncolni. Ó, csak a tánc és a barátok ne lennének! Az elhatározást tett követte. Egész esti dorbézolás után úgy tizenegy óra felé elhatároztam, hogy hazamegyek. Elgondolkozva haladtam a néptelen utcákon. Egyszer csak egy nő kerül elém. Megszólított. Először ki akartam térni, de hirtelen megszólalt bennem egy hang: Te bolond, egyszer már meg kell kezdened. Nézd a barátaidat. Már rég túl vannak rajta. Ne légy buta. Menj, menj…"

„Alacsony, düledező ház. Magam körül elnyúlt női arcokat látok. Egy pillanatra még valami húzott volna vissza, de kihúzva magamat, mentem tovább."

„Piszkos, rossz levegőjű szoba, ócska bútorok, a bűn nyoma mindenütt. S ekkor hirtelen – bocsásson meg érte – az Ön szavai csengtek a fülembe: Mindenkinek az anyja a legdrágább a világon. De az a nő, akit feleségül vesztek és a tiétek lesz, még az anyátoknál is előbbre való lesz. Remélem, hogy nem utcarongyok kerülnek majd nálatok édesanyátok elébe."

„S ekkor eltaszítva magamtól minden gondolatot, gúnyos arcoktól körülvéve rohantam a néptelen utcákon az otthonom, az anyám felé…"

„És megfogadtam, hogy soha többé nem fogok ilyen könnyelműen, elhamarkodottan cselekedni. Örökké emlékezni fogok és vádolni fogom magam, hogy ennek a háznak a küszöbét átléptem."

De a „Jegyesek"-ben nemcsak P. Cristoforo olyan jó és van olyan nagy hatással a hívekre, hanem úgyszólván minden pap. Pedig ugyancsak sok szerepel közülük a regényben. Ilyenek P. Cristoforo rendtársai, az összes kapucinus s külön a rendfőnök. A dögvész idején nemcsak maga P. Cristoforo, hanem az összes kapucinus bezárkózik a fertőző betegek és haldoklók közé. Többnyire a többiek is, épp úgy mint maga P. Cristoforo, el is pusztulnak ott, velük együtt, de míg ez meg nem történik, addig szolgálják őket testben és lélekben egyaránt.

Épp oly tökéletes ember az érsek is, egy Borommei. Olyan, hogy még elképzelni se lehetne jobb és tökéletesebb főpásztort. Minden egyszerre megvan benne. Jó is, alázatos is, önzetlen is, kedves is, szigorú is, okos is, gondos is, fáradhatatlan is, szolgálni is tud, meg parancsolni is, önfeláldozó is s ráadásul még gazdag is (mint érsek és mint Borommei egyaránt gazdag), akinek van miből és mivel jót tenni s aki a rang, a gazdagság és a hatalom mellett is tud épp úgy élni, mint Krisztus élt. S hogy még az érseki székben se ritka az ilyen ember, mutatja, hogy a nagybátyja is milánói érsek volt s az még tökéletesebb volt, mint ő. Nehéz ezt elképzelni azok után, ahogyan őt Manzoni jellemzi, de mégis úgy kell lennie, mert nagybátyját szentté is avatták, míg őt nem.

Az egyetlen gyarló pap a regényben a jegyesek plébánosa, don Abbondio. Manzoni szinte kéjeleg az ő hibái lefestésében s valóban a kiváló regényben is legmesteribb az ő gyarlóságainak leírása. Ha azonban egy kissé utána gondolunk, még róla is azt kell megállapítanunk, hogy csak gyarló volt, de éppen nem rosszlelkű. Csak gyáva volt s hős nem tudott lenni. De száz ember közül hány szokott hős lenni, ha olyan helyzetbe kerül, hogy kötelessége annak lenni? P. Cristoforo és az érsek hős is, sőt úgyszólván az összes, a regényben szereplő szerzetes az volt. Csak nem szégyen a papságra, hogy volt köztük egy középszerű ember is? Kivált mikor a regény ráadásul nyíltan megmondja, hogy ez a don Abbondio csak azért lett pap, mert a szülei kívánták.

De don Abbondio is tisztességes, becsületes ember. Senkit nem bánt, senkié nem kell neki. Csak félénk és kényelmes. Ő is visszavonult papi életet él s mint minden jó pap, ő is sokat olvas. A breviáriumot is rendesen végzi s bizonyosra vehetjük, hogy életében egyszer se mulasztotta el. A nők tekintetében is kifogástalan.

Még ez a gyarló pap is milyen toronymagasságban van például az ügyvéd doktor Azzeccagarbugli fölött, pedig ennek a nép körében az a híre, hogy igen jó a szegény emberekhez! Ő mégis mindent pénzért csinál, csupa önzés, megalkuvás és gyávaság s amit a plébános, a gyarló plébános csak emberi gyöngeségből csinál, de azért is bántja a lelkiismeret, azt ő érdekből és előre kiszámítva csinálja s a lelkiismeret se bántja érte. De a regény többi bűnös szereplője, például az előkelőségek is, erkölcsileg mennyire alatta állnak a papoknak még akkor is, ha az a pap csak egy don Abbondio!

Szerepel a regényben egy rossz apáca is, Gertrude, s őt már nemcsak gyarlónak kell mondanunk, hanem sok tekintetben gonosznak is. De az egyháznak és a szerzetesi intézménynek itt is nagy mentsége, hogy ez a Gertrude se önként lett apáca, hanem előkelő apja kényszerítette bele azért, hogy családi vagyonát ne kelljen gyerekei között megosztania s lánya mégis előkelő rangjának megfelelő helyzetben és körülmények közt élhessen.

Gertrude aztán bosszúból lesz gonosz. De még rajta is látható az egyház áldásos befolyása, mert még ő se mentes e befolyás alól: bűne elkövetése után és annak láttára, hogy milyen nagy szenvedéseket okozott vele, még őt is olyan bűnbánat fogja el, hogy utána egész élete vezeklésben s bűnbánatban telik el, mégpedig nemcsak azért, mert az egyház rákényszeríti, hanem önként és meggyőződésből folyó bűnbánatban.

Általában a Manzoni festette katolikus olasz társadalomban nem találunk olyan teljesen romlott és nemesebb érzelmekre teljesen képtelen jellemeket, mint amilyen Dickens regényében Urias Heep vagy mint a Salem Hous igazgatója és portása, vagy Mr. és Miss Mudstoe és a többiek, mert a „Jegyesek"-ben még a gonoszoknak is van lelkiismeretük. Ezen állításunkra nem cáfolat Azzeccagarbugli, az ügyvéd, mert ő a regénynek egészen jelentéktelen mellékszereplője. Az író bizonyára csak azért nem említ róla jó tulajdonságot is, mert nem foglalkozik vele alaposabban. Gertrude apja szintén nem gonosz, hanem csak gyarló, aki azt, amit tesz, meggyőződésből teszi, s ugyancsak sok és alapos érve is van mindannak alátámasztására, amit tesz.

Ezt a Manzoni festette olasz társadalmat annyira átjárta a kereszténység szelleme, hogy még don Rodrigo, a regény gonosz szelleme is ismeri a lelkiismeret-furdalást, sőt sokszor csak egy hajszál választja el a megjavulástól. A szerző azonban megemlíti, hogy az apja neki is egyenesen kiváló, jólelkű ember volt, aki szépen bánt a néppel. Jellemző, hogy utóda, az új földbirtokos, szintén ugyanilyen jó és a néppel törődő ember.

A névtelen (l'Innominato) gonosztevő főúr pedig Lucia ártatlansága és szenvedései láttára nemcsak megbecstelenítésétől riad vissza, hanem maga is abbahagyja bűnös életét és megtér. De ez is tisztán a papság (elsősorban az érsek) szent élete és az iránta megnyilvánuló általános tisztelet hatására történik, meg természetesen amiatt a vallási nevelés miatt, melyet fiatal korában ő maga is kapott.

Hogy maga az olasz közszellem s általában az egész akkori olasz társadalom mennyire jó lehetett s jósága mennyire összefüggött a vallással, sőt egyedül csak belőle folyt, mutatja, hogy még az éhínség miatt lázongó csőcseléket is a feszülettel és tisztán vallási érvekkel próbálja csillapítani a pap, mégpedig sikerrel.

Még az egyszerű emberek is állandóan vallási érveket és indítóokokat hoznak fel, mikor egymással beszélgetnek. Feltűnő, hogy a regényben még éhínség idején is mindig kap enni a vándorló, mikor valahova betér, noha a ház lakói maguk se lakhatnak jól. Mikor pedig a jegyesek menekülnek, se az, aki kocsin vitte őket, se a bárkás nem fogad el tőlük pénzt. (S erre az olasz társadalomra fogták rá, hogy vallásossága csak abban áll, hogy banditái a Madonnához imádkoznak, mielőtt rablóútra indulnak, a nép vallásossága pedig csak babonaságban vagy legfeljebb formaságokban merül ki.)

A regényekben az egyszerű emberek is majdnem mind úgy viselkednek, mint kereszténhez illik. Például Renzo unokatestvére, a szövőgyári munkavezető, Bortolo, de így viselkedik maga a gyáros is. Milyen jó és önzetlen emberek aztán azok a szabóék, akikre papi ajánlásra az érsek Luciát bízza! Mennyire egész a hősiességig jó don Rodrigo öreg szolgája, aki titkon P. Cristoforo szolgálatára áll! Mikor a névtelen megtér, a szolgálatában álló bravók nagy része is megtér. De magának a megtérő névtelennek is mennyire gondja van arra, hogy a bűneivel okozott kárt megtérítse! Mivel erre Renzónak is gondja van, nyilvánvaló, hogy mindez a gyóntatószék és a lelkiatyai figyelmeztetés következménye. Ilyesminek Dickens regényeiben nyomát se találjuk. Nem is találhatjuk.

Pedig természetesen nemcsak Manzoniból tudhatunk meg ilyen jókat az olasz társadalom és népélet keresztény tökéletességéről. Például Thouar ifjúsági elbeszéléseiből ugyanez a lelki kép tárul elénk. Ő elsősorban Firenze iskolái számára ír olvasókönyveket. Nem katolikus, hanem községi iskolák számára. A XIX. század második felében írt, mikor nem volt hittan az olasz iskolákban s mikor egymás után állították a szobrokat az olasz városok terein az exkommunikált Viktor Emánuelnek és Garibaldinak.

Thouar ifjúsági elbeszélésein is meglátszik, hogy nem akar „klerikális" propagandát csinálni, a vallásról is csak általánosságban beszél, de külön a katolikus egyházról nem szól semmit. Azok az elbeszélések azonban, melyeket az ifjúságnak ír, mégis teljesen át vannak

itatva a katolikus szellemtől. Többnek tartalmáról külön megmondja, hogy igaz történet és egy volt plébános nagybátyja elbeszéléséből értesült róla.

Ugyanezt a szellemet találjuk ezekben az elbeszélésekben is, mint Manzoni „Jegyesei"-ben, pedig ezek tárgya nem a XVII. századból való, hanem a XIX.-ból. Az olasz falvakban úgyszólván itt is mindenki jó, a szerencsétlen, az éhező, a gyámoltalan itt is mindig talál pártfogóra s sokszor annyira önzetlen és annyira hősi pártfogóra, hogy a felebaráti szeretet valóságos hőseit kell látnunk bennük és ezért a mai modern elbeszélésekben, regényekben és filmeken nem is találkozunk velük soha.

Itt se találunk egészen gonosz embereket még a rosszak között se, mert még a rosszak is tele vannak lelkiismeret-furdalásokkal s a legtöbbször meg is térnek. Itt is mindenki ellenőrzi önmagát, törekszik a jóra, neveli magát. A megbocsátók, a türelmesek, az irgalmasok annyira irgalmasak, annyira türelmesek, oly fokban megbocsátók, annyira önzetlenek, hogy katolicizmus, gyónás és papi és szerzetesi, egész a hősiességig menő példaadás nélkül nem is lehetségesek.

Képzelhetjük ezek után, milyen lehetett a középkori, de még a múlt századi népélet és társadalom is abban a Spanyolországban, mely még Olaszországnál is jobban állt szerzetesi befolyás alatt, hol a nép még az olasznál is „bigottabb" volt és amely ország nemcsak a domonkosokat, a jezsuitákat, Loyolai Szent Ignácot, a piaristákat és Kalazanci Szent Józsefet, az irgalmasokat és Istenes Szent Jánost, Nagy Szent Terézt és a sarutlan karmelitákat, hanem még Avilai Boldog Jánost, Keresztes Szent Jánost, Xavéri Szent Ferencet és társaikat is adta!

Egyház és haza

Vagy másfél százada – a francia forradalom korától kezdődőleg – szinte általánosan elfogadott igazság nálunk, hogy a haza előbbre való, mint a vallás. Kálvinistáink Balthazár indítványára ezt az elvet hivatalosan is kimondták. Katolikust se találunk száz közül talán egyet se (kivált még az én diákkoromban), aki az ellenkezőt merné vallani. De nincs is szüksége e merészségre, mert hiszen nincs is ilyen meggyőződése. Még a papok is, akik látják, hogy nincsen egészen rendben a dolog s éppen ellenkező a meggyőződésük, úgy intézik el a dolgot, hogy ahelyett, hogy nyíltan kimondanák, hogy a vallás előbbre való a hazánál, megkerülik a dolgot s azt mondják, hogy ilyen kérdést nem lehet feltenni, mert a kettő között nem lehet ellentét.

Gyakorlatilag igazuk is van, mert bár előfordulhat, hogy az egyház érdekei a nemzetével egy meghatározott kérdésben és esetben ellenkeznek, de ha ilyenkor az egyház, nem pedig a haza mellett döntünk, valójában akkor is a haza mellett döntöttünk, mert ha éppen akkor ideiglenesen talán ártunk is vele a hazának, végeredményben mégis csak jót teszünk vele, mert hiszen eljárásunkkal az igazságot és az erkölcsiséget erősítettük hazánkban, márpedig világos, hogy a nemzet érdekében még akkor is ezt kell tennünk, ha ideiglenesen és kevésbé fontos dologban közvetlenül kárral is járna a nemzetre. Az orvosi műtét is nemcsak fájdalmas és kellemetlenségekkel jár, hanem kétségtelen, hogy életerőnket is gyengíti, tehát káros ránk, mégis bizonyára nem ellensége, hanem jóakarója a betegnek az, aki ennek ellenére is végrehajtja, vagy aki a beteget rábeszéli, hogy alávesse magát neki, sőt esetleg egyenesen rá is kényszeríti.

Magyar történelemben kimutattam (A magyar nemzet történelme, 9-11. kötet), hogy egy szabadságharcunk se volt, amely ne járt volna több kárral ránk, mint haszonnal, még a dolgot tisztán nemzeti szempontból nézve is. Tehát ha jó és okos magyarok lettek volna, még protestánsainknak is a katolikus Habsburgok mellett kellett volna lenniük hazaszeretetből. A valóságban tehát még földi szempontból se volt sohase ellentétben hazánkban a nemzet és az egyház érdeke.

Ki kell azonban nyíltan mondanunk, hogy nekünk, katolikusoknak akkor is a szabadságharcok ellen kellett volna lennünk, ha nem protestáns jellegűek lettek volna és ha nemzeti szempontból közvetlenül üdvösek lettek volna és csakugyan a magyar szabadságharcot és függetlenséget védték volna. Kivétel nélkül minden szabadságharcunk katolikusellenes volt ugyanis. (Bocskaié, Bethlené, Rákóczi Györgyé és Thökölyé határozottan protestáns volt, sőt az volt még a katolikus Rákóczi Ferencé is, mert noha ő maga katolikus volt, a hívei igen nagy többsége nem s miattuk ő maga is kénytelen volt saját vallása érdekei ellen cselekedni, negyvennyolc pedig egészen hitközönyös, sőt antiklerikális jellegű volt.)

Ezért bármelyik szabadságharcunk győzelme az egyház háttérbe szorítását, sőt úgyszólván semmivé tevését jelentette volna. A katolicizmusnak hazánkban való megsemmisülése vagy tizedrangú tényezővé való süllyedése azonban a magyar nemzet és a magyar faj életerejének sokkal nagyobb, sokkal tartósabb mélyebbre ható és nehezebben orvosolható kárt okozott volna mint a nemzeti öntudat vagy szabadság ideiglenes megcsökkenése.

Amely nemzet ugyanis hívő, erkölcsös, becsületes lelkű és megmásíthatatlan erkölcsi törvények és sziklaszilárd hit alapján áll, annak a jövőjét nem kell félteni és az szomszédaival is mindig sikerrel fogja kiállni a versenyt. Mit ér azonban, ha egy nemzet pillanatnyilag független s nemzeti öntudata szinte az egeket verdesi, de ezzel egyúttal mindenkit magára is haragít s ezért elbukik a küzdelemben, de (mint Hitler Németországa és Japán) mikor végre elbukik, bukása annál borzalmasabb.

De ha ez a katasztrófa nem is következik be, akkor is sokkal biztosabb egy olyan nép jövője, mely megmásíthatatlan erkölcsi törvények alapján szilárdan áll. Még akkor is az egyházat kell választanunk, ha a nemzet pillanatnyi érdekeire károsnak látszik, még ha a nemzeti öntudat a kereszténység szellemében le is van miatta csökkentve (ez ugyanis a háborúk elkerülésének, melyeket mindenki egyértelműen utál, egyedüli lehetősége). Mit ér, ha egy nép öntudatos ugyan, de letért a sziklaszilárd hit és megmásíthatatlan erkölcs útjáról s ugyanakkor túlzott nemzeti önérzete miatt a háborúk s velük együtt a nemzeti katasztrófák állandó veszélyének van kitéve s így szinte állandóan örvények felett táncol?

Hogy kitűnjék, mire célzok, elég arra hivatkoznom, hogy „A demográfiai viszonyok befolyása a nép szaporodására" című művemben a hivatalos állami statisztikai adatok alapján bebizonyítottam, hogy a magyar nemzet csak az 1870–1910-ig terjedő 40 évben is több milliónyi állampolgárt kapott a katolikus erkölcstől annak révén, hogy a nemzet katolikus része jobban ellenállt a gyermekszám-korlátozás divatjának, mint azon vallások követői, akik a katolikus egyházon kívül állnak és akik a komoly keresztény erkölcsi törvények követése helyett inkább szabadságjelszavakkal és a nemzeti önérzet növelésével igyekeztek használni a magyarságnak. Katolikus-kálvinista viszonylatban 2.326.857, katolikus-lutheránus viszonylatban 3.672.080, katolikus-görögkeleti viszonylatban pedig egyenesen 4.453.604 fő (de a legutóbbi esetben a veszteségnek nagyobb fokban oka a halálozások száma, mint a születések elmaradása) az a veszteség, mely hazákat csak az említett 40 év alatt érte.

Látjuk tehát, hogy gyakorlatban csakugyan egész felesleges annak a kérdésnek a felvetése, melyik előbbre való: az egyház-e vagy a haza, mert az egyház java egyúttal a haza legnagyobb java is és amennyit Magyarországon az egyháznak ártunk, ugyanannyit ártunk a magyarságnak is. Még ha a kettő érdeke közvetlenül ellenkeznék is, az egyház javának előmozdítása akkor is nemcsak egyházi, hanem hazafias érdek is lenne, mert a belőle származó nemzeti haszon akkor is nagyobb lenne, mint a kár.

Arra az elméleti kérdésre azonban, hogy mi előbbre való: a vallás-e vagy a haza, azt, hogy a haza, csak az felelheti, aki a vallással már teljesen szakított, illetve valláson már nem igazságot ért, melyhez ragaszkodni tűzön-vízen át is kötelesség, hanem csak családi hagyományokat, hangulatot, nosztalgiát, gyerekkori emlékeket vagy a már nem élő édesanya emlékét. Ez esetben világos, hogy a vallást nem kell előbbre valónak mondanunk a hazánál, mert családi tradícióknál és homályos, sejtelmes nosztalgiáknál valóban előbbre valónak kell lennie a hazának.

Még az ellen sincs kifogásunk, hogy a hazafias érzelmet is előbbre valónak tartsuk, mint a vallási érzelmet. A vallás csak akkor lehet előbbre való a hazánál, ha nemcsak érzelmekben merül ki, hanem igazságokban való meggyőződést is jelent. Mikor tehát a magyar kálvinizmus ünnepélyesen kimondta, hogy neki a haza előbbre való, mint a kálvinizmus, tulajdonképpen azt mondta ki, hogy neki a vallás már csak családi hagyomány, gyerekkori emlék, érzelem és hangulat, de már nem meggyőződés és nem igazság.

De az ünnepélyes nyilatkozatnak az is lehetett oka, hogy a magyar protestantizmus egész négyszáz éves története folyamán a gyakorlatban mindig annyira elébe helyezte felekezetiségét hazaszeretetének, hogy ezért tartotta szükségesnek kimondani az ellenkezőt legalább elméletben. Egész bizonyos, hogy a zsidóság is szívesen kimondta volna ugyanazt, amit kálvinistáink, akár minden évben is. Ilyesmit azonban nem kimondani, nem deklarálni kellene, hanem gyakorolni.

Aki azonban vallása tanainak igazságában még mindig hisz, tehát – mert ez a kettő egyet jelent – akinek van még vallása, az nemcsak a hazáját nem teheti a vallása elé, hanem még azt se tudja megérteni, hogy lehet azt még csak kérdezni is, hogy melyik előbbre való. A kérdés s még inkább a vallás második helyre szorításával adott válasz ugyanis annak a jele, hogy

az illető vagy azt nem tudja, mi az a vallás, vagy azt nem, hogy mi az a haza, vagy pedig a kettő egyikéről se tudja, mi az. Ezért meg kell mindegyiket magyaráznunk, mert csak így láthatunk tisztán.

A haza nekünk magyaroknak Magyarország, a Kárpátok, az Alföld, Erdély, a Dunántúl, a Duna, Tisza, Dráva, Száva, a körülötte lakó nép a magyar lélek, a magyar nyelv, a magyar történelem, a magyar alkotmány, a magyar ősök, a szülőfalu, rokonaink, ismerőseink, Budapest, a Balaton, a tokaji szőlők, a Bakony rengetegjei, az Alföld kalásztengere stb.

S mi a vallásunk? Az a meggyőződés, az a tudat, hogy nekem és mindenkinek és mindennek Istene, Teremtője van, aki maga a lét és akitől minden származik és akitől mindent kapunk, amink van vagy lesz. A vallás annak az igazságnak az elismerése, hogy nekünk nemcsak testünk van, hanem lelkünk is, amely halhatatlan, s amelynek élete csak a halál után kezdődik igazán és tartani fog aztán mindörökké.

A vallásunk az a meggyőződés, hogy örök sorsunk, mely a halál után vár ránk, attól függ, hogyan teljesítettük életünkben a Lét akaratát. A vallásunk annak tudomásulvétele, hogy a Lét, az Isten külön is tudtunkra adta akaratát, mert minket annyira szeretett, hogy maga jött el közénk ide a földre, hogy megtanítson bennünket mindarra, amit kíván tőlünk és amit hasznos tudnunk, hogy örök célunkat elérhessük.

A vallásunk az a meggyőződés, hogy mindezt részünkre a Tőle e célból létrehozott intézmény, az Anyaszentegyház (mely természetesen csak egy van), tanítja, mégpedig csalhatatlanul. Neki kell tehát engedelmeskednünk mindenben, tőle kell magunkat irányíttatnunk s akkor leszünk értékes, boldog, lelki békével bíró, másoknak is hasznára levő emberek itt a földön és ekkor érjük el halálunk után örök célunkat, minden emberi vágy végső beteljesülését, az üdvösséget.

Most tehát, mikor már mind a hazáról, mind a vallásról tudjuk, hogy mi az, nem együgyűség-e még csak kérdezni is, melyik a kettő közül az előbbre való? Hiszen, ha kérdeznénk, tulajdonképpen azt kérdeznénk, mi előbbre való: az anyag-e, vagy a szellem, a föld vagy az ég, a mulandó-e vagy az örökkévaló, a változhatatlan igazság és megmásíthatatlan erkölcsi rend-e vagy pedig egy nép, mely csak egy a sok közül és melynek végeredményben szintén az a rendeltetése, hogy az igazságot és az erkölcsi rendet szolgálja.

A hazám, nemzetem s népem mulandó dolog. Mulandó még akkor is, ha olyan nagy hazafi és olyan lelkes magyar vagyok, hogy meggyőződésem, hogy az én nemzetem sohase bukhat meg és a magyar nép sohase halhat ki. Kétségtelen ugyanis, hogy még ez esetben is megszűnik majd akkor, mikor majd maga a föld és az egész világmindenség is megszűnik s nem forog már többé „keserű levében" (Vén cigány). Pedig láttuk, hogy azt, hogy a világnak vége lesz, még a materialista Büchner is elismeri és tanítja „Erő és anyag" című művében.

Tehát még maga a Föld és a Nap se tart majd örökké, világos tehát, hogy Magyarország se lesz mindig, még akkor se, ha nem Ausztria, hanem ő lesz „in orbe ultima", ha ő szűnik meg utoljára a földkerekségen. Mert hiszen maga a fölkerekség is megszűnik. De Isten, lélek és másvilág akkor is lesz s ezekről még a Büchnerek se mondják, hogy meg fognak szűnni. Hiszen éppen azért mondják, hogy nincsenek, mert azt ők is tudják, hogy ha vannak, akkor örökké vannak.

Annál a vallásnál, mely nem örök, melynek nincsen igazsága, mely csak érzelmekben és csak nosztalgiákban merül ki, csakugyan előbbre való a haza. Nekünk, katolikusoknak azonban nem ilyen vallásunk van. A mi vallásunk igazság, mint ilyen egyedüli s vetélytárs nélküli, egyedül üdvözítő, változhatatlan, tévedéstől mentes és örök. Ennek a hazánk és népünk nem lehet se előbbre valója, se vetélytársa, hanem csak szolgája. Hazánk sorsa és mulandó életének rövidebb vagy hosszabb volta egyedül attól függ, szolgálja-e és hogyan szolgálja ezt az örökkévaló és megmásíthatatlan igazságot.

Látjuk tehát, hogy a haza a mulandót (bár a mulandók legnemesebbjét), a földet, az anyagi, az érzékelhető világot jelenti a szellem világa és az örökkévalóság mellett. A haza csak a földi élet tartozéka. Hazánk csak addig van, míg itt a földön élünk. Magyar nyelv is csak addig létezik számunkra, míg testben élünk s ezért annyira gyarlók vagyunk, hogy gondolatinkat a levegő megrezegtetésével kell közölnünk környezetünkkel. De levegő nem lesz mindig.

A magyar fajhoz is csak azért tartozunk, mert testünk van. De testünk révén az állatvilágba tartozunk s a férfi és női csírasejtek találkozásával kezdődik életünk. De ez az állati élet a halállal meg is szűnik s utána már a szellem, a lelkek világa, az örök haza következik, hol az élethez nincs szükség csírasejtekre, légnyomásra, levegőre, a gondolatközléshez hangra, tüdőre, gégére, szájra, és ahol már nem érdekel bennünket se Tisza, se Kárpátok, se semmi, ami mulandó és anyag és ami a földön volt és hozzá tartozott.

De nemcsak a földrajzi, az anyagi haza, hanem az érzelmi haza: a faj, a vérség, az anyanyelv is mind olyan dolgok, melyek a testhez vannak kötve és a testtel együtt el is múlnak. Ezek az örökkévalóságban épp úgy nem érdekelnek már többé bennünket, mint ahogyan földi életünkben se a pelenkák azok, melyek miatt gyerekkorunkba szívesen emlékszünk. Ezek ugyanis a földi élet prózaiságának, alacsonyrendűségének jelei, nem a poéziséhez tartoznak.

De az emberi életben is az alacsonyrendűséget, az állatiságot, sőt anyagiságot, a szellem korlátját, megkötöttségét, sőt sokszor bűneit jelenti mindaz, ami testi volt s melyről akkor már örömmel látjuk, hogy elmúlt már. Örömei se vonzanak akkor már bennünket, mert hiszen mihelyt nincs test, nincs már ösztön se, s nekünk nem lehet búsulni valónk azon, hogy a test törvényei és erőszakossága nem homályosítja már el eszünket, akaratukat és emberi méltóságunkat.

Földi életünkben minden, ami a hazához köt bennünket, az anyaggal kapcsolatos, ezért erősebb bennünk a hazafias érzelem, mint a vallási. Ezért foglalkoztat itt bennünket a földi haza jobban és többet, mint az égi haza. Hiszen a test örömeit is jobban hajhásszuk, mint a lélekéit.

A haza szeretete ezeknél az átlagos földi örömöknél nemesebb, mert nem önmagunk szeretetét, tehát nem önzést jelent, hanem honfitársaink, fajtestvéreink szeretetét, tehát önzetlenséget kíván. Ezért tudja pótolni a hazaszeretet egy ideig még nemesebb lelkű emberek számára is az Isten szeretetét és a neki való szolgálást, azaz a vallást.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a hazánk is csak teremtmény, honfitársaink, fajtestvéreink is csak teremtmények, s mikor mint a mi fajainkhoz tartozókat, a mi anyanyelvünket beszélőket különös, a más dolgok iránti nál nagyobb szeretettel szeretjük őket, akkor nem a szellemi, hanem a testi részüket szeretjük a szellem olyan megnyilvánulásaiban, mely elválaszthatatlan a testtől, tehát vele együtt el is múlik.

Haza csak a földön van, hazája csak a testi embernek van, bár a haza szeretetébe a lelki ember is belekapcsolódik. De nagy kár, hogy ez a lélek ilyenkor nem lát, mert nem néz tovább az orránál, illetve a földnél és az embernek testhez kötött földi életén túl, hogy érdeklődése, szeretete csak a földön élő és a testben lakozó emberre irányul, ennél messzebbmenő ideálja nincs. Nyilván azért nincs, mert komolyan nem hisz se a lélek halhatatlanságában, se az örök életben.

Az olyan hazaszeretet, melynek a haza még a vallásnál is előbbre való, tulajdonképpen az istentelenség egy burkolt, furfangos, rafinált formája, mely ördögi módon alkalmas arra, hogy Istentől és Isten szolgálatától, az örök élettől és az igazi halhatatlanságtól elvonjon bennünket. El tudja vonni még az értékesebb emberpéldányok figyelmét is, mert Isten helyett egy színén nemes és tiszteletreméltó olyan ideált állít lelki szemeik elé, melyet szintén eszményileg és önzetlenül lehet szolgálni. Ezzel lelkiismeretüket el is tudja altatni, mert hiszen nem is veszik észre, hogy tulajdonképpen teremtményt szolgálnak Isten helyett, tehát bálványimádók.

Vallásos embernek csak olyan hazát szabad szeretnie és szolgálnia, mely maga is Isten szolgája akar lenni és maradni és amelynek szolgálata éppen abban áll, hogy honfitársainkat és fajtestvéreinket megtanítjuk Istent szolgálni, a földön túl is nézni és látni és így a mulandóság világából az örökkévalóba emelni.

E működéssel honfitársaink és hazánk földi életét is virágzóvá és boldoggá tesszük. Így háború se lesz soha nemzet és nemzet, faj és faj között s ezzel egymagában is mérhetetlen szolgálatot teszünk a földi emberiségnek, a földi hazának is és lakóinak.

Akinek a haza a legfőbb dolog a világon és még a vallásnál is előbbre való, az tulajdonképpen nem hisz a másvilágban, annak eszméi és érdeklődési köre nem terjed túl a földön és a földi világon, tehát annak tulajdonképpen nincs komoly vallása, vagy pedig olyan zavart fő, aki nincsen tisztában a fogalmakkal. Ha a vallás igazságában hiszek, ha a vallásosságom nemcsak nosztalgia s nem merül ki a családi hagyományok megbecsülésében minden komoly tartalom nélkül, akkor tudnom kell, hogy még a haza is csak azért van, hogy az örökkévaló Istenhez való viszonyunknak, a vallásnak szolgáljon. Ezzel nem lealacsonyul, hanem felmagasztosul, de jól is jár.

Az igazságnál előbbre való semmi se lehet, s különösen nem az olyan igazságoknál, melyek az örökkévalóságot érintik, arra vonatkoznak. Ezért aki hazáját még az ilyen igazságoknál is előbbre teszi, s azt akarja, hogy az igazság legyen a hazája szolgája, nem pedig megfordítva, az nem hazafi, hanem hazája tönkretevője, honfitársai és fajtestvérei félrevezetője és megrontója. Bolond, megkergült hazafi, akitől Isten óvja hazánkat.

Lehet a haza előbbre való a vallásnál annak, akinek nincs vallása, vagy vallása ma már csak egy régi családi bútordarab, időnként jelentkező jóleső nosztalgia, esetleg talán felekezete révén érvényesülési lehetőség. Aki azonban hisz is a vallásban és igazságot tisztel benne, annál a haza csak a vallás után következhet s csak a vallás szolgája lehet. De annak a hazának ez a szerepe nem lealázó, hanem megtisztelő szerep, kötelesség és a valóság, tehát az élet egyedüli útja. A másik a halált jelenti.

Az ilyen vallásos ember, ha csakugyan jó magyar és igazán szereti hazáját, honfitársait és fajtestvéreit, nemcsak földi sorsunkért aggódik, hanem a másvilágért is és elsősorban természetesen éppen azért. Fő gondja pedig nem az anyagi jólét, még csak nem is a közegészségügy vagy a közműveltség terjesztése, nem is a nemzeti dicsőség (mely háborúkat eredményez és fajpusztítással is jár), hanem honfitársai körében a hit és az erkölcs virágzása és az örök üdvösség munkálása. Mivel az erkölcs az alapja a faj életének és virágzásának is, ezzel egyúttal honfitársai földi boldogulásáról is hathatósabban gondoskodik, mint azok, akiknek csak a nemzeti dicsőség vagy más mulandó „hazafias" dolgok a fontosak.

Az a hazafiság, melyben minket neveltek s mely a XIX. század nacionalista forradalmainak és szabadságharcos háborúinak öröksége, tulajdonképpen bálványimádás, mert benne egyenesen Isten és a vallás helyét foglalta el a haza. Az az ember, aki ebben nevelkedett, nem az Istennek élt, hanem a hazának, nem az örök üdvösségnek, hanem a nemzeti dicsőségnek.

Egy mindennél veszedelmesebb eretnekség volt ez (bár rosszabb az eretnekségnél, mert az eretnek nemcsak a másvilágban, hanem még Krisztusban is hisz, míg a haza istenítése egyenesen a vallás alapfogalmaival ellenkezik), mert az egyik legszentebb és legnemesebb érzelmet, a hazaszeretetet játssza ki Isten és a vallás ellen, s ráadásul úgy, hogy a legtöbb ember ezt észre se veszi s azt gondolja, hogy miközben a hazáért lelkesül, a vallása ellen se vétkezik. De éppen a sátán jellegzetessége az, hogy a rosszat észrevétlenül, sőt egyenesen a jó alakjában adja be az embereknek.

A sovinizmus nem csinál hírverést, sőt még csak szót se ejt a vallás ellen, mint a kommunizmus. Csak a hazáról beszél, annak szerelmét hangsúlyozza annyira, hogy Istennek már nem jut belőle, vagy legalábbis semmiképpen se juthat belőle annyi, amennyi Istent megille-

ti. Istent ugyanis nekünk „teljes szívünkből, teljes elménkből és minden erőnkből" kell szeretnünk, tehát nemcsak Istennél nagyobb rész nem juthat belőle a hazának, hanem egyáltalán semmi. A hazát csak mint Isten teremtményét és csak Istenért és Isten miatt szeretjük. Nem lehet tehát szívünkben Isten vetélytársa, annál kevésbé második helyre szorítója. Hazánkat helyesen csak úgy szerethetjük, hogy lakóit Isten szeretetére és szolgálatára megtanítjuk.

A sovinizmusban már az maga bálványimádás, hogy egyedül csak a hazáról beszél, ha pedig a vallást illetően is véleményét kérjük, nyíltan megmondja, hogy az csak a haza után következhet. Sőt a sovinizmus beszélt és beszél még a vallás ellen is, mert hiszen a pápaságot, a jezsuitizmust, a klerikalizmust mindig támadta, mindig ellenségének tekintette és a hazafisággal összeegyeztethetetlennek tartotta.

Pedig hát láttuk, hogy éppen ezek a szók jelentik a vallásban azt, ami igazság-jellegét biztosítja. Ezek nélkül a vallás nem lehet igazság, hanem csak családi hagyomány, nosztalgia és sejtelem, mely nem az észből folyik, sőt vele sokszor ellenkezik. Igazság csak az a vallás lehet, mely mindenütt egyforma (tehát pápaság nélkül meg nem valósítható), kérlelhetetlen, erőszakos, mindennél előbbre való, tehát „bigott", klerikális és „jezsuita".

A sovinizmus tehát nem a vallás ellensége, hanem csak az igazságként viselkedő, a vallást komolyan vevő vallásnak. Ez pedig nagyobb baj, mintha a vallásnak általában volna ellensége, mert akkor a tömegek részéről ellenszenvet találna s bennük ellenállást ébresztene, míg így az ellenszenv elmarad s a vallást úgy küszöböli ki a közéletből és teszi tönkre, hogy a vallás hívei észre se veszik.

Nagyon veszedelmes a sovinizmus azért is, mert – nem csoda, hogy a francia forradalom volt a szülője – mint minden forradalom, ez is erőszakos és olyan terrort fejt ki, hogy mint láttuk, még a papok se mertek nyíltan szembeszállni vele. Arra a kérdésre, mi előbbre való, a vallás-e vagy a haza, csak kitérően mertek válaszolni. Ahogyan ugyanis forradalmak idején lehetetlenség, hogy valaki ellenforradalmárnak vagy reakciósnak vallja magát, mert ennek elismerése a becstelenség elismerésével egyértelmű s lelövik érte, mint a kutyát, épp úgy tették meg a XIX. században a sovinizmust is a hazaszeretettel egy fogalomnak, ellenzékét tehát hazaárulónak, a zsarnokság védőjének és a haladás ellenségének.

És gyűlölni és rágalmazni is ugyancsak épp úgy tudott a sovinizmus is, mint a szociális forradalmak, mert a klerikalizmust, jezsuitizmust, ultramontanizmust úgy lejáratta és olyan gyűlöletessé tette, hogy ha eszméinek uralma idején a művelt emberek között olyanok, akik katolikusnak merték magukat mondani, akadtak is (ilyenek is kevesen), de olyanok már nem, akik a klerikalizmust, ultramontanizmust, jezsuitizmust is vállalni merték volna vagy merték volna azt mondani, hogy a katolicizmus ezekkel azonos.

Pedig hogy mennyire a katolicizmus jelenti ezt a klerikalizmust, értetlen s gyáva társadalmunk talán most már végre hajlandó lesz belátni. Mert hiszen a „népi demokrácia" révén most már azt is megérte, hogy az egyszerű templomba járás, templomi házasságkötés, a gyermek hittanra való beíratása, sőt még a megkereszteltetése és az emberek pappal való eltemettetése is nem katolicizmus volt már, hanem klerikalizmus. Szomorú és szégyen azonban társadalmunkra, hogy ezt csak most, a kommunistáktól tudtuk megtanulni, addig azonban, míg ilyen mélyre nem jutottunk, nem volt ennyi eszünk.

Azonban még most is félő, hogy egyszer s mindenkorra még most se tanultuk meg s még mindig nem okultunk rajta eléggé, hanem a viharok elmúltával értelmiségünk újra csak katolikus akar majd lenni, de semmiképpen se klerikális. Meg is érdemli majd érte, hogy fiai vagy unokái újabb kommunizmust érjenek majd meg, mely azonban már a nyakukon is marad.

Világos hogy az igaz vallásosság és kereszténység nem a hazafiság, nem a szülőföldhöz való ragaszkodás, nem az anyanyelv vagy a faji összetartás ápolása ellen van. Még azt is elismerjük, hogy nem is lehet nemes lelkű ember az, akit az effajta érzelmek hidegen hagynak.

Maga az Isten ember is, aki pedig mindent azért tett, hogy nekünk is jó példát adjon, az érzelmek hatása alatt volt, hiszen hazája fővárosának láttára sírva fakadt, mikor eszébe jutott, hogy egy jövendő háború majd elpusztítja. Ha pedig valaki érdekért, pénzért, érvényesülésért árulja el ezen tiszteletreméltó érzelmeket s velük honfitársait és húz inkább idegenekhez, egyenesen visszataszító lelki elfajulás jele.

Másrészről kétségtelen azonban, hogy az a hazafiság, mely szinte már vallássá válik a vallás helyett, mely erőszakos és terrort alkalmaz, mely egzaltálttá teszi az embereket, nyugodt megfontoltságuktól fossza meg őket, véres háborúk végeláthatatlan sorát okozza, mert féktelen gyűlöletet szít, egyszóval az a hazafiság, mely előbbre való még a vallásnál is, teljesen kereszténytelen és a helyes vallásossággal összeegyeztethetetlen dolog.

A XIX. században ez a soviniszta hazafiság teljesen katolikusellenes volt, egyházgyűlölettel volt összekötve, hiszen szerves folytatása és folyománya volt a teljesen istentelen alapon álló francia forradalomnak. Az volt benne a veszedelmes, sőt egyenesen sátáni, hogy jól tudva azt, hogy az emberek, különösen az emberek nemesebbjei, eszmények, ideálok nélkül nem tudnak meglenni, ezért Isten és az örökkévalóság eddigi ideáljai helyett a hazát, ezt a bár nemes és jó, de mégis csak földi és mulandó, a testtel kapcsolatos és vele együtt meg is szűnő dolgot tette az emberek legfőbb eszményévé s még a vallásnál is előbbre valónak és szentebbnek minősítette.

Ezáltal sikerült neki még nemesebb lelkű embereket is elszakítania Istentől és a vallástól és a másvilágért való éléstől s még az ő érdeklődési körüket is, még az ő eszményeiket is a földi élet keretei közé szorítani. Mi az, ha nem vallástalanság? De tegyük hozzá azt is, hogy a legügyesebb, legravaszabb, legveszedelmesebb, tehát legsátánibb vallástalanság. A rossz a jónak álarcában, Belzebub az igazság angyalának képében.

Pedig nemcsak a vallás, hanem a haza is tönkremegy ezzel a sovinizmussal. Mert azt a sok gyűlöletet, háborút, vérontást, szenvedést, mellyel jár, a haza lakóinak kell elszenvedniük. Továbbá a még a vallásnál és a másvilágnál is előbbre való hazaszeretet magát a vallást is tartalom nélkülivé teszi s ezért nem lehet se komoly, se gyümölcsöző.

A komoly hazaszeretethez önzetlenség, sőt önfeláldozás kell, a másvilágban való komoly hit nélkül pedig ez nem lehetséges. Enélkül a hazaszeretet legfeljebb beteges rajongás lehet, a tótágast álló idegzet extázisa, tehát legfeljebb egyes kivételes, abnormis egyénekben képzelhető el, de semmiképpen se tömegekben. Amennyiben tömegekben is lehetséges, csak rum segítségével s hatása is csak addig tart, míg az alkoholé. Vele együtt el is párolog s egyenesen letargia váltja fel. E soviniszta izgatás hatása alatt hogy tudtuk mi a múlt században Bécset s vele az osztrákokat, különösen a Bach korszakot gyűlölni! Milyen szentül meg voltunk győződve, hogy ezzel a hazánkat szeretjük s minden erények legszebbjét gyakoroljuk: hazaszeretők vagyunk! Most az orosz megszállás megmutatta, hogy nem hazaszeretet volt ez, hanem csak egy szomszéd nép elleni gyűlölet. Egy olyan szomszéd nép ellen, mely 1956-ban az oroszok elől menekülő magyarok kétszázezrét olyan önfeláldozó vendégszeretettel fogadta.

De tulajdonképpen nem is az osztrák népet gyűlöltük mi annyira a múlt századokban se, hanem azt a „klerikalizmust", melyet ennek a szomszéd népnek a császárai hitünk szerint annyira pártoltak nálunk. Tehát tulajdonképpen csak azért tudtunk annyira gyűlölni, mert katolikusellenes forradalmárok voltunk, mert ebben a szellemben neveltek bennünket. A XIX. században ugyanis a hazaszeretet alakjában jelentkezett a forradalom s ez a hazaszeretet katolikusellenes volt. Annyira benne volt ez a méreg akkor a levegőben, hogy többnyire még a katolikusok is bevették, mert ők is elhitték, hogy akkor, mikor a Habsburgokat gyűlölik, nem az egyház ellen vannak, hanem csak a maradiság ellen, de főként a hazájuk mellett, ami nemcsak joguk, hanem mint magyaroknak, kötelességük is.

Ha mi csakugyan csak a hazánkat szerettük, mikor az osztrákot gyűlöltük, miért nem volt nyoma se ennek a hazaszeretetnek, hazafiságnak és ellenséggyűlöletnek a kommunista orosz megszállás alatt, mikor a nemzet elnyomója nem a katolicizmust védte, hanem éppen ellenkezőleg, az istentelenséget erőszakolta a nemzeti szabadság és függetlenség elnyomása mellett. Igaz, gyűlölték ezt is éppen elegen – megmutatta az 1956-os szabadságharc –, de csak azért gyűlölték, mert tönkretette, vagyonukból kiforgatta, nyugdíjuktól megfosztotta, lakásukból kitette, börtönbe hurcolta, megkínozta, üldözte őket.

De a haza függetlenségének elvesztése miatti sajnálkozás, a nemzeti elnyomás miatt az ellenség gyűlölete akkor eszébe se jutott senkinek: ezt akkor legalábbis soha senkitől se hallottam emlegetni. A nemzeti függetlenség a múlt században csak azért volt olyan fontos részünkre, mert a katolikus Habsburgok ellenségei, a forradalmárok a maguk érvényesülése érdekében mesterséges hírverést csináltak mellette. A kommunizmus alatt nem volt ilyen hazafias hírverés, mert a forradalmárok önmaguk ellen természetesen nem csináltak propagandát.

Ezért ekkor már a nemzet sorsa, a hazaszeretet eszébe se jutott senkinek, függetlenségünk elvesztése se fájt senkinek. Az se bántott senkit, hogy idegenek, oroszok uralkodtak felettünk, s ha egyénileg nem szenvedett volna kárt, a haza sorsa eszébe se jutott volna senkinek. Akinek mégis eszébe jutott, annak is csak azért, mert hiszen gyerekkora még a hazafias propaganda idejébe esett, s ha akkor még neki mindent a haza jelentett, lehetetlen volt számára, hogy most, férfi- s öregkorában viszont már egészen semmi legyen az, ami eddig minden volt.

De e tanulság levonására nem volt szükség kommunizmusra. Megtehettük volna már régibb történelmünk tanulságai alapján is. Ha ugyanis az elnyomás nem a klerikalizmust jelentő Habsburg-németet, hanem porosz-protestáns német oldalról jött, akkor a német irányában is nemcsak nem éreztünk gyűlöletet, hanem egyenesen rokonszenvezni tudtunk vele, már a múlt századokban is.

Mikor Mária Terézia Nagy Frigyessel vívta élethalálharcát, a kálvinista magyarok tömegestől szöktek át a határon, hogy a porosz seregben harcolhassanak saját koronás királynőjük ellen, akiért – legalábbis mi így tudjuk – életüket és vérüket ajánlották fel nagy lelkesedéssel a magyarok.

Hitler is, aki nem ugyan a protestáns, de a vallástalan, illetve katolikusellenes németet képviselte, még a már megmagyarosított sváb neveket is visszasvábosította itt a mi hazánkban is, mégse tudta elérni, hogy gyűlöljük, a Habsburgok elleni féktelen gyűlöletünk akár csak tíz százalékával is, sőt akkor majdnem minden magyar szülőnek, akinek serdülő fia volt, álladóan attól kellett rettegnie, hogy fia átszökik a határon, hogy beálljon Hitler SS-ei közé.

Mi azt hisszük, a Habsburgok elnyomtak bennünket s alattuk német uralom volt nálunk. Pedig mi lett volna itt, ha például ők próbálták volna megtiltani, hogy a svábok a nevüket megmagyarosítsák, s hogy akik már megtették, azok visszasvábosítsák? Hitler, az idegen, akkor, mikor mi már állítólag függetlenek lettünk, ezt is meg tudta tenni hazánkban s az a legbámulatosabb, hogy ádáz gyűlölet helyett mégis szinte rajongtunk érte.

Ez az érthetetlen Hitler-imádat megcsappant ugyan sokakban, mikor 1944-ben József napján az ország nyílt német megszállás alá került, de aránylag ekkor is csak kevesekben. A tömeg – melybe a művelt emberek ezrei is tartoztak – ebből a megszállásból mit se vett észre, sőt ha mégis észrevette, még ennek is örült. Annak az olthatatlan, szinte eszelős gyűlöletnek azonban, mellyel a Bach-korszakban a „német”-et kísértük, még a Hitler-ellenes magyarokban sem volt semmi nyoma, legfeljebb azokban, akik titkos kommunisták voltak. De természetesen ezekben se a hazafiság volt az, ami ezt a gyűlöletet fehérizzáson tartotta.

De a német mégis legalább kultúrnép volt. Bukása után azonban jött az ázsiai horda megszállása, melynek erkölcsei, kultúrája, életmódja, primitívsége csak lenézésünket és megvetésüket kelthette fel. Milliárdokat szipolyozott ki belőlünk, kifosztott bennünket minde-

nünkből, asszonyaink és leányaink millióit becstelenítette meg egész hetvenéves korig, sőt még azon túl is, függetlenségünknek még a foszlányaitól is megfosztott és olyan szolgaságot és kizsákmányolást honosított meg, amihez képest az állítólagos osztrák „elnyomás" és „gyarmatosítási politika", a jólét és a szabadság netovábbja volt, s ráadásul még mindezt „felszabadulás"-nak hazudta, sőt nekünk is annak kellett hazudnunk és magunknak kellett szobrot állítanunk elnyomóinknak, megbecstelenítőinknek és kizsákmányolóinknak, dicsérgetnünk kellett őket, tapsolnunk kellett nekik és csókolgatnunk pofonokat osztogató kezét és a hátunkra lecsapó kancsukát.

Olyan ellensége volt ez a rendszer a magyarnak, hogy még az ezer éve ottlakó kisalföldi becsületes és művelt magyarok tízezreit is kiűzte ősi földjükről, a békekötés megkötésekor pedig az elnyomóktól kinevezett „magyar" kormány, melynek tagjai közül sokan egyenesen orosz állampolgárok voltak, még csak kísérletet se tett a Horthy-korban csak nemrég visszatért színmagyar országrészek magyar uralom alatt való további megtartására (sőt helyette éppen ezekről a területekről űzték ki a magyarságot).

Mégis ugyanekkor én bizony a legkisebb nyomát se vettem észre (bármennyire figyeltem is e szempontból az embereket) a hazafias fájdalomnak és az idegengyűlöletnek, mint ilyennek. Mindenki megvetette és szidta ugyan a „felszabadítókat", de senki se csinálta ezt hazafias alapon. A nemzeti megalázás, az ország újra való megcsonkítása, a magyarok világgá űzése és kifosztása alig fájt valakinek, erről alig beszélt valaki. Ha talán egyeseknek kivételesen fájt is, annyi bizonyos, hogy annak az izzó gyűlöletnek, mely a Bach-korszak osztrák elnyomóit kísérte, ekkor nyoma se volt. Ebben az ellenségben mindenki csak a maga vagy hozzátartozói elnyomóit és megrontóit gyűlölte, de nem a haza elnyomóit, függetlensége és szabadsága elrablóit.

Nem kétségtelen bizonyítéka-e ez annak, hogy az elmúlt századokban is nem a hazánkat és a fajunkat szerettük akkor, mikor olyan nagy „hazafiak" voltunk, hanem csak a németet gyűlöltük, sőt nem is őt, hanem azt az egyházat és azokat a papokat, akiket ez a német akkor pártolt. (A protestánsok mindezt tudatosan tették, a katolikusok pedig azért, mert a protestáns propaganda járszalagján [pórázán] jártak.) S ha valaki még mindig kételkedik állításom igazában, mondja meg, mi az oka, hogy ezzel az ázsiai, még a belünket is kitipró és még soha nem tapasztalt, sőt még álmunkban se álmodott szolgaságot meghonosító ellenféllel éppen az a kálvinista felekezet egyezett meg legelőször s maradt mindvégig a legjobb barátságban, amely az elmúlt évszázadok folyamán mindig a hazaszeretet, a szabadság, a függetlenség és a magyar fajiság képviselőjének és védőjének adta ki magát, és amely mindig úgy viselkedett, mintha neki legjobban fájna a nemzet elnyomása?

Pedig azt se hangsúlyozhatjuk, hogy ez a megegyezés nem volt őszinte, mert hiszen ezt úgyis tudja mindenki. (Ki egyezne meg önként a sátánnal, és ki csókolgatná önként az őt és anyját pofozó kezet?) Rá kell azonban mutatnunk, hogy mikor a nemzet állítólagos ellensége még Bécs volt és még katolikuspártoló volt, akkor ugyanez a felekezet éppen arra volt a legbüszkébb, hogy vastagnyakú volt és sohase volt hajlandó megalkudni s megegyezést aláírni még álnokul se. Labancoknak nevezte, megvetette, bélpokolsokként, hazaárulókként kezelte azokat, akik akkor „megegyeztek". Vajon, ha ebben csakugyan csak a haza szeretete és a becsület vezette, mi lehet az oka, hogy most, mikor az istentelenség és Ázsia s vele az elmaradottság volt az elnyomó, éppen ő járt elől a megalkuvásban, az új labancságban és ő vágott a megegyezéshez legjobb képet?

Hát kérem, csak ennyit ért és csak ilyen volt az a hazafiság, mely évszázadokon át az egész magyar irodalmat, nevelést és a közéletet irányította és amely a magyarnak előbbre való volt, mint a vallás, tehát mint maga az Isten, akit, ha kegyesen emlegetett is, csak úgy hívta: „magyarok istene", tehát az az Isten, akinek egyetlen kötelessége a magyarok kiszolgálása.

De ha ez a hazafiság nem is találtatott volna ennyire könnyűnek, ha nemcsak üres szólam lett volna, hanem tartalommal is bírt volna és nemzeti erőt is jelentett volna, ha nemcsak megélhetés és érvényesülési lehetőség lett volna azok számára, akik emlegették, hanem áldozatokra, sőt hősiességre is képesítette volna őket, akkor se kérnénk belőle, mert akkor is többet ártott, mint használt, mert a nemzet vallásosságát egyszerű formasággá, tartalmatlan szólammá süllyesztette.

Az öntudat, és különösen a túlzott öntudat, az a nemzeti öntudat, melyből hazafias kötelességet és dicsőséget csinálnak, szükségképpen elbizakodottá és a szomszédokkal szemben gőgösökké, sőt kihívókká teszi a nemzet fiait. Aki azonban elkapatott, az követelőzővé válik, másokkal félvállról beszél és velük sértően viselkedik. Ezek a mások ilyenkor természetesen a szomszéd népek, sőt nálunk még a saját nemzetiségeink is.

Mivel nemzeti és faji önérzet természetesen nemcsak bennünk van, hanem bennük is, hiszen ők is koruk gyermekei, s ha minket a kor sovinisztákká tesz, akkor őket is azokká teszi, világos, hogy a mi nagy nemzeti önérzetünk és büszkeségünk láttára bennük is felébred a dac, majd a gyűlölet. Azt ugyanis senki se hajlandó elismerni (hacsak nem kénytelen), hogy ő az alsóbbrendű, a tehetségtelenebb vagy gyöngébb faj. Meg hát a jogait, birtokállományait és önérzetét is védi minden más nép is, nemcsak mi.

Világos tehát, hogy a két összeütköző önérzetből háború, sőt a háborúk végeláthatatlan sora lesz, mert hiszen a küzdelemben hol az egyik győz, hol a másik kerekedik felül. A győzelem még elbizakodottabbá tesz, tehát újabb kihívásokat eredményez, a vereség viszont a kölcsön visszaadására sarkall, tehát hol az egyik igyekszik visszaadni a kölcsönt, hol a másik. Ez a hazafiság tehát egyet jelent az állandó háborúkkal. Hogy pedig ezek milyen szenvedéseket jelentenek azon ország népére, melyet állítólag szeretünk, azt nem kell magyaráznunk korunk gyermekének, aki már két világháborút ért meg.

Arra azonban fel kell hívnunk a figyelmet, hogy noha mindezt előidézni még a nyilak, majd a puskaporos fegyverek korában is bűn, sőt gonoszság volt, mi akkor most, a tankok, repülőgépek, rakétafegyverek és atombombák korában? Nem káros és átkos-e tehát az ilyen hazafiság és kívánatos-e ezt a hazafiságot még fejleszteni is egy nép fiaiban? Ha eddig még lehetett is tűrni a háborúkat, mostantól fogva már semmiképpen se lehet. Keresztény számára eddig se lehetett.

Hogy mi a végső következménye a minden más erény és lelki érték hátrányára fejlesztett hazafiságnak, faji büszkeségnek és nemzeti öntudatnak, mutatja a hitleri Németország és Japán, régebben pedig a törökök példája. Pedig hát Hitler németjeinek elbizakodottsága ugyancsak tárgyi alappal bírt, mert a német nép százmilliós nép, vezérei elsőrangú hadvezérek, katonái a legjobb katonák voltak, iparuk a legfejlettebb hadiipar volt a világon s még az egész világ ellenében is öt éven át bírták a harcot. S mégis hova jutottak s nem is egyszer, hanem egy negyedszázad leforgása alatt kétszer egymás után!

De ha még a százmilliós, a világ egyik legfejlettebb nehéziparával rendelkező németségnek se kifizetődő a túlzott nemzeti öntudat és önimádás, sőt egymás után kétszer még ezt a hatalmas és értékes népet is sírba fektette, akkor mennyire nem való nekünk, akik csak tízmillióan vagyunk, de még ennek egyharmada is ma már elszakítva él tőlünk! Nekünk, akiknek fővárosától csak pár kilométerre húzódik az ellenséges (cseh) határ, s akiknek országába háború esetén az ellenségnek csak be kell sétálnia, míg nekünk azt hegyekből kellene kivernünk.

S nekünk nem is csak egy ellenségünk van, mint régen az osztrák, hanem egyszerre négy (de jellemző, hogy köztük éppen a hajdan annyira gyűlölt és veszedelmesnek tartott osztrák a leggyengébb és legszelídebb is, sőt ő nem is ellenség, hanem barát), a másik három ellenben (a cseh, román és szerb) egyenként és külön-külön is sokkal erősebb, mert sokkal népesebb nálunk. S ráadásul szlávságuk vagy görögkeletiségük címén mögöttük áll mindig a kétszáz-

milliós Oroszország, akár a kommunisták az urai, akár a cár, s mi velük szemben egyedül csak erre a kis osztrákra számíthatunk, mint szövetségesre, ha ezelőtt mégoly hazafias kötelességünknek éreztük is gyűlölni.

De ez még mind semmi. Nekünk, még ha meglenne vagy vissza is jönne a régi nagy hazánk, a felét annak is idegen fajú és nyelvű népek laknák, akikkel ma már nem lehet úgy bánni, mint hajdan lehetett, mert ma már más világ van. Ezeknek szintén igen megnőtt az önérzetük, mióta államalkotó népek lettek. Azóta ugyanis őket is épp olyan gyűlöletre nevelték irántunk, mint amilyet mi tartottunk a magunk számára erényesnek az osztrákkal és velük szemben.

Ilyen körülmények közt vajon lehet-e csak valaha is szó újra Nagymagyarországról, ha a magyart pöffeszkedni, önérzeteskedni és nemzeti gőgre tanítjuk? Ha mi még mindig azt verjük bele gyerekeink fejébe, hogy „krumpli nem étel, tót nem ember", meg hogy „a svábnak csak húszéves korában nő be a feje lágya"? Meg hogy a magyar úri nép, mert mindig úr volt, ezért továbbra is csak az lehet? Hogy a magyart és csak a magyart illeti meg a vezetés? Ha annyira elbizakodottak vagyunk, hogy még ha valaki annyira magyar is, hogy németül, horvátul nem is tud és még a nevét is megmagyarosította, ha vezető állásba kerül, akkor is letorkoljuk, hogy hallgasson, mert ő sváb vagy horvát s a magyarok hazájában neki nem lehet vezető szerepe?

Így bizony soha nem lesz többet Magyarországunk, mert az ilyen magyar hazába egy elszakított nemzetiségi se kívánkozik vissza. Akkor el kell ismernünk, hogy nincs is sok ok arra, hogy visszakívánkozzék, de annál több arra, hogy ne kívánkozzék vissza.

Pedig eddig szakasztottan így csináltuk. Mikor a Horthy-kor végén az a kis felvidéki magyar sáv visszajött, kálvinista fajmagyar tisztjeink vezették be oda honvédeinket. Ezek a „hazafiasan" nevelt tisztek azt hitték, hogy ez a bevonulás legalábbis újabb ezer évre szól s nagy hazafiságukban hazájuk és fajuk iránti „szent" kötelességüknek tekintették az olyan papok azonnali „elmozdítását" (katonatiszt mozdít el papot békeidőben), akikről egyes „hazafias" magyarok azt súgták be nekik, hogy a cseh uralom alatt (tótok papjai lévén) a tótokhoz húztak (mert tudvalevőleg néhány tót falu is visszakerült a sok magyar között).

Ezek a szegény magyar tisztek azt hitték, hogy a „szent" hazaszeretet követeli tőlük, hogy a magyar erőt éreztessék és megbüntessék a rossz magyarokat és a nemzet ellenségeit. Pedig ha azt akarjuk, hogy kétmillió tótunk hazájának érezze azt a földet, melyen lakik, akkor ma már nem büntetjük azt, aki a tótokhoz húz, mert maga is tót származású.

Így aztán a valóságban ezek a „hazafias" tisztek voltak az okai a kisalföldi magyarság utána már néhány év múlva bekövetkező elűzésének otthonából s ezzel együtt járó mondhatatlan szenvedéseinek. Ez nem következett volna be, ha pár évvel előbb oda diadalmasan bevonuló magyarjaink kissé szerényebbek lettek volna s a múlton, az ország megcsonkításán okulva, nem a magyar haza bosszúálló kezét, hanem megértő szeretetét mutatták volna a hozzánk újra visszakerült tótoknak.

Pedig ezeknek a tiszteknek igazán arra is könnyű lett volna gondolniuk, hogy ugyanezek a tótok már rövidesen urak lesznek itt. Hiszen a mi egész ottani hatalmunk csak Hitler kegyén és hatalmán alapult, ez a Hitler pedig ekkor már magára vonta az egész ország gyűlöletét s a második világháború kitörése akkor már a levegőben lógott. A tiszt urak azonban erre ennek ellenére se gondoltak. „Hazafiságuk" még ekkor is megakadályozta őket abban, hogy szerények s önmérséklők legyenek. S mindennek hazafiságuk volt az oka. Szükségünk van-e tehát nekünk ilyen hazafiságra, nem pedig minden erőnkkel azon kell-e fáradnunk, hogy fiainkból ennek a hazaszeretetnek még az emlékét is kineveljük?

Az ideiglenesen visszajött erdélyi részen viszont az oláh falvakban állomásozó csendőröknek hivatalos rendelet tiltotta meg, hogy az oláh templomba járjanak. Ha katolikus temp-

lom nincs a faluban (mint ahogyan Erdélyben a Székelyföldet kivéve valóban alig van), akkor a református templomba kellett járnia a magyar katolikus csendőrnek is s nem volt szabad részt vennie egy görög katolikus misén, mely katolikus volt ugyan, de oláh.

Ez a bizonyára kálvinista agyból fakadt rendelet először homlokegyenest ellenkezett a vallásszabadsággal, mert a katolikus Magyarországon megtiltotta a katolikus csendőrnek, hogy katolikus templomba járjon s erőszakkal a nyakába varrta a kálvinista istentiszteletet azon a címen, hogy az magyar. De borzalmas bűntény volt magyar szempontból is, mert azoknak a szegény oláhoknak rendkívül jól esett volna, ha a magyar csendőrt rendszeresen látták volna a templomukban (mint egyik ilyen tanítványom feltűnően tapasztalta is emiatt a falu oláh lakosságának emiatti örömét). Ezzel az a magyar csendőr csökkentette volna az oláhokban a magyarok elleni ellenszenvet, s azt az elkeseredést, melyet Magyarországhoz való visszacsatolásuk bennük keltett.

Isten mentse meg tehát hazánkat az effajta hazafiságtól. Láthatjuk belőle, milyen nagy hasznunkra vált volna, ha tanultunk volna a „nemzetközi" egyháztól, nem pedig bírálgattuk volna. Nemcsak üdvözültünk volna miatta, hanem még jobb hazafiak is lettünk volna tőle, mint azok, kiknek bálványa volt a haza, de miközben bálványozták, agyonbálványozták. Túlzott, helytelen szeretetükkel fektették a sírba, mert hiszen elbizakodottságuk innen folyt.

Az egyház és a politika

„Népi demokráciánk" ideje alatt csak kommunista módra volt szabad politizálni. Még visszavonulni se lehetett. Még a papság is köteles volt politizálni s természetesen az is kommunista módra. A papságnak is tevékenyen kellett támogatnia a kommunista uralmat, azaz az egyház meggyőződése és saját maga ellen kellett politizálnia. Ez még abban az esküben is benne volt, melyet minden papnak le kellett tennie. Világos, hogy bűn is volt ez az eskü a papság részéről még akkor is, ha igaz lett volna az, amivel azok a papok, akik megtették, mentették magukat, ti. hogy az egyházat mentették vele.

Mivel a cél nem szentesíti az eszközt, az egyház értékeit így menteni nemcsak nem kell, hanem nem is szabad. Ilyenkor nemcsak a tisztességes pap, hanem még a tisztességes kereszténység is (mert hiszen a papság részére sincs más erkölcstan, mint a hívek részére) csak a becstelenség vagy a vértanúság között választhat. (Akik pedig azon botránkoznak, hogy a papság mégis inkább a becstelenséget, mint a vértanúságot választotta, azokat arra figyelmeztetem, hogy a híveik – akik a papságnak oly szigorú bírái – még sokkal jobban és sokkal hamarabb választották a becstelenséget, mint a papság. Tehát a papság náluk ekkor is sokkal különb volt. Márpedig a papságtól józan ésszel ennél többet nem is kívántunk. Hogy kivétel nélkül minden pap mindig feddhetetlen, sőt hős legyen, az egyenesen lehetetlen, tehát ostoba kívánság. Ehhez csoda kellene, másképp nem lehetséges.)

A kommunizmus alatt nem érdem volt, ha egy pap kijelentette, hogy „nem politizálok", hanem felháborodtak rajta a hatalom birtokosai. Azt mondták, hogy ez tulajdonképpen színvallás, mégpedig a reakció mellett. Az egyház ellenfelei eddig még sohase mentek el ilyen messzire. Ennyire lábbal még sohase tiporták a lelkiismeret szabadságát. (S ezzel az ellenféllel egyeztek meg olyan hamar a magyar kálvinisták.)

Addig mindig minden forradalom megelégedett azzal, ha a papság csöndben van és hallgat. Ennyit a jó cél érdekében a keresztény erkölcstan meg is enged. Azt, hogy a papság maga politizáljon az egyház ellen, addig még a forradalmárok is kissé soknak tartották. Azt azonban, hogy a papság ellenük ne politizáljon, minden forradalmár és minden forradalom mindig megkövetelte, ha még úgy ellenkezett is azzal a szabadsággal, melyet hirdetett.

Ezért minden forradalomnak – a hitlerinek is – egyik fő jelszava volt, hogy „a papok ne politizáljanak, hanem maradjanak meg hivatásuk, az ige hirdetése mellett". Azt hiszem, hogy ez a jelszó a jövőben is és a kommunizmus tanulságai ellenére is megmarad. Ennek az elvnek helyességére mindenki esküszik, mert hiszen csak a papi tekintély védelmét látják benne s azt hiszik, csak azt akadályozzák meg vele, hogy a papok elhagyják tulajdonképpeni hivatásukat, tekintélyüket tönkretegyék, reverendájukat bemocskolják, híveik ragaszkodását elveszítsék. Ezt pedig minden jó papnak, sőt minden jó katolikusnak kötelessége megakadályozni.

Ha azonban – a közvéleménnyel ellentétben – azt állítjuk, hogy nemcsak nem helyes és az egyházra nem hasznos ez az elv, hanem egyik legostobább jelszó és egyik legigazságtalanabb kívánság. Először is sértő a papságra s csak olyan ember teheti magáévá, aki a papság működését a közéletre károsnak tartja, azaz csak az, aki istentelen. Másodszor felpofozása a magyar alkotmánynak és minden demokráciának.

A demokrácia és az alkotmányos élet az egyenlőség alapján állva minden állampolgárnak megadja a jogot, hogy az állam, a köz ügyeinek intézésébe beleszólhasson. A politizálás szó pedig csak azt jelenti, semmi mást.

A papságtól azt kívánni, hogy ne politizáljon, azt jelenti, hogy a papság mondjon le alkotmányos jogairól, ne törődjék a közügyekkel, tehát a hazájával, hanem hazája ügyeinek in-

tézését bízza másokra, olyanokra, akik nem papok. Ha ezek a mások istentelenek, az se baj. Csak az a baj, ha a politizálók papok.

Ezek a mások lehetnek akárkik. Lehetnek nők is, nemcsak férfiak, lehetnek akár falusiak, akár városiak, lehetnek akár szegények, akár gazdagok, akár analfabéták, akár egyetemi tanárok, lehetnek akár testi, akár szellemi munkások, akár polgárok, akár proletárok, lehetnek akár fiatalok, akár öregek. Csak egy a kikötés, hogy papok ne legyenek. Senkit se zárnak ki a politizálás, tehát a közügyek intézésének jogából, csak a papságot.

De mégse csak a papokat. A törvény ugyanis az elmebetegeket is kizárja ebből a jogból. Okos, sőt természetes intézkedés, de egyúttal azt is sejteti, hogy ilyen társaságba kerülni aligha megtiszteltetés a papságra, hanem nagyon is sértő. De akiket bűntényért vagy nyereségvágyból elkövetett vétkeikért elítéltek, azokat szintén kizárja a törvény politikai jogaik gyakorlásából.

Ez a társaság még megszégyenítőbb a papságra, mint az elmebetegeké. Még sértőbb, hogy még a gonosztevők se végleg, hanem csak bizonyos időre vannak a politizálástól eltiltva, s ennek elteltével a törvény már őket is alkalmasaknak tartja a politizálásra. Csak a pap van tehát tőle egyszer s mindenkorra eltiltva.

A politizálástól csak azokat kell vagy szokás eltiltani, vagy ha a törvény nem tiltja el tőle őket, azoknak szokás ajánlani, hogy politikai jogaikat ne gyakorolják, akik akár műveletlenségük, akár jellemgyöngeségük vagy erkölcsi fogyatékosságaik miatt befolyásukkal káros hatással lehetnének a közre. Ilyen okból tiltjuk el tőle az elmebetegeket és a büntetett előéletűeket, de csak ilyen címen tarthatjuk kívánatosnak azt is, hogy a papság is tartózkodjék e joga gyakorlásától akkor is, ha törvényileg nincs is eltiltva tőle.

Miért és milyen címen gondolhatná ugyanis valaki, hogy a papság politizálása az államra s a népre nem kívánatos? Műveletlensége miatt bizonyára nem, mert hiszen a lakosság legműveltebb rétegébe, a főiskolát vagy egyetemet végzettek csoportjába tartozik, sőt még ezeken is túltesz, mert ma már minden magyar katolikus pap érettségi után legalább öt, felerészben (Budapesten és Esztergomban) hat, Rómában hét éven át tanul, a jezsuitáknál még ennél is tovább.

A papság jellemgyöngesége vagy erkölcsi fogyatékossága szintén nem lehet oka e különös kívánságnak, hiszen éppen a papság az, mely az ország népét jellemességre neveli és az erkölcsökre oktatja. A papok tanították erkölcsre azokat is, akik jelenleg a nemzetet vezetik és a politikában vezető szerepet játszanak. Képtelenség azt gondolni, hogy azok, akiknek hivatása az Isten igéjének tanulmányozása, hirdetése és megvalósítása, sőt ebben egyenesen a példaadás, kevésbé jellemesek és a bűnre sokkal hajlamosabbak, mint azok, akik a föld művelésével, iparral, kereskedelemmel vagy akár a test betegségeinek orvoslásával foglalkoznak. Ha erre az álláspontra helyezkednénk, akkor azt kellene tartanunk, hogy maga a vallás rossz, maga a vallás méreg, mert hiszen csak ebben az esetben lehet káros hatással azokra, akik vele foglalkoznak.

Azt tehát, hogy a papság ne politizáljon, csak azok kívánhatják, akik magának a vallásnak is ellenségei. Az ő részükről logikus ez a kívánság, de azok részéről, akik a vallásnak tisztelői, sőt magának a papságnak is jóakarói, ilyen jelszót hangoztatni s ilyen kívánsággal előállni, elszomorító lelki zavar és szégyenletes logikátlanság jele. Azt ugyanis, hogy a papság ne politizáljon, még azt se kívánhatja, akinek a vallás mellékes, aki a vallással nem törődik, mert az ilyen embernek a papság politizálása is mellékes, az azzal se törődik. Aki a papságot egyenesen el akarja tiltani a politizálástól, az csak a vallás ellensége lehet.

Az, aki nem ellensége a vallásnak, azon a címen se kívánhatja, hogy a papok ne politizáljanak, mert attól fél, hogy ők a vallást is beleviszik a politikába és mert ők mindent a vallás szempontjából néznek és ítélnek meg. Ezt is csak azt tarthatja ugyanis károsnak vagy

nemkívánatosnak az államra, aki magát a vallást is károsnak tartja az államra vagy a közéletre. Ha nem tartja károsnak, akkor igazán nem kell attól félnie, hogy ezt az ő szemében tiszteletreméltó dolgot (mert majdnem minden a papok politizálása ellen levő ember egyébként tiszteletreméltónak tartja a vallást) túlságosan is beleviszik majd a politikába.

Kétségtelen ugyanis, hogy jelenleg túlságosan is nem viszik bele, a kommunizmus hosszú évtizedei alatt pedig egyenesen teljesen kiirtották onnan. Ha tehát most meg túlságosan is beleviszik, abból a politikának, államnak vagy hazának kétségtelenül csak haszna lehet. Annál mindenesetre sokkal nagyobb haszna, mintha például a háziurak, földbirtokosok, gyárosok, ügyvédek vagy zsidók keverik bele a maguk érdekeit túlságosan is a politikába. Pedig ezeknek minden államban szabad politizálniuk.

Ha pedig valaki erre azt feleli, hogy nálunk azért nem kívánatos a vallásnak a politikába való bevitele, mert nálunk több vallás van és a papok politizálásával a felekezeti viszályok megmérgezik a közéletet és lehetetlenné teszik a békés építőmunkát, azt válaszoljuk, hogy addig, míg megvolt Nagymagyarország, az ország nemzetiségi szempontból még megosztottabb volt, mint vallásilag s a magyar kérdést, a magyarság védelmét, mégis mennyire belevittük a politikába! Akkor ezt sohase kifogásoltuk, hanem csak azt, hogy miért nem visszük bele még jobban. Miért gondolkodtunk így? Mert jó magyarok voltunk. S miért kifogásoljuk annyira a vallási kérdés bevitelét a politikába? Bizonyára nem azért, mert jó katolikusok is vagyunk.

De egyébként is azon a címen, hogy a kisgazdák, vagy a munkások, vagy a háziurak a maguk ügyeit túlságosan is beleviszik a politikába, még senki se kívánta se a kisgazdák, se a munkások, se a háziurak kizárását a politikából, mert hiszen ez jogfosztás és az egyenlőség elvének durva megsértése lett volna. Hát talán a papságra vonatkozóan ezt kívánni nem jogfosztás s nem az egyenlőség elvének megsértése? És furcsa módon mégis nem éppen azok kívánják-e ezt, akik állítólag tisztelői a papságnak és a vallásnak?

*

De nemcsak a törvény előtti egyenlőséghez, hanem a vallásszabadsághoz is hozzátartozik, hogy valaki – tehát egy pap – vallásos meggyőződését a közéletben, a politikában is érvényesíthesse, ha akarja. Hiszen azok is érvényesíthetik meggyőződésüket, akik a vallásnak a közéletből való hátraszorítására törekednek.

A vallás sorsát is épp úgy a politika dönti el, mint bármely más eszme, törekvés, egyesülés, szervezkedés vagy társadalmi osztály sorsát. Hiszen az országgyűlés akkor foszthat meg egy vallást a jogaitól, mikor akarja. S a papság ezt ölbe tett kezekkel várja?

Előfordult már az is, hogy az állam még azt is megtiltotta a papoknak, hogy papi ruhában járjanak, előfordult, hogy kényszerítette őket a megházasodásra. Azt meg csak az imént tapasztaltuk, hogy még azt is megtiltotta már, hogy a haldoklókat a pap betegágyuknál felkeresse, ha csak ők, a haldoklók (!) ezt írásban nem kérik, s a kezelőorvos sincs ellene a beteg kívánságának s nincs azon a véleményen, hogy ez a beteget fel fogja izgatni s így ártalmas rá.

(Tudok azonban olyan esetet is mikor a beteg írásban kérte a papot, az orvos azonban mégse adta beleegyezését, mert noha ő maga is vallásos volt, kedvében akart járni feljebbvalóinak, illetve, mivel igen reakciós volt a híre, ezzel akart magán segíteni és bebizonyítani, hogy politikailag csak volt „elmaradott", de ma már nem az.)

Az állam a hittant is akkor tiltja ki az iskolából, mikor akarja. Eltilthatja a katolikus sajtót, feloszlathatja a szerzetesrendeket stb. Azt megtiltani tehát, hogy egy vallás papjai a politikába belefolyjanak, egyet jelent annak megtiltásával, hogy ellenségeik ellen védekezhessenek, hogy mint a birkák, kötelesek legyenek bárgyún megvárni, míg leszúrják őket. Hol van itt a vallásszabadság, hol a szólásszabadság, hol az egyenlőség, hol a demokrácia, hol a szabadság?

Ha tehát valaki annyira fél a felekezeti villongásoktól s ezeket a nemzetre annyira károsaknak tartja, annak ezt nem a papok politizálásának megtiltásával kell elintéznie. Így ugyanis szembeszegül mindazzal, amit az állami és a közélet az utolsó kétszáz évben kivívott. Az ilyen embernek inkább azon kell lennie, sajnálkoznia, hogy miért terjedt itt el a XVI. században annyira a protestantizmus (pedig a papok politizálásának ellenségei ezen éppen nem sajnálkoznak). Akkor hálát kellene érezniük a Habsburgok iránt, akik a magyarság vallási megoszlását olyan tiszteletreméltó igyekezettel próbálták megakadályozni (a valóság azonban az, hogy hála helyett éppen emiatt gyűlöli őket legjobban – még a katolikusok is).

De hogy tekinthessük a vallási vitáktól való félelmet igazi oknak a papok politizálása ellen, mikor azt látjuk, hogy a papok politizálását ellenzőknek talán legfontosabb politikai elvük, hogy minden új vallás terjedését teljesen szabaddá kell tenni s a Habsburgokat éppen ezért kell legjobban elítélni, mert tiszta katolikus, azaz egyvallású országot akartak?

De ma, a XX. században, a vallás az emberek életében egyébként is annyira nem játszik már nagy szerepet, hogy vallási kérdések miatt veszélyes és az egész ország életére kiható nagy háborúság nem is keletkezhet. (Ma már csak az egyház s vele a papok gyűlölete töretlen. Ez ma is megvan protestáns részen és katolikuson egyaránt – de mindkét részen egyaránt csak a katolikus papok ellen irányul.)

Milyen egyhangú lelkesedéssel választotta például kormányzóvá az egész ország a kálvinista Horthy Miklóst rögtön az első kommunizmus bukása után, tehát olyan időben, mikor „keresztény kurzus" volt és a papság hatalma és befolyása talán sohase volt olyan nagy, mint ekkor! Ezt a választást legelőször éppen a tiszta katolikus Jászság kezdeményezte, de később se hallatszott ellene egyetlen hang se. Miért félünk tehát annyira a papok politizálásától?

Aztán később milyen nagy csendben, szintén egyetlen tiltakozó szó nélkül tűrte az ország katolikus többsége azt is, hogy a kálvinista kormányzó kálvinista fia a katolikus gróf Károlyi-leányt nem katolikus, hanem kálvinista szertartással vegye el s így vele ország-világ előtt érvénytelen házasságot kössön! Aztán azt is, hogy a második fiú ugyanígy tegyen a szintén katolikus gróf Edelsheim-Gyulai lánnyal!

A nagy katolikus türelem már egyenesen azt eredményezte, hogy ekkor már az újságokban az volt, hogy a Kálvin téri esküvőn még a pápai nuncius is jelen volt. A pápai nuncius ezt kénytelen volt megcáfolni, de természetesen ő se úgy cáfolta a dolgot, hogy megmondta az igazat, hogy a házasság érvénytelen és hogy a katolikus menyasszony büntetésül ki van zárva az egyházból, hogy lehet tehát józan ésszel azt gondolni, hogy ilyen nagy bűn elkövetésének ünnepélyességét még a pápa követe is emelni akarta megjelenésével?

Hiszen nem a pápai nuncius, hanem még egy analfabéta katolikus részéről is bűn lett volna az ilyen esküvőn megjelenni. Nem, a pápai nuncius egész rövid volt s csak annyit közölt, hogy nem volt jelen.

A magyar katolikus közvéleménynek nem volt természetesen egyetlen szava az ellen se, hogy aztán ezt az érvénytelen házasságban élő második fiút megválasztották kormányzó helyettesnek is, azaz a katolikus Magyarország számára egy valóságos új dinasztiát csináltak a kálvinizmusához annyira ragaszkodó Horthy-családból. Ilyen hallgatag katolicizmus és papság, sőt ilyen velős rövidséggel nyilatkozó pápai nuncius részéről kell félteni a magyar hazát vallási villongásoktól? S ha ilyenek mégis vannak, lehet ezért éppen a katolicizmust és a katolikusokat okolni?

A székesfőváros kegyura a katolikus egyháznak s a Horthy-korban ennek a katolikus fővárosnak a képviselőtestülete, mely többségében ráadásul még a klerikális keresztény párthoz is tartozott, szótlanul tűrte, hogy a fővárosi protestánsok a fővárostól egyenesen több (természetesen aránylag több) segélyt kapjanak, mint az a katolikus egyház, melynek a fővárostól, mint kegyúrtól, a támogatás jog szerint járt.

Ugyanezen időben a fővárostól fenntartott középiskolákban is egyenesen több volt a protestáns igazgató, mint a katolikus, s a katolikusok és „klerikális" pártjuk ezt is szótlanul tűrte, sőt egyenesen ő választotta meg ezeket a protestáns igazgatókat. Ez ellen soha egyetlenegy tiltakozás vagy bírálat nem hangzott el a főváros közgyűlésén.

Ugyanekkor még a 90%-on jóval felüli arányban katolikus Zala megyének is kálvinista főispánja volt annak ellenére, hogy ugyanakkor Zalaegerszeg plébánosa Mindszenty volt. Ennyire keveset számít ma már Magyarországon a vallás, legalábbis akkor, ha a katolikus vallásról van szó.

Ugyanekkor az ország mindössze öt százalékát kitevő zsidók fokozatos jogcsorbításai a magyar közélet számára milyen nagy viharokat jelentettek! De Zala megye esetével oly éles ellentétben már a keresztény kurzus legelején (tehát a papság befolyásának tetőfokán) Debrecenből is el kellett tenni a katolikus főispánt tisztán azért, mert katolikus volt. (Az ottani kálvinisták egész nyíltan megmondták, hogy más kifogásuk nincs ellene, mint csak az, hogy jelenléte sérti kálvinista önérzetüket, a Debrecen „kálvinista Róma" jellegét.)

Ugyanakkor a 40%-ban katolikus lakosságú Nagykőrös városának tanácsát is csak az államsegély megvonásával lehetett nagy nehezen rákényszeríteni arra, hogy községi (tehát nem felekezeti) jellegű tanyai iskoláiban (ahol a katolikusok egyenesen nagy abszolút többséget tesznek) akár csak egyetlen katolikus vallású tanítót is alkalmazzon. Mindez nem azt bizonyítja, hogy a vallás még ekkor is nagyon fontos tényező volt a magyar közéletben, hanem csak azt, hogy a zsidóság nemcsak vallás, hanem faj, mégpedig nagyon is befolyásos és gazdag faj is volt egyúttal, de a magyar kálvinizmus is elsősorban nem vallás, hanem faj és elsősorban az.

Ennek és ehhez hasonló tényezőknek van befolyásuk a közéletre, nem pedig a vallásnak, mint ilyennek. De azoknak is van közéleti befolyásuk, akik (akár zsidók, akár protestánsok, akár az igazságvallással már szintén szakított katolikusok az illetők), tűrhetetlennek tartanak minden igazságvallást és az elkeseredés gyűlöletével fognak össze ellene mindig, valahányszor életjelt ad magáról. Ezzel csakugyan meg lehet bontani ma is a társadalmi békét és lehet a nemzet erejére megbénítóan belső háborúságokat felidézni.

Ilyen címen azonban csak akkor lehet megtiltani a katolikus életmegnyilvánulást, ha nyíltan szakítunk a vallásszabadság elvével, de mindazokkal az egyéb szabadságelvekkel is (gondolatszabadság, sajtószabadság, gyülekezési szabadság, a vélemény terjesztésének szabadsága stb.) melyek a haladás vívmányai s ma már hozzátartoznak a művelt, kulturális élethez.

A vallás csak akkor erő a közéletben, ha csak ürügy és csak szó, de valójában fajról vagy érdekcsoportról, vagy a vallásnak, mint ilyennek ellenkezőjéről van szó. Maga a vallás (amely nevet természetesen csak az igazságvallás érdemli meg), már csak azért se lehet nálunk közéleti tényező, mert hiszen nemcsak a többi összes vallás gyűlöli engesztelhetetlenül és harcol késhegyig menő gyűlölettel ellene, hanem még saját követői közül is mindazok, akik anyakönyvileg hozzátartoznak ugyan, de mivel magas nekik s ők is szenvedélyeiknek és a földnek élnek, dacból is és lelkiismeret-furdalásból is még jobban tudják gyűlölni, mint a kívülállók, akiknek a lelkiismeret-furdalása már csak emiatt se lehet olyan heves, mint az övék.

Minden más vallásban az, aki anyakönyvileg hozzátartozik, érzelemben is hozzátartozik. A protestánsok közt például annál nagyobb katolikusgyűlölő (tehát lélekben protestáns) valaki, minél hitetlenebb. A művelt zsidó se hisz, mégis milyen nagy zsidó lélekben! A görögkeleti értelmiség tagjai közt is lámpával kell keresni olyant, aki a vallásban hisz is még, mégis mindegyik szívvel-lélekkel támogatja a görögkeleti vallást, mint a szlávok vallását és összekötő erejét (még az orosz kommunistákon is erősen észrevehető volt ez). Hát még a mohamedánok és buddhisták értelmisége mennyire közösséget vállal az iszlámmal vagy a buddhizmussal!

Csak a katolikus a kivétel. Ezért tudtak olyan könnyen tiszta protestánssá válni az északeurópai államok, ezért lehetett olyan könnyen protestánssá tenni Magyarországot is ugyanebben az időben (a folyamat szinte minden viszály, háborgás, veszekedés nélkül, észrevétlenül folyt le). De ugyanez volt az oka annak is, hogy mikor aztán a Habsburgok politikai hatalma a kassai templomot vissza akarta adni a régi hitnek, az egész ország lángba borult a „merénylettől" és évekig tartott miatta a harc, mely a protestánsok vezéréből nemzeti (nem is vallási) hőst csinált, akiért a katolikusnak is lelkesednie kellett, sőt kell ma is, ha nem akart vagy akar „hazaáruló" lenni.

Németországban ugyanolyan értéktelen kis esetek, mint nálunk a kassai, harmincéves háborút robbantottak ki, mely szinte egész Németországot sivataggá változtatta.

De persze ilyen nagy háborúk akkor is csak azért törtek ki, mert a katolicizmus mögött ott állt a Habsburg világhatalom. Meg is bűnhődött érte, hogy mögötte állt, mert nem volt még politikai hatalom a világon, melyet annyira gyűlöltek és annyit rágalmaztak volna, mint a Habsburgokét. Ezt a gyűlöletet – jellemző! – még a katolikusok is magukévá tették.

Ha csak maga a katolicizmus, csak maga a vallás állt volna a porondon Habsburgok nélkül, sohase lett volna háború, hanem az igazságvallás csendben vegetált volna tovább, illetve a jónak csak egy olyan „kisded nyája" körében fejtette volna ki működését, mely természeténél fogva annyira nem csapott sohase zajt, hogy a nagy tömegek nem is tudták volna, hogy létezik s így nyugodtan, lelkiismeret-furdalások nélkül élhették volna a maguk ösztönéletét és szolgálhattak volna ennek a világnak. Akkor az embereket senki se akadályozta volna abban, hogy csak a haláluk után vegyék észre, hogy halhatatlanok. Így a földi élet valóban kényelmesebb, mint a papok állandó ösztökélései közepette. Annál rosszabb azonban csak a halál után tudni meg, hogy ott is van élet.

Míg a protestantizmus a polgári erő, jólét és ezzel együtt járó önérzet, no meg az intelligencia, a pravoszláv vallás az egész 300 milliós szlávság összetartása és politikai ereje, az iszlám a büszke, bátor és vitéz arabság, a zsidó vallás pedig a pénz s a vele együtt járó erő és önbizalom, addig a katolikus hit az evangéliummal szükségszerűen együtt járó szerénység, félénkség és alázatosság, melynek egyedüli fegyvere a könny és az imádság s ezért egymagában sohase lehet olyan szívós és hatékony ellenfél, mely a fegyverrel is szembeszállhat és politikailag is érvényesülni tud, a gonoszság rágalmaival szemben pedig olyan ellenpropagandával felel, mely ha nem is hazug, mint ellenfelei, de épp oly erőteljes és épp úgy eljut mindenkihez, mint ellenfelei hírverése.

*

De nemcsak a vallási béke féltése az egyetlen érv a papok politizálása ellen. Mi – mondják – az egyház és a papság iránti tiszteletből és az egyház féltéséből kívánjuk azt, hogy a papok ne politizáljanak. A politika ugyanis – legalábbis a gyakorlat ezt mutatja – olyan szennyes, piszkos mesterség, hogy a benne való részvétel nem illik se az egyházhoz, se papjaihoz. A politikai harcokba vegyülés csak káros lehet rájuk, mert tönkreteszi a papság tekintélyét, beszennyezi a reverendát. Mi ezért kívánjuk, hogy a papok ne politizáljanak. Azt akarjuk megakadályozni, hogy a papok lelkipásztorokból kortesekké váljanak.

Válaszunk: Amely országban ilyen lesújtóan kell nyilatkozni a politikáról, annak az országnak már vége van (végünk is lett). Ahol az ország ügyeit olyan emberek, olyan módon és olyan erkölcsök közepette intézik, hogy pap, sőt tisztességes ember számára nem való, ott minél hamarabb segíteni kell a dolgon és gondoskodni róla, hogy ne így legyen.

Tehát éppen ilyen országban van legnagyobb szükség arra, hogy a papok is politizáljanak. Világos ugyanis, hogy a politikának nem kell szükségképpen piszkos mesterségnek lennie, sőt nem is szabad tűrnünk, hogy ez legyen.

Vajon hol van az megírva, hogy a közügyeket, az ország ügyeit csak becstelen vagy legalábbis kíméletlen, vastagbőrű, csak a maguk érdekeit kereső, erőszakos, kíméletlen tülekedő embereknek szabad intézniük? Éppen ellenkezőleg: nem elsőrendű kötelessége-e minden becsületes magyarnak, hogy az ilyen politikusoktól az országot és a magyar népet megszabadítsa? Ennek elérésére pedig nem az lenne-e a legcélszerűbb, ha a papot nem eltiltanánk, hanem buzdítanánk a politikai szereplésre? Szabad-e a papság tekintélyét többre becsülnünk, mint hazánk és a magyar nép érdekeit?

Igaz, hogy a papságnak is van salakja és az is igaz, hogy éppen ez a salak kapható legkönnyebben a politikai szereplésre. De az bizonyára mégiscsak kétségtelen, hogy a papság soraiban azért mégiscsak kevesebb a salak, mint a földbirtokosok, ügyvédek, kisgazdák, üzletemberek vagy munkások soraiban s hogy a papságnak még a gyarlóbb része is magasabb erkölcsi színvonalon van, mint ezek.

Tehát a köz érdeke mégiscsak azt kívánja, hogy a papok is politizáljanak. A papság politizálásának ellenzője csak olyan ember lehet, aki a papokat más értelmiségi osztályoknál, sőt a munkásságnál és a falusi földművelőknél is erkölcstelenebbnek gondolja, tehát magát a vallást is káros dolognak tartja (ha ugyanis a vallás nem lenne káros dolog, akkor a papok nem lehetnének rosszabbak a nem papoknál).

Aki a vallásnak nem ellensége, csak nem törődik vele, annak az is mellékes, hogy a papság politizál-e vagy nem. A papok politizálásának helytelentője csak az lehet, aki a vallásnak egyenesen ellensége. A vallás megbecsülőinek mindenképpen azt kell kívánniuk, hogy a papság törődjék a politikával.

Ha részletekbe megyünk, a következőképpen kell nyilatkoznunk: Olyan politikai ügyekkel, melyek tisztán politikaiak, tehát a vallás ügyével semmiféle összefüggésben sincsenek, a papok ne foglalkozzanak. Ezt azonban csak mi, az egyház emberei mondhatjuk, s mi is csak azért mondhatjuk, hogy a papságot ne vonjuk el tulajdonképpeni hivatásától s hívei egy részével – mely az ellenkező irányzat híve – ne hozzuk ellenkezésbe.

Egyébként azonban kétségtelen, hogy a papoknak tisztán politikai ügyekkel is joguk van foglalkozni, mert hiszen ez állampolgári joguk. Őket ettől eltiltani jogfosztás lenne, ellenkeznék az alkotmánnyal és türelmetlenség, sőt gyűlölet jele lenne.

Tagadhatatlan azonban, hogy az igazi papi lelkület azt kívánja, hogy a pap lehetőleg ne foglalkozzék világi dolgokkal. Az örök élet fontossága mellett a földi dolgok annyira mellékesek, hogy aki lélekben igazán katolikus, még akkor se szívesen foglalkozik velük, ha nem pap. Nem jó jel tehát, ha a pap, akinek éppen az a hivatása, hogy az emberek figyelmét a földiekről az égiekre, az anyagiakról a lelkiekre terelje, nem egyedül a vallás, tehát az ég kedvéért törődik a politikai élettel, hanem önmagáért. A jó pap lelkivilágából következik, hogy a nyilvános szereplés (különösen pedig a politikai szereplés) kellemetlen számára, idegenkedik tőle.

Mivel azonban a pap is ember, ő is állampolgár, ő is a földön él, ő is a nemzet, a közösség egyik tagja, ő is kénytelen törődni a földi ügyekkel is. Ezért, ha nem tartjuk is a papi lelkület jelének, de nem is botránkozhatunk meg rajta, ha a papok közt is akadnak olyanok, akik a vallástól függetlenül is érdeklődnek a politikai és közéleti ügyek iránt. Legfeljebb gyarlóság ez részükről és a papi tökéletesség kisebb foka, de nem bűn, annál kevésbé felháborító és megtiltandó.

Akiket mégis felháborít, azokat irigység vagy féltékenység vezeti a papsággal szemben, azok tulajdonképpen a maguk hatalmát és befolyását féltik. Ezek olyan emberek, akik a másvilágért élő embert már a halála előtt, még földi életében is a másvilágra utalják s azt követelik tőle, hogy már itt a földön is malasztból éljen, a földi előnyt, a hatalmat, a befolyást teljesen nekik engedje át s a templomon és sekrestyén kívül ne mutatkozzék.

Pedig hát a közügyekkel való törődés nemcsak jog, hanem kötelesség is a haza és a közösség iránt. A papnak is van választójoga, tehát ezt illik is gyakorolnia, sőt sok államban meg is büntetik azt, aki nem gyakorolja. Hogy tudja azonban a pap ezt a kötelességét gyakorolni, ha a közügyek után nem érdeklődik s így még azt se tudja, miről van szó?

Sajnos úgy is általános jelenség, hogy az államügyek iránt inkább az emberek értéktelenebb része érdeklődik, hogy elsősorban azok politizálnak, akiknek nincs önálló véleményük s az izgatók, a nyilvános szereplésre, a hatalomra éhesek arra veszik rá őket, amire akarják. Országos érdek, hogy a csendes, komoly, visszavonult, vallásos emberek is törődjenek a közügyekkel, azaz hogy ők is politizáljanak. Ez csak előnyére lehet az államnak még olyan ügyekben is, melyek tisztán gazdasági vonatkozásúak. Tény azonban, hogy az egyház érdekei azt kívánják, hogy az ilyen tisztán politikai ügyekkel a papság csak annyira törődjék, amennyire ez feltétlenül szükséges és idejét és figyelmét ne vonja el tulajdonképpeni hivatásától, mely egyébként is mérhetetlenül fontosabb a földi ügyeknél.

Olyan politikai ügyekkel azonban, melyeknek vallási vonatkozásai is vannak, a papságnak egyenesen kötelessége foglalkozni. Ilyenek az iskolakérdés, az egyház jogainak és vagyonának védelme, továbbá, hogy a befolyásos állások ne az egyház ellenségei, hanem minél jobb katolikus kezébe kerüljenek, aztán a szociális kérdések, házassági és családvédelmi ügyek stb.

Láthatjuk, hogy majdnem minden politikai kérdés olyan természetű, hogy nemcsak szabad a papnak velük törődnie, hanem szent kötelessége is. Akit nem érdekel az, hogy hazája ügyeinek intézése kiknek a kezébe kerül, aki nem törődik azzal, hogy istentagadók vagy vallásilag művelt és lelkiismeretes katolikusok intézik-e az ország ügyeit, az nemcsak papnak nem lehet jó, hanem még egyszerű katolikusnak se.

Öntudatos katolikus ember ezt nézi, ha szavaz, nem pedig azt, hogy a jelölt milyen jól tud beszélni (ez a tehetsége csak átok, ha rosszra használja), sőt még azt se, hogy vele milyen finoman bánik (ilyen szempont szerint szavazni nem a haza szolgálata, hanem közönséges önzés).

Mivel a pap híveinek lelki vezetője, neki politikai felvilágosító munkát is kell végeznie. Vagyis nem elég, ha ő maga az egyház érdekeit nézi a szavazáskor, s természetesen részt vesz benne, hanem e tekintetben hívei körében agitációt is kell kifejtenie. Emiatt a papra nem haragudni kell, hanem semmiért se kell annyira tisztelni, mint ezért. Az igazi papra ugyanis ez a legkellemetlenebb kötelesség, mert erőt kell miatta vennie békeszeretetén, csendes, visszavonuló természetén és ki kell magát tennie a gonosz ellenfél gyűlöletének és rágalmainak, mely harap, sőt még öl is, ha a pénzért és a hatalomért való harcában valaki akadályozza. Ha a pap akadályozza benne, gyűlölete és bosszúja még nagyobb.

Milyen pap azonban az, akinek a maga kényelme és békéje előbbre való, mint az Isten országa? Milyen pap az, aki a kisujját se mozdítja azért, hogy az államvezetés olyan emberek kezébe kerüljön, akik vele egy világnézeten vannak, és akik nemcsak magukkal és nem is csak polgártársaik testi és anyagi érdekeivel törődnek, hanem örök üdvösségükkel és az Isten országa eljövetelével is?

Jó pap-e az, aki akkor se törődik a politikával, mikor látnia kell, hogy a vallás ellenségei mennyire törődnek vele? Milyen pap az, akinek nem fáj, hogy van hazájában olyan politikai párt, sőt nemcsak van, hanem napról napra teret nyer, amelynek vezetői csak úgy tajtékoznak az egyházgyűlölettől s így uralomra jutásuk nemcsak a hitvallásos iskolák eltörlését, hanem a hitoktatásnak még az állam iskoláiban való eltörlését is jelenti?

Sőt tekinthető-e jó papnak akár csak az is, akinek mindez fáj ugyan, de kényelmes vagy gyáva s azért vonul vissza s marad szótalan, mert fél a sátán dühétől és rágalmától. Hogy pedig hanyagságáért a lelkiismeret ne bántsa, az egyház ellenségeinek abba az együgyű jelszavába burkolózik, hogy ő azért viselkedik így, mert a jó pap nem politizál? Jó pap-e az, aki azt mondja, hogy én magam ugyan megteszem a kötelességemet s arra a pártra vagy személyre

szavazok, aki a hit szempontjából a legkívánatosabb, de a reverendámat nem hurcolhatom bele a politikai küzdelmekbe, s mint pap, nem tehetem ki magamat a túlhevült emberek gyűlöletének és rágalmainak?

Ha Krisztus Urunk is így gondolkozott volna, akkor Őt se nevezték volna imposztornak és csalónak (mert a valóságban annak nevezték), de minket se váltott volna meg soha, mert nem került volna a keresztre. A „politizáló" pap csak úgy hurcolja a reverendáját a piszokba, mint ahogyan Krisztus Urunk is behurcolta, mikor társalgott a bűnösökkel és elfogadta meghívásukat. (Őt is kifogásolták emiatt is.)

Az így és ezért politizáló pap reverendájára nem azért fröccsen piszok, mert viselője méltatlan volt arra a ruhára, amelyet visel, hanem azért, mert nagyon is méltó volt s az igazságért és a jogért a gonoszok gyűlöletét, rágalmait, sőt még a jók félreértését is vállalta, mert nem azért lett pap, hogy kényelmes élete legyen és az emberek meg legyenek vele elégedve és senki se legyen ellensége (akinek nincs ellensége, az nem lehet Krisztus igaz szolgája), hanem azért, hogy képviselje körükben az igazat és a nemest, rámutasson a bűnre és megfeddje a bűnösöket akkor is, ha tudja, hogy azok rágalmakkal fizetnek érte, sőt a keresztre hurcolják. A kereszténynek pedig, mikor papját „politizálni" látja, nem elítélni kell érte, hanem utána menni s megtudni belőle, hogy neki is hol a helye és neki is hogyan kell politizálnia.

Nem politizálni a papra nézve kétségtelenül kényelmes álláspont, mert így nyugodtan, békében élhet, nem áll világnézeti harcok központjában, nincsenek ellenségei, nem haragít magára senkit. De az is kétségtelen, hogy ez csak rá, magára (no meg az egyház ellenségeire) hasznos, de nem az egyházra. Az ilyen pap áruló. Mert áruló úgy is lehet az ember, ha nem csinál semmit se akkor, mikor tenni kellene. Különösen árulás ez akkor, ha olyan ember viselkedik így, akinek vezérnek kellene lennie, s aki azért van, hogy elveket képviseljen s másoknak irányítást adjon.

Ez a passzivitás nem egyeztethető össze sem a vallásossággal, sem az Isten ügyéért való buzgósággal, se a hívek iránti szeretettel. Krisztus Urunk nem erre adott példát, mert kétségtelen, hogy Ő se jutott volna a keresztre, ha békében maradt volna, ha nem korholta volna a farizeusokat, hazája közügyeinek méltatlan vezetőit, az akkori politizálókat, s ha nem avatkozott volna bele olyan ügyekbe, melyek szenvedélyek felkeltésére voltak alkalmasak, azaz ha a reverendáját ő se hurcolta volna bele a piszokba. De mint láthatjuk, Ő belehurcolta.

A papnak tehát minden olyan ügybe bele kell avatkoznia, amely a vallással összefüggésben van, melytől a hit és erkölcs sorsa függ s ezt akkor is meg kell tennie, ha miatta gyűlölethullámok áradatába kerül.

A politikában alig képzelhető olyan kérdés, mely a vallással valamilyen vonatkozásba ne volna. Hiszen a politika az, mely az állam magatartását eldönti, ma pedig már úgyszólván minden az államtól függ s az embereknek alig van olyan magánügye, melybe az állam bele ne avatkoznék. Mivel pedig a politikában mindent szenvedélyesen intéznek s a politikai harcok tele vannak gyűlölettel, elfogultsággal, rágalmakkal, sajnos, a papnak az a sorsa, hogy gyűlölet és rágalmak céltáblája legyen. Nem lehet ez másképp, hiszen mikor pappá szenteltette magát, egy olyan „jel"-nek a hirdetője lett, melynek „ellene mondatik", s mivel a gonoszok mondanak neki ellent, világos, hogy feneketlen gyűlölettel, lökdösődés és pofonok, nem ritkán vérontás, de mindig rágalmak, ferdítések, rosszakaratú meggyanúsítások közt történik ez az ellentmondás.

Ettől – sajnos – a reverenda is bepiszkul, de Krisztus Urunknak még az arca is bepiszkult tőle, nemcsak a ruhája, mert azt is leköpdösték. De éppen ez a legnagyobb érdeme és örök dicsősége. Ezért ül ma az Atya jobbja felől. Nagy különbség ugyanis az, hogy miért kapjuk a köpéseket és kiktől. Azért-e, mert megérdemeltük, vagy azért, mert a jót képviseltük s azt „a jelet, melynek ellene mondtunk". (Lk 2,34)

*

Természetesen a pápának is kötelessége politizálni és a világpolitika folyásába beleavatkoznia, sőt ha lehet, irányítania. Ha nem tenné, sőt meg se próbálná, bűnösen nemtörődöm volna, elhanyagolná az egyház érdekeit s irányítását rábízná arra a mennyei Krisztusra, aki éppen azért tette őt, a látható embert az egyház fejévé, hogy egyházának ne csak mennyei kormányzója legyen.

Itt a földön a szabad akaratú emberek irányítják a saját sorsukat: még a nem evilágból való egyházét is. Ebben az irányításban Krisztus követőinek, Krisztus evangéliuma és az emberek örök üdvössége érdekében épp úgy kötelességük részt venni, mint ahogyan a világ fiai részt vesznek benne a maguk érdekében. Hogy a pap és a katolikus is részt vegyen ebben a földi küzdelemben, a jó és rossz küzdelmében, a saját érdekében, az emberi joga, de hogy részt vegyen benne az evangélium érdekében is, az viszont papi, illetve katolikus keresztény kötelessége, ha még olyan kellemetlen kötelesség is ez.

De nemcsak meg kell engednünk, sőt el is kell várnunk, hogy a papunk politizáljon, hanem a papot követnünk is kell akkor, mikor politizál, azaz nekünk is úgy kell politizálnunk, ahhoz a párthoz vagy jelölthöz kell csatlakoznunk, amelyhez ő csatlakozik. Vallási, világnézeti okból csatlakozott ugyanis, s a hívőnek is azt a világnézetet kell vallania, melyet a papja vall. Hiszen nemcsak a pap katolikus, hanem a hívő is az, s nemcsak a papnak kötelessége, hogy első legyen számára Isten és az örökkévalóság és minden földi dolgot is elsősorban ebből a szempontból ítéljen meg, hanem a hívőnek is. Mindenkinek, aki katolikusnak tartja magát.

Hogy a pap politikai állásfoglalásában nem tévedhetetlen, nem érv, mert hiszen a szülő, a tanár, a pártvezér, a tudós se tévedhetetlen semmiben, a tiszt se az, mikor ütközetre vezérel vagy haditervét akarja végrehajtani, mégis követik őket az emberek s meg is követeljük tőlük, hogy kövessék. Ha csak azt lennénk kötelesek követni, aki tévedhetetlen, akkor senkit se kellene követnünk. Akkor az alattvalónak nem lenne kötelessége az engedelmeskedés.

Ha a papság egy politikai irányzat mellett kiáll, vagy pedig nyíltan ellene nyilatkozik, annak a jele, hogy ez a politikai irányzat a vallásra előnyös vagy káros. Ha tehát mégse követjük a papságot, annak a jele, hogy lélekben nem vagyunk katolikusok, vagy legalábbis jó és okos katolikusok nem vagyunk.

Esetleg azt is jelentheti, hogy az egyházat vagy az azt vezető papságot nem tartjuk elég értelmesnek arra, hogy helyesen meg tudja ítélni, mi az egyház igazi érdeke, de önmagunkat ilyen okosnak tartjuk. Kétségtelen, hogy nagyon elbizakodott és tűrhetetlen lenne ez a felfogás még akkor is, ha Jézus nem ígérte volna meg egyházának a Szentlelket.

A papságnak a történelem folyamán elsősorban mindig politikai állásfoglalása miatt kellett gyanúsítást, rágalmat, gyűlöletet, üldözést szenvednie és kell ma is. Ezért azt ugyan el lehetne képzelni, hogy ennek elkerülésére a helyes helyett a papság is a népszerű álláspontho csatlakozik, mert hiszen a gyűlöletet és a rágalmakat senki se vállalja szívesen, de azt már ugyancsak nehéz elképzelni, hogy az igazság, az evangélium érdeke ugyanazt kívánná, hogy a papság is a népszerű álláspontho csatlakozzék, de mégis mindig annyira ostoba, hogy nemcsak nem csatlakozik maga is a népszerű álláspontho, hanem még csak nem is hallgat, hanem tüntetően ellenzékieskedik csak azért, hogy gyűlöljék és üldözzék. Ha tehát a papság mégis így jár el, lehetetlenség, hogy ez ne kötelességből lenne. Ilyenkor még a tévedés is szinte lehetetlen, mert az emberek átlag nem a tévedéseik miatt szokták magukat rágalmaknak, gyűlöletnek, üldözésnek kitenni.

A papság például nemcsak a kommunizmussal, hanem előtte a nemzetiszocializmussal szemben is, sőt annak idején nálunk még a 48-as szabadságharccal szemben is ellenségesen viselkedett, tehát ahhoz a táborhoz csatlakozott, mely a közvélemény szemében gyűlöletes, sőt megvetett volt. (A népi demokrácia idején a „reakciós” álláspont éppen nem volt megve-

tett vagy népszerűtlen, de viszont ekkor még egy kíméletlen és mindenre képes diktatúra egész államhatalmának, rendőri és államvédelmi titkosrendőri szervezete üldözésének és erőszakának tette ki magát az, aki „reakciós" álláspontot képviselt. Egyébként ekkor az államhatalom annyira nyíltan istentelen volt, hogy politikai tévedésben egy katolikus se lehetett. Hogy a 48-as szabadságharcot is egyházellenes és a papságtól elítélt politikai irányzatnak minősítettem, az bizonyára meglepő, sőt megbotránkoztató a magyar közvélemény számára, az olvasó azonban addig ne ítéljen ebben a kérdésben, míg magyar történelmemnek ide vonatkozó köteteit el nem olvasta.) (Lásd Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme, 9-11. kötet.)

Igaz, hogy akadtak nemcsak 48-as, hanem még nyilas, sőt a kommunizmust is kiszolgáló, ún. „békepapok" is, ámde az, akit ez megtéveszt vagy ezen csodálkozik, az élettapasztalatban és emberismeretben valóságos analfabéta. Hát hol nincsenek kivételek? Melyik testületben nincsenek jellemtelenek vagy gyenge lelkűek? Világos, hogy kivétel nélkül minden pap nem lehet annyira hős és annyira jellemóriás, hogy meggyőződéséért és az igazságért rendületlenül dacol internálással, börtönnel, kínvallatással, fenyegetéssel, hízelgéssel állandó hatósági zaklatással, gyűlölettel, rágalmazással. (A legtöbb „békepap" előbb börtönben volt és kínvallatásokon ment át, például még Beresztóczy is.) Tapasztalt ember nem azon csodálkozik, hogy olyan emberek is akadnak, akik a mártíromságok kínjai közepette összeroskadnak és lelkierejük megtörik, hanem inkább azon, hogy nem mindenki roskad össze és törik meg, és hogy a papok között nem sokkal többen vállalkoztak a behódolásra, mint amennyien vállalkoztak. A katonatisztek, az ügyvédek, a munkások, a parasztok között sokkal több volt az ilyen vállalkozó.

A kivételek helyes ítélőképességű embert nem téveszthetnek meg, de egyébként is abban a tekintetben, hogy melyik politikai irányzat az egyházias, nem a papság az irányadó, hanem a főpapság, mert hiszen az övé és csakis az övé az egyházban az irányító hatalom.

Negyvennyolcban mindenki tudta, hogy a papság, különösen pedig a főpapság „reakciós". (Már akkor is ezt a „kedves" szót használták a forradalom ellen lévők megfélemlítésére. A kommunisták csak tőlük vették át.) De hogy ne kellejen őket követniük (mert hiszen hazaárulóknak kiáltották ki őket), hogy nem vallási okokból vannak ellen a 48-nak, hanem mert a birtokukat féltik, mert feudálisok. Pedig hát 48-ban több papot ki is végeztek „hazaárulásért", a püspököket pedig (majdnem mindegyiket) hivatalosan is hazaárulóknak nyilvánították. A derék csanádi segédpüspököt, Fábryt, majdnem agyonverte a „hazafias" tömeg (Szcitovszky pécsi püspökkel is majdnem így csinált), a hazafias vésztörvényszék pedig majdnem kivégeztette.

A döntő azonban az, hogy amelyik püspök vagy pap 48-ban „hazafias" volt, a papság salakjából került ki. Például Horváth Mihálynak (a 48-as papminiszternek) egész sereg gyereke volt, Mednyánszky Cézár pedig (a honvédsereg főpapja) később öngyilkossá lett szerelmi bánatában. Ezzel szemben a 48-tól üldözött papok, köztük az említett Fábry püspök, szentéletű papok voltak. Tudom, hogy olvasóimnak mindez újság, sőt megbotránkoztató, de ez úgyse szorosan ide tartozó kérdés, s kérném, hogy végleges állásfoglalásukat függesszék fel addig, míg magyar történelmemet el nem olvasták s annak bizonyíték-tömkelegével meg nem ismerkedtek.

Az azonban tény, hogy 48-ban a szabadságharc ellen kellett volna lennie minden jó és felvilágosult magyar katolikusnak, mert az tagadhatatlan, hogy az egyház 48 ellen politizált. Ez természetesen nem ok nélkül történt, s nem is azért, mert az egyház feudális volt, hanem azért, mert Krisztus hűséges követője volt. De ha így volt, akkor világos, hogy nemcsak jó katolikus, hanem jó magyar se volt az, aki nem az egyházra hallgatott. Erről alaposan meggyőződhet mindenki, aki említett történelmemet elolvassa.

Kivált itt nálunk Magyarországon a nyilasságról is sokan azt hitték, különösen a zsidók, hogy nem ellensége a katolicizmusnak, sőt – mivel a zsidókat üldözi – egyenesen jó barátja.

De ezt csak az avatatlanok hitték, azok is csak a nyilas korszak elején. Hogy az egyház és a nemzetiszocializmus közt való ellentétet mennyire tudták még a műveletlenek is, mutatja az az akkor még engem is meglepett eset, hogy két, a szüleihez hazautazó apácajelöltre egy somogyi vasútállomáson ez időben egyesek azt a gúnyos megjegyzést tették, hogy Hitler majd elbánik ezekkel. Pedig ez a nyilas irányzat elején történt, mikor a rendszer még nem is nagyon mutatta ki egyházellenességét.

A magyar lapok között se volt egy se, mely Szálasit annyira lenézte és annyira támadta volna – annak ellenére, hogy Szálasi nagyon akart barátkozni az egyházzal s ő maga nem is volt egyházellenes –, mint éppen a „papok lapja", a Nemzeti Újság. A német Zeiss optikus cég akkori magyar képviselője például a cég hirdetéseit minden lapban közölte, egyedül csak a Nemzeti Újsággal tett kivételt. Mikor ott a reklámügyeket intéző ismerősöm abban is akart hirdetni, nem engedték meg azzal a megokolással, hogy ez a lap ellenségünk.

Az egyházi felsőség se tűrte, hogy papok a nyilasok mellett nyilatkozzanak. Ezért csak aki egészen együgyű volt vagy az egyházzal s a papsággal a legkisebb kapcsolatot se tartotta fenn, az nem vette észre, hogy az egyház a nemzetiszocializmus ellen van. Aki azonban ezt látta, ha katolikusnak tartotta magát, akkor nem a papokat kellett volna szidnia miatta, hogy miért politizálnak, mikor a politika beszennyezi a reverendát, hanem neki is át kellett volna térnie arra a politikára, amelyet a papok üzentek, mert ebből azt kellett volna megtudnia, hogy a nemzetiszocialista politika egyházellenes politika, tehát ha ő is a politika híve volt, eddig rosszul politizált.

Ha a nemzetiszocialista politika vallási szempontból akár csak közömbös lett volna, akkor a papok is közönyösek lettek volna irányában. Teljes lehetetlenség, hogy a papok csak egyéni szeszélyből vagy kedvtelésből kihívták volna az egyház ellen az egész akkori erőszakos és hatalmas Németország és a velük együtt érző külföldiek, köztük a magyarok millióinak gyűlöletét és bosszúját. Ezt csak nagyon fontos elvi okokból, tehát kötelességből tehették.

A makacsok akkor még nem látták, de ma már még nekik is látniuk kell, hogy akkor a papok nemcsak az egyház, hanem a magyar haza, sőt minden magyar ember jól felfogott érdekében politizáltak így, s hogy milyen okos, főként pedig hasznos lett volna, ha ezt minden katolikus tudomásul vette volna, s ha ő is nemcsak mint katolikus, hanem mint magyar, sőt egyszerűen csak mint okos és tisztán látó ember, a papok, mint okos, érdektelen és elvi okokból cselekvő jellemes emberek után indult volna még a politikában is. De sok utána következő bajt és szenvedést kerülhettek volna el vele. Azonban az emberek akkor a példa követése helyett felrobbantak a dühtől, hogy a papok miért politizálnak.

A „népi demokrácia" idején már nem volt ilyen zűrzavar a lelkekben, mert ekkor mindenki tisztában volt a helyzettel s ez a bolsevik „politika" a magyar nép se testének, se lelkének nem kellett. Legalább abban azonban most is ostobák, vagy legalábbis gyöngejelleműek voltak az emberek, hogy a kényszerhelyzettel hamarabb és könnyebben megalkudtak, mint szabad lett volna.

A Kisgazdapárt például (hogy a parasztpártról és a szociáldemokratákról ne is szóljunk) már uralomra jutása előtt lepaktált a kommunistákkal és megosztozott velük a hatalomban. Ha az egyházra hallgattak volna, ez nem történt volna meg, mert a püspöki kar (nemcsak Mindszenty, a hercegprímás, hanem az egész püspöki kar) ekkor még s ezután is még sokáig, még csak szóba se állt a kommunistákkal.

De nemcsak a polgári pártok, hanem maga a magyar társadalom is azt hitte, hogy úgy segít magán a legjobban, ha jó képet vág a dologhoz és megalkuszik, sőt színleg belép a pártba. Ha a püspöki karra hallgatott volna, a legridegebben elutasító álláspontra helyezkedett volna, így pedig sohase jutottunk volna oda, ahova jutottunk. De hát ehhez egy kis türelemre, ön-

megtagadásra, egy kis áldozatra és egy kis kockáztatásra lett volna szükség, vagy legalábbis arra, hogy ne csak jobbnak ne tartsuk magunkat, mint a papok (mert akkor legalább annyit tudtunk volna, hogy a kommunizmus nem jó), hanem okosabbnak se.

Mindenki tisztelte Mindszentyt, csak az okosságát nem tartotta kielégítőnek. Azt hitték, csak nagy jellem, de nem elég széles látókörű. Pedig hát milyen okos és széles látókörű is volt! A kommunizmussal szemben egyedül csak az segített volna, ha bátorságban és meg nem alkuvásban is őt követjük. Az emiatti lelki feszültség és szenvedés nem sokáig tartott volna, mert mindenkit nem lehet internálni, sőt még az állásából elbocsátani se. De nemcsak mindenkit nem lehet, hanem még az emberek felét se. Ha csak a fél ország lett volna bátor, jellemes és kitartó s csak az emberek fele követte volna Mindszentyt (illetve akkor még a püspöki kart), akkor a rendszer és vele az orosz nem telepedhetett volna rá az ország nyakára.

De nem mondhatjuk azt se, hogy nem az egyház, nem a papság adta azt a jó példát, hanem csak Mindszenty. Mert igaz ugyan, hogy annyira okos, annyira bátor és annyira önfeláldozóan önzetlen még a papság se volt, mint amilyen volt a papság feje, s ez érthető is, mert hiszen a hősiesség nem tömegcikk, de annyi bizonyos, hogy ez a viselkedésmód akkor még az egész magyar papság viselkedésmódja volt, kivételek csak egész gyéren voltak s Mindszenty parancsára még ezeknek is nyilatkozatot kellett közölniük az Új Emberben, hogy összeköttetésüket a párttal megszakították.

A magyar társadalom, hogy bűnét kisebbítse, azt is igen szívesen elfelejti, hogy a püspöki konferencia hivatalosan és nyíltan is azonosította magát Mindszentyvel, mégpedig kevéssel a hercegprímás elhurcolása előtt történt ez. De még az elhurcolás rémülete se volt elég arra, hogy a püspöki kar rögtön utána megalkudjék. Olyan nyilatkozatot azonban – pedig mindenáron ki akarták terrorizálni belőle – sohase adott a püspöki kar, hogy Mindszentyvel megtagadja a közösséget, vagy hogy politikáját elítéli. A felületes magyar közvélemény azonban ezt észre se vette, annál kevésbé gondolt arra, hogy milyen hallatlanul nagy lelkierő kellett ehhez, mert a kormány ezt természetesen mindenképpen ki akarta csikarni a püspöki karból.

Aki katolikusnak tartja magát, annak politikailag is feltétlenül a papsággal kell tartania, mert a papság politikailag csak akkor foglal határozottan állást, ha a politikában a vallás is szorosan érdekelve van. Forradalom idején még azt se kell megvárni a katolikusnak, hogy a püspöki kar a nyilvánosság előtt nyilatkozzék.

Aki erre vár, az már farizeus és képmutató. Hiszen tudnia kellene, hogy a forradalmak nem tűrnek el ellenzéki nyilatkozatot. Ilyenkor a nyílt ellenzékiség ostobaság és valóban szűk látókörűség is lenne a püspököktől, mert csak az egyház még nagyobb üldözését, esetleg teljes vérbefojtását eredményezné minden észrevehető haszon nélkül. Azt azonban a jó cél érdekében még meg lehet tenni, hogy hallgatunk.

A papság ilyenkor természetesen nem azt várja híveitől, hogy ők legyenek bátrabbak és hősebbek, mint ő, s akkor is menjenek vérpadra, mikor elkerülhették volna, hanem csak azt, hogy vele szemben legalább ne az ellenséges táborban legyenek, hogy engedelmesség és tisztelet helyett ne a papság politizálása ellen kiabáljanak, s hogy ők is tegyenek meg legalább annyit, amennyi a rossz ellen mindig kötelező, hogy legalább passzívan viselkedjenek s legalább pozitívan ne támogassák (például ne lépjenek be a kommunista pártba). Ez természetesen akkor is kötelességük, ha a püspöki kar nem adja hivatalos nyilatkozatban tudtukra, hogy ez tilos (mert erre ilyenkor nincs is módja), hanem ezt csak a papság viselkedéséből látják s ezt külön nyilatkozat nélkül is mindenki láthatja, aki akarja.

Még kifogástalan, sőt tiszteletreméltó papot is találtam, aki a kommunizmus első éveiben állandóan azt hangoztatta, hogy miért nem nyilatkozik a püspöki kar, hogyan viselkedjünk. Tehát még ő is olyan vak tudott lenni, hogy külön nyilatkozatra volt szüksége, hogy megtud-

ja, hogyan kell egy papnak viselkednie egy olyan kormányzattal szemben, mely nyíltan hirdette, hogy ateista és hogy az ország népét is azzá akarja tenni.

Még ez a jó pap is olyan vak tudott lenni, hogy még azt se volt hajlandó észrevenni, hogy olyan nyilatkozatot, hogy a kommunizmussal szemben minden katolikusnak a legridegebb elutasítás álláspontjára kell helyezkednie, semmiképpen se tűrt volna el a kormányzat, tehát a püspöki kartól tulajdonképpen lehetetlen dolgot kíván.

De hát ha állásvesztésről vagy elhurcolásról van szó, ha kitartunk a jóban, akkor az ember minden kis ürügyet fel tud használni a maga igazolására vagy mentségére, s amiről akkor, mikor neki kellene tenni, belátja, hogy lehetetlen, feljebbvalójától megkívánja, hogy mégis megtegye. Azt pedig, hogy az elvek most szenvedést vagy halált követelnek, csak akkor hajlandó tudomásul venni, ha a püspöki kar ezt külön és kifejezetten is mindenkor tudtára adja. Az eszébe se jut, hogy ha ez meg is történt volna, a közvélemény akkor se tudna róla, mert a terror a nyilatkozatot elsikkasztaná.

*

A katolikus egyház támogatása, az érte való küzdelem és áldozathozatal nemcsak a papságnak kötelessége, hanem mindenkinek. De a katolikusnak különösen, mert ő nem mentheti magát azzal, hogy téves volt a lelkiismerete, vagy hogy nem volt tisztában a helyzettel. Ebből világosan következik az is, hogy ha egy országban van olyan politikai párt, melynek célja az egyház támogatása, programjának alapja is ez, sőt külön ezért alapították, akkor mindenkinek, aki nemcsak anyakönyvileg, hanem lélekben is katolikus, ebben a pártban van a helye. Mivel ha van másvilág, akkor ez hasonlíthatatlanul előbbre való, mint minden földi ügy, ennek a katolikus vagy keresztény pártnak támogatása ellen az se lehet érv, hogy vezetői állítólag lusták vagy tehetségtelenek.

Először is ne felejtsük el, hogy a Krisztus ügye olyan jel, melynek ellene mondatik s így legjobban ki van téve a gonoszok gyűlöletének és rágalmainak. Ha tehát valakinek, akkor a kereszténynek nem szabd olyan könnyen elhinnie, hogy a keresztény párt panamistákból vagy akár csak lusta, tehetetlen emberekből áll. De még ha igaz is lenne a vád, ebből a helyes logika alapján bizonyára akkor se következnék, hogy akkor támogassuk mi is az ügyes, tehetséges és életrevaló egyházelleneseket, hanem az, hogy gondoskodjunk róla, hogy ezeket a lustákat és tehetségteleneket eltávolítsuk a jó ügy éléről és helyükre érdemeseket és tevékenyeket tegyünk.

Ha a jó elé nehézségek tornyosulnak, abból nem az következik, hogy hagyjuk ott a jót mi is és álljunk a gonoszok vagy a se hideg, se melegek mellé, hanem az, hogy a nehézségeket eltávolítsuk a jó útjából. Ez kell legyen minden nemes lelkű ember célja s földi életét senki se töltheti el okosabban és hasznosabban, mint ha erejét és képességeit erre fordítja.

Ha minden ezer közül csak egy ilyen ember akad, Krisztus ügye már akkor is diadalmaskodik. Legyünk tehát az ezrek közül mi ezek az emberek, akik a nehézségek láttára a munkát nem abbahagyják, hanem megkettőzik. A józan észből ez következik, a másik eljárás pedig a hitványság sajátja.

De nemcsak tehetségtelenséggel szokták vádolni a „klerikális" politikusokat, hanem jellembeli fogyatékosságokkal, erkölcstelenséggel és panamákkal is. Világos, hogy erkölcstelenek és megvesztegethetők keresztény politikusok közt is vannak, mert hiszen ők is emberek, tehát bűnre hajlók. Mivel a politika hatalommal is jár, s azzal jár természetesen a keresztény politika is, még azt is el kell ismernünk, hogy a keresztény politikusok közt valószínűleg több a bűn, mint átlag a keresztények között, mert hiszen köztük nagyobb a bűnre való kísértés. Mindenképpen tagadnunk kell azonban, hogy keresztény politikusok közt több, vagy akárcsak annyi is lenne a bűn, mint az egyházellenes, vagy akárcsak az olyan politikusok között, akiknek a vallás nem fontos.

Ha keresztény politikusok között több lenne a visszaélés, a panama, az önzés és korrupció, akkor magának a kereszténységnek kellene rossznak lennie. Másképp lehetetlenség az ilyen feltevés. Hogy a keresztény politikusok panamáiról olyan sokat és olyan bőven hallunk, annak tehát csak az a természetes oka, hogy őket mesterségesen rágalmazzák, illetve hogy velük szemben a társadalom igényei sokkal nagyobbak. Ha egy jó hírű lány megesik, azt is sokkal többet és sokkal nagyobb felháborodással tárgyalják a faluban vagy a kisvárosban, mint mikor ez olyan lánnyal történik meg, akinek gyönge erkölcseivel kezdettől fogva tisztában volt mindenki.

A keresztény párt szereplői bizonyára elsősorban a jó katolikusok lesznek. Ámde nem mindenki jó katolikus, aki annak tartja magát. Aztán különösen olyan országban, ahol ez a keresztény párt a legnagyobb, vagy egyik legnagyobb párt s így a hatalmat és az érvényesülést jelenti, ez az emberekre csábító hatással van, s ezért gyakran előfordul, hogy olyan ember is ott keresi boldogulását, aki jelleme és erkölcsei szerint nem odavaló lenne.

De ha sikerülne elérni azt, hogy nem odavaló ember még kivételesen se jusson szerephez az ilyen pártban, időnkénti szégyeneket még akkor se lehetne megakadályozni, mert a jó ember is elromolhat idővel (kivált a hatalomnak az egyénre erkölcsileg sohase előnyös hatása miatt), s ha valaki húsz évvel előbb még feddhetetlen volt, éppen nem bizonyos, hogy még ma is az.

Hogy tehát a keresztény politikának időnként szégyenkeznie kell egyes képviselőinek méltatlansága miatt, azon nem szabad csodálkozni. Az ilyesmit emberek közt sohase lehet teljesen elkerülni. Jogos kívánságunk csak az lehet, hogy a keresztény politikusok között kevesebb legyen az erkölcstelen és a panamista, mint az egyházellenes vagy hitközönyös politikusok között. Az pedig kétségtelen, hogy ez mindig meglesz, mert hiszen ha nem így lenne, akkor maga a kereszténység is haszontalan lenne. Ez esetben mi se lenne természetesebb, mint hogy nincs szükség keresztény politikára.

A keresztény párt más pártoknál rosszabbnak csak azért látszik, mert más pártoknak soha sincs annyi ellenségük, azok visszaéléseit sohase hánytorgatja a sajtó vagy a közélet olyan kedvteléssel, mint a mi szégyenünket. Ha tehát a keresztény pártban bajok vannak – természetesen vannak és lesznek is mindig bajok ott is –, abból nem az következik, hogy felháborodásomban kilépek belőle, sőt megbuktatásán fáradozom, annál kevésbé az, hogy megállapítom, hogy külön katolikus pártra nincs is szükség, hanem csak az, hogy aki a katolikus egyházat szereti, az azt a pártot is szereti, mely az ő érdekei védelmére alakult és ezért mindent elkövet, hogy benne a visszaéléseket megakadályozza, illetve a minimumra csökkentse, az oda nem való elemeket távol tartsa tőle, illetve vezető szerephez ne engedje őket benne.

Ez persze nem éppen könnyű dolog, mert sokszor éppen ezek az erkölcseikben kifogásolható emberek egyébként a leghasználhatóbbak, ők a legjobb szónokok, a legjobb szervezők, a legszívósabbak és legtöbbet dolgoznak s így nehéz őket nélkülözni. Most említett tulajdonságaik miatt sokszor sok hívük, sőt rajongójuk is van s így eltávolításuk sokszor pártszakadáshoz vezetne s a keresztény politikának még többet ártana, mint amennyit megtűrésük árt.

Ha a párt tagjai mind igazi katolikusok lennének, akkor ilyen emberek nem is tudnának népszerűségre vergődni köztük, mert akkor azok számára, akik lelkesednek értük, a jellem és a tiszta erkölcs fontosabb lenne, mint a tehetség vagy a szónoki erő, vagy az a hiúság, hogy ilyen nagybefolyású ember az én barátom vagy lekötelezettem. Ennyire az elvek magaslatára azonban csak egyének tudnak emelkedni, nem pedig tömegek, még akkor is, ha katolikus tömegekről van szó.

Látjuk tehát, mennyire természetes és szinte elkerülhetetlen dolog, hogy katolikus politikai pártokban is legyenek bajok és visszaélések, és hogy mennyire lehetetlen ezeket teljesen megszüntetni. A tanulság tehát mindebből az, hogy ha tapasztaljuk őket, nem kell rajtuk

annyira csodálkozni, főképpen magának a keresztény politikának hátat fordítani. Aki jóhiszeműen azt kívánja, hogy minden, ami katolikus, az szükségképpen hibátlan és mindenben tökéletes legyen, az nagyon tapasztalatlan, sőt ostoba ember s úgyszólván nem is a földön él.

Aki csak olyan feltétel alatt hajlandó egy katolikus pártot támogatni, ha ott panama vagy erkölcsi szenny soha sincs, az épp olyan rosszakaratú, mint az az apa lenne, aki tanulni vágyó és magasabb iskolába való beíratásért könyörgő fiának azt felelné: beíratlak, ha bebizonyítod, hogy tehetséges vagy. Ezt azonban csak akkor ismerem el, ha két hét alatt tökéletesen megtanulsz franciául, azaz, ha lehetetlen feltételt állít elébe. Világos, hogy ez az apa nemcsak rosszakaratú, hanem farizeus is, mert rosszakaratát az igazság és tárgyilagosság színével leplezi. Épp így nemcsak rosszakaratú, hanem álnok is az a katolikus, aki csak olyan katolikus pártot volna hajlandó támogatni, melynek minden tagja tehetséges is és feddhetetlen is. Ilyen pártot ugyanis sohase lehet alapítani.

Pedig az igazság az, hogy még az ilyen katolikus párt ellen is állandóan tele lenne panaszokkal a közvélemény és a sajtó, mert hiszen a tehetség és a feddhetetlenség viszonylagos dolgok és ezért a tehetségtelenséget és a panamákat a keresztény pártra akkor is rá lehetne fogni, ha a vádak alaptalanok lennének.

Aki ismeri a politikát, jól tudja, hogy ott a rágalmak és a rosszhiszemű hírverés éppen nem ritkaság, különösen nem ritkaság azonban azok részéről, akik egy katolikus párt ellenségei.

Lehet-e hát menteni azt a katolikust, aki a gyanúsításokat mindig és mindjárt el is hiszi s különösen azt, aki ezekből nem azt a következtetést vonja le, hogy ezután a keresztény párti jelölteket sokkal jobban megválogatjuk vagy sokkal szigorúbb mértéket alkalmazunk számukra, hanem azt, hogy kilépünk magából a pártból is, sőt keresztény pártot ezután nem is hagyunk alapítani, hanem a hitközönyös pártokat támogatjuk. Szereti az ilyen ember a kereszténységet, sőt többet mondok: hisz egyáltalán benne?

Nálunk Magyarországon, mikor a sok ide vonatkozó kifogást hallottuk, még azt se lett volna szabad elfelejtenünk, hogy az a párt, melyet mi kifogásoltunk és amelyet ellenfeleink kifogásoltak, nem is volt katolikus, hanem csak keresztény párt. Ez pedig már maga is megalkuvást és olyan bort jelent, melyet vízzel kevertek. Hogy kívánhattuk tehát, hogy mégis kifogástalan zamatú, illatú és erejű legyen?

A megalkuvás sohase hasznos, de különösen nem kellemes dolog. Világos, hogy a nem katolikus, hanem csak keresztény pártnak tagjai, sőt vezetői is lehetnek még olyan protestánsok is, akik lélekben is azok, tehát még katolikusellenesek is, ha mint a keresztény párt tagjai, érdekből egyelőre ezt nem is nagyon mutatják. Hogyan kezeskedjék egy ilyen párt tagjainak feddhetetlenségéért a katolikus papság?

Világos azonban, hogy ahol nem katolikus, hanem csak keresztény párt van, katolikus meggyőződése és a józan eszű katolikus ember számára akkor is azt kívánja, hogy ezt támogassa. Vele szemben még ez esetben se szabad olyan pártot támogatnia, mely sokkal kevésbé van az egyház mellett, mint ez a nem katolikus, de mégis keresztény párt. Az nem érv, hogy ez is csak nevében az. A másik párt ugyanis, melyet vele szemben támogatok, még nevében se az.

Vajon mi címen hiszem el hát, hogy egy olyan párt, mely még nevében is hangsúlyozza keresztény voltát, a lényeget illetően nincs olyan keresztény, mint egy olyan párt, melynek eszébe se jutott, hogy legalább a nevébe a „keresztény" jelzőt bevegye? Talán azon a címen, mert a keresztény pártot azzal vádolom, hogy ezt a jelzőt csak azért vette fel nevébe, hogy ezzel szavazókat szerezzen?

Még ha így is lenne, ez is nem annak a jele lenne-e, hogy ez a párt sokkal inkább akar a keresztények szavazataira számítani, mint az a másik? Tehát még ha nem is szívből vette volna fel a keresztény nevet, akkor is jobban rá van kényszerítve arra, hogy az egyházat pártolja,

mint az a párt, mely a keresztény szavazók támogatására se pályázott jobban, mint a hitközönyösökére. Az ilyen pártnak már csak azért is keresztény módra kell viselkednie, hogy szavazóit el ne vessze.

Ahogyan minden jó magyar ember igyekszik magyar pártot alapítani, ahol még nincs, és ahol a sok nemzetiség miatt ugyancsak szükség van olyan pártra, melynek legfőbb célja a magyar érdekek védelme, épp oly kétségtelen az is, hogy olyan országban, ahol másvallásúak, hitközönyösök, sőt hitetlenek vannak, s ezek ugyancsak gyűlölik és támadják a „klerikalizmust", de a katolikusoknak még sincsen külön katolikus politikai pártjuk, mely érdekeiket megvédje, akkor minden jó katolikus törekszik arra, hogy legyen.

Mikor pedig már van, akkor nem ő az első, aki minden ellen röpített rágalmat az első szóra elhisz és mindjárt meg is gyűlöli miatta a saját pártját, hanem van annyira okos, hogy tudja, honnan és miért fúj a szél, a rágalmakat fölényesen fogadja és hittestvérei körében leleplezi és kifigurázza. Amennyiben pedig a kifogások megfelelnek a tényeknek, rajta van, hogy a tagok csak az egyházat nézzék és bármilyen jó modorú és népszerű is a kifogásolt egyén, gondoskodik kizárásáról, vagy legalábbis háttérbe szorításáról.

Az én diákkoromban az volt a kifogás a keresztény párt, a Néppárt ellen, hogy mindig a kormánnyal tart, még sohase volt ellenzéki. Furcsa kifogás. Mintha bizony az igazság vagy a kereszténység kívánná, hogy mindig vagy többnyire ellenzékiek legyünk. A kereszténység sohase volt semmiféle lázadás vezetője, hanem éppen ellenkezőleg, mindig a felsőbbség tiszteletét és engedelmességét hirdette.

Hogy lehetett volna a keresztény néppárt elvből ellenzéki, mikor az a Ferenc József volt a király, aki őseinek köszönhetjük, hogy Magyarország katolikus, és aki maga is mindenben támogatta az egyházat, ha hatalmában állt? Aztán hogy lehetett elvből ellenzéke egy keresztény párt olyan kormánynak, mely a működésre teljes szabadságot adott az egyháznak, milliókkal segélyezte, s valahányszor valamely, az egyházat érintő törvényt vagy intézkedést tervezett, előbb mindig kikérte a hercegprímás véleményét?

Csak olyan keresztény pártot lehetne joggal kifogásolni, mely Hitlert vagy Sztálint is támogatta, vagy amely nálunk annak a kormánynak is támogatója lett volna, mely a polgári házasságot behozta. Világos azonban, hogy ilyen keresztény párt még nem volt és nem is lesz.

*

Régen még az is előfordult, mondják, hogy a pápák akkor is politizáltak, sőt miatta még az exkommunikáció fegyverével is éltek, mikor a dolog nem volt összefüggésben az egyház érdekeivel.

Ennek a kifogásnak ma már gyakorlatilag semmi jelentősége sincs, mert hiszen ilyesmi már régen a múlté. A pápák feleslegesnek látszó politizálása már hosszú évszázadok óta nem fordult elő, de régen se volt ez a politizálás annyira felesleges vagy az egyház sorsára annyira közömbös, mint az egyház ellenségeinek állandó hangoztatása miatt sokan gondolják.

A pápának egy-kétezer fegyveres emberénél többje sohase volt. Nem volt ennél több még a legelvilágiasodottabb reneszánsz korban se, mikor pedig a pápák állítólag tisztán csak politikával foglalkoztak. Ennyi embert ma még az uralkodók személyi testőrei is kitesznek, régen pedig még sokkal jobban kitettek. Még a mi Rákóczinknak is volt annyi testőre, mint amekkora hadserege a reneszánsz pápáknak volt.

Még a pápák közt legmélyebbre süllyedt és legelvilágiasodottabb VI. Sándor pápának se volt egyetlenegy ágyúja se s kölcsön se kellett kérnie, mikor egyik fellázadt alattvalóját ki kellett ostromolni a várából. A pápa „legerősebb" vára, az Angyalvár, olyan állapotban volt, hogy mikor az ellene jövő francia király ellenében védelmül oda kellett volna vonulnia, a várfal előre magától bedőlt, még mielőtt az ostromot az ellenség megkezdte volna.

Láthatjuk tehát, hogy igazán nem hányhatjuk szemükre még a legelvilágiasodottabb pápáknak se, hogy túlságosan is világi uralkodók voltak s az egyház pénzét katonákra és fegyverekre költötték. Ezek az elvilágiasodott reneszánsz pápák rengeteg pénzt költöttek katonára és fegyverre is, de nem a magukéra, hanem a mindenkiére, a török ellen. Még maga ez az „elfajult" VI. Sándor is, akinek pedig arra nem volt pénze, hogy a maga védelmére magának ágyút vegyen, vagy hogy legalább egy várát, a legfontosabbat karban tartsa.

De egyébként is hogy állíthatjuk elfogulatlanul, hogy a pápák akkor is politizáltak, mikor az nem függött össze az egyház ügyeivel, mikor úgyszólván el se lehet képzelni olyan politikai kérdést, mely az egyház ügyeivel semmi összefüggésben se volna? Hiszen az is a legszorosabban az egyház érdeke volt, hogy az egyházi állam megmaradjon vagy ne legyen gyenge, mert ettől függött a pápa s vele az egyház függetlensége. Ez a függetlenség pedig nemcsak összefügg az egyházzal, hanem eredményes működésének alapja és elengedhetetlen feltétele.

Mikor a pápa beleavatkozott a trónviszályokba, az nemcsak azért történt, hogy a nemzeteket tönkretevő és elszegényítő belső harcoknak elejét vegye, hanem az egyház érdekében is, mert a pápa a trónjelöltek közül bizonyára a jobb katolikust támogatta. Márpedig mi függ össze az egyház érdekeivel, ha még ez se?

A pápa a középkorban a mai Nemzetek Szövetségét pótolta, sőt a nemzetközi viszályok elintézésére sokkal alkalmasabb volt, mint jelenleg ez a szövetség. Érthető volt tehát, hogy azokat az uralkodókat, akik nem vetették magukat alá ítéletének, büntetéssel sújtotta. Ma a Nemzetek Szövetsége ilyen esetben szintén csak erkölcsi fegyverrel, a megbélyegzéssel tud élni, legalábbis nem tehet semmi hathatósat, ha az engedetlen nemzet a hatalmasabbak közé tartozik. A pápa se tehetett semmit, mert neki se volt fegyveres ereje. De legalább volt lelki fegyvere, mely sokszor igen hatásos is volt.

A történelemben mindig úgy tanultuk, hogy nemzeti függetlenségünk iránti kötelességünk volt ellenállni, ha a pápa gyámkodni akart felettünk, és tisztán politikai ügyeinkbe, például királyválasztásunkba beleavatkozott. Nemzeti dicsőségként könyveljük el, ha ilyen esetekben nem a pápa, hanem a nemzet akarata győzött.

Éppen nem helyes felfogás. Eleve feltételezi ugyanis azt, hogy a pápa rosszat akart a nemzetnek, ami ellen a nemzetnek védekeznie kellett. Tehát mindennek, csak tárgyilagosnak vagy elfogulatlannak nem nevezhető ez a felfogás. Így csak egy protestáns gondolkodhat, de nem egy magyar, s különösen nem egy katolikus magyar.

Mi még akkor is dicsőségnek mondjuk ezt a pápával szemben lévő ellenállást, ha el kell ismernünk, hogy nem nekünk, hanem a pápának volt igaza. Például az Árpád-ház kihalta után, mikor a pápa jelöltje Róbert Károly volt, de mi csak azért is cseh Vencelekkel, bajor Ottókkal, nápolyi Lászlókkal kísérleteztünk s éveken át az ország gazdasági életét és közbiztonságát tönkretevő polgárháborúk színhelyévé tettük hazánkat, csak hogy megmutassuk, hogy csak azért se az történik itt, amit a pápa akar, hanem az, amit mi, még ha a pápa okosat akar is, mi pedig ostobát. A nemzeti függetlenség ugyanis mindennél előbbre való.

Mivel a végén mégis a pápa győzött (s ennek köszönhetjük, hogy Nagy Lajosunk lett, aki aztán ugyancsak függetlenné tett bennünket), nemzeti hiúságunkat azzal nyugtatjuk meg, hogy Róbert Károly csak azért lehetett végre mégis magyar király, mert arra már mi is belátttuk, hogy ő a legalkalmasabb, nem pedig azért, mert a pápa akarta.

Pedig hát ez a dicsekvés éppen olyan, mintha egy ország ma azzal dicsekednék, hogy a Nemzetek Szövetségével szembeszállt, mégpedig sikerrel. Pedig hát ez most se olyan nagy dicsőség, mert a Nemzetek Szövetségével nemcsak a hatalmas Szovjetunió, hanem a kis Magyarország is mindig sikerrel szállt szembe. S még csak azt se mondhatjuk, hogy azért sikerrel, mert a Szovjetunió állt mögötte, mert hiszen a kis Csonkamagyarország már közvetlenül az első világháború után is sikerrel tudott szembeszállni a Nemzetek Szövetsége elődjével, a

Népszövetséggel, s még annak bojkottját is kibírta, pedig ugyanakkor inflációval is küzdött s a nemzetiségi területeit elrabló szomszédai: Csehszlovákia, Szerbia és Románia is készen álltak arra, hogy Budapestre bevonuljanak.

A pápának a középkorban ellenállni még kevésbé volt dicsőség, mert hiszen még jobban csak lelki hatalom volt, mint a mai Népszövetség, illetve Nemzetek Szövetsége. Egy olyan szervezetnek ellenállni azonban, melynek célja a háborúk és a nemzetek közti viszályok megakadályozása, illetve megszüntetése, sohase volt dicsőség. Dicsőség ilyenkor az engedelmesség és az önfegyelmezés, nem pedig a dac és ellenállás.

A dacolás bűnös voltát csak az enyhíti, hogy az ilyen nemzetközi szervezetek mindig annak adnak igazat, akik az erősek, vagy ha ez túlságosan is ellenkezik az igazsággal, akkor legfeljebb nem döntenek vagy csupán üres szavakkal ítélik el az igazság megszegését, ahelyett, hogy döntésük végrehajtásáról is gondoskodnának.

Ellenben addig, míg ezt a szerepet a pápák töltötték be, sokkal jobban az igazság és a méltányosság volt a döntő, mint az érdek s a nyers erő. Még a döntés gyakorlati eredménye is nagyobb volt, mint most az ENSZ döntései.

Ezt mondjuk, ha nem állunk vallási alapon. A középkor és őseink azonban vallási alapon álltak, s nekünk, akik ma is azon állunk, a pápában lelkiatyánkat és Krisztustól fölénk rendelt vezetőnket kell néznünk, akinek szavát semmibe venni bűn. Nemcsak emberi gyarlóság volt ez, hanem égbekiáltó bűn, mert a vérontás, a tömeggyilkosság, a háborúk mind elmaradtak volna, ha a nemzetek nem a büszkeséget, a nemzeti önérzetet és a dacot tartották volna elsőnek, hanem a megértést, a megbocsátást, a szeretetet, főként pedig az egyház iránti engedelmes tiszteletet.

Bizonyára nagyobb dicsőség viszályt szeretettel és lelki vezető szavára alázatosan hallgatva elintézni, mint fegyverrel és vérontással. Mi az utóbbit választottuk s ráadásul nem magunkat korholjuk meg, miért viseltünk ennyi felesleges háborút és miért idéztünk fel annyi polgárháborút, hanem az egyházat, a papokat vonjuk érte felelősségre s nekik teszünk szemrehányást, hogy miért engedték meg és miért engedik meg még most is a háborút. Nem a papok engedték és engedik meg ezt, hanem a mi rosszaságunk, a papok iránti engedetlenségünk.

Világos, hogy a pápa azokban az elhatározásaiban, melyekkel trónok betöltéséről döntött vagy nemzeti viszályokat akart megakadályozni, tévedhetett is, mert csalatkozhatatlansága erre nem terjed ki, de az is bizonyos, hogy kevesebbet és kevésbé téved, mint a népszövetségek, vagy más, nem az egyháztól irányított nemzetközi szervezetek, és hogy igazságosabb és tárgyilagosabb is volt ezeknél.

De még ha ezek a pápai tévedések és gyengeségek sokkal gyakrabban fordulnának is elő, mint tényleg előfordulnak, akkor is sokkal kisebb baj lenne, ha egyes nemzeteknek időnként egy-egy kis igazságtalanságot kellene eltűrniük, mint amilyen baj egy-egy háború, sőt – mert ma már ez a divat – egy-egy világháború s még inkább egy olyan világháború, amilyen a mai technikai fejlettség alapján és felhasználásával folyik le.

Kárt tehát annyira büszkének lennünk arra, hogy mi még a pápákkal is dacoltunk, mert dacoltak azzal – mégpedig többnyire sikerrel – nálunk sokkal kisebb országocskák és fejedelmecskék is. Gőgösködni nem dicsőség, kivált azzal szemben nem, aki Krisztus helytartója s így csak lelki hatalma van. Helyette inkább az önuralom, a mérséklet, az engedelmesség és a nemzetközi fórumok tekintélyére tanítsuk és neveljük az embereket és akkor dicsérjük meg őket, ha jobban iszonyodtak a vértől és az emberélet kiontásától, mint amennyire rabjai voltak egyéni, nemzeti vagy faji gőgjüknek.

Nemzetünk, mikor a pápával dacolt, mindig ennek éppen az ellenkezőjét gyakorolta. Mivel pedig – természetesen – nemcsak a mi nemzetünk gyarló, azért vannak háborúk még ma

is s azért kell attól félni, hogy lesznek még a jövőben is. Hiszen a történelem megbélyegzés helyett a faji vagy nemzeti gőgöt még ma is dicsőségnek, tehát utánzandónak hirdeti.

Se a magyar, se más nemzetnek attól még a középkorban se kellett komolyan tartania, hogy földi, anyagi szempontból is a pápaság szolgája lesz, ha intéseit megszívleli és döntéseit elfogadja. Igaz, hogy régen egyes országok a pápa hűbéresei voltak, mint például a nápolyi királyság is. Ámde, annak ellenére, hogy ezek az országok politikailag is a pápától függtek, sőt neki évi adót fizettek, még ez se volt olyan megalázó és a nemzeti függetlenségre veszélyes, mint gondolnánk. Nem olyan függés volt ez, mintha egy olyan földi király hűbérbirtoka lett volna az ország, akinek országa e világból való volt. Ez a hűbéres inkább úgy volt tekinthető, mint a pápának földi dolgokban segítője és ellenségei elleni védelmezője, az adó pedig, amit a pápának fizetett, olyan volt, mint az a pénz, amit a perselybe teszünk, mert az Isten országa céljaira ment.

Igaz, hogy mi a perselybe akkor teszünk, mikor akarunk, míg ezt a hűbéri adót az illető állam lakóinak akkor is fizetniük kellett, mikor nem akarták, ámde ma is előfordul, hogy valaki megfogadja, hogy minden héten ennyit meg ennyit tesz a perselybe s ebben az esetben neki is erkölcsi kötelessége azt az összeget betenni. Azt pedig, hogy szava és becsülete ellenére se fizet, az egyházi hűbéres is többnyire épp oly büntetlenül megtehette, mint mi, mikor akkor se teszünk a perselybe, mikor magunkat arra lélekben köteleztük.

Olyan hűbérúrral szemben, akinek még csak egy ágyúja se volt, ezt minden nagyobb földi baj nélkül meg lehetett tenni. Láthatjuk például VI. Sándor pápa történetéből, mennyire könnyen kibabrált vele hűbérese, a nápolyi király s hogy sokkal inkább a pápa alkalmazkodott őhozzá, mint ő a pápához.

Az egyház hatalma potestas paterna, atyai hatalom: az egyháznak nem szolgái, hanem gyermekei vannak. S ez nem kenetes szólam, hanem valóság. Nem is lehetett volna ez másképpen, mert hiszen a hűbéresnek mindig nagyobb és erősebb serege volt, mint magának a pápának. Igaz, hogy a középkori pápának évi bevétele volt annyi, mint a nápolyi királynak, márpedig a pénzből akkor lesz sereg, amikor akarjuk, tény azonban – és ez ugyancsak becsületükre válik a középkori pápáknak –, hogy a pápának sohase volt akkora serege, mint például a nápolyi hűbéresének, mert a pápa az egyház pénzét sohase seregre, sohase a maga, illetve az egyház fegyveres védelmére fordította. Illetve arra is fordította, de csak az iszlám, a kereszténység ellensége, nem pedig a lázadó keresztény hívei vagy alattvalói ellen.

Egyébként is mi, akik a történelemből márt azt is tudjuk, amit a régi emberek még nem tudtak, már láthatjuk, hogy egy nemzetnek se volt annyira bizonyos jövendő függetlensége, mint annak, akinek a pápa volt a hűbérura. Ha például mi a német császár vagy az orosz cár hűbéresei lettünk volna s ezt tűrtük volna szó nélkül, bizony könnyen végleg eljátszhattuk volna nemzeti függetlenségünket, mert ezek hatalma alól felszabadulni ugyancsak nehéz feladat lett volna. Nem is szólva arról, hogy az elnémetesített, ez pedig elszlávosított volna bennünket, s így anyanyelvünk s nemzeti öntudatunk elvesztésével már szükségét se éreztük volna a felszabadulásnak.

Aki azonban a pápa hűbérese volt, annak hamarosan szükségképpen függetlenné kellett válnia, hiszen a pápa világi hatalma azóta már teljesen megszűnt. De egyébként is hogy tudott volna erőszakos igát vetni alattvalói nyakába az, akinek fegyveres ereje nem volt? Nála legfeljebb Krisztus igájáról lehetett szó, melyről az van megírva, hogy „gyönyörűséges" és „terhe könnyű" (Mt 11,29-30), és amely igát a pápa maga sokkal jobban a nyakába vette (például a cölibátus képében), mint alattvalói. Úgy látszik azonban, hogy sokan ettől az édes igától még jobban idegenkednek, mint a földi igától.

Hát még milyen veszélytelen volt ez a pápai iga elnemzetietlenedés szempontjából! Ha pedig mi, magyarok is annyira a pápa igájába kerültünk volna, hogy még évi adót is kellett

volna neki fizetnünk (pedig erről sohase volt szó), azt a pár ezer forintot jobbra nem adhattuk volna s ez csak annak a nagy kölcsönnek előleges törlesztése lett volna, melyet a pápától később a török ellen kaptunk.

Az Árpádok kihalta után következő évek története mindennél világosabban bizonyítja, milyen okosan politizált a pápa akkor is. Most mennyivel előbbre lennénk, ha hamarabb hallgattunk volna rá. Sohase mosta volna három tenger a magyarok királya országának határát, ha a pápa nem avatkozott volna bele a magyar politikába, mert akkor Nagy Lajos nem került volna a magyar trónra. De ha beleavatkozását rögtön elfogadtuk volna, az oligarchák oly káros uralma se hatalmasodhatott volna el annyira, hogy még Róbert Károly erejének is nehezen sikerült megtörnie, sőt amelynek káros hatását még a XVI. században is éreztük.

A pápa „politizálásával" már majdnem ezer évvel ezelőtt megvalósította, mégpedig sokkal tökéletesebb fokban azt, amit a XX. században a Nemzetek Szövetsége szeretne elérni, s amellyel ma már minden okos és jóravaló ember rokonszenvezik, egy nemzetek felett álló hatalmat, mely a nemzetek egymás közti viszályában dönt, visszaéléseiket megbünteti, kiküszöböli, mely feleslegessé teszi a háborút, az ügyek fegyverrel való elintézését.

Elfogultság és gyűlölet okozta eltévelyedése az emberi elmének, hogy a pápa ez irányú nemes törekvését túlkapásnak, a hatalomvágy megnyilvánulásának tekintette és tekinti, melyet háttérbe kell szorítani, sőt egyáltalán nem szabad megtűrni. Az eszébe se jutott, hogy a pápa ezt sohase fegyverrel igyekezett megvalósítani – pedig jövedelmét erre is használhatta volna, s ha csakugyan a hatalom lett volna az egyedüli vagy legalább a fő célja, akkor valóban erre használta volna –, hanem lelki erővel és hatalommal, ami eleve kizárt minden visszaélést.

De a gonoszság számára még az is bűn, ha az Isten országának képviselője legalább annyira, amennyire ez itt a földön lehetséges, itt is meg akarja alakítani az Isten országát s meg akarja szüntetni a gyűlöletet, vagy legalább azt, hogy ez ne nyilvánuljon meg abban, hogy az egymást gyűlölők fegyverhez nyúljanak. A népek csak azért háborúskodtak egymással annyit, mert elhitették magukkal, hogy nekik nemzeti kötelességük a pápára nem hallgatni.

„Facite vobis amicos de mammona iniquitatis": a pénzt, az anyagi erőt is használjátok fel céljaitokra, mondta Krisztus Urunk azoknak, akikre egyháza sorsát bízta (Lk 16,9). A pápa ennek a parancsnak engedelmeskedett, mikor politizált s az államok fegyveres hatalmát is igyekezett az evangélium szolgálatába állítani. E tevékenysége közepette még külön dicsősége, hogy csak az e világból való országok politikai erejét használta fel erre a célra, de ő maga alig tartott sereget, a maga számára alig gondoskodott erőszakot lehetővé tevő hatalomról.

Ha nem az ellenség, hanem a tárgyilagos, az érem mindkét oldalát megvizsgáló ember szemével nézzük a dolgot, a pápa ez irányú tevékenységét is a legnagyobb tisztelettel kell szemlélnünk, mert be kell látnunk, hogy nemcsak az evangéliummal ellentétben nem állt, hanem egyedül azt szolgálta.

Nagyot vétkezett az emberiség önmaga ellen, hogy a pápaságot a működésében nem támogatta sokkal jobban, mint ez a múltban megtörtént. Szűk látókörű volt, magas volt neki az egyház nagyszerű szándéka, de természetesen elsősorban azért nem támogatta célja megvalósításában, mert magát tartotta az okosabbnak, sőt a jobbnak is, mert ráfogta, hogy amit a pápa akar, az egyszerű hatalomvágy, azaz önzés!

Az egyház és a nemzeti nyelv

Különösen magyar protestáns részről nagyon szeretik hangsúlyozni a hitújításnak a magyar nyelv körüli érdemeit. Nemegyszer még írásban is azt merik állítani, hogy még a magyar nyelv fennmaradása is a protestantizmusnak köszönhető. Ők – úgy látszik – meg vannak róla győződve, hogy ebben az országban addig, míg ők itt meg nem jelentek, nem is beszélt magyarul más, mint legfeljebb a föld népe s az anyanyelv szeretetére akkor még nem tanították az embereket. Ők azt hiszik, hogy a katolicizmus és a latinul való beszélgetés azonos fogalmak.

Pedig hát világos, hogy latinul a középkori katolikus nép is épp úgy nem tudott, mint ahogy ma nem tud. Magyar helyett latinul tehát, még ha akart volna, akkor se beszélhetett volna vele a papja. Régen viszont a protestáns értelmiség is épp úgy használta a latin nyelvet, mint a katolikus értelmiség.

Még a XIX. században (Kölcsey idejében) is egyenesen tilos volt a diákságnak egymás közt magyarul beszélni, például a debreceni református kollégiumban is. (Ha jezsuita kollégium lett volna, mindenki bizonyosra venné, hogy ez a magyar elleni gyűlöletből volt, így azonban, hogy kálvinisták csinálták, mindenki könnyen megérti, hogy csak azért történt, hogy a diákok latinul minél jobban megtanuljanak. Attól, hogy emiatt esetleg magyarul felejtenek majd el beszélni, csak az félhetett, aki a helyzetet nem ismerte.)

Még a templomban se volt, nem is lehetett latin a nyelv még a középkorban se, mert azt, hogy akkor még a prédikáció is latinul volt (a középkori jobbágyok számára), csak akkor tehetjük fel, ha egyúttal azt is feltesszük, hogy az egyház akkori vezetői mind bolondok voltak, mert latinul azokhoz, akik nem értik, csak bolond beszélhet. Aki ezzel a kérdéssel foglalkozott, az éppen ellenkezőleg, nem volt kénytelen – nagy meglepetésére – megtudni, hogy a latin nyelv használata a középkorban még a középosztály körében se volt annyira divat, mint például később a XVIII. században.

Azok az imádságok is, melyeket a pap együtt mond a néppel, tehát például a litániák, a középkorban is csak magyarok lehettek. A Miatyánkot, Hiszekegyet, Úrangyalát is mindig anyanyelvén mondta a nép a nyilvános istentiszteleten is. Ezt csak Olaszországban mondják latinul (s ott ma is így mondják) s csak azért, mert az olasz és a latin annyira hasonlít, hogy ezeket az imákat ott latinul is megértik az egyszerű emberek is.

A latin nyelv használatának túltengése a tudományos, politikai és alkotmányos életben nem annyira katolikus, mint inkább magyar sajátság (de nem középkori, hanem újkori magyar sajátság) volt s bizonyára oka volt az ország népének nagy nyelvi megosztottsága is (mely a középkorban még nem volt meg annyira, mint például a XVIII. században).

A régi, az egész Magyarország ugyanis sohase volt nyelvileg egységes ország, de különösen nem volt a XVIII. században, a volt török területek betelepítése után (azóta ugyanis már igen sok idegen ajkú megmagyarosodott). 1900-ban már a városaink mind magyarok voltak, a XVIII. században azonban éppen azok voltak a legkevésbé magyarok. Az államalkotó fajra azonban sokkal kevésbé volt sértő, ha ezek lakói (de természetesen ekkor se a köznép) latinul beszéltek, mintha németül beszéltek volna.

Ezért a latin nyelv használatának nálunk nemcsak hátránya volt, hanem előnye is, mégpedig éppen magyar szempontból. Ezzel ugyanis kíméltük nemzetiségeink, különösen az önkormányzattal és már évszázadokkal előbb is nemzeti öntudattal bíró horvátok érzékenységét. Ennek is köszönhetjük, hogy a nemzetiségi elégedetlenség és a vele járó elszakadási törekvések nálunk csak 1800-tól kezdve jelentkeztek, azaz attól kezdve, hogy a magyar anya-

nyelv kultusza és a latin háttérbe szorítása divat lett. Nálunk a magyar nyelv túlságosan hirtelen előtérbe helyezésének akkor a nemzet magasabb érdekei szempontjából sokkal több volt a kára, mint a haszna. Protestánsaink a magyar nyelv szeretetében és kimővelésében való érdemeik bizonyítására nagy büszkén hozzák fel, hogy a hitújítás korában, a XVI. században mennyire túlnyomóan protestáns szerzőktől származnak a magyar nyelvű irodalmi termékek. De arra már nem gondolnak, hogy ugyanakkor maga az ország is vagy 90%-ában protestáns volt. Mi sem természetesebb azonban, ha egy protestáns országnak az írói is protestánsok.

Ez a jelenség éppen nem bizonyítéka annak, hogy ha az ország katolikus maradt volna, akkor magyar nyelvű irodalma nem is lett volna. Kétségtelen, hogy az anyanyelven írás egyik sajátossága a protestantizmusnak s így a kettő között okozati összefüggés is van. Épp oly kétségtelen azonban az is, hogy a latin helyett az anyanyelv használata a kornak is már szelleme volt s így a katolikus XVI. századi Magyarországnak is aránytalanul több irodalmi terméke jelent volna meg magyarul, mint még egy századdal előbb.

A fő ok a könyvnyomtatás felfedezése volt (ami szintén katolikus, nem pedig a protestáns korból és embertől származik). A haladás szellemét pedig a reneszánsz kor (tehát szintén katolikusok kezdeményezése) hozta magával. A kódexeket még latinul írták, mert hiszen csak a tudósok kezébe kerültek, a nyomtatott könyveket azonban már megokoltabb volt anyanyelven írni, hiszen már kisebb műveltségű emberek számára is elérhetők voltak.

Én – éppen ellenkezőleg – azon csodálkozom, hogy a 90%-ban protestáns XVI. századi Magyarországban aránylag milyen sok katolikus magyar nyelven írt könyv is megjelent, azaz, hogy a könyvtermelés közel se volt olyan nagy fokban protestáns, mint a lakosság. Még jobban csodálkozom, ha azt is meggondolom, hogy könyvek kiadásához pártfogók, mecénások kellettek, akkor pedig úgyszólván minden vagyonos főúr és minden jómódú város protestáns volt, főpapi mecénás pedig nem is lehetett, mert hiszen az egyházi vagyon is mind a protestánssá lett főurak kezében volt (hiszen a főurak elsősorban éppen emiatt lettek protestánsok). Még ha lettek is volna elegen katolikusok (pedig nem voltak), hogy jelenhettek volna meg itt katolikus könyvek, mikor még a püspöki méltóságok is csak egyszerű címek voltak, vagyon, jövedelem, székhely, sőt hívek nélkül?

Az egyház sohase tekintette fő hivatásának, hogy akár nemzeti, akár más irodalmat létesítsen, mert Krisztus Urunk nem ezért alapította. Az evangélium sokkal előbbre való számára (s mindenki számára, akinek komoly hite van a másvilágban), mint például a népmondák feljegyzései és kiadása vagy akár a leggyönyörűbb óda vagy ballada. Az se tartozik az egyház szoros hivatása körébe, hogy egy nemzet nyelvét védje a latinnal szemben. Ez fő célja csak a protestantizmusnak, azaz egy csupán érzelmet, családi tradíciót vagy fajt jelentő vallásnak lehet. Az igazságvallásnak az a fő célja, hogy ezt az igazságot az embereknek hirdesse s erre a rendelkezésére álló egyéb eszközök mellett természetesen az irodalmat és a nép anyanyelvét is felhasználja.

Azonban ha éppen erről van szó, érdemekkel még anyanyelvünk terén is dicsekedhetnénk, mert hiszen a magyar irodalmi nyelvet Pázmány Péter alapította meg, mégpedig az egyház igazának a protestantizmussal szemben való védelme közben, tehát vallási okokból. Korának nincs egyetlen jelentőségben és nagyságban hozzá hasonlító írója, pedig hogy mennyire protestáns volt az az ország, melyben élt, mutatja, hogy ő maga is protestánsnak született.

Milyen dicsőség a katolicizmusra, hogy még ebben a 90%-ában protestáns Magyarországon is Károlyi Gáspár bibliafordítása után mindjárt megjelent Káldy György katolikus bibliafordítása is (nem is szólva arról, hogy a jezsuita Káldy színmagyar volt, míg Károlyi igazi neve Radics). Pedig, hogy milyen nyomorult és koldus volt az a magyar katolikus egyház, melynek számára ez a bibliafordítás megjelent, mutatja, hogy még ezt is egy protestáns

(Bethlen) pénze tette lehetővé, mert mecénás hiányában már évtizedek óta hevert Káldy fiókjában, mire ki tudta adni. (Ha valaki azt gondolja, hogy ez meg Bethlen s vele a magyar protestantizmus dicsősége, azt figyelmeztetjük arra, hogy ezt az ezer forintot akkor adta Káldynak Bethlen, mikor a magyar katolikus egyház egész vagyona az ő kezében volt. Mikor az egyház vagyonát elrabolták, kárpótlásul némi morzsákat még a kommunisták is juttattak belőle az egyháznak, többek közt a püspökök és kanonokok megélhetésére is. Bethlen is kiutalt évi 3000 forintot egy-egy még megmaradt, vagyonától tőle megfosztott püspök megélhetésére. A Káldynak kiutalt ezer forintban azonban egyáltalán nincsen semmi érdeme, mert ezt Káldynak akkor adta, mikor a királlyal békét akart kötni, Káldy pedig akkor – természetesen Bethlen engedélyével – Bécsbe ment. Ezzel akarta bebizonyítani a nagy katolikus II. Ferdinándnak, hogy nyugodtan átengedhet neki Magyarországból akármennyi megyét, a katolikusok ügye nála nem lesz rossz kézben. Pedig – magyar történelmemben bebizonyítottam – mennyire rossz kézben volt!)

A teljes Szentírás magyarra fordításában – ez egy 90%-ában protestáns országban ugyancsak érthető – megelőztek bennünket a protestánsok, de abban már nem, hogy az első nyomtatásban megjelent magyar Szentírást katolikus ember (Komjáthy Benedek) készítette és katolikusok adták ki. Magyarra legelőször szintén katolikusok fordították (pálosok), még akkor, mikor még protestantizmus nem is volt (Báthory Biblia, Jordánszky-kódex).

Ha pedig nem egyházi, hanem a világi irodalmat nézzük, még jobban dicsekedhetünk, illetve még megsemmisítőbben verhetjük vissza a túloldal dicsekvését, mert a legrégibb magyar irodalom két kimagaslóan nagy alakja: Balassa Bálint és Zrínyi Miklós egyformán katolikusok, no meg természetesen Gyöngyössy is. Gvadányi is, Orczy is és Koháry is.

Pedig hogy mennyire protestáns lehetett az az ország, melynek ők az írói voltak, mutatja, hogy Balassa is protestánsnak született és Zrínyi is. (Balassa már felnőtt korában tért meg, Zrínyi már katolikusnak nevelkedett, sőt egyenesen jezsuiták nevelték, de mikor született, akkor még protestáns volt az apja és anyja egyaránt. Apja egyetlen – de gyermektelen – férfitestvére pedig mint protestáns is halt meg.)

Ami a latin nyelv hajdani túltengését illeti, ennek nem az egyház, hanem a kor, s mint már rámutattunk, elsősorban a különleges magyar viszonyok voltak az okai s ezért nálunk épp úgy protestáns, sőt kálvinista sajátság is, mint amennyire katolikus. Nemcsak a jezsuita iskolákban tanítottak latinul, hanem a debreceni kálvinista kollégiumban is latinul tanították még a magyar nyelvet is, sőt éppen a kálvinista Rakodszaynak „Egressy Gábor és kora" című művéből azt is megtudhatjuk, hogy itt meg is büntették a diákokat, ha társaikkal magyarul beszéltek.

Ellenben még a katolikusnak is katolikus Olaszországban, mely bizonyára sokkal jobban állt a „nemzetközi" egyház és a pápaság hatása alatt, mint a mi hazánk, Petrarca nem a XVIII., hanem már a középkorban is anyanyelvén énekelt, nem pedig latinul s Luther előtt már hosszú évszázadokkal, a középkor kellős közepén és szintén Olaszországban, Dante se latinul, hanem olaszul írta meg korszakalkotó remekművét. Boccacio se latinul disznólkodott, hanem anyanyelvén, pedig ő is a középkorban élt.

De még a legsötétebb s inkvizíciós Spanyolországban is, ahol az irodalom a XVI. század folyamán érte el virágzása tetőfokát, szintén nem latinul, hanem anyanyelvén írta meg Cervantes a „Don Quijote"-t s nemcsak az utána következő nagy drámaírók írtak spanyolul, hanem anyanyelvén írt még Szent Terézia is. Ha pedig valaki azt gondolná, hogy csak azért, mert mint nő, nem is tudhatott annyira latinul, hogy e nyelven könyveket írjon, figyelmeztetjük, hogy Granadai Lajos, a híres aszketikus szerzetes író se latinul, hanem spanyolul írta műveit, sőt még Loyolai Szent Ignác se latinul, hanem anyanyelvén írta meg még rendje konstitúciót is, pedig hát ő akkor már régen tudott latinul, akik számára írta, azok is tudtak, s rendjét egyenesen „nemzetközinek" szánta, nem pedig spanyolnak.

De Ponte híres spanyol jezsuita aszketikus író, aki a XVI. század közepén született, csak papok és szerzetesek számára írta elmélkedéseit, melyeket még ma is az egész világon, köztük Magyarországon is széltében használ a katolikus papság, mégis spanyolul írta meg őket, nem latinul, úgyhogy spanyolból kellett őket latinra fordítani (mint Szent Ignác konstitúcióit és egyéb írásait is). Nekem is ilyen spanyolról latinra fordított kiadásom van meg.

Tehát azt a katolikus egyházat vádolják ellenségei a különböző népi nyelvek iránti ellenszenvvel, melynek leghívebb és legjellegzetesebb képviselői még olyan műveket is anyanyelvükön írtak, melyeket mindenképpen latinul kellett volna írniuk, ha céljukat, hogy minden nép papsága használhassa őket, el akarták érni.

Egyébként nemcsak spanyol sajátság volt ez, mert Ligouri Szent Alfonz olasz volt, ő is papok számára írt, az ő műveit is általánosan használják a papok az egész világon, s mégis ő is olaszul írta meg őket, nem latinul. Az ő műveit is úgy kellett latinra fordítani, hogy ne csak az olasz papok használhassák őket. Ellenben a francia Kálvin nem franciául, hanem latinul írta meg Instutitióit.

Ugyancsak láthatják tehát a protestánsaink, mennyire elvetik ők a sulykot, mikor azt hiszik, hogy az egyház üldözi, vagy legalább nem jó szemmel nézi az „édes" anyanyelvet és ezért a magyar nyelv már rég kiveszett volna még a Hortobágyon és Bugac pusztán is s ma már még a csikósok és a gulyások is rég latinul beszélnének, ha csak a protestánsok bele nem köptek volna a tálba s ezt a magyarellenes, aljas jezsuita mesterkedést idejében meg nem akadályozták volna.

Az is bosszantó, hogy azok a történetíróink, akik protestánsok, az Árpád-kori szerzetesekről mint „idegenekről" beszélnek. Az igazság az, hogy csak Szent István idejében voltak idegenek az itt működő szerzetesek, de nem az Árpádok alatt, tehát nem az 1100-as és 1200-as években. Ekkor már legfeljebb csak akkor voltak itt idegen szerzetesek, mikor egy-egy új szerzetesrend (ciszterciták, premontreiek, domonkosok, ferencesek, karthauziak stb.) nálunk is házat alapítottak, de világos, hogy utána még az ilyen szerzetesházasba is magyarok léptek be (ki léphetett volna itt be más?!) s így 50 év múlva már híre-hamva se volt ott az idegeneknek.

Világos, hogy Szent István idejében idegeneknek kellett lenniük a szerzeteseknek, mert hiszen ha a magyarok még pogányok voltak és őket kellett megtéríteni, ezt magyarok nem csinálhatták. Ha ezeket a térítőket protestánsaink mégis annyira „idegenezik", nem magyarázhatjuk mással, mint ellenük való gyűlölettel. Lám, azokat, akik az Árpád-kori gyönyörű székesegyházakat és kolostorokat építették, ők se hívják „idegeneknek", hanem olaszoknak és franciáknak. Miért? Mert mint művelt embereknek, építményeik nekik se gyűlöletesek, alkotóik pedig szívesen látott vendégek. Azonban azokat, akik nem szép épületeket, hanem „csak" a kereszténységet építtették, „csak" az evangéliumot és az üdvösséget hozták magyar földre (pedig hát végeredményben a vele járó kultúrát, tehát a szép épületeket is ők hozták), már nem látják szívesen, ezek már gyűlölt „idegenek" szemükben.

Nemcsak a felekezeti gyűlöletet mutatja ez, hanem azt is, hogy ők a kereszténységet közel se tekintik olyan nagy értéknek, mint egy szép középkori templomromot. Ők – mint láthatjuk – egyenesen haragszanak azokra, akik az ő őseiket kereszténnyé tették és az evangéliummal megismertették. Ők jobban szeretnék, ha Szent István nem hívott volna ide „idegeneket", tehát jobb szeretnék, ha a magyarok megmaradtak volna pogánynak. Szabó Dezső, Móricz Zsigmond és társaik ezt nyíltan ki is mondták.

Hogy pedig még a XII., XIII. és XIV. század szerzeteseit is „idegeneknek" gondolják, csak azzal magyarázható, hogy ők azt hiszik, hogy a középkor magyarjai is olyanok voltak, mint ők vagy egy mai kálvinista csikós, aki imádkozni nem tud, csak káromkodni. Vagy mint az Arany János megénekelte öreg gulyás (akiről egész jól látható, hogy a jámbornak tartott Aranynak is nagyon tetszett), akit azért kísért ki – mikor száz éves korában végre meghalt – a

temetőbe a katolikus és a kálvinista pap egyaránt, mert senki se tudta róla, hogy milyen vallású volt. (Az ilyen embert katolikus papnak még akkor se szabad kikísérnie a temetőbe, ha tudja róla, hogy anyakönyvileg katolikus volt, hát még ha azt se tudja.)

Ezek a gőgjükben naiv kálvinisták azt hiszik, hogy mivel ők nem lépnének be kolostorba a világ minden kincséért se, ők pedig magyarok és természetesen minden magyar olyan, mint ők, világos, hogy azokba a kolostorokba is, melyeket az Árpádok korában itt külföldi bencések, ciszterciták, ferencesek alapítottak, az újoncokat is mind külföldről kellett hozni, tehát lakói örökre idegenek maradtak. Ezek szerintük csak a magyar nép pénzéből, busás alamizsnáiból éltek s híztak meg nálunk gömbölyűre, de ők maguk sohase voltak magyarok.

Egész az együgyűségig menő szerzetesgyűlöletükben még az se jut eszükbe, hogy ha a középkori magyarok is olyanok lettek volna, mint ők, akkor nemcsak újoncnak nem léptek volna be a kolostorokba, hanem alamizsnát se adtak volna lakóiknak (mert hiszen ők sokkal öntudatosabbak annál, semhogy idegenektől hagyják magukat kiszipolyoztatni). De akkor ezek az idegenektől itt alapított kolostorok lakói hamarosan el is költöztek volna innen és újra visszamentek volna „idegen" fatornyos hazájukba. Akkor azonban a magyar nem tudott volna tőlük elfajulni s a magyar föld zsírja is megmaradt volna a magyarnak. Mivel nem így történt, világos, hogy az Árpád-kor magyarjai egészen mások voltak, mint mai kálvinistáink elképzelik.

Az is teljesen tűrhetetlen, mert a való helyzettel mereven ellenkezik, hogy kálvinista íróink és utánuk indulva még egyes katolikusok is úgy írnak, politikusaink pedig úgy beszélnek, mintha protestantizmus és magyarság, katolicizmus és idegenség ebben az országban egyet jelentene. E lehetetlen hitükben még az se rendíti meg őket, hogy a teljes, történelmi Magyarországnak mindössze csak húsz, de még a mai csonkaországnak is csak alig 27%-a protestáns, tehát a protestánsok semmiképpen se képviselhetik itt a magyarságot. Ha igen, akkor az ezer éves országot nemcsak teljes joggal osztották fel maguk közt az „utódállamok", hanem még a mai csonkaország is jogosan juthatna erre a sorsra, hiszen még ennek is csak egyötöde „magyar", illetve lakói között egy töredéknél ma se több a fajilag is magyar, mert hiszen csak ennyi a protestáns.

Ez a protestáns gőg tehát teljesen nemzetiségeink és az utódállamok malmára hajtja a vizet, mert megerősíti azt az állításukat, hogy ebben az országban magyar tulajdonképpen alig lakik, az csak egy elenyésző töredéket tesz ki, a többi a statisztikában magyarként kimutatott idegen eredményeként vált magyar anyanyelvűvé. (De ez is teljesen érthetetlen dolog, hiszen a hatalom az átkozott Habsburgok kezében volt, pedig itt 400 éven át németesítettek, nem pedig magyarosítottak.)

Ha Magyarországon csak a protestánsok a magyarok, vagy legalábbis csak ők az igazi, fajilag is magyarnak számító magyarok, akkor ellenségeinknek igazuk van. Hogy is ne lenne igazuk, mikor még a mai redukált csonkaországnak is csak alig huszonhét százaléka magyar, mert csak ennyi a protestáns, pedig hát tudvalevő, hogy hét százalék még ebből is lutheránus, azok pedig protestáns létükre se magyarok.

A mi protestáns íróink valóban annyira mennek felekezeti elfogultságukban és gőgjükben, hogy például még az a Móricz Zsigmond is, aki az első kommunizmus alatt kommunistává (tehát nemzetközivé) vált, mikor először életében a Rábaközben járt (de ez is csak öreg korára történt meg), utána az Otthon-körben, mint nagy meglepetést, nem győzte újságolni írótársainak: Barátaim, vannak katolikus magyarok! Barátaim, vannak katolikus magyarok! Itt született és itt élt Magyarországon s ezt ő mégis csak öreg korára tudta meg.

Tehát az egyik legismertebb és legolvasottabb magyar író, aki írásaival a magyar közvélemény egyik legfőbb irányítója volt, egész vén koráig azt hitte, hogy Magyarországon csak a kálvinisták igazi magyarok. Olyan felekezeti öntudatban és gőgben nevelték ugyanis a kál-

vinista kollégiumban, hogy azt hitte, hogy csak ő és hittestvérei a magyarok, mások nem, a pápisták különösen nem. A kálvinista kollégiumban szerzett felekezeti elfogultság és gőg azt is lehetővé tette számára, hogy majdnem egész életét eltöltse e naiv rögeszmében és ezt az ostoba hitet a magyar közvéleményben is még jobban elterjessze. De ilyenformán gondolkodott Ady Endre és Szabó Dezső is.

Veres Péter, a másik ismert kálvinista író, sohase járt kálvinista kollégiumba, beléje tehát ott nem nevelhették bele a kálvinista gőgöt. Gőgre egyébként se volt oka, hiszen földhözragadt szegény volt s még törvénytelen származású is. Önéletrajzában azonban még ő is mint nagy újságot s bizonyára mint az ő nagy tárgyilagosságának bizonyítékát, azt állapítja meg, hogy beláttam (ő is már csak felnőtt korában látta ezt be), hogy katolikus ember is lehet becsületes (!).

A kálvinista gőggel ellentétben az igazság az, hogy nemcsak a statisztikailag hivatalosan kimutatott magyar anyanyelvűek kétharmada katolikus, hanem színmagyarságukról híres vidékek népe is tömegesen az. Katolikus Göcsej 90%-a, a palócok vagy 85%-a, a Rábaköz 90%-a, Kemenesalja 70%-a. Még az évszázadokon át kálvinista uralom alatt élő székelyek közt is több a katolikus, mint a kálvinista, unitárius, szombatos és lutheránus (a barcasági csángók) együttvéve.

A legtisztább és legkeletebbre eső székely megye, Csík, annyira katolikus, hogy még kivétel se ismer. Aki csíki és magyar, de nem katolikus, arra mérget vehetsz, hogy vagy bevándorolt, vagy pedig hitehagyott elődök ivadéka, vagy pedig reverzális révén lett protestáns.

Pedig hát Csík megye három székely széket jelent egyszerre: Csíkszéket, Gyergyószéket és Kászonszéket.

De Csík megyén kívül még Háromszéknek is egy jó harmada katolikus (a Kézdiszék itt is egészen), Udvarhely megyében pedig relatív többségben vannak a katolikusok, mert se a kálvinisták, se az unitáriusok (akik itt laknak legtöbben) száma nem éri el az övékét.

Ugyanezen megyében éppen a leghíresebb, a székely adomákban legtöbbet szereplő és legnagyobb ősi szabadságokkal rendelkező oláhfalusiak (Szentegyházasfalu és Kápolnásfalu 4000 lakosa), akiknek egész a legutóbbi időkig megmaradt az a joguk, hogy külön képviselőt küldhettek az országgyűlésbe (a két falu külön választókerületet alkotott), kivétel nélkül katolikusok. Még a legprotestánsabb Marosszékben is tömegestől élnek katolikusok s szintén a megye legtisztább székelyei közül valók. Területüket ott egyébként „Szentföldnek" nevezik a szomszédos kálvinisták.

A Jászság is annyira katolikus, hogy csak egy helysége volt kálvinista, Jászkisér, de már ez se, az még félig se. A Kiskunságnak, mely Pest (legújabban Bács) megyében van, 75%-a katolikus, székhelye pedig, a 70.000 hold határú és 40.000 lakosú Kiskunfélegyháza, ahol a „Cserebogár, sárga cserebogár"-t dúdolta a dajka a csecsemő Petőfi fülébe, megint annyira katolikus, hogy még kivétel sincsen, s aki kiskunfélegyházi s mégse katolikus, csak hitehagyott vagy beszármazott lehet. Petőfi dajkája se lehetett hát más. (Maga Petőfi nem volt katolikus, de nem is volt félegyházi, sőt a szülei még csak magyarok se voltak.)

A Nagykunság, mely Szolnok megye tiszántúli részén van, még ma is kálvinista, de ma már ennek is csak 65%-a az, székhelye, Kunszentmárton pedig (melyből kommunistáink Kunmártont csináltak, annyira féltek a szenteltvíztől, pedig bizonyára nem törekedtek arra, hogy a magyar népnek bebizonyítsák, hogy ők valóban ördögök), teljesen katolikus.

A hajdúk is kálvinisták s ők még jobban, mint a nagykunok, de ők már nem színmagyarok. A hajdúk tekintélyes része régebben rác volt és egy kétszáz éves írás Hajdúböszörményt még „conglomeratum"-nak mondja nemzetiségi szempontból (akkor még egyébként is Rácböszörmény volt a neve). De a 10.000 lakosú Hajdúdorog itt is tiszta katolikus és Böszörményben is 2000 őslakó katolikus van. Ezek mindkét helyen görög szertartásúak, ami lehet, hogy idegen eredetüket bizonyítja, de nem bizonyos. A kálvinisták azonban ma is „oláh

templon”-nak hívják templomukat és „oláh pap”-nak papjaikat. Pedig Hajdúdorog az egyik legősibb hajdútelep. A hajdúk tehát semmiképpen se lehetnek a színmagyarság megtestesülései.

A színmagyar Csallóköz, melynek népét (legalábbis nyugati felében) nem forgatta fel a törökdúlás és ahol, kivált e nyugati részében még ma is jól láthatjuk, az apró 100-200 lakosú falvakban, a nemzetségek szerinti honfoglalás kori települést (például az egymás mellett fekvő sok Karcsa és Patony nevű, egymástól jóízű magyar jelzővel megkülönböztetett kis falvakban), szintén 80%-ban katolikus ez az ősi magyar lakosság, s Karcsákban és általában a sziget nyugati felében egyenesen száz százalékban.

Katolikus – a közhittel ellentétben – még a Tisza mente is. Alsó folyásánál teljesen az, a középső folyásán többségben, s csak a felső folyásán, északkeleten kálvinista, ahol már nemsokára a hegyek kezdődnek. Még Tokajnál is katolikus többségű a lakosság, Szolnoknál pedig már majdnem teljesen az.

Katolikus templom az a kecskeméti „öreg templom”, melynek „nagyharang”-ja a népdalban oly „búsan szól” és még a monostori pusztára is „kihallatszik”. Az egész híres 170.000 holdas rengeteg kecskeméti határt az ország és az Alföld közepén, színmagyar népével és híres „ő”-ző nyelvjárásával, hajdan jellegzetes magyar pásztoréletével szintén 80%-ban katolikus nép lakja, a híres Bugac-puszta népe pedig egyenesen száz százalékban katolikus.

A Nógrád megyei Buják is tiszta katolikus, ahol a népdal szerint „sok szoknya van a lányon” és tiszta katolikus az a dél-somogyi Tarnóca is, ahova a hajdani magyar „elszegődött bojtárnak”. Ebből tehát megtudhatjuk, hogy ő is katolikus volt.

A dél-baranyai Ormánság népe már kálvinista, de nem is színmagyar, mert népe magyar, szláv és török keverék, s például abban is, hogy nem feketében, hanem fehérben gyászol, a szomszédos horvát falvakkal egyezik. Idegen eredetű (szász) – ki gondolná?! – annak az erdélyi Torockónak unitárius népe is, amelynek népviseletét annyit reklámozzák, mint színmagyart.

Ellenben Kiskundorozsma 20.000 színmagyar lakosával és 30.000 holdas alföldi határával s melynek szélmalmáról minden magyar tudja, hogy „forog”, illetve, hogy „nem forog”, szintén annyira katolikus, hogy kivételt se tűr a dorozsmai ember, s kálvinista csak akkor lehet, ha hitehagyott lett (természetesen elvált asszonnyal való házasodás céljából, de – hála Isten! – a dorozsmaiak körében az ilyesmi is egészen rendkívüli dolog volt egész a legújabb időkig).

Épp ily, még kivételt se tűrően katolikus az a Tisza menti (itt folyik a Hármas-Körös a Tiszába) 30.000 lakosú és 60.000 hold határú híres Csongrád is, ahol annak a hortobágyi csikósnak a rózsája lakik, akinek egyedül csak az a baja, hogy ő kint lakik a Hortobágyon, a rózsája meg Csongrádon. (Ezen a nótán túlságosan látszik, hogy műdal és sohase énekelték csikósok. A Hortobágy ugyanis vagy száz kilométerre van Csongrádtól. Mivel a csikósok nem szoktak idegenből oda származni, sem idegenből házasodni, a hortobágyi csikós rózsája bajosan lakhatott Csongorádon. Csongorádra csak azért volt szükség, hogy a nótaköltő megfelelő rímet találjon.)

Ellenben az, hogy

Én vagyok a csongorádi gulyás,
Én őrzöm a csongorádi gulyát,
Van bojtárom tizenhárom,
Én meg a babámat várom,

már valóban népdal, s ugyancsak bizonyítja, hogy Csongrád mennyire magyar és hogy mennyire nevezetes az Alföldön.

De nemcsak a gulyás lett ilyen híres Csongrádon, hanem még „a csongorádi bíró lánya, Mariska is”, aki csak „babot főzött mai napra” s mégis az egész ország róla énekel még ma is. De mind a gulyás, mind tizenhárom bojtárjának mindegyike, mind a bíró, mind a lánya Mariska, mindenképen katolikusok voltak valamennyien, mert mind maga Csongrád, mind

rengeteg tanyavilága annyira kivételt nem tűrően katolikus, hogy ott kálvinistát még kivételképpen se lehet találni. Ha tehát a hortobágyi csikós rózsája valóban Csongorádon lakott, akkor az is katolikus lehetett.

Ez a hortobágyi csikósról magáról már nem bizonyos, mert Nagyhortobágy-puszta lakossága már csak alig felerészben katolikus (1930-ban 120 katolikus lakott rajta a 131 kálvinista mellett). A központjában, a halastónál azonban a 116 lakosból egyenesen 87 volt katolikus és csak 28 kálvinista. Ellenben Csongrád 9540 főnyi tanyavilágában, melyből csak egy volt tót, senki német s 23 „egyéb" (valószínűleg cigány) nemzetiségű, 9477 volt katolikus és mindössze 45 kálvinista, azaz 0,005%, vagyis öt ezrelék.

Azt is mondja a népdal s tudják az egész országban, hogy:

Kiskutya, nagy kutya nem ugat hiába:
Van nekem szeretőm Szeged városába.
Szeged híres város, Tápéval határos:
Ott lakik a babám, kivel leszek páros.

Szeged valóban híres város, de nem azért, mert Tápéval valóban határos, hanem azért, mert 120.000 lakosával a főváros után az ország legnagyobb városa volt egész a legújabb időkig és mert a határa megfelel egy egész megyének: 140.000 hold. És színmagyar és „ö"-vel beszél és híres a piros paprikája, a halászleve, a kenyere és a népdalból szintén jól ismert „Boszorkányszigete".

A szomszédja, Tápé is tiszta katolikus s hajdan tisztán halászattal és pákászattal foglalkozó lakossága ennek is elég számos. Szegeden is annyira katolikus mindenki, hogy például a rengeteg határ 40.000 főnyi népe még ma is 99,7%-ban katolikus.

Budapesti iskolámban egyszer egy lutheránus „Kócsó"-t találtam. Nem szegediek vagytok ti? – kérdem tőle. „De igen. Édesapám ott született" – volt a válasz. De hát hogy lehetsz akkor te lutheránus? Mert az anyám az, és édesapám lutheránus reverzálist adott, mikor megházasodott. Most már értem, feleltem neki. Egy szegedi család sarja valóban csak így lehet lutheránus, hanem kálvinista is csak így lehetne.

De csak katolikus lehetett annak a talán legbájosabb és legbiztosabban ősi és népi eredetű népdalunknak a szerzője is, aki olyan meghatóan kéri édesanyját, hogy „ha bejön, ha bejön Egerbe, a kaszárnya ablakán, a kaszárnya ablakán nézzen be", mert – sajnos – az ő „göndör haja rövidre, göndör haja rövidre van levágva". Eger is katolikus ugyanis, meg a környéke is. Azok a falusiak, akik oda bejárnak, mind katolikusok. Katolikus magyarok ajkán fakadt tehát az a másik nóta is, mely Bartóknak is annyira tetszett, de tetszhetett is:

Az egri ménes mind szürke,
Az egri kislány mind büszke…

Ellenben a Békés megyei Kondorosnak már csak egyötöde katolikus. De viszont Kondoros nem is magyar, hanem tót és nem is kálvinista, hanem lutheránus. De Arany János híres népdalában nem is a tót, Kondoros község, hanem a kondorosi csárda szerepel s ez már megint csak magyar és katolikus, mert a Békés megyei magyar Endrőd határában van. Ennek IV. kerületét teszik a „kondorosi tanyák", melyeknek lakossága 1930-ban 1605 volt és csak 8 volt közöttük tót (de ezek is lutheránusok voltak, mert ezek száma 11). Magyar 1593 volt közöttük és katolikus is pontosan 1593, kálvinista pedig egy, azaz 1. Az a „gulya, ménes" tehát mely a „kondorosi csárda mellett ott delelget, ott delelget", s melyről még a párizsi „Grand Caffé" vendégei is szinte naponta hallanak s mely az odavetődő magyart annyira meghatja s olyan honvágyat ébreszt benne, ismét csak katolikus magyarok gulyája, ménese, noha dalba kálvinista ember öntötte (Arany).

Emlékszünk még a Horthy-korból az úgynevezett gyöngyösbokrétákra. Azokra a szép színes népviseletükről, a dalaikról, táncaikról híres falusiakra, akikből színjátszó csoportokat

szerveztek, s akik nemcsak a fővárosban, hanem az egész országban ismertté váltak mint a színmagyarság képviselői, leghűbb megőrzői. Aki megszervezte őket, az persze protestáns volt (de nem színmagyar és nem is kálvinista), de azok, akiket érdemesnek tartott felkutatni és megszervezni, annyira katolikusok voltak, hogy a kálvinisták köztük még országos arányukat se érték el.

Az egész országban Mezőkövesd népe a legismertebb mongol koponyájáról, elkáprázta-tóan színes népviseletéről, népművészetéről, színmagyarságáról. 20.000 lakosa van s ezek is annyira katolikusok, hogy kivételt egyáltalán nem tűrnek. Ugyanilyen, vagy ha lehetséges, még tisztában katolikus a szomszédos Tart és Szentistván szintén matyó népe is, mely együtt szintén kitett 1930-ban 6500 lelket. És micsoda szapora volt akkor még ez a színmagyar nép!

A Dunántúlon, Tolnában, még a sárközieknél is szebbnek tartják a sióagárdiak népviseletét. Sióagárd népe is tiszta katolikus, de katolikus létére is már egykés. Baksay Sándor, a református püspök „Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben" című műben azt írja, hogy sehol se olyan szép a magyar faj mint Baranyában (Baksay is onnan való), de még a szépnevű Baranyában is a legszebbek a szabadszentkirályiak, szentgáliak, szentdienesiek, kis- és nagypeterdiek, pedig – az ormánságiakkal ellentétben – ezek mind tiszta katolikusok (és sajnos, már szintén régen egykések).

Szabadszentkirály népe még ráadásul nemes is és nemessége még középkori eredetű. Most is élnek még benne azok az érdekességképpen női neveket viselő családok (Éva, Kata) melyek nemességüket még a középkorban kapták. Baranya magyarsága körében elég tekintélyes kisebbség kálvinista, de mint láthatjuk, a legszebb fajúak, a legősibbek és a nemesek még közülük is megmaradtak katolikusoknak.

Sokak szerint az országban legszebb népviselete a Pest és Szolnok közt fekvő Boldog község népének van. Természetesen a boldogiak is tiszta katolikusok. Petőfinek viszont (bizonyára, mert ő a boldogiakat nem látta) a Nógrád megyei ludányiaké tetszett legjobban, különösen pedig az asszonyok főkötője. Azt írta úti élményeiben, hogy az annyira szép, hogy az ő feleségének is ludányi főkötőt kell majd viselnie. Természetesen Ludány is tiszta katolikus falu.

A Rábaközben a kapuváriak és a vele összeépült gartaiak a legszebb fajúak és legmagyarabb, legnemesebb viseletűek. Azt mondják, a gartai búcsút egy egész életre szóló élmény megnézni. A virtus is olyan nagy volt körükben, hogy ha egy kapuvári legény gartai lányt mert elvenni, vagy megfordítva, akkor mindig vér folyt. Rábaköznek „csak" 90%-a volt katolikus, de ezek a legszebb és leghíresebb kapuváriak és gartaiak már száz százalékban azok. Ilyen mérvben azok viszont a Somogyban ugyanezen tulajdonságaikról híres karádiak, a palócok közt a bocsárlaputőiek.

Kivételt nem tűrően katolikus aztán annak a Nyitra megyei, a honfoglalás kori emlékei miatt millenáris emlékművel megjelölt Zoborhegy tövében lakó és tót tenger közepette is magyarnak megmaradt 15-20 ősmagyar falunak népe is, mely annyira fenn a tótok közt él, hogy – sajnos – emiatt még a 30-as évek végén történt határrevízió idején se kerülhetett vissza hozzánk. Szép népviseletük is van, s ezek között találták a népdalgyűjtőink ezt a magyar lányok erkölcseit oly szépen dicsőítő dalt:

Ez a kislány akkor sír, hogyha koszorú
(a menyasszonyok koszorúja) van a fején,
Megy az Isten házába, rágondol a lányok sorára (sorsára).
Olvasója, de imádságos kiskönyv van a kezében.
Páros csillag az égen ragyog a fekete szemében.

Helyzetkép
a magyar közélet protestáns felekezetiségéről

Az a Szabó Dezső, akinek istentelenségét még élete utolsó napjaiban is láttuk már, Pasarét, 1926. augusztus 31-i keltezésű és „A magyar protestantizmus problémái" címen a Genius kiadásában megjelent füzetében még nagy protestánsnak mutatja magát. (Az is maradt istentelensége ellenére is, mert hiszen általános örökösévé is felekezetét tette. Úgy látszik, az istentelenség nem ellenkezik a kálvinizmussal, hanem csak az, ha valaki katolikus érzelmű.)

Szabó Dezső nem annyira elképesztően elfogult, mint Móricz Zsigmond volt s ezért ő már tud róla, hogy azért a katolikusok se mind „idegenek" ebben az országban, hanem magyarok is akadnak köztük. De viszont ő meg – s ez még a Móricz Zsigmond feltevésénél is sértőbb – az egyházat, vagy legalábbis az egyház magyarországi vezetőit, a főpapságot tartja teljesen idegennek, német vagy szláv vérűnek és nemzetközi szelleműnek, a protestáns felekezetiséget ellenben úgy állítja be, mint a magyar szellemnek ebben az országban egyedüli képviselőjét, mely nemcsak a múltban jelentette mindig a magyar öncélúságot, hanem a jelenben is egyedül képviseli a magyar öntudatot. Ezért azt hirdeti, hogy hozzájuk kell csatlakozniuk, illetve velük kell tartaniuk a katolikusoknak is, ha nem nemzeti érzelműek, hanem magyarnak tartják és vallják magukat.

„Hosszas belső latolgatás és az élet és halál minden lehetőségének megfontolása után – írja – teljes lelkiismereti felelősséggel merem kimondani: a protestáns magyarságnak fel kell venni a küzdelmet – nem a katolikus vallás, hanem – a katolikus nemzetközi érdekszövetség hódítása és a mögötte ható idegen faji elnyomás ellen."

Tehát Isten mentsen attól, hogy Szabó Dezső a „katolikus" vallás ellen lenne. Ő a katolikus vallásnak annyira nincs ellene, hogy külön kijelenti, hogy „ezeket a sorokat olyan írja, aki sohasem fogja megérteni, hogy mi a különbség a katolikus magyar és a kálvinista magyar között. Aki csak magyart ismer".

Szabó Dezső tehát nem a „katolikus" vallás ellen van, hanem csak egy titkos sátáni „nemzetközi érdekszövetség" ellen, mely rátelepedett a magyar katolicizmusra és melynél a magyarságnak veszedelmesebb ellensége el se képzelhető.

Szabó Dezső azonban teljesen hiába teszi ezt az éles megkülönböztetést és teljesen hiába hangsúlyozza, hogy ő nem a katolikus vallás ellen van. A katolicizmus ugyanis Rómától és a főpapságtól, tehát „a nemzetközi érdekszövetségtől" semmiképpen se választható el, a kettő egy és ugyanaz, Róma és főpapsága nélkül nincs katolicizmus (magyar katolicizmus sincs). Aki tehát Rómát és a főpapságot nemzetközi érdekszövetségnek tartja, az a katolicizmust tartja annak.

Hogy Szabó elhitte, hogy hitfelei elfogadják ezt a lehetetlen megkülönböztetést, azt megértjük, mert hiszen tudjuk, hogy ők elsősorban érvényesülni akarnak, és hogy érvényesülésükben a katolikus Magyarország is támogassa őket, azt csak effajta megkülönböztetésekkel lehet elérniük. De hogy ő abban bízott, hogy neki még a katolikusok is elhiszik azt, hogy ők akkor is római katolikusok maradnak, ha Róma ellen vannak, sőt főpapjaikat is egy veszedelmes nemzetközi érdekszövetkezet tagjainak tartják és természetesen eszerint is kezelik őket, azon az okos Szabó Dezső részéről végtelenül csodálkoznunk kell.

Azt mondja, hogy „ez a küzdelem (ti. a katolikus nemzetközi érdekszövetség leleplezése, kezéből a hatalom kiragadása és a protestáns magyarság kezébe adása) a katolikus magyarságnak éppen olyan vér szerinti életérdeke, mint a kálvinista magyarságnak". Ha mindez így

igaz, még igazabb az, hogy az a katolikus magyarság, mely e küzdelemben a protestáns magyarok oldalán áll, magyarnak talán magyar lesz, de semmiképp se lesz katolikus. Szabó Dezső azonban azt hangsúlyozza, hogy ő a katolikus magyart továbbra is katolikusnak akarja meghagyni.

Ha azonban a katolicizmus természeténél fogva ennyire nemzetközi, ennyire veszedelmes és ennyire csupán „érdekszövetkezet", akkor mi tovább megyünk Szabó Dezsőnél, s azt mondjuk, hogy az egész katolicizmus pusztuljon a magyar közéletből s a magyarság elengedhetetlen kötelessége, hogy onnan a katolicizmusnak még az írmagját is kiirtsa. Hiszen amíg az a katolicizmus római, addig a protestánsok szerint „nemzetközi" is, ha pedig már nem lesz római, akkor nem lesz katolikus se.

Amíg mai főpapsága vezető, addig a protestánsok szerint idegen „érdekszövetkezet" is lesz. Segíteni se lehet rajta, hogy ne az legyen, mert hiszen amíg Róma nevezi ki a magyar főpapokat, addig nem magyar, hanem „idegen" érdekeknek megfelelően nevezi ki őket. Ha pedig nem a Róma kinevezte főpapok (akik az apostolok utódai), kormányozzák az egyházat, az egyház megint csak nem lesz már katolikus. Ilyen naiv (vagy talán inkább csak ravasz) tehát Szabó Dezső, mikor nem akar Rómát és nem akar tőle kinevezett főpapságot, de ugyanakkor megnyugtat bennünket, hogy neki az, hogy valaki katolikus vagy kálvinista magyar-e, mindegy, sőt egyáltalán nem is tudja megérteni, hogy vannak olyanok is, akiknek nem mindegy.

S oly világos és egyszerű okoskodás ez a Szabó Dezsőé, mintha azt mondanám valakinek: Nézze, Isten látja a lelkemet, hogy én magát nem gyűlölöm, kárát se akarom, sőt még csak el se tudom képzelni, hogy én különb vagy más magyar lehessek, mint maga. Nem veheti azonban tőlem zokon, hogy én minden gazembert engesztelhetetlenül gyűlölök. Mivel pedig nem tagadhatja, hogy maga az, be kell látnia, hogy magát is engesztelhetetlenül kell gyűlölnöm és a magyar közéletből el kell távolítanom. De remélem, belátja, hogy ez a gyűlölet nem maga, hanem csak gazembersége ellen irányul és ezért elvárom, hogy e küzdelemben maga is szívvel-lélekkel támogatni fog.

Szabó Dezső 1926-ban tulajdonképpen ezt a felszólítást intézte a magyar katolikusokhoz.

Szabó Dezső pontokba szedi követeléseit. Az első: „Minden kiváltság és élősdi osztály vagy elem teljes megszüntetése." A második: „Címek és születésrangok eltörlése." A harmadik: „A nagybirtok megszüntetése." A hatodik: „Mindennemű papságnak teljes kizárása az állami akarat kialakulásából."

Látjuk, mennyire rokonok a pontjai a kommunizmus tanaival. Ezek után már nem is csodálkozhatunk rajta annyira, hogy felekezete néhány év múlva annyira hamar és oly könnyen megegyezést kötött „a népi demokráciával" és oly könnyen magára hagyta a nemzetet a moszkovita bolsevizmussal folytatott harcában.

Csak egyet nem értünk: Miért akarja Szabó Dezső nemcsak a katolikus papságot (mely természetesen mint egy idegen „nemzetközi érdekszövetség" része, káros a nemzetre s így kizárása érthető), hanem még a színmagyar és állítólag mindig a magyar érdeket képviselő kálvinista papságot is kizárni minden hatalomból és befolyásból? Csak nem azért, hogy a katolikusok meg ne sértődjenek s meg ne értsék, hogy itt csak egy ellenük irányuló aknamunkáról van szó?

Ha igen, akkor újra csak figyelmeztetnünk kell arra, hogy a cél az eszközt nemcsak a kommunisták taktikájában, hanem náluk is szentesíti. Igazságszerető ember ugyanis nem büntetheti a nemzet körül szerzett elévülhetetlen érdemeiért éppen a kiváló kálvinista papságot csak azért, hogy a nemzetközi érdekszövetkezetnek lekötelezett katolikusoknak kedveskedjék. De ha Szabó – ismét csak kommunistákhoz illő erkölcsökkel – mégis ennyire kedvükben jár, semmiképpen se hihetjük el, hogy ígérete őszinte s így be is váltja. Ha ugyanis jó magyar, lehetetlenség, hogy éppen a legkiválóbb magyarokat zárja ki a magyar közélet-

re való befolyásból. Ha pedig ígéretei hazugok s amit pontjaiban előad, maga se hiszi vagy veszi komolyan, hogy higgyük el mi, katolikusok, s amit ígér, hogy vegyük mi komolyan?

Szabó Dezső röpiratának még a megszólítása is ez: „Tiszteletes és Világi Urak!" A tiszteleteseket tehát elébe teszi a világi uraknak. Hogy lehet ezt a megszólítást összeegyeztetni azzal, hogy viszont a röpirat szövege ugyanezen tiszteletes uraknak a hatalomból való teljes kiszorítását kívánja?

Hogy mikor szóval a magyarságot emlegeti, valójában a protestantizmus előnyeiért küzd, azt Szabó Dezső még világosabban kimutatja akkor, mikor annak szükségét hangoztatja, hogy a magyar protestantizmusnak „ki kell küzdenie minden áron, hogy a kultuszminiszter felváltva kerüljön ki a magyar katolikusok és a magyar protestánsok sorai közül. Hogy a kultuszminisztérium és az egész állami közoktatás irányító helyei 50 percentben [százalékban] protestáns magyarok legyenek".

Megint érdekes, hogy Szabó Dezső ezt a követelését is ismét csak a kommunisták vívták ki, akik akkor, mikor kormányukban az egy szegény Keresztúrit kivéve nem is volt már katolikus, hanem mindenki vagy zsidó volt vagy protestáns, állandóan azt hánytorgatták, hogy „a demokráciával" mennyire ellenkezik, és a másvallású magyarokra mennyire sérelmes, hogy a magyar kultuszminiszter csak katolikus lehet. Csakugyan, mihelyt sikerült áttérniük az egypártrendszerre, azaz mihelyt sikerült megszüntetniük a „demokráciát", első dolguk volt még a kultuszminiszteri székbe is protestánst ültetni. Bár a kultuszminiszter személye később megváltozott, abban már nem történt változás, hogy ez a miniszter sohase volt katolikus, sőt legtöbbször még az általános iskolák igazgatói se, még Esztergomban se.

Sajátságos, hogy Szabó Dezső még elképzelni se tudja, hogy lehessenek olyan magyar emberek, akik katolikus és kálvinista magyar között különbséget tesznek, ő maga azonban olyan nagy különbségnek tartja azt, hogy a kultuszminiszter katolikus-e vagy protestáns, hogy éppen ezen a téren áll elő követeléssel. Megannyi értetlenség.

Pedig hát mivel az ország 68%-a katolikus és csak 26%-a protestáns, Szabó Dezső kívánsága éppen olyan, mintha Debrecenben követelnék a katolikusok azt, hogy a polgármester a kálvinistákkal felváltva katolikus legyen. Ezzel szemben azonban talán nem kell külön hangsúlyoznom, hogy Debrecenben a katolikusok még csak nem is álmodhatnak arról, hogy a polgármester nem felváltva, hanem akár csak valaha is katolikus legyen. Pedig nincs is olyan törvény, hogy nem lehet.

Olyan törvény sincs, hogy a magyar kultuszminiszter mindig katolikus legyen, mert ez is csak szokásjog s csupán azért keletkezett, mert a magyar kultuszminiszter protestáns vagyont nem kezel egy fillért se (mert a magyar protestánsok a vagyonukat maguk kezelik) és a protestánsok ügyeibe se szólhat bele (mert nekik önkormányzatuk van), ellenben a katolikus egyház vagyonából százezer holdakkal (a vallás- és a tanulmányi alap vagyonával) ő rendelkezett, a főpapi kinevezések is az ő kezében voltak és a királyi katolikus gimnáziumok is teljesen az ő rendelkezése alatt álltak.

Mindez tűrhetetlenül sértette a magyar katolikus egyház szabadságát s ez a katolikus sérelem egyenesen sértő kihívássá vált volna, ha a vele rendelkező miniszter ráadásul még csak tagja se lett volna az egyháznak.

Aztán azt se szabad elfelejtenünk, hogy az az 50-50 percentes [%-os] arány is, melyet Szabó Dezső kíván, csak elméletben volna meg, nem pedig a valóságban. A protestáns miniszter és bármely protestáns állami tisztviselő ugyanis többnyire egyházkerületi felügyelő is, vagy legalábbis presbiter, ha még nem az, akkor is mindig öntudatosan (ha lehet nyíltan, ha ez nem célszerű, titokban) protestáns, aki mindenben felekezeti érdekeinek előmozdítását nézi.

A katolikus miniszter és tisztviselő azonban fő figyelmét mindig arra fordítja, hogy a protestánsok iránti tárgyilagosságát bebizonyítsa. Még Vass József, a papminiszter is úgy-

szólván egyedül csak ezt nézte, s mikor például azt kérték tőle, hogy ajánlja az iskolákban a Szívgárdák megalapítását (természetesen csak a katolikus tanulók számára), azt felelte, hogy ez katolikus dolog s ő itt se nem pap, se nem katolikus, hanem csak miniszter.

De a katolikus miniszter, vagy más állami tisztviselő elvált ember is lehet s érvénytelen házasságban is élhet vagy mint agglegény, szeretőket is tarthat, vagy mint házas, a gyermekáldás ellen is védekezhet, s mivel emiatt tőle (vagy feleségétől) megtagadták a föloldozást, sokszor nagyobb ellensége „a papoknak", mint a protestáns miniszter, akit a katolikus papság ellen csak felekezeti ellentét fűt, de legalább személyi nem, s akit hasonló okok vagy szempontok a saját felekezete részéről sohase zavarnak, mert ezek mind az ő magánügyei, melyeket felekezete nem firtat.

A magyar katolicizmus már régen szívesen lemondott volna azon szokásjog érvényesítéséről, hogy a magyar kultuszminiszternek mindig katolikusnak kell lennie, ha ennek ellenében a magyar kormány is lemondott volna arról a szintén szokásjog alapján szerzett jogáról, hogy az egyház (de megint csak egyedül a katolikus egyház) ügyeibe és iskolái vezetésébe beleavatkozhat. Szabó Dezső és a magyar protestantizmus azonban úgy akar felerészben protestáns kultuszminisztert, hogy azért az állam és ez a most már protestáns kultuszminiszter továbbra is épp úgy rendelkezhessék a katolikus egyházzal, mint eddig a legalább anyakönyvben katolikus kultuszminiszter rendelkezett.

És természetesen kommunistáink is – megint csak újabb hasonlóság a protestantizmussal – mikor szakítottak a szokásjoggal és a demokrácia és az igazság (!) nevében először protestánsokat, majd zsidókat, illetve kommunista ateistákat tettek kultuszminiszterekké, nekik se volt eszük ágában se, hogy annak a katolicizmusnak, mely szerintük egyébként is csak magánügy, legalább most visszaadják a szabadságát, s megengedjék, hogy ügyeiben maga intézkedjék.

Most természetesen nem lehetett már szó arról, hogy az egyház a vagyonáról rendelkezzék maga, mert vagyona már nem volt, s hogy a királyi katolikus gimnáziumok tanárait ő válogassa ki, mert már ilyen gimnáziumok se voltak, de a kommunista kormány nemcsak a főkegyúri jog gyakorlásához ragaszkodott, azaz a püspökök és kanonokok kinevezésébe szólt bele így is (milyen kiáltó képtelenség, hogy nyílt istentagadók nevezik ki a katolikus egyház főpapjait s ráadásul még azon a címen, hogy ők a katolikus egyház patrónusai, azaz védői, mert a „kegyúr" szó ezt jelenti magyarul), hanem még a teológiai tanárokat, plébánosokat, sőt káplánokat is ők nevezték ki, illetve mozdították el.

Szabó Dezső tehát – akiért rajongtak még a katolikus egyetemi hallgatók is – ravaszul, sőt álnokul elhallgatta, hogy miért kellett mindig katolikusnak lennie a magyar kultuszminiszternek. Mert hiszen ha megmondta volna, a vak is látta volna, hogy itt tulajdonképpen nem a magyar katolicizmus egy, a többi vallásra hátrányt jelentő előnyéről, hanem a többi vallással szemben éppen a katolicizmus egy szégyenletes hátrányáról van szó.

Elhallgatta azt is, hogy a katolikus egyház már rég lemondott volna erről a tőlük annyira irigyelt „előnyéről", ha a Szabó Dezső-féle hazafiak hagyták volna, hogy lemondjon. Pedig hát e lemondása fejében csak annyi jogot kívánt volna magának, amennyivel a katolikuson kívül hazánkban már kivétel nélkül minden bevett vallásfelekezet bírt, még a mindössze 0,4%-ot tevő unitáriusok is, ti. hogy a maga ügyeiben maga rendelkezhetik.

Az igazság tehát az, hogy a katolikus egyháznak nem kiváltságai voltak a hazában, hanem még az a szabadsága és az államtól való függetlensége is hiányzott, amely minden más vallásnak megvolt. A protestánsok és a kommunisták azonban úgy állították be a dolgot, mintha a katolikus egyháznak a más vallásokra sértő és az egyenlőséget megcsúfoló kiváltságai lennének hazánkban, s mintha ők csak ezek eltörlésére és a vallási egyenlőség megvalósítására törekednének.

A magyar állam illetéktelen beavatkozása fejében, szépségflastromul annyit megtett, hogy az államnak ezt az egyház feletti gyámkodását legalább olyan közegei által igyekezett gyakorolni, akiket az anyakönyv katolikusoknak jelzett (de ezek is lehettek érvénytelen házasságban élők, sőt exkommunikáltak is, például, ha párbajoztak vagy házasságukat protestáns imaházban kötötték).

Szabó Dezső tehát – de természetesen olyan ravaszul, hogy az érte rajongó s a hitükkel egyébként is édeskeveset törődő katolikus egyetemi hallgatók nem is sejtették – azon ürügy alatt, hogy csak az egyenlőséget s az igazságosságot és a magyar nemzeti érdeket szolgálja, tulajdonképpen semmi mást nem akart, mint azt, hogy a katolikus egyház ügyeinek intézésébe (de csak egyedül azéba) ezek után is épp úgy beleszólhasson az állam, mint eddig, de azok, akik beleszólnak, ne legyenek legalább katolikusok mint eddig, hanem ezt protestánsok is megtehessék.

Azt is elhallgatja Szabó Dezső (s természetesen elhallgatták utána a kommunisták is), hogy eddig a mindig katolikus kultuszminiszter ellensúlyozására a kultuszminiszteri államtitkárnak mindig protestánsnak kellett lenni. Pedig hát igazán nem volt szükség a katolikus miniszter ellensúlyozására, mert – különösen régen – többnyire olyan csapnivaló katolikusok voltak ezek a „katolikus" miniszterek, mint Eötvös József, Trefort Ágoston vagy Csáky Albin. Ezek Rómának, a klerikalizmusnak vagy a jezsuitizmusnak egy cseppet se voltak kisebb ellenségei, mint akár maga Szabó Dezső. De a magyar protestánsok mégis bírtak azzal a szokásjoggal, hogy legalább a kultuszminiszter helyettesének, aki (ha a miniszter beteg volt, vagy kényelmeskedett) helyette intézkedett, mindig protestánsnak kellett lennie.

Nem volt ugyan törvény, de mégis valóság volt, hogy Magyarországon vezető állásba zsidó nem emelkedhetett. Zsidó miniszterelnök, kúriai elnök, budapesti (vagy akármilyen) polgármester szinte elképzelhetetlen volt. A zsidó azonban olyan szívós és annyira életképes faj, hogy mégis sokszor ők parancsoltak még a magyar miniszterelnöknek is. Kétségtelen, hogy ilyen élelmesség ellensúlyozására megokoltak bizonyos korlátozó intézkedések. Ha nem is ennyire, de kétségtelen, hogy szívósságra és élelmességre nézve a katolikusok és protestánsok között is hasonló különbség van. Debrecenben például nincsen megszabva, hogy a polgármesternek kálvinistának kell lennie. Mégse történik meg, sőt még elképzelni is alig lehet, hogy valaha Debrecenben katolikus ember legyen a polgármester. Az Amerikai Egyesült Államokban se törvény, hogy az elnök nem lehet katolikus, mégis Kennedy volt az első katolikus, aki ott elnökké lehetett.

A kultuszminiszteri székre vonatkozóan is csak azért van szabály, hogy csak katolikus lehet, mert ha nem lenne, egész bizonyos, hogy a legtöbbször még az is protestáns lenne. A magyar miniszterelnök például, akire nem vonatkozik ez a szabály, 1867 óta, mióta nálunk miniszterelnökök vannak, hosszabb ideig volt protestáns, mint katolikus. Kormányzót azóta kétszer választottunk, de mint a kétszer protestánst: először lutheránust (Kossuth), aztán kálvinistát (Horthy). Érdekes, hogy mikor Kossuth diktátornak adta át hatalmát, ez is protestáns (lutheránus) lett: Görgey. Az se véletlen, hogy mikor a kommunizmus jóvoltából már a kultuszminiszternek se kellett katolikusnak lennie, már többet nem is lett sohase katolikus, még anyakönyvileg se.

Látjuk tehát, hogy ugyancsak furcsa követelések azok, melyekről Szabó Dezső nyíltan (pedig a nyílt beszéd nagy szó a protestánsoknál) kijelenti, hogy nemcsak a protestánsok, hanem a katolikusok érdeke is kívánja őket, sőt, hogy egyenesen magyar nemzeti követelések. De ennél még furcsább dolgokhoz is követeli ő a hazafias katolikus magyarok hozzájárulását:

„Itt arról van szó – írja –, hogy a kálvinista magyar anya (értsük meg: nem a magyar anyáról, hanem a katolikusok kizárásával egyenesen és kifejezetten „kálvinista magyar anyáról" beszél) ne azzal a fájdalmas teherrel szülje gyermekét, hogy a magyar munkával, magyar

vérrel, magyar szenvedéssel vásárolt magyar föld a falat elnyerésénél (magyarul: elnyerésekor), az életbe indulásnál (induláskor), állásba jutásnál (jutáshoz), az élet minden adományánál (adományában) az ő gyermekének nehéz hátrány idegen, kitúró fajok gyermekeivel szemben, hogy magyar és kálvinista."

„Arról van szó – folytatja –, hogy az életbe induló magyar kálvinista fiú (szegény katolikus magyar fiú, veled ki törődik?!) ne tapasztalja minden lépésénél (lépésekor), hogy ő saját hazájában csak mostoha, csak megtűrt, másodrendű valaki, idegen fajok gyermekeivel szemben csak azért, mert azok katolikusok."

Szabó Dezső szerint tehát a magyar katolikus gyerek (mert bizonyára csak nem akarja tagadni, hogy ilyenek is vannak) nem részesül olyan háttérbe szorításban, mint a magyar kálvinista gyerek. Ez azonban önkéntelenül is annak elismerését jelenti, hogy az átkozott „katolikus nemzetközi érdekszövetség" mégse nemzetközi érdekszövetség, hanem csak katolikus érdekszövetség. Annak jogosságát ugyanis, hogy a katolikusok a katolikusokat támogassák, mindenki tagadhatja, csak Szabó Dezső nem, aki éppen most akar összehozni egy protestáns érdekszövetséget Magyarországon. (Nem hajlandó észrevenni, hogy ez már rég megvan s mindig is megvolt.)

E törekvését csak azzal próbálja leplezni, hogy a maga megalapítandó protestáns érdekszövetségét nem protestánsnak, hanem magyarnak nevezi, azt pedig, ami ellen megalapítani akarja, megteszi nemzetközinek, mely éppen ezért zárta ki az érvényesülésből a kálvinista anyák magyar gyermekeit, mert nemzetközi.

Szabó Dezső mindezt akkor írta, mikor hazánk felett Horthy Miklós „országlott", aki nem is kálvinisták, hanem egyenesen kálvinista lelkészek ivadéka volt s maga is annyira kálvinista, hogy katolikus feleségének is kálvinista imaházban kellett megkötnie vele házasságát, noha ez feleségétől, aki hívő és vallásilag is művelt katolikus volt, olyan nagy áldozat volt, hogy semmiképpen se tette volna meg, ha vőlegényének ez nem lett volna mindennél előbbre való.

Ezt a nyakas kálvinista Horthyt mégis a Szabó Dezső szerint a kálvinistáktól minden betevő falatot irigylő és „idegen fajok"-ból összetevődő katolikusok tették meg Magyarország kormányzójává (másképp nem lett volna azzá, mert hiszen Magyarország nagy többségében katolikus s így katolikusok voltak a nemzet azon képviselői is, akik megválasztották), sőt még az átkos „katolikus nemzetközi érdekszövetség" se mozdította meg ellene még a kisujját se, mert hiszen megválasztásának nem is volt ellenzéke.

Szabó Dezső állításaira még jobban csóválnunk kell a fejünket, ha mindehhez még azt is hozzávesszük, hogy a Horthy-korban a kálvinista államfő mellett még a magyar miniszterelnöki székben is évtizedeken át a Bethlen Istvánok, Darányi Kálmánok és Gömbös Gyulák ültek (egytől egyig a legöntudatosabb protestánsok), hogy kálvinista volt az országgyűlés elnöke és a kúria elnöke is (ami addig még sohase fordult elő), hogy a püspököktől és katolikus grófoktól nemcsak a földnélküliek számára vettek el földeket, hanem a protestáns püspökök számára is (egyenként 500-500 holdat). Pedig de sok katolikus művelt fiatalember hitte el erről a Szabó Dezsőről, hogy egyedül csak a magyarságért küzd!

Pedig Szabó valójában nemcsak a fajtájáért nem küzdött itt, hanem még a felekezetéért se. Sokkal okosabb volt ő annál, semhogy maga is elhitte volna, amit itt ír. Szabó Dezső elsősorban mindig magáért írt. (Mikor például egyik írásában minden műve között legjobban a „Csodálatos élet" című regényét magasztalta s én egy társaságba ezt érthetetlennek találtam, mert ez a regény éppen nem kiváló, éppen protestánsok világosítottak fel, hogy ez azért történik, mert ez a regénye nem fogy, de a jövedelem miatt szeretné, ha fogyna.) Mikor szóban forgó röpiratát megírta, ugyanilyen okból fordult a protestantizmus felé és akart szolgálatába állni.

Szabó Dezső féktelen gőgje nem bírta ki sokáig egy táborban s egy környezetben. De környezete se bírta ki sokáig őt. Legelőször a maga fele nyájával veszett össze és kálvinista lelkész testvére létére „A magyar protestantizmus problémája" címen 1913-ban a protestantizmus ellen írt cikket a Nyugatban, melyben összevissza piszkolta benne a protestantizmust és a kálvinista lelkészi kart. Emiatt hitfeleiből tovább már nem élhetett, mint író s ezért a szociáldemokrata zsidók táborába ment. Az első kommunizmus folyamán a zsidókat utálta meg s féktelen dühvel nevezte őket „szíriaiak"-nak. A kommunizmus bukása után a keresztény kurzust próbálta szolgálni s ez ügyben Prohászka püspöknél és Bangha páternél is járt. Világos, hogy ők a legjobb akarattal és minden tehetsége ellenére se fogadhatták el szolgálatát, mert hiszen hite nem volt, a zsidókat is sokkal jobban gyűlölte, mintsem egy kereszténynek szabad s írásai is olyan trágárok, hogy katolikus sajtó nem közölheti őket.

Nem volt tehát egyelőre mást tennie, mint újra megbántott felekezete ajtaján kopogtatni, s mivel köztük nevelkedett, nagyon jól tudta, mivel lehet kegyüket legbiztosabban visszaszerezni, ezért kezdett el dörögni a „katolikus nemzetközi érdekszövetség" ellen. Ez számára annyiban is hasznos volt, mert vele együtt a zsidóság felé felégetett hidak újraépítését is megkezdte, bizonyára abban a reményben, hogy majd ha idegei újra kezdik nem bírni hitfeleit, legyen újra hova fordulnia.

„Ki kell égetni a magyar társadalom lelkéből a magyargyilkos, ragadozó és perverz ellenforradalmi ideológia minden nyomát" – írta ő, akinek szájából 1920-ban még olyan féktelen gyűlölettel visított a zsidóság felé megvetése jeléül a „szíriai" szó, amilyent addig még nem láttam embertől. Mert gyűlölni ugyancsak tudott.

Ezek után azt gondolhatná az ember, hogy kár itt éppen Szabó Dezsővel foglalkozni ilyen bőven s különösen röpirata megjelenése után évtizedek múlva, mert ilyen ember véleménye és érvei nem érdemlik meg ezt a fáradságot. Azonban, sajnos, nem így van. Szabó Dezső igen nagy tehetség, s ha dühében ír, akkor is sokszor egész csodálatos meglátásokkal ír. Ez volt a titka nagy népszerűségének. A továbbiakban is látni fogjuk még, hogy amit állít, tetszetős, és megállapításait ma is sok magyar tartja még igen fontos dolognak. Szabó Dezső eszméinek megtárgyalása tehát a magyar közéletet jelenleg foglalkoztató kérdések megtárgyalása. A katolikus egyház ellen ma is azokkal az érvekkel lehet leghatározottabban hangulatot kelteni, melyeket Szabó Dezső e röpiratában hangoztat.

Ez az okos Szabó Dezső 1913-ban a Nyugatba írt említett cikkében ilyen kijelentéseket tett: „A protestantizmust a két szék közt pad alá esés szomorú válsága fenyegeti. Csakhamar két élő és jövőre képes ellentétes szervezet pofozógépje lesz." Szerinte „az egyik élő és jövőre képes szervezet" a katolikus egyház, a másik a marxizmus. De a harmadiknak, a protestantizmusnak a XX. században már nincs létjogosultsága. Aki ugyanis hisz és vallásos akar lenni, az katolikus lesz, nem protestáns, aki pedig nem hisz, az meg materialista lesz, nem pedig kálvinista. A protestantizmus akkor, mikor a katolicizmussal szakított, a komoly hittel is szakított. Hiszen az a hit, amit mindenki maga szab meg magának, nem komoly hit. A protestantizmusnak le kellene ebből vonnia a logikus következményt, haladóvá lennie és a marxizmus mellé állnia. Ha nem teszi meg sürgősen, két szék közt a pad alá esik.

„A protestantizmusnak nincs többé pozitív mondanivalója", állapítja meg. Hihetetlen „elfogultság"-nak nevezi azt a megállapítást, hogy a „protestantizmus az ész vallása". Hogyan lehetne az, mikor „alapja szem- és fülsértő illogikum"? „Az egyetlen vallás – mondja ki egész határozottan –, mely a tiszta ész vallása, a katolicizmus."

„A mai protestantizmus"-t „orrhangú"-nak és „szemforgató"-nak nevezi s azt állapítja meg róla, hogy „nem más, mint egy abortált, idétlenül fogant, kontároktól mímelt csempészkatolicizmus". „Kettős hipokrízis, kettős gyűlölet hitványsága teszi undorítóvá ezt a protestantizmust" – folytatja.

„Az élet szenvedélyével gyűlölök mindent – mondja –, ami az élet látszatát kendőzi magára, de a halálnak, az elszáradásnak a szerve. A mostani protestantizmus ilyen szervezet."

A kálvinista lelkészek s általában a protestáns igehirdetés ellen ilyen gyűlölettel s megvetéssel kel ki: „Nincs undorítóbb, mint ezek a kalabriásszagú fekete patkányok, amint szent pózaikkal, ócska gesztusaikkal vontatott hangon, hihetetlenül üres frázisaikat ólmozzák bele a szegény modern „Vazulok" füleibe. Hallgass végig ezer kálvinista prédikációt: 990 bibliai frázisok, Istent pukkasztó nagy mondások és 300 év óta elvénhedt természeti képek ostoba keveréke, mely lelki tunyaságra és ízléstelenségre zülleszt."

Látjuk, hogy az a Szabó Dezső, aki 1913-ban így írt, aki „undorító"-nak találta a felekezetét, mégpedig „kettős hipokrízis, kettős gyűlölet hitványsága miatt", tizenhárom évvel utána már a katolicizmus gyűlöletében kel versenyre hitfeleivel, sőt talán még túl is tesz rajtuk. De hogy nem ő, nem az esze, nem az igazság, amit 1913-ban megállapított, változott meg azóta, hanem csak az író kenyérkereseti lehetőségei, mutatja, hogy noha most „töredelmesen bocsánatot kér" azért, ami 13 éve történt (a gőgös Szabó Dezső e nagy megalázkodása láttára önkéntelenül a későbbi kommunisták „önbírálata" jut eszünkbe, annál is inkább, mert mind a kettő meggyőződés ellenére, tisztán érdekből vagy kénytelenségből történt), de nem cikke megállapításai, hanem csak a hangja miatt kéri a bocsánatot. Nem az bántja, amit mondott, hanem csak az, ahogyan mondta. „Nem mintha – írja szóról szóra – a cikk lényegéért nem vállalnám ma is a felelősséget, hanem mert hangomba nem tudtam elég szeretetet önteni."

Valóban, Szabó Dezsőnek még a hittestvérei iránti hízelgésből írt röpiratában is észrevehető a régi meggyőződés változatlansága. Most is szemére hányja felekezetének, hogy híveit túlságosan is polemikusan, túlságosan is katolikusellenesen neveli.

Most is így ír: „Mindenekelőtt a vallástalanítást kell új, egységes gondolatú reformmal élő szuggesztióvá tenni. Teljesen felesleges, sőt veszélyes a vallástalanítás keretében elsorolni, pláne elhadakozni, hogy mi mit nem hiszünk és mit tagadunk. Ennek a mai korban már semmi értelme nincs. Különben is: egy ilyen elsorolásnál (helyesen elsorolásban) nem volna értelme éppen csak erre vagy arra a hittételre vagy vallásra mutatni rá. Elő kellene sorolni mindazt – mondja maró gúnnyal –, amit a gömbölyű földön élő 1800 millió ember összehiszeget és mi nem hisszük. Ez pedig évtizedekig tartó nagy strapa volna. És az így végleg átprotestált negyven- vagy ötvenéves ember úgy lépne az életbe, hogy tudná, mit nem szabad hinnie, mit nem kell követnie, mit tilos tennie, de nem tudná, mit kell hinnie, mit kell követnie, tennie a sok problémájú világban."

Csakugyan okos, ügyes és szellemes rátapintás ez a protestantizmus egyik legnagyobb és nemzeti szempontból is legkárosabb fogyatékosságára: tisztán negatív voltára és erősen polemikus, katolikusellenes beállítottságára. Ámde éppen ez a támadó szellem a protestantizmus legnagyobb erőssége. Ez adja a protestáns ember nagy „vallási" öntudatát s azt a büszke meggyőződését, hogy ő mindent jobban tud, és hogy mindenben neki van igaza, nem pedig a pápistáknak. Mi lett volna enélkül a protestantizmusból? Ki olvasná el enélkül a protestáns sajtótermékeket és ki hallgatná meg a protestáns szónoklatokat? Hiszen egyedül ez teszi őket érdekesekké.

Szabó Dezső 1913-ban még a marxizmusnál tartott s felekezetét is vele szövetkezve akarta látni. Az első kommunizmus alatt teljesen kigyógyult e rokonszenvéből. Mivel azonban a katolikusok, akikhez csatlakozni szeretett volna, állást, illetve megélhetést nem adtak neki, ismét csak visszakanyarodott régi hitfeleihez, sőt még annyira hőn imádott faja sorsát is hozzá akarta kötni ahhoz a protestantizmushoz, melyről jól tudta, hogy „nincs többé pozitív mondandója". (Ezt a protestantizmust tette végül még vagyona örökösévé is. Úgy látszik azért, hogy azt a „mondanivalóját", mely már rég elfogyott neki, azért továbbra is csak szajkózhassa.)

Hogy higgyük el tehát, hogy Szabó Dezső legalább a faját őszintén szerette, mikor maga állapította meg (s ezt a megállapítását mindig fenn is tartotta, csak a hangot, a módot, mellyel előadta, vonta vissza), hogy ezt a protestantizmust nemcsak a katolicizmus, hanem „a modern gondolatoknak" is „szimmetrikusan egyforma, sunyi (e szót egyenesen dőlt betűkkel szedette) gyűlölete" tölti el?

Elhihetjük-e neki, hogy szerette a faját, mikor maga hirdette, hogy ezt a protestantizmust, mellyel a faját össze akarta kötni, „a két szék közt pad alá esés szomorú válsága fenyegeti". Hogy feledhette el, hogy ha a sorsát hozzá kötötte volna, ugyanez a szomorú sors fenyegette volna magát a magyar fajt is, hogy így szeretett fajtája is „két élő és jövőre képes ellentétes szervezet pofozógépjévé" vált volna? Szabad-e annak, aki fajtáját igazán szereti, faját szembeállítani „az egyetlen keresztény vallással, mely a tiszta ész vallása", a katolicizmussal? Vagy szabad-e olyan ideológiához kötnie, melynek „alapja szem- és fülsértő illogikum"?

Szabó Dezső a protestantizmust „hitványsága" miatt „undorító"-nak találja. Megállapítja róla, hogy csak „az élet látszatát kendőzi magára, de a halálnak, az elszáradásnak szerve" s ezért „az élet szenvedélyével gyűlöli". De a faját mégis erre a felekezetre akarja bízni s tőle várja, hogy faját megmentse. Halála után még vagyonát is ráhagyja.

De bizonyára sokan kérdezik, miért nem adott ennek a nagytehetségű, vulkánlelkű, közvéleményt teremteni tudó szellemóriásnak Prohászka vagy Bangha kenyeret és miért nem nyerte meg ezáltal a katolicizmusnak? Azért – feleljük –, mert sokkal bűnösebb volt annál, semhogy őszintén katolikus tudott volna lenni vagy méltó lett volna arra, hogy a katolicizmus katonája lehessen.

Az ugyanis, hogy egy protestáns belátja a protestantizmus tanainak „szem és fülsértő illogikumát", még nem tesz lélekben katolikussá senkit. Még az se teszi azzá, hogy a protestantizmust „undorítónak" találja és „az élet szenvedélyével gyűlöli". A katolicizmushoz ez még nem elég, ez annál sokkal több: hit és lelki felemelkedés. Szabó Dezsőnek azonban hite nem volt, lelki felemelkedését pedig lehetetlenné tették bűnös szenvedélyei, melyekkel szakítani nemcsak nem tudott, hanem nem is akart.

Ha hit nélkül lehet is valaki jó kálvinista, mint ahogyan az volt hit nélkül Jókai is, Ady is (Kossuth és Mikszáth pedig hit nélkül jó lutheránus), katolikus hit nélkül senki sem lehet még „jó" jelző nélküli katolikus se. De Szabó Dezső az erkölcsei miatt se lehetett volna katolikus lapok munkatársa. Ő maga is írásban vallotta be, hogy volt idő, mikor „immorális" [tisztességtelen] volt. De hogy élete végéig az maradt, azt meg láttuk már óvóhelyi, tehát élete végének nyilatkozataiból. Egyik volt sümegi tanítványától is egyenesen borzalmas dolgokat hallottam erkölcseiről.

Aztán hogy lehetett volna jó katolikus az a Szabó Dezső, akinek önzése és egocentrizmusa minden képzeletet felülmúlt, és aki mint katolikus is mindent jobban akart volna tudni, mint az egyház, mint katolikus újságíró se hallgatott volna az apostolok utódaira, hanem ő akarta volna tanítani a püspököket.

Most is például, mikor hangsúlyozza, hogy nem a katolikus vallás, hanem csak „a katolikus nemzetközi érdekszövetség" ellen ír, azzal kezdi mondókáját, hogy „annak a fajnak érdekében" „könyörög", „mely Európában kapott új Istenéhez (persze kommunista módra kisbetűvel írva) hiába könyörgött". Ennyire becsüli tehát Szabó Dezső Krisztust és a kereszténységet még akkor is, mikor kivételes vallásos hangulatában van és mint protestáns a protestáns felekezeti vezetőkhöz szól.

De azért mégis elvárja, hogy a katolikus magyarok is hallgassanak rá, mert nem a katolikus vallás, hanem csak a „katolikus nemzetközi érdekszövetség" ellen hadakozik és védi a faját. (Ebből is láthatjuk, kiknek nem tetszik „a katolikus nemzeti érdekszövetség". Azoknak, akiknek maga Krisztus és a kereszténység se tetszik.)

Ezt is írja: „Itt a magyarság tekintélyes zömének életérdekeiről, holnapjairól van szó." (Ki látott már „tekintélyes zömöt"? Ha ugyanis valami „zöm", akkor már tekintélyes is, a magyarságnak azonban sem a zöme, se a tekintélyes része nem protestáns, hanem legfeljebb egy tekintélyes kisebbsége.)

A magyarságnak a zöme is, meg a tekintélyes része is egyaránt ahhoz a katolikus nemzetközi érdekszövetséghez tartozik, amely ellen Szabó Dezső hadakozik. (Ha csakugyan csak a magyarságot nézné, akkor annak is a zömével törődne, nem pedig csak egy töredékével, még ha ez a töredék tekintélyes is.)

„Ha két felekezet, két hitforma – folytatja – küzdene egymással, nem érdekelne a dolog. Vagy mosolyogva nézném, mint egy napjainkba tévedt középkori lelki kakasviadalt." Szabó Dezsőnek tehát csak ennyi a vallási kérdés. De mint ő, úgy beszél hitfelei 90%-a is. Ilyen gondolatvilág mellett azonban mindenképpen logikátlan, hogy mégis miért „A magyar protestantizmus problémáiról" írt röpiratot, tehát a protestáns kérdést miért tartja ennyire fontosnak.

Hogy hozzá hasonlóan hitfelei is ilyenek, mutatja, hogy nekik is egész lelkivilágukban azon vallási kérdés körül forog, melyet egyébként teljesen mellékesnek tartanak: hogy egy-egy katolikus reverzális megakadályozására hónapokon át tartó és egész a lelki késelésig menő elkeseredett közelharcot folytatnak.

Ha katolikus részről történnék (de sajnos éppen nem történik, mert hazánkban a vegyes házasságok háromnegyed részét protestáns imaházban kötötték), mindez logikus volna, mert hiszen katolikus szempontból az, hogy katolikus-e valaki vagy protestáns, nem mosolyra keltő kakasviadal, hanem az igazságért és az örök üdvösségért folyó küzdelem. De protestáns részről, hol csak komikus kakasviadalról van szó, mire való és nem egyenesen a józan ésszel ellenkezik-e ez az elkeseredett küzdelem?

A kérdésre megfelel Szabó Dezső, aki rögtön ezután írja azt a már idézett kijelentését, hogy „arról van szó, hogy a kálvinista anya ne azzal a fájdalmas teherrel szülje gyermekét", hogy aztán az élet javaiból a katolikus nemzetközi érdekszövetség kiszorítsa. Így aztán mindent értünk, mert ezért csakugyan érdemes késhegyig menő harcot vívnia egy kálvinistának akkor is, ha hitetlen. Mivel pedig ebben a harcban másként nem lehetnének oldaluk mellett még a magyar katolikusok is, most már azt is értjük, miért küzd Szabó Dezső nem a katolicizmus ellen, hanem csak a katolikus nemzetközi érdekszövetség ellen. A katolikus nemzetközi érdekszövetség ellen szívesen küzd minden magyar, tehát a katolikus is.

Tehát nem a protestáns vallásért, hanem a magyar protestánsok érvényesüléséért folyik az elkeseredett harc. Ez megbocsáthatatlan bűn ugyan a magyarság ellen, de mindjárt magyar szabadságharccá válik, ha meggondoljuk, hogy nem a magyarság katolikus része (tehát zöme) ellen folyik, hanem csak a katolikus nemzetközi érdekszövetség ellen.

Szabó Dezső azonban csak véletlen elszólásként mondta ki az igazat, mert hiszen kevéssel előtte még azzal okolta meg ezt a harcot, hogy „itt a magyarság tekintélyes zömének életérdekeiről, holnapjairól van szó". Pedig hát tulajdonképpen mindkettőben ugyanazt mondta, csak az egyikben őszintén megmondta, hogy a kálvinisták érvényesüléséről van szó, a másikban pedig helyette „a magyarság tekintélyes zöme" érvényesüléséről beszél.

Protestánsaink tehát a magyar közélet előtt azzal teszik törvényessé, sőt hazafias teljesítménnyé ezt az ő érvényesülésükért folytatott harcot, hogy megállapítják róla, hogy nem egyéni, nem is protestáns, hanem magyar érdekért, magyar érvényesülésért folyik, s ezt az ő harcukat támogatni kell minden becsületes katolikus magyarnak is, mert hiszen a katolikus nemzetközi érdekszövetség üzelmeit ők se nézhetik ölbe tett kézzel, mert hiszen ezzel fajuk árulóivá válnának. Ha azonban egymás között vannak, akkor nyíltan megmondják, hogy itt egyedül csak a magyar kálvinista anyák fiainak érvényesüléséről van szó. Ez érveléssel szemben azt már megállapítottuk, hogy akár a magyarság átlag, akár a színmagyarság „tekin-

télyes zöme" nem protestáns, hanem katolikus, tehát ha csakugyan, vagy legalább elsősorban a magyarságot nézzük, akkor sokkal megokoltabb volna, hogy a becsületes protestáns magyarok is a katolikusok harcát támogassák a protestantizmus ellen, mint az, hogy a becsületes katolikus magyarok álljanak e harcban a kisebbség mellé. Az, hogy a kisebbség jobban magyar, mint a többség, nem lehetne érv, mert hiszen a kisebbség így is csak kisebbség, s a többség még akkor is megmarad többségnek, ha a nem színmagyar részt leszámítjuk belőle.

Azonban nemcsak az nem igaz, hogy a magyar protestantizmus magyar, hanem még csak az se, hogy jobban magyar, mint a magyar katolicizmus. Pedig hát ezt még a magyar katolikusok is mind elhitték már. (Szégyellhetik érte magukat.)

Szabó Dezső, aki hazánkban a protestantizmust magyarnak gondolja, egyáltalán nem ismeri a kérdésnek ezt az oldalát s ezért egész érvelése hamis (tehát a belőlük levont következtetései is). Ő azt gondolja, hogy a katolikusok nagy része idegen s ezért gondolja azt, hogy annak a kevésnek, aki köztük magyar, a protestantizmus oldalán a helye. Ellenben a protestánsok a magyarság „tekintélyes zömét" teszik, s mivel egyébként is tisztán csak magyarokból állnak, az ő érdekeik mindenképpen ellentétesek a nagyobb részben idegenből álló katolikusokéival. Ezért van a kevés igazi magyar katolikusnak is a „tekintélyes zöm", azaz a protestánsok oldalán a helye.

Szabó Dezső azonban elfelejti, hogy hazánkban nemcsak kálvinisták vannak (akik valóban magyarok), hanem vannak lutheránusok is, akik viszont majdnem teljesen idegen eredetűek. Ezért a magyarországi protestantizmusban a faji összetételt tekintve körülbelül ugyanaz az arány, mint a magyar katolicizmusban.

A csonkaországnak majdnem 90%-a magyar anyanyelvű és a magyar katolicizmusnak is majdnem 90%-a az. Mivel ezeknek körülbelül 25%-a azokra a magyarokra esik, akik csak nyelvben magyarok, de fajilag már nem, mert beolvadás folytán lettek magyarokká, eredményül azt kapjuk, hogy a magyarországi katolikusoknak körülbelül 75%-a fajilag is magyar, azaz színmagyar.

De a magyarországi protestánsoknak is csak körülbelül 75%-a színmagyar, mert még ha a kálvinisták egészét színmagyarnak vesszük is, akkor is ott vannak a lutheránusok, akik a 20% kálvinistával szemben ugyan csak 6%-ot tesznek ki, de viszont nekik legalább 75%-uk idegen eredetű. Az eredmény tehát az, hogy a magyar protestánsoknak is körülbelül 75%-uk színmagyar és 25%-uk idegen eredetű, tehát faji megoszlásuk egyezik a magyar katolikusokéval.

Igaz, hogy a magyar katolikus értelmiség sokkal nagyobb arányban kerül ki a katolikusok nem színmagyar részéből, mint azok közül, akik törzsökös magyarok, azonban a protestánsok is ugyanígy vannak. Az ő értelmiségük is sokkal nagyobb arányban kerül ki a lutheránusok, tehát az idegen eredetűek közül, mint a színmagyar kálvinisták közül (a 6% lutheránus például egyenesen több egyetemi tanárt ad, mint a 20% kálvinista).

Mi címen és mi alapon beszél tehát Szabó Dezső a magyar protestantizmusról úgy, mint a magyarság, a magyar katolicizmusról pedig, mint az idegen fajiság, sőt nemzetköziség képviselőjéről, amely ellen a magyarságnak védekeznie kell, mégpedig protestáns alapon kell védekeznie?

Ha pedig nem a származást, nem a vérséget, hanem az érzelmeket, a lelki világot nézzük, akkor már a magyar katolikusok nemcsak kiállják a versenyt a magyar protestánsokkal, hanem őket meg is szégyenítik. Megtaláljuk ezt a fölényt akkor is, ha a katolikusok színmagyar részét hasonlítjuk össze a protestánsok színmagyar részével, azaz a kálvinizmussal, és akkor is, ha a katolikusok nemzetiségi részét hasonlítjuk össze a protestánsok idegen eredetű részével, a lutheránusokkal.

Lássuk először a színmagyar csoportot. Arra már rámutattunk, hogy a magyar nyelv művelésében és szeretetében egyes korokban nem azért tűntek ki a protestánsok, mert ők jobban

ragaszkodtak anyanyelvükhöz vagy tehetségben voltak kiválóbbak, hanem pusztán azért, mert az illető korokban katolikus magyarok alig voltak, s mert akkor valóban a magyarság „tekintélyes zöme" volt protestáns. Ez tehát nem az anyanyelv szeretetének nagyobb jele volt, hanem az egyszeregy természetes következménye.

Tény, hogy a XIX. század folyamán is (mikor legnagyobb íróink éltek) és mikor a magyarok többsége már rég katolikus volt, protestánsok közül került ki íróink többsége. De ezek már csak olyan protestánsok voltak, mint Szabó Dezső, azaz lemosolyogták a vallási kérdéseket, sőt még katolikus reverzálisokat is könnyen adogattak (Jókai, Petőfi).

Tudjuk, hogy ezzel még nem intéztük el ezt a kérdést, hanem más, alaposabb magyarázatot is kell rá adnunk, ha előbb tett állításunkat fenn akarjuk tartani. A dolognak több oka van. Az egyik az, hogy legnagyobb íróink az 1800-1825-ig tartó negyedszázadnál nem később születtek. „A demográfiai viszonyok befolyása a nép szaporodására" című munkámban azonban bebizonyítottam, hogy hazánk ebben az időben is sokkal protestánsabb volt még, mint jelenleg. (Hogy ma már nem így van, annak egyedül a magyar kálvinisták nagy fajpusztítása az oka. Ez is bizonyítéka tehát a magyar katolikusoknak a kálvinistákénál sokkal nagyobb fajszeretetének.)

A protestáns írók aránylag nagy számának fő oka azonban elsősorban az, hogy a középbirtokosok és a jobb módú kisbirtokosok soraiban a magyar protestantizmus nemcsak 150 évvel ezelőtt, hanem még jelenleg is körülbelül eléri a magyar katolikusok arányát. Tanult emberré – elég kevés kivétellel – mostanáig úgyszólván csak ezek fiai lehettek, 150 évvel ezelőtt pedig még sokkal inkább csak azok lehettek. (Mikor a Pesti Hírlap minden vasárnapi számában megszólaltatott magáról egy híres magyar embert, feltűnt nekem, hogy majdnem mindegyik úri szülőktől származott.)

Az utóbbi évtizedekben egyszerű családokból származó fiúk is tanulhattak már és tanulnak is, de inkább csak azok, akik városban laktak s így nekik a felsőbb iskolák helyben voltak. 150 évvel ezelőtt azonban városaink részint még igen kicsinyek, részint majdnem mind idegen ajkúak voltak, s világos, hogy ezek fiaiból nem lehettek magyar írók, mert hiszen ezek akkor még nem is igen tudtak magyarul (hanem lett belőlük például egy Semmelweis).

Ne feledjük el aztán még azt se, hogy hazánk akkor még nem csonkaország volt, az egész Magyarországnak pedig akkor még csak 40%-a volt magyar. Ebben az egész Magyarországban még a katolicizmus se volt ép olyan arányban magyar, mint amilyen magyar ugyanakkor a protestantizmus volt. Az akkori még nem csonkaország katolicizmusának még a fele nemzetiségekből állt. Ez is természetes oka annak, hogy magyar író aránylag sokkal több került ki a kálvinisták, mint a katolikusok közül.

Hogy csakugyan ez az oka az aránylag kevés katolikus magyar írónak, bizonyítja még az is, hogy a szépirodalmat kivéve minden más kulturális ágban a katolikusok vezetnek. Például a természettudományokban (Jedlik Ányos, Eötvös Lóránt), a történetírásban (Kazy, Istvánffy, Hevenessy, Katona, Pray, Fejér György, Horváth Mihály, Ipolyi, Fraknói, Knauz, Pór, Antal, Karácsonyi, Takáts Sándor, Márki Sándor, Szekfű, Hóman stb.), építészetben (Pollák, Hild, Ybl, Steindl, Lechner), a régészetben (Rómer Flóris), a festészetben (Munkácsy, Szinnyei-Merse), a szobrászatban (Fadrusz, Kisfaludy Strobl), a zenében (Liszt, Erkel, Kersch, Dohnányi, Bartók, Kodály, Bárdos) arányának megfelelően van képviselve a katolicizmus, sőt még azon felül is, noha az említett vagyoni különbség itt is elmaradást tenne megokolttá.

Egyenesen bámulatos azonban a katolicizmus szinte egyeduralma a színművészet terén, kivált ha csak a nőket nézzük. Ez annál feltűnőbb, mert hiszen itt az idegen eredet épp úgy akadály, mint a költők kitermelésében. Kántorné (őt tartják legnagyobb tehetségnek a szakemberek), Déryné, Laborfalvy Róza, Prielle Kornélia, Blaha Lujza, Jászai Mari, Pálmai Ilka,

Fedák Sári, Bajor Gizi, Márkus Emília, mind-mind katolikusok, sőt az egy Laborfalvy Rózát kivéve mind idegen eredetűek is, ami csak növeli a katolicizmus érdemét, mert a katolikus „idegenek" magyar érzelmeit bizonyítja.

Hogy is lehettek volna ezek a nők vérségileg is magyarok, mikor annak az országnak, melyben ők születtek, még csak negyven százaléka volt magyar, városaink pedig, ahol színházba lehetett járni s kedvet lehetett hozzá kapni, mind németek voltak. Igazán bajosan egyeztethető össze a „katolikus nemzetközi érdekszövetkezettel", hogy az idegen anyanyelvű családból származó Dérynéből, Kántornéból, Blaha Lujzából mégse német, hanem magyar színésznő lett. A Kiskunság, Csongrád, Göcsej vagy Bugac analfabéta és vagyontalan pusztai katolikusai bajosan adhattak volna akkor még Dérynéket vagy Blaha Lujzákat, ha tehetségük még oly nagy is lett volna.

Ami a magyar alkotmány és szabadság szeretetét illeti, a magyar közvélemény a több évszázados protestáns propaganda és katolikus nemtörődömség eredményeként valóban azt gondolja, hogy ebben a tekintetben többet tett a magyar protestantizmus, mint a katolicizmus. Ha azonban alaposabban megnézzük a dolgot, a magyar protestantizmusnak ez a büszkesége is semmivé válik. A protestantizmus ugyanis csak a Habsburgok ellen védte a magyar szabadságot, azok ellen is csak azért, mert ez elsősorban nem a magyarság, hanem a magyar protestantizmus szabadsága volt. Ha azonban más irányból fenyegette ezt a szabadságot veszély, a legkevésbé se fájt a magyar protestantizmusnak és egyáltalán semmi érzéke se volt megvédésére.

Nem ellenkezett például a magyar protestantizmus se annyit magasztalt szabadságszeretetével, se magyar faji büszkeségével, se a „bálványimádás" elleni utálatával, hogy Erdélyben évszázadokon át adót fizetett a szultánnak s követei Konstantinápolyban ruhája szegélyét és a földet csókolgatták s közben olyan szemrebbenés nélkül rakták zsebre a nagyvezér szidalmait és ugyancsak gyakori „eb"-ezését, mintha rabszolgának születtek volna.

Épp így nem volt protestánsainkban sem önérzet, sem hazafiság, sem a nemzet sorsáért érzett aggodalom, mikor a másik keleti zsarnok, Moszkva ellen kellett volna az alkotmányt, szabadságot és a magyar becsületet védeni. Ekkor is szolgalelkűen tudták csókolgatni a korbácsoló kezet, s hogy megélhetésüket biztosítsák és becses kényelmük veszélybe ne kerüljön, kálvinistáink még a lutheránusoknál is előbb „egyeztek meg" s csináltak ezzel reklámot annak a valóban nemzetközi istentelen hatalomnak, mely a békeszerződésben szemrebbenés nélkül ajánlotta fel nem ugyan a katolikus, hanem a szláv nemzetközi érdekszövetségnek a Kisalföld, Bácska és Erdély nemrég visszatért magyarjait és tette tönkre és üldözte a kétségbeesésbe nemcsak a Szabó Dezső szerint „háromszorosan idegen" arisztokráciát, hanem a hajdani, a magyarság oszlopát jelentő köznemességet, sőt még a parasztságot is, ha nem volt nincstelen.

És hogy mindez nem a magyar protestantizmus dicső múltja ellenére történt, hanem egyenesen annak megfelelően és szellemében, mutatja, hogy Kossuth és Görgey már 1849-ben is szemrebbenés nélkül ajánlotta fel a magyar koronát a Habsburgok helyett a cári családnak. (Mi lett volna belőlünk, ha cárék az ajánlatot már akkor el is fogadták volna?) De mivel őket nem bántotta, de a papokat igen, II. Józsefnek is (az egyetlen Habsburgnak, aki valóban németesíteni akart) nemcsak megbocsátották, hogy még a megyéket is eltörölte és „Gesamtmonarchie"-t csinált, hanem annyira tetszett nekik, hogy kedvéért még a gyűlölt kétfejű sast is feltették templomaik tornyaira, sőt még imaházaikba is bevitték, noha ezt igazán nem kérte tőlük senki. Ez nekik jutott eszükbe és teljesen önként csinálták (aki ezt nekem nem hiszi el, olvassa el a katolikusgyűlölő hétpróbás kálvinista Eötvös Károlynak „Emlékezések" című kötetét a 129. oldaltól kezdve), míg a kommunistákkal való „megegyezésre" természetesen ők se önként álltak, csak ellenálló erejük gyengesége miatt.

De Hitler is jobban tetszett a magyar protestánsoknak, mint a magyar katolikusoknak. Az se fájt nekik, hogy Hitler Magyarországon is intézkedett. Annak a nyilas kormánynak, mely őt szolgálta Magyarországon, a többsége protestánsokból állt, pedig ilyesmi addig sohase fordult elő Magyarországon. Nagy Frigyes német imperializmusa is – csak azért, mert protestáns imperializmus volt – annyira tetszett nekik, hogy „a kálvinista magyar anyák fiai" seregestől szöktek át tőlünk Nagy Frigyesnek a mi királynőink ellen küzdő seregeibe csak azért, mert a mi királynőnk katolikus volt, Nagy Frigyes pedig protestáns.

Már Bethlen és Rákóczi György is szövetkeztek az osztrák és cseh rendekkel, mikor azok protestánsok voltak. Ekkor tehát nem volt nekik ellenszenves se a cseh, se az osztrák. Mindezzel ugyancsak világosan bebizonyították (ha világos fejű emberek enélkül is már rég nem látták volna), hogy a Habsburgokat se azért gyűlölték oly feneketlenül, mert németek voltak, hanem azért, mert katolikusok, sőt klerikálisok voltak. Tehát akkor se a nemzet vagy az alkotmány vagy a szabadság hiánya fájt nekik, hanem gondjuk ekkor is csak arra volt, hogy a kálvinista magyar anya gyermeke kellően boldogulni tudjon ebben az országban.

Ahogyan korunkban Szabó Dezső magyart mond, de kálvinistát ért rajta, épp úgy katolikust értettek kálvinista elei is, mikor háromszáz évvel ezelőtt a „németet" meg Bécset gyűlölték és ellene izgattak. Ezért küzdött akkor a német, de protestáns Eperjes, Lőcse, meg Kassa „a német" ellen talán még hevesebben, mint a kálvinista magyarok, s ezért voltak szövetségesei Bethlen Gábornak is az akkor protestáns osztrák rendek, a csehek, a pfalzi választó, általában az összes német protestáns. Ugyanígy harcoltak a porosz protestánsok seregében a 48-as magyar emigránsok is, mikor Ferenc József katolikus németjei (és magyarjai) voltak háborúban ellenük.

Ellenben a katolikus magyarságnak igazán őszinte, már katolikus volta rovására, sőt már a gügyeségig menő naiv hazaszeretetének bizonyítására kell-e nagyobb érv, mint az, hogy Bocskaihoz, Bethlenhez, Rákóczi Györgyhöz, Thökölyhez felkelésük tisztán protestáns felekezeti jellege ellenére is sok katolikus csatlakozott, mert a mozgalom ügyes vezetői akkor is épp úgy, mint most Szabó Dezső, protestáns helyett mindig magyart mondtak s ők naivul el is hitték, hogy itt csakugyan a magyarság érdekeiről van szó, nem pedig a protestánsokéról.

Később, a kuruc korban, már egyenesen katolikusok a vezérei ennek a „magyar", de még mindig erősen katolikusellenes mozgalomnak, 48-ban pedig már nemcsak a tábornokai, akik életükkel fizettek érte, katolikusok, hanem már a tömegei, a közkatonái is. A katolikus magyarság tehát ugyancsak bebizonyította, hogy még vallási érdekei ellenére is magyar, de a protestáns magyarság ezt eddig még nem bizonyította be, mert mind ez ideig csak olyan szabadságharcokat karolt fel, melyek valójában nem magyar, hanem protestáns szabadságharcok, vagy pedig egyszerűen vallásellenes forradalmak voltak.

Ez az igazság, ha nemzeti és hazafias érzés szempontjából a katolikusok és protestánsok színmagyar részét hasonlítjuk össze egymással. Még ennél is siralmasabb az eredmény, ha idegen eredetű részében hasonlítjuk össze a két vallási közösség tagjait. Hogy ugyanis a lutheránus német és a lutheránus tót sokkal távolabb áll lelkében a magyarságtól, hogy sokkal jobban húzott a magyar állammal szemben inkább külföldi fajtestvéreihez, mint a katolikus német vagy tót, az annyira feltűnő, hogy még a magyar közvélemény is tudott róla, pedig ez ugyancsak nagy szó. Ami ugyanis nem katolikus, hanem protestáns szégyen, az nemigen szokott nálunk közvéleménnyé válni (külföldön se).

Azt azonban még a magyar közvélemény is tudta, hogy a pánszláv tótok elsősorban mindig a lutheránusok közül kerültek ki. Ezt még a magyar Luther-naptár is elismerte s ugyancsak innen tudhattuk meg azt is, hogy a pánszláv mozgalom szintén a lutheránus felekezet révén jutott el és vert gyökeret még az Alföld kellős közepén lakó Békés megyei tótság körében is, mely tudvalevőleg majdnem teljesen lutheránus.

Negyvennyolcban is csak a lutheránus tótok lázadtak fel ellenünk s ezt annak ellenére tették, hogy Kossuth lutheránus hittestvérük volt. Vezetőik is lutheránus lelkészek voltak ekkor is, mint az olvasó magyar történelemből bővebben megtudhatja. (Lásd Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme, 9-11. kötet.)

Ezekben a protestáns tótokban tehát olyan nagy volt a magyargyűlölet, hogy még Kossuth hittestvérük ellen és a gyűlölt katolikus Habsburgok oldalán is képesek voltak küzdeni akkor, mikor magyargyűlöletről volt szó. Az előbb azt láttuk, hogy a magyar protestánsban (a kálvinistákban) a magyarság szereteténél mindig nagyobb volt a katolikusgyűlölet, most viszont azt láthatjuk, hogy a protestáns tótban viszont a magyargyűlölet volt nagyobb a felekezetiségnél.

Mikor az első világháború elvesztése után a Felvidéket Csehországhoz csatolták, nyilvánvalóvá vált, hogy a katolikus tótok közül még a magyarellenesek se voltak egyúttal Magyarország-ellenesek is, de a lutheránus pánszlávok igen. A katolikus tótok akkor még csak tót iskolákat és anyanyelvük megbecsülését, vagy legfeljebb önkormányzatot akartak, de a lutheránusok még a magyar koronától való elszakadást is akarták. A felvidéki cseh uralom alatt Hlinkának, a katolikus papnak a Néppártja (az, mely a magyar uralom alatt a katolikus tótok legmagyarellenesebbjeit gyűjtötte össze) a legélesebb ellenzéke lett a cseh kormánynak, ellenben a pánszláv lutheránus lelkészek a cseh uralom első éveiben a tót megyék zsupánjai (főispánjai) lettek jutalmul s örömmel vállalták is ezt a hivatalt az új államban. Hodzsa, a hajdani Magyarország egyik lutheránus pánszlávja, egyenesen prágai miniszterelnök lett. A cseh kormány még a színmagyar Kisalföldre telepített tótokat is feltűnő nagy arányban válogatta ki a tót lutheránusok közül a katolikus tótok mellőzésével.

Hát még a Habsburgoktól ide telepített katolikus svábok és a már az Árpádoktól ide hozott, tehát majdhogynem már ezer éve itt lakó erdélyi lutheránus szászok közt milyen éles különbség volt mindig a magyarság iránti szeretetben és nemzethűség szempontjából!

A magyarországi németek háromnegyed része katolikus, német tanítási nyelvű katolikus gimnázium mégse volt egy se az egész Nagymagyarországon, sőt nem volt még német polgári iskola se. De lutheránus német gimnáziumok, tanítóképzők, polgári iskolák ugyancsak voltak bőséggel.

Ezért a katolikus svábok értelmisége teljesen magyar lett, negyvennyolcban pedig majdnem lelkesebben vett részt a szabadságharcban, mint a magyarok, s ezért a magyarokkal együtt gyilkolták is őket az oláhok és rácok. Később a Ferenc József-i időkben, sokszor még a svábok is negyvennyolcas pártiak voltak, de az erdélyi lutheránus szászok 48-ban is ellenünk voltak és az oláhokkal szövetkeztek. Akkor pedig, mikor a katolikus svábok a Kossuth párta szavaztak, nekik még a lelkészeik se tudtak magyarul. Természetesen nem műveletlenségük miatt, hanem gőgből, magyargyűlöletből, a magyar lenézéséből.

És ezt a protestantizmust, mely számarányban se magyarabb, mint a katolicizmus, magyar érzelemben azonban messze mögötte marad, ezt azonosítja Szabó Dezső egyenesen a magyar érdekkel. Ezzel szemben ezt a katolicizmust azonosítja egy nemzetközi érdekszövetséggel, mely a magyarság ellen irányul, annak tönkretételére törekszik: ez ellen szólítja fel a magyar katolikusokat, hogy lépjenek porondra és faji kötelességből álljanak a protestánsok oldalára és küzdjenek azért, hogy a „kálvinista magyar anya" ne hiába szülje (egyébként is többnyire egyetlen) gyermekét, hanem, ha már megszülte, érvényesülni is tudjon ebben a hazában.

Szabó Dezső és társai tehát a kálvinista magyar anyák addigi érvényesülésével Horthy, Bethlen és Gömbös példája ellenére se voltak még megelégedve. Tüskeként sebezte őket az a megalázó tudat, hogy minden lehetett belőlük, még az ország kormányzója is, de kultuszminiszter nem. Ők katolikus iskolákat igazgatni, katolikus egyházi vagyonnal rendelkezni és katolikus püspököket kinevezni is akartak. Ezért sérelmezték azt is, hogy a kálvinista Horthynak is miért nincs meg ugyanaz a püspökkinevező joga, mint az apostoli magyar királynak megvolt.

Most már tehát nem csodálkozhatunk azon, miképp lehetséges, hogy a Szabó Dezsők s általában protestánsaink a vallásukban nem hisznek ugyan, de azért mégis minden idegszálukkal protestánsok és a felekezetük mindennél előbbre való nekik. De azon se csodálkozhatunk már, ha e furcsa jelenség igazi okát, az érvényesülésre való törekvést, melyet a felekezeti öntudat és összetartás biztosít számukra, nyíltan nem mondhatják meg előttünk, hanem valami más, eszményibb magyarázatra van szükségük s ez: imádott magyar fajunk minden áron való szolgálatra.

Szabó Dezső arra is diadallal mutat rá, hogy nemcsak ők, a protestánsok nem hisznek ma már, hanem már a katolikusok se nagyon (azt persze nem mondja, hogy azok legalább levonják belőle a logikus következtetést, és ha már nem hisznek, akkor egyházukkal se törődnek, sőt a protestánsok társaivá szegődnek az ellene folytatandó harcban):

„Méltóztassanak uraim, kísérleteket tenni Budapest, Eger, Debrecen, Inárcs-Kakucsi, Nemestördemic vagy bármely város vagy község utcáin. Méltóztassanak a falat, az üzlet, a mező gondjaihoz siető katolikus és református magyarokat megkérdezni: A Szentlélek az Atyától vagy a Fiútól származik-e? A hitbeli megismerés kritériuma a tekintély-e vagy az egyéni intuíció? Van-e pokol, purgatórium és mennyország vagy csak pokol és mennyország van? Testünk is fel fog-e támadni vagy csak a lelkünk, és ha igen, melyik állapotban? Az illető temperamentuma szerint vagy fel fog kacagni, vagy bosszankodva kiált fel: Ugyan kérem, nem érek rá az effélékre! Eresszen dolgomra! Mert ma már az emberek egymás hitének tartalmával abszolúte nem törődnek."

Szabó Dezső e megállapításában természetesen sok igaz is van. Ez az oka, hogy helyesel is neki a legtöbb olvasó. Pedig végeredményben még sincs igaza. Először is nincs igaza abban, hogy csak ma van ez így. Az igazság az, hogy ilyenformán volt ez már a középkorban is és így is lesz mindig.

Kár azonban annyira örvendezni neki, mert mindez csak az ember gyarlóságát bizonyítja s azt mutatja, hogy a komoly hit nem tucatemberek sajátja, hogy a komoly hithez és a másvilággal való komoly törődéshez nem emberférgek, nem a kenyér és csak a kenyér után futkosó, csak érvényesülni akaró és csak az élet örömeinek élő nyájemberek kellenek, hanem az átlagnál nagyobb értelmiség, főképpen pedig nagyobb önzetlenség. (Szabó Dezsőben az első, az értelmiség megvolt. Ezért nézte le annyira a protestantizmust. Annál jobban hiányzott azonban belőle a második, az önzetlenség, s ezért nem tudott soha a katolicizmus magaslatára feljutni, bármennyire csalogatta is oda az esze. Ezért lett végül általános örököse is az eszétől egyébként annyira lenézett felekezet.)

Világos, hogy ahhoz, hogy a diák ne örüljön a szünetnek (sőt, hogy a tanár is ne örüljön neki, bár ezt a diákok addig, míg a diákok nem tudják), sőt ne örüljön még a tanár betegségének is, hogy a felnőtt ne örüljön a jó ebédnek és kényelemnek még magasabb értékek rovására is, lelki emelkedettség, szellemi javak és erkölcsi értékek kellenek. Azok pedig nem teremnek meg az emberi lelkekben csak úgy maguktól, mint a dudva a szántatlan földben, hanem csak a nép vezetőinek, az evangélium hirdetőinek keserves munkája: lelki szántása, boronálása, vezetése, hengerlése, simítása, kapálása, karózása, gyomlálása után. Hogy mindezt az okos Szabó Dezső észreveszi, természetes. De hogy ilyen nagy örömmel veszi észre, az már nem válik éppen becsületére.

Hogy ne örvendezhessen neki annyira, biztosítjuk róla, hogy az egyszerű magyar számára akár Debrecenben, akár Nemestördemicen nemcsak ma, hanem már a középkorban is fontosabb volt, hogy jó-e a vetés, tele-e a kamra, eszik-e a hízó, mint az, hogy tisztítóhely is van-e, vagy csak pokol és mennyország, sőt akár, ahogy feltámadunk-e, ha meghaltunk.

De ezek a prózai dolgok természetesen annál is fontosabbak voltak számára, hogy német parancsol-e ebben az országban vagy Árpád ivadéka. Ezzel akkor is csak azok törődtek, akik-

nek magasabb igényeik voltak, illetve talán többnyire csak azok, akiknek se a vetés, se a kamra miatt nem kellett aggódniuk, mert annál sokkal gazdagabbak voltak, s ezért már nem annyira a hasukat szolgálták, hanem a gőgjüket és érvényesülésüket. Az, hogy csak mennyország és pokol van-e, vagy van mellettük még tisztítóhely is, ezeknek is csak mellékkérdés volt. Ők is bosszankodtak volna, ha politizálás közben valaki ilyenfajta kérdéseket tett volna fel nekik.

Azoknak azonban, akik akár honfitársaiknak, akár az egész emberiségnek akarnak használ lenni, akik az embereket legfeljebb emelni, nemesíteni akarják, nem az a hivatásuk, hogy örömmel megállapítsák, hogy az emberek milyen önzők és kicsinyesek s ezért az evangélium mennyire nem érdekli őket s nem is nagyon kell nekik: hanem az, hogy az ösztöneinek élő, kenyér, kalács, pecsenye után és szerelemre vágyódó, gőgjének élő és hatalomra és hírnévre törekvő embert felemeljék a vegetatív, az állati vagy ördögi színvonalról és lelki igényekre és a jóval és igazsággal járó áldozatok vállalására neveljék.

De természetesen ne elégedjenek meg azzal, hogy az egyéni gőg helyett a faji gőgöt neveljék beléje, mert hiszen ezzel csak azt érik el, hogy minden említhető haszon nélkül sokszor még a kenyerüktől és szeretőjüktől is megfosztják őket. Ebből keletkeznek ugyanis a háborúk és a velük járó minden nyomorúság és szenvedés. Hanem neveljük őket az örök hazában való hitre és az érte való küzdelemre, mert önzetlenül akár egyént, akár hazát szeretni csak ennek alapján tudnak az emberek, s lelki békét is csak így szerezhetnek maguk és embertársaik számára.

Így azonban kitűnik, hogy közel se olyan kacagni valóan mellékes dolog az, hogy a mennyország és pokol mellett van-e még tisztítóhely is és hogy Krisztus Urunk hét szentséget rendelt-e vagy csak kettőt, sőt egyet se. Ha a vallás csak szubjektív dolog, mint a protestantizmus, ha érzelem, hangulat, nosztalgia vagy családi tradíció csupán, ha igazságtartalma nincs és nem is lehet s ezért komolytalan dolog utána kutatni (hiszen egyéni igazság nincsen, mert ha csak nekem igaz valami, akkor az nem is igaz, ha pedig valóban igaz, akkor mindenkinek az, semmiképpen se függhet hát éntőlem), akkor a vallási disputa valóban csak kakasviadal és kacagnivaló dolog csupán.

Szabó Dezső vallása, a protestantizmus, de a zsidó, a görögkeleti és minden más vallás is ilyen csupán. Ezért Szabó Dezsőnek csakugyan igaza van, mikor a vallások közt való vetélkedést kakasviadalnak nézi s kineveti vagy lemosolyogja aszerint, amilyen a hangulata vagy temperamentuma. Ma már a kultúra haladásával meg is szűntek ezek a viták. Ma már egy protestánsnak teljesen mindegy, hogy kálvinista vagy unitárius-e valaki. A görögkeleti pópák is nagyban barátkoznak már a protestánsokkal s képviseltetik magukat „ökumenikus" gyűléseiken, noha azok lenézik külsőségeiket és babonáikat.

Csak arról feledkezik meg Szabó Dezső, hogy van ám a világon katolicizmus is. S ez a megfeledkezése annál feltűnőbb, mert hiszen éppen ő állapította meg róla, hogy „az egyedüli vallás, mely a tiszta ész vallása, a katolicizmus" és ő állapította meg azt is, hogy az összes vallás között csak ez az egy lehet a marxizmus, azaz a hitetlenség méltó ellenfele. (A bolsevizmus uralma alatt láttuk, hogy valóban egyedül csak ez volt az.)

Ez a katolicizmus nem olyan, mint Szabó Dezső vallása, hanem ugyanúgy viselkedik, mint ahogyan az igazság szokott és ugyanolyanok a tulajdonságai is: egyforma mindenütt, nem változik az idővel, maga felett se urat nem tűr, se magával szemben szabadságot nem enged, erőszakos és azt hirdeti magáról, hogy ő mindennél előbbre való, még az életnél is. Meg is követeli híveitől a vértanúságot is és még inkább az állandó, csöndes vértanúságot. (Házasság előtt a nemi tisztaságot, a házasságban a sok gyerek világrahozatalát és felnevelését, a hűtlen feleség megszökése vagy kirúgása után újra a nemi önmegtagadás keserves keresztjét, az ellenség szeretetét stb.) Amilyen okos volt Szabó Dezső, mikor felfedezte, hogy a

tiszta ész előtt egyedül csak a katolicizmus állhat meg, épp oly következetlenség tőle, hogy rögtön utána ugyanezt elfelejti.

Csak a hitközönyösség vagy az egyénileg kialakított, érzelmi vallás alapján állva látszik felesleges szőrszálhasogatásnak annak firtatása, hogy a Szentlélek csak az Atyától származik-e vagy az Atyától és a Fiútól, és hogy csak pokol és mennyország van-e vagy pedig tisztítóhely is. Egy vallás ugyanis csak akkor kívánhatja tőlünk, hogy komolyan vegyük, ha az, aki hirdeti, szintén komolyan veszi, azaz igazságnak tartja. Az evangéliumnak az a hirdetője, aki hirdeti ugyan Krisztus tanait, de mindjárt azt is utána teszi, hogy azért ne veszekedjünk azzal, aki mégse hiszi vagy másképpen hiszi, egyúttal már el is árulta azt, amit hirdet és hallgatóinak azt is tudtukra adta, hogy ő maga se tartja igazságnak azt, amit hirdet.

Egy vallás csak akkor kívánhatja tőlünk, hogy igazságnak tartsuk s így előírásai teljesítése miatt áldozatokat is hozzunk, sőt ha kell, még meg is haljunk, de magának a vallásnak is csak akkor van megfogható haszna akár az egyénre, akár a közösségre, ha úgy viselkedik, mint az igazság szokott, s mint az igazsághoz illő, olyan igazsághoz, melyet ember meg nem változtathat és amelyből engedni nem lehet. Csak ilyen esetben adhat a vallás erőt az egyén lelki válságában és a sokszor emberfeletti erőt kívánó kísértésekben. A katolicizmus ilyen igényekkel lép elénk. Azt állítja, hogy előbb megváltozik a föld színe vagy leesik az égről a Nap, mint ő megváltozhatna, és hogy előbb elmúlik az ég és föld, mint az, amit ő hirdet.

Ha azonban így van, akkor világos, hogy tanai minden egyes részletkérdéséhez egyformán kell ragaszkodnia: a tisztítóhelyhez is, meg a hét szentséghez is, meg a Szentléleknek az Atyától és Fiútól való együttes származásához is. Még azon se enged változtatni, hogy a Fiú az Atyától születik, a Szentlélek pedig az Atyától és Fiútól származik.

Ha nem így tenne s azt tartaná, hogy ezek nem olyan fontos dolgok, hogy miattuk szabad volna megengedni, hogy a kereszténység egysége megbomoljon, akkor az egész kereszténységet, sőt a vallás igazságjellegét bontaná, semmisítené meg. Akkor hívei – a gyarló emberek – sietnének megállapítani – kivált mikor idegen asszony tetszik meg nekik –, hogy hát a házasság felbonthatatlansága se olyan nagyon fontos, meg hát a tisztaságnak a házasságig való megőrzése se fontos (a világhírű protestáns angol regényíró, Maugham egyik novellájában magával az Istennel mondatja ezt), és az se olyan fontos, hogy valaki házaséletében óvszert használ, azaz a fajt (nálunk Szabó Dezső imádott magyar faját) pusztítja.

Így aztán a gyakorlati eredmény az, hogy tulajdonképpen semmi se fontos. Az ilyen vallás azonban nem lehet igaz, mert az igazság bizony – mi tagadás – nagyon is fontos. Mi szükség van azonban az olyan vallásra, amely nem fontos?

Hát csak ezért van szükség hitvitákra is. Nem kakasviadalok ezek, hanem sokkal fontosabb dolgok, mint az avatatlan gondolná. Addig mindig lesznek, míg vallási igazságokban hisznek az emberek, s csak akkor szűnnek meg majd, ha az embereknek már nem lesz vallási igazságuk, azaz, ha a katolicizmus is lemond arról az igényéről, hogy nemcsak családi hagyomány és hangulat, hanem igazság is egyúttal, s elsősorban az. Abban egyébként teljesen igaza van Szabó Dezsőnek, hogy hitvitákra nincs szükség, mert az egyházat Krisztus Urunk nem azért alapította, hogy vitatkozzunk vele, hanem azért, hogy higgyünk benne és engedelmeskedjünk neki.

Mivel azonban „non omnes oboedierunt Evangelio: Nem mindenki engedelmeskedik az Evangéliumnak" (Róm 10,16), az ostoba, szenvedélyes és lázongó emberekkel szemben az egyház kénytelen akár késhegyig és a halálig menő hitvitákat is folytatni, mert a tévelyre sohase mondhatja, hogy igaz, a rosszra, hogy jó, sőt még csak nem is hallgathat akkor, ha valótlant állítanak vagy rosszat hirdetnek. Ezért kénytelen még a tisztítóhelyhez és a Szentléleknek az Atyától és Fiútól való együttes származásához is ragaszkodni még akkor is, ha ez

Szabó Dezsőt bosszantja, a debreceni cívisnek és inárcs-kakucsi parasztembernek pedig sokkal előbbre való nála az adója meg a vetése.

A katolikus egyháztól annál kevésbé vehetjük zokon ezt a harcot, mert hiszen ma már úgyis egyedül csak ő vívja, s ha még ő is abbahagyná, akkor már az utolsó olyan vallás is megszűnne a földön, mely az észhez is szól, nem pedig csak a kedélyhez, melyben még ma is igazságot kereshet a meggyötört lelkű ember, amely támasza lehet a bűn és szenvedélyei elleni küzdelemben és amely egyedül lehet komoly vigasztalása szenvedéseiben támasza lelki válságaiban. Az érzelmek, gyermekkori emlékek és nosztalgiák nem tudnak rajta segíteni, mert ilyenkor egy hajítófát se érnek.

A katolikus egyháznak (mint igazságvallásnak) nemcsak joga van ahhoz, hogy az igazságából ne engedjen, tehát ha kell, hitvitákat folytasson, hanem kötelessége is ez, nemcsak az igazság, hanem az emberiség iránt is. Az igazság ugyanis az emberiség legnagyobb kincse. Enélkül az ember nem a teremtés koronája, hanem a teremtett dolgok legszánalmasabbja.

Soha nem bocsáthatjuk meg azonban a hitvitákat Szabó Dezsőnek és felekezetének. Az ugyanis, hogy a kálvinista anyák gyermekei jobban érvényesüljenek ebben az országban, az az ő magánügyük, melyért egy egész ország lelki békéjét és nyugalmát feldúló társadalmi harcokat megbocsáthatatlan bűn volt felidézni és hosszú évszázadokon át úgyszólván megszakítás nélkül folytatni. Ha pedig ez a harc nem is azért van, hogy a kálvinista anyák gyermekei az országban érvényesülni tudjanak, hanem csak azért, hogy az eddiginél még jobban tudjanak érvényesülni, akkor az effajta harcok felidézése egyenesen bűntény a társadalom, a magyar nemzet és a magyar faj ellen, mert hiszen igazságtalanság az alapja és az egyik magyarnak a másik magyar ellenében és kárára való előtérbe jutásáért folyik. Ezt a bűntényt nem lehet elintézni azzal, hogy itt nem az egyik magyar akarja legyűrni a másik magyart, hanem a magyarság (illetve a magyarság „tekintélyes zöme") akarja háttérbe szorítani „a katolikus nemzetközi érdekszövetséget".

De még abban sincs igaza Szabó Dezsőnek, amiben gondolnánk, sőt amiben való igazát már mi is elismertük, hogy ti. az embereket általában nem érdeklik a vallási kérdések. Mert adventben és nagyböjtben ugyanezeket az egri, budapesti, nemestördemici sőt debreceni katolikusokat Szabó Dezső is láthatta volna a jéghideg templomban hosszú sorokban állni és óraszámra várni a gyóntatószék előtt, míg rájuk kerül a sor. Falun, például Nemestördemicen már hajnali öt órától kezdve. Pedig ott nem gyékényen lehet állni, mint Pesten, hanem a jéghideg kövön. De persze Szabó Dezső mindezt már csak azért se láthatta volna, mert ő ilyenkor még az igazak, akarom mondani: az éjfél után lefekvők álmát szokta aludni (többnyire nem is azért, mert a szellemi munkákban nagyon elfáradt, hanem mert az élvezeteknek hódolt).

Az igaz, hogy az embereknek előbbre való a kenyér, mint az égi kenyér, s kivált mikor a munkájukat végzik, természetesen nem a tisztítóhelyen jár az eszük, érthető, ha bosszankodnak, ha valaki ilyenkor ezzel zavarja őket, de ugyanakkor az is igaz, hogy azért a szegény s kisebb műveltségű emberek se egyszerűen csak olyan állatok, akik kenyérkereset közben nemcsak a fogukat, hanem az eszüket is használják, hanem nekik is vannak emellett magasabb lelki igényeik is. Mindegyiknek, de különösen azoknak vannak, akik az egyház tagjának születtek, s így tanítását hallgatták, s amelyet nem tudnak magukról csak úgy lerázni, mint a kutya a vizet. Azért ezek az egyszerű emberek, mikor már hajnalban már ott a gyóntatószék előtt állnak sorba s várják, hogy rájuk kerüljön a sor, többnyire úgy remegnek az önként vállalt bűnvallomás szégyenétől, mint a nyárfalevél. Mégis biztosíthatom róla Szabó Dezsőt, hogy mikor végre rájuk kerül a sor, tíz közül mégis legfeljebb talán egy van, aki letagadná közülük azt, amit annyira szégyell. Ilyen megalázásra a kenyérért ezek az egyszerű emberek nem szánják el magukat, mert az olyan munkaadót például, aki durván bánik velük, otthagyják még akkor is, ha éhezniük kell miatta. De annak az igazságnak a kedvéért, melyre az egy-

ház papja tanítja őket, rászánják magukat erre az önmegtagadásra is. Ennyire fontos tehát nekik az a hit, melyről Szabó Dezső azt gondolja, hogy nem fontos s melyben fentebb még én is egyetértettem vele. Nem mindig fontos nekik, de sokszor igen.

Gondolja Szabó Dezső, hogy az az egri vagy nemestördemici magyar ilyen lelki erőfeszítéseknek és magalázásoknak alávetné magát, ha nem hinné a lehető legerősebben azokat az igazságokat, amelyekről szóló vitákat Szabó Dezső annyira feleslegesnek tart, és ha nem hinné el szentül, hogy a katolikus pap bűnbocsátó hatalma valóban az apostoloktól származik?

Ha tehát a hitük annyira erős, hogy miatta már hajnalban felkelnek a jó meleg ágyból, órákon át állnak a hideg kövön, csak azért, hogy aztán utána halálra szégyellhessék magukat, hogyne hinnék hát akkor azt, hogy a Szentlélek nemcsak az Atyától, hanem a Fiútól is származik, mikor az ebben való hit nem is kerül nekik semmibe, mert miatta nyugodtan heverhetnek.

Ez a tanulság tehát Nemestördemicből és Inárcs-Kakucsból, nem pedig az, amit Szabó Dezső akart levonni belőle. Még csak azt teszem hozzá, hogy legtömegesebben állnak adventben és nagyböjtben a gyóntatószék előtt már reggel öttől éppen azok a rábaközi magyarok, akikről még Móricz Zsigmond kálvinista elfogultsága is elismerte, hogy nem a katolikus nemzetközi érdekszövetség tagjai, hanem éppen olyan törzsökös, igazi magyarok, mint az ő kálvinistái, de akik ezenkívül még az egész ország legműveltebb falusi népe is és akik a legokszerűbben gazdálkodnak az egész országban, tehát minden más falusi parasztnál messzebb vannak a középkortól. Idéztem már, hogy e tekintetben mit ír róluk (és velük szemben mit ír a tiszántúli kálvinistákról) a szintén tiszántúli és természetesen minden idegszálával szintén kálvinista Milotay István.

Nem igaz tehát, amit pedig Szabó Dezső annyit és oly nagy sikerrel hangsúlyoz, hogy akár katolikus, akár protestáns a magyar, valójában mindegyik pogány még ma is és „még Isten előtt sem lesz térden csúszóvá. A magyar klerikális vagy papszolga sohasem lehet".

Szerzőnk tehát itt újra elárulja, hogy ha még annyira hangsúlyozza is az ellenkezőjét, mégiscsak a katolikus vallás ellen beszél, nem pedig csak a svábok, a szlovákok vagy csak a katolikus nemzetközi érdekszövetség ellen.

Szabó Dezső azokat nevezi itt pimasz gúnnyal „papszolgák"-nak (akik igaz magyarok „sohase lehetnek"), akik klerikálisok, azaz a papsággal tartanak, a papokra hallgatnak. Márpedig láttuk, hogy éppen a papságra hallgatás a katolicizmus lényege, mert nélküle nincs katolicizmus, sőt még kereszténység se. („Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg" – Lk 10,16; Jézus juhait Szent Péter legelteti – Jn 21,16-17 stb.)

Ha nem vagyok „papszolga", ha vallási és erkölcsi értelemben nem az az irányadó számomra, amit a papok mondanak, akkor már nem katolikus vagyok, hanem protestáns, mert akkor már nem az egyforma, változhatatlan hitet hiszem, azaz az objektív igazságot, hanem valami egyénenként változó szubjektív dolgot. Tehát katolicizmus és protestantizmus, igazságvallás és családi tradíciók vagy egyénenként változó vallásos hangulatok és érzelmek, „a tiszta ész vallása" és a vallásos sejtelmek között éppen az a lényegi különbség, hogy a protestáns nem papcseléd, hanem azt hisz, amit akar, viszont az ő lelkiismereti szabadságával szemben a hívő katolikus ember tényleg papszolga.

Mikor tehát Szabó Dezső azt mondja, hogy magyar ember nem lehet klerikális vagy papcseléd, akkor tulajdonképpen azt mondja, hogy magyar ember legfeljebb csak anyakönyvileg lehet katolikus, de lélekben soha, hogy valójában, lényegében, lelke bensejében minden magyar szükségképpen protestáns, mert a magyar önérzet megkívánja, hogy maga szabja meg magának, mit hisz. Magyar embernek eszerint nem is lehet igazságvallása, hanem csak szubjektív véleményei és családi tradíciói lehetnek. A magyar ember ezt természetesen nem is szégyelli, hanem büszke rá.

Aztán mit akar Szabó Dezső a „papcseléd" szóval? Azt-e, hogy magyar ember egyáltalán nem lehet cseléd, vagy pedig csak azt, hogy csak papnak nem lehet cselédje? Ha az elsőt érti, akkor olyan nemzeti gőgöt hirdet, mely miatt minden józan eszű ember, akár magyar az illető, akár sváb, a szemébe nevet, mert olyan nép nincs a világon, melynek minden tagja úr és minden cselédje idegen. Ha pedig mégis lenne ilyen nép, akkor nem volna szabad megtűrni a föld hátán, mert született kizsákmányoló és így veszedelmes, tűrhetetlen emberfajta lenne.

De a magyar szemébe röhögő svábok és szlávok ekkor is felhívhatnák a büszke magyarok figyelmét arra, hogy éppen Magyarországon és éppen az Alföldön akkor, mikor Szabó Dezső önérzeteskedett, százezer számra éltek olyan magyarok, akiknek a hivatalos foglalkozásuk „cseléd" (mezőgazdasági cseléd) volt – hun papoké, hun grófoké, hun a zsidóké –, sőt az inkei (somogyi) magyarok egyik kérvényükben még az első kommunizmus idején is úgy írták alá magukat, hogy „köztársasági cselédek". Cseléd voltukat ennyire természetesnek tartották, ennyire nem szégyellték.

Sajnos annyira tud a magyar cseléd lenni, hogy éppen ez a legtörzsökösebb magyarok foglalkozása, mert hiszen a híres csikósok, gulyások, juhászok és bojtárjaik mindnyájan gazdasági cselédek voltak.

De ezek a Szabó Dezsőn röhögő svábok még arra is rámutathatnának, ha akarnának, hogy ezek a mezőgazdasági cselédek a Dunántúlon legtöbbször még akkor is magyarok közül kerülnek ki, ha lakóhelyük sváb falu határában van. A sváb az önálló kisgazda, a maga ura, a magyar pedig a más keze-lába, cselédje. Cselédnek csak magyar szegődik el, sváb nem. A cselédség magyar foglalkozás. De így van ez az Alföld déli részén magyar-szerb viszonylatban is. A rác itt is többnyire jómódú kisgazda, a magyar pedig földnélküli cseléd. Szomorúan láthatjuk tehát, hogy a magyar mennyire lehet cseléd. Még azoknak cselédje is, akiket ő fogadott be hazájába.

De erre a Szabó Dezsők a Habsburgokat, a főpapokat és újra csak a „katolikus nemzetközi érdekszövetséget" kezdik szidni. Ez az oka mindennek, mondják, mert a Habsburgok a magyarral szemben mindig a rácot támogatták, a főpapok pedig mindig a Habsburgokat. Ezzel szemben én meg minden bűnt a Szabó Dezsőkre és általában a kálvinista anyák fiaira hárítok.

Nem tagadhatják ugyanis kálvinistáink, hogy ők négyszáz éven át mindig azonnal hátba támadták ezeket a Habsburgokat, valahányszor bajban voltak. Hiába voltak ugyanők nekik is koronás királyaik, s hiába esküdtek nekik újra meg újra hűséget ők is. Szövetkeztek ellenük a csehekkel, az osztrákokkal (mikor azok is protestánsok voltak), a pfalzi választóval (a harmincéves háborúban egymás után négyszer támadták őket hátba), szövetkeztek a franciákkal és az orosz cárral, a bajor választóval (Rákóczi Ferenc alatt), de még a törökkel is (nem is egyszer), mert még az is kedvesebb volt nekik, mint a koronás királyuk. Ők még Mária Teréziának is csak szóval mondták: „Vitam et Sanguinem!" („Életünket és vérünket!"), de lélekben akkor is Nagy Frigyessel tartottak. De így hogy kívánhatták, hogy a Habsburg mégis őket részesítse előnyben azokkal szemben, akik hűségesek voltak hozzá?

Igaz, hogy a svábnak s így a Habsburgnak is csak húszéves korában nő be a feje lágya, de azért mégse szabad csodálkoznunk rajta, ha azért még nekik is volt annyi eszük, hogy igyekeztek jóban lenni a fegyveres rácokkal, hogy ha majd megint hátba támadják őket hűséges alattvalójuk, a magyarok, legyen kire támaszkodniuk. Józan eszű ember nem vádolhatja őket azért, hogy ők is élni akartak, mert hiszen az életét még a féreg is védi. De azért se, mert józan eszük is volt, mert egy ember számára ez se lehet bűn.

A lázadó magyarságot azonban vádolhatjuk, mert egy népnek a királyát, egy alattvalónak a feljebbvalóját tisztelni kötelessége, s nemcsak fegyverrel rátámadnia nem szabad, hanem neki kötelessége fegyvert ragadni védelmére, ha őt megtámadják. Mi pedig még azt is sajnáljuk, hogy mikor az egész világ ellene ment, még Mária Teréziát is miért nem támadtuk hátba.

Gimnazista koromban nekem még a szerzetestanárom is azon sajnálkozott, hogy miért nem támadtuk a Habsburgokat akkor is hátba, mikor erre Napóleon szólított fel bennünket. Ha pedig a Habsburgok nálunk jobban szerették a svábokat vagy a rácokat (pedig ez is csak részben igaz), amiatt csak magunkat okolhatjuk, de nem a Habsburgokat. Minket csak a törökök meg a cseh és osztrák protestánsok, no meg időnként a franciák, az orosz cár, a porosz király, a bajor vagy pfalzi választó szerethetett volna, de nem a Habsburg király.

Ezt mondom, ha Szabó Dezső úgy értette a dolgot, hogy a magyar senki cselédje nem lehet soha. Ha azonban úgy értette, hogy a magyar csak papnak a cselédje nem lehet, akkor megint csak azt kell megállapítanom, hogy minden ellenkező fogadkozás ellenére ismét csak határozottan a katolikus vallás, nem pedig csak „a katolikus nemzetközi érdekszövetség" ellen hadakozik, s talán éppen ezért hangsúlyozza annyira ennek az ellenkezőjét, mert maga is nagyon érzi, hogy baj van nála a kréta körül. Még maga Szabó Dezső se mondja ugyanis azt, hogy a magyar csak sváb vagy szláv papoknak nem lehet szolgája, hanem egyszerűen papé nem, tehát mégy magyar papé sem. Egész jól látható tehát, hogy Szabó Dezső a magyar vérű papok iránt is ellenszenvvel viseltetik, nem pedig csak azok iránt, akik valami titokzatos de mindenképpen gonosz „katolikus nemzetközi érdekszövetkezet" tagjai.

De azt is jól láthatjuk, hogy Szabó Dezső itt nem a papok tényleges cselédeit érti, tehát nem annak van ellene, hogy egy magyar ember papnak a kocsisa vagy bérese legyen, hanem azokat nézi le, akik lelkileg papszolgák, azaz a papokat tisztelik és rájuk hallgatnak, sőt – urambocsá! – még talán kezet is csókolnak neki. Ez az, amit nem tehet magyar ember semmiképpen se.

Mivel azonban a papságot tisztelni és szavára hallgatni minden katolikusnak vallási kötelessége, Szabó Dezső – aki természetesen egyáltalán nincs a katolikus vallás ellen – tulajdonképpen megint csak azt állapítja meg, hogy magyar ember egyszerűen katolikus nem lehet. Aki mégis az, az csak idegen vérű lehet, s ha nemzedékrendje mégis mást mutat, akkor egész bizonyos, hogy nem az volt az apja, akit az anyakönyv mutat. Igazi magyar ugyanis semmiképpen se lehet „papszolga".

Pedig hát a rábaköziek példája itt is egész mást mutat. Ez azt bizonyítja, hogy azok az alföldi katolikus magyarok, akiknek vallásos élete és paptisztelete sok helyen alig különbözik a Szabó Dezsőkétől, nem azért közönyösök a vallásukkal vagy gőgösek a papjukkal, mint Isten helyettesével szemben, mert a honfoglaló magyarokkal jöttek be ebbe az országba (a rábaköziek sokkal jobban azokkal jöttek be, mint az alföldiek), hanem csak azért, mert a törökvilág viszontagságai (melyektől a rábaköziek nagyjából meg voltak kímélve) megfosztották őket középkori egyházaiktól és lelkipásztoraiktól és velük együtt a keresztény neveléstől és kultúrától.

Mi ezt a hiányt – sajnos – az azóta eltelt 250 éven át se pótoltuk még: egész a mai időkig pap, templom és iskola nélkül hagytuk őket felnőni. Vadságukból, neveletlenségükből és kulturálatlanságukból folyik tehát ez a vallási közöny, hidegség, sőt sokszor ellenségeskedés, nem pedig magyarságukból. Az alföldi magyar még ma is ellenségét látja a papjában és az urakban, a dunántúli jóbarátját és segítőjét.

Ezek az alföldi papszolgák lenni nem akaró magyarok azonban még Szabó Dezső elvbarátjának, Adynak is ellenszenvesek voltak, hiszen ő az, aki „A Hortobágy poétája" c. versében így ír róluk:

„De ha a piszkos, gatyás, bamba
Társakra s a csordára nézett,
Eltemette rögtön a nótát:
Káromkodott vagy fütyörészett."

Igen, ezek a „piszkos, gatyás, bamba" magyarok azok, kik nem szeretnek „papszolgák" lenni. Kár tehát velük annyira dicsekedni.

Hogy miben különbözik a dunántúli paptisztelő, papokra hallgató, sőt papoknak kezet csókoló és az alföldi vallásilag közönyös vagy papellenes magyar, azt a következő eset jellemzően mutatja:

Egyik volt iskolatársam éveken át volt Szeged város gazdatisztje, majd utána egy Vas megyei keresztény nagybérlőhöz került, aki szintén iskolatársunk volt. Mind a két helyen katolikusok és magyarok voltak azok, akikkel mint gazdatisztnek dolga volt, de mennyire különböző katolikusok és mennyire különböző magyarok!

Szegeden, mikor aratási szerződést kötött az emberekkel, azok olyan mókákat csináltak, hogy igazán nagy türelemre volt szükség, hogy itt ne hagyja őket s helyettük inkább más vidékről ne szerezzen aratókat. Itt mindig azt hitték az emberek, hogy be akarja csapni őket. Három-négyszer is megváltoztatták a már megfogalmazott szerződést s újra meg újra leírták. Mikor aztán végül mégis elkészült a végleges szöveg, a „bandavezér" (a Dunántúlon ennek is a sokkal szebb „aratógazda" a neve), elővette a bicskáját és kettévágta a szerződést, hogy fele az intéző úrnál maradjon, a másik fele pedig nála, mint az aratók képviselőjénél legyen. Erre azért volt szükség, hogy ha az intéző mégis kicserélné, kijavítaná, vagy meghamisítaná, akkor ők a náluk levő másik felével be tudják bizonyítani, hogy csalás történt. A szegedi katolikus tanyai magyarok ilyen bizalmatlanok voltak az „urakkal" szemben. Mikor utána ugyanez a gazdatiszt Veszprém megyének Vas megyével határos részébe (Károlyházára) került, természetesen azt várta, hogy a szerződéskötés itt is ugyanolyan nehéz és majdnem leküzdhetetlen akadályokba ütköző esemény lesz, mint Szegeden. Itt azonban a járandóságot illetően egész könnyen megállapodott az aratógazdával (tárgyalni se jött hozzá más, mint csak ő egyedül), s mikor azt mondta neki, hogy holnap majd jöjjön be, hogy megírjuk a szerződést, nagy meglepetésére ezt válaszolta: „Minek az, Intéző Úr?! Hiszen már megállapodtunk!" Itt tehát még eszébe se jutott a népnek, hogy az urak esetleg őt be is csaphatják és hogy ilyesmire hajlamos urak is vannak a világon. De azt is természetesnek tartották, hogy az ő szavuk is elég legyen az uraknál írás nélkül is. Elég is volt és sohase volt panasz, se vita, se félreértés.

Ezek a károlyházai aratók jámbor „papcselédek" voltak, akik azonban már akkor is 80-90%-ban tudtak írni-olvasni, s nemcsak tudtak, hanem tényleg olvastak is. Ők nem láttak az urakban csupa gazembert, akiknek mindig csak azon jár az eszük, hogyan csapják be a szegény embert.

Szegeden ezzel szemben olyan magyarok voltak az aratók, akik 15-20 kilométerre laktak a templomtól, még a gyerekeiket is pap nélkül temették el s akkor még több mint fele részben nem tudtak írni-olvasni. Szabó Dezső azonban azt hiszi, hogy a különbség oka nem a hajdani török világ (mikor valóban ilyen „urakkal" volt dolguk a szegény magyaroknak, akikkel szemben nagyon résen kellett lenni) és a szintén belőle folyó jelenlegi műveletlenség, hanem az, hogy az alföldi tanyák lakói igazi magyarok, a honfoglalók ivadékai, míg a Vas megyeiek holmi sváb vagy szláv származékok, akiknek vérébe azért egy-egy kicsi talán Árpádéból is vegyült.

Pedig hát a rábaköziek fajilag is sokkal tisztábbak, mint az alföldiek, mert nekik nem kellett 150 éves török világot megérniük, hanem a Rába-Rábca-Répce és a Fertő vízétől közrezárt hazájukban ezer éve élnek egy helyen, besenyő ivadékok és megjelenésük és ruhájuk, beszédük és jellemük is annyira magyar, hogy még Móricz Zsigmondot és Milotay Istvánt is egészen elbájolták (nem puhaságukkal, hanem keménységükkel). De mivel emellett kulturáltak is, olyan „papcselédek", hogy mikor egyszer egyik ott nyaraló tanítványomat megkérdeztem, hogy eljárt-e ott rendesen a vasárnapi misére, azt felelte: „Még ha akartam volna, sem

mulaszthattam volna el. Még első pénteken is meggyóntam. Ki is néztek volna a faluból, ha meg nem tettem volna. Ott első pénteken mindenki meggyónik s ezt ők az ott tartózkodó pestiektől is megkívánják. Másképp lenézik őket."

De ez a papcseléd mivolt a Rábaközben még a szilaj magyar virtussal is nagyszerűen összefér. Említettem már, hogy azok a kapuvári legények, akik annyira szeretnek búcsúra járni és akiket (és természetesen a lányokat) gyönyörű magyar népviseletükben magyar faji gyönyör nézni, el nem tűrik, hogy egy gartai legény kapuvári lány után járjon. Ha mégis megtörténik, akkor többnyire vér folyik. Krisztus keresztje és alázatossága tehát még itt se tudta kiirtani a magyar virtust. Kezet csókol a papnak (tehát „papcseléd"), de gartai legény ölében nem tudja nézni a kapuvári lányt.

*

Az a Szabó Dezső, akit – láttuk – nem érdekel a vallási különbség, sőt aki egyenesen azt állítja, hogy „sohasem fogom megérteni, hogy mi a különbség a katolikus magyar és a kálvinista magyar között", még ilyeneket is összeírogat, mégpedig egész tanulmánya befejezése és csattanójaként:

„Most, mikor a katolikus nemzetközi érdekszövetség minden poszthoz jutott svábja és szlávja rikoltja a „Regnum Marianumot" (sajátságos, hogy csak a svábok és a szlávok „rikoltják" ezt, a magyarok nem, noha a Regnum Marianum kétségtelenül a magyarok országa; hogy nem a katolikusok, hanem helyettük a svábok és a szlávok csináltak vagy akarnak csinálni Magyarországból Regnum Marianumot, az igazán sajátságos; erről az állításról is igazán elmondhatjuk, hogy „alapja fül- és szemsértő illogikum"), vegyék eszükbe, hogy a magyarság minden bukása, hanyatlása, baja (tehát a Regnum Marianum is ilyen baj és szerencsétlenség Magyarországra nézve?) egyszersmind a magyar kálvinizmus végzete is. És ebben a meggondolásban vessék latba mondásaimat."

„Regnum Marianum! Sokszor hallottuk ezt a kiáltást (ezt tehát sose mondták, hanem mindig kiáltották, sőt „rikoltották") a történelem folyamán és mindig ömlő magyar vért (tehát sohase Bocskai, Bethlen, Rákóczi, Thököly, Kossuth fogott fegyvert, hanem mindig a katolikus nemzetközi érdekszövetség), koldussá lett magyar családokat, halálra szült magyar gyermekeket, földből, életből kitúrt magyarságot jelentett." (Látjuk tehát, hogy a Regnum Marianum nem a protestantizmussal, hanem a magyarsággal ellenkezik. A magyar családokat teszi koldussá, a magyarokat túrja ki a földből, életből, a magyar gyerekeket ítéli halálra). „Egyenlő veszélyt jelent ez a név katolikus és protestáns magyarra egyaránt. Jelent szétmart, szétzüllesztett, mindenből letaszított magyarságot, jelent elvesztett hazát, összehullott kultúrát, vándorbotot és koldustarisznyát. És jelenti az idegen zabálók féktelen uralmát, végső honfoglalását."

Nohát ehhez már nem is kell kommentár, csak mosoly, elámulás vagy a székről való lefordulás az ámulattól, hogy a felekezeti gyűlölet és elvakultság mire képes. Eddig nem is hittük volna, hogy a Regnum Marianum ennyire borzalmas átok, mégpedig nem is minden protestánsra, hanem minden magyarra. S ezt a magyar protestantizmus egyik legnagyobb koponyája részéről kell éppen hallanunk. Olyan egyén szájából, aki „az élet szenvedélyével gyűlöli" a protestantizmust, mint „a halálnak, az elszáradásnak szervét" és aki szerint a protestantizmusnak „már nincs többé pozitív mondanivalója".

„Ó, magyar vérű katolikus testvéreim (mert az idegen vérűekhez természetesen nincs szava Szabó Dezsőnek), higgyétek meg, hogy a mi életünk a ti biztonságotok is, a mi sebeinken a ti véretek is elfolyik. Azt hiszitek, hogy nekünk kevésbé fáj a katolikus magyar kiszorulása az életből, mint a protestáns magyaré? Azt hiszitek, hogy minket kevésbé bánt a statisztika lázító beszéde, hogy a magyar vérű katolikus még saját egyháza életet adó pályáin se érvényesülhet legalább olyan arányban, mintha hússzorta kevesebb lenne? Azt hiszitek,

hogy nekünk nem sajog a ti izomrángásotok, mikor germán és szláv hangok összetorlott Alpesein kell magatokat áttörnötök, hogy megnevezhessétek püspökeiteket, kanonokjaitokat, a hitetekből bővebben élőket? Nem ugyanegy árvaságban vagyunk katolikusan és protestánsan árva magyarok?"

„Nem megtörténhetnek olyan esetek, hogy például egy, a határon hétfőn átgurult, kimondhatatlan idegen nevű szerzetes, aki köré kalandos események a Féval-regények furcsa levegőjét borzongatják: kedden már a magyar küszöb, a magyar bölcső, a magyar anya egyetlen védőjének, a magyar nemzeti hadseregnek a püspöke?" (Ne neked, szegény Zadravecz!)

Ez a Zadravecz elleni kirohanás talán a legtanulságosabban mutatja Szabó Dezső eszelős, szláv, sváb vagy katolikusgyűlöletét. Uzdóci-Zadravecz Istvánt püspökké levése előtt csak egy nappal gurítja át a magyar határon, mikor ősei valószínűleg már ezer évvel ezelőtt is a határon innen éltek, mert hiszen muraközi a család, s mint az „uzdóci" előnév mutatja, még vérségi kapcsolatban is van a magyarsággal.

Zadravecz azért lett tábori püspök, mert Szegeden volt Ferenc-rendi szerzetes ugyanakkor, mikor ott Horthyék a magyar nemzeti hadsereget megalapították és az országba való benyomulásra készültek. Legfőképpen azonban azért, mert olyan bámulatosan nagy lelkesítő, szónoki tehetsége volt, amilyent egy ország csak minden ötven évben termel ki egyet. A beavatottak azt mondják, hogy a nemzeti hadsereg összehozása elsősorban az ő érdeme, melynek később jutalmul tábori püspöke lett. Annyi bizonyos, hogy sokkal jobban az övé, mint a kálvinista Horthyé.

De mivel jutalmazza Zadraveczet Szabó Dezső azért, mert megteremtette „a magyar küszöb, a magyar bölcső, a magyar anya egyetlen védőjét, a magyar nemzeti hadsereget"? Azzal, hogy maró gúnnyal ráfogja, hogy csak tegnap gurult át a magyar határon és az undortól valósággal öklendezik, ha csak a nevét is hallja.

Pedig ez a Zadravecz, hogy nagy bűnét, hogy horvát neve van és horvát vér is van benne a magyar mellett, feledtesse, olyan soviniszta magyar lett, mint Szabó Dezső: magyar nemzeti hadsereget hozott össze a nemzet legnagyobb elesettsége idején „a magyar anya egyetlen védőjeként". Hogy bizonyítsa, hogy vérségileg is van köze a magyarsághoz, még meg is uzdócizta magát, de minden, minden hiába.

Szabó Dezső így is öklendezik, ha a nevét hallja, és dührohamot kap, ha rágondol. Pedig jobb magyarnak kellett lennie, mint Szabó Dezső volt, mert Szabó Dezsőt a második kommunizmus alatt – ha megérte volna – senki se bántotta volna azért, amit addig tett és mondott, de hogy Zadravecz püspöknek mit kellett emiatt szenvednie, azt tudjuk. Bizonyára nem ok nélkül haragudtak rá a nemzet ellenségei annyira.

És most kérdem: Ha Szabó Dezső gondolkodása és beszédmódja a magyarság gondolkodása és beszédmódja lenne, találnánk-e akkor még egy olyan muraközi bolondot, aki még ezek után is hozzá húzna és inkább akarna magyar állampolgár lenni, mint jugoszláv? Szabó Dezső magyarkodása a mi helyzetünkben magyar szempontból rendkívül káros, veszélyes, sőt őrült magyarkodás, a csonkaországot eredményező, az ország határait a Duna-Tisza közé szorító buta magyarok magyarsága. Pedig hogy lelkesedtek ezért a Szabó Dezsős magyarkodásért még a katolikus egyetemi hallgatók, sőt felnőtt értelmiségiek is!

„Tudom uraim – mondja még Szabó Dezső –, hogy mikor így rámutatok a magyarság halálos veszélyeire, az idegen fajvédelem csirkefogói azzal igyekeznek lepárnázni szavaim hatását a magyar lelkekben, hogy gúnyosan mániákus Petúr bánnak stilizálnak, aki mikroszkóppal vizsgálom az emberek vértisztaságát és egy állampolitikailag lehetetlen magyarkodást hirdetek. Ezt hazudják rólam, aki ezerszer elismételtem és programom vezető elvévé tettem és a magyarság történelmi munkájában egyenlő szeretettel fogadok minden vérű jó szándékot, bármily eredetű tehetséget."

Csak hát az a baj, feleljük neki, hogy nem beszélni kell, hanem tenni, főként pedig nem tetteinkkel agyonpofozni, amit mondtunk. Szabó Dezső és „szeretet"! S különösen Szabó és a határon át idegurultak iránti „egyenlő" szeretet! Zadravecz nem tegnap gurult át a határon, sőt egyáltalán nem is gurult át rajta soha, Szabó Dezső nagy és egyenlő szeretetében mégis erővel ráfogja, hogy úgy gurult át, mégpedig csak tegnap, s mindezt csak azért, mert a neve horvát hangzású. Más rosszat még Szabó Dezső se tud ugyanis Zadraveczre ráfogni.

Sőt. Zadravecznek azon megbocsáthatatlan bűnének ellenében, hogy a neve nem magyar, ott van az a csekély kis érdeme, hogy a semmiből magyar nemzeti hadsereget teremtett, azt a hadsereget, mely még Szabó Dezső szerint is a magyar anyák egyetlen védője. Aztán megyéről megyére, városról városra járva olyan irredenta beszédeket tartott, hogy hihetetlenül nagy hatásukat magam is tapasztaltam.

Az első világháború elvesztése után egy félig művelt protestáns ember előttem is azt hangoztatta, hogy ő bizony már nem bánja, mekkora lett Magyarország és hol van a határa, mert neki már éppen elég volt a háborúból. Mivel azonban akkoriban ingyenvonatok vitték Zalaegerszegre az embereket a kormánytól rendezett tömeggyűlésekre, Zadravecz propagandabeszédeinek meghallgatására s ingyen az én protestánsom is meghallgatta, magam láttam, hogy mikor előbbi kijelentése után néhány hétre a gyűlésről hazatért, mindjárt menni is akart a csehek, a románok vagy a szerbek ellen.

De azért Szabó Dezsőt mégis mindig gutaütéstől kell félteni, valahányszor a „Zadravecz" szót meghallja, s ugyanakkor kell félteni tőle, mikor hangsúlyozza, hogy csak tehetség és csak jó szándék legyen, ő az idegen vérűt is épp oly szeretettel fogadja, mint a színmagyart. Pedig hát ki tagadhatja Zadraveczben a jószándékot és a tehetséget? Ő akkor, mikor Szabó Dezső ilyen hangon beszélt róla, nemcsak jószándékot adott, hanem tetteket, eredményt is, a nemzeti hadsereget és a hazafias szellem sikeres felébresztését az elfásult és kiábrándult magyar népben.

„Nem is akarom, hogy a magyar minden másvérűt kitúrjon az ország földjéről: csak azt, hogy mások ne túrhassák ki a magyart." (Zadravecz tehát ki akarta túrni az ország földjéről a magyart csak azért, mert el merészelte fogadni annak a nemzeti hadseregnek a tábori püspöki méltóságát, melyet ő teremtett meg s amelyet úgy lelkesíteni akkor senki se tudott, mint ő?)

„Nem azt akarom, hogy a magyar másvérűeket elnyomjon, hanem csak azt, hogy őt ne nyomják el se politikailag, se gazdaságilag, se kulturálisan. Nem azt akarom, hogy másvérűnek hátrány legyen a származása, csak azt, hogy ne legyen előny az érvényesülésben az, hogy idegen eredetű."

Vajon kit nyomott el Zadravecz vagy akadályozott abban, hogy akár politikailag, akár gazdaságilag, akár kulturálisan érvényesüljön azon a címen, mert szép magyar neve van, sőt a valóságban is színmagyar? Éppen ellenkezőleg. Ha ezt valakiben Zadravecz észrevette, akkor legfeljebb irigyelte tőle s kívánva kívánta, hogy bárcsak ő is ilyen szép névvel és tiszta magyarnak született volna (én például ezt irigylem legjobban azokban, akik ebben nálam szerencsésebbek).

Azt azonban komolyan még lázálmában se mondhatja senki, hogy hazánkban akár Szabó Dezső idejében, akár máskor, de legkevésbé Horthy Miklós Magyarországában (tehát Szabó Dezső kérdéses írása idején) „nyomták el" a magyarságot és hogy közéletünkben az érvényesülést illetően hátrány volt a magyar név, illetve a színmagyarság s előny az idegen eredet.

Éppen ellenkezőleg: tagadhatatlan, hogy az idegen név és az idegen eredet volt hátrány. Nem volt nagy hátrány, mert azokban, akik Magyarország ügyeit intézték és az állásokat osztogatták, volt akkora ítélőképesség, de akkora tárgyilagosság is, hogy elsősorban nem a kinevezendő nevét vagy származását (természetesen, ha magyarellenességről sose tett tanúságot) nézték, hanem a rátermettséget és becsületességet. De azért kétségtelenül mégiscsak hátrány

volt az idegen hangzású név, mert hiszen még én magam is szívesen neveznék ki vezető állásra szép magyar nevű embert, mint egy Zadraveczet vagy egy Pezenhoffert.

Csak azért mellőzni azonban valakit, mert idegen nevű, igen nagy ostobaság és igen nagy igazságtalanság lenne. Hiszen hazánkban a magyar embereknek ma is vagy 30%-a idegen vagy magyarosított nevű s ennyi embert mellőzni igen nagy igazságtalanság volna, de nagy ostobaság is, mert egyszer s mindenkorra lehetetlenné tenné, hogy egy nemzetiségi ember visszakívánkozzék Magyarországra vagy hogy ez az idegen neve ellenére is hozzánk tartozó 30% jól is érezze magát minálunk. A régi, a történelmi Magyarországnak azonban még a mi kimutatásunk szerint is csak 51%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek (még 1910-ben is). Ha tehát még Zadravecz s még én se számítok magyarnak, akkor ebben az országban nem volt több 30% magyarnál. S ha ez a 30% úgy viselkednék, mint Szabó Dezső ajánlja, együtt lehetne-e tartani ezt az országot még ma is, mikor már rég elmúltak azok az idők, hogy az egyik faj uralkodhasson a másikon?

Szabó Dezső minderről teljesen megfeledkezik. Illetve nem elfeledkezik, hanem a dolgot ő is épp úgy akarja elintézni, mint a kommunisták csinálták hasonló esetekben. Állandóan az ellenkezőjét hangsúlyozták annak, mint amit a valóságban tettek, s azt hitték, hogy ezzel el is van intézve a dolog, mert mindenki azt hiszi, amit mondanak neki, nem pedig azt, amit maga körül állandóan történni lát. Látjuk, Szabó Dezső is milyen fölénnyel hangsúlyozza, hogy csak tehetséges és jószándékú legyen valaki s ő mindjárt egyenlő szeretettel szereti a magyarral az idegent is. De ezt alig néhány sorral később mondja, mint kitört belőle az a dühroham, melyet Zadravecz (hiába hozott nekünk össze nemzeti hadsereget) neve keltett benne.

Szabó Dezső teljesen elfelejti, hogy Magyarország lakosságának 70, sőt még a mai csonkaországnak is 30%-a legalább annyira idegen vérű, mint Zadravecz. Elfelejti, hogy még ha a 48-as vértanúk vagy honvédtisztek nevét tanulmányozza is, azok közt is szintén talál a határon valóban csak tegnap átgurultakat és olyanokat, akiknek nevét, ha ki akarja mondani, szintén germán és szláv hangtorlaszokon kell áttornásznia magát.

Például Pöltenberg, Leiningen-Westerburg, Knézich, Klapka, Maderspach, Neuwirth, Halbschuh stb. (E legutóbbi például Irányi néven a márciusi ifjak egyike volt.) De tudvalevő, hogy a márciusi ifjak vezére és az egész 48 egyik fő létrehozója is Petrovics, sőt eredetileg – mert már ez is magyarosított név – Petrowitz volt s csak maga csinált magából Petőfit.

Szabó Dezső nem tudja, hogy még „Nagy Bercsényi Miklós" mamája is a „Rechberg"-ek családjából származott és Rákóczinak is volt „Gundelfingen" nevű kuruc ezredese és ilyen nevű kuruc ezrede, mégpedig nem is egy, hanem kettő. Ezek a Szabó Dezsőt öklendezésre késztető nevű kuruc magyarok ugyanis ketten is voltak testvérek és mindketten eleitől végig olyan kuruc magyarok voltak, hogy életüket-vérüket áldozták a hazáért, illetve a Habsburgok (és a haza) ellen, Szabó Dezső módra.

Hogy Zadravecz horvát neve ellenére is lehetett püspöke annak a nemzeti hadseregnek, melyet ő teremtett meg, az jó érv számunkra a csehek, románok és délszlávok rágalmai ellen. Hogy azonban Zadraveczet e méltóságából oly hamar elmarták, már csökkenti az érv erejét. Mi lenne azonban belőlünk, milyen rossz hírünk lenne külföldön, és milyen nehezen lehetne ott nekünk őszinte barátunk, ha Szabó Dezsőre és az érte lelkesedő fiatalokra hallgattunk volna, akik számára az, hogy egy magyar embernek idegen neve van, nagyobb bűn, mint az idegen név viselőjének az az érdeme, hogy ő teremtette meg a nemzeti hadsereget!

Ahhoz pedig egyenesen eszelős gyűlölet kell, hogy valaki azt állíthassa, hogy Zadraveczből egyenesen csak azért lett tábori püspök, mert idegen származású és az idegen vérűek összefogtak egymással a magyarság ellenében. Ha akarjuk a történelmi Magyarországot, akkor a horvát nekünk nem is lehet „idegen". Hát még az olyan horvát, aki nem is Horvátországban, hanem a szorosabban vett Magyarország területén született, még horvát anyanyel-

vűnek se vallja magát s akinek – szerzetes létére – nem is az egyház, hanem inkább a magyarság szolgálatában telt el egész élete.

S Zadravecz ebben nem is egyedülálló, mert csak száz évvel előbb, 48-ban is volt egy Gasparich Kilit, aki szintén ferences szerzetes volt, szintén a Muraközben született, szintén 48 eszméinek hirdetője lett, sőt vértanúja is lett hazájának. Szabó Dezsőre ez így sincs hatással, sőt még a dühroham hevességét se tudja mérsékeli, melyet az újabb idegen neve felkelt benne.

Csernoch János hercegprímás az ország megcsonkítása után Amerikában és általában külföldön azon rágalom ellen, hogy a régi Magyarország elnyomta nemzetiségeit, azzal érvelt, mégpedig hatásosan, hogy ő tót parasztgyerek létére is Magyarország hercegprímása és az ország első közjogi méltósága lehetett.

A cseh propaganda azonban erre azt felelte, hogy igen, lehetett, de csak azért, mert tótságát megtagadta. Ha megmaradt volna tótnak, sőt, ha csak tót anyanyelvűnek vallotta volna magát, sohase lehetett volna belőle Magyarország hercegprímása.

Ez bizony meglehetősen meggyengíti a magyar érv hatásosságát. Most pedig jön Szabó Dezső és amellett izgat, hogy a magyarság még azt se tűrheti el, hogy valakiből csak tábori püspök is lehessen (még ha azt a „tábort" ő maga hozta is össze), és akkor se, ha a magyart vallja anyanyelvének, sőt soviniszta magyar. Hogy ugyanis a Muraközben született és horvát neve van, azt még ez esetben se lehet neki megbocsátani.

Hogy ellene való gyűlöletünket igazoljuk, egyszerűen ráfogjuk, hogy éppen azért lett tábori püspök, mert csak tegnap gurult át a határon és idegen vérű fajtestvérei és a katolikus nemzetközi érdekszövetség összefogott érdekében, hogy a színmagyaroknak lehetetlenné tegye az érvényesülést ebben az országban.

E tárgyhoz tartozó elmélkedéseit, illetve fölényeskedését így fejezi be fajunk e lánglelkű szerelmese:

„Tiszteletbeli Uraim! Lehet-e ennél (a Szabó Dezsőnél) szélesebben emberi liberalizmust hirdetni az öngyilkosság és őrület határain kívül? Ha ezt az elvet (hogy tudniillik az idegent, ha tehetséges és jóakaratú, épp úgy szeretjük, mint a magyart) egy olasz, francia vagy német író mondaná ki, fajtestvérei talán leütnék (ha elveit tetteivel, sőt még szavaival is úgy megcáfolná, mint Szabó Dezső, dehogy ütnék le), mert vérük természetes, ösztönös imperializmusa túl szerénynek, félénkségnek érezne egy ilyen elvet."

„És ha a magyar faj érdekében egy magyar író ilyen félénk és könyörgő elvet hirdet (szóval Szabó Dezső félénken viselkedik és „könyörög" Zadraveczcel szemben): azt a magyar lelkek előtt fógelfrájjá, destruktívvá, kétségbeesetten magára hagyottá marhatják az idegen hódítás svihákjai. (Ej, de „félénk" kifejezés!) Hát nem külön harakiri fajtája vagyunk mi az Úristennek?"

A jó Szabó Dezső tehát mindjárt meg is teszi magát még a magyar faj vértanújának is, aki egész a gügyeségig félénk és engedékeny és a magyar faj részére Magyarországon se kíván mást, mint csak az idegenekkel egyenlő elbánást s mégis még a magyarok is túlzónak tartják, ellene fordulnak s ráfogják, hogy vérlázító idegengyűlöletet hirdet.

De még ha Szabó Dezső meghirdetett engedékeny elve és tényleges viselkedése közt nem is lenne egész a nevetségességig menő éles ellentét, akkor is figyelmeztethetnénk arra, hogy az olaszok, franciák, németek egy-egy 50-100 milliós államot alkotnak, nem pedig 20 milliósat, mint mi alkotunk, mely még húszmillió is csak úgy lett, hogy nemcsak a Zadravecz-féle, határon már átgurultakat számítottuk bele, hanem még a Horvátországban maradtakat is, és – ami még ennél is fontosabb – náluk még az 50 és 100 millió is mind olasz, francia vagy német, míg nálunk a csekély 20 millióból is csak legfeljebb hat az olyan, aki megfelel a magyarfajúság Szabó Dezső szabta feltételeinek.

Egyébként pedig a franciáknak még így se jut eszükbe Szabó Dezső módjára hetvenkedni, mert például náluk senki se tiltakozik az ellen, hogy akkor, mikor e sorokat írom, az ország külügyeit egy a határon átgurult német (Schumann) intézze már évtizedek óta. Sőt mikor az oradouri mészárlás miatt néhány elzászi németet is elítéltek s az elzásziak ez ellen tiltakoztak, hogy az elzásziakat (tehát a német anyanyelvű francia alattvalókat) még a franciák legyilkolásáért se szabad büntetni.

Így kedveskedik az 50 milliós majdnem tisztán franciák lakta Franciaország párszázezernyi német kisebbségének, csakhogy lelkileg megnyerje őket magának! Mit szóljunk hát a tízmilliónyi nemzetiséggel és tízmilliónyi magyar anyanyelvűvel, ha csak hatmilliónyi magyarvérű magyarral bíró régi Magyarország és a kilencmillió lakosú, de csak hatmillió magyar fajúval bíró Csonkamagyarország író képviselője viselkedéséhez? Nem azt, hogy most már értem, miért lettünk húszmilliós Magyarországból kilencmillióssá?

„A katolikus internacionálé érdekszövetsége előtt ma is pogányszagú, gyanúsan véréhez húzó a magyar és így a katolikus nemzetközi hatalmi érdekek halálos veszélyét látják abban, hogy ha véletlenül a történelem egy csodálatos helyrezökkenésével a magyarság számának és történelmi munkájának megfelelő hatalmi és társadalmi súlyhoz jutna Magyarországon" – érvel Szabó Dezső.

Ezt persze csak azért írja, mert se Prohászka püspök, se Bangha Béla nem találta teljesíthetőnek azt a felajánlkozást, hogy a katolikus sajtó munkatársai közé léphessen. Persze ő önzése okozta elfogultságában és bárdolatlan írói gőgjében másra se tudott gondolni, mint csak arra, hogy ennek oka egyedül az volt, hogy ő magyar, Prohászka püspök pedig idegen, aki csak tegnap „gurult" át a magyar határon, a katolikus nemzetközi érdekszövetség tagja, s mint idegenvérű, ösztönszerűleg gyűlöl és háttérbe szorítani törekszik minden magyart.

Itt szerinte nem a katolikus pap tartotta meg nem engedhetőnek, hogy egy protestánssal (aki azonban egyáltalán nem titkolja, hogy a valóságban hitetlen) írasson katolikus szellemben, hanem a sváb-szláv faji összetartás akart egy magyart elmarni a kenyértől és megakadályozni tehetsége érvényesülésében.

Igaz, hogy nemcsak Prohászka Ottokár járt el így, hanem jókai Bangha Béla is, akire nem lehet ráfogni, hogy idegen vérű, de a megsértett önzés és gyűlölet logikátlansága előtt ez nem akadály. Bangha egyébként is jezsuita, s mint ilyen, a katolikus nemzetközi internacionálénak szükségképpen tagja s magyar fajtestvéreihez ezért semmiképpen se húzhat. Nála, mint jezsuitánál, a „Bangha" név és a „jókai" előnév éppen nem akadálya annak, hogy a magyar fajúak közül kizárhassuk. Egyébként is meg kell nézni az anyját, aztán az apai nagyanyját, hátha azok valamelyikét találjuk valami Zadravecznek. Akkor mindjárt megállapíthatjuk, miért húz ő is inkább a nemzetközi érdekszövetséghez, mint a magyarokhoz.

Ha pedig mágnás az a „klerikális", aki a magyarok sorsának intézésébe belefolyik, akkor különösen könnyű Szabó Dezső dolga, mert a mágnás „háromszorosan idegen", ha még oly szép nemesi előnevei vannak is és családját még úgy visszaviszi is az Árpádokig. Ha pedig olyan „klerikális"-ra akadnak, akinél még az őskutatás is eredménytelen, mert semmi idegen beszivárgás nyomaira nem lehet bukkanni nála s még a mágnásság háromszorosan nagy bűnétől is mentes (vajon tudták-e a mágnásokat jobban gyűlölni a kommunisták, mint ezek a kálvinista fajmagyarok), akkor – legalább maguk közt – azt állapítják meg, hogy az apja vagy valamelyik ősapja egész bizonyosan nem az volt, mint akit az anyakönyv jelez, az volt idegen vérű s ez ütött ki belőle.

Szekfűre például a fülem hallatára fogták rá ezt – mert az anyja nevét nem ismerték s így vele nem érvelhettek –, miután a próbálkozás, hogy neve bizonyosan magyarosított név, nem vált be.

A katolikus nemzetközi érdekszövetség természetesen nem a magyart tartja „pogányszagúnak", hanem azt, aki valóban pogány, de ilyen pogányok – mint a kommunisták idegen ne-

ve mutatja – az idegenvérűek között még nagyobb arányban akadnak, mint a magyarvérűek között. De Szabó Dezső kívánságával szemben azt is felhozhatnánk, hogy ő mint kálvinista (nem pedig mint magyar), nem is kívánhatja a katolikus sajtótól, hogy éppen őt alkalmazza, mert mi is lenne a szegény katolikus gyermekekből, ha még a katolikus sajtóban is olyan ember alakítaná a közvéleményt, akinek szíve titkon csak a kálvinista anyák gyermekeiért buzog.

Pedig hát mi, katolikusok, annyira öntudatlanok vagyunk, hogy tekintve Szabó Dezső nagy tehetségét (és a szegény katolikus magyar anyák nagy árvaságát), nálunk még az is előfordulhatott, hogy a jezsuiták lapjának, a Magyar Kultúrának a fő cikkírója egy időben a kálvinista Burián volt. A Nemzeti Újság főszerkesztője pedig a kálvinista Tóth László. De ők természetesen nem olyan pogány protestánsok voltak, mint Szabó Dezső, hanem hívők, sőt katolikustisztelők.

Szabó Dezső azonban olyan elveket hangoztatott és lelki világa annyira nem volt keresztény, hogy ő csakugyan pogányszagú volt s ezért a keresztény elvek elárulása lett volna a katolikus Központi Sajtóvállalatban való alkalmazására még akkor is, ha eleinte igyekezett volna igazi énjét eltitkolni.

Szabó Dezsőt irányítani ugyanis sohase lehetett, akkor pedig, mikor „a katolikus nemzetközi érdekszövetségnél" jelentkezett szolgálatra, legkevésbé lehetett, mert hiszen akkor volt hírneve (és vele elbizakodottsága) tetőfokán. Hisz „Európa első prózaírójának" hirdette magát.

Ezért történt, hogy abból, hogy őt, az ateistát, a katolikus lapoknál nem tartották alkalmasnak a katolikus világnézet képviseletére, más következtetést nem tudott levonni, mint csak azt, hogy itt egy „katolikus nemzetközi érdekszövetség" működik, mely az élet forrásától elmar minden magyart és csak határon átgurult idegeneket alkalmaz.

Szabó Dezsőnek megsértődéséből folyó ez a következtetése természetesen nem lenne olyan fontos dolog, hogy vele itt és ilyen bőven foglalkozzunk, de mivel korának a fajiság volt a vezető eszméje, amit ő olyan nagy hévvel, meggyőződéssel és oly erőteljes nyelvezettel hirdetett, elhitte és őszinte lelkesedéssel, illetve elkeseredéssel vallotta nemcsak minden kálvinista, hanem minden katolikus fiatal is, aki alaposabb katolikus nevelésben nem részesült. Pedig hát hányan részesültek ebben?

Képzelem, milyen, a határon csak tegnap átgurult „idegen"-nek tarthatott engem is Szabó Dezső! Pedig hát ha törvénytelen gyereknek születtem volna s így az anyám nevét viselném, Szabó Antal lennék én is, tehát látszólag épp olyan színmagyar, mint Szabó Dezső. Pedig a vérségem akkor se lenne egy cseppet se magyarabb, mint így. De akkor mégis még arra is alkalmas lennék, hogy amellett csináljak hírverést, hogy a kálvinista magyar anyák ne hiába szüljék gyermekeiket ebben az országban. Ha azonban Szabó néven is „a katolikus nemzetközi érdekszövetség" oldalán állnék, rögtön kutatnának az apám után, diadallal állapítanák meg, hogy sváb, s kijelentenék, hogy most már értünk mindent.

Hogy ez az idegenek elleni tiltakozás mennyire csupán csak gyűlölet, melyet az érdek pattant ki, mutatja, hogy ha protestánsok ezek a „szereplő" idegenek, vagy olyan katolikusok, akik az ő szájuk íze szerint cselekszenek, írnak és beszélnek, akkor bennük ezt a szépséghibát nemcsak észre nem veszik, hanem sokszor egyenesen azt hangsúlyozzák, hogy színmagyarok az illetők. Ki kifogásolta például magyar részről Liszt Ferenc „idegen" származását? Pedig egy kissé bizonyára idegenebb volt mint Zadravecz. Hiszen még magyarul se tudott. Ki svábozta Semmelweist? Ki kifogásolta Munkácsi, Fadrusz, Ybl „idegen" voltát s ki emleget velük kapcsolatban „nemzetközi érdekszövetséget"?

Zrínyi Miklós, a költő, épp oly horvát volt és ő is úgy gurult át a magyar határon, mint a Zadravecz, sőt sokkal jobban, mert ő nem a Muraközből származik, mely a határon innen van, hanem Horvátországból. Zrínyi, a szigetvári hős pedig még a költőnél is idegenebb vérű volt. Szabó Dezső hitfelei és elvbarátai Zrínyit, a költőt, mégis mint magyar lángelmét reklámozzák.

Ki kifogásolta már magyar részről Rákóczi Ferenc „idegen" anyját, Zrínyi Ilonát, sőt nem tették-e meg magát Zrínyi Ilonát is magyar honvédleánynak, noha a fia, Rákóczi is horvátnak mondja? Valóban horvát is volt, mert apja Zrínyi (mégpedig az a Zrínyi – Péter –, aki horvát író lett, nem pedig magyar, mint a bátyja, Miklós), az anyja pedig Frangepán, aki nemcsak idegenvérű és anyanyelvű volt, hanem még magyargyűlölő is. (Lásd: A magyar nemzet történelme c. művemet.)

Gróf Tisza Istvánt maga Szabó Dezső, bár hitfele volt, nem magasztalja, de csak azért, mert mikor az élet vályújánál nála jelentkezett igényeivel, vele épp úgy járt, mint Prohászka püspökkel vagy Banghával. De a kálvinisták, sőt az egész magyar közélet Tisza Istvánt, mint fajunk legjellegzetesebb megtestesülését emlegette, aki nagy színmagyarságában néha még azt is megtette, hogy egyedül táncolt, mikor a cigánnyal húzatott. Zadravecz püspökről ilyet feltételezni egyenesen nevetséges, de természetesen nem azért, mert püspök volt, hanem azért, mert csak tegnap gurult át a magyar határon.

Ki gondolná azonban, hogy ennek a híres tipikus törzsökös magyar Tisza Istvánnak is sváb volt a mamája, mégpedig a javából (Degenfeld), a nagymamája pedig a Beck-zsidók „színmagyar" fajtájából származott. De a Tiszák maguk is egy a mármarosi hegyekből az Alföldre „gurult" Tysa nevű ruténtől származnak.

Eötvös Károly is, aki szintén hitfele Szabó Dezsőnek, és a papoknak meg az idegeneknek még nála is sokkal nagyobb ellensége, Kerkápolyt szintén mint ősmagyart állítja elénk, pedig maga mondja, hogy családja idegen származású, szláv és annyit tesz magyarul, mint Kerka melléki. De Thaly Kálmán, az idegeneknek még őnáluk is nagyobb gyűlölője, szintén nem származhat magyar családból, mert a Pozsony melletti Marienthal családja bölcsője, ezért Thaly.

De maga Szabó Dezső is ugyanilyen következetlen, mikor ugyanezen füzetében még azt is felháborodva kifogásolja, hogy Kossuth szobra még mindig nem készült el az Országház téren. Ezt is a katolikus nemzetközi érdekszövetségnek tulajdonítja. (Érdekes, hogy mikor végre elkészült a szobor, akkor meg a magyar közvéleménynek Szabó Dezső elveivel rokonszenvező része azt állapította meg, hogy a nemzet hazafiatlan vezetői készakarva csináltatták azt a szobrot olyan felháborítóan rossznak s Kossuthra inkább lealázónak, mint megdicsőítőnek.)

A kommunista propaganda aztán – mely természetesen még Szabó Dezsőnél is magyarkodóbb volt e téren, de a katolikus nemzetközi érdekszövetségnek (hiszen a kommunista internacionálénak ez a legveszedelmesebb ellenfele) még Szabó Dezsőnél is nagyobb gyűlölője volt – örömmel tette magáévá a híresztelést, el is távolította a szobrot, hogy majd ő csináltat helyette másikat, Kossuth felmérhetetlen nagyságához méltóbbat.

Erről a Kossuthról tehát nem jut eszébe Szabó Dezsőnek, hogy ő is úgy gurult át a határon, mint Zadravecz. (Csak ő nem a délin, mint Zadravecz, hanem az északin.) Az se, hogy a vére se lehetett magyarabb, mert hiszen neki is nemcsak az apja volt Szabó Dezső-i értelemben „idegen", hanem még az anyja is, akinek Wéber volt a neve, szász családból származott és még a nemesi előneve is németet jelez. S lám, ez a határon átgurult idegenvérű ivadék nem is csak a honvédhadsereg püspöke, hanem egész Magyarország kormányzója lehetett s ma, száz évvel utána több szobra van az országban, mint bármely más magyarnak ezer év óta, sőt majdhogynem azt mondhatnám, hogy több, mint minden más magyarnak együttvéve. Hát ez vajon melyik „nemzetközi érdekszövetség" műve volt?

Sőt Szabó Dezső ugyanabban a füzetében, melyben Zadravecz nevére dührohamokat kap, azok között a nagyjaink között, akiket „minden magyar megnőtt életé"-nek nevez, Petőfi Sándort is felsodorja. Tehát ebben se a Petrowitz papa, se a Hrúz mama nem akadály, pedig ha ezek nevét akarja kimondani a magyar, bizonyára még veszedelmesebb hangtorlaszokon kell átvágnia magát, mint a Zadravecz név kiejtésekor. Igaz, hogy Petrowitz-Hrúz Sándor

nagy volt, igen nagy, Zadravecznél hasonlíthatatlanul nagyobb, de épp oly igaz az is, hogy most nem erről van szó, hanem arról, hogy lehet-e magyar ember számára tisztelt és kívánatos egy olyan ember, akinek ősei nem Árpáddal jöttek az országba, hanem csak úgy gurultak át a határon, mégpedig állítólag csak a minap.

Igaz, hogy Kossuth őseiről (legalábbis az apaiakról) azt is tudjuk, hogy nem a minap, hanem már az Árpádok idejében gurultak át a határon, de hát Zadraveczéiről se tudja bizonyítani senki, hogy ők később. De ha Kossuthéi talán nem is, de Petőfi ősei semmiképpen se gurultak át előbb a magyar határon, mint Zadraveczéi. Ma már azt is tudjuk, hogy a Petrowitzok nemesek sem voltak, mint azelőtt rájuk fogták.

Ami Szabó Dezső egyéb kifogásait illeti, lehet, hogy a magyar püspöki és kanonoki kinevezéseket – legalább régebben – nem aszerint osztogatták, ki magyar nevű és ki nem, és kiben több és kiben kevesebb a magyar vér (de újabban már ezt is tekintetbe veszik), de kétségtelen, hogy aki idegen nevű, ha nem is nagyon, de valamivel nehezebben lehet püspök, mint az, aki abban a szerencsében részesült, hogy magyar nevű családból született. Hiszen Pehmnek (annak ellenére, hogy a Pehmek nemcsak magyar nemesek, hanem több száz év óta színmagyar vidéken is laknak) Mindszentyvé, Petrónak Péteryvé kellett lennie, hogy püspök lehessen és Czapik érsek is szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy az anyja Galánthay Balogh Mária volt. Ezzel kért bocsánatot Czapikságáért. Aztán milyen gúnyosan élvezték nálunk Serédi bíboros Szapucsekségét! Azt azonban senki se tudta róla, hogy az anyja neve neki is magyar (Oroszlán) volt.

Arról azonban józan eszű emberek között még csak tárgyalni se lehet, hogy Szabó Dezső állítása valótlan, hogy „a katolikus nemzetközi érdekszövetség" tudatos magyarellenes működésének eredménye nálunk a sok idegen nevű püspök és kanonok, és hogy az is egészen kétségtelen, hogy valakiből csak azért, mert idegen származású vagy vérű volt, Magyarországon még soha sem lett püspök, de kanonok se.

Csak annyi igaz, hogy az idegen név ennek legtöbbször nem volt komoly akadálya. De annak se, hogy idegen név viselőjéből miniszter lehessen. Igaz, hogy Szabó Dezsőék ezt is a nemzetközi érdekszövetség eredményének tekintették még akkor is, ha a polgári házasságot egy éppen ilyen nevű ember hozta be (Wekerle).

Az tény, hogy az utolsó száz évben püspökeink és kanonokjaink többsége idegen nevű s így legalább részben idegen vérű is. Ehhez azonban éppen nem szükséges nemzetközi magyarellenes maffia és klerikális internacionalista érdekszövetség feltételezése, mely a magyar anyák fiait elmarja az élet vályúitól, mert hiszen abból a tényből, hogy ma már demokrácia van s már nemcsak a magyar főnemesség és nemesség tagjai jogosultak a magasabb állások betöltésére, és abból, hogy a Nagymagyarország lakosságának 70%-a idegen, vagy legalább részben idegen vérű, természetszerűen következik. Ez csak azt bizonyítja, hogy mi – legalábbis a katolikus egyházban – a nemzetiségeket nem nyomtuk el és fiaikat nem bélyegeztük meg. (Ez is csak félig igaz, mert amelyik érzelemben nem volt közülük magyar, az még az egyházban se vihette semmire.)

De rosszakaratú elmarásra katolikus szempontból már csak azért se volna szükség, mert hiszen a magyarság java, kivált ha Istentől megkapta azt a kegyelmet, hogy olyan jó papok részéről részesült alapos katolikus nevelésben, akik tették is azt, amit hirdettek, épp úgy „klerikális" és „papszolga" lesz, mint a svábok, tótok vagy horvátok java, ha ugyanilyen szerencsében részesül, az önzők, a gőgösek, a forradalmi hajlamúak viszont, kivált ha sorsuk még rossz vagy hanyag papokat is adott nevelőjükül, épp oly egyház- és papellenesek lesznek, mint a színmagyarok, vagy talán még jobban, mert a magyar nem hajlik annyira a szélsőségekre, mint a szlávok, s a hitközönyre annyira, mint a német fajúak. A magyar átlag talán

nem tud tömegesen olyan vallásos lenni, mint egy sváb vagy szláv falu, de annyira istentelen se tud lenni, mint azok.

Hadadi Wesselényi Ferenc nádor első felesége (mert a második, Széchy Mária, a murányi vénusz volt), Magyarbéli Bosnyák Zsófia, ugyancsak színmagyar ősöktől származott, mégis nemcsak „bigott", „klerikális" és „papszolga", hanem – legalábbis Szabó Dezső szemében – egyenesen vallási őrült volt. Hajnali misékre például (pedig ezek tudvalevőleg mindig télvíz idején vannak) mindennap mezítláb ment le a várból a jobbágyok közé a falu templomába.

Ha pedig Szabó Dezsőék itt arra figyelmeztetnek bennünket, hogy most nem nőkről van szó, hanem férfiakról, akkor megemlíthetjük nekik, hogy csábrági és szitnyai Koháry István (pedig anyai ágon egyenesen a vad Balassa-családból való volt) szintén olyan „papszolga" volt (amilyen magyar ember állítólag sohase lehet), hogy a Mária-ünnepekre nemcsak mindig meggyónt és megáldozott, hanem előtte mindig két napon át böjtölt is.

Az eredetét az Árpádok idejébe visszavivő Apponyi-család pedig úgy lett protestánsból újra katolikussá, hogy az 1600-as évek elején Apponyi Balázsnak, aki olyan buzgó protestáns volt, hogy még zsoltármagyarázatot is adott ki, János nevű fia vallásos meggyőződésből elmenekült szülei házából, Ferenc-rendi szerzetes lett és a Fehérhegységben a nahácsi erdő mélyén, barlangba rejtőzve, imádság és önmegtagadás közt remetéskedve élte napjait.

Mikor szülei végre nyomára leltek és hazavitték, otthon már másnap meghalt. Szülei és rokonai úgy meghatódtak példáján, hogy hatására az egész család újra visszatért az elhagyott egyházba. Aztán, mint ez már a papcselédekhez (akik magyar emberek természetesen sohase lehetnek) illik, templomot és kolostort építettek a nahácsi erdő mélységére, Szent Katalin tiszteletére. (Ipolyi: Nyáry Krisztina, 20. o.)

Kossuth ellenben, noha idegenvérű volt, annyira nem akart papcseléd lenni, hogy a katolikus Meszlényi Teréziával (akinek természetesen szintén nem volt sok hajlama papcselédségre) inkább a sekrestyében kötött házasságot, mintsem reverzálist adjon neki (mert akkor még a magyar törvények – de természetesen nem a magyarok, hanem a Habsburgok jóvoltából – nem engedték meg, hogy katolikus egyén (itt a menyasszony) protestáns imaházban köthessen érvényes házasságot). Ugyanezt a színmagyar Jókai egész könnyen megadta Laborfalvy Rózának. Láthatja belőle Szabó Dezső, hogy sokszor magyar ember könnyebben tud „papszolga" lenni, mint a határon csak tegnap átgurult idegen.

A kommunistáktól oly nagy kárörömmel kizsákmányolt „Egy különös házasság" hazug (mert a szerző azt meri írni, hogy megtörtént az, amit elbeszél, és úgy történt meg, ahogy elbeszéli) „történeté"-vel is az idegen vérű Mikszáth rágalmazta meg oly gonoszul a magyar papságot és a még Kossuthnál is idegenebb vérű Petőfi volt még Kossuthnál is papgyűlölőbb. Ő írta a magyar irodalom legegyházellenesebb költeményét, az „Apostol" c. verset is. De viszont a katolikus reverzálist ő is szemrebbenés nélkül megadta Szendrey Júliának, illetve – mert Júlia maga se volt sokkal különb Petőfinél – Szendrey Júlia szüleinek.

Láthatja hát Szabó Dezső, hogy ha valaki úgy gurul át a magyar határon, abból még éppen nem következik, hogy „papszolga" is legyen, de a színmagyarságból se az, hogy papgyűlölő legyen.

Ami pedig a magyar püspökök és kanonokok idegen nevét illeti, nemcsak ezek idegen nevűek, hanem az az alsópapság is, melyből kikerülnek. De nem is csak papjaink idegen nevűek, hanem általában az értelmiségünk az. A lutheránusok révén még a protestáns értelmiség is. Ha valaki ezt mégis csak a papság körében veszi észre, azért van, mert nem igazságot kutat, hanem csak a katolikus internacionálé ellen keres érveket.

*

Nemzetközi törekvések nélkül is egész könnyen meg tudjuk magyarázni, miért olyan sok az idegen nevű a katolikus értelmiségben. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ez nem jelent szükségképpen idegenvérűséget. Ha ugyanis valakinek számtalan idegenvérű őse volt és csak egyetlen magyar, a Mandel-féle törvények szerint üthetett arra az egyetlen magyarra és megfordítva, azt pedig józan ésszel bajosan mondhatja valaki, hogy az ő ősei közt egy idegen (vagy egy magyarvérű) se volt. A magyarázat a következő:

1. A katolikus magyarság inkább nyugaton lakik, a kálvinista elsősorban északkeleten tömörül. Nyugaton németek, tótok és horvátok a magyarországi nemzetiségek, tehát ott ezek „gurultak be" a magyar falvakba, többnyire az oda betelepedő iparosok személyében. Mivel az iparos műveltebb a földművelőnél, és a tót meg a horvát kultúrában egyébként is egyenrangú a magyarral, a német pedig egyenesen nagyobb kultúrájú, az ország nyugati felében a magyarságba beolvadt idegen elemek évszázadokon át megőrizték idegen nevüket és a faluban az értelmesebb és jobb módú elemek közé tartoznak. Érthető hát, ha ezek fiai nagyobb arányban tanulnak s lesznek az értelmiség tagjaivá, mint az őslakos színmagyar földművelők.

Ezzel szemben keleten és északkeleten, a kálvinista magyarok szomszédságában oláhokból és ruténekből állnak a nemzetiségek. Ezek nem iparosokként kerülnek a kálvinista magyar falvakba, mikor „átgurulnak" a magyar határon, hanem cigányokként, pásztorokként és szolgagyerekekként, mert a magyaroknál sokkal kisebb kultúrájú és szegényebb népek. Ezeknek – alacsony kulturális színvonaluk miatt – hivatalosan is már régen nem az eredeti idegen hangzású nevük szerepel, hanem az, amit a magyar faluban ragasztottak rájuk. De az ő utódaik egyébként se mennek magasabb iskolába és nem jutnak be a magyar értelmiség soraiba.

Egy több száz éves összeírás Hajdúböszörményben a város idegenjeit is külön felsorolja. Meglepő, hogy itt azoknak is magyar nevük van, akikről maga az írás mondja, hogy nem magyarok. Nevük megmagyarosításához tehát még egy nemzedékre se volt szükség. A mostani szép magyar nevű tiszántúli kálvinisták közel se mind annyira színmagyar eredetűek, mint szép magyar nevük után gondolná az ember.

A görög katolikus magyarok éppen úgy a Tiszántúlon, sőt annak is épp úgy az északkeleti részében laknak, mint a kálvinisták. Egészen kétségtelen, hogy köztük sokkal több az idegenvérű beolvadt elem, mint a nyugati latin katolikus magyarok között, hiszen a görög katolikusok a nem magyar elemet képviselik Magyarországon. Ennek ellenére mégis az ő püspökeiknek (a latin püspökökkel ellentétben) szép magyar nevük van. Az első Miklósy István volt, a második és jelenlegi: Dudás. De még az Eperjesről ideszorult görög püspök neve is Papp volt. Még Erdélyben is, ahol a görög katolikusok csupa magyarellenes oláhok, olyan szép magyar nevű püspökeik voltak, mint Hosszú Vazul és Mihályi Tivadar.

Ahogyan az én csúf sváb nevemből megtudhatta Szabó Dezső, hogy a sváb név nem jelent szükségképpen idegen eredetet, anyanyelvet, érzelmet, sőt még vérséget se, úgy láthatja egyes erdélyi görög katolikus, sőt görögkeleti püspök esetéből, hogy másrészről az eredeti szép, magyar név se jelent szükségképpen magyar anyanyelvet, sőt még a magyarellenes érzelmekkel is szépen összefér.

A Tiszántúlon akárhány oláh s magyarul egy szót se tudó lakosságú falu népe áll nagyrészt szép magyar nevet viselő emberekből. Még az se valószínű, hogy ezek elolláhosodott magyarok utódai. Lehet, hogy talán hajdani magyar földesuraik adták nekik a magyar nevet. Azt mondják egyébként, hogy Muraköz horvátjai körében is igen gyakori a szép magyar név, noha viselőik egy szót se tudnak magyarul. A dél-somogyi Berzencén is egyik legelterjedtebb családnév a Kanizsai s ezek anyanyelve is horvát. Ugyanígy van Észak-Somogyban a szintén délszláv fajú Somogyszentpálon.

2. A csonkaország katolikusainak körülbelül 70%-a eredeti magyar nevű. Hogy értelmiségének mégis talán több mint fele idegen nevű vagy magyarosított, annak az az oka, hogy a

magyar nevű katolikus magyarok többnyire falusi lakosok s egyúttal földművelők. A falusiaknak pedig sokkal nehezebb a gyerekeiket taníttatni, mint a városiaknak (különösen ezelőtt még ötven évvel, mikor még sokkal kevesebb helyen volt középiskola, mint jelenleg). Aki ugyanis a gyermekét középiskolába adja, nemcsak munkára nem használhatja, hanem még kosztjáért és lakásáért is nyolc hosszú éven át fizetnie kell. Ezt csak jobb módú ember bírja ki, sőt ha sok gyermeke van, csak az egészen jómódú. A földművelés azonban köztudomásúlag az a foglalkozás, mely közel se tud olyan életszínvonalat biztosítani, mint az ipar vagy a kereskedelem. A katolikus falusiak azonban tekintélyes részben nemcsak földművelők, hanem egyúttal még földnélküli földművelők, vagy ha van is birtokuk, annak terjedelme még az öt holdat se éri el. Hogy taníttathatnák ezek gyermekeiket?

A Zala megyei tiszta katolikus Kisszentgóton földnélküli alig van ugyan, de a falu 250 kisgazdája között már évtizedekkel ezelőtt (1930-ban) is csak 10 volt olyan, akinek birtoka elérte a 10 holdat. Az egész zalaszentgróti járásban (az én szülőhazámban) 3446 önálló kisgazda volt, akik közül csak 340-nek volt tíz és csak egyetlenegynek volt ötven holdja 1930-ban (de természetesen ez az egy már nem is volt parasztember).

Pedig hát gyermeket taníttatni még tíz holdból se lehet. Így aztán nem csoda, hogy nemcsak én vagyok idegen nevű, hanem a járásból kikerült akár papoknak, akár világi értelmiségieknek is több mint a fele. Pedig a járás népe a népszámláláskor 99,7%-ában vallotta magát magyar anyanyelvűnek, a magyaron kívül más nyelvet is csak 1%-uk, 90%-uknak a neve is magyar. Én magam se tudok még most se németül, pedig egyébként kilenc nyelv irodalmát tudom élvezni. Ha azonban nem német betűt látok, hanem valaki németül beszél előttem, nem sokkal többet értek belőle meg még most se, mint akár a cigányból. Csak a szemem szokta meg ugyanis a német szót, de a fülem nem. Annak nem volt alkalma hozzá.

Hozzá kell aztán még a dologhoz vennünk, hogy hazánkban a németek közt sokkal több a jómódú kisgazda, mint a katolikus magyarok között. Katolikus magyar nevű és fajú ember van bőven, csak a gyermekeit nem tudja taníttatni. De persze nem azért, mert ebben a katolikus nemzetközi érdekszövetség akadályozza. Ellenben például a kálvinista falusiak (még a csupa törpebirtokosokból álló Zala megyében is) igen nagy arányban (Zala megyében majdnem teljesen) jómódú kisgazdákból állnak, s mivel a sok vagyon mellé még gyermekük is csak egy vagy kettő van, világos, hogy taníttatni is tudják és többnyire taníttatják is őket (bár tudok közülük olyat, aki ezt azért nem tette, mert elve volt, hogy „a házában nem akar nagyobb urat ismerni magánál").

Ha valakit a magyarság ellenében csak egy kis töredéke is fűtené annak a féktelen és vad gyűlöletnek, melyet Szabó Dezső és társai a katolikus nemzetközi érdekszövetség ellen éreznek, a sok idegen nevű magyar szereplő ember alapján azt következtethetné, hogy bizonyára azért van az idegen nevűek ezen nagy túlsúlya, mert a nemzetiségek, németek, tótok, horvátok tehetségesebbek a magyaroknál (s talán Szabó Dezsőnek is emiatt kell a kálvinista anyák magzatainak a hóna alá nyúlnia, hogy érvényesülni tudjanak). Vagy – hogy az előbbinél némileg kisebb gyűlölet alapján – hogy tehetség szempontjából legalábbis előnyös az, ha a magyar keveredik a nemzetiségekkel. Ez utóbbit talán némi joggal is mondhatjuk, mert ugyanezt a jelenséget nemcsak a katolicizmusban, hanem a kálvinistákat az idegen nevű lutheránusokhoz hasonlítva is észrevehetjük, sőt itt még feltűnőben, mint a katolicizmusban.

Míg ugyanis a katolikus színmagyar földművelő népnek az értelmiségben való feltűnő részesedését földnélküliségével s ebből folyó szegénységével is meg tudjuk magyarázni, addig a protestantizmusban a kálvinista falusiakkal szemben, noha ők éppen nem szegények, szintén megtalálható a többnyire idegen vérű lutheránusnak az értelmiségben való aránytalan túlsúlya. Sajátságos, hogy például 48-ban a szónoki tehetség (Kossuth) is protestáns volt, meg az irodalmi is (Petőfi), meg a katonai is (Görgey), de még sajátságosabb, hogy kivétel

nélkül mind a három a kis és idegen vérű lutheránus felekezetből került ki s egyik se a kálvinistából, mely színmagyar és számban már a régi Nagymagyarországban is kétszeresét tette a lutheránusoknak.

Aztán lutheránus volt a legnagyobb magyar protestáns festőművész is (Benczúr) és a legnagyobb protestáns magyar építőművész is (Schulek) és a legnagyobb magyar költő (Petőfi) is és a Jókai után legnagyobb magyar prózaíró (Mikszáth) is. Lehet mindez egyszerű véletlen? Pedig ez mind egyúttal idegenvérűséget is jelent.

De hogy nemcsak az óriások, hanem az értelmiség körében általában is mennyire el van maradva a 21%-os magyar kálvinistaság a mindössze 6%-os, de idegenvérű lutheránusságtól, azt láthatjuk abból, hogy 1920-ban, az akkor már csonkaországban 551 kálvinista orvos mellett 338 lutheránus orvos működött, 101 kálvinista magánmérnök mellett pedig 83 lutheránus.

Az állami szolgálatban álló mérnökök között már valamivel jobb a kálvinisták aránya, de ez meg viszont – Szabó Dezső felfogásával, sőt jajveszékelésével éles ellentétben – azt bizonyítja, hogy a szegény kálvinista anyák ártatlan gyermekeit azok a határon átgurult mohó idegenek közel se marták és rúgták el annyira az élet forrásaitól, mint Szabó Dezső siránkozása, illetve káromkodása (mert magyar ember nem szokott siránkozni) után gondolnánk.

A még nagyobb intelligenciát kívánó egyetemi tanári állásba jutottak között egyenesen még abszolút számban is több az idegen lutheránus, mint a magyar kálvinista. (Szabó Dezső azonban mindezt nem veszi észre, mert ő azt hiszi, hogy aki protestáns, az egyúttal magyar vérű is. Neki a határon átgurultak mind a katolikus nemzetközi érdekszövetség tagjai, tehát protestánsok semmiképpen se lehetnek.)

Érdekes azonban, hogy míg nálunk véletlenül éppen holmi Szapucsek, Pehm, Hanauer meg Glattfelder-féle lehetetlen nevek töltik be a püspöki székeket és holmi Pezenhofferek védik az egyházat a nemzetközi érdekszövetség vádja ellen (bár rám ugyan senki se mondhatja, hogy akár egyetlen kálvinista anya gyermekét is elmartam az élet forrásaitól), addig protestáns részen véletlenül még az idegenvérűek is ilyen tűrhető nevűek: Kossuth, Mikszáth, Benczúr, sőt Görgey, püspökei között meg: Rafay, Kapy (ezek ketten lutheránus létükre még magyar származásúak is), Székács, Geduly. Mások pedig olyan szép magyar nevet vettek fel, mint Ordas (Wolf, Dezséri, Vető stb.).

Nem a püspökök idegenvérűek nálunk, hanem az értelmiség, ez pedig azért, mert a magyar nyelvű katolikusok falusiak és földművelők, sőt igen nagy arányban földnélküli földművelők, míg az idegen nevűek városlakók (igazi városi népű, tehát iparvárosaink lakóinak neve vagy 70%-ban idegen) és falun is iparosok, nem pedig földművelők az idegen nevűek, gyermekeik taníttatására tehát jobban megvan bennük a hajlam is meg a lehetőség is.

A jó Szabó Dezső azonban a katolikus internacionálé és nemzetközi érdekszövetség sátáni működését látja mindebben, azonban akik felháborodását hallgatták vagy olvasták, azaz a magyar közvélemény, állításait akkor is elhitték, mikor ők maguk nem haragudtak, sőt még akkor is, mikor ők maguk is katolikusok voltak. Ha nem haragudott volna, magának Szabó Dezsőnek lett volna annyi esze, hogy ne vegye komolyan, amit ír, de azoknak a fiataloknak, akik hallgatták, olvasták és lelkesedtek érte, sajnos nem volt.

Szabó Dezső azonban dühében még a mondottaknál is tovább ment, mert még ilyeneket is ír:

„A magyar katolikus egyház hatalmi helyei és bő zsírral folyó forrásai (hej, hogyan tudta volna ezeket élvezni Szabó Dezső, ha neki jutottak volna osztályrészül!) mindig és ma is nyolcvan, kilencven, kilencvenöt percentben [%-ban] germán és szláv eredetű boldogokat boldogítanak vagy arisztokratákat, a háromszorosan idegent."

Szabó Dezső szerint tehát „mindig" így volt a magyar katolikus egyházban, nem pedig csak ma van így. Mi azonban úgy tudjuk, hogy régen ilyen nevű esztergomi érsekek voltak:

Dersffy (1067-1075), Bánffy Lukács (1158-1179), Chák Ugrin (1204), Szentgróti Fülöp de genere Türje (1262-1273), Monoszlói Ladomér (1279-1298), Bicskey György de genere Katpán (1299-1303), Beőy Mihály (1303-1304), Dörögdi Miklós (1329-1330), Telegdi Csanád (1330-1349), Vásáry Miklós (1350-1358), Keszői Miklós (1358-1366), Telegdi Tamás (1367-1375), Vaskuti Demeter (1379-1387), Kanizsay János de genere Osl (1387-1418), Széchy Dénes (1440-1465), aztán Szalkay, Várday, Fehérkövy, Kutassy, Szuhay, Forgách, Lósi, Lippay, Eszterházy, Széchenyi, Csáky, Barkóczy, Batthyány, Rudnay (de genere Divék), Kopácsy stb. Aztán nem olvasta Szabó Dezső Aranyban (Az egri lány), hogy „Rozgonyi püspök palotája nyitva".

Még „a katolikus érdekszövetség" élcsapata, a jezsuita rend magyar tagjainak sorában is megtaláljuk úgyszólván az összes történelmi nevű magyar családokat, köztük még a protestánsokat (például Wesselényieket, Fáyakat) is. Szántó, Dobokay, Forró, Keresztes, Káldy, Sennyey, Hevenessy, Hajnal stb. nevet viseltek a régi magyar jezsuiták.

Hát ahhoz mit szóljunk, hogy Szabó Dezsőnek még az se elég, hogy főpapjaink közt az idegen nevűeket nyolcvan százalékban szabja meg, hanem a százalékot vakmerően felrúgatja kilencvenre, sőt kilencvenötre. De ha megmagyarosítják a nevüket a főpapok, az se használ. Akkor kikutatják a régi nevét és azon gúnyolódnak. Serédiről például még az angol lapban is olvastam, hogy a neve eredetileg Szapucsek volt. Pedig hát mit érdekli ez az angolokat? A mai demokratikus világban egyenesen örülni kellene annak, hogy ma már nemcsak a Kanizsaiakból, Rozgonyiakból, Bánffyakból, Dersffyekből és Telegdiekből lehetnek esztergomi érsekek, hanem a Szapucsek cserepes fiából is. Nem. A magyar protestánsok s az ő jóvoltukból még az angolok is még ebben is csak az egyház szégyenét látják.

Azoknak a magyar protestánsoknak (akik ezeket az angol lapokat tudósították, ha csak egy cseppet is lettek volna annyira magyarok, mint amennyire katolikusgyűlölők voltak) ezt a jó alkalmat fel kellett volna használniuk arra, hogy az e tekintetben annyira félrevezetett nyugatot felvilágosítsák, hogy mennyire nem igaz, hogy nálunk a nemzetiségek el voltak nyomva (bár Serédi sohase volt nemzetiségi, mert hiszen tótul nemcsak nem tudott, hanem talán nem is hallott tót beszédet soha). Helyette azonban ők inkább Serédin gúnyolódtak és siettek még az angol közvéleménnyel is tudatni nagy „szégyenét", hogy gyerekkorában még Szapucsek volt a neve. A Horthy-tisztek is csak így szokták emlegetni maguk között, kivált mikor a nyilas világban nem bizonyult annyira antiszemitának, mint ők szerették volna (a zsidóknak és a kommunistáknak pedig azért volt Szapucsek, mert jól esett nekik, hogy nemcsak ők idegen nevűek, és mert szerintük viszont nem állt ki ugyan a zsidóság mellett, mint kötelessége lett volna).

A Mindszenty-per tárgyalása alatt magam hallottam az angol rádió magyar adásában (mely tüntetőleg mindig „keresztyén"-ezett, tehát a bemondó nemcsak magyar protestáns, hanem tüntető protestáns volt), hogy Mindszenty magyar kiejtése „idegenszerű", meglátszik, hogy nem magyar származású. Látszik, hogy ez a hírszerkesztő is csak a „Pehm"-ségre gondolt s nem is sejtette, ki az a Mindszenty és honnan származott. Hogy talán harmincéves is volt már, mikor életében először hallott idegen szót. Ő Vas megye legnagyobb (száz százalékban) hegyháti járásából való s annyira az itt lakó törzsökös magyar népből származik, hogy beszédében a gyermekkorában megszokott túlságos tájszólást (és az ellene való védekezést) nézte Londonban ez a korlátolt kálvinista magyar, akit a Pehm név és a Szabó Dezső-i hatás megtévesztett, „idegenszerű" kiejtésnek.

Mindszentynek az egy „Pehm"-en kívül minden más őse színmagyar. Az anyja (Kovács) még magyar nemes is, de magyar nemes volt a „Pehm" nevet viselő apa is, aki a török világban, Kiskomárom ostromakor szerezte magyar nemességét, tehát aligha „tegnap" gurult át a magyar határon. De Zala és Vas megye színmagyar vidékein nemcsak a bíboros családjában,

hanem széltében már a legrégibb anyakönyvekben is megtalálhatjuk a „Pehm” nevet (ilyen alakban is: Pehem). Tehát e színmagyar vidékeken ilyen nevű emberek már 200-250 évvel ezelőtt is nemcsak laktak, hanem már ekkor elterjedtek is voltak, tehát letelepedésük, megmagyarosodásuk s magyar vérű családokkal való összeházasodásuk még ennél is sokkal régibb keletű.

Hogy kálvinistáink egymás után két, még vérbelileg is magyar hercegprímással is így bántak és még külföldön is elterjesztették idegen származású hírét, azt mutatja, mennyire általánosak nálunk a Szabó Dezsők s mennyire nemcsak azért és csak akkor „idegen”-eznek bennünket, mikor mérgesek. Pedig ha még Serédi és Mindszenty is „idegen származású”, akkor minek mondjuk Zrínyi Ilonát, akinek az apja a horvát költő volt, az anyja pedig nem is tudott magyarul, Görgeyt, akinek egyik testvére Hermann (Ármin) keresztnevet kapott és aki egész élete végéig németül levelezett testvéreivel, mert az anyjuk német lévén, a családi nyelv ez volt náluk? Aztán minek mondjuk Petőfit vagy az aradi vértanúk legnagyobb részét, akikben talán egy csepp magyar vér se volt?

Mindszentyről mindenki észrevette, hogy magyar származású, aki személyesen beszélt vele, például még az ellenszenves zsidó Zsoltnak a lapja, a Haladás tudósítója is, aki egy esztergomi interjú kapcsán a kommunizmus alatt azt írta róla, hogy németül elég választékosan tud ugyan, de a német szavakat úgy ropogtatja, mintha Debrecenben tanult volna németül. Nem Debrecenben – feleljük rá –, hanem Mindszenten, ahol született (s ahol természetesen németül tanulni csakis könyvből lehetett, akár Debrecenben).

Egy pesti zsidónak lehet, hogy Debrecenbe kell mennie magyarságot tanulni, s lehet, hogy szívesebben is megy oda, mint katolikus magyar vidékre, de nekünk, katolikus magyaroknak nem szükséges Debrecenbe mennünk, mert mi otthon, a szülőfalunkban is épp oly jól vagy még jobban meg tudunk magyarul tanulni. (Mert a debreceni s általában a tiszántúli magyar nem ismeri a magyar nyelv egyik legfontosabb sajátságát: a zárt és a nyílt „e” közti különbséget, melyet írásban nem jelzünk, de a katolikus magyarok lakta vidékek éles különbséget tesznek a kettő között.)

*

Még ilyen olcsó érveket is felhasznál ellenünk Szabó Dezső:

„Jöjjetek Apácai Csere, Kőrösi Csoma, Benkő József, Bod Péter, Bólyai, jöjjetek Csokonai, Tompa, Petőfi, Arany, Ady Endre, megváltó eretnekek, szent koldusok, megnőtt élete minden magyarnak, jöjjetek mindnyájan. Lesz-e magyar, aki elátkozza azt az eretnekséget, mely titeket adott?”

Pedig hát ezeket a nagyokat minden és mindenki adta a magyaroknak, csak az eretnekség nem. Vajon Kőrösi Csoma csak azért vagy akár csak azért is ment Tibetbe, mert eretnek volt? Petőfi, mint katolikus, nem tudta volna megírni a „Szeptember végén” c. verset, mikor tót vére ellenére meg tudta írni még a „Talpra magyar!”-t is? Vajon a középkori és katolikus Toldi megénekléséhez Arany kálvinistaságára volt szükség, nem pedig a középkor egyházi élete megismerésére? Vajon Bólyai azért lett nagy matematikus, mert unitárius volt?

Ha egyszer a magyar népnek egy tekintélyes kisebbsége eretnek, sőt két hosszú évszázadon át egyenesen a többsége volt az, akkor nem magától értetődő-e, hogy nagyjai között vannak olyanok is, akik eretneknek születtek, sőt olyanok is, akik, mivel eretnek szokás szerint a katolikusellenességet már gyermekkorukban beléjük nevelték, egész életükön át eretnek módra gondolkodtak is? Sőt ha egyszer az országnak ez az eretnek része a vagyonosabb, nem természetes-e még az is, ha az ország nagyjai nagyobb arányban eretnekek, mint átlag az ország?

Furcsa, ha emiatt valaki azt állítja, hogy ezeket az eretnek nagyokat (mint látható, a protestáns helyett az „eretnek” szót nem magam hoztam elő, hanem Szabó Dezsőt idézve hasz-

nálom) az eretnekség adta a magyarságnak. Különösen furcsa azonban ezt mondania annak a Szabó Dezsőnek, aki ezzel most újra felpofozza azt a nagyhangú és émelygős kijelentését – pedig enélkül is tudtuk, hogy őszinteségére semmit se adhatunk –, hogy ő „sohase fogja megérteni, hogy mi a különbség a katolikus magyar és a kálvinista magyar között". Most láthatjuk, mennyire megérti az érthetetlent, sőt minden nagyhangú fogadkozása ellenére milyen éles különbséget tesz eretnek és nem eretnek magyar író között.

Hazafias meghatottságában „szent koldus"-nak nevezi Szabó Dezső ezeket a nagy „eretnekeket". (Lám, milyen nagy szerinte a különbség a katolikus meg a kálvinista magyar között!) Nekünk pedig a „koldus" szóra eszünkbe jut az a 60.000 forint (mai pénzben sokmillió), ami Arany János után maradt. Arany hagyatéka ugyancsak bizonyítja, hogy őt – noha kálvinista anya szülte – nem marta el a katolikus nemzetközi érdekszövetség az élet forrásaitól. Pedig hát akkor még nemcsak a főpapok, hanem még a Habsburg magyar királyok is tagjai voltak ennek az „érdekszövetség"-nek.

De nemcsak Arany jut itt eszembe, hanem Ady is, aki – Arannyal ellentétben – valóban szegény volt ugyan, hiszen a zsidó barátai, sőt zsidó szeretője kegyelemkenyerén élt, de természetesen nem azért, mert Aranynál önzetlenebb volt, hanem azért, mert nem volt takarékos mint Arany, hanem mint koldus, mérhetetlen pénzt költött el pezsgőre, sőt még rumra is (amire csak a legelfajultabb alkoholisták szoktak költeni), aztán meg mert még száz lépésre is már gumikerekűn (az autó akkor még nem volt elterjedve) vitette magát. Egyébként pedig mindig akkora borravalókat osztogatott (nem szeretetből, hanem nagyúri gőgből), mintha legalábbis Rothschild fiának született volna. (Egyébként ugyanezt írja egy másik eretnek „koldusunkról", Jókairól is Mikszáth Jókai-életrajza.) Szép kis koldusok!

A protestáns magyar írók tehát nem azért voltak koldusok, mert „eretnekek" voltak. Az azonban, hogy Arany dúsgazdagon halt meg, már határozottan összefügg eretnekségével, mert a túlzott pénzszeretet tudvalevőleg skót tulajdonság s mint a skótok, Arany is kálvinista volt. Ady pénzpazarlása pedig talán még Arany takarékosságánál is jobban összefügg eretnekségével, mert tudvalevő, hogy nem a kálvinista, hanem a katolikus gyerekeket szokták böjtre és alázatosságra nevelni s ez a nevelés Adynak annyira nem tetszett, hogy a nagykárolyi piarista gimnáziumból, hova, mint Érmindszenthez legközelebb fekvőre, a szülei először beíratták, elsősorban emiatt ment a kálvinista zilahi kollégiumba, mert a szerzetes gimnázium nagy fegyelme és szigorú erkölcsi ellenőrzése terhére volt. Zilahon szabadabban fejlődhettek szenvedélyei (mind a testisége, mind a gőgje), mert itt vastagnyakúak között volt. Az ember nyaka pedig tudvalevőleg nem a koldussors, nem a sok böjt, nem is a sok megalázkodás és hajlongás miatt szokott megvastagodni.

Szabó Dezső azonban nemcsak koldusokat, hanem „szent" koldusokat emleget. Ez pedig Ady szifiliszét, paralízis progresszíváját és az Izrael nemzetségéből származó Léda asszonyhoz való selyemfiúi viszonyát juttatja eszembe, mert ez természetesen megannyi „szentség" jele. No meg az is eszembe jut itt, hogy az eretnekéknél milyen könnyű szentnek lenni. Pedig természetesen nemcsak Ady Endre volt ilyenfajta „szent".

Egy kálvinista lelkésznek kezembe került kéziratos füzetében Csokonainak is nem egy pornográf versével találkoztam (mint középiskolai pesti hittanár meg Ady pornográf versét koboztam el nem egy diáktól), melyek obszcén tartalmuk miatt nem szerepelhettek versei nyilvános kiadásában. „A Tihanynak riadó leánya" (mely művészileg értékes) aligha függött össze Csokonai „eretnekségével", de az ezeken a titkos versekben szereplő ledér leányzók már alighanem.

De úgy látszik, hogy azért még Szabó Dezső szerint se adott Magyarországnak elég sok nagy embert az eretnekség, mert másképp nem kellett volna még Benkő Józsefet is elsorolnia azok között, akik „megnőtt élete minden magyarnak". Vajon ki hallott már Benkő Józsefről és ugyan mivel növeszthette meg ugyanő oly nagyon minden magyar életét? Ezt a Benkőt

egyébként még az ugyancsak eredményes eretnek propaganda se tudta nagy és ismert emberré tenni, pedig az igazság az, hogy az elsoroltakat nem az eretnekség adta ugyan a magyarságnak, de hogy olyan ismert nagyságok lettek, mint amilyenek, annak csakugyan elsősorban az eretnek hírverés és összetartás (nem akarom azt mondani, hogy „érdekszövetkezet") az oka.

Kőrösi Csoma Sándort például – Benkővel ellentétben – jól ismeri széles az országban mindenki. Mindenki tudja róla, hogy kiment Tibetbe és hogy ő írta meg az első tibeti szótárt és nyelvtant. Szép, szép, nem akarom én se lekicsinyelni, csak azt jegyzem meg mellesleg, hogy Menyhárt László jezsuita anya magyar volt, mint Kőrösi Csoma, kortársa is volt neki s ő meg Afrikába ment ki s ott pusztult el épp oly fiatalon és hamar, mint Kőrösi Csoma, csak neki még síremléket se állított ott senki. Ő elsősorban ugyan nem a tudomány, hanem az evangélium terjesztése céljából ment ki oda, ahol a gyilkos éghajlat és az emberfeletti fáradalmak miatt oly hamar elpusztult, de azért tisztán tudományos szempontból is alkotott akkor ő is, mert egy egész sereg növény és állat, amit felfedezett és osztályozott, ma is az ő nevét viseli a zoológiában s megőrzi is mindaddig, amíg tudományt művelők lesznek a földön.

Én itt csak azt kérdem: Melyik magyar nem hallott már az erdélyi magyar Kőrösi Csomáról s viszont melyik magyar hallott már az alföldi magyar Menyhárt Lászlóról? Kőrösi Csoma Sándor nevét a katolikus diákok is mind tudják (meg is buktatnák őket, ha nem tudnák), de Menyhárt Lászlóról nemcsak a legtudósabb protestánsok nem hallottak még soha, hanem még a katolikus papok, sőt legalább fele részben talán még a magyar jezsuiták se. Én magam is hatvan felé jártam már, mikor legelőször olvastam róla, akkor is véletlenül, de mire e sorok írására került a sor, már én is újra úgy elfelejtettem, hogy azt hittem, hogy Lénárt volt a neve. Ha végül nem jutott volna mégis eszembe a neve, tudom, megkérdezhettem volna akármelyik papot, egyik se tudott volna felvilágosítást adni róla.

Sajátságos, hogy a katolikus nemzetközi érdekszövetség ennyire nem gondoskodott reklámozásáról. Arra nem gondolhatunk, hogy talán azért nem, mert magyar volt, mert hiszen az, hogy jezsuita volt, ezt a szépséghibáját bőségesen kárpótolta. De ha Menyhárt Lászlót csakugyan magyar volta miatt hanyagolta el a katolikus nemzetközi érdekszövetség, miért nem reklámozta helyette a magyar protestantizmus? Hiszen éppen most láttuk, hogy annak mindegy az, hogy katolikus-e valaki vagy kálvinista, a fő az, hogy magyar legyen. És ha a katolikus nemzetközi érdekszövetség számára Menyhárt László jezsuitasága nem tudta feledtetni azt a nagy bűnét, hogy magyar volt, miért nem tudta a protestáns, akarom mondani: a fajmagyar propaganda számára a magyarsága feledtetni azt, hogy egyúttal jezsuita is volt?

Hát Orosz Lászlóról, a másik jezsuita atyáról ki hallott már? Pedig róla, ki Kőrösi Csománál és Menyhártnál száz évvel előbb élt, már egyenesen azt kell mondanunk, hogy nagyobb is volt Kőrösi Csománál. Ő ugyanis olyan jelentős alakja volt Argentína tudományos életének és kulturális fejlődésének, hogy ott ma is emlegetik. Orosz László magyar dicsőség egy idegen, messze fekvő világrészben, csak mi nem tudunk róla. Én őróla Menyhártnál előbb, már 40 éves koromban hallottam (de róla se előbb), azonban csak egyszer s így mire e sorok írására került a sor, az ő nevét is elfelejtettem (Kőrösi Csoma nevét annyit halljuk, hogy vele kapcsolatban ilyen elfelejtés teljesen lehetetlen). Sajnos, tudom, hogy az ő nevét illetően is hiába kérdeztem volna meg akár ötven papot is, egyik se tudott volna felvilágosítani róla. Ilyen mostoha dolog „klerikális" tudósnak lenni!

Sehogy se értem tehát, hol van az a hírhedt klerikális „Katolikus Nemzetközi Érdekszövetség"? Mert igaz ugyan, hogy Orosz Lászlót is magyar anya szült és ez a katolikus nemzetközi érdekszövetkezet szemében megbocsáthatatlan bűn, de hát Menyhárt is, Orosz is bőségesen jóvátette ezt a nagy bűnét azzal, hogy mindkettő belépett a jezsuita rendbe, azaz a katolikus nemzetközi érdekszövetkezetnek, melyet Szabó Dezső „internacionálé"-nak is nevez, nemcsak tagja, hanem egyenesen élkatonája lett.

Keresztény, keresztyén

Igazán már a komikum területére csap át (ezért is hagytuk befejező akkordnak) hogy nálunk még a „keresztény” szót is másképp mondja ki a katolikus, mint a protestáns magyar. (Mi ennyire egyetértünk s nekünk annyira mindegy, katolikus-e valaki, vagy protestáns.) Pedig nyilvánvaló, hogy a protestánsok akadékoskodnak és különülnek el tőlünk itt is, tehát rajtuk kell nevetnünk. Világos ugyanis, hogy e tekintetben a kisebbségnek kellett volna alkalmazkodnia a többséghez (melynek számát még a zsidók is növelik, mert ők is „keresztény”-t mondanak), nem pedig megfordítva.

A makacsság, a „csak azért se”, a dac szerepel tehát itt is protestánsaink részéről. Csak azért se mondják ők úgy, mint a katolikusok, mert hát az csak természetes, hogy nem úgy van jól, ahogyan a katolikusok mondják. Ők mindent jobban csinálnak, mint a katolikusok, de magyarul különösen jobban kell tudniuk, mint a katolikusoknak. A katolikusok ugyanis azt hiszik, hogy a keresztény szó a „kereszt”-ből lett, mikor az igazság az, hogy a „Krisztus”-ból van, mert hiszen keresztény latinul christianus, ami magyarul annyit tesz, mint Krisztus-követő (a lutheránus szó is erre a mintára keletkezett és latinul kálvinista is calvianus).

A „christianus” szóban azonban a „t” után még egy „i” is van, világos tehát, hogy a magyarban helyesen a „keresztyén”, nem pedig a „keresztény” felel meg neki. Régen – folytatják protestánsaink az érvelést – így is mondta minden magyar, még a katolikusok is. Később a katolikusok elhagyták a helyes magyar szóalakot, de világos, hogy ebből még nem következik, hogy ha a katolikusok elrontják a magyar nyelvet és hibásan beszélnek, akkor a protestánsok is kötelesek így beszélni csak azért, mert ők ma már kevesebben vannak, mint a katolikusok.

Ha mindebben igazuk lenne protestánsainknak – feleljük –, akkor se lenne igazuk. Ez bennük akkor is dac, az ellenmondás szellemének megnyilvánulása volna, mely nem az egységet és megértést, hanem mesterségesen is az elkülönülést, a magyarság megosztását keresi; nem az a célja, hogy minél kevesebb dologban legyen közöttünk ellentét, hanem, hogy minél többen.

De egyúttal a protestáns gőg megnyilvánulása is, mely magától értetődőnek tartja, hogy ő okosabb is, magyarabb is, mint a katolikus. (Látni fogjuk majd ugyanis, hogy az egész protestáns érvelésből nem marad majd más, mint csak ez a protestáns gőg.)

Ha ugyanis régen mindenki azt mondta, hogy „keresztyén”, abból még igazán nem következik, hogy ma is úgy kell mondani, s ami régen jó volt, az nem szükségképpen jó ma is. Sőt éppen abból, hogy régen „keresztyén”-nek mondták a „keresztény”-t, következik az, hogy ma már nem kell úgy mondani. Igen sok szavunk van, melyet ma másképp mondunk, mint régen mondták, s amit ma már nem is lehet és nem is szabad olyan alakban használni, mint századokkal ezelőtt használták. Hiszen köztudomású, hogy az élő nyelv állandóan változik s ezért ma már úgy nem beszélünk, mint évszázadokkal ezelőtt az őseink beszéltek.

Százötven évvel ezelőtt még például „körte” helyett azt mondták „körtbény”, tojás helyett „tojomány”, asszony helyett „asszonyi állat”, de mondhatjuk-e ezen a címen azt, hogy a „tojomány” jobb, mint a „tojás” és az „asszonyi állat” is jobb, mint az „asszony” s követelhetjük-e azt, hogy az emberek ma is így mondják? Éppen ellenkezőleg.

Éppen azon a címen mondhatjuk azt, hogy a „keresztény” jobb mint a „keresztyén” és követelhetjük mindenkitől, hogy „keresztény”-t mondjon, ne pedig „keresztyén”-t, mert ez utóbbi szóalakot ezelőtt 3-400 évvel használták, azóta pedig a világ és vele a magyar nyelv is haladt s okos, józan ember nem követelheti, hogy mi is ugyanúgy beszéljünk, mint ahogyan eleink a XVI. században beszéltek.

Azonban a protestáns vértanú póz (valójában türelmetlenség), mely mindenütt katolikus „ármányt" szimatol, kitalálta, hogy a „keresztény" szót a régebbi „keresztyén" helyett nem a természetes nyelvfejlődés hozta létre, hanem a katolikusok mesterségesen és tudatosan csinálták a változást, erőszakot követtek el a nyelv és az igazság ellen, mégpedig egyedül azért, hogy bebizonyítsák, hogy nem keresztény az, aki keresztet nem használ (tudvalevő, hogy a kálvinisták nem használnak). Így akarták és akarják tüntetőleg hirdetni a kálvinisták felé, hogy ti nem vagytok igazi keresztények, mert hiszen még keresztetek sincs.

Protestáns részről még azt is megállapították már, hogy az egész békebontó merényletet maga Pázmány Péter agyalta ki és követte el. Azon a címen állítják ezt, mert Pázmánynak csakugyan van egy olyan megjegyzése, hogy a kereszt után hívnak bennünket keresztényeknek. Ámde, hogy az egész dolog mennyire csak rémlátás, a legjobban láthatjuk onnan, hogy maga Pázmány is a „keresztyén" szót használja, tehát ő maga is ellene szegült annak a merényletnek, melyet állítólag ő követett el.

De nemcsak Pázmány, hanem Káldy, a másik jezsuita is „keresztyén"-t ír, pedig szentírásfordítása csak Pázmány élete éveiben jelent meg.

Világos tehát, hogy ilyen gonosz, a szegény ártatlan protestánsoknak a kereszténységéből való kizárására való törekvés sohase fordult meg Pázmány fejében, de a jezsuitákéban se. Protestánsaink tehát olyasmi miatt panaszkodnak és olyan merénylet ellen védekeznek, ami sohase történt meg, sőt eszébe se jutott soha senkinek. Ők tehát azok, akik – nem hiába még a nevük is protestáns – még mesterségesen is gyártanak sérelmeket, hogy legyen mi ellen tiltakozniuk, s hogy bebizonyítsák, hogy őket mindig mennyire bántják s ezért nekik az ellenség fondorlatai és ármányai ellenében mennyire résen kell lenniük.

Hogy a hajdani „keresztyén"-ből nem mesterségesen, annál kevésbé polemikus célból lett „keresztény", hanem itt a nyelv éppen olyan természetes fejlődésével van dolgunk, mint ahogyan a tojományból tojás, a körtvényből körte lett, még az is kétségtelenül bizonyítja, hogy akkor, mikor a XVII. század második felében megkezdődik a „keresztény" szóra való áttérés, hol a régi, hol az új alakot használják a katolikus írók is, sőt arra is találunk példát, hogy eleinte protestáns írók is az új, tehát a „keresztény" alakot használják, mint Horger Antal a kérdésről írt cikkében példákkal is szolgál rá. Ekkor ugyanis még nem találták fel protestánsaink az említett keresztről szóló mesét, a felekezeti dac még nem tett szükségessé az egységes protestáns dacolást s így a „keresztyén" szó használatának protestáns kötelességgé tevését.

Úgy látszik ugyanis, mintha a „keresztény" szó természetes fejlődés által való keletkezésének ellene mondana az a feltűnő és tagadhatatlan jelenség, hogy csak a katolikus magyarok ajkán történt meg ez az állítólagos fejlődés, a protestáns magyar nép ajkán nem. Pedig ha a fejlődés csakugyan természetes lett volna, akkor ez a jelenség megmagyarázhatatlan volna. Ámde láttuk, hogy eleinte nem is volt még meg a dolognak ez a felekezeti jellege. Azzá csak a protestánsoknak a természetes átalakulással hamarosan szembehelyezkedő felekezeti ellenállása tette.

De egyébként is több okot hozhatunk fel arra, miért következett be ez a nyelvfejlődés csak a katolikus magyar nép körében.

Az első ok az, hogy a vallási külsőségek terén a protestánsok tagadhatatlanul maradibbak a katolikusoknál és tovább ragaszkodnak a régihez, mint mi. Nálunk Magyarországon nyelvileg az ódonhoz való ragaszkodás a katolikusokkal ellentétben egyenesen jellegzetes tulajdonságuk a protestánsoknak akkor is, ha ennek nem ad még külön is tápot a felekezeti dac vagy önérzet.

Például a protestánsok a felekezeti nyelvben még ma is azt mondják: „Ímé", a katolikusok már régen azt mondják: „Íme". Ők még most is így éneklik a zsoltárt: „mint a szép híves

patakra a szarvas kévánkozik”… (Zsolt 42,2) A Kálvinista Szemle címlapjára még a Horthy-korban is így írták fel a jeligét: „Mert ha a trombita bizonytalan zengést tészen, kicsoda készül a harcra?”

A Szentírás-fordításokban se térnek át protestánsaink oly fokban és oly hamar a modern nyelvezet használatára, mint ez a magyar katolikus egyházban megtörtént.

A kálvinista falusi nép végig úgy hívta a tanítóját: rektor, rektram (rektor uram), mikor a katolikus magyar falusi nép már régen „mester urat” mondott. Mi már régen ó és új „szövetség”-et mondtunk, mikor a kálvinisták még mindig az ó és új „testámentum”-nál tartottak, sőt még a „szentség” helyet is azt mondták „sácrámentom” („a szent sákrámentomok”).

Eleinte ez is oka lehetett annak, miért maradt meg a keresztény szó régi alakja, a „keresztyén” is jobban a protestáns, mint a katolikus magyarok között. Ma már azonban természetesen ők is réges-régen az új, a „keresztény” alakot használnák, ha közben közbe nem lépett volna a dac, az öntudatos ellenállás, az a felismerés, hogy nekik kötelességük az eredeti szóalakhoz ragaszkodni, mert itt jezsuita maffiáról van szó s az új elnevezéssel ők azt akarják bebizonyítani, hogy a protestánsok nem keresztények. Legyünk tehát résen, szegüljünk ellene a „gonosznak” és tartsunk ki „hitünk” mellett utolsó csepp vérünkig. Ne hagyjuk magunkat megtéveszteni a jezsuiták csalfa mesterkedéseitől, akik megint „romlásunkra törnek” és Krisztus helyett a „bálványozó” keresztet akarják belevinni a szent „keresztyén” névbe.

Ez érvelés hatására aztán olyan „példás”, olyan, a „vértanú ősökhöz illő” egyértelmű ellenállás következett, hogy még olyan koponyák is részt vettek benne, mint amilyen Jókai, Szilágyi, Beöthy Zsolt, sőt még a hús és vér és a duzzadó érzékiség prófétája, a hitetlen és kommunista Móricz Zsigmond is Krisztus nevének a kereszt ellenében való, még a vértanúságra is mindig kész védelmezőjévé vált s szinte kivétel nélkül minden protestáns íróval egyetemen mindnyájan keresztyéneztek egész a második kommunizmusig, mikor aztán, mert most már nem a katolikus egyház, hanem az istentelenség lett az ellenfél, szó és szemrebbenés nélkül lemondtak nemcsak Jézusról és a kereszténységről, hanem magáról az Istenről (és az ezeréves hazáról) is s még az időt se Krisztusról, hanem „időszámításunk”-tól kezdve számították. Ezzel az istentelenséggel szemben nem merült fel lelkükben dac, csak Pázmány állítólagos merényletével szemben s ez a dac nemcsak önként nem merült fel, hanem felekezetük vezetői se ébresztették fel bennük.

Jókai is, Szilágyi is, Beöthy Zsolt is, Móricz Zsigmond is és a többiek is jól tudták ugyan, hogy műveiket, melyekben ők „keresztyéneznek”, többségben katolikusok olvassák, hiszen katolikus ország népének írtak, de hát ők bebeszélték maguknak, hogy a „keresztyén” alak a helyes, tehát nekik van igazuk, meggyőződésükből pedig nem engednek, mint ahogyan „dicső őseik” se engedtek. Meg – mellesleg – azt is nagyon jól tudták, hogy a katolikus közönség közel se olyan öntudatos és éppen nem olyan hősi, vértanú lelkű, mint ők s ilyen csekélység miatt (melyből azonban ők mégis olyan fontos dolgot csináltak) nem fogják őket mellőzni, annál kevésbé fognak rájuk megharagudni. Nem is haragudott meg rájuk érte senki, sőt még a katolikusok is széltében elhitték, hogy csakugyan a „keresztyén” szó a jobb. Először még a katolikus Horger Antal is azt hitte.

Pedig hát a „keresztyén” nemcsak azért rosszabb szó a „keresztény”-nél mert régies, idejét múlta már s így semmi más, mint megkövesedett VI. századi emlék a XX. században, hanem azért is, mert a „keresztény” alakkal szemben tótos, idegen hangzású. A keresztyén szó ugyanis idegen eredetű, akár a latin „christianus” akár a szláv „krestyan” kifejezésből eredeztetjük. Ha azonban helytelenítenünk kell még egy törzsökös magyar szó, mint a körte vagy tojás régi, elavult alakjának használatát is a mai beszédben, kétszeresen kell helytelenítenünk egy idegen eredetű szó régi alakját, mely jobban magán viseli az idegen eredetet, mint az újabb.

Mind a latin „christianus”, mind az olasz „cristiano” mind a szláv „krestyan” szóban „i” van a „t” után s emiatt van a szláv alakban is „ty” a „t” helyett. A „krestyan”-ból a magyar nyelv törvényeinek megfelelően előbb keresztyán, aztán keresztyén, végül pedig keresztény lett. Hogy a magyar nyelv törvényei, a magyar nyelvérzék, a magyar ember számára a kiejtés könnyebbé tétele kívánta ezt a legutolsó változtatást is, azt magyar anyanyelvű ember számára nem kell bizonyítani. Világos ugyanis, hogy sokkal könnyebb kimondani azt, hogy „keresztény”, mint azt, hogy „keresztyén”. A „keresztyén” szó tótos. Nem magyar ember szájába való, hanem a tótéba.

A katolikus és a protestáns nyelvhasználat különbözéséhez a dacon kívül még az is hozzájárulhatott, hogy a nyugati (dunántúli) magyarság (mely erős többségében katolikus) abban is különbözik a keleti magyarságtól (mely inkább kálvinista), hogy beszédében kényelmesebb s az egymásra torlódó mássalhangzókat nem ejti ki olyan tisztán, mint a keleti magyar, hanem egymáshoz hasonlítja. A tiszántúli magyar kimondja tisztán, hogy „úgy fut”, a nyugat-dunántúli – ha csak nem törekszik külön az úrias beszédre, azaz ha nem affektál – azt mondja: „uffut”, a tiszántúli kimondja tisztán, hogy Szent László, a nyugat-dunántúli azt mondja, hogy: Szellászló. A tiszántúli magyar azt mondja: Vas Vendel, a nyugat-dunántúli: Vazsvendel.

Nagyon laikus lenne azonban a magyar nyelvészetben az, aki ezen az alapon azt hinné, hogy a tiszántúli magyar beszéd jobb vagy szebb, mint nyugat-dunántúli. Azt, hogy szebb, még mondhatja, mert hogy mi szép és mi csúnya, az ízlés dolga, de azt, hogy jobb is, semmiképpen se lehet mondani. Makói helyett makai, jászói helyett jászait, üllői helyett ülleit mondani is kényelmesebb, de mindenki tudja, hogy nem helytelenebb, hanem sokkal magyarosabb.

A dunántúli magyar beszéd feltétlenül jobb, magyarosabb a tiszántúlinál, mert a zárt és a nyílt „e” között a tiszántúli magyar beszéd nem tud különbséget tenni. Ez a magyar nyelv szegényítése, s hogy ez a különbségtevés a tiszántúli nyelvből kiveszett, csak azzal magyarázható, hogy ott a honfoglalás után nagy idegenbeolvadás történt. A dunántúli kiejtésmódot épp úgy a magyar lélek és a magyar nyelvérzék hozta létre, mint a tiszántúlit, tehát egyik se jobb vagy magyarosabb a másiknál.

Helytelenségről vagy nem jó magyarságról csak akkor beszélhetnénk, ha a tiszántúli (s egyúttal irodalmi) nyelvtől való eltérés idegen hatásra került volna bele a dunántúli nyelvbe. A dunántúli magyarság azonban olyan nagyszámú és annyira vegyületlenül él, hogy erre semmiképpen se gondolhatunk, kivált mikor azt kell látnunk, hogy a magyar nyelv egyik jellegzetes gazdagságát, a zárt és a nyílt „e” közti különbséget a tiszántúlival szemben éppen a dunántúli magyarság őrizte meg. Feltűnően sok hasonlóság van például a zalai (tehát legnyugatibb) magyarság és a csíki (tehát a legkeletibb) magyarság beszéde között, pedig ez a hasonlóság csakis honfoglalás kori, vagy annál esetleg még régibb eredetű lehet s ez megint csak a dunántúli magyarság beszédének ősiségét bizonyítja.

Hogy a palócok szlávosan „á”-nak mondják az „a”-t, az esetleg lehet szláv hatás is, mert hiszen a palócok a tótok közelében laknak. Bizonyosan azonban még ezt se lehet mondani, mert hiszen a palócok se keverve laknak a tótokkal, hanem tiszta magyar nyelvterületet alkotnak. Hogy azonban a dunántúli nyelvjárás előbb említett sajátsága tisztán csak a beszélőszervek kényelmességéből, nem pedig idegen hatásra keletkezett, az egész bizonyos. Az angol beszéd százszorta jobban eltér az írástól, mint a dunántúli magyar beszéd, de ezt senki se tulajdonítja ott idegen behatásnak, hanem éppen ellenkezőleg, angol nyelvsajátságnak, melynek oka szintén a kényelmesség. A szók kiejtése úgy alakult, ahogyan a beszéd az ember számára kényelmesebb.

A nyílt és a zárt „e” közti különbséget, melyet a dunántúli magyar mindig megtart, a Duna-Tisza közi kecskeméti, szegedi, sőt a tiszántúli hódmezővásárhelyi magyarság is mindig

megtartja, csak ez a zárt „e” helyett mindig „ö”-t mond, a nyílt helyett azonban soha. (Nevetséges dolog tehát „Köcskemét”-et mondani, „Szöged” nem pedig „Szögöd”, embör, nem pedig „ömbör” stb.) Ez a két „e” közti különbség a magyar irodalmi beszédből (és írásból) szintén hiányzik, mert a tiszántúli kiejtés vált irodalmivá, állítólag Pázmány hatására, aki szintén tiszántúli ember volt (sőt még kálvinista is).

Annak tehát, hogy a katolikus magyarság a „keresztyén”-ből hamarabb áttért a „keresztény” szóra, az is oka lehet, hogy beszédében a nyugati, tehát katolikus magyarság sokkal kényelmesebb és a szókat úgy szereti kimondani, ahogyan neki könnyebb, vagyis ahogyan ez a magyar ember szájának megfelelőbb. Ezért mondja a dunántúli magyar a „Sebestyén”-t is „Sebestén”-nek. Kétségtelen, hogy ezt magyarsága, a magyar nyelvérzéke, a magyar ember számára könnyebb kiejtés miatt teszi.

Ha azonban a „Sebestyén”-nél ez így van, akkor bizonyára ez az oka annak is, hogy a „keresztyén”-ből is „keresztény”-t csinált. A dunántúli katolikus magyar azt, hogy keresztyén”, ki se igen tudja mondani. Kétségtelen, hogy a magyar ember nyelvének az „sz” után nem „t”-t, hanem „ty”-t mondani megerőltetésbe kerül. Ezért csinált a keresztyénből keresztényt. A magyar nyelv természete kívánta ezt, nem pedig a nemzetközi katolikus érdekszövetség.

Az idegenszerűség, a szónak tótos jellege volt az, ami a magyart ez idegen eredetű szó további átalakítására, további magyarosítására sarkallta. Idegen szavakat mindig jobban megmagyarosítani, a nyelv szellemének megfelelően mindig jobban átalakítani a magyar nyelv gazdagítását jelenti, a régi idegen alakhoz való ragaszkodás pedig a szegényítést, a nyelv természetével való szembeszegülést.

Az idegen eredetű szavak annál jobbak, minél kevésbé lehet rajtuk észrevenni az idegen eredetet, azaz minél jobban át vannak alakítva. Hiszen az átalakítást a magyar nyelv természete és szabályai csinálják. Itt a tiszántúli magyar beszédnek a dunántúlinál nagyobb akkurátussága egy idegen szó megmagyarosodását akadályozta, tehát magyartalan, helytelen volt. A „keresztyén” a szónak nemcsak régiesebb, hanem tótosabb alakja is, mint a „keresztény”.

Hogy a protestáns magyar nép ajka tovább megőrizte a keresztény szó ódon, archaisztikus és egyúttal tótos alakját, annak a most említett, nem felekezeti jellegű eredetű dolgok is okai lehettek, annak azonban, hogy még most is őrzi, már mindenképpen csak a felekezeti dac az oka. Enélkül a keresztény szóban már rég nem mondana ő se az „sz” után „t”, helyett „ty”-t.

Azt, hogy „úgy fut”, „Szent László”, „Vas Vendel”, tisztán, tehát hangzóilleszkedés nélkül magyar ember csak úgy tudja kimondani, ha a két szó kimondása között egy kis szünetet tart. Ha a két szót egyben mondja ki, akkor ezeket kénytelen hangzóilleszkedéssel, tehát dunántúliasan kiejteni a tiszántúli ember is. Ha kálvinistáink minden hang tiszta kiejtése kedvéért ennyire megerőltetik magukat és beszélő szerveiket, dicséretes dolog, de ha ezt azért teszik, hogy egy tót eredetű szót a maga tótságában megtartsanak és jobb megmagyarosodását megakadályozzák, azt már semmiképpen se dicsérhetjük. Még kevésbé, ha ezt azért teszik, hogy felekezetieskedjenek és a magyar és magyar közé még abban is akadályokat állítsanak fel, amiben erre semmi szükség sincs. Még akkor se, ha felekezetiségükből egyébként semmit se akarnak engedni.

Világos, hogy ma már régen abba is hagyták volna e tekintetben való nem éppen magyaros erőfeszítéseiket, ha fel nem fedezték volna, hogy erre nem a tót nyelv, hanem felekezetük vélt becsülete miatt van szükség.

A Dunántúl (Sopron megye magyar nyelvterületén) még egy magyar falu is van, melynek neve: „Keresztény”. De természetesen ez a falu is „Keresztény”, nem pedig „Keresztyén”. „Kereszténi” nevű embert is ismertem s természetesen ő se „Keresztyéni”-nek írta s

mondta magát. Ha a „keresztyén”-ből csak a jezsuita maffia csinált volna mesterségesen „keresztény”-t, akkor mindez teljesen megmagyarázhatatlan volna.

De a latin christianus előfordul, mint keresztnév is. Ez esetben magyarul „Keresztély” a neve s ebben az alakban használják a protestánsok is (sőt elsősorban éppen ők használják ezt a keresztnevet, de nem magyarok, hanem németek, lutheránusok használják).

Ha a szóból a „t” után az „i”-t, illetve „y”-t a katolikusok a kereszt kedvéért, tehát a kálvinisták bosszantására hagyták volna el mesterségesen, akkor ez is érthetetlen volna, mert akkor a „Krisztián”-t is nem „Keresztély”-nek kellene írni és mondani, hanem „Keresztyél”-nek. Sajátságos tehát, hogy Pázmány merényletének hatása alatt állnak még azok a többnyire német eredetű protestánsok is, akik fiuknak a „Keresztély” nevet adják. De a kálvinisták is azt mondják: „Keresztnév”, nem pedig „keresztynév”. Tehát minden dacuk ellenére ők is a jezsuita mesterkedés áldozataivá váltak már.

Hogy csakugyan a magyar nyelv természete követelte meg azt a szóváltozást, mely ellen protestánsaink annyira tiltakoznak, kétségtelenül láthatjuk abból is, hogy Pöstyénnek, a híres felvidéki melegfürdőnek a neve Pöstyén. Azért ez a neve, mert Pöstyén teljesen tót vidéken van (nem úgy mint a Sopron megyei Keresztény). Ellenben Nógrád megye magyar nyelvterületén van egy ugyanilyen nevű magyar puszta is s érdekes, hogy ennek már nem Pöstyén, hanem Pöstény a neve.

Vajon mi lehet a dolog oka, ha nem az, amit én állítok, hogy ti. nekünk Pöstény az, ami a tótoknak Pöstyén? De ha ez igaz, akkor az is igaz, hogy a magyarnak a keresztény szó illik a szájába, a keresztyén pedig a tótéba való. Ugyanez mellett szól az is, hogy a Felvidéken Szelestye nevű tót falunk is van, de van két hasonló nevű magyar falunk is Vas megyében, csak ezeket már úgy hívjuk, hogy Alsószeleste és Felsőszeleste. A magyar nép tehát itt is átváltoztatta az „s” után következő „ty”-t „t”-vé. Ha nem nekünk van igazunk, hanem protestánsainknak, vajon miért?

Az egész keresztény-keresztyén vita keletkezése s az, hogy minden magyar protestáns még ma is rendületlenül ragaszkodik a maga „keresztyén” voltához s ahhoz, hogy ez a „jobb”, éppen nem válik dicsőségére a magyar protestánsoknak. Remélem azonban, hogy a mondottak után nem is ragaszkodnak most már hozzá, s nemcsak „jobb”-nak nem tartják a keresztyént a kereszténynél, hanem a vele kapcsolatban való viselkedést felekezetükre olyan szégyennek, melyet minél hamarabb feledtetni igyekeznek. Annál is inkább, mert az idő kerekét megállítani és egy idegen szó megmagyarosodását megakadályozni úgy se tudják. Minél később veszik ezt tudomásul, annál nagyobb szégyen számukra s annál kínosabb annak az elismerése, hogy ebben se nekik volt igazuk s ebben se nemes érzelmek voltak azok, melyek állásfoglalásukat meghatározták.

Pezenhoffer Antal
(1893-1973)

Pezenhoffer Antal róm. kat. hittanár, író, a vallási statisztika nagy tudósa 1893. május 21-én Zalaszentgróton született egy 11 gyermekes, közepes jólétben élő család 7. gyermekeként. A négy fiú közül hárman választottak papi hivatást.

Padányi (alias) Pezenhoffer József Sándor (1884-1945) Inke plébánosa, akit 1945. március 31-én (nagyszombaton) a falut elözönlő vörös csorda haramiái kegyetlenül meggyilkoltak.

Dr. S. J. Kardas (alias Pezenhoffer) József (1895-1983) orvos, hittérítő, missziós atya.

Pezenhoffer Antalt 1916. május 21-én (23. születésnapján) Csernoch János hercegprímás szenteli pappá Esztergomban.

1916-1918-ig Érsekújvárott, 1918-1919-ig Párkányban káplán. 1919-1949-ig (az iskolai hitoktatás betiltásáig) hittanár a Budapest Vas utcai gróf Széchenyi István Felsőkereskedelmi Iskolában. 1949-1961 között az esztergomi érseki könyvtár (Bibliotéka Strigoniensis) igazgatója. 68 éves korában vonul nyugdíjba és 1973. augusztus 24-én visszaadja nemes lelkét Teremtőjének.

Érseki tanácsos (1933), szentszéki bíró, a „Notre Dame de Sion" női szerzetesrend lelki vezetője, a Magyar Statisztikai Társaság és a Szent István Akadémia rendes tagja, a Magyar Kultúra c. folyóirat és a Katolikus Almanach munkatársa és sok más egyházi és világi intézmény tanácsadója.

TARTALOMJEGYZÉK

AZ EGYHÁZ 5
Az egyház alapítása és rendeltetése. 7
Az egyház szervezete, vezetősége. 13
A pápai hatalom a Szentírásban 21
Szent Péter és az apostolok hatalma átszállott utódaikra 30
Az egyház tévedhetetlensége. 35
Melyik az igaz vallás? 45
Az igazság ismertetőjelei. Az egyformaság 49
Az igazság nem tűr szabadságot 59
Az igazság erőszakos. 75
Az igazság előtt nincs úr 81
A protestantizmus (vagy bármely más) vallás olyan értelemben vallás-e, mint a katolicizmus? 85
Kiskorúak vallása – nagykorúak vallása 101
Szabad-e a vallást az emberekre rákényszeríteni? 104

A SZENTSÉGEK 109
A szentségek és a szentelmények 111
Az Oltáriszentség. 119
Az egy szín alatti áldozás 127
A gyónás 130
A házasság felbonthatatlansága. 138
Vegyesházasságok, reverzálisok 155

EGYES SOKAT VITATOTT EGYHÁZI KÉRDÉSEK 185
A dogmafejlődés 187
A Szentírás és a szenthagyomány.
Az írni-olvasni tudás a katolikus egyházban és a protestantizmusban 189
A hitközönyösség 198
A predestináció 209
A papi nőtlenség 213
A szentek és képeik tisztelete 229
A sok külsőség, szertartás 241
A latin nyelv 246
Az egyház és a háború 251
Miért rosszak sokszor a vallásosnak tartott emberek is? 267

Melyik a könnyebb vallás? 273
A kereszt vallása 278
Protestáns torzképek a katolicizmusról 288
A szekták 304
Gyakorolhat-e az egyház kényszert? 314
A protestáns inkvizíció 342
Lelketlen volt-e a katolikus inkvizíció? 352
A papok 394
A főkegyúri jog 453
Az egyház és a szociális kérdés. A „feudális” egyház 467
Az egyház és a népjólét 515
Az egyház és az életöröm 540
A protestantizmus, az anyagi jólét
és a hatalom birtoklása közti okozati összefüggés 550
Protestáns vallásosság, katolikus vallásosság 559
Egyház és haza. 568
Az egyház és a politika 580
Az egyház és a nemzeti nyelv 601
Helyzetkép a magyar közélet protestáns felekezetiségéről. 610
Keresztény, keresztyén 650

PEZENHOFFER ANTAL életrajza 657

Út Igazság Élet könyvek

Pezenhoffer Antal történelmi műve: **A magyar nemzet történelme**. (1526-tól napjainkig, az 1956-os szabadságharcig bezárólag), 13 kötet. Az 1848/49. forradalom és szabadságharc három kötetben (9,10, 11.) önmagában is megálló kötetek.

Nagy Miklós életművéből:

Versek: **Válogatott versek. Börtönversek. Mária-versek**.

Elbeszélések: **Novellák I-II.**

Tanulmányok, cikkek: **A szabadság védelmében.** (1945-48-ig az Új Emberben megjelent cikkek) Történelem első kézből, szemtanútól:

Seres Ferenc: Mihalovics Zsigmond élete és művei. (Egyházközség, Karitász, Akció katolika.) Röviden benne van a magyar katolikus egyház története 1919-től 1949-ig.

Szeifert Ferenc: Mint a gyémánt. Mindszenty bíboros rövid életrajza.

Monnerjahn: Egy élet állomásai. Az első XX. századi katolikus lelkiségi mozgalom alapítása és alapítójának, P. Kentenich Józsefnek a története. (A könyv annak is tanúja, hogy a Schönstatt-mozgalom és általában a katolikus lelkiségi mozgalmak mennyire szemben álltak a nácizmussal, a hitlerizmussal.)

Hubertus Brantzen: Jézus szenvedése emberi sors. Keresztút, mely a ma emberének szól arról, hogy Jézus magára vette és legyőzte összes félelmeinket.

Pezenhoffer Antal (1893-1973) pap, a statisztika kiemelkedő művelője, elsőként alkalmazta azt átfogóan a magyar katolikus egyházat érintő kérdésekben. Már a múlt század húszas éveitől számtalanszor írt a magyarországi népességszaporulattal, illetve az egykével kapcsolatban; az ország vezetőinek már akkor figyelmébe ajánlotta a népességcsökkenés megakadályozását, mint a magyarság létkérdését.

A kitűnő hitoktató és nevelő sokoldalú tudományos munkát folytatott, a történelemmel is szoros kapcsolatba került. B-listázása után az Esztergomi Főegyházmegyei Könyvtárban, a „Bibliotheca"-ban talált menedéket és hatalmas történelmi művének megírásához és a szükséges kutatáshoz a legjobb hátteret.

Itt alkotta meg élete főművét, a legnagyobb magyar „szamizdat"-ot: „A magyar nemzet történelmét", melynek megírásánál fő szempontja a történelmi igazság volt, melyet Magyarországon különösen veszélyes képviselni a kripto-nacionalista közvéleménnyel szemben. Tudatosan választotta ugyanazt a címet, amelyet Szekfű Gyula adott korszakos történelmi művének, de azzal a megjegyzéssel, hogy Szekfű csak az igazság felét merte megírni, így is majdnem agyonverték érte, „én azonban a teljes igazságot megírom."

Ha valaki nem fogadja el minden állítását, maga biztatja az olvasót, hogy cáfolja meg, így vihető előbbre a tudomány. Beállítottságától függetlenül azonban mindenkinek el kell ismernie, hogy a történelmi adatoknak ilyen hatalmas tárházát, könyvtárnyi adatot kevés szerzőnél találhatunk az egyetemes magyar történelmet tekintve.

Hogy korának egyik leglogikusabb magyar koponyája volt, azt minden olvasója megtapasztalhatja és élvezheti. Filozófiatörténeti és teológiatörténeti nézőpontjaiból is sokat tanulhatunk. Az egyéni és tömegpszichológiai meglátásaiban felismerhetjük a gyakorlott nevelőt és lelki vezetőt, aki szigorú elvei mellett ismeri az emberi lét korlátait, az egyén és a tömeg eltérő körülményeit és kiszolgáltatottságát.

Művének fő célja mégis az, hogy a történelem mindannyiunk számára az élet tanítómestere legyen, melyből tanulhatunk és igazságát elfogadva kiemelkedhetünk jelen nyomorúságunkból, ahová jutottunk és aminek magunk is okai vagyunk. Ha kortes történelem helyett az igaz magyar történelemre építünk, ha hamis eszmények, bálványok helyett igazi nagyjaink útmutatását követjük, akkor és csak akkor lesz fényes jövőnk.

„Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell” Alapítvány
Út, Igazság, Élet Kiadó

ÚT, IGAZSÁG, ÉLET KÖNYVEINK:

Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme I-XIII. kötet . . . 22.000 Ft
kötetenként is megvásárolható . . . . . 1.950 Ft

Nagy Miklós: Válogatott versek . . . . . 250 Ft
Nagy Miklós: Novellák I. . . . . 400 Ft
Nagy Miklós: Novellák II. . . . . 350 Ft
A három kötet együtt . . . . . 950 Ft

Nagy Miklós: Karácsonyi üzenet (Börtönversek) . . . . . 300 Ft

Nagy Miklós: Harangozok Úrangyalára (Mária-versek) . . . . . 300 Ft

Nagy Miklós: A szabadság védelmében . . . . . 1.000 Ft
Az Új Ember katolikus hetilapban 1945. október és 1948. november között megjelent írásai

Seres Ferenc: Mihalovics Zsigmond élete és művei . . . . . 250 Ft
A magyar egyház küzdelme, felemelkedése és hanyatlása 1919-1949-ig

H. Brantzen: Jézus szenvedése emberi sors . . . . . 300 Ft
Egy rendkívüli keresztút. A Jézus-év egyik legszebb és legnagyobb hatású könyve.

Szeifert Ferenc: Mint a gyémánt . . . . . 50 Ft
Amit Mindszenty bíborosról mindenkinek tudni kellene

Imádkozzatok... . . . . 50 Ft
Alapimádságok, szentségek, parancsolatok a keresők és hittanulók számára

Egy élet állomásai . . . . . 100 Ft
A Schönstatt Apostoli Mozgalom és alapítójának története

Előkészületben: Nagy Miklós összes verse (kb. 1600 vers)

Kérjék a könyveket könyvkereskedőjüktől!
A könyvek megrendelhetők a Kiadónál postai utánvéttel is:
2521 Csolnok, Templom tér 3., Rk. Plébánia
Tel./fax: 33/478-373 (Dr. Szeifert Ferenc)
szeifert@printer-net.hu

Palásthy Bt.

8175 Balatonfűzfő, Kilátó köz 3.
Tel.: 20/98-92-759
info@palasthybt.hu • www.PalasthyBt.hu

Cégünk 1992-ben alakult nyomdai előkészítési munkákra,
s az alábbi szolgáltatásokkal áll az Önök rendelkezésére:

— Digitális fényképezés
— Hagyományos fényképezés
— Kottagrafika (kották szedése számítógéppel)
— Kézirat szedése (idegen nyelveken és cirill is)
— Szedett anyagok tördelése
— Táblázatok, egyenletek, rejtvények, sakkfeladványok szedése
— Nyomtatott anyagok korrektúrázása
— Képek digitalizálása (szkennelés) 1200 dpi-vel
— Diafilmek, negatív filmek, papírképek archiválása, CD-re írása
— Ábrák rajzolása (CorelDraw, AutoCAD stb.)
— Vonalkódok készítése, egyedi kódok nyomtatása
— Fordítás (angol, német)
— Kiadványok komplett nyomdai kivitelezése
— Újságok, reklámanyagok csomagolása, borítékolása, postázása
— Adatbázisok létrehozása, feltöltése, karbantartása, etikettnyomtatás
— Bérnyomtatás fekete-fehér és színes lézernyomtatón
— Számítógépes oktatás, programtelepítés, szaktanácsadás
— Bakelit hanglemezek digitalizálása CD-re, akár MP3-ban is
— CD-írás bármilyen adathordozóról
— Honlapok készítése, frissítése, karbantartása
— Közúti személy- és teherszállítás, futárszolgálat

Névjegykártyák, meghívók, szórólapok, reklámanyagok, brosúrák,
füzetek, könyvek, tankönyvek, kották, szótárak, lexikonok,
szakkönyvek, nyomtatványok készítése.

Szolid árak, gyors, pontos munka!

Referenciáink, kivonatos áraink megtalálhatóak honlapunkon:

www.PalasthyBt.hu

Várjuk tisztelt leendő megrendelőinket!

Z-Art Ajtók Kft.

ÜZLET: 2094 Nagykovácsi,
Kossuth L. u. 3. 70/434-2784

www.zartajtok.hu

uzlet@zartajtok.hu

Zárak, kulcsok, garázsajtók, kaputechnika, kapuautomatizálás, riasztórendszerek, távirányítás mobiltelefonnal ingyen, egykulcsos zárak, speciális igények megoldása, kulcsmásolás, a vásárolt termékek beépítése, zárszerviz, lakatosmunkák, kovácsoltvas munkák készítése: kerítések, korlátok, rácsok, vasszerkezetek stb.

Balatonfüreden
EGY JOBB POLGÁRI MŰHELY...

A VOLKSWAGEN márkakereskedés 1991 óta változatlan belső elkötelezettséggel várja vásárlóit. Érdeklődés esetén bővebb felvilágosításért keressen bennünket!

Értékesítő munkatársaink minden praktikától mentesen őszintén segítenek az Ön érdekeit szem előtt tartva, de a cégről sem megfeledkezve a kölcsönösen jó megoldás kidolgozásában. Szívesen vesszük érdeklődését abban az esetben is, ha csak a megismerés tiszta jó szándéka hozza.

Ha elfoglalt, időzavarán átsegítjük, hívásra lakásán, ill. munkahelyén felkeressük. Típusválasztékunk és értékesítési ügyintézésünk teljeskörű: hitel, használtautó beszámítás stb.

Mindenre kiterjedő javítási tapasztalatunk több mint 30 éves. Garanciális VW, SKODA és garancián túli VW, SKODA, AUDI és SEAT személygépkocsik javítása, autómentés, karosszériamunkák, fényezés, teljeskörű ügyintézés káresemény esetén, alkatrészértékesítés, gyári kiegészítők értékesítése, mobilitásgarancia kötése, klímajavítás, futóműállítás, autómosás, zöldkártya, műszaki vizsgáztatás stb.

Nem élhet olyan messze, hogy távol legyen tőlünk!

Csermely és Társa Kft.

8230 Balatonfüred, Fürdő u. 25.
Tel.: 87/580-650, fax: 87/580-664
szalon@csermelyestarsa.hu • www.csermelyestarsa.hu

Krisztus Urunk a földön nemcsak tanított, hanem egy társadalmi szervezetet, egy intézményt is alapított tanai és szelleme képviseletére a földön és a másvilágon az örök üdvösség elérésére. Ez az intézmény a római katolikus egyház. Hogy ennek az intézménynek megalapítására szükség volt, az a józan észből következik, de a Szentírásból is egész világosan bebizonyítható. Ha ugyanis Jézus semmi mást nem tett volna itt a földön, mint csak tanított volna, akkor az ő földi működésének se lett volna más eredménye és következménye, mint a régi híres bölcsek, például Szókratész, Arisztotelész, Platón vagy Seneca tanításának: megmaradt volna könyvben, mert tanítványai lejegyezték volna. A tömegek irányítójává és boldogítójává, vagy társadalmi tényezővé soha...

A pápaság nélkül lehetetlenség lett volna Krisztus tanait romlatlanul megőrizni s elérni azt, hogy az egyház valóban az legyen az emberiség számára, aminek Krisztus Urunk szánta. De Szent Péter fősége a Szentírásban is olyan világosan benne van, mint talán semmi más...

Az egyházat Krisztus Urunk nem demokratikusnak alkotta. Nem a hívők, a vezetettek szabadságát vagy jogait, hanem csak a főnek, a vezetőnek a hatalmát hangsúlyozza. Nem is annak, hanem csak ennek hangsúlyozására van szükség, mert az emberek a maguk szabadságáról és jogairól ugyanis mindig gondoskodnak, legtöbbször a kelleténél még jobban is, a főnek, a vezetőnek a hatalmát pedig mindig csökkenteni igyekeznek, mert ezt természetszerűleg ellenszenvvel nézik...

ISBN 978-963-8283-21-4
9 789638 283214